

Erdélyi felvétele után

VÁZSONYI VILMOS BESZÉDEI ÉS ÍRÁSAI

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST
AZ ORSZÁGOS VÁZSONYI-EMLEKBIZOTTSÁG KIADÁSA
1927

EZT A KÉTKÖTETES MŰVET KIADTA:
AZ ORSZÁGOS VÁZSONYI-EMLEKBIZOTTSÁG

A KÉT KÖTETBEN FOGLALT BESZÉ-
DEKET, ÍRÁSOKAT ÖSSZEGYŰJTÖTTE
ÉS KORRAJZI BEVEZETÉSEKKEL,
KÍSÉRŐ JEGYZETEKSEL ELLÁTVA,
SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:

CSERGŐ HUGÓ DR.ÉS BALASSA JÓZSEF

ELŐSZÓT ÍRT A MŰHÖZ: APPONYI ALBERT GRÓF,
ESTERHÁZY MÓRIC GRÓF ÉS BÁRCZY ISTVÁN
VÁZSONYI VILMOS ÉLETRAJZÁT: PAKOTS JÓZSEF,
A MŰ ZÁRÓSZAVÁT: VÁZSONYI JÁNOS DR. ÍRTA

MINDEN JOGOT FENTARTUNK

LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R, T. NYOMÁSA

VÁZSONYIRÓL

I.

A JÓSLAT

Írta: Esterházy Móric gróf

– „Magyarország nyitott határai, ha itt a bolsevizmusnak példáját követik, ha itt a katonáink harci kedve megszűnik és a bolsevik tanokat követik, azt, jelentik, hogy feldarabolják az országot.”

1918 február 6-án e szavak hangzottak el az akkori igazságügyminiszter szájából. Azóta a fültanuk száma egyre apad, de milliók győzöttek meg' e szavak kegyetlen valóságáról. A jövőbe tekintve meglátta a jelent.

II.

AZ ÉGŐ SZÖVÉTNÉK

Írta: Bárczy István

Vázsonyi Vilmos égő szövétnek, magasan lobogó tűz volt, mely messze bevilágított a nemzeti lét és a városi élet nagy problémáiba s a társadalmi bajok katakombáinak sötétségébe. De nemcsak világított ez a szövétnek, hanem a szeretet tűzének melegét bevitte oda, ahol arra a legnagyobb szükség van: a kisemberek, az éhezők, a sínylődők, az élet terhei alatt roskadozók küzdelmes világába.

Rávilágított a sötétségből kivezető utakra, amelyeket ki kell vágni, meg kell építeni mindazoknak, akiknek lelkében visszhangot kelt a nép jajkiáltása. Maga volt, aki élére állt az építőknek s példás fanatizmussal, szívós önzetlen közéleti munkával, lankadatlan küzködéssel iparkodott megtalálni és kiépíteni azt az utat, mely a nagyobb karaj kenyér, a teljesebb emberi műveltség és a boldogabb, a szebb élet országába vezet.

Ebbe a megváltó munkába belevitte kiváló nagy tehetségét, páratlanul ragyogó ékesszólását, a nép iránt érzett lobogó szeretetét. Ha Budapest javára ennek az elmúlt korszaknak voltak sikerei, azok elsősorban Vázsonyi közreműködésének, irányításának, állandó hű és önzetlen támogatásának köszönhetőek. És mialatt másokon segített, – magának, övéinek, elfelejtett földi kincseket gyűjteni. Mialatt a sokak boldogulásáért dolgozott, – a maga egészségét és boldog, nyugodt életét dobta oda áldozatul.

Valóban, Vázsonyi Vilmos világító szövétnek, lobogó tűz volt. Fénye messze ragyogott, szeretetének tüze sokfelé árasztotta melegét, de ő maga elégett. Alkotásaiban, műveiben, írásaiban kél új, maradandó életre.

ELSŐ RÉSZ.

A HÁBORÚ

1914-1917

ELSŐ FEJEZET

A HÁBORÚ SZENVEDÉSEI

1914 július 26-án kitört a háború. Hadbavonult az ország és megkezdődött a sorsdöntő küzdelem.

A képviselőházban *Tisza* István gróf miniszterelnök július 28-án jelentette be a hadüzenetet és a képviselőház üléseit királyi kézirattal elnapolták. Az ellenfelek, akik a politikai küzdelemben egymással szemközt állottak, ünnepélyes *Treuga Dei*-ben egyesültek. A politikai küzdelem megpihent; mindenki aggódva és szorongó szívvel leste a sorsdöntő idők eseményeit.

Vázsonyi Vilmost nyilvánvalóan nem lepte meg a világpolitikának ez a fordulata. Azokban a beszédeiben, amelyeket az utolsó esztendőekben mondott, mindig gyakrabban fordult figyelme a világpolitika nagy problémái felé és mind többet foglalkozott Magyarország és a monarchia jövő sorsával. Már azokban a beszédeiben, amelyeket annak idején a nemzeti küzdelem alatt a hadsereg kérdéséről tartott, hirdette, hogy a nemzeti jogoknak a hadsereg keretén belül azért kell érvényesülniük, mert majdan, az esetleg elkövetkezendő háborúban a tömegeknek érzniük kell, hogy valóban a nemzet ügyéért harcolnak. Azokban a beszédeiben, amelyeket az utolsó években a választójog kérdéséről kivált a Lukács- és *Tisza*-kormányok idején tartott, mindenkor hivatkozott arra, hogy a népet azért kell beengedni az alkotmány sáncái közé, hogy Magyarország és a monarchia válságos óráiban mindenki tudja, hogy nemcsak kötelességei vannak a hazával szemben, de a polgárnak minden jogát is élvezni. A delegációban erősen állást foglalt a hármasszövetség mellett, mert úgy látta, hogy a központi hatalmak egysége jelentheti csak számunkra a védelmet a nagy világhatalmasztrófa esetén. A dinasztia és a nemzet békéjét és összeforradását kereste.

Vázsonyi ellenzéki politikus volt a háború kitörése idején; nem volt módja és lehetősége arra, hogy álláspontját és felfogását érvényesítse abban a kérdésben, hogy e nagy katasztrófát miként lehet elkerülni. Amikor azonban a háború kitört, teljes munkaerejével és minden tehetségével arra törekedett, hogy nagy szempontjait az ország jövője érdekében érvényesítse; ezek a szempontok pedig azok voltak, hogy egyfelől enyhíteni kell az itthonmaradt polgárság szenvedéseit, másfelől pedig biztosítani kell a háború hőseinek mindazokat az alkotmányos jogokat, amelyek őket méltán megilletik. A háború első esztendejében ilyenformán *Vázsonyi* egész tevékenysége két irányú volt: a drágaság ellen és a háborús visszaélések ellen küzdött, és ugyanekkor tehetségének minden erejével folytatta küzdelmét az általános választójog törvénybeiktatása érdekében, hogy a demokratikus Magyarország a népakarat pilléreire támaszkodva állhasson meg az idők viharában.

A nemzet egysége

– 1914 október 7. –

1914 augusztusától kezdve *Vázsonyi* a főváros által alkotott Központi Segítő Bizottságban fejtett ki tevékenységet, amelynek feladata az volt, hogy a hadbavonultak családjainak nyomorán segítsen s hogy megszervezze a várható gazdasági nehézségekkel szemben az itthonmaradt társadalmat. A Központi Segítő Bizottságban így foglalkozott különösen a szociális, a közéleti és a hitel kérdéseivel, ez utóbbival abban a vonatkozásban is, hogy a kisiparosokat és a kismembereket segítse. A főváros tanácsa, *Bárczy István* polgármesterrel élén, azon buzgókodott, hogy szociális intézményeket teremtsen meg, hogy a társadalom nyugalmát megvédje és hogy a nemzeti egységbe összeforrott polgárságot megerősítse.

Az első hónapokban a főváros nem tartott közgyűlést, mígnem 1914 október 7-én, a főváros első közgyűlésén, *Bárczy István* polgármester jelentést tett az eddig lefolyt akciók eredményéről és ekkor *Vázsonyi* nagy beszédben emlékezett meg a hősokról, akik hadbavonultak és a polgárságról, amely a háború iszonyatát és nehézségeit szenvedti. *Vázsonyi* a polgárság nevében a hazafias áldozatkészségnek és önfeláldozásnak így adott kifejezést:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt közgyűlés! A polgármester úr jelentését és minden indítványát elfogadom és tudomásul veszem, de azt hiszem, mulasztás volna, t. közgyűlés, ha annak a fenkölt és nagyszerű szózatnak, amelyet a polgármester úr hozzánk intézett, semmiféle visszhangja nem volna. (Úgy van!) Visszhangja volt az a felriadó éljenzés és taps, amely az ő szavait fogadta, de néhány szóval visszhangot akarok én is adni, azt hiszem, a közgyűlés érzelmeinek, amelyekben teljesen egyik vagyunk. (Úgy van!)

Az első kijelentés, amivel tartozunk az, hogy a legnagyobb hálával és elismeréssel fogadjuk a polgármester úrnak (*Zajos éljenzés*) és munkatársainak működését és nekik ezért a működésért köszönetet mondunk. (Úgy van!) Azt hiszem, mindannyian át lehetünk hatva a boldog meglepődéstől, hogy a rendkívüli időkben rendkívüli ember áll a főváros élén (Úgy van! Taps.), azt hiszem, mindannyiunkat boldog meglepődéssel tölthet el az a tudat, hogy a főváros első polgára ezekben a komoly, ezekben a nagy, ezekben a kockázatos időkben tényleg nemcsak ennek a fővárosnak, hanem ennek az egész országnak mintájául szolgálhat, hogy miként kell szívósan, kitartással, komoly kötelességtudással férfias munkát teljesíteni. (Úgy van! Taps.)

Tisztelt közgyűlés! A polgármester úr beszédében a földrengés hatásaival hasonlította össze a háború által előidézett következményeket. És valóban, a háború, miként a földrengés, egész világokat változtat meg, hegyeket lapíthat össze, völgyeket emelhet fel hegymagasságra; valóban, a háború azt, amit ideálnak tartunk, egy pillanat alatt, miként a földrengés az épületeket, összeroppantja és valóban a háború, miként a földrengés, új világokat hoz elő, új magasságokat emel, számunkra új ideálokat, új igazságokat is teremthet. A habomban azt, amit azelőtt ragyogó igazságnak tartottunk, miként a földrengés után, hirtelen összeomolva látjuk és a háborúban azokat az igazságokat, amelyek azelőtt homályosak voltak, egyszerre ragyogó fényben pillantjuk meg.

A háborúnak a hatása e földrengésszerű eredményekben, azt hiszem, elsősorban az, hogy a magyar földön e földrengés mindent elnyelt,

ami kicsinyeskedés, gyűlölködés, visszavonás és politikai ellenkezés volt. *(Úgy van! Taps.)* A sok anyagi és véráldozat mellett elnyelte azt a molochot, amelyet politikának nevezünk *(Úgy van!)* és amely ettől a nemzettől annyi áldozatot követelt. És ma, ezekben a komoly, ezekben a veszedelmes, ezekben a kockázatosadé mégis nagyszerű napokban az egész magyar nemzet minden ellentét nélkül, szoros egységben, összeforrva jelentkezik. *(Úgy van!)*

A háború előzményeiről én nem akarok szólni, azt hiszem, nincs időnk az oknyomozó történelemírásra és nincs kedvünk a kritikára. Egyre van csak kedvünk: kiküzdeni azt, hogy ez a nemzet továbbra – is éljen és fenmaradjon szabadságban, alkotmányban, dicsőségben és jólétben gyarapodva, mert megfizet most ezért fiainak vére hullásával és mindannyiunknak áldozatával, *(Úgy van! Taps.)*

T. közgyűlés! A polgármester úr szózata a főváros kötelességeiről emlékezett meg. Én azt hiszem, hogy a főváros ezekben a komoly időkben nemcsak magáról gondoskodott, és nemcsak magáért érez és gondolkodik; ezekben a komoly időkben megmutatta, azt, hogy méltó a főváros nevére. Amit a főváros hatóságai eddig tettek, nemcsak a főváros lakosságáért tették, hanem tették az egész országért, tették az egész ország érdekében. *(Úgy van!)* Ezekben az időkben a főváros méltónak mutatkozott nevére, mert agya és szíve volt az országnak és agya és szíve lesz a jövőben is.

Ebben a szolidaritásban egybeforrva leszünk méltók azokhoz a testvéreinkhez, azokhoz a fiainkhoz, akik a harctéren küzdenek. Őket egy nagy szolidaritás köti össze ott a harctéren: egy mindannyiunkért és mindannyiunk egyért; ez nem frazeológia, ez ott véresen komoly valóság, mindenkinek a tudása, mindenkinek a harci készsége, minden cselekedetük az egész organizmus javára válik, az egyén elenyészik, eltűnik, az egyén beleolvad egy nagy közösségbe, egy nagy eszmébe, egy nagy közös testbe. És miként harcoló véreinket, testvéreinket és fiainkat egybeköti ott kinn a csatatéren a szolidaritás: egy mindnyájunkért, mindnyájunk egyért, és összeköti őket a komoly kötelességteljesítés tudata, minket, akiket a végzet megkímélt attól, hogy ott legyünk, vagy minket, akiket a végzet egy más posztra állított, minket is a szolidaritásnak ez az érzése kössön össze idehaza: egy mindannyiunkért és mindannyiunk egyért. *(Úgy van! Taps.)*

Remélem, t. közgyűlés, hogy ez a főváros az egész ország előtt mintaképe lesz abban, hogy miként künn a harctéren szolidaritásán egybeforrva, mindenki becsülettel megállja a helyét, mi is mindannyiunk, bármit mérjen reánk a sors és jövő, fogadjuk meg azt, hogy mi mindnyájan a helyünkön maradunk és teljesítjük a kötelességünket. *(Úgy van! Taps.)*

Azt hiszem, a főváros társadalma is teljesíteni fogja azt a kötelességet, melyet a polgármester úr szózatában elvárt tőle és mindenki, akit javakkal áldott meg a sors, ezekben az időkben fog csak igazán örülni annak, hogy őt a sors javakkal áldotta meg, ezekben az időkben fog igazán örülni azért, mert alkalom adatott neki, hogy adjon és alkalom adatott neki, hogy többet áldozzon polgártársaiért és embertársaiért. *(Úgy van! Taps.)*

Ezekben az időkben nemcsak arra kell, hogy készen legyünk, hogy mindannyian megtegyük erőnkhez képest kötelességeinket, kell, hogy készek legyünk, hogy erőinken. felül is megtegyük kötelességeinket, mert az az áldozat, amit azok hoznak értünk, akik érettünk a harctéren

véreznek, az az áldozat oly nagy a mi áldozatunkhoz képest, hogy azt nem egyenlíthetjük ki másképp, mint hogy ha kell. mindent odaadjunk azért, hogy mindent elveszíteni ne kelljen. De mi áldozunk, mi cselekedjünk, mi helyben maradunk most, nemcsak áldozatkészségből, hanem eszélyességből adjunk oda mindent, mert ha nem adunk oda mindent, minden elvész. Ebben a fogadalomban egyek vagyunk tehát, azt hiszem, a polgármester úrnak minden intelme nálunk termékeny talajra hull. Mindannyian készek vagyunk őt követni, abban az önfeláldozó, abban a becsületes, abban a szívós és kitartó munkában, amelyben ő békés időkben is vezérünk; hajlandók vagyunk őt követni ezekben a válságos, ezekben a nagyszerű időkben is, hajlandók vagyunk őt követni, mert tudjuk, hogy jó úton, helyes úton jár, soha nem hátrál, mindig a helyén marad és mi az ő nemhátráló, az ő bátor, az ő becsületes vezetése alatt mindannyian megmaradunk a magunk helyén, teljesíti ez a törvényhatóság a kötelességét a főváros, teljesíti a haza iránt, *(Úgy van!)* Én hálával és köszönettel fogadom, újólaj kijelentem, a polgármester úrnak a jelentését, hozzájárulok minden indítványához. Azzal végzem szavaimat, hogy legyen Isten áldása a mi küzdő véreinken és Isten áldja és óvja meg a mi szabad magyar hazánkat. *(Hosszantartó éljenzés és taps.)*

II.

A magyar jövődő

– 1914 december. –

Sötét kétségek mardosták mindazokat, akik világosan látták a háború borzalmait és előre érezték, hogy a nagy küzdelem rombolásokat és összeomlásokat fog jelenteni. A tépelődésekre, amelyek *Vázsonyi* lelkét is nyugtalanították, világító fényt vet az a beszélgetés, amelyet 1914 őszén *Bródy* Sándorral, a nagyszerű magyar íróval folytatott, aki azt a *Fehér Könyv* új sorozatának 1914-iki, decemberi kötetében „*Párbeszéd Vázsonyival*” című megragadó írásában így mondja el:

A végzetes őszi esteken sokat voltam együtt a valóban igen okos és biztosan nagyon jó emberrel, *Vázsonyival*. A háború kitörése után néhány napra jött ki lakni a Margitszigetre, szanatóriumból jött és így nem ragadta el a háború nagyszerű hangulata és az a mámor, mely a vörös izzásig fölhevítette Pestet, amikor látta, hogy a közös hadsereg egyszerre nemzeti színekben jelenik meg. *Vázsonyi* vitakozott, de inkább csak magával, hogy vajjon csakugyan olyan szép-e a háború és vajjon nem szebb-e a béke? A kultúra finom olajában végkép megfőzve, a békének e kemény harcosa, emberséges egész a türelmetlenségig: protestált az ellen, hogy csak százezrek halála, pusztulása és milliók győzelme révén lehet rendet csinálni – a hazában. Ma ő is csak Magyarországot tudja látni, az elméje csak azért funkcionál, a szíve csak azért érez. Most is alig kelt föl kórágából, amíg együtt sétálgattunk egy ilyen szempont izgatta legelsőbbben is. A szelíd politika híve hangosan kezdett beszélni:

– A háború a lét és nemlét kérdése, szinte elemi erők kitörése. Ezért semmit sem utálok jobban, mint apró emberek háborúval való kriptogám politizálását. Népfölkelők Tiszát dicsőítik, mintha ő csinálta volna a háborút. És úgy viselkednek, mintha ez az ő külön háborújuk volna. Pedig bizonyos, hogy Tisza nem akarta a háborút. Most mondom ezt, mikor dicsőítik, akik megköveznék, ha a háború kockája rosszra fordulna.

– Mert a politikust sohasem azért dicsérik, amit cselekszik, hanem azért, amit neki tulajdonítanak. Sohasem azért imádják, ami, mindig azért, aminek látszik. Ezért mondtam egyszer egy rajongó ifjúnak, aki azt kérdezte, mi szeretnék lenni: „Az akarnék lenni, aminek ön gondol”.

– Politikai tőkét kovácsolni sem szerencsés, sem szerencsétlen háborúval nem lehet. A nemzeté az áldozat, az övé a dicsőség, az övé a hátrány. Ezért kellett volna Magyarországon is pártközi kormányt alakítani.

– Talán Tisza nélkül, mi? Nem valóságos szerencse-e az, hogy ő most a kormányelnök, ő minden. Ő az egyetlen, akinek a katonák előtt is tekintélye van és aki polgári érdekekért, ha kell, bemegy a kaszárnába is és magával a hadvezetőséggel is egál partner a hazában. Mondj egy más miniszterelnököt, mondj egy mást. Deák Ferenc, ha élne és fiatal volna, az se volna olyan megfelelő!

Az én emberem elhallgatott. Csendesen sétáltunk a százados fák alatt, amelyek között a legvénebbek és legnagyobbak fehér kereszttel vannak megjelölve. Ezek a halálraítélt beteg, vagy végképen elerőtlenedett fák, amelyeket kívágnak, ha lesz idő rá.

– Borzasztó öldöklés, – szölt Vázsonyi szomorúan, – sajnálom ezeket és mindent, ami virágzik, fiatal, él.

– Csak nem beszélsz a háború ellen?

– Ostobaság! Hogy lehet szónokolni az ellen, ami megvan? Ki kell vívniunk becsülettel, az utolsó csepp vérünkig verekedni, ha mindjárt belehalunk is.

– Ez a te magyar szempontod?

– Nekem nincs más szempontom, mint a magyar. Sohasem mulattam jobban; fájtó mulatság volt, mint amikor engem nemzetellenesnek tartottak. Engem, aki egy hónapon túl nem bírom ki külföldön és sírgörcsöt kapok, ha nyomban nem mehetek haza. Én, aki Budapest nélkül nem tudom elképzelni a világot.

– A magyarság érdeke, hogy győzzünk. A monarchia bukása most minket is elsodorna. A német nem pusztulhat el, a szláv testvérré talál, de milyen sors várna mireánk? Igaz, a színek most kissé keverednek, a vér, az uralkodó szín, elmosza az ellentéteket. Egy kissé svarcgelbek letünk, de a svarcgelbek meg kissé háromszínűek lettek. A trikolor divatos lett, a magyart megbecsülik. A magyarság reneszánszának kell ebből megszületnie.

– És te mit csinálsz te, hogy helyezkedel el?

Elhallgatott. Alkalmassint arra gondolt, hogy itthon is lesz rá szükség. Bizonyos, hogy e pillanatban fölül- és elől-kerülhetne. ha e különös ember nem félne annyira attól, hogy ne „magát adja”. Mi sem lett volna neki könnyebb, mint a városban, ahol legfelül van, legfentebb is mutatkozni. Húzni és húzatni a Prinz Eugen-marsot, az összes jótékonyági, közrészvételi és magánérvényesülési áramlatokat irányítani, duzzasztani és a maga számára lecsapolni.

Az éj csendjében a szigeten egyedül ültünk. A földrehulló vadgesztenye mint mindmegannyi apró bomba esett a fejünkre. Megszoktuk, sőt élveztük a jóillatu éjszakát, a bánatos öszt, a létet, – a kolosszális nagy időt. Vázsonyi lassan-lassan belemelegedett a beszédbe és – mondhatom – egy ember számára még jobban tud. Nem roppant össze a hirtelen komplikációk súlya alatt, bírja ezt a korszakot is. Élvezettel hallgattam és elfelejtettem közbeszólni.

Vázsonyi csendesesen beszélni kezdett, úgy, hogy nem igen volt kíváncsi az én megjegyzéseimre. A nagy szónokok sajátossága ez, nincs szükségük, csak publikumra. Szívesen vállaltam a közönség szerepét, a párbeszéd így úgyszólván véget ért, hallgattam és figyeltem, amint úgyszólván egy lélekzetvételre tovább beszélt:

– Minden összeomlott . . . A vallás? Mindegyik küzdő fél magának reklamálja Istent, őt is – besorozza. A vallásos német, a hitbuzgó angol, a hitetlen francia, mind megáldatja fegyvereit és szentséggé avatja az öldöklést. A francia köztársaság sietett kibékülni a klerikalizmussal, a háború kitörése előtt sietve eltörölte egyházellenes intézkedéseit, hogy az egek ellen intézett várostromban hátra ne maradjon . . . Mindenfelé imádság, fohász és malaszt – és közben patakokban ömlik a vér.

– Az internacionálé? A világ proletárjai egyesüljenek! Az entente elvtársai harcmezőkön ölik a német, osztrák és magyar elvtársakat, Jaurést megölték, az angol munkáspártot félretolták. Az internacionálét is szépen besorozták. Szolgál és jó katona. Romban hever egy álom.

– És a demokrácia és az alkotmányosság? A demokrata köztársaságban néhány ügyvéd, néhány generális és néhány hadseregszállító elhatározza, hogy nekik jó lesz a háború. Puccsal megcsinálják. Kihirdetik a hadi jogot és másnap a hazaszeretet szent kötelessége, hogy minden francia lelkesedjék a háborúért, A legalkotmányosabb Angliában egy klikk megindítja a háborút. A legjobbak, a kulturáltak, az emberszeretők, kénytelenek önkényes számkivetésbe menni. A demokráciát és az alkotmányt is besorozták.

– A gazdasági értéken felül, mennyi szellemi és erkölcsi érték pusztulása. Ezért vagyok olyan, mintha hirtelen gerendával vágta volna fejbe. Káosz van bennem és lemondás. Feleslegesnek érzem magamat. Mit ér ma a tőke, munka, haladás és kultúra munkása? Kevesebbet, mint egy katonaló, mert annak a hátán be lehet lovagolni Belgrádba,

– Megint a háború ellen beszélsz?

– Dehogy beszélek a háború ellen. A természeti erők ellen nem lehet szónokolni. A háború itt van és abban az álszenteskedő vitában, hogy ki okozta, talán csak nekünk van igazunk. Ránk lestek és biztos prédának tartottak minket. Mi nem üzleti szempontból harcolunk, mint az angol; nem is ostoba hiúságból, mint a francia; nem is ősi rablás! étvágyból, mint az orosz, mi a létünkért harcolunk. Ezért nem szabad elbuknunk. Magyarországnak örökké élnie kell . . .

– De azért fáj a huszadik századnak ez a szégyene. Az európai emberiség általános tébolya. Ideáljaink halála. Mert ezek voltak a háború első halottjai.

– Mint a középkorban, most is az erős ököl az ideál. Erős hadsereg, nagyszerű fegyverek, a hadászati technika fejlettsége: ezek a nemzetek versenyében a diadal tényezői. A kultúrnépek így dolgoznak a maguk romlásán. Mert a hadászati technikát nyers, el nem használt népfajok könnyű szerrel elsajátítják és a kultúrfajok ellen fordítják. A barbár japán nép kultúrtényező lesz, mert az ágyúk, hadihajók, ismétlődő fegyverek, aknák és páncélos repülőgépek kultúráját ellopta Európától . . .

– Nem kapod-e magad rajta, hogy észrevétlenül a te gondolatvilágod és érzésed is átalakul? Egy úton mászó bogarat sem tudtál eltaposni és most ujjongva olvasod, hogy hány ember fulladt a vízbe az elsüllyesztett ellenséges hadihajó legénységéből, hányan estek el az ellenség soraiból a harcmezőn. És kevesled, mindig kevesled. Legyen több, sok ezer, százezer, millió, mind. És neked van igazad. Mert ha a hazádat akarják eltaposni, akkor pusztuljon inkább minden, de maradjon meg Magyarország.

– Ki tudja gondolatait hangulataitól elválasztani? Bennem maradt annyi fantázia, hogy erre képtelen vagyok. Lehet, hogy mindez hangulat, egy magát most feleslegesnek érző ember hangulata. A nyári ka-

lap türelmetlensége, hogy tél van. Pedig lesz olvadás, lesz verőfény, lesz nyár ...

– Boldog, aki gondolat nélkül tengődik. Természetesnek tartja, hogy itthon van, míg mások elesnek, megsebesülnek, éheznek, fáznak és nélkülözik az élet apró, de kultúremler számára oly roppantul fontos kényelmét. Zsémbes, ha reggelre nincs meg a fürdője, ha nem kellő időben beretválják, ha nem inye-kénye szerint való az étel, ha nincs ideje sétára, ha nincs meg a szokott kártyapartija, ha egy percet késik az újságja, ha nem elég puha az ágya és azok ott a lövészárokban, a sárban ... Nekem nem kell a vérre gondolnom, csak a sárra. És megsemmisülök, mert úgy érzem, ajándék ez az élet.

– Bevallom, olykor nyomasztó érzés fog el most... Hogy szabadjak ettől az érzéstől? Sohasem voltam katona. Elmenjek most a negyvenhét esztendőmmel, ischiasommal, kifeszített idegeimmel! Az utolsó béreslegény többit érő katona, mint én.

– Hallgatok és lézengek.

– És mert ez az érzés uralkodik rajtam, csekélynek és kicsinyesnek tartom az itthonmaradottak jótékony áldozatát. Mennyit ér az élet] Az élet, melynek nincs duplikátuma! Ki adhat annyit, amennyit neki éri Adni, egyre adni, sokat, igen sokat, az itthon maradtak kötelessége. És bármennyit adtak, nem adtak soha eleget. És bármennyit adtak, nem jár érte köszönet. Csak annak járna botbüntetés, aki nem ad képessége szerint.

– Végre is nem lehet kényszeríteni senkit arra, hogy jó és okos legyen. (Majd számon tartjuk őket, akik nem voltak emberségesek, – a háború után – vettem közbe.) Igen, a háború után, akkor majd akad feladat. A sok vérnek, áldozatnak meg kell hozni gyümölcsét. A trikolornak, mely most hadi, szent jelvény, a békében is diadalmasan kell lengenie. A tömegeknek, kik most a harctéren nemzetünk sorsát intézik, a békében is sorsuk intézőjének kell lenniök. A kicsinyességnek, rövidlátásnak, az apró kis szempontoknak el kell pusztulniuk. Magyarország léte, hatalma és biztos fejlődése lehet csak egyetlen cél. Egy új honalapításnak, új, nagyszerű berendezkedésnek kell jönnie. És végtére a magyarságnak meg kell becsülnie önmagát. Nem szabad a külföld vazallusává lennie. Régi szellemi rabságba visszaesnie. Ezért önzéssel szeretnie kell önmagát . . .

Hajnalodott, amikor nyugvóra tértünk. A világ legszebb és legkényelmesebb helyén, nyugton, mégis gőzölgő, égő fejjel, gondterhesen. Nekem Arany Jánosnak néhány sora jutott az eszembe: „Virraszt a honfigond ébren a méccsel . . . Sors! óraműved oly irtóztató, érzem, kerekjei amint össze-össze vágnak ...” Hogy kárpótoljam magamat, beleszavaltam a versbe – össze-vissza, ahogy tudtam – a Vázsonyi fülébe. (Elnyomatásunk korszakában készült a poéma.)

– Milyen más idők ezek! Ha kibírjuk, mienk minden idő. Ám nemcsak vitézül, de okosan is kell viselkednünk. Ingyen, – amint Bismarck mondta, – gratis egy nemzet nem adhat semmit. És „csak annak van ereje, amelyért vér omlott!” Hogy omlott és hogyan omlik a vérünk! Nagyon erőseknek kell lennünk. Az ellágyulás és gavallérság korszakának vége van.

Bródy Sándornak ebben a mélységes írásában megrajzolta Vázsonyi lelki portréját a háború első hónapjaiból. Nyilvánosan ebben az időben *Vázsonyi* alig szólal fel. A háború mámoros ujjongói fizikai fájdalmat keltenek lelkében: Magyarország sorsán, jövőjén tételődik és szíve mélylően szenved, látva a harctéren szenvedők és az idehaza küzködők százezreit.

III.

Budapest a háborúban

– 1915 április 27. –

A háborúnak nemcsak hősei voltak, hanem parazitái is és a háborús drágaság ellen fel kellett venni a küzdelmet. Meg kellett szervezni a főváros éllemzését és ugyanekkor meg kellett küzdeni a különböző háborús visszaélésekkel szemben. *Vázsonyi* igen aktív részt vett a fővárosnak a drágaság ellen folyó harcában és az e célból alkotott úgynevezett *tízes bizottság* minden ülésén részt vett, részletesen foglalkozván a kérdés minden ágával, a húsdrágasággal, a lisztdrágasággal, a lakásproblémával és a háborús idők nyomorával.

A *képviselőházban*, amely 1915 április 19-én újból megkezdte tanácskozásait. 1915 április 27-én, amikor már a parlament a *fővárosi törvényhatósági bizottság* 'mandátumának meghosszabbításával' foglalkozott, *Vázsonyi* nagy beszédben számolt be a főváros munkájáról és megállapította azokat a feladatokat, amelyek még Budapest vezetőségére várnak, hogy lakosságának súlyos terheit enyhítse. Ebben a beszédben így szólott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Méltóztassék megengedni, hogy kivételesen magáról a törvényjavaslatról szóljak. (*Derűtlenség.*) Minthogy az eddig lefolyt vita Budapest székesfőváros költségvetési vitája volt (*Derűtlenség. Úgy van!*) törvényhatósági bizottsági tagok részvétele nélkül, méltóztassék megengedni, hogy a magam részéről a javaslatról szólhassak még néhány szót. (*Helyeslés jobbfelől. Halljuk! Halljuk!*)

Helyeslem a javaslatot, de meg kell mondanom, hogy a városi közgyűlésre végre be kell eresztetni Budapest népét, azt is, amely eddig ki volt onnan zárva, mert az igazi és teljes kontrollt éppen azok fogják gyakorolni, akikről a vagyoni felelősség kérdésénél, itt egyesek, mint nimolistakról méltóztattak megemlékezni. Én úgy tudom, hogy a „Szózat” nemcsak azoknak mondja, akik a haza földjéből akár mint háztulajdonosok, akár mint földbirtokosok bírnak valamit, hogy „Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar”. (*Helyeslés balfelől.*)

Az én közéleti praxisom szerint én a vagyonnak sokkal több visszaélését ismerem, mint a vagyontalanságnak (*Helyeslés balfelől.*) és a kommunikusokban a korrupciónak sokkal nagyobb motorja és tényezője a vagyon, mint a vagyontalanság. Méltóztassanak tehát a nimolistakról mégis csak kissé enyhébben nyilatkozni. Ezek a nimolisták a harctéren is vannak számosan és azért ezekről a nimolistakról úgy méltóztassék megemlékezni, hogy ezeknek a törvényhatósági választásokban igenis van és lesz joguk résztvenni bármilyen formában. Felfogásom tehát, hogy igenis az országgyűlési választói jog, amelyet mi megalkottunk, kell, hogy a jövőben mint községi választói jog is érvényesüljön, mert ez lesz az igazi világosság, az igazi ellenőrzés odabenn a törvényhatósági közgyűlésben, ahol igenis vannak bajok, de ezek a bajok a mi egész alkotmányunknak bajai. Ezek a cenzusos választói jognak és a virilizmusnak a bajai, ezek annak a nagy kapitalista irányzatnak a bajai, amely ellen éppen mi küzdöttünk és az a múlt nem küzdött, amelyről szó van, mert a kommunizálás ezt a kapitalista irányzatot akarta kilökni a közgyűlésből, amikor azt a szegényteljes helyzetet akarja megszüntetni, hogy a közgyűlésben egyes, a fővárossal szerződéses viszonyban levő vállalatok

igazgatói mint pártvezérek domináló befolyást gyakorolnak, a kerületek élén állanak és aszerint ítélik a közigazgatás egyéb dolgaiban is, hogy az ő vállalataik érdekeit így vagy amúgy mozdíttja-e elő a tanácsnak vagy a közgyűlésnek egyik vagy másik csoportja.

Bocsánatot kérek, a kommunizálásnak éppen azért voltam a magam részéről mindig híve, mert ezeknek a várossal szerződéses viszonyban levő nagy vállalatoknak kirekesztésében a közéleti tisztaság egyik biztosítékát láttam (*Helyeslés balfelől.*) és addig, míg az utolsó gyökerét ki nem tépték ezeknek a társaságoknak, amíg lesznek milliós társaságok, amelyek el nem számolandó összegekkel rendelkeznek, addig én a közéleti tisztaságot a közgyűlésen és semmiféle közösségben biztosítottak nem látom.

Legyen meggyőződve mindenki, t. Ház, hogy legkevésbé sem szándékozom soha semmiféle visszaélésnek vagy hibának védelmére kelni. Eszemágában sincs, legkevésbé sem vagyok hajlandó arra. De hogy most ilyen közgyűlési dolgokat szóvá tegyek, abba nem szívesen bocsátkozom, mert utóvégre az ilyen háborús országgyűlésnek más gondjai vannak, mint ezek (*Igaz! Úgy van!*), akár Budapestről, akár más törvényhatóságról van szó. (*Igaz!*)

Rakovszky István: Most nem idevaló dolog. (*Mozgás.*)

Vázsonyi Vilmos: Bármikor szívesen tárgyalok e dolgokról, csak most az elmém kerekai nincsenek ezekre berendezve. (*Helyeslés.*) Nincsenek berendezve arra, hogy az adatokat gyűjtsem, mint szorgalmas méhecske, arra, hogy hogyan csipkedjem össze az embereket. Ma, mikor életről-halálról van szó (*Igaz! Úgy van!*), magam részéről nem tenném és ha az én cáfolatom fogyatékosnak találtatnék, ne az adatok hiányának méltóztassék azt tulajdonítani, hanem annak, hogy nekem visszatetsző az, hogy én a háborús országgyűlésen azzal foglalkozzam, hogy én a nemzet szempontjából, az ország szempontjából, a jelen és jövő szempontjából, ma igazán nyomorúságosan kicsiny és alárendelt dolgok kitergetésével untassam az országot. (*Igaz! Úgy van! Taps.*)

Tisztelt közgyűlés! (*Derűtlenség.*) Tisztelt képviselőház! Bocsánatot kérek, a tévedés egészen jogosult és érthető, miután ezekről a kérdésekről tárgyaltunk. Egyik t. képviselőtársam a főváros gazdálkodását megkritizálta. Nekem is volna a főváros gazdálkodására nézve kritizálni valóm, sőt a legutóbbi háborús közgyűlésen éppen a mi kerületünk megbízásából felszólt szónok kijelentette, hogy mi nem azért fogadjuk el a legutóbbi költségvetést, mintha azt helyeselnők, hanem azért, mert a háborút nem tartjuk alkalmasnak, hogy kritikát gyakoroljunk: csak akkor tartjuk helyénvalónak a kritikát, ha az nem meddő, hanem termékeny. Én tehát részletekbe sem akarok bocsátkozni.

De arra rá kell mutatnom, hogy amennyiben itt arról szolt a t. képviselő úr, hogy mennyi adósságot csinál Budapest, akkor egy igen sajátos dolog ismétlődik. Amikor Bécsben a jó liberális párt megbukott, Prix volt az utolsó polgármester, azzal az indokolással mondott le, amikor néhány szavazatnyi többsége volt még, hogy hadd jöjjenek a keresztényszocialisták és járják le magukat. Azóta is szakadatlanul tart ez. Akkor a liberális párt ellen nagy agitációt folytattak és a kültelki kocsmákban hangoztatták, hogy mennyi adósságot csinált az a liberális párt: már kétszáz milliónál tartunk, ennyivel vagyunk adósak és az unokáitok is fogják fizetni, stb. Hangoztak a választási kortesbeszédekből ismert

szólamok, amelyek államadósságokra éppúgy vonatkoznak, mint egyéb adósságokra, amiket így a választásoknál értékesíteni szoktak.

És mi történt? Lueger, Bécsnek elhunyt polgármestere, akinek óriási érdemei vannak politikai felfogása dacára Bécs felvirágoztatása körül és aki mintaszerű községi politikát csinált, amit sokban igyekeztünk utánózni Budapesten, Lueger jubileumát ezer millió korona adóssággal ünnepelte, tehát nyolcszáz millió koronával gyarapította Bécs adósságát, De csak a beavatottak értik, hogy mit jelent ez. Hát lehet folyó adókból századokra szóló beruházásokat teremteni! Lehet folyó adókból gázgyári megváltásokat, villamosvilágítási társasági megváltásokat, lehet-e a városi villamosvasúti részvényvásárlásokat csinálni, vásárpénztárt alapítani? Lehet-e óriási telepkomplexeket megszerezni, kinn a város határán azért, hogy a telekjáradék emelkedjék a város javára és nem a spekulánsok javára?

Lehet-e városi bérházak sokaságát építeni, kis lakások sokaságát építeni és ezerrel meg ezerrel szaporítani a lakások számát, hogy ki ne törjön a lakásrevolúció, amint az Angyalföldön véres összeütközések voltak? Hát lehet ezt folyó adókból csinálni?

Bocsánatot kérek, ezt lehet kültelki kocsmákban, ellenzéki kortesbeszédekben mondani, de beavatott emberek jól tudják, hogy amint a magyar állam a beruházásait csak államadósságokból fedezheti, úgy a városok is a nem egyenes generáció, de a jövő generációk számára teremtett intézményeket csak beruházások által, csakis kölcsönök alapján létesíthetik. A lényeges mindig az, hogy a kölcsönök törlesztési részletei legyenek magából a költségvetésből fedezhetők és ha itt van hiba, az már hiba és ettől a gazdálkodást meg kell óvni.

Már most az egyik t. képviselő úr a Budapest helyzetét festve megfeledezett egyébről is. Megfeledezett arról, hogy Európaszerte az összes nagy városok ugrásszerűen fejlődnek és az összes nagy városok igen nagy pénzügyi kalamitásokkal küzdenek. Miért? Azért, mert a nagy városokba tódul az ország népe egészségtelen bevándorlása, a nagy városokban keresi a boldogulást mindenki, aki odahaza bármely okból boldogulást nem talál, a nagy városokban halmozódik össze a proletariátus. A nagy városok terhe az egész ország érdekében és a város szegény lakossága érdekében hasonlíthatatlanul nagyobb, mint a kisebbeké, ugrásszerűen növekednek mindazok a megoldandó szociális feladatok, amelyekkel nem tarthat lépést a rendes bevétele növekedése. Ezért költött a főváros népjóléti intézményekre 30 milliót, középítkezésekre 122 milliót, városszabályozásra 22 milliót és így továbbmennek ezek a beruházások. Ne méltóztassék tehát úgy tájékoztatni a képviselőházat, hogy itt csak hasznot nem hajtó beruházásokról van szó és hogy Budapestet egy könnyelmű heidelbergi diák kormányozza.

Kibírja még ezt a főváros, de talán még sem méltányos, hogy a főváros polgármesteréről úgy méltóztatik nyilatkozni, mintha öneki azon a könnyűkezűségen kívül, amelyet soha rossz célokra nem alkalmaz, hanem mindig csak jóléti, szociális célokra, még pedig a város szeretetéből, a fejlődés szeretetéből és a haladás szeretetéből kifolyólag, egyéb tulajdonságai nem volnának és mintha ő nem mutatta volna meg különösen háború idejében, hogy egész ember, értékes ember (*Taps.*), aki megérdemli azt, hogy ne csak a főváros lakossága, hanem az egész ország népe elismeréssel legyen működése iránt. (*Helyeslés.*)

Különben is kissé sajtószerű helyzetben van mindenki, aki a fővá-

rosban működést fejt ki, mikor a háborús országgyűlés alatt nem arról hall, hogy a főváros mit tett a háború ideje alatt, mennyiben teljesítette kötelességét, mit tett kötelessége mértékén túl is, hanem ilyen témákat teregetünk ki, amelyeknek elintézésére még van időnk. Bármelyik miniszter úr, a kormány bármelyik tagja tanúja lehet annak, hogy a székesfőváros tisztikara a háború ideje alatt kötelességét a leghívebben és a legodaadóbb szorgalommal teljesítette, tanúja lehet annak, hogy a főváros segítő-bizottsága is emberfeletti munkát végez.

Mindazt, amit a főváros a hadsegélyezés terén tett, továbbá a szégyenebb néposztályoknak óriási módon való segítsége olyannak tekinthető-e, hogy erről nem érdemes beszélni! Azt hiszem, hogy az egész ország és a kormány tanúja annak, hogy a főváros segítő-bizottsága, a főváros tanácsa és közgyűlése ezekben a napokban teljes hazafisággal, kötelességtudással és munkabírással teljesítette nemcsak kötelességét a főváros lakossága érdekében, hanem teljesített gyakran olyan kötelességeket, amelyek országos feladatok voltak és amelyeknek elvégzésére a felsőbb fórumok hívták fel a fővárost. Azt hiszem, ezekben a napokban talán mégis helyes, ha a főváros törvényhatóságának, a főváros adminisztrációjának, polgármesterének, tanácsának munkakedvét és kötelességteljesítését nem azzal akarjuk fokozni, hogy itt órákon keresztül kiszedegetjük azt, hogy mivel bőkdöshetjük meg őket, hanem azzal, hogy munkájuk egészének értékét és különösen azt a munkát, amelyet a háború idejében végeztek, elismerjük. (*Élénk helyeslés.*)

IX.

A vérfolyam és az aranyfolyam

– 1915 december 17. –

1915 áprilisától 1916 végéig a képviselőház különböző javaslatok tárgyalásai során sűrűn foglalkozott úgy a drágaság problémájával, mint a háborús visszaélések büntetésével. *Vázsonyi* mindazokban a beszédeiben, amelyeket ebben a kérdésben a parlamentben tartott és amelyekben a *háborús törvényalkotások* mindegyikével foglalkozott, azt a szempontot hangoztatta, hogy a háborús törvényalkotásoknak nem szabad az alkotmányos jogokat csorbítania, viszont erősen és erélyesen kell letörniök minden olyan törekvést, amely akár a hadbavonultakat, akár az itthonmaradottakat akarná kizsákmányolni. Tiltakozott minden olyan törvényalkotás ellen, amely nem mér egyforma mértékkel, nem sújt le a nagy kizsákmányolókra, de megtámadja a kispolgár existenciáját. Támadott minden olyan intézkedést, avagy hangot is, amely a társadalom egyik rétegét a másikkal akarja szembeállítani. Mindezekben a beszédeiben különösen az ország közélélemzésének megszervezését sürgette és erélyes, céltudatos kormányintézkedéseket követelt a háború uzsorásai ellen. 1915 december 17-én, amikor az *árrágitó visszaélésekről* szóló törvényjavaslatot tárgyalták, nagy beszédben fejtette ki, hogy milyen feladatok várnak még az országra és a társadalomra a háborús áldozatok terén. Ez a beszéde így hangozott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! Minthogy a t. Ház magával a drágasági vitával nem ennél az igazságügyi javaslatnál kíván foglalkozni, hanem annál a jelentésnél, amelyet a kormány a rendkívüli intézkedésekről a Háznak tesz, a magam részéről ez alkalommal tisztán e törvény-

javaslatnak tárgyára fogok szorítkozni. Ez a törvényjavaslat az árdrágító visszaélésekről szól, és mondhatom, hogy a cím többet ígér, mint amennyit a tartalom mutat.

A kormány e javaslat beterjesztése előtt nem hallgatott meg senkit. Egy napon egyszerűen megjelenik a belső, a házi törvénytudóknak munkája, a rendelet és megjelenik ugyancsak egy napon egyszerre a törvényjavaslat. Én pedig konstatom, hogy egyáltalán nem lett volna kárára sem a rendeletnek, sem pedig a törvényjavaslatnak, ha ezek a szakkörök előzetesen hozzászólhattak volna, mert úgy a rendelet, mint pedig a törvényjavaslat meglehetősen csonka.

Magáról a törvényjavaslatról szólva, a törvényjavaslatban nagyon keveset találok. Hámozzuk ki, mit akar tulajdonképpen elérni a törvényjavaslat. Ki ellen fordul? Az ellen fordul, amiről a német birodalomnak is van egy rendelete, amely azt mondja, hogy a hívatlan elemeket távol akarja tartani a kereskedelemtől.

Ha ilyen célzata van a törvényjavaslatnak, méltóztassék ezt a tilalmat világosan kifejezni, mert ilyen körülmények között csak igazán jogászok értik meg, akik belemélyednek és a mérő-ónt ennek a szakasznak nagy mélységeire leeresztik, hogy tulajdonképpen mi van ebben a szakaszban. Ebben a szakaszban az van, amit bátor voltam az előbb kifejezni. Megjegyzem, hogy erre ugyan ez az árdrágító javaslat nem volt szükséges, mert ezt egy egyszerű rendelettel meg lehetett volna csinálni, különösen miután a felhatalmazási javaslat már a rendeletben statuált kihágások büntetését felemeli hat hónapra és a kihágásokkal szemben statuált pénzbüntetések maximumát is a legnagyobb mértékben felemeli.

Közbeciáltás balról: Mikor a Royal-börze itt volt akkor kellett volna beszélni.

Vázsonyi Vilmos: Mindig beszélek visszaélés és uzsora ellen és én az uzsorát nem különböztetem meg sem pártbelileg, sem felekezetiileg. Ha a t. képviselő tetszik szent uzsorát ismerni, legyen az ízlése szerint, Én nem ismerek semmiféle szent uzsorát, sem royalista uzsorát, sem republikánus uzsorát, sem zsidó uzsorát, sem keresztény uzsorát; egyet ismerek: uzsorát, amelyet üldöztetni kívánok minden téren, minden módon és minden eszközzel. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)* Engem Royal-féle közbeszólásokkal egyáltalában nem fog megzavarni, mert sehol a világon nem talál egy pontot életemben, ahol bünt, szemérmatlenséget vagy uzsorát védelmeztem volna. Tehát ezt a célzását is a leghatározottabban visszautasítom. *(Közbeciáltás: Csak türte, nem védelmeztél)* Sem nem türtem. Nekem nincs diktátori hatalmam Magyarországon. Forduljon oda, ahol van kormányhatalom és ne hozzám és mint jó ellenzéki férfi, ne engem tegyen meg Magyarország kormányzójának. *(Derültség.)* Azt mondja, hogy én türtem, én vagyok Magyarország kormányzója. *(Derültség.)*

T. Ház! A kis elemek, a hívatlan kereskedők azok, akikről az első szakasz intézkedik s akiknek a büntetését én teljes mértékben elfogadom, mert a magam részéről, mint már voltam bátor előbb egy közbeszólásra megjegyezni, amint a kisember uzsoráját nem tartom demokráciának, épp úgy a földnek az uzsoráját sem tartom hazafiságnak és nem tartom a nagytőkének az uzsoráját sem kereskedelmi ügyességnek és élelmességnek. Ami a kisember uzsoráját illeti, erre annak a kisembernek mindenestre van egy mentsége: a szegénysége. Annak a kisembernek van egy

mentsége, hogy a mindennapi életét és standard-jét akarja biztosítani és van egy büntetése, hogy tudniillik a kisember olyan élelmiszeruzsorás, aki az uzsorájába maga pusztul bele, mert ha a maga tíz vagy husz koronáját kiuzsorázta magának, akkor ezt más cikkek felemelt árán busásan visszafizeti. Ellenben a nagy konjunkturális nyereségek uzsorája semmiféle mentséget a maga számára fel nem hozhat. Ezt az uzsorát kizárólag az aranynak átkozott szomjúsága szüli. Ennek az uzsorának sem mentsége, sem védelme nem lehet, ennek az uzsorának azonban a megszegését, az üldözését én sem ebben a törvényjavaslatban, sem a rendeletben nem találom.

Árvizsgáló bizottság nélkül, még pedig inkvizitorius teljes hatalommal felruházott országos és helyi árvizsgáló bizottságok nélkül az aránytalan árak kutatása mindig csak a felületen fog maradni és mindig csak a szatócsnál és a kofáknál fog megakadni, azoknál az egzisztenciáknál, melyek a közigazgatás utolsó nyúlványaival lépnek érintkezésbe, ahol nagyon könnyű előírni, hogy tessék kiírni az árakat. Ezeket a kisebb embereket kordában tarthatják kiírathatják az árakat, ezek alá is fogják magukat ennek rendelni, de a hiba nem itt van, az utolsó ponton; nem a kézbesítő felelős a királyi Kúria döntvényeiért, ha azok helytelenek, nem a levélhordó felelős a rossz és kellemetlen tartalmú levelekért. A detailista az utolsó stáció, melyre a kínálat decentralizációja szempontjából feltétlenül szükség van, akinek ambíciója csak odáig terjed ki, hogy a maga standard-jének megfelelő megélhetését biztosítsa. A nagy visszaéléseket nem itt követik el.

Ha Serényi gróf t. képviselőtársam a nagybankok összebeszéléseit parifikálja a szatócsok összebeszéléseivel, először is szatócsok összebeszélése nincs, a bankoké van, másodsor a szatócsok összebeszélése a nagybankok összebeszéléstől hatásaiban egy kissé különböző. Ha árvizsgáló bizottságok, vagy hatóságok nincsenek, – mert én nem kópiát kívánok, csak ennek a magyarországi viszonyokhoz mért megvalósítását, – akkor az aránytalan árak kutatása teljesen a papíron fog maradni. Már pedig én nagyon szükségesnek tartanám a néppedagógia szempontjából, ha nemcsak az egérfogóba került egeret mutogatnánk a plebsnek, hanem mutogatnánk a tigriseket, az oroszlánokat s egyéb fenevadakat is, ami az élelmiszeruzsora leküzdése szempontjából nagyon kitűnő nevelő hatással fog bírni.

Még két hiányára akarok rámutatni ezeknek a rendelkezéseknek, pusztán csak a büntető intézkedések terén maradvá, mert én ma másra kiterjeszkedni nem kívánok. Az egyik az, hogy ebben a rendeletben megtalálom az eladási kényszert, de az ismét csak a detail-árusokra vonatkozik.' Közelebb akarok lépni ehhez a tárgyhoz. A maximálás, ugyebár, önmagában nem ér semmit, mert eladási kényszer nélkül, – a rekvirálás későbbi stádium, – a tulajdonos egyszerűen otthon ül az árujánál és azt mondja: nem hozom forgalomba, nem bántok senkit sem, akinek tetszik az áru, eljön hozzám. S minekutána az, akinek árura szüksége van, az önmagát vele együtt fel nem jelenti, nyugodtan ülhet odahaza és a maximális árnál még maximálisabb, valóságosabb árt kap. Eladási kényszer nem lévén, hiába jelentkezik nála bárki, hogy maximális áron, készpénzben árut akar venni, ő azt nem tartozik eladni, mert nincs kedve reá, nem köteles reá. A detailista a rendelet szerint köteles maximális áron árusítani. Ismét az utolsó nyomorult kisembernél áll meg lángpallossal az állam és arra lesújt, a közbenső stádiumot pedig kihagyja.

Már pedig a maximálás mindig hatástalan fog maradni, ha nem követi nyomban az a fenyegetés, hogy az árki játszás, vagy a készlet visszatartása esetén a maximált áron alul való rekvirálás fog bekövetkezni, vagy nem követi nyomon az eladási kényszer proklamálása. A termelőnek mindegy lehet, mihelyt maximálva van az ár, ki veszi azt meg készfizetés mellett, ezért bárkinek köteles eladni. (*Helyeslés balfelől.*) Ha nem adja el, kihágást követ el. A nagykereskedő tehát készfizetés mellett köteles legyen eladni a kiskereskedőnek a szokásos vagy helyi hatóság által megállapított kis kvantumokat. Amint a termelőtől, a nagykereskedőtől egészen a kiskereskedőig az eladási kényszert nem statuáltuk, s csak a kisembernél állapítjuk meg az eladási kényszert, célhoz nem érünk. (*Úgy van! balfelől.*) Ne is méltóztassék soha maximálást csinálni eladási kényszer nélkül, mert az nem ér semmit.

Az a maximálás a tisztességes ember számára azt jelenti, hogy maximális áron ad el, ellenben az uzsorás ember számára azt, hogy ő a maximális áron belül szerez magának nyereséget. (*Élénk helyeslés.*) Az eladási kényszert tehát egyszerre kell behozni a maximálással, de nemcsak a detail-árusításnál, hanem az egész vonalon.

Összefoglalva azokat, amiket mondtam, elsősorban rendeleti intézkedést kívánok aziránt, hogy a hívatlan elemek elsörendű élelmickekkel való foglalkozástól eltiltassanak. Kívánom továbbá az áruzsora büntetését akár rendeletben, akár törvényben, amely készletek összevásárlásában, visszatartásában, a forgalom és termelés ilyen célú korlátozásában áll. Kívánom annak megvilágítását, akár a végrehajtási utasításban, akár rendeletben, hogy az aránytalan árra vonatkozó rendelkezések úgy értendők, hogy mindig egész a termelőig, az ősforrásig kell kutatni, van-e uzsora vagy nincs. Kívánom, hogy az aránytalan árakra vonatkozó intézkedésekre nézve méltóztassék a végrehajtási utasításokban klarifikálni, hogy teljesen azonos elbírálás alá esik az, aki aránytalan árat követel, és az, aki azt elfogadja, vagy annak kínálatát elfogadja. Kívánom továbbá, méltóztassék árvizsgáló hatóságokat létesíteni, mert az aránytalan árak megállapítása különben lehetetlen. Méltóztassék azután minden maximálásnál az eladási kényszert is kimondani úgy a termelőnél, mint a nagykereskedőnél és a detailistánál.

Egyebekben nincs oly szigorú rendelkezés, melyet az élelmiszer-uzsora tekintetében el ne fogadnék, melyet megfelelőnek ne tartanék azokkal szemben, kik a háborút konjunktúra gyanánt használják fel. (*Élénk tetszés.*) Mert lehetetlen úgy osztani fel a társadalmat, hogy egyik része a háborúban szenved, életét kockáztatja, másik része pedig abban nyereszkedik, hogy az egyik ólmot kap a testébe, a másik aranyat a zsebébe, hogy az egyik vérfolyam, a másik hömpölygő aranyfolyam mellett telepszik le. (*Tetszés.*) A társadalomban kellene bizonyos szeméremérzetnek lenni, hogy senkinek nem szabad a háborúban magát túlságosan jól éreznie. Mert hisz azért, hogy bizonyos nélkülözéseket szenved és önmegtágadást tanúsít, halványan, botorkálva, de mégis legalább közelít azokhoz, akik oly irtóztató áldozatokat hoznak.

Azt a felhívást, hogy a magyar társadalom, ha kell, nélkülözzön és szenvedjen is, szívesen aláírom és a magam részéről mindenkit, aki szavamra ad valamit, arra fogok ösztönözni, hogy szívesen nélkülözzön, szívesen áldozzon a közjóért és a hazáért, de sohasem szívesen az élelmiszeruzsorásoknak! Az élelmiszeruzsorások garázdálkodását senkinek sem kell szívesen eltűrnie sem a haza, sem a közérdek kedvéért. Mert

hogy az élelmiszeruzsora hova vezet, mutatta a tegnap is elfogadott törvényjavaslat, melyben közel százmillióval kell a magyar államnak segítenie a tisztviselőkn. Miért volt ez szükséges? Ez a százmillió, mely összegnek elég nagy, de segítségnek mégis aránylag csekély, a rettenetes drágaság következtében lett szükségessé, kik miatt? Az élelmiszeruzsorások miatt. Ez a százmillió, gyorsan, helyesen, bölcsen felhasználva, más intézményekre, nemcsak ennek a százmilliónak kiadását tette volna esetleg feleslegessé, hanem az ország számos más rétegének is javára válhatott volna. Végezni kell már az élelmiszeruzsora vonatkozó büntető és gazdasági intézkedésekkel, mert ez az uzsora már az államot is kiuzsorazza. Mindazon problémák, melyeket nagy kínok között megoldottunk, újra felmerülnek, mindazon sebek újra felfakadnak. Újra kísért a tisztviselők fizetésrendezése, nemcsak ez ideiglenes segély alakjában, de mert alig van remény, hogy a normális árak újra visszatérjenek, állandó fizetésemelés alakjában. A nyugdíjtörvény szabályozásával biztosítottuk a nyugdíjas tisztviselők megélhetését, s íme jó az élelmiszeruzsora és ezeket a sebeket is felfakasztja. Itt vannak a hadi segélyezés összegei, melyek ma felét vagy harmadát érik annak, amit akkor értek, amikor eredetileg megadattak, és nem lehet tudni, mily katasztrófális devalváción fognak még ezentúl is keresztülmenni. A kormány nemcsak a társadalmat, elsősorban a városok kiuzsorázott társadalmát védi, hanem önmagát is, a magyar állam létét, minden problémájának megoldását, mely hiábavaló volt, ha az élelmiszeruzsorát nem fogjuk tüzzel-vassal kiégetni az ország testéből. Minden probléma újra visszatér és nem lesz elegendő újabb százmillió kiadása, mert az élelmiszeruzsora egyre inkább adóztatja meg az országot. A hadviselés érdekében, ismétlem, szívesen nélkülözünk, szívesen prédikáljuk a belügyi békét, szívesen hajlandók vagyunk minden áldozatra, arra is, hogy a miatta előállott adóterheket viseljük. Egyre azonban nem vagyunk hajlandók: hogy itt magánmonopóliumok legyenek, hogy az élelmiszeruzsora súlyosabb terhei rakjon az országra, mint maga a legitim kormányzat! En elfogadom e javaslatot, azon reményben, hogy mindazokat, amiket felhoztam és amelyek nélkül az élelmiszeruzsorához közel nem férközhetünk, szíves lesz a kormány megvalósítani, elfogadom, mint annak szimbólumát, hogy végre kezdünk az átkos élelmiszeruzsora ellen is valamit csinálni! (*Zajos helyeslés és tetszés balfelől.*)

V.

A szent profit

– 1916 február 5. –

Ahogy hónapról hónapra és esztendőről esztendőre tovább folyt a háborús küzdelem, annál jobban megnehezedtek a gazdasági viszonyok és súlyosbodtak a társadalom bajai. A kormány új intézkedéseket tett az árdrágító visszaélések ellen és ekkor *Vázsonyi* 1916 február 5-én újabb beszédben hivatkozott a nemzet nagy háborús áldozatkészségére, megvilágítva a drágaság problémájának erkölcsi és gazdasági oldalait. A harctéren küzdők szenvedéseit és martiriumát állította oda példaképpen a nemzet elé, amikor a *Házban* a következőket mondta:

Vázsonyi Vilmos: A drágaság kérdésénél magáról a drágaságról óhajtok beszélni. Én azon a nézetem vagyok, hogy midőn a kormány ed-

digi közgazdasági tevékenységének kritikáját kívánom adni, nem végzem a meddő kritika munkáját. Nem állhatok azon az állásponton, hogy már késő van. Először nincs késő azért, mert, sajnos, senki sem tudja, hogy a háború meddig tart és eltekintve ettől, nincs senki sem, azt hiszem, aki oly naivul ítélné meg a közgazdasági helyzetet, hogy a békekötés után nyomban normális gazdasági viszonyok állnának elő (*Úgy van! balfelől.*), sőt, azt hiszem, olyan sem, aki oly naivul ítélné meg a közgazdasági helyzetet, hogy a kényszergazdaságból a szabad forgalomba nyomban a békekötés idején átmenet nélkül fogunk eljutni. (*Úgy van! balfelől.*) Bizonyos, hogy ez az átmeneti korszak is még jó ideig fog tartani; nemcsak a háború idejére tehát, hanem erre az átmeneti korszakra is fel kell készülnünk. (*Úgy van! balfelől.*) Ezért kötelesség a kritika gyakorlása és kötelesség minden képviselő részéről annak elmondása, hogy a jövőre vonatkozólag mit tart helyesnek.

Az a véleményem, hogy a háborúnak közgazdasági bajai és nyomorúságai tulajdonképpen kisebbek, mint amilyenek lesznek az ebben az átmeneti időben a közgazdasági téren előálló nehézségek. (*Úgy van!*) Ennek a tételnek az indokolását nagyon röviden meg akarom kísérelni.

Ma bizonyos elrendezkedés történt már háborús közgazdaságunkban. Ott van a hadseregben egy valóságos kommunista alapon szervezett társadalom, amely tetőtől talpig felruházta a maga tagjait, azokat ellátja élelemmel. Idebenn, az itthon maradt társadalomban van egy mesterséges, forszírozott háborús termelés, amely sok embernek munkát és nyereséget biztosít.

A háború után mindez egy csapásra megszűnik. Az a kommunista társadalom, amely ellátja a maga tagjait, sajátos módon nagy tömegekben jobban látja el őket, mint béke idején és amely így a drágaságot enyhíti, nagy kereteiben feloszlik; másfelől pedig az a forszírozott és mesterséges termelés, amely a háborús célok érdekében folyik, ha nem is egy csapásra szűnik meg, de legalább is megcsappan. Amíg tehát egyfelől a hazatérők keresnek a társadalomban elhelyezkedést, másfelől ez a forszírozott termelés szűnik meg, vagy csappan meg. Ennek a két tényezőnek az összehatása oly kormányzati bölcseséget, körültekintést és annyi egységes nemzeti erőfeszítést követel meg (*Úgy van! balfelől.*), hogy ezt a feladványt nagyobbnak tartom még a háborús közgazdaság feladványánál is, sőt azt tartom, hogy a nemzetek közgazdasági jövőjének a kérdése azon fordul meg, hogy ezt az átmeneti időt hogyan fogják megérezni; tehát a mi nemzetünknek közgazdasági sorsa is azon fordul meg, hogy hogyan vagyunk képesek ezen az átmeneti időn minél kevesebb bajjal és minél kevesebb rázkódtatással keresztülúszni. (*Úgy van! balfelől.*)

A háború gazdasági tanulságaiból le kell vonnunk azt a következtetést, hogy, amiként helyesen az a nemzet készült fel a háborúra, amely a békében készült el a maga feladányaival, és nem meglepetésszerű hebehurgyasággal, ötletszerűséggel és gyorsasággal végzi el a katonai védelemnek a munkáját, éppúgy a gazdasági védelemnek a munkáját akkor végezzük el helyesen, abnormis időkre készülve, ha normális béke idejében is megteszünk mindent a nemzeti termelés helyes szervezésére és helyes előmozdítására. (*Úgy van!*)

Amidőn tehát a drágaság kérdéséről szólok és a kormánynak ezen a téren elkövetett mulasztásait, tett hibás rendelkezéseit szóvá akarom tenni, ki akarok zárni ebből a kritikából minden zavaró momentumot.

Először is meg kell állapítanom, hogy nem arról a drágaságról van szó, amely tulajdonképpen 1910 óta, sőt azt megelőzőleg is néhány esz-

tendővel, már nagyon élénk vitáknak a tárgya volt. Tény az, hogy a drágaság, az abnormális drágaság már a háború ideje előtt is szelíd házi állattá vált, az abnormális drágaság már a béke idejében is állandó volt.

Nem erről a drágaságról van tehát szó, bár ezt is fel kellett említenem, hogy a kérdésnek egész képét adjam, hogy a drágaság kétségtelenül általában a békében is uralkodó tendencia. Szó van a háborús drágaságról, s ebben a háborús drágaságban is nem arról a háborús drágaságról, amelyet az abnormalitás normalitásának kell paradoxonnal neveznem, vagyis annak a normális drágaságnak, melynek az abnormis helyzet következtében feltétlenül be kell állania. Ha a háború által okozott termelési költségeket, a háború elején a háborús kockázatot – mert ma nincs háborús kockázat, ma háborús konjunktúra van – figyelembe veszem: akkor azt mondhatom, hogy ha egy 50%-ig menő drágaság mutatkozik, – átlagos számot mondok, – ez oly drágaság, melyet az abnormalitásban normálisnak mondhatunk. S ha ily drágaságot találok egyes cikkeknel, megnyugszom benne. De én a háború abnormis drágaságával kívánok foglalkozni. A normális háborús drágaság nagyon egyszerűen áll elő. Megbomlik a rend; a háborúban a termelés csökken, hisz a termelő kezek száma apad, a fogyasztás ellenben növekszik. Növekszik a hadsereg fogyasztása által, mert szociális szempontból mélyen elszomorító jelenség, hogy azáltal, hogy a hadsereg a tagjait, mint valami sajátzerű kommunista társadalom, ellátja mindennel a világon, kiderül az, hogy lakosságunk nagy része a békében mily rosszul táplálkozik és él. Kiderül, hogy igényeit a béke idején le kell szállítania, tehát tulajdonképpen e háborús abnormis fogyasztásnak kellene, kellő szociális berendezkedés mellett, normális fogyasztásunknak lennie, hogy a lakosság a kulturális létfeltételeihez kellő mértékben hozzájusson. Ez a tényező tehát kétségtelenül előidézi a drágaságot.

Előidézte továbbá az a kapkodás is, a háború elején, melyre már többen rámutattak, amely a hadsereg ellátása körül mutatkozott. S ezt a mi civil kormányzatunk javára kell írni. Mert a helyzet az volt, hogy míg Németországban a hadsereg mint ármérséklő tényező szerepelt kettős irányban, beszerzéseivel és intézkedéseivel, addig nálunk a hadsereg az ő intézkedéseivel nem volt ármérséklő tényező, beszerzéseivel pedig árdrágító volt. Tisztelt képviselőtársaim csak általánosságban ismerik e dolgokat. De aki beletekintett egyes bűnpörökbe, melyek a hadseregszállításokra vonatkoznak, elképedve látja azt a határtalan könnyelműséget, mellyel az intendatúra ez ügyekben eljár. Itt van például a sokat emlegetett szegedi ügy, ahol egy kétszillagos officialra husz milliót meghaladó összeget bíztak. Ennyi összegre rugó megrendelést csinálhatott tetszése és akarata szerint ez a férfiú, kinek neve a cenzúra szerint szent és sérthetetlen, mert hiszen nem engedték kinyomatni. Nem kivételes esetet ragadtam ki, hogy jellemezsem e könnyelműséget: ez volt az általános rendszer. Egészen szubaltern emberekre bíztak rá óriási feladatokat, kik ezekkel szemben először elvesztették fejüket, később elvesztették becsületüket.

A hadseregnek működése mindenesetre lényegesen befolyásolta általános viszonyainkat is és ebből természetesen le is kell vonni a következtetéseket. Mert szemben azokkal, kik nagy elégtelenségükben a drágaság kérdésében azt mondták, legyen katonai kormányzat, majd az segíteni fog: bátor vagyok kijelenteni, hogy egyáltalán nem tudom belátni, hogy a közéletmezés és a hadsereg beszerzéseinek kérdése miért katonai feladat? Ez civil feladat és az kellene, hogy legyen a háborúban is.

Nem tudom, micsoda harciasság van a fűszerkereskedelemben; nem tudom, micsoda harciasság van a zabnak vagy a lovaknak beszerzésében; mindezeket szakértő civil emberek sokkal jobban és helyesebben végzik el (*Úgy van! balfelől.*), akik megszokták ezeket a dolgokat s akik a körmönfont emberek körmönfontosságait is sokkal jobban át tudják tekinteni, úgyhogy én azokkal szemben, akik a drágaság kérdésében a katonai kormányzat segítségével után kiáltoznak, bátor vagyok azt hangoztatni, hogy igenis le kell vonni a hadsereg becstületének és tekintélyének minden sérelme nélkül a történetekből azt a következtetést, hogy nem kell a fűszeres és a zab-beszerző foglalkozáshoz kardot kötni, mert azt kard nélkül teljesen okosan, de mindenesetre sok szakértelemmel és helyesen el lehet végezni. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Midőn fel kívánom sorolni mindazt, ami a beállott bajokban a kormány mentségére szolgál, még fel kell hoznom a háború első hónapjaira nézve az új feladatok nagyságát és ellentétességét. Ha maga a katonaságnak az a része, amely háborút még nem látott, magában a háborúban tanulta meg a háborúskodás mesterségét, természetes, hogy a háborús közgazdaságot is tulajdonképpen csak a háborúban lehetett igazán kitanulni. A háború első hónapjaiban tehát meg tudtam érteni a kapkodást, a tévovázást és ingadozást, mert végtére az állam új, nagy feladatok elé volt állítva, és a világháborúban senkinek sem voltak eddig még tapasztalatai. És ez szolgál mentségül a városok adminisztrációjának is, mert végtére a városok is egyszerre nagy feladatok elé állítottak, és bajos azt kívánni, hogy egy csapásra nagykereskedelmet és detail-kereskedelmet *űzzenek* és hogy a tisztviselők az összes árucikkekre vonatkozólag ne csak hozzászóljanak kitűnő erudícióval és szakértelemmel a kérdésekhez, ami könnyű, hanem intézkedjenek is felelősség mellett. Midőn azt látom, hogy az országban nagyon sok kereskedő csak egy árucikkhez ért, és ezen egy cikkhez való értése alapján milliókat szerez, valóban meg tudom érteni, hogyha a szerény dotációjú közigazgatási tisztviselők itt vagy amott fogyatékos szakértelmet árulnak el az összes cikkek beszerzése terén és nem lettek egy csapásra grandiózus, kifogástalan nagykereskedők és egyúttal detailkereskedők is. (*Úgy van! balfelől.*)

Azt hiszem ezek után, hogy ezzel is készen vagyunk. Németország polgári társadalma sokkal régebb, szervezettebb és fejlettebb, mint a mienk, amely tulajdonképpen csak a legújabb kor produktuma; hogy Németország élelmiszerkereskedelme békében is nagy feladatokra érettebb és szervezettebb, mint a mienk; hogy, sajnos, Németország valutája erősebb mint a mienk; hogy Németország közelebb van a neutrális államokhoz, mint mi, és kereskedelme ezekkel a neutrális államokkal is már régóta tart fenn összeköttetést. De ha mindezeket ki is emelném, mégis nagyon sok gáncs és nagyon sok kritikára való ok fog még maradni. És itt ki akarom emelni nyomban azt is, hogy midőn én a németországi viszonyokról szólok, egyáltalában nem a teutonómia betegsége bánt engem. Egyszerűen a példaadás okáért fordulok a német viszonyokhoz, mert részemről is a legsúlyosabb hibának tartanám, ha Magyarországon egyszer a gallómánia, egyszer az anglománia, egyszer a teutonómia volna azur. (*Helyeslés balfelől.*) Sőt az a nézetem, hogy ha egyszer ez a világháború és a magyar nemzet szerepe ebben a világháborúban sem tudta megteremteni azt az önérzetet és azt az egészséges betegséget, amelyet én nem sacro egoismo-nak nevezek, hanem magyaromániának. (*Helyeslés balfelől.*) ha ez az anglománia, a teutono- és gallómánia helyett

bennünk nem tudott úrrá lenni, akkor hiábavalók voltak az áldozatok és a tanulságok.

Ezeknek kifejtése után azonban meg kell jegyeznem, hogy most már, mikor a próbák hónapjai eltelték és mikor nem rendes háborús drágaságról, hanem háborús konjunkturális drágaságról van szó, a kormány intézkedéseinek mentségét nem tudom feltalálni. Most már kellene, hogy a kormánynak legyen egy egységes terve a jövőre vonatkozólag; legyen egy koncepciója, melyet élénk terjeszt, legyen haditerve, mellyel neki-megy a drágaságnak. Ennek, t. Ház, semmi nyomát sem látom. Minthogy a kormány nem kér be az árakra vonatkozólag statisztikát, minthogy a kormány ezt nem teszi közzé és csupán a Budapestre kimutatott hatósági vásárcsarnoki árakra vagyunk utalva, minden egyéb adat hiányában vagyunk. Természetes, minthogy nálunk árvizsgáló bizottságok nincsenek, amelyek hatósági erővel és tekintéllyel állapíthatják meg, vizsgálhatják meg, hogy az áralakulás legitim-e, vagy illegitim, nincs senki, aki megmondhatná, hogy hol van az áralakulás legitimitása vagy illegitimitása és itt is azután e kérdéseket rokonszenv és ellenszenv szerint, osztály szempontjából akarják letárgyalni és odavetett állításokkal kápráztatják, cirógatják, vagy támadják egymást, holott e kérdéseket sem a rokonszenv, sem az ellenszenv alapján, hanem csak mérő ónnal, objektív vizsgálódás és objektív igazság alapján lehet elintézni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)*

A kormány rendelkezései hibásak és elégtelenek. Valóban mulatságos dolgot csináltak a gabonával. Először szabadon eresztik a gabonát, mikor aztán elhelyezkedik az a gabona, akkor elrendelik a készletek föl-vételét. A maximálásoknál a kormány úgy járt el, mintha azt gondolná: maximálok, de nem szívesen. A maximálás mindig későn jött és mindig fogyatékos volt. A háború tapasztalatai is bizonyítják, hogy gazdasági önállóságunk hiánya mennyire bénítja egész közgazdasági életünket. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* E nélkül a gazdasági önállóság nélkül képtelenek vagyunk legegyszerűbb föladatunknak is megfelelni. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Háború után ebből is tessenék a konzekvenciákat levonni. *(Zajos helyeslés a baloldalon.)* Már most nézzük, mit maximált Németország¹? Mindazt maximálták, ami nálunk is maximálva van és ezenfelül a rizskészleteket lefoglalták, maximálták a főzeléket, zöldséget, foghagymát, vaját és monopóliummá tette a vajnak külföldről való behozatalát, maximálta a tejet, az édesvízi halat, sőt odáig ment, hogy az élő-állat-maximálást is kimondotta, maximálta a vadat, kényszerszervezetet létesített, és aki nem tagja ennek a szervezetnek, az nem foglalkozhatik állatkereskedelemmel. Így védekezik Németország a hívatlan elemek ellen, objektív alapon, minden heccelődés nélkül. Maximálták a takarmányt, köleskását, gyümölcsíz, mézet. A német kormány szóval még a német polgár reggelijének megóvásában is a helyzet magaslatán áll. Nálunk a maximálási rendeleteket sem tartják meg. A maximálás mellett ki kell mondani a kényszereladást is. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ennek szüksége ellen csakis hipokrizissal lehet érvelni.

Megvan az eladási kényszer is a kormány november 13-i rendeletében, de csak – a kiskereskedőre nézve. Miért éppen csak a kiskereskedőre nézve? Tessenék egyforma mértékkel mérni és lehetetlenné tenni, hogy se születési szerencse, se születési balszerencse az uzsorára senkinek jog-címet ne adjon. *(Élénk helyeslés és taps a baloldalon.)* Németországban sokkal őszintébbek a háborús nyereségek bevallásában. Egy nagy cipő-

vállalat bevallja, hogy nyolc millió márkát nyert a háború alatt. Gondoskodjék a pénzügyminiszter, hogy erre nézve is tisztán lássunk. Legyünk tisztában azzal, hogy ki mit nyert a háborúban! Szükséges ez az adózás tekintetében is. Én nem vagyok a bankoknak hárfása. Én különbséget nem teszek, de tudni akarom nagyról és kicsinyről egyaránt, ki mit nyert a háborúból. Szent profit nincs. (*Zajos helyeslés a baloldalon.*)

Fejtegetéseimnek le kívánom vonni a konklúzióját. Én, midőn vizsgálom társadalmunkat, az itthon való társadalmat, szembeállítva azzal, amelyik künn a harctereken küzd, hogy azt a kifejezést használjam, melyet csak nőkre szoktak alkalmazni, – komplikált nők, – egy kicsit komplikáltak találok ezt a mi társadalmunkat. Mert kissé komplikált társadalom az, amely egyfelől a harcosok társadalmában a teljes egységnek, bajtársi egyetértésnek magasztos példáit mutatja, a halálmegvetésnek, a legnagyobb áldozatnak, melyre ember képes, példáját: addig idebent a polgári társadalomban az egység nyomait sem látjuk, és mindig csak nehezen leplezhető az osztályok és felekezetek ellentéte, és a régi gyűlöletük újra és újra kisugároznak. A harcosok társadalmának nagy önmegtartózkodása és áldozatkészsége mellett az igazságot mondta ki egy t. képviselő-társam, mikor azt mondta, hogy a társadalomban mindenki nyerni akart a háborúban, és abból minden osztály kivehette a maga részét. Bocsnát, a morális érdek követeli, hogy a háborút konjunktúrának tekinteni ne lehessen. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

A nemzeti pedagógia követeli, hogy irtózatos példákat statuáljunk a közéletmezés terén is, hogy ami az egyiknek könnycsepp és vércsepp, a másinak ne lehessen boldogulás és gazdagulás. (*Taps és élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.*) És ebben nem látok és nem akarok felismerni osztálykülönbséget és nagyon sajnálom, hogy a Ház tegnap, remélem, csak mulólag, e területre lépett. Én a bankot sohasem fogom felekezeti intézménynek tekinteni, vallási szervezete és szertartásai szerint nem tarthatom annak. (*Élénk derűtség.*) Az asszimiláció annyira terjed az országban, a foglalkozási ágak annyira keverednek, hogy az a régi megkülönböztetés: mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi foglalkozások szerint, felekezetek, városi és vidéki elemek szerint kezdi elveszteni a jogosultságát. Nem akarok triviális lenni, de nagyon fanatikus agráriusokkal találkozom néha a templomban, akik azért fanatikus agráriusok, mert véletlenül földbirtokosok, sőt egy Schlesinger nevű úriembert ismerek Trencsénből, a legkiválóbb magyar gazdák egyikét, aki határozottan a legfanatikusabb agráriusok egyike és Zselenski gróf úrnak sem enged semmi jogosultsága nincs, és hagyjunk fel azzal, hogy a felekezeteket, mint egységes társadalmakat kezeljük. Ez kényes kérdés, de ha szóvá teszem, nem az ellentétek felszítása kedvéért teszem, hisz egész beszédem bizonyítja, hogy nem ez a célom, de ki kell jelentenem, hogy az én felekezetemhez tartozó munkás, kispolgár, lateiner, középosztálybeli és nagytőkés között épp oly kevés szolidaritás van, mint a társadalom más vallású részei között. Én nem leszek soha senkinek dupe-je sem innen, sem onnan, hogy bármiféle érzések fölkeltésével a magam társadalmi szolidaritását ne azokkal keressem, akikkel szolidaris vagyok, közös érzés, közös felfogás, közös társadalmi érdek, szabadsági érzék, gazdasági érzék és hazafiasság dolgában. Más szolidaritást soha nem fogok keresni. (*Élénk helyeslés.*)

S ezt a szót, melyet Sándor Pál, azt hiszem, csak idézőjelben, gu-

nyos értelemben használt: zsidó tőke, én nem ismerem. A nagytőkét ismerem; az a vallásosságnak nem igen szokott áldozni és a haza határain is nagyon szívesen túlcsap. A tőkének felekezeti jelzővel való ellátása lehet izgatás témája és lehet tréfálódzás. De a magam részéről semmiféle tőkének felekezeti jelzőjét el nem fogadom és a leghatározottabban visszautasítom. (*Élénk tetszés.*) A bank pedig még csak nem is az egész kereskedelem, mert a banknak az a feladata, hogy táplálja az ipart és a kereskedelmet, nem hogy annak helyébe lépjen. S a leghatározottabban helytelenítem, hogy a bankok most áruüzletekkel foglalkoznak. (*Zajos helyeslés és taps a baloldalon.*) Azért helytelenítem, mert bár vizsgálat nélkül nem tekinthetők bele üzleteikbe és nem tudom, mit csináltak, de az eredményekből látom, mit csinálhattak. És helytelenítem azért, mert a bankoknak Magyarországon való nagy és tekintélyes helyzete mellett tápot adtak azon helytelen feltevésnek, mintha a bankok, melyek a malmokkal affiliálva vannak, élelmiszerkereskedést folytatván, útját állnak annak, hogy itt helyes, erélyes kormányrendeletek történjenek.

Az a lajstrom, melyet Sándor Pál felolvasott, nekem nem mond semmi újat. Én elmondtam e házban és a publicisztikában, hogy a latifundiumok között, legyenek azok akár az ingótőke latifundiumai, akár az ingatlan tőke latifundiumai, minden látszólagos veszekedés mellett sokkal nagyobb a szolidaritás, mint a dolgozó, küzködő és verejtékező társadalom tagjai között. A köztük folyó harcok csak látszatharcok és hadgyakorlatok. Az a lajstrom nekem nem jelent semmit, nem győz meg semmiről, a nevekre nem adok semmit, bármily cifra név nekem nem jelent semmit, ha kereskedelmi cégérül akasztatik ki, mert arra hitelt nem adnak, mert a gazdasági életben a cselekedet, a realitás a döntő. Ez ellentétek felállítása tökéletesen felesleges tehát. Hiszen láttunk ingótőkét, mely mihelyt már nem inog, megy ingatlant szerezni és átváltozik agráriussá. (*Tetszés balfélfől.*) Tessék szétnézni az országban.

Rakovszky István: Sajnos!

Vázsonyi Vilmos: Nem tudom, miért sajnós. Azt hiszem, az asszimilálás minden téren és a foglalkozási ágak helyes szétosztása kívánatos, a nemzeti egység szempontjából is kívánatos, hogy egy foglalkozásnak se legyen felekezeti jellege. Látjuk tehát, t. Ház, hogy az ingó vagyon, ha meggyarapszik, ingatlanná válik, és látjuk azt is, hogy az ingatlan vagyon elmegy néha inogni a börzére és spekulál. (*Élénk derültség.*) Es látjuk, hogy az ősi konzervatív vagyon meghibbanva azt az etappot, amelyet az ingó vagyon még el kíván érni, – hogy tudniillik ő is petrifikáltassék, – elhagyva, feloldja magát a konzervatív megköttöttség alól, ismét a bizonytalanságba megy bele és conquistadore állapotába helyezkedik vissza, ahol már meghódított területei vannak.

Ahol tehát ilyen jelenségek forognak fenn, ahol testvériesen ölelkeznek az ingó- és az ingatlan latifundiumok, ott, azt hiszem, nagyon nagy kár az osztály- vagy a felekezeti ellentétek felszítása. Én legalább ebből a piknikből a magam részét kivenni hajlandó nem leszek (*Derültség.*) és, mondom, szolidaritásban leszek azokkal az emberekkel, akik a foglalkozásom, akik a származásom, – és ez alatt nem felekezeti származásomat értem, – akik a közös érzés, a politikai felfogás, a társadalmi és a hazaiias felfogás tekintetében velem egy nézetben vannak. (*Helyeslés a baloldalon.*)

T. Ház! Nem kívánom ezt a témát továbbfűzni, csak azt a felhívást akarom intézni a t. Házhoz, hogy ezeknek a jelenségeknek a bírálatánál

és az élelmiszeruzsora üldözésénél mindannyian igyekezzünk a tényeket megállapítani és elbírálni és a bűnököt még akkor se leplezzük, ha nekünk egyénileg fájna e bűnök kiderítése. (*Helyeslés balfelől.*) Bármilyen osztályhoz, bármilyen társadalmi réteghez tartozzék valaki, ha bűnös, bűnhődjék. (*Helyeslés a jobb- és a baloldalon.*) Ebben, t. Ház, kell, hogy teljesen egyek legyünk (*Helyeslés.*), amint egyeknek kell lennünk abban is, hogy fékezzük azokat a türelmetlen embereket, akik Magyarországon nagyon szaporák, akik nem tudják megvárni a meggazdagodás lassú és szerves folyamatát (*Úgy van! Úgy van! balfelől.*), hanem bizonyos kalandorsággal gyorsan vagy milliomosok, vagy fegyházlakók akarnak lenni. (*Élénk derültség és helyeslés a baloldalon és jobbfelől.*) Itt a kaptólium és a tarpeji szikla néha igazán közel Vannak egymáshoz.

Én értem azt a nemes türelmetlenséget, amely például II. Józsefet vezérelte, amikor a schönbrunni parkba nem kisdud csemetéket, hanem sudár, nagy fákat ültetett, mert az ő nemes, türelmetlen szelleme nem győzte megvárni a csemeték szerves fejlődését, hanem egyszerre sudaras, nagy fákat kívánt látni. De ezzel a nemes türelmetlenséggel éppen nem vehetem össze azok nemtelen türelmetlenségét, akik nem a haszonnak és boldogulásnak csemetéjét ültetik el, hanem, ismétlem, nemtelen türelmetlenséggel minden haszonnak sudaras, nagy fákat akarják elültetni. Hát ezek, nem árt, ha azt a kockázatot viselik, hogy az általuk ültetett nagy sudaras fákra egy kissé felköttenek. (*Derültség.*)

T. Ház! Rámutattam arra az egységre és arra a nagy áldozatkésziségre, amely a harcos társadalmat jellemzi. Azt hiszem, hogy ott nem vitatkoznak egymással az emberek, hogy miféle osztályokhoz tartoznak (*Úgy van!*), azt hiszem, hogy ott a földművesfiú a budapesti bankfiú vezetése alatt szívesen megy rohamra (*Halljuk!*) és nem tesz köztük különbséget az, hogy a gabonahatáridőületről esetleg eltérő nézeteik vannak, (*Úgy van!*) Ők egybefornak a bajtársi szeretetben, és amit itt a Házban emlegettek, a régi Magyarország társadalmá és az új Magyarország társadalmá, mind a kettő szintén bajtársi szeretetben és közös célban van a harcos társadalomban egybeforrva. Ott régiek és újak közt nincs különbség, mert a régi és az új vér egyaránt ömlik és egybefolyik, azt hiszem, a régiek közül egy sem marad régi, mind megújódik. Megújodik a tanulságokkal, megújódik azon tömegek megbecsülésével, amelyeknek lelkes önfeláldozását, hazaszeretetét és áldozatkészségét tanulta meg csodálni. (*Élénk helyeslés.*)

És az újak, azok nem maradnak újak, hanem régiekké lesznek. Régiekké lesznek abban az értelemben, hogy ha talán fogyatékosabb volt bennük a nemzeti érzés: amikor a maguk szenvedéseivel és bajtársaik hulló vérével védelmezték meg ezt a hazát, akkor mint régiek fognak idegeik minden szálával ragaszkodni ehhez a földhöz.

Nincsenek tehát régiek, mert a régiek megújodnak, és nincsenek újak, mert az újak olyanokká lesznek, mint a régiek. És a régiek és újak egyaránt küzdenek azért az új Magyarorszáért, amely kell, hogy szabadabb, boldogabb, önértetesebb és virulóbb legyen, mint az eddigi; azért az új Magyarorszáért, amely azért mégis a régi Magyarország marad. Miként az ablakaink alatt hömpölygő magyar folyó, a Duna, változhatik a vizében, változhatik medrének szélességében, de azért iránya és folyása mindig a régi és mindig a régi Duna marad. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a baloldalon. A szónokot számosan üdvözik.*)

VI.

A lakás nem árucikk

– 1916 november 7. –

A kormány egész sereg új adójavaslatot terjesztett elő, amelyeknek célja az volt, hogy újabb pénzforrásokat biztosítson a hadviselés céljaira. 1916 augusztusában tárgyalták a kormány *új adójavaslatát* és akkor *Vázsonyi* 1916 augusztus 11-én nagy beszédben fejtette ki, hogy a kormány által előterjesztett adójavaslatokban a szociális igazságot nem tudja megtalálni. Sivár képét festette meg a háborús törvényalkotásnak és ebben a beszédében újból és még erőteljesebben követelte a háborús uzsora letörését.

A házbérek közben váratlan és abnormálisan emelkedtek. A hadbavonultaknak, az itthonmaradtaknak egyformán újabb gazdasági veszedelmét jelentette ez és *Vázsonyi* ekkor mozgalmat indított *a lakbéremelés ellen*. Ebben a kérdésben, mint a főváros lakásbizottságának elnöke, akkor így nyilatkozott:

Vázsonyi Vilmos: A háborúban lehetetlen a lakáspiac normális alakulása. Az anyagok és a munkaerő részben megdrágult, vagy hiányzik, úgy hogy az építkezés a háború idején jóformán szünetelt. Maga a főváros sem volt képes a háború alatt lakásépítő programját folytatni; az első esztendőben azért nem, mert a kormány bölcs előrelátással betiltotta, majd később azért, mert az építkezés alig történhetett volna meg gazdaságosan. Idők folyamán a lakás, sajnos, éppen olyan árucikk lett, mint a többi, a konjunktúrát éppen úgy kihasználják a háztulajdonosok, mint mások az árspekuláció egyéb terein. Sohasem hallottuk például azt, hogy valamely adómentes ház tulajdonosa olcsóbban adná ki a lakásokat; egyszerűen a konjunktúra dominál.

Világos azonban, hogy a lakás sohasem lehet árucikk, mert végső elemzésben a lakásról való gondoskodás tulajdonképpen közfeladat. Mi történjék már most a béremelő akcióval szembeni Minthogy nincs normális lakáspiac, új építkezésekkel sem lehet versenyt csinálni, tehát hatósági erővel kell közbelépni. Egyszerűen ki kell mondani az állam erejével, hogy a háború tartama alatt a lakásbérek nem emelhetők. Más orvosság nincs. A lakásbér úgynevezett maximálása, tekintettel a lakások különböző különbségeire, nem lehetséges. Egyetlen megoldás az lehet, ha a rendkívüli hatalom igénybevételével egyetlen tollvonással megcsinálják azt a rendet, hogy a lakásbéreket a háború ideje alatt nem lehet emelni.

A megszorult háztulajdonosokon is segíteni kell, de egyben radikális eszközt keresünk a fejét felütni készülő házbéruzsora ellen.

Addig is, míg ez a rendelkezés, remélhetőleg elég gyorsan, megtörténik, az a belügyminiszteri rendelet, amely az elsőrendű életszükséglet! cikkek árának aránytalan felhajtását kihágásként bünteti, azokra is alkalmazható, akik a lakásbéreket indokolatlanul emelik. Mert hiszen nem kétséges, hogy a lakás elsőrendű életszükségleti cikk. Abban a konkrét esetben, amikor ötven százalékkal emelték a lakásbéreket, azt a tanácsot adhatom azoknak, akiket ez a sérelem ért: jelentsék fel a háztulajdonosokat, mint árdrágítókat, a rendőrhatalomnál.

Nemcsak a lakáskérdésre, hanem a többi közszükségleti tárgyra, különösen *a világítás és gáz* árára is kiterjedt *Vázsonyi* figyelme. A főváros bizottságaiban fejtett ki tevékenységet a háborús árak szabályozására és a legteljesebb odaadással vette ki részét a munkából, amely ezeknek a szociális és gazdasági kérdéseknek megoldásával járt.

A kormányozható gyorsaság

– 1917 január 25. –

1917 januárjában a kormány újabb javaslattal állott a *képviselőház* elé, amelyben a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényt egészítette ki. *Vázsonyi* e javaslat ellen 1917 január 25-én nagy beszédet mondott, kifejtve, hogy a *közigazgatási gyorsított eljárás* milyen mértékben veszedelmes a jogbiztonságra és a közszabadságokra. – Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Képviselőház! A kivételes intézkedésekről szóló törvényjavaslatot általánosságban sem fogadhatom el, mert az 1. szakaszban lefektetett elvben a jogbiztonságnak és a közszabadságnak veszélyeztetését látom. Ez a szakasz, röviden szólva, az ügynevezett közigazgatási gyorsított eljárást kívánja életbeléptetni, vagyis utánozni akarja azt a példát, amelyet az igazságszolgáltatás terén a gyorsított eljárás már statuált. T. Ház! Elsősorban azt a megjegyzést kell tennem, hogy gyorsaságra igenis sok intézkedésben volt szükség ebben az országban s ha csodálatosnak találok, hogy a háború harmadik esztendejében nyújtatik be ez a törvényjavaslat. Én már régen vártam. Mindenestre különös, hogy közel három éven át ennek az intézkedésnek szükségességét nem érezte a kormány s most, a háború harmadik esztendejében, beszél a gyorsított eljárásról. Itt igazán kínálkozik a paradoxon, hogy ezt, a gyorsított eljárást miért nem alkalmazta a t. kormány a maga elméjére és gondolkozására? És ha meglehettünk a háború közel három esztendején át ezen 1. szakasz nélkül, miért fejlődtek a harmadik esztendőben oda a viszonyok, hogy éppen most lett szükség erre a szakaszra és enélkül Magyarország már többé meg nem élhet.

Nekem az a véleményem, t. Ház, hogy igenis szükség volt az intézkedésekben gyorsaságra, de az intézkedések gyorsaság tekintetében a hiány nem abban volt, hogy az ország kijelölt hatóságai, különösen pedig alsóbb hatóságai nem gyorsan teljesítették a hivatásukat, különösen a közlélemezés kérdésében, nem is a fórumok beosztásában volt a hiány, hanem a gyors intézkedésnek hiányát abban éreztük, hogy az igen tisztelt kormány bizonyos intézkedésekre mindig csak akkor szánta el magát, mikor ezek az intézkedések már elkéstek (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), midőn a viszonyok kényszere sodorta oda a kormányt, hogy ezeket az intézkedéseket megtegye. (*Úgy van! balfelől.*)

Erre a közigazgatási gyorsított eljárásra inkább lett volna szükség abban az irányban, hogy midőn az ellenzék, ha jól emlékszem, közel egy esztendeje egy határozati javaslatot terjesztett be, amelyet egész terjedelmében nem fogadott el a t. kormány, ezen határozati javaslat pontjait már akkor lett volna kegyes végrehajtani, nem pedig később, a leszólt, lebecsült ellenzéki határozati javaslat gondolatait átvéve. Mert az Országos Közlélemezési Hivatal felállítása benne volt az ellenzéki határozati javaslatban, az ellenzék szónokai bizonyították azt, hogy szükség van arra, hogy a közlélemezés a különböző minisztériumok ügyköréből kivéttessék és központi hivatal állíttassék fel, amelynél a beszerzés is központilag szerveztessék. Akkor kijelentették a kormány részéről, hogy ez helytelen, ez keresztülvihetetlen . . .

Rahovszhy István: Úgy van!

Vázsonyi Vilmos: ... és a közigazgatási gyorsított eljárás szabályait önmagukra nem alkalmazva, egy esztendővel később megvalósították azt, amit az ellenzék kívánt, amit, míg az ellenzék határozati javaslatában volt benn, helytelennek és keresztülvihetetlennek deklaráltak, (*Úgy van! bal felől.*) Tehát a közigazgatási gyorsított eljárást magukra alkalmazták. (*Úgy van! balfelől.*)

Nem alkalmazták a közigazgatási gyorsított eljárást abban sem, hogy midőn ugyancsak körülbelül egy esztendővel ezelőtt itt a Ház vitájában – és már előzőleg is – bátor voltam kijelenteni, hogy szükség van az élőállatok maximálására, a földművelésügyi miniszter úr kijelentette, hogy ez teljességgel lehetetlen, hogy ez olyan tökéletesen szakszerűtlen kérelem, mert a porosz disznó tűri el csupán azt, hogy élő állapotban maximáltassék, a magyar disznó ez ellen tiltakoznék. (*Élénk derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Tehát ezen gyorsított eljárás mellett egy esztendővel ezelőtt itt hallottuk a földművelésügyi miniszter úr szájából, hogy ez szakszerűtlen és lehetetlen kérelem, azután bigegetve és lassan utánasántikáltak annak a javaslatnak, amelyet keresztülvihetetlennek és szakszerűtlennek bélyegeztek meg, és megvalósították az élőállatok maximálását.

Ilyen közigazgatási gyorsított eljárást találunk a maximálásnak egyéb terén is. Én már akkor a vajnak, mint általában az összes elsőrendű szükségleti cikkeknek egy komplexumban való maximálását követeltem, midőn még nem volt oly drága, és most olvasom, hogy az Országos Közélelmezési Hivatal a vaj maximálását is elhatározta, magára alkalmazva a közigazgatási gyorsított eljárás ama szabályait, hogy mindig egy esztendővel később csinálják meg azt, amit meg kell csinálni.

Én azt látom, hogy a gyorsítást a közigazgatás azon terein, ahol tulajdonképpen gyorsításra van szükség, a t. kormány nem alkalmazta. Amint most például az ipari cikkek maximálása tekintetében is ugyanazzal az állásponttal találkozom (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), amellyel találkoztunk annak idején, mikor az élőállatok maximálását követeltük. És amint ezt a problémát meg lehetett közelíteni a külföldön, éppúgy meg lehetett és meg kell közelíteni nálunk is ennek a problémának megoldását, mert talán mégis lehetetlen azt eltűníteni, hogy mikor egyes tisztviselők, férfiak, nők, száz vagy nyolcvan korona fizetésért dolgoznak (*Úgy van! balfelől.*), hogy akkor azokat oda-szorítsuk, hogy a törvénynek vagy a becsületnek eltiprásával szerezhessék meg maguknak azt az élvezetet, hogy egy pár cipőjük legyen. Mert ez a helyzet, tisztelt Ház (*Úgy van! Úgy van! Taps balfelől.*) és ezt a helyzetet eltűníteni nem lehet és a gyorsításra itt van szükség; a közigazgatási gyorsított eljárásra a tervnek felépítésében, amint már egy esztendővel ezelőtt bátor voltam arra rámutatni, hogy a drágaság és a kiuzsoráztatás elleni küzdelemben nem lehet guerillaharccal, ötletszerűleg, itt-ott harcolva az ellenség ellen, mikor éppen a legvakmerőbb vagy a leginpertinensebb guerillaharccal küzdve, nem lehet sikert elérni, hanem csakis rendszeres tervvel, csakis teljes koncepcióval.

Ezen a területen a közigazgatási gyorsított eljárást mindeddig nélkülöztük, (*Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.*) Ehelyett a közigazgatási gyorsított eljárás helyett, amely vonatkoznék a kormányzat fejeire, vezetőire, kapunk egy tervezetet, hogy most csináljunk egy közigazgatási gyorsított eljárást az alsó hatóságok számára és azt kívánják, hogy a közigazgatási hatóságok számára az eljárás gyorsítása érdekében ki-

vételes eljárási szabályok állapíttassanak meg, hogy az eljárás a törvény szerint arra hivatott közigazgatási hatóságok helyett más hatóság hatáskörébe legyen utalva.

Amikor a választójogról van szó, akkor a kormánynak kedvenc szava, hogy az ugrás a sötétbe (*Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.*), de csodálatos, hogy amikor a választójognál nem akar a sötétbe ugrani, megkívánja azonban tőlünk, hogy amikor tőlünk meghatalmazást kér egy teljesen ismeretlen rendelkezésre, akkor mi ugorjunk a sötétbe. A sötétbe ugrás ott, ahol a nép jogok szerelméről van szó, bír értelemmel, de a sötétbe ugrás, ahol esetleg fojtogatásról van szó, az kevés értelemmel bír és e sötétben ölelkezésre ugrom a sötétbe, de a fojtogatás szempontjából nincs semmi kedvem az ugrásra. (*Úgy van! Tapsok a bal. és szélsőbaloldalon.*)

A sötétbe ugrást politikai bizalom alapján, de a háborús helyzetre való hivatkozással is kéri a kormány. A magam részéről mondhatom, hogy még ha a kormány hívei közé tartoznám is, akkor se volna bizalmam olyan teljes és tökéletes, hogy én egy kormánynak megadjam a jogot, hogy oly közigazgatási eljárást csináljon, amilyent akar, hatóságoktól úgy szedhesse el a hatáskört, amint akarja és hatósági hatásköröket kicseréljen. Én abban a véleményben vagyok általában, a háborúban, idevéve különösen a belső háborút, a hinterland hőseinek háborújában a jelszavaknak, az indulatoknak és szenvedélyeknek túlságosan nagy uralmat adtunk már, még pedig az igazság rovására, (*Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.*) Én nem vagyok arra hajlandó, hogy a vádat és gyanút azonosítsam a bűnnel, és ha olvasom azt, hogy valakit megvádolnak árdrágítással, bármilyen szállítási visszaéléssel, akkor én, aki a jog embere vagyok, tudom, hogy az még nem jelent egyebet, mint gyanút és vádat, ez egyáltalán nem igazolja még azt a zulukaffer felfogást, amely, sajnos, a háború folyamán nagyon sokfelé elterjedt, hogy amikor valakit bizonyos deliktummal megvádolnak, a deliktum minősége eldönti a vádat is, hogy annak a védelemre, a rendes eljárásra, ennek minden garanciájára nincs többé joga, azért, mert egy bizonyos természetű vádat emelnek ellene, abban a pillanatban ő teljesen vogelfrei, egészen szabad préda, minden gyűlöletnek, minden megvetésnek ki van téve, nem védelmezheti magát többé rendes mód szerint, (*Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.*)

Sőt hallottuk, hogy még a védelmet is stigmatizálni kívánták. Bocsnatot kérek, a jog és a közszabadság nem engedi meg, hogy a vád a bebizonyított ténnyel azonosíttassék. Bármivel vádoltatom meg, vádoljanak hazaárulással, gyilkossággal, amíg nincs bebizonyítva, hogy bűnös vagyok-e vagy ártatlan, tőlem a jog semmiféle intézkedését, a jobbiztonság semmiféle garanciáját megtagadni nem lehet, nem szabad, (*Úgy van! a bal. és szélsőbaloldalon.*) És különösen nem lehet ifjú tisztviselők azon szándékának kitenni engem, hogy ők életben maradva megörökítsék szintén önmagukat a márványtáblán, mint a hinterland hőseit, nem lehet az embereket kiszolgáltatni pusztán azért, mert gyanú alá esnek. A gyanú még nem bebizonyított vád és a legnagyobb bűnösnek, helyesebben szólva, a legnagyobb bűnnel vádoltnak is meg kell adni a jogot hogy teljes szabadsággal megvédelmezze magát és minden garanciája meglegyen a védelemnek. Azért meg kell adni a jogot, mert az embert nem lehet elítélni gyanú alapján, de ha a szabad védelem után bebizonyul, hogy bűnös, akkor sújtsanak rá a legszigorúbban a legnagyobb büntetéssel. Az azonban a törvényhozásnak szándéka nem

volt, hogy szigorát annyira éreztesse, annyira menjen a morális felháborodás, hogy ártatlanokat is elítéljenek. Annyira nem mehet a morális felháborodás, hogy ne törődjünk azzal, hogy betartatnak-e a törvényes szabályok, hanem azért, mert háború van, a szenvedélyek hatása alatt, frázisok és jelszavak hatása alatt járunk el, amelyeknek az igazságszolgáltatásban sohasem lehet helyük, mert a tomboló szenvedélynek éppoly távol kell maradnia és a kívülről jövő terrornak Justitia csarnokából, mint a magasról jövő befolyásoknak. Sőt merem mondani, a kívülről jövő befolyás divatszerűsége, a szenvedélyek tombolása sokszor jobban veszélyezteti az igazságszolgáltatást a közigazgatásban és veszélyezteti az uszítás a közigazgatásban és bíraskodásban sokszor jobban, mint a felülről jövő terror, mert a felülről jövő terror ritkán érvényesülhet az igazságszolgáltatásban és okos kormány sohasem fogja érvényesíteni . . .

Rakovszky István: Okos kormány! (Derűltég és mozgás.)

Vázsonyi Vilmos: Én tehát nem helyezkedhetem annak a gondolatnak a szférájába, hogy azért, mert háború van, csináljunk ilyen különleges eljárást, pláne a háború harmadik esztendejében, amikor eddig enélkül is meglehettünk, hogy csináljunk most különleges eljárást a közigazgatásra is. Mert hiszen itt nincs szó gyerekjátékról, mert hat-havi elzárásról is van szó és igen jelentékeny vagyoni érdekekről. Én itt egy ismeretlen eljárásnak nem szolgáltatathatom ki a polgárok sokaságát. *(Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)* Nem vagyok arra sem hajlandó, hogy ismeretlen szervezetű hatóságoknak dobjam oda a polgárok szabadságát, és ami a legfontosabb, a polgárok becsületét, mert hiszen ezekben az ügyekben úgy állunk, hogy ma az elsőfokú elítéltetésre már a kipellengérezés következik, amit én – népszerű, vagy nem népszerű az álláspontom, – kijelentem, hogy a legnagyobb mértékben minden jogba ütköző jogtalanságnak tartok, mert az elsőfokú ítélet, amely megváltozhatik, nem ad még arra jogot, hogy valakit pellengérré tegyenek, pedig ez napról-napra megtörténik, még pedig hivatalos intézkedések alapján.

Bocsánatot kérek, ez lehetetlen dolog, ez a polgári becsület teljes negálása *(Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)* és egész sokasága az embereknek becsületét veszti, akik tele vannak keserűséggel és tomboló gyűlölettel, amely csak nem tud belőlük kitörni. *(Mozgás.)* Bocsánatot kérek, ezek közt élek és az ő felfogásuknak adok hangot, amikor nem vagyok hajlandó ily viszonyok és körülmények közt ahhoz hozzájárulni, hogy egy ismeretlen közigazgatási gyorsított eljárásnak szolgáltatassam ki őket, ismeretlen hatóságok Ítélezésének, nem tudom, micsoda fórum megsemmisítő eljárásának. *(Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Én ennek a közigazgatási gyorsított eljárásnak még híve lehetnék akkor – tisztelet és becsület az igen t. igazságügyminiszter úr intencióinak, akit nem gyanúsítok meg az intencióiban, – ha ez az igazságszolgáltatási nagy gyorsított eljárás oly elragadó volna eredményeiben, hogy azt követésreméltó példa gyanánt lehetne elének állítani. De én bátor vagyok kijelenteni, hogy ebben a tekintetben Magyarország összes ügyvédi kamaráinak – bátran merem ezt állítani, de főleg annak a kamarának, amelybe tartozom – véleményével teljesen konformis vagyok, hogy az a gyorsított eljárás, melyet az elkeseredett és jogosan elkeseredett hangulat és a jogos szenvedély hatása alatt készítették, amikor attól kellett tartani, hogy egyes bűnösök nagyobb befolyás következtében megszabadulhatnak, a gyakorlati életben egyáltalában nem vált be, ha-

nem a gyakorlati életben a védelemnek teljes negációja, az anyagi igazságnak teljes elhanyagolása, aminek következménye azután az, hogy azok, akik ezekben az ügyekben bűnügyi védelemmel foglalkoznak, mind a legnagyobb elkeseredéssel vannak eltelve (*Élénk felkiáltások a baloldalon: Igaz! Úgy van!*) és a bűnvádi eljárás, a büntetőjog eddigi eredményének elporladását, összeomlását panaszolják. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) különösen egy fórum kihagyása miatt és a királyi Kúriának beállítása miatt erre a fórumra, amely csak semmitőszék volt mindenkor és amely nem szokta meg az anyagi igazságnak kutatását, mely az elfogadott papiros-tényállás alapján szokott ítélni, amiért azután az anyagi igazságot egyáltalában nem találja meg a védelem.

Balogh Jenő igazságügyminiszter: Nem úgy van!

Vázsonyi Vilmos: És nem talál a t. igazságügyminiszter úr egyetlen velszi bárdot sem, egyetlen ügyvédet . . .

Balogh Jenő igazságügy miniszter: Nem lehet a Kúriáról így beszélni! (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Vázsonyi Vilmos: . . . egyetlen védőügyvédet sem, aki ezen a téren más véleményen volna.

Balogh Jenő igazságügy miniszter: Nem lehet a Kúriára ilyet mondani! (*Úgy van! jobbfelől. Élénk fölkiáltások a szélsőbaloldalon: Hát a választási visszaélésekkel mit csinált?*)

Vázsonyi Vilmos: Ebben a kérdésben a hév engem is elragadott, de mint jogász beszélek jogi kérdésekről. A Kúria tekintélyét megingatni egyáltalán nem szándékom, a kritika joga azonban megillet s azt meg kell állapítani, hogy a Kúrián a gyorsított eljárás következtében szükségszerűleg oda fejlődtek a dolgok, hogy az anyagi igazság szenved. A védelem a Kúria előtt megkötött kézzel jelenik meg s a fél érdekében nem tehet semmit. A háború elején az volt a veszedelem, hogy a bűnösök megmenekülnek. A szenvedélyek hatása alatt ma már ott vagyunk, hogy nem ettől kell tartani, hanem attól, hogy ártatlanok is szenvednek. A javaslatot nem fogadom el. (*Zajos helyeslés a baloldalon.*)

VIII.

A régi erkölcs

– Pesti Napló, 1917 január 27. –

Az a harc, amelyet *Vázsonyi* a háborús gyorsított eljárás ellen folytatott, természetesen sok vitát keltett, különösen azért támadták *Vázsonyit*, mert kritikájának tárgyává tette a Kúria bíraskodását is. Ezekre a támadásokra a *Pesti Napló*-ban írott vezércikkében így válaszolt:

Azt olvasom ma a „Budapesti Hírlap”-ban, hogy én a „régikölc” könyörtelen hirdetését és félelem nélkül való bátor kikényszerítését” támadom, amidőn a királyi Kúria bíraskodásának módját kritika tárgyává teszem. És „senki se kívánja, hogy a bíró a ragadozók osztálybírósága legyen”. „Tömegbűntettek szennyes áradata veszi körül a bírót, tehát büntessünk Isten igazában.”

A vitatkozásnak legkényelmesebb formája, ha az ember azt cáfolja, amit akar. Ő maga az állításnak is, a cáfolásnak is szuverén ura. Felveti a tételt: a Kúriára haragúsnak, mert szigorú a családokkal és uzsorásokkal szemben. És ezt a tételt tapossa aztán diadalmasan.

Megvetném magamat, ha a lelkemben parányi hely is volna csalók és uzsorások számára. A háború kezdete óta hirdetem a kemény, következetes és tervszerű harc szükségességét a meggazdagodás orgiái ellen. Hasztalan. A kormány az aranyfolyó áradását nem gátolta meg. A háború népszerűsége érdekében eleinte örült annak, hogy a társadalom bizonyos rétegei „gazdaságilag erősödnek”. Hatalmas háborús nyereségek keletkeztek már, mikor az első szerény kísérletek megkezdődtek a fékevesztett haszonlesés visszaszorítására. De gyökeres cselekvésre még most sem szánta el magát és ma az agrár és merkantil drágítási versenyben roskadozik az ország nagy fogyasztó közönsége.

Nincs jellemzőbb, mint az „árdrágítók” ellen csinált törvény keletkezésének története. Büntetik a kofát és kiskereskedőt, aki „aránytalan” piaci áron árusít. De nem büntetik a konjunktúrák uzsoráit, akik praktikáikkal aránytalan piacot teremtenek. Az „árdrágító” bűnerek, melyekről nap-nap után olvasunk, a nem hivatásos kereskedők formyszerű büntetései. Akiknek hivatása az uzsoráskodás, az nem büntethető. Az árdrágító célzatot a bíróság nem is kutatja, nem is kutathatja. Az a kérdés, hogy már a háború előtt is foglalkozott-e valaki valamely áruval? Igen, vagy nem. Ha igen, nem büntetik, ha a legrettenetesebb konjunkturális uzsorát űzi is. Ha nem, megbüntetik, még ha nem is volt árdrágító. Erre mondtam a Házban: az ilyen törvény egérfogó, mely megfogja a szürke egereket, de a ragadozók talpuk egyetlen csapásával összetörik.

Íme a szigorúság látszata valódi gyökeres és szigorú intézkedés helyett. És ezt mondom a szállítási visszaélések büntető megtorlásáról is. A védelem megnehezítése, az anyagi igazság kutatásának elhanyagolása, a papirosigazságok nagyképű hirdetése, apró és jelentéktelen esetek nagyítása: ez mind nem téveszt meg engem. Ez számíthat a tömegek lélektanára. Megtévesztheti a tapasztalás nélkül valókat. De én tudom, hogyha a haszonlesés hajójából néhány alakot beledobunk a háborgó tengerbe, ez csak a hajót menti meg. Pedig a hajónak kell elpusztulnia.

A nagytőke orgiái ellen a kormány nem cselekedett. Sőt soha oly nemes harag nem szikrázott a kormányból, mint akkor, midőn a nagytőke háborús nyereségének megadóztatásánál azt kívántuk, hogy a banktőke kedvezésben ne részesüljön. A büntetőtörvény korlátain belül meghízhat és megdagadhat itt minden tőke. Igazi védelem nincs. Ezt a tehetetlenséget hiába akarják kendőzni büntetőjogi flotta-demonstrációkkal. És az általános rombolásban hasztalan kínálják nekünk vigaszul, hogy a bűnvádi perrend és büntetőjog minden haladása is romokba dől.

De ezzel a taktikával szemben, mely a valóságos cselekvés hiányát azzal leplezi, hogy ki tűzdeli a várfalakra a bűnösök véres fejét, még egy megállapítással tartozunk. Ha a vesztegetésre való hajlam ebben a társadalomban olyan megdöbbentően mutatkozott, nincs-e ennek előzménye? A választási vesztegetések iskolája lett volna talán a „feddhetetlen fehér erkölcs” iskolája? A sópénzek és a játékbank pénzei ihlették volna meg talán a társadalmat? Évtizedek munkálták ki azt a korrupciót, mely a háború alatt mutatkozott. És ezt az alap-korrupciót a rendszer tenyésztette és ezzel szemben a közjogi bíraskodás olyan enyhe volt, mint például a párviadal úri deliktumával szemben.

A régi erkölcsnek én magasztalója vagyok. Hiszen boldog emlékü Déry Zoltánban a régi táblabírák erényeit dicsőítettem, szemben a bank-Cincinnatiusokkal, akik bankból jönnek és a harc után az aranyborjú szarvához térnek vissza. Az a fanatikus hitem, hogy csak a táblabírák erkölcsének és a modern kor munkás demokráciájának egybeforrásából születhetik meg az erős és értékes magyar társadalom.

De a régi táblabírói erkölcs nem ismert papiros-igazságokat. Úgy tudom, a Hétszemélyes Tábla régi joggyakorlat szerint sohasem súlyosbíthatott, csak enyhíthetett. Martinovicsék perében engedelmet kért az akkor szervilis Hétszemélyes Tábla a felségtől, hogy a régi szokáson túlmelessen. Régi erkölcs az, ha a bíró aktákból méri ki a fegyházakat és börtönöket? Nincs előtte más,

csak a papiros, csak az akta. Nem látja a vádlókat, nem hallott egyetlen tanút sem. Nem látja azt a drámát, melyet bünpernek nevezünk. De azért nyugodtan elítéli azt, akit közvetlen tárgyaláson felmentettek, vagy felemeli büntetését.

Régi erkölcs az, ha azt mondják a védőnek: Te csak azt a tényállást veheted alapul, amelyet az alsóbb fórum megállapított?

Ez a tényállás nem igaz? Jól van. Ez nem a te dolgod. Ha az akták ezer-szer igazolják is, hogy a tényállás valótlan, jogilag való. Neked erről beszélned nem szabad. Megértenék-e ezt a cifraságot a régi erkölcsű táblabírák?

Új bizonyítékok vannak a kezében, döntő okiratok. A Kúrián nem adhatod át. Nincs rá jogod. Megértenék-e ezt a régi erkölcsű táblabírák, akik csak az igazságot kutatták, nem a formát? Maguk csizmában jártak, de nem járatták a védelmet spanyol csizmában.

És a gyorsított eljárás többi örömét? Hogy a terhelt csak ügyészi engedéllyel beszélhet védőjével? Hogy a védő a vizsgálat befejezéséig egy szál aktát sem követelhet? Hogy a felmentett vádlott rendületlenül tovább ül a vizsgálati fogságban, ha az ügyész az elsőfokú ítéletet megfelelőbbé? Megérti-e ezt a régi erkölcs?

Megérti-e, hogyha tizenegy tábla tárgyal közvetlenül, ez lassú eljárás; de ha egy Kúria tárgyal az egész országban, de papirosról: ez gyorsaság? Megértenék-e, hogy a napokig tartó szóbeli főtárgyalás semmi, ha akad egy terhelő jegyzőkönyv, melyet valamely rendőrtisztviselő vett föl csöndes hivatalos szobában?

A régi táblabíró erkölcs nem volt epés, hanem fölényes. Derűs világnézletével, egészséges gondolkodásával különböztetett a gonoszság és a botlás között. A kegyetlen szigor nála ultima ráció volt, nem pedig alaptónus. Hiszen a feltételes elítélést és a dorgálást a józan magyar ész régen kitalálta, mielőtt még modern külföldi jogászok mint újdonságot kínálhatták volna nekünk.

Az ördög vigye el a csalókat, uzsorásokat. Bűnhődjenek, ha azok. De semmiféle célszerűség vagy szenvedély nem azonosíthatja a vádat a bűnnel. Teljes és szabad védelem jár ki mindenkinek. És nem a papiros, hanem az élet igazsága dönt. „Tömegbüntetés”, ezt a fogalmat büntetőjogász nem ismeri. A büntetőjogban nem lehetnek razzikák, ahol mindenkit összefogdosnak. Minden esetet egyénenként, külön és gondosan kell elbírálni. És azért, mert vannak csalók és uzsorások, nem tűrhetjük, hogy minden, amit a büntető perrendjénél értünk, romokba düljön.

A régi erkölcs: az igazság. A régi erkölcs tudta, hogy a szűnyog nem elefánt. Komoly volt, de sohasem nagyképű. Kegyetlen, ha példátlan gonoszságot kellett példásan büntetni. De sohasem szadista. A régi erkölcs nem mért ki gondatlanságért három és hét esztendőket, ha ebből kár nem származott. A régi erkölcs nem talált virtust a szigorúságban, mert hiszen nincsen könnyebb, mint teli kancsóval meríteni a büntető kódex fegyház-, börtön- és fegyházforrásaiból. Ma az a legbölcsebb, aki a legszigorúbb! Az a legkiválóbb, aki a leggyorsabb! Ez a szellem száguld végig a büntető igazságszolgáltatáson. Nemcsak a gyorsított ügyekben, mindenfelé.

És ha ez ellen felemeltem gyöngé szavamat, a régi erkölcsöt én védelem. A régi táblabírák erkölcsét, akik „halk hangon tanácskoztak” szívükkel, mielőtt eszük kimondta volna az ítéletet; akiknek fájt, hogy van gonoszság és legszigorúbb ítéletükön is átrezgett ez a fájdalom. És akik sohasem felejtették el, hogy ők is csak véges emberek, akik itt a sors kegyéből azt a hivatást teljesítik, ami csak az Istené lehetne: hogy ítélnék embertársaik fölött. És az ítélet perceiben lelkükben égett ez az ihlet, a büszkeség és a szerénység, a szigorúság és a jóság, mert mindez együtt: a jog, a törvény.

A háború „hinterland”-jának küzködéseit, szenvedéseit tükröztetik vissza ezek a beszédek, amelyeket e fejezet együvé foglal. De megjelölte bennük *Vázsonyi* mindenkor az enyhítés, a segítség módjait, osztály- és pártszempontokon tülemelkedve, egyedül a szenvedők nagy egyetemességének érdekeit szolgálva, az igazság jegyében.

MÁSODIK FEJEZET

IGAZSÁGOT!

A háború kitörése a parlamentet életének negyedik esztendejében találta. 1910-ben voltak az országgyűlési választások és 1915-ben új választásokat kellett volna elrendelni. A törvényhatóságok mandátuma is lejárt és így felmerült az a probléma, hogy vajjon megejtsék-e a választásokat a háború alatt, avagy halászság el azokat a béke idejére. *Vázsonyi* állásfoglalása az első pillanatban már az volt, hogy a háború alatt nem szabad választásokat tartani, még pedig azért nem, mert nem szabad megfosztani jogainak gyakorlásától a hadbavonult választót és még kevésbé szabad olyan választásokat megengedni, amelyeken nem gyakorolhatják jogaikat azok, akik életüket és vérüket áldozták a hazáért. Abban a kérdésben, hogy a háborús mandátumokat meddig hosszabbítsák meg, előre megállapított időig, vagy pedig a békekötés utánig, *Vázsonyinak* az volt a felfogása, hogy a választásokat a béke után hat hónappal kell megejteni, amikor már az általános, egyenlő, titkos választás alapján az ország minden lakosa, polgára szavazhat arról, miként kívánja újjáépíteni a háború után az országot.

I.

A lét és nem-lét kérdése

– 1914 szeptember 12. –

Azt a gondolatot, hogy a háború alatt választásokat nem szabad tartani, először éppen *Vázsonyi* Vilmos vetette fel. 1914 szeptember 12-én a *főváros központi választmányában*, ahol a belügyminiszter rendeletét tárgyalták, amely az országgyűlési képviselőválasztók 1915 évi névjegyzékének összeállítására vonatkozott, a következőket mondotta:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt választmány! Ha volt valaha komoly idő, a mostani az. Világháború van. Ez az idő képviselő-választások névjegyzékének elkészítésére nem alkalmas. A központi választmányának nincs módjában, hogy a törvényes rendelkezéseket megváltoztassa, avagy hogy az elrendelt munkálatok teljesítését megtagadja. Megvan azonban a joga ahhoz, hogy e kérdésben a kormányhoz sürgősen feliratot intézzen, s feliratában a véleményét kifejtve, az elrendelt munkálatok elhalasztását

kérje. Példa is van rá: az iskolaszéki választásokat már nagyon helyesen elhalasztották, mert könnyelműség lett volna felidézni, hogy most, amikor a lét és a nemlét kérdéséről van szó, a pártok mérkőzzenek. Most éppúgy, mint a háború után is még jó ideig, egységes társadalomra van szükség, s kerülni kell mindent, ami a pártok tusáját felidézheti.

Eltételezve mindattól az érzelmi és lélektani októl, amelyek az elhalasztás mellett szólnak, utalok arra, hogy a háború nemcsak a magánjogban, hanem a közjogban is vis major. Hárommillió emberünk van fegyverben, s éppen a 42-ik életévig a magasabb korból is. A hadbavonultakra a moratóriumból folyólag nem származhatik magánjogi hátrány. A közjog szempontjából, amidőn az új választói törvény alapján most készítjük az első választói névjegyzékeket, szintén jogos figyelembevétel érdemel az, hogy a hadbavonultak, akik a haza védelméért életüket és vérüket áldozták, a választói jogosultság megszerzésében önhibájukon kívül hátrányt, sérelmet ne szenvedjenek. Bármely törvényes megoldás, még a mandátumok meghosszabbítása is, sokkalta kisebb baj, mint a pártusának felidézése olyan időben, amikor azon kell tünődni, miképp is álljon meg a normális rend és a nemzeti egység.

II.

Vérért jogot!

– 1915 április 17. –

A kormány 1915 áprilisában terjesztette elő javaslatát, amelyben *úgy az országgyűlési, mint a törvényhatósági mandátumok meghosszabbítását* javasolta. *Vázsonyi* mindkét kérdésben felszólalt a Házban és a mandátummeghosszabbítás mellett foglalt állást, viszont biztosítani kívánta az alkotmányos jogokat, mindenekfelett pedig a hadbavonultaknak és a hősöknek szavazati jogát. Már ezekben a beszédeiben folytatta a küzdelmet az általános választói jogért,

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! Ezen törvényjavaslat tárgyalásánál lényegnek azt tartom, amibe a miniszterelnök úr már beleegyezett, hogy ne fix terminushoz köttessék a képviselőház tartamának meghosszabbítása, hanem a választások csak a rendkívüli törvények hatályának, illetőleg a háborúnak megszűnése után félesztendővel legyenek megtarthatók. Ez a lényeg, semmi egyéb. Ennek az az indokolása, hogy az országban a közvélemény szabadságának, a kritika jogának újra helyre kell állania; kellő időt kell adni arra, hogy a közvélemény szervezkedhesek és szabadon megindulhasson s csak ilyen módon lehet országgyűlési választásokat csinálni. Minthogy én a miniszterelnök úr felszólalásában megnyugvást kaptam, hogy Apponyi Albert gróf t. képviselőtársam javaslatának ehhez a részéhez hozzájárul, ennek következtében semmi akadály sincs annak, hogy a javaslatot általánosságban el ne fogadjam.

Nem is látok egyéb kivezető utat a jelenlegi helyzetben, mint a képviselőház tartamának meghosszabbítását, Hosszas töprengések után, – mert hiszen nem akartam nyomban megbarátkozni ezzel a gondolattal, sőt mikor ez a budapesti központi választmányban először felmerült, mint rendkívüli szörnyű gondolatot pertraktáltak – nem tudtak találni más kivezető utat, mint azt, hogy a képviselőház tartama a háború idejére, a rendkívüli körülmények idejére, sőt azok megszűnése után is bizonyos

időre, addig, míg az ország nyugvópontra jut, meghosszabbíttassék. Hiszen hogy ha csak azokra a határszéli vármegyékre gondolunk, amelyeket az ellenség nyugtalanít, ha csak azokra a kerületekre gondolunk, amelyek a határszélen vannak, már akkor is fizikai akadályát találjuk annak, hogy a képviselőválasztások ezeken a vidékeken elrendelhetek legyenek. Mert kétlem, hogy Homonnán, vagy egyebütt is, a választások a háború tartama alatt azzal a nyugalommal volnának megtarthatók, amely e célra szükséges.

Tehát bizonyos, hogy itt igenis egy kényszerhelyzettel állunk szemben és más kibontakozás nem volt, mint vagy az, hogy egyáltalában ne tartassanak választások és engedjük a mandátumot lejárni, vagy hogy a képviselőház tartama meghosszabbíttassék.

Én tehát a magam részéről, mikor a konklúzióban teljesen egyetértek Apponyi Albert gróf t. képviselőtársammal, mégis hangsúlyozni kívánom, hogy egyéb alkotmányjogi skrupulusaiban teljes mértékben nem osztozom.

T. Ház! A képviselőház a maga mandátumát törvénynek köszönheti; törvény állapítja meg azt, hogy a képviselőház mandátuma meddig tart. Ennek a törvénynek megalkotói nem mi vagyunk, mi csak részesei vagyunk a törvényhozásnak, ezenkívül részesei – primitív dolog, de elmondom – a főrendiház és a király. Tehát senki sem mondhatja, hogy én meghosszabbítom a mandátumot, vagy a képviselőház meghosszabbítja a maga mandátumát, mert a törvény és a törvényhozás hosszabbítja meg. Természetes, hogy ez kivételes dolog. De a magyar közjogból és a törvényhozás szuverenitásából folyó semmiféle indokot arra felhozni nem lehet, hogy erre a törvényhozásnak teljes joga lenne.

A magyar törvények egymás között egyenlők. A legfontosabb alapvető törvények és a legegyszerűbb tartalmú törvények a magyar alkotmány és a magyar közjog szerint teljesen egyformán keletkeznek. A mandátumok tartalmáról szóló törvény nem olyan alaptörvény, amely közjogunk szerint bármiféle külön alkotmányjogi metódushoz lenne kötve. Igen, közjogi, etikai szempontból, a parlamenti etika szempontjából eshetik kifogás alá a mandátumok meghosszabbítása, de nem a közjog szempontjából. Tehát mikor igazat adok a t. képviselőtársamnak abban, hogy a közjogi és parlamenti etika szempontjából csakis a rendkívüli szükség indokolhatja azt, hogy az országgyűlés tartama meghosszabbíttassék, a közjogban magában és a tételes alkotmányban erre semmiféle támasztékot találni nem tudok.

Különben is az a nézetem, hogy most hozván meg ezt a törvényt, amikor világháború van: ez a tény egymaga teljesen veszélytelenné teszi azt az aggodalmat, hogy precedens lenne alkotható. Különben is a precedensekkel úgy vagyunk, hogy a corpus juris tele van fen tartás okkal és kijelentésekkel, hogy azok, amik történtek, precedens nem képeznek. Nem én mondom, hanem Kossuth Lajos mondja irataiban, hogy ezek a bizonyos fentartások a sóhajtozások erejével birtak azokban az időkben, mikor a nemzetnek tényleges ellentállása nem érvényesült. A politika az erő kérdése. Lehet valakinek száz precedense, de ha nincs ereje, a százegyediket, a postcedens, nem tudja megcsinálni. Ellenben, ha van erő, akkor precedens nélkül a jus primae noctis is meg lehet csinálni a közjogban. *(Derültség.)*

Ami pedig azt illeti, hogy a törvényhozás, a képviselőház nem lenne más valami ezen törvény meghozatala után, mint csupán egy negotio-

rum gestor, ezt a képviselőház állására nézve határozottan veszedelmes tannak tartom. Azért, ismétlem, úgy van, hogy a parlamenti etika szempontjából a képviselőház mást nem végezhet el, csak azt, ami háborús célokkal egybefügg, vagy ami a nemzet jogainak gyarapításával jár, tehát: ami jogfosztással nem jár. De hogy magában a törvényben mi a parlament hatáskörét csorbítsuk, mikor annak más tényezői is vannak, ezt ismét nem látom a közjogban gyökerezőnek. Mert vagy képviselőház vagyunk, vagy nem. Szerintem a törvény erejénél fogva igenis képviselőház leszünk; jogainkat önmagunk korlátozhatjuk, de igenis teljes erejű képviselőház lehetünk csupán, mert a negotiorum gestor sem léphet fel másképen, mint törvény alapján.

A negotiorum gestor intézménye megvan a francia alkotmányban, amely kimondja, hogy ha a képviselőház nem gyűlhet össze azért, mert ellenséges erőhatalom akadályozza meg ebben, felhatalmaztatnak a departementok arra, hogy két-két megbízottat válasszanak; ezek összeülnek az ország azon helyén, amelyet az ellenség nem tart elfoglalva és a nemzet nevében teljes hatállyal cselekednek. Itt tehát az alkotmány maga intézkedik arról, hogy rendkívüli esetben mi történjék, a negotiorum gestoroknak kezét sem kötik meg. Mindenre joguk van, csak az etika tartja őket féken, hogy jogaikon túl ne menjenek.

Azért akarom ezt hangsúlyozni, mert azt hiszem, legkevésbé lenne szándéka Apponyi Albert t. képviselőtársamnak, hogy például ezen meghosszabbított tartamú képviselőháznak és országgyűlésnek elvitassa azt a jogát, hogy azt az igazságtalanságot, amelyet az eddig csenevész választói jog megalkotásával követett el, jóvátehesse és azoknak, akik mint tartalék népfölkelés és akik mint fölfegyverzett, immár a 19. éves kortól és nemsokára a 17. életév betöltése után ezen időponttól kezdve fegyveresen védelmezik meg a nemzetet, tehát intézik a nemzet sorsát a harctéren, nem kiváltságokkal intézik, nem egy rétege ennek a nemzetnek intézi: mindenki válogatás nélkül, az egész felfegyverkezett nemzet az, amelynek erejétől, amelynek bátorságától függ a mi nemzetünk sorsa, nos hát, ha ő nekik joguk van a mi sorsunkat életük kockáztatásával intézni háború idején, legyen joguk arra is, hogy hazatérve, a békében is intézhessék. *(Helyeslés a balközépen.)*

Én azt hiszem, hogy ennek az országgyűlésnek erre nemcsak joga van, de erre kötelezettsége, erkölcsi kötelezettsége is van, mert ez a nemzet az érettségét, az áldozatkészségét fényesen bebizonyította. *(Úgy van! a balközépen.)* A nemzetnek azon rétegei ezek, amelyek eddig ki voltak zárva az alkotmányos jogokból, amelyek sorában hiába keresünk olyanokat, akiknek a háborúból hasznuk van. *(Mozgás bal felől.)* Vannak olyan rétegei a nemzetnek: jogokkal felruházottak, kartellisták és virilisták minden téren, az ingó- és ingatlantulajdon terén, akik a háborún nem vesztek, hanem nyertek. Ebben a rétegben csak olyanok vannak, akik a háborún csak veszíthetnek és csak kockáztatnak.

Ilyen körülmények között a nemzetnek azt a jogát, hogy kötelességét teljesítse ebben a meghosszabbított parlamentben is, a nemzetnek ezt a jogát elvenni nem lehet. Ez volt tisztán célja felszólalásomnak: azon magyarázat ellen kívántam tiltakozni, mintha ennek az országgyűlésnek nem volna joga azt a kötelességét teljesíteni, hogy megadja harcoló becsületes munkásfiainak azt, ami őket Isten és ember előtt megilleti» *(Élénk helyeslés és taps a balközépen.)*

A lövészárkok és a népjogok

– 1915 május 6. –

Százezrek és milliók küzdöttek künn a harctéren az országért és a nemzet sorsáért és *Vázsonyi* úgy érezte, hogy még a háború alatt le kell róni a nemzetnek háláját és adósságát a háború hősei iránt. Amikor a képviselőház hosszú szünet után összeült, *Vázsonyi* mindjárt az első napokban, az *indemnítási vita* során, 1915 május 6-án, nagy beszédet mondott, követelvé a lövészárkok harcosai számára a választójog törvénybeiktatását. A hősök választójogának gondolata így merült fel a képviselőházban és ettől kezdve ez a küzdelem volt *Vázsonyi* egész politikai tevékenységének irányítója. Ekkor kezdte meg a harcot az általános választójogért újból és új erővel, mert tudta, hogy csak a demokratikus fejlődés s a demokrácia diadala jelentheti majdan a válságos időkben az ország megmentésének lehetőségét. Láta, hogy milyen széthúzó erők érvényesülnek és programmá tette, hogy az alkotmányos jogok egységében kell összeolvasztani a nemzet erejét.

Beszéde ekkor így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! A t. miniszterelnök úr a Ház egyhangú helyeslése mellett babért font dicsó harcosaink véres és verejtékes homlokára. De nemcsak a harcias társadalomnak nyújtotta át az elismerés babérját, hanem az egész magyar dolgozó társadalomról kiállította azt a bizonyítványt, hogy mindenki megmaradt a maga helyén, dezentora a társadalmi kötelezettségnek nincs, mindenki megtette legalább is a maga kötelességét. A t. miniszterelnök úr ezen kijelentésének konklúzióit azonban elfelejtette levonni, és amikor a Háznak erről az oldaláról részben az általános választói jognak hívei, részben pedig a harcos választójognak hívei felvetették a háború ideje alatt azt a gondolatot, hogy a választói jognak eddigi hiányait orvosolni kell, akkor azt a társadalmat, amelynek megbízhatóságáról, amelynek kötelességtudásáról, amelynek nagy érdemeiről maga emlékezett meg ebben a vonatkozásban, még mindig csak babérra és nem a jogra tartja érdemesnek. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

A dolgoknak egyenes konklúziója pedig az, hogy azt a társadalmat, amely súlyos és veszedelmes időkben kötelességét teljesítette, nemcsak babérral kell övezni, hanem jogokkal is fel kell ruházni *(Igaz! Úgy van! a bal és a szélsőbaloldalon.)*, azokat, akik a harc idején sorsunk intézésében kivették döntő részüket, a béke idején is méltóknak s hivatottaknak kell ítélni a nemzet intézésére. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Mihelyest erre a kérdésre került a sor, a t. miniszterelnök úr részben azt az álláspontot foglalta el, hogy a politikai jogok gyakorlása nem lehet a jutalmazás kérdése, majd azt az álláspontot, hogy ebben az időben nem célszerű ilyen kérdésekkel foglalkozni. Meg kell állapítanom, hogy ebben a t. miniszterelnök úr nem egészen következetes. Én fel tudok hozni példát a háború idejéből, november hónapjából, – nem a kritika szempontjából, hanem a példa szempontjából hozom fel, – amikor igenis a t. miniszterelnök úr a jutalmazásnak gondolatát a hazafias erények szempontjából jogosnak tartotta, mint pedig nem tartotta időszerűtlennek háború alatt is e politikai ígéretek megadását, a politikai kérdésekkel való foglalkozást. Hogy félreértés ne legyen, kijelentem, hogy én azoknak az intencióknak tisztaságát, amelyek őt ebben vezették, egy pillanatra sem

vonom kétségbe, legtávolabbról sem akarom most kritika tárgyává tenni azokat az intézkedéseket, amelyeket jónak látott abban az ő felelős állásában elrendelni, amely a háború ideje alatt még fokozott felelősséggel is jár.

Én a választói jog kérdésében nem állok egyáltalán semmiféle feltételes hazafiság álláspontján: A hazafiság nem lehet feltételes. Ha ezzel a kérdéssel foglalkozom, nem abból a szempontból teszem, mintha e súlyos és veszedelmes idők bármiféle do ut des alapot állapítanék meg állampolgári kötelességek teljesítése és a választói jog között. *(Helyeslés balfelől.)* Nem is jutalmazásról van itt szó. Igaza van az igen t. miniszterelnök úrnak, nem jutalmazásról van itt szó, hanem egyszerűen igazságtalanságról és igazságtalanság jóvátételéről. *(Helyeslés balfelől.)* Szó van arról, hogy a háború rettentő tüzenél bizonyos homályban maradt igazságok megvilágosodnak. A háborúnak hatása alól senki sem vonhatja ki magát, akarva, akaratlanul alája kerül. A háborúnak ez a hatása leginkább a földrengéshez hasonlítható, amely hegyeket lapályokká lapít össze, lapályokat hegyekké tornyosít, folyóvizeket elnyel és új forrásokat fakaszt. A háborúban tisztelt és szent politikai dogmák összeomlanak, *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* meg nem látott igazságok pedig nagy fényességgel és világító erővel ragyognak. *(Igazi Úgy van! balfelől.)* A háborúban mindnyájunk kötelessége, hogy átalakuljunk és ha nem alakulunk át magunktól, hiábavaló az ellenszegülés, mert átalakul maga a társadalom. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* És méltóztassanak arról meggyőződve lenni, hogy sok minden lehetséges, csak az nem, hogy a háború után a dolgokat ott folytassuk, ahol elhagytuk. *(Élénk helyeslés és taps balfelől.)* Mert erre játékosok akadhatnak, de nézőközönség akadni nem fog. *(Taps balfelől.)*

T. Ház! A háborút talán még sem tekinthetjük olyan múltó incidensnek, olyan kellemetlen zavarnak, amely megszokott, politikai életünk folytatásában beállott, mint ahogyan Ráumer porosz történetíró a francia forradalmat azzal a névvel jelölte meg, hogy „Verdiessliche Sache”, kellemetlen dolog. Ez volt az ő történelmi szempontja. A háborút nem lehet kellemetlen incidensnek tekinteni. A politikai zsúr megzavarásánál felborult egy asztal, a lakájok rendet csinálnak és a trécselést folytatjuk tovább ott, ahol elhagytuk. Nem, t. Ház, nem folytathatjuk, sem jobbról, sem balról, sem innen, sem onnan *(Taps balfelől.)*, mert az a komoly harcos társadalom, az a komoly polgári társadalom, amely ennek a háborúnak irtózatossá megpróbáltatásait átélte, azokból a tanulságokat levonta és kell, hogy mindannyian levonjuk azokat a tanulságokat. Ha a társadalom megváltozik, mi pedig nem akarunk megváltozni, a megváltozott társadalom egyszerűen napirendre tér felettünk. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. Ház! A háború átalakító hatását különben egyebekben is észleltük a miniszterelnök úron. Nem akarok izléstelen lenni. Legkevesebbnek tartom ebben az átalakító hatásban, hogy valószínűleg magáról az ellenzék-ről is bizonyára más a véleménye, mint volt ezelőtt, aminek sokszor tünetően adott kifejezést. De nem változott-e meg a véleménye a tömegekről, a néplélek erejéről, az utca támogatásáról! Nem láttuk-e a háború elején, mint használta fel a tömegek lelkesedését *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*, az utca támogatását arra a szent célra, hogy a háborúba vonuló harcosok sok lélekkel, erővel, hittel és bizalommal teljenek meg! Nem láttuk-e, hogy a munkapárt ablakaiból is szónoklatokat intéztek az utca népéhez és hogy örömmel fogadták a tömegnek ezt a beavatkozását, a népléleknek

ezt a megnyilatkozását! Nem láttuk-e, hogy örömmel fogadták azt, hogy a trikolornak szent és nagy varázsa van, hogy a háborúba vonuló katonáink, a közös hadsereg tagjai a trikolor szent jelvényével vonultak a tömeg ujjongásai és tapsai között a háborúba annak szimbólumaképpen, hogy a trikolor védelme alatt álló magyar haza határait kívánják megvédelmezni és hogy a hadseregben is harcos magyar polgároként érzik magukat? *(Igaz! Úgy van! bal felől.)*

Nem alakult-e át a miniszterelnök úr véleménye a sajtóról, amelynek hazafias szolgálatait a háborúban nagy mértékben igénybe veszi, amellyel a közvetlen érintkezést keresi? Mert hiszen bizalmas értekezleteken az események háttéréről is állandó értesítést ad a sajtónak és felhasználja a sajtót a lelkesedés ébrentartására, felhasználja oly jelentékeny pénzügyi műveleteknél is, mint amilyen a hadikölcsön. Nem változott-e meg a véleménye a sajtóról a sajtótörvény megalkotása után, a háború átalakító hatása alatt?

T. Ház, ha megváltozott ezekről a véleménye és ha saját maga itt a Házban kijelentette, hogy itt mindenki teljesítette kötelességét, sőt sokan kötelességükön felül is cselekedtek, ennek nem az a konzekvenciája, hogy az általános választói jog nemzeti szerencsétlenség. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* Ennek a konzekvenciája az, hogy ezt a nemzetet jogokkal kell felruházni. Ezt a nemzetet, amely a megpróbáltatások idejében megállotta helyét, amellyel lehet háborús szessziót tartani a monarchiának ebben a felében, és lehet vitákat folytatni és lehet a lélek mélyén megmaradt szenvedély és keserűség dacára pártatlan harcokat folytatni az egység megbontása nélkül. Mert megértjük egymást, mert a villámlás ma csak a látóhatár szélén való felvillanás és a dörgés csak tompa morajló kritika. Ezt a nemzetet a háború éretté tette, – mert amint vannak emberek, akik komoly gondok hatása alatt egy éjszaka alatt megöszülnek, – akkor ez a nemzet, ha nem lett volna érett eddig, a háború alatt minden kötelességtudó fiában megöszült és éretté vált. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)*

T. Ház! Nem látja-e a miniszterelnök úr magában a hadseregben a demokrácia igazságának legteljesebb érvényesülését; a hadseregben, amelynek szervezetébe beállítva minden ember, a legutolsó is, a nagy egésznek részesévé válik közös vezetés alatt és mindegyik nélkülözhetlek része a nagy organizmusnak, az egésznek. És nem a” harcmező teszi-e igazi katonává a katonát, és várható-e, hogy itthon igazi polgárrá lehessen valaki másképpen, mint a politikai harc mezején, ha jogokkal felruházva érvényesítheti szavát és meggyőződését? Képzeltető-e az, hogy a háború utáni választólistáknál visszautasítsuk azokat, akik a háborúban részt vettek, ott sebeket kaptak, vagy akik existenciájukat vesztették el? Képzeltető-e, hogy a listák készítésénél legyen lelke valakinek, aki a névjegyzékek összeállítására hivatott és aki előtt megjelennek azok, akik a háborúban életüket tették kockára és a listába való felvételüket követelik, hogy ezt megtagadja tőlük. *(Taps balfelől.)* Ez még nem boldogság, t. képviselőház, a választói jog csupán szimbólum, csupán közjogi ígérvény, mert azzal, ha valakinek választói jogot adtam, még boldogemberré nem tettem, csak a páriák sorából emeltem ki, csak ígérvényt adtam neki, a sors egyéb kedvezései, a sors egyéb különbségei azért megmaradnak közöttünk továbbra is.

T. Ház! A t. miniszterelnök úr a legnagyobb dicsérettel adózott katonáinknak, amikor azt mondta, hogy ők az objektív analízis alapján

teljesítik kötelességüket. Nem akarok frivol lenni, de nagyon nagy dicsérrel adózott a miniszterelnök úr, mert én magamat csak ritkán találok abban az állapotban, hogy az objektív analízisre képes volnék, legtöbbször csak szubjektív analízisre vagyok képes. De ha ily analitikusoknak találja katonáinkat, hogy ők objektív analízist képesek gyakorolni, akkor róluk a komoly érettség legfényesebb bizonyítványát állította ki, s akkor ebből is le kell vonni a konklúziókat, mert aki objektív analízisre képes, az arra a nagy funkcióra, amelyet az eddigi cenzusos választók oly dicsően és sokfelé, oly szép pénzügyi eredménnyel folytattak le, valóban képes. *(Élénk éljenzés és taps a baloldalon.)*

T. Ház! Azt mondta továbbá a miniszterelnök úr, hogy véletlen kérdése, hogy valaki a harctéren van, vagy nincs a harctéren. Hát véletlen kérdése, de e kellemetlen véletlen következtében, hogy én itt állok, más meg a lövészárokban áll: én életben maradok, az pedig meghal, vagy életét kockára veti. Véletlen az egész, de vajjon ez az egyedüli véletlen? Ha véletlenekről beszélünk, akkor kezdjük mindjárt Pulszky Ferenc mondásának kibővítésével, aki azt mondta, hogy politikai pártállás csak topográfiai kérdés, hogy jobb- vagy baloldalon ülünk, kiterjeszthetjük ezt az igazságot: minden topográfiai kérdés. Hogy egy pincelakásban születtem-e bele, vagy egy palotába: ez is topográfiai kérdés. De ezek a véletlenek döntik el életünket és az a véletlen, hogy valaki egy véres, kockázatos kötelesség teljesítésére hivatott, érdemessé teszi őt arra, hogy hazatérve a nemzet sorsának intézésében részt vegyen. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

T. Ház! Azt mondta továbbá a miniszterelnök úr, hogy nem jutalomról, hanem közjogi megbízatásról van szó. Elméletben igaza van, gyakorlatban nincs igaza. Az elméleti politika közjogi megbízatásnak mondja a választói jogot, gyakorlatilag a dolog úgy áll, hogy a választói jog a jogokkal felruházott uralkodó társadalmak szervezésének egyik része. Az uralkodó társadalom, mint politikai egyesülés, jogokat ad tagjainak. Kooptáció útján felvesz ebbe az egyesülésbe új elemeket. A néphadseregnek pedig a következménye, hogy szűnjön meg minden különbség az alkotmányban politikai nemzet és nemzet, nép és alkotmány között, a jogok és kötelességek szoros egybeforrásával szülessék meg az igazi hazaszeretet, szülessék meg az igazi demokratikus alkotmány. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Csodálatos, t. Ház, még oly logikus fő, mint Esterházy gróf t. képviselőtársam is, beletévedt a szelekciónak ezen hínárjába és még ő is egy szép metaforával azt mondja: igen, én is a szelekció álláspontján vagyok, mert amint nem állítanám bele a lövészárkba azt, aki a puskával nem tud bánni, nem állítom az alkotmány sáncaira azt, aki az alkotmányos fegyverek viselésére érdemtelen. Nagyon szép metafora, költői, csak igazság nincs benne. Mert azt a csekélységet elfelejti t. képviselőtársam, hogy másképp sorozzuk a katonát és másképp sorozzuk a választót. A katonát személyenként sorozzuk és személyenként vizsgáljuk meg, hogy vajjon hivatott-e arra, hogy katona legyen. A választókat nem személyenként vizsgáljuk meg, hanem a választói vényben felállítunk bizonyos fikciókat, például, hogy az független, vagyonos gentleman, aki 20 korona állami adót fizet *(Derűtség a baloldalon.)*, aki írni-olvasni tud, független, vagyonos kultur-gentleman, a másik 40 korona adóval analfabéta, de mint vagyonos férfiú, a függetlenségnek és tudásnak határtalan mértékével rendelkezik, úgyhogy ő is a jogok gyakorlására képes.

(*Derültség.*) Felállítjuk azt a fikciót, hogy aki három évig ugyanazon munkanemben dolgozott, az érett, de ha ezen három év alatt áttért a szabászat teréről a cipészet terére, akkor már nem érett, (*Derültség.*) Bocsnat, ezek a szelekciók, igen t. Képviselőház, hasonlítanak-e ahhoz a kiválasztáshoz, amelyet mi a katonák sorozásánál teljesítünk? Nem! Itt fikcióról van szó, amelyek nem jelentenek semmit és amikor ezeket a jogcímekeket sorra vesszük, nem komikus-e ezekkel összehasonlítva megtagadni a harcosoktól a választói jogot? (*Igazi Úgy van! a baloldalon.*)

T. képviselőtársam azt mondja, hogy ő nem állítja az alkotmány sáncaiba azokat, akik arra nem méltók, de ugyebár nincs arra semmiféle próbája, hogy kitanulja, hogy személyenként arra ki méltó, és ki nem. Mert az alkotmány sáncain gyakran előfordul az az eset, hogy a katona ott az alkotmány sáncain csak tíz és husz pengő lefizetése ellenében hajlandó a puskát kezébe venni. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

T. Ház! Ez a szelekció tehát nem egyéb, mint egy alkotmányos akadályverseny, amelynek célzata az, mint a mi tanulmányi rendszerünknek legfőbb célja, hogy az idő kissé teljék, és az öregek után ne jöjjenek nagyon gyorsan a fiatalok; ennél a szelekciónál is az a cél, hogy az alkotmány úgynevezett sáncaiba minél kevesebben juthassanak bele. De gondolatot, vezérlő gondolatot ezekben nem találok. Mert hiszen a harcosok választójoga magyar nemzeti szempontból is a legmegbízhatóbb és legkiválóbb szelekció. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

De amikor t. képviselőtársam a becsületet állította oda – helyesen – az állam alapjául, az általános választójog gondolatához jutott el. Az általános választói jog ellenségének tüntette fel magát, holott ezzel a gondolattal az általános választói jogot követeli, mert az állam a legmagasabbrendű társadalmi egyesülés, ebben az egyesülésben minden becsületes embernek, aki annak tagja, minden fedhetetlen jellemű, érettkorú embernek joga van az ügyek intézésében résztvenni. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Mert ha a t. képviselő úr a kötelezéseket veszi szemügyre: a kötelezések között megtalálja a kulturális, az adózási és a hadkötelezettségeket. Ha ezeket veszi alapul, itt is eljut az általános választói joghoz s valóban itt is legkevesebbet jelentő az adózási kötelezettség. Mert mindenki szívesen adózik, ha van miből (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) és mindenki szívesen cserél nagyobb vagyont azon kötelezettség mellett, hogy nagyobb adót fizessen. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

T. képviselőtársam különben reámutatott egy odaveszett mondatban arra, hogy a harcosok választói joga alkotmányos fejlődésünkben gyökeredzik. Igaza van. Én az idő korlátolt voltára való tekintettel csak jelzem, hogy a vérszerződéstől kezdve, folytatva a bandériális szervezeten, folytatva a nemesi felkelésen: mindig a harcosok társadalma egyúttal a jogokkal felruházott társadalom volt. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) Ez a magyar jogfejlődés és ebből világos, hogy abban a percben, amidőn a néphadsereg álláspontjára tértünk át, abban a percben, amikor a sorkatonaság jelentősége elenyésző és a tartalék és a népfelkelés az, amely a hadsereg zömét képezi, abban a percben a régi magyar gondolatnak automatikusan érvényesülnie kell és senki, aki a harcosok társadalmához tartozik, a jogok gyakorlásából ki nem zárható. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

T. képviselőtársam, Rakovszky István téved, ha azt hiszi, hogy nincs ennek előzménye. Igenis van előzménye. Az olasz 1882 évi válasz-

tási törvényben, tehát mielőtt még az általános választójog Olaszországban érvényesült volna, kimondatott, hogy mindenki, aki az olasz egység kivívásában, az olasz függetlenségi harcban részt vett, ezen tényénél fogva választó, *(Úgy van! balfelől.)* Tehát nem áll ez példa nélkül. De ha példa nélkül állana is, a magyar jogtörténelmi fejlődés, amely – mint Esterházy Móric t. képviselőtársam helyesen emelte ki – ezen az alapon indult meg, parancsolólag megköveteli, hogy a választói jognak legalább ezt a fogyatékoságát orvosoljuk, és orvosoljuk azt a másikat is, amely a 30 éves korhatárt állapította meg, mert nem csak a 30 évesek eléggé érettek a választói jog gyakorlására akkor, amikor az állam a nemzet ifjúságát tizennyolc esztendővel már érettnak tartja arra, hogy szembe nézzen a halállal. *(Igazi Úgy van! Taps a baloldalon.)*

T. Ház! Bátor voltam már kijelenteni, a háború után lehetetlenség ott folytatnunk, ahol elhagytuk. És én nem adom fel a reményt, hogy a t. miniszterelnök úr a háború világossága mellett meg fogja látni még azokat az igazságokat, amiket ma megtagad. Végére is láttuk már államférfiak átalakulását. Gladstone, ki pietista, biblia-magyarázó volt fiatal korában és konzervatív párti, a gabonavámok kérdésében tér át a konzervatív pártról a liberális pártra, és mint radikális férfiú végezte, ki a nyolc órai munkaidőnek volt híve. Én azt hiszem, t. Ház, a háború után annak a kormánypolitikának kell következni, amelyről a miniszterelnök úr szólt, s amely szerint a nemzeti lét nagy kérdései az egyedüliek, amelyekre szemünket függesztenünk kell. *(Úgy van! Úgy van!)*

És én igazat is adok neki abban, hogy a háború idejében csak ilyen kérdésekre függeszthetjük szemünket. A magam részéről ennek mindig híve voltam és nagy mértékben helyeslem a miniszterelnök úrnak ezt a kinyilatkoztatását. Éppen ezért röviden ragadom csak meg az alkalmat arra, hogy felkérjem őt annak az elterjedt hírnék megcáfolására, mintha a miniszterelnök úrnak március havában, mikor a kárpáti harcok véresen dúltak, maradt volna arra is ideje, hogy a budapesti munkapárt vezéréivel a budapesti munkapárt szervezkedésének kérdéseit és e szervezet szorosabbra fűzésének szükségességét beható tanácskozásban tárgyalja meg. *(Mozgás a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől.)*

Én várom és melegen óhajtom ennek cáfolatát, mert ez a szállongó hír ellentétben áll mindazzal, amit a miniszterelnök úr kifejtett, és mert valóban lehetetlennek tartanám, hogy Bethmann-Hollweg például Berlinben, a berlini Stadtverordneten Versammlung konzervatív pártjának apró kortes bajaival foglalkozzék a háború idején. *(Igazi! Úgy van! Derütség balfelől.)* Én tehát várom ennek a cáfolatát éppen azért, mert teljesen egyetértek a miniszterelnök úrral abban, hogy a nemzeti lét nagy kérdéseivel szabad csak foglalkoznunk, nemcsak a háború alatt, hanem a háború után is, és hogy a háború után kell megalapozni azt az igazán magyar és igazán demokratikus politikát, amely semmi egyébvel nem törődik, csak a háború tanulságainak levonásával, semmi egyébvel, mint azzal, hogy ennek a nemzetnek léte kifelé teljes biztonságba helyeztessék és idebent a magyarság teljes erővel, egyenlő joggal, a gazdasági érvényesülés és gazdasági boldogulás lehetőségeiben egybeforrasztva érvényesüljön. *(Úgy van! balfelől.)*

A t. miniszterelnök úr ugyanezt a nagy és szép jövődőt Ígérte a hazának. Ha tartalommal ruházza fel azt, ami jövődő dicsőséget e nemzetnek ígért, akkor az ő jövődölése egy államférfiúi prófécia jellegével bír, egyébként csak pohárköszöntő habzó serleggel azokra, akiknek pohara

mindig üres marad, *(Úgy van! balfelől.)* A szózatban pedig nemcsak parancs van, hogy „Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar”, de ígéret is arra, hogy „Nem lehet, hogy annyi szív, hiába onta vért.”

Nem fogadom el a törvényjavaslatot. *(Hosszantartó, megújuló élénk éljenzés és taps a bal- és szélsőbaloldalon. A szónokot számosan üdvözlük.)*

IV.

Auffenberg tábornok pöre

– 1915 május 12. –

Mialatt az ország figyelme izgatottan leste a harctérről érkező híreket és mi alatt a hadvezetőség működését senkisésem óhajtotta és nem is akarta bírálni, mindinkább megdöbbenő hírek kerültek forgalomba arról, hogy a cs. és kir. hadvezetőségben ellentétek vannak és hogy ezek az ellentétek esetleg súlyossá tehetik a hadviselés sorsát és a háború kimenetelét is. Nyilvánvalóvá lett, hogy *Auffenberg* Móric gyalogsági tábornokot, aki közös hadügyminiszter volt, majd az egyik északi hadsereg parancsnoka és akit sikeres hadvezetéséért a király bárói címmel tüntetett ki, Bécsben letartóztatták. *Auffenberg* báró letartóztatása szükségessé tette, hogy az ország fölvilágosítást kapjon a hadvezetés munkájáról és mindazokról a hírekről, amelyek e súlyos letartóztatás körül elterjedtek s *Vázsonyi* a *képviselőház* 1915 május 12-iki ülésén szóvá tette *Auffenberg* báró ügyét. Minden hatáskeresés nélkül egyszerűen a tényeket mondotta el és a nemzet alkotmányos jogaira hivatkozva, kívánta a kormánytól, hogy ebben a nagyfontosságú ügyben világosítsa fel az ország közvéleményét, egyúttal azonban szerezzen érvényt még a hadvezetőséggel szemben is a katonai bűnvádi perrendtartás törvényes intézkedéseinek. *Vázsonyi* nagy beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A háború egész tartama alatt a sajtócenzúrának az volt az álláspontja, hogy vizsgálat alá vont katonák neveinek közlését nem engedte meg. Egyáltalában nem akarom ezt az intézkedést kritika tárgyává tenni. Háború idején a haderőre vonatkozó legtúlzottabb érzékenységet is teljesen jogosnak tartom és így egyáltalában nem ütközöm meg azon, hogy azokban a bűnügyekben, amelyekbe polgári állású személyek keveredtek bele s amelyekből folyólag katonák is állottak vizsgálat alatt, csupán a polgári állású személyek nevei közöltettek és hogy ez a kímélet meg volt a katonaság minden tagjával szemben, viselje bár a legalacsonyabb sarzsit is.

A szegedi esetben például – jellemző volt az egész ügyre vonatkozólag, – egy kétszillagos offciálra voltak bízva milliók. Szegednek azelőtt, – nem kutatom, méltán vagy méltatlanul, – köztisztületben állott polgárai kerültek pácba, ellenben az official nevének közlését a sajtócenzúra nem engedte meg.

Ismétlem, ezt nem teszem kritika tárgyává, sőt nagyon tudom méltányolni és meg tudom érteni, mert hiszen a hadviselés érdekét, a hadseregnek a presztízsét úgy is lehet értelmezni, hogy ezekben az időkben katonáknak kompromittálása egyáltalában, bármilyen tisztet viseljenek is azok, helytelen.

Annál feltűnőbb volt, hogy amikor a cenzúra ezt a gyakorlatot következetesen vitte keresztül, április végén egyszerre megjelenik az összes lapokban a következő közlemény *(Olvassa):* „Hivatalosan közlik,

– tehát nemcsak, hogy a cenzúra ereszti keresztül, de hivatalosan közlik, – hogy Auffenberg Móric lovag gyalogsági tábornok ellen hivatalának kötelességellenes vezetése miatt a legutóbbi időben emelt vád tisztázása céljából vizsgálatot indítottak. A vád tárgya kizárólag az 1912 évi eseményekre vonatkozik s a mostani háborúval semminemű összefüggésben nem áll. A király Auffenberg lovag gyalogsági tábornoknak várakozási illetményel leendő szabadságolását elrendelte.”

T. Ház! Az első kérdésem az, hogy hogyan értsük meg azt a saját-szerű ellentétet a cenzúra kezelésében, hogy egyfelől a hadsereg és a monarchia presztízsét megtámadottnak látja, ha a szegedi kétszillagos official neve a lapokban megjelenik, másfelől pedig a háború idejében demonstratív közli azt, hogy a komarovi győző ellen, akinek nevéhez győzelmes csaták emléke fűződik, a volt hadügyminiszter ellen, Auffenberg gyalogsági tábornok ellen vizsgálat indítatik? Ez az első kérdésem: mi az oka ennek az ellentétnek, mi a célzata ennek a demonstratív és szembeütő ellentétnek, mert hiszen ennek magyarázatát kell keresni f

És, t. Ház! Auffenberghez nagyon közel álló oldalról hallom, – mert hiszen én itt és soha életemben egy szót sem váltottam azzal, akiről itt szó van, soha személyes ismeretségben vele nem állottam, és természetesen tisztán a hozzá közelállóknak, az ő közvetlen környezetének információjára vagyok utalva – mondom, az ő közvetlen környezete úgy írja le Auffenberg volt hadügyminiszter lelkiállapotát azon idő óta, midőn elvesztette kommandóját, hogy ő hevesen és sürgetően követelte, hogy akcióba léphessen, és hogy ő bizonyos szókimondással nyilatkozott ezen alkalommal s többször kijelentette, hogy nem hajlandó az új Benedek szerepét játszani; aktákat rendeztetett, egy védőemlékirat megírására készült; magasállású személyiségekről írásban, levélben, hogy enyhe szót használjak, nagyon szabadon nyilatkozott.

Ezt a jellemzést előrebocsátva, t. Ház, amely az ő közvetlen környezetéből származik, ismétlem, hogy ezek után történik az, hogy április végén váratlanul megjelenik ez a közlemény, amely csonka, mert közli azt, hogy Auffenberg ellen vizsgálat indított 1912. évi, tehát akkori hadügyminiszteri hivataloskodására vonatkozó állítólagos ténykedései miatt, de nem közöl egyebet, nem közli azt, hogy Auffenberget április 26-án előzetes letartóztatásba helyezték.

Itt ismét felmerül az a kérdés, t. Ház, hogy vajjon a monarchia biztonsága és presztízse szempontjából elkerülhetetlenül szükséges volt-e ennek a lépésnek megtétele és felmerül ez a kérdés az 1912: XXXII. t.-cikkben nálunk is törvénybe iktatott, a közös haderőre vonatkozó katonai bűnvádi perrendtartásnak 171. §-a szerint is, amely tüzetesen felsorolja azokat az eseteket, amikor előzetes letartóztatásnak vagy vizsgálati fogságnak lehet helye. Alapja, lényege e rendelkezésnek, hogy akkor kerülhet csak arra a sor, ha az illető szökésétől lehet tartani, vagy hogy megghiúsítja a nyomozást.

Kérdezem, hogy e szakasz szerint is mily elkerülhetetlen szükség kívánta azt, hogy április 26-án a volt hadügyminisztert és a komarovi győzőt előzetes letartóztatásba helyezték és megfosszák attól a kardtól, amelyet negyvennégy esztendőn keresztül viselt az oldalán.

T. Ház! Ez a kérdés azonban nemcsak a katonai bűnvádi perrendtartás kérdése; ez alkotmányjogi kérdés. Ez a kommuniké, amely hivatalosan jelent meg, egész világosan azt mondja, hogy az egyelőre ismeretlen vád melyik működésére vonatkozik Auffenberg lovagnak, akit idő-

közben ő felsége kegye április 23-án „komarovi” előnévvel bárói rangra emelt, amely legfelsőbb kézirat ugyancsak azon iratok közé tartozik, amelyek hivatalosan elvitettek, a katonai vizsgálóbíróknak lettek átszóljgáltatva; ez a kommuniké tehát, mondom, mely a lovag, vagy báró Auffenberg volt hadügyminiszter úr 1912. évi hadügyminiszteri ténykedését teszi az állítólagos vád tárgyává, világos bevallása annak, hogy itt nem közönséges deliktum elkövetésével vádoltatik, a volt hadügyminiszteri minőségében állását nem helyesen, nem megfelelően vagy nem vizsgálás nélkül vitte volna.

T. Ház! Ehhez a kérdéshez semmi köze nincs a katonai büntetőjognak, semmi köze nincs a katonai bünvádi perrendtartásnak, ez nem katonai kérdés. Ebben az esetben Auffenberg, volt hadügyminiszter úr, nem mint katona, hanem mint alkotmányunk értelmében volt közös hadügyminiszter felel, felel az 1867: XII. t.-c. 50. §-a alapján, amely kimondja, hogy ami a közös minisztérium felelősségét és annak módját illeti: mindenik bizottságnak joga leend oly esetekben, midőn az alkotmányos törvények megsértése miatt szükségesnek látja a közös minisztériumnak vagy e minisztérium egyes tagjának perbefogását indítványozni s ezen indítványát írásban a másik bizottsággal is közölni. Ha a perbefogást mindenik bizottság elhatározza, vagy ha az, az eltérő vélemények miatt a fentebbiek szerinti szavazó ülésben többséggel elhatározzatik: e határozat azonnal jogérvényesnek tekintendő.

Az 51. § pedig beszél az állami bíróságról, helyesebben állami zsűriről, amely ez esetben hatáskörrel bír. A miniszteri felelősségről szóló 1848: III. t.-cikknek az analógiája tartozik ide. Az 1848: III. t.-c. 32. §-a ugyancsak támogatja e felfogást. Magyar miniszterekre vonatkozólag azt mondja, a miniszterek feleletre vonathatnak: a) minden tettért vagy rendeletért, amely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, stb. megsérti, tehát politikai jogokat támad meg; b) a kezeikre bízott pénz és egyéb értékek elsikkasztásáért vagy törvényellenes alkalmazásáért, tehát oly deliktumért, amely egyebekben köztörvények szerint közönséges bűncselekményt képez; a törvények végrehajtásában való mulasztásért stb. és a 36. § azt mondja: hivatalos minőségükön kívül elkövetett egyéb vétségekre nézve a miniszterek a köztörvények alatt állanak.

T. Ház! Utóbbi időben oly érzékenyek voltak még a Ház túloldalán a miniszteri felelősség ily értelmezése szempontjából, hogy egy rágalmazási perben, mert a rágalmazás miniszterre vonatkozott, kiváló jogászok azon tételt vitatták, sőt ez egy bírói ítéletben kifejezésre is jutott, hogy a valódiság bizonyításának sem lehet helye akkor, ha az állított tény vagy kifejezés a miniszter hivatali ténykedésére vonatkozik.

Rakovszhy István: Más idők!

Vázsonyi Vilmos: A miniszteri felelősséget tehát oly messzire vették és a miniszterek külön jogállását annyira kiterjesztették, amennyire kiterjeszteni már nem lehet. Ez az eset azonban, t. Ház, a kommuniké szerint kétségtelenül nem tartozik a katonai büntetőjog és a katonai bünvádi perrend alá. Itt a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságnak jogát konfiskálja a katonai bíróság, amely ez ügyben felhatalmazás nélkül beavatkozott, nemcsak a mienket, de az együtt nem lévő osztrák képviselőház részéről kiküldött országos bizottság jogát is. Mert ez országos bizottság határozata nélkül közös minisztert hivatali ténykedéseért üldözni nem lehet, perbe fogni nem lehet.

Most, t. Ház, ha azonban mégis a tényekkel kell számolnunk, és ha e perbefogás tényleg megtörtént, akkor azon az állásponton vagyok, hogy igen aggasztónak tartom és helytelennek, hogy ez esetben, amely már a közlés demonstratív jellegénél fogva gondolkodóba ejt, nem adják meg a gyanúsított volt hadügyminiszter úrnak mindazokat a jogokat, amelyeket számára a katonai bünvádi perrend biztosít. A közös haderőre vonatkozó katonai bünvádi perrendtartásnak 102. §-a azt mondja, hogy a terhelt, a vád emelését megelőző eljárásban is választhat magának védőt a védői tisztségre alkalmas egyének sorából és ezt a bíróságnál bejelenti.

Ennek a védőnek joga van egyes nyomozó cselekményeket indítványozni és az 1914. §. 2. bekezdésében, a 203. és 230. §-ban megjelölt hivatalos cselekményeknél közreműködni és evégből a terhelttel, még pedig, ha az fogva van, a nyomozást vezető közeg vagy helyettese jelenlétében értekezni. Az idézett szakaszok arra vonatkoznak, hogy oly tanú kihallgatásánál, akit meg fognak esketni az előzetes eljárás során, bírói szemlélénél vagy házkutatásnál a védő jelen lehet. E szakaszban ezután az következik, hogy megtekintheti a védő az iratokat is, ha az az eljárás céljával nem ellenkezik. E szakaszban tehát két joga van a védőnek: egy feltételezett joga az iratok betekintésére nézve – ez a vizsgálatot vezető vizsgálóbíró tetszésétől függ – és egy feltétlen joga, hogy a nyomozat során indítványokat tehet, házkutatásoknál jelen lehet a katonai bünvádi perrendtartás 102. és 230. §-a alapján, továbbá védettje érdekében indítványokat tehet.

Mi történt ebben az esetben? Ebben az esetben a mai napig Auffenberg volt hadügyminiszter úrnak nem engedték meg, dacára a katonai bünvádi perrendtartás e határozott rendelkezésének, hogy védőjével értekezhessek és érintkezhessek. *(Mozgás.)* Nem engedték meg ilyenén módon, hogy a védő vele értekezhessek arról, vajjon milyen indítványt tegyen az előzetes letartóztatás dolgában és miféle jogorvoslatokkal éljen. Nem közölték eddig egy betűvel sem a védővel azt a vádat, amellyel Auffenberg volt hadügyminiszter urat illetik *(Nagy nyugalanság a jobb- és a baloldalon.)*, holott a katonai bünvádi perrendtartás 4. pontjának szelleme, – amely szerint a gyanúsított kihallgatása azzal kezdődik, hogy közlik vele a vádat, – világossá teszi, hogy a védelemnek egyszerűen komikumává való lesüllyesztése az, ha a védővel nem közlik azt, hogy védettjét mivel vádolják.

Azt mondja Auffenberg védője, hogy ő már védett kémeket, védett csalókat a katonai büntető törvényszék előtt és még soha kémekkel, csalókkal szemben vagy amint ő mondja beadványában „Gesindel niedrigster Sorte”, soha meg nem tagadtatott tőle egész hosszú prakszisa alatt, hogy értekezhessek védencével, hogy megtagadták volna tőle annak a vádnak közlését, amivel védettje gyanúsítottatik.

Ebben az esetben ez megtörtént és kérdem, miért! Ezt a jogot a közkatonától a volt hadügyminiszterig mindenki számára biztosítani kell. Minél kiterjedtebb ma a katonai bünvádi perrendtartás hatásköre, minél kiterjedtebb abban az értelemben is, hogy polgárokra is vonatkozik, annál szigorúbban és féltékenyebben kell őrködni, hogy a szabadságjogoknak azt a minimumát, amely a katonai bünvádi perrendtartásban foglaltatik, kivétel nélkül mindenkiel szemben alkalmazzák, – még a komarovi győzővel szemben is. *(Mozgás.)*

Nemcsak megtagadták az értekezést a gyanúsítottal, hanem a

katonai bűnvádi perrendtartás általam már idézett 230. §-ának megsértésével házkutatást tartottak Auffenberg volt hadügyminiszternél. (*Mozgás a Ház minden oldalán.*) Házkutatást tartottak olyan módon, hogy öt Üxkhüll úrhoz idézték értekezés céljából és miközben ő értekezett, egy kommisszió jelent meg, amely távollétében átkutatta házát és lefoglalt nála olyan iratokat, amelyek az 1912 évi hadügyminiszterséggel semmi kapcsolatban nincsenek, hanem amelyek az úgynevezett komarovi akták, komarovi levelek, melyeket azért gyűjtött a hadügyminiszter úr, hogy a hadviselésben tett tapasztalatait egy védőemlékiratban a háború lezajlása után a maga védelmére és a felelősség elhárítására közzétegye. És azután, miután ez a házkutatás megtörtént a gyanúsított távollétében, megtörtént a védő távollétében s olyan iratok elvitelével, amelyek az ügyre nem vonatkoznak, a fogházba azt az utasító levelet írták Auffenberg volt hadügyminiszter úrral, hogy azt a legfelsőbb kéziratot, amely őt, ha jól tudom, április 23-án, bárói rangra emeli „komarovi” előnévvel, szintén szolgáltatassa át a katonai büntető igazságszolgáltatásnak. Kérem, minő jupon! A katonai bűnvádi perrendtartásnak milyen szakasza alapján! Egy valakinek kézbesített legfelsőbb kéziratot minő jupon lehet visszakövetelni és a báróság adományozását minő jupon lehet a katonai bűnvádi perrend szabályai szerint nullifikálni vagy felfüggeszteni!

Ezzel azonban még nem merítettem ki a sérelmek sorozatát. A katonai bűnvádi perrendtartás 179. §-a a következőket mondja (*Olvassa*): „Az előzetes letartóztatást és vizsgálati fogságot a terhelt személyének és becsületének lehető kímélésével kell foganatosítani. A letartóztatott csak azoknak a korlátozásoknak vettessék alá, amelyek a letartóztatás céljának biztosítása és a fogházi rend fenntartása végett szükségesek.” A 108. § azt mondja (*Olvassa*): „A letartóztatottnak azt a kényelmet és foglalkozást, amely rendfokozatának vagy állásának és vagyoni viszonyának megfelel, saját költségén meg lehet engedni, ha a letartóztatás céljával és fogházi renddel összeegyeztethető.”

Közölték velem, hogy Auffenberg volt hadügyminiszter úr a fogházban szigorúbb elbánás alá esik, mint bármilyen más letartóztatott fogoly. (*Mozgás a jobb- és a baloldalon.*) Közölték velem, hogy a hatvanhárom esztendő férfiú cellája előtt, aki különben a fogházban idegbeteggé lett, – olvastam családjához intézett levelét, amelyben arról panaszkodik, hogy brómot szed és álmatlanságban szenved, – éjjel és nappal ór áll, mintha szökéstől kellene tartani, állandó felügyelet alatt tartják éjszaka is, és vizsgálják, hogy rendben van-e cellája, úgy hogy e miatt sem képes éjszaka megpihenni. (*Mozgás.*) Közölték velem, hogy azt a kedvezményt, amely a letartóztatottnak megadja azt a lehetőséget egészségük fentartására, hogy a fogház; udvarán sétáljanak, a komarovi győzőtől és volt hadügyminisztertől megtagadják. (*Mozgás. Közbeszólások a középén.*) Bocsánatot kérek, ez így van. (*Zaj és nyugtalanság a Ház minden oldalán.*) Azt hiszem, elég szárazon adom elő a tényeket, minden színezés nélkül.

Már most azt kérdezem én, mi ennek a célja! Ha titokban akarták ezzel tartani, hogy letartóztatták a volt hadügyminisztert, ha az elkülönítésnek az a célja, akkor ennek sokkal egyszerűbb módja kínálkozott volna a letartóztatás elkerülésével, mert hiszen csak nincsen komolyan gondolkozó férfiú, aki azt hiszi, hogy az 1912 évi dolgokra vonatkozó vizsgálat miatt Auffenberg Móric lovag vagy báró, volt hadügyminiszter úr szökésétől kellett volna tartani vagy neki módjában állt volna a

nyomozatot vagy vizsgálatot bármily irányban befolyásolni. De ha már egyszer letartóztatásba helyezték, akkor éppen a katonai bűnvádi perrendnek parancsa az, hogy vele szemben, mint idős és beteges emberrel szemben, mint olyan emberrel szemben, aki mögött dicsőséges múlt áll, bármi legyen a vád – én nem azonosítom magamat semmivel, mert a vádat nem ismerem, de bármi legyen a vád, – ezen múltja kíméletet és megkülönböztetett eljárást követel. Ez nemcsak inhumánus, de egyenesen a bűnvádi perrendtartás 179. és 180. §§-aiba ütközik.

Én mindezeket lehetőleg szárazon és színezést kerülve, igyekeztem előadni és nem is szándékoztam ebbe egyéb momentumokat belekeverni. Az ügy beszél önmagáért és helytelennek tartom, hogy beszél, mert nem tudom megérteni, hogy a hadseregnek vagy a monarchiának miféle érdeke volt az, hogy ily nagy éklat-val indítsanak meg eljárást ezekben az időkben; nem vagyok képes megérteni az eljárásnak módozatait sem és külö-
 μο&βη aggályosnak tartom azt a sajtószzerű ellentétet, hogy minden vizsgálat alá vont katonai személy neve sacro sanctus, csak Auffenberg neve az, amelyet a nyilvánosságának demonstrative dobni oda prédául. Itt a gondolkodó embernek célzatosságot és háttérben mozgó erőket kell keresnie, (*Úgy van! balfelől.*) Lehetetlen az elől elzárkózni.

Nem folytatom tovább; egyszerűen felolvasom interpellációm, amely mindezeket a kérdéseket pontokba foglalja. (*Olvassa*):

„1. Miért közölték hivatalosan azt a hírt, hogy Auffenberg Móric, gyalogsági tábornok és volt cs. és kir. hadügyminiszter úr ellen hivatalának kötelességellenes vezetése miatt, kizárólag az 1912. évi eseményekre vonatkozólag a legutóbbi időben emelt vád tisztázása céljából vizsgálatot indítottak, holott eddig a cenzúra sohasem engedte meg vizsgálat alá vont katonák neveinek közlését?

„2. Mi az oka és célzata e demonstratív ellentétnek?

„3. Minthogy a vád, hivatalos közlés szerint, kizárólag Auffenberg közös hadügyminiszteri minőségére és hivatalos ténykedésére vonatkozik, az 1867 évi XII. t.-cikk 50. §-ának rendelkezése és az 1848 évi III. t.-cikk 32. §-ának analógiája szerint miként volt szabad Auffenberg volt közös hadügyminiszter urat ilyen címen perbe fogni a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságok (delegációk) indítványa és határozata nélküli

„4. Elkerülhetetlenül szükséges volt-e a monarchia érdekében Auffenberg Móric gyalogsági tábornok úr április 26-án foganatba vett előzetes letartóztatása, holott a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912: XXXII. t.-c. 171. §-ában felsorolt okok szerint ez nem igen látszik indokoltnak¹?

„5. A katonai bűnvádi perrend 102. §-ának rendelkezése ellenére miért tagadták meg védőjének, hogy vele a nyomozást vezető közeg jelenlétében értekezhesek és így megfelelő indítványt tehessem?

„6. Miért tagadták meg ez eddig a védővel szemben a gyalogsági tábornok úr terhére rótt vád közlését, holott ez a katonai bűnvádi perrend 161. §-a szerint természetes és más esetben soha meg nem tagadtatott?

„7. Miért tartottak lakásán a katonai bűnvádi perrend 102. és 230. §-ai megsértésével házkutatást, foglaltak le iratokat a gyanúsított és a védő távollétében?

„8. Miért foglaltak le ez alkalommal olyan iratokat – komarovi aktákat, – melyek kizárólag a gyalogsági tábornok úr személyes háborús tapasztalataira vonatkoznak és egy tervbevett emlékirat adatai? Milyen

címen kívánták be bűnvádi úton azt a legfelsőbb kéziratot, mely f. évi április haváról kelezve a gyalogsági tábornok úrnak érdemei elismeréséül a bárói rangot „von Komarow” előnévvel adományoztál

„9. A katonai bűnvádi perrend 179. és 180. §-ai ellenére miért vetik alá a fogházban a 63 éves és betegessé lett, 44 évet szolgált gyalogsági tábornok urat felesleges zaklató korlátozásoknak!

„10. Hajlandó-e a miniszterelnök úr törvényes befolyásának érvényesítésével a sérelmeket orvosolni és odahatni, hogy a katonai bűnvádi perrend rendelkezései mindenkivel szemben, kivétel nélkül, betartassanak 1” (*Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

A sérelem orvoslása alatt természetesen azt is értem, hogy a miniszteri felelősségen esett sérelem orvosoltassék. (*Helyeslés balfelől.*)

Az interpellációra *Vázsonyi* választ nem kapott, de *Auffenberg* báró hamarosan kiszabadult a fogságból.

V.

Negyedízigen

– 1915 május 14. –

1915 májusában a kormány törvényjavaslatot terjesztett elő *a hazaárulók vagyonának elkobzásáról*. *Vázsonyi* nagy beszédben szállott síkra a javaslat tárgyalásánál ismét az alkotmányos jogok védelmében és jogtörténeti példák támogatásával hívta fel *a képviselőház* figyelmét arra, hogy a javaslat egyes intézkedései milyen veszedelmeket rejtenek magukban, amikor nemcsak a bűnöst, de talán ártatlanul szenvedő családját is sújtják. Ez a beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! A törvényjavaslatot általánosságban elfogadom, mert annak célzatát helyesnek tartom. Azokat az eszközöket azonban, amelyeket a javaslat a cél elérésére megjelöl, nem tartom helyeseknek, túlzottaknak tartom és olyanoknak, amelyek rég lejárt sötét korszakba való visszafejlődést jelentenek. A vagyonelkobzás büntetése egy rég lejárt jogrendszerbe tartozik, abba a jogrendszerbe, amely ismerte a koronának háramlási jogát. Egyfelől a korona háramlási joga, másfelől a donáció képeztek alapját bizonyos korszakban a vagyonelkobzás nagyobb mértékű kifejlődésének.

Ez a javaslat modern látszatú, mert kártérítésről beszél és azt mondja, hogy kártérítés címén száll a felségsértésbe vagy hűtlenségbe esett bűnösnek egész vagyona az államra. De ez álcím, mely nem méltó a törvényhozáshoz. Nem beszélhetünk kártérítésről ott, ahol vagyonelkobzásról van szó, ahol a kár mértékét meg sem kell állapítani, mert a kár mértéke előre meg van szabva azzal, hogy a tett elkövetésével, – úgy mint a régi jogban, – a bűnben találtak egész vagyona ipso jure az államra száll. Ez nem kártérítés, hiába akarják annak restaurálni, ez vagyonelkobzás.

Én a műemlékek restaurálásának nagy híve vagyok az építészet és a festészet terén, a jog terén azonban nem szeretem a régi műemlékek restaurálását és csak egy bűnügyi múzeumban látom azokat szívesen, mint egy régi korszaknak emlékeit, amelyek tiszteletreméltók lehetnek, ha az ember megértéssel nézi őket, mert minden kornak megvolt a maga szelleme, a maga iránya és a maga szükségele és a modern kor vétene

az előző korszakok ellen, ha a maga szemével és nem magát beleképzelve azokba a viszonyokba, nézné az előző kornak intézkedéseit.

Nagyon kívánatosnak tartanám, ha kiküszöböltetnék közöttünk a különbség, mert azt hiszem, ezen az oldalon majdnem egyhangúlag, majdnem mindannyian ellene vagyunk a vagyonekobzás azon mértékének, amely nemcsak a bűnöst, hanem az ártatlan családtagot is sújtja. Ha egyetértünk mindannyian a bűn kárhóztatásában is, találunk rá utat és módot, hogy egyek legyünk az eszközök megválogatásában is. (*Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Részemről ezt várom a t. igazságügyminiszter úrtól is.

Az indokolás hivatkozik most már kivételesen nem külföldi forrásokra, hanem a Tripartitumra, a magyar jogfejlődésre és a Tripartitumra támaszkodva mondja azt, hogy mi barátokozunk meg a vagyonekobzás gondolatával. Én a Tripartitumnak nagy tisztelője vagyok és mondhatom, hogy Werbőczy Hármaskönyve nemcsak abban a korszakban volt érték, hanem még ma is egyike a legértékesebb jogászai munkáinak. Annál szebbet például, amit Werbőczy a bíró hivatásáról mond, a sokat emlegetett, úgynevezett klasszikus jogászok sem tudnak mondani. Engedje meg a t. Ház, hogy mielőtt rátérjek annak az intézkedésnek a kritikájára, amelyet Werbőczyvel hoz összefüggésbe a törvényjavaslat indokolása, felolvassam ezt a részét:

„A bíró az ítélethozásban ne legyen se túlságosan kegyetlen, se szerfölött kegyelmés; hanem csak igazságos, mert minden Ítélemben az irgalom és az erő, vagyis az igazság van egybekapcsolva!”

Oly gyönyörű, klasszikus szavak, hogy sem Carrara, sem más szebbet a bíró hivatásáról nem mondhatott, mint amit Werbőczy mond élőbeszédében és amit befejezésül mond a 6. §-ban:

„Az emberi ítéleést pedig négyféle dolog szokta felforgatni: A félelem, mikor valakinek hatalmától tartva, a valót megmondani nem merjük. A nyereségvágy, mikor valakinek lelkét ajándékkal vesztegetjük meg, A gyűlölség, mikor ellenfelünknek ellenére törünk. A szeretet, mikor barátunknak vagy rokonunknak szolgálatot tenni igyekszünk. Mindezeket a bírónak magától távol kell tartania és kerülnie.”

Werbőczy-ben megvolt a fenkölt érzés, törvénytisztelet, jogtisztelet, az igazságszeretet, a nemzeti fejlődés szeretete, de mégis: 1514-ben keletkezett a Tripartitum, tehát, ha a Tripartitum értékéül ezeket a fenséges tanításokat, mint örökbecsűeket ki is emeljük, mégis csak azzal a mértékkel kell mérnünk, hogy a Tripartitum egy letűnt korszakban keletkezett.

T. Ház! Tény, hogy a Tripartitum azután különös részében – az első rész 14. címe alatt, – beszél a hűtlenségről és felségsértésről, bár azt hiszem, felesleges munkát végzek, ha kiemelem, hogy a hűtlenség és felségsértés esetei egészen mások voltak, mint amiket a mi büntetőtörvénykönyvünk nevez hűtlenségnek és felségsértésnek; illetve részben ugyanazok, részben egészen mások.

Werbőczy Tripartitumát előzőleg – azután majd rá fogok térni, hogy hogyan kerültek ezek a részek a Tripartitumba, – az eredeti magyar korszak alatt, az Árpád-korszak alatt hiába keresünk vagyonekobzásra vonatkozó rendelkezéseket, mert Szent Istvánnak sokat idézett törvénye, amelyet Martinovicsék fejére ráolvastak, tulajdonképpen egy egészen kegyes rendelkezést tartalmaz. Szent István ugyanis második könyvének 51. fejezetében szól a király és az ország elleni pártütők-

ról, nem mondván egyebet, mint hogy őket a keresztény közösségből ki kell zárni; semmiféle vagyonekobbzásról nem beszél. Kálmán második könyvének hatodik fejezete, ahol a hűtlenségről és a hűtlenség szégyenvallásáról intézkedik, ugyancsak hasonlóan intézkedik, semmiféle vagyonekobbzásról nincs szó.

Ámde következik az akkori magyar politikai nemzetnek megnyilatkozása az aranybullában. Az 1222-ben kelt aranybulla 14. cikke, amely a romlatlan és eredeti magyar felfogást tartalmazza és a jogaira feltékeny fegyveres magyar nemesség felfogását tükrözi vissza, azt mondja: „Amely birtokot valaki méltó szolgálatjával szerzett, attól soha meg ne fosztassék.” Tehát nemcsak hogy a vagyonekobbzás alapján nincs, hanem az akkori politikai magyar nemzetnek ez egyenesen a maga magna chartája, amely a vagyonekobbzás ellen tiltakozik.

Természetes, hogy rég elmúlt időben az a felfogás, hogy ne csak a bűnös bűnhődjék, hanem annak a családja is, bosszúvágtyól, politikai indulatoktól támogatva, gyökeret tudott verni. Hiszen emlékezünk Róbert Károly idejéből a Zách-nemzetség kiirtására. Csodálatos, hogy a következő korszak meghozza a korrektívumot, mert Nagy Lajos 1351. évi dekrétumának 10. és 19. cikkében már súlyosan elítéli ezeket a történeteket és a következőket mondja: „Az elmarasztaltaknak bűneiért azok fiait, fivéreit, rokonait, nővéreit és feleségeit nem kell büntetni.” Ezt mondja a 10. cikk. A 19. cikkben megismétli, hogy a fiú apja vétkeiért ne bűnhődjék; továbbá: „az apa vétkeiért a fiúnak sem személyében, sem birtokai-ban vagy vagyonában kárt ne tegyenek vagy el ne marasztalják.” Tehát Róbert Károly korszakát már elítéli fiának, Nagy Lajosnak törvényhozása.

Hogyan és mikor került bele törvényeinkbe először a vagyonekobbzás büntetése! Ennek alapja nem a Tripartitum volt, amely nem bírt soha törvényes erővel, hanem csak törvényes szokássá vált. Zsigmond és V. László dekrétumaiban találjuk először nyomát a vagyonekobbzás büntetésének; még pedig kik ellen! Zsigmond 1435 évi 6. dekrétumának 7. cikkében, Y. László pedig 1454 évi dekrétumában arról szólnak, hogy azok a nemesek, akik hadba nem vonulnak, hanem szégyenletesen megszöknek a seregtől, ha birtokos-nemesek, birtokaikat veszítsék, ha birtokaik nincsenek, életüket veszítsék.

Farkas Zoltán: Bár most is így volna!

Vázsonyi Vilmos: Azt hiszem, aki ma megszökik, ha megtalálják, fejbőlövik. Ez az óhajtság meglehetősen teljesül.

Farkas Zoltán: Nem mindig!

Vázsonyi Vilmos: Ha t. képviselőtársam erről kíván újabb, erősebb törvényt hozatni, miután benne vagyunk a gyors törvényhozásban, semmi kifogásom ellene. Méltóztassék törvényjavaslat kezdeményezési jogával élni és a szökevényekre vonatkozólag indítványt tenni.

Így került bele a vagyonekobbzás intézménye ezekben az időkben a vegyesházbeli királyok alatt a corpus jurisba és teljes rendszerré kifejlesztve a Tripartitum szövegébe. Tulajdonképen mindazok az esetek, amelyek a Tripartitumba fel vannak sorolva, Mátyás törvényeibe vannak felvéve.

Mátyás alatt a vagyonekobbzások és vagyonekobbzások nagyon szaporák lettek. Ez a corpus juris átolvasásából derül ki és bizonyos nagy urak garázdálkodásával függ össze, viszont a koronának azon szükségletét, hogy a donációkkal híveit megajándékozza. Sajátságos, hogy Má-

tyás idejéből idézni tudnám a törvények egész sokaságát. Az 1462. évi dekrétum 2. cikkelye azokról az esetekről szól – amelyek a Tripartitumban fel vannak hozva, – amelyekben a király a hűtlen birtokait másnak adományozza. Rögtön jön azután azonban a bajok konstatálása. Már az 1464:11. dekrétum 5. cikkelye arról szól, hogy a „király úr” – amint a törvény mondja;– a főpapok és bárók tanácsa nélkül ne marasztaljon el senkit se hűtlenségben. A 18. cikkelyben már ismét a rendek panaszkodnak, hogy egyszerű panaszra senkinek jószágait ne foglalja el a király. Az 1471:111. dekrétum 10. cikkelye arról szól, hogy a király bárki kérésére senkinek a fekvő jószágait el ne foglalhassa. Az 1478:IV. dekrétum 9. cikkelye: a király egyszerű panaszra senki fekvő jószágait ne foglalja el. Az 1486:VI. dekrétum 46. cikkelye újra: hogy „a király súlyos és felette nagy panaszra senki fekvő jószágait sem foglalhatja el a főpapok és bárók tanácsa nélkül”.

Íme, méltóztatik látni, t. Ház, hogy ugyanazon fejedelem idejében, aki instituija a hűtlenség esetében a vagyonek kobzást, nyomban következik a visszahatás, nyomban érzi ismét a politikai nemzet, hogy visszahatások következhetnek be a vagyonek kobzás szapora rendszerében és ez ellen keres korlátokat, törvényes biztosítékokat.

II. Ulászló törvényhozása kezdődik azzal, hogy az 1492 évi L. dekrétum 2. cikkelyében kimondják, hogy azon fekvő jószágokat, melyeket Mátyás király és a királyné vagy mások elfoglaltak, vissza kell adni azoknak, akiket megillet.

Íme tehát, ezzel a háttérrel került bele a vagyonek kobzás a corpus jurisba és ezeknek a veszedelmeit már az akkori politikai nemzet is, mint az általam citált törvényekből kiderül, teljesen felismerte. T. Ház! Annyira való ez, hogy a corpus juris tele van a rendek panaszaival és az akkori „esetelő” törvényhozás módja szerint egy-egy külön eset kiemelésével, ahol a törvényhozás könyörög egyeseken elkövetett sérelmeknek orvoslásáért. Például II. Mátyásnak koronázás utáni 1608 évi I. dekrétuma 23. cikkelyében a rendek Illésházy István elkobzott javainak visszaadását követelik, a 25. cikkelyben Joó János elkobzott javainak visszaadását követelik. És így idézhetném a corpus juris törvényeinek sokaságát, ahol az egyeseken elkövetett vagyonek kobzó igazságtalanság jóvátételét kívánja a törvényhozás.

T. Ház! Már most visszatérek arra, hogy a Tripartitumba Mátyás király törvényei alapján miképp került bele a vagyonek kobzás intézménye és méltóztatnék megengedni, hogy megvilágítsam kissé ezt a korszakot, az 1514 évet és az előtte lévő és utána következő időket. Akkor meg fogjuk érteni, hogyan kerülhetett ez bele a Tripartitumba.

T. Ház! A Tripartitumnak ez a része és az 1514 évi végzemények a Dózsa-féle parasztlázadásnak hatása alatt és az általa felkeltett szilaj politikai harag következtében keletkeztek. Aki elolvassa az 1514 évi végzeményeket, ott ennek a nagy haragnak csodálatos jeleit fogja találni. Egyeseket alig is lehet felolvasni, pedig megjegyzem, hogy ezeknek a meghozásában Werbőczynek igen jelentékeny része volt. Az egyik például arról szól, hogy a nemesek egy része csatlakozott a jobbágyokhoz és ezen nemesek elleni megtorlásul kerül bele a Tripartitumba a Mátyás alatt nagyon is ellenzett és amint látjuk, számos korlátozó intézkedéssel veszedelmesnek felismert intézmény: a vagyonek kobzás, mint azok bűnének megtorlására, akik a nemesség ellen támasztott jobbágylázadás alatt nemesi mivoltuk dacára a jobbágyokhoz csatlakoztak.

A Dózsa-féle parasztlázadás részesei kitűnnek az 1514 évi végzeményekből. Csodálatos társaság: jobbágyok, birtoktalan papok, tanulók és egy-egy vármegyének nemessége. II. Ulászló 1514 évi dekrétumának 33. cikkelyében azt mondja, hogy „a nemesekre nézve is nyomozzák ki a valót, akik az előbb említett váratlan felkelésben a parasztokhoz csatlakoztak, pártjukat fogták és velük részesek voltak; és mindazokat, kiket vétkeseknek fognak találni, hasonlóképen a lajstromba írják és pecsétjeik alatt terjesszék fel a királyi felséghez, hogy azután őket, mint levelesített embereket, e lajstrom rendéhez képest minden fekvő jószáguktól és birtok joguktól megfosszák és az e részben történt vagy törtéendő királyi adomány erejénél fogva eme jószágoknak az elfoglalására további eljárás nem szükséges s azt kérni sem kell, hanem mindenki, aki ezeket a jószágokat igazságosan felkérte, azokat legott hatalmába kerítheti.” Utána következik egy törvencikkely „Máramaros vármegyének a nemesei, kikről azt hiszik, hogy a paraszttal tartottak”. Tehát egy egész vármegye esett abba a gyanúba, hogy a jobbágyokkal tartott. Ezek ellen alkalmazta az esetelő törvényhozás bosszúból, ami érthető volt, a szilaj szenvedélyek hatása alatt a vagyonekobbzást és így került bele Werbőczy Tripartitumába az I. Mátyás törvényeiben gyökeredző vagyonekobbzás intézménye.

Hogy ezt a korszakot milyen szellem vezette, ezt nagyon megvilágítja ugyancsak az 1514-iki végzemények 47. cikkelye, amely azoknak a parasztnak büntetéséről szól, akik erőszakot követtek el és azt mondja: „Azok a vakmerők és Isten meg emberek előtt utálatos rablók valamenynyien borzasztó halállal múljanak ki; és maradékaik, fiaik tudniillik, és leányaik, meg apáról való atyafiak is akképpen bűnhődjenek, hogy az ő nemzetiségükből senkit sem szabad más parasztnak közé bírónak, esküdpolgárrá vagy előjárónak választani és hogy soha senki se szolgálhasson közülük a fejedelem vagy a főurak és nemesek udvarán és senki se jusson közülük valamely tisztségre, hanem mint átkozott nemzetségből valók, örökös szolgaság és parasztság járma alá vetve viseljék bűnök gyászos büntetését.” Ez egy érthető harag kifolyása, amely a jobbágy-lázadás következtében keletkezett. Ez még folytatódik azzal, hogy: „Ha pedig nőtlenek követtek volna el ilyeneket” – tehát nem lehet az ivadékokat büntetni, – „azoknak atyját nemkevésbé kell a mondott becstelenségre ítélni”.

Tisztelt Ház! Hogy ugyanezen végzemények 60-ik cikkelye, amely arról szól, hogy a birtoktalan papoknak, a tanulóknak, az úgynevezett szabad hajdúknak, akik pásztorok voltak és a parasztnak nem szabad fegyvert fogni, micsoda súlyos büntetést tartalmaz, azt igazán magyaráz nem olvashatom fel. A szabad hajdúkra vonatkozólag azt mondja: „Nam aliter si haj do arma gesserit, per quemcunque et ubicunque deprehendi poterit, primo castigetur, secundo, si iterum arma tulerit, decolletur, vel alia morte multetur.”

Tisztelt Ház! Hát vajjon abban a korszakban, amelyben oly fenklő szavakat mond egyfelől a Tripartitum, másfelől politikai mozgalom alatt keletkezett indulatok és szenvedélyek hatása alatt ily szörnyű törvények keletkeznek, abban a korszakban a Tripartitumba belekerült vagyonekobbzást vajjon nevezhetjük-e ezek után olyan magyar intézménynek, amely a magyar jogtörténelmi fejlődés büszkesége lehet!

Tisztelt Ház! Egyebekben sajátzerű végzete, sajátzerű fordulata a sorsnak, hogy az a Werbőczy István, aki ítélmester, országbíró, majd

a hatvani országgyűlésen – ahol a nemesség fejenként jelent meg és fegyveresen s kicsikarta a királytól Werbőczynek akarata ellenére való nádorrá választását – nádor lett, az a Werbőczy István önmaga tapasztalta magán legelsőnek Tripartitumának ezt az igazságtalanságát: nem annak a törvénynek igazságtalanságát, amelyről szóltam, hanem a hűtlenségnek, a nota infidelitatisnak büntetését. Mert Báthory volt nádornak pártja visszatérvén, első kötelességének tartotta, hogy a köznemesek pártjának vezérét, az akkor relatív demokráciát, az eadem et una nobilitast hirdető Werbőczyt, a nota infidelitatis-szal sújtotta.

Tisztelt Ház! A vagyonekobbzás büntetése tehát – azt kívánom mindezzel bizonyítani – nem egy ősmagyar intézmény, hanem belekevertetett a magyar jogtörténelmi fejlődésbe és nagy szeretetnek örvendett azokban az időkben bizonyos körökben, ahol a királyi donációk nagyon természetesen a vagyonekobbzások után alkalmat adtak könnyű és olcsó vagyonszerzésekre.

Ha csak a donációról szóló törvényeket olvassuk, itt is találunk egészen furcsa kis intézkedéseket. Például az egyik törvény azt mondja, hogy megtörtént, hogy azok a titkárok és ügyvédek, akik megtudták a vagyonekobbzásokat, hamar Bécsbe szaladnak és ők kérik maguk számára a donációt, ahelyett, hogy azoknak az ügyét vinnék, akiknek negotium gestorai. S a corpus juris erről egy külön törvényt hoz és azt mondja, hogy ezeket a ravasz és élelmes titkárokat és ügyvédeket ezekből az üzletekből ki kell zárni és nekik nem szabad donációkat adni.

És hogy, t. Ház, a denunciáció is ugyanezen okokból, mert a vagyonekobbzás és donáció szép testvéri frigyben élt egymással, milyen fokú volt, azt mutatja Mária Teréziának 1471. évi XXIV. t.-cikke, amely a felségsértésben, vádaskodókról és árulkodókról azt mondja, hogy azok nevét, akik valakit felségsértéssel vádolnak, nem szabad titokban tartani. Nem szabad anonim feljelentéseket elfogadni, hanem mindenkivel közölni kell annak vezetéknevét és keresztnévét, aki őt feljelentette. És ez még folytatódott I. Ferenc alatt. Az 1805-iki t.-cikk szintén a rosszlelkű árulkodásokról szól, azok megakadályozásáról intézkedik s újra megismétli azt, hogy névtelen feljelentést egyáltalában nem szabad elfogadni és tesz emellett egy olyan kijelentést, amely igazán nagyon modern kijelentés, mindenesetre modernebb, – 1805-ben! – mint a katonai büntető perrendtartás (*Derülség bal felől.*), mert azt mondja, hogy in extenso kell közölni a vádat a gyanúsítottal, nem kivonatosan. Meg kell mondani, hogy ki az az ember, aki őt vádolja és minden betűben, in extenso, nem pedig kivonatosan kell vele közölni azt, hogy milyen cselekményt rónak az ő terhére.

Azt mondja a rosszlelkű árulkodások megakadályozásáról: „Hogy némelyeknek ártatlanok ellen tett rosszlelkű vádaskodásai megakadályoztassanak, ő szent felségének kegyes jóváhagyásával rendeltetett, az árulkodók jelentsék be saját nevüket, hogy hamis vádaskodás esetére megfelelő büntetésben részesüljenek. Névtelen feljelentésre semmit sem kell adni.”

Mondhatom, tovább mentek, mint ma, mert ma névtelen feljelentések alapján, igenis, eljárnak. (*Mozgás a jobboldalon.*) És végül azt mondja az 5. szakaszban: „A beárultakkal az ügyiratokat ne hézagosan, hanem egész teljességükben, a tanuk vallomásaival és neveivel együtt közöljék.” Mondhatom, ez ismét sokkal modernebb bűnvádi perrendtartás, mint az, amely a katonai bűnvádi perrendtartásban foglaltatik.

Tisztelt Ház! Méltóztatnak tehát látni, hogy tézisésem való, hogy a vagyonekobbzás nem egy őseredeti magyar intézmény, hanem csak belekeveredett bizonyos hatóságok alatt a magyar jogtörténeti fejlődésbe. És hogy a Habsburg-házból származott királyok alatt milyen változáson ment keresztül ez az intézmény, azt már Springer Ferenc t. képviselőtársam értékes beszédében elmondotta.

I. Lipót alatt, akit – azt hiszem, nem sértem ezzel a történeti kegyeletet – végre nem lehet szabadságszerető fejedelemként ünnepelni ma sem (*Derültség.*), I. Lipót alatt kimondatott, hogy a vagyonekobbzás nem érheti sem a hitvest, sem pedig a leszármazókat, sem a testvéreket, sem azokat, akiknek a vagyona jóhíszemű igényük van.

Károly alatt megváltoztatták ezt, ámde ott is a törvény kimondotta, hogy királyi kegyelem útján tekintettel kell lenni azokra, akiknek jogát I. Lipót törvényhozása kifejezetten megállapította.

Az 1790-91-iki törvényhozás pedig sietett az I. Lipót által kiadott biztosítékokat helyreállítani és ismét egyedül és kizárólag a bűnöst megillető vagyona szorította a vagyonekobbzást. Amikor pedig az ősiségi rendszer megszűnt, tehát megszűnt a koronának háramlási joga, természetesen is megszűntek a donációk s egyidejűleg az azzal szoros kapcsolatban levő vagyonekobbzás intézménye is, ami jogrendszerünkben teljes mértékben kiküszöböltetett. (*Úgy van!*) Ne keressünk tehát, t. Ház, precedenseket, mert precedenst mindenre lehet találni. Én például Zsigmond törvényei közt – tehát nem– külföldi törvényekben, hanem az 1405-ik évi II. cikkében – találtam precedenst azon magánjogi rendelkezésekre, amelyeket méltóztatott a szállítási visszaélésekre megcsinálni. Tehát mindenre lehet precedenst találni. Végre is egy sokat hányatott és ezeréves nemzet történetében precedenst lelteni nem nehéz. Mondom, a külföldi posztóárosok visszaéléséről szólva, az a törvény a visszaélések esetében a posztónak elkobbzását rendeli el. Az idevágó törvényeknek még egész sokaságát citálhatnám, így II. Mátyás és III. Ferdinánd idejéből az 1608:XXII, az 1618:LII, az 1655:CXVII t.-cikkeket, amelyekben azokról a visszaélésekről van szó, hogy a vármegyék által kirendelt ingyenes közmunkáknál nagy csalások követtetnek el és a törvényhozás intézkedik arról, hogy ezeket a csalókat és hűtlen kezelőket milyen példásan kell megbüntetni. Tehát még a csalás is tud történelmi gyökerekre hivatkozni. Hiszen az emberi természet szerint mindennek van múltja és mindennek van jövője; mindig csak a méretek és a jelentkezési formák azok, amik az egyes korszakok szerint különböznek.

A vagyonekobbzások tehát, t. Ház, hogy konklúziómat levonjam, egyáltalában nem kiegészítő részei jogrendszerünknek s nem voltak azok soha. Politikai célokból, politikai szenvedelmek hatása alatt került az bele törvénykönyvünkbe, került bele a Tripartitumba és sok visszaélésnek, deimnciációnak, sok könnynek, sok nyomorúságnak, sok keserűségnek volt a kútforrása, (*Úgy van! balfelől.*) A háború pedig felvet nemes indulatokat, felvet sok ismeretlen nemes értéket, felvet azonban sok szennyet és szemetet is. A denunciáció a háború esetében legkevésbé sincs kizárva és ha a vagyonekobbzást mint intézményt állítjuk fel törvénykönyvünkben, akkor a denunciáció ingere még inkább növekedni fog.

Azt hiszem, a t. igazságügyminiszter úr contre coeur áll arra az álláspontra, hogy az ártatlan családtagok vagyona is elkoboztassék, mert én nem ismerem őt oly szigorú és kegyetlen felfogásúnak, hogy III. Károlynak a szelleme hatná őt át, aki azt mondotta a törvényében, hogy

azzal is vissza kell tartani az esetleg bünre vetemedőt, hogy o gondolja meg azt, hogy egész családjának vagyonát és jövőjét veti kockára.

A helyes büntetési elmélet és gyakorlat az, hogy – amennyire ez emberileg lehetséges – csak a bűnös bűnhődjék és senki más. A vagyonelkobzás büntetésével pedig bűnhődik az ártatlan hitves, bűnhődnek az ártatlan gyermekek, bűnhődnek a törvény szerint tartási igényre jogosultak. Ha a t. igazságügyminiszter úr az ideális kármegállapítás alapjára helyezkedett volna, akkor lehetett volna olyan móduszt találni, amelyhez mindenki hozzájárulhat. A vagyonelkobzáshoz hozzájárulni, túlmenve I. Lipót kegyességén és jóakarátán, túlajtva az ő kegyes jámborságát és jóakarátát, ezt, t. Ház, azt hiszem, a XX. században követelni nem lehet.

Én tehát elfogadván általánosságban a javaslatot – mert a zár alá vételt annyira helyeslem, amily mértékben kárhoztatom a vagyonelkobzásnak ezt a mérvét, – arra kérem a t. igazságügyminiszter urat, tegye nekünk lehetővé azt, hogy ezen javaslatra nézve is egyértelműen határozassunk és találjon olyan megoldást, amely a bűnöst a megérdemelt büntetéssel sújtja vagyoniilag is és ártatlan családjának a szenvedését, nyomorúságát, földönfutását elő nem mozdítja. (*Helyeslés a baloldalon.*)

VI.

Olaszország a háborúban

– 1915 május 26. –

Az idők mindinkább súlyosbodtak. 1915 május 23-án Olaszország is megüzente a háborút. A főváros 1915 május 26-án *rendkívüli közgyűlést* tartott és ekkor *Bárczy* István polgármester az új veszedelem óráiban újabb áldozatkészségre hívta fel a polgárságot. *Vázsonyi* Vilmos a *törvényhatósági bizottság* nevében adta meg a visszhangot a polgármester felhívására, amikor ezt a beszédet mondotta:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt közgyűlés! Méltóztassék megengedni, hogy a közgyűlés vezetőinek megbízásából visszhangot adjak arra a beszédre, melyet a polgármester úr intézett hozzánk és ne tekintse senki sem következetlenségnek, hogy én, ismert nézetem dacára, csatlakozom azokhoz a fejtegetésekhez, amelyeket az imént hallottam. Mert akik itt most egybegyűltünk, nem a háború mellett tüntetünk. Akik ma itt egybegyűltünk, tüntetünk egy könnyelműen és vétkesen felidézett háború ellen (*Puy van!*), tüntetünk az olasz kormányzat, az olasz háborús klikk, az összeverődött kalandortársaságnak bűnös kockajátéka ellen, mert a jobb sorsra hivatott olasz nemzetet, melyhez bennünket a múltban a rokonszenvnek annyi szála fűzött, a romlásnak, a gyilkolásnak, a pusztításnak és a pusztulásnak útjára sodorja, (*Úgy van!*) Mi, tisztelt közgyűlés, nem vagyunk pandantja annak a kapitóliumi gyűlésnek, ahol a gonoszság isteneinek perverz orgiáját ülték. Mi nem azért gyűltünk itt össze, dolgozó polgárok, hogy megcsókoljuk a kardot, mi nem azért gyűltünk itt össze, hogy kacérkodjunk a halállal s forró szerelmet valljunk a gyűlöletnek, a rombolásnak, a pusztulásnak és hogy mint bolond, balga gyerekek, taposoljunk akkor, amikor a gyűlölet Aetnája és Vezuvja kráterjében megnyílik és a maga láváját, tüzeit és hamuját ontja viruló városokra, zöldelő vetésekre, illatos virágokra és ízes gyümölcsökre, (*Úgy van!*)

T. közgyűlés! Mi azért gyűltünk össze, hogy a mi érzéseinknek kifejezést adjunk, azok ellen, akik felidéznek emlékezetünkben két régi, római emléket. Az egyik a szaturnáliák ünnepe, amikor Róma fórumán a bolondok voltak az urak (*Ma is azok vannak ott! Taps.*), mert ez az a napja volt az ősi Rómának, amikor a szenátoroknak és Róma komoly bölcsőinek kevesebb joguk volt, mint az útszéli bolondoknak, ez a napja volt Rómának, amikor minden földalatti szeny a felszínre juthatott és a salak egy napra játszhatta az aranyak szerepét. A szaturnáliáknak ez az ősi ünnepe játszódik le előttünk, t. közgyűlés, amikor Olaszország legnemesebb és legjobb hazafiai számúzik, üldözik, terrorizálják, amikor azt a férfit, aki Olaszországnak megszerezte Tripoliszt, Olaszország népének megszerezte a demokrácia virulását, Giolittit számkivetésbe küldik, azért, mert a háború örülete ellen királyánál fel merete emelni szavát. S amikor látjuk, hogy azt a hetvennégy becsületes olasz férfit (*Úgy van!*), aki az olasz kamarában a háború ellen szavazott, minden terrorizmus, minden fenyegetés ellenére nyomban a háború kitörése után, mint hazaárulókat bélyegzik meg. Ez a szaturnáliák ünnepe jut eszembe, és eszembe jut egy másik kép Róma történetéből: a barbárok betörése Rómába. Mert Rómába most is a barbárok törtek be, nem fizikailag, mint annakidején, mikor a mozdulatlan fenséggel ülő római szenátorok szakállát megráncigálták, hogy megtudják, vajjon szobrokkal, vagy élő emberekkel van-e dolguk. Nem fizikai alakban törtek be a barbárok, de betört a barbárságnak, a gyilkolásnak, a rombolásnak szelleme. És látva Róma perverzus szerelmét, a gyilkolás szelleme iránt, látva Rómát a szláv táborban, eszembe jut az a középkori gúnyolódó sor, mely így szól Rómáról: *Roma ab inverso amore. (Taps.)*

Tisztelt közgyűlés! Annak a hetvennégy becsületes férfinak, aki az olasz kamarában a háború ellen szavazott és Olaszországot figyelmeztette a nemes hivatására, annak a hetvennégy becsületes olasz embernek és annak a nagy olasz politikusnak, akinek a nevét az előbb említettem, tartozunk azzal, hogy nem az olasz népet, hanem az olasz kormányzatot, (*Úgy van!*) azt a bűnös, kalandor társaságot, mely a maga hazájának romlására összeszövetkezett, hazáját háborúba sodorja, azt sújtsuk gyűlöletünknek minden erejével. Nem azt a népet, amely ellen ők többet vétettek, mint ellenünk, mert hiszen mi helyt fogunk állni, de az olasz nép fogja ezt az árulást, a romlásnak ezt a perverzus szellemét megsínyleni. (*Úgy van!*)

T. közgyűlés! Mi lett volna Olaszország hivatása, ha már szövetségi kötelességeit nem teljesítette? Hivatása az lett volna, hogy az általános rombolásban, az általános háborús tébolynak korszakában, Európában, a békítésnek és kijózanításnak szerepét vigye. De Olaszország ezt a hivatását nem teljesíthette. Összeverődött egy csodálatosan tarka társaság: a romlott kormányzat, az irredentának régi meggyőződéses hívei, republikánusok, egy trónját féltő dinasztia, megfizetett kalandorok, a terrorizmus erejével a béke mellett fennálló nagy többséget széjjelverték ismert minták szerint, gyalázatos államesínnel, a formák látszólagos megőrzése mellett, az olasz nép nevében szólva, holott az olasz népnek dolgozó többsége a békének és a tisztességnek híve volt. Ez bűnös cselekedet, államcsíny volt, mert befejezett tények elé állította az államot és azzal erőszakolta ki annak elfogadását, hogy szabadjára eresztette és a rendőrség védelme alá helyezte a romboló tömegeket, ránehezkedett a vélemények szabad nyilvánulására, és megakadályozta az igazi közvélemény kibon-

takozását. Ez a bűn, t. közgyűlés, magában hordozza a bűnhődését, „post equitam sedet atra cura”, az első lovas előőrök mögött ül a komor gond, versenyt vágtat a nemezis az olasz haderővel, mert az őt fenyegető idegen áradat ellen egyedül a velünk való szövetség adhatott volna biztos támasztékot Olaszországnak.

Ez a háború, amelyben a szabadságszerető, nagy és dicsőmultú, latin népek vesznek részt, nem a latin népeknek, ez másoknak az érdekháborúja, ebben Olaszországot fenyegeti a legnagyobb nemezis, amikor elszakadva azoktól, akikkel természetes szövetség fűzte volna össze, felidézi mások étvágját. Minden igaz olasz hazafinak imádkoznia kell azért, hogy Olaszország ne győzzön és minket le ne győzzenek, mert győzelem esetén sem volna az Adria egyedül az olaszoké, meg kellene azt osztania másokkal, akik már régen rávetették szemüket az Adriára, s onnan az olaszokat lassanként visszaszorítanák. A bűn, ha győzne is, magában hordozza bűnhődését. Az olasz ebben a háborúban nem nyerhet, még győzelem esetén sem, mert a nemezis az, hogy a zsákmányt, melyet az olasz háborús klikk meg akar szerezni, kiragadná karmai közül mások étvágya és mások kapzsisága. (*Taps.*)

T. közgyűlés! Azért tettem én különbséget az olasz nép és az olasz háborús klikk között, mert minket az olasz néppel régi szálak fűztek össze és végtére a háborús tébolynak valamikor el kell múlnia és ismét vissza kell jönnie a kijózanodásnak, Európaszerte végre-valahára annak a buta földéhségnek, amely most a nemzeteket egymás ellen uszítja, annak a buta földéhségnek a maga bűnében és az általa előidézett vérözönben meg kell fulladnia, mert az emberiségben és Istenben kellene kételkedni, lia másként volna, s győznie kell annak a régi szellemnek, amely Európának szabad népeit az alkotmányos szabadság szolidaritásában fűzte össze, (*Úgy van!*) Azért azok a becsületes emberek, akik Olaszországban a béke hívei voltak és mi, akik ezekben a súlyos órákban is különbséget tudunk tenni a nép és a bűnös kormányzat között, mi képviseljük két különböző oldalon most, fájdalom, egymással ellenségeskedésbe sodort két országban azt a jövődőt, amikor azok a szálak, melyeket bűnös kezek széttéptek, újra szövődhetnek. Amikor az európai és most gyilkolásban kéjét találó emberiség ismét megtalálja a becsületnek, a szabadságnak, a kultúrának, a szabad és becsületes és alkotmányos népek szolidaritásának útját. (*Úgy van! Lelkes taps.*)

T. közgyűlés! Mi pedig a magunk országára függesztvén szemünket, a hazafiságnak egy egészen új és erős tűzével kell, hogy teljünk meg mindannyian. Aki nem tudta azt eddig, hogy mi a hazaszeretet, aki nem tudta eddig, hogy mi a haza, ezekben a napokban meg kellett, hogy tanulja. És amikor előttünk leomlanak az ideálok, amikor azok a népek, amelyeket mint kultúr népeket sokan majomszeretettel öveztek, követtek és dicsőítettek, a barbarizmusnak és eltévelyedésnek annyi jelét adják, a magyar nép pedig” ezekben az időkben megmutatta, hogy igazi kultúr nép (*Úgy van*), mert a soraiban élő, idevetődött idegenekkel szemben becsületesebben, tisztesegebben viselkedett, mint bármely kultúrájára büszke, nagy nemzet. (*Igaz! Úgy van!*), ez a magyar nép ezekben' az időkben megtanulhatja újult erővel azt a régi mondást, – hiszen bárhová néz, mindenfelé el van zárva a világtól, bárhová néz, mindenfelé a gyűlöletnek kráterei nyíltak meg ellene, – megtanulhatják most a kényszernek és vérségnek erejével a régi mondást: Extra Hungáriam non est vita! (*Élénk éljenzés és taps.*)

Ennek a háborúnak véres tanulságaiból a magyar nép büszke haza-

szeretetének kell megszületnie, annak a büszke hazaszeretetnek, mely nem idegen bálványoknak hódol, amely a maga erejében bízik! Ezekben az időkben hazánk azt kiáltja felénk: Ne legyenek neked idegen isteneid, én vagyok a te urad és Istened. *(Úgy van!)*

T. közgyűlés! Megnyitlak mindenfelé ellenünk a gyűlöletnek krátereit. Mindenfelé ellenség szorongat minket, Ebben a rettenetes és válságos időkben mindannyiunknak e fűzekben meg kell tisztulnunk, mindannyiunknak által kell alakulnunk, minden kicsinyességnek, minden apró számításnak itt el kell enyésznie *(Úgy van!)*, minden fulánkot a szívekből ki kell tépni, egy nagy, szoros egységbe kell egybeforrnia Magyarországnak, a gyűlölet krátere ellen, itt a szeretet egységének kell uralkodnia ebben az országban, a szeretet egységének nemcsak a szívekben, hanem szimbolizálva, intézményekben is. *(Éljénzés.)* így fog kihajtani itt, t. közgyűlés, a tövises kitépése után mindenütt a szívekből a magyar hazaszeretetnek illatos virága.

A lét és nemlét kérdése az, t. közgyűlés, amely elé ellenségeink állítanak. Ebben az időben kritikára, történetírásra nincs időnk, nincs kedvünk. Ebben az időben számunkra csak egy út nyílik, a kötelességteljesítés útja. *(Úgy van!)* És amint ellenségeink, t. közgyűlés, megsokasodnak, úgy kell megsokasodnia a mi hevünknek, a mi erőnknek, a mi kitarításunknak, hogy ott, ahol a számbeli erők ellenünk állanak, a mi lelkesedésünknek, a mi lelkünknek, a mi kitarításunknak, a mi önfeláldozásunknak erejével győzzük le ezt a számbeli túlsúlyt. *(Lelkes taps.)*

T. közgyűlés! Az ország most komoly megpróbáltatások elé néz. Sorainkból nemsokára eltávoznak, mint katonák azok, akik még alig hagyták el az iskola padját és akiknek az élet még semmit sem adott. És sorainkból el fognak távozni a harctérre, kötelességük teljesítésére azok az öregebbek, akiket családjuk karjaiból szakít ki a kötelességeknek hívó kürtszava. Mindazokat, akik már ott állanak a harcmezőn, fiainkat, testvéreinket, barátainkat köszöntsük szívünk egész szeretetével, egész lelkesedésével, könnytelenül, teljesítve idehaza mindenki azon« a parcellán, ahová őt a sors vetette, a maga hivatását, a maga kötelességét, nem oly erővel, amely neki adatott, de emberfeletti erővel, mint amilyen az az ügy, melyet képviselünk, nemzetünk jövője megérdemel. Mindazokat, akik a harctéren vannak, mindazokat, akik a harcba indulnak, t. közgyűlés, lelkesítsük tüzzel, hévvel s a magunk polgári kötelességeinek teljesítésével. És mindannyiunk felé, t. közgyűlés, zúgjon szent himnuszunknak a szava és zúgjon végig egész Magyarországon mindenfelé: Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel! *(Lelkes éljénzés és taps!)*

Tisztelt közgyűlés! Nekünk, akik még itthon vagyunk, vagy akik itthon fogunk maradni, nekünk egy hivatás jut, hogy idehaza teljesítsük zúgolódás nélkül kötelességünket, emberfelettit is produkálva és egy másik: hogy fohászodjunk azokért, akik érettünk és hazánkért harcolnak. Kívánjuk az ő fegyvereiknek dicsőségét, kívánjuk az ő győzedelmüket, kívánjuk az ő babérral övezett visszatérésüket. *(Lelkes taps.)*

T. közgyűlés! Ez a fohász kell, hogy keljen mindannyiunk lelkében most versenyre, azzal az erős hittel és erős bizodalommal, hogy a gyűlölet tengerében is szilárdan fog állni nemzetünk. Ez a fohásunk, melyhez még hozzáfűzhetjük azt a másikat, hogy e sok véráldozatnak legyen meg a maga gyümölcse: az ezredéves, az ősi, de azért megújhodott, egyenlő jogokban egybeforrt, szabad, boldog és új ezredévekkel diadalmasan dacoló Magyarország! *(Hosszantartó lelkes éljénzés és taps.)*

VII.

Felfrissülni vagy meghalni!

– 1916 október 14. –

A fővárosi közgyűlésén 1916 október 14-én a háborús állapotokkal foglalkozván, *Vázsonyi Vilmos* újabb nagy beszédet mondott a polgárság helyzetéről és ebben a beszédében hadat üzent a virilizmusnak és ismételten állást foglalt az általános választójog mellett. Ekkor *Vázsonyi* indítványt is nyújtott be, hogy a községi választásoknál az általános egyenlő és titkos választójogot vezessék be. Indítványa így hangzott:

– A törvényhatósági közgyűlés kívánatosnak tartja, hogy a legközelebbi községi választás már a virilizmus eltörlésével, a minden állandó budapesti lakosra kiterjedő általános, egyenlő és titkos választójog alapján ejtessék meg. A fővárosi törvény általános reformját is megelőző ilyen novellaris törvényhozási intézkedés megsürgetésére a közgyűlés fölír a kormányhoz és a képviselőházhoz. Indítványát így okolta meg *Vázsonyi Vilmos*:

Vázsonyi Vilmos: Nem kívántam felszólalni, de ismételten fölmerült az a szólam, hogy az indítvány nem időszerű és így a zárószó jogán kell egyetmást újól megállapítanom. Boldognak kell mondanom azokat, akik nem látnak és nem látják, hogy Magyarországon a városi lakosság ellen egy jól szervezett összeesküvés működik, mely dacára a háború tanulságainak, az egybeforrasztás helyett a városi lakosság hazafiságának, áldozatkészségének és önzetlenségének rendszeres befektetésére rendszeres hadjáratot folytat. Ha mások ezt nem látják, én nagyon is látom ezt a mesterkedést, amely a városi lakosság egy részét gyűlöletre és gyanakvásra izgatja a másik rész ellen. Látom azt a rendszeres diszkreditálását Budapestnek, amelynek szellemében a lakosságot nevelik és ezért adtam be az indítványt, mert a lappangó gyanú elnémítására más orvosságot nem tudok, mint hogy jöjjön be ide mindenki, Budapest egész lakossága idebent lásson, itt dolgozzék, lépjen közel az ügyekhez. Ha az egész dolgozó társadalom meg van szervezve az autonómiában, ha nincs különbség város és nép között, ha egybeforrvan dolgoznak egy erős autonómiában, akkor meg fog birkózni minden fölülről jövő önkénnyel, azokkal az országos hatalmakkal, amelyek a város polgárságát békében másodlagos hazafiaknak bélyegzik, háborúban pedig becsületvesztett csöcseléknek nyilvánítják.

Óriási erkölcsi jelentősége van annak, t. közgyűlés, hogy egy terület ön maga kimondja, hogy a maga szervezetének a megváltoztatását kívánja, ha kimondja, hogy nem stallumokat töltenek be, hanem a köz érdekében dolgoznak, nem privilégiumot élveznek, hanem bárkivel, aki bejönni kíván, megosztják azt, amit itt kereshetnek. (*Zajos taps.*)

Egy olyan polgári társadalmat kell megszervezni, amely a virilizmusban nem akar a maga számára közjogi fidei comissumot föntartani. A virilizmusról való lemondás nem abdikálás, hanem az egyedül férfias bátorság, amely merészen mer megküzdeni vagy együtt dolgozik más egyenrangú erővel. A virilizmus föntartása a szegénységi bizonyítványnak törvénybe való becikkelyezése volna (*Nagy taps.*) és az a vezető társadalom, amelyet kiváltságokkal becézgetnek és dédelgetnek, az elernyed és éppen a középosztályoknak az a gyöngesége, hogy nincs elég érintkezésben a néppel.

Az én csatakiáltásom tehát nem a travesztált Marx-féle csatakiáltás: „Világ proletárjai egyesüljete!” mintájára: – „Közgyűlés tagjai, egyesüljete!” Az én riadóm, hogy tárjuk ki a kapukat és az egész városi polgárságot szervezzük meg, mert különben az autonómiánkat meggyűlöltetik. Ilyen jelenségeket látva, adtam be indítványomat. Én abban látom az önérzet alapját, hogy nem egy Rüttli-szövetség legyen itt a városházán, hanem a polgárságnak, Budapest népének igazi és egész képviselete. Akik értéket képviselnek a köz számára, azok itt maradnak s nem félnek a jövőtől, mert nincs semmi hasznuk abból, hogy itt vannak, nem stallumokat töltenek be. Hiába csináljuk meg a legdemokratikusabb dolgokat és hiába öntjük ki a lelkünket, amíg virilizmus, cenzusos választójog van és nincsenek idebent a most kizárt tömegeknek képviselői és nem látják a dolgok intézését közelebről, addig nem alakulhat ki az egyetértés igazi szelleme.

Tisztelt közgyűlés! Az én jelszavam csak ez lehet: „Nincs más választás, felfrissülni vagy meghalni!” Lássátok ezt be és velünk együtt dolgozzatok, lássátok közelről ennek a városnak az ügyeit és velünk «gyesülve, szövetkezzetek a város felvirágoztatására s e város nagyságának, polgárságának és munkásságának üdvös együttműködése, autonómiájának hatalma, ereje és virulása érdekében, amely semmiféle kormánykegytől és kormányeszélytől nem függ. Ez ennek az indítványnak a konzekvenciája és ismétlem, hogy a polgári társadalomnak a jelszava csak ez lehet: „Nincs más választás, felfrissülni vagy meghalni!” (*Hosszantartó zajos éljenzés és taps.*)

A közgyűlés 193 szóval 40 ellen elfogadta *Vázsonyi* indítványát. Ezzel megtörtént az első intézményes lépés, hogy a háborúnak vérrel megpecsételt egyenlő „kötelességeiből szülessen meg az összes szenvedőket és dolgozókat egybefoglaló egyenlő jog.

HARMADIK FEJEZET

JOGOT A HŐSÖKNEK

Harmadik évében volt már a háború; mindenféle szerte a világon a demokratikus gondolat érvényesült; a demokrácia eszméit hirdették künn; s minél több áldozatot hozott az ország és minél többen állottak hadvonalban, annál jobban érezhető volt, hogy akik majdan a háborúból visszatérnek, részt is követelnek az alkotmányos jogokból. Az ellenzék küzdelme most már mindinkább a választójog kérdésében csúcsosodott ki. Az a harc, amelyet *Vázsonyi* kezdett, az egész ellenzéki politika küzdelmének jelszava lett. *I. Ferencz József* király meghalt és *IV. Károly* király megkoronázása után a politikai gondolkodást már az a két cél irányította, hogy egyfelől békét kell teremteni, másfelől pedig a népjogok kiterjesztésével kell megerősíteni az állami egység épületét. *Tisza* István gróf az általános választójog kérdésében továbbra is megmaradt merev álláspontján, a kormányzás, mindkevésbé tudta megoldani a háború nagy gazdasági problémáit és az ország többsége ilyenformán mindinkább rendszerváltozást kezdett követelni.

I.

Ha majd egyszer mindenki ide visszatér ...

– 1917 január 20. –

A háború alatt *Vázsonyi* a parlamentben és a főváros közgyűlésein szólalt meg, bizottságokban tevékenykedett, a demokrata párt körében azonban ritkán mondott nagyobb beszédet. A demokrata kör tagjainak nagy része is a harctéren volt, de a kör azért nem vesztette el régi mozgalmasságát. A háború alatt 1917 január 20-án mondott először nagyobb beszédet *Vázsonyi* Vilmos a *központi demokrata körben*. Ez alkalommal nemcsak a jövő politikai irányelveit fejtette ki és nemcsak a választójog megoldását tűzte ki legelső feladatul, de képét rajzolta a háborús viszonyoknak is és szinte látnoki szemmel festette meg a balsorsú jövődőt. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Nem tartozom azon nyugodt szónokok sorába, akik fantázia nélkül szükkölködnek, akik elképzelni nem tudnak valamit; nem azon nyugodt szónokok sorába, akik zavartalanul tudnak beszélni, miközben a halál hörgése, tomboló ágyuk rettenetes pokoli hangja hallik; nem azon fantázia nélkül való emberek közé, akik, ha,

nincsenek is jelen ott, ahol a halál tartja rettenetes aratását, mégis beszéd közben ezen borzalmakat könnyen tudják elviselni. Megvallom, engem mindenkor zavar a gyász érzése és a szenvedés, amelyet én fantáziával magam előtt látok és zavar maga a nyomorúság, amelyet idehaza látok és a sántáknak mind többször és jobban hallható kopogó lépése. Én ezért nem engedem meg magamnak, hogy mind e külön gondot elmellőzve, megfedlek az arról, amit én hirdetek, hogy ma a politika nemcsak az életé, ma a politika a halálé is.

Ilyen körülmények közt nyomasztólag nehezedik az ember agyvelejére, gondolkodására és mindig bánatosan érzi, hogy aminek meg kellene lenni a háború korszaka alatt, az nincs meg. Meg kellene lenni a lelkek egységének, nem színpadi pózzal külön előkészítve, nem előre összebeszélt összjáték alapján, amelyet a nemzetközi élet komédiásai gyanánt játszanak le az ellenség és a világ előtt, de meg kellene lenni a lelkek egységének előzmények alapján, meg kellene lenni a lelkek egységének a valóságban, a háború tanulságai következtében, azon rázkódások miatt, amelyeknek kellett, hogy átéssünk és amelyeknek minket lelkünkben, egyéniségünkben, felfogásunkban más emberré kellett volna átgúrnunk és átváltoztatni. Ebben a vérfürdőben, ahol mások ontják a véruket, nekünk, akik itthon maradtunk, mindannyiunknak meg kellett volna tisztulnunk a mások ontotta vértől. (*Taps.*)

De – fájdalom – nem tapasztaltam, hogy ez a háború valami nagy átalakító hatással lett volna azokra, akik itthon maradtak. Nem tapasztaltam ezt benn a parlamentben, nem tapasztaltam künn a társadalomban. Nem tapasztaltam, hogy odabenn megváltoztak volna a régi játékosok, amikor a halál játssza a maga nagy, véres kockajátékát, amelyben folyton, egyre tűnnek a mi fiaink és a kocka sohasem fordul úgy, hogy a régi politikai játékot és játszókat új váltaná fel. Magában a társadalomban nem tapasztaltam, hogy a társadalom megihletődött volna és dacára a sok szép cikknek, mondásnak és alkalmi darabnak, hogy itt az emberek jobbak, tisztultabbak, nemesebbek lettek volna, jobban szeretnék egymást, mint a háború előtt, megtisztultak volna a salaktól, embertársaiknak jogait, a boldogsághoz való jogukat többre tartanák, mint a háború előtt. Pedig a nagy események, azt mondják, az egyéniségre rázkódtató hatással vannak. Nagy katasztrófák hatása alatt fiatalokból öregek váltak; azt mondják, hogy a borzalmak egy éjszakája egyszerre össze változtatja a szőke hajfürtöt. Én, fájdalom, a katasztrófáknak ezt a hatását társadalmi és politikai életünkben sehol nem láttam.

A társadalom bizonyos köreiben ellenben láttam a mohó kapzsiságot; láttam a háború eredményeinek, gyümölcseinek letiprását; láttam a gazdagodások orgiáit; láttam a szeretetlenséget; láttam a jogélet terén a jogeszmé teljes elhalványulását és helyébe a tiszta célszerűség és üldözés proklamálását, (*Élénk taps.*)

Egyszóval annak a szükségszerű rombolásnak, amelyet a harctéren végeznek, idebenn csak azt a másik képét láttam, hogy itt is szakadatlanul folyik a rombolás, idehaza is csatakép tárul szemeink elé, a véres csatakép pandantja, a vértelen csatázás. A társadalom nem lett jobb és azokat, akik harcolnak értünk, akik már meghaltak, vagy szembenéznek a halállal, nem becsüljük meg azzal, hogy számukra idehaza csöndben a szebb és becsületesebb, igazabb, több jogot, több kenyeret, több tisztességet adó jövődöt készítenék elő.

Hiszen a jó családtag, aki hazavárja az ő távollevőjét, ha nincs

is az a harctéren, feldíszi házát, hogy mikor hazatér, akinek kedves arcát oly rég látta, akkor szebb és vidámabb legyen tűzhelye. Hát látjuk-e mi, tisztelt uraim, látjuk-e a mi politikai életünkben és látjuk-e társadalmunkban, hogy a politikai közélet és a társadalom felkészülne arra, hogy mire visszatér ez a nagy család, mire visszajön a dolgozó Magyarország családi tűzhelyéhez az a mi sok családtagunk, akkor mi feldísziük számukra házukat, hogy kedvesebb, szebb otthont találjanak, mint amilyent elhagytak? Látjuk-e ezt akkor, amikor a harcosok választójogát szeretetlen indokolással a háború kellős közepén visszautasítja a kormány, amikor ezt a szerény kis girlandot, zöld lombbal való ékességet itthon megtagadják? (*Zajos taps.*)

Mert mi a választójog valójában? Semmi más, csak szimbólum. Még nem ad boldogságot, csak a látszata annak, hogy mindenkinek egyforma joga van a boldogságra, a társadalom, az állam ügyeinek intézésére, de maga még nem teremt egyformaságot, egyforma jogot és uem ad boldogságot. Mert itt van még az élet a maga rideg valóságával; a képességben s az anyagiakban való nagy különbség, amely fennmarad továbbra is. Mi tehát a választói jog? Az, aminek mondtam: egy szerény kis girland, a reménynek zöldje csupán. Ezt a reménységet, ezt a szimbólumot is megtagadják attól a társadalomtól, amely itthon dolgozik és attól a másiktól, amely künn a csatatereken vérzik. (*Zajos tetszés.*)

És látjuk azt a pontot, ahol meg kellett volna az igazi egységet teremteni a lelkekben es ahol még ezen egy pillanat alatt is minden csak látszat, színpadi scenéria volt, mert a régi gyűlöletek, a régi előítéletek megmaradtak, a régi kiváltságok egy pillanatra meg nem inogtak és a demokrácia csak arra volt jó, hogy megadatott neki az a jog és az a kötelesség, hogy katona lehessen és védhesse a házát. A demokráciának megadatott a jog, hogy téglá legyen, buta téglá, amelyet összeraknak. (*Taps.*)

Ebben a korban valódi egységet nem látunk, csak képmutatást, színpadi scenériát. És ennek körébe tartozik az a látszólag rendkívül pietozus törvényjavaslat is, amelyet a kormány most terjesztett be a Házban, s amely kötelességgé teszi, hogy az elesett hősök emlékét márványtáblákkal örökítsék meg. A halottaknak íme megadatik a választói jog, mert a márványtábla azt jelenti, azt hirdeti, hogy a halottnak joga van. A halottól nem kérdezték meg, amikor élő korában csatába hivatott, miféle jogcíme, képessége van, mennyi a vagyona, mit tanult, hány iskolát járt. Mert meghalt: megadatik neki az a jog, hogy elismerik, hogy ennek a hazának tényezője volt és márványtáblán hirdetik az ő dicsőségét a jelenkor és az utódok számára. És akik életben maradtak, s akik haza fognak térni, ezeknek ugyan mi adatik? Azoknak márványtáblát, mert már meghaltak, ezeknek ridegséget, szeretetlenséget, kegyetlenséget, visszaszorítást a jogokból, a szimbólumnak megtagadását is, mert szembenéztek a halállal és életben maradtak. (*Zajos taps.*)

Hát van-e ennél nagyobb képmutatás? Beszélünk mindig arról, ha majd egyszer ide mindenki visszatér . . . Én nem tudom, mert próféciákkal nem foglalkozom, hogy azok, akik háborúban vannak és ide vissza fognak térni, mit fognak érezni és mire lesznek képesek. Csak a fáradtság és keserűség érzése lesz-e bennük – s ezzel a reakció számítása beteljesül – vagy pedig, akik szemben álltak a halállal, akik megértek, akik más emberekké váltak, akik a legnagyobb kockázatot

viselték, hogy kockára dobták életüket: ők meg lesznek edzve a nagy harcra, aminthogy úgy látszik, hogy akik itthon maradtunk és nem lettünk jobbak a háború korszaka alatt, nem vagyunk még megedzve. Ők, akik az életükkel való nagy kockajátékot merték vállalni, majd merik vállalni azt a másikat, hogy idehaza véget vessenek a kiváltságoknak és a márványkövek mellett majd meg fog indulni más kövek görgetegszerű zuhataga, a sziklaerős akaratok földindulása és hegyomlása, amely nagy robajjal rá fog zúdulni a neveltséges előjogokra és kiváltságokra, amelyeknek papiros-sáncával van körülvéve a társadalom idebenn. Mert a papiros-sánc védelmet nem ad, ha nem az az élő sövény adta meg hozzá a védelmet, amely a harcos férfiakból áll, s amely ezen nemzet nagy és széles rétegéből került ki. (*Zajos taps.*)

Nekem mindig az volt a meggyőződésem, hogy a háború után nem folytatódhatnak ott a dolgok, ahol abbahagytuk a játszmát a háború előtt. Mindenkor az volt a meggyőződésem, hogy ez a nemzet nem érdemli meg, hogy a világon legyen, ha ezeknek a rettenetes nagy tanulságoknak következményeit levonni nem tudná. Csodálatos, hogy úri emberek nem szoktak átjátszott kártyákkal játszani, a politikában pedig oly kártyajáték folyik nálunk, mintha komfortáblikocsisok folytatnának játékot. Mindig a régi pakli, sőt a régi, jelzett, piszkos kártya. Mindig ugyanazok a nevek, mindig ugyanaz a konstelláció, mindig ugyanaz a társadalmi réteg, mindig ugyanazok a személyek. Már mindenki tudja, hogy melyik a zöld felső és melyik a tők filkó, de a paklit nem dobják el, s még mindig ugyanaz az uralom, ugyanaz a szisztéma, ugyanaz a felváltása a személyeknek. (*Zajos tetszés.*) Hát bocsánatot kérek, mintha valami kis változás ment volna végbe a világon! Néhány millió emberrel kevesebb lett Európában. Talán okozott egy kis változást, hogy fél Európa csatatér, hogy egyes népek területei ellenség által vannak megszállva, s még nem tudni mi lesz a békekötés után, talán okozott egy kis változást, hogy egész világok állanak ellenségekként egymással szemben. Lehetséges, hogy ezután az óriási földrengés után ez a mi kis világunk, magyar glóbusunk minden változás nélkül maradjon! Ez annyira a maradiságnak, a marazmusnak, elfogultságnak, a gondolkodási lomhaságnak, gondolkodási képtelenségnek a glóbusa volna, hogy mintegy nagy megrepeszthetetlen, mint egy nagy, meg nem ingatható sziklája a korlátoltságnak és ostobaságnak a nagy világfelforgatásban és világföldrengésben se tudna megmozdulni és átalakulni? Hát ez nem az áldott magyar televény? Ez a butaságnak és a korlátoltságnak sziklája! (*Hosszantartó taps.*)

Én azt hiszem, hogy ez a magyar glóbus sem tudja a változásokat és átalakulásokat elkerülni. És ebben a magyar glóbusban is, amely nem szik, hanem televény, új vetésnek kell elvettetni és új kalászkodnak kell kihajtani és új aratásnak kell következni, ahol nem az lesz a munkamegosztás, hogy az egyik szánt és a másik arat, hanem azé lesz a politikai aratás, a politikai hatalom és befolyás, aki egyúttal szánt és vet: a dolgozó magyar népé. (*Lelkes éljenzés és taps.*) Én azt hiszem, hogy ennek a mi magyar glóbusunknak e nagy világföldrengés után át kell azon a változáson mennie, hogy végre a magyar nép és a magyar állam megtalálja egymást. Mert ha ebből a földrengésből és földindulásból sem történhetik meg a magyar népnek és a magyar államnak egybeforrása, ha itt végre nem lesz meg azaz egység, amelyet csak az igazi egyenlőség, igazság és jog uralma teremthet meg, akkor az Isten és a sors ebben a felforgatás-

ban megvédelmezett bennünket, de mi viszont megmutattuk, hogy nem vagyunk méltók Istennek és a sorsnak erre a megmentésére, *(Úgy van! Úgy van!)*

Az a kis epizód, hogy mostanában mennyire szórják idehaza a kitüntetések, csak egy szempontból érdemel figyelmet, mert hiszen végre is oly mindegy, hogy a háborúban hány ember ékesíti fel magát címekkel, rendjelekkel, sőt oly komikus a háborúban minden ceremónia és minden szertartás, mert semmi másnak nincs joga ma figyelemre, mint annak a problémának, hogy a békét helyre kell állítani. *(Zajos taps.)* Amikor látjuk, mint szedik össze a nemzet virágját, azokat, kik még nem is éltek, azokat, akik az iskola padjaiból kerülnek ki, akiket istentelenség szembeállítani a halállal; amikor az embernek a szíve fáj, amint látja nap-nap mellett elvonulni őket; amikor látja nap-nap után azokat a borzalmas eljegyzéseket a halállal, ahol azt kell kívánni, hogy ebből az eljegyzésből soha frigy ne legyen, akkor minden epizód, minden detail és minden hivalkodás vakmerőség és önhittség.

Ilyen körülmények közt bennünket a kitüntetések dolga igen kevéssé érdekelhet. Én, mint demokrata, mindig valami örömet érzek, ha fájó gomblyukat veszek észre, ha egy embert látok, akinek fáj, hogy rája a kitüntetések szempontjából nem gondoltak. Ezek megmaradnak minékünk. Mert mindig, ha polgár kitüntetést kap, körülbelül biztos, hogy a polgári erények, a polgári önértet számára az illető teljesen elveszett, gondolkodásában teljesen megváltozik, saját szerű mixtum compositummá válik, teljesen félszeg emberré, akinél az ember Lessing meséjére gondol a lúdról és a hatyúról, az arisztokratikus hatyúról és a plebejus lúdról, mely rövid nyakát nyújtogatta, hogy arisztokratikus hatyúnyaka legyen, s nevetséges lúddá lett, a nélkül, hogy hatyúr lett volna.

Én ezekről a kitüntésekről és címekről mindig azon a nézeten voltam, mint egy szellemes német író, akinek nevére – hálátlanság – nem emlékszem, s akinek ösmerem azt a mondását, hogy „Edelsteine sind Grabsteine der Tugend”, a gyémánt, a drágakő sírköve az erénynek. Vannak erényes nők, akik becsületes úton jutnak a gyémánthoz, de vannak olyanok is, akiknél a drágakő sírköve az erénynek. Körülbelül ez az a drágakő, amelyet a kitüntéseknél és címeknél alkalmaznak. A drágakő, amelyet állítólag a polgári erények jutalmául adnak, itt is sírköve a polgári erényeknek és a demokrata érzéseknek.

Mégis, igen tisztelt uraim, ezekben a kitüntésekben van valami olyan is, ami érdemes a mi figyelmünkre. Én végigolvastam az úgynevezett valóságos belső titkos tanácsosok lajstromát és csak azért szólok erről, mert konklúzióimmal egyezik. Láttam egész csomó mágnást, akinek valóságban bensőleg és titokban lehetnek csak kiváló képességei, mert eddig róluk senki se tudott semmit. Méltóztassék arra gondolni, hogy egy plebejusnak, vagy egy köznemesi sarjnak Magyarországon mi az álma, ha van talentuma, vagy zseni, ha valami lesz belőle ebben az országban, vagy ha kormányzó férful. És mi a teteje a kitüntéseknek, mi a koronája annak a dísznek, amelyet valaha elérhet? Mi lesz a vége pályafutásának? Az, hogy valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot kap, amit a miniszterek csakis kiváló jó magaviselet mellett, egészséges elbocsáttatás után kapnak. Ami egy politikai közéleti pályának csúcsa és ragyogó befejezése, azt most ad vocem koronázás, megkapja, nem tudom hány tucat mágnás. Az egyik, azt hallom, azon az alapon, hogy ő tervezte a

koronázást, szép díszleteket csinált és ezért belső titkos tanácsokat fogozentúl osztogatni öfelségének.

Tisztelt uraim! Nem azt jelenti-e ez a mulatságos rokokó, hogy még nyakig benne vagyunk a középkorban, hogy még nyakig benne vagyunk a rendiségben! Nem inzultus-e ez nemcsak az egész magyar polgári társadalom ellen, hanem az egész magyarság ellen, mindenki ellen, aki nem tartozik az arisztokráciának egy bizonyos udvarképes, az udvar, vagy a kormány által kegyelt részéhez (*Zajos taps.*) Nem arcégető-e, hogy a polgári pályának, az államférfiúi működésnek legnagyobb ékes-sége és koronája játékszerré lesz lealacsonyítva gyermekek kezében, dísz és móka, csecsebecse, cafrang, játék, hiúság és hivalkodást (*Taps.*)

Hát mit jelent ez!! És ezeket a rúgásokat, ökölcspasokat ez az ostoba, korlátolt társadalma Magyarországnak még mindig nem akarja észrevenni! (*Zajos taps.*)

És olvasom a kedves megkülönböztetést, hogy a rokokó udvarmester, vagy az, aki tervezte ezeket a dolgokat, nem tudom micsoda felelős férfiú, a miniszterelnök-e, vagy más. az a bájos rokokó férfiú megkülönböztetést tesz, vajjon öfelsége személyesen fejezi-e ki elismerését, vagy megengedi, hogy elismerését kifejezésre juttassák. Én, ha a borbélyom megberetvél, személyesen mondom meg, meg vagyok-e elégedve és igazán nem a szobalányom által adom tudtára. Kezet fogni személyesen szoktam, és nem bízok meg helyettesítéssel senkit, hogy fogjon helyettem kezet, „per procura”. A „per procura” való meleg kézszorítás: ez ismét csak a rokokó korszaknak, a ceremóniás világnak, ennek a régi, kúnt, maradi, parókás korszaknak a maradványa. Viseljen mindenki parókát, akinek jól esik, de nem szeretem, ha a szemébe vágják, mert a látásomnak, az egészségemnek árt. (*Élénk tetszés.*)

Nagyon természetes, hogy azt kell erre mondanom és meg is felel a valóságnak, hogy ez nem a királynak személyes ténye, hanem azé a társaságé, amely a királyokat körülveszi, amely kiváltságokat csinál magának abból, hogy csak testén keresztül lehet eljutni a királyhoz. Ez a társaság neveli fel a királyt arra, hogy ne merjen emberileg gondolkodni és beszélni.

Ez a tisztelt környezet él ebben a korlátoltságban és él abból, hogy mint élő sövény és akadály közbetolja magát a király és nép közé, holott a monarchiának más alapja nem lehet, mint a nép. (*Taps.*) Mert, tisztelt koronázok, odafenn a várban védték volna meg Magyarországot belső titkos tanácsaikkal, parókáikkal, díszhintóikkal, összes díszmagyarjaikkal, kócsagaikkal és díszmentéikkel egyetemben! Próbálnák és próbálták volna meg ők ennek az országnak megvédelmezését! Vak komédia! Helyes. Én szeretem, ha jól megy a dolguk és komédiának. Megértem ezt. De amikor a harctéren ott leselkedik a halál, amikor vértől piros az ég, akkor ne vicceljenek és ne játszanak magyar népet azok, akik csak bizonyos számú díszmentét és bokrétát, néhány díszlovat képviselnek és semmi egyebet. (*Zajos éljenzés és taps.*)

Tisztelt uraim, ismétlem, amivel kezdtem. A háború alatt, ha gyakran hallgatok, ne vegyék annak, mintha nem volna mondanivalóm. Ha a háború alatt nem veszek részt bizonyos politikai akciókban, ne vegyék úgy, mintha elvesztettem volna harci kedvem. Csak arra vesztettem el harci kedvemet, hogy idegen célokért harcoljak. Semmi kedvem ehhez nincsen. Csak erre vesztettem el harci kedvemet. Én várom azt, hogy a háború után megtörténjék az utolsó próba és kísérlet, hogy a magyar

városi polgárság helyzetében bekövetkezzék a nagy átalakulás, változás és szervezkedés.

Mert ez a polgárság, ha össze nem áll, ha azután a sok arcucsapás után, amely a háborúban osztályrészül jutott, föl nem ébred és nem szervezkedik, úgy számomra a politikai létnek semmi célja nincs, mert egy ilyen mameluk réteget tovább ébresztetni és szolgálni tökéletesen céltalan volna. Ha a magyar polgárság, amelytől a háborúban megtagadták azt a tiszteletet, amely az ország minden más rétegének osztályul jutott, a magyar polgárság, amelyet kitöröltek a harcosok sorából, mintha a városoknak egyetlen katonája se esett volna el a harctéren, mintha jóformán mindegyik tisztjét nem a város adta volna a hadseregnek, ha ez a városi polgárság ezután is elszenved, hogy megszégyenítsék fiai, meglett magyar írók, istenáldotta bájos magyar írók, akik mindig úgy írnak a háborúról, mintha egyetlen városi ember sem harcolna, vérezne, szenvedne, hogy amikor harcról van szó, sohasem emiitik a polgárságot, csak ha csalóról van szó, csak ha uzsorásokról van szó, amikor íme becsületvesztetté is akarták tenni ezt a magyar polgárságot, hát ha ez a magyar polgárság a háború után sem találja meg önmagát, akkor sorsát megérdemli. *(Lelkes éljenzés és taps.)*

Én annak a célnak kívánom szentelni minden tudásomat és működésemet, hogy végre a magyar városi polgárság megtalálja önmagát, hogy végre érdekeit ebben az országban megvédelmezze, nem osztálypolitika alapján, hanem azért, mert csak ez lehet a liberalizmus és demokrácia útja. Csak a városok útján tudjuk mi a demokráciát Magyarországon kivívni és hiába írnak a tisztelt magyar írók bármit, más néprétegek nem fogják Magyarországot felvilágosodottá, szabaddá és demokratává tenni soha, csak a magyar városok. *(Lelkes éljenzés és taps.)*

És én azt mondom ezeknek a jó uraknak, akiket Bécsben egy napig nem túrnének, ha úgy merészelnének írni Bécsről, mint ahogy merészelnék Budapestről, azt mondom nekik, hogy miért nem mennek a falvakba lakni, ha ott oly magasztos és szép az élet. Miért élnek itt köztünk, becsületvesztett, másodrangú hazafiak, rossz harcosok, uzsorások és csalók közti. Miért itt, ha nem itt van a kultúra, európai életi. Miért nem mennek a trágáéhoz? Miért? Én kívánom, hogy menjenek oda, ahová kívánokznak és maradjanak is ott örökre. *(Zajos tetszés.)*

Tisztelt uraim! Elfojtva magamban érzelmeimet és gondolataimat, hirdetem itt csöndben ezeket a nézeteket. Nem is akarok a háború alatt erről nagyobb körben beszélni. Itt is csak azért szóltam most, nehogy félremagyarázzák hallgatásomat és azt higyjék, hogy a háború alatt nem lenne mondanivalóm. Csak több fájdalom, csak több keserűség, csak több tapasztalat van bennem és egytől-egyig mind a polgárság javára kívánom majdan érvényesíteni, ha elérkezett a tisztességes harcok ideje. *(Lelkes éljenzés.)*

Erre készüljünk mindannyian, ha ma még magunkba fojtva, csak itt, családi körben, adunk kifejezést érzelmeinknek. Készüljünk szünet nélkül azon további harcokra, amelyeket meg kell vívunk, ha a békéhez a világ elérkezik.

Azokra emelem poharamat, akik ennek a békés harcnak lesznek részesei. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

A hősök választójoga

– 1917 február 9. –

A hősök emlékééről szóló törvényjavaslat tárgyalása foglalkoztatta 1917 februárjában a parlamentet és február 8-án Tisza István gróf miniszterelnök fejtette ki, hogy a javaslat egyszerűen a kegyelet adóját kívánja leróni az elesett hősökkel szemben. Rakovszky István az ellenzék nevében ekkor indítványt terjesztett elő, amelyben azt javasolta, hogy az általános hadkötelezettség ellenértékéül az általános választójogot adják meg a háború hőseinek, kívánván, hogy akik katonának voltak, azok husz éves koruktól választójogot kapjanak. Apponyi Albert gróf, Andrássy Gyula gróf és Károlyi Mihály gróf csatlakoztak az ellenzéki pártok nevében az indítványhoz, majd pedig Vázsonyi Vilmos szólalt fel és beszéde alatt az egész parlament egységesen ünnepelte. „A fiatalság hatalmáról, a fiatalság haláláról és a fiatalság jogáról beszélt és amikor szólott – írja a *Pesti Napló*, – valami láz ömlött el az egész néma termen, a lelkiismeret valami szívbeli instruktuson keresztül volt felköltve, és barát, ellenség összesség: ez szép volt”. Így szólott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! Amidőn Rakovszky indítványát elfogadom, logikusan járok el, mert ha elfogadom a kormány törvényjavaslatát, amelyet én úgy nevezek, hogy a halottak választójoga, akkor el kell fogadnom az élők választójogát is. (Úgy van! Úgy van! bal felől.) A kormány megadja a halottak választójogát és elrendeli, hogy márvány-névjegyzékbe foglaltassanak mindazok, akik életüket a hazáért nemcsak kockára tették, hanem el is veszítették. Ennek a márvány-név jegyzéknek kell, hogy megfeleljen egy másik névjegyzék, az életbenmaradott hősöknek névjegyzéke (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.), mert ha nem kérdezik a márvány-név jegyzék összeállításánál, hogy annak, aki hős volt, annak, aki elvesztette életét, mi volt a foglalkozása, mi volt a vagyona, volt-e diplomája, mennyi iskolát végzett, szolgált-e három esztendőn keresztül egy szakmában, szolgált-e öt esztendőn keresztül egy és ugyanazon munkaadónál, ha ezt nem kérdezik, hanem felvésik nevét, beiktatják a márvány-névjegyzékbe a halottak közé, beiktatják és felírják róla, hirdetik az élőknek, hogy a nemzet hálájára, elismerésére érdemes, megérdemli azt, hogy neve átadassék az örökkévalóságnak: a logika azt követeli, hogy amit megadunk a halottnak, azt megadjuk annak is, aki életét ugyancsak kockára tette, de a sors kedvezéséből élete megmaradt nemzet számára. (Helyeslés balfelől.)

Én azt hiszem, hogy a feltámadás nem lehet büntetés. Már pedig, ha valaki azok közül, akiknek nevét meg fogják örökíteni, fel fogják vésni márvány-táblára, feltámadna, vagy tévedésből került oda a neve, eltűntnek vagy halottnak jelentették, holott élve maradt s ide visszatér, elolvassa magáról a márványtáblát, hogy ő méltó a nemzet örök hálájára, de nem méltó arra, amire méltó nagyon sok méltatlan ember (Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.), nem méltó arra, hogy választó legyen. Én nem képzelhetek el olyan rendet sem a vallásnak, sem az erkölcsnek, sem az igazságnak nevében, amely rend mellett a feltámadás bűnhődés, amely mellett az, hogy valaki nem halt meg, vagy valaki feltámadt, számára azzal jár, hogy nemcsak kitöröltetik a hősök sorából, aki a nemzet örök hálájára volna érdemes, ha meghalt volna, – hanem egyúttal azt kapja válaszul, hogy nem méltó arra, hogy a szer-

vezett társadalomnak legprimitívebb jogát, a választójogot gyakorolja. *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A halott ifjú hős, akinek nevét babérral övezzük, – és nincs elég babér különösen az ifjan elhunyt hősök emléke számára, akikre el lehet mondani paradoxonnal, hogy nem is éltek és már meghaltak, – a halott ifjú hős, ha feltámad, éretlen ember, aki nem méltó arra, hogy ennek az országnak ügyeit intézhesse. Éretlen ember! Éretlen lehet-e az, aki szembenézett a halállal, éretlen ember lehet-e az és nem a legkomolyabb aggasztán, aki az életét kockára tette és átélte egy háború borzalmait! Hát én a magam életkorában nem habozom kijelenteni, hogy azok a 19 vagy 20 esztendőes ifjak, kik a háborút végigküzdök és a sors kedvezéséből élve fognak ide visszatérni, a komolyságban mind mérkőzhetni fognak velem, mert komolyabbat, rettenetesebbet, borzalmassabbat láttak, mint én láttam valaha, mert ott voltak a halál mesgyéjén, a halál szomszédságában, onnan tértek vissza, a legdrágábbat kockáztatták, aminek nincs duplikátuma, az életet és csak a sors kegye, hogy életük megmaradt. Ezt a kegyet pedig nekünk meg kell hálálnunk azzal, hogy azt a kis cseréget, azt a kis szimbólumot megadjuk nekik, amit választójognak neveznek. Mert hiszen a választójog nem főnyeremény, csak egy Ígéret, egy szimbólum, a választójog mellett még ott marad az életnek sok rideg, sivár egyenlőtlensége, ott marad a kulturális és gazdasági javakban való egyenlőtlensége. A választói jog nem tesz egyenlővé, csak egy ígéretet ad, egy ígérvényt jelent. Ezt a cseréget, ezt a szimbólumot ne tagadják meg azoktól, kik ifjú hősök vagy öreg hősök és a nemzet hálájára érdemek, ha meghaltak, de ha életben maradnak, akkor is adjuk meg nekik ezt a legprimitívebb elismerését a nemzet hálájának. *(Élénk helyeslés és taps a baloldalon.)*

T. Ház! A jelenleg érvényben levő választójognak talán legsivárbabb része az, amire már rámutattak t. képviselőtársaim, mely a 30 éves korhatárhoz fűzi a választójogot. A törvénynek ez a rendelkezése valószínűsítő inzulturnak a nemzet ifjúsága ellen. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* De ha inzulturnak ez a béke idejében, sokkal inkább bántóan hat és illogikus a háború idejében akkor, mikor a nemzet ifjai közül már annyian veszítették el életüket. Mikor a 18 éves korhatárral kezdődik a hadkötelezettség, akkor a 30 éves korhatárhoz kötni a választói jogot, teljes anakronizmus. De egyebekben is ez a választói jog, melyet az ifjakkal szemben követett eljárása miatt heródesi választójognak nevezhetnék legáltalában, már azért is teljesen indokolatlan és fenn nem tartható, mert az ifjúságnak kirekesztése az ország politikai életéből épp olyan lehetetlenség, mint amilyen lehetetlenség az ifjúság kirekesztése akár a tudományból, akár az irodalomból.

Merem állítani, hogy amint a tudomány és irodalom terén azok a kiváló nagyok, kik az ifjúsággal nem vesznek el a kontaktust, akik az ifjúsággal együtt haladnak és együtt tanulnak és amint azok túléltek magukat, mint tudósok, vagy mint írók, kik az új generációt, új irányzatokat, új eszméket megérteni nem képesek, úgy a politikában is meghalt az a párt, az az irányzat és meghal az a társadalom, mely az új generációval, az ifjúsággal való kapcsolatát elveszti. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Az ifjú generáció, a tapasztalt életkor és a bölcs aggkor hármassága adja meg a helyes irányzatot politikában, irodalomban, tudományban, a szellemi élet minden vonatkozásában egyaránt. Az ifjúság az ötlet,

és a férfikor ezen ötlet végrehajtója, az ifjúkor a hév, a feszítő erő és a férfikor ennek fékezője, az ifjúkor a kezdeményező és a férfikor ennek a kezdeményezésnek végrehajtója. De én olyan vonatot vagy lokomotívot nem képzelek, mely csupa fékezőből áll, de nem áll haladó erőből is. (*Taps a baloldalon.*) Ezt a haladó, kezdeményező erőt, ezt az ötletességet rekesztjük ki a magyar politikából, ha kizárjuk a 30 éven alul levőket. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Ha ezt meg lehet tenni a béke idejében, ha ez a béke idején csak politikai botlás, a háború idejében ezt megtenni: bűn. (*Élénk helyeslés és szélső a baloldalon.*) Bűn azért, mert hiszen mindannyian csak a legnagyobb önmegtagadással járultunk hozzá innen és onnan ahhoz a javaslatához, hogy az életnek legzsengőbb és legfiatalabb korban levő ifjai is a harctérre menjenek. Ha ehhez hozzájárultunk és ezek ebben a háborúban az életüket kockára tették érettünk, kik idehaza maradtunk és itthon aránylag az életnek kényelmét élvezzük, míg ők az életüket dobják kockára, akkor számomra nincs fiatalember, nincs öreg, nincs semmi disztinkció, mely alkalmas volna, hogy azoktól az emberektől, kiknek köszönhetem azt, hogy én idehaza aránylagos kényelemben élek és itt egyáltalában szót emelhetek, lélekzetet vehetek, ha lesz egyéni szabadságom, lesz becsületem, marad bármiféle vagyonom, amit becsületes keresménnyel szereztem, nekik köszönhetek mindent, hogy akkor ezt a semmit ne adjam oda nekik: a választójogot. (*Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.*)

T. Ház! Az az emlékkő, mely hirdetni fogja a hősök emlékét, a valóságot kell, hogy hirdesse. Ha a nemzet örök hálójáról szól ez a kő, akkor a halottaknak emlékét mindig csak az van jogosítva emelni, aki a halottak végakarátát is végrehajtja, mert különben ez az emlékkő nem jelent semmit sem. A halottak végakarátát pedig, ha kutatom, mi lehet egy haldoklónak végső sóhajtása és végső gondolata, ha nem az egyik sóhajtás visszaröppen a családjához, ha nem az a végső gondolata, hogy mi lesz családjával, mely odahaza marad és nem az-e a másik gondolata, hogy mi lesz azzal a másik nagy családdal, melyet hazának, melyet Magyarországnak neveznek. Ezt a két végakaratot azonkívül, hogy ezt a síremléket emeljük a holtak számára, vajjon miként hajtja végre a kormány! A miniszterelnök úrnak kedvenc szólama szabadon lord Cranborne után, aki ezt a kifejezést először használta, hogy nem kíván sötétbe ugrani. Ezt a jelszót lehetett talán alkalmazni az általános választói joggal szemben valamikor, de ma, mikor a harcosok választójogáról van szó, ezekre a sötétbeugrás jelszavát alkalmazni nem lehet, mert hiszen ezek mertek a sötétbe ugrani. (*Tetszés balfelől.*) Ezek mernek ugrani abba az örök sötétségbe, amelyet halálnak neveznek és hogy az ugrás az egyiknek úgy sikerült, hogy visszatérhet a halál nesgyéjéről, a másiknak úgy, hogy a halál örök sötétsége borul rá, nem tehet különbséget, hogy az egyik márványban örökíttessék meg, a másik pedig, aki szintén megkockáztatta ezt az ugrást, azt kapja feleletül hogy nem ugrunk érte a sötétbe. (*Derültség balfelől.*)

Nem tudom, mit kockáztat a t. miniszterelnök úr azzal a sötétbe való ugrással. Én azt hiszem, hogy az életben maradt hősök mindenestre többet kockáztattak. Mit fél a miniszterelnök úr azoknak választójogától, akik résztvettek a háborúban és haza fognak térni! Félti tőlük a magyarságot, a hazát, amelyet ők védelmeztek meg! Milyen alapon! Elolvastam a jelenlegi választási törvény indokolását, amely megmondja

nekünk a statisztika világánál, hogy a magyarság aránya a jelenlegi választói jog szerint, szemben a régi cenzus-választójoggal, egy törtszám percent különbséget mutat. Egy törtszám erejéig van megmentve a magyarság azokkal szemben, akik védik a magyarságot. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Egy másik közkeletű szólama a miniszterelnök úrnak, hogy megvédi a középosztály vezető szerepét. Amint a háborúban hiába tiszt az, akiben a vezetőképesség nincsen meg, az ilyen tiszt vezetése csak bajba dönti a maga csapatát, úgy a politikai életben is hiába neveztetik ki tisztnek és középosztálynak az, akiben nincs meg a vezetőképesség. A tények arisztokráciája, a tényleges állapot, a tényleges erények azok, amelyek képesítenek, nem pedig a törvénybe iktatott privilégium, a törvénybe iktatott előjog. A középosztály vezetőszerepét nem védelmezem meg azokkal szemben, akik ott a harctéren nagyon szépen elfogadják annak a középosztálynak vezetését, amelyet tisztikarnak neveznek s mely legnagyobb részt tartalékosokból, a magyar középosztály tagjaiból áll és idehaza is el fogják fogadni azok vezetését, akik mint igazi középosztály, nem a maguk javára, hanem a közérdek irányában kívánják vezetni a népet. Ezt a középosztályt, a valódit, az igazit, amely az államtól nem eltartatni kívánja magát, ezt nem kell miniszterelnök urnaü tőlünk megvédelmeznie. *(Elérik helyeslés és taps balfelől.)*

Én hozzájárulok a határozati javaslatához, mert úgy látom, a kormány javaslatában, hogy a kormány a halált valami egészen különválasztott dolognak tekinti, amelynek az étellel semmiféle vonatkozása nincs. Úgy látom, a kormány javaslatában, hogy ez a javaslat a halálnak ditirambusa, apológiája, amelyet az étellel való vonatkozástól meg akar fosztani. És azért látom ismét azt a csodálatos ellentétet, – nem akarok cinikus lenni ezen a téren, mert nincs az az elismerés, nincs a babér erdőnek az a tömege, amelyet soknak tartani az elesettek emlékének dicsőítésére – amely a halottak szolgálása és az élők jogainak és érdekeinek kiszolgálása között fennforog. A nagy gyorsaság a pietásban és a nagy lassúság az élők jogainak és az élők érdekeinek kiszolgálásában. A gyorsított eljárást a kegyelet terén kevésbé szeretem, mint az élők jogainak és érdekeinek védelmében. Mert a halál, a temető, az is az életé; a temető, amelyben olyanok nyugsznak, akik után még élők maradnak, az az élet darabja. A temető csak akkor lesz a halál birodalma, ha már nincs senki, aki az élők emlékét a maga dobogó, élő szívében hordozná; akkor halnak meg a halottak másodszor. Én azt hiszem, hogy a hősök nem érdemlik meg azt, hogy másodszor is meghaljanak és hogy ha a hősök emléke igazán éljen a dobogó szívekben, akkor nem hideg kővel és márványban kell azt hirdetni, hanem ennek az emlékezésnek élő valóságban kell lennie abban, hogy a hősök hátrahagyott családtagjai itt ne koldustarisznyán tengődjenek azért, mert gyámolójuk elvesztette életét, élő valóságnak, hogy az az álmuk, hogy ennek az országnak több jogáért, több kenyéréért és több boldogságáért kockáztatták életüket, valóra válik. *(Tetszés és helyeslés balfelől.)*

így része a halál az életnek, mert a halál is az életet szolgálja. A halál nem öncél, nem apologia és nem ditirambus. Az ősz csak arra való, hogy legyen új tavasz; a halál csak arra való, hogy serkenjen új élet. Akik meghaltak és mindannyian, akik élünk és akiket majdan elszólít a sors, csak arravalók vagyunk, hogy a jelen és a boldogabb jövő közötti árkot megtöltsük és hídul szolgáljunk, hogy az ország, a jövő

generáció számára egy jobb jövő nyílják meg. *(Tetszés.)* Ezeknek a hősöknek áldozata nem arravaló, hogy őket, mint halottakat, pietózusan dicsőítsük, hogy az ő halálukban öncélt lássunk. Az ő haláluk eszköz az élethez, a nemzet életének fentartásához, ahhoz, hogy az élők joga, az élők érdeke, az élők szabadsága, az élők boldogsága ezen a földön több, nagyobb, virulóbb, izmosabb és hatalmasabb legyen. *(Tetszés és taps bal felől.)* Mert én a kormány javaslatában azt a tendenciát látom: „dicsőség a holtaknak, jaj az élőknek”, hozzájárulok Rakovszky István határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps balfelől. Szónokot számosan üdvözlik.)*

Nagyatádi Szabó István szólalt fel *Vázsonyi* után, majd Tisza István válaszolt *Vázsonyinak*. Fogadalmat tett, hogy amíg parányi ereje van, addig harcolni fog a radikális választójog ellen és a képviselőház munkapárti többsége 122 szavazattal 75 ellen valóban elvetette a hősök választójogára vonatkozó indítványt.

III.

Tisza hálaimája

– *Pesti Napló, 1917. február 11.* –

„Az isteni gondviselés iránt való hálával gondolok arra, hogy ezt az ügyet sikerrel tudom szolgálni”; így fejezte be Tisza István gróf beszédét a választójog ellen és *Vázsonyi* Vilmos a *Pesti Napló* 1917. február 11-iki vasárnapi számában írott vezércikkében így válaszolt Tiszának:

„Semmisem változott, csak egy franciával több lett!” E szerénynek látszó gögös jelszóval tért vissza Napoleon bukása után Bourbon Lajos a francia trónra. A nagy forradalom, a direktórium, a konzulátus, Napoleon császársága, a sok vér, a sok tanulság, a sok szégyen és a sok dicsőség az ő szemében mind szétfoszlott, mint a pára. Semmisem változott, mert ő maga változatlan maradt. És a bíbor jó alapszín; nem látszik meg rajta a vér.

A mi Bourbonjaink, a szabadelvű pártból lett munkapárt, abszolút ura gróf Tisza István, stílszerűen átalakítja XVIII. Lajos mondását: „Semmisem változott, csak néhány százezer magyarral lett kevesebb!” Reng a föld és reng a tenger. A tenger alatt és fenn a felhőkben soha nem sejtett csaták kavarganak. Az emberi technika, az emberi lélek és a gazdasági élet el nem képzelhető, fantasztikus alakulásai gomolyognak. Világok süllyednek és új világok emelkednek ki a mélyből. Régi, fényes dogmák belebuknak az örök homályba és új igazságok gyúlnak ki az égen, ragyogva, mint a nap. De semmisem változott, mert nem változott ő maga.

Csatatéren pillangót kergető gyermek ártatlanságával azzal dicsekszik, hogy neki jó az emlékezőtehetsége. Semmitsem felejtett. Emlékszik reá, hogy már ifjú korában, talán innen a harminc éves korhatáron, ellensége volt az általános választói jognak. Ez döntő. Az a kis epizód, amit világháborúnak neveznek, elenyészik e fontos tényvel szemben. „Amit fiatal koromban vallottam, meglehetősen vallom most is”. Es ezzel elvégeztetett, hogy amíg ő ül a miniszterelnöki székben, nem győzhet az általános választói jog, vagy a harcosok választói joga.

Boldog ifjú, aki már bölcs aggastyán volt innen a korhatáron. Boldog férfit, aki férfikora delén megőrizte ifjúságának önbizalmát és önszeretetét. Mikor a halál percről percre fülünkbe zúgja, milyen véges, gyarló és törékeny emberek vagyunk, Tisza István gróf hisz az ő isteni küldetésében, az ő végzetserű hivatásában. Nem lát semmit, csak önmagába néz és amit magában lát, az gyönyörűséggel tölti el. Minden elpusztulhat a háborúban, de az

ő dogmája ép marad. És a vérözönben olyan nyugodtan pattogja régi, megszokott szólamait, mintha az Ararát hegyén üdülne.

Tanulságos az ő beszéde és méltó az elemzésre. Régóta bontakozott ki oly hamisítatlanul az ő igazi egyénisége. A háború elején, mintha megváltozott volna. Kenetteljes volt, mint egy böjti prédikátor. Szelíd és türelmes, mint egy anachoréta. A töviseket gondosan kiszedegette beszédeiből, illatozott, mint a rózsza. Kínos volt ezt hallgatni annak, akit nem kápráztatott el a látszat. Aki észrevette, mint virul tovább a nagy lelki egység színjátéka dacára a párturalom. Aki látta, mint szorítja le a nemzeti tevékenység teréről az értékeket az a férfiú, aki választói jogának védelmében egyre az értékes elemek kiválasztásáról beszél. És elküldte Andrassy Gyula grófot polgárőrnek, Apponyit népjóléti buzgólkodónak.

Csak a választói jogot kellett előtte emlegetni és ledőltek a festett kulisszák. A régi szilajság, a régi önbizalom, a régi gyűlölet ott tombolt előttünk egész pompájában. Az a harag, mely abból a hitéből szikrázik, hogy ő itt az isteni gondviselés helytartója és lázadó, istenkáromló, aki őt küldetésében megzavarja.

Abszolút uralomhoz hozzászókot férfiaknál ez gyakori lélektani jelenség. Kezdve a római császárokon, akik isteneknek nevezték ki magukat és a maguk szobra előtt ájtatoskodtak. Hogyan lehetne őket meggyőzni? Hogyan lehetne vitázni a kinyilatkoztatással?

Íme, Tisza István gróftól megtanulhatjuk, hogy ennek a nemzetnek van még egy rettenetes ellensége: a harcosok választói joga, akik megvédték minket az idegen betöréstől. És Tisza István „az isteni gondviselés iránt érzett mélységes hálával” imára kulcsolja kezét, mert sikerült „a nemzetet a könnyelmű választójogi radikalizmus veszélyétől megmenteni”. Ez az ő küldetése. Mert ő szereti a népet. Büszkén dörög: „A magyar népet senki jobban nem ismeri és jobban nem érti, mint én”. A népnek köszönheti azt, ami az ő életében „poézis és gyönyörűség van”. Meg akarja menteni a poézist, mint aki ellensége volt a vasútnak, mert kihal a postakocsi poézise. Mint aki nem tűrte az erdők ritkítását, mert végeszakad a romantikának. Milyen poétikus a rokokó. Milyen szépek a díszmagyarok, a boglárok, a hintók és élő sövényként a báméskodók tömege. Egyik kiváló nemzetgazdasági tanárunk hirdette egykoron, hogy a szegénységnek nem szabad megszűnnie, mert akkor nem nyílnék alkalom a legszebb erénynek, a könyörületességnek gyakorlására. És a jogtalanságnak sem szabad véget érnie, mert hova lenne akkor „a poézis és gyönyörűség” Tisza István lelkéből.

Szegény Németország! Ott már nincs poézis, nincs gyönyörűség. Az általános birodalmi választói jog katonái állanak keményen annyi fronton, mint az acél. Az a nagy szervező erő, melyet csak a politikai jogok gyakorlásának megszokása ad meg, hatalmasan érvényesül a haditettek terén. Mint szánja Németországot gróf Tisza István. Nem is titkolja. Mint sajnálja Ausztriát is, melynek ugyancsak van általános választói joga és nincs harminc éves korhatára. Részvétel van Anglia, Franciaország, Észak-Amerika iránt, ahol 21 éves korról már általános a választói jog. És fáj neki Svájc boldogtalansága, ahol minden husz esztendő polgár választó.

Mit háborgattok? Szól azokhoz, akik a harcosok választói jogát és a harmincéves korhatár eltörlését követelik. A magyar glóbus hadd maradjon sziget Európában, melyet az isteni gondviselés megóv ilyen veszedelemtől. A harcosok csak harminc éves korban és az 1913 évi választási törvény akadályainak átugrása után lehetnek választók és sorakozhatnak azokhoz az érett héroszokhoz, akik a választói jogot gyakorolták. Mintha a hadiérem nem volna különb érc a Júdás pénznél. Mintha a vér nem volna különb nedv, mint az alkohol.

Önmagába néz és nem látja a világok változását. Elvakult és azt hiszi, hogy látnók. És ebből a csalódásból születnek érvei, amelyekről azt hiszi, hogy ellenállhatatlanok. Mikor kivágja azt a hihetetlenül naiv ellenvetést a harcosok választói joga ellen, hogy akkor a bátorság jogán a nyolc éves gyermek is, aki a tűzhalálból kimentett egy másik gyermeket, választói jogot

igényelhetne, diadalmasan felkiált: „Igen, igen. Hát erre milyen választ adhatnak?” Tömegjelenségek elbírálásánál abnormisan ritka és furcsa példát hoz fel és azt hiszi, ez diadalmas bizonyítás. Hol szerveztek nyolcéves gyerekekből hadsereget? És ha nyolcéves gyermek menti meg életemet, örök hállal tartozom neki. Azok az ifjak, akik gyötrelmes harcok részesei, a hazát mentik meg a tűzhaláltól. És ezért kijár nekik az a szerény, az a csekély hála, mely a választói jogban nyilvánulna.

Szenvedélyességében nem ismeri fel már a régi törvényt, de még a maga 1913 évi törvényét sem. Azt mondja beszédében: „A legabszurdabb korhatárbeli állapot a régi magyar törvényekben van. Az a törvény igazán unikum volt a világon, amely huszonnégy évben állapította meg a nagykorúságot és husz évben az aktív választói jogot, amely azt mondta mindenkinek: „Téged nem tartlak arra alkalmasnak, hogy a saját ügyeidet intézd, te, ha száz koronát ki akarsz adni, eredj a gyámódhoz, arra azonban alkalmasnak ítélünk, hogy döntsön a magyar nemzet sorsáról”. Mi ez? Álom? Így beszél a magyar miniszterelnök? És ő csinálta a választói jogot? Az 1874:33. t.-c. (régii választási törvény) 10. szakasza világosan így rendelkezik: „Választói joggal nem bírnak, habár a fentebbi szakaszokban elősorolt kellékek valamelyikét igazolják, ha atyai, gyámi, vagy gazdái hatalom alatt állanak”. A huszéves polgár tehát csak akkor lehetett választó, ha önjoga volt, ha formailag, vagy tényleg az 1877 évi XX. törvénycikk szakaszai szerint önjogúvá lett. Olyan huszéves választó, akinek gyámjához kellett volna szaladnia, nem volt soha. És én erre a botlásra még azt sem mondom: „Hát erre milyen választ adhatnak?”

De nem ismeri fel már a maga szülöttét, az 1913:XIV. törvénycikket sem. Azt mondja beszédében: „A mi választói törvényünk két általános korlátot ismer: a korhatárt és a hatosztályú elemi iskola sikeres elvégzését. És miután a mai időben még Magyarország lakosságának jelentékeny része nem végezhet el a hatosztályú népiskolát, csak ezért állít be quasi kiegészítő eszközül vagyoni határokat is”. Ez azt jelenti, hogy aki hat elemi végzett, egyéb kellék nélkül is választó. De ez nem igaz. Az 1913:XIV. törvénycikk 5. szakaszának elolvasása mindenkit meggyőzhet arról, hogy a hat elemi iskola elvégzése mellett még nyolc különféle kellék szükséges ahhoz, hogy azok egyikének vagy másikának kimutatása mellett a hatosztályos elemi végzett polgár választó lehessen.

Tisza István így téved a régi és a maga választói jog bírálatában. Mégis azt kívánja, hogy az ő reformjában lássuk a tökéletesség, a befejezettség megtestesülését, ő kimérte nemzete számára a fejlődés határait. És mint az isteni gondviselés helytartója, ott áll lángpallossal: Eddig és ne tovább!

Végzetet akar játszani a végzet ellen. Le akarja gyűrni a sorsot. Tragikus és naiv vállalkozás. Ma a halál az úr. De eljön még a diadalmas élet. És helyként sodorja el, akik akadályként akarnak elejbe állani.

IV.

Az orosz forradalom

– 1917 március 31. –

A demokratikus gondolat vívott itthon élet-halálharcot a konzervativizmussal, künn pedig az ellenséges államokban mindinkább igyekeztek kiterjeszteni a népjogokat, amikor 1917 márciusában végigreszkette a világot a hír: a cári Oroszországban diadalmaskodott a forradalom s magával seprte *II. Miklós* cár uralmát. Mindenki azt hitte, hogy ez a forradalom meg fog állni a demokrácia diadalánál és egyúttal siettetni fogja a háború befejezését is.

A *képviselőházban* 1917 március 31-én foglalkoztak az orosz forradalommal és ekkor *Vázsonyi* ezt a beszédet mondta:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! Az a nagy forradalmi átalakulás, amelynek Oroszország színhelye volt, csak a francia forradalmi átalakulással mérhető össze és bármilyen fordulatokat hozzon a háború, az az egy kétségtelen, hogy ez az átalakulás Európa sorsára nem lehet közömbös (*Úgy van! balfelől.*) és egy szabad nemzet képviselőiben ezt az átalakulást szó nélkül hagyni nem lehet, (*Úgy van! balfelől.*) Az az önkényuralom, amely az európai békének állandó fenyegetője volt, az az önkényuralom, amely egyúttal irtózatos fenyegető rezervoárja volt minden zsarnokságnak, minden népbuításnak, minden gonosz szenvedélynek, az a gonosz rezervoárja a reakciónak, amely szennyes áradatának előtérésével fenyegette egész Európa kultúráját és szabadságát, az orosz autokrácia, az orosz cárizmus nincs többé, összeomlott.

Bármilyen fordulatot hozzon a háború, ha ma még ellenségként is állunk szemben az orosz hadsereggel, kétségtelen, hogy egy szabadságszerető nép kebelében ez az átalakulás csak örömet kelthet. (*Úgy van! balfelől.*) Mert minél nagyobb a száma azoknak a nemzeteknek, amelyek alkotmányt vívnak ki maguknak, minél nagyobb azon nemzetek száma, amelyek demokratikus államformát tudnak maguknak kicsikarni, annál közelebb jutunk ahhoz az időhöz, midőn a földéhségnek, midőn a hódító politikának helyébe a népek megértésének (*Úgy van! balfelől.*), a népek kölcsönös megbecsülésének korszaka fog bekövetkezni, amikor be fogják látni a nemzetek, hogy nemzeti sajátágaik megőrzése mellett van még egy nagy általános egyetemes szolidaritás: az emberiségnek az alkotmánya és a nép jogoknak szolidaritása, (*Élénk helyeslés és taps a baloldalon.*) És minden nép örülven annak, hogy a másik nép alkotmányt vív ki magának, ezzel a maga alkotmányát védi és a maga alkotmányának szellemében cselekszik. (*Élénk helyeslés és taps balfelől.*)

A despociáknak az a természetük, hogy nem adják meg a népeknek azt, ami a népet megilleti: a jogot, a szabadságot, a kultúrát, a kenyeret, az emberi létet, hogy népbuításban nevelik a népet, hogy az ne ideleln keresse a maga üdvét és a maga boldogulását, vagy pedig hódító kalandokkal táplálják fantáziáját, hogy a népek ne legyen ideje arra, hogy a maga gondolataival, jogaival, érdekeivel és a maga boldogságával foglalkozzék, azért a despocia bukása, mint minden demokrácia győzelme, a békének művét mozdítja elő. Ha momentán annak gyümölcse nem is mutatkozik. Kétségtelen, hogyha Oroszországban a valódi demokrácia jut felszínre, akkor a nép szabadságával együtt egyúttal a béke eszméje is győz.

Nagy despociák összeomlását látjuk az utolsó időkben. Ez, t. Ház, reményt ad nekünk arra, hogy el fog érkezni végre az az idő, amikor a nemzetek megértik egymást, el fog érkezni az idő, amikor a kultúrának az a szégyene, amelyet világháborúnak neveznek és amelyet általában háborúnak neveznek, el fog tűnni a föld színéről (*Igaz! úgy van!*), amikor a nemzetek megértik egymást, amikor a demokráciának győzelemre jutása azt fogja eredményezni, hogy az emberiségnek nagy, közös eszméjét fogja szolgálni minden nemzet a maga nemzeti önállósága, nemzeti sajátossága megóvása mellett. És ezért, t. Ház, bár-e jelen pillanatban még háborúban vagyunk Oroszországgal, azt hiszem, a magyar alkotmányosságnak, a magyar történelmi alkotmányok szellemében cselekszünk, amidőn ellenséges országban is üdvözljük az alkotmányosságnak, a nép jogoknak, a demokráciának diadalát. Abban a reményben, hogy minél jobban el fog terjedni Európában a győzhe-

tétlen demokráciának szelleme, annál bizonyosabban fog itt helyreállni a nemzetek közt a béke és Magyarországon is éppúgy, mint mindenütt, diadalmasan fog lengeni a demokráciának és népjogoknak zászlaja, helyeslem az indítványt. (*Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

A béke vágyában sóvárgó szívek milliói új fordulatot vártak az orosz forradalomtól. És a magyar népjogok harcosai, közöttük elsősorban *Vázsonyi*, számolva most már a háborús győzelem mindinkább tornyosuló nehézségeivel, annyi kiontott vér ellenében legalább a népjogok győzedelmet akarták biztosítani. Amíg tehát a külső frontokon vérzivatarosán dül a fegyverek harca, megindul idehaza a döntő küzdelem a demokratikus választói jog kivívásáért.

NEGYEDIK FEJEZET-

DÖNTŐ ROHAM A VÁLASZTÓJOG KIVÍVÁSÁRA

Az orosz forradalom a béke reménységét ültette el a szívekben, hiszen ekkor még az orosz forradalomban mindenki a demokratikus gondolat diadalát látta. 1917 április 7-én *II. Vilmos* császár főhadiszállásáról kéziratot intézett *Bethmann-Hollweg* birodalmi kancellárhoz, amelyben felhívta, hogy a porosz országgyűlés demokratizálására és a birodalmi gyűlési választójog kiterjesztésére tegyen javaslatot. Április 12-én az országgyűlés ülészakát *Tisza* királyi kézirattal elnapoltatta, ámde a parlamenti szünet alatt a választójogért tovább folyt a küzdelem. Április vége felé az ellenzéki pártok már megállapodtak abban, hogy a választójog kivívásáért közös parlamenti szervezetet alkotnak. Mindezeknek a jelenségeknek hatása volt *IV. Károly* király elhatározására, aki *április 28-án királyi kéziratot* intézett *Tisza* István grófhhoz, amelyben arra kérte, hogy a választójog kiterjesztésére vonatkozólag terjesszen elő törvényjavaslatot. A német birodalmi gyűlés választójoga, még Bismarck alkotása, sokkal demokratikusabb volt, mint *Tisza* 1913 évi választójogi törvénye és a király úgy látta, hogy a demokratikus haladásban Magyarország sem maradhat el. A királyi kézirat hatása alatt május elsején a szociáldemokrata párt is akcióba lépett és népgyűlésen követelte az általános választójog törvénybeiktatását.

Az ellenzéki pártok, amelyek nevében annakidején *Rakovszky* István terjesztette be a hősök választójogát követelő indítványát, most már belátták, hogy a választójog kérdésében azokat az elveket kell követniök, amelyeket *Vázsonyi* Vilmost legutóbbi beszédében kifejtett. *Tisza* István gróf, aki választójogi törvényjavaslatát nem volt hajlandó abban a szellemben előterjeszteni, ahogy azt a királyi kézirat megjelölte, erre *1917 május 22 -én beadta lemondását.*

I.

Magyarok és emberek akarunk lenni!

– 1917 április 24. –

Az országgyűlés elnapolása után *Vázsonyi* 1917 április 22-én *a központi demokrata körben* beszédet mondott és a polgárság szerepét fejtegetvén a nagy kataklizmában, az Összes polgári, földműves- és munkáserők összefogását sürgette a reakció ellenében. Ez a beszéde már beharangozója a polgárok és munkások blokkja megalakulásának.

Vázsonyi Vilmos: Engedély nélkül, minden elfogultság nélkül száll, tisztelt barátaim, mindannyiunk lelke azok felé, akik kivívták szabadságukat s az ő lelkük, ha puskájuk ellenünk ropog is még és ágyújuk ellenünk dörög is még, száll mifelénk, kívánva a mi szabadságunkat, a mi alkotmányunk, a mi kultúránk kivirulását kívánva mindnyájunknak szebb és boldogabb jövőt. (*Lelkes éljenzés és taps.*) Boldog az, aki a nagy átalakulás korszakában élhet. Boldog az, aki egy pár szemmel hozzájárulhat ahhoz, hogy a nagy rombolások után fel-emeltessék végre a békés, egymást megértő demokráciák jövődjé és épülete. (*Zajos taps.*) Boldog az, kinek megadatott, hogy ebben a Korszakban a maga tehetségéhez képest segítsen a maga nemzetének jövődjét megalapozni és kiépíteni. (*Taps.*) Tekintsük epizódnak azokat az ugrádozásokat, amelyeknek idehaza tanúi vagyunk, tekintsük epizódnak azt a kapkodást, mely kínosan tiltakozik az ellen, hogy Magyarország csatlakozzék, most már azt sem mondhatom, hogy Nyugateurópa, hanem egész Európának, Keletnek, Kínának, Törökországnak, Oroszországnak demokráciájához. Ebben a korszakban az a feladata a nemzet vezéreinek, hogy a nemzetet koncentrálják, a nemzet alkotmányos és demokratikus erejét gyűjtsék össze, hogy a hatalom egyensulya meglegyen az országban s legyen élet ez alkotmányban, hogy ne nézzük azt, mit kíván a kegy, hanem tegyük azt, amit jónak látunk. A király jogainak megóvása mellett a mi jogainkat merítsük ki teljesen az utolsó cseppig nemcsak, hanem értsük meg, hogy az a korszellem, hogy ezek az alkotmányos jogok kiépüljenek és kiterjesztessenek, hogy törvényes, alkotmányos úton legyen olyan alkotmányunk, ahol nemcsak a bagatel dolgok tartoznak az alkotmány, a parlament körébe, hanem ahol életről és halálról, békéről és háborúról, külső politikáról és hadügyről is a parlament dönt. (*Zajos taps.*)

En azt tartom, hogy ma már oda érett meg a helyzet, hogy mindannyiunknak számot kell vetni, kik tartoznak együvé, kik nem. Nekem az ma már nem program, hogy valaki ebben a városban lakik. Ha itt lakik és reakcionárius, akkor harcolok ellene. Nekem nem ellenségem az, aki falun lakik, ha bajtársam és velem együtt akar harcolni, az új, szabad, demokratikus Magyarország felépítésén. Az a meggyőződésem, különben sem hirdettem soha mást, hogy nem városi pártra, hanem polgári pártra, polgári demokrata pártra van szükség. (*Zajos helyeslés.*) Az a meggyőződésem, hogy Magyarország városainak sorsa nagyon jó kezekben van akkor, ha Magyarország sorsát polgári és demokrata érzésű férfiak és jó magyar érzésű emberek intézik. Dédelgetni, becézni, támogatni, fejleszteni kell a magyar városokat azért, mert tisztelet és becsület a vidék magyarjainak, de a magyar városok fejlődésével egyúttal erős bástyát nyer a magyar alkotmány és kultúra is. A demokrácia jövődjé is a városok fejlesztésétől függ, mert hiszen a városi lakosok mind az új kornak szülöttei, mind a nagy forradalomnak és az utána következett átalakulásnak szülöttei, annak köszönhetik szabadságukat. És azért oly undorító a városi lakosság egy részének szervilizmusa, süllyedettsége és eltévelyedettsége, mert minden városi lakosnak, mint minden földművesnek, aki valaha jobbágy volt, fel kellene esküdni halálos elszántsággal, hogy előjogot pedig túrni nem fognak, mert az előjogok miatt szenvedtek őseink, azok miatt voltak egyenlőtlenek, ki kell hát tépni, ki kell irtani az utolsó előjogot, születésnek, osztálynak, előjoga nem lehet. (*Zajos tetszés.*)

Ennek a szellemnek kell élnie minden városi polgárban. A vá-

rosi polgárságnak szerény sorsú rétege, a szegény intelligencia, az a kereskedő és iparos, az a hivatalnok, az a lateiner, az a magánhivatalnoki réteg, el is van telve ettől a szellemtől, el van telve a szociális igazságoknak erejétől is, mert hiszen úri proletárnál egyébként ma nem mondható. Nos, a demokráciának az az érdeke, hogy az ország indusztriálódása haladjon előre, hogy minél több ilyen hivatott apostola, agitátora, terjesztője legyen a magyarságnak és a demokráciának, akik elviszik az ígét mindenfelé, hogy ennek a becsületes politikai papságnak szerzetei minél számosabbak legyenek, mert a városoknak az a kötelességük a kultúrában és politikában ma, ami volt a hadászat terén a várnak a múltban. A múltban a város bekerített várat jelentett, mely védte nemcsak önmagát, hanem a környező falvakat is, amely, ha a falvak népe üldöztetett, azokat befogadta a maga várfalai közé, hogy megvédje. A közeli célban mindnyájunknak egyesülnünk kell, akik kívánjuk a demokratikus Magyarország felépülését és a népgyűlölő kormányzat lerombolását. Ma ez a cél. A városok szervezkedésének is ezen körbe kell lépnie.

Földi istenként kell rajongva azt az eszmét szeretnünk és tisztelnünk, hogy fel kell épülnie végre a boldog, szabad, demokratikus Magyarországnak és minden kiváltságnak, minden osztálygyűlöletnek, minden népbutításnak, halomra kell dőlnie. (*Zajos taps.*) S ha azok, akik a reakciót kívánják, azt hiszik magukról, hogy ők olyan istenek, mint a római császárok voltak és imádatják magukat, istenkáromlónak tekintve mindenkit, aki magát az ő uralmuk alá hajtani nem akarja, – mennyivel inkább kell, hogy lobogjon bennünk a vallásos rajongás, a vallásos elszántság, a vallásos áldozatkészség és bátorság, az a hitvallás, hogy mi itt a földön Isten dicsőségét akarjuk helyreállítani, amikor hadat üzenünk annak a hazug vallásosságnak, amely vallásosságról beszél, arról, hogy a háborúnak a vallásosság gyarapodása az eredménye, de a vallásosságot abban látja, hogy embertársai között különbséget tesz, hogy egyforma jogokat adni nem akar és abban látja a vallásosságot, hogy Isten jogát bitorolja. Mert ha Isten mindannyiunkat fiainak tekint, nincs joga egy utolsó istennek, egy kis római istenkének, aki idevetődött miközénk, nincs joga a miniszterelnöknek istent játszani. Mi az istentelenség ellen az igazi vallásosságot, az embertelenség ellen az igazi emberiességet védjük. Magyarak és emberek akarunk lenni! (*Taps és éljenzés. A szónokot percekig ünneplik.*)

II.

A polgárok és munkások választójogi blokkja

– 1917 június 2. –

A helyzet az volt: a képviselőházban a nemzeti munkapártnak volt többsége és törvény mondotta ki, hogy a háború alatt a képviselők mandátumait meghosszabbítják. A munkapárti többség *Tisza* politikáját követvén, eként ellentétbe került a király elhatározásával és így megszűnt annak a lehetősége, hogy a király a többségből nevezzen ki kormányt. Az ellenzék álláspontja viszont most már az volt, hogy mindenekelőtt a választójogi reformot kell megalkotni és ilyenformán

az ellenzék előtt csak egyetlen út volt: egyesülni a választójogi blokkban és a választójog megalkotására parlamenti kisebbséggel átvenni a kormányzást.

A *választójogi blokk* ügyében többheti szervezés után június 2-án tartották az első nagy értekezletet, amelyen a demokrata párt, a függetlenségi és negyvennyolcas párt, a keresztényszocialista párt és a radikális párt képviselői jelentek meg. A gyűlésen *Vázsonyi Vilmos* terjesztette elő határozati javaslatát, amelynek lényege az volt, hogy a blokk követeli, hogy választójogi kormány alakuljon, mely a választójog reformját első, semmiféle más kérdéssel el nem homályosítható és háttérbe nem szorítható megoldandó feladatának tekinti. A határozati javaslatot *Vázsonyi* a következő beszédben indokolta meg:

Vázsonyi Vilmos: Értekezletünk tárgya az, hogy az általános, egyenlő és titkos választói jog érdekében megszervezzük a fővárosi polgárok és munkások közös akcióbizottságát, közös választójogi bizottságát. Abból a felfogásból indulunk ki, hogy az általános választójog érdekében akkor kötelességünk a legintenzívebb munkásságot kifejteni, amikor az a reményünk, hogy ennek a munkásságnak közvetlenül a legnagyobb eredménye lehet. Mert az ideáloknak imádata és szolgálata, amikor azok még a messze távlatban vannak, a politikában mindig helytelen. Ideáljainkat mindig akkor szolgáljuk a legjobban, ha kellő időben, kellő módon, a kellő eszközöket megválogatva, kellő elszántsággal és eréllyel dolgozunk ideáljaink megvalósításáért, azért, hogy végre azok ne ideálok legyenek, hanem a gyakorlati élet valóságaivá váljanak. (*Lelkes éljenzés és taps.*) Azt hisszük, az általános választójog már elég sokáig volt ideál. elég sokáig udvaroltak neki, elég sokáig kacérokodtak vele, kell, hogy most élő valóság legyen és kell, hogy Magyarország jövődjébe szabad kibontakozásának, szabad fejlődésének ezen alapját lerakjuk. (*Taps.*) Tisza Istvánt másodízben buktatta meg az általános választójog. Mert bátran merem állítani, hogy az 1905 évi választási bukását ugyancsak az általános választójog okozta, mert a koalíció győzelmét a választójogból kitagadott tömegek nagy és lelkes támogatásának köszönhetette. Az általános választójog megbuktatta egyszer Tiszát alulról, de különböző bonyodalmak következtében nem születhetett meg mégsem az általános választójog. Most az általános választójog eszméje megbuktatta Tisza Istvánt felülről, a király azon elhatározása következtében, hogy a világháború megpróbáltatásai közepette nem lehet fentartani azt az igazságtalanságot, hogy akiktől a legnagyobb áldozatot kívánta a haza, azok a jogokból kitagadottak maradjanak. Hát gondunk kell, hogy legyen arra, hogy amidőn másodízben buktatta meg Tisza Istvánt az általános választójog, ebből tényleg az általános választójognak haszna lehessen és gondunk kell, hogy legyen arra, hogy Tiszának ezen második bukása után ne lehessen többé feltámadása. (*Zajos éljenzés és taps.*)

Meggyőződésem, hogy Tisza bukása úgy a belső békének, mint a nemzetközi békének nagy akadályát hárította el. Akadály volt ő a belső békének és akadály a ma is. Mert az ő önző osztálypolitikája, amely egyébként még osztálypolitikának sem válik be, mert egyszerűen egy politikai társaságnak minden elv nélkül való hatalmi politikája, – akadályozza meg azt, hogy Magyarország egy egységbe forrjon, hogy Magyarország a maga egységébe forrasztott egységében egy olyan békés társadalom munkájának képét tárja fel, amely nélkül nincs nemzeti eszme, amely nélkül nincs igazi nemzet, amely nélkül nincs igazi nemzeti egység, mert hiszen a nemzet fogalma nem egy osztályra, nem egy rétegre és nem kevesekre terjed ki, hanem az mindenkit magában foglal, aki ezt

a hazát a maga munkájával napról-napra fenntartja és újra és újra megalapozza. (*Zajos taps.*)

Újabbán megint nagyon hangoztatják a munkapártban a nemzeti szupremáciát.

Ez a nemzeti eszmével való kacérkodás leplezi azt az igazi célzatukat, hogy ők a magyarságot, mely a politikai függetlenségnek, meggyőződéssé, gerinccsé annyi jelét adta, ezt a magyarságot tartják tulajdonképpen rabságban a nemzetiségi babonának folytonos hangoztatásával. (*Zajos tetszés.*) Aki pedig azt akarja, hogy Magyarország önállóan, a maga erejével csinálhasson politikát, annak kettőt kell akarnia. Először a magyarság felszabadítását, másodsor a belső békének helyreállítását. Mert az osztrák császár erejének kölcsönkérésével mi idehaza verekedhetünk egymás között osztályok, felekezetek, de ha azt akarjuk, hogy Magyarország ereje impozáns egységbe tömörülve álljon szemben a maga érdekeinek és jogainak megvédelmezésére a másik állammal, mellyel szövetségben vagyunk, akkor meg kell teremteni idehaza a mi békénket, a mi egységünket, akkor az egyenlő jog egybeforrasztó erejénél fogva magától meg kell szűnnie a különbségnek állam és nép, jog és haza között. A jog a maga erejével mindenkit odakapcsol a hazához. Állam és nép között, hivatalos és nem hivatalos Magyarország között a különbségnek egyszer és mindenkorra meg kell szűnnie. (*Lelkes éljenzés.*)

Én az utolsó híve vagyok annak, hogy háború alatt választások legyenek. Ennek mindig van valami államcsíny íze. De kétféle, államcsínyt ismerek, nemeseket és gonosz államcsínyeket, a nép ellen és a nép mellett. És még államcsínynek sem nevezhető az, amely az alkotmány formáinak megőrzésével eltakarít az útból egy társaságot, mely nem engedi meg az egészséges kibontakozást. Ha komolyan akarják az általános választójogot, ha ez nem csak szólam, üres manifesztum, akkor egy olyan akadálytól, mint a munkapárt, megijedni nem lehet és nem szabad. (*Zajos taps.*)

Az ilyen akadályt játszva lehet legyőzni és aki ezen akadályt úgy tekinti, mintha valami nagy természeti, vagy fizikai akadály kellene legyőzni, aki azt hiszi, hogy a királyi szó és néplélek, királyi elhatározás és népakarat együtt nem elegendő arra, hogy ezen összevásárolt társaság a föld színéről elsöpörtessék, az is csak játszik a szóval, az se akarja komolyan az általános választójogot. (*Zajos taps.*) Az általános választójogról már eleget beszéltünk, végre dolgoznunk, cselekednünk és áldoznunk kell érte. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*)

III.

Kockára kell dobnunk önmagunkat a választói jogért!

– 1917 június 6. –

A választójogi blokk megalakulása most már eldöntötte a politikai helyzetet. Junius 6-án hivatalosan is megalakult a választójogi blokk és ekkor az alakuló ülésen ismét *Vázsonyi* Vilmos fejtette ki a blokk feladatait és egyúttal a küzdelem célját, amikor a következő beszédet mondotta:

Vázsonyi Vilmos: Amidőn a blokk a maga céljainak körvonalazásánál az általános választójog gondolatát kapcsolatban említi a blokk gondolatával, logikusan jár el, mert hiszen a szűkkörű választójog és a háború egyaránt a gyűlölet törvénye, az általános választójog és a béke egyaránt a szeretet törvénye. (*Zajos tetszés.*) A demokrácia jelenti a belső békét és ezzel egyúttal a külső békét is. Én annak a kormánynak bukásában, amely eddig Magyarország élén állott, a belső és külső béke legfőbb akadályának elhárítását látom. Nemcsak belső békénket zavarja meg az a politika, amelyet én még osztálypolitikának sem nevezhetek, hanem az tisztán egy csoportosulásnak hatalmi politikája, hanem veszélyezteteti egyúttal magatartásával és politikájával a béke létrejöttének ügyét is, mert az uszításnak, gyűlöletnek szellemét képviseli.

Midőn mi az egyenlő és általános titkos választójogért küzdünk, legutóbb is mi mindenféle jelszóval találkoztunk. A magyarság ellen és egyúttal a városi kultúra ellen viseltek háborúit és kikiáltották vakmerően ezt a nemzeti érdekek védelmének. Mi békét akarunk a nemzetiségekkel, békét az egyenlő jog, az egyenlő igazság alapján és ezzel szemben azt követeljük, hogy ismerjék el a magyar államegységet. A magyar proletariátus, a magyar nép éppúgy szenved a jogtalanságot, mint a nemzetiségek, sőt a magyarság körében több a proletár. A huszholdas birtokosok között kisebb a magyarság arányszáma, mint a huszonnégy éves lakosság között. A magyar proletárnak, zsellérnek, törpegazdának, kispolgárnak felszabadítása tehát magyar érdek. Mi jobb emberek, jobb magyarok is vagyunk, mert a magyar múlt és jövő érdekében mi járunk el. Az egész világ demokratizálódik. Kína, Oroszország, Törökország demokráciákká alakultak. Megbocsáthatatlan bűn lenne nekünk, a maroknyi népnek szembeszállani, hadat üzeni a világ szelleme ellen. Egész Európának ebben az egyetemes vízözönében mi nem maradhatunk a pöffeszkedés, a reakció, az önzés, maradiság Ararát-hegye. Aki a belső béke ellen harcol, az rövidesen a kriptába kerül, ahonnan egyszer már előmászott. De most nem lesz feltámadás a kriptából.

Arra kérem az értekezletet, hogy azon a cselekvést jelentő demonstráción, amelyet a budapesti polgárok és munkások választójogi bizottsága rendez, amelyben a budapesti egész nép az eddigi jelek után részt fog venni, vegyünk részt mindannyian testületileg. Beszédre csak anynyiban van szükség, hogy a jóhiszeműeket elvonjuk azon táborból, amelyben vannak, egyébként az érvelésnek lejárt a kora, cselekedetre van szükség. Kockára kell dobnunk önmagunkat, mert érdemes az a cél, amelyért kockára dobjuk magunkat. (*Zajos éljenzés és taps.*)

A választójogi blokk mindezekután elhatározta, hogy a közös akció irányítására, az egyes pártok önállóságának és elhatározási szabadságának megóvása mellett, akcióbizottságot szervez. Első elhatározása a blokknak az volt, hogy az akciót a fővárosban kezdi meg, mégpedig úgy, hogy másnap, pénteken, június 8-án, a városházára vonulnak s ott a főváros polgársága egyetemlegesen kérje a királyt arra, hogy demokratikus választójoggal fektesse le a jövő magyarországot alkotmányának alapját.

Ezekben a napokban *IV. Károly* király maga is Budapesten tartózkodott. A budai Várban nap-nap után audiencián fogadott politikusokat, tanácsukat kérve, hogy azt a demokratikus jogkiterjesztést, melyre *Tisza Istvánt* ő utasította, de amelyre az nem vállalkozott, mily kabinet kinevezésével oldhatná meg a legjobban.

A szabad Isten nevében: szabad emberek akarunk lenni!

– 1917 június 8. –

A városházai tüntetés a legnagyobb arányú politikai megmozdulás volt eddig a fővárosban. Negyedmillió ember vonult a városház elé, hogy a polgármestert arra kérje, hogy a király előtt a főváros nevében kívánja a választójog megalkotását. A főváros közgyűlése már előbb, június 2-án, *Vázsonyi* Vilmos indítványára egyhangúlag köszönő feliratot küldött a királynak azért a kéziratáért, amelyet *Tisza István* grófhoz

az általános választójog érdekében intézett. A főváros megmozdulása a demokrata Magyarország körvonalait rajzolta fel és a nép akaratát állította oda a királyi akarat támogatására. Tízezrek és tízezrek tödültek ekkor a városház udvarára, százezrek vették körül az ódon épületet és *Bárczy István* levett kalappal, fekete redingotban állott az emelvény szélén, mellette *Vázsonyi Vilmos*. Történelmi jelentőségűnek látszott az a pillanat, amikor *Vázsonyi* a polgármesterhez ezt a beszédet intézte:

Vázsonyi beszél a Városháza udvarán, kezében a királynak szánt írás, arról, hogy mit kíván Budapest népe

Vázsonyi Vilmos: Polgármester úr! Megjelent itt Budapest népe, hogy a városházát megjelenésével népházzá avassa. (*Zúgó éljenzés.*) A titkos tanácsosok titkos tanácsai után, íme, egybegyűlt itt a budapesti nép tanácsa, hogy nyilvánosan adja meg a maga tanácsát, hogy nyilvánosan fejezze ki a maga akaratát. (*Viharos taps.*) Megkérdés nélkül felemeljük szavunkat és hirdetjük az igazságot: az általános választójog már győzött a háborúban, a fronton, mert az általános és egyenlő választójog hadserege védi meg e hazát, hát itt az ideje, hogy az általános, egyenlő és titkos választójog győzzön és uralkodjék a békében is. (*Percekig tartó lelkes éljenzés és tapsvihar.*)

Nem lehet többé különbséget tenni állam és nép, haza és jog között. (*Zajos éljenzés.*) Mi erős magyar népet akarunk, amelyet erőssé tesz az, ha egybeforrasztjuk a dolgozó magyar nép fiait. A dolgozó polgárokat, a dolgozó munkásokat, a magyar népet osztály-, felekezet- és nemzetiségi különbség nélkül egybeforrasztja őket mind az egyenlő jognak magasatos ereje. (*Lelkes taps.*)

Becsületet, jogot, hatalmat követelünk a munkának. És amidőn itt megjelenünk, hogy kifejezzük akaratunkat, hirdetem: Mi vagyunk a jó

magyarok, mert mi bízunk a magyar nép jövőjében, hogy a magyar népnek sem erőszakra, sem ravaszságra nincs szüksége azért, hogy ebben a magyar hazában fenntartsa a maga uralmát, *(Zajos taps.)* Mi vagyunk a jó magyarok és az édes haza nevében kiáltjuk: Ne legyenek többé mostoha gyerekek! *(Zajos éljenzés.)* Mi vagyunk azok, akikben az igazi, nem a hamis és álszenteskedő vallásosság tüze lobog. Mi, akik azt hirdetjük, hogy nincs joga itt senkinek a földön, hogy bitorolja Isten jogát és különbséget tegyen ember és ember között, ha azok mind egyformán Isten képére formáltattak! *(Viharos tetszés.)*

A szabad Isten nevében kiáltjuk: szabad emberek akarunk lenni! *(Percekig tartó tomboló tetszés.)*

A választójogot követelő tömeg a Károly-körúton, a városházai népgyűlés alatt

Polgármester úr! Átadjuk, íme, önnek a polgárok és munkások testvériesen egybeforrott, itt benn és odakünn szorongó százezreinek nevében a budapesti népnek írásba foglalt akaratát. Arra kérjük, hogy adja át ez írásba foglalt kívánságunkat királyunknak *(Zajos felkiáltások: Éljen a király! Zúgó taps.)*, akinek szózatát hangoztatjuk, amikor azt dörögjük: Jogot a népnek!

Köszöntjük őt, a magyar királyt *(Lelkes éljenzés és taps.)*, aki népének jogot ígér. Nem mint szolgák, nem meggörnyedten, de mint szabad emberek köszöntjük az alkotmány első emberét. *(Zajos taps.)* Mondja meg királyunknak, hogy Budapest népe nemcsak az ország szíve, amely csak dobogni tud a népjogokért, Budapest népe egyúttal kész arra, hogy erős karja is legyen Magyarországnak. *(Zajos taps.)*

Olyan kormányt követelünk, mely minden más kérdést megelőzően törvénybe iktattatja az általános, egyenlő és titkos választói jogot. *(Percekig tartó lelkes éljenzés.)* Készek vagyunk szívós, elszánt küzde-

lemre, kockára dobva mindenünket (*Lelkes taps.*), minden olyan kormány ellen, mely kísérletet tenne a nép jogának elalkudására vagy elhalasztására.

Polgármester úr! Mondja el ott, hogy a mi lelkünk tele van bizalommal, hogy a királyi szónak teljese dnie kell. De mondja el egyúttal, hogy lelkünk tele van elszántsággal, tele van eltökéltséggel, tele van azzal az elszánt elhatározással, hogy senki kedvéért a magyar nép jogát elalkudtatni, elrabortatni többé nem engedjük. (*Zúgó taps.*)

És amint letette a király esküjét, mi a magyar népszuverenitásnak részesei is esküszünk arra, hogy a nép jogának elalkudását túrni nem fogjuk többé sohasem!

Vázsonyi beszéde első mondatának, hogy „a városházát Budapest népe megjelenésével népházzá avatja”, olyan hatása volt, hogy a szónok percekig nem tudta beszédét folytatni. A beszéd véges-végig valóságos elragadtatásba ragadta a tömeget és amikor a magyar királyt köszöntötte, aki népének jogot ígér, valamint amikor harsogva szállt a szó végig a tömeg felett, amely esküvel fogadta, hogy a nép jogainak elalkuvását túrni nem fogja sohasem, százezreknek szája lelkesen, elragadtatva kiáltotta:

– *Esküszünk . . . Esküszünk . . . !*

Az írásbafoglalt határozat, amelyet *Vázsonyi* a polgármesternek átadott, a következő volt:

Mit kíván Budapest népe?

Nem a kevesek, hanem a milliók védelmezték Magyarországot a külső ellenség ellen. És idehaza nem a kevesek, hanem a milliók áldozatkészsége, munkája és kitartása teszi lehetővé ellentállásunkat. Nem a kevesek, hanem a milliók joga tehát, hogy békében is intézhessék hazájuk sorsát, mely fenmaradását nekik köszönheti.

Azt kívánjuk tehát:

Alakuljon választójogi kormány, amely minden más kérdést megelőzően haladék nélkül törvény erejére emelteti az általános, egyenlő és titkos választójogot.

Csak ilyen kormány biztosíthatja a belső békét és lehet méltó előkészítője a népek békéjének. Készek vagyunk a kitartó és soha meg nem szűnő küzdelemre minden kormány ellen, mely a nép jogát el akarná alkudni, vagy megvalósítását bármely ürüggyel el akarná odázni.

Forrjon végre egybe az állam és a nép, a haza és a jog!

Délután három órakor volt a választójogi népgyűlés és délután öt órakor fogadta a király a budai várban *Bárczy* István polgármestert, hogy átvegye tőle a magyar nép üzenetét.

MÁSODIK RÉSZ

A MINISZTER

1917-1918

ELSŐ FEJEZET

AZ ESTERHÁZY-KORMÁNY MEGALAKULÁSA

Amikor 1917 június 8-án délután öt órakor *Bárczy* István polgármester a budai várban az uralkodó dolgozószobájába lépett, hogy átnyújtsa Budapest polgárságának kívánságát, a választójogi fölriratot: *IV. Károly* király fogadószobájából ugyanakkor az alkotmánypárt egyik tagja, *Esterházy* Móric gróf, mint kijelölt miniszterelnök, távozott. A király be sem várva a népgyűlés határozatának átadását, jelölte ki az új miniszterelnököt és 1917 június 8-án *Esterházy* Móric gróf vállalta a feladatot, hogy megalkotja az általános és titkos választójogot.

Esterházy Móric gróf megbízását azok a tanácskozások előzték meg, amelyeket a király a többi közt *Andrássy* Gyula gróffal és *Apponyi* Albert gróffal folytatott. Az új miniszterelnök mindjárt kijelölése után megkezdte volt tárgyalásait és ezeken a tanácskozásokon egységesen domborodott ki az a fölfogás, hogy az új kormányzatnak a magyar alkotmány demokratikus fejlődését kell végre is biztosítania és megerősítenie, azokkal a konzervatív és reakciós törekvésekkel szemben, amelyek az ország politikai életének irányításában mindeddig érvényesültek.

A koalíció kormányzását 1910-ben a nemzeti munkapárt váltotta föl s nyolcadfél esztendeje irányította e többség az ország kormányzását. Három esztendeje állott már háborúban ekkor a nemzet. A magyar csapatok szerte harcoltak az ország határain túl is, s azok a remények, amelyek eddig a háború gyors befejezéséről éltek a lelkekben, elültek volt. A monarchia a harctéren még az egység képét mutatta, ámde mindenféle olyan jelenségek tűntek föl, amelyek kötelességüké tették mindazoknak, akik az ország jövő sorsával foglalkoztak, hogy befelé megteremtsék a nemzeti egységet, kifelé pedig a demokrácia elvének érvényesítésével ellensúlyozzák azt a tevékenységet, amely ekkor már igen jelentős mértékű volt abban az irányban, hogy a monarchiát részeire darabolják fel és hogy Magyarországot is felosszák. Mindenütt, Európában és Amerikában, már térképek voltak forgalomban a feldarabolásról és a londoni paktumot az utódállamok megteremtésére, valamint a pittsburgi egyezményt és a római megállapodásokat megkötötték.

A Tisza-kormánynak nem sikerült Ausztriával megkötni a további gazdasági megállapodást és 1917 júniusában, a kiegyezés ötvenedik évfordulóján, a monarchia két állama között még mindig ellentétek feszültek. Ausztriában ekkor már *Adler* Frigyes, 1916 október 21-én, revolverrel gyilkos merényletet követett el

Stürgkh osztrák miniszterelnök ellen és amikor néhány héttel a magyar országgyűlés összeállása előtt, 1917 május 30-án, a Reichsrath összeült, az osztrák parlamentben már a németek és csehek ellentéte nyíltan kifejezésre jutott. Még 1916 novemberében a bécsi Landwehr-hadosztálybíró *Kramarz* cseh képviselőt és több társát árulás miatt halálra ítélte és nem sokkal később, 1917 január 11-én a horvát országgyűlésen *Radies* István nyíltan a dualizmus ellen foglalt állást, azt követelvé, hogy a monarchia délszlávlakta területei egyesíttessenek.

Amikor *Esterházy* Móric gróf kormánya megalakult, s annak tagja lett *Vázsonyi* Vilmos is, a kormány mögött csak a képviselőház kisebbsége állott és vele szemben a nemzeti munkapárt, *Tisza* István gróf vezetésével, ragaszkodott ahhoz, hogy az új választási törvény ne fejezhesse ki a demokráciának azokat az elveit, amelyeket akkor világszerte hangoztattak és amelyekben bizakodva remélte a király, hogy az egységes magyar nemzeti állam épületét épen tudja tartani. Egy esztendő át a küzdelem a magyar parlamentben a választójog körül folyt. Ámde ugyanekkor a küzdelem hevében kívülről már új erők fenyegették a lelkek egyensúlyát. Oroszországban *Lwoff* herceg és *Kerenszki* demokratikus kormányzása megbukott és *Lenin* bolsevizmusa diadalmaskodott. *Vázsonyi* egész minisztersége alatt kettős cél felé haladt: egyfelől minden erejével törekedett a választójogi reform megalkotására, hogy a néptömegek biztos vállaira helyezze az alkotmányt és az ország egységét, másfelől pedig látván a bolsevik veszedelmet, minden eréllyel és erőszakkal igyekezett gátat vetni a kommunizmus fenyegető rémének.

I.

A választójogi megállapodás

– 1917 június 12. –

Esterházy Móric gróf 1917 június 12-én állapodott meg véglegesen abban, hogy a választójogi blokk részéről *Batthyány* Tivadar gróf és *Vázsonyi* Vilmos lépnek be a kabinetbe. Természetes volt ez, hiszen a választójogi blokk megalkotása a *Vázsonyi* programjához való csatlakozást jelentette és a tüntető főváros a városháza udvarán őt látta a küzdelem vezérének, benne látta a demokratikus jogkiterjesztés kormányprogramjának biztosítékát. A megállapodás, amelyet *Vázsonyi* Vilmos dolgozott ki, magában foglalja az új kormány választójogi programját. Ez a program a megalkotandó választójogi reform részleteit így állapította meg:

1. A korhatár 24 évre szállítatik le. Kivétel a Károly-keresztesek választójoga, amelynél nem lesz korhatár, mert személyhez kötött kitüntetészerű választójogról lévén szó, a korhatár logikailag el nem képzelhető.

2. A korhatáron kívül a választójog gyakorlásának általános kelléke az írni és olvasni tudás.

3. Az írás-olvasástudásnak igazolása nem kívántatik meg mindazoknál, akik elvégezték az elemi iskola hat osztályát. Megjegyeztetik, hogy pozitív kilátás van arra, hogy a hat elemi osztály helyett négy elemi osztály fog koncedáltatni. Akik tehát ezen elemi iskolai képzettséget igazolják, azok – természetesen a korhatár szerint – minden egyéb jogcím nélkül választók.

4. Az írás és olvasás tudásának igazolása nem kívántatik meg továbbá» tehát minden egyéb jogcím igazolása nélkül választók az iparigazolványos önálló iparosok, kereskedők, stb.

5. Az írni-olvasni tudás igazolása nem kívántatik meg éppúgy, mint fentebb s így minden egyéb jogcím igazolása nélkül választók az ipari munká-

sok, amennyiben betegsegélyző pénztáraknak, bányatársulásoknak, vállalati pénztáraknak és hasonlóknak bizonyos időn keresztül tagjai, vagy pedig igazolják egyéb elfogadható módon, hogy állandó ipari munkások. A régi ellenzéki választójogi tervezetben az ipari munkás állandóságának igazolására se kívántatott meg, hogy két éven belül egy évig volt tagja az említett betegsegítő és egyéb pénztáraknak. Ennél nagyobb időtartam igazolása semmiesetre sem követelhető meg az ipari munkástól és kívánatos, hogy ez egy évről hat hónapra szállíttassék le.

6. Választók az úgynevezett Károly-keresztesek ezeknek nem kell bizonyítani az írás-olvasást.

7. Az írás-olvasás igazolása nélkül választók mindazok, akik a hadseregben altiszti rendfokozatot értek el.

8. Az analfabéták cenzusa husz koronára szállíttatik le.

9. Választó mindenki, aki írni-olvasni tud és tíz korona állami egyenes adót fizet. A választók ezen kategóriájára nincs tényleges megállapodás. Kivétel van arra, hogy elfogadják és ennek beiktatását célszerűnek tartjuk.

10. A mezőgazdasági munkásokra nézve megvan már az a megállapodás, hogy nem követeli meg az új választójog az egy gazdánál bizonyos ideig való szolgálatot, hanem csakis annak bizonyítását, hogy a mezőgazdasági munkás írni-olvasni tud és állandóan üzi foglalkozását, vagyis bizonyos éveken keresztül mezőgazdasági munkás.

11. A nők választójogára nézve elvi akadály nincs, de tényleges megvalósításának formája még nem forrott ki. A kérdés elintézésének nehézsége az, hogy a nők választójogát nem lehet kizárólag a magasabb műveltséghez, diplomához kötni, mert így antidemokratikusan hatna. Tehát olyan jogcímet is kell mellé találni, amely nemcsak egy osztályhoz tartozó nőknek ad választójogot. Anélkül, hogy erre kötelező ígéret történt volna, szóban forgott az a gondolat, vajjon nem lehetne-e az elesett harcosok családfenntartó özvegyeinek választójogát, a harcosok választójogának mintegy pandantjául és azoknak a nőknek választójogát megteremteni, akik a háborúban tettek szolgálatot.

Ezek az anyagi választójogra vonatkozó megállapodások.

A választási eljárásra nézve a következő megállapodások történtek:

a) A választások tisztaságát törvényesen kell biztosítani. A zászló és a jelvény már meglevő tilalmazásán felül el kell törölni a fuvarpénzeket és a választók ellátásának költségeit.

b) A szavazás titkosságára nézve megállapodás, hogy a szavazás nemcsak, mint eddig, a törvényhatósági városokban lesz titkos, hanem titkos minden községben, amely önálló választókerületet képez és titkos az ipari centrumokban, például bányakerületek, Erzsébetfalva, Kispest, akkor is, ha a választókerület több községből áll. Titkos továbbá azokban a kerületekben, amelyekben az írni-olvasni tudók nagy száma és a fokozott értelmiség a titkos szavazás komolyságának garanciáját képezi. A titkos szavazás a kerületeknek legalább egyharmadában léptetendő életbe.

c) A választók összeírására nézve alapelv, hogy a listákat hivatalból kell összeállítani, vagyis a hatóságok és testületek kötelesek a nyilvánkönyvekből a választójogra jogosultak névjegyzékét az összeíró küldöttségnek bűntetés terhe alatt megküldeni, amelyek a listákban foglaltakat kötelesek a névjegyzékbe beállítani. Például az iparhatóságok az iparajstromokból az iparosokat, kerületi pénztárak, stb. a náluk bejelentett ipari munkásokat, adóhivatalok az adóajstromokból kitűnőleg választójoggal bírókat, ügyvédi kamarák az ügyvédeket, ügyvédjelölteket, törvényhatóságok a náluk bejelentett orvosokat, stb., stb. Az írás-olvasás bizonyítására vonatkozólag az összeíró küldöttség köteles a választót megidézni és meg nem jelenés esetén hivatalból kutatni írni-olvasni tudását, esetleg a választót kötelezni kell az írás-olvasás igazolása céljából való jelentkezésre.

A Tisza-féle választójog kerületi beosztását revízió alá kell venni. Az önálló kerületek száma szaporíttatni fog.

E program alapján hozta meg a blokk akcióbizottsága a kormány támogatására vonatkozó határozatát, felkérve a blokkhoz tartozó deszignált minisztereket, hogy tekintsék a megállapodásokat minimumnak és amennyiben lehetséges, iparkodjanak ennél messzebbmenő engedményeket is kieszközölni. A választójogi blokk határozata ez volt:

„A választójogi blokk pártjai az általános, egyenlő és titkos választójog megvalósítására szövetkeztek és továbbra is ezen elvük alapján maradnak. Mint-hogy azonban az új kormány azért alakult, hogy a választójog gyökeres, becsületes és széles terjedelmű reformját valósítsa meg, a választójogi blokk kész a kormányt ebben a munkájában teljes erővel támogatni. A választójogi blokk nem utasíthatja el azt a lehetőséget, hogy alkalma nyílik programjának megvalósítását jelentékeny mértékben megközelíteni. A bizottság tudomására jutván, hogy tagjai közül *Batthyány* Tivadar grófot és *Vázsonyi* Vilmos dr.-t a miniszterelnök a kabinetbe való belépésre szólította fel, belépésüket nemcsak helyesli, hanem egyenesen kötelességükké teszi, hogy az általános választójog érdekében a megbízást vállalják el”.

II.

Népgyűlésből a miniszteri székbe

– 1917 június 14. –

Az új kormány június 14-én megalakult és a király elfogadta az új kabinet névsorát, amelyet a miniszterelnök így állapított meg: *Esterházy* Móric gróf miniszterelnök, *Apponyi* Albert gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Ugrón* Gábor belügyminiszter, *Gratz* Gusztáv dr. pénzügyminiszter, *Vázsonyi* Vilmos igazságügyminiszter, *Mezőssy* Béla földmívelési miniszter, *Batthyány* Tivadar gróf király személye körüli miniszter, *Szurmay* Sándor honvédelmi miniszter, *Serényi* Béla gróf kereskedelmi miniszter, *Zichy* Aladár gróf horvát miniszter. A király elhatározta, hogy másnap, június 15-én, a budai várban veszi ki az esküt az új miniszterektől.

Vázsonyi igazságügyminiszteri kinevezése világszenzáció volt. Nemcsak itthon jelentette a demokráta eszmék diadalát, de világszerte úgy tekintették, mint Magyarország demokratikus megújulásának bizonyosságát. A világsajtó mindenütt nagy cikkekben foglalkozott az új miniszterrel, ámde ugyanekkor a magyar konzervatív politika szócsövei már megkezdték ellene támadásaikat.

Vázsonyi előre látta, hogy nagy föladat és nehéz küzdelem előtt áll. A kinevezés estéjén, június 14-én, *a polgárok és munkások blokkjának választójogi bizottsága ülésén* beszédet mondott és fogadalmat tett, hogy az új kormányban az általános, egyenlő és titkos választójogot akarja törvénnyé tenni. *Vázsonyi* beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Az elmúlt pénteken vonult fel a mi százezrekre menő küldöttségünk, Budapest egész; dolgozó népe, polgársága és munkássága s a városháza udvarán átadtuk a polgármester úrnak határozatunkat. Azt mondtuk: azt kívánjuk, alakuljon választójogi kormány, mely minden más kérdést megelőzően haladék nélkül törvény erejére ejnelteti az általános, egyenlő és titkos választójogot. Még egy hét sem telt el azóta és immár a mi akciónknak teljes sikerét jelenthetem be, (*Zajos éljenzés és taps.*) mert megalakult a választójogi kormány, mely minden más kérdést megelőzően igyekszik haladék nélkül törvény erejére

emeltetni az általános, egyenlő és titkos választójogot. (*Zajos éljenzés.*) Mi, akik egyenes fővel, igazi polgári és igazi munkás önérettel foglaltuk írásba határozatunkat, meghívtunk arra, hogy résztvegyünk a törvényalkotásnak, hanem a művében, hogy ott legyünk nemcsak mint ellenőrzők, hanem ott legyünk egyúttal mint ennek a történelmi alkotásnak, Magyarország megváltásának, Magyarország felszabadítási munkájának valódi tényezői és résztvevői. (*Zajos éljenzés.*)

Soha ilyen csodálatos gyorsasággal nem győzött akció, soha ilyen csodálatos gyorsasággal nem vált valósággá az íge, nem lett a malasztból test. Amikor bejelentem azt, hogy az országos választójogi blokk helyesléssel és annak egyenes utasítására a miniszterelnök úrnak azt a meghívását, hogy mi ketten, akik itt egymás mellett ülünk (*A jelenlevők felálltak és úgy ünnepelték hosszasan Vázsonyit és Batthyányi.*) és akik, elmondhatom, egy emberéletem szenteltünk az általános, egyenlő és titkos választójogi küzdelemnek s hirdettük ezt az elvet akkor, amikor még azt hirdetni nejn volt olyan általános, mint ma, mi igen tisztelt bizottság, ha ennek a parancsnak és küldetésnek eleget teszünk, azt hiszem, nyugodtan hivatkozhatunk eddigi életünkre, nyugodtan hivatkozhatunk arra, hogy ebben a küldetésben nem lehetünk mások, mint amik eddig voltunk. És a küldetés elfogadása részünkről nem jelenthet egyebet, mint kötelességteljesítést, mint az alkalom megragadását arra, hogy egy egész életen át tisztelt és szeretett elveinknek érvényesülést szerezzünk. (*Lelkes éljenzés és taps.*)

Amidőn ezt bejelentem és kérem, hogy méltóztassék épp úgy, mint ezt a választójogi blokk megtette, helyeslőleg tudomásul venni, egyúttal arra kérem önöket, méltóztassék azt a kijelentésünket is tudomásul venni, hogy mi továbbra is polgárok között, polgári érzéssel, polgárok kívánunk maradni (*Zajos taps.*) és forrón óhajtjuk, hogy az a testvéri szolidaritás, amely a dolgozó nép elvének alapján ebbeli a nagy harcban megteremtődött, a szervezett polgárság és munkásság között az eszme diadalának érdekében, minden meglazulás nélkül a jövőben is teljes erővel, teljes épségben fentmaradjon. (*Taps.*)

Mi nem ünnepélyesen búcsúzni jöttünk ide, amidőn ezt a gyűlést egybehívtuk, mert hiszen a munkának nagy része reánk vár még. Nem dísznek, nem cifraságnak, nem méltóságnak tekintjük a mi meghívásunkat, hanem egyszerűen annak, hogy továbbra is fentartva a teljes szolidaritást önkkel, továbbra is fentartva a teljes érintkezést a néppel, amelynek akarata, amelynek meggyőződése, amelynek szent heve adott erőt minekünk, amelynek letéteményesei vagyunk csupán és amelynek ereje nélkül mi nem volnánk, amidőn ezt bejelentjük, egyúttal manifestálni kívánjuk azt, hogy a munka és harc további súlyos részében továbbra is önkkel, válthatatlanul együtt maradván, vezetni kívánjuk önöket, több disszél, de nem kevesebb hévvel és elszántsággal. (*Lelkes éljenzés.*)

Az általános választójognak sok konok, sok meggyőződés-telén, sok meggyőződéses és félrevezetett ellensége, is van Magyarországon. Ezek ellen szervezni a mozgalmat, a küzdelmet: ez a feladat vár most miránk. Ebben a feladatban nekünk elsősorban azt a határozatot kell hoznunk, hogy mi továbbra is együtt maradjunk. (*Zajos helyeslés.*) És ha önök parancsolnak mivelünk, továbbra is az önök élén fogunk haladni új méltóságunk mellett is. (*Zajos taps.*)

Kimondjuk tehát, hogy a budapesti polgárok és munkások választó-

jogi bizottsága működését nem tekinti befejezettnek, hanem a reakciós választójog hívei ellen szervezi és folytatja a küzdelmet. (Taps.) Ez az, amit ezen nyilvános ülésen az önök tudomására kívántam hozni, kérve önöket, hogy a szervezésnek ebben a munkájában mindannyian, az eszme győzelme érdekében tegyenek meg minden lehetőt és minden nem lehetőt, megfeszítve mindenki a maga erejét, hogy ami lehetetlennek látszik, lehetővé váljék és ebben lelkesítse, önöket a mi mozgalmunk rövid története, amely megmutatta azt, hogy a százazrek akarata rövid idő múlva valósággá tudott válni. (Percekig tartó és megújuló lelkes éljenzés és taps.)

III.

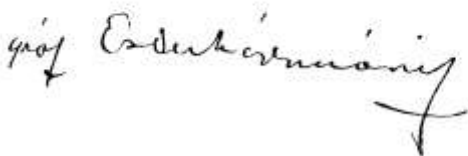
A miniszteri kinevezés

– 1917 június 15. –

A hivatalos *Budapesti Közlöny* 1917 június 15-iki számában közölte az új kormány kinevezését. íme, a királyi kézirat, amely *Vázsonyit* bízta meg az igazságügyi tárca vezetésével:

Kedves dr. Vázsonyi! Magyar miniszterelnököm előterjesztésére Önt magyar igazságügyminiszteremmé ezennel kinevezem.

Kelt. Budapesten, 1917 évi június hó 15-én.

Vázsonyi miniszteri kinevezésének eredeti királyi kézírata

Az új minisztert elsőnek a *főváros tanácsa* üdvözölte és ehhez csatlakozott néhány nap múlva a *székesfőváros törvényhatósági bizottsága* is. Egymásután érkeztek az üdvözlések *Vázsonyik* Vilmoshoz a *demokrata párt szervezetei* részéről is, amelyek mind ünnepelték azt a férfit, aki a demokratikus eszmék diadálának ígérését viszi magával a miniszteri székbe.

Junius 15-én *Vázsonyi* letette a király kezébe a miniszteri esküt és ugyanekkor *Grecsák* Károly dr. kúriai bírót hívta meg maga mellé államtitkárnak. Még azon napon bejelentést irt az ügyvédi kamarához, tudatva, hogy az ügyvédi hivatás gyakorlásáról lemond.

IV.

Nincs magyarabb hivatás, mint az ügyvédség

– 1917 június 17. –

Az ügyvédi kamarától vasárnap, június 17-én, délben a kamara rendkívüli választmányi ülésén búcsúzott el *Vázsonyi* Vilmos. *Papp* József dr. akkori elnökhelyettes üdvözölte az igazságügyminisztert, akit belépésekor viharos éljenzés és taps fogadott. *Vázsonyi* ezután az üdvözlésre a következő beszédet intézte az ügyvédi kamara tagjaihoz:

Vázsonyi Vilmos: Te-kintetes Ügyvédi Kamara! Amikor idejöttem, hogy szakítván a régi szokással, megjelenjek a tekintetes Kamara előtt, nem üdvözlést, hanem barátságot és szeretetet vártam önöktől. Az a hitem és az a reménységem, hogy azt a bizalmat, amelyet eddig kartársaim részéről tapasztaltam, a jövődőben is megőrizhetem. Amikor az igazságügyi tárca vezetését átvettem, úgy érzem, hogy semmit sem kell múltamból

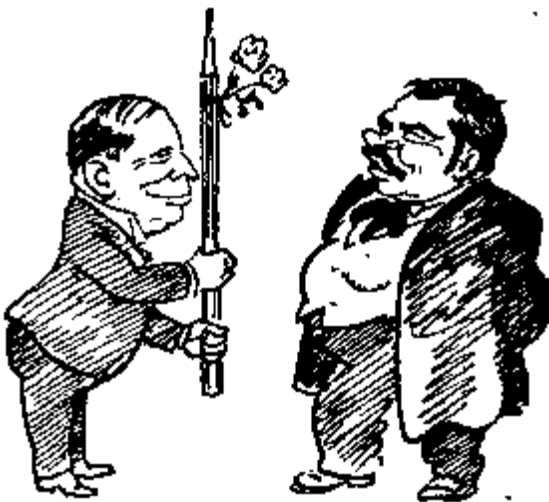
megtagadni. Egyéniségem és elveim teljes integritásával léptem át a minisztérium kü-

szöbét. Az új méltóság számomra nem jelent mást, minthogy ezentúl több hatalommal folytathatom azt a munkát, amely eddig is életcélm volt. Életem nagy részét e Kamara kebelén belül töltöttem el, amelynek története egyúttal története a jog-egyenlőségért és a közszabadságokért lefolyt harcoknak. (*Zajos helyeslés.*)

A magyar ügyvédi kamarában a magyar ügyvédek legteljesebb módon állanak szemben azzal a balhittel, mintha egyfelől a magyarság, másfelől pedig közszabadságok és demokratikus gondolatok között ellentét volna. A magyar ügyvédség a magyar

BORISZEM JANKÓ
 ügyvédi kamarai titkár
 Budapest, 1917. június 17.

Miniszter Mr.

Hívott üdvözlés az Ön életrajzjáról

Béla Dezső karikatúrája

Vázsonyi miniszteri kinevezése alkalmából

talajában gyökeredzik. A magyar jog nemcsak hivatásuk, de kenyerük is. Mi a hazához vagyunk kötve. Nincs magyarabb hivatás. Nincs magyarabb foglalkozás, mint az ügyvédségé. Szerencsésnek érzem magamat, hogy a magyar ügyvédséggel együtt hirdethetem, hogy a magyarság és a demokrácia, a magyarság és a szabadság között nincs ellentét és nem is lesz soha. (*Viharos taps.*)

Alkotmányunk három legerősebb oszlopának a bírói függetlenséget, a sajtószabadságot, az ügyvédség szabad gyakorlását tartom. Számptalan-szor hirdettem: Ott nincs már jog, ahová az ügyvéd be nem lép. A közigazgatásnak és az életnek az a területe, ahová eddig a jogvédelem nem tehetette be a lábát, a jogtalanság és a sötétség birodalma. (*Zajos taps.*)

Nem akarok most igazságügyi programot adni, csak azt akarom kijelenteni, hogy mindabból, amit eddig az ügyvédi kamarában, mint a közgyűlés, vagy a választmány tagja hirdettem, semmit sem adok föl, akár ebben a minisztériumban, akár másokban, teljesítem köteletségemet. A pillanatot nem tartom alkalmasnak arra, hogy igazságügyi programot adjak. A háború legkevésbé alkalmas e reform számára. Fölösleges azonban mondani, hogy az a törekvés és remélem, hogy ennek a törekvésemnek a kormányt is megnyerem, hiszen a kormány a választójog, a közszabadságok és a demokratikus haladás kormánya, mondom, az a törekvésem, hogy mindazokat az intézkedéseket, amelyek a jogszabályokat reakciós irányban fejlesztették ki, megsemmisítsem és a jogeszmét teljes tisztaságában, teljes fényében és teljes hatalmában helyreállítsam. (*Viharos helyeslés és taps.*) A sajtónak vissza kell nyernie szabadságát. Az esküdtszéknek ismét igazi hivatásukat kell teljesíteniük és minden területen a haladás irányában kell munkálkodnunk, nem pedig a visszafejlődésben. Magyarország sok mindenben visszamaradhatott. Elmaradhatott kulturális fejlődése és véreznie kellett akkor, amikor mások nyugodtan dolgozhattak. Ahogy ez* saját hibáján kívül történt, úgy maradhatott el hibáján kívül gazdasági fejlődése is, ámde jogfejlődésben mindenütt és mindenkor elől járt. Ezen a területen nem kell senkitől tanulnia. Nemzeti talajon felségesen bontakozott ki a mi jogeszménk és a mi jogfejlődésünk úgy, hogy a jobboldali reakció nem más, mint a magyar szellem megtagadása. (*Viharos taps.*)

Mindig és mindenkor csak az lesz a céloim és csak azért fogok dolgozni, hogy mindaz, amit itt elmondottam, a magyar jog szellemének érdekében, szerencsésebb viszonyok között valósággá legyen. Köszönöm az önök eddigi bizalmát és nem is búcsúzom el önöktől. Ezentúl is ügyvédnek tartom magamat, ha a törvény parancsa folytán az ügyvédséget nem is gyakorolhatom. Ezentúl is hű kartársuk akarok maradni, mert tudom, hogy ezáltal olyan testület tagja maradok, amely önérdékének feláldozásával harcol a jogegyenlőségért és a közszabadságért. A kapitalista társadalom kevesebb tiszteletet és sokkal kisebb anyagi biztonságot nyújt a lateinerek számára, mint a régi rendi társadalom. Az ügyvédség mégsem törődött azzal, hogy ez a változás nemesaK anyagi, de szociális szempontból is rosszabb helyzetet hozott számunkra, hanem fenséges hivatása gyakorlásában továbbra is védelmezője maradt a gyengéknek, az elnyomottaknak és a nép széles rétegeinek. Én nemcsak akkor voltam ügyvéd, amikor a bíró előtt állottam, hanem amikor, mint a sajtó munkatársa, a tollat ragadtam meg, vagy amikor a szó hatalmával gondolataimat elterjeszteni igyekeztem. Most is ügyvéd

vagyok, amikor magas hivatásban a jogegyenlőséget és a közszabadságokat akarom megvédelmezni. Őfelsége a király kegyéből arra hívtam föl, hogy együtt működjem e nagy feladat teljesítésében. Amikor ezt a nagy feladatot teljesítettük és remélem, a haza érdekében, remélem, hogy ezt mihamarabb teljesíthetjük, akkor csak az a 'kívánságom, hogy úgy térhessek vissza önökhöz, ahogy most távozom az önök köréből, egyszerűen, keresetlenül, szeretettel és barátsággal.

Viharos taps és éljenzés fogadta *Vázsonyi* Vilmos beszédét, mire az ügyvédi kamara egyhangúlag örömét fejezte ki afölött, hogy „az igazságügyminiszteri székbe olyan tagja jutott, aki fényes tehetsége, puritán jelleme és erkölcsi fel-fogásának tisztasága folytán mindenkor egyik példája volt az ügyvédi karnak”,

V.

Újságíró voltam és az is maradok

– 1917 június 19. –

A *Budapesti Újságírók Egyesületében* június 19-én választmányi ülésen jelent meg *Vázsonyi* Vilmos, a választmány régi tagja, *Grecsák* Károly államtitkár kíséretében. *Márkus* Miksa elnök üdvözölte *Vázsonyit* és az újságírói kar büszkeségét fejezte ki afelett, hogy *Vázsonyi*, a publicista, a miniszteri székbe jutott. Az üdvözlő beszédre *Vázsonyi* így válaszolt:

Vázsonyi Vilmos: Elsősorban arra kérem az Újságírók Egyesületét, hogy továbbra is a választmány tagja maradhassak. Nem tartozom azok közé, akik a sajtót eszköznek használják fel a maguk céljaira, hanem magam is a sajtó munkása maradok és ha szükséges, éppen úgy most is tollat fogok ragadni és a hírlapirodalom terén fogok dolgozni, mint annak előtte tettem. Újságíró voltam és az is maradok. Mint újságíró mondom: szabaddá kell tenni a sajtót és le kell róla szedni az új sajtótörvény béklyóit. Sajnos, amíg a háború tart, addig a sajtó a teljes békeszabadságot nem élvezheti. De a hadviselés érdekei, a külügyi kérdések és talán a közellátási kérdések lehetnek egyedül azok a korlátok, amelyek közé a sajtó szorítható. Ami ezen kívül esik, abban teljes sajtószabadságot kell biztosítani és intézkedni kell aziránt, hogy a hadviselés érdekeinek címletével való minden visszaélés megszűnjön. A hadviselés érdekeitől elvált belpolitikai kérdéseknek teljesen szabad tárgyalása és szabad kritikája kell, hogy biztosíttassék. Arról pedig szó sem lehet, hogy a cenzúra, miként a múltban, még a művészet, irodalom és zene terére is átcsapjon.

Azt kértem önöktől, hogy továbbra is tagja maradhassak a választmánynak és ezzel egyúttal programot is adtam. Mert ha itt akarok ülni továbbra is önök között, ez azt jelenti, hogy méltó kívánok arra lenni, hogy az önök kartársa lehessenek. Én tudom azt, hogy a Hírlapíró, bármilyen magas polcra emelkedjék valaki, azt, hogy kartársának szólítsa, nem engedi meg neki, ha nem méltó arra, hogy kartársa legyen. Ha azt mondom, hogy itt akarok önök közt maradni és arra kérem önöket, hogy fogadjanak el továbbra is kartársuknak, akkor, azt hiszem, a legegyszerűbb programot adtam, azt a programot, hogy soha az újságírói szolidaritásból kilépni, soha a magyar sajtó érdekei ellen véteni nem fogok, hanem minden erőmet a sajtó jogos érdekeinek szolgálatába kívánom állítani.

Vázsonyi Vilmos beszéde végén valamennyi jelenlévő felállott és állva tapsolták és ünnepelték percekig az igazságügyminisztert.

VI.

Hódítsuk meg a magyar hazát a magyar népnek

- 1917 június 30. -

Az üdvözlések során a legkülönbözőbb testületek jelentkeztek még *Vázsonyi* Vilmosnál, az új igazságügyminiszternél, így a *vasutasok*, a *kereskedelmi alkalmazottak*, a különböző egyesületek vezetőségei, majd pedig az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés-ben* a különböző kereskedelmi szervezetek üdvözölték az igazságügyminisztert, június 30-án pedig az *ügyvédi kamarák országos küldöttsége* jelent meg előtte, amelynek nevében *Papp* József budapesti kamarai elnökhelyettes köszöntötte. A küldöttségben részt vett az ország valamennyi ügyvédi kamarája, az ügyvédi gyám- és nyugdíjintézet, a Kúria ügyvédi tanácsának, valamint a bírói és ügyvédi vizsgáló bizottságnak ügyvédtagjai, az ügyvédszövetség. Az üdvözlő beszédre az igazságügyminiszter így válaszolt:

Vázsonyi Vilmos: Büszkén vallom ma is magamat ügyvédnek és vallottam mindenkor olyan időkben is, amikor a védelem szabadságát a képviselőházban hangoztatni talán nem volt egészen népszerű, kellemes és opportunus. Abban a meggyőződésben voltam és vagyok, hogy a magyar ügyvédi kar a magyar alkotmányosságnak és a magyar közszabadságnak, tehát ezzel egyúttal a nemzeti iránynak is, legerősebb támasza.

Amikor a legsötétebb korszak borult a magyar alkotmányosságra, a magyar ügyvédi kar abban az időben is megállt szilárdan, dacosan és teljesítette hivatását. A *Martinovics-korszakban* feljegyezték azon védők nevét, akik, amikor még egy-egy védőbeszédet is felségárulásnak deklaráltak, egy-egy védőbeszédet, melyet maga a vádlott tartott, bátran, elszántan és nemesen teljesítették a védői hivatást. A magyar ügyvédségnek mindig ez volt a hagyománya. Sohasem volt népgyűlölő, sohasem rejtette el a jognak bibliáját a nép elől, hogy azt mint kaszt élvezze s annak igazságait eltitkolja. A magyar ügyvédség mindig apostolként hirdette a jognak tanait, mindig azon volt, hogy felvilágosítson, neveljen és ahol elnyomatást lát, ott védjen, támasztékot, segítséget adjon. (*Zajos éljenzés.*) Ez a magyar ügyvédség nemes tradíciója, amióta csak fennáll. Ezért mindazok, akik ebben az országban nem kívántak világosságot, egyenlő jogot és közszabadságot, mindenkor azon dolgoztak, hogy a magyar ügyvédi karnak tekintélyét és tiszteletét lerombolják. Nemcsak azt hirdetem én, hogy a magyar ügyvédségnek anyagilag függetlennek kell lennie, hogy meg kell találnia azt az anyagi boldogulást, mely nagy készültségének, műveltségének és hivatásának megfelelő, hanem ennél többet követelek a magyar ügyvédség számára, megkövetelem azt a feltétlen tiszteletet, amely kijár neki. (*Élénk tetszés.*) A mi kamaráink közgyűléseinek története egyúttal az egyenlő jogért, a közszabadságért és a jogeszméért vívott küzdelemnek története is. Oly korszakokban, mikor még parányi volt ebben az országban azoknak a száma, akik demokratikus eszméket hirdettek, amikor még ezt a parányi részét a magyar társadalomnak üldözés érte, a magyar kamarák már felemelték szavukat az üldöztetés ellen. A magyar ügyvédi kamarák először értették meg azt, hogy a nagy Magyarországnak alapja az, hogy hódítsuk meg a magyar hazát magának a magyar népnek és az egyenlő jognak, s tegyük a magyar népet boldoggá és hatalmassá. (*Lelkes éljenzés.*) Mi ügyvédek az anyagi kérdéseket mindenkor azon az úton

akartuk megoldani, hogy ne más társadalmi osztályok rovására boldoguljunk anyagilag, hanem azt kívántuk, hogy perzseltessenek fel a jogtalanság őserdői, legyenek azok termő szántóföldekké, hajtson ki azokból majdan a jognak búzagalásza. (*Zajos taps.*) Ez a mi tradíciónk, ez a mi multunk és ez a mi jövőnk.

Amit az előttem szóló a védelem szabadságáról hirdetett, azt minden betűjében nemcsak elfogadom, de a legközelebbi napokban ennek rendeleti úton kívánok kifejezést adni. Amint a legközelebbi napokban szándékozom kiadni a sajtócenzura visszaszorításáról szóló rendeletet, amennyire a háborús viszonyok és körülmények közt lehetséges, visszaadni a sajtó szabadságát, addig is, amíg a jelenlegi sajtótörvényt romba nem dönthetjük és az esküdszékeket a maguk épségében és tisztaságában vissza nem állíthatjuk. (*Taps.*) Viszont gyorsan kívánok cselekedni abban az irányban, hogy szűnjék meg az a felfogás, amely a kívánatos szigorú és az eljárás szigorúságát összetéveszti, mely az anyagi rendelkezés szigorát összetéveszti a védelem szabadságának korlátozásával. (*Zajos taps.*) Az én felfogásom szerint ennek épp az ellenkezője logikus. Minél enyhébb törvényeket kell végrehajtani, annál kevésbé van szükség az ügyvédre és minél szigorúbb a törvény, annál inkább kell ügyelni, hogy a védelem szabadsága minden irányban teljesen meglegyen. Arra kérem önöket, hogy holnap délelőtt, amikor a gyorsított eljárás ügyében itt ezen a helyen tanácskozást kívánok folytatni azért, hogy a gyorsított eljárásból mindent eltakarítsunk, aminek fentartása államérdekből nem okvetlen szükséges és a büntető eljárás terén kövessük azt a gondolatot, amelyet a magánjog terén eddig is érvényesítettek, hogy tudniillik mielőbb helyreálljon a normális rend, engem ezen munkában legyenek szívesek támogatni. A védelem szabadságát minél gyorsabban, minél előbb helyreállítani kötelességemnek tartom. Minden egyéb kormányzati intézkedésből mindazt, amit az elnök úr elém tárt, megvalósítani ugyancsak hivatásomnak tartom. Általában arra kérem kartársaimat, hogy engem egészen közvetlenül, mint kartárs keresi fel a kartársát, a kar óhajairól, programjáról, amíg itt vagyok, mindenkor méltóztassék értesíteni, felvilágosítani, mert nincs egyéb óhajom, csak az, hogy méltó legyek ahhoz, hogy ennek az ügyvédi karnak tagja voltam és újra tagja lehessenek.

Hosszantartó taps és éljenzés követte a beszédet.

Minisztersége mézesheteiben csupa lelkesedő ,csupa örvendező szó áradozott *Vázsonyi* felé, de közben már a munkapárti reakció készülődött az ostromra ellene.

MÁSODIK FEJEZET

A MUNKAPÁRT OSTROMTÜZÉBEN

Vázsonyi, mint miniszter, június 21-én jelent meg *először a képviselőházban*, amikor az Esterházy-kormány bemutatkozott. A király új ülészakra hívta volt össze a képviselőházat s amikor az új kormány tagjai bevonultak, híveik éljenzéssel és lelkesedéssel fogadták őket. *Esterházy* Móric gróf miniszterelnök elmondván a kormány programját, bejelentette, hogy a választójog reformja a kormány létalapja és ugyanezt hangoztatta *Apponyi* Albert gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter is.

Tisza István gróf mindjárt a kormány bemutatkozása után bejelentette, hogy a választójogi reformmal szembehelyezkedik. „Én hiszem és remélem, hogy mint az Úristen ezer esztendőn át megvédte ezt az országot, meg fogja védeni ezután is és hiszem és remélem, hogy ez a reform megvalósulni nem fog” – mondotta *Tisza* István gróf és szavaira *Andrássy* Gyula gróf válaszolt, mondván, hogy: „Én a világháború nagy érdekét nézve, a nemzet létérdeke nevében kérem, az egész Házat, a Háznak minden oldalát: tegyék lehetővé azt, hogy egy becsületes kérdést megoldó demokratikus választójog ebben a Házban megvalósíttassék”.

Így indult el a küzdelem és a képviselőház tárgyalásait ettől kezdve mindegyik a *választójogi kérdés* foglalkoztatta, noha egyelőre az *indemnitási javaslat* került tárgyalásra. A nemzeti munkapárt úgy látta, hogy a választójogi törvény sorsa elsősorban *Vázsonyi* személyén múlik és éppen ezért a leghevesebb támadásokat ellene intézte. A támadásokat a sajtóban kezdték s ugyanekkor a képviselőházban folytatták. Alkalmat erre a *bírói státuszrendezésre* vonatkozó javaslat adott.

I.

Az első miniszteri beszéd

– 1917 június 28 –

Az indemnitási javaslatban *Vázsonyi* gondoskodni kívánt arról, hogy a bírák és ügyészek sorsát a háborús viszonyok között enyhítse, éppen ezért az albírói és alügyészi állásnak ügyészi és bírói állásokká való átszervezését javasolta. Noha ez a javaslat pénzügyi kihatásában mindössze 713.490 korona évi többletet jelen-

tett, a pénzügyi bizottság munkapárti többsége ezt a szakaszt mégis törölte, csupán azért, hogy Vázsonyi számára ezáltal is nehézséget okozzon.

A harc itt nem állott meg, hanem az indemnitási vita során, mindjárt az első napon, június 23-án, két képviselő, *Jakabffy Elemér dr.*, majd *Radványzky Antal* báró élesen megtámadta az új igazságügyminiszter személyét. Junius 23-án, a vita végén, *Vázsonyi Vilmos* rövid beszédben válaszolt ezekre a támadásokra, kijelentvén, hogy céljaiban és működésében mindenképp a magyar nemzet érdekeit fogja szem előtt tartani. Büszkén hangoztatta, hogy a magyar tradíció alapján áll a kormány, amikor a jogkiterjesztés mellett foglal állást. Első beszéde a miniszteri padokról, amelyekkel szemközt annyi sok ellenzéki beszédet mondott, így hangozott:

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Tisztelt Ház! Méltóztassanak megengedni, hogy egészen röviden válaszoljak azokra a beszédekre, amelyek részint *Radványzky t. képviselőtársam*, részint délelőtt, *Jakabffy t. képviselőtársam* részéről hangoztak el.

Elsősorban örömet kell kifejeznem, hogy a rövid ellenzékiesség is a humorra nézve oly végtelenül tápláló és erős arkanumnak mutatkozott. *T. képviselőtársaim*, amint ezt különben maguk is kijelentették, a humornak egész bőségével árasztottak el. Különösen gratulálnom kell *Jakabffy t. képviselőtársamnak*, aki oly rövid idő alatt tett szert klasszicitásra, hogy délelőtt elmondott beszédét *Radványzky t. képviselőtársam* délután már mint klasszikust kommentálta, lévén a klasszicitásnak egyik meghatározása az, hogy klasszikus az, ami kommentálódik. (*Derűtség balfelől.*) Délután *Radványzky t. képviselőtársam* már mint forrásra is hivatkozott *Jakabffy t. képviselőtársam* idézeteire.

Meg kell azonban jegyeznem, hogy ez a forrás nem egészen hiteles; mert azokat az idézeteket, amelyeket *t. képviselőtársam* felhozott, egy kissé, amit majd bátor leszek bizonyítani, az összefüggésből kiszakította.

T. képviselőtársaim azt hiszik, hogy valami nagy leleplezést csinálnak, ha elmondják eddigi közéleti szereplésemet. Azt hiszem, az eléggé nyilvános volt és jórészt ebben a Házban folyt le, úgyhogy egyáltalán nincs szükségem arra, hogy ezen párhuzamos plutarchoszi életrajzban részesüljek, amelyben délelőtt *Jakabffy t. képviselőtársam*, délután pedig *Radványzky t. képviselőtársam* volt szíves részesíteni.

Nagy Sándor: Milyen humoros beszéd!

Vázsonyi a Ház miniszteri padsorában

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Igyekszem azon humorhoz alkalmazkodni, amellyel elárasztottak.

T. Ház! Valami csodát látnak abban, hogy én eddigi szereplésem után ebben a kabinetben helyet foglalhatok és felfedezik azt, hogy itt vagyok. Ártatlanul csodálkoznak, mintha nem tudnák, hogy ez a kabinet miért alakult, mintha nem tudnák, hogy ez a kabinet egy választójogi program megvalósítására alakult, hogy tehát ebben a kabinetben helyet foglalhat mindenki, aki ennek a mindent megelőző választójogi Program megvalósítására kész. *(Ígazi Úgy van! a baloldalon.)* Nagyon hiába vállalkoznak tehát arra, hogy minket egyenként kiszedegetnek és életrajzainkat elmondják. *(Úgy van! a baloldalon.)* Mert bármiféle különbségek vannak közöttünk, vagy voltak közöttünk, a közös megállapított programúitól eltekintve, egyben teljesen egyetértünk, egy teljesen tisztázott közöttünk, teljesen tisztában vagyunk a választójognak azon mértékével, amelyet megvalósítani kívánunk és amely a miniszterelnök úr programjában egészen világosan már kifejezésre jutott, *(Úgy van! a baloldalon. Élénk ellenmondás a jobboldalon.)*

Pál Alfréd: Ha akarom, vemhes!

Lévay Lajos báró: Ha majd itt lesz a javaslat! *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Legyenek róla meggyőződve, hogy azok, akik vállalták, hogy a kabinetben résztvegyenek, azok minden részletre tisztában vannak *(Mozgás.)* és közöttük semmiféle alkudozás lefelé nincs, legfeljebb a reform még további kitágításáról lehet szó. *(Élénk helyeslés és taps a baloldalon.)* Ezt mondhatom itt az ezen az oldalon *(A jobboldalra mutat.)* nyugtalankodó radikális elvtársaimnak. Hiszen vannak ezen az oldalon radikális elvtársaim a múltból. Mert a munkapártban jól megosztották a szerepeket, egyik részük az aggódó hazafiságnak szerepében lép fel és sokalja a reformot, a másik rész pedig tüzel és hevít, mint e program előadása alkalmával kitűnt, mikor közbeszólásokkal kívánták kifejezni azt az aggodalmat, hogy talán nem lesz elég általános és nem elég titkos a választói jog. Méltóztassék tehát radikális elvtársaimnak ezen az oldalon megnyugodni. Hiszen elegen vannak. *(Zajos ellenmondás a jobboldalon.)* Méltóztassék tehát nagyon megnyugodva lenni, az a választójogi reform, amely elég a magyar szociáldemokrata pártnak is, legyen elegendő az aggódó radikálisok számára, akik itt közbeszólások alakjában, amikor a miniszterelnök úr programját előadta, folytonosan az ugratásban dolgoztak: Hát hol jön az egyenlőség, hol jön az általánosság, hol jön a titkosság. Ez a szereposztás senkit megtevésztetni nem fog. *(Úgy van! balfelől.)*

Most egészen rövidre foglalva, azokra a Plutarchos-életrajzokra, amelyeket Radványzky t. képviselőtársam a délelőtti felszólalásom alapján, Jakabffy t. képviselőtársam beszéde nyomán előadott, ki kell jelentenem, hogy én semmit abból, amit azelőtt hirdettem és vallottam, fel nem adtam és senki nem kívánta tőlem, hogy, amidőn a kabinetbe beléptem, bármit megtagadjak abból, ami programom volt.

Jakabffy Elemér: Ezt állítottam én is. *(Élénk derűtség és taps jobbfelől. Zaj balfelől.)*

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: T. képviselőtársamat kérem, ha forrásokat idéz, legyen kegyes azokat szószerint idézni. Ha a t. képviselőtársam azt mondja, hogy én romnak neveztem a történelmi osztályt

Magyarországon, legyen kegyes onnan, ahonnan merített, első beszédemből elolvasni azt, hogy nem a nemességet, nem a történelmi nemességet támadtam én. Én azt mondtam (*Olvassa*): „Félreértettek, akik szavaimat így magyarázták. Nem a történelmi nemességet támadtam én. Többet mondok, tisztelettel állok meg minden rom előtt, mely a középkorból származik.”

Jakabffy Elemér: Nos! (*Felkiáltások balfelől: Várjon!*)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter (olvassa): „Bizonyos pietást kelt bennem a múltaknak látása, de mikor elmegyek egy parvenü parkjába és ott látok egy mesterséges romot, amely százezer forintba került, akkor kacagnom kell. (*Derültség balfelől.*) Az új nemesség pedig nem egyéb, mint a parvenü által szabott áron megcsinált rom bemutatása a vendégeknek, hogy önekik is vannak őseik, vagy hogy ők is kezdenek ősök lenni.”

Ebben a beszédben tehát én a hasonlatot kizárólag abból a szempontból használtam, hogy azt az új nemességet támadjam, amelynek a t. régi szabadelvű párt és annak utódja, a munkapárt egyik legkiválóbb tényezője volt. (*Élénk derültség, éljenzés és taps a bal- és a szélsőbal, oldalon.*) Éppen ilyen szabadon méltóztatott idézni azt is, midőn azt mondta, hogy én általánosságban földuzsorásoknak neveztem a latifundiumtulajdonosokat. Azt hiszem, hogy t. képviselőtársam, aki tizenhat évvel ezelőtt hallgatta a karzatról beszédemet, mégsem emlékezete után idézett a beszédemből, hanem kétségtelenül a Naplóból. Meg vagyok győződve kiváló emlékezőtehetségéről, de nem vagyok olyan hiú, hogy azt hinném, hogy oly mély benyomást tett rá beszédem (*Derültség balfelől*), hogy azt szó szerint idézné fiatalkori emlékek alapján.

Ha a Napló rendelkezésére állott, akkor tudja azt, hogy Buzáth akkori t. képviselőtársam provokált engem egy közbeszólásával, midőn azt mondta, hogy „halljunk valamit inkább az uzsoráról és a börzéről” és erre a közbeszólásra mondtam (*Olvassa*): „Nagyon szívesen, ha ön azt hiszi, t. képviselő úr, hogy én az uzsorát védem, nagyon csalódok, mert az uzsorának minden fajtáját gyűlölöm és megvetem, gyűlölöm tehát a földuzsorát is.” Mit értettem ez alatt, miért nem kérdezi meg tőlem a képviselő úr!

Jakabffy Elemér: Folytassa!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Azután beszéltem külön a hitbizományokról. (*Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk! Olvassa fel! Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! (*Zaj. Halljuk! Haltjuk! balfelől.*) Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: A t. képviselőtársam a saját logikáját nem diktálhatja énám és ha a földuzsorról beszélek és kíváncsi rá, hogy mit értek földuzsora alatt, akkor meg kell hallania azt, hogy azt értem alatta, amit minden egyéb uzsora alatt értek: ha valaki kihasználja a konjunktúrákat vagy éhbéreket fizet, az én szememben akár földdel foglalkozik, földbirtokos, akár kereskedelemben, akár iparban, akár bármiféle területen érvényesül, uzsorás, ezt értem alatta. (*Zaj jobbfelől.*)

T. képviselőtársam nem olvasta fel ezen előzményeket és úgy akarta ezen beszédemet beállítani, nemes szándékkal, mintha én az egész magyar földbirtokos osztályt uzsorásnak mondtam volna. Ez az, ami ellen határozottan tiltakozom és ha me akar cáfolni, módjában van, olvassa el tovább a beszédemet. (*Helyesles és taps balfelől.*) De én meg-

elégzem azzal a mély hatással, amit a beszédem tizenhat vagy tizenhét évvel ezelőtt tett t. képviselőtársamra és nem kérem, hogy most másodszor, mégegyszer, végigélvezze azt az egész beszédet. *(Zaj jobbfelől.)*

T. Ház! Ezenkívül a t. képviselőtársam egy nem idézett beszédemről is beszélt, amit az aradi vértanúk szobra előtt tartottam, melyről azt mondta, hogy én kívántam a rombadőlését annak az osztálynak, melyhez minisztertársaim tartoznak. Ha majd kegyes lesz ezt a beszédemet megmutatni, akkor majd el fogom neki hinni. Ellenkezőleg, mindig azt hirdetem és hirdetem ma is, hogy az a kishitűség és kicsinyesség, mely a választójog kérdésében a t. túloldalról mutatkozik, nem halad történelmi ösvényen. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Mert, ha ezzel a kishitűséggel dolgoztak és alkottak volna a negyvenes éveknek azok a férfiai, akik előkészítették a negyvennyolcat, a jobbagyság eltörlését, a nemesi kiváltságoknak és előjogoknak kiterjesztését az egész polgári Magyarországra, holott az egész magyar nemesség kizárólag magyar volt, tehát az úgynevezett magyar szempont azt követelte volna, hogy maradjon meg a rendiség és ne legyen polgári Magyarország; ha ezzel a kishitűséggel dolgoztak volna Deák, Széchenyi és Kossuth, akkor negyvennyolc soha nem született volna, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Mert a jobbagyság eltörlése, a polgári Magyarország megalkotása, a rendiségnek ledöntése talán csak volt akkora nagy reform, mint a választói jog demokratikus kiterjesztése. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

A rendiség intézményeinek összedőlése egy egész világnak elsüllyedését, eltűnését jelentette és egy új korszaknak megszületését. És ha ezek a nagyok, akik lángoszlopként vezették a magyar nemzetet dicsőséges úton, a történelem ösvényén haladva, a jogkiterjesztés, a demokratikus haladás útját mutatták meg, mint amely a magyar nemzet nagyságához és boldogságához vezet, akkor igenis mi állunk a magyar tradíció alapján, mikor most újra a jogkiterjesztés mellett foglalunk állást. *(Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)*

És hogy nem csalódtak ezek a férfiak, hogy nem volt helye a kishitűségnek semmiféle irányban, annak bizonyosságául, nemcsak, hogy magyarnak maradt meg ez az ország a rendiség ledöntése után is, hanem egyúttal ugyanaz a középosztály, amelynek a rendiség biztosított előjogot a rendi korszakban negyvennyolc előtt, nagyjában és egészében kvalitásai alapján megtartotta továbbra is a vezető szerepet. És bármilyen kiterjedt legyen a választói jog, az, akiben van hivatottság arra, hogy vezessen, akiben van erre erkölcsi és szellemi kvalitás, van a néphez való bizalom és szeretet, melyet a nép bizalommal és szeretettel viszonz, az a középosztály élni fog és vezetni fog. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. Zaj a jobboldalon.)*

Szilágyi Lajos: A néppárt újra vezet!

Rakovszky István: Igenis a néppárt! *(Zaj. Felkiáltások jobb felől: Átengedjük!)*

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Kérem, engem ne engedjenek át, mert soha sem kerestem, hogy felvegyenek. *(Zaj jobbfelől.)* Most még egészen röviden foglalkozni kívánok Radványszky Antal t. képviselőtársam egy szintén utószületett nagy szerelmével, midőn ma az üldözött kereskedelem védelmezői közé állt be. Én sajnálattal nélkülöztem Radványszky t. képviselőtársamnak ezt a beszédét a múltban, amikor nekem volt szerencsém erről a tárgyról a Házban beszélni. Ma t. képviselőtársam szemére hányta a kormánynak azt, hogy a kormányprogramban benne van a lánckereskedelemtől szóló megtorló intézkedések bejelentése

és ezt úgy kívánja feltüntetni, mintha a kormány kereskedelemellenes tendenciákat akarna folytatni.

Igenis, panaszkodtak ebben az országban kereskedelemellenes tendenciákról, de nem egy hét óta, hanem régiebb időkből is. Én azonban bátor voltam a miniszterelnök úr felhatalmazásával kijelenteni a pénzügyi bizottságban, mikor Beck Gyula képviselőtársam ezeket a dolgokat szóba hozta, hogy a kormánynak az az iránya, hogy a kereskedelmet épp oly tisztességes és épp oly tiszteltetelmű foglalkozásnak tekinti, mint az ország bármely foglalkozását és ha egyes megtorló intézkedések megtételére lesz szükség, például a lánckereskedelem ügyében, soha semmiféle ilyen igazságszolgálati rendelkezés nem fog megtörténni anélkül, hogy a legitim kereskedelem szervezetei meg ne hallgattatnának, hogy véleményük méltánylásra ne találja, mert meg vagyok arról győződve, hogy a tisztesség legitim kereskedelemnek és az egész tisztességes társadalomnak csak egy az érdeke: minden visszaélésnek kiküszöbölése és megtorlása. És számítunk éppen a legitim kereskedelem szakértelmére, tudására, tisztességére, ha ilyen kérdések megoldásáról lesz szó. *(Helyeslés balfelől.)* Ezt bátor voltam a pénzügyi bizottságban a miniszterelnök úr felhatalmazása alapján kijelenteni és itt a Házban ezt a kijelentést csak megismételhetem.

Nem kívánok már most további személyes részletekkel foglalkozni. Én azt hiszem, ennek semmiféle értéke és semmiféle célja nem lehet. Nagy vehemenciával támadnak az igen tisztelt munkapártnak szónokai ellenünk és koncentrált tüzeléssel éppen az én csekély személyemmel méltóztatnak foglalkozni és óriási oknyomozó kutatásokat végeznek, kamarai beszédekből szakítanak ki részleteket és humorsziporkákat eregetnek felém és ezt, mint Radványiszky t. képviselőtársam kijelentette, most kéjjel teszik, mert felszabadulva érzik magukat . . .

Radványiszky Antal báró: Vázsonyizmus volt!

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Vázsonyizmus! Helyes, nagyon jó! *(Derűtség.)* Nem is tudtam, hogy izmussá is előléptem. Nagyon köszönöm, hogy nyomra vezetett. Tehát bejelentette, hogy utánozni kívánja azt a támadó módszert és azt az iróniát, amelyet mi az ellenzék oldalán alkalmaztunk.

Ily körülmények között eszembe jut egy részlet, – és ezt igazán minden bántó él nélkül mondom – Heine egy írásából, melyet, azt hiszem, Börne életéről írt, egy sétaórról beszél, aki a gyerekekkel szemben nagyon szigorú volt; nem engedte meg, hogy a sétatéren játszanak, a gyepre lépjenek, a virágokat letépjék és karikázzanak. Egyszer ezzel a sétaórral történt valami. És erre megjelent a sétatéren és játszó gyermeknek képzelve magát, egyre azt kiáltotta: majd megmutatom most nektek, fiúk, hogyan kell pajkosan játszani: nem sétált a gyepen, hanem bele-taposott: nem virágot szedett, hanem mind gyökerestől kitépte, nem karikázott, hanem fákat hajigált széjjel. Szóval: a sétaőr megmutatta, hogyan kell igazán játszani. Azt hiszem, t. képviselőtársam előtt talán ez a példa lebegett. *(Zaj jobbfelől.)*

Bántó él nélkül mondom! *(Zaj jobbfelől. Elnök csenget.)* Ők is meg akarták mutatni, ők, akik mint a sétaőr, szigorúan ráncbaszedtek minket a múltban, egészen a fegyveres erő alkalmazásáig, hogy hogyan kell gyepet taposni, hogy hogyan kell virágot letépni, mint kell ellenzékot csinálni. *(Élénk tetszés és taps balfelől. Zaj jobbfelől. Szónokot számosan üdvözlik. Élénk éljenzés balfelől.)*

II.

A hősiesség a kockázattal kezdődik

– 1917 június 26.

„Személyes hajsza közepett áll Magyarország igazságügyminisztere”: írta volt a *Magyar Hírlap* és csakugyan, a képviselőház következő ülésén, június 25-én, Szász Pál folytatta *Vázsonyi* ellen a támadásokat, majd ugyanezen az ülésen *Tisza* István gróf, a volt miniszterelnök, állott fel és mindjárt beszéde elején, mielőtt még a kormány programjának más részét bírálta volna, kifogásolta a bírói státuszrendezést. – „Én erre – mondotta *Tisza* István, – csak azt a szubjektív tényt vagy magyarázatot találok, hogy ezzel is meg akarta mutatni a t. igazságügyminiszter úr, hogy ő parancsolója, ura, diktátora Magyarországnak”.

Tisza e beszédében ismét határozottan kifejtette felfogását a választójogi kérdéstről és a kormány választójogi terve ellen nyilatkozott. Másnap, június 26-án, telt ülésterem előtt válaszolt *Vázsonyi* Tiszának és mindenekelőtt *Tisza* István gróf választójogi nyilatkozataival foglalkozott és statisztikai adatokkal bizonyította választójogi álláspontjának helyességét. Az ellene intézett támadásokat, különösen a személyeseket is, visszautasította *Vázsonyi*, amikor a következőket mondotta:

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: T. Ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Bármilyen csábító volna is a személyemet következetesen érintő támadásokra válaszolni, amelyek egész rendszerből folynak, (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.*) ezt egyelőre mellőzni akarom. Teljesíteni akarom azon objektív kötelességet, hogy a közvéleményt felvilágosítsam azokkal a megtévesztésre nagyon könnyen alkalmul szolgálható adatokkal és érvelésekkel szemben, melyek a választójog kérdésében a Házban elhangzottak. (*Halljuk!*) Kellő óvatossággal, ezentúl szó szerinti idézetekkel fogom jelezni ezeket az álláspontokat. Kezdem tehát azzal, hogy a volt igeji t. miniszterelnök úr kijelentette 1917 február hó 8-án, hogy – itt van a Naplóban – egy nagyon messzemenő, nagyon merész reform megalkotása után azt az álláspontot foglalom el, hogy ne menjünk újabb lépéssel előre addig, amíg ezt a reformot az élet próbatüzénél meg nem vizsgáltuk.

Nagyon merész, nagyon messzemenő reformnak mondták tehát, amit 1913-ban megalkottak.

Kezembem van továbbá az „Igazmondódból, tehát kétségtelenül igaz (*Derülség balfelől*) és hiteles szövegben az a beszéd, amelyet a volt igen t. miniszterelnök úr a munkapárt értekezletén tartott, amelyben – a választójog kérdésének alcíme alatt említi a lap – ezt mondja: „Csak nemrégiben volt alkalmam ugyanerről a helyről arra a tényre utalni, hogy a magyar törvényhozás alig négy esztendővel ez előtt valósított meg egy olyan messzemenő, demokratikus választójogi reformot, amellyel legalább ötven-hatvan százalékkal szaporította a választók számát és tért nyitott egészen új társadalmi rétegek politikai érvényesülésének.”

Nem a kifejezések erejében keresem az erőt. Azért bátor vagyok egyszerűen megállapítani, hogy amidőn az igen t. volt miniszterelnök úr egyfelől azt mondotta, hogy igeji merész, bátor és nagy reformot csináltak 1913-ban, másfelől azt mondotta, hogy ötven-hatvan százalékkal szaporították a választók számát, akkor a kezei között levő és jelenleg már kezeim között levő statisztikai adatokkal homlokegyenest ellenkező tény állított, (*Úgy van! balfelől.*) Leszek bátor egyszerűen számokkal ope-

rálni, nem fűzők hozzájuk semmit. Ötven-hatvan százalékos merész és bátor reform.

Hát a számok a következők: az abszolút számok: a megyékben 1914-ben a cenzusos választók száma 1,272.755 volt. Az 1915-16-ra összeírt lista 1,683.288, az új törvény alapján pedig a lista 1,627.136 választót tartalmaz. *(Felkiáltások balfelől: Hallatlan!)* Az egész plusz tehát, az egész, orsságra nézve, e merész és messzemenő reformnál 354.381, mondd és iràà: háromszázötvennégy ezerháromszáznyolcvanegy választó. *(Felkiáltások jobbfelől: Mondd és ird! Felkiáltások balfelől: Halljuk! Halljuk!)* Ebből Budapestre esett 54.259; a merész és messzemenő reform tehát az egész ország számára, eltekintve Budapesttől, összesen háromszázezer új választót hozott, *(Úgy van! balfelől.)*

S minthogy itt a magyarság szempontját domborították ki folytonosan és ellentétet kerestek a város és a vidék között, nézzük, e reform mennyiben táplálta a vidéki választók számát és a magyar irányt mennyiben érvényesítették a választójog kiterjesztésében. *(Halljuk! Halljuk!)*

E számból 265.152 választó esik összesen a megyei törvényhatóságokra, beleértve az önálló képviselőküldési joggal bíró rendezett tanácsú városokat és községeket, továbbá természetesen azokat a rendezett tanácsú városokat is, amelyek falvakkal együtt képeznek egy kerületet. Dacára annak, a megyei törvényhatóságoknál a szaporodás összesen 20 százalék. Egyedül Budapest az, amelynél 60 százalékos a szaporodás. A városoknál a szaporodás 44 százalék, az átlag pedig az országban nem az igen t. volt miniszterelnök úr által említett 50-60 százalék, hanem – az általam felhozott abszolút számokból mindenki utána számíthatja – 28 százalék. *(Felkiáltások balfelől: Nahát!)*

Hát ez volt az a merész és messzemenő reform, az a forradalmi lépése, amellyel a volt miniszterelnök úr előre vitte Magyarországon a választójog ügyét. Ez a merész, messzemenő és bátor reform, amelyet 50-60 százalékkal portálnak és amely a számok valóságánál 28 százalékot jelent, tulajdonképpen csak a kétszerese annak a reformnak, amelyet annak idején, mint méltóztatik tudni, egy tollvonással megcsinált Széli Kálmán, eltörölvén az adóhátralékosok választójogának elévülését, *(Úgy van! balfelől.)* vagyis választójogot adván azoknak a cenzusos választóknak, akik bizonyos terminusig pontosan nem fizették be az adókat. 1899-ben a választók száma volt 871.000, 1900-ban ezen rendelkezés hatása alatt 989.000-re emelkedett, tehát a többlet 117.875, vagyis közel 14 százalék. Ez tehát nem állítja magát nagy és korszakalkotó reformnak és egyetlen szakasszal, egyetlen tollvonással szaporította a választók számát.

Elsősorban is tehát ki van vonva az alap azon állítás alól, hogy itt valami merész, messzemenő, bátor reformot csináltak volna, hogy a választókat 5060 százalékkal szaporították volna.

De lássuk, egyes törvényhatóságokban e merész és demokratikus reform milyen eredményeket idézett elő. Itt van hét törvényhatóság, amelyben a választók számát csökkentette *(Derültség és mozgás balfelől):* irvában 256, Biharban 988, Liptóban 186, Máramarosban 879, Szilágyban 2646, Ugocsában 700, Ungban 16 választóval kevesebb a nagy reform után a választók száma. *(Derültség balfelől.)* Egyes vármegyében az emeb kedés igen csekély volt: Beregben 138, Sárosban 370 választóval hozott többlet a nagy reform, számos törvényhatóságban e,z az általában 28 százalékos reform csak négy vagy öt százalékos szaporodását hozta meg a választóknak.

Ezzel, azt hiszem, megszűnt az alapja annak az állításnak, amelylyel ellenünk küzdenek, mintha 1913-ban valami igen nagy alkotásra szánták volna el magukat.

Kun Béla (hódmezővásárhelyi): Úgy van! Szemfényvesztés.

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Az 50-60 százalékos reform, ha megtörtént volna is, oly körülmények között, amikor bátran mondhatom, az említettem Széli-féle reformtól eltekintve, 1848-tól vagy mondjuk 1867-től 1913-ig Magyarországon választójogi reform egyáltalán nem volt, elégséges eredményt úgy sem hozhatna, *(Úgy van! balfelől.)* A választójogi reformok története mutatja, hogy mindenütt sokkal nagyobb erővel törtek előre, nem 28 százalékkal. Amikor Belgium 1893-ban reformálta a választójogot, 130.000-ről 1,300.000-re emelte fel a választók számát, vagyis tízszeresére. Hollandia 1887-ben 135.000-ről 350.000-re, tehát majdnem háromszorosára. Az 1896-iki második reformmal megint emelte, 700.000-re, tehát kétszeresére. Olaszország 1882-ben 627.000-ről emelte 2,049.000-re, tehát több mint háromszorosára, azóta pedig behozta a teljes általános választójogot. Anglia 1832-ben, 1850-ben, 1867-ben és – konzervatív kormány kezdeményezésére – 1884-ben, tehát következetesen egyre reformálta a választójogot. Mindegyik reformja sokkal jelentékenyebb változást okozott, mint huszonnyolc, vagy ötven-hatvan percentnyi emelkedést. Az első reform pláne a választók számának ötszörösre emelkedését idézte elő. Tehát a rohamos haladástól való óvás ily előzmények után legalább is furcsa.

A másik álláspont, amelyet a volt miniszterelnök úr vallott, az volt, hogy a háború alatt egyáltalán nem hajlandó a választójog kérdését bármiféle revízió alá venni: „amíg a reformot, így szól, az élet próbatűzésénél meg nem vizsgáltuk, addig egyáltalában nem hajlandó a kérdést revízió alá venni”. A másik álláspontja az volt, melyet a hősök választójoga tárgyalásánál fejtett ki, hogy ő a jutalmazás és a hála álláspontját teljesen helytelennek tartja. Azt mondta: „A kérdés csak az, hogy a választójog kiterjesztése alkalmas eszköz-e a hála kifejezésére.” 1915 április 29-én mondta ezt. *(Olvasza):* „Nézetem szerint a választójog nem jutalom; nem az a kérdés, ki érdemel jutalmat vagy sem, hanem az, hogy a választójognak milyen struktúrája az, mely a nemzetnek állandó nagy érdekeivel megegyezik. Ha elvi szempontból nézem a dolgot, én abban a tényben, hogy valaki a harctéren volt és kötelességét ott hiven és bátran teljesítette, e szelekciót nem tudom felfedezni.”

Minthogy a t. volt miniszterelnök úr önmagát tartja kompetensnek annak eldöntésére, mi az állami érdek, s a saját álláspontja változása szerint hajlandó kitágítani azt, ami nemzeti, vagy állami érdekből megengedhető: bátor vagyok kimutatni, hogy e kifejtett álláspontjával szemben mily homlokegyenest ellenkező álláspontra jutott rövid idő alatt. Először kijelenti, hogy addig, míg ki nem próbáltatott az 1913-iki törvény, szó sem lehet ennek reformjáról. Erre nézve egyszerűen hivatkozom az általa ellenjegyzett királyi kéziratra, ahol ez álláspontja dacára már a háború alatt hajlandónak nyilatkozott szóba és alkuba állani a választójog revíziója tekintetében. *(Felkiáltások balról: Féllette a hatalmat!)*

Ez az első. A második az, hogy ő, aki kifejtette, hogy háláról és jutalomról a választójognál egyáltalában nem lehet szó, azt mondja az „Igazmondó”-ban 1917 június 2-án: „Három csoportra oszthatjuk ez intézkedéseket: A hála kifejezése azokkal szemben, kik a harctéren különösen

kitüntették magukat.” (*Derültség a baloldalon.*) Pedig csak az előbb olvastam fel azon kijelentéseit, hogy háláról, jutalomról nem is lehet szó. Tehát abból az álláspontjából, melyet a harcosok választójogával szemben elfoglalt, igenis hajlandó volt engedni és ellenjegyezni oly királyi kéziratot, melynek tartalma homlokegyenest ellenkezett azelőtt a Házban tett nyilatkozatával. Most már hajlandó volt a harcosok választójogát megteremteni, azon csekély változtatással, hogy nem azoknak, akik a lövészárkokban voltak, hanem csak azoknak akarta megadni a jogot kizárólag, akik vitézségi érdemmel lettek kitüntetve. Ugyanezen pontra nézve miként fejtette ki, hogy a bátorság egyáltalán nem lehet alapja a választójognak, azzal a bizonyos, a nyolc éves gyermekre vonatkozó hasonlattal, azt a t. Ház nagyon jól ismeri.

Így hát igen jelentékenyen változtak meg nála a nemzeti aggodalmak, annak a mértéke, meddig mehetünk a háború alatt. A volt t. miniszterelnök úr dogmának kívánja felállítani azt, amit ő hisz; az ő meggyőződése és hite egyúttal a nemzeti és állami érdek szempontjából dogma. Mikor az 1913-iki választójogi törvényt tárgyalták, akkor például dogma volt, hogy az ipari munkás, ha nem ugyanazon szakmában tölt el öt év közül három évet, vagyis, ha a szabászat teréről átlép a cipészet terére, már sérti a nemzeti érdeket, tehát csak az lehet választó, aki ugyanazon szakmában marad meg három esztendeig. (*Derültség a baloldalon.*) Már most Tisza István gróf képviselő úr itt maga elmondotta és az „Igazmondóban is kifejtette, és a munkapárti klubban tartott beszédében is hangoztatta, hogy e részben tévedett; tévedett abban, hogy ő azt hitte, hogy az ipari munkások mind be fognak jutni, akik tervezete szerint a papíron választójogot nyertek. Tévedett abban is, hogy a háború alatt nem lehet reformálni a választójogot. De ha annyi mindenben tévedett, miért tartja dogmának, hogy a választójog oly demokratikus és gyökeres átalakítása, mely végre e kérdést hosszú időre nyugvópontra hozhatja és végre megteremti a komoly politikai működés bázisát s e zavaró kérdést nem dobja folyton üszkül a társadalomba, miért tekinti dogmának, hogy ezt megcsinálni a nemzet és a dinasztia romlása, a nemzeti és az állami érdek teljei veszélyeztetése! (*Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

T. Ház! Változtak a dogmák más irányban is. Az 1913-ik évi törvénnyel elvetették az 1874. évi választási törvényben megvolt birtokcenzust, mely nagy aránytalanságot mutatott fel, mert az egynegyed úrbéri telek alapul vétele mellett egyes, kivált magyar vármegyékben igen magas volt a fizetett földadó, másutt pedig csak néhány krajcár vagy egy-két forintnak megfizetése is már választói jogot adott. E tekintetben is megváltozott a dogma, mert nemcsak abban a levélben, amelyet bátor voltam idézni, de a klubbeli beszédben is az igen t. volt miniszterelnök úr most az egynegyed úrbéri telket modernizált formában mint nyolc holdhoz kötött választói jogot újból proklamálta és életbe kívánja léptetni, tehát azt a birtokcenzust, amelyet éppen magyar szempontból 1913-ban nem tartott kielégítőnek. És csodálatos, hogy mikor ezen birtokcenzust most be akarta hozni, mikor bizonyos az, hogy ezen birtokcenzus következtében bekerült új választók között kevesebb lesz aránylag a magyarajkuak betódulása, mint a nemzetiségieké, mégis velünk szemben pártjának tagjai azt hangoztatják, hogy mi nemzetiségi érdekekben kívánjuk lerombolni a magyar államot. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Ismételten hangsúlyozom, amint hangsúlyoztam akkor is, midőn

felolvastam azt a bizonyos levelet, hogy én nem vagyok annak az álláspontnak híve, amely a nemzetiségi kérdést izgatással, a nemzetiségek elleni vagy a nemzetiségek részéről a magyar állam, vagy a magyarság elleni izgatással kívánja elintézni. Az igen t. volt miniszterelnök úr tehát akkor, midőn beszédében azt mondotta, hogy ez az a hazaárulás, amelyet elkövettem, egyszerűen a maga fantáziájának szárnyait eresztette meg, mert hiszen beszédemben egyenesen kijelentettem, hogy egyáltalán nem helytelenítem, hanem helyeslem azt az irányzatot, amely a nemzetiségekkel való megértést és békés; egyetértést keresi, csak azt nem helyeslehetem, hogyha akkor, midőn egy olyan részleges reformtervezettel állunk szemben, amely aránytalanul nagyobb részben a nemzetiségi választók szaporítását jelentené, akkor ezt a táborot, amely a demokratikus és gyökeres választójogért küzd, a nemzetiségekkel való címborálással és a nemzeti érdekek elárulása val vádolják meg. *(Úgy van! Úgy van! Taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

T. Ház! Hallottuk azt az állítást is, hogy kár volt a darabont kormányt nekünk megtámadnunk, mert hiszen ha mi gyökeres és demokratikus választójogot csinálunk, miért támadtuk mi a darabont kormányt és miért tartottuk őket az alkotmányosság ellen bűnösnek. De, t. Ház! a darabont kormány nem választójogi kormány volt; az csak egy posthumus álláspontja volt a darabont kormánynak. Nem ezzel köszöntött be a darabont kormány, hanem egyszerűen egy fennálló óriási többség ellen, anélkül, hogy proklamálta volna azt, hogy meg akarja kérdezni a nemzetet és választatni kíván – ami alfája és ómegája minden kisebbségi kormány programjának, *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a, szélsőbaloldalon.)* miért anélkül a kisebbségi kormány abszolutista kormány *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* – a Fejérváry-kormány nem ezzel a programmal jött, sem a választójog programm jávai, sem pedig az új választások elrendelésének programmjával, hanem igenis jött azzal a programmal, hogy letörte a megyék önkormányzatát, *(Úgy van! balfelől.)* királyi biztosokat és kormánybiztosokat rendelt ki, *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* szétrobbantotta fegyveres erővel a parlamentet, a választójog lobogóját pedig bitorolta. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

T. Ház! Be fogom bizonyítani, hogy a választói jogra vonatkozó ez az állításom igaz, hogy a választójog lobogóját bitorolta. *(Halljuk! Halljuk!)* Mert a választói jog története nem Kristóffy József belügyminiszter úrtól datálódik, *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* mert a régi függetlenségi párt, *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* amely 1867-ben megalakult, nemcsak közjogi, hanem demokratikus irányban is radikális volt és sohasem kívánok hazámnak becsületesebb demokrata politikusokat, mint azokat, akik a függetlenségi pártot alapították. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

T. Ház! A választójogi program alkotó része volt a függetlenségi programúnak és aki emlékezik Kossuth Lajosnak arra a levelére, amelyet Schwarcz Gyulához intézett, aki egykor itt a Házban egymagában szerepelt mint demokrata képviselő, az tudja, hogy Kossuth Lajos az általános választójogot propagálta, amelyet ő akkor az elemi népiskolai képzettséghez kívánt fűzni, és annyira egybeforottnak tekintette a függetlenségi pártot a demokrata iránnyal, hogy azt ajánlotta a függetlenségi pártnak, hogy a „nemzeti demokrata párt” címet vegye fel a „szélsőbal” cím helyett s a függetlenségi párt, t. Ház, egész pályafutásán véges-

végig a választójogi programot soha sem ejtette, el. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* És akik itt számítanak arra, hogy az emberek emlékezétehetsége fogyatékos, azok nagyon csalódnak. Emlékezzünk mi is a régiekről és emlékezzünk arra, hogy mikor ebben a Házban a házszabályrevízió kérdése előtérbe lépett, akkor nyomban az a felfogás érvényesült az ellenzék táborában, hogy szoros kapcsolat van a házszabályrevízió és a választójog terjedelme, közt. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Kifejtettük akkor itt sokan egyértelműen, hogy egy demokratikus választói jog mellett igenis helye van a házszabályrevízióknak, mert ha nincs kétség az iránt, hogy az a képviselőház, amely tanácskozik, a nemzet igazi többségét képviseli, *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* akkor bűn a többségi akarat érvényesülésének megakadályozása, de mindaddig, amíg a népek csak egy elenyésző rétege van képviselve a képviselőházban, az a többség sohasem mondhatja magáról azt, hogy ő a nemzet egészét vagy a nemzet többségét képviseli. *(Élénk helyeslés és taps balfelől.)*

Ez volt a mi álláspontunk. És ezen álláspontnak kifejezésére méltóztatnak emlékezni: elhunyt képviselőtársunk, Krasznay Ferenc, a függetlenségi és 48-as párt megbízásából a választójog reformjára irányuló határozati javaslatot adott be, mely mintegy a megegyezésnek alapja lett volna arra nézve, hogy amily mértékben terjesztetik ki a választói jog, oly mértékben járulunk hozzá a házszabály revízióhoz. És akkor egy ankét is volt, az akkori igen t. miniszterelnök úrnak, Tisza István grófnak vezetése alatt, csakhogy ez az ankét eredménytelenül végződött, mert jött azután a házszabálypuccs és véget ért a választójogra vonatkozó minden egyezkedés.

Az igen t. volt miniszterelnök úr azonban, aki a darabontoktól kívánja leszámaztatni az általános választói jogot, nagyon rosszul emlékszik. Mert mi abba a választási harcba az általános választói jog programjával mentünk bele *(Úgy van! Úgy van! a bah és a szélsőbaloldalon.)*, ott van például a nagyváradai népgyűlés, amelyen Apponyi Albert gróf, boldogult Eötvös Károly, Barabás Béla és az én szerény személyem vettünk részt; az ott elfogadott határozati javaslatunk a házszabályrevízió elleni tiltakozás mellett az általános választói jogot követeli. És e a követelés vonult végig egész választási harcunkon 1905-ben, és azt merem állítani, hogy az általános választói jog először győzött 1905-ben, mert a választójogból kitagadottaknak, a választójogon kívül levő népek szeretete, lelkesedése és ragaszkodása szerezte meg nekünk a többséget. *(Igaz! Úgy van! Taps a baloldalon.)* Midőn tehát Kristóffy József úr az általános választójog hevenyészett tervezetével lépett elő, mégpedig azért, hogy egy végzetes ösvényre szorítsa a demokráciát, ahol annak csak pusztulás lehet a vége, mondom azért, hogy az alkotmányosság ösvényéről és a nemzeti ösvényről leszorítsa a demokráciát, akkor bitorolta az általános választójog lobogóját, *(Úgy van! a baloldalon.)*

Az a mi lobogónk volt, akik már előbb hirdettük azt a tant, hogy az alkotmányosságtól és a nemzeti iránytól elválasztott demokráciának csak pusztulás lehet a vége. *(Úgy van! a baloldalon.)* Akik itt folytonosan demagógiáról beszélnek, azok legyenek kegyesek visszaemlékezni. Nagyon fájó érzés volt a számomra, de igenis megállottam az utcával szemben és azokkal szemben, akik hozzám politikailag legközelebb állnak, éppen a darabont korszakban, annak dacára, hogy kockára volt téve egész létem, éppen azért, mert az alkotmánytól és a nemzeti iránytól elválasztott demokrácia ösvényén nem akartam haladni. *(Taps balról.)*

T. Ház! Számítanak mindig az emberek rövid emlékező tehetségére.

Tisza István gróf: Igaz!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Annyira igaz, hogy saját kormányuk alatt, amikor ismét az a nézetem volt, hogy az úgynevezett rezolúció mellett ki kell tartani és ugyancsak a velem legrokonabb párt-nak, amelynek támadásai mindig legjobban fájtak, támadásait kellett kitartanom, én megállottam a rezolúció mellett, amikor belőttek az ablakaimon és kövekkel dobáltak, önök pedig a rezolúciót föladták, (*Úgy van! Taps a baloldalon.*) Bátorkodtam bebizonyítani, hogy a darabontok nem voltak Magyarországon a demokrácia zászlóbontói. Kristóffy József volt belügyminiszter úr pedig, amikor itt a Házban, – és nem szégyenlek a múltamból semmit, – amikor itt a Házban megtámadtattam és nemzeti érzésem miatt gyanúsítottak, Kristóffy József úr felszólalt a jobboldali padokból és a demokratikus választójog kiterjesztése ellen foglalt állást. (*Mozgás.*) A beszédem pedig, mely az utolsó nyilvános beszéd volt a házszabálypucss előtt, 1904 november 17-ikén, az általános választójognak volt szentelve véges végig.

Bocsánatot kérek, ily előzmények után ne fitogtassák nekünk itt és ne akarják elhítni a világgal, hogy a darabontok voltak azok, akik Magyarországon először hirdették a demokrácia ígését, amikor a függetlenségi párton és egyéb pártokon hányan éltek, akik egész életüket az általános választójognak és a demokrácia szolgálatának szentelték, (*Úgy van! a baloldalon.*)

Mennyire nem valóság az, hogy a darabontokra azért haragudtunk, mert választójogot kínáltak, – amit hiába kínáltak, mert nem volt erejük a megvalósítására és csak politikai szemfényvesztés volt, hogy az általános választójogot zászlójukra írták, – ennek bizonyosága Budapest törvényhatósági bizottságának közgyűlése a darabont korszak alatt, amikor éppoly egyértelműleg foglalt, állást az általános választójog mellett, miként egyértelműleg foglalt állást amellet nemcsak most, a legutóbb, de a munkapárti uralom alatt is kétszer, 1912 március 27-ikén és június 19-én. Ezzel kapcsolatban – valóban a tévedésre nem használok olyan kifejezést, mint a volt miniszterelnök úr – vagyok bátor figyelmeztetni, hogy az „Igazmondódban” megjelent cikkében foglalt az az állítás, hogy a törvényhatósági bizottságban 93-an voltak jelen a bizottság 400 tagja közül, éppen annyira megfelel a valóságnak, mint az az állítás, amely 50-60 százalékosnak mondotta a reformot, amelyről a számok világánál bebizonyítottam, hogy csak 28 százalék, a vármegyékben 20 százalék.

Rakovszky István: Kis tévedés. (Mozgás.)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Itt van kezem közt a nyomtatott jegyzőkönyv, amely mutatja, hogy nem 93 ember, hanem 147 emberből állott a közgyűlés, és merem állítani, minthogy a határozat egyhangú volt és tíz percig tartott a közgyűlés, hogy soha ily alkalmakkor több ember jelen nem volt, de ha a volt miniszterelnök urat boldoggá teszi az a tudat, hogy ez úgy volt, habár felolvastam az adatokat, ez ellen a boldogító hite ellen kifogást nem tehetek, amint nem tehetek kifogást azon kiváló statisztikája ellen sem, hogy a választójogi nagygyűlést java-részt asszonyok és suhancok képezték. (*Mozgás a baloldalon.*) Ha ez a hite boldogítja őt, pillanatig sem kívánom ebben megzavarni. (*Mozgás a baloldalon. Zaj. Elnök csenget.*)

Ezeknél az apróságoknál, amelyekre semmi súlyt nem helyezek, ezeknél az apróságoknál sokkal fontosabb, hogy a t. volt miniszterelnök

úr az ipari munkások választójoga tekintetében mily jelentékeny előhaladást tett a háború alatt és itt a külön béke gondolatával foglalkozott már akkor, amikor még miniszterelnök volt, és e külön béke gondolatát fejlesztette tovább most, tegnapi beszédében. E különbéke propagálásában igen sajátos álláspontra jutott. Ő, aki még 1913-ban részben az írás-olvasáshoz, részben a hat elemi iskolához kötötte az ipari munkások választójogát, ezen előbb említett kellék mellett, tehát lehetetlenné tette a hivatalból való összeírását a választóknak, most arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ipari szakmunkásokból egy választójogi arisztokráciát kíván a népesség többi rétegének rovására kifejleszteni. *(Mozgás.)* Bátor voltam ezt bizonyítani. *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)*

Ismét az „Igazmondódban foglalt beszédre hivatkozom, amelyet különben megismételt tegnap is. A korhatár leszállítását propagálja, ha jól tudom, a 27 évre, kizárólag ipari szakmunkások javára. Folytonosan arról beszélnek, hogy atheistákat akarunk bevinni a parlamentbe, nem a jó magyar népet akarjuk bevinni a parlamentbe, kozmopolistákat és atheistákat, és erre a vallásos alapon, nemzeti alapon álló igen tisztelt volt miniszterelnök úr konstruál magának egy választójogi tervezetet olyképen, hogy külön békét kell kötni a szocialistákkal. Azt mondja, a 30 éves korhatár általános leszállítását súlyos veszedelemnek tartaná, de bizonyos statisztikai átlagszámítások alapján, amelyek azt mutatják, hogy a munkásokra ennyi meg amannyi esik a 24-30 év közöttiekből, a többiekre pedig emennyi, kizárólag ezen ipari szakmunkások javára leszállítaná a korhatárt 27-re. *(Felkiáltások jobbfelől: Igaza van! Felkiáltások balfelől: És a többi?)*

Huszár Károly (sárvári): Elárulja a falu népét! *(Zaj.)*

Elnök: Huszár Károly sárvári képviselő urat kérem, méltóztassék csendben maradni.

Vásonyi Vilmos igazságügy miniszter: Mit jelent ez elsősorban? Ez azt jelenti, hogy a földműves csak harminc éves korban lesz érett választóvá, az ipari szakmunkás pedig huszonhét éves korban; a kereskedő, az iparos csak harminc éves korban érik meg, az alkalmazottja az már huszonhét éves korában. *(Élénk derűtség és taps balfelől.)* Ez a polgári társadalomnak oly gyönyörű honorálása, ez a magyarságnak, a trikolornak oly hallatlan győzelme, hogy kiváltságos korhatár szerinti választójogot kíván kreálni az ipari szakmunkások számára, hogy ezek után természetes, hogy mind istentagadók, kozmopoliták, hazaárulók vagyunk. *(Derűtség és taps a baloldalon.)* Aki nem végzett nyolc középiskolát, annak az 1913 évi törvény szerint nincs pardon, az lehet gyáros, annak négyszáz munkása ezen terv szerint le fog szavazni huszonhét éves korában, ő maga lehet huszonkilenc esztendő és akkor sem szavazhat le. *(Taps a baloldalon.)*

Tovább megyek. *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Ez a nagyszerű terv, amelynek az volt a célja, hogy az általános szavazati jognak legrégebbi harcosait kiszakítsa és minket otthagyon a porondon, a különbékének ez a taktikája a következő komikus eredményekre vezet. *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Egy szabómester csak harminc éves korban lesz választó, a szabólegény huszonhét éves korban. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* A cipésmester harminc éves korában lesz választó, a cipészlegény huszonhét éves korban. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* A komikum ott kezdődik, hogyha egy cipészlegény megnősül, örököl, vagyonhoz jut és önállósítja magát, akkor a huszonnyolcadik évében is kitörlik a választók közül. *(Hosszantartó derűség és taps a baloldalon.)*

Emlegetik folyton az atheizmust. Nem tudom, minő alapon, honnan szedte a volt miniszterelnök úr az atheizmus vádját. Bizonyítsa be, ki hirdet közülünk atheista tanokat! Azt mondja, hogy a magyarságot nem kívánjuk honorálni. Amint azt már tegnap Apponyi Albert remek beszédében kimutatta, azt a magyar mezőgazdasági proletárságot, amelyben, fájdalom, nagyobb az aránya a magyarságnak, mint a birtokosság között, mert a hivatalosan kiadott statisztikájuk szerint a magyarság a birtokosok között csak 40 százalékot képvisel, az írni és olvasni tudó mezőgazdasági munkások között pedig 64.6 százalékot (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*), ezt a teljesen magyar réteget, amelynél csak a gazdasági cselédség magyarabb, amelynek 78 százaléka magyar az írni és olvasni tudók közül, ezt a törzsökös magyar réteget, ezt a zsellérséget kihagyják a választók sorából és külön kiváltságos arisztokráciát akarnak csinálni a városokban és mégis mirőlünk mondják, hogy mi a magyarságot nem honoráljuk. (*Élénk helyeslés és taps a baloldalon.*)

Huszár Károly (sárvári): A nép ezt nem fogja tűrni!

Szmrecsányi György: Találkozunk a választók előtt, reméljük, nemsokára!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: A mai napon is több alkalommal hangoztatták, hogy a dinasztia érdekében levőnek tartják, hogy az általános választói jog, ezen gyökeres demokratikus reform meg ne valósuljon. Ha én a társadalmat úgy képezem, mint egy piramist, amely társadalmi rétegeiben felfelé egyre keskenyedik, és melynek csúcsa a királyság, vajjon a csúcsnak az-e a nagyobb biztossága, ha keskenyebb talapzata van, vagy ha szélesebb talapzaton nyugszik! Vajjon a dinasztíának az-e az érdeke, hogy a szeretet, a rajongás a király személye iránt ne éljen a nemzet minden fiának szívében, azért, mert látja, hogy a király áll a jogkiterjesztés élén! (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) Nem ez a rajongás-e a dinasztíának érdekel Nem ez felel-e meg a magyar királyság hagyományainak! (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) Nem a magyar királyság volt-e az, mely a rendi korszakban a jobbgátságot védelmezte! Nem a magyar királyság volt-e az, melynek a városok, a polgárság szabadságait, kiváltságait köszönhetette! Nem a magyar királyság volt-e az, mely 1848 előtt, a 40-es esztendőben, a királyi hivatalokban helyet adott a polgári származásúaknak, amikor még a vármegyékben csak nemesek lehettek tisztviselők! Igenis, a jogkiterjesztés, az elnyomottaknak, a jogokból kitagadottaknak a védelme ez a királyság hagyománya, ez a királyság érdeke. Önök nem a dinasztíát védik, csak önmagukat kínálják fel, és önmagukat védik, amikor azt mondják, hogy ez a reform a dinasztíát fenyegeti. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

A dinasztia védelmének szempontjából még két kérdés merül fel. Az egyik az orosz demokrácia megalakulása. Ha lehetséges volt még az a felfogás, hogy Magyarország egy Ararat hegye a demokratikus vizözönben és mi ott az Ararat hegyen vidám majálist tartunk (*Derültség balfelől.*) s ha lehetséges volt ez a felfogás azelőtt, lehetséges-e ennek fentartásfya az orosz demokrácia megalakulása után! Azelőtt, amikor Oroszország, amely a nemzetiségek szemében mégis a nemzetiségi ideál kicsúcsosodása volt, egyúttal a cári önkényt, a szolgátságot képviselte, nem volt oly nagy vonzóereje, de ha a demokratikus Oroszország mellett mi a reakcionárius elzárkózottság álláspontján maradunk, akkor a vonzóerőt és a veszedelmeket szaporítjuk.

Mi nem lehetünk sziget az immár demokratikus Európában és nem lehetünk sziget a centrális Európában sem, amelynek akkor leszünk

méltó tagjai, ha lesz nálunk is legalább annyi demokrácia, mint a centrális Európának többi államában, mert a német birodalmat az általános választójog egybeforrasztó ereje teremtette meg és tartja fenn. *(Úgy van! Úgy van! balfelől. Derűtség és ellentmondás jobbfelől.)* Csak nevesse-nek Bismarckon. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A német birodalomban megvan a birodalmi választásoknál az általános választójog és megvan a velünk szomszédos Ausztriában a teljes választójog. *(Nagy zaj és felkiáltások jobbfelől: Szép dolgokat látunk ott! Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Demokratikus alkotmánya van Bulgáriának és Törökországnak is. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* Hát nemcsak egész Európában, de ebben a centrális Európában is mi legyünk az egyetlenek, akik nem csináljuk meg a demokratikus alkotmányt, ebben is egy elszigetelt rész legyünk! Ki képzelheti ezt, hogy ez egyáltalában lehetséges!

Ezekután méltóztassék megengedni, hogy egész rövidséggel kitérjek arra a tendenciózusan ismétlődő vádra, amely vád kihegyezése engem egyáltalában nem lep meg, mert politikai pályámon már megszoktam ezt a vádat, hogy én 1913 január 19-én megtámadtam a középosztályt. Erre az illető képviselő úr idézettel áll elő, amelyet egy hírlapból hoz fel, amelyre vonatkozólag annakidején nyilatkoztam, hogy beszédemet az összefüggésből kiszakította. Állapítsuk meg előbb, hogy kik voltak jelen ezen a népgyűlésen, hogy a hazát kiknek jelenlétében árultam el: Apponyi Albert gróf *(Élénk éljenzés bal felől.)*, Barabás Béla, Lovász Márton, Beök Iván. Ezeknek jelenlétében támadtam meg gyalázatos szavakkal a középosztályt és árultam el a hazaszeretetet. *(Derűség.)*

Hát mielőtt még rátérnék a dolog lényegére, elképzelhető-e – ismerem ezt a tréfát, a tréfa ugyanaz, csak megismétlődik, hogy egyszer itt, egyszer ott bukkanjon fel, – hogy én Apponyi Albert gróf és azoknak jelenlétében, akikre hivatkoztam, támadom a középosztályt *(Élénk tetszés balfelől. Felkiáltások jobbfelől: Elképzelhető!)* és hogy azt ő szó nélkül hagyja! *(Zaj.)*

Nem, t. Ház. Hanem a dolog egyáltalában így van-e! Az összefüggésből itt is kegyesen kiszakítottak. Megvan, ki tudtam keresni, mert ők nem voltak olyan szívesek nekem átadni a beszédet, amelyet állítólag aradi lapból vettek, megvan a gyorsírói feljegyzés abból az időből és ebben ez van *(Olvassa):* „Ami pedig azt illeti, hogy ők az ő maradi választójogukkal az értelmiséget akarják megvédelmezni és a középosztálynak vezetőszerepét, hát az a kérdés, hogy miféle értelmiségről beszélünk: beszélünk arról az értelmiségről, amelynek van köze az értelmiséghez, vagy beszélünk-e arról az értelmiségről, amelyet azért neveznek így, mert alapja a tudatlanság, az előítélet és az elfogultság”. *(Úgy van! bal felől.)* „Az én értelmiségem az az értelmiség, amely nem kér senkitől sem kiváltságot, mert szomorú ember az, akinek mankóra van szüksége és szomorú középosztály az, aki a törvényektől kér védelmet és kiváltságot.”

Hát hol támadtam itt a középosztályt! *(Zaj balfelől.)* Vagyok annak olyan tagja, mint a képviselő úr. *(Zajos helyeslés balfelől. Nagy zaj és mozgás jobb felől.)* Tisztelt képviselőház! Azt hiszi t. képviselőtársam, hogy a középosztály bezárt valami! Hát az a sok tanár, tanító, orvos, ügyvéd, művelt kereskedő, iparos és így tovább, nem tagja a középosztálynak *(Élénk helyeslés balfelől. Zaj jobbfelől. Felkiáltások: Koldus, tarisznya!)* Teljesen híven idéztem és azt mondtam, hogy az a középosztály, mely törvényesen kiváltságot kér magának, akkor nem úr, ha-

nem koldus. Ugyanezt állítom tehát most is. *(Élénk helyeslés balfelől. Nagy zaj jobbfelől.)* Azt mondtam akkor is, hogy az a középosztály, amely a maga kvalitásaival megnyerte a nép bizalmát, igenis, vezetni fog tovább is, úgy, amint vezetett 1848 után, kiváltságai eltörlése dacára is, az a régi középosztály, amelynek megvannak kiváló kvalitásai. *(Élénk felkiáltások balfelől: Éljen Vázsonyi. Nagy zaj jobbfelől és felkiáltások: Árdragítókat védett! Hazaárulókat védett!)*

Elnök: Takács József képviselő urat, aki figyelmeztetésem dacára állandó közbekiáltásokkal zavarja a tanácskozást, rendre utasítom. *(Nagy zaj jobbfelől és balfelől.)* Csendet kérek!

Sümegei Vilmos: Az ész, a tudás és a jellem kiválósága!

Elnök: Kérem Sümegei képviselő urat, legyen csendben. *(Zaj.)*

Sümegei Vilmos: Büszkesége a magyarságnak!

Elnök: Sümegei képviselő urat rendreutasítom.

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: T. Ház! Hogy mennyire valótlan az, hogy én osztályt támadtam meg akkor, Apponyi Albert gróf jelenlétében, mutatja beszédem további része, amikor azt mondtam a munkapártról: „Én még azt sem mondhatnám róluk, hogy⁷ ők az osztályuralmat védik, mert nem ismerem azt az osztályt, amelyre ők támaszkodnak. Vajjon melyik osztály az ebben az országban, amely szereti őket, vajjon az iparosok, kereskedők, földművesek, hivatalnokok, alkalmazottak vagy munkások osztálya-e? Nem nevezhetem másnak, csak egy ember erőszakos szuggesztíójának azokra *(Úgy van! Úgy van!)*, akik egybefogva reszketnek egy új, becsületos választójog megszületésétől, mert ez az ő halálukat, az ő uralmuknak összeomlását jelenti. *(Hosszantartó helyeslés, éljenzés és taps balfelől. Felkiáltások balfelől: Nem lesz Lukácsnak sója! Lukács László a középosztály védelmezője!)*

Ez volt tehát az a súlyos támadás, amelyet a középosztály ellen intéztem, amelyért bocsánatot kell kérnem Szász t. képviselőtársam szerint. Hát Szász t. képviselőtársam pedig azok közé tartozik, akik nem akarnak jogot adni azoknak a magyaroknak, akik a harctereken véreznének és küzdenek. *(Zajos tetszés és helyeslés balfelől.)*

Szász Pál: Nem igaz, hazudik! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Szász Pál képviselő urat rendreutasítom! *(Zaj.)*

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Kérjen tehát ő bocsánatot azoktól. *(Nagy zaj, amely miatt a szónok további szavai nem hallhatók. Folytonos közbeszólások és zaj jobbfelől és balfelől. Felkiáltások jobbfelől: Hazudik! Élénk felkiáltások balfelől: Rendre! Rendre! Nagy zaj.)*

Elnök: Nem érteni a t. képviselő urak mostani kívánságát. Szász Pál képviselő urat rendreutasítottam. Szász Pál képviselő úr nem soros jegyző. Felült az elnöki emelvényre és oly közbekiáltást engedett meg magának, amelyet szó nélkül nem hagyhattam és ha t. urak csendesebbek lettek volna, méltóztattak volna hallani, hogy rendreutasítottam. *(Halljuk! Halljuk!)*

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: T. Ház! E durvaságokra, amelyeket felém röpitenek, amelyeknek célja . . . nem felelek. *(Felkiáltások jobbfelől: Igazságok! Nagy zaj és mozgás balfelől. Élénk felkiáltások balfelől: Éljen Vázsonyi! A baloldalon a képviselők felállanak és hosszasan éljenzik és tapsolják a szónokot. Nagy zaj, amelyben szónoknak időközben mondott szavai elvesznek.)*

Elnök: Kérem Lovászy Márton képviselő urat, legyen csendben!

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Felment ez alól becsületben és tisztességben eltöltött életem. *(Élénk helyeslés és éljenzés bal-*

felől.) Aki tisztességemet támadja meg, szerezzen magának odakünn egy embert, aki azt elhiszi. *(Nagy zaj, amely miatt a szónok szavai nem hallhatók. Felkiáltások balfelől: Oszlassák fel a Házat! Felkiáltások jobbfelől: Ki mondta, hogy ne oszlassák fel!)*

Vátszonyi Vilmos igazságügyminiszter: A választójog kérdésére visszatérve, azon sajátságos felfogással találkozom, amely azt hiszi, hogy a választójog kérdését a szűkszívűség alapján való megoldással elintézheti a képviselőház. *(Zaj jobbfelől. Elnök csenget.)* T. Ház! A képviselőház csak tükör, nem az élet valósága, tükre annak, hogy milyen a nemzeti élet struktúrája; azt hiszik, hogyha ez a tükörmem valódi, hanem homorú vagy domború tükör, ezáltal az élet valósága megváltozik; azt hiszik, hogyha akár a jogokból kitagadott magyarokkal szemben, akár a szociáldemokrata párttal szemben, akár a nemzetiségekkel szemben ezt az álláspontot vallják, hogy velük szemben a választójog igazságát nem kell érvényesíteni, akkor ezzel nincsenek szocialisták, nincsenek nemzetiségiek és nincsenek jogokból kitagadott milliókra menő magyarok? *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Az élet valósága megmarad és hogy mennyire nem a tükör dönt, hanem az élet valósága, mutatja, hogy dacára, hogy a szociáldemokrata pártnak egyetlenség képviselője nincs itt a Házban, azért az igen tisztelt volt miniszterelnök úr igen gondos és beható tárgyalásokat folytatott a szociáldemokrata párttal, hogy őket posthumus választójogi tervei számára megnyerje. *(Igaz! Úgy van balfelől.)* A nemzetiségeket is hiába akarjuk a választójogból kizárni, azért itt vannak. Nem lehet ezen a tényen változtatni, a jogokból kitagadott proletár magyarságot a mezőgazdaságban, az iparban hiába nem eresztem be: itt vannak azért. És mi jobb, az-e, ha bejönnek ide, a Házba, ha az eszmék tisztulása, a nézetek összeütközése következik be és a nyilvánosság kontrollja alá helyeztetik, vagy ha lesz egy földfeletti Magyarország és egy kontrollon kívüli földalatti Magyarország, ahol az elégtelenség és az izgalom gyülemlik össze. *(Tetszés és taps balfelől.)*

És amikor a volt miniszterelnök úr itt hivatkozik az Istenségre és az Istenség nevében is kitagad minket és amikor a szociáldemokrata pártnak kínál egy kiváltságos arisztokrata választójogot a korhatár leszállításával és azt mondja, hogy az atheizmustól és a nemzetköziségtől akarja megmenteni Magyarországot: akkor én azt hiszem, hogy az igazi vallásosság nem tesz különbséget ember és ember között. Istenhez a cenzusos választók éppoly közel állanak, mint azok, akiknek nincsenek meg a cenzusok. Az Isten képére formált embertől nem lehet a jogokat megtagadni, ez a jog senkinek meg nem adatott, de legkevésbé, hogy ezt a törekvést a vallás nevében, a szeretet nevében hirdesse. Erős elhatározással összefonódva ellenünk és a kormány ellen áll a többség tábora. Felállítja azt a tant, hogy nem kell sem demokrata választói jog, de nem kell kibontakozás sem, nem szabad választani! Ez azt jelenti, hogy olyan párviadalt kíván, amelyben az egyik fél meg van kötözve, a másik' fél pedig karját szabadon használhatja. Hát igenis, a választás háború alatt rendes viszonyokat és körülményeket feltételezve, olyan izgalom, amelyet el kell kerülni. De ha a t. Ház arra az álláspontra helyezkednék, hogy azon risque nélkül hogy a választók elé kellene lépni, összeállva megakadályozza itt az általános választójogot: ez a hősiesség látszata lehet, de a hősiesség a kockázattal kezdődik, én pedig abban kockázatot nem találok, hogy egy *meglévő többség megakadályozza a választók megkérdezése* nélkül egy elv érvényesülését. És *ha azt mondják, hogy mi azok*

nélkül a hősök nélkül akarunk esetleg választani, akik a harctéren vannak, tehát a harcosok nélkül kívánjuk megvalósítani a harcosok választójogát, arra azt felelhetem, hogy nem hiszem, hogyha azok, akik a harctéren vannak, mikor hazajönnek és azt tapasztalják, hogy idehaza több lett a jog és több lett a szabadság, ezért közöttük forradalom törne ki. (*Hosztantartó élénk éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Amikor *Vázsonyi* kijelentette, hogy a durvaságokra nem reagál, mert erre feljogosítja őt egész élete, amit tisztességben és becsületben töltött el, olyan ünnepelés következett, mint amilyen ritkán volt a magyar képviselőházban. Az összes baloldali pártok tagjai felkeltek és éljenzve, tapsolva fogták körül *Vázsonyit*. A beszéd hatása alatt az ülést fel kellett függeszteni és a teremben, majd pedig a folyosón azután is percekig ünnepelték az igazságügyminisztert.

III.

A bíróság

– 1917 június 27. –

A képviselőház másnapi ülésén, június 27-én, amikor már az indemmitás részletes tárgyalása folyt, talált alkalmat *Vázsonyi* arra, hogy a bírói állások szaporításának szükségességéről véleményét kifejtse. Ebben a beszédjében válaszol *Teleszky* Jánosnak is, aki mint volt pénzügyminiszter vette bírálat alá a javaslat e szakaszát. *Vázsonyi* a következőket mondotta:

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Tisztelt Ház! Méltóztassék megengedni, hogy néhány észrevételt tegyek, amidőn ajánlom, hogy méltóztassék a benyújtott új szakaszt elfogadni.

Ez a szakasz tulajdonképen lényegileg nem új. Legnagyobb részében, már tudniillik pénzügyi kihatását tekintve, legjelentősegteljesebb részében semmi egyéb, mint az előző kormányok ígéretének likvidálása. Az összes, 713.490 koronát kitevő költségek közül 386.500 korona albírói és alügyészi állások megszüntetésére esik. Már most itt van előttem az 1913-ik évi igazságügyi költségvetés, amely XVII-ik lapján a következőket mondja (*Olvassa*): „Úgy az 1908 évi VI. t.-c.-nek, mint az azóta alkotott költségvetési törvényeknek országgyűlési tárgyalása alkalmával ismételten megnyilvánul az az óhaj, hogy a bírák és ügyészek anyagi helyzetének javítása céljából az albírói és ezzel kapcsolatban az alügyészi intézmény eltöröltessék. A parlamenten kívül álló körök, különösen az ügyvédi kamarák és a jogi szaklapok szintén állandóan sürgetik e csekély javadalmazású állások megszüntetését, illetőleg bírói és ügyészi állásokká való átszervezését. E kérdésnek megoldása különös fontosságot nyer most a polgári perrendtartás életbeléptetésének küszöbén. Az 1912 évi V.U. t.-cikknek a folyó évi március hó 1-én már életbelépett 3. §-a szerint ugyanis a jövőben albírót a járásbíróságoknál csak kivételesen lehet alkalmazni; a törvényszékeknél alkalmazott albírákról pedig ugyanez a törvényhely akképen rendelkezik, hogy a törvényszék tanácsában elnöki minőségben egyáltalán nem, a felelbebeszi tanácsában és az esküdt bíróságban egynél többen nem vehetnek részt és házassági ügyben sem járhatnak el kiküldött bíróként. Eszerint az albírák alkalmazhatósága a közel jövőben lényegesen csökken. Ezért az albírói és alügyészi állásoknak fokoza-

tos megszüntetését vettem tervbe, s a jelen költségvetési előirányzatban száz albirói állás megszüntetése mellett száz új, VIII. fizetési osztályú birói állást vettem fel.”

Méltóztatik tehát látni, t. Ház, hogy a perrendtartás hivatkozott szakaszai, melyekhez még hozzátehetem a 86. §-t is, az albirák alkalmazását meglehetősen korlátozzák. A törvény 86. §-a szerint ugyanis a járásbíróóságoknál, polgári perben és elmebetegeknek intézetbe való felvétele vagy intézetből való elbocsátása iránt indított eljárásban albiró rendszerint nem járhat el. Mindezek tehát az albirák számát meglehetősen korlátozzák, úgyhogy ez a szakasz tulajdonképen nem egyéb, mint az előző igazságügyminiszter úr által meg tett ígéretnek a megvalósítása, azon a nyomon való haladás, amelyet ő már előzőleg kijelölt. Ez a legjelentékenyebb része tulajdonképen a benyújtott módosításnak. Ami már most a jegyzői állásokat illeti, itt ismét hivatkozom arra, hogy az 1913 évi igazságügyi költségvetés, amely a jegyzők tekintetében is a státusfokozatok megjavítását kilátásba helyezi, erre vonatkozólag szintén tartalmaz rendelkezéseket. Itt is egyszerűen továbbhaladunk a nyomon és tekintettel arra, hogy a jegyzők között vannak olyanok, kik már birói vizsgát tettek, vannak már idősebbek, akik előhaladni nem fognak, ezek számára is a sivár előléptetési viszonyokat javítani akarjuk, anyagi megélhetésüket biztosítani kívánjuk. Ezzel nem alkottunk semmi újat, egyszerűen tovább fejlesztjük azt, ami már az előző kormányok idején megindult. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Nem tekinthető továbbá újnak a javaslat többi része sem, mert az sem egyéb, mint igen szerény kiépítése annak a rendszernek, amely már eddigi törvényeinkben is le vannak fektetve. Hallottam azt az ellenvetést, hogy mi itt a birói kart bizonyos előnyökben részesítjük a köztisztviselői karral szemben. Erre vonatkozólag felhozhatnám azt, amit már az igen t. pénzügyminiszter úr felhozott. Először is azt, hogy a birói karnak van a legmagasabb kvalifikációja; ez tehát már magában véve is indokoltá tenné a megkülönböztetést. Felhozhatnám továbbá azt, hogy amint nem tekintette a köztisztviselői kar sérelmesnek azt, hogy az 1869 évi IV. t.-cikk a bírakra nézve egészen külön kötelmeket állapított meg, a mellékfoglalkozások tekintetében, továbbá a birói függetlenség, hozzáférhetetlenség, pártatlanság tekintetében egészen különös szabályokat állított fel, amint nem sértheti a köztisztviselői kart a birói állásnak, a birói függetlenségnek az egész tisztviselői karból való közjogi kiemelése, épp úgy nem sértheti az sem, hogy ezen körülményeknek megfelelően igen szerény mértékben a bírák számára itt létszámszaporítás nélkül bizonyos státusrendezés foglaltatik. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Én azonban a magam részéről egyszerűen hivatkozom arra a nagy igazságszolgáltatási érdekre, hogy azok az igen jelentékeny és elsőrangú feladatok, amelyek a bíróságra vannak bízva, akkor vannak legjobban ellátva, ha a birói dignitás és a birói állásnak anyagi javadalmozása között igyekezünk a tatóngó nagy szakadékot valamiképp áthidalni. Ez csak szerény kísérlet erre vonatkozólag és itt bátorkodom kijelenteni, hogy a jövő helyes útja az lesz, amit az előző t. igazságügyminiszter úr bizonyos tekintetben a királyi törvényszéknek büntető osztályánál már megvalósított, ahol tudniillik a pénzügyi bíráskodást kivette a társasbíráskodás köréből, hármass kollégium helyett az egyes bíráskodást léptette életbe, úgyhogy az egyes bíró határoz, mint királyi törvényszék; ezen a nyomon kell továbbhaladnunk és a birói létszám apasztásával a

magánjogban bizonyos határig és a királyi törvényszékek büntető hatáskörében bizonyos deliktumoknál igyekeznünk kell meghonosítanunk a jövőben az egyes bíróságok működését is, hogy azután az így megtakarított összeget fordítsuk arra, hogy a csökkent bírói létszám nagyobb javadalmazáshoz jusson. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Mindezek alapján tisztelettel kérem, méltóztassék a szakaszt változatlanul elfogadni. Még csak egy megjegyzést vagyok bátor tenni. Teleszky János t. képviselő úr kiemelte azt, hogy a kormányprogramban miért foglaltatik külön pontként az, hogy különös gondunk lesz azon ügyvédek sorsára, akik a háború következtében anyagi egzisztenciájuk alapjait veszítették el. Azt kérdezte, miért nincs ez meg egyéb társadalmi osztályokra nézve is. Erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy amikor ezen rendelkezés a kormányprogramba belekerült, ez nem az anyagi segítségnek vagy támogatásnak az eszközeit kívánta jelenteni; ez egyszerűen azt jelentette, hogy ha lesznek olyan ügyvédek, akik a háborúban teljesített katonai szolgálatuk miatt idehaza nem találják meg már irodájukat és elveszítik egzisztenciájuk bázisát, akkor ezek, ha a kamarák véleménye alapján tudás és megbízhatóság tekintetében mindenképen megfelelőeknek mutatkoznak, a bírói és jegyzői kinevezéseknél fognak figyelembe vétetni. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Ez tehát nem jelent semmiféle külön gondoskodást más osztállyal szemben, ez egyszerűen egy kormányzati intézkedés, amely egészen természetes és amelyeit azért vettünk fel a kormány programjába. (*Helyeslés a baloldalon. Ellentmondás a jobboldalon.*)

Teleszky János mindjárt válaszolt Vázsonyinak és polémiába szállván vele, jelentette ki, hogy hajlandó ugyan pártja megszavazni a státuszrendezést, azonban tiltakozott az ellen, hogy Vázsonyi különbséget tegyen a bírói kar és az egyéb tisztviselői kar között. *Vázsonyi* nem akarván, hogy kijelentéseit félreértsék, így válaszolt Teleszkynek:

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Tisztelt Ház! Röviden kívánok csak szólni. Egy pillanatig sem hagyhatom szó nélkül, hogy kijelentéseimnek oly értelmezés adassék, mintha a magyar tisztviselőkart hozzáférhetőnek tartanám amiatt, mert a bíróságok állását, amint erre utaltam, közjogi szempontból egészen külön szabályozás alá vette a magyar törvényhozás. Ez természetes, hogy e bíróságok kiemeltettek közjogilag. A köztisztviselő nem lehet hozzáférhető, mert ha az, hűtlenséget követ el. (*Úgy van! balfelől.*) A köztisztviselőre is igenis nagy anyagi érdekek vannak bízva, néha sokkal nagyobbak, mint aminők valaha is a bíróságnál megfordulhatnak. Méltóztatnak látni, hogy mint az élet ismerője, ennek teljesen tudatában vagyok. Ha tehát kérem a Házat, hogy méltóztassék e javaslatot pártolni, ez egyáltalában nem jelenti azt, mintha az egész tisztviselői karnak nagy jelentőségét, tisztességét és szolgálatait bármiféle tekintetben elhomályosítani vagy háttérbe szorítani kívánám.

Tény azonban az, hogy az 1869: IV. t.-c. tiltja azt, minden rendű bírónak, hogy például nyilvános számadásra kötelezett vállalatokban, részvénytársaságokban, szövetkezetekben, díjazással összekötött állásokat foglaljanak el. (*Úgy van! balfelől.*) Tény az, hogy a köztisztviselők, éppen magasabb kategóriákban néha egyenesen állami kirendelés mellett nyilvános számadásra kötelezett vállalatokban helyet foglalnak. (*Felkiáltások balfelől: Úgy van! Miniszteri tanácsosok.*) Nem azon célból, hogy jövedelemhez jussanak, hanem, hogy állami érdekeket képvisel-

jenek. De viszont engedély nélkül lehetséges az is, hogy köztisztviselők így működjenek, anélkül, hogy ez bármiféle homályt vethetne az ő köztisztviselői működésükre, mert egészen más ágazatban működnek, mert egyáltalában semmiféle kapcsolatuk nem lehet azokkal az intézményekkel. Mindez a bírakra nézve teljesen ki van zárva. De én mondtam, hogy erre semmiféle súlyt nem helyezek, én a fősúlyt arra helyezem, hogy ez már az előző kormányok Ígéreteinek egyszerű beváltása, az előző kormányok nyomán való haladás, ez nem valami meglepetés, nem valami novum és hogy az igazságszolgáltatásnak nagy érdeke. Ezen szempontból ismételtelen kérem, hogy méltóztassék az új szakaszt elfogadni. *(Helyeslés.)* A képviselőház mindezek után a státuszrendezési javaslatot elfogadta.

IV.

Győzzön az eszme!

– 1917 július 10. –

Az alkotmányos szokásoknak megfelelőleg, *Vázsonyi* lemondott mandátumáról, mire a *Terézvárosban új választást* rendeltek el. Június 10-re tűzték ki a választást és nyolc órakor *Felek*y Béla dr. választási elnök bejelentette, hogy a VI. kerület képviselőségére egyedül *Vázsonyi* Vilmost ajánlották. Félórai várakozás után aztán az elnök *Vázsonyit* Budapest VI. kerület megválasztott képviselőjének mondta ki. Küldöttség ment ezután *Vázsonyiért*, akit hatalmas tömeg fogadott. *Vázsonyi* meghatottan fogadta a terézvárosi polgárság immár ötödször megnyilvánuló bizalmát és emelkedett hangú beszédben válaszolt azokra az üdvözlő szavakra, amelyekkel *Felek*y Béla dr. átadta neki a mandátumot.

Vázsonyi Vilmos: Hatodizben veszem át immár a Terézváros mandátumát. Amidőn hálás köszönetet mondok választópolgártársaimnak, a küzdelemben bajtársaimnak, ezért a bizalomért, visszaröppen emlékeztem az első választás idejére. 1901-ben fiatalon választottak meg e kerület képviselőjévé. És akkor, 1901 október 2-ára következő éjszakán Isten szabad ege alatt, senki által fel nem hivatva, csak lelkem sugallatát követve, hogy viszonyozzam azt a forró szeretetet, amely irányomban megnyilvánult, az egybegyűlt nép előtt esküt tettem, hogy én a mandátumot nemcsak választóim megbízásának tekintem, hanem Budapest jogtalan népét is képviselni akarom. *(Lelkes éljenzés és taps.)* 1901-ben az általános választójog jegyében folyt le a mi választásunk és most, amikor mint minisztert választanak meg engem, ugyanezzel a programmal állok önök előtt. A fiatalok pártja voltunk mi 1901-ben; 1905-ben már a küzdelemre termett férfiaknak megpróbáltatásán mentünk által, amikor minden erőhatalommal szemben nem minisztert választottak bennem, hanem hatalmas miniszterrel – szemben választottak meg képviselőjükké. Az a két nap, az a három éjszaka, amelynek minden megpróbáltatását végigszenvedve, téli hidegben, fagyban, nélkülözésben ez a kerület kiállotta negyvennégy órán át az elvhűségnek és kitartásnak próbáját, örök dicsősége a magyar városi polgárság önértetének és ellentállási képességének, nekem pedig egy életre szóló felejthetetlen emlék, amelyet szivemből kitépni nem tudok soha. *(Zajos taps.)* Ez a kerület az általános választójog elvét segítette diadalra 1905-ben is, és az általános választójog programját vallotta 1906-ban, amidőn a koalíció uralma alatt ajándékozott meg bizalmával, s az általános választójog alapján adta nekem

Dr. Vázsonyi Vilmos
 igazságügy-miniszter Budapest, szeptember 17. választás körüli
 rólomat megváltott országgyűlési képviselőnek nyelvénytartott.
 A választás alkalmán tartott lefolyásait három példányban
 az illető joggyűlésre az illető példányban, annak egyik példányban Dr. Vá-
 zsonyi Vilmos megváltott képviselőnek küldtettem, a másik
 két példány pedig a központi választmányomnak megküldtettem.
 Kelt Budapest, 1897. évi július hó 10. napján.

V. V. V. V. V.
 választás alkalmán

P. P. P. P. P.
 1897

A képviselőválasztás 1897. évi szeptember hó
 12-én tartott 414. sz. ülésén 1899. évi joggyűlési
 törvények által határozottával Dr. Vázsonyi
 Vilmos végleg szünt megváltott képviselőnek jelöltettem.

Dr. Vázsonyi Vilmos
 a képviselőválasztás joggyűlési

Vázsonyi képviselői mandátuma, melyet mi-
 nisztersége alatt nyert el

Én kívánom azt, hogy minél előbb elérkezzék a mérkőzésnek napja és mutassák meg, hogy mit tudnak ők hatalom nélkül, szuronyok nélkül, Wertheim-kasszák nélkül. Mérközzünk egymással és maradjon a porondon az, aki legyőzöttet.

Hálásan köszönöm még egyszer, kedves barátaim, harci füzetekben megedzett elvtársaim, bizalmatoknak újabb jelét. Ez a bizalom számomra felhívás a további küzdelemre. És ha a harcnak tüzeiben megsemmisülök is, csak győzzön az eszme! (Viharos taps, lelkes éljenzés.) Szakadó záporban tartotta meg Vázsonyi ezt a beszédet, ámde a tömeg egy pillanatra sem mozdult el, s egyre növekedve, lelkesen ünnepelte képviselőjét.

A védelem szabadsága

– 1917 július 11. és 21. –

Július 11-én jelentette be a képviselőház elnöke, hogy Vázsonyit újból képviselővé választották, ugyanezen az ülésen Farkas Pál interpellációt intézett az igazságügyminiszterhez, hogy tájékoztassa a képviselőházat azokról az elvekről, amelyeket a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a

magyarság és a szabadság, a kuruc szellem és a demokrácia válthatatlanul egybeforrt. Rákóczi, Bocskay és Kossuth zászlaja nem lehet a Tisza gárdája lobogója soha! (Viharos taps.) Harcoljon mindenki a maga lobogója alatt. A régi és edzett labancok maradjanak labancok és ne fordítsák kifelé labanc dolmányuk kuruc bélést. (Zajos taps.) Mutogassák csak mezítelenül a maguk népgyűlölő politikájukat. Kínálják a magyar népnek azt a jövődőt, hogy tegyünk különbséget osztály és osztály, ember és ember között. Hirdessék, hogy az Isten képére formált ember nem egyenlő jogra és boldogulásra termett. Hirdessék, hogy nem a szeretet elvének, hanem a gyűlölködésnek kell uralkodnia a társadalmon belül. Hirdessék a kevesek jogát a milliók jogával szemben. Ezt hirdessék, ez az ő lobogójuk és ezzel próbáljanak győzni. (Zajos tetszés.)

hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915 évi XIX. t.-c-nek és a gyorsított eljárás tervezett revíziójánál érvényesíteni óhajt.

Vázsonyi tudvalévőleg a Tisza-kormány alatt, *Balogh* Jenő igazságügyminisztersége idejében, több beszédben kifogásolta a gyorsított eljárás módját. Ebben a kérdésben az ügyvédi kamarák jogász-testületei is osztoztak álláspontjában, úgy, hogy mindjárt minisztersége első napjaiban ebben a kérdésben ankétot hívott össze. Az ankét után hangzott el *Farkas* Pál interpellációja a Házban, amelyre *Vázsonyi* így válaszolt:

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Tisztelt Ház! Hálás vagyok igen t. képviselőtársamnak, hogy alkalmat ad nekem arra, hogy bizonyos szállongó hírekkel és félreértésekkel szemben a Ház előtt álláspontomat tisztázzam. (*Halljuk! Hulljuk!*)

A t. képviselő úrnak és t. barátomnak első kérdése az, vajjon hajlandó vagyok-e a Házat azon főbb irányelvekről tájékoztatni, amelyeket a hadviselés érdeke ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadiszállítás körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915 évi XIX. t.-cikk revíziójánál érvényesíteni szándékozom. Erre nézve rövid feleletem az, hogy egyáltalában nem szándékozom ezen törvénycikk revízióját kezdeményezni. (*Helyeslés.*)

A másik kérdés az, hogy vajjon a gyorsított eljárás tervezett revíziójánál milyen elveket kívánok érvényesíteni. Ennél a pontnál elsősorban bátor vagyok kijelenteni, hogy az anyagi rendelkezések között és a büntető eljárás rendelkezései között azonban nem tudom azt a szoros kapcsolatot megtalálni, amelyet t. képviselőtársam. (*Helyeslés.*) Mert a bűnvádi eljárás mikéntje nem jelenti az anyagi törvény szigorának enyhítését. (*Helyeslés.*) Ha én annak, akit szigorúan elítélni kívánok, az esetre, ha bűnben találtatott, biztosítom azt a jogát, hogy kibeszélhesse magát, hogy védekezhessék, hogy a maga védelmére felhozhasson mindent és ha nem keltem benne azt a képzetet, hogy én őt elnyomni kívánom, hanem, ha kénytelen elismerni a legnagyobb bűnös is, hogy a védelem szabadsága mellett vele szemben a jogos megtorlás érvényesült. (*Helyeslés.*), akkor tulajdonképpen még nagyobb mértékben tudom előidézni a társadalomban a megvetést a bűnösökkel szemben. Így soha semmi kétséget, egy kulcslyuknyi rést sem hagyok fenn az iránt, hogy az az ember, akire lesújtott az igazságszolgáltatás megérdemelt teljes ereje, tényleg bűnös, megérdemli a büntetést és az ennek nyomán jogosan kijáró társadalmi megvetést. (*Helyeslés.*)

Mínthogy én, t. Ház, a gyorsított eljárás lényegét abban találok, hogy a fórumok megrövidítettnek – tehát a rendes gyorsított eljárásnak egyik fóruma a királyi törvényszék, másik fóruma a királyi Tábla, a garanciális gyorsított eljárásban pedig egyik a királyi törvényszék ötös tanácsban, másik a királyi Kúria – s mínthogy másfelől a gyorsítást abban találok, hogy közvetlen az idézés, vagyis kifogások a vádindítvány ellen nem tehetők: azokat a panaszokat, amelyek az ügyvédi kamarák részéről és a megtartott ankéten merültek föl, s amelyek tisztán és kizárólag arra vonatkoznak, hogy a gyorsított eljárásnak a védelem szabadságával s az anyagi igazság kiderítésével ellentétes részei revízió alá vétessenek, a magam részéről helyeseknek ismertem fel, olyanoknak, amelyeket méltányolni kell. (*Helyeslés balfelől.*) Viszont, t. Ház, ámbár az ankéten jelenlevők mindannyian, a magas bírói funkcionáriusok is mind kivétel nélkül, az egész gyorsított eljárásnak eltörlését kívánták egyhangúlag, én a magam részéről az egész gyorsított eljárásnak eltör-

lésére még nem tartom elérkezettnek az időt *(Élénk helyeslés.)*, hanem egyelőre egy átmenetet kívánok létesíteni: megadni a közszabadságnak és a védelemszabadságnak azt, ami elengedhetetlen a közszabadság szempontjából, viszont azonban *(Helyeslés.)* tekintettel arra, hogy a gyorsított eljárás nemcsak a szállítási deliktumokra vonatkozik, amelyekről t. képviselőtársam szólt, hanem sok más, igen fontos államellenes deliktumra is, nem tartanám helyesnek, hogy tovább menjek és a gyorsított eljárás teljes eltörlését már most statuáljam. *(Helyeslés.)* Remélem, hogy a normális viszonyok felé közeledve mindinkább lehet továbbmenőleg is enyhíteni ezeken a szabályokon s a gyorsított eljárás teljes eltörlését is meg lehet csinálni.

Meg kell nyugodnom abban, t. Ház, hogy az ügyészség maga is lehessen nyomozó hatóság a gyorsított ügyekben, tekintettel arra, hogy az ország közigazgatósági hatóságai sokféle most túl vannak terhelve s a nyomozást, pláne hadterületen, helyesen nem vezethetik, de viszont szükségesnek tartom, hogy a királyi ügyészségek eljárása bírói kontroll alá kerüljön *(Helyeslés.)*, hogy a bíróságokkal szemben a teljes bizodalom álláspontjára helyezkedjünk *(Helyeslés balfelől.)* s az ügyészséget soha és semmi körülmények között a bíróságok fölé ne emeljük. *(Élénk Ivβlyesles és taps balfelől.)*

Szükségesnek tartom továbbá, habár még a részletekkel nem vagyok tisztában s végleges véleményt nem mondhatok e tekintetben, hogy ott, ahol a garanciális gyorsított eljárásról s a királyi Kúria előtt érvényesített semmiségi panaszról van szó, olyan intézkedéseket tegyünk, amelyek biztosítják a védelem szabadságát s lehetővé teszik az anyagi igazság kiderülését, hogy itt senki ne mondhassa azt, hogy a szabályok dobpergésével fojtották bele a szót s nem engedték meg neki, hogy védelmét szabadon érvényesíthesse. *(Helyeslés balfelől.)*

Természetes, t. Ház, hogy mindazokat a korlátozó intézkedéseket, amelyek a védelem szabadsága szempontjából eddig fennállottak, – például az, hogy a terheltnek és gyanúsítottnak vallomását is csak ügyészi engedéllyel volt szabad a védőnek megtekinteni, s előfordulhatott, hogy heteken keresztül nem jutott a védő ahhoz, hogy megtudja: tulajdonkép mivel gyanúsítatik az ő védenca, – ezeket és hasonlókat magam részéről is mellőzendőnek tartom. *(Helyeslés balfelől.)* Mert hiszen módjában van a nyomozó hatóságnak az iratok többi részét a közönséges bűnvádi perrend szabályai szerint is elzárni a védelem elől.

Meg kell azonban jegyezni, hogy teljesen méltánytalannak tartom igen t. képviselőtársamnak azon nyilatkozatát, melyet az ankéten részt vett egyik kúriai tanácselnökkel, két táblai tanácselnökkel s a budapesti királyi büntető törvényszék elnökével szemben tett... *(Zaj jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Vázsonyi Vilmos igazságüg y miniszter: ... akik a gyorsított eljárás eltörlése mellett nyilatkoztak. Nem tudom, kit méltóztatott ezek közül érteni, mert azt méltóztatott mondani, hogy a kormányváltozás ténye jobb meggyőződésre hozta őket,

T. Ház! Én senkivel ezen magas bírói funkcionáriusok közül egyáltalán nem beszéltem, de nem is beszélhettem előzetesen senkivel arról, hogy az ankéten milyen véleménye lesz. Mikor ők az ankétra eljöttek, – teljesen szabadon, nem is képzelhető másként magyar bíróról *(Élénk helyeslés balfelől.)*, meggyőződésük szerint mondták el véleményüket.

(*Helyeslés balfelől. Zaj a jobboldalon. Elnök csenget.*) Nekem fogalmam sem lehetett, hogy mily véleményt mondanak, mert hiszen szombat-ról vasárnapra, történt ez a meghívás. Nagyon kérném tehát képviselő-társamat, méltóztassék szavainak oly értelmet adni, hogy ezek közül a jelenvolt urak közül ezt magára egyik se vonatkoztathassa. Mert én meg-vagyok győződve, hogy ők ma is csak azt mondták el, ami a meg-győződésük.

T. képviselőtársam maga is belátta és előadta, hogy a három esz-tendő tapasztalatai más jogi meggyőződést érlelhetnek az emberben ezen kérdések felől. Itt végre is nem politikai, hanem jogi kérdéstről van szó. Ha tehát a háborúnak harmadik esztendejében, a gyorsított eljárás je-lenlegi stádiumában s az eddigi tapasztalatok alapján egy magas bírói funkcionárius ma esetleg mást mond, – mert nem tudom, mit mondott akkor, mit mondott annakidején, – ez nem azt jelenti, hogy meggyő-ződését a változó kormányok szerint akarja irányítani, hanem csak azt, hogy az eddigi tapasztalatok alapján (*Úgy van! Úgy van! Élénk helyes-lés balfelől*), a judikaturában szerzett tudomása alapján más meggyő-ződésre jutott s ezt a meggyőződést, szabadon érvényesítette. (*Helyeslés balfelől.*)

Még röviden kívánok t. képviselőtársamnak azon szavaira reflek-tálni, amelyeket a volt t. igazságügyminiszter úr működésére vonatko-zólag hozott fel. Nekem volt alkalmam személyesen is kijelenteni a volt t. igazságügyminiszter úrnak, hogy az az ellentét, amely politikailag és jogpolitikai tekintetben is fennáll közöttem és közötté, egyáltalában nem változtat sem azon a tiszteleten, amelyet személye iránt, sem azon tiszte-leten, amelyet működése iránt táplálok. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Egyáltalában nem szándékozom elődöm rovására vagy az ő érdemének megtépésével magamnak érdemeket szerezni. (*Élénk helyeslés a balol-dalon.*) És hogy ő kötelességét hazafiasán és emberfeletti buzgósággal teljesítette, annak magam tanúja vagyok és azt, mint politikai ellenfele, elismertem a múltban, elismerem ma is. Viszont az, hogy én természetese-n a magam meggyőződését iparkodom – áthatva ugyancsak a jognak a tiszteletétől és a hazának szeretetétől – érvényesíteni, ez, azt hiszem, semmiféle félreértésre okot nem adhat. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Tisztelettel kérem, méltóztassék válaszat tudomásul venni. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Az újabb *ankétet Julius 21-én* tartották meg és ezen az ankéten *Degré* Miklós kir. ítélőtáblai tanácselnök, *Lengyel* Aurél kir. ítélőtáblai bíró. *Langer* Jenő budn-pesti kir. büntetőtörvényszéki tanácselnök és az ügyvédi kar számos képviselője fejtették ki a kérdésben álláspontjukat. Az ankét után a tanácskozás eredményét így foglalta össze *Vázsonyi*:

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Amikor berekesztjük tanács-kozásainkat, ki kell jelentenem, hogy ezek mindenesetre eredményesek voltak, mert a kérdéseket minden irányban megvilágosították. Ha nem is léphetünk még arra a térre, hogy a gyorsított eljárást teljesen eltöröl-jük, ez a javítás, amely rövidesen be fog következni, megközelíti azt az állapotot, amikor a gyorsított eljárást végleg eltörölhetjük, hiszen vala-melyes átmenetiek kell lennie. Épp úgy, mint a magánjogi törvényeknél, a büntetőperrendtartásnál is lépésről-lépésre történik a háborús rendel-kezésekről való átmenet a normális viszonyokra. Azt hiszem, hogy ez a lépés, amelyet megteszünk, nagyon jelentékeny. A fórumok megrövidíté-sén és az ügyészi nyomozáson kívül helyre lesz állítva a Bp. minden

garanciája, sőt a semmiségi panasznak az a garanciája is, melyről bátor valtam megemlékezni. Ebben az esetben nézetem szerint a gyorsított eljárásba olyan paragrafust illesztünk bele, amely kiemelkedik még a Bp. szakaszai közül is. A közszabadság, a védelem szabadsága szempontjából igen jelentékeny lépést teszünk előre. Természetes, hogy az aggódóknak is meg kell adnunk a magukét és természetes, hogy nagy állami érdekeket is figyelembe kell venni.

A gyorsított eljárás bírálgatásánál ugyanis abban találok a tévedést, hogy a közvélemény és a laikusok, sőt néha a jogászok is mindig csak szállítási visszaélésekről beszélnek, holott ezek a gyorsított eljárásnak csak elenyésző töredékét teszik. A gyorsított eljárás alá eső egyéb ügyek statisztikáját fontos állami érdekből nem lehetett közzétennem, mert nem volna kívánatos, feltárni azt a statisztikát, hogy az állami érdek hány esetben sértetett meg. A gyorsított eljárást ezeken a területeken eltörölni: ezt a feladatot felelőssége tudatában senki sem vállalja magára. Ha azonban a gyorsított eljárás megmarad, akkor lehetetlen olyan rendeletet alkotni, amely csak a szállítási deliktumokat veszi ki a gyorsított bűnvádi eljárás szabályai alól. Gondolom, mindenki beláthatja, hogy ez igen téves következtetésekre adna alkalmat.

Röviden összegezve: a cél, amelyet kitűztünk az, hogy a közszabadságokat és a védelem szabadságát szolgáljuk, viszont azonban az állam érdekeit és biztonságát is megóvni kívánjuk.

VI.

A demokráciának az egész népre kell támaszkodnia

– 1917 július 22. –

A képviselőház üléseit július 2-án *elnapolták*, s a kormány ugyanekkor bejelentette, hogy az országgyűlést előreláthatólag október közepére hívja újból össze. A parlamenti szünet nem jelentett azonban pihenést *Vázsonyi* számára, mert az igazságügyminisztériumban egymásután adta ki a reformrendeleteit. Ugyanekkor kezdte meg a demokrata párt új országos szervezkedését is és e szervezkedés során, július 22-én, vasárnap délelőtt, *a demokrata párt fővárosi és vidéki szervezetei. Székely* Ferenc országgyűlési képviselő, volt igazságügyminiszter, elnöklete alatt országos értekezletre ültek össze. *Vázsonyi* ugyanis miniszterré való kinevezése után, a demokrata párt elnöki tisztjét *Székely* Ferencre ruházta át, aki ekkor már évek óta legodaadóbb híve volt. Ezen az értekezleten *Vázsonyi* megjelölte a magyar demokratikus fejlődés haladásának ösvényét és kifejtette a választójogi küzdelem igazi célját. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: 1900-ban alakult, tisztelt uraim, az országos demokrata párt, s tizenhét év előtt készült a párt programja, melyet közvetlenül a háború kitörése előtt akartunk egy országos értekezleten revízió alá venni, de ebben a háború kitörése megakadályozott. Újból felvesszük az elejtett fonalat. Most, amikor minden pártnak nemcsak joga, hanem kötelessége is a szervezkedés, szervezkedésre hívjuk fel úgy a fővárosi, mint a vidéki elvtársainkat. Első teendő programmunk revíziója. Fájdalom, ennek a programnak nagyobbik része ma sincs még megvalósítva. Sokkal nagyobb volna az örömöm, ha azt állapíthatnám

meg, hogy ez a program elavult, idejét múlta, mint hogy azt keli megállapítanom, hogy ez a program nagyjában és egészében megvalósításra vár.

Revideálni fogjuk programunkat és e program alapján kell szerveznedünk. Ez nem ellenkezik azzal, hogy van egy kormányprogramul, amelyet demokratikus kormányprogramnak tekintek és amelyet annak kell tekintenie mindenkinek, aki ezt a programot ismeri. Természetes, hogy amíg ez a választó jogi kormány fennáll, ezt tiszteségesen minden erőnkkel támogatni épp a választójog és demokrácia érdekében kötelességünknek tartjuk. De amint a kormányt támogató többi pártok ezen programúitól eltérő, vagy ezen programon túlmenő követeléseiket a jövőre nézve fentartják és kifejtik, természetesen nekünk is jogunk van arra, hogy kijelentve teljes készségünket a kormány támogatására, kijelentve azt, hogy magát a kormány programját is becsületes demokrata programúnak tartjuk, mi is a magunk programját pontokba szedjük és a jövőnek távolabb menő céljait is kitűzzük. Ez, azt hiszem, nem okozhat félreértést sehol, sem a mi táborunkban, sem más táborokban.

A program alapjául az 1900-as program fog szolgálni. 1900 olyan dátum, amely nem annyi esztendővel van elválasztva tőlünk, amennyit látszólag jelent. Egész világ változott meg 1900 óta. És ha majd méltóztatnak hallani ezt a tizenhét év előtti programot, akik még nem ösmerték, látni fogják, hogy mi 1900-ban már a legnagyobb bátorsággal bontottunk zászlót és tűztük ki a magyar demokratikus fejlődésnek és haladásnak ösvényét. Szükséges, hogy minél több kerületben, ahol csak lehetséges, alakítsuk meg pártunkat.

A szervezkedésnél azonban tartsuk szem előtt, hogy elsősorban azokban a kerületekben szervezjedünk, amelyekben a kormányt támogató pártok még nincsenek képviselve. A bajtársi viszonynak megőrzése igen fontos. Szerencsére oly nagy a vadászterület, mert oly nagy többség áll még a kormánnyal szemben, hogy ezen elv nagyon loyális, lehető megőrzése mellett még mindig igen nagy tér nyílik számunkra. Ezen korlátok kitűzése mellett semmi által sem feszélyezve akarjuk kezünkbe venni a magunk pártjának megszervezését. Ott, ahol a kormányt támogató pártoknak képviselőjük eddig nem volt, épp annyi jogunk van a szervezkedésre és hódításra, mint bárkinek. Ezzel a jogunkkal élni akarunk, de úgy, hogy ha azokban a kerületekben a testvérpártoknak már volnának szervezeteik, azokkal mindig keresni kell és keresni is fogjuk a legteljesebb egyetértést. Nekünk az a meggyőződésünk, hogy egy olyan pártra, amely minden egyéb körülménytől eltekintve, főcélul tűzi ki a demokratikus társadalmi és gazdasági politikát, égető szüksége van Magyarországnak. Én tiszteletben tartom minden pártnak tisztességes programját, de az én meggyőződésem viszont az, hogy hazánknak akkor teszünk legnagyobb szolgálatot, ha Magyarország demokratizálását tűzzük ki azon főcélul, amelynek mindent alárendelünk, kivéve a hazának létét és magyarságát. Ezzel tulajdonképen megadtam a mi programunk velejét és azt is, ami tulajdonképen más pártoktól bennünket elválaszt. Más pártoknak lehet a demokrácia szolgálata mellékcél, mely más célok elérésére vezet, nekünk a demokrácia az alapunk, a demokrácia az életcélunk, melynek minden más kérdést alárendelünk, csak azt nem, amit mi nem tekintünk kérdésnek, mert a haza léte és magyarsága nem kérdés, az egy természettől megadott alap és fejtétei s aki nem ezen

az alapon áll és nem ezen feltétellel dolgozik, az ki van rekesztve a magyar pártok sorából. (*Lelkes éljenzés és taps.*)

A szervezkedésnél nem szabad kidomborítani egy kizárólagos városi jelleget. Külön városi párt alakítását nem tartom helyesnek. A demokratapártnak az egész népre kell támaszkodnia. Másik szempont - hogy minden, a mi pártunktól csak bizonyos árnyalattal különböző párttal szemben a türelem álláspontjára kell helyezkedni. Én a magam részéről nagyon kívánatosnak tartanám, ha a szétszórt demokrata frakciók egyesülnének. Ha ez lehetetlen, nem zárja ki viszont, hogy különállásunk teljes fentartása mellett és anélkül, hogy elveinkből és programunkból engednénk, azokkal szemben, akik hozzánk közel állanak, mindig bizonyos szeretetteljes álláspontra helyezkedjünk. (*Helyeslés.*) Ezt a bajtársi kötelesség is magával hozza. Munkánkban tartuk szem előtt, hogy amíg a demokratikus választói reformot törvénykönyvünkbe be nem iktattuk, mindenki vétkezik a választójog diadala ellen, aki addig bármiféle zavaró momentumot hoz a küzdelembe, aki zavarja azt a kompromisszumot, amelyet mi megkötöttünk azokkal, akik kevésbé haladottak társadalmi, gazdasági és politikai kérdésekben, mint mi, de akik legalább akkora áldozatot hoztak, amikor a választójogban a kompromisszumba belementek, mint mi, midőn lemondunk programunk teljes és gyors megvalósításáról. Tartozó kötelességünk a becsületesen megkötött kompromisszumnak becsületes megtartása és minden olyan kérdés mellőzése, mely ennek a küzdő tábornak egységét megbonthatná, vagy a választójogi kormányzat helyzetét megnehezítené. Mert mi nem kormánypártiak vagyunk, hanem választójogpártiak. Más kormány hajója elsüllyedhet, ebből semmiféle baj nem származhatik; jön utána egy másik. Ma azonban, mikor ennek a kormánynak hajóján van a választójog, ennek a hajónak révbe kell érnie. És aki ennek a hajónak révbe érését jöhiszeműen, vagy rosszhiszeműen meg akarja akadályozni, vagy meg akarja nehezíteni, az tudva, vagy akaratlanul a választójognak ellensége. (*Zajos éljenzés és taps.*)

Ezekben a napokban még egy jelentős esemény történt: *Vázsonyi* Vilmos és *Pülönyi* Géza, akik között előbb a városháza közgyűlési termében kezdődött az ellentét, majd pedig a koalíció alatt kerültek politikailag egymással szembe, kibékültek.

VII.

Nincs letérés se jobbra, se balra!

– 1917 augusztus 5. –

Az Esterházy-kormány ellen a küzdelem ekkor már, noha a parlament nem volt együtt, teljes erővel folyt. *Tisza* és a munkapárt arra törekedett, hogy az Esterházy-kormányt megbuktassa és hogy új koalíció alapításával, *Tisza* bevonásával létesíthesse a választójogot, amely természetesen nem felelt volna meg azoknak a várakozásoknak, amelyeket a demokratikus haladás hívei tűztek a készülő javaslatokhoz. A választójogi blokk ezekkel a törekvésekkel szemben felvette a harcot és a *blokk egyik népgyűlésén, Kaposvárott, 1917 augusztus 5-én, Vázsonyi* nagy beszédet mondott, amelyben ismét határozatban lekötötte magát a választójogi Program mellett. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt polgártársaim! A választói jog ellenségeinek táborából felénk hangzik gyakorta az a mondás: „A magyar népnek nem az általános választói jogra, hanem földre és kenyérre van szüksége.” Azzal a feltételezéssel hangoztatják ezt, mintha a magyar népnek nem volna elég értelmessége annak megértésére, hogyha gazdasági boldogulását biztosítani akarja, akkor ennek megoldását nem bízhatja jobb kezekre, mint önmagára, *(Úgy van!)* A választói jog és a kenyér között, a magyar nép gazdasági boldogulása s a közszabadságok között ellentétet csak az akar teremteni, aki szemfényvesztéssel félre akarja vezetni a népet. Az igazi demokrácia nem abból áll, hogy megveregessük a nép vállait, hogy aztán osztályt alkossunk, amely magát földi istenségnek képzelet s mint ilyen, a maga kedve szerint osztja szét az áldást a tömeg, a közönséges halandók között. Az a demokrácia, mely különbséget tesz a jog és kenyér között, mely azt hirdeti: „mindent a népért, de semmit a néppel”, úgy különbözik az igazi demokráciától, mint az alamizsna a jogtól. A demokráciának nem frazeológiában, hanem az alkotmány intézményeiben kell megnyilvánulnia. De még ez sem elég, mert az alkotmányt is meg lehet hamisítani. A demokráciának a lelkekben kell élnie. *(Lelkes taps.)*

Az a nagy mondás, melyet a szociáldemokráciának megalapítója a munkásságra mondott, hogy a proletárság csak önmaga válthatja meg magát, nemcsak a proletárságra nézve igaz, hanem a polgárságra nézve is. A magyar polgárság nem ajándékkal, nem alamizsnával, hanem csak a maga munkásságával, a maga erejével, a maga lelkével válthatja meg magát. *(Zajos tetszés.)* Az ég az áldás, de a föld a munka. Még a termékeny eső a fenyegető, morajló, dörgő, a perzselő és büntető villám is a föld munkájának eredménye, mert a földről szállanak fel azok a párák, melyek a magasban felhőkké sűrűsödnek. A föld: a nép és a nép felett Isten csak igazi Isten lehet, nem pedig földi emberek, akik Isten jogait bitorolják akkor, mikor az Isten képére formált ember és ember között különbséget akarnak tenni. *(Zajos taps.)*

Mi a politika? Nem valami elvont fogalom, nem előkelő játék; nem úri passzió, időtöltés vagy szerencsejáték. A politika semmi egyéb, mint maga az élet. A politika mely nem az étellel foglalkozik, vagy szemfényvesztés, vagy időpazarlás. A politikai célok magja röviden az, hogy ezen a földön, ebben a hazában minél több ember minél boldogabb legyen. *(Élénk tetszés.)*

Amikor mi az általános választójogot hirdetjük, ennek a politikának alapjait akarjuk lerakni. Tudjuk nagyon jól, hogy azzal, ha megcsináljuk az általános választójogot, a szegény emberből még nem lesz egy csapásra gazdag ember és egyik napról a másikra nem változik meg minden. Az általános választójog az eszköz, a szerszám, az alap, a lehetőség a szabad fejlődésre és kibontakozásra. Az általános választójog nélkülözhetetlen, mint a levegő. Nem program az, hogy levegőre van szükségünk, de levegő nélkül jön a rothadás, a halál. *(Zajos tetszés.)*

Azok, akik velünk szemben állanak és akik nemrég még hatalmon voltak, a hatalomból kivetttven, sajátzerű változáson mennek keresztül: egyszerre kurucdolmányban járnak és a magyar nemzetiségi kérdést igyekeznek kiélelni. Mit akarnak? Ki van közöttünk, aki a magyar állam területének egységét és szuverenitását bárki ellen ne védelmezné? Mire való ez a naponkénti honmentési sujtásos produkció? Félelmet, aggodalmat, gyűlöletet akarnak ébreszteni a demokratikus irány ellen azokban, akik a magyarságukat, nagyon helyesen, mindenk fölé helye-

zik és akik ezt az országot másként, mint Magyarországnak elképzelni nem tudják. Míg ezek a férfiak kormányon voltak, nem vettem észre, hogy ők a magyar nemzeti állam kiépítésében akár a közoktatás, akár a közigazgatás terén, akár a hadsereg kérdésében valami elszánt bajnokok lettek volna. E kurucságuk nagyon gyanús, mert ők nem a magyar szempontot kívánják megvédelmezni, hanem a heccelődés, a megfélemlítés, a politikai babonák és dajkamesék terjesztésével el akarják téríteni a magyar népet a szabadelvűségnek, a jogkiterjesztésnek és a demokráciának történelmi ösvényéről. Ezt az ösvényt külön férfiak mutatták meg nekünk, mint azok, akik most kormányon voltak. Kossuth, Deák, Széchenyi, Szemere és az ő segítő társaik, akik mind jó magyarok voltak, de egyúttal jó demokraták és az európai világhámlattól nem kívántak elzárkózni. Szent István óta Magyarország európai ország, amely szabadságával, alkotmányával, kultúrájával vívta ki a népek becsülését, nem pedig konok maradiságával, göggel és elzárkózottsággal. A magyar léleknek s jellemnek nem a gyűlölet, nem a szerencsétlenség, hanem a nyílt kedély és szeretetteljes érzés felelt meg. A magyar nép, amely a világháborúnak tébolyában is a hadifoglyaival és az itt maradt idegekkel szemben oly nemesen bánt, miként arra nincs példa az összes hadban álló népeknél, a szeretet törvénye alapján él, dolgozik. Hiába hirdetik azt, hogy a jog gyengül azáltal, ha másokkal megosztjuk! A jog nem olyan földi karéj kenyér, amelyet széjjeltörve és szétosztva többek közt, kisebb lesz. A jog szent, magasztos kenyér, amelynek darabjait, ha széjjel osztjuk, annál több lesz. Az én jogom azzal, hogy azt egy másik embertársam is örzi és óvja, nem gyengébb lesz, hanem erősebb lesz akkor, ha nem uraskodást kívánok magamnak, nem oly jogot, mely mások jogtalanságán épül fel, nem olyan boldogságot, mely mások boldogtalanságából származik. *(Zajos tetszés és taps.)*

Másik érvük, hogy az általános választói jog le fogja sülyeszteni a parlament színvonalat, s hogy a választók táborába megbízhatatlan, értéktelen tömegek fognak betódulni. Ezt a Mars-lakóknak, vagy a holdbeli embereknek el lehet mondani, de aki látott valaha magyar választást – tisztelet a kivételnek, – az nem igen fél attól, hogy a jogokkal felruházottak tömege le fogja sülyeszteni a mai választások színvonalát s hogy ezek a betóduló „értéktelen” elemek meg fogják rontani az országot. Én remélem, hogy az alkohol és Wertheim-szekrény választása helyett végre a komoly, öntudatos polgárok választása fog következni, s a politika nem lesz többé kedvtelés, időpazarlás vagy szerencsejáték, hanem a magyar nép életének és boldogságának megszervezése. *(Zajos taps.)*

A munkapárt, mely a hatalom elvesztésébe nem tud belenyugodni, olyan mesékkel traktálja az ő híveit, amelyekből azt reméli, hogy a tábor továbbra is együtt fog maradni. Mindenfelé hallhatjuk azt, hogy nem lesznek itt új választások, szó sincs róla, sőt Tisza nemsokára vissza fog térni. Legjobb esetben az történhetik meg, hogy majd a munkapártnak úgynevezett „szabadelvű belátó” elemei, anélkül, hogy megszakítanák a munkapárt szent egységét és anélkül, hogy onnan kilépnének, annak idején, ha rákerül a sor a választójogra, keresni fogják a megegyezést a választójogi kormánnyal. Hát én nem tudom, hogy honnan merítik e politikai mesék terjesztői a jogot, hogy a választójogi kormány tagjait azzal gyanúsítsák meg, hogy ők a választójogi megegyezésből a munkapárt ezen igen tisztelt ismeretlen tagjainak kedvéért barmit elalkudnának. Kijelentem, tisztelt polgártársaim, hogy annak a választójogi meg-

állapodásnak, amely a blokk pártjaival kötött meg, a betartása a választójogi kormány részére a becsület kérdése. Itt nincs megalkuvás, nincs licitáció lefelé. Ezzel a programmal áll és bukik a kormány. Arra hívom fel azokat, akik a lefelé licitáló megegyezés irányában mesterkednek, hogy drága úri idejüket ne pazarolják ilyen meddő munkára, mert olyan embert nem találnak a kormány tagjai között, aki ilyen tervet honorálna és aki ilyen csúnya alku mellé odaszegődne. *(Hosszantartó éljenzés.)*

Az a terv tehát, amely – úgy látszik – azt a célzatot követi, hogy maradjon együtt a munkapárt és majd kieresztünk a választójogi vizőzönre a munkapárti bárkából annyi galambot, amennyi szükséges ahhoz, hogy a kormány valamelyes választójogi tervezete törvényerőre emelkedjék és így választásra szükség ne legyen, ez a terv is teljesen hiábavaló mesterkedés. Értjük itt is a kitűnő politikai számítást. Ez a politikai számvetés abból áll, hogy együtt tartjuk a munkapártot, mint többséget, megengedjük, hogy annyian szavazzanak a kormánnyal, mint amennyi szükséges ahhoz, hogy a választójognak többsége legyen. Hiszen ha a választói jognak megvan a többsége, nem lehet szükség választásra, az általános választójog megalkotása céljából. A választójogi kabinet pedig, ha kormánytöbbsége addig nincs, nem maradhat meg, mert hiszen csak a választói jog megalkotása és a kilátásba helyezett választás adják meg neki a parlamenti alkotmányos kormány jellegét. Csináljuk hát meg a kibocsátott galambok segítségével a választójogi törvényt és akkor újra vegye át birodalmát a munkapárti többség, vagy a munkapárt segítségével egy új konzervatív alakulás. Világos és átlátszó ez a számítás. Amde a választói jog megalkotásával nincs befejezve a demokrácia munkája.

Ezt a választójogi törvényt az életben meg kell gyökereztetni, végre kell hajtani, ennek a törvénynek alapján össze kell írni a választókat és azután ennek a törvénynek alapján kell választani. Kire bizzuk vajjon a választók összeírását, a választások vezetését? – nem érve ez alatt azt, hogy a munkapárt szokta befolyásolni vezetés címén a választásokat, – kire bizzuk, talán azokra, akik halálos ellenségei voltak ennek a választójogi reformnak, akik mindenféle azt akarták elhiteni, hogy ez a választójog a magyar nemzetnek végromlása, a magyar értelmiségnek és vezető középosztálynak bukása? Azokra bizzuk ennek a végrehajtását, akik a választójognak halálát, máglyára vetését követelik? Tisztelt uraim, nagy botorság, nagy naivítás, ha azt gondoljuk, hogy elég a választójogot megcsinálni és azután odadobjuk prédául ellenségeinknek, hogy csináljanak vele, amit akarnak és hamisítsák meg a gyakorlati életben úgy, amint az nekik jól esik. Ez épp olyan bölcs volna, mintha valaki régóta várt és óhajtott első szülöttjét atyai szeretettel és gondoskodással odaadná dajkaságba egy ismert angyalcsinálónak. *(Élénk derültség.)* Nem fogjuk a választói jogot a tisztelt munkapártnak dajkaságba kiadni *(Derültség.)*, mert nem akarjuk, hogy angyalt csináljanak belőle már itt a földön, hogy megöljék, megnyomorítsák. Ennek a választójogi törvénynek végrehajtója csak demokratikus kormány és demokratikus többség lehet. *(Élénk tetszés.)* Ha a választójog győz, akkor a politikai erkölcs azt követeli, hogy a választójogot ellenzők tábora összetörjön. *(Zajos tetszés.)*

Más megítélés alá esnek azok, akik a munkapártból kilépve, megtagadják a munkapártot és kilépésükkel annak többségét kisebbitik vagy megbontják, vagy többségét kisebbséggé teszik. Ezekkel szemben nem

tartom jogosultnak a gúnyt és kicsinylést. Ők előmozdítják a munkapárt széttörését. Én csak azok ellen szólok, akik ravaszul még most is tartogatnák magukban meggyőződésüket, még most sem akarnak kilépni a munkapártból és arra készülnek, hogy kölcsön adják szavazatukat valamely választójogi megegyezéshez és így a választásokat meggátolják s a „munkapárti uralmat, többséget egységben megmentik. Az általános választójognak és a demokráciának szelleme ebben az országban csak akkor van biztonságban, ha a népgyűlölő tábor széjjel van robbantva és kisebbséggé lett. Vagy kisebbséggé lesz a munkapárt kilépések által és felesküsznek a kilépettek arra, hogy a kormány választójogi Programját elfogadják, vagy pedig a józan ész és a demokrácia érdeke azt követeli, hogy a választásokon számoljunk le a népgyűlölő munkapárttal. Más megoldás nincs. Minden más ut a munkapárti többség megmaradásához vezet és a demokrácia jövőjének veszedelme. (*Zajos tetszés.*)

Még csak egy kijelentést kívánok tenni. Mi, akik itt együtt vagyunk, nem vagyunk most pártemberek. Én nem mint pártember jöttem ide, hanem mint annak a tábornak egyik tagja, amely felesküdtött arra, hogy a magyar népnek megszerzi azt a jogot, azt a jutalmat, amelyet bőven kiérdemelt a harctéren és idehaza hozott áldozataival: megszerzi az általános, egyenlő és titkos választói jogot, amely eszköze és lehetősége a demokratikus politikának és ezzel egyúttal teret nyit arra, hogy ebben az országban a múlt bűnei orvosoltassanak. A lefolyt három esztendőnek az a súlyos bűne, hogy a kapitalizmusnak fékevesztettségét szabadjára eresztették, hogy a tömegekért nem tettek semmit és nem gondoskodtak arról, hogy a hazatérő harcosok idehaza tűzhelyet, megélhetést és boldogságot találjanak. (*Úgy van! Élénk tetszés.*)

Nem azzal a céllal esküdtünk mi fel, hogy hatalomra jussunk, mert hiszen például nem volt megírva a sors könyvében, hogy én miniszter legyek. Politikai pályafutásom nem azon a jól megcsinált makadám országúton indult meg, amely a miniszterség felé vezet. Magam vágtam magamnak az ösvényt (*Élénk éljenzés.*) és jártam gyakran meredeken. A meredek pedig nemcsak a magasba visz, gyakran a mélységbe sodor. Nem törődtem vele, amint nem törődtek azok a társaim, akik most velem egy táborban küzdenek. Ez a meredek út most a hatalomhoz vezetett. Ezt a hatalmat mi nem a hatalomért fogadtuk el, hanem azért, hogy elveinket megvalósítsuk és szolgáljuk a magyar politikának azt az alapelvét, amelyet én egyszerűen úgy fejeztem ki: legyen ezen a földön, amelyet hazánknak mondunk és imádunk, minél több ember minél boldogabb. (*Zajos taps.*) Nem vagyunk mi párt, még csak nem is politikai tábor, hanem egy politikai hitvallás hívei, azzal a szent fogadalommal, hogy amíg ezt a célt el nem értük, addig minden különbséget, amely közöttünk megvolna, félreteszünk. Ne legyenek közöttünk árnyalatok, nincs közöttünk senkinek joga arra, hogy most külön házi isteneinek áldozon, mert most egy a mi Istenünk és elvünk. Az, hogy a magyar nép számára az általános választói jogot meg kell alkotni, addig nincs és nem lehet letérés se jobbra, se balra. (*Lelkes éljenzés és taps.*) Ebben •egyek vagyunk, egy éknek kell maradnunk és testvériesen egybeforrva. Miként a gyűlölet táborra tömör a gyűlölet által egybeforrasztva, úgy nagyobb tömörséggel és egyetértéssel kell hogy egy beforrasszon minket az egymás iránt való szeretet és a szeretet a magyar nép iránt, amelyet fel szabadítani, megváltani és boldoggá tenni akarunk. (*Hosszantartó meg-megújuló lelkes éljenzés és taps.*)

VIII.

Igazságügyi alkotások

– 1917 június 15-augusztus 18. –

Már az Esterházy-kormány megalakulásával előrelátható volt, hogy a választójogi törvény megalkotása egész embert kíván, aki semmi más feladatot nem vállalhat. Éppen ezért, mikor Vázsonyi *Grecksák* Károlyt igazságügyi államtitkáruk választotta, már megállapodás történt arra nézve, hogy a választójogi törvény megalkotására *Vázsonyi*, mint tárcanélküli miniszter veszi át a *választójogi minisztériumot* és ugyanekkor *Grecksákot* igazságügyminiszterré nevezik ki.

A parlamenti szünet alatt *Esterházy* helyzete mindinkább megingott. A miniszterelnök a nagy és súlyos feladatok teljesítését betegsége folytán nem győzte. Egyéb rendezésre szoruló kérdések miatt is, a kabinet belső összetételében változás következett be. Augusztus 18-án a király *Zichy* Aladár gróf horvát minisztert, *Batthyány* Tivadar gróf, személye körüli minisztert, *Vázsonyi* Vilmos igazságügyminisztert ezen állásaiktól felmentette, ugyanekkor *Batthyány* Tivadar grófot, *Vázsonyi* Vilmost, valamint *Földes* Bélát tárcanélküli, *Unkelhaeusser* Károlyt horvát miniszterré, *Grecksák* Károlyt pedig igazságügyminiszterré kinevezte.

Vázsonyi így vált meg először az igazságügyminisztérium vezetésétől, ahol rövid nyolc hét alatt a nagyfontosságú reformok egész sorát léptette életbe. Igazságügyi alkotásait ekkor *Az Est* a következőkben foglalta össze:

Vázsonyi igazságügyminiszteri működését a cenzúra enyhítésével és negyven lapnak az előzetes cenzúra alól való feloldásával kezdte. Folytatta a bírák és ügyészek anyagi sorsának megjavításával, ami egyrészt erősíti a bírói függetlenséget, másrészt a társadalom régi igazságtalanságát orvosolta a bírákkal szemben. Ennek az intézkedésnek az eredménye, hogy albíró és alügyész nem volt többé Magyarországon és hogy ez a pálya a megérdemelt magasabb fizetéssel kezdődik.

Minisztertanácsi határozatot hoztak a közjegyzői kinevezések körül elkövetett visszaélések megakadályozására. *Vázsonyi* kimondotta, hogy a jövőben csak közjegyző-helyetteseket szabad közjegyzőkké kinevezni. A kortesek jutalmazása többé nem jogcím a kinevezésnél. Ezzel kapcsolatban előkészítette a közjegyzői díjak revízióját és a közjegyzői kerületek új beosztását, a nagy közjegyzői hitbizományok felosztását és a közjegyzői proletariátus megszüntetését, az eddigi aránytalan jövedelmezőségi kerületek kiegyenlítése árán. Az ügyvédjelöltek érdekében kiadott rendelet az ügyvédi pályára való felkészülés legnehezebb napjaiban támogatja a felnövekedő jogászközönséget.

A személyes szabadság védelmére és a büntető szolgáltatásnak a kormányzati befolyás alól való felszabadítására adta ki *Vázsonyi* legfontosabb rendeleteit, ezek között a gyorsított eljárás reformját, amely visszaadja a védelem jogait és a Kúria működésének új irányt szab. A bűnügyeknek az igazságügyminisztériumban való központosítását körrendelettel megszüntette és az ügyészségnek önállóságát ismét helyreállította. Ennek az akciójának kiegészítése az a rendelet, amely a büntetések végrehajtásának megszakításáról, az előzetes letartóztatások korlátozásáról, az értékhatár megváltozásáról intézkedett.

A demokratikus sajtó már ekkor kifejezést adott annak az óhajlásának, hogy a választójogi reform elkészítése után *Vázsonyi* térjen vissza az igazságügyminiszteri székbe.

HARMADIK FEJEZET

A VÁLASZTÓJOGI MINISZTER

A Szent István napi körmeneten még *Esterházy* Móric gróf vett részt, ámde a miniszterelnöknek betegsége miatt még aznap le kellett mondania. *A király 1917 augusztus 23-án Wekerle Sándort bízta meg a kormányalakítással* és másnap, augusztus 24-én, már meg is alakult a Wekerle-kormány, amelyben *Zichy* Aladár gróf, a király személye körüli miniszteri, *Ugrón* Gábor a belügyi, *Gratz* Gusztáv dr. a pénzügyi, *Serényi* Béla gróf a kereskedelmi, *Mezőssy* Béla a földművelési, *Apponyi* Albert gróf a vallás- és közoktatásügyi, *Grecksák* Károly az igazságügyi, *Szurmay* Sándor báró a honvédelmi, *Unkelhaeusser* Károly a horvát miniszteri tárcákat vállalták, *Bathyány* Tivadar grófot, *Vázsonyi* Vilmost, *Földes* Bélát és *Hadik* János grófot pedig tárcánélküli minisztereknek nevezte ki a király. *Vázsonyi* feladata a választójog megalkotása volt.

I.

A nemzeti szempontok a választójogban

– 1917 szeptember 13. –

Az új minisztérium szeptember 12-én mutatkozott be a képviselőházban, amikor is *Wekerle* Sándor miniszterelnök a választójog kérdéséről így nyilatkozott:

– Változatlanul fentartjuk a választójog reformjára vonatkozó programunkat, melyre nézve biztosítva vagyunk, hogy a korona legmagasabb jóváhagyásával és szentesítésével fog találkozni. Létalapját képezi ez kormányunknak, mellyel áll, vagy bukik; de elsőrendű föladat nemcsak nekünk, hanem bármely magyar politikusnak is.

A képviselőház másnapi ülésén, szeptember 13-án, *Polónyi* Géza nagy beszédben foglalkozván a kormány programjával, bírálta a választójogi javaslatot is. Miután a javaslat akkor még nem készült el, *Vázsonyi* röviden válaszolt *Polónyi*-nak, a következőket mondván:

Vázsonyi Vilmos miniszter: Tisztelt Ház! (*Halljuk! Halljuk!*) *Polónyi* Géza képviselő úr a nevemet említette. Bátor vagyok röviden a következőket kijelenteni. (*Halljuk! Halljuk!*) Azt hiszem, hogy annak nincs valami sok célja, ha a választójogi javaslatról, amely nincs a Ház előtt (*Igaz! Úgy van!*), emlékezet után részleteket adnak elő. Én, nem

vonom kétségbe a t. képviselő úr jóhiszeműségét, nem vonom kétségbe azt, hogy azt a célzatot követte, hogy a jobboldalt kapacitálni kívánta, de nézetem szerint a választójogi javaslat helyes bírálásának akkor lesz helye, ha a javaslat teljes egészében, a megfelelő statisztikai adatok támogatásával, minden irányban megvilágító indokolással itt lesz a Háznak színe előtt. *(Igaz! Úgy van!)*

Nem látom egyáltalában sok célját annak, hogy a választójog dolgában, minthogy az most már odaért, hogy a Ház elé fog a javaslat kerülni, mi még továbbra is előcsatározásokat folytassunk. *(Helyeslés.)* Azt hiszem, a táborok el vannak határozva és a kocka akkor lesz elvetve, ha itt lesz a javaslat és látni fogja mindenki, hogy a javaslat az ő szempontjából elfogadható-e, vagy sem. *(Igaz! Úgy van!)* A t. képviselő úrral pedig beszélgettem e kérdésről épp úgy, amint beszélgetek minden képviselőtársammal, aki a kérdés iránt érdeklődik. Minthogy maga megállapította, hogy hitelességre nem tartanak számot az előadott részletek ...

Polónyi Géza: Természetes.

Vázsonyi Vilmos miniszter: . . . felmentett az alól, hogy magam részéről is megállapítsam ezt *(Derültség a jobboldalon.)*, hogy tudniillik nem precízek a részletek. Nem a t. képviselő úr szavahihetőségét vonom kétségbe, de emlékezőtehetség után mondván választójogi pontozatokat. a t. képviselő úrnak magának is be kell látnia, hogy hitelességre azok számot nem tarthatnak.

Polónyi Géza: Úgy van!

Vázsonyi Vilmos miniszter: Beszéltem a t. képviselő úrral, úgy mint minden képviselőtársamnak rendelkezésére állok. Általában azt a tételt vitattam, amit itt most nem kívánok vitatni, mert itt is könnyű mondani, de bizonyítani is kell, hogy a választójog gyökeres lesz, demokratikus, kiterjedt lesz és a magyar nemzeti szempontok legalább is úgy meg lesznek óva, mint a Lukács-féle törvényjavaslat szerint. *(Élénk helyeslés és taps balfelől.)*

II.

Nincs sújtásos hazafiság

– 1917 szeptember 16. –

Még szeptember 13-án elnapolták a képviselőház üléseit és a parlament újból egyhónapos szünetre ment. *Vázsonyi* egész idejét és tevékenységét most már a választójogi törvény megalkotása vette igénybe és mindenki várta, hogy *Vázsonyi* miként fogja áthidalni azokat a nehézségeket, amelyek előtte álltak. A munkapárti képviselők kerületeikben tartott beszédeikben különösen a nemzeti érdekeket féltették a javaslattól, mire *Vázsonyi* szeptember 16-án Budapesten, a *XV. kerületi demokrata kör alakuló gyűlésén* nyilatkozott a választójogi reformról. Kimutatta, hogy a reformból nem gyöngülés, hanem a magyarság jelentős megerősödése fog elkövetkezni.

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt uraim! Akik velünk szemben állnak, sajtószzerű módon úgy akarják magukat feltüntetni, mintha ők volnának a nemzeti irány kizárólagos képviselői. A demokratikus választói jog megalkotásában ők a nemzeti szupremácia összeomlását látják. Mielőtt

rátérnék ezeknek az újdonsült sújtásos hazafiaknak érveire, felvetem azt a kérdést: lehet-e arról beszélni, hogy nemzeti politikát csinálunk akkor, ha fentartunk egy olyan szűk választói jogot, amely lehetővé teszi a választási korrupciónak és önkénynek érvényesülését. Micsoda nemzeti politika az, mely lehetővé teszi, hogy ha valaki kezébe ragadja annak az országnak kormányát, a hivatalos apparátus segítségével és segítségül hiva bizonyos pénzforrásokat, – nem éppen önzetlenül, hanem viszontszolgálat reményében, – szóval szuronnal és pénzzel többséget szerezhet magának? Ez a magyarságnak alkotmányos érdeke? Ez nem nemzeti szupremácia, hanem ajándék, amely minden percben visszavonható. *(Igaz! Úgy van!)* Szemben állunk újszülött sújtásos magyar hazafiakkal. A kormányról leszorult munkapárt emberei bejárják az országot és számítva a rövid elévülésre, – mert a politikában az emberek gyorsan felejtenek, – mint ősi kurucok védelmezik velünk szemben a magyarságot, a nemzeti államot.

Én ugyan azt tartom, hogy a magyarság védelme nem annyira a választói jog kérdése, mint inkább az igazi magyar nemzeti politika, a kultúrpolitika és a birtokpolitika kérdése, azok tehát, akik a magyarságot akarják most megmenteni, helyesebben cselekedtek volna, ha akkor, amikor a hatalom a kezükben volt, nem lármával, nem nemzetiségek ellen irányított heccelésekkel, de csendesen és bölcsen megtettek volna mindent, hogy terjesszék a magyar kultúrát, hogy szaporodjék a magyar faj, hogy ne legyen az a szégyenteljes statisztikai adatunk, hogy a föld-nélküliek között a legnagyobb arányszámban a magyarok vannak képviselve. *(Úgy van! Úgy van!)* Akkor jártak volna helyes utakon ezek a jó urak, ha magyarságukat a hadsereg kérdésében mutatták volna ki, oly dacos elszántsággal, mint amilyen dacos elszántsággal dobálták ki a képviselőházból azokat, akik annakidején a magyar hadsereget és a magyar vezényszót kívánták. *(Taps.)* Azt hiszem, hogy minél többször emlegetik a magyar nemzeti szupremáciát, annál kevésbé tesznek annak szolgálót, sőt a legrosszabb szolgálót teszik Magyarországnak akkor, amikor a világháború közepett úgy tüntetik föl ezt az országot, mintha itt a magyarság csak erőszakkal, vagy ravaszkodással tartaná fenn a maga uralmát, *(Úgy van!)* Arra, hogy mennyire számítanak a gyors elévülésre, a legjellemzőbb, hogy az erdélyi reakcionárius blokk vezérszónoka, a nagy vészharangkongató Sándor János volt belügyminiszter úr elfelejtette azt, hogy a kerületek beosztásáról szóló törvényjavaslatban, melyet még ő maga irt alá, a következőket mondta *(Olvasza)*: „Meggyőződésem, hogy a magyarság szupremáciája nem szorul arra, hogy mesterséges eszközökkel tartassék fenn. Ezer év gazdasági és kultúrmunkája a magyarságnak úgyis legtöbb helyütt elsőbbséget biztosít. Történelmünk folyamán sohasem maga a nyers számbeli túlsúly volt az, mely a magyarságot vezető szerephez juttatta, hanem a magyar értelmiségnek, mely nemcsak a magyarságból, hanem az itt lakó nemzetiségek színe-javából is alakul, politikai képessége és tapintata, és vezetésre hivatott szellemi elsőbbsége”. Amikor tehát én ugyanazokat a tanokat hirdetem és hirdetem, tulajdonképpen plágiumot követtem el és csak szerény tanítványa vagyok Sándor Jánosnak, aki ezeket már nyomtatásban kiadta a kerületek beosztásáról szóló törvényjavaslat indokolásában 1914-ben. Most ezek az urak átveszik azt a szisztémát, melyet én soha nem helyeseltem, a nemzetiségek elleni gyűlölet szítását, azt a szisztémát, amelyet ők is elítéltek, míg hatalmon voltak, de átveszik, hogy gáncsot vessenek a demokráciának,

hogy azok a jó magyar proletárok az Alföldön, akik magyarabbak, mint bárki más, jogokhoz ne jussanak. (*Taps.*)

Tisza István gróf azt mondta, hogy az ő törvényük 50-60 százalékkal növelte a választók számát. Kimutattam, hogy csak 28 százalékkal. A különbség csekély, de azt hiszem, kamatokban inkább észrevették volna, mint választókban. (*Derültség.*) A Tisza-Lukács-féle választói jognak az a sajátsága, hogy az nem ismer önmagában egy jogcímet a szavazati jog elnyerésére, hanem mindig hozzácsol egyet-kettőt, hogy minél nehezebben lehessen a felnőtt polgárember választó. Mintegy gőzfürdőszerűen rendezték be a választók szentélyét, melyben különböző medencékben kell áthaladni, amíg végre az ember a választói joghoz teljesen megmosdatva elérkezik. (*Élénk derültség.*) Az egyik jogcím volt például a hat elemi iskola elvégzése. De ez hozzá volt kötve az adófizetéshez, ahhoz, hogy az illető iparos, kereskedő, stb. A hat elemi azonban miért vették jogcímmé? Azért, mert a statisztika világánál azt látták, hogy hat elemi iskolát csak 1,075.000 harmincéves férfi végzett, míg ezzel szemben négy elemi 2,044.000 harmincéves férfi tud kimutatni. A 24 éves férfiak közül 1,400.000 végzett hat elemi, míg 2,625.000 négy népiskolai évfolyamot. Ezeket is jó tudni, ha meg akarunk ismerkedni az ő számításaikkal. Egészen világos, hogy a hat elemi és harmincéves korhatárt azért kötötték ki, mert irtani akarták a választókat. (*Igazi Úgy van!*) Az sem titok egyébként, hogy a hat elemi végzett harmincéves férfiaknak csak a fele vagy valamivel több jutott be az ő híres törvényük alapján a névjegyzékbe.

A választójoggal állunk, vagy bukunk, tisztelt uraim, ez a mi politikánk, s hogy győzni fogunk, abban a hitben megerősít az önök lelkes támogatása. A polgárságnak szervezkednie kell, mert csak a szervezkedésben van az erő és csak a szervezett polgárság biztosíthatja az ország számára a jövőt, a haladást, a jogokat és csak a jogok és a közszabadság, a népjogok elismerése biztosíthatja az ország sorsát.

Lelekes éljenzés és taps kísérte *Vázsonyi* Vilmos szavait.

III.

A bátrak útja

– 1917 október 26. –

1917 október 16-án újból összeült a képviselőház. Mindenekelőtt az újabb indemnitási javaslatot tárgyalták, amikor október 26-án *Tisza* István gróf interpellációt terjesztett elő abban a kérdésben, hogy *Ugrón* Gábor belügyminiszter Bács-Bodrogmegye alispánja és főjegyzője ellen fegyelmi vizsgálatot rendelt el, amiért a megyének *Ferenc József* királyt gyászoló és *Károly* királyt üdvözlő feliratait hivatalaik hónapokon át nem továbbították. Az interpelláció arra volt alkalmas, hogy a munkapárti többség a kormányt leszavazza és valóban a többség nem is vette tudomásul *Ugrón* Gábor belügyminiszter választát.

A kormány leszavazása után, október 26-án, este a kormányt támogató pártok értekezletre ültek össze, amelyen *Andrássy* Gyula gróf kifejtette azt az álláspontját, hogy a kormánynak nem kötelessége a lemondás. *Andrássy* beszéde után *Vázsonyi* Vilmos szólalt fel. Beszédében hangoztatta, hogy a kormányt támogató pártoknak erősebb egységbe kell olvadniuk, hogy a választójogot megalkotassák. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt értekezlet! Néhány napig emberileg érthető okokból távol kívántam magam tartani a politikától.¹⁾ Emberileg érthető okokból, amelyeket mindenki megérthet, csak a parlamenti izlés és nívó főre, Tisza István gróf nem értett meg, aki tudva, hogy a Házban nem jelenhetek meg, mégis személyemben megtámadott. Most azonban, amikor elérkeztünk küzdelmünknek újabb fázisához, kötelességemnek tartottam, hogy itt megjelenjek és nézeteimet kifejtsem, hogy manifestáljam azt, hogy magam is nem azokkal a személyi indulatokkal vagyok eltelve, amelyeket az izlésnek és a parlamenti nívónak nagymestere gyanúsító módon nekem tulajdonít, hanem el vagyok telve, mint régebben, küzdelmünk elején, ma még fokozottabban a mi szent ügyünk iránti lelkesedéssel és harci készséggel.

Nem arról van szó, hogy a kormány Tisza István gróf tetszése szerint mit tegyen vagy mit ne tegyen a konzekvenciák levonása tekintetében, hanem arról, hogy egy szervezett társasággal szemben, amelynek a hálózatát látjuk az egész országban és amely elő akarja készíteni a Bourbon-restauráció módjára elbukó rendszerének restaurációját Magyarországon, hogy ezzel a társasággal szemben mi azon szelidségnek, konciliáns, békés érintkezésnek, azon békés tárgyalások útjáról, amely már az eddigi rövid idő alatt is oly végzetes hatásúnak mutatkozott, letérjünk és nem törődve egyáltalában a mivelünk szemben álló többséggel, nem törődve semmi egyébvel, mint az ügyünkkel, táborunkkal és az országgal, ezen az egyenes úton emelt fővel teljesítsük kötelességünket. (*Tetszés.*)

Mindenkinek észre kell vennie, hogy itt egy igen ravasz csapdát kívánnak felállítani s hogy egy készen koncipiált s következetesen és ravaszul keresztülvinni akart lejáratási taktikával állunk szemben. Tisza István gróf és kormánya ezt az országot az ő bűnös mulasztásai következtében majdnem egészen tönkretették. Akkor, mikor ez a kormány megalakult, gazdaságilag olyan helyzetben találta az országot, hogy nem ezen rövid idő alatt, amióta kormányon vagyunk s miközben egy válságon is mentünk keresztül, hanem sokkal hosszabb idő alatt is alig sikerül ezeknek a mulasztásoknak, bűnöknek és gyarlóságoknak következményeit elhárítani. (*Úgy van!*)

A Tisza-kormány a háború elején képmutató módon, prédikatori hangon és szemforgató taktikát használva, arra bírta rá az akkori ellenzékét, tekintettel a szent egységre, tekintettel az entente figyelő távcsöveire, ne zavarjuk meg soha a szent összhangot. Sikerült is az akkori ellenzékét félrevezetnie, helyesebben sikerült az akkori ellenzék hazafias belátását felhasználnia és így tulajdonképpen másfél esztendőn keresztül minden komoly ellenőrzés és kritika nélkül diktatúrát gyakorolt ebben az országban. Ezt a diktatúrát arra használta fel, hogy itt az „enrichissez vous” jelszavával a szabad portyázás és szabad meggazdagodás útját nyissa meg az ország egyes elemeinek, azoknak az éhes elemeknek, amelyek éhesek mindig, bármennyire jóllaktak. Ez az enrichissez vous-politika teljesen szabadon és féktelenül garázdálkodott. Például a közéletmezés kérdésében az a határozati javaslat, amelyet már régen, esztendőkként ezelőtt beadott az akkori ellenzék, magában foglalta az orvoslás összes módjait. Vánszorogva, kínlódva, lassan és elkésetten alkalmazta az akkori Tisza-kormány mindazt, amit a mi határozati javaslatunkban régebben már pontozatokba foglaltunk. Természetesen minél tovább ha-

¹⁾ Akkor halt meg *Vázsonyi* édesapja és mélységes fiúi gyászában néhány napra visszavonult.

lad a háború, annál nagyobb a természetes türelmetlenség, ideges feszültség halmozódik fel egy országban. Ezt a türelmetlenséget és ideges feszültséget mi nem használtuk ki soha az akkori kormánnyal szemben, azonban azt kell tapasztalnunk, hogy e rövid néhány hónap alatt ennek a kormánynak hívei a maguk sajtójában napról-napra nem tesznek egyebet, mint „ebben az országban a bolsevizmust, a leninizmust és az anarchiát hirdetik. Erős szó, amelyet mondtam, de be fogom bizonyítani.

Méltóztassanak a sajtónak e részét figyelemmel kísérni és azt fogják tapasztalni, hogy amíg a múlt kormány alatt a hadisegélyek kérdését nem rendezték, amíg a hivatalnokok sorsát oly nagy lélekkel és oly elhatározással, oly nagy összegek áldozásával, mint most a miniszterelnök úr szándékozik ezt a rendezést keresztülvinni, nem rendezték, amíg abban az időben az úgynevezett snasszpolitikát hirdették és bölcsen kifejtették, hogy például az építkezés terén nem fogják megengedni a háború utáni esztendőig sem az építkezést, amíg ezzel a szűk látókörrrel, ezzel az összeszorult szívvel intézték az ország sorsát úgy a hadisegélyeknek, mint a hivatalnokoknak felsegítése terén és minden közgazdasági kérdés tekintetében, – most, mikor ez a kormány a hadisegélyek kérdését megoldja, most, amikor egy kielégítő és nagylelkű rendezést hajt végre a tisztviselők fizetésrendezésénél, amire csak azért van szükség, mert az előző kormány megengedte ennek az országnak úgy ipari, mint mezőgazdasági téren való szabad kizsákmányolását, tehát az ő bűneinek következménye, hogy egyáltalában a fix fizetésűek és a tisztviselők szenvednek és az ő szenvedéseik enyhítésére van szükség: olvasom a sajtójukban napról-napra, hogy anarchiára uszítanak, a tisztviselői kart uszítják, olvasom a hadisegélyek dolgáról az ő kritikájukat, amelyek teljesen lelkiismeretlenek, tudatosan valótlanok és látjuk azt, hogy a cárizmus előkészítői, Tisza cárságának visszakívánok ebben az országban leninista politikát csinálnak, a Tisza-cár lapjaiban anarchiát, disszolduciót hirdetnek, azért, mert meg akarják mutatni, hogy ebben az országban szabadsággal, jogtisztelettel kormányozni nem lehet, mert meg akarják mutatni, hogy korbács, erőszak, a Tisza-erőszak és korrupciója kell ennek az országnak. (*Viharos tetszés és taps.*)

Tisztelt értekezlet! Szervezett összeesküvés ez. Mert megállapítom, hogy a pénzhatalmak és ezen volt kormány között továbbra is azon meghatározható egyetértés, szeretet és bizalom áll fenn, amelyet a sópénzek idején láttunk. Szervezett összeesküvés ez, mert látjuk mindazon kérdésekben, amelyeket ellenünk kihegyeznek, hogy lapjaik homlokegyenest ellenkező álláspontot hirdetnek, mint amit annakelőtte hirdettek. Kihegyezik a cseh kérdést és erről cikkeznek napról-napra s a, haza újszülött bölcsei arról tartanak a nemzeti egyetértést és egységet hirdető beszédek, holott annakidején, mikor uralmon voltak, a cseh kérdéstről nem volt szabad írni, aki a cseh kérdést a Házban emlegette, azt le-torkolták. Kihegyezik a nemzetiségi kérdést és hirdetik ebben a habomban, ahol egységet kellene hirdetni, a féktelen gyűlöletet a nemzetiségiek ellen. A választójog kérdésében is a jóhiszeműeket azzal akarják az országban félrevezetni, hogy a nemzetiségi kérdés miatt nem szabad a választójogot kiterjeszteni.

De van még a komikus színváltozásból több is. Akik a nemzeti hadsereg legszerényebb formájában való követelést olyan sérelemnek tekintették, hogy emiatt kidobálták a képviselőket a Házból, azok most vakmerően merik követelni a nemzeti hadsereget a választójog helyett. Az egész vonalon végsővéig megszervezett hálózattal állunk szemben,

amely ennek a kormánynak minden apró tényét, minden miniszternek elhibázott tüsszentését felfújja és abból Haupt- und Staats-Action-t csinál. A kormány minden cselekedetét, amely a legtisztább szándékú, meggyanúsítják. S teszik ezt egy szép szereposztásban. A sajtójukban hamis híreket koholhatnak és ennek alapján azután a Házban akciókat csinálnak. Az egyik lap kohol egy hírt arról, hogy Andrassy Gyula gróf memorandumot intézett a királyhoz a választójog ellen, ő, aki ezt a tervezetet alapfelfogásaiban előbb ismerte, mint Esterházy Mór gróf, aki annak alapján kormányt vállalt, amit én bizonyíthatok. A hitelességet bizonyítja a lap azzal, hogy ő tudja, hogy ez az irat így kezdődik: „Császári és királyi apostoli felség!” (*Elérlik derütség.*) Egy másik munkapárti lap azután kohol ehhez egy másik hírt, egy Apponyi-párti ismeretlen képviselő szájába adva.

Ez a folytonos ugratás, intrikálás, pletykáknak összehordozása, apró dolgok nagyra való felfújása, az ország szakadatlan izgatása, az anarchia előmozdítása mind azt a célt szolgálta, hogy itt bekövetkezzék a restauráció s Tisza István gróf tegnapi fellépése abból a nagy csalódásból fakadt, hogy ő azt hiszi, hogy már elérkezett a visszatérés ideje és ezért az ő kormányzatának rég itthagyt, összehordott szemétdombján, mint egy új Chant eclair, már a munkapárti hajnal hasadását hirdeti. (*Viharos taps.*)

Hogy a mi kormányunk tényeivel szemben milyen vakmerően tagadják le, hogy mi történt, erre legekleatásabb példa a cenzúra kérdése. Hiszen mikor átvettem annakidején az igazságügyminiszterséget, közel száz lapot találtam, amely előzetes cenzúra alatt volt. Ma a cárt szolgáló leninisták azt a vakmerőséget állítják, hogy nem változott semmi, holott ma nincs egyetlen lap sem, amely előzetes cenzúra alatt állana.

Én mindezekből azt a konklúziót kívánom levonni, hogy a mi feladatunk nem az, hogy arról döntsünk, hogy a kormány mit tegyen, vagy mit ne tegyen. Különbösen is az Esterházy-kormány nyíltan kijelentette, hogy mást nem tekint kabinetkérdésnek, mint kizárólag az általános választójog kérdését. Mi nagyon tudatában voltunk annak, hogy kisebbségi kormány vagyunk, tudatában voltunk annak is, hogy kisebbségi kormány, amely nem választható, az tulajdonképpen nem alkotmányos kormány. Vállaltuk azért, mert ezt a képviselőházat nem tekintjük egyáltalában az ország közvéleménye hü tükrének. Ezt mi egyszerűen az alkohol és sópénz tükrének tekintjük a maga többségében és mi, ha kisebbség vagyunk is, a nép jogok kiterjesztését véve programunkba, mindenesetre több morális joggal képviseljük a nemzetet, mint azok az urak, akik velünk szemben egy formális többség jogán ülnek. Hirdetik az egész országban, hogy a feloszlítás nem lehetséges. Tehát az ő hősiességük, hogy nem lévén lehetséges a feloszlítás, ők, mint egy összeverődött társaság, megmaradnak és megakadályoznak minden kibontakozást és ha a rájuk nézve legrosszabb eset következne be és többsége is lenne a választójognak, akkor ismét átveszik a kormányt. Addig mi mindenesetre megtettük nekik azt a szívességet, hogy mi húztuk ki a talpukból a tüskét, mi szavaztattuk meg az új adótörvényeket, mi intéztük el a konfliktust, amely felmerült a választójog kérdésében a többség és a korona között. Tehát nem vagyunk egyebek, mint a munkapárt kéményseprői, akik feketék leszünk, hogy ők hóféhéren folytathassák gazdálkodásukat.

Oda konkludálok, hogy szükségesnek tartom, hogy a disszolúció köztünk megszűnjék, szükségesnek tartom, amit már az Esterházy-kor-

many megalakulásánál itt első értekezletünkön javasoltam, hogy a pártok egy közös bizottságot alakítsanak, amely a vitákat irányítsa, szükségesnek tartom, hogy végre szakítsunk a lágy fuvalmak és szerenádok taktikájával. Bízunk önmagunkban, a magunk erejében, bízunk ügyünkben és a magyar nép támogatásában, amely a bátrakat, az egyenes úton haladókat nem hagyja el, amely azonban a sugdolódzásokat és paktumokat nem szereti. (*Hosszantartó, viharos tetszés és taps.*)

Négy teljes hónapon át csak ritka alkalommal hangzott fel *Vázsonyi* szava a nyilvánosság előtt. A választójogi minisztérium Klotild-utcai hivatalában, éjt, napot egybetéve, dolgozott nagy művén, a választójogi reformon, hogy ezt az üggyhöz és önmagához méltó módon megalkossa.

NEGYEDIK FEJEZET

A VÁLASZTÓJOGI REFORM

Ugron Gábor belügyminiszter leszavazását a jelentéktelen közigazgatási kérdésben valóban nem tartották olyannak, hogy a kormány benyújtsa lemondását, viszont most már nyilvánvaló volt, hogy a munkapárt minden módon meg fogja akadályozni a választójogi törvény megalkotását. A kormányt támogató pártok értekezletein, valamint a minisztertanácson *Vázsonyi* éppen ezért kifejtette, hogy amennyiben a kormány nem kap a királytól felhatalmazást az országgyűlés felosztatására, akkor nem is képviselheti a Házban a választójogi javaslatot. *Vázsonyi*nak ezt az álláspontját a kormány valóban magáévá is tette, amikor 1917 november 5-én a minisztertanács megkezdte a választási törvény tervezetéről a vitát.

Három napon át tartott a minisztertanácsban a javaslat ismertetése és vitája, amikor november 7-én a minisztertanács *Wekerle* Sándor dr. miniszterelnök indítványára kimondotta, hogy „*Vázsonyi Vilmos dr. választójogi miniszter árnak a nagy mű sikeres és közmegnyugvásra történt megoldásáért egyhangúlag legteljesebb köszönetét nyilvánítja és egyben hozzájárul ahhoz, hogy a törvényjavaslatnak alkotmányos tárgyalás céljából az országgyűlés elé leendő terjeszthetéséhez szükséges előzetes legfelső engedély kieszközöltessék*”

Vázsonyi 1917 december 1-én jelent meg *Bécsben* kihallgatáson a királynál. Délután hat órától este negyed nyolc óráig tartott ez a kihallgatás, amelyen a kormány megkapta a felhatalmazást a képviselőház felosztatására s az új választások kiírására, arra az esetre, ha a képviselőház többsége a választójogi reformot nem fogadja eh

I.

Tisztelettel betérjesztem . . .

– 1917 december 21. –

Karácsony előtt három nappal, *december 21-én*, délután négy órára nevezetes ülésre ült össze a képviselőház. *Vázsonyi* Vilmos választójogi miniszter ezen a napon nyújtotta be a választójogi javaslatot. Az elnöki előterjesztések és jelentések után emelkedett szólásra *Vázsonyi* Vilmos miniszter és tette le a Ház asztalára az új törvénytervezetet, majd pedig a következőket mondotta:

Vázsonyi Vilmos választójogi miniszter: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Tisztelettel betérjeszem az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslatot. Minthogy a törvényjavaslat mellékleteivel együtt nyomtatásban rendelkezésre áll, csak azt kell kérnem, méltóztassék a javaslat és mellékleteinek szétosztását elrendelni. A törvényjavaslat további tárgyalására nézve pedig bátor vagyok azt a javaslatot tenni, méltóztassék a törvényjavaslat tárgyalására egy külön e célra választandó negyvennyolc tagu bizottságot kiküldeni *(Éljenzés a szélsőbaloldalon)*, és a javaslatot ahhoz letárgyalás céljából utasítani. Legyen szabad végül még azt a kérelmet előterjesztem, hogy a bizottság tagjainak megválasztását a Háznak jelenleg elrendelendő szünete után következő egyik legközelebbi ülésére méltóztassék napirendre kitűzni. *(Hosszantartó, meg-megújuló élénk éljenzés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Általános figyelem és érdeklődés fogadta a javaslat benyújtását és hosszantartó, meg-megújuló éljenzés és taps követte a baloldaltól a választójogi miniszter bejelentését. A képviselőház ülésterme zsúfolásig telt volt, a főrendek karzata is megtelt és amikor elhagyta az üléstermet, a folyosón is ünnepelték *Vázsonyi Vilmost*, a választójogi javaslat megalkotóját.

II.

A választójogi törvényjavaslat

Vázsonyi javaslata, amelyet a képviselőház 1917 december 21-iki ülésén benyújtott, *összesen 108* szakaszból áll és *tizenhét fejezetre* oszlik. Négyhónapos munkája ez *Vázsonyi Vilmosnak*, amelyet elejétől kezdve ő irt és ő fogalmazott.

A javaslat címe: *Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról*. Az I. fejezet a férfiak választójogáról, a II. fejezet a nők választójogáról, a III. fejezet a választhatóságról, a IV. fejezet a választójog kellékeinek igazolásáról, az V. fejezet a választókerületekről és szavazókörökről, a VI. fejezet a központi választmányról és összeíró küldöttségekről, a VII. fejezet a választók névjegyzékéről, a VIII. fejezet a választásról, a IX. fejezet a fegyelmi felelősségről, a X. fejezet a választójog védelmére vonatkozó büntető rendelkezésekről s a XI. fejezet a vegyes és átmeneti rendelkezésekről szól.

Vázsonyi a javaslat alapelveit így foglalta össze:

A férfiak választójogának általános kellékei a huszonnegyedik év betöltése, magyar állampolgárság és írni és olvasni tudás (1. §.).

Huszonnegyedik évük betöltés előtt is – életkorukra tekintet nélkül – van választójoguk a vitézségi érem tulajdonosainak és azoknak, akik a Károly-csapatkeresztet elnyerték.

Az általános kellékek fenforgása esetében választójoggal bír az a férfi, aki

az elemi népiskola negyedik osztályát sikeresen elvégezte; vagy akár egy adónemből külön, akár több adónemből együttvéve – akár ugyanegy, akár több községben – legalább tíz korona egyenes állami adóval van megróva; vagy

rendes tényleges katonai szolgálati kötelezettségének eleget tett; vagy háború ideje alatt legalább két évig – bár megszakításokkal – tényleges katonai szolgálatot teljesített; vagy – tekintet nélkül szolgálati idejére – a fegyveres erő vagy a csendőrség szolgálatában altiszti fokozatot ért el; vagy vitézségi érem tulajdonosa vagy a Károly-csapatkeresztet elnyerte; vagy

iparendély vagy iparigazolvány alapján ipart üz, vagy kereskedést folytat; vagy

ipari üzlet vagy vállalat körében – ideértve a bányászatot, a kereskedelmet és az iparszerűen folytatott közlekedést is – van állandóan alkalmazva, vagy az őstermelés körében mint munkás vagy cseléd van állandóan alkalmazva (2. §.).

Ezenkívül a javaslat szerint annak, akit a választóknak az 1914 évre érvényes névjegyzékébe jogerősen felvettek, választójoga van mindaddig, amíg Végi jogcíme változatlanul fennáll abban a községben (város), amelynek névjegyzékébe az 1914 évre felvették. E korlátozás nélkül pedig választójoga van annak, akit az 1914 évre érvényes névjegyzékbe az 1874 évi XXXIII. törvénycikk 2. §-án alapuló régi jogosultság jogcímén vettek fel (3. §.).

A javaslat az ipari üzlet vagy vállalat körében állandóan alkalmazottnak azt tekinti, aki akár ugyanegy, akár több munkaadónál az utolsó két évi időtartamon belül – bár megszakításokkal – legalább tizenkét hónapon át vagy az utolsó egy évi időtartamon belül – bár megszakításokkal – legalább hat hónapon át alkalmazásban állott; az őstermelés körében állandóan alkalmazottnak pedig azt tekinti, aki akár ugyanegy, akár több munkaadónál az utolsó öt évi időtartamon belül – bár megszakításokkal – legalább három éven át állott alkalmazásban (6. §.).

A javaslat egyenként felsorolja a választók azon csoportjait (a négy elemi iskolai osztályt végzettek, meghatározott állásúak vagy foglalkozásúak stb.), melyekre nézve az írni-olvasni tudás kellékének fenforgását védelmezni kell s ehhez képest e kellék igazolását nem kell megkívánni. (20. §.)

Ugyanígy a választók egyes csoportjaira nézve (bizonyos állásúak vagy foglalkozásúak, bizonyos iskolát végzettek stb.) a javaslat azt rendeli, hogy az elemi népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzését e jogcím külön igazolása nélkül beigazoltnak kell tekinteni. (21. §.)

Elrendeli továbbá a javaslat a kir. tanfelügyelő elnöklete alatt elemi népiskolai tanítókból és közigazgatási tisztviselőkből alakuló bizottságok szervezését, melyek előtt az írni-olvasni tudást, valamint az elemi népiskola negyedik osztályának megfelelő képzettséget igazolni lehet. Ily bizottság, mint állandó bizottság működik.

A nők választójogának általános kellékei: a 24. év betöltése, magyar állampolgárság és írni és olvasni tudás. (11. §.)

Az általános kellékek fenforgása esetében választójoggal bír az a nő, aki a polgári iskola negyedik osztályát sikeresen elvégezte; vagy akinek férje az 1914. évben kezdődött háború ideje alatt tényleges katonai szolgálatot teljesített és elesett, vagy ezen szolgálata közben szerzett betegség vagy szenvedett sebesülés vagy sérülés, – vagy hadifáradalmak következtében meghalt (hősi halált halt), ha ezen férjétől – a férj halálának időpontjában életben lévő – törvényes (törvényesített) gyermeke származott (hadiözvegy) vagy

aki két év óta működő tudományos, irodalmi vagy művészeti egyesületnek vagy társulatnak a tudomány, irodalom vagy művészet terén működő tagja.

A választók névjegyzékébe jogerősen felvett hadiözvegy választójogát újabb férjhezmenetelével nem veszti el. (12. §.)

A javaslat részletesen felsorolja a polgári iskola negyedik osztályával a választójog szempontjából egyenlő értékű más osztályokat (13 §.).

Az írni-olvasni tudás védelmezésére vonatkozó fentebbi rendelkezések a nőkre is kiterjednek. Ezenfelül a javaslat egyenként felsorolja a nők ama csoportjait (bizonyos állásúak vagy foglalkozásúak, bizonyos iskolát végzettek stb.), melyekre nézve a polgári iskola negyedik osztálya sikeres elvégzését e jogcím külön igazolása végett beigazoltnak kell tekinteni. Végül a javaslat oly bizottságok szervezését rendeli el a vallás- és közoktatási miniszter által kijelölt tanintézeteknél, amelyek előtt a polgári iskola negyedik osztályának megfelelő képzettséget igazolni lehet. (28. §.)

A választhatóság feltételeit a javaslat a férfiakra és nőkre egyezően állapítja meg.

Választható az, akinek a választás időpontjában választójoga van és nem esik a javaslatban megállapított valamely kizáró ok (gondnokság, stb.) alá, ha életének huszonnegyedik évét betöltötte és a magyar államnyelvet szóban és írásban bírja. (16. §.)

III.

Miért kell és milyen lesz a választójog reformja

Vázsonyi a választójogi törvény megokolását könyvben is kiadta, amelynek ez a címe: „*Miért kell és milyen lesz a választójog reformja?*” Könyvének bevezetésében ezeket írja *Vázsonyi*:

Ha a javaslat törvénnyé válik, ez lesz az 1848. évi V. törvénycikk megalkotása óta a legnagyobb jogkiterjesztés. Amidőn az 1848. évi népképviselői reform megszületett, körülöttünk forrongásban volt egész Európa. Nemzetünk vezérei siettek az egyenlő jog egybeforrasztó erejével megteremteni a belső egységet, hogy erőssé és ellentállásra képessé tegyék a nemzetet minden külső támadással szemben. Megőrizték a magyar hagyományokat, de bekapcsolódtak az európai demokráciába. Alkotásuk örök dicsősége a magyar szellemnek.

E nagy elődök ösvényén igyekeztünk haladni a reformjavaslat szerkesztésénél. Mindenütt kerestük a magyar előzményeket, lehetőleg megóvtuk a gyökeres magyar intézményeket, de kerestük egyúttal a kapcsolatot azzal a demokráciával, amely most az 1848 erejét felülmúló korszakos átalakulások színhelyévé tette Európát.

A 48-as törvényalkotásokból született a polgári Magyarország. A rendiség összeomlott, de Magyarország nem dőlt romba, hanem újabb virulásnak indult. Az a meggyőződés, hogy az új nagy jogkiterjesztéssel sem fog egyéb rombadőlni, mint előítéletek és kiváltságok; de Magyarország, miként 1848 után, csak erősebb, hatalmasabb és boldogabb lesz: megőrizve nemzeti hagyományait, lerakja alapját a jövőre szabandó szabad politikai fejlődésének, megerősíti szabadságintézményeit, gyarapítja kultúráját, gazdasági jólétét és szociális haladását.

És ez a magyar hagyomány, ez a magyar dicsőség, – mert a magyarság sohasem jelenthet a világ népei előtt mást, csak alkotmányos szabadságot.

IV.

A nagy reformterv indokolása

Az a hatalmas indokolás, amely a választójogi javaslatot kísérte, *Vázsonyi*-nak legnagyobb munkája volt. Az *indokolás* mindenekelőtt ismerteti a magyar választójog történetét, az 1848 évi törvénycikk megalkotásától az 1913 évi íőrvényig, majd pedig ezután az alapos történelmi tanulmány után a külföldi választójogi törvényeket ismerteti, kifejti továbbá a választójogi törvény megalkotásának szükségességét. A munkának ez a hatalmas része a következő:

Az 1913 évi XIV. törvénycikk alapján első ízben teljesített összeírás utolsó napjai már belenyúltak a háborúba. A nemzeti erőgyűjtés és erő-kifejtés a honvédelemnek szentelte minden figyelmét és egyelőre leszorította a napirendről a választójog kérdését. De amint a háború volt az, amely elnémította a választójog hangos követelését, viszont a háború tanulságai

minden előző mozgalmat túlszárnyaló erővel támasztották fel a nemzet minden rétegére kiterjedő választójogi reform vágyát.

Nem izolált magyar jelenség ez. A külföldi államokban, barátságos, ellenséges és neutrális országokban egyaránt a háború veti fel a választójog kiterjesztésének gondolatát és nálunk is a háború érlelte meg a választójog gyökeres reformját. Midőn Rakovszky István 1915 április 29-én választójogot követelt minden husz éves férfúnak, aki a harctéren katonai szolgálatot teljesített, tulajdonképen az emberi lélek azon egyetemes parancsoló törvényének engedelmesskedett, amely a velünk szövetséges német birodalomban, az ellenünk küzdő Angliában és a neutrális Hollandiában, Dániában és Norvégiában egyformán megnyilatkozott. Ez az indítvány és a nyomában járó parlamenti vita kiindulási pontja a választójogi küzdelem legújabb korszakának. Ma az az ellenvetés, melyet kezdetben a harcosok választójogának, majd az általános választójognak szembe szegeztek, hogy tudniillik a háború nem alkalmas választójogi reformok elintézésére, már halott érv. Az 1917 április 28-án kelt, gróf Tisza István akkori miniszterelnök által ellenjegyzett legfelsőbb királyi kézirat pártközi igazsággá emeli a tételt, hogy a háború alatt és a háború miatt kell kiterjeszteni a választójogot, amidőn az akkori kormányhoz a következő felszólítást intézi: „megfelelő javaslatokat terjesszen elém, amelyek a nemzetnek a jelen világmérfőközés sorsdöntő napjaiban tanúsított bámulatraméltó erőkifejtése és hazafias magatartása felett érzett hálás elismerésem a népjóléti intézkedések sorozatában és a választójognak oly kiterjesztésében juttatják kifejezésre, amely a magyar állam létérdekeinek tekintetbe vételével, a jelen nagy időknek és a nép által hozott áldozatoknak megfelel”.

A hivatalos kormánynyilatkozat, amely a legfelsőbb királyi kézirat magyarozatául 1917 április 29-én jelent meg, már az 1913 évi XIV. törvénycikk szükséges módosításainak egyes részleteiről is nyilatkozik, – éppen úgy, mint az a beszéd, amelyet Tisza István gróf 1917 évi május hó 24-én, kormányelnökségéről történt lemondása után tartott és amelyben a szükséges intézkedéseket három csoportra osztotta: „A hála kifejezése azokkal szemben, akik a harctéren különösen kitüntették magukat; betöltése annak a hézagnak, amelyet a területi cenzus teljes kiküszöbölése jelent; javítása annak a helyzetnek, amely az 1913 évi XIV. törvénycikk alapján az ipari munkásosztály számára előállott”.

Ma tehát nem vitás kérdés többé sem a választójogi reform időpontja, sem ennek elodázhatatlan szükségessége.

Az egyetlen vitás pont a reform terjedelmének mértéke.

Mi azt a meggyőződést valljuk, hogy „a jelen nagy időknek és a nép által hozott áldozatoknak” nem felel meg valamely toldozott szűkkörű reform, amelynek nem jogkiterjesztés a vezető gondolata, hanem az, hogy miként tartsa távol a jogoktól a tömegeket; amely finom mérlegen aggódó félelemmel apró választói jogcímeiket mérlegel, míg a tömegek félelem és mérlegelés nélkül dobják kockára életüket vagy megszokott életrendjüket.

Javaslatunkban be akarjuk váltani azt a programot, melyet gróf Esterházy Móric miniszterelnök 1917 június 21-én vallott és amelyet kormányunk teljes egészében magáévá tett: „A választói jogosultságot – 24 évre szállítván le a korhatárt – oly jogcímekekre akarjuk alapítani, hogy a választójog gyökeres, becsületes és széles terjedelmű legyen és hogy ne kelletlenül adott részleges választójog, hanem a dolgozó és küzdő tömegekre kiterjedő, őszinte lélekkel megvalósított, teljes reform, általános és egyenlő legyen és a nagy kérdést nyugvópontra hozza”.

Láttuk, hogy 1848 óta nemzetünknek nem volt igazi választójog reformja, sőt az 1874 évi törvény visszaesést jelentett. Hatvankilenc esztendővel az első nagy jogkiterjesztő reform után, ma, midőn körülöttünk még nagyobb viharok között és nagyobb mértékben, mint 1848-ban, átalakul Európa, a jogkiterjesztés útján bátor lépéssel kell előre haladnunk, amely megfelel az 1848-iki törvények szellemének: reá kell lépünk az általános választójog ösvényére.

Ha igaz is, hogy minden nemzet a maga sajátosságai és szükségességei szerint alkot magának törvényt, az is bizonyos, hogy egyetlen nemzet sem szakadhat el a világtól. 1848-ban belekapcsolódtunk az európai alkotmányos demokráciába. Azóta pedig választójogunkkal messze elmaradtunk olyan népek mögött, melyeket egykor megelőztünk. Ma nincs már értelme azoknak a vitáknak, amelyeket Locke és Rousseau tanainak elismerésével vagy megcáfolásával folytattak: vajjon természetes jog-e a választójog, vagy nem az. Az álét elsöpörte ezeket a vitákat, elintézte maga ezt a kérdést és a tiszta általános választójog rendszere hódító útban végigvonult Európán. Általános és egyenlő a választójog Ausztriában, a német birodalmi választásoknál, Bulgáriában, Franciaországban, Spanyolországban, Svájcban, Görögországban, Svédországban, Norvégiában, Dániában és Hollandiában; bár a kiválasztás alapján, de megközelítik az általános választójogot Anglia, Törökország, Olaszország.

A szűkkörű választójognak egyetlen menedéke Magyarország.

A háború tanulságai és a jövő nagy feladatai egyaránt megkövetelik, hogy a jogkiterjesztés immár nálunk is gyökeres és általános legyen.

A háborúban az ország életét, harcmezőn, termőföldeken és műhelyekben, az egész magyar nép védte meg. És a háborúnak megvan nevelő, oktató hatása is. Minden katona és minden termelő munkás érzi, hogy az állam létének fentartásához ő is hozzájárul és az állam életének részese ő is. A fronton küzdők napról-napra önálló kezdeményezést látnak vagy végeznek. A katonai szolgálat maga is fegyelmező és nevelő hatású. Azok pedig, akik itthon vannak, átvesszik és áttekintik mások munkakörét és¹ valamennyien eddig nem ismert feladatoknak és gondoknak nyomása alatt komolyodnak meg. A háborús gazdaság nehézségei szükségessé tették az állam tevékenységének sok tekintetben újabb intézményekkel való kiegészítését és ez a szervező munka, mely az államnak eddig ismeretlen életműködését tárja fel, mindenkinek szemeláttára és mindenki közreműködésével történik. A modern állam élete ilyen feltártan még sohasem volt az emberek előtt: az állam belép mindenkinek az életébe és mindenki közvetlenül látja és érzi védő, rendező, vezető hatalmát. A falusi nép eddig nem ismert mértékben és tömegben mozdult ki helyéről, az emberek soha helyüket annyira nem változtatták, ennyi világot be nem jártak, annyi újat nem tapasztaltak. Ez az állampolgári öntudattal bíró, felelősebb, az államot ismerő, nagyobb látókörű népesség képes arra, hogy mint választó végre szóhoz jusson az ország politikai életében.

A feladatok bősége, melyeket a háború halmozott az államra, ma inkább, mint valaha, sürgeti, hogy megoldásukhoz a magyar népben rejlő minden erő hozzájárulhasson. De a háború után következő korszak komoly pénzügyi áldozatokat is fog követelni. Egy szűkkörű választójog alapján összeülő képviselőháznak nem lenne sem kezdeményező ereje az alkotások megindításához, sem pedig erkölcsi jogosultsága a súlyos pénzügyi terhek megszavazására. Az a nép, amely fegyveresen és munkájával megvédte és fentartotta a hazát és alkotmányát, joggal megkövetelheti, hogy az alkotmányos jogok részesévé legyen és szavát meghallgassák akkor, midőn a háború befejeztével a béke és az újjászervezés munkájának nagy problémáit kell megoldani. A parlamentarizmus eredete és története is igazat ad annak a felfogásnak, hogy a terhek szaporodását nyomon kell kísérnie a jogok növekedésének. Az pedig erkölcsi lehetetlenség, hogy midőn a magyar nép újra megválasztja majd képviselőit, a választók sorából hiányozzanak azok, akik nem hiányoztak a harctereken. Ez a kirekesztés megbontaná a jogok és köteleességek harmóniáját, az állami rendnek ezt az etikai alapját.

Az a választójogi reform, amely nem hozna általános választójogot, nem terjesztené ki a választójogot a nemzet legszélesebb rétegeire, teljesen céltalan volna, mert nem eredményezne megnyugvást. Pedig éppen az a célunk, hogy a háború után következő békés korszakot, amelynek egyúttal az újjászervezés és az alkotások korszakának is kell lennie, megkíméljük a választójogi harcok zavaró hatásától. Mikor még az alkotmány belső berendezésének kérdései is vitások, ez csak a közélet primitív korszaka lehet. Az igazi, tartal-

mas és értékes politika ott kezdődik, ahol ezeken a primitív alapkérdéseken a nemzeti társadalmak már régen túlhaladtak. De nemcsak ebből a szempontból volna meddő valamely részleges választójogi reform, hanem – ha paradoxonnak látszik is – a szűkkörű választójogi reform a konzervatív irány veszedelme. Széleskörű választójogból származó népképviselő, minden látszat ellenére, sokkal kevésbé van kitéve a demagógia hatásainak, mint az, amely szűkkörű választójogból született. Az általános választójog képviselőháza önmaga a közvélemény, míg egy korlátolt és szűkkörű választójog mellett a közvélemények egész sora szegezheti magát szembe a képviselőházzal és felléphet a nemzet nevében. Emellett a későn alkotott választójogi reformok már készen találják magukkal szemben azoknak szervezett tömegeit, akik a jogokon kívül rekedtek. A kicsikart jogkiterjesztés nyomában pedig már nem jár a testvéries érzés, amely az önként megadott nagy jogkiterjesztéseknél egyforma erővel él a jogkiterjesztők és a jogokba újonnan befogadottak lelkében. Amidőn elkésett reform nyitja ki a sorompókat, azokon át már külön megszervezett, elszánt és az addigi vezető társadalommal ellenséges tömegek vonulnak fel az alkotmányos mérkőzésre.

Ezért kell ma a választójogot általánossá tennünk és oly mértékben kiterjesztenünk, hogy az ipari munkások mellett a magyar nemzet zömét alkotó földművelő kispolgárok, mezőgazdasági munkások és cselédek nagy tömege is bejuthasson a választók közé.

Így ezek az új rétegek elhelyezkednek a meglévő keretekben, és részeseivé válván a jognak, támaszaivá lesznek a rendnek. És idővel a jogok gyakorlásának révén így nyilvánul ki majdan az az igazság, hogy a megszervezett demokrácia a legnagyobb konzerváló erő. Hiszen a demokrácia nem egyéb, mint a jogegyenlőség erejével megszervezett legteljesebb rend és egyensúly, szemben az előjogokon és kiváltságokon alapuló mesterkelt társadalmi renddel, amely nyugalomnak és egyensúlynak látszata, igazi nyugalom és igazi egyensúly nélkül. Ahol a demokráciák meggyökeresedtek, mint például Svájcban és az Északamerikai Egyesült-Államokban, nyilvánvaló a demokráciának konzerváló ereje. A jogok szakadatlan gyakorlása és az alkotmány demokratikus intézményeinek nemzedékeken át való megszokása, átöröklése, a vallásosság erejével ható alkotmányos érzést nevel a polgároknak.

Az 1913 évi XIV. törvénycikk nem váltotta be a törvényt megelőző kormánynyilatkozatok ígéreteit. Nem épült fel az általános választójog elvi alapján, mert egyetlen olyan választói jogcímet sem állapított meg, amelynek révén az állampolgárok nagy tömegei könnyűszerrel juthattak volna választójoghoz. A harmincéves korhatár, az elemi népiskola hatodik osztályának elvégzése, a huszokorónás adócenzus, ezenfelül a jogcímekek bonyolultsága, a választók összeírásának hiányos szabályozása: mind közrehatottak, hogy az amúgy is szűknek tervezett reformnak az életben még szegényebb eredménye legyen.

E tapasztalatokon okulva, készült el javaslatunk.

A szűkkörű választójog rendszeréből nem léptünk át ugyan nyomban a tiszta és teljes általános választójog területére, mert javaslatunk a magyar állampolgárság és a huszonnégyéves választói életkor feltételei mellett az írni-olvasás tudás és különös kellékek igazolását is megkívánja. De mégis az általános választójog alapján épült fel, mert az általa megkövetelt különös kellékek mindegyike olyan általánosan feltalálható, hogy az állampolgárok nagy tömegei könnyűszerrel igazolhatják, és csak egyetlen jogcím, az elemi népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzése révén is, már közel egymillióval többen juthatnak be a választók sorába, mint az 1913 évi XIV. törvénycikk alapján első ízben összeírt választók összes száma.

Midőn a konzervatív és a radikális irány hívei egyetértettek abban, hogy elérkezett immár a választójog gyökeres kiterjesztésének ideje és olyan általános reformra van szükség, amely méltó az 1848. évi jogkiterjesztéshez, most is, mint akkor, meg kellett találni azt az ösvényt, amelyen a két irány a reform megvalósítása érdekében együtthaladhat.

Ezért fogadtuk el elvi alapul az írás-olvasás tudásához kötött választó-

jogot, amely automatikusan, a maga erejénél fogva fejlődik tovább, az ország-egyenes törvényhatóságaiiban az általános választójogot nyomban életbelépteti, másutt megközelíti és a kultúra fokozatos haladásával fokozatosan mindenütt megvalósítja.

Abban, hogy az írás-olvasás tudása a választójog általános kerete, javaslatunk megegyezik az 1913 évi XIV. törvénycikkkel. De e kereten belül nem szűkkörű, hanem általános választójogot akar teremteni.

A javaslat főjocíme az elemi népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzése.

E főjocím mellett javaslatunk több kiegészítő jocímet ismer. Ezeket ket-tős célzattal alkalmazza: először azért, hogy az írni-olvasni tudók közül azok, akik nem végezték ugyan el az elemi iskola négy osztályát, de a társadalom-nak értékes tagjai, minél többen juthassanak választójoghoz; másfelől, hogy megkönnyítse a választójog megszerzését azoknak, akik az elemi népiskola négy osztályát elvégezték ugyan, de ezt a körülményt nehezen tudnák igazolni.

A javaslat első kiegészítő jocíme az adócenzus. Az 1913 évi XIV. törvén-cikkben megkövetelt 20 koronás adócentzust javaslatunk 10 koronára szál-lítja le.

Második kiegészítő jocím a katonák választójoga. Javaslatunk nemcsak azoknak a katonáknak kíván választójogot adni, akik vitézségi érem tulajdo-nosai vagy a Károly-csapatkeresztet elnyerték, hanem a katonai szolgálatot a választójog megállapításánál teljes mértékben méltányolni kívánja és választójogot ad annak, aki rendes tényleges katonai szolgálati kötelezettségének eleget tett, vagy a háború ideje alatt legalább két évig – bár megszakítások-kal – tényleges katonai szolgálatot teljesített. Az 1913 évi XIV. t.-c. ezt a jog-címet egyáltalában nem ismeri, csupán azoknak ad választójogot, akik katonai vagy csendőri szolgálatban altiszti fokozatot értek el. Javaslatunk megtartja az, altisztek választójogát is, de az altiszteket, minthogy kétségtelen, hogy írni-olvasni tudnak és képzettségük az elemi népiskola négy osztályának elvégzé-sével legalább is egyenlő értékű, az írni-olvasni tudás igazolása alól felmenti.

Ezenkívül javaslatunk még két kiegészítő jocímet ismer, amelynek alapja bizonyos foglalkozás gyakorlása. Nevezetesen az önállóak közül, követve az 1848 évi V. t.-c. útmutatását, ilyen módon ad választójogot azoknak, akik iparendély vagy iparigazolvány alapján ipart üznek vagy kereskedést foly-tatnak; és így juttatja választójoghoz az állandó ipari munkásokat, az állandó mezőgazdasági munkásokat és mezőgazdasági cselédeket is, kimondván, hogy választójoga van annak, aki ipari üzlet vagy vállalat körében – ideértve a bá-nyászatot, a kereskedelmet és az iparszerűen folytatott közlekedést is – van állandóan alkalmazva, vagy az őstermelés körében mint munkás vagy cseléd van állandóan alkalmazva (2. §. 6. pont), és később külön szabályozva, hogy mi tekintendő állandó alkalmazásnak. A foglalkozás alapján szavazók legna-gyobb része egyébként tulajdonképen már az elemi népiskola négy osztályá-nak sikeres elvégzése, az adócenzus és a katonák választójoga révén amúgy is választójoggal bír.

E jocíemek természetesen összetalálkoznak. Világos ez, mert hiszen a 24 éven felül levő 3,019.027 írni-olvasni tudó férfilekosságból javaslatunk főjog-címén, az elemi népiskola négy osztályának sikeres elvégzése alapján választó lesz: 2,624.995, – vagyis 394.032, azaz 13 százalék kivételével az összes választói életkorban levő, írni-olvasni tudó férfiak.

Ezért nevezhető a többi jocím kiegészítőnek.

A 10 koronás egyenes állami adócenzus alapján a választói életkorban levő írni-olvasni tudó férfiak közül választójoghoz juthat 1,305.546 (vagyis 470.000-rel több, mint az 1913. évi XIV. t.-c.-ben megkövetelt 20 koronás egye-nes állami adócenzus alapján).

A katonák választói jocímein a megejtett számítások szerint, a 24 éven felül levő, írni-olvasni tudó férfiak közül 1,741.000 kerülhet a választók sorába. Ha pedig ehhez még hozzáadjuk a vitézségi érem tulajdonosai és a Károly-csapatkeresztet elnyertek közül azoknak számát, akik javaslatunk szerint 24

éven alul jutnának választójoghoz, a katonák választói jogcímein összesen 2,184.000 írni-olvasni tudó férfi állampolgárnak volna igénye a választójogra.

Ezek mind milliókra menő számok.

Így igazolódik be, hogy javaslatunk általános választójogot ad, mert főbb jogcímei az állampolgárok egész tömegeire terjednek ki. Minden választó bizonyára azon a jogcímen fogja választójogát igényelni, amelynek igazolása reá nézve a legkönnyebb.

A választóknak a javaslat alapján várható számát és a választók megoszlását még részletesen fogjuk tárgyalni. De már itt közöljük az összefoglaló eredményeket:

Az írni-olvasni tudó 24 éven felül levő férfiak közül a javaslat alapján választó lehet 2,982.000.

A régi joron választó analfabéták száma 170.000.

Ez összesen 3,152.000.

A vitézségi érem tulajdona vagy a Károly-csapatkereszt elnyerése alapján 24 éven alul levő választók száma 443.000.

Ez összesen 3,595.000.

A választóknak legutóbb említett csoportja azonban csak átmeneti, mert ezeknek a korosztályoknak utánpótlása nincs.

A férfiválasztók száma tehát javaslatunk alapján átmenetileg 3,595.000,, állandóan pedig 3,152.000 lenne.

A női választók száma számításaink szerint 260.033.

Az összes választók száma tehát: átmenetileg 3,855.033, állandóan pedig 3,412.033.

Javaslatunk választói jogcímeinek kiválasztásánál nem önkényes, hanem azt a gondolatot akarja megvalósítani, hogy az állampolgári köteleességeknek jogok s a jogoknak köteleességek felelnek meg. A tankötelezettség teljesítésének következménye az elemi iskola négy osztályának sikeres elvégzéséhez fűzött választójog. Az adózási kötelezettségnek felel meg a 10 koronás állami adócenzus választói jogcíme. A védkötelezettségből származik a katonai szolgálat teljesítésének elismerése a választójog megállapításánál. Végül az állandóan teljesített hasznos társadalmi munka méltánylása az állandó foglalkozás alapján gyakorolható választójog.

Javaslatunk így a jogok és köteleességek harmóniáján épül fel, mert minden polgárt, aki kötelességeit teljesítve, a nemzeti társadalom munkájának részese, az alkotmány részesévé akar tenni.

V.

A nők választójoga

A nők választójogát a reformjavaslat hatalmas indokolása így okolja meg:

Javaslatunk, eltérően eddigi választójogi törvényeinktől, választójogot kíván adni a nőknek is.

Úgy az 1848 évi V. t.-c, mint az 1874 évi XXXIII. t.-c, valamint az 1913 évi XIV. t.-c. is a választójogot kizárólag a férfiakra szorították.

A 70-es évek kezdete óta a nők kizárása ellen már a képviselőházban is el-elhangzott egy-egy tiltakozás, de a nők választójogaért küzdő mozgalom komolyabb alakban csak a legújabb időben jelentkezik.

A községek rendezéséről szóló 1871 évi XVIII. t.-c. képviselőházi tárgyalásánál, az 1871 március 13-iki ülésen, Madocsányi Pál már „több özvegy nő által aláírt kérvényt” mutat be a Háznak, amelyben „a megyék és községek folyamatban levő rendezésénél és a választási törvény alkotásánál az őket is illető választási jog megadásáért esedeznek”.

A nők választójogának követelése tehát első jelentkezési formájában nyilvánvalólag a rendi alkotmány hagyományaiból merítette erejét, midőn az özvegyek részére kívánt községi, törvényhatósági és országgyűlési választójogot.

Az 1848 előtti magyar országgyűléseken ugyanis a távollevő főpapok, főurak, valamint az elhalt főurak hátrahagyott özvegyei magukat megbízottakkal képviseltették (távollevők követei, ablegáti absentium: 1625:62., 1655:61., 1723:7. t.-c.). Az 1681 évi 51. törvénycikk következőleg rendelkezik a mágnásurak és özvegyek követeinak az országgyűlésre küldéséről: „És mivel a karok és rendek észrevették, hogy a mágnásuraknak és azok özvegyeinek némely követei öt-hat-hét személy követtségét is magukra szokták vállalni, ami elég helytelenül történt, ennél fogva végezték, hogy ezentúl jövőre egy követ, bármi rendű legyen is, csak két szegényebb mágnásnak vagy ezek özvegyeinek helyettesítője lehessen a követéségekben”. A távollevők követei az alsótáblán foglaltak helyet, a többi követektől korláttal elválasztva külön ültek és szavazattal nem, csak szólási joggal bírtak.

Madocsányi előterjesztésének hatásáról csak annyit jegyez fel a képviselőház naplója, hogy „derűtség”-gel fogadták. Ámde ha a törvényhatósági és az országgyűlési női választójog kérdésében ez jelzi is az uralkodó hangulatot, a községi választójog rendezésénél mégis már 1871-ben, bizonyos formák mellett és bizonyos korlátozásokkal törvénybe iktatták a nők választójogát. A községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. t.-c. 38. §-a, midőn megállapítja a községi választójog kellékeit, ezt a kitéletet használja: „minden 20 éves községi lakos”; a kizáró okokat felsoroló 39 § nem említi a nőket, a 40 § pedig kifejezetten kimondja, hogy a nőket meghatalmazott képviseli a választásnál.

Ezt a rendelkezést fentartotta a községekről szóló 1886 évi XXII. t.-c. is.

A nők országgyűlési választójogát, Madocsányi kezdeményezésétől eltérően, már általánosabb formában követeli Zenta város országgyűlési képviselője, Majoros István, aki 1871 november 20-án „a nőknek a férfiakkal egyenjogúsításáról” törvényjavaslatot terjesztett elő és azt 1872 január 13-án tartott beszédében külön meg is indokolta. A javaslat 1. §-a szerint „a nőnemhez tartozók, kik e hazában születtek, vagy honosítottak, kivétel nélkül minden politikai jogélvezetben a férfiakkal egyenjogúsíthatnak”, a 2 § szerint pedig „mindazon eddig fennállott törvények, melyek a nőnemet a polgári és politikai jogok gyakorlásától eltiltották, ezennel hatályon kívül tetetnek”.

Az 1872 évi választójogi törvényjavaslat tárgyalásánál az 1872 február 23-iki ülésen Kállay Ödön, anélkül, hogy határozott indítványt tett volna, a régi magyar hagyományokra hivatkozva, követeli a nők országgyűlési választójogát: „Olyasmit indítványozok, amit az 1848 előtti arisztokratikus világ sem tagadott meg az özvegyektől.” Illogikusnak tartja a nők kizárását: „Mi jogosítja fel a férfivilágot arra, hogy a szavazást a nőktől megtagadja, midőn egy-negyed telekkel bíró nem iskolázottnak szavazási jogot ad, s a nőktől, bármily műveltek is, bármennyi vagyonnal, bármily jövedelemmel bírnak is, megtagadja a szavazási jogot?”

Az 1874 évi XXXIII. t.-c. tárgyalásánál 1874 július 8-án ismét Majoros István hangoztatja a nők kizárásának igazságtalanságát; indítványozza, hogy a javaslat 1. §-ába vegyék fel azt a rendelkezést, hogy „a választói jog az állampolgárokat nemi különbség nélkül illeti meg”. A tárgyalás további során pedig azt kívánja, hogy választójogot kapjanak azok a nők, akik „bármely szak-tudományban nyilvános vizsgán képesítési oklevelet nyertek”. Ezt az indítványt támogatja Stanescu Imre is, aki ezenkívül választójogot követel azoknak a nőknek is, „kik váltótörvénykönyvünk szerint bejegyzett céggel bírnak és így kereskedők”, továbbá „az okleveles tanárnőknek, távirásznőknek, postatisztnőknek, bábáknak stb.” A Ház ezeket a módosításokat elvetette, mert a nők választójogának akkor még csak szórványosan voltak a képviselők között hívei. Ezért mondja Majoros István: „Nem egyedül vagyok itt. Kevesek ugyan, de mégis vannak a Házban, hála az égnek, néhány barátaim, kikre számíthatok, kik velem a polgári jogoknak a nőkre való kiterjesztésére nézve egyet-értetek”.

A társadalom gazdasági és kulturális viszonyainak átalakulásával a kilencvenes évek folyamán megváltozott a nők gazdasági és kulturális helyzete is. Ennek az átalakulásnak mértföldjelzője Wlassics Gyula vallás- és

közoktatásügyi miniszternek 1895 évi december hó 19-én kelt leirata, melyet a budapesti és a kolozsvári egyetem tanácsához intézett. Ez a leirat a nők számára megnyitja a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészi pályákat.

A változott viszonyok hatása alatt mindinkább szembeszökő lesz az ellentét a nők teljes magánjogi cselekvőképessége és közjogi cselekvőképességük fogyatékossága között. A nők választójogát sürgető mozgalom terjedni kezd, de a nők választójoga még most sem lesz a választójogi reformjavaslatok kiegészítő része.

1907 május 8-án a Nőtisztviselek Országos Egyesülete és a Feministák Egyesülete kérvénnyel fordul a képviselőházhoz, hogy a választójog készülő kiterjesztésénél a nőket is figyelembe vegyék. De gróf Andrássy Gyulának 1908 november 11-én benyújtott javaslata a választójogot még szintén a férfiakra korlátozza, kimondván, hogy „gyakorlati célszerűségi szempontok a törvényhozások túlnyomó többségét idáig a nőknek a politikai jogok gyakorlásából kizárására indították”. Az 1913 évi XIV. törvénycikk ugyancsak kizárja a nőket a választójogból. A miniszteri indokolás ezt azzal támogatja, hogy a választójog kiterjesztésével új választóközönség lép a politikai jogok gyakorlásába és ezért „nem volna időszerű az átmenet megrázkódtatásait azzal fokozni, hogy a politikai küzdelemben éppen most bevonjuk a nőket is”. A törvényjavaslat képviselőházi tárgyalásának során Lukács György tizenhét képviselő aláírásával támogatott indítványt adott be, amely azt kívánta, hogy a választójog általános kellékeinek megállapításánál töröltessék „a férfinemhez tartozás” feltétele. Első lépésként csak a felsőbb iskolát vagy középiskolát végzett nők számára követelt aktív és passzív választójogot.

Az eddigiekből világos, hogy a nők választójogának kérdése a magyar parlamentben eddig nem vetett nagyobb hullámokat; de ezen nem csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy a külföldi európai államokban is jóformán csak az utolsó évtizedben jelentkezett nagyobb erővel és csak a világháborúban lett igazán megérett kérdéssé.

Amidőn az 1908. évi Andrássy-féle törvényjavaslat indokolása megjelent, a nőknek csak az Északamerikai Egyesült-Államok négy államában (Wyoming, Colorado, Idaho, Utah), az ausztráliai államszövetségben és Finnországban volt általános választójoguk, míg a kis Man-szigeten és Norvégiában a férfiak választójogánál korlátozottabban mértékben részesültek országgyűlési választójogban. 1908 óta azonban választójoggal ruházta fel a nőket az Északamerikai Egyesült-Államoknak újabb tizennégy állama, Canadának hat provinciája, Dánia és Izland, és általános választójogot adott a nőknek is Norvégia. Hollandia új választójogi törvényében eltörölte azt a rendelkezést, amely a választhatósághoz férfinemet kívánt meg, és alkotmányát módosítva, lehetővé tette, hogy olyan törvény keletkezhessek, amely a nőknek aktív választójogot is adhat. A jogkiterjesztő reformok legnagyobb része a világháború idejére esik, így az Északamerikai Egyesült-Államok hét államának (1914-17.), Canada hat provinciájának (1916-17.), Dániának és Izlandnak (1915.), Norvégiának (1915.) és Hollandiának (1917.) reformjai.

A világháború korszakában azonban a nők választójoga terén a legnagyobb esemény az angol választójogi reformjavaslat, amelynek a nők választójogára vonatkozó részét az alsóház 1917 június 19-én 385 szavazattal 55 ellen már bizottsági tárgyaláson is elfogadta. A nők választójogának parlamenti tárgyalásaiból kiderül, hogy a háború tapasztalatai hódították meg az elméket a nők választójoga részére. Asquith, aki azelőtt határozott ellensége volt a nők választójogának, beszédében mintegy ünnepélyesen visszavonja minden érvét, amit azelőtt a nők választójoga ellen felhozott: „Én az igazságot és a célszerűséget egyaránt sértő képtelenségnek tartom, hogy amidőn az újjászervezkedés korszakában a női munkára és általában a női tevékenységre vonatkozó kérdések szükségképpen felmerülnek, e kérdések eldöntésében megtagadjuk a nőktől azt a jogot, hogy szavukat közvetlenül is hallassák”.

Összefoglalva az eddigieket, az a jelenség bontakozik ki előttünk, hogy a nők választójoga elsősorban a skandináv és az angol-szász népeket hódította

meg, míg a latin népeknél alig mutathat fel sikereket. Bár a női választójog klasszikus tudományos harcosai között az angol John Stuart Mill mellett ott találjuk a francia Edouard Laboulaye-t is, a franciák máig is megmaradtak a nagy forradalom álláspontján, midőn Condorcet pártolása dacára visszatartották a francia nőknek választójogot sürgető kérvényét. A skandináv és angolszász társadalmak állásfoglalása kétségtelenül összefügg a nőről vallott erkölcsi világnézetükkel, és éppen azért, mert a magyar társadalom hagyománya már a gazdasági átalakulások előtt is a nő megbecsülése és külön jogi védelme volt, teljes összhangban vagyunk a magyar felfogással, midőn mi is, levonva a világháború tanulságait, értékesítve tapasztalatait, megszüntetjük a logikailag nem indokolható különbséget a nők teljes magánjogi cselekvőképessége és közjogi cselekvőképességük hiányossága között.

Joggal hivatkozott 1915 évi december hó 9-én Giesswein Sándor, midőn a „nemi census” eltörlését követelte, a világháború következtében beállott változásokra.

A harctéren küzdő férfiakat idehaza nálunk is a nők helyettesítik. Elvégzik a férfiak munkáját a termelés minden ágazatában. De helyt állnak a férfiakért a közhivatalokban, a kereskedelem, ipar és hitel hivatalnoki munkájában is. A háborús közjótékonyság terén a legelső. Munkájuk és áldozatkészségük egyik tényezője annak a nemzeti erőnek, amelynek a háborúban fenmaradásunkat köszönhetjük. Amíg az utolsó évtizedekben a gond, a tisztességes megélhetés vágya, az étellel való küzdelem súlyosbodása kényszeríti a nőket a kenyérkereső pályákra, addig a háború korszakában a női munka kilép az egyének és osztályok érdekeinek és érvényesülésének köréből és közérdekké válik. Lehetetlen tehát, hogy midőn a férfiak választójogát széles rétegekre terjesztjük ki, továbbra is teljesen kizárjuk a választójogból a nőket, bármily értéket képviseljenek is a társadalom munkájában. Ha hozzászokhattunk ahhoz, hogy a nők közhivaltal viseljenek, tehát közvetlenül cselekedhessenek az állam jogán, elvileg nem tagadhatjuk meg többé a kevesebbet: a közvetett befolyást az állam ügyeire, a választójog gyakorlása útján. Ha nyugodtan reábizuk a tanítónőkre a jövő női választóinak oktatását és nevelését, ezt az értelmi erőt nem utasíthatjuk vissza a közjogok gyakorlásánál.

Javaslatunk a választójog általános kellékeinek megállapításánál nem tesz különbséget nők és férfiak között. Tehát országgyűlési képviselőválasztói joga van minden nőnek, aki életének huszonnegyedik évét betöltötte, magyar állampolgár, írni és olvasni tud és ezenfelül a felsorolt különös kellékek valamelyikének megfelelő.

A választhatóság feltételei is ugyanazok a nőknél, mint a férfiaknál. Nem állapítottunk meg a nőknél magasabb korhatárt, miként az angolok, mert ennek a megkülönböztetésnek, amint már említettük, Angliában az volt az oka, hogy enélkül az új női választók száma esetleg túlhaladta volna a férfiakét. Minthogy a női választójog elvének törvénybeiktatásánál nem megyünk el addig a határig, mint az angol javaslat, és csak első kezdeményezésről van szó, nálunk ilyen szempont nem érvényesülhet.

A választójog különös kellékeinek megállapításánál akadályként tornyosult elénk, hogy az 1910 évi népszámlálásnak a nőkre vonatkozólag nincsenek a választójog szempontjából megbízható adatai. Azt megállapíthatjuk, hogy a nők között az írni-olvasni tudók arányszáma kedvezőtlenebb, mint a férfiaknál, ami a női iskolázás hátramar adottságának következménye. A 24 éven felül levő nők közül 1910-ben csak 66 százalék tud írni-olvasni. Ellenben nincsen adatunk arról, hogy hányan végezték el a 24 éven felül levő nők közül az elemi népiskola negyedik vagy hatodik osztályát, és nincsen adatunk arról sem, hányan vannak és milyen összegű egyenes állami adóval megróva.

Az 1910 évi statisztika korra való tekintet nélkül a kereső és a háztartásban foglalatzkodó nők között különböztet és a kereső nőket foglalkozási ágak szerint csoportosítja, a választójog különös kellékeinek szempontjából használható részletes adatokat azonban itt sem tartalmaz. A kereső és nem kereső nő megkülönböztetését különben sem tartjuk jogosnak. Ez a megkülön-

böztetés szociális szempontból nem indokolt, és a háború után következő korszakban különösen nem kívánatos. A nők ilyen kiválasztásában a feleség és anya hivatásának és munkájának lebecsülése mutatkoznék.

Ilyen körülmények között javaslatunk alapelvét tartva szem előtt, a nők választójogának megállapításánál is az értelmiségi cenzust kellett alapul felvennünk, még pedig addig a határig, ameddig megbízható és részletes statisztika áll rendelkezésünkre. A nők választójogának főjocíme a polgári iskola negyedik osztályának sikeres elvégzése. Bár ez magasabb értelmiségi cenzusnak látszik, mégsem teremt osztályválasztójogot, sőt demokratikus hatású. A nők iskolázásának fokozatos terjedése mellett szerényebb sorsú polgárcsaládok, sőt munkáscsaládok gyermekei is sűrűn keresik fel a polgári iskolát, hogy kenyérkereső pályára lépve, megszerezzék a szükséges képzettséget, így nemcsak orvosnők, gyógyszerésznők, tanárnők, tanítónők és kisdé-
 óvónők, hanem a vasút, posta, távíró, telefon, az összes állami és önkormányzati hivatalok, a kereskedelem, ipar és hitel női alkalmazottai is választójoghoz jutnak. De választók lesznek e mindinkább terjedő képzettség mellett azok a nők is, akik nem mennek kenyérkereső pályára, hanem családi körben teljesítik hivatásukat. A négy polgári vagy négy középiskola nem a vagyonos társadalom exkluzív iskolája; sőt e jogcímet véve alapul, számolni kellett azzal, hogy éppen a vagyonosabb társadalmi rétegben régebben nem volt szokás a leánygyermeknek nyilvános iskolába való járatása, hanem a leánygyermek otthon nyertek a négy polgári osztály képzettségével felérő vagy azt túlhaladó műveltséget. Éppen ezért – miként a férfiak választójogánál állandó bizottságok szervezésével gondoskodtunk arról, hogy bárki beigazolhassa, hogy az elemi népiskola negyedik osztályának megfelelő képzettsége van – javaslatunk hasonló módon gondoskodik arról is, hogy iskolai bizonyítvány hiányában a nők is igazolhassák a polgári iskola negyedik osztályának megfelelő képzettségüket.

Már kimutattuk, hogy 1910 óta körülbelül negyvenezerrel szaporodott azoknak a nőknek a száma, akik ezen a jogcímen választókká lesznek. Ez a szám évről-évre szaporodni fog. Az értelmiségi cenzushoz kötött választójognak ugyanis megvan az a nagy előnye, hogy fejlődésképes és a kultúra növekedésével párhuzamosan szaporítja a választók számát. Minthogy a nők művelődése éppen a legújabb időkben lendült fel, és a társadalom szakít azzal a helytelen nézettel, mintha a nők nem szorulnának rá az intenzívebb iskolázatásra, vagy mintha ennek a megszerzése ellenkezne női hivatásukkal, – kétségtelen, hogy a négy középiskola jogcímén évről-évre növekvő számmal jutnak a nők választójoghoz.

Habár a női választójog főjocíme – miként kimutattuk – demokratikus, a társadalmi igazság szempontjából mégis gondoskodnunk kellett más jogcímről is. Kétségtelen ugyanis, hogy a kisgazdák és iparosok társadalmához, valamint a mezőgazdasági és ipari alkalmazottak osztályához tartozó nők a női választójog főjocímén aránylag kisebb mértékben részesülnének választójogban. Amidőn ez aránytalanság kiegyenlítését keressük, abban az eszmekörben találjuk meg a segítséget, amely a férfiak választójogának megállapításánál a harcosok választójogának elismerésére vezetett. Így jutunk el a családfentartó hadiözvegyek választójogához. Ez a választójog az elhunyt hősök megbecsülése. Az ő helyükbe lépnek a családfentartó özvegyek. Örökségük nemcsak a kötelesség, hogy gyermekeikről a harctéren elesett családfentartók helyett gondoskodjanak, hanem örökükbe lépnek a közjogok gyakorlásában is. Komoly és tiszteletreméltó rétege lesz ez a választóknak, amelytől csekélyebb műveltségi fok mellett is a közügyeknek érett és megfontolt elbírálása várható.

A nők harmadik választói jogcímének alig van számokban mutatkozó jelentősége. Amidőn a javaslat választójogot kíván adni annak a nőnek, aki két év óta működő tudományos, irodalmi vagy művészeti egyesületnek vagy társulatnak a tudomány, irodalom vagy művészet terén működő tagja, tulajdonképpen csak azt a fonákságot óhajtja elkerülni, hogy az értelmiségi cenzuson alapuló választójogból, iskolai bizonyítvány vagy állandó bizottság

előtt történő igazolás hiányában, a tudomány, irodalom vagy művészet terén tényleg működő nők kimaradjanak.

Magunk is tudjuk, hogy a női választójognak így tervezett rendszere csak töredékes. De fogyatékoságának okára rámutatunk. A rendelkezésünkre álló adatok alapján nem alkothattunk teljesebb művet. Az első lépésnél azonban gondosan ügyeltünk arra, hogy azok a női választók, akik először jelennek majd meg választásainkon, a maguk komolyságával igazolják be a nők választójogának jogosultságát és üdvös hatását. Ha kezdeményezésünk, miként bizton reméljük, megállja az élet próbáját, kellő adatok birtokában a törvényhozás a jogok kiterjesztésében e téren is tovább haladhat. Mindazokban a külföldi államokban, ahol a nőket országgyűlési választójoggal ruházták fel, a női választók sehol sem csoportosultak külön női érdekek szerint külön párttá, hanem mindenütt a meglévő politikai pártok kereteibe beilleszkedve, a közjó érdekében érvényesítették politikai befolyásukat. És a nők választójogának törvénybeiktatását mindenütt nyomon kísérte a szociális értékű törvényalkotások sorozata. Az a meggyőződésünk, hogy a nők választójogának nálunk is ez lesz az eredménye, és a választóknak a női társadalom komoly és értékes tagjaival való gyarapodása üdvös hatással lesz hazánk egész közéletére.

VI.

A titkos szavazás

Klasszikus tömörséggel okolja meg végül a reformjavaslat a szavazás titkoságának kiterjesztését a következőkben:

A választás rendjében legfontosabb újítás a titkos szavazás kiterjesztése.

Az 1913 évi XIV. törvénycikk már nem áll a titkos szavazás visszautasításának elvi alapján, hanem azt részlegesen életbe akarja léptetni. Szerinte titkos volna a szavazás Budapest székesfőváros, Fiume város és kerülete, valamint a törvényhatósági joggal felruházott többi városok választókerületeiben, míg más választókerületekben a szavazás nyilvános maradna. Mint-hogy az országgyűlési képviselő választó kerületek számának és székhelyeinek megállapításáról szóló 1914 évi XV. törvénycikk az országgyűlési képviselőválasztókerületek összes számát 435-ben állapította meg és ebből a felsorolt törvényhatósági városokra 66 kerület esett, a törvény rendelkezései szerint nyilvános volna a szavazás 369 kerületben, titkos 66 kerületben.

Javaslatunk is megegyezés a nyílt és titkos szavazás hívei között, és nem akarja a titkos szavazást az összes kerületekben egyszerre életbe léptetni. Az 1913 évi XIV. törvénycikk intézkedését azonban még kísérletül is szűk-körűnek tekinti. A titkos szavazás előfeltételei – még ha elfogadjuk is az 1913 évi XIV. törvénycikk idevonatkozó indokolását – nemcsak a törvényhatósági városokban vannak meg. Ezekkel azonos helyzetűek azok a választókerületek, amelyek egy rendezett tanácsú városból vagy egy községből, vagy több rendezett tanácsú városból alakulnak, valamint azok a választókerületek is, amelyek – bár több községből alakulnak – ipari jellegűek (ipari centrumok), vagy a kulturális és gazdasági fejlődés magas fokán állva, minden kétséget kizáróan lehetővé teszik a titkos szavazás komoly gyakorlását.

A két ellentétes elv megegyezésének az az alapja, hogy a nyílt szavazás hívei előbb ki akarják próbálni a titkos szavazás hatását és eredményét, és csak azután hajlandók tovább menni a titkos szavazási elvének teljes végrehajtásában.

A titkos szavazás hívei pedig éppen az elv érdekében megnyugvást találnak abban, ha azt olyan területen alkalmazzuk legelőbb, ahol életbeléptetésének előfeltételei kétségtelenül megvannak.

Megegyezésről lévén szó, kevés értéke lehetne tehát annak, ha tovább szövegetnők a vitás kérdést és felsorakoztatnák egymással szemben a nyílt és titkos szavazás mellett szóló érveket. Ezek közül amúgy is csak két érvek lehet jelentősége: a nyílt szavazás hívei a választók felelősségét, a titkos szavazás hívei a választók függetlenségét helyezik előtérbe. Az egyik szerint a választóban, ha titkosan szavaz, éppoly kevéssé lehet meg az erkölcsi felelősség tudata, mint a névtelen levél Írójában; a másik szerint csak a titkos szavazás teheti a választót függetlenné a gazdasági vagy hivatalos nyomástól és lelkiismereti kényszertől. Olyan érvek ezek, amelyek még abból a kor-szaból valók, midőn a titkos szavazás első ostromait intézte a nyílt szavazás rendszere ellen. Már Bentham 1819-ben közzétett „Radical Reform Bill” című művében rámutat arra, hogy a nagy tömegekre kiterjesztett választójog nem lehet el titkosság nélkül: „A titkosság a legfontosabb, mert ahol nincs titkosság, ott nincs meg a szavazás szabadsága; a szavazót meg lehet vesztegetni és kényszerít lehet rá gyakorolni; mindkét esetben a szavazat nem a szavazó kívánságát fejezi ki, hanem a vesztegető vagy kényszerítő kívánságát. Ily körülmények között pedig a választást nem a nagyszámúak kívánsága dönti el, melyet a nagyszámúak érdekei irányítanak, hanem a kevesek kívánsága, melyet a kevesek érdekei kormányoznak”. (Id. m. 558. 1.)

Midőn Bentham e sorokat írta, Angliában még merész álom volt a titkos szavazás, és lord Brougham a parlamentben egyszerűen azzal intézhette el a javaslat szerzőjét: „Látszik, hogy többet forgott könyvek, mint emberek között”. Akkor még csak a francia forradalmi alkotmányok példája hathatott, amelyek intézménnyé tették a titkos szavazást; és Észak-Amerika kísérletezése, amelynek néhány állama (Maryland 1776., Newyork-állam 1777.) megelőzte a francia forradalmi alkotmányok kezdeményezését, miként az általános választójog követelését is előbb hirdette az angolszász faj, mint a francia: mert Cromwell hadseregének katonatanácsa proklamálta először az általános választójog elvét. A helyzet a jogok kiterjesztésével megváltozott. Bekövetkezett, amit Bentham előre látott: amint tömegek jutottak a választójoghoz, szükségképen győzött a titkos szavazás rendszere is. Már az 1848 évi átalakulás nagy területeket hódított meg a titkos szavazás elvének. Még teljesebbé lett előrehaladása, midőn 1872-ben, a választási korrupció kiirtására, Anglia is szakított a nyílt szavazás hagyományos szokásával. Ma a titkos szavazás nem elmélet többé. Az 1913 évi XIV. törvénycikk keletkezésének idejében Magyarországnak a nyílt szavazásban még két társa volt: Dánia és Poroszország. Azóta Dánia 1915-ben áttért a titkos szavazás rendjére, a most beterveztett porosz választójogi javaslat pedig ugyancsak le akarja rombolni a nyílt szavazásnak eddigi fennálló rendszerét.

De Magyarországon is megvan a titkos szavazás intézményének történelmi előzménye. A magyar választójog történelmi fejlődésének során láttuk, hogy nálunk is észrevettük, hogy milyen összefüggés van a választójog kiterjesztése és a titkos szavazás között. Láttuk, hogy a parlamenti vitákban, valahányszor szóba került a választójog reformja, a pártok egyúttal a titkos szavazás törvénybeiktatását is követelték. Láttuk, hogy 1885-ben Szilágyi Dezső a jövőbe látó erővel állapította meg a két kérdés kapcsolatát: „... Minden államban az alkotmány demokratikus átalakulásával párhuzamosan a titkos szavazás intézménye is behozatott. Kizárható lesz-e nálunk, ha, mint hiszem, ideiglenes visszaesések dacára, alkotmányunk átalakítása is ezen az úton fog haladni?”

És a titkos szavazásra irányuló követelések az 1874 évi XXXIII. törvénycikk megalkotása előtt néha az 1848 évi V. törvénycikkre is hivatkoztak. Azt a tételt védelmezték, hogy az 1848 évi V. törvénycikk nem tette kötelezővé a nyílt szavazást, hanem megadta a titkos szavazás lehetőségét is.

Ma, midőn a titkos szavazás már meghódította egész Európát, revízió alá kell vennünk a nyílt és titkos szavazás mellett felsorakoztatott szokásos érveket. A nyilvános agitáció egyre növekedő ereje és az osztályok szervezkedésének mindinkább nyilvánuló terjedése a titkos szavazás mellett is nagy szerephez juttatja a nyilvánosságot. A tömegek megmozgatása csak a nyilvános

agitáció sokféle eszközeinek igénybevételével lehetséges és a gazdasági függésben levők a szervezet erejével függetleníti magukat. Így néha bekövetkezhetik az a paradoxon, hogy a konzervatívok által sokat támadott titkos szavazás éppen a konzervatív elemek választási szabadságát védi meg. A történelem különben már erre a sajtószerúségre is mutatott fel példát: a nagy francia forradalom konventi választásainál törvény szerint titkos volt a szavazás, de a jakobinusok Parisban nem túrték el, hogy a polgárok titkosan adják le szavazatukat, hanem megkövetelték, hogy nyíltan tegyenek hitvallást forradalmi érzéseikről. Minél jobban halad és fejlődik a társadalom, az agitáció és a szervezkedés, annál kevesebb lesz azoknak száma, akiknek függetlenségét a szavazás titkosságával meg kell védeni, annál nyíltabb és bátrabb lesz a politikai nézetek megnyilvánulása. A titkos szavazás meggyökeresedvén, mindinkább elveszti a titkosság felelőtlenségét és homályosságát, és a választások tisztaságának és szabadságának biztosítása mellett ébren tartja a polgárokban az erkölcsi felelősség tudatát is.

VII.

A magyar név dicsősége

– 1917 december 21. –

A törvényjavaslat benyújtásának estéjén, december 21-én, a *választójogi blokk* ülést tartott, amelyen Vázsonyit üdvözölték abból az alkalomból, hogy a nagy reformot a képviselőház elé terjesztette. *Vázsonyi* az üdvözlésekre nagy beszédben válaszolt és rögtön kifejtette, hogy a küzdelemben még nagy és nehéz akadályokat kell elhárítani a reform útjából. Beszéde, amelyet lelkes tapsokkal és éljenzéssel fogadtak, így hangzik:

Vázsonyi Vilmos: Igen tisztelt bizottság! Visszaemlékezésen kezdem, visszaemlékezem a júniusi napokra. Egész mozgalmunk története hat napnak a története. Június 2-án volt alakuló ülésünk, június 8-án tartottuk meg azt a méreteiben eddig el nem ért felvonulást, amelyből a polgármester úr elvitte a mi kérvényünket a királyi várba. Ugyanazon a napon már deszignálva volt a választójogi kabinetnek miniszterelnöke. Soha mozgalom ilyen rohamosan, ilyen erővel és gyorsasággal még sikert el nem ért. A mozgalomnak ez a sikere nemcsak olyan értékű, hogy a múltnak emlékeit nézdegéljük, mint az imakönyvbe préselt virágokat, hanem megvan az a másik értéke és tanulsága is ránk nézve, hogy miképp készítsük elő a jövőt. Amint a múltban az adott a mi mozgalmunknak sikert és erőt, hogy a budapesti polgárok és munkások a munka szolidaritásában megtalálták egymást és nem különválva, hanem szeretettel egyesülve és egybeforrva csinálták meg mozgalmukat, mindaddig, amíg a választójog bele nem került a törvénykönyvbe, mindaddig, amíg a jövő demokratikus Magyarországnak ezt az alapkövét le nem rakhattuk, mindaddig ennek a testvéri frigynek változatlanul kell fennmaradnia. (*Zajos helyeslés.*)

Ami már most magát, a választójognak kérdését illeti, erre nézve bátor vagyok kijelenteni, hogy az a lépés, amelyet megteszünk, nem csekély, (*Úgy van! Úgy van!*) Hiszen a választóknak a számát, hacsak a számok világánál nézzük az eredményt, 1,627.000-ről állandóan három és fél millióra emeljük, nem is szólva az átmeneti szaporodásról a fiatal Károly-keresztesek választójoga révén. Olyan szám ez, amely akkor, amikor alig haladja meg a négy milliót Magyarország 24 éven felüli fér-

fiainak száma, nem kicsinyelhető. És ha ez tényleg az a minimum, amely-lyel jelenleg beérjük, azért viszont ne kicsinyeljük az eredményt, mert ez nagy és határozott lépés a jog kiterjesztésében. Hiszen Magyarország írni és olvasni tudó felnőtt férfiai közül alig néhány ezer marad ki a választójogból, ezen felül választójogot nyernek a fiatalok és megtesz-szük az első lépést a nők választójoga terén. És a nők választójogát sem csináljuk meg olyképp, amint ezt régebben gúnyolódó jelszóval a hölgyek választójogának nevezték. Mert vajjon nagy úrihölgyek-e azok, akik a postánál, telefonnál, vasútnál, az iskolákban mint tanítónők, a köz- és magánhivatalokban vannak alkalmazva, akik a négy polgári elvégzése után napról-napra munkával keresik meg kenyérüket és akik különösen a há-ború alatt nemcsak a maguk kenyérgondja által hajtva végezték munká-jukat, hanem akiknek munkája nemzeti közszükség volt, mert a háború lefolytatása egyszerűen lehetetlen lett volna a nők munkája nélkül. Váj-jon a nagyúri hölgyek választójogát csináltuk-e tehát meg mi ezzel, nem is szólva a hadiözvegyekről, akiket szintén nem lehet nagy úrihölgyeknek mondani. (*Zajos tetszés.*) Mi igenis csináltunk egy fejlődésképes választó-jogot, amely mint értelmiségi cenzusra alapított választójog, évről-évre automatikusan szaporítja a választók számát.

Ha a dogmatikus felfogás szerint ez a választójog nem is felel meg a teljes, tiszta, általános választójogi rendszernek, nyugodtan állíthatom, hogy írás-olvasásra lévén alapítva, – amennyiben a fiatalok csoportok-nak egyszerű megfigyelése a statisztikai adatok szerint mutatja, hogy azokban az írni-olvasni tudók mennyivel nagyobb számban vannak kép-viselve, mint az idősebb csoportokban, – ez az egy tény maga is arra vall, hogy ez a választójognak tulajdonképpen olyan rendszere, amely automatikusan ma életbe lépteti már számos törvényhatóságban a teljes általános választójogot és esztendőről-esztendőre, szaporítván az írni-olvasni tudók számának szaporításával a választók számát, fokozatosan mindenütt megvalósítja az általános választójogot. Ez tehát magában hordozza a teljes általános választójogot és azt fokról-fokra, nem is hosz-szú időre kiszámítva, valósítja meg. Mert például Budapesten a felnőtt férfiakosság 95 és fél százaléka írni-olvasni tudó, itt tehát az általános választójog már ezzel a törvénnyel teljes mértékben életbelép. Aki el fogja olvasni a javaslat kimutatásait, látni fogja, hogy a megyei tör-vényhatóságok egész sorozatában is meg van már közelítve ezen választó-jog alapján is a teljes általános választójog.

De én a választók száma mellett a fősúlyt arra helyeztem, hogy biz-tosítsam a választási eljárásban a választás tisztaságát a legnagyobb szig-gorral és ridegséggel. Mert a fizikának az a törvénye, hogy az erőátvitel erőveszteség nélkül sohasem sikerül, miután még az erőknek olyan trans-missióját nem fedezték fel, amelynél az úton valamennyi erőt el ne vesztette volna, tehát a választójog erőátvitelénél is kétszer eshetik a törvény ebbe a veszedelembe. A törvény megadja a választójogot és elő-ször az összeírásnál eshetik meg az első erőveszteség, mert akinek a jogot pompozusan megadja a törvény, az nem kerül bele a névjegyzékbe. És megvan a második erőveszteség, amikor a választó oda kerül a szavazó-urnához és nem gyakorolhatja jogát szabadon, lelkiismereti, vagy gaz-dasági kényszer nélkül, vagy pedig alkohol, pénz, vagy hivatali erőszak korrumpáló hatása alá kerül. Főcélom az volt, hogy amennyire emberileg lehetséges, megakadályozzam ezt az erőveszteséget, amely Magyarorszá-gon igen nagymennyiségű volt és nagyon túlment azon a határon, amely

a fizika törvénye szerint mint szükséges erővesztés a transzmissióknál mindenkor mutatkozni szokott. Azt hiszem, hogy a legfőbb értéke a reformnak, hogy azt a lakodalmat, heje-huját és népünnepélyt, amit Magyarországon választásnak neveznek, megszünteti. A népben meg kell gyökereztetni azt a tudatot, hogy a választás ünnepélyes aktus, amelynek templomi áhítatban és nem evés-ivásban kell megnyilatkoznia. (*Zajos taps.*) Eddig a magyar nép az ünnepnek csak azt a részét vette észre, amely az eszem-iszomban, cikornyákban nyilatkozott, Ez a színpompa tűnjön el és ne búslakodjunk utána, mint a régi jó idők egyik letűnt emlékének. Lépjön ennek helyébe az egyszerűség, komolyság, lelkiismeret, (*Zajos taps.*) Ezeket a határigazításokat azért kell elvégezni és ezek jelentőségét néhány szóval azért emelem ki, mert ellenfeleink részéről kétféle taktikával találkozunk.

Az egyik azzal akarja rontani a hangulatot, – és sajátságosan ez nem a radikális, hanem a konzervatív sajtó egy részében nyilvánul meg, – hogy hiszen ez tulajdonképpen nem is az igazi általános választói jog. Ezt a taktikát én megjósoltam barátaim előtt, – úgy-e tudják! – mielőtt beadtam volna javaslatomat. Megmondtam, hogy kik fogják konzervatív részről azt írni, hogy ez a reform kevés. Mikor ezeket a hangokat hallom, visszaemlékezem egy elhunyt, előttünk ismert régi barátunkra, aki szigorú szertartásos orthodox zsidónak vallotta magát, de egyúttal egyike volt a legedzettebb sonkaevőknek. Kérdeztem egyszer tőle, ilyen életmód mellett miért csatlakozik a szigorú szertartásos felekezeti állásponthez? Mire ő kijelentette, hogy neki teljesen mindegy, hogy a rideg állásponthez csatlakozik-e, vagy az enyhébbhez, mivel úgyse tart meg semmit. Körülbelül ez lehet azoknak az álláspontja is. (*Zajos taps.*) A munkapárt sajtójának sajátos taktikája ez a megosztás. A sajtó egy részének ki van osztva az a szerep, hogy bontsa meg a választójog táborának a hangulatát és mondja azt: Hát ezért akartok a sínekre lefeküdni, ezért akartok meghalni, hisz ez nem is az igazi teljes általános választójog, azt követeljétek! Ugyanezen tábornak a másik része viszont azt a szerepet tölti be, hogy mint borongó hazafiak kijelentik, hogy ez a javaslat rettenetes nagy veszedelme a nemzeti államnak, a magyarságnak és az értelmiség vezető szerepének. (*Zajos tetszés.*) És mert ez a taktika előttem teljesen világos, és mert ismerem ennek a célját: egyfelől a radikálisok táborában a jóhiszeműeket meg akarja téveszteni, másfelől a jóhiszemű aggódó hazafiakat a másik táborból, – azért kérek mindenkit, hogy ezt a javaslatot, amely nagy, határozott, becsületes lépés a jogok kiterjesztésében, amely az általános választójog jövőjét teljes mértékben megalapozza, ha kritizáljuk is, hisz a kritikát nagyon szívesen fogadom, ne fanyarul, ne kelletlenül, hanem teljes erővel, lelkesedéssel, örömmel, büszkeséggel és becsülettel képviseljék és védjék mindenkor. (*Zajos taps.*) Én azon a helyen, melyre állítottam, védeni fogom a javaslatot minden irányban, teljesen leszámolva lelkiismeretemmel azon meggyőződésben, hogy én ezzel a javaslattal megtettem mindazt, ami a jelenlegi viszonyok között lehető volt a demokratikus haladás biztosítására. (*Zajos taps.*) Legyenek arról meggyőződve, hogy én, aki annak idejében kijelentettem, a városházának udvarán, hogy a választójogért, ha szükséges, kockára kell dobnunk önmagunkat is, minden erőmet arra fogom fordítani, hogy ez a választójogi javaslat belekerüljön a törvénytárunkba. (*Taps.*) Legyenek arról meggyőződve, hogy sem a javaslat tárgyalásának esetleges maliciózus elhúzásába, sem a javaslat lényeges

elvi részének lefaragásába semmi körülmények között nemcsak én nem egyeznék bele, de maga a kormány sem hajlandó egyáltalában erre. (*Zajos taps.*)

Abban a meggyőződésben vagyok, hogy e választójogi reform győzelemre juttatása a magyar névnek dicsőségét éppúgy csak öregbíteni fogja, mint a 48-as nagy jogkiterjesztés. Hiszen a mi nevünk, hírünk, a nagy világon az emlékek azon foszlányának köszönhető, ami a nemzetek körében még megmaradt a 48-iki alkotásainkból. És én, aki most hivatásszerűen foglalkoztam a múltakkal, a múltak eseményeivel és igyekeztem azon nemes férfiaknak munkájából, akik a 40-es esztendő reformmozgalmait vezették és a 48-iki reformművet megalkották, bizonyos történelmi levegőt magamba szívni, láttam, hogy ezeket a férfiakat írásban meglevő nyilatkozataik szerint az aggodó hazafias gond vezette akkor, amikor a jogkiterjesztés útjára léptek. At voltak hatva annak tudatától, hogy a magyar alkotmányt ők akkor tehetik csak erőssé, ha az alkotmányba befogadják a magyar népet, át voltak hatva annak tudatától, hogy kifelé másképp nem tudják a magyar alkotmányt megvédelmezni, csak ha ez az alkotmány nem holt betű, nem tiszta papíros, hanem a jogokkal felruházott nép erejével élő valóság és hatalom. (*Taps.*) És ma, annyi esztendővel 48 után, a társadalmi, kulturális, gazdasági fejlődésnek nagy előrehaladása után, ma, ahol körülöttünk újra átalakul a világ, mint 48-ban, ma is az igazi hazafias aggodalom nem arra vezérel, hogy mi a jogokat tartsuk továbbra is abban a szűk mértékben, mint ahogy a konzervatívok akarják, hanem hogy szaporítsuk a jogokkal felruházott nép számát, hogy szüntessük meg a különbséget állam és nép között, hogy itt a műveltség elemeit terjesszük ki az egész dolgozó magyar népre, mert ezzel egyedül helyezzük nemzetünk jövőjét a legbiztosabb alapra. Nem összeomlás és roskadás következik a választójog kiterjesztéséből, csak Összeomlás és roskadás a kiváltságok számára. Az erős nem fél az idők mohától, sem pedig a választójogtól. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*)

VIII.

Emlékek szárnyain a múltba

– 1917 szeptember 17. és december 22. –

A nagy mű befejeztével, de már minisztersége első idejében is, *Vázsonyi* valahogy lelki szükségét érezte, hogy megemlékezzék azokról, akik első útjait egyengették s akiknek sorából felemelkedett a miniszteri székbe.

A választójogi reform benyújtását követő napon, december 22-én, vasárnap délelőtt, *Vázsonyi* az *Országos Magyar Izraelita Ösztöndíj Egyesület* közgyűlésén tízezer koronás alapítványt tett a zsidó tanulóifjak javára.

Ez az alapítványa már a második volt, miután előbb 1917 szeptember 27-én a *síp-utcai elemi iskola céljaira* tett ugyancsak tízezer koronás alapítványt. Ezt az elhatározását akkor a következő levélben közölte *Stiller* Mór dr.-ral, a pesti izraelita hitközség elnök-helyettesével:

Mélyen tisztelt barátom!

Midőn tegnap az engesztelés ünnepének előestéjén ott állottunk egymás mellett az oltárnál, miközben zúgott az orgona és felhangzott a kórus éneke

– gondolataim visszaröppentek a múltba. A múltba, mikor növendéke voltam a síp-utcai iskolának és mint kis iskolásfiú énekeltem fenn a kórusban. Eszembe jutottak jóságos tanítóim és iskolatársaim, velem együtt szerénysorsú kispolgári családok sarjai, vagy még szegényebbek, akikről már akkor, mikor még nem volt szokásos, évről-évre a hitközség gondoskodott.

Könnyel és hálával telt meg szívem és csöndesen, de megindultan és alázatosan imádkoztam Istenhez. Lelki szükségét éreztem annak, hogy megrög-zítsem magam számára e perceket. Valami le nem küzdhető erő hajt, hogy töredékesen és fogyatékosan bár, de bizonyosságát adjam annak, hogy soha nem szűnő kegyelettel gondolok arra az iskolára, amelyből utamra indultam.

Engedd meg, hogy a Te réveden 10.000 koronát ajánlhassak fel a mai napon a síp-utcai elemi iskola céljaira. Fele álljon az intézet tanítói karának rendelkezésére és fordítsák olyan tanítói célra, melyet jónak tartanak. Másik felének kamatai *szolgáljanak az intézet szegény tanulóinak segítésére*. És legyen szabad kérnem, *hogy e szerény alapítvány, melyet a sors kedvezése szerint még a jövőben is gyarapítani szeretnék, édesapámnak, aki egykor maga is tanító volt, nevét viselhesse*. Kérlek, fogadd e baráti megbízatásomat szívesen, őszinte megbecsüléssel régi igaz híved -

Budapesten, 1917 szeptember 27-én

Vázsonyi Vilmos.

Az *Országos Magyar Izraelita ösztöndíj Egyesület* december 22-iki közgyűlésén Vázsonyit elnökké választották meg és küldöttség útján hívták meg az egyesület közgyűlésére. Mikor megjelent, szünni nem akaró lelkes éljenzéssel és tapssal fogadták. Vázsonyi ekkor ezt a beszédet mondta:

Vázsonyi Vilmos: Hálás köszönetemnek és meghatottságomnak tudok csak kifejezést adni, tisztelt közgyűlés, azért a megtiszteltetésért, amely most ért. Nagy megtiszteltetés ez nékem, aki mint egyetemi hallgató, hosszú évekkel ezelőtt magam is ösztöndíjat kaptam ettől az egyesülettől, aki akkor nem gondolhattam, hogy egykoron az a megtiszteltetés ér hogy majdan az egyesület elnöki tisztjét ruházzák rám.

Nemes és kitűnő férfiú volt elődöm ebben a székből, aki most költözött el közülünk, Stiller Mór dr., akiben megvolt az a ritka tulajdonság, ami ennek az egyesületnek az alapja, hogy szerette és megértette az ifjúságot. Nekünk, akik révbe értünk, az a kötelességünk, hogy segítségük az élettel küzdő, törekvő ifjúságot és ha lehet, megkíméljük őket azoknak a nehézségeknek leküzdésétől, amelyeket nekünk kellett leküzdenünk. Emlékszem rá, milyen boldog voltam annakidején, amikor a száz forint ösztöndíjat megkaptam, mily boldog voltam, hogy megszerezhettem azokat a könyveket, melyeknek megszerzése addig csak álom volt számomra.

A recepció mozgalmát annakidején az ifjúság indította meg. A magyar zsidóságnak sohasem szabad külön felekezeti politikát csinálnia, mert az igazi nemzeti és demokratikus politikában megtalálja a maga jogainak védelmét. Az emancipációra való visszaemlékezés mindnyájunkat arra kötelez, hogy legyünk hű fiai ennek a hazának és tiszteljük ama férfiak emlékét és szellemét, akiknek egyenlő jogainkat köszönhetjük. E férfiak szelleme és a kegyelet, amelyet őseink iránt, akik még elnyomatásban éltek, éreznünk kell, minket a szabadság és jogegyenlőség örök kultuszára kötelez.

A nagyszámú hallgatóság lelkesen megéljenezte Vázsonyi Vilmost, aki után Hevesi Simon dr. főrabbi szólalt föl, szintén méltatva Vázsonyi érdemeit.

ÖTÖDIK FEJEZET

A BOLSEVIZMUS ELLEN

Azon a napon, amelyen *Vázsonyi* a képviselőházban benyújtotta a választójogi javaslatot, 1917 december 21-én, Breszt-Litovszkban megkezdődtek a béketárgyalások az orosz tanácsköztársaság kiküldötteivel. *Kerenszki* kormányzata ekkor már megbukott és *Lenin-ék* diktatúrája uralkodott az orosz birodalomban. A bolsevik kormányzat már akkor, amikor a bresztlitovszki tárgyalásokat megkezdte, arra gondolt, hogy világpropagandát szervez és valóban meg is indította nyomban a bolsevik agitáció munkáját a központi hatalmak területén.

Vázsonyi úgy látta, hogy a demokratikus alkotmány kiépítése a legnagyobb propaganda a bolsevik agitációval szemben, viszont ugyanekkor felemelte szavát minden anarchisztikus törekvés és minden bujtogatás ellen is. Bizonyos, hogy ő volt az első, aki ezt a nagy veszedelmet meglátta és amikor agitációs tehetségének minden erejével küzdött a fenyegető veszedelem ellen, ugyanakkor külön küzdelmet kellett folytatnia azokkal, akik a választójog miatt személyi hajszába fogtak ellene. Kettős tűz közé került *Vázsonyi*: jobbról és balról egyaránt támadták, ámde ő egyformán vívta a harcot a választójogért és a bolsevizmus ellen.

Wekerle Sándor, amióta átvette a kormány elnökséget, arra törekedett, hogy lehetőleg egységes kormányzó pártot szervezzon. Mialatt ezek a pártalakítási tárgyalások folytak, azalatt a képviselőház még január 16-án megalakította a választójogi bizottságot, amely néhány nappal később *Khuen-Hédervdy* Károly gróft választotta elnökévé. Az elnökválasztás már mutatta, hogy a bizottságban a munkapárt került többségre és hogy a bizottsági tárgyalások során a választójogi javaslatot a lenyesegetés és megváltoztatás veszedelme fenyegeti.

I.

Budapest díszpolgára

– 1918 január 23. –

A küzdelem e nehéz napjaiban *Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága* sietett *Vázsonyi* erkölcsi támogatására. 1918 január 23-án, a főváros rendes közgyűlésén, *Springer* Ferenc és társai indítványt terjesztettek elő, hogy *Vázsonyi* Vilmost a főváros díszpolgárává válassza. A főváros közgyűlésének lefolyásáról így számol be a *jegyzőkönyv*:

A székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1918. január 23-án tartott rendes közgyűlésén Springer Ferenc és társai a következő indítványt terjesztették elő:

„Budapest székesfőváros törvényhatósága dr. Vázsonyi Vilmos m. kir. miniszter és törvényhatósági bizottsági tag urat a haza és a székesfőváros körül szerzett hervadhatatlan érdemei alapján Budapest székesfőváros díszpolgárává választja és felkéri a polgármester urat, hogy a díszpolgári oklevélnek ünnepélyes módon való átadásáról gondoskodni szíveskedjék”.

A sürgösség kimondása után Springer Ferenc felhívta a közgyűlést, hogy a pártszervevények, a személyi és elvi ellentétek kikapcsolásával „ünnepélyes és méltóságos harmóniában egyesülve, a mindannyiunk szívéből fakadó elismerés, nagyrabecsülés és tisztelet osztatlan érzelmeivel nyújtsák át a polgári kitüntetés legszebb ékességét, a polgári erényeknek legfényesebb megbecsülését, soraiból magasan kiemelkedő egyik polgártársunknak, Vázsonyi Vilmosnak, aki az újjáalkotásnak abból a munkájából, amelyet a törvényhatóság a legutóbb lefolyt negyedszázad alatt végzett, elvitázhatatlanul és joggal követelheti magának az eredmény, a siker és a dicsőség oroszlánrészét”.

Megállapította, hogy a lelkesedés, a szíves egyhangú ünneplés bizonyossága annak, hogy a közgyűlésben politikai és községi pártállásra való tekintet nélkül Vázsonyi Vilmos egyéniségének értékelésében, érdemeinek méltatásában és polgári erényeinek megbecsülésében általános meggyőződéssel alapuló ítélet alakult ki. A

törvényhatóságból indult ki az ő főlemelő pályafutása. Az ő vezetése alatt lett itt irányító az az eszme, hogy a megalkuvást nem ismerő nemzeti érzés hű ápolása mellett a demokrácia nemes gondolataival, a szociális feladatok iránt való fogékonysággal kell megtölteni a törvényhatóság működését. Ezt az irányt Vázsonyi vezette és az azóta megoldott szociális alkotások, a községesítés politikájának fényes eredményei, a demokratikus választójog érvényesülése, a választójogi törvényjavaslat hirdetik győzelmét és dicsőségét. Vázolta ezután önzetlenségét, fényes vezéri képességeit, harckészségét és fáradhatatlan energiáját, végül kérte indítványának elfogadását.

Glücksthal Samu hasonló szellemben szólt és megállapította, hogy Vázsonyi ismert munkásságával és önzetlenségével már eddig is díszpolgára

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE

Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának
1918. évi január hó 23-án tartott rendes közgyűlésének

jegyzőkönyv-kivonata

23/1918. hely. szám.

Előterjesztett dr. Springer
Ferenc és társai törvényhatósági
bizottsági tag urak kezeltésén
indítvány: Budapest székesfőváros
törvényhatósága dr. Vázsonyi
Vilmos m. kir. miniszter és törvény
hatósági bizottsági tag urat a
Haza és a Székesfőváros körül
szerzett hervadhatatlan érdemei
elismerésül Budapest székesfőváros
díszpolgárává választja és fel
kéri a polgármester urat, hogy a

Nagyméltósági
dr. Vázsonyi Vilmos m. kir. miniszter,
törvényhatósági bizottsági tag urunk
Budapest.

Vázsonyi budapesti díszpolgári oklevelének
első oldala

volt Budapestnek. Megemlékezett nagy művéről, a demokratikus választójog-ról, történelmi hivatásáról, az általa vezetett iránynak feladatairól az új társadalom boldogításában, üdvözli Vázsonyi Vilmosban az új eszmék egyik harcosát és zászlóvivőjét.

Bárczy István helyettes főpolgármester, elnök, a főváros tanácsának lelkes hozzájárulását jelentette be az indítványhoz, abban a reményben, hogy az a korszakos, történelmi jelentőségű mű, amely Vázsonyi Vilmosnak nevéhez fűződik, törvényerőre fog emelkedni, s művéből fog kisarjadzani az új magyar demokratikus Magyarország.

Ezzel a reménységgel a közgyűlés kimondotta, hogy örömmel és egyhangú lelkesedéssel fogadja el az indítványt.

II.

Újra az igazságügyminiszteri székben

– 1918 január 26. –

Wekerle törekvései, hogy egységes kormányzópártot alkosson, sikerrel jártak és az új párt *48-as alkotmánypárt* címen meg is alakult, elnökévé *Andrássy Gyula* grófot választván. Az új pártalakulással egyidejűleg a kormány is lemondott és *1918 január 23-én alakult meg az újabb Wekerle-kormány*. Az előbbi kabinetből *Ugrón* Gábor belügyminiszter, *Mezőssy* Béla földmívelési miniszter, *Grecksdk* Károly igazságügyminiszter, *Batthyány* Tivadar gróf és *Hadik* János gróf tárcanélküli miniszterek kiléptek és helyüket *Tóth* János belügyminiszter, *Szterényi* József báró kereskedelmi miniszter, *Popovics* Sándor pénzügyminiszter, *Esterházy* Móríc gróf és *Windischgraetz* Lajos herceg tárcanélküli miniszterek foglalták el. *Vázsonyi Vilmos* újból átvette az igazságügyi tárca vezetését, *Serényi* Béla gróf kereskedelmi miniszter pedig földmívelési miniszter lett. Az új kabinet programjában a választójogi kérdés mellett az önálló magyar hadsereg is szerepelt, amihez a király a hadvezetőség marsall-tanácsának véleménye ellenére hozzájárult.

Vázsonyi eként újból az igazságügyi tárca vezetését vette át és a demokrata pártban másnap, január 26-án, este *Székely* Ferenc volt igazságügyminiszter, a párt elnöke, üdvözölte Vázsonyit. Az üdvözlő beszédre adott válaszában *Vázsonyi* újból kifejezte ragaszkodását a választójogi programúhoz és bejelentette azt is, hogy amennyiben a kormány javaslatát teljes terjedelmében nem szavazzák meg, a kormány a választók döntéséhez fog folyamodni. Beszédében ezeket mondta:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt uraim! Elsősorban mélyeséges hálával köszönöm azokat a szavakat, az elismerés és barátság szavait, amelyeket igen tisztelt pártelnökünk, *Székely* Ferenc, hozzám intézett. Valóban a lefolyt hét számomra felejthetetlen. A lefolyt héten két megtiszteltetés ért. Az egyik annak a városnak a bizalma, melynek életemet és munkásságomat kívántam szentelni, a másik pedig a királyi bizalom megnyilvánulása. (*Élénk éljenzés és laps.*) Tisztelt uraim! A kettő közt különbséget nem teszek, sőt a másodikat nem tudnám élvezni akkor, ha az első, mint a dísz és a bizalom folyománya, meg nem nyilatkozott volna. A miniszterséghez, jól tudják, nem jutottam sikátorokon keresztül, nem jutottam intrikákon át. Nem azonos úton járok azokkal, akik a sötétséget keresik, hogy hátha így hamarabb felvirrad. Jártam azt a magam irányította utat, mely a becsületes munkán vezet keresztül. Mindent meg lehetett előre jósolni, csak az én miniszterségemet nem.

Tisztelt uraim S A hatalomnak egyik osztályrészese vagyok. Ennek örvendek azért, mert abból a pozícióból, melyet elfoglaltam, alkalmam nyílik arra, hogy igyekezzem megvalósítani azokat az elveket, amelyek életem főcélját képezik. Nékem a hatalom nem disz és cifraság, hanem súlyos teher és felelősség. Válságot jelent ez nekem, amelynek megoldása csak öntudatos munkával, minden igyekezet megfeszítésével lehetséges. Engedjék meg, hogy itt bizalmas körben szóljak azokról a dolgokról, amelyekről mindenütt beszélnek. Önök jól tudják, hogy egységes pártnak megalakítására folynak munkálatok. Ennek az egységes pártnak természetesen első programm pontja annak a választói javaslatnak, amelyet a kormány benyújtott, teljes terjedelemben való megszavaztatása. Azon esetben, ha ezt nem sikerül a választások tisztasága tekintetében változtatlanul megvalósítani, a választók döntéséhez való folyamodás következik. *(Éljenzés.)*

A második programmpont a magyar hadsereg kérdése. *(Lelkes éljenzés és taps.)* A magyar hadsereg alapja már az 1867 évi XVII. t.-cikkben megvan. Azt akarjuk, hogy ez többé ne csak szó legyen, hanem a háború lefolyása után életképes valósággá váljék. A magyar hadsereg nem cikornya, nem jelszó, nem nemzeti ciráda, nem rövideszű akarnokok feltűnése, akik sajtószerű módon minden a magyarság érdekében való hajlandóságban a demokrácia ellenségét látják. A magyar hadsereg legelsősorban a magyar államiság érdeke. *(Tetszés.)* Az állam érdeke az, hogy egységes magyar hadsereg legyen és a magyar hadsereget meg fogjuk valósítani. Így lidércnyomás alól szabadulunk fel mi, akik az 1849-iki események és azok következményeinek visszafeljesztői ellen küzdünk. A magyar hadsereg egyúttal a magyar kultúra kérdése. Tudjuk, hogy a hadseregben mily munka folyik. Aki ismeri a statisztikai adatokat, az tudja, hogy a hadsereg tagjai között az analfabéták száma sokkal kevesebb, mint az ország felnőtt lakói között. Ez azért van így, mert a katonák ott megtanulnak írni-olvasni. A lakosságban 29% az analfabéták száma a felnőttek között, míg a katonáknál a hadseregben 12.5%. Akik ezt tudják, meg fogják érteni, hogy a magyar kulturmunka szempontjából mily nagy érték a magyar hadsereg, mert ez a magyar állam felnőttéinek népoktatása, A harmadik jelentőség, amelyet nem azért említek utoljára, mintha a legcsekélyebb volna, társadalmi jelentőségű. Társadalmi jelentősége ennek abban rejlik, hogy a magyar hadsereg tagjai, akik az eddigi nehéz helyzetben a közös hadseregben nem találtak megfelelő keretet, most elhelyezkedhetnek. A magyar hadsereg gazdasági jelentősége pedig abban áll, hogy a veszekedések, harcok, amelyek a hadsereg szükségleteinek beszerzése körül az osztrák és a magyar iparosok között e tárgyban felmerültek, egy csapásra megszűnnek. A magyar hadsereg szuverén megvalósítása a magyar ipar fokozatos fejlődésének alapja. A magyar hadsereg jelenti az ország fejlődését, a demokratikus erők gyarapodását, az ország virágzását és gyarapodását, a munkás- és iparososztály továbbfejlődését. Itt bebizonyosodik, hogy a magyar érdek azonos a történelmi fejlődéssel, a magyar érdek a demokrácia érdeke s a demokrácia érdeke a magyarság támogatása. *(Zajos éljenzés.)*

A harmadik pont ebben a kormányprogramban a demokratikus választójog-politika, a demokratikus szociálpolitika. Én azt hiszem, tisztelt uraim, hogy a háború tanulságai meggyőzhettek mindenkit arról, hogy demokratikus birtokpolitika nélkül sem a magyarság ereje, sem pe-

dig a rend fenn nem tartható. *(Helyeslés.)* Ismét a statisztikai adatokra utalok. Magyarországon a mezőgazdasági proletárok között nagyobb a magyarság száma, mint a birtokosok között. A törpebirtokos, a kisbirtokosok, a latifundiumok modern jobbágyai. Kénytelenek vándorútra menni külföldre. Itt is a statisztikai adatok mondják meg, hogy a magyar a legvándorabb lakosság, mert proletár voltánál fogva kénytelen keresni a vándorbotot. A valóság, amelyet 1843-ban megláttak a jó magyarok, akik reform-ideákat hirdettek, hogy tulajdonképpen a kisbirtokos, legyen az városi vagy vidéki, a rend legnagyobb tényezője, bármily csekély birtoka legyen. Csakis szabad Magyarország fogja megteremteni a szabad társadalmat, amikor a proletárság helyébe szabad polgárság lép, mely ragaszkodik a röghöz, szereti a szabadságot és szereti a rendet. *(Éljenzés.)* A szociálpolitika egyformán szolgálja a mezőgazdák és munkások, a kisiparos, a szerénysorsú középosztály érdekeit.

Tisztelt uraim! Mi polgári párt vagyunk és ezzel mindenkor tisztában vannak mindazok, akik velem együtt haladnak a közös célok felé, egy ösvényen, melyről soha le nem térünk és soha szociáldemokrata párt nem volt a világon, amelynek álláspontja mást, mint tiszteletet ébresztett volna bennünk. A kacérkodás nagyon jól illik fiatal szép nőnek, de csúnya és jellemtelen dolog a politikában. A polgári felfogásnak együtt kell haladni a munkássággal ebben a fejlődésben és diadallal szervezkedni. A munkásság minden jogos követelését elismerem, de viszont látom a polgári társadalom erőtlenségét, gyenge viszonyait és így kívánatos a városok szervezett munkásságának megrövidítése nélkül, hogy szervezni kell a polgári társadalmat, a kisbirtokosokat, iparosokat és kereskedőket. És itt elsősorban azokra a tényezőkre gondolok, akiket a sors elkényeztetett, hogy nem tudják, mit kívánjanak a sorstól. Oly eszmékkel és elvekkkel kezdenek szerelmeskedni, melyeknek bűne az egész társadalom ellen irányul. Bolsevik eszméket hirdetnek és azok, akik ezt teszik, azt hiszik, hogy ez jó és népszerű. Felforgatással szeretkeznek, forradalommal játszanak, megkorbácsolják magukat és a polgári társadalmat. Ezek a mindenféle urak, akik polgári intézetekben, klubokban, páholyokban forradalmi danát zengenek, de elsők volnának, akik megriadnának, ha mindazt, amit hirdetnek, saját szemeikkel teljesülni látnák. Ezek tulajdonképpen a legnagyobb társadalmi veszedelmet képezik. *(Helyeslés.)*

Tisztelt uraim! Általában mulatságos, hogy ezeknek az uraknak fejébe száll másoknak a kiontott vére. Itt is sokaknak a fejébe száll az a tenger vér, mely az orosz forradalomban elfolyt és kezdenek itt is véres forradalmat játszani papíron és szavakkal. Elfelejtik a történelmi előzményeket, hogy Oroszország cárizmus volt és nem alkotmányos monarchia. Elfelejtik, hogy itt százezrekre rug azoknak a száma, akik a rend megdöntését engedni nem fogják. A történelmi előzményeket nálunk, ahol alkotmányos államban élünk, megdönteni nem lehet. Itt is vannak olyanok, akik dicsőítik a bolsevikiek elhibázott politikáját. Azt hiszik, hogy a bolsevikieket dicsőíteni kell, mert velük akarjuk megcsinálni a békét, de elfelejtik, hogy amit ők Oroszországban csináltak, az aljas dolog. Ők a század legnagyobb gazemberei, akik szabadsághősök ellen bebörtönzéssel és gyilkos eszközökkel fordultak. Én, tisztelt uraim, a bolsevik áldásból hazám számára nem kérek! Mi békés úton kívánjuk a demokrácia eszméjét megvalósítani. Akik azokat az eszméket hirdetnek, nem értik meg a demokráciát, amely nem akar egyebet, mint

a jogegyenlőség teljében megszervezni a társadalmat. Jog nélkül nem szabad demokráciát hirdetni, mert jog nélkül nincs demokrácia. A demokrácia nem felforgatás, hanem az igaz és valódi egyensúly és az igaz rend politikája. *(Helyeslés.)*

En, tisztelt uraim, Magyarország egyik legmegragalmazottabb embere vagyok. Szakadatlan politikai rágalmak sortüzet éreztem és érezni fogom, hogyha ismét felhangzik a vád azok részéről, akik a magyar hadsereg emlegetésében árulást látnak. Letértem – úgy mondják – a demokrácia útjáról! Sokszor letértem, de ki nem tértem. Többször letértem a nemzeti ösvényről, azt mondják ők! Ez igazán mulatságos, mert hiszen azok, akik engem jól ismernek, tudják, hogy egész életemet magyar táblabírák között töltöttem, akik nem tudnak, nem képesek, csak magyarul gondolkozni. Sűrű egymásutánban árultam el a demokráciát. Először 1905-ben a darabontkormány idejében, amikor nem volt kedvem, hogy kijátsszam a nemzeti követeléseket. Azután, amikor a koalíció épp a választójog kérdésében különbözött össze és amikor én félórás beszédben szólítottam fel a kormányt, hogy a többség jogán csinálja meg a választójogot. Erre is azt mondták a nemzeti hősök, hogy árulás, és arra is, amikor zarándokoltak Lukács Lászlóhoz és nekem nem volt kedvem ezeket a taktikákat előmozdítani, így harmadszor is áruló lettem, a demokrácia árulója. Mikor Lukács uralomra jutott és megbukott a választójog, akkor az én széles hátam mögé állva várták, hogy a Lukács-kormányt buktassam meg. Hát én megbuktattam azt. *(Taps.)* Árulás az, hogy elkészítettem a választójogi törvényjavaslatot, de én el fogom követni az ő nagy bánatukra, hogy nem fogom engedni a választójogot. Pályám kezdetétől fogva a választójognak szenteltem minden gondolatomat, életem és működésem ezé volt és én, – aki a szociális munkásságot nem kiszolgáltattam, hanem megvédtem, amikor őket a tolonckocsival fenyegették, – én nem árulom el a választójogot, önmagamát és a polgárságot, és én bolsevik bandita nem leszek! *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

III.

A szalonok Honjai és a zsúr-bolsevikiek

– 1918 február 3. –

A *demokrata-párt* február 3-án, vasárnap, délelőtt, országos gyűlésen határozott az új pártalakulás támogatása tárgyában. *Vázsonyi* ekkor kifejtette az új pártalakulás programját, egyúttal pedig újra rámutatott a bolsevista veszedelmekre, amelyek a demokratikus átalakulást fenyegetik. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos igazságügyi miniszter: Igen tisztelt elvtársaim! Pártunk demokratikus nevének és szervezetének megfelelően mindazoknak meghallgatásával és egyetértésével akarunk határozni magatartásunkról, akikkel egybe vagyunk fűzve esztendőik küzdelmeivel, a kölcsönös hűség és szeretet kötelékével.

Az egységes pártalakítás kérdését legrövidebben azzal fejezhetem ki: arról van itt szó, hogy Magyarország a demokrácia csak arra képes-e, hogy egy incidenst elintézzon, vagy pedig képes arra, hogy kormányzó többséggé váljék, hogy ne csak, mint kisegítő szerepeljen abban a

konfliktusban, amely a többség és a király között felmerült, hanem a választójogot meg is valósítsa és mint kormányzó többség, az egységes nemzeti állam eszméjének alapján állva magyar és demokratikus politikát kövessen.

Abban a programúiban, amelyet a kormányelnök úr előterjesztett, első helyen áll a választójog kérdése. Ez a pont a mi régi demokratikus programunknak megvalósítása, vagy megközelítése. Természetes, hogy amidőn elsősorban a választójog megvalósítására alakul egységes párt, már ez is elegendő indok arra, hogy mi ezt az egységes pártot teljes erőnkkel támogassuk, mert hiszen ezzel a jövődönék alapjait rakjuk le. *(Helyeslés.)*

A választójog kérdésében azzal a sajtószerepléssel találkozunk, hogy amíg azok, akik a népek önrendelkezési joga alatt elsősorban azt értik, hogy Magyarországot fel kell darabolni, nemzetiségi részekre kell felosztani és az egész világ ellenséges sajtójában – s az osztrák sajtó egy része is, fájdalom, az ellenséges sajtó sorába tartozik, – azt hirdetik, hogy ez a választójog mesterségesen akarja fentartani a magyarság fölényét, addig idehaza mások aggódva, a nemzeti iránynak nem kellő védelmét, vagy a nemzeti irány megbontását látják a választójogban. Valóban teljesen elégséges volna egymás mellé állítani ezeket a külföldi rágalmat és ezeket a hazai aggodalmakat, hogy abból azt a meggyőződést meríthessük, hogy ez a választójog csakugyan annak a kettősségnek felel meg, amely az igazi nemzeti politika követelménye: magyar és demokratikus egyaránt.

Az egységes párt alakításának tulajdonképpen legfőbb célja a választójog megalkotásának a biztosítása. Ez mindenkitől áldozatot követel. Mindenkitől azt követeli, hogy bizonyos megszokott keretből kilépjen, mindenkitől követel elhatározást, bátorságot. A külső háború, sajnos, már a negyedik esztendeje emészti erőnket, másfelől pedig a társadalmi forrongásnak jelenségei mutatkoznak mindenfelé, a mai idő, amelyről nem mondhatom pusztán, hogy nagy idő, hanem ehhez hozzá kell tennem egy másik súlyosabb jelzőt is, hogy nemcsak nagy, de veszedelmes idő is, – ez a nagy, de veszedelmes idő valóban megköveteli azt, hogy apró játékaikat, apró hiúságait dobja mindenki áldozatul *(Élénk tetszés és tups.)* és legyen bátorsága férfiasan ujat és egésztestet alkotni.

En többször hasonlítottam ezeket az időket a negyvennyolcas átalakuláshoz. Azok, akik akkor a rendi Magyarország helyébe a polgári Magyarországot építették fel, azoknak nagyobb megszokásokkal, nagyobb hagyományokkal kellett viaskodniuk, mint az, hogy megszokott klubok és megszokott elnevezések nélkül folytassák-e a politikájukat. *(Úgy van!)* Ők egy új társadalmat alkottak; egy régi világ szűnt meg és hála Isten, Magyarországon békésen és a szerves fejlődés alapján lépett a rendi társadalom helyébe a polgári társadalom. Ha összehasonlítjuk a mai időket azokkal, a mai időket, amikor körülöttünk ismét átalakul teljesen Európa, minékünk ezekben az időkben kisebb elhatározásra van szükségünk. S erre a kis elhatározásra se volna erőnk? Arra a kis elhatározásra, hogy mi szuverén erővel megcsináljuk a magunk ezerkilencszáztizennyolcát. A véres világháborúban, amelyben dogmák omlottak össze, nemcsak nemzetgazdasági dogmák, hanem régi politikai babonák, amikor mindaz, amit katedrákon tanítottak, mint hiabavaló bölcsesség, szertemállott és szertefoszlott; ez az ezer kilencszáztizennyolc ne bírna azzal a bátorsággal, hogy azt mondja: Ebben az országban egye-

süljünk mindannyian, akik jó magyarok és jó demokraták vagyunk, ebben az országban segítsük mindannyian fentartani a polgári társadalom rendjét és szabadságát! (*Hosszantartó tetszés és taps.*)

A mi számunkra könnyű az elhatározás ma azért, mert a kormány - programnak két pontja van, amely ugyancsak a mi régi, 1900 évi demokrata programmunk megvalósítását jelenti. Az egyik pont a demokrata birtokpolitika hirdetése. Amikor egy magyar kormány hirdeti azt, hogy a birtokpolitika érdekében el kell menni a kisajátítás jogáig, a kisajátításhoz kell nyúlni ott, ahol a mezőgazdasági proletárságot más-kép földdel el nem láthatjuk, akkor a jóhiszemű ember nem Kicsinyelheti ennek a ténynek a jelentőségét. Amikor mi kezdtünk politikai működésünket, a kisajátításnak emlegetése a birtokpolitika szempontjából való-ságos forradalmat jelentett. A birtokpolitika kérdése a magyar nemzet legnagyobb kérdése. Csak ha a mezőgazdasági proletárságot kisbirtokossá tesszük és így odakötjük a magyar földhöz, csak ha a kisbirtokosok számát, – ha milliárdokba kerül is, – megszorítjuk és a magyar állam megérti, hogy ez az állami létnek és a magyarságnak a kérdése: csak akkor áll szilárd alapon a magyarság és a polgári társadalom rendje. (*Igaz, úgy van!*)

A birtokpolitikával kapcsolatos a kormány programjának az a része, amelyet szintén először hirdet magyar kormány, hogy tudniillik a hitbizományokat korlátozni kell, hogy az eddigi hitbizományok nem szaporíthatók, a meglévő hitbizományok pedig fokozatosan megszorítva megszüntetendők. (*Élénk helyeslés.*) Ismét azt állítom, hogy csak a legvilágosabb rosszindulat kisebbsítheti a ténynek a jelentőségét, amidőn először akad magyar felelős kormány, amely a hitbizományok kérdésében erre a demokrata álláspontra helyezkedik. Ha mi radikálisabban a hitbizományok eltörlésének vagyunk a hívei, vajjon nem kell-e nekünk azért örömmel és lelkesedéssel üdvözlönnünk, hogy végre egy magyar kormány a hitbizományok további alapításának beszüntetését, a hitbizományok korlátozását és fokozatos megszüntetését tűzi ki magának célul! (*Úgy van!*) Nem rosszhiszeműség-e ennek történelmi jelentőségét letagadni? (*Igaz, úgy van!*)

Ott van a program harmadik része, amely a szociális politikáról szól. A szociális politikában elmegy az aggkor és rokkantság esetére való biztosításig, amit ugyancsak egyetlen magyar kormány sem vett fel eddig programjába, és a szociális politikát egész komplexumában kívánja megvalósítani. Ehhez hozzáteszem, hogy én, igenis, szociálpolitikai feladatnak nemcsak azt tekintem, hogy a bérmunkások és alkalmazottak szociális igényeit kielégítsük, amiért mindenkor küzdöttem és küzdeni fogok, hanem az én felfogásom szerint a polgári társadalomban egy becsületes, helyes szociálpolitikának az is feladata, hogy az önálló kispolgári réteget és a szerényebb sorsú középosztályt, – amelyről való gondoskodást eddig nem tekintették szociálpolitikának – szintén felvegye a maga szociálpolitikai programjába. (*Élénk helyeslés.*)

A mi pártunk mindenkor tisztán mutatta az álláspontját. Mi sohasem álltunk egyszerre két glóbuson, a kollektivizmusnak glóbusán és az individualizmusnak glóbusán. Mi sohasem voltunk konfúzus elmék, akik mint polgári politikusok a kollektivizmus magasztosságát hirdet-tük. Együtt haladtunk gyakran a munkás társadalommal, amely a kollektivizmus eszméit hirdeti. Együtt haladtunk közös célok érdekében,

együtt voltunk velük vagy szemben álltunk velük, mint becsületes szövetségesek, vagy mint becsületes ellenfelek. Velünk mindig tisztában lehetek. Mindig tudták, hogy polgári párt vagyunk és azt hiszem, a becsülésükben csak emelkedünk azáltal, ha mi sem lobogókat, sem jel-szavakat, sem tanokat nem sikkasztunk el tőlük. *(Élénk tetszés és taps.)* Csak emelkedhetünk az ő becsülésükben, ha tisztán és világosan kidom-borodik mindenkor az a felfogásunk, hogy mindaddig, amíg az a remé-nyünk van, hogy mi a polgári társadalom alapján békés és szerves fejlő-déssel biztosíthatjuk a demokráciát, addig nyíltan hirdetjük, hogy pol-gári demokraták vagyunk, a polgári társadalom alapján állunk s habár őszinte hívei vagyunk minden szociális haladásnak, a polgári társadal-mat megvédelmezni készek vagyunk. *(Lelkes tetszés és taps.)* Semmiféle értelmét nem látom tehát annak a sajtószertű konfüzióknak, amely a pol-gári társadalom lélekarangját húzza szakadatlanul, e mellett nem bír azzal a bátorsággal, hogy a polgári politika talapatáról lelépjen. Nem lehet két glóbuson állni, azzal a ravasz számítással, hogy a kockák for-dulása szerint oda fogjuk vonni a másik lábunkat, ahol a Végleges diadal kínálkozik. *(Élénk tetszés.)*

A választójog, a demokratikus birtokpolitika és a demokratikus szociálpolitika mellett a kormány egyik programpontja a magyar had-seregnek intézményes biztosítása. És most jó a meglepő fordulat.

Amíg tegnap még a magyar hadsereget nem volt szabad emle-getni a választójog miatt, ma ismét már lekicsinyelik az elért eredménye-ket és a kormányt túl akarják harsogni a magyar hadsereg kérdésében. Vajjon objektív bírálat-e az, ha lekicsinyelik annak történelmi jelentő-ségét, hogy egy magyar kormány, egyenesen hivatkozva a király akara-tára és beleegyezésére, hirdeti azt, hogy mihelyest a háború lezajlott, a magyar nemzeti hadsereget intézményesen fel fogja állítani és meg fogja szervezni! Hát kaptunk már ilyen ígéretet? Hát nem emlékszünk azokra az időkre, amikor egy és-t nagy nemzeti vívmányként ünnepeltek ebben az országban? És szabad-e lekicsinyíteni azt, – amiről én tanúságot tehe-tek, – hogy a magyar király kifejezetten az egységes magyar nemzeti állam alapján áll és, mondhatom, mindenkor a legnagyobb szeretettel és a legnagyobb elismeréssel beszél a magyar nemzetről? *(A gyűlés tagjai felállanak és úgy tapsolják és éljenzik percekig a királyt.)*

Szabad-e lekicsinyelni, hogy mi a magyar király tekintélyével és erejével hirdethetjük a magyar nemzeti hadsereg eszméjét? Mit jelent az, hogy a magyar nemzeti hadsereget mi a király beleegyezésével hir-dethetjük? Jelenti a magyar államiság teljességét és jelenti egy szé-gyenteljes legenda bukását. Ebben az országban azok, akik nemzetiségi alapon meg akarják bontani a nemzeti egységet, eddig negyven kilences emlékek hatása alatt anakronisztikusan mindenkor Bécs felé tekintettek és azt hitték, hogy a magyar nemzeti állam elleni törekvésekben Bécs-ben vagy a dinasztia körül régi, lejárt hagyományokban támasztékot találnak. Nos hát, ennek a legendának vége van. Amidőn a király felelős kormánya útján a magyar hadsereg alapjára áll, akkor velünk együtt hirdeti a magyar nemzeti állam teljességét. Mi pedig tudjuk és hirdetjük, hogy nemcsak Magyarországnak, hanem az egész monarchiának a léte, biztonsága az egységes magyar nemzeti állam, – e nélkül nemcsak Magyarország pusztul el, hanem a monarchia is. *(Igaz, úgy van!)*

Nem óhajtok a program további részeivel foglalkozni. Eekapi-tialálom, amit mondtam, A választójog, a birtokpolitika, a szociális

politika, a nemzeti hadsereg kérdésében ez a program a legközelebbi jövőből szempontjából teljesen kielégítő munkaprogram. És ha mégis erről az alakulásról azt merik mondani, hogy ez konzervatív alakulás, erre nem mondhatok egyebet, mint azt, hogy mindig az a kérdés, milyen szempontból tekintünk valamit. A bolsevizmus szempontjából konzervatív alakulás. Azt elismerem, hogy messze elmaradunk Lenin és Trotszkij tanai mögött. *(Derűltség.)* Ha erre a glóbusra áll valaki s azt mondja, hogy mi konzervatívek vagyunk: ebből a szempontból, elismerem, igaza van. Ha azonban a polgári demokrácia szempontjából nézem az alakulást, hát azt kérdelem: Álljon elő az, akinek a demokrácia szempontjából lényegesen továbbmenő programjai vannak. Álljon elő és magyarázza meg, hogy ő miért meri konzervatívnak vagy reakcionáriusnak nevezni azt a kormányt, amely azt a választójogot hozza, amiért ők rajonganak, de azzal a sajátos rajongással, hogy sárral dobálják meg azokat, akik megalkotják! Álljon elő és mondja meg, miért konzervatív az a kormány, amely a kisajátításig elmenő demokratikus birtokpolitikát hirdet! Miért konzervatív az a kormány, amely a hitbizományok korlátozását, továbbiak felállításának megakadályozását hirdeti! Miért konzervatív az a kormány, amely az aggkor és rokkantság esetére való biztosítást és az összes alkalmazottak jogviszonyainak rendezését hirdeti! Miért konzervatív az a kormány, amely a mi régi demokrata programunk alapján a közigazgatási bíráskodás kiterjesztését veszi fel programjába, a bírói önkormányzat kiépítését s normális viszonyok helyreállításával a sajtótörvény revízióját, a sajtószabadságnak és az esküdtzékeknek helyreállítását! Álljanak elő az ő továbbmenő, nagyszerű demokrata programjukkal! Álljanak elő, de mutassák ki annak komolyságát, hogy vajjon ez a program nem elég-e esztendőkre és esztendőkre! Mondják meg, hogy ők mivel akarnak többet. Én száz esztendő kalendáriumokat ismerek, azonban a száz esztendő programok iránt mindig igen gyanakvó vagyok. A száz esztendő kalendáriumoknak az a hasznuk, hogy lehet jóslni bármit száz esztendőre előre, mert a kalendáriumcsináló rendszeren nincs életben már akkor, amikor konstatálják, hogy jóslásai nem teljesedtek be. A száz esztendő programoknak a komoly politikában nincs értelmük. Mert hiszen az idők változnak. Hiszen gyorsan haladunk. Ami tegnap még álomnak látszott, az ma már megvalósítható. Ma nevetni kell azon, hogy amikor mi 1900-ban a demokrata címet felvettük, már abban is felforgatást láttak. Hova fejlődöttünk azóta!! Ma bon-ton, hogy az ember bolseviknek vallja magát. A szalonok Honjai mind bolsevikiek és mind elméletileg vérrel isszák teájukat. *(Derűltség.)* A zsúr-bolsevikiek, a szalon-bolsevikiek, a perverzus idegek szadistái, meg akarják korbácsolni a polgári társadalmat, mert az ő petyhüdt idegeiknek már csak egy kis forradalom volna izgatónak, mert mindent láttak már, de forradalmat még nem láttak s ezt szeretnék hölgyeiknek bemutatni. *(Harsogó derűltség.)*

Nem hittük valamikor, hogy a nemzeti hadsereg kérdését megérlelhetjük, — s íme, ma maga a király kívánja a magyar nemzet óhajainak megvalósítását. Ilyen körülmények között nem elég-e egy becsületes munkaprogram felállítása, amely az országot komolyan, becsületesen szabadelvű és demokratikus irányban viszi, nemzeti irányban éppúgy, miként demokratikus irányban kiépíteni iparkodik! Hiszen tisztában kell lenni azzal, hogy mi kis nemzet vagyunk és széttagolt nemzet. Itt mi nem engedhetjük meg magunknak azt a fényűzést, amit nagy nemzetek meg-

engedhetnek maguknak. Mert Oroszország Oroszország fog maradni, dacára annak, hogy a francia forradalmat túlhaladta már a véres paródiában. Oroszországban sok orosz van és az mind megmarad orosznak. Ezek a kísérletek magát az orosz fajt, az orosz nemzetet ki nem pusztíthatják. Nagybritannia a maga nagy világbirodalmi pozíciójában, ahol egész világrészek felett uralkodik, meg fog maradni, bármi legyen a háború vége. De amiként a tőzsdejátéknál nem a nagytőkések azok, akik veszítenek, hanem azok a kicsinyek, akik ostobán utánozzák a nagyok játékeit és amikor a Rothschildok más pénzcsoportokkal verekednek, akkor a maguk kis tőkéjével elmennek a jégre táncolni, elmennek a börzére és nem is tudják a szerencsétlenek, hogy hogyan mennek tönkre a nagyok harca miatt, úgy a kis nemzetek akkor okosak, ha nem bocsátkoznak hazárdjátékba, hanem a maguk nemzeti létét és egységét minden erővel, mindenki ellen, – külső és belső ellenség ellen, – elszántan, tüzzel-vassal, rajongással, szeretettel vagy gyűlölettel, de mindhalálig megvédik. *(Percekig tartó viharos tetszés, éljenzés és taps.)*

Ilyen komoly időkben és ilyen körülmények között, ha minekünk alkalmunk nyílik arra, hogy ebbe az új alakulásba belemenne, ott erősítsük a mi irányunkat és amikor ezen programmpontok által ez az alakulás jelzi, hogy demokratikus irányban akar haladni, akkor mi a mi csekély erőnkkel legyünk azon, hogy ez a demokratikus programra tényleg betartassék, tényleg valósággá váljék. És amikor arról van szó, hogy ezen demokratikus programú megvalósítása után továbbhaladjunk a demokratikus alkotások terén, akkor a magunk részéről azt, hogy ebben az építő munkában részt vegyünk, az én nézetem szerint nem utasíthatjuk vissza. *(Igaz, úgy van!)* Különben is, ha elkövetkezik a béke korszaka, itt nagy és komoly munkára lesz szükség. Komoly férfiakra lesz itt szükség, akik a nemzet érdekében dolgozni és alkotni tudnak, mert hisz ezer sebből vérzünk. Nem az a feladat, hogy a háború rombolásait betetőzzük azzal, hogy belsőleg is romboljunk; ezzel a sebeket be nem hegesztjük, hanem új sebeket vágunk. De komoly munkával, belső egységben, a gazdasági élet fellendítésével, a befektetések ezrével és ezrével, a munkaalkalmak megteremtésével, a kis önálló exisztenciák szaporításával, a földbirtokpolitikának következetes végrehajtásával, a magyar alföld proletárjainak a magyar földhöz való lekötésével, Erdély industrializálódásával, – ami annak magyarságát és megmentését jelenti, – ezzel a komoly, nemzeti, demokratikus alkotó munkával kell időnkét tölteni, nem pedig azzal, hogy egymás ellen jelszavak mérgezett nyilait miként tudjuk kihégyezni és elröpíteni. *(Hosszas lelkes tetszés és taps.)*

Indítványom tehát röviden ez: Méltóztassanak minket felhatalmazni arra, hogy akik az országos demokrata párthoz tartozó képviselők vagyunk, valamint azon tisztelt barátaim, akik a főispáni karban foglalnak helyet, az egységes pártba beléphessünk s mondjuk ki egyúttal azt, hogy a mi régi, kipróbált szervezeteinket változatlanul fentartjuk. *(Élénk helyeslés.)* Nem rankünből, hanem azért, hogy e kipróbált szervezetekkel becsületesen segítsük a kormányt s az egységes pártot ezen programmpontoknak, amelyek a mi demokratikus programmunknak megfelelnek, a megvalósításában és hogy propagáljuk azon továbbmenő eszméinket, amelyek megvalósítása a jövő feladata. De tartjuk fent változatlanul szervezeteinket azért is, mert hiszen mi községi párt is vagyunk. A szervezetek között pedig az összeköttetés fentartására összekötő-kapocsként alakítsuk meg az országos demokrata polgári szövetség-

get, amelynek összes szervezeteink tagjai s amelyben az eddiginél is nagyobb erővel fogjuk hirdetni és terjeszteni a nemzeti és demokrata igazságokat. (*Percekig tartó tetszés, éljenzés és taps.*)

A demokrata párt elfogadván az indítványt, csatlakozott a 48-as alkotmány-párthoz, amit a képviselőház február 9-iki ülésén Székely Ferenc pártelnök be is jelentett.

IV.

Eltaposom!

– 1918 február 6. –

1918 január 31-én mutatkozott be az új kormány a *Házban* s míg a kormány programjáról megindult vita során a jobboldalról ismét elsősorban a választójogi javaslatot támadták, addig baloldalról Vázsonyi személye ellen indult meg heves harc. A képviselőház február 6-iki ülésén Fényes László nagy beszédben egyenesen Vázsonyi Vilmos ellen fordult, azzal vádolván meg, hogy megtagadván demokratikus elveit, a sajtó eltaposására vállalkozott. Vázsonyi ezt a beszédet használta fel arra, hogy válaszában egyfelől megvédelmezze politikai felfogását, másfelől pedig nyíltan és határozottan lépjen föl az ellen a földalatti akció ellen, amely akkor már a bolsevik elveket igyekezett az országban elterjeszteni. Vázsonyi ezzel a beszédével legnagyobb szónoki sikereinek egyikét aratta, egyúttal ez a beszéde volt a leghangosabb intő szózat a nemzet lelkiismeretéhez a kétoldalú veszedelem ellen, amely fenyegeti. Ime, így hangzott a beszéd:

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Tisztelt Képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) A képviselő úr személyes támadásoktól hemzsegő beszéde engem nem ér meglepetésszerűen. Hiszen miként a puszták oroszlánja, ha végigszáguld a pusztán, előtte megjelennek sakálók, struccmadarat, szelid gazellák, akép már előre jeleztetett, hogy ma egy nagy produkció lesz: a t. képviselő úr be fogja mutatni azt, hogy az eddigi szerény skalpok után, mint győztes, egy nagyobb skalppal fog hazatérni, – mert ő szenvedélyes gyűjtő, skalpoknak gyűjtője. (*Derültség.*)

A t. Ház, azt hiszem, természetesnek fogja találni, hogy én abba a tónusba, melyet a képviselő úr használt velem szemben, nem megyek bele. Elsősorban arra helyezek súlyt, hogy magát a tárgyat világítsam meg s helyreállítsam az objektív igazságot. (*Helyeslés.*)

A képviselő úr először is úgy tüntetett fel engem, mint aki sajtórendeletben olyan ígéreteket tettem, amelyeket nem váltottam be, vagy amelyeket most – nem tudom: hánynapos – igazságügyminiszterségem alatt megtagadtam. Beszédének egy sajtószerűsége az, hogy az általa idézett cenzurális részletek nagyrészt nem is az én igazságügyminiszterségem korába esnek. De kijelentem, hogy én ezzel nem akarom magamat mentegetni, mert mint a kormány tagja, a kormány minden tagjának tényeiért vállalom a szolidáris felelősséget (*Helyeslés.*), csak jellemzésül akartam ezt felhozni.

A képviselő úr, úgy látszik, nem ismeri azt a rendeletet, amelyet én kiadtam, amely itt van eredetiben és mindenkinek rendelkezésére áll. Ez a rendelet két részből áll. Az egyik része arról szól, hogy milyen

cikkek bemutatása kívánatos, a másik pedig arról, hogy melyek a tilos közlemények, amelyek megjelenését meg kell akadályozni. Ezt akkor adtam ki, amikor igazságügyminiszter voltam, 1917. július hó 8-án. A rendeletet azért adtam ki, mert az volt a főpanasz, hogy nincs egyenlő elbánás, nem tudják, hogy a cenzúra tulajdonképpen mire vonatkozik: nem a cenzúra ellen tettek kifogást, hanem az ellen, hogy a cenzúrát a lapokkal szemben nem egyformán kezelik, azután: hogy nem tudják, milyen cikkeket kell, milyeneket nem kell bemutatni és hogy melyek a tilos közlemények, amelyek megjelenése egyáltalán mellőzendő.

E rendeletnek, t. Ház, 19. pontjába a következőt foglaltam: Tilos közlemények, amelyek megjelenése megakadályozandó: Ausztria és Magyarország, valamint a szövetséges államok lakosságában esetleg előfordult oly mozgalmak, tüntetések és beszédek leírása, vagy közlése, amelyek a háború azonnali és feltétlen megszüntetését követelik. A háború továbbfolytatása ellen izgató hangon irt cikkek.

A 21. pont: A hadsereg kötelékébe tartozó egyéneknek bármely irányú mozgalomban való részvételére vonatkozó hírek. A hadviselés érdekével kapcsolatos üzemekben beállott munkamegszüntetésekről vagy ezekre irányuló mozgalmakról szólnak.

A 24. pont: A közellátást tárgyazó oly közlemények, amelyek hangjuknál fogva, vagy tartalmuknál fogva alkalmasak lehetnek arra, hogy osztályelleni gyűlöletet keltsenek, vagy a külföldön oly feltevéseket idézzenek elő, mintha az országban inség volna, vagy az ország lakossága oly nagyarányú nélkülözéseket szenvedne, hogy ezáltal a harctéri készség vagy a háború továbbvitelében való kitartás csökken.

A 25. pont a büntetendő cselekmények elkövetését tilalmazza.

Ezeket jelöltem ki július 8-án, mint tilos közleményeket. Egyúttal megvontam a határt a másik rendeletben, hogy mily közlemények azok, amelyeknek bemutatása kívánatos.

Méltóztassék a két tárgyat megkülönböztetni. Itt abszolút tilalmakról van szó az egyik rendeletben; a másik relatív módon, azaz esetről-esetre tilalmaz, hogy egy bizonyos tárgykörben megjelenhet-e egy cikk, igen vagy nem, beleütközik-e a hadviselés érdekébe, igen vagy nem. Az a közkeletű szólam tehát, hogy én azt ígértem, hogy a háború alatt egyáltalán nem lesz cenzúra, szóval: hogy a cenzúra eltörlését ígértem, ebben a rendeletben nyeri cáfolatát, amely megjelent, ez a szólam tehát a tényekkel homlokegyenest ellenkezik. Nemcsak nem ígértem, hogy nem lesz cenzúra, hanem annak ellenkezője foglaltatik ebben a rendeletben.

Már most a t. képviselő úr egy merész ugrással a béke viszonyait és a háború viszonyait egymással partifikálva, merészen hidat épít és a sajtószabadság kérdésében a normális viszonyokra s a békére vonatkozó álláspontomat kegyeskedik átteni, transzponálni a háborúba és ma, midőn a háborús viszonyok nem javultak, hanem rosszabbodtak, amidőn a háborúnak negyedik esztendejében vagyunk és nemcsak külső ellenséggel kell mérköznünk, hanem kétségtelen jeleivel annak, hogy a bolsevizmus mindenütt belső forrongást kíván támasztani (*Igaz! Úgy van!*), ma követeli tőlem, hogy én azokat az elveket érvényesítsem a sajtószabadságra vonatkozólag, amelyeket békében hirdettem.

Fényes László: Amiket a háború alatt hirdetett! (*Zaj. Elnök csenget.*)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Azokat az elveket, miket a

háború alatt hirdetem, a rendeletbe foglaltam. És a rendeletet számtalan, ezer meg ezer esetben szegték meg megtorlatlanul.

Fényes László: És ön hányszor szegte meg! *(Nagy zaj. Elnök csenget.)*

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Egyáltalán nem fogok ebbe a feleselő válaszoltságba belemenni és nem engedem gondolatmenetemet megzavartatni. *(Mozgás.)*

Fényes László: Önök hányszor . . . *(Nagy zaj. Élénk felkiáltások a baloldalon: Rendre! Rendre! Hallgasson!)*

Elnök: Csendet kérek! *(Folytonos zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Kérem Fényes László képviselő urat, vegye figyelembe, hogy most az igazságügyminiszter úr állott fel szólásra. Méltóztassék tehát őt nyugodtan, közbeszólások nélkül meghallgatni. *(Helyeslés és felkiáltások jobbfelől: Ő is meghallgatta!)*

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter': Tisztelt Ház! Akár tetszik a képviselő úrnak, akár nem, igenis, a kormány programjába is fel van véve az, amit hirdetem a múltban, hogy a normális viszonyok helyreálltával mindazokat a sérelmeket, amelyeket a sajtó felpanaszolt, orvosolni kívánjuk. És akár tetszik a képviselő úrnak, akár nem, igenis, első rendelkezésem az volt, midőn a törvényelőkészítőosztály mélyen tisztelt elnökével találkoztam, hogy felkértem őt: legyen szíves megindítani az erre vonatkozó munkálatokat, hogy azon esetre, ha békében leszünk és normális viszonyok lesznek, akár mi magunk beválthassuk ezt az Ígéretet, akár pedig egy más kormány kész anyagot találjon. *(Helyeslés.)*

Hogy azonban a háborúban és a bolsevizmus fenyegető rémei mellett a cenzúráról le lehessen mondani, – amiről különben sem mondtam le soha, mert hiszen rendeletem ennek éppen az ellenkezőjét mondja, – és hogy a sajtószabadság azon fordulna meg, hogy rendkívüli viszonyok és rendkívüli körülmények között, midőn a salus rei publicae a legfőbb elv, miként kezeltetik a sajtó ügye, erre vonatkozólag klasszikusabbat nem tudok felhozni, t. Ház, mint az 1848-49-iki időket, amidőn az 1848-iki sajtótörvény keletkezése után még igen rövid idővel az ország akkori állapotait mérlegelve, mérlegelve a nemzeti ellentállás nagy érdekeit és a nemzet szorongatott helyzetét, azok voltak kénytelenek a legszigorúbb cenzurarendeletet kiadni, akik az 1848-iki sajtótörvényt megalkották.

(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Felkiáltások: Ez állt a Tisza-kormány idején is!)

Ha állt, senki magát a cenzúra intézményét a Tisza-kormány idején sem támadta meg. *(Felkiáltások jobbfelől: Ohó! Ohó! Dehogy nem!)* És nem volt és nem lehet senki *(Zaj. Halljuk! Halljuk!),* aki magának az intézménynek egy háborúban lévő országban való szükségességét kétségbe merné vonni. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Fényes László: Nehéz a mosakodás!

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Igenis, a cenzúra kezelése ellen fordultak elő panaszok, de nem az intézmény ellen. *(Felkiáltások jobbfelől: Most is erről van szó!)* Igen, t. Ház, de én azt hiszem, a mindenkori kormány az, amely az ország belső viszonyait ismeri s amely felelőssége tudatában kénytelen mérlegelni a helyzetet. *(Úgy van! jobbfelől.)* És én objektíve állíthatom, hogy mi rendezettebb viszonyokat vet-

T *(Igaz! Úgy van! Helyeslés a jobboldalon.)* – ezt egész objektíve meg kell állapítanom, – mint amilyen viszonyokban él jelenleg Magyarország. *(Mozgás.)* Ma nagyobb a veszedelem a bolsevizmus követkéz-

tében, ezen kívülről jövő áramlatok következtében, mint volt a Tisza-kormány idejében. (*Igaz! Úgy van! Helyeslés jobb- és balfelől.*)

Elnök: Csendet kérek! (*Halljuk! Halljuk!*)

Pál Alfréd (közbeszól).

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Kérem, az orosz forradalmat nem én csináltam. (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: Pál Alfréd képviselő urat kérem, szíveskedjék csendben maradni és mint soros jegyző helyét az elnöki emelvényen elfoglalni. (*Helyeslés és derűtség a jobboldalon.*)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Amint bátor voltam kijelenteni – itt van a kezemben a Közlöny, – már 1849-ben a Közlönynek 143. számában, június 28-ikán, a következő rendelet található (*Olvassa*): „Budapest, június 17. 1849. Kossuth Lajos kormányzó, Szemere Bertalan belügyminiszter. A Hírlap s bármily nyomtatvány Budapesten csak a rendőri központi osztály átolvasása és engedélye után (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) fog kihordattathatni. Egyéb helyeken megjelenő pedig a helybeli hatóság elnökének engedélye után oszttathatik ki. A hatósági elnökök pedig kötelesekké tétetnek semmi oly nyomtatvány kiosztását meg nem engedni, mely a hazának hadviselési tekintetben ártalmára lehet.”

Ezt a rendeletet követte ugyancsak a Közlöny tanúsága szerint az a rendelet, mely a cenzúrát nem azon módon, amint az itt jelenleg gyakoroltatik, hogy csak bizonyos cikkeket kell bemutatni, hanem egyszerűen a teljes előzetes cenzúra formájában rendelte el, amely szerint egyetlenegy lap sem jelenhetik meg átnézés előtt. Ezt követte egy másik rendelkezés, amely már nemcsak a cenzúra eszközével él, hanem él a lapbetiltás eszközével is. Ez a közismert dolog a Közlönynek 149. számában foglaltatik.

Nagyon ajánlom a képviselő úrnak figyelmébe, aki velem szemben az „áruló” jelzöt használta azért, mert a cenzúrát alkalmazom a háború alatt, hogy miért alkalmazták a cenzúrát az ország súlyos és nehéz viszonyai között 1949-ben. Így kezdődik ez a rendelet (*Olvassa*): „Kossuth Lajos kormányzó, Szemere Bertalan, a minisztertanács elnöke, Vukovics Sebő igazságügyminiszter. Tekintetbe véve, hogy a jelen terhes viszonyban a hon megmentésének semmi sem ártalmasabb, mint a belviszálynak felkeltése, mint a kormány rendeleteinek kigúnyolása, azok elleni izgatás, a kormányzó bizodalom megölő rágalmozása, annak oly aljas vádakkal gyanúsítása, mely a nemzetben minden védelmi törekvések előlésére céloz (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*); és tekintetbe véve, hogy a kormánynak nincs szentebb kötelessége, mint az ily bűnös merényleteket a törvény egész súlyával megtorlani: mindezek alapján a Pesten megjelenő „Március 15.” című lap további kiadása ezennel eltiltatik.”

Következik a postscriptum, hogy: „annak felelős szerkesztője ellen pedig a törvény előli elvonhatóság megakadályozása iránt szükséges intézkedések is megtétetvén” (*Mozgás és zaj balfelől.*), ami közönséges nyelven azt jelenti, hogy a felelős szerkesztő Szegedre szállított. (*Derűtség. Zaj a baloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Azt hiszem, azok részére, akik a magyar történelmet ismerik, felesleges dolgot műveltem. De mint-hogy két irányban is találkoztam az igazság elhomályosításával, egyfelől at,ban az irányban, hogy azt a rendeletet, amelyet kiadtam, úgy tüntették fel, mintha én a cenzúrát töröltem volna el, másfelől pedig a valóság elho-

mályosításával abban az irányban, mint hogyha a normális viszonyok sajtószabadsága valaha parifikálható volna a háború sajtójogával, kénytelen voltam ezt a korrekciót megtenni. (*Helyeslés.*)

A t. képviselő úr úgy tünteti fel a dolgot, mintha itt a magyar sajtó súlyos béklyók alatt nyögne és azt állítja, hogy én a saját személyem védelmére eszközölöm a cenzúrát. Erre nézve csak azt ajánlom, méltóztassanak akár a mai lapokat is elolvasni és láthatják, hogy a saját személyem védelmére a cenzúra mennyire gyakorolja hatáskörét. Szó sincs róla. Szívesen hallok, szívesen látok minden piszkolódást saját személyem ellen (*Derültség.*); csak azoknak az érdekeknek megsértését, amelyek védelmére vagyunk hivatva, ezeknek a megsértését nem tűrjük el (*Tetszés és taps a baloldalon.*), bármilyen rágalom vagy gyanúsítás legyen is ennek következménye. Mert nem voltam sohasem csúszómászó állat felfelé, sem a népszerűség bolondja lefelé. (*Élénk tetszés és taps balfelől.*) Igenis volt bátorságom több ízben szembeszállani a tömegekkel. Hiszen méltóztatnak emlékezni, 1905-ben éppen azok, akikhez közellévőnek éreztem magam választójogi törekvésemben, szembenálltak velem a darabont-kormány idején s Budapesten nekem volt a legsúlyosabb a helyzetem. Emlékszem még abban az időben arra a jutalomra, amikor szerkesztőségem ablakaiba belöttek; s emlékszem egy második esetre is, amikor a katonai obstrukció idején a Lukács-kormányának a sülyesztőből való felemelésére mozgalom indult meg és én abban nem vettem részt s akkor nekem nyakravalót ígértek, árulónak neveztek s ismét belöttek az ablakomon.

A t. képviselő úr azok közé tartozott, akik a nyakravaló ígérését helyesnek találták. De ő megbocsátott nekem. Reméljük, hogy nagylelkű lesz majd később is s újra meg fog nekem bocsátani. (*Derültség balfelől.*) Megbocsáthat nekem, mert mondom, már kétszer belöttek az ablakaimon, kétszer voltam árulója a népjogoknak és sajtószertű, ennek dacára a választójogi javaslat elkészítésénél, mikor mi a magyar hadsereg eszméjét is felvetettük és programmunkba foglaltuk, azzal a bizodalommal találkoztam, hogy megjelentek cikkek, hogy ha mi el merünk menni, le merünk mondani, a magyar hadsereg kérdésében, ez árulás. Tehát: ha elmegyek, akkor is áruló vagyok, s most, hogy maradok, ugyancsak áruló vagyok. Akik árulást árulnak és azzal kereskednek, azokon nem lehet segíteni. (*Tetszés és taps balfelől.*)

Fényes László: Ön csak gyakorolja! (*Zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.*)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Tisztelt Ház! Személyes dolgokat nem szeretek érinteni. De a t. képviselő úr ezen érzésekkel a király elfogatásának terve után, amiről komolyan egyáltalában nem szándékozom beszélni . . .

Fényes László: Legjobb lesz viccnek beállítani!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Ha nem viccnek állítom be, akkor azt kell mondanom, hogy nagyon szépen kiszótt mese, amely beállít egyfelől árulónak a nép irányában, másfelől kedvesen denunciálni akar felfelé, tehát aljas indokú mindkét szempontból. (*Zaj a jobb- és a baloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Akárhogy erőlködik is a képviselő úr, ezen kedves témájába – nem tudom, ki gyömöszölte bele – én nem fogok belemenni.

Már most, mondom, úgy tüntetik fel, mintha nálunk a sajtószabad-

ság békóban nyögne. Ezzel szemben a valóság az, hogy azok a nyugat-európai államok, amelyeket mindenkor mint a szabadság országait tisztelnek: Anglia és Franciaország a mienkénél sokkal súlyosabb cenzúra-rendelkezést hoztak a háború alatt. Franciaországnak nem is kellett ilyen hoznia, mert régi törvényes rendelkezései vannak, csak Angliának, ahol valósággal katonai uralom alá helyezték a sajtót. S ott a cenzúra nem kedélyesen abból áll, hogy egyes cikkeknek halála következik be, hanem egyes esetekben sokkal súlyosabb büntető megtorlás következik.

Enyhe esetben a polgári bíróság előtt, súlyos esetben a katonai bíróság előtt, nemcsak a cikk megjelenésének megakadályozása, hanem szétdobása, szétszedése mindennek, ami a cikkekre vonatkozik, szóval a legridegebb és legszigorúbb cenzúra, ami csak elképzelhető. Ott azokat az ablakokat sem méltóztatnak felfedezni, melyek nem mindig szükségből, hanem gyakran tüntetésből jelennek meg a lapokban. Ily körülmények között, mikor ezekben az országokban, melyek régi szabadságszerető országok, mint Anglia, mely az egyéni szabadságot és a sajtószabadságot mindenek fölé helyezi, a háború alatt mégis megvan a cenzúra intézménye, lehet-e akkor kifogást tenni magának a cenzúrának intézménye ellen!

És ha Angliában, melynek fővárosát gyakran izgatja fel az, hogy Zeppelinek bombázzák és szenved a fővárosnak népe, gyermekek és asszonyok hullanak el ártatlanul, ha Angliában, mely annyit szenved a tengeralttjáróktól, mégsem látjuk a belső forrongásnak jeleit s ha Franciaországban sem látjuk ezeket a jeleket, melynek földjén ellenséges hadsereg áll, ha nem látjuk Olaszországban, mely a hódítónak vágyával lépett fel és melynek földjéből most az ellenséges győztes hadsereg tart egyes területrészeket elfoglalva, akkor én azt kérdem, hogy nyugtalanító híreknek közlésére és azon szellemnek terjesztésére, hogy tovább nem kell nekünk feltétlenül és mindenáron kitartanunk, van-e ok és van-e jog ebben az országban, melynek területén nincs egyetlen ellenséges katona, mely győztes volt ellenségeivel szemben és amely, ha azt az egyetlen egyszerű kötelességét teljesíti, hogy most a végső órákban kitart, akkor a béke áldásait és gyümölcseit feltétlenül élvezni fogja. *(Élénk helyeslés.)*

Sztranyavszky Sándor: Tiszának ezt nem hitték el! (Zaj.)

Elnök: Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Mikor szikratávírókkal hívták fel Európa népeit arra, hogy legyenek kegyesek mindenütt Trotzki és Lenin urak parancsára népmozgalmakat, sztrájkokat rendezni és legyenek szívesek a bolsevik testvéreket megsegíteni; ily körülmények közt igenis azon rövid idő alatt, mióta igazságügyminiszter vagyok - mert nem tudom, hogy honnan az a kötelezettség, hogy én ezen rövid néhány nap alatt is feleljek mindenért, bár kijelentem, hogy egyetértettem az azelőtt tett intézkedésekkel is teljes mértékben, - az volt a felfogásom, hogy a bolsevizmusnak minden, akár lappangó, akár alattomos, akár nyílt glorifikálását meg nem engedem és elfojtom. *(Általános élénk helyeslés és taps.)*

Az a felfogásom, t. Ház, hogy mi polgári kormány vagyunk és a polgári társadalmat megvédeni készek és kötelesek vagyunk a végletekig. *(Élénk helyeslés.)*

Fényes László: Ez a népkormányi (Zaj.)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Aki tisztában van a fogalmakkal, hogy a „polgári” mit jelent, az megérti, aki azonban nincs tisztában, annak azt mondom, hogy felnőttek oktatásával nem foglalkozhatom.

Az a felfogásom, hogy mikor azt látjuk, hogy milyen szívtelenek és könyörtelenek azok, kik a bolsevizmust győzelemre vitték Oroszországban (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) és, amint nem szállongó hírekből, hanem kiküldött miniszteri megbízottainknak jelentéséből tudjuk, hogyan rendeznek ott az utcán ártatlan emberekre hajtóvadászatot, hogyan tartanak felettük rögtönítélő bíróságot, mint rendeznek olyan multságokat, hogy a befagyott Néván lékeket vágnak és a népfenség által halálraítélteket beledobják a kivágott léken és ha a szerencsétlen kikapaszkszik és elmenekülni igyekszik, akkor „ártatlan rajongók” – ezt a szót másoktól kölcsönzöm, – ifjak és leányok és öregek üldözőbe veszik és nem nyugosznak addig, amíg le nem ütik, mikor saját hivatalos közegeink jelentéséből tudjuk, hogy Oroszországot gyilkos- és rablóbandák járkák keresztülkaszul, hogy nem irgalmaznak senkinek, akit más felfogásúnak tartanak: akkor, nem mondom, hogy ezzel a szívtelenséggel és ezzel a kegyetlenséggel, de mindenesetre kötelességtudással és céltudatossággal meg kell akadályozni azt, hogy a bolsevizmusnak csirái Magyarországon valaha is tenyészhessenek. (*Hosszas élénk éljenzés és taps.*)

Nem is lehet mást csinálni Magyarországon, csak a paródiáját a bolsevizmusnak. Hiszen csak azok álmodozhatnak bolsevizmusról vagy játszhatnak ezzel pajzán kedvvel, könnyelműen és meggondolatlanságból, akik nem tudják azt, hogy az orosz forradalomnak nagy előzményei voltak, akik nem tudják azt, hogy míg Oroszországban az önkényt forradalom szüntette meg, addig generációk haltak meg a szabadságért, generációk szenvedtek vértanú-halált, generációk pusztultak el a börtönben vagy Szibériában. Nemzedékről-nemzedékre mint egy szent fogadalom szállott át, hogy a cárizmust . . .

Fényes László (közbeszól).

Elnök: Kérem kell Fényes László képviselő urat, szíveskedjék megengedni, hogy a miniszter úr nyugodtan és egyfolytában mondhassa el beszédét. (*Élénk helyeslés.*)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: . . . Ott nemzedékről-nemzedékre szállt a fogadalom, hogy a cárizmust meg fogják dönteni. De nálunk miféle cárizmust kell megdönteni? Nálunk önkényuralom van? Nálunk cárizmus van! Hol vannak nálunk azok a generációk, amelyek ezekért az eszmékért elszenveték a halált, hol vannak azok a generációk, amelyek börtönben vagy számkivetésben haltak meg? Ok és előzmény nélkül, csupán szellemi kacérkodásból, minden cél nélkül, divathaj szólásból vagy könnyelműségből ezekkel az eszmékkel flörtölni nem lehet és én, ahol a sajtóban ezt az irányzatot észrevettem vagy észreveszem, igenis teljes tudatában felelősségemnek, ezt az akár kriptogám, akár nyílt bolsevizmust nem engedem meg és eltaposom. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Hogy milyen kevés szabadsága van minálunk a sajtónak jelenleg, hogy a cenzúra által átengedett cikkek is mit tartalmaznak és hogy mennyire igaz az, hogy nem kacérkodnak nálunk a bolsevizmussal, erre vonatkozólag bátor leszek egy cikket felolvasni. Ez nem cenzúrázott cikk, tehát nem véték semmi érdek ellen, ha felolvasom. Megjelent ez a cikk a letaposott magyar sajtóban vasárnap, február 3-án és azt mondja (*Olvassa*): „Szóval az új bolseviki uralom alatt a szentpétervári színházak épp úgy telvék, mint minálunk vagy Németországban ...

Rakovszky István: Az a fő.

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: . . . ahol még a régi polgári militarisztikus államforma uralkodik. A pétervári és berlini utcák külső

képe bizonyára fölöttébb hasonlatos.” Méltóztatnak a kedves célzást érteni! „Hiszen a rend úgy sem egyéb, mint jól eldugott rendetlenség és a társadalom úgy sem egyéb, mint jól elfojtott anarchia. Az egész különbség itt és ott között, vagyis Berlin és Szentpétervár között, hogy vannak városok, ahol egyszerű, ártatlan, zubbonyos emberek ülnek a fogházban s vannak viszont, ahol előkelő, frakkos-lakkos, érdemrendes úriemberek enyhülnek véres munka után a hűvösben. Kérdés: melyik emberfajta szolgált rá a büntetésre inkább. Nem is kérdés. Biztos, hogy csak a bűnösök, s nem az ártatlanok.”

Méltóztatott hallani, a leigázott sajtóban szembeállítják Berlint, amerről a képviselő úr kegyes volt itt elmondani, hogy sztrájk volt – majd rátérek, – és amelyhez én, miután oly szíves volt ezt hadviselési érdekből elmondani, hozzátehetem, hogy volt, megszűnt és pedig megszűnt minden eredmény és minden engedmény nélkül. Majd magára a kérdésre reátérek később. Íme, ezt a Berlint hasonlítja össze Pétervárral. Azt jelenti ez, hogy akiket Berlinben becsuknak, azok ártatlanul ülnek, de akiket a bolsevikiek csuknak be, az rendjén van és mind helyén van. Mi ez egyéb, mint bolsevizmus! Szabad sajtó van, a cenzúra pedig, minthogy rendkívül szigorú, ezt a cikket áterezszette.

A cenzúra által át nem eresztett cikkeket nem akarom ismertetni, de vannak itt cikkek – miután, ugyebár, le van igazva a sajtó. – amelyek arról elmélkednek, hogy miként kell a forradalmat csinálni, amelyek arról elmélkednek, hogy a forradalom csak úgy sikerülhet, ha egyszerre csinálják Bécsben és Budapesten, csak a közösség alapján sikerülhet. Bocsánatot kérek, hát a sajtószabadság címén ezeket a gyönyörű elméleti fejtegetéseket is megjelentessük a háború ideje alatt?

Hát szabad-e nálunk terjeszteni a dezorganizációt, azt a bolsevik irányzatot, amely a katonában meg akarja ölni a kötelességérzetet és amely nem terjeszti azt az elszánt appellt mindenkire, hogy ne a katonák dolga legyen a politizálás, hanem bízzák a béke ügyét azokra, akik a béke ügyének szeretetével teljesek. Mert hiszen adhatta-e valaha jelét egy monarchia annak, hogy jobban szereti a békét, mintha leül tárgyalni a békéről a bolsevikiekkel? Adhatták-e dinasztiák annál nagyobb biztosítékát annak, hogy békeszeretettel teljesek, mintha leülnek békéről tárgyalni a bolsevikiekkel, akik mindenféle gyűjtogatni és társadalmi forradalmat szítani igyekeznek¹? Ennél nagyobb jelét a béke szeretetének adni nem lehet. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

Hát lehet-e nálunk – amint mondtam – a dezorganizációt terjeszteni, elvenni a katonák harci kedvét, vagy megbontani az ő fegyelmüket – mert hiszen a sajtó eljut a frontra, – lehetséges-e ez és meggondolják-e ennek következményeit azok, akik szabadságot kívánnak maguknak ilyen irányban! Hiszen Oroszország nyitott határai nem jelentik azt, hogy az orosz faj, vagy az orosz nép eltűnhetik, vagy összeomlik. De Magyarország nyitott határai, ha itt a bolsevizmusnak példáját követik, ha itt a katonáink harci kedve megszűnik és a bolsevik tanokat követik, azt jelentik, hogy bejönnek ellenségeink, feldarabolják ezt az országot *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* és Magyarországnak, a régi Magyarországnak, a nemzeti alapon felépült Magyarországnak még a romjai sem maradnak meg. *(Úgy van! Úgy van! Taps balfelől. Felkiáltások jobbról: Ezt mondta mindig Tisza is!)*

Sztranyavszky Sándor: Éljen Tisza István! (Élénk éljenzés jobbfelől. Zaj balfelől.)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Úgy látszik, félreértés van köztünk. Én nem a választójogról beszéltem, hanem arról, hogy az ország védelmét kell fentartani.

Sztranyavszky Sándor: A hazafias nemzeti irányt kívánta, amelyet Tisza István képviselt, hirdetett és hirdet ma is. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Én nem tudom, képviselő úr, ha egyetértünk ebben, akkor milyen célt szolgál az, ha mégis disszonanciát kíván ebben a kérdésben!

Sztranyavszky Sándor: Nem kívánok disszonanciát, csak megemlítem, hogy mikor Tisza István ezt hangoztatta, akkor nem fogadták el.

Elnök: Kérem Sztranyavszky képviselő urat, méltóztassék csendben maradni. *(Felkiáltások balfelől: Második Fényes!)*

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Minthogy a képviselő úr felolvasott mindenféle pikantériát, amit a cenzúra letiltott, hogy azt most mégis közölni lehessen, a Galilei-körről és egyebekről, nem óhajtom megismételni, – méltóztassék megengedni, hogy én, engedelemmel, felolvasom a levelét egy főrendnek, aki a harctéren van és aki a főrendiházban az általános választójog mellett egyikét tartotta a legszebb beszédeknek, akit tehát nem lehet azzal megvádolni, hogy a népnek ellensége, de aki lehet, hogy levele ezen passzusának felolvasása után ugyancsak „áruló” lesz. *(Mozgás a baloldalon.)* Festetich Sándor gróf levelének utolsó passzusát, engedelemmel, felolvasom azért, hogy a sajtóhoz forduljak és a sajtó hazafiságára és komolyságára appelláljak. A levél leírja a sajtó hatását a harcképességre és azután azt mondja *(Olvassa):* „Mi parancsnokok mindent megteszünk, ami csak tőlünk telik, a siker érdekében, de az újságoknak fegyelmet bomlasztó hatásával szemben kevés eszköz áll rendelkezésünkre. Ezért fordulok hozzád – Pallavicini államtitkár úrhoz írja, – mint aki a sajtóügyekben most talán a legmervadóbb vagy, hogy intézkedjetelek, mielőtt még késő.” *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ha egy hazájáért aggódó, tetőtől talpig demokratikus érzésű magyar törvényhozó és katona azt írja a harcterről, hogy intézkedjenek, amíg nem késő, hát akkor én intézkedem és fogok intézkedni. *(Általános élénk helyeslés.)*

Tisztelt Ház! A képviselő úr úgy tüntet fel minket, mintha mi a reakció eszközeivel dolgoznánk azért, mert ezeket az anarchikus tüneteket nem akarjuk megtűrni, mert a szellemi anarchia után jön a valódi anarchia. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* A t. képviselő úr a szellemi anarchiának olyan tipikus képviselője, hogy nem csodálom, hogy a szellemi anarchia megsértett felségének nevében itt vádbeszédet tartott. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* A t. képviselő úr tipikus képviselője annak az irányzatnak, amelyet ingerei minden tekintély, amelyet ingerel minden intaktság...

Fényes László (közbeszól. Élénk felkiáltások a baloldalon: Igaza van! Vázsonyinak igaza van!)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: ... és aki abban a rögeszmében szenved, hogy Magyarországon csak olyan kevés becsület van, hogy az mind öbelé szorult. *(Általános derűtlenség; taps a baloldalon.)*

Tiszteit Ház! Reakcióval vádol minket. És sajtószzerű módon elhallgatja azt, hogy milyen „csúnya” reakciót – ezt a szót is tőlem veszi, – milyen csúnya reakciót üzünk. Ez a kormány, az újjáalakult kormány, az alatt a rövid idő alatt, amely alatt mint „reakciós” kormány szerepel, azt a népet, amelynek nevében senki sem jogosította fel a képviselő urat,

hogy szóljon – mert majd kérdezze meg azt a szervezetet, hogy jogot ad-e neki, hogy a nevében beszéljen és embereket a ligetbe invitáljon és magának népet kölcsön kérjen, – *(Derűtség.)* – mondom, az alatt a rövid idő alatt a kormány úgy kormányozta a népet és úgy gyakorolta a reakciót, elfojtván teljesen a gyülekezési jogot, hogy jóváhagyta a bányászszakszervezeti alapszabályt és minthogy tendenciája teljesen munkásellenes, ennek következtében kiadta azt a rendeletet, hogy nemcsak a magánüzemekben, de az állami üzemekben is a panaszbizottság működjék. *(Felkiáltások a jobboldalon: Elég rosszul!)* Látnivaló ebből, hogy mily üldözések vannak itt.

Kérem, vitatkozhatunk, hogy ez jó volt-e, vagy nem jó, de én most Fényes képviselő úrral vitatkozom, aki azt mondja, hogy mi reakcionáriusok vagyunk.

Tisza István gróf: Az nagyon mellékes. Az ország érdeke a fontos.

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Ezek a mi reakcionárius intézkedéseink ilyen rövid idő alatt.

És mily csodálatos a mi reakcionárius eljárásunk a gyakorlatban! A képviselő úr nyilvánvaló malíciából, hogy közhírré tegye azt, amit én elfojtandó hírnek tartottam és tartok – és megindokolom, hogy miért, rendeletem is úgy szól, hogy az elfojtandó, – a képviselő úr a berlini vagy németországi sztrájkot említette fel. Nos hát, a németországi sztrájk úgy végződött, hogy a munkások sztrájkját erőhatalommal, katonai ostromállapot kihirdetésével letörték és a munkásokkal a kormány szóba nem állott. *(Helyeslés a jobboldalon. Nagy mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Nem helyes!)* Ez a reakciós kormány pedig, t. Ház, amidőn az általános sztrájk kitört, mindent megtett, hogy a kapacitáció és a felvilágosítás útján vezesse a munkásokat *(Helyeslés.)*, hogy eloszlassa a félreértéseket és az aggodalmakat, mert látta azt, hogy nem jóhiszemű emberek állottak a dolgok élén, nem a pártvezetőségről volt szó, mint kiderült – hanem nem jóhiszemű, felelőtlen és többnyire polgári egyének részéről felizgatott emberekről volt szó, akiknek felvilágosítása igenis szükséges volt és erre nézve mi ilyen reakcionárius módon jártunk el; Németországban, ahol nagy szociáldemokrata párt van a Házban – nálunk nem ül senki, – ott demokratikus módon jártak el! *(Mozgás.)*

Sikerült ennek a sztrájknak leszerelése és most a képviselő úr szemrehányást tesz a gépfegyverekért.

Bocsánatot kérek, egyensúlynak kell lennie. Mi a sztrájk alatt addig mentünk, hogy megengedtük a gyülekezést, viszont talán a fővárost és mindenütt a városokat minden eshetőséggel szemben teljes erővel meg kellett oltalmaznunk és a rendet fenn kellett tartanunk. *(Helyeslés.)* Elsőrendű kötelességünk volt ez és nem érdemelnők meg, hogy pillanatnyilag is itt legyünk, ha a legegyszerűbb feladatot, amit mindenki megkövetelhet tőlünk, elmulasztjuk, ha a jogbiztonságot, az életbiztonságot, a vagyon- és személybiztonságot megvédeni képtelenek vagyunk. *(Úgy van! a bal. és a szélsőbaloldalon.)* Akkor el kell seperni minket, mert ez a legprimitívebb feladat, ez a legprimitívebb kötelesség és azokat, akik azt hiszik, hogy itt kacérkodni lehet bolsevik eszméssel, vagy akik örülnek a jelenlegi időkben az ilyen tömegmozgalmaknak, amikor nemcsak tüntetésről volt szó, hanem céltudatos elősegítéséről a bolsevikiek által megindított békemozgalmak, azokat, akik örülnek a forrongásoknak, azokat bátor vagyok figyelmeztetni egy epizódra, amelyet egy képviselőtársamtól hallottam.

Akkor élte át ezt az epizódot, amikor Párában tartózkodott egy má-

sik férfival együtt. Híre jött annak, hogy keresztényüldözés készül. Képviselőtársam azt indítványozta, menjenek egy hajóra, nehogy a keresztényüldözés őket is érje. Erre a másik férfiú, aki nem volt keresztény vallású, azt mondta, hogy ez felesleges. A válasz az volt: Mit gondol, tisztelt barátom, ha kitör a keresztényüldözés, akkor ezek az emberek ilyen apró nüanszok vizsgálódásába fognak bocsátkozni? *(Derültség.)* Bátor vagyok ezt az epizódot azok figyelmébe ajánlani, akik tetszéssel vagy örömmel vagy kárörömmel nézik az ilyen mozgalmakat. Nem bizonyos, hogy a tömegmozgalmak, amelyek menetét, lefolyását előre látni és megjósolni nem lehet, csak másokat fognak érni. Legyenek róla meggyőződve, hogy valahányszor egy derest készítenek, sohasem lehet tudni, ki kerül arra, valahányszor bilincset kovácsolnak, sohasem lehet tudni, kinek a kezére kerül; és valahányszor forrongás van és kitör a népharag, apró nüanszokat ott nem fognak kutatni és bemutatkozás nélkül is leütik az embereket. *(Igaz! Úgy van!)*

Ilyen viszonyok és körülmények között, azt hiszem, a Ház egyetért abban, hogy a rend fentartása elsőrangú kötelességünk volt. *(Élénk helyeslés.)* A képviselő úr szemrehányást tett nekem azért, hogy a sztrájk leírását akkor a cenzúra nem engedte meg és vaserővel letartotta mindazoknak a riasztó híreknek a közlését, amelyek bomlasztólag hathattak. Én ugyan akkor nem voltam igazságügyminiszter, de – legyen öröme – elvállalom ezért a felelősséget. Legyen szíves megjegyezni a képviselő úr: valahányszor az a helyzet áll elő, hogy gépfegyvereket kell az utcán felállítani és aközött kell választanom, hogy a papirosba lövessék-e bele, vagy pedig az élő emberekbe, nyugodtan belelövetek a papirosba! *(Élénk tetszés és taps a baloldalon.)* Aki ismeri a történeteket, az tudja, hogy a türelem és a kapacitáció végső határáig mentem el. Nem ön a hivatott arra, hogy az én működésemről beszéljen, hanem azok, akiknek ön itt jogtalanul és illetéktelenül a vezéréül kívánja magát feltolni, de akik önről nem akarnak tudni semmit. *(Igaz! Úgy van!)* Kérdezze meg a szociáldemokrata pártvezetőséget, hogy milyen működést fejtettem ki a sztrájk alatti

A képviselő úr szemrehányást tesz nekem azért, hogy megakadályoztam a bécsi lapok szétesztését, amelyek közölték a sztrájk híreket. Én, igenis, azon a nézeten vagyok, hogy amikor, amint bátor voltam kijelenteni, a bolsevizmus központi intésére, vagy az azzal való szimpátiára keletkeztek a sztrájkok az entente-országokban éppúgy, mint a centrális államokban, akkor itt hiába akarja a képviselő úr kifigurázni az én gondoskodásomat, amelyet illuzóriussá kíván tenni azáltal, hogy mindezeket letárgyaltatja.

Én, igenis, ezen hírek elfojtásában garanciát láttam arra, hogy ne nyugtalanítsák a népet. Akárhol voltak ezek az egy és ugyanazon forrásból vagy szimpátiából eredő mozgalmak, az ezekre vonatkozó hírek megjelenését megakadályoztam. *(Általános helyeslés.)*

Azt hiszi, t. képviselő úr, hogy talán baja volt abból az országnak, hogy a berlini sztrájk vajúadását és válságos napjait itt szélesen kitergetve napról-napra nem olvasták az emberek? Hisz a valóság az, hogy amidőn a bécsi sztrájk leírása a magyar lapokban megjelent, amikor az akkori cenzúra ezt le nem tiltotta, már az este, amikor ezek a hírek megjelentek, felkeresték a szociáldemokrata pártot a munkások és azt mondták, hogyha Ausztriának megvan a sztrájkja, mi magunk is követeljük

a mi sztrájkunkat. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ez volt ezeknek a híreknek a következménye.

Ilyen körülmények között hiába akarnak engem azzal csalogatni, hogy nem teszem megtörtétté a dolgokat azzal, ha nem jelentetem meg ezeket a híreket. Egészen más az, ha bizalmas körben egy pár ember tud meg valamit, mint hogyha széles néprétegekbe terjesztik a híreket. *(Igaz! Úgy van!)* Ezen fallácia engem sohasem fog meggyőzni.

Fényes László (közbeszól).

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Kérem, én jogtudor vagyok, nem orvostudor. Nem tudom önt megérteni. *(Élénk derűltség és taps a Ház minden oldalán.)*

Tisztelt Ház! Nem akarom azt, hogy hadiérdeket áruljak itt el és ebben kövessem a képviselő urat. Azt hiszem, hogy mindezek után, amiket bátor voltam kifejtetni, világos, hogy a képviselő úrnak az a vádja, hogy mi reakcionáriusok vagyunk azért, mert a sajtócenzúrát nem az ő kedve és ízlése szerint kezeljük; hogy mi reakcionáriusok vagyunk azért, mert ezekben a súlyos időkben nem engedjük meg a nép nyugtalanítását, ellenállási erejének megbénítását és nem engedjük meg azt, hogy a magyar katona ellankadjon és azok a röpiratok, amelyeket – amint a képviselő úr itt elmondta – a kaszárnyákban terjesztettek, amelyekben arra hívják fel a katonákat, hogy tagadják meg az engedelmisséget, tovább terjeszthetők legyenek, mondom, azt hiszem, mindezekből világos, hogy a képviselő úrnak ez a vádja alaptalan. *(Igaz! Úgy van! Helyeslés.)* Ezekben az időkben nem lehet a sajtószabadságnak azt az ideálját követni, amely ideál a békében és amelynek a békében való megvalósítása kormányzati feladat.

De éppen az, amit a képviselő úr felhozott, hogy már oda fajultak a dolgok, hogy ilyen felhívásokat osztogatnak a kaszárnyákban – nem kívánom felolvasni ezeket, itt vannak a kezeim között, – éppen az mutatja, hogy fokozott óvatossággal kell eljárni. *(Igaz! Úgy van! Általános helyeslés.)* Mert én azokat a fiatalokat, akik egy orosz dumaképviselővel, aki mint fogoly tartózkodik itt és más orosz, bolsevik érzelmű foglyokkal szövetkezve gépet szereznek és ilyen proklamációkat sokszorosítanak, én ezen fiataloknak bűnét nem tartom olyan nagynak, bár meg nem engedtem az, amit cselekedtek. Én azokat kutatom, akik ezekben a fiatalokban azt a szellemet felnevelték, amely ezen propagandára vezetett. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Azt a proklamációt, mely a katonáknak szólt, végig olvastam ... *(Mozgás a baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: ... és lehetetlen, hogy ezen fiúk között olyan kiforrott irodalmi képesség legyen, mint ami ezen proklamációban mutatkozik. De én nemcsak az ismeretlen szerzőre célok, mert a szerzőt nem, csak a gépnek a tulajdonosát, azt az orosz foglyot, aki itt tartózkodik és konspirációkkal foglalkozik, azonkívül a terjesztőket és másolókat sikerült megtalálni, de azt a szellemet, amely felneveli ezen emberekben azt, hogy a tett propagandáját követelik és a katonát engedetlenségre csábítják, arra, hogy tegye le a fegyvert, ezt a szellemet kötelességemnek tartom, hogy azzal a felelősséggel és hatalommal, mely reám ruháztatott, megbénítsam és úrrá lenni ne engedjem, hogy további áldozatok ne legyenek és ezen szellemnek hátterében settenkedők további embereket börtönbe ne juttathassanak. *(Élénk helyeslés és taps a baloldalon és a középen.)* Semmiféle személyes érdek, semmiféle

személyes hiúság engem ezen kérdésekben nem vezérelt és nem vezérelhetett. Hiszen háborúban ily feladványokkal megküzdeni nem lehet hiúságnak vagy örömmel kérdése. Nem tudom, mit gondol a képviselő úr, hogy micsoda előnyöm van nekem abból, hogy én ezen a helyen vagyok.

Én kijelentettem és itt újra kijelentem, hogy igenis, a cenzúra kérdésében kötelességemnek tartom ezen irányzattal, a bolsevik irányzattal szemben mindaddig, amíg ezen a helyen vagyok, minden lehetőt megtenni. Kijelentettem, hogy ezen kérdésekben nem vagyok azon az állásponton, hogy én csak választójogi kabinetkérdést ismerek. Ha a Háznak többsége valamikor nem fogja helyeselni, amiként én a cenzúrát gyakorlom és ha nem fogja azt helyeselni – hozzáteszem – az a párt, amely a kormányt támogatja, – tehát két kvalifikált többséget kívánok magamnak, – akkor egy pillanatig sem kívánok ezen a helyen maradni. Nem kell tehát a képviselő úrnak személyes invektívákkal és gyanúsításokkal jönnie. Bármikor állítsa fel a cenzúra kérdésében bárki a kérdést, szívesen megyek, mert miniszternek lenni súlyos körülmények között nem öröm, hanem felelősség és kötelesség, amelyet teljesítek mindennel szemben, rágalommal, gyanúsítással szemben is mindenkoron, nem törődöm vele, mert nem méltó arra, hogy háború alatt hatalmat gyakoroljon az, aki bárkitől és bármitől megijed vagy visszariad. *(Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a baloldalon és a középén.)*

Hódító hatása volt ennek a beszédnek, amely őszinteségével és érvelésének igazságával magával ragadta a képviselőházat. Vázsonyit sokáig lelkesen ünnepelelték, viszont éppen ez a beszéd volt az, amelynek folytán továbbra is éles és heves támadásokat intéztek ellene. Így *Fényes László február 20-án* újból megtámadta Vázsonyit a cenzúra kezelési módjáért, akkor azonban, Vázsonyi beteg lévén, *Wekerle Sándor* miniszterelnök utasította vissza a támadást.

HATODIK FEJEZET

HARC A VÁLASZTÓJOGI JAVASLAT ALAPELVEIÉRT

1918 február 8-án alakult meg a választójogi bizottság, amely öt hónapon át folytatta munkáját. Az első ülésen még *Khuen-Héderváry* Károly gróf elnökölt, aki azonban néhány nap múltán meghalt s helyét az elnöki székben *Beöthy* László foglalta el. A választójogi bizottság munkapárti többsége a tárgyalások első pillanatától kezdve arra törekedett, hogy a választójogi javaslatot a maga akaratára és szándékára szerint módosítsa. *Tisza* István gróf vezette mindvégig ezt a küzdelmet és a munkapárti törekvés mindjobban tért hódított, mert *Wekerle* Sándor miniszterelnök csakhamar láthatólag hajlandónak mutatkozott arra, hogy még a javaslat alapelvei dolgában is megegyezésre jusson a munkapárttal.

A bizottsági tárgyalás során *Vázsonyi* nagy küzdelmet folytatott, hogy javaslatának alapelveit meg ne változtassák. Ragaszkodott ahhoz, hogy a választójogi feltétele a négy elemi iskola, s életkorra való tekintet nélkül, a vitézségi érem és a Károly-csapatkereszt birtoka legyen és ragaszkodott a nők választójogához is. Mindezek ellen küzdött a munkapárt és ezt a küzdelmet nem tompította az sem, hogy a szociáldemokrata párt ugyanekkor általános sztrájkjal kísérletezett. Ezt az általános sztrájkot akkor *Vázsonyi* közvetítő akciójának sikerült le-
szerelnie, azonban a tömegek nyugtalansága a választójogi kérdés elodázása és eltaktikázása miatt nőttön nőtt.

I.

Mi a bolsevizmus?

– 1918 március 15. –

A *választójogi bizottságban* *Vázsonyi* először akkor szólalt föl, amikor *Károlyi* Mihály gróf a baloldali törekvéseket fejtegette. *Vázsonyi* ekkor megkülönböztetési tett a szociáldemokrácia és a bolsevizmus között és visszautasította azt a gyanúsítást, mintha támadásai, amelyekkel a bolsevizmust illette, a szociáldemokrata pártnak szólottak volna. Ezeket mondotta:

Vázsonyi Vilmos: Téved gróf *Károlyi* Mihály, midőn a bolsevizmust a szociáldemokráciával azonosítja. A Házban nem volt alkalmam

erre a tételre felelni, tehát most ragadom meg az alkalmat, hogy nyilatkozzam. Lehet, hogy a szociáldemokraták egyes frakciói a bolsevizmust követik, de ezt nem lehet mondani a szociáldemokrácia egészéről. Nem követi elsősorban a nyugateurópai szociáldemokrácia, éppen az entente-államokban. Az ottani szociáldemokraták semmiféle érintkezést sem kerestek a bolsevizmussal és semmiféle szolidaritást a bolsevikiekkel nem vállaltak. Sajátságosan csakis a centrális hatalmak államaiban akadtak kisebb frakciók, amelyek a bolsevikiekkel szemben rokonszenvüket fejezték ki. Más a marxizmus és más a bolsevizmus. A marxizmus tudományos alapon épült fel, békés és szerves fejlődés alapján kívánja a kollektív társadalmat megalapítani. Bolsevizmusnak azt az erőszakos irányt nevezem, amely nem áll a békés és szerves fejlődés alapján; még azt sem várja meg, hogy többségre kerüljön, hanem még akkor is, kisebbségben is, az erőszak, a terrorizmus és a politikai üldözés eszközeivel akarja a maga rendjét vagy rendetlenségét biztosítani és amely a kárpótlás nélkül való konfiskálás álláspontjára helyezkedik. Én a bolsevizmust a tudományos marxizmussal és a szociáldemokráciával soha sem azonosítottam. Ha valaha bolsevizmusról beszéltem, csakis ezen irány ellen támadtam, nem pedig a marxizmus alapján álló, békés és szerves fejlődést hirdető szociáldemokrata pártok ellen.

II.

A lényegből nem engedünk

- 1918 március 16. -

A választójog általános vitájának végén, 1918 március 16-án, a *választójogi bizottság ülésén négyórás beszédben* szállt szembe *Vázsonyi Vilmos* a munkapárt érveivel. *Vázsonyi* részletesen és alaposan verte vissza a rohamot, amelyet javaslata ellen intéztek. Nyíltan kifejtette, hogy a választójog lényegéből nem hajlandó engedni, ellenben hajlandó garanciával ellátni az írni-olvasni tudás jogcímét, hajlandó megbeszélni az állandó lakóhely kérdését és hajlandó megváltoztatni a női választójog jogcímét is. Ezekon kívül azonban *Vázsonyi* ragaszkodott javaslatának lényegéhez: a demokrácia elveinek érvényesítéséhez. Beszéde, amely a választójogi javaslat védelmét foglalja össze, így hangzott:

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Tisztelt bizottság! Az volt eredeti szándékom, hogy a vita folyamán több ízben felszólalva, fogok válaszolni az egyes igen tisztelt bizottsági tag urak beszédeire. Sajnos, ebben nem tőlem függő körülmények megakadályoztak és most, a vita befejezése előtt már teljesen lehetetlen az, hogy minden egyes szónoknak felszólalásával külön-külön foglalkozzam, bár mindegyik itt elhangzott beszéd foglal magában olyan értéket, amely méltó volna arra, hogy külön is megbeszélés tárgyává tegyem.

Méltóztassék tehát megengedni, hogy válaszom azon rendszer szerint épüljön fel, hogy az egyes elhangzott kifogásokat nem a szónokok szerint, hanem a kifogások természete szerint csoportosítsam. Méltóztassék megengedni, hogy kijelentsem, hogy ez nem azért történik, mintha én ezen felszólalások értékét kellő módon nem mérlegelném, hanem technikai okból, mert teljesen lehetetlenné válnék terjengősség nélkül most már minden egyes felszólalásra válaszolni.

Első megjegyzésem az, hogy az itt tárgyalt igen fontos kérdés feletti vitában zárjuk ki azokat az érveket, amelyeknek tulajdonképpen a kérdés lényegére nézve semmiféle értékük nincs. Ezek közé az érvek közé tartozik az, hogy külföldön levő barátaink vagy még inkább ellenségeink milyen véleményben vannak a mi választójogi problémánkról. (*Úgy van! Úgy van!*) Ez, azt hiszem, a kérdések lényegét egyáltalában nem érinti.

Tisza István gróf igen tisztelt képviselő úr azzal vezette be beszédét, hogy hivatkozott Schaefflère és felállította azt a tételt, hogy külföldön levő ellenségeink mind az általános választói jogot kívánják számunkra. Hát ha én ezen érvelésnek kapcsán ugyancsak külföldi véleményekre hivatkoznám, nagyon egyszerű volna a dolgom és javaslatomnak nemzeti irányát külföldi véleményekre való hivatkozással nyomban fényesen beigazolnám. Nem kellene egyebet tennem, csak fel kellene olvasnom az „Arbeiter Zeitung” kritikáját, amely azzal vádol, hogy ez a javaslat nem egyéb, mint mesterkedés annak a problémának megoldására, miként lehet a magyar kisebbségből majoritást csinálni. Csak fel kellene olvasnom a „Reichspost” cikkét, amely ugyanazt a gyanúsítást fejezi ki. Fel kellene olvasnom az „Agramer Zeitung” cikkét, amely kijelenti, hogy elnyomjuk a javaslat által a szlávokat; el kellene mondanom, hogy a „Neue Züricher Zeitung”-ban az amerikai csehek hõgy érdeklõdnek választójogi javaslatunk iránt és a szláv sajtóbizottságnak titkára miként fejt ki azt, hogy ez egy „nemzetiséggyilkos” – nem nemzetgyilkos – javaslat (*Mozgás.*) és elhozhatnám és ismertethetném a „Gazette Lausanne” legfrissebb számát, amely csodálatos tájékozottsággal ismerteti a vitáinkat és rólam ezen dicsérõ szavakat írta: „Megtalálta annak a módját, hogy még csökkentse a nem magyar választók számát, midõn elõírta, hogy azok, akik katonai törvényszék által hûtlenség miatt elítéltettek, meg lesznek fosztva szavazati joguktól.” Kijelenti, hogy az egész álnok komédia, amit a demokratikus választójog körül lefolytatunk, hogy az én javaslatom szórói-szóra még reakcionáriusabb, mint a maradi Tisza gróf régi javaslata. (*Élénk derûltség.*)

Az, hogy a külföld mit ír rólunk, ebben a kérdésben engem nem érdekel, de általában politikai berendezkedéseink megalkotásánál a legkevésbé sem érdekel és azt hiszem, hogy csak a reciprocitás álláspontján vagyok, mert a külföldet viszont aligha érdekli a mi véleményünk arra nézve, hogy õk a maguk politikai berendezkedéseiket miként csinálják meg. Nem hiszem, hogy az angol választójogi reformnál az angolok kíváncsiak lettek volna arra, hogy mi nekünk a véleményünk, annál is inkább, mert hosszú idõn át nem is tudtuk, hogy reformálják a választói jogukat. Amennyire nem voltak õk kíváncsiak a mi véleményünkre, épp oly kevésbé lehetünk mi kíváncsiak a külföld véleményére.

Külõnben is ezek a külföldi vélemények csak látszólag azok, azok legtõbbször azon kriptogram belföldi vélemények, s az, hogy mi van valamely külföldi lapban, legtõbbször azt jelenti, hogy van Magyarországon ember, vagy vannak emberek, akiknek az az érdekük, hogy valamely hírt a külföldön elhelyezzenek. Például, ha a külföldön megjelenj valamely lapban az, hogy én zseniális férfiú vagyok, ez csak azt jelenti, hogy van ott egy ember, aki fel akarja ültetni a külföldi lapokat; és ha egy olyan közlemény jelenik meg külföldi lapban, hogy én a legutolsó embere vagyok a világnak, ez azt jelenti, hogy van egy ember, akinek az az érdeke, hogy ezt az ellenséges hírt helyezze el.

A külföldi vélemények értéke tehát egyáltalában semmi, mert azok a legtöbbször álarcos belföldi vélemények; de ha a legjobb esetben külföldi vélemények volnának is, akkor sincsen semmi értékük, mert a külföldi ember saját érdeke szerint ítéli meg Magyarországon eseményeit és intézményeit; tehát tölem az angol azt várja, hogy Magyarországon jó angol, a francia azt várja, hogy Magyarországon jó francia legyen, ezen várakozásnak pedig mindaddig nem felelhetek meg, amíg az illető Angliában és Franciaországban nem lesz jó magyar. Mindezeket az érveket tehát, azt hiszem, ezen kérdés taglalásából teljesen kirekeszthetjük.

A másik tévedés, amire rá akarok mutatni, az, hogy az egész választójogi kérdést a javaslatnak ellenzői olyképen kezelték teljesen egyértelműen azokkal, akik a választójogban találják a világ minden bajának orvosságát, hogy a maguk részéről is tulloztaK a választói jog jelentőségét s a választói jogtól, annak mikéntjétől várják ők is minden *égető* nemzeti probléma megoldását. A túlzás tehát mind a két oldalon megvan. Egyfelől a választói jogot olyan üdvnek tekintik, amely minden orvosságot meghoz, ha ölbe tett kézzel nézik is az eseményeket, másfelől pedig nemzeti katasztrófának tekintik a választói jog azon demokratikus mértékét, amelyet tartalmaz s azt hiszik, hogy ha mi egy szűkkörű választójogot csinálunk, ez önmagában véve nagy nemzeti védelem, amely az egység s nemzeti politikának összes követelményeit teljesíti. (*Ellentmondások.*)

Egyszerűen élére állítom ezen kérdést és úgy állítom fel a tételt, hogy tegyük fel, hogy egyáltalában nem reformáljuk a választói jogot, sem abban a mértékben, amelyben mi kívánjuk, még abban a mértékben sem, amiként azt a munkapárt tagjai most felszólalásaikban koncedálják, marad a választói jog változatlanul úgy, amint ma van. Azt méltóztatik gondolni, hogy akkor mindazok a problémák, amelyek megoldandók, meg vannak oldva?

Azt méltóztatik gondolni, hogy akkor a nemzetiségi kérdés a maga erejében nem áll fenn! Azt méltóztatik gondolni, hogy akkor a szociális kérdés a maga erejében nem áll fenn? Azt hiszem, hogy általában túlozzák a választói jognak ebből a szempontból való jelentőségét, nagyon jelentékeny mértékben túlozzák, mert ismét azt a kérdést kell felvetnem, vajjon a parlamentben nem képviselt szociáldemokrata párt nem bír-e annyi jelentőséggel, mint mondjuk, egy parlamenti frakció, amelynek - hogy ne mondjak olyan számot, amely által bárki találva érezze magát - 30 vagy 40 tagja van? Nincs-e a magyar politikai életben a parlamentből ma még kizárt szociáldemokrata pártnak olyan jelentősége, mint egy ekkora számmal a parlamentben képviselt frakciónak? Azt hiszem, hogy erre a kérdésre senki sem fog úgy válaszolni, hogy nincs. És ha a nemzetiségek a parlamentben nagyszámú képviselők által nincsenek is képviselve, vajjon a nemzetiségek nem képviselik-e akkor is a fennálló erőt s vajjon a nemzetiségeket és a nemzetiségekben lévő helytelen irányzatot is megsemmisítettük az által, hogy ha a parlamentben ez az irányzat képviselve nincs? Azt hiszem, hogy ez egyszerűen csak rózsákkal vagy szőnyegekkel való elbontása a kellemetlenségeknek, ami azonban a kellemetlenségeket magukat el nem enyészteni. Ha tehát mi ezen problémához közelebb akarunk férközni, ezeket meg akarjuk oldani, akkor nem szabad kényelemszeretettel a választói jogra bízni azt, hogy a választói jog szűk terjedelme dolgozzék helyettünk (*Igaz! Úgy van!*), hanem nekünk magunknak kell dolgoznunk s tényleges nemzeti és demokratikus

politikát csinálnunk, amellyel azokat az égető problémákat meg tudjuk oldani. (*Helyeslés.*)

Hogy ez a tétel helyes, s hogy ha változatlanul maradna is teljesen a választójog, nincs sehol biztosíték arra nézve, hogy akkor mindazok a veszedelmek, melyeket itt a t. bizottsági tag urak felhoztak, elmaradnának, erre nézve a legklasszikusabb bizonyíték volt Vadász Lipót t. barátom felszólalása. Ő tudniillik arról beszélt, hogy milyen veszedelmes irányzatok kerülhetnek felszínre a háború folyamán elrendelt választás idején. Én sohasem tudtam, hogy az 1913: XIV. t.-c. olyan veszedelmes rétegeket . . .

Vadász Lipót: A háború alatt!

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: . . . visz be a választók sorába, hogy már ebből a választójogból is olyan rettenetes viharok támadhatnak, amilyeneket Vadász Lipót t. barátom itt jósolt.

Vadász Lipót: Hja háborúban választunk! (*Mozgás.*)

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Meg lesz velem elégedve a t. képviselőtársam, mert a háborúra is rátérek. Én azt mondom, hogy itt két álláspontot hallottam, amely nem változtat semmit azon a tételen, amelyről beszéltem. Először is a háború alatt történő választásról azt hallottam, hogy a nemzet nincs itthon, vagyis a kifogás ezen választás ellen az, hogy az itthon levő választók száma nagyon csekély. A kifogás tehát nem az, hogy egy haragvó tengerrel állunk szemben, hanem, hogy egy pohár vízzel állunk szemben a választóközönség szempontjából. Egy pohár vizén jósolni nagy és veszedelmes tengeri viharokat csodálatosabb, mintha ezt a tengeren jósolnák meg. Az, hogy háború van és kevés választó van s mindazok a kísérő körülmények, amelyeket felhoztak, hogy a választások szabadsága kevéssé biztosítható, azok ellene szólnak az igen tisztelt bizottsági tag uraknak a nagy veszedelmek szempontjából. Mert ha ezen csekély számú választóközönségnél nem kellően biztosított választási szabadság mellett a háború alatt a választási szabadság teljes mértékben, úgy, amint egyéb normális választásoknál történik, alig biztosítható s máris ilyen nagy viharokat jósolnak az 1913: XIV. t.-c. alapján megejtett választások révén, ez igenis igazolja azon tételmet, hogy sehol sincs annak asszekurációja, hogy a jelenlegi választói jog mellett, ott, ahol a nemzetiségek ma is többségben vannak, ha a nemzetiségi kérdés tényleg abban az irányban élesednék ki, amiként azt a tisztelt bizottsági tag urak jósolják, mindezek a nemzetiségi bajok éppúgy nem állanak be, mint a kiterjesztett választói jog mellett.

Áttérve most már a kifogások további taglalására, rá kell mutatnom arra a sajtószerúségre, hogy amikor megjelent a kormány javaslata, előbb azzal a gúnyos megjegyzéssel kellett találkozunk, hogy nem is igazi általános választójog. Csakhamar pedig és most is, úgy beszélnek a választójogi javaslatról, mintha az a teljes, tiszta, általános választójog volna. A t. szónok urak okoskodása az, hogy a javaslat tulajdonképpen nem egyéb, mint az írni-olvasni tudásra alapított választójog, nincs semmi különbség a között, ha az mondatott volna, hogy minden 24 éves állampolgár, aki írni-olvasni tud, választó, vagy pedig, hogy ez a javaslat terjesztett be. Igenis, bevallja az indokolás egész nyíltan azt, hogy lépésről-lépésre akarja megközelíteni az általános választójogot. Igenis, az az álláspontunk, hogy a javaslatnak az a legfőbb előnye, hogy fejlődésképes választójogot teremt. Az 1874: XXXIV. t.-cikknek az volt a legnagyobb fogyatékosága, amely miatt szenvedünk most tulajdonképp

választójogi problémában és szenvedtünk évek hosszú során keresztül, hogy nem volt fejlődésképes és a választók számát korszakonként lényegében nem emelte. Fejlődésképes választójog az ismétlődő választójogi mozgalmak megakadályozása, fejlődésképtelen választójog pedig a problémát mindig újra és újra előtérbe hozza, már pedig én a választójog kérdését zavaró problémának tekintem, mert egy rendezett társadalomban és rendezett országban primitív kérdés az, hogy megteremtessék az a platform, amelyen politizáljunk, annak készen kell lennie. A demokratikus választójog az csak egy alap, amelyen politikát csinálunk, nem maga a politika. Ezzel még nem teremtettünk meg semmit, csak lehetővé tettük az erők szabad mérkőzését. Ha maga az alap nincs meg, az, hogy az alap megteremtessék, okozza össze nem tartozó elemek szövetkezését, akik mind mást és mást keresnek a demokratikus választójogban és az az egyesülés, mihelyt megvan a választójog, felbomlik, mert mindegyiknek más és más a célja.

Ha azon a felfogáson vagyunk, hogy egy reform megáll és a mi reformunk nem fejlődésképes, a kormány reformja pedig fejlődésképes, akkor Vadász t. barátom a bibliából helytelen adatra hivatkozott, mert akkor nem Mózesre, hanem Józsuára kellett volna hivatkoznia, aki azt hitte, – a bibliában különben tényként van beállítva, – hogy ő megállította a napot.

Vadász Lipót: De mi nem akarjuk megállítani. Csak a mértékéről van szó.

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: A taktika ebben az érvelésben, amely a kormány javaslatát úgy tünteti fel, mintha az a nyomban bekövetkező teljes általános választójog volna, az, hogy a t. szónok urak a kormány javaslatát már előre leszámítolják előzékeny harminc esztendőre és már most likvidálják, mint teljes általános választójogot, vagyis azt a fejlődést, hogy miként fog a mi javaslatunk a kultúra emelkedésével, az írni-olvasni tudók számának szaporodásával valamikor közeledni az általános választójoghoz, azt nyomban, teljes egészében, minden engedmény nélkül leszámítolják, ellenben saját javaslatukat nyugvó stádiumban bírálják el. A mi javaslatunk előre mozog már 30 esztendőre, – ez a bíráltnak mértéke, – saját javaslatukat pedig nyugvó stádiumban bírálják el. Azt mondják, hogy az írás-olvasás, e javaslat általános kelleke ingatag alap, elporlad, vagy pedig erősebb, szóval, mely nem is porladást jelent, hanem gyorsabb összeomlást, kártyavár, amely összeomlik. Azt hiszem, ez volt Tisza István gróf igen t. képviselő úrnak szava.

Tisztelt bizottság! Az írás-olvasás, mint általános kellék ellen felhozott kifogásoknál saját szerű ellentmondásokkal találkozunk. Az egyik t. bizottsági tag úr, mikor az analfabéták választójogát kell indokolnia, felhossa érvül azt, hogy az öreg földművesember már elfelejtette az írás-olvasást és fiával irat. Ő maga nem tud írni, nehéz a keze járása. A másik bizottsági tag úr pedig azt állítja, hogy néhány nap alatt meg lehet tanulni írni és olvasni. Hát kérem, a Gábel-féle hat órát ismerem és elismerem, hogy meg lehet tanulni, de hat óra alatt el is lehet felejteni.

Hegedűs Kálmán: De már akkor megszerezte a választójogot.

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: Nem szerezte meg, mert sohasem tud írni és olvasni az, aki hat óra alatt tanul meg. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Az írás-olvasás követelésé-

nek komolysága egy részletekre tartozó kérdés. Ebben a kérdésben nagyon szívesen tárgyalok. *(Helyeslés.)*

A javaslat tárgyalását nagy mértékben uralta a nemzetiségi kérdés. Egyes bizottsági tag urak oly sötét képet festettek a nemzet állapotáról, mely valósággal elborítaná a jövő horizontját. Nem vették figyelembe azt, hogy a múltba való visszapillantás egyáltalán nem teszi jogosulttá, hogy ily sötéten és reménytelenül nézzük a jövőt *(Úgy van!)*

A nemzetiségi kérdés szempontjából hivatkoztam már azokra az adatokra, amelyek azt bizonyítják, hogyne téren mennyire elhanyagoltuk a magyar kultúra terjesztése körül való kötelességünket. Azt hiszem, hogy a helyett, hogy a választójog kérdésében keresnők a nemzetiségi kérdés megoldását, talán inkább arra kellene súlyt helyezni, amit itt a vitában egyes szónok urak hangoztattak, hogy haladéktalanul államivá kell tenni a tanítóképzést *(Általános, élénk helyeslés.)*, államivá kell tenni minden kivétel nélkül és semmiféle felekezeti érzékenység figyelembevételével. *(Helyeslés.)* Az állami közoktatás terén pedig addig, amíg az állami közoktatást egész rendszeresen végre nem hajthatjuk, mindenekelőtt egy felhatalmazási szakasszal jogot kell adni a magyar kormánynak arra, hogy bármely és bármily fokú iskolát minden indoklás nélkül állami iskolává tehessen. *(Helyeslés.)* Azt hiszem, hogy ha e téren érvényesítjük nemzeti érzésünket, ha ezekre a kérdésekre fordítjuk figyelmünket, sokkal többet teszünk a magyar állam nemzeti jellegéért és nemzeti egységéért, mintha egy szűkebb körű választójog birtokában ismét a biztonság érzetében ringattatjuk magunkat és azt mondjuk, cselekedjék helyettünk az alkotmányos védelem, mi pedig továbbra is a csendes szemlélődés álláspontjára fogunk helyezkedni.

A kerületi beosztás tekintetében elsősorban meg kell jegyezmem, hogy nem annyira arról van szó, hogy a nemzetiségekkel szemben legyünk igazságtalanok, hanem arról, hogy a magyarság ellen elkövetett régi igazságtalanságokat megszüntessük. *(Élénk helyeslés.)* Arra nézve, hogy mennyire kedvezményeztük eddig a magyarságot, érdekes adatokat fogunk találni.

Még a francia forradalom sem állt azon az állásponton, amikor az első forradalmi alkotmányt megcsinálta, hogy a választókerületek beosztását tisztán geográfiai alapon, vagy a népesség alapján eszközölje. Az alkotmányozó gyűlés történetének lefolyásából tudjuk, hogy a kerületek beosztásánál három, szempontot vettek figyelembe: az első a terület kérdése, ami természetes feltétel szintén, mert egy sűrűn lakott területen más számot kell alkalmaznunk, mint egy szórványosan lakott nagy területen; a másik a népesség kérdése, a harmadik a fizetett adók mennyisége. A francia forradalmi alkotmány megszervezésénél is ezen három szempont szerint történt a kerületek beosztása s ők számításokat végeztek, hogy az első alapon adnak ennyi kerületet, a másodikon ennyit, a harmadikon ennyit, megállapítottak egy törtszámot és így hozták ki a tényleges kerületi beosztást. Nincs is a világnak oly demokráciája, ahol a kerületi beosztás egyszerűen aritmetikai vagy geometriai módon történik. Nem kockákra osztanak be egy országot geometriailag, sem pedig egyszerűen kiszámítva, hogy mennyi a népesség és aztán mindent egyformán mér ki a választójogot. Nincs sehoh a világon ez. Ha itt Ausztriát vágják fejünkhöz, méltóztassék az osztrák kerületi beosztást megnézni. Ott a legrettenetesebb ellentétek vannak, mert 1500 választóból álló kerülettel szemben Galíciában 52.000 választós és 40.000 választós

kerületek vannak. Nem ily differenciákról van szó, hanem egyszerűen arról, hogy mi a magyarságnak mérjünk egyenlő mértékben, másfelől a közigazgatási reformmal kapcsolatban a történelmi hagyományoknak respektálásáért mi ne nyögjünk az alatt az átok alatt, hogy egyes vármegyék kikerekítése számunkra veszedelmet jelent, hanem legyen meg az a bátorságunk, hogy a vármegyék helyes beosztásával e téren is javítsunk és magyarságunkat erősítsük. (*Helyeslés és taps.*) Különben a múlt nem respektálta a történelmet, maga a történelem nem respektálta. Mert vajjon a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyék hogyan keletkeztek volna, ha olyan szentségtörés lett volna a megyék határához hozzányúlni? És nem tudom, hogy Zaránd megye és Kővárvidék hol vannak? Amit a múlt tehetett, azt a jelen is megteheti, hogy a jövődöt biztosítsa. (*Élénk helyeslés.*) Végül pedig a kerületi beosztásra nézve biztosíthatom a t. bizottságot, hogy ez semmi körülmények közt nem fog kedvezőtlenebb eredményre vezetni a magyarság szempontjából, mint az 1914 évi kerületi beosztás, semmi körülmények között sem.

Vadász tisztelt barátom Döblinget említette, hogy a felelősség súlyára emlékeztessen minket. Azt hiszem, hogy ha nem is ejtette volna ki ezt a szót, mindenki, aki a választójog előterjesztésének kérdésében felelősséget visel, a legnagyobb mértékben érzi ennek az igen nagy felelősségnek súlyát. Senki sem volna méltó arra, hogy része legyen Magyarországon a választójog előkészítésében, aki ne érezné át ennek a felelősségnek súlyát, aki ne tudná azt, hogy a választójog előkészítése mit jelent az ország jelenének és jövődjének szempontjából.

Azt hiszem, hogy tisztelt bizottsági tagtársaimat meggyőzhette az a magatartás, amelyet az analfabéta Károly-keresztesek ügyében tanúsítottam, mikor azokkal szemben, kik hozzám közelállnak, a legnagyobb erővel védtem a magam külön álláspontját, mely különben nézetem szerint a megállapodásnak is megfelel, hogy én nagyon is éreztem annak a felelősségnek súlyát és teljesen meggyőződéseim alapján jártam el és készítettem el ezt a javaslatot.

Igenis, mi mindnyájan ragaszkodunk – éppúgy, mint azok, kik velünk szemben állnak – a nemzeti államnak és a nemzeti egységnek gondolatához és ez a gondolat lebegett az én szemeim előtt teljes erővel, mikor a javaslatot megszerkesztettem. És ha nem volnék magyar érzésű azért, mert itt születtem és itt nevelkedtem és nem tudok másképp érezni és gondolkodni, mint magyarul, akkor magyar érzésűnek kellene lennem, ha összehasonlítom a magyar fajt szabadelvűség és demokrácia szempontjából minden sértő szándék nélkül az országban lakó többi fajjal, mert akkor a szabadelvűség és demokrácia szempontjából kellene, hogy magyar érzés legyen bennem. És ha én ebből a szempontból is tárgyalom le a magyarságnak szerepét és jelentőségét, akkor demokratikus érzésemmél fogva abban a meggyőződésben vagyok, hogy amilyen mértékben erősítem ebben az országban a magyarság pozícióját, oly mértékben biztosítom ezen ország szabadelvű és demokratikus fejlődését. (*Helyeslés.*)

Ami a garanciákat illeti, a kerületi beosztásról már szóltunk. Itt azzal az érveléssel találkozunk, hogy ehhez ne nyúljunk, ez nem garancia, holott ez a legfőbb garanciája a világnak a választójog kérdésében, a második pedig az, hogy hiába beszélünk mi arról, hogy a törvényhatósági választójognak nem kell azonosnak lennie az országgyűlési választójoggal, mert bizony, a javaslat ellen felszólalók erősködnek, hogy azonosnak kell lennie és hogy rövid idő múlva azonos lesz. Sajátszerűnek tartom,

hogy most nekem kell a konzervatív felfogással szemben tiltakoznom az ellen, hogy ne méltóztassék a mi közönségünket felbujtani arra, hogy ne elégedjék meg másféle törvényhatósági választójoggal, csak azzal, mely az országgyűlési választójoggal egyenlő.

Itt van például a domicílium kérdése. Erre én az országos választójogban semmi súlyt nem helyezek, mert akárhol van egy magyar állampolgár, aki rendes lakással bír és nem csavargó, annak szóhoz kell jutnia az országgyűlési választásoknál de hogy én az én községem dolgaiban befolyást adjak annak, aki ma itt van, holnap pedig Debrecenben vagy Vajdahunyadon, akinek nem érdeke, hogy az ő szavazatával miféle bajt vagy romlást okoz, ez teljesen lehetetlen és kizárt dolog.

Már a domicílium kérdésénél is eldől tehát, hogy a helyi választójognak egész más jelentősége és jellege van, mint az országos választójognak. Az egyiknél a domicílium teljesen jelentéktelen, a másiknál végtelen fontosságú. Ha tehát mi azt mondjuk, hogy a törvényhatósági választójognál bizonyos aggodalmakat honorálhatunk, a törvényhatósági választójognál megelégszünk a haladás kisebb mértékével, – bár ott is jelentékeny lépést akarunk előre tenni, – akkor ne méltóztassék megfogni a kezünket és azt mondani, hogy ez a garancia nem kell és ne méltóztassék a közönséget felizgatni azzal, hogy ne fogadja el azt, hogy a törvényhatósági választójog terén mérsékeltebben haladunk, hanem méltóztassék beérni azzal, hogy mi viseljük a felelősséget azért, hogy a törvényhatósági választójog terén nem tesszük meg nyomban azt a lépést, amelyet az országgyűlési választói jog terén megteszünk.

Különbözik új előttem, hogy az országgyűlési választójog és a községi választójog azonos. Mint pesti embernek a törvényhatósági választójogra nézve is új nekem, mert a budapesti törvényhatósági választói jog addig, míg a legutóbbi novella nem változtatott a helyzeten, szűkebb körű volt, mint az országgyűlési választói jog, mert kétévi helybenlakáshoz és írásolvasáshoz volt kötve. A kis- és nagyközségek községi választójoga pedig mindig tágabb volt, mint az országgyűlési választójog, mert hiszen megmarad a húszéves életkor ma is az önjogúakra és bárki, aki állami adót fizet, választó és ezenfelül a női választójog ellenzőinek figyelmébe ajánlom, hogy a nők per procura virilisek is lehetnek és per procura le is adhatják szavazatukat. Ilyen jelentékeny differencia van a községi és az országgyűlési választójog között, hogy a mi községi választójogunk a női választójogot is ismeri képviselő útján, tehát Erdélyben, ahol a füstök melletti szavazás fennáll, közvetve tulajdonképpen az országgyűlési képviselőválasztásokra is befolyást gyakorolhatnak a nők.

A kötelező szavazást nem vettem fel a javaslatba, ami ismét nem jelenti azt, hogy ez a kérdés ne volna megdiskutálható. Én a kötelező szavazás gondolatától nem vagyok nagyon elragadtatva és a kötelező szavazás intézményének keletkezését és elterjedését kutatva, azt látom, hogy az elsősorban Ausztriában van meg fakultatív, nem kötelező törvény alakjában, a tartomány gyűlések határozata alapján, melyeknek a kötelező szavazást joguk van kimondani tartományi törvénnyel, vagy azt eltörölni. Megvan a kötelező szavazás Alsó-Ausztriában, Vorarlbergben, Salzburgban, Morvaországban, ezenkívül Belgiumban, Spanyolországban, újabban statuálva van a legújabb Holland választójogi törvényben és Svájc néhány kantonjában.

A kötelező szavazás egyenesen ellenkezik a nyílt szavazás intézményével. A nyílt szavazás és a jelölés intézménye együttesen kizárja a köte-

lező szavazást, mert én senkit sem kényszeríthetek arra, hogy ha két jelölt van, akik közül neki egyik sem kell, amikor bizonyos számú választó kell a jelölt ajánlásához, hogy azon két jelölt közül válasszon. Kevésbé ellenkezik az már a titkos szavazással, bár itt is meg kell gondolni, hogy Ausztriában nincs meg a jelölés intézménye. Ausztriában nincs jelölt a szónak közjogi értelmében, csak a szónak pártpolitikai értelmében. Jelölt az, akit egy pártgyűlésen jelöltté statuálnak.

Ausztriában maga a jelölés ténye, miként mi azt az angol választói jogból átvettük, mint külön közjogi aktus, a szavazástól elválasztva nem jelentkezik, hanem minden választó arra adhatja le szavazatát, akire akarja. Már most titkos szavazásnál természetesen a lelkiismereti kényszer nem mutatkozik oly módon, mint nyílt szavazásnál, ha kötelező szavazást csinálunk, azonban a jelölés intézménye mellett azt a választót, aki nem találja meg a jelöltek között a maga emberét, még mindig tulajdonképpen csak arra kötelezik, hogy jelenjék meg az urnánál és adjon le egy fehér lapot. Ez tehát tulajdonképpen csak egy megjelenési kényszer, tehát nem szavazási kényszer.

Ez az, amiért én ab ovo nem voltam híve a kötelező szavazásnak, mert hiszen azt a fehér lapot az, aki elmaradt a szavazásról, tulajdonképpen már odahaza leadta azzal, hogy nem jelent meg az urnánál.

Ez azonban olyan kérdés, hogy ha a kötelező szavazásban bizonyos megnyugvást vagy garanciát találnak, ha a bizottság többsége így határoz, akkor ez előtt meg fogok hajolni, csupán az ügyre vonatkozó nézetemet voltam bátor előadni.

Ha azonban a kötelező szavazás intézményét megcsinálják, akkor óva intem az urakat attól, hogy komolytalan alakban csinálják meg, úgy amint azt Ausztriában megcsinálták. Ha az a cél, hogy mi a középosztály indifferens tagjait szavaztassuk le, akkor 5-100 koronáig terjedő bírságokkal nem dolgozhatunk, hanem akkor a spanyol rendszerhez kell folyamodnunk, és azoknál, akik egyenes adót fizetnek, az egyenes adó bizonyos percentuációjában, azoknál pedig, akik adót nem fizetnek, egy bizonyos bírságban kell a kötelező szavazás szankcióját megtalálnunk. Hiszen ha egy milliomos nem akar elmenni szavazni, egyszerűen nevet a 100 koronás bírságon, és a középosztálynak azon tagjai is, akik jobb módúak s nem mennek el szavazni, apró bírságokkal arra nem kényszeríthetők.

Ha ezen intézményt megcsinálják az urak, csinálják meg komoly szankcióval, mert különben éppen az ellenkező hatást érik el, tudniillik a szerény sorsú választókat 5-100 koronás bírsággal mind odaviszik az urnához, ellenben azokat nem fogják odavinni, akiket szeretnének.

Tisza István gróf: Ezzel tisztában vagyunk.

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Tisza István gróf t. képviselő úr kapcsolatba hozta a választójog kiterjesztését a demagógiával.

Ez is egyike azoknak a tévedéseknek, amelyek az egész vitán végigvonnak. Azt hiszem, kissé túlbecsüljük a jelenlegi választóközönséget, ha azt hisszük, hogy ez olyan magas színvonalon áll, hogy teljesen hozzáférhetetlen a demagógia számára. Erre ismét azt mondom, élére állítva a kérdést, ne tessék semmit változtatni a választójogon: a választójogon kívül állók mindig gyakorolnak annyi nyomást a választójogon belül lévőkre, hogy az a demagógia, amelyet meg akar akadályozni Tisza István gróf képviselő úr a választójog kiterjesztésének a megakadályozásával azzal, hogy nem kíván egy nagymértékű kiterjesztést, felelőtlenebbül

és rosszabbul fog érvényesülni, mint akkor, ha magában a választójogban vannak részeltetve azok, akik különben a kerítésen kívülről szólnának bele a választások ügyeibe. A demagógia kérdése nem a választójog mértékének a kérdése.

Amely percekben olyan számokkal dolgozunk, mint aminőkkel dolgozott az 1913 évi XIV. t.-cikk, abban a percben, amidőn nem a Bourbon-restaurációnak a számaival dolgozunk, ahol egész Franciaországban néhány százezer választó sem volt összesen, abban a percben már oly széles néprétegekről van szó, amelyek a szocializálódásnak egyre való terjedése következtében hozzáférhetők a demagógia számára. Nem az a kérdés, hogy van-e vagy nincs demagógia egy országban, nem ezen fordul meg. A jelenlegi választójog mellett is orgiákat ülhet a demagógia és a legmesszebbmenő választójog mellett sem lehet demagógiának helye. Ez a kérdés azon fordul meg, hogy azoknak, akik a politikában vezetnek, van-e felelősségérzetük, meggyőződésük és komolyságuk. Ha van, akkor a legmesszebbmenő választójog mellett sincs demagógia, ha pedig nincs, akkor a mai választójog mellett is orgiákat ülhet a demagógia.

Végére érve fejtegetéseimnek: összehasonlítottam a mi javaslatunkat azokkal az ellenjavaslatokkal, amelyek az itt elhangzott beszédekből voltak összeállíthatók. Kimutattam azt, hogy a mi javaslatunk és ezen ellenjavaslatok között igen jelentékeny a számbeli differencia és egészen más a struktúrája az ellenjavaslatoknak, mint a mi javaslatunknak. Igyekeztem kimutatni, hogy az ellenjavaslat, habár a szándék a nemzeti irány megóvása lehet, alapjában véve csak konzervatív hatásokat biztosít, nem pedig nemzeti hatásokat. Ilyen körülmények között a két javaslat között olyan nagy az eltérés, hogy teljesen lehetetlen, hogy mi ezeket az ellenjavaslatokat magunkévá tegyük. Különböző is sorra vettem mindazokat a jogcímekeket, amelyeket a javaslat felvetett és igyekeztem ezek jogosultságát bebizonyítani.

Azt hiszem, hogy ha mi a megegyezést keressük, akkor ne keressük ott, ahol arról van szó, hogy egy választójogi javaslatból ennyi vagy annyi számú választót faragjunk le. Én ennek a vitának az értékét abban látom, hogy itt a legkülönbözőbb oldalról jövő felszólalásokban a magyar pártoknak egy közös munkaprogramja bontakozott ki. Nem az a lényeg, hogy a választójog tekintetében kíván mitőlünk a t. túloldal olyan megegyezést, amely nyilvánosan tett ígéreteinkkel és politikai reputációnkkal teljesen ellenkezik. Az a lényeg, hogy keressük a megegyezést ebben a közös magyar munkaprogrammban, – és én sokkal fontosabbnak tartom a megegyezést ebben a kérdésben, mint azt a kérdést, hogy a választójogból le tudunk-e faragni 100.000, 200.000, 400.000, pláne 800.000 választót.

A jövő feladatai állanak előttünk: a polgári társadalom rendjének és egyúttal a nemzeti társadalom egységének a fentartása. *(Úgy van!)* E kettő Magyarországon egybeesik. Ha itt az orosz forradalom tanulságaira hivatkoztak: az orosz forradalomnak két tanulsága van. Az egyik tanulságot levontam. Méltóztassanak a túloldalról is levonni a másik tanulságot. Én levontam az orosz forradalomnak azt a tanulságát, hogy a felforgató irányzat a demokratikus fejlődésnek és a demokratikus rendnek a legnagyobb ellensége. Azoknak a politikusoknak a sorsa, akik a cárizmus ellen harcoltak és azt megdöntötték, előttem áll és int engem tanulságaival. A szabadság és a rend azonban kell, hogy egymással harmóniában legyenek. A rend önmagában nem program, amiként a szabad-

ság rend nélkül fenn nem állhat. Teljes mértékben egyetértek abban, hogy a nemzeti társadalomnak és a polgári társadalomnak a rendjét minden eszközzel fenn kell tartani és ezen a téren egyáltalában nem vagyok dogmatikus, amint nem dogmatikusok azok sem, akik szembenállanak a nemzeti és polgári társadalommal és a felforgatás ellen minden legkérlelhetőbb eszközt is alkalmazandónak tartok.

De az én gondolkörömben a nemzeti társadalom és a polgári társadalom rendjének fentartása nem egy végcél, hanem éppen csak arra szolgál, hogy biztosítsa a demokratikus fejlődésnek a rendjét, a demokratikus fejlődésnek a jövődjét, mert rend nélkül nincsen demokratikus fejlődés. Magát a rendet a rendcsinálásért, amely ezt a jövődjét nem biztosítja: ezt programúinak nem fogadhatom el.

A vita során már bátor voltam rámutatni arra, hogy akik megnyugvást keresnek, azoknak kínáljuk megnyugvásul a választójog terén a kerületi beosztásban való közreműködést, amelyet a legteljesebb ellenőrzés alá kívánunk helyezni s amelyben kizárólag magyar nemzeti szempontokat kívánunk érvényesíteni. Másik garancia a törvényhatósági választójog parallel rendezése.

Ott van garanciának az izgatási szakasznak új, itt felvetett irányban való rendezése. Ott van a hadsereg kérdése; ott van az állami közoktatás kérdése és habár a kormány programjában nincs meg az állami közigazgatás, azt hiszem, a közigazgatási reform kérdésében is megtalálható az a megegyezés, amely teljesen biztosítja a nemzeti szempontot.

Ezek mellett ha a polgári és nemzeti társadalom rendjét jövőre meg akarjuk óvni, akkor nekünk biztosítanunk kell azt, hogy mi úgy a birtokpolitika, mint a szociális politika terén, úgy a mezőgazdasági, mint a városi proletariátus szaporodását megakadályozzuk, bármilyen áldozatokba kerüljön, még ha milliárdokba kerül is. *(Felkiáltások: Hol vannak?)* Ott vannak, ahonnan a többi vétetett! A nemzeti lét problémájáról diskurálni különben könnyű és nagyon könnyű számítgatásokat is végezni arról, hogy mennyi az országban a proletár és mennyi az önálló existencia és nagyon könnyű bánkódní azon, hogy az önálló existenciák száma nem elég nagy, azonban a latolgatás, a bánkódás és számítás ezen nem segít túl bennünket. *(Úgy van!)* Az a feladatunk, hogy a mezőgazdasági proletárságot oda kössük a magyar földhöz; hogy a magántulajdon ereje mellett a nemzeti és polgári társadalom rendjét egyaránt fennartsuk és hogy a városi polgárságban is meggátoljuk a kis existenciák pusztulását és a proletariátus elszaporodását.

Ezt a problémát másként nem lehet megoldani és ha erre nem lesz pénzünk, másra pedig pénzünk mindenkor lesz, akkor mi nemzeti társadalmunk és polgári rendünk jövőjének problémáját megoldani nem fogjak.

Nem tartozom azok sorába, akik azt kérik a túloldaltól, hogy az Isten szerelméért, ne fogadja el a törvényjavaslatot. *(Derültség.)* Én óhajtanám, hogy elfogadja a törvényjavaslatot, mert előttem első és főcélként az lebeg, hogy a választójog kérdése elintéztessék és a választójog törvénybe iktattassék. És én nagyon örvendenék annak a magyar politika egészséges fejlődése szempontjából, ha a magyar politikának két fontos kérdését egyszerre oldhatnók meg: az egyik a választójog, a másik a magyar hadsereg kérdése. Azért, mert ez a két kérdés: a választójog és a magyar hadsereg kérdése az, amely a magyar pártokat eddig mindig szembe állította egymással. Már pedig amikor örömmönek adtam kifeje-

zést azon, hogy kezd kibontakozni a magyar pártoknak egy közös munka-programja, akkor lehetetlen elfelejteni azt, hogy ennek a két kérdésnek elintézése, ennek a két kérdésnek mielőbbi eliminálása a politika ütköző kérdései közül nagyban elősegíti a magyar pártoknak egymáshoz való közeledését.

A t. túloldal tőlünk nem kívánhatja azt, hogy midőn mi több ízben kijelentettük, hogy mi a választójog alapvető lényeges részeiből nem engedhetünk, hogy akkor mi a magunk javaslatának fogadjunk el olyan választójogot, amely az anyagi részben, vágyba választójog tisztasága tekintetében a választói törvénynek lényeges részeit alterálná.

Én kívánom a magyar pártok közeledését; kívánom azt, hogy a választói jog nagyobb rázkódtatások nélkül mielőbb bekerüljön a törvénykönyvbe. Én felsoroltam mindazokat a garanciákat, amelyeket azok számára felkínálhatunk, akik magyar nemzeti szempontból aggodalmakat táplálnak. Keressük a megegyezést ezen a ponton, nem pedig azon ponton, amely a kormány politikai reputációjának sérelmével járna.

Tisztelettel kérem, méltóztassék a javaslatot általánosságban elfogadni. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

III.

Mi csak a magunk javaslatát képviseljük

– 1918 március 18. –

Vázsonyi beszéde után felmerült az újabb tárgyalások lehetősége. *Wekerle* megegyezést keresett Tiszával és *Tisza* március 18-án, amikor *Vázsonyinak* válaszolt, ki is fejtette ennek a megegyezésnek feltételeit. *Tisza* beszédében őszintén elismerte, hogy „az igazságügyminiszterben nagyon messzemenő, a radikalizmusig menő szabadságszeretet, nagyon erős nemzeti érzéssel egyesült, amit nem tagadt meg egész politikai karrierje alatt¹, viszont kijelentette, hogy „amennyiben a megegyezés lehetetlen, fel fogjuk venni a harcot s hogyha kell, a kormánnyal szemben is megvédjük a nemzetet ennek a könnyelmű túlhajtásnak rettenetes veszélyétől. A mi lelkiismeretünk tiszta, a közvélemény és a történelem fog ítélni eljárásunk fölött”.

Tisza beszédére *Vázsonyi* válaszolt a választójogi bizottságban és bejelentette, hogy az elvi kérdésekben nem hajlandó megváltoztatni fölfogását és hogyha kell: a kormány a nemzetre fog hivatkozni, hogy döntsön jövődő sorsáról. Beszédének ez a része így hangzott:

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter: T. bizottság! Egész rövidséggel kívánok néhány megjegyzést tenni. Az egész vita során a Ház feloszlásának kérdésével nem foglalkoztam, mert azon véleményen voltam, hogy ez a szakbizottság nem az általános politikai helyzet kérdésének tárgyalására küldetett ki, hanem azért, hogy a választójogi javaslatot letárgyalja. *(Helyeslés.)* Én tehát szándékosan mellőztem azon kérdés tárgyalását, hogy szükség van-e vagy lesz-e házfeloszlatásra; és hogy a kormánynak van-e erkölcsi jogosultsága arra, hogy a házfeloszlatást kieszközölje. Mellőztem pedig azért, mert ezt az objektív vitatkozás köréből ki akartam rekeszteni; mert ha én a házfeloszlatással vitázom, ez annyit jelent, hogy én nem az objektív érvekkel kívánok hatni, hanem fenyegetésekkel, viszont más oldalról nem láttam semmi célját

és értelmét annak, hogy a házfelosztás kérdésével ebben a bizottságban foglalkozzanak.

Mert végre az a kérdés, hogy a házfelosztás eszközéhez nyuljunk-e vagy sem és hogy mikor vonjuk le magunkra nézve a politikai konzekvenciákat akár abban az irányban, hogy nem óhajtjuk ezen javaslatot képviselni és eltávozunk, akár pedig úgy, hogy az ultima rációhoz nyulunk: azt hiszem, mégis tényleg a kormánynak kérdése és mielőtt valami bekövetkezett, afölött máris bírálatot mondani, talán legalább is korai. *(Helyeslés.)*

Ha mégis nagyon kívánják az urak, szívesen foglalkozom ezizel a kérdéssel, holott eddig kerültem a kérdést. Én a Ház plénumában ezt a kérdést már felemlítettem és bátor voltam kijelenteni, hogy én azt a kormányt, amely házfelosztási jog nélkül, mint kisebbségi kormány vállalkozik, darabont-kormánynak tekintem. Ha a házfelosztás jogával a kormány nem rendelkezik, akkor az a kormány nem alkotmányos, hanem darabont-kormány. *(Élénk helyeslés.)* A darabont-kormányt sem az tette alkotmányellenes kormányvá, hogy mint kisebbség vállalkozott, mert hiszen Khuen-Héderváry is mint kisebbség vállalkozott, azonban a háttérben azzal, hogy ő mint kisebbségi kormány hivatkozni fog a választókra és választások útján igyekszik magának többséget szerezni. A Házban már bátor voltam erre nézve nyilatkozni, midőn kijelentettem, hogy nekünk azok közül, akik a harctérről hazatérnek, senkisem fog szemrehányást tenni azért, hogy idehaza több jogot talál, mint amennyi volt akkor, midőn eltávozott. *(Ellenmondások.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vázsonyi Vilnius igazságügy miniszter: A második pedig az, hogy hát vajjon hogy képzelik, igen tisztelt bizottság, ezek után ennek a kérdésnek alkotmányos megoldását ily expediensek nélkül, ha a meg egyezés nem sikerül. Úgy képzelik-e akkor a kérdés megoldását, hogy egy többség a választójog kérdése miatt eltávozott helyéről; egy kisebbségi kormány alakult és ez a kisebbségi kormány vagy fogadja el a többség álláspontját, vagy toties quoties távozzék el annyiszor s addig a helyéről, míg a többségi álláspont el nem fogadtatott! Ha így méltóztatik a kérdést felfogni, akkor merőben felesleges volt az, hogy ez a kisebbségi kormány alakuljon. *(Úgy van! Úgy van!)* Mert hiszen akkor ezt saját felelőssége alatt elvégezheti a többség. *(Úgy van!)* Mitőlünk a többség csak azt kívánhatja, hogy mi a magunk javaslatát – és azon határig, ameddig mi a javaslat lényegében való változást nem látunk – képviseljük. De hogy mi az urak javaslatát képviseljük és ezért vállaljuk a politikai felelősséget, ezt tőlünk nem követelhetik. *(Zaj és felkiáltások: Lemondani! Választani!)*

IV.

A politikai becsület

– 1918 április 15. –

A választójogi bizottság a javaslatot általánosságban egyhangúlag elfogadta, a részletes vitánál azonban sorra érvényesültek azok a módosítások, amelyek a javaslat lényegét és elveit megváltoztatták. A bizottsági tárgyalások alatt a baloldali pártok erős akciót fejtettek ki a javaslat érdekében és a bizottság április

15-iki ülésén *Polónyi* Géza azzal vádolta meg *Vázsonyit*, hogy terrorral óhajtja javaslatát keresztülvinni. *Vázsonyi* ekkor tiltakozott a vád ellen, egyúttal azonban kijelentette, hogy más politikát nem hajlandó követni, mint amilyent követett és a választójogi javaslat módosításának konzekvenciáit úgy ő, mint a kormány le fogja vonni. Ez a beszéde, amellyel ismételten leszögezte magát minden olyan kompromisszummal szemben, amely javaslatának elvi alapjait érintette volna, így hangzott:

Vázsonyi Vilmos igazságügy miniszter: Tisztelt bizottság! Ha a t. képviselő úr elolvassa azon lapokat, amelyek a választójogról írnak, akkor látni fogja, hogy azok egészen szabadon csaponganak, minthogy az, hogy a választójogról mit írnak, egyáltalán nem érinti a hadviselés érdekeit és amikor nekem nyugodtan el kell viselnem egy hajtóvadászatot, amely hetek óta folyik ellenem, amely a szerbekkel és oláhokkal való címboráskodással vádol meg az után a beszéd után, amelyet itt e bizottságban tartottam, ugyanakkor az egész külföldi sajtóban és az „Arbeiter Zeitung”-ban a gyalázó cikkek sorozata jelenik meg ellenem éppen azon beszédem miatt, melyet itt tartottam, s amelyek mind azon szokásos refrénnel végződnek, hogy sokkal rosszabb vagyok Tisza Istvánnál. (*Derültség.*) Én egész lelki nyugalommal végigszenvedem ezen hajszát és egész nyugodtan olvasom most is, hogy engem az oláhokkal és szerbekkel való barátkozással vádolnak, azzal, hogy elárulom a hazát, nemzetietlen, destruktív vagyok, elfogatom a királyt, most már ismételten, mondom, mindezeket egész nyugodtan végigszenvedem, tehát olvassa végig egész nyugodtan a képviselő úr is viszont azt, amit a másik oldalról mondanak vagy írnak. Mert ahhoz, hogy engem papírral terrorizáljanak, kettő kell: egy, aki terrorizál, és egy, aki terrorizálni engedí magát.

Terrorról egyáltalában szó sem lehet. Nem tudom, miféle terror van abban, ha egy politikus kimondott nézeteihez, véleményéhez ragaszkodik, vagy mi abban a terror, ha a kormánynak van egy határozott álláspontja, amelyre nézve kimondja, hogy eddig a határig elmehetek, de további határig nem mehetek el. Mi következik ebből? A döntés végső joga nem a kormányé. Micsoda terror van abban, ha én magamra nézve kabinetkérdést állítok fel egy kérdésben! Az a terror, ha nem leszek szerencsés megnyerhetni az alkotmányos faktor jóváhagyását, hogy akkor azonnal levonom a konzekvenciákat, tehát, a terrorizálást én magammal szemben gyakorolom és senki mással szemben.

Tisza István gróf t. képviselő úr előtt is és azon a legfelsőbb döntő helyen is, melyet legjobban érdekel, – és ebből semmiféle titkot nem csinállok, – kijelentettem, hogy egyáltalában nem állok a terrorizmus alapján, hanem azon az alapon, hogy reám nézve lehetetlen más politikának követése, mint amelyet követek. Ebből terror reám származik, konzekvencia reám nézve következik és a kabinet egészére nézve, mely magát felfogással azonosította és ebben más terrort senki nem láthat. Minden kormánynak joga van önmagával rendelkezni, önmagának megszabni a mértéket, ameddig elmehet és amelyen túl számára kezdődik már az a helyzet, ahol a politikai becsülettel ellentétbe jut és ahol elvégezhetik ezt a munkát a köz érdekében mások, de ez a kormány nem végezheti el. (*Helyeslés.*)

Vázsonyi ezzel a beszédével már teljesen a saját személyére korlátozta a bekövetkezendő válságot, érezvén, hogy a választójog elalkuvásának következményeit csak maga fogja levonni.

VISSZA AZ ELLENZÉKBE

A választójogi bizottságban mindinkább győzedelmeskedett Tiszáék álláspontja. Amikor *Vázsonyi* választójogi javaslata elkészült, és amikor 1917 decemberében a királytól megnyerte az előzetes jóváhagyást, a kormánynak az volt az álláspontja, hogy amennyiben a munkapárti többség nem engedné keresztülvinni a javaslatot, felosztatják a képviselőházat: hadd döntsön a nemzet választásokon a javaslat sorsa fölött. A választójogi javaslat tárgyalása során azonban *Wekerle* mindinkább arra hajlott, hogy a munkapárttal kössön egyezséget és hogy a választójogi kérdésben engedjen Tisza akaratának. *Vázsonyi* nemcsak ebben, hanem más kérdésben is szembekeült ezzel a politikai felfogással, így már március 3-án a minisztertanácsban egyedül emelt szót a bolsevistákkal kötött béke ellen és óvását a polgári Oroszország elárulása miatt, valamint a császárok és a kommunisták összeölekezése ellen jegyzőkönyvbe foglalta.

Ai akkori minisztertanácsi jegyzőkönyvben fel van jegyezve *Vázsonyinak ez a tiltakozása a breszt-litovszki béke ellen. Az volt ugyanis az álláspontja, hogy nem szabad a bolsevikiekkel békét kötni, mert ez elárulása a polgárságnak; az entente-tal kell békét kötni a bolsevikiek rovására; csak ez a béke az igazi béke; a másik: veszedelem és felfordulás, a polgári társadalom halála.*

Vázsonyi aggodalmát az ország sorsa iránt növelte az is, hogy *Wilson* elnöknek 1918 január 9-én az amerikai kongresszusra küldött üzenete, amely a tizen-

Vázsonyi és Wekerle karrikaturája Vázsonyi lemondása idejéből

négy pontot tartalmazta, ekkor már nyilvánosságra került és e pontokkal szintén megbontották az ország belső egységét. Vázsonyi a választójog megalkotásában látta mindezek ellen az orvosságot, ámde *május 7-én* Wekerle a minisztertanácsban arra az álláspontra helyezkedett, hogy Tisza választójogi álláspontja alapján kell megkötni a belpolitikai békét. Miután ez a kormány eddigi álláspontjának feladását jelentette, a *Wekerle-kabinet lemondott*, de az új Wekerle-kormányban *Apponyi Albert, Esterházy Móric gróf, Földes Béla, Tóth János és Vázsonyi Vilmos már nem* vettek részt. 1918 május 11-én, szombaton, jelent meg a hivatalos lapban *Vázsonyi felmentése* az igazságügyi tárca vezetése alól s ez alkalommal *IV. Károly király, elismerésének kifejezése mellett, Vázsonyit valóságos belső titkos tanácsossá nevezte ki*. Utódja az igazságügyminiszteri székben *Tőry Gusztáv* lett.

A kormány álláspontjának megváltozása természetesen azt jelentette, hogy a *i8-as alkotmánypárt* is felbomlott. Amíg a párt egy része Wekerlével a munkapárt felé közeledett, addig más része *Andrássyval* és *Apponyival* élén a balközépen helyezkedett el. A *demokrata párt* is kilépett a 48-as alkotmánypártból és természetes, hogy *Vázsonyi* újból ellenzékbe került.

I.

Az elalkudott választójog

– 1918 július 4. –

A választójogi bizottság május 15-én újból megkezdte a javaslat részletes tárgyalását és *május 46-án Vázsonyi* még egy beszédben védelmezte meg állásfoglalását. Beszédében megjósolta, hogy a választójogi reform, miután a kérdést véglegesen nem oldják meg, továbbra is nyugtalanítani fogja a közéletet és hogy a tervezett paktum nem jelent megoldást semmiféle irányban. A bizottság azonban ekkor már az elvi kérdésekben Vázsonyi javaslata ellen döntött, s amikor ezután a bizottság tovább folytatta a részletes vitát, *Vázsonyi ezeken a tárgyalásokon már nem vett részt*. Meddőnek látta a küzdelmet a többség akaratával szemben s betegsége is arra kényszerítette, hogy *Abbáziába* utazzék. Távolléte alatt még ismételten támadták sajtópolitikáját, amellyel a felforgatás ellen küzdött, ám ő ezekre a támadásokra sem felelt, hanem csak július elején érkezett vissza Budapestre, amikor a képviselőház már június 25-ike óta a választójogi javaslatot tárgyalta.

Julius 4-én szólalt fel a *képviselőházban* az általános vitában *Vázsonyi* és ebben a beszédben még egyszer felemelte szavát a választójogi reform érdekében. Bebizonyította, hogy a reform nem azok számára és megnyugtatósára készül, akik harcoltak érte és akik követelték, hanem azoknak és azok megnyugtatósára akik nem követelték és akik ellene harcoltak. Nagy beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! Azt hiszem, a t. Ház természetesen találja, hogy megragadom az alkalmat, hogy megvilágítsam, mi a különbség az eredeti és a bizottsági jelentés szerint szerkesztett javaslat között. Midőn ezt a kritikámat elő kívántam adni, szeretném azt megfosztani minden személyes éltől, sőt szeretném megfosztani, amennyire csak lehet, minden pártpolitikai vonatkozástól is.

Azt hiszem, minél inkább kerülöm a személyi és pártpolitikai vonatkozásokat, annál jobban tudom megoldani azt a feladatot, hogy egész objektivitással állítsam be a két javaslat közötti különbséget és annál

jobban tudom megvilágítani az előállott helyzetet, távol kívánva maradni attól a bizonyos elfogultságtól is, amely minden szerzõt, különösen drámaírót jellemez, akik, ha bármily csekély törlést eszközölnek darabjukon a színrehozatal szempontjából, azon panaszkodnak, hogy épp a legszebb részlet maradt ki, a legjobb gondolatokat ütötték agyon. Úgy találom azonban, – ezen szerzõi elfogultságtól mentesen, – hogy itt nem a hatás okozására a színrehozatal szempontjából történtek apró törlések, hanem éppen a hatás lerontására történtek igen jelentékeny törlések úgy a választójog terjedelme, mint pedig a választási eljárás tekintetében, különösen pedig a választások tisztaságának biztosítása körül. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Ha csak egyetlenegy kihagyásra is gondolok, arra, amely törölte a Károly-keresztesek választójogát és az angol választójogból kölcsönzött gondolattal, – tehát, úgy látszik, jó volt az angol választójogot mégis lefordítanom, habár kigúnyoltak azért, hogy a világ minden választójogát eredetiben igyekeztem a képviselõház tagjai elé vinni, – nos hát a Károly-keresztesek választójogát a bizottsági javaslat ledegradálta egyszerű korengedélyé. Ha csak ez az egy törlés volna a javaslatban, a választójogi mozgalomnak keletkezése és története *(Úgy van! Úgy van!)*, már ezért erkölcsi lehetetlenséggé teszi számunkra, hogy ezt a bizottsági javaslatot magunkévá tegyük és elfogadjuk.

A legutolsó választójogi mozgalom megindult a háború alatt a hõsök választójogának jelszavával, a harcosok választójogának követelésével. Ez volt a választójogi küzdelem kiindulása. Egyedül ez adott jogosultságot arra, hogy a háború alatt egyáltalában választójogi mozgalom keletkezzék *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*, mert ha a háborúval, a háború tanulságaival és eredményeivel a választójogi mozgalomnak nincs kapcsolata; nincs jogosultsága annak, hogy a háborúban, amely végre élet és halál kérdése, egyáltalában napirendre kerülhessen a választójog kérdése. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Micsoda logikai ellentmondás, micsoda erkölcsi lehetetlenség az, hogy mikor a választójog szõnyegre kerülésének egyedül a harcosok választójoga, egyedül a háború tanulságainak levonása volt az oka, most élénkbe kerül egy bizottsági javaslat, melyben épp ezt nem találjuk. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Ezt a bizottsági javaslatot elfogadhatja, magáévá teheti a túloldal, mert túloldalnak akkor is az volt az álláspontja, hogy a harcosok választójogát megtagadja, s hogy a háború alatt a választójog kérdésének napirendre tûzését egyáltalában nem tartja helyesnek és kívánatosnak.

Elfogadhatja ezt az álláspontot az is, aki a mi választójogi küzdeleinktõl távol állt, aki oldalt állott, ami a magyar politikában sokkal helyesebb volt gyakorlati szempontból, mint a küzdelemben való részvétel, mert a magyar politikában mindig volt olyan nézet, hogy a küzdelem kompromittál, mert az verejtékes, izzadságos vagy véres munka, az pedig a manzsetták tisztántartását megakadályozza, tehát sokkal helyesebb államférfiúi szempontból a küzdelmektõl távol állani, mert ez az érvényesülést megkönnyíti. Ezek is elfogadhatják azt a megoldást, hogy a választójogi küzdelemnek kiinduló pontja, a harcosok választójoga hiányozzék a javaslatból, – csak mi nem fogadhatjuk el *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*, akik itt többszörös vitákban állottunk helyt a harcosok választójogáért, mert mi önmagunkat szemfényvesztõknek

bélyegeznők, ha mi, akik e küzdelmeket folytattuk, beleegyeznénk abba, hogy a mi küzdelmeink kiindulási pontja megcsúfoltassék, olyan választójog keletkezzék, amely – akár 125.000 vagy akárhány ember kihagyásával, amint a javaslat statisztikai számsora mutatja, – bárkit azok közül, akik a fronton, a harctéren a hazáért teljesítették kötelességüket, ezen az alapon nem akar a választójogban részesíteni. (*Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.*)

Miért alakul egyáltalában kisebbségi kormány! Micsoda szükség volt arra, mikor ennek a Háznak van egy jelentékeny nagy többsége még jelenleg is és volt nagyobb többsége annakidején, midőn a kisebbségi kormány megalakult, micsoda szüksége volt tehát annak, hogy kisebbségi kormány alakuljon! Kisebbségi kormány mindig alkotmányos abnormitás; arra mutat, hogy abnormális politikai viszonyok állottak elő; kisebbségi kormányok jogosultsága alkotmányos monarchiában a korona és a fennálló többség közötti véleményeltérés, amely véleményeltérés így alkotmányos úton oszlattatik el házfelosztatás által, új többség alakításának kísérletével. Ez a konfliktus tényleg felmerült, mert hiszen Tisza István gróf t. képviselőtársam kormánya s a korona választójogi felfogása között – amint azt lemondása alkalmával a volt igen tisztelt miniszterelnök úr maga kifejtette, – egy differencia merült fel; ezen differencia nem volt eloszlatható másképen, mint azáltal, hogy kisebbségi kormány alakuljon, amely a kormánynak választójogi felfogását fedezze, a koronának, a királynak azt a felfogását, hogy Tisza István gróf kormányánál továbbmenő, gyökeres választójogi reformot akar.

Nos hát, t. képviselőház, így alakul a kisebbségi kormány, amelynek kell, hogy természetes tendenciája az legyen, hogy ezen a nemzet előtt teljesen felfedett konfliktust megoldja olyképen, hogy keresztülviszi a gyökeres választójogi reformot. Ennek helyében látjuk azt a megoldást, hogy kisebbségi kormány a többség véleménye szerint, a többség akarata szerint csinál választójogi reformot. Felmerül tehát az az igen természetes kérdés, hogy minek van szükség ily körülmények között arra a kisebbségi kormányra, (*Úgy van! Úgy van!*) Hiszen a kisebbségi kormány kizárólag a király és az akkori többség között a választójog terjedelme tekintetében felmerült konfliktus eliminálására keletkezett, mint egy alkotmányjogi ütköző (*Mozgás bal felől.*), hogy magyar szót használjak arra, amit t. képviselőtársam itt közbeszóláskép mondott.

Ha azonban ez a kisebbségi kormány a többség akaratát valósítja meg; – én mindig sokkal jobban szerettem az eredeti energiát, mint az átvitt energiát (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*), én sokkal kívánatosabbnak tartom a többség eredeti szándékának eredeti csomagolásban, eredeti formában való megnyilvánulását, mint hogy egy kisebbségi vezetőken keresztül jöjjön át hozzánk a többség akaratának érvényesítése. Ennek a kisebbségi kormánynak tehát mihelyt letér a gyökeres reform álláspontjáról, ennek a kisebbségi kormánynak mindenféle alkotmányjogi alapja megszűnt és többé nincs jogosultsága. Azért, amikor én ezt a javaslatot bírálom, különböztetek a többség és különböztetek a kormány között. Ha a többség szempontjából bírálom a javaslatot, azt mondom: kérem, a többség az 1913-as választójogi törvény szempontjából messzemenő választójogi novellát csinált. Az ő szempontjukból a dolog rendben van. Ha azonban a kisebbségi kormány és az azt támogató kisebbségi kormánypárt szempontjából vizsgálom a kérdést, ha ott alkalmazom a bírálatot, a mércét, akkor azt mondom: ez a bizottsági javaslat nem gyöke-

res reform, ez a bizottsági javaslat sem a választójog terjedelme, sem a választási eljárás tekintetében nem felel meg, sem az Esterházy-kormány, sem a Wekerle-kormány nyilvánosan vallott programjának, sem pedig a nyilvánosan tett Ígéreteknek. *(Taps a baloldalon.)*

A munkapárttól azt mondom tehát, hogy: abszolvo te, mert a munkapárt, megtagadva régi álláspontját, hogy a háború alatt egyáltalában nem hajlandó választójogi reformot tárgyalni, a maga erős konzervativizmusából engedett és csinált egy novellát az 1913-as törvényből, mely kétségtelenül kiterjeszti a választói jogosultak számát, sőt, amely az 1913-as törvény választási eljárási szabályait is lényegesen javítja. Az ő szempontjukból a novella által egy *határozott* lépés történt előre, de a másik szempont, a gyökeres reform szempontjából, azon szempontból, melyet az Esterházy-kormány úgy fejezett ki, hogy a választójogi reform ne egy kelletlenül és kényszeredetten megadott reform legyen, hanem szívesen, önként, nagy lélekkel és a jogkiterjesztés szellemében megadott reform legyen és a választások tisztaságát teljes mértékben biztosítsa, ezt a lelket, ezt a szellemet a bizottsági javaslatban meg nem találom és azért a kormánnyal és a kormányt támogató kisebbségi kormánypárttal szemben az abszolválást alkalmazni nem tudom. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Mi volt az eredeti javaslatnak alap gondolata és miben tér el a bizottsági javaslat teljesen ettől az alap gondolattól. Az eredeti javaslatnak ez volt alap gondolata: Leszámoltunk azzal a ténnyel, amivel egyesek nem akartak leszámolni, hogy valamikor Magyarországon is meg lesz a teljes általános választói jog; leszámoltunk ezzel a ténnyel és egy olyan választójogot kívántunk alkotni, mely nem egyszerre, hanem lépésről-lépésre, fokozatosan megközelíti az általános választójogot, amely fokozatosan megközelíti, lépésről-lépésre, tehát feleslegessé teszi az általános választójogért való további szakadatlan agitációt. Egy átmeneti időt kívántunk biztosítani, mely több évtizedre terjedt volna, mert az volt a nézetünk, hogy a teljes általános választójognak Magyarországon is elkerülhetetlenül el kell jönnie, mert Magyarország nem lehet sziget szemben az egész világgal, *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

Ez volt a választójog alap gondolata, ezt az alap gondolatot elfogadták s abban megnyugvást találtak mindazok, akik a választójog legszélesebbkörű kiterjesztésének is hívei; ők is megnyugodtak abban, hogy a teljes általános választójogot érvényesíteni nyomban nem lehet, mert belátták, hogy ez a választójog, amit mi akartunk eredetileg megcsinálni, fejlődésképes és idővel, évtizedek múlva harcok és megrázkódtatások nélkül mindent meghoz számukra, amit különben küzdelmekkel kellene kiküzdeni. Teljes megalégedés volt tehát nemcsak a parlament azon pártjaiban, melyek a választójogi mozgalom élén haladtak, hanem abban a pártban is, mely a parlamenten kívül áll, de jelentőségben van akkora, mint egy frakciója a parlamentnek.

De most hol találjuk a megnyugvást! Igen saját szerű reform az, melyet a bizottsági javaslat képvisel. Ez tudniillik megnyugtatja azokat, akiknek a reform egyáltalában nem kell, mert hiszen a tisztelt munkapárt azt az álláspontot képviselte, hogy a választójog kérdését a háború alatt egyáltalában nem kell szőnyegre hozni. Megnyugtatja tehát ez a választójog a reformelleneseket, csak azokat nem nyugtatja meg, akik a reformot követelték.

Itt fel kell vetnem ismét, amint már a kisebbségi kormány kérdésénél felvettem, hogy tulajdonképpen mire való a kisebbségi kormány,

mire való egy olyan reform, mely csak a reformelleneseket nyugtatja meg, a reformnak minden barátját ellenben felháborítja és egyiket sem elégíti ki? Miért verik költségbe magukat egy ilyen reform kedvéért! (*Tetszés és taps a baloldalon.*) Mert ajándékot adni annak, aki az ajándékot nem szívesen adja, sőt a fejünkhöz visszavágja, erre igazán nyugodtan mondhatni, hogy felesleges izgulás és feleslegesen verik költségbe magukat. Csak két logikai álláspont van: az egyik logikai álláspont az, hogy a háború alatt nem csinálók reformot; a másik politikai álláspont pedig az, hogy csinálók olyan reformot, amelyben megnyugszanak azok, akiknek csinálom. Én pedig nem azoknak csinálom, akiknek már van választójoguk, hanem azoknak, akiknek nincs. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*)

Polónyi Géza: A reformot az országnak csinálom.

Vázsonyi Vilmos: Micsoda értéke van egy olyan reformalkotásnak, amelynél a választójogi agitáció kezdődik nyomban utána, de pillanatig nem szunnyad? Az 1913-ik évi törvény megalkotásánál is azt hitték, hogy ez a kérdés végleg megoldatik és lekerül a napirendről. Pedig Apponyi Albert gróf akkori beszédében megjósolta, hogy ez a reform nem hoz megnyugvást. Mi értelme van olyan reformnak, amely nem nyugtatja meg azokat, akik a választójog kérdését a maguk agitációjával napirendre hozták? (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) Mert azoknak a pártoknak a véleménye talán számít valamit, amelyeknek a munkája, agitációja és harca nélkül általában a háborúban a választójog kérdése soha napirendre se került volna. Ha ezeknek a pártoknak véleménye nem jelent semmit sem, hát kiket nyugtattak meg? Azokat nyugtatták meg, akik nem akarták a választójogig reformot; de minket nem nyugtattak meg, nálunk nem hozzák nyugvópontra a választójog kérdését, hanem nyugvópontra hozzák azoknál, akiknél már azelőtt is nyugvópontra volt, akik már megnyugodtak abban és egészen jól érzik magukat a régi választójogi törvény mellett is. (*Igaz! Úgy van!*)

T. Ház! A választójogi eredeti reform ki akarta zárni ezen agitációkat. Azért vette fel a Károly-keresztesek választójogát, mert nem akarta, hogy megindulhasson egy agitáció, hogy az, aki a háborúban életét kockára tette, az nem jó választónak. Felvette a katonaviseit férfiaknak választójogát, mert nem akarta, hogy meginduljon egy agitáció, azzal a veszedelmes, kihegyezett jelszóval, hogy aki jó katonának, az jó választónak is. Szervezni akarta államilag nemcsak az analfabéta kurzusokat, hanem szervezni akarta a felnőttek állami népoktatását is, azt akarta, hogy a kultúra és a jog között kapcsolat legyen (*Helyeslés a baloldalon.*), hogy a kultúra terjedésével évről-évre, lépésről-lépésre, szaporodjék a joggal felruházottaknak száma.

Ezzel szemben mit csinált már most a bizottsági javaslat? Amíg a régi javaslat szerint az analfabétáknak, a 24 éven felüli írni-olvasni tudó férfiaknak 80 százaléka évtizedek múlva bekerült volna a választók közé, addig olyan módosításokat csinált a t. bizottság, amelyek arra irányultak, hogy a neki kellemetlen minden tényező, amely a választók számát, akár a kultúra terjedésével is, szaporítaná, elimináltassék. A t. bizottság munkája befejeztével büszkén hivatkozik arra, hogy biztosította azt, hogy bármennyire is terjedjen ebben az országban az iskoláztatás és a kultúra, az eddig a jogokból kizárt analfabéták közül csak 26.9 százalék fog időtlen-időig bekerülhetni a választók sorába, ellenben 73.1 százalék mindig ki lesz rekesztve. S miután ezt büszkén elmondotta, mint előnyt

az eredeti javaslattal szemben, más helyen kijelenti, hogy olyan választójogot alkotott, amely fejlődésképes. (*Mozgás a baloldalon.*) Ime, ebben van a fejlődésképeség kritikája, hogy ez olyan fejlődésképeség, hogy időtlen-időig a kultúra terjedésével is az analfabéták közül 73.1 százalék soha sem fog a választók közé bekerülni.

T. Ház! A nemzeti szempontnak kihegyezésében nagyon komplikálódott a lefolyt választójogi akció. Csodálatos, hogy midőn a javaslat a nemzeti szempont érvényesítésére olyan eszközöket kínált, amelyek egyúttal a választók számának szaporodását is idézték volna elő, ezeket az eszközöket a t. bizottsági javaslat visszautasította. A t. bizottságnak nem kell az államilag szervezett analfabéta-kurzus, bár ott magyarul tanítanak az írás-olvasást, nem kell, mert a magyar nyelvnek olyan terjesztése, amelyből választójog származhatik, konzervatív szempontból nem is kívánatos. (*Zaj a jobb- és a baloldalon.*)

A t. bizottság törölte az eredeti javaslatból nemcsak a négy elemet, hanem – a hat elemi álláspontjára helyezkedvén, – törölte a felnőttek állami népoktatásának szervezését is. Mert azt mondja a bizottsági jelentés indokolása, hogy minek ezt megszervezni, hiszen az írás-olvasás és egyéb jogcímek alapján úgyis hozzá jutnak ezek a választójoghoz. Hát először ez nem való, mert 21.9 százaléka a hat elemiseknek a jelentés szerint is kizárólag a hat elemi alapján lehet választó.

Hát lehetséges az, hogy ha mi az írás-olvasásra alapítjuk választójogunkat, hogy mi állandóan és időtlen-időig tudatlanságra építsük a nemzeti államot? (*Élénk tetszés és taps a baloldalon.*) Ez a legszégyenletesebb bűn volna a nemzeti állammal szemben. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon. Mozgás és zaj jobb felől.*)

Nekünk kötelességünk a kultúra terjesztése, kötelességünk, hogy a sötétséget, tudatlanságot mindenfelé eloszlassuk, a magyar nemzeti államnak létét azokkal az intézkedésekkel, amelyekről szoltottam, biztosítsuk, nem pedig az, hogy hasznot akarjunk meríteni a tudatlanságból. Kötelességünk a tudást, a kultúrát terjeszteni és nem helyesen járt el a t. bizottság akkor, amikor azért, hogy kevesebb legyen a választók száma, törölte az állami népoktatásnak, a felnőttek népoktatásának a törvény kény szererejével való szervezését.

T. Ház! Hogy a bizottságnak mennyire ily irányú volt a szelleme, hogy meg akart szabadulni minden olyan momentumtól, amely a választók száma apasztásának nem kedvezett, ahol valamely kulturális szempont érvényesült, erre nézve egy kicsi adat jellemző. Nincs elvi jelentősége, de jellemző.

A javaslat azt a gondolatot tartalmazta, hogy az írni-olvasni tudás igazolásánál használtassék egy az állam által kiadott könyv, amely a polgári jogokra és kötelességekre oktatja az illetőket. Mit kívántam ezzel elérni? Azt, hogy akinek kezébe kerül ez a könyv, és aki ebből tanul meg olvasni és annak segítségével írni, egyúttal az államnak közjogát is ismerje meg (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) és politikai tudása, alkotmányos felfogása erősödjék.

Kinek ártott ez az intézkedési És nem helyes-e, amikor a törvény arról intézkedik, hogy esetleg több helyen kell majd a könyvből olvasni, nem helyes-s, hogy így játszva az analfabéta-kurzusok segítségével akarom belevinni a népbe a politikai és alkotmányjogi tudást! (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Erre a bizottság ezt az ártatlan intézkedést, amelynek haszna nyilvánvaló, elveti, nem akarja, hogy ezen a réven egyszerűen

terjedjen a politikai tudás, hanem azt mondja, hogy maradjunk mi csak meg a négy elemi olvasókönyvnél. Bocsánatot kérek, az ily eljárásnak már az értelmét sem tudom megmagyarázni. Itt már csak egyszerűen az a szellem mutatkozik, hogy minél többet lerombolni, minél jobban közeledni az ősforráshoz, az 1913-iki törvényhez (*Úgy van! a bal- és a szélső-baloldalon.*), ahhoz minél hasonlóbba tenni a javaslatot.

T. Ház! A két javaslat közt a lényeges különbség tehát az, hogy az eredeti javaslat fejlődésképes volt és idővel belevitte volna, 20 százalékot kivéve, az analfabétákat, az analfabéta feldolgozatlan tömeget is; ez a javaslat pedig megakasztja ezt az eljárást. Az a számbeli differencia tehát, amelyet a bizottsági jelentés kimutat, hogy tehát az eredeti javaslat és a bizottsági javaslat szerint való választók száma között a különbség csak 437.000 volna, ki fogom mutatni, már pro nunc is téves, a jövőre nézve pedig, hogy mennyire nem áll meg, azt maga a bizottsági jelentés is kimutatja, amikor hivatkozik arra, hogy a javaslat törvényerőre emelkedése esetén az analfabéták közül időtlen-időig csak 26.9 százalék kerülhet be a választók sorába.

Tisztelt Ház! Ez a számbeli differencia, ez a 430.000 teljesen megbízhatatlan szám. Teljesen megbízhatatlan, mert csak rávilágítok a nyolcholdas birtokosok kérdésére. Ez egy nemzeti gondolata a javaslatnak, amely kizárólag a rutén és tót lakosságának kedvez. Erdélyt ez alkalommal külön jogterületként méltóztatik kezelni és azon országrészekre, ahol az úrbériség nem állott fenn, a nyolcholdas kedvezmény eredeti magyar nemzeti gondolatát nem terjesztették ki.

Hát a nyolcholdas birtokok statisztikája teljesen hozzátéve, mert van egy statisztikánk arról, hogy hány embernek van nyolc hold földje, de nincs statisztikánk arról, hogy hánynak van szántóföldje, kertje, szőlője, amint ez a jogcím meg van alkotva, erről egyáltalán semmiféle statisztikai felvétel nincs, úgyhogy aki ez alapon állapítja meg a nyolcholdas számot, egészen szuverénül vájkál a számsorokban és a saját tetszése szerint állapítja meg a számot.

Nem tudom, számbavették-e az önálló iparos és kereskedő választóknál a differenciát, – ahol különben helyeslem, hogy egy féléven keresztül való gyakorlása az iparnak vétetett fel jogcímnek, – nem tudom, számba van-e véve a kiszámításnál; nincs számba véve általában a domicium, de különösen nincs számbavéve az összeírásnak rendszere, amelyet a bizottság elfogadott és amely összeírás rendszere az eredeti számsorozatot teljesen halomra dönti, mert a kényszerösszeírás helyébe a látszat szerint való hivatalos összeírást statuálja, a kényszerösszeírásnak valóságos elejtésével, ellenben a jelentkezéseken alapuló választójog statuálásával. Azt pedig mindenki tudja, aki ismeri a választójogot gyakorlatban, hogy a jelentkezés alapján készült listák és a hivatalból készült listák közt a differencia 30-40 százalék. Mert a jelentkezés igen nagy fáradságba kerül és az eredeti javaslatnak éppen az volt a célja, kényszererővel bevinni mindenkit, akinek választói jogosultsága van, a választók sorába, hogy ez ne legyen írott malaszt és ígéret, hanem tényleg fel legyen ruházva az a választójoggal, akinek a törvény választójogot ígért.

Nos hát, t. Ház, már most vizsgálom a további eltéréseket. Nem kívánok a négy elemi és a hat elemi kérdésével foglalkozni. (*Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélső-baloldalon.*) Hiszen ezt a kérdést már letárgyal-

tuk a bizottságban. A négy elemi és a hat elemi közt a differencia egészen világos mindenki számára, világos az is, hogy a hat elemi nem jelent magyarságot, mert én bebizonyítottam a bizottságban számsorokkal, hogy a nemzetiségi hat elemi végzeteknek több mint 55 százaléka még csak magyarul sem tud beszélni, ne tessék tehát a hat elemi magyar választó jogképen árujni. Ezt a kérdést most bővebben tárgyalni nem kívánom, mert inkább arra helyezem a súlyt, hogy oly részekről beszéljek, amelyek újabban merültek fel, nem pedig olyanokról, amelyekről a nézetemet már másutt előadtam.

A Károly-keresztesek kérdésétől eltekintve, a békés katonai jogcím mellőzésétől eltekintve, a legnagyobb eltérés a mezőgazdasági munkások és cselédek számánál van. Megmagyarázom, hogy miért.

Az eredeti javaslatban erre a külön jogcímre alapján véve szükség sem volt, mert a négy eleminek jogcíme, amely 2,627.000 embert foglal magában, a Károly-keresztesek jogcíme és a békés katonai szolgálat jogcíme természetesen az írni-olvasni tudó mezőgazdasági munkások és cselédek egész tömegét vitte be a választójogba (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), úgy, hogy csak 27.000 maradt, aki egyáltalában külön választójogi jogcímen került volna be az írni-olvasni tudók közül a választók közé.

De a helyzet megváltozott teljesen abban a percben, amikor a négy elemi helyett a hat elemi jön, aminek csak 1,400.000 huszonnégy éven felüli férfi felel meg. Megváltozott, amikor a Károly-kereszt, mint a felnőttek jogcíme egyáltalán töröltetett, és a kiskorúak számára mint korengedély szerepelt és megváltozott, amikor a katonaviselteknek választójoga töröltetett. Ha tehát szűkítettük a hat elemivel, szűkítettük a katonai jogcíme kihagyásával, ennek logikája nem az lett volna, hogy most a mezőgazdasági munkások számára az eredetnél még szűkebb jogcímet teremtsünk, amelynek az eredetiben is a mezőgazdasági munkások nagy része nem tud megfelelni, csak a mezőgazdasági cseléd, ehelyett azonban a javaslat itt is, – a négy elemi és a Károly-keresztesek elejtése után, – a szűkítés területére lép és azt, aminek még lett volna értelme vagy helye az eredeti javaslat szerint, azt a szűkítést a sokszoros szűkítés után is megcsinálja, az „öt évből három év” helyett a négy évből három évet és ehhez hozzáteszi, hogy legfeljebb három gazdánál. Ilyen körülmények között az összeírásnál is, valamint az anyagi választói jognál is, a mezőgazdasági munkások és cselédek számánál történik a legnagyobb választójogirtás a bizottsági jelentés szerint készült választójogi javaslatban.

T. Ház! A legjobban azt helytelenítem, hogy a javaslat a mezőgazdasági munkások és cselédek választójogánál szűkkeblű. Mert, amint már bátor voltam rámutatni, amúgy is sújtja őket a négy elemi kihagyása és sújtja őket a Károly-kereszt és a békés katonai jogcím kihagyása is. Általában az én nézetem az, hogy választói jogot nemcsak annak kell adni, aki a választói jog kiküzdésére szervezkedik, hanem annak is, aki ennek kiküzdésére megszervezte még nincs.

A munkásság a szociáldemokrata párt által szerveztetett meg s a választói jognak az ipari munkásság részére a maga egészében való megadása, a szociáldemokrata párt előnyére fog jutni, amit én nem sajnálok, de tényként kívánok megállapítani. Hát tessék ezt megismételni a mezőgazdasági munkásoknál, (*Úgy van! balfelől.*) Tessék azokat is a szervezkedésre utalni, az ipari munkások példája szerint és akkor meg fogják

kapni nem holnap és nem holnapután, de egy bizonyos idő múlva azt, hogy ott is szervezkedik majd a szocializmus és ugyanazokat az eredményeket fogják elérni, amiket elértek az ipari munkások választó jogánál amikor annak megadása kizárólag szociáldemokrata szavazatokat jelent.

Ez a felfogás emlékeztet engem arra az osztrák optimista politikusra, aki Ausztriáról, melynek most hatalmas szociáldemokrata pártja van, azt mondotta egykor: „Bei Bodenbach hört die soziale Frage auf.” Németországban virult akkor a szociáldemokrácia, s azt kívánta e mondással jelezni a kiváló jós, hogy a szociáldemokráciának Ausztriában nincs talaja, mert ott az erős loyális, a fekete-sárga hazafiság megakadályozza, hogy valaha is gyökeret veressen a szocializmus.

Ez a Bodenbach-felfogás nyilvánul meg abban, mikor azt hiszik, hogy a városok Bodenbach-jánál a szocializmus megszűnik és a szociáldemokrácia meg fog állni a városoknál. Nem fog ott megállni és minél később fogják a mezőgazdasági munkások és cselédek választójogát kiterjeszteni, annál termékenyebb talajra fog hullni a szociáldemokrata párt agitációja és ott is kész szervezetet fog találni az a választójogi kiterjesztés, amelynek egykoron meg kell jönnie, de amelyből aztán ezen tisztelt polgári pártoknak itt semmiféle hasznuk nem lesz. *(Úgy van! balfelől.)*

Tisztelt Ház! Az összeírásnál, mint bátor voltam már rámutatni, nemcsak elejtették azt, hogy egyesek nem tartoznak igazolni az írás-olvasást, ami pedig különösen az iparosoknál, ipari munkásoknál és alkalmazottaknál teljesen jogosult volt, hanem elejtették a számlálólapokkal való kényszerű összeírást is. Hogy az írás-olvasás igazolása olyanoknál, is, akikről kétségtelen, hogy tudnak írni és olvasni, zaklatás, az egészen bizonyos. Mert nekem akármit mond az a tisztelt statisztika, mely a nem; iparigazolványos iparosokat és a vándor iparosokat is beleszámítja az iparosok és kereskedők közé, nincs józan ember, aki elhiszi, hogy van iparos és kereskedő, aki írás és olvasás nélkül mai nap egyáltalában boldogulni képes, vagy írni és olvasni nem tud. Ezekkel szemben tehát egészen felesleges zaklatás az írás-olvasás kikötése.

Én azért, miért a zaklatástól meg akartam ezen elemieket kímélni, mert nem akartam őket párteemberekből álló összeíró-küldöttségek zaklatásának kitenni, – mert igenis párteemberekből áll *(Élénk helyeslés balfelől.)*, – egyszer az én pártomból, máskor a másiktól – mert nem akartam alkalmat adni arra, hogy zaklassák őket, nem; akartam semmit az összeíró-küldöttségnek tetszésére bízni, hanem a törvény és jog uralmát akartam az összeírásnál statuálni, hogy mindenki megtalálja a jogát. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Tisztelt Ház! Valóságos játékot csináltak a számlálólapból. Az eredeti javaslat szerint mindenki, aki választó, kiállítja a számlálólapot és büntető szankció alá lévén helyezve, hogy azt sajátkezűleg kell kitöltenie, nagyon természetes, hogy ezáltal az írás-olvasás tudásának is bizonyítékát adja mindaddig, míg nem merül fel kétség arra nézve, hogy ez tőle származik, vagy amíg nem merül fel kétség arra nézve, hogy rendelkezik-e az írás és olvasás tudásának azon mértékével, amelyet a törvény tőle követel. A t. bizottság erre a számlálólapokat meghagyja, de azt mondja, hogy ötvenként fognak számlálólapokat csinálni, hogy statisztikánk legyen, egybe fog ez esni a statisztikai hivatal népszámlálási felvételeivel. És mily roppant komoly jelentőséget tulajdonítanak a

számlálólapoknak! Mert míg az eredeti javaslatban az volt mondva, hogy aki kiállította a maga számlálólapját, azt ha nem veszik fel a választók közé, a központi választmány tartozik értesíteni arról, hogy nem lett felvéve, addig azt mondja a t. bizottsági javaslat, hogy ez felesleges. Hiszen a t. összeíró küldöttség eldobhatja az összes számlálólapokat, ha nem tartozik kutatni és vizsgálni, hogy a számlálólapokban foglalt adatok valók vagy nem valók-e.

Ha nincs annak jogi jelentősége, hogy én azt a számlálólapot kitöltöttem, ha nincs meg a jogom, hogyha én jelentkezem a számlálólap kitöltésével arra, hogy választó akarok lenni, engem! aztán értesítenek arról, hogy neon vetek fel a választók közé és én ennek következtében megtehessek minden lépést arra, hogy mégis felvehessenek: mire való akkor ez a játék? Csak azért, hogy azt a látszatot tartsák fenn, mintha a hivatalból való összeírást, a kényszer-összeírást tényleg megcsinálták volna! Hát nemi csinálták meg, mert azok az ügynevezett hivatalos adatok, amelyekre nézve a bizottsági javaslat is intézkedik, amint már rámutattam!, ipari munkásra, mezőgazdasági munkásra, cselédre, továbbá a pusztán kultúrcenzus alapján állókra egyáltalában nem vonatkozhatnak. És belerakják a javaslatba a bejelentőhivatalokat az élet és a gyakorlat tapasztalatainak szuverén megvetésével. Ez ismét csak a látszatokkal való dolgozás.

Én már másutt megmondtam, hogy az írni és az olvasni tudásra alapított választójog, ha nem jár annak nyomán a választók kényszer-összeírása és mindazon kategóriák felmentése az igazolás kötelezettsége alól, amelyeknél bizonyos, hogy az írás-olvasás igazolásának tőlük való megkövetelése egyszerűen csak zaklatás jellegével bír, a világ legnyomorultabb választójoga. (*Helyeslés balfelől.*) Már a régi választójog szerint, amely a nyilvánkönyvekben vezetett adatokra, adózási alapra vagy birtokalapra volt alapozva, egyszerűen ki volt írható a nyilvánkönyvekből az, hogy ki a választó. Gyerekjáték volt tehát a hivatalból való összeállítás. Kiterjedt választójog mellett, ha nemi olyan jogcímekre alapítjuk a választójogot, amelyek felől nyilvánkönyvek vezetettek, vagy kényszerösszeírást kell csinálni, vagy pedig a törvény ígérete, hogy ennyi meg ennyi embernek adok választójogot, írott malaszt, káprázat az egész (*Úgy van! Úgy van! balfelől.*), amelynek az élet, valóságához semmi köze. Ezért van az, hogy az írás-olvasásra alapított választójog ma már tulajdonképen alig áll fenn valahol, (*Úgy van! Úgy van! balfelől.*)

Olaszországban is csak mintegy részletképpen áll fenn a választójog, mert hiszen a 30 éves analfabéták szavazván, ezeknek tömege már az általános választójoggal kerülnek be. Fennáll még Portugáliában is, de másutt írás-olvasásra alapított választójog nincs. Én kényszerültem arra, hogy az írás-olvasáshoz kötött választójoghoz forduljak, mert akkor, amikor egy kompromisszumos javaslatot kellett csinálnom, s amikor nemzeti szempontokat kellett figyelembe vennem, bármennyire nem helyeslem azt, hogy a kulturátlanságból mi előnyöket szerezzünk, hozzá kellett fordulnom, mert én ezt a magyarság szempontjából kielégítőnek és helyesnek találtam. De hozzátettem a kényszerösszeírást, hozzátettem az igazolás alól való felmentést azoknál, akiknél magától értetődik, hogy írni és olvasni tudnak. Enélkül megtagadom; az írás-olvasásra alapított választójogot, miért ezek kísérete nélkül, az ezekkel való összefüggés

nélkül a Jogfosztásnak, a választók kiirtásának és a hamis listáknak választójoga. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A bizottsági jelentés teljesen elejtette az összeírásnál a valódi hivatalos összeírást, mert a hivatalos összeírás abból áll, hogy a hivatalok segítik a választót választójogának elérésében; ezt a nyomozást az egész vonalon kiirtja. A bizottsági javaslat azt mondja, hogy sent a jegyző nem tartozik nyomozni az összeírásnál, sem) pedig az összeíró küldöttség-nem tartozik nyomozni, mindenki maga szerezzé be a dolgait. Ha valaki azt kívánja, hogy az elemi iskolai bizonyítványt helyette beszerezzék, akkor legyen kegyes azt egy külön kérvényben kérni előjárósága útján, vagy közvetlenül a központi választmánytól.

Ezek azok a rendelkezések, amelyek látszatra úgy hatnak, mintha mi segíteni akarnánk a jogot kereső polgáron, melyek lényegileg azonban megnehezítik számára, hogy megtalálja jogát.

T. Ház! A bizottsági jelentés azt mondja, hogy a választások tisztaságára vonatkozó intézkedéseket nemcsak fentartotta, hanem még hatályosabbá is tette. Ez a kijelentés ismét igen nagy optimizmusra vall. hogy legyenyhébben fejezzem ki magamat, mert meg fogom világítani rövidesein, hogy mennyiben javított a bizottság javaslata a választások tisztaságára vonatkozó intézkedéseken. Elsősorban miként az összeírásnál, a szavazatszedő küldöttségek összeállításánál az a haragos tendencia mutatkozott a néptanítókkal szemben, a választások tisztaságának biztosítására kitétek a bírákat a központi választmányból, valamint kitétek a bírákat a titkos szavazásnál az összes szavazatszedő küldöttségek közül, a nyilvános szavazási kerületekben pedig a főküldöttségek közül.

A bíró szerepe a törvényesség bizalmiférfiának szerepe. Nem volt a bírónak aktív szerepe, nem volt beledobva a pártküzdelmekbe, nem volt az a hatásköre a javaslat szerint, hogy intézkedett volna, de ott volt, miint a törvényesség öre, mint a törvény által delegált bizalmiférfi. Erre azt mondja a bizottsági jelentés, hogy a közigazgatás férfaival szemben táplált jogszerűtlen bizalmatlanság, hogy a központi választmányban indifferens bírót akarunk alkalmazni. Én igenis ilyen bizalmatlan ember voltam tényleg, még pedig az élet tapasztalatai alapján. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Mert a mélyen tisztelt választási elnökök közül emlékeztem a magaméra, emlékeztem a régiekre; nyugodjanak békében, nem akarok közismert neveket emlegetni *(Helyeslés balfelől.)*, emlékszem a régi felvidéki s alföldi elnökökre és más választási elnökökre. s tudom azt, hogy igenis rászorulnak arra, hogy a törvényesség bizalmiférfit ott legyenek. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Az élet tapasztalatai alapján, azoknak eleget téve kellett tehát ezt kívánnom, az 1912-iki ellenzéki választójogi megállapodások szerint ezt a szerepet akartam a bírónak adni, amely őt teljesen távol tartja a pártküzdelmektől, mert nem intézkedik, hanem egyszerűen figyel a választás törvényességére.

A titkos szavazásnál, amely kipróbálva még nincs, és amelynél rettenetes választási visszaélések egészen új lehetősége tárul fel *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*, fokozottan szükségesnek találom, hogy a választás eredményének meg nem hamisítását biztosítandó, ott legyen a bíró, mint ellenőrző fórum, hogy nála legyen az urna kulcsa, hogy ott legyen a szavazatok összeszámlálásánál és *borzadállyal gondolok oly titkos szavazásra, ahol a bizalmiférfit hatáskörét nagy mértékben nem fogják kiterjeszteni és ahol nem lesz ott a bíró mint ellenőrző közeg. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A választások tisztaságát fokozza a javaslat a bizottság jelentése szerint azzal, hogy a választási elnöknek teljes szabadságát ismét helyreállította. Épp olyan ez, mint az összeíró küldöttség közismert szuverenitása. Hisz nekem is volt már befolyásom arra, hogy ki legyen összeíró küldöttség tagja. Tudom, hogyan keletkeznek: pártalapon keletkeznek. Az összeíró küldöttség, a szavazatszedő küldöttség egyaránt az egész országban, mint a központi választmány is, a politikai pártok mérkőzése alapján keletkeznek. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

A választási elnök tekintélyét akarják megőrizni. Hogyant Ahol én például a javaslatban azt mondom, hogy ha a választási elnök azt állítja, hogy a választásnak akadályai vannak, – és ezzel meghiúsít egy választást, – mert esetleg a pártjának rosszul áll a szénája s ezért kegyeskedik csináltatni egy mulázadást, hogy pártjának a kisebbsége ki ne derüljön (*Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), amire már igenis volt eset, erre nézve a javaslatba beleteszem, hogy ilyen esetben óráról-órára tartozik megkísérelni a választás folytatását. A bizottság ezt az ártatlan, becsületes intézkedést hagyja el azzal az indokolással, hogy ez az elnök tekintélyét sérti. Hát tiszteltetem az elnök úr tekintélyét. Nekem az ő tekintélye mellékes. Nekem a választás tisztaságának a megóvása és a törvényesség a fontos. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Már most itt vannak a bizalmiférfiak. Ebben a tekintetben megint helyreállították az 1913-as törvény intézkedését, visszatértek az eredeti forrásokhoz: a bizalmiférfit megint arra a szerepre van kárhóztatva, hogy csak akkor szólhat, ha az elnök megengedi. Ellenben a végén, amikor a választás már be van fejezve, és amikor a boncjegyzőkönyvet állítják ki (*Derültség.*), akkor abba felvételheti a maga észrevételeit. Hogy ez a megjegyzés nemi merőben szarkasztikus, nem igazságtalan viccelődés, azt mutatja az, hogy például a titkos szavazásnál az utólagos felszólalás értéke semmi. Ausztriában minden választónak megvan a joga, hogy figyelmeztetheti a szavazatszedő küldöttség elnökét, hogy ez az ember, aki most itt áll ön előtt, jogtalanul akar szavazni; ez csal, más helyett a, kar szavazni, nem azonos az illető szavazóval.

Minden választónak populáris akciója van; nem is kell bizalmiférfinak lennie, csak jelen kell lennie a teremben. Nálunk a bizalmiférfit sem teljesítheti ezt a szerepet, csak elnöki engedéllyel. Ha most titkos szavazásnál az elnök nem adja meg neki az engedélyt, akkor majd a választás befejezése után diktálhatja csak jegyzőkönyvbe, hogy ez meg ez az ember nem volt azonos azzal, akinek a nevével jelentkezett. Tessék most annak a szavazatát megállapítani titkos szavazás mellett! Hiszen e titkos szavazásnak az az egy hátránya megvan a nyilvános szavazással szemben, hogy a választási visszaélések represszív módon sokkal nehezebben állapíthatók meg, mint nyilvános szavazás mellett, ahol még hosszú idő után is ki lehet deríteni tanúkihallgatásokkal az igazi tényállást. A bizalmiférfit nemi lehet ily siketnéma szerepre kárhóztatni. A bizalmiférfit vexatorikus fellépése ellen meg kell adni az elnöknek a jogot, viszont a bizalmiférfinak is meg kell adni a jogot, hogy akkor, ha arról van szó, hogy valaki valamely más szavazó helyett akar leszavazni, akkor kijelentve előre az elnöknek, hogy csak erről van szó, ezt hosszú érvelés nélkül, tisztán a tény megállapításával leszegezhesse. De ha ezt a jogot nem adjuk meg a bizalmiférfiaknak, akkor nagyon sokszor alkalmat fogunk adni a visszaélésekre.

Roppant könnyedén törölte a bizottság azt a rendelkezést is, ame-

lyet hosszú töprengés után vettünk be a javaslatba, és amelynek kigondolása nem volt olyan egyszerű, mint a kitörlése, hogy tudniillik a választói igazolványokat kézbesíteni kell a választónak, már a választás napja előtt hosszabb idővel, és hogy értesíteni kell a küldöttség elnökét arról, hogy kinek nem volt kézbesíthető az igazolvány és milyen okból. Miért vettem fel ezt a javaslatba! Megvan az indokolásban: hogy a választási csalásokat lehetelenné tegyem. *(Helyeslés.)* mert amidőn posta vagy kézbesítő útján a választási igazolványokat sok nappal a választás napja előtt kézbesítik, a kézbesítőt megjegyzik, nem volt kézbesíthető, mert az illető meghalt, vagy Amerikába ment, vagy elköltözött, vagy súlyos betegen fekszik egy kórházban. Ez tájékoztatás az elnöknek. Ha azután jön egy szédelő, aki le akar szavazni más helyett, ott van az elnök kezében annak a bizonyítéka, hogy ez csak szédelő lehet, miért hiszen a kézbesítő jelentése szerint az illető akadályozva van a szavazásban. Pajzán könnyedséggel törölték ezt a rendelkezést; azt mondják, ha komoly szükség lesz rá, a végrehajtási utasításban gondoskodnak róla.

És ismerem a választásokat. Sokszor mondják, hogy nem ismerem a falusi választásokat. Ismerem azokat is. Kétszer buktam meg falusi kerületben, elég alkalmaim volt megismerni. *(Derütség.)* Keresztülmentem választáson az Alföldön is, a Felvidéken is és egyik helyen a hegyaljai bornak, a másik helyen pedig a szegedi paprikának nagy hatását tanulmányozhattam a politikai meggyőződés kialakulására: Sárospatakon és a szegvári kerületben. *(Derütség.)* Tudom, hogy a fővárosban egy kiváló kortes, amikor a plurális választói jog kérdése szóba került, fitymálva jelentette ki: Hát mit gondolnak az urak? A belgák találták ki, vagy Andrassy Gyula grófnak jutott ez először az eszébe? Mi a mi kerületünkben már régen megcsináltuk a plurális választójogot. Nálunk alig van polgár, aki legalább kétszer ne szavazott volna. *(Derütség.)* A pártok előre kipuhatólják, kik azok, akik elköltöztek, akik meghaltak, akik helyett nyugodtan lehet nagyvárosban leszavazni, mert nincs, aki ismerje őket és konstatálhatná a személyazonosságukat. Ilyen körülmények között igenis ennek a csalásnak és visszaélésnek akartam elejét venni azáltal, hogy a kézbesítés eredményei ott legyenek a küldöttség elnöke előtt és a többszöri leszavazás lehetetlen legyen. A választások tisztaságának fokozására ezt a rendelkezést is törölték, hogy ilyen módon a plurális választójog a szinguláris választójog ellenére is érvényesülhessen a gyakorlatban és a „Feltámadunk” jelszó, amely a választásnál annyira érvényesül, szintén diadalt arathasson s hogy necsak a kövek szóljanak, hanem a holtak is szavazzanak, *(Úgy van! a baloldalon.)*

Az elnök tekintélyének emelésére eltörölték a javaslatból a törvényes záróórát is. Letértek még az 1913-as törvény álláspontjáról is, amely ismerte a törvényes záróórát, és visszatértek az 1874-es törvény álláspontjára, amely a törvényes záróórát nem ismeri, hanem az elnök tetszésére bizza, hogy ő tűzzön ki elnöki záróórát azon esetben, ha a szavazók szerinte gyéren jelentkeznek, amely záróóra egy órától két óráig terjedhet. Már a kúriai bíraskodásról szóló törvény egyes intézkedései rámutattak arra, amit mindnyájan tudunk, hogy törvényes záróóra nélkül sok helyen felmerülhet a záróórával való visszaélés lehetősége. A küldöttségi elnök a záróóra kitűzésénél aszerint igazodik, hogy vajjon milyenek a konstellációk. A választást is lehet nyújtani is, siettetni is. Nemcsak a bizalmiférfinak, de az elnöknek is módjában áll ez, mert az elnök is tehet fel kérdéseket és nyújthatja ilyen módon a választást.

Én már láttam egy olyan választást, mely két nap és két éjjel tartott, annyira elnyújtotta ezt a választási elnök. Most a szavazás decentralizációja mellett felújítani ismét azt a korszakot, mikor az egész ország visszhangzott azoktól az ellenzéki panaszoktól, hogy az elnökök a záróra kitűzésével visszaélést követtek el, hogy a zárórát akkorra tűzték ki, mikor még lehetett arról szó, hogy ezek vagy azok szavazatukat érvényesítsék, vagy pedig egyeseket visszatartottak valamely ürüggyel, hogy kellő időben ne juthassanak a szavazáshoz és az elnöknek módot adni arra, hogy ha ne jri tetszik, azon a címen, hogy szavazók nem jelentkeznek, 12 óraker vagy 2 óraker délután befejezhesse a választást, ez lehetetlen. *(Felkiáltások jobbfelől: Az eredeti javaslatban volt!)* A javaslat a törvényes zárórát nyolc órában állapította meg és azt mondta, hogy ha vannak még szavazók, azok leszavazhatnak.

Tisza István gróf: De korábban kitűzheti!

Vázsonyi Vilmos: Majd rá fogok térti. Tudom, hogy méltóztatott ezt indítványozni a bizottságban. Ismét nem tétélezek fel semminemű rosszhiszeműséget az indítványnál, de ha a célzat az, amint nem kétlem, hogy akár éjfélig is szavazhassanak, ha van elegendő választó, azt el lehet érti a törvényes záróra megtartásával, egyetlen különbséggel, amire rátérek.

A választások tisztaságának biztosítására nem szolgál továbbá a bírói garancia kihagyásán kívül a fuvardíjnak, a fuvarozásnak fenntartása. Itt valami sajtószertűséggel állunk szemben. Mintha a szavazás nem decentralizaltatnék, mintha nem csinálnánk szavazóköröket, még mindig arra az álláspontra helyezkedünk, mint a központi szavazás idején, hogy be kell fuvarozni a választót.

Először is az az észrevételem a fuvardíjak fentartására, hogy tessék a szavazóköröket mesterkedés és egyéb tendenciák nélkül úgy megállapítani, hogy azok topográfiailag úgy alakuljanak, hogy a választónak minél könnyebb legyen a szavazás helyére való eljuthatás.

Matta Árpád: Minden körjegyzői székhelyen legyen szavazókör!

Vázsonyi Vilmos: Ez nem elegendő, mert topográfiailag úgy alakulhat az a körjegyzőség, hogy közben heglánc van. De tájak szerint és utak szempontjából úgy kell megállapítani a szavazóköröket, hogy oda a választók könnyűszerrel eljuthassanak.

Midőn a kúriai bíraskodást tárgyalták, annak idején Szilágyi Dezső csak abban taláta indokoltágát az úgynevezett szükséges ellátásnak és fuvarpénznek, hogy nálunk volt még egyedül központi a szavazás. Ezt egy beszédében el is mondta, melyet én egy régi munkámban a szavazás decentralizációjáról idéztem. Kizárólag ebben taláta jogosultágát. De hogy a szavazást decentralizáljuk és decentralizált szavazás mellett, midőn módunkban van úgy csinálni a szavazóköröket, hogy mindenki gyakorolhassa szavazati jogát, tág kaput nyissunk arra, hogy egyesek a fuvardíjjal korrupciót követhessenek el, azt nem értem, és ha egész Európában sikerült a szavazást decentralizálni és nem mutathat senki egyetlen választójogi kódexet sem, melyben a fuvarozás hasonló intézménye fennállana, akkor ismét nem tudom megérteni, hogy csupán a magyar géniusz volna az, mely közjogot fuvarozás nélkül nem képes gyakorolni. *(Helyeslés balfelől.)* Ezt talán mégsem lehet a nemzeti szellem érvényesülésének tekinteni és én legalább lemondok arról, hogy a magyar dicsőség úgy érvényesüljön, hogy egész Európában csak

Magyarországon nem lehet másképen szavazni, mint csakis a fuvarnak fentartásával.

A választójog kiterjesztése feltétlenül a választási legális költségeknek szaporodásával fog járni, mert azok a pártok, azok a férfiak, kik nem alkohol útján és nem arany útján, bár talán kissé időszerűtlen most aranyról beszélni, de mondjuk nem a bankók útján szólnak a választók lelkiismeretéhez, kénytelenek lesznek a legális agitáció eszközeit alkalmazni, ezek az eszközök pedig, mint a pártszervezet, pártiroda fenntartása, plakátok, iratok, felszólítások, röpiratok, körlevelek a választók számának szaporodásával a legális költségek szaporodását vonják maguk után. Annál szükségesebb tehát, hogy eltűnjenek mindazok a választási kiadások, melyek a magyar választásoknak úgynevezett lakodalmi költségei. Mert hiszen a magyar választás eddig a lakodalom és a népünnepély, vagy legalább a majális jellegével bírt egyes vidékeken. Azt hiszem, hogy arra semmi szükség nincs, és a poézis és romantika ezen eltűnését talán senki sem fogja elsiratni, vagy csak azok siratják, kik a Bakony betyár-romantikájának eltűnését is és a Patkó Bandi-féle legendának eltűnését is fájlalják, azok fájlalják, ha ezen heje-huja, dinom-dánom, lakodalom, a megfizetett fehér ruhás leányok, a megfizetett dobogó, melyről a szónokot lelkesen üdvözik és a megfizetett bandérium eltűnnek a magyar választás történetéből.

Lehet tehát úgy megcsinálni a szavazókörök decentralizációját, hogy erre semmi szükség nincs. Én azt az expedienst ajánlottam arra a nagyon ritka és kivételes esetre, ha nem lehetne egy szavazókört topográfiailag úgy megcsinálni, hogy minden választó bejöhessen gyalog is, ha neki tetszik választani, hogy ilyen esetben az úgynevezett közfuvar alkalmazzuk. Erre azt mondja a bizottsági jelentés, hogy ez először is nagy visszaélésekre adna alkalmat, másodsor nagyon sokba, milliókba kerül. A kivétel kerül milliókba! Hisz ez a legkivételesebb esetekre volna szorítva. Visszaélésekre vezet! Persze, hogy lehetne visszaélésről szó amellett a nagyszerű rendelkezés mellett, amely megengedi, hogy egypár gazdag embernek a pártja lefoglalja az összes fogatokat s elszedje a másik párt elől (*Úgy van! Úgy van! balfelől.*), amint az például a fővárosban is mindennapos a választások idején, hogy lefoglaljuk az összes kocsikat. Vagy például valamely helyi érdekű vasútról van szó, vagy egy kis vasútról, amellyel valaki rendelkezik s egy kis trüffel az egyik pártnak átjátsszom!, úgy hogy csak az a párt mehet be.

Lehet-e a választást a szavazás decentralizációja mellett általában olyannak tekinteni, ahol az elemek játékától, attól, hogy van-e valahol jégzajlás vagy árvíz, vagy megdagad-e egy folyó, vagy attól, hogy kapnak-e kocsit vagy sem, legyen függővé téve az országban az alkotmányos mérkőzés eredménye! Úgy kell megcsinálni a szavazóköröket, hogy mindenki bejuthasson. Ha pedig outsiders számára kell intézkedni, az intézkedés nem lehet más, mint a közfuvar. Szabadjára eresztieni azt a bizonyos 5 kilométeren túl kezdődő korrupciót annyit jelent, hogy ismét visszaállítjuk a régi választási rendet. (*Helyeslés balfelől.*)

A garanciák emelésére történt az is, hogy a leggyakoribb választási visszaélés tekintetében, amelyről az eredeti javaslat úgy intézkedett, hogy nem elégszik meg azzal, hogy a közhivatalnoki visszaélést itt fegyelmi vétségnek deklarálja, hanem deliktumának, a bizottsági javaslat helyreállítja azt, hogy itt csak fegyelmi vétségről van szó. Én ismét teljes objektivitással megállapítom, hogy a fegyelmi vétségek tekintetében a

bizottsági javaslat is jelentékeny haladást képez az 1913-iki javaslattal szemben, sőt még bizonyos pótlásokkal keresztülvitte azt az egész vonalon, hogy a tisztviselő választási visszaélései fegyelmi szempontból a közigazgatási bíróság elé tartoznak úgy a fegyelmi eljárás megindítása, mint a fegyelmi ítélkezés tekintetében. A garanciát azonban kiemelték, fegyelmi vétségévé tették azt, ami egyenesen bűn, ellenszegülés a törvény határozott parancsával szemben. A törvény tiltja azt, hogy közigazgatási tisztviselő résztvegyen körmenetekben, választók beszállításában, elnöke legyen pártgyűlésnek, stb., amint az ismeretes szakasz ezeket a tilalmakat felsorolja.

Olyan világos a tilalom, hogy itt nem fogadok el semmiféle mentéseget attól, aki ezzel a világos tilalommal szembehelyezkedik. Aki mint közigazgatási tisztviselő tudja azt, hogy a törvény tiltja neki, hogy pártgyűlés elnöke legyen és megteszi; aki tudja, hogy a törvény tiltja, hogy ő körmeneteket vezessen és ezt megteszi; aki tudja, hogy a törvényt tiltja, hogy ő a választókat bevezesse és megteszi, annak fegyelmi jár, dorgálás talán? Hisz ez az első foka a fegyelminek! Vagy pénzbüntetési Nem! Erre jár legalább az az egy esztendő, amelyet kiszabott az eredeti javaslat, a politikai jogok felfüggesztése és a hivatalvesztés. Tessék leszokni a választások befolyásolásáról és tessék a törvény nyílt parancsát követni, nem pedig azoknak ellenszegülni. (*Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Balla Aladár: Dorgálás és igazgatósági tagsági állás jár!

Vázsonyi Vilmos: A választások tisztaságának garanciáját fokozta továbbá azáltal is a bizottsági javaslat, hogy a titkos szavazásra vonatkozólag halasztási álláspontot foglal el, amely álláspont azonban, hogy véglegesen mi lesz, azt én a bizottság tárgyalásaiból már látom, valamint látom azon átmeneti szakaszból, amely arról szól, hogy azon esetben, ha az 1913. évi választási törvény és az 1914. évi kerületi beosztás alapján volna közben általános választás, milyen kerületekben lesz titkos a szavazás.

A titkos szavazás tekintetében is a kompromisszum álláspontján voltunk, amint azt én az indokolásban bőven kifejtettem. Ismétlésekbe abszolúte nem kívánok bocsátkozni, tehát csak érintem a kérdést. A kompromisszum az volt, hogy a törvényhatósági városokon kívül azokban a kerületekben, amelyek egy rendezett tanácsú városból, vagy több rendezett tanácsú városból állanak, – ilyenek is vannak – továbbá azokban a kerületekben, amelyek egy községből állanak, titkos a szavazás, ezenkívül a kerületi beosztásnál fogjuk majd kijelölni azokat a kerületeket, amelyek gazdasági és kulturális struktúrájuknál fogva, de topográfiai is legalkalmasabbak arra, hogy ott a titkos szavazás gyakorolható legyen és így legalább egy harmada lesz körülbelül a kerületeknek olyan, amelyekben titkos lesz a szavazás. Mi, akik a titkos szavazás hívei voltunk, elfogadtuk ezt a kompromisszumot, mert megegyezést kerestünk a konzervatív felfogással. Itt úgy látom, az a törekvés, hogy elejtsék ez a kiterjesztés, mert különben nemi lett volna semmi akadálya annak, hogy a rendezett tanácsú városokból álló kerületek és az egy községből álló kerületek benne maradjanak és nem kellett volna azt a kerületi beosztásról szóló törvényre hagyni, ami amábilisan már most is elintézhető.

Az eredeti javaslat és a bizottsági javaslat közti eltérésekről szólva, még azt a mulasztást kell helyre pótolnom, hogy eddig nem emlékeztem

meg a nők választójogának kihagyásáról. (*Halljuk! Halljuk!*) ím a javaslatba a kormány tagjainak helyeslésével vettem fel a nők aktív és passzív választójogát.

Polónyi Géza: Nem minden tagjának helyeslésével.

Vázsonyi Vilmos: Összes tagjainak helyeslésével. Ebben az egyben igazán nem vagyok hajlandó vitába bocsátkozni. Nagyon sok kontroverz kérdés lehetséges, de ez a kérdés igazán nem vethető fel, mert a minisztertanácsi jegyzőkönyvek, addig, amíg a kormánynak tagja voltam, mégis inkább voltak tárva előttem, mint azok előtt-, akik nem voltak tagjai a kormánynak.

Hogy mi vezetett minket a nők választójogának a felvevésében, azt én az indoklásban bőven kifejtettem. Azt hiszem, nincsen arra ok, hogy amit én ott alapos megfontolás után Írásban elmondottam, most szóval megismételjem.

Szándékosan kerülöm, hogy minden egyes kérdéstről beszéljek (*Halljuk! Halljuk!*), mert hiszen az én preokkupációmnál fogva és annál fogva, hogy ezen kérdéssel behatóan keletkezett foglalkoznom, igazán untatnám a Házat, ha minden részlettel foglalkoznám. (*Halljuk! Halljuk!*) Nem beszélek tehát minden részletről, de ezt ne méltóztassék annale tekinteni, mintha ezen részletek elkerülték volna figyelmemet. Egyszerűen az ökonómia szempontjából teljesen lehetetlen, hogy minden kérdést tárgyaljak és, mint bátor voltam kijelenteni, inkább arra helyezek súlyt, hogy azon kérdésekről szóljak, amelyekről nem volt alkalmam másutt beszélni, azokról a nővumokról nyilatkozzam, melyek előttünk állanak.

Így nem foglalkozom! a kötelező szavazás kérdésével sem. Erről a bizottságban már megmondtam a véleményemet. Nekem nem kell, a t. többségnek kell. Ha kell, csinálja meg, az eredmény valami nagy nejn lesz. Nem is ismerek egyetlen nagy nemzetet sem, mely kötelező szavazással operált volna, pedig kötelességérzet a németnél és az angolnál is van akkora, mint nálunk. A kötelesség fogalma mindenesetre van ott is olyan társadalmi szentség, de nem operáltak ezzel a fogalommal. Operál vele Ausztria, Spanyolország és Belgium, nem valami elvi magaslatról nézve a kérdést, ó nem!

Nem az elvek csinálták azt Ausztriában, hogy egyes tartományi üléseknek jogában áll, hogy fakultatíve behozhatják a kötelező szavazást, hanem egyszerűen a szociáldemokraták és a keresztényszociálisok közötti versengés okozta, melyben a keresztényszociális párt azon tartományi ülésekben, ahol többségben volt, behozta a kötelező szavazást abban a hiszemben, hogy az előnyére fog válni. Tehát nem valami dogmatizmusból csinálták azt meg, hanem azért, mert jónak látták. Hát ha jónak látták, csinálják meg, annak valami nagy hatást a magam részéről nem tulajdonítok. Legfeljebb sajtószerepének tartom azt, hogy a bizottsági jelentés azt mondja, hogy a magasabb értelmiségű elemek vezetőszerépének érdekében kívánja a kötelező szavazást. Hát ha valakinek olyan magas az értelmisége, hogy azért, mert magas értelmisége van, kényszerítenem kell őt arra, hogy szavazzon, a másik pedig olyan alacsonv értelmiségű, hogy önként is elmegy szavazni, akkor mondhatom, hogy ez csinos értelmiség, nagyon rászolgál arra, hogy ostorral kergessék az urnához. (*Derütség balfelől.*)

Csizmazia Endre előadó: Nem azt, akit megválasztanak, hanem a többi kell kergetni.

Vázsonyi Vilmos: Nem a választottakról beszélek én, bocsánatot kérek, a megválasztottaknak sem kell mindig nagy értelmiség. (*Derűltség.*)

T. Ház! Ismételten meg kell állapítanom, hogy a t. munkapárt 1913-ban nem volt még a kötelező szavazás híve, mert hiszen az 1913-iki javaslatban a kötelező szavazás nincs benne; sőt nem tudom, jól emlékszem-e, állást is foglalt a kötelező szavazás ellen. Különben ezzel nem sokat törődöm, ennek semmi jelentőséget nem tulajdonítok, mert elvégre mindenkinek joga van ahhoz, hogy amit helyesnek elismer, azt később érvényesítse. S akik remélnek ettől valami eredményt, ezekben a reményeikben háborgatni őket a magam részéről nem kívánom.

Szólnom kellene még az izgatási szakaszról és a kizáró okokról általában. (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) Ezt a részletekre tartom fenn, mert zavarná beszédem menetét. Ehelyett inkább kívánok foglalkozni, hogy el akarok ünnepélyesen búcsúzni néhány jelszótól, amely a választási javaslat elleni agitációban felmerült és amelynek az eredeti választójog ellen küzdők igen jelentékeny hasznát vették.

Egyik jelszó volt, t. Ház, az a jelszó, az a nagy veszedelem, hogy ha megcsináljuk ezt a választójogot, akkor ugyanakkor kell lenni a törvényhatósági választói jognak is. A bizottságban a szónokok egész sora egész veszedelmet festett ki előttünk. Hiába mondtam, hogy nem szükséges az, hogy egy legyen. Mert például a domicílium kérdése, amelyet mellőztem a javaslatnál, az országos választójog szempontjából teljesen irreleváns, mert valakinek, akár bír domicíliummal, akár nem bír, valahol kell joggal bírnia, hogy választhasson; ellenben a helyi közösségekben a domicíliumnak nagy jelentősége van, mert aki ilyenhez nincs hozzáfűzve, annak nincs is érdeke a helyi közösség ügyeinek vezetésében. Hasztalan volt ez az érvelésem, amellyel szemben emlegették számosan az ellenző szónokok urak közül, hogyan lehet ezt logikailag elképzelni, hiszen az állam több és a törvényhatóság kevesebb, s így természetes, hogy az országos választójognak tágabbnak kell lennie, mint a törvényhatósági választójognak. Meghajlom előttük. Ők a választójogot a maguk szájaíze szerint alakították át, vonják le most a saját tanaikból a konklúziót, s miután most már az a választójog nem az eredeti választójog, legyenek kegyesek majd saját hirdetett tanaik szerint ugyanazon törvényhatósági választójogot legalább megcsinálni, mint ahogy az országgyűlési választójogot megcsinálták. Mert egy tant csak arra felhasználni, hogy ártsunk a javaslatnak, de mikor az ártalom már megtörtént, akkor a tantól elbúcsúzni, ez nem lehet.

A másik jelszó, amelytől ünnepélyesen el kell búcsúznom, az, hogy az eredeti javaslat ellen felhozták, hogy az eredeti javaslat azért helytelen, mert nagyon ingatag és porladó alapon épült fel, az írás-olvasás alapján. Most, mikor átolvasom a bizottsági jelentést, akkor látom, hogy nagy örömmel és diadallal jelenti azután azt, hogy ne féljünk a hal elemitől, mert igaz, hogy a hat elemit csak 1,400.000 ember végezte és nem 2,627.000, mint a négy elemit, azonban gondoljuk meg, hogy az összes választók közül, a 2,214.000 kiszámított választó közül a hat elemil csak 307.000, vagyis 21.9%-nak kell kimutatni. Ennélfogva 307.000 és 2,214.000 közül, az nemi ingatag és porladó alap, de 2,400.000-nél több az már porladó alap. Búcsúznom kell tehát ezen ingatag és porladó alap tói is, mert íme, ez a javaslat 307.000 híján ilyen ingatag és porladó alapra épült fel.

Be búcsúznom kell főleg a magyar írás-olvasás jelszavától, amely jól kettéosztott menetelésben szintén a választójogi ellenostromnál szerepelt. Itt nem a baloldalnak azon tagjairól szólok, akik a magyar írás-olvasást hirdették már régebben, hanem szólok azokról, akik a munkapárti oldalról a bizottságban a magyar írás-olvasás követelését hangoztatták, még pedig nem kiegészítő jogcímnél, hanem általános kelléknek. Sőt oly súlyt helyeztek arra, hogy Vargha Gyula igen tisztelt képviselőtársam a „Pesti Hírlap”-hoz külön levelet is írt, amelyben kívánta a magyar írás-olvasást, mint általános kelléket és reklamáta egyenesen a választó jogosultságot a magyar írás-olvasás alapján. (*Zaj a középén.*)

Általános kellékként kívánták tehát a magyar írás-olvasást s én már akkor a bizottságban nyomban rámutattam! arra, hogy két álláspontról van szó: egy harci álláspontról – ezt szó szerint mondtam – és egy megegyezései álláspontról. Van tehát egy harci álláspont a magyar írás-olvasás alapján és egy megegyezései álláspont a magyar írás-olvasás elejtésével. Minthogy a megegyezései álláspont győzött, annak következtében a magyar írás-olvasás megtette a maga kötelességét s így természetesen visszakerült a kirántott nemzeti pallos a hüvelyébe. Itt is a paritás szempontja érvényesült, mert a megegyező részek közül mind-egyiknek van ilyen obsitosa: a kisebbségi kormánynak a Károly-kereszt, amely jó volt arra, hogy a Károly-keresztesek választójogának súllyesztőjéből a kisebbség kikerüljön és kormányra jusson, amely teljesítvén ezen hivatását, megkapja a maga obsitját; a másik oldalon ott van a magyar írás-olvasás általános kelléke, amely teljesítvén azon feladatát, hogy megbontotta a választójogi táborát és zavart és félreértést keltett az országban, szintén megkapja a maga obsitját. Mindezen jelszavakból, engedje meg a t. Ház, hogy ezen alkalommal ünnepélyesen elbúcsúzzam.

A miniszterelnök úr kijelentette a 48-as alkotmánypárt értekezletén és egyebütt azt is, hogy ő fentartja eredeti álláspontját, vagyis az eredeti választójogi javaslatához ragaszkodik, tehát – amint azt ma dél előtt Landauer t. barátom kifejtette – egy vis major előtt hajlott meg és azon álláspontot választja – nem vonom kétségbe senkinek jóhiszeműségét, mindenkinek jogát elismerem a maga álláspontjaihoz – hogy ő tető alá juttat a választójogból annyit, amennyit lehet a többi a jövő generációra, illetve a jövőre bízva. (*Mozgás a középén.*)

T. Ház! Az igen t. miniszterelnök úr eszerint fentartja eredeti álláspontját, vagyis a választójogi eredeti javaslat lényeges alapelveihez ragaszkodik továbbra is. tehát a négy elemihez ragaszkodik továbbra is, a Károly-keresztesek választójogát és a békés katonai jogcímet továbbra is helyesnek ismeri el, a fuvarnak behozatalát és a választójog áttörését, ezekre vonatkozólag is fentartja véleményét!

E fentartásokat nem gúnyolom, egyáltalában csak az a kérdés, hogy e fentartásoknak mi a logikai konzekvenciája, mily konzekvenciát von le a t. miniszterelnök úr e fentartásokból, vagyis ha a négy elemi, a Károly-keresztet leszavazzák a képviselőházban, mi lesz ennek a konzekvenciája és általában ennek az elvi tartalékalapnak a gyűjtése, – mert egész csinos elvi tartalékalap fog egybegyűlni a jövőre nézve (*Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.*), – mily célokat szolgál? A gazdasági életben a tartalékalap erőt jelent, a politikában a tartalékban lévő elvek nem erőt, hanem gyengeséget jelentenek. Az a kérdés, hogy ezek az elvek kikerülnek-e és mikor a tartalékból? Vagy pedig, ha az elvek leszavaztatnak, lesz-e ennek valami politikai konzekvenciája a kormányra

nézve, vagy hogyha azok, akik eredeti álláspontjukhoz ragaszkodnak e kérdésben, tovább folytatják az agitációt, számíthatnak-e a kormány támogatására, mert hiszen az eredeti javaslat álláspontján áll?

Ezeket a kérdéseket, t. Ház, fel kellett vetni, nem azért, mintha választ várnék, hanem azért, mert a helyzetet teljes mértékben megvilágítják.

Szóba került, t. Ház, a délelőtti folyamán Landauer Béla t. képviselőtársam beszédében a Ház feloszlásának kérdése és a sokat emlegetett vis major, amely végigvonul t. képviselőtársam beszédén.

Engedjék meg, hogy a házfeloszlás kérdéséről egészen röviden beszéljek, mert ha a házfeloszlás kérdésében úgy állanánk, hogy tényezt az ultima rációt szemügyre vették a politikában és – hogy a vis oszlásával operáltak, tulajdonképpen politikai szemfényvesztést követtek el, én pedig annál kevésbé hagyhatom ezt szó nélkül, mert én habár sohasem tartoztam azok közé, akik mindenáron meg akarták akadályozni a megegyezést, de mindig a javaslat lényeges alapelveinek sérelme, nélkül annak keresztülvitelét kívántam, ultima rációként igenis szemügyre vettem a házfeloszlást, ha a lényeges alapokok sérelme nélkül nem lehetne megegyezni.

És ha azok közé tartoztam, volt erre, okom és jogom, hogy higgyem, ne higgyem, hanem tudjam, – hogy a Ház feloszlása is a kormány-
nak rendelkezésére állt (*Mozgás.*) és tudtam, nemcsak a miniszterelnök nyilatkozataiból, de a legközvetlenebbül is és állítom, hogy igenis egyenesen a választójog keresztülvitelének céljaira egészen a badeni audienciáig a Ház feloszlásának eszköze a kormánynak rendelkezésére állt. (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Természetes, hogy a Ház feloszlásának eszköze nélkül egy küzdelem, szemben a többséggel annyit jelent, mintha töltetlen fegyverrel mennék a háborúba. Azt is megtehetem, ha ijedős emberekkel állok szemben, de olyan ijedős ember nincs, aki akkor is megijed, ha tudja, hogy töltetlen a fegyver, aki megijed, amikor a nagy nyilvánosság előtt szedték ki a puskából a patronokat. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Ezt meg kellett állapítani azok komolyságának szempontjából, akik ezt az ultima rációt szemügyre vették a politikában és – hogy a vis major kérdésére is kissé visszatérjek, szemügyre vettük ezt az ultima rációt a 48-as alkotmánypárt megalakulása során, amennyiben döntő szerepe volt annak az érveknek, hogy nekünk, különböző frakcióknak, egyesülnünk kell, nemcsak azért, hogy legyen párt, amely a másikat a kormányzásban felválthassa, de azért is, hogy a választásba ne mint koalíció menjünk bele.

Én nyilvánosan és igen sok konfliktust felidézve és sok ellenséget szerezve küzdöttem a 48-as alkotmánypárt megalakulásáért, és főleg azzal az érveléssel toboroztam a legtöbb hívet a 48-as alkotmánypárt megalakulásakor.

Tisza István gróf: Nagyon érdekes!

Vázsonyi Vilmos: Ez is bizonyítja, hogy a házfeloszlás fegyverét mint ultima rációt nagyon is szemügyre vettük és én a legteljesebb jóhiszeműséggel hirdettem ezt és bírtam rá egyeseket, hogy adják fel a régi pártállásukat és csatlakozzanak a 48-as alkotmánypárthoz.

Hogyan állunk a vis majorral! Elismerem, teljesen a királyi Kúria határozata alapján áll t. barátom, amikor azt mondja, hogy vis major alapján nem kell szerződést teljesíteni. De hozzá kell tenni, hogy tény-

leg vis majornak kell lennie, de nem olyannak, amit magam idézek elő, meri ha magam csinálom, akkor nem hivatkozhatom, a vis majorra. Pedig a jelen helyzet úgy van, hogy mi, egyesek, az ultima rációra hivatkoztunk teljes jóhiszeműséggel, mások pedig abban a nézetben voltak ugyanebben a kabinetben, hogy az ultima rációhoz nem kell hozzányúlni.

Megjelentek nyilatkozatok, amelyek felsorolták betűrendben és arabs és római számsorokban az érveket, amelyek a házfelosztás ellen szólnak, és ezután megtörtént egy kapacitáció a közélemezési kérdéssel kapcsolatban, hogy a házfelosztás egyáltalán lehetetlenné tétessék. Hát bocsánatot kérek, ez a vis major nagyon hasonlít a készakarva felidézett vis majorhoz. Ezen az alapon t. barátom a királyi Kúriánál sem reuzálna, még polgári perben sem.

Megtörtént a közélemezésnek és a választójognak összekapcsolása, a választójog el lett rekvirálva, aminek értelmét nem tudom, mert e téren Ausztriának és Németországnak határozott fölöslege van és segítségére ezek az országok nem szorulnak. *(Derültség balfelől.)*

T. Ház! Ez a története ennek a vis majornak, és én ebből sem akarok senki ellen szemrehányást, vádat kovácsolni, senkinek sem kívánok szemrehányást tenni, követem a magam meggyőződését, nem háborgatok mást, mindenkinek joga van megváltoztatni nézetét, ha a viszonyok változása megérlelte, hogy más meggyőződést kövessen, de a magunk jóhiszeműségünknek, a magam jóhiszeműségének, az általam követett politikának és a mindnyájunk által, akik ez alapon állottunk, követett politikának illusztrálására és jóhiszeműségünk igazolására ezeket a tényeket kissé meg kellett világítani.

Én azt a sajnálatos jelenséget látom ebben a változásban, hogy egy fennálló nagy többség leszorul az uralomról a választójog kérdése miatt, azután ugyanennek a többségnek akarata érvényesül a választójog megalkotásánál, hogy ez tulajdonképpen konjunkturális politika. A konjunkturális politikát, a katonai és külpolitikai helyzet szerint igazodó belpolitikát pedig a legszerencsétlenebb politikának tartom. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A választójogi kérdés akkor nyomult előtérbe legnagyobb erővel, amikor Oroszországban a cárizmus megbukott. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Amikor a cárizmus ledöntöttetett, akkor előtérbe lépett a demokratikus választójog követelése ebben a korszakban és egy többségben lévő párt leszorul az uralomról azért, mert a választójog kérdésében nem) akart elég radikális elhatározásra jutni.

A helyzet változik és az alkotmányos demokrácia helyébe jön Oroszországban a bolsevizmus és akkor egyszerre nemcsak nálunk, de Németországban és Ausztriában is mindenfelé már a konzervatív irányzat nyomult előtérbe és konjunkturális alapon most visszaszorították a demokratikus irány.

Én pedig azt tartom, hogy konjunkturális politikát nem szabad csinálni sem felülről, sem alulról. Amint óva intem azokat, akik a tömegek politikáját csinálják, hogy konjunkturális politikát csináljanak különösen a haza védelmének kérdésében, mert bármilyen legyen a bánásmód velük szemben, vagy bármilyen legyen a bánásmód ideáljai tekintetében, azt a hazát fiait megvédeni minden eszközzel kötelesek *(Helyeslés balfelől.)*; amint óva intem ezeket a konjunkturális politikától, épp oly veszedelmesnek tartom a fejüiről csinált konjunkturális politikát, mert

a nagy tömegekkel szemben a történelem tanúsága szerint jó illő udvariasságot tanúsítani, a nagy problémáknak legalább a félúton elébe kell menni és azokat üdvözölni és kellő időben megoldani, ajánlatos addig, míg a nagy problémák furkósbottal önmaguk nemi közelednek. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Az a helyes éppen olyan korszakban, mikor gyengének látszik a demokratikus mozgalom, mikor oly gúnyosan emlegetik, hogy a választó* jogért nem hevülnek az emberek, abban a korszakban helyes a választójogot kielégítően és gyökeresen megoldani, nem pedig ismét várni, míg az dörömből vagy erőszakoskodik. *(Helyeslés.)* A konjunkturális politika a leghelytelenebb politika. A konjunktúra menjen el a bőrzére, azonban az államférfiak működésének terén a konjunktúrának semmiféle helye nem lehet. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

T. Ház! Ezeket tartottam a magam részéről kötelességemnek a javaslat tárgyalása alkalmával elmondani, összefoglalóim már most mindazokat, amiket eddig bátor voltam kifejteni abban, hogy a bizottsági és az eredeti javaslat közti különbséget abban látom, hogy a bizottsági javaslat nem gyökeres reform, hanem csak az 1913 évi törvénynek a novellája. Nem fejlődésképes, míg az eredeti reform fejlődésképes volt. Nem előkészítője az általános választójognak, hanem riadozik attól a korszaktól, melyben a teljes általános választójog be fog következni. Nem minél több választót akar s a választási eljárásban sem segíti a választót abban, hogy jogaihoz minél könnyebben hozzájuthasson, hanem akadályversenyt játszat vele.

Az 1913-iki törvénnyel szemben emeli a választási garanciákat, de viszont rést üt a korrupció számára a fuvarnak megengedésével és azokkal az intézkedésekkel, melyeket említeni bátor voltam. A háborúnak tanulságait nem likvidálja, nem hasznosítja, hanem azokat teljesen figyelmen kívül hagyja.

Mindezek arra indítanak engem, – aki az ilyen munkát a jövő szempontjából teljesen értéktelennek és kilátástalannak tartom, mert ilyen választójogi alkotással nem érünk el semmit sem abból az eredeti célból, amit elérni akartunk, – mindezek arra indítanak, hogy a magam részéről a bizottsági jelentés által indokolt javaslatot általánosságban se fogadjam el, hanem ragaszkodjam az eredeti javaslatához. *(Élénk éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

II.

A közjogi hárem

– 1918 július 17. –

A választójogi javaslatot most már a többség a maga akarata szerint alkotta meg, de *Vázsonyi* a részletek vitájában is szükségesnek tartotta, hogy a *képviselőházban* felszólaljon. *Tizenhárom beszédet* mondott a részletes vita során és e beszédei közül legjelentősebb az, amely *július 17-én* hangzott el, amikor a többség a nők választójogát is törölte a javaslatból. *Vázsonyi* ekkor a *nők választójoga érdekében* így szólalt fel:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Ház! A női választójog kérdésében néhez a vitatkozás, mert hiszen ez a kérdés nem annyira világnézletek kér-

dése, mint inkább kérdése annak, hogy ki mennyire ragaszkodik megszokott fogalmakhoz s megszokott előítéletekhez. A választójogi javaslat a kizáró okok között felsorolja a természet bizonyos státusait. Kizárja a választók köréből a nem önjogúakat, a kiskorúakat és a beszámíthatatlanokat. Akik a női választójog ellen az állövagiasság és az idealizmus magaslátáról hadakoznak és majd az istennő, majd a szakácsnő szerepét juttatják a nőnek, azok, t. Ház, a kizáró okok közé felveszik a nemi különbséget.

Már pedig, ha felállítják a nemi cenzust, – mint Giesswein Sándor t. képviselőtársam egykor mondta, – akkor tartoznak megokolni azt is, hogy milyen alapon kívánják a nők kizárását? Azok a kis, elkopott érvek, a családi élet zavartalanságáról, amelyből a nőt a szennyess politikai szférába belevonni nem szabad, régi, kis érvek, nem indokok. (*Zaj a jobboldalon.*) Ezek csak a megszokásnak, a fennálló régi állapotnak jelzései. Ha kizáró okot méltóztatnak statuálni, akkor tessék felhozni olyan erős indokot, mint amilyen a természetnek az a státusa, hogy valaki nem önjogú, hogy valaki kiskorú vagy beszámíthatatlan és ezen az alapon nem lehet választó. Aki a nőtől általában megtagadja a választójogot, az csak fiziológiai alapra helyezkedhetik, nem pedig a jelenlegi társadalmi rend állapotára, mert szerinte ami megvan, az már önmagában hordja jogosultságát és indokát azért, mert így van meg. Tehát fiziológiai alapon kellene a nőt kizárni, vagyis a kizáró okok közé felvenni a női nemből való születést. Be kellene bizonyítani azt, hogy a nő képtelen arra a nagyszerű, arra az igen magas, nagyfontosságú aktusra, amit az ötvenkénti választás gyakorlása megkíván és hogy a nő nem tud arra a roppant komoly és nagy erkölcsi magaslatra emelkedni, amelyen az eddigi cenzusos választójogot kétségtelenül gyakorolták.

Én városban és vidéken egyaránt láttam választást, amely nem érzéki észlényekhez méltó szállításokkal ment végbe, láttam az alkoholnak ragyogó működését a választásoknál és láttam azt a rendkívüli erkölcsi magasságot és komolyságot, mely eddig ötvenként a választásoknál megnyilvánult; nem találtam azt a bizonyítékot, hogy a nő fiziológiailag képtelen arra alkatánál, szervezeténél fogva, hogy azt a magas, magas érrettséget, amelyet eddig tanúsítottak a választásoknál, ő is tanúsítsa, és nem képes ezt a nagyszerű jogot komolyan gyakorolni.

Pető Sándor: Nem tud annyit inni, mint a férfi!

Vázsonyi Vilmos: Lehet, hogy ezen az egy téren különbözik tőle!

T. Képviselőház! Nagy logikai botlásnak, igen nagy ellentmondásnak tartom, hogy amikor adósok maradnak annak bizonyításával, hogy ez tényleg a természetnek olyan státusa, oly természeti akadály volna, amely kizárja a nőt a közjogi cselekvőképességből, ugyanakkor nem ötlük eszébe azoknak, akik a nő közjogi cselekvőképtelenségét hirdetik, hogy a nők magánjogi teljes cselekvőképessége és teljes közjogi cselekvőképtelensége között milyen nagy logikai ellentét van; hogy amikor mi a nőnek megadjuk azt a jogot, hogy a magánjogok terén és a gazdasági életben teljesen érvényesülhet, hogy a gazdaságban vagyona felett rendelkezhetik, szerződéseket köthet és általában a férfiakkal teljesen egyformán gyakorolhat magánjogokat; ugyanakkor, amikor a magánjogok terén teljesen megszüntettük azt az orientális felfogást, amely a hárem rácsai mögé zárja el a nőt; a közjogok terén továbbra is fentartjuk a közjogi hárem rácsait és a nőket nem akarjuk a közjogok gyakorlásába beereszteni.

A magánjogok és közjogok ezen megkülönböztetése teljesen helytelen, mert a gazdasági élet és a társadalmi élet vezetése egy országban van olyan fontos, mint az, amit mi politikának nevezünk (*Helyeslés.*), amely nem egyéb, mint néhány úr passziója és viaskodása (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbal-oldalon.*)

De hogy mekkora ez a logikai botlás, azt legjobban mutatják monarchikus államok, melyekben a női választójog ellenzői, kik magasztos idealizmusból teljesen el kívánják zárni a közjogok gyakorlásától a nőt, elfelejtik azt, hogy monarchikus államokban a női nemben való születés egyáltalában nem akadályozza annak, hogy a nő a legfontosabb közjogot gyakorolja, tudniillik az uralkodás közjogát. Az angol feminista nőknek valóban nem csekély érve volt az, hogy amidőn oly hosszú ideig uralkodott Angliában Viktória; – és pedig igen szerencsésen uralkodott és a népet jólétre, több szabadságra vezette, – amidőn a legmagasabb közjogi funkciót elvégezheti a nő, akkor a legalacsonyabb funkciót, a választójog funkcióját nem végezhetné-e a nő! (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Magyarországnak is volt női uralkodója. Most nagyon aktuális, hogy volt női uralkodója Magyarországnak, Mária Terézia és azoknak, akik a monarchikus elv szerint a nőt a trónon szívesen látják és hódolattal köszöntik, meg kell állapítani, hogy a női uralkodók uralma nem volt éppen a legrosszabb; bizonyos gúnyos megjegyzések szerint talán azért, mert a nők többet hallgatnak a férfiakra és a férfiak többet hallgatnak a nők tanácsára; ezért a férfiak uralkodása alatt a nők uralma és a nők uralkodása alatt a férfialalom szokott bekövetkezni. (*Derültség.*) Azonban bizonyos, hogy a nők uralkodása egyáltalában nem mutatta a női nem éretlenségét, hanem igenis megmutatta, hogy ezek az uralkodónők nagyon komolyan, a legnagyobb hozzáértéssel és a nép iránti legnagyobb szeretettel foglalkoznak országuk ügyeivel. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

T. Ház! Ezek a fiziológiai akadályok tehát a közjog legmagasabb csúcsain, úgy látszik, nem állanak fenn, csak akkor, mikor a választójogról beszélünk. Minthogy eddig nálunk nem volt női választójog és a községekben, ahol nem vettem észre, hogy a községben lakó özvegy nők, hajadonok vagy elvált nők, akik gyakorolták már a választójogot megbízottak útján, azért elhanyagolták volna egyéb teendőiket, természetesen teljesen lehetetlen, hogy a közjogok gyakorlása és a magándolgok elhanyagolása között ilyen tetszetős jukntimot állítsunk fel.

A megszokotthoz való ez a ragaszkodás, amint már bátor voltam kijelenteni, egyáltalán nem érv. A társadalom éppen úgy átalakult, amint átalakult maga egész életünk. Hiszen a technikában olyan fejlődést látunk, amely csodálatos és amely fejlődést nem voltunk képesek néhány évtizeddel előre megjósolni. Én a fizikában még azt tanultam, hogy az, aki repülőgép feltalálásán töri a fejét, örült, mert ez a fizika törvényeivel ellenkezik; lehetetlen repülőgépet feltalálni. Nem álmodtunk még telefonról, villany által hajtott vasútról, sem fonográfól. Megszületett a mai generáció és a kis gyermek mindezeket már mint teljesen megszokott dolgokat látja, nem csodálkozik, ha repülőgépet lát, az neki teljesen megszokott, természetes dolog; a telefont úgy használja, mintha a telefon örökösön a világon lett volna, nem csodálkozik a villany által hajtott erőkon, nem csodálkozik a villanyvilágításon és sem mindezek, sem a fonográf, amely játék számára, semmiféle csodálatba nem ejti; az új generáció beleszületett, ehhez már hozzászokott.

Amint a technika haladásánál és találmányainál egy új generáció azt a haladást, amelyet néhány évtizeddel ezelőtt örültségnek tartott az előző, maradi generáció, már természetesnek tekinti és az új nemzedék azt mint teljesen megszokottat, természetest, megadottat fogadja el; hasonló a helyzet a társadalmi átalakulásoknál.

Én megértem, hogy a női választójog nehezen megy bele azok gondolkodásába, akiknek számára ez teljesen új dolog, de tudom azt is, hogy igen nehezen szoktunk ahhoz is hozzá, amikor megláttuk a közhivatalokban az első nőt. Nehezen szoktunk hozzá és kuriózumnak tartottuk, amikor hivatalos sapkában járó első nő megjelent előttünk, amikor az irodában először láttunk női alkalmazottakat és most a háborúban először láttunk a hivatalos életnek, a közigazgatásnak és a gazdasági életnek számos terein nőket, olyan alkalmazásban, amelyhez eddig nem szoktunk hozzá. Most már hozzászoktunk mindehhez. Én már női kéményseprőt is láttam Ausztriában. Először megcsodáltam, majd ehhez is hozzászoktam és semmi egyebet sem láttam benne, mint kéményseprőt.

Imint megszoktuk tehát, hogy a nő hivatalnok legyen, holott eddig nem volt hivatalnok, hogy a nő egyetemre járjon, holott Wlassics rendeletéig az egyetemek kapui előtte zárva voltak, amint megszoktuk, hogy a nők irodai alkalmazottak legyenek; amint megszoktuk, hogy a nő a kereskedelemben és a közgazdaság egyéb terein érvényesüljön; és látjuk, hogy ezen a téren vannak nők, akik nagyon is kiválóak és tudom, hogy sok magyar család annak köszönheti, hogy a vagyoni tönkből kievickélt, ha az a családi szerencsétlenség érte, hogy a férj, aki maghalt, elherdálta a vagyont, hogy az özvegy rendbeszedte (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*); és gondoljon mindenki ismeretsége körébe s fog ilyen példákat találni – amiként megszoktuk, hogy a fizika törvényei – áltörvényei – átalakultak és amint a technika haladását megszokta az új nemzedék; amint a nőknek az új pályákon való jelentkezését mi most mindannyian megszoktuk: éppúgy természetesnek fogjuk egykor találni, hogy a nőknek éppoly közjogi cselekvőképességük van, aminő magánjogi cselekvőképességük és nevetni fogunk bizonyos idő múlva azon, hogy ezt valaha kétségbevonták és hogy valaha nő és férfi között közjogi cselekvőképesség tekintetében különbséget tettek. (*Helyeslés balfelől.*)

T. Ház! Hivatkoznak arra, hogy mit mond erről a magyar nép; hogy a magyar nép ezt nem kívánja és nem beszél erről. Igen saját szerű, hogy a konzervatív irány milyen erősen demokratikus tud lenni, ha saját céljai számára kell érvet kovácsolnia. A konzervatív irány most egyenesen arra hivatkozik, hogy a nép ezt nem kívánja; tehát számára az a mérce, – azt csinálja meg, – amit a nép kíván. Ez a felfogás még csak nem is demokratikus felfogás, ez még túlmegy a demokrácián is, amely a népnek babonáját vagy előítéletét, maradiságát vagy mozdulatlanságát bizonyos kérdésekben, amíg felvilágosítva nem lett, érvül akarja felhasználni. Én nagyon sok olyan dologról tudok, amely szintén nem kellett egykor a népnek és ma sem kell a népnek. Például a kényszeroltás sem kellett a népnek, a vezetőtársadalom azonban megtanította arra, hogy ez nagyon jó és szükséges valami. Tudom, hogy a közegészségügynek más számos intézkedése sem kellett a népnek; tudom, hogy valamikor a vasút sem kellett a népnek, mert a fuvarosokat tönkre teszi és ma sem kell nagyon sok minden a népnek, amelyet mégis megcsinálnak. A vezetőtársadalom, amely így nevezi magát, pedig maga is vezetésre szorul és

annak is vannak vezetői, a konzervatív irány hívei egyszerre arra az álláspontra helyezkednek, hogy annak, ami mellett a nép nem szólal fel, aminek támogatásánál plebiscitumra nem lehet hivatkozni, annak nincs jogosultsága. Méltóztassék ezt az elvet egyébkor is alkalmazni; nagyon szép konzekvenciái lesznek ezen elv következetes keresztülvitelének. Például méltóztassék plebiscitumot csinálni, hogy kell-e a háborúi *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Amikor látjuk azt, hogy a nők alkalmaztatnak az államhatalom területén, a közigazgatásban, a törvényhatóságnál, községnél, valóban nem ismét a legnagyobb logikai ellentmondás-e az, hogy az állam impériumának egy részét közvetlenül a nőkre ruházza át, másfelől pedig azt a csekély jogot, hogy öt évben egyszer közvetve vehessenek befolyást az államügyek gyakorlására, elveszik tőlük? Kérдем, mi több: a vasútnál, postánál, telefonnál, tanügynél való alkalmaztatás-e, vagy pedig az, ha valaki egyszer öt esztendőben az érett nagy társadalomban, amely oly nagy jelét adta érettségének a választásoknál, leadja szavazatát? Azt hiszem, hogy ha a nő nem érett arra, hogy közjogokat gyakoroljon, akkor az államhatalom, ráruházván bizonyos jogokat, sokkal nagyobb károkat csinálhat, ha természeténél fogva képtelen ilyen nagyszerű komoly dolgokra, amelyeket csak férfiak tudnak megcsinálni azokban a szférákban, amelyekről bátor voltam megemlékezni. Hiszen a távirónál, postánál, telefonnál, vasútnál helyrehozhatatlan károkat csinálhatnak. Mi tehát közvetlenül rájuk bizzuk e dolgokat, ellenben az öt évenként egyszer való szavazás olyan hatalmas közreműködés az államügyek intézésében, amelyet tőle meg kell tagadnunk?

T. Ház! Vajjon az-e a nő helyzete ma a társadalomban, ami volt csak husz év előtt? Felnyithatjuk szemünket. Vajjon nemcsak a Wlassics-féle rendelet hatása alatt, amely beeresztette őket az egyetemre, hanem a kenyérgond nehézségei következtében is nem látjuk-e évről-évre a nők előnyomulását a kenyérkereső pályákon? Vajjon lehet-e a nőről úgy beszélni ma, amint a régi lovagkorban, amikor a lovagnő várta várában mélyen tisztelt férje visszaérkezését és ezalatt gondját viselte a háznak? A nő szerepe a társadalomban ugyanaz-e, ami volt néhány évtized előtt és a nő ma is csak madrigálok, szonettek és regények tárgya-e, nem pedig komoly társadalmi munkás, aki a társadalom fenntartásában, az ország ügyeinek előbbrevitelében a férfiakkal együtt komolyan közreműködik? És a háborúban nem alakult-e át ez az egész kérdés? Ami a háború előtt egyeseknél ambíció kérdése volt, hogy tudniillik tanuljanak, diplomát szerezzenek, ami a háború előtt csak a gondokkal, az élet nehézségeivel küzdő család nőtagjának az életbe való kivonulása volt, hogy ő is segítsen a kenyérkeresésben, az a háború alatt közszükséggé, nemzeti szükséggé vált, mert a nők munkája nélkül a háborút nem tudtuk volna folytatni. *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés balfelől.)*

A magyar nemesi jognak volt egy intézménye, a fiúsítás. Nos hát, ez a fiúsítás most az élet zordonságában és komolyságában a dolgozó nők széles rétegénél megtörténik. Ez a fiúsítás nem címek adományozásával ment végbe, hanem azért, hogy férfiak munkáját végzik el a nők és ha ezt el nem végeznék, akkor mi itt a front mögött nem tudtuk volna az országot rendbetartani, nem tudtuk volna azokkal a nagy feladatokkal megbirkózni, amelyekkel meg kellett birkóznunk. *(Helyeslés balfelől.)*

Beszéltek itt a családi élet zavartalanságáról, hogy a női választó-

jog mennyire meg fogja zavarni a családi életet. Először is tudom, hogy ahol családi körben eddig politizáltak, ott ma is politizálnak. *(Igaz! Úgy van!)* Valami sajtyszerű illúzió fogja el a konzervatív urakat, akik azt hiszik, hogy ha valakinek nem adnak választójogot, azáltal elzárták a politikától. Ez mélységes csalódás, amelyre fel fognak ébredni. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Fel fognak ébredni erre a mélységes csalódásra a férfiak választójogánál, ahol választásról-választásra láthatták, hogy a választójogból kirekesztettek igenis hatást tudnak gyakorolni a választás eredményére és a női választójognál ugyancsak tapasztalhatták, hogy a politikától való elzárás és a választójogból való kirekesztés két egészen különböző dolog. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Én tapasztaltam, hogy politikai nézetkülönbségek már eddig is voltak házastársak között és lesznek is. Mindenki legyen kegyes kissé körülnézni és igazat fog adni nekem, hogy a politikai nézetkülönbségek a házasságot szétzilálták-e? Valóban: az az alak, Anatole Francénak „Pinguinek szigete” című fantasztikus regényében, a francia köztársaságnak az a szabadgondolkodó minisztere, akinek a felesége folyton a templomokat járja és a legelőkelőbb gyóntatótyák kliense, nem költött alak. Vannak igenis férfiak, akik szabadgondolkodók és egyáltalában nem zavarják hitvesüket hitbuzgóságukban és vannak férfiak, akiknek más politikai nézeteik vannak, mint feleségeiknek. Az intelligens nőnek lesz néha más nézete, mint férjének; ez a házasságot egyáltalában nem rontja meg. Én legalább olyan váloperről még sohasem hallottam, amely politikai nézetkülönbség miatt adatott volna be, egyéb nézetkülönbségek miatt már adattak be váloperek. *(Derültség.)*

Különben is furcsa elképzelni, hogy öt éven keresztül az emberek folyton politizáljanak a családban. Hát a férfiak talán szintén politizálnak öt éven keresztül? Nagyon sok olyan férfi van, aki csak olyankor politizál, amikor leadja szavazati jogát, sőt sok olyan van, aki akkor sem politizál, csak egyszerűen az érdekeit vagy a hajlamát követi és egyébre nem gondol. Hogy annyi millióra menő politikusunk lenne az országban, mint ahány szavazó van: ezt legmerészebb álmában sem állithatja senki. A családban sem fognak tehát öt éven keresztül szakadatlanul politizálni, hanem más kérdésekkel is fognak foglalkozni. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Csodálkozom azonban, hogy éppen konzervatív részről hadakoznak a női választójog ellen, mintha az valami demokratikus érdek volna. Eltekintve attól, hogy a demokratikus felfogás indokolatlannak tekinti oly státusnak beiktatását a bejutást kizáró okok közé, nekem nagy kétségeim vannak aziránt, hogy a női választójog kiterjesztése éppen átmenetileg valami nagy hasznára volna a demokratikus irányzatnak. Hát nem tudják a konzervatív politika t. hívei, hogy a családi, nemzeti és vallási tradíció fentartója éppen a nő? *(Úgy van! a baloldalon.)* És ha a nő ezeket a tradíciókat nem akarja fentartani, akkor hiábavaló a férfiaknak minden nagy nyilvános szónoklása, hiába beszélnek és írnak tirádákat nemzetről, vallásról, családról. Ha a nő ezeket a tradíciókat otthon nem akarja fentartani, akkor ezek elpusztulnak. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Nagyon csodálkozom, hogy a konzervatív irányzatok hívei annyira félnek attól, hogy a nők, akik tulajdonképpen a tradíciók fentartói és akik sokkal kevésbé hajlanak az újításokra, bele lesznek vonva a politikai jogok gyakorlásába. A magam részéről azt tartom, hogy a nő a politi-

kában és a közjogok gyakorlásában szerenesés kiegészítője a férfinak, mert a nőnek több érzéke és több türelme van a detailok iránt és vannak bizonyos dolgok, amelyekben egyedül a nő képvisel szakszerűséget. A kisdédóvás, az ápolás, a közegészségügy, a szegényügy kérdése, a szociális ügyek: mindezekben a kérdésekben messze fölötte áll a nő a férfiaknak, sokkal több érzéke van ezek iránt. *(Úgy van! a baloldalon.)* Nem is juthat soha egy férfi ezekben a kérdésekben a közelébe a nők érettségének és helyes felfogásának, a nők türelmének és szívós munkájának. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Emellett a nőknek a politikai életbe való bevonásától azt várom, hogy ők több erkölcsi felfogást fognak abba belevinni. *(Úgy van! a baloldalon.)* Azt mondják, hogy a nőket nem akarják belevonni a politika fertőjébe. Én pedig, igenis, azt várom a női választójogtól, hogy a közjogok gyakorlásába és a politikába több erkölcsi érzéket és több tisztességet fog belevinni. *(Élénk tetszés és taps a baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)* Várom a nők választójogától a közélet megtisztulását, mert sokkal több ellentállást tapasztaltam a nők részéről a politikai vesztegetések iránt. *(Úgy van! a baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)* A nők választójogától bátorítást várok arra, hogy a férfi ne legyen aljas és hitvány a politikában, a tisztesség és a becsület erősítését várom szemben a becsutlenséggel. *(Élénk helyeslés és taps a baloldalon. Nagy mozgás, élénk ellenmondások s derűtség a jobboldalon.)*

Azt hiszem, felesleges a női választójognak további indokait felhoznom. Azok, akik a női választójog ellen szóltak, úgy sem tudtak más érvet felhozni, mint a régi lovagias, a családi élet tisztaságára és a nő magasztos hivatására vonatkozó érveket. Nagyon könnyű azonban megállapodni abban, hogy a női választójog szükséges, ellenben igen nehéz a kérdésnek gyakorlati megoldása, hogy tulajdonképpen milyen legyen a női választójog.

Már most kutatva azt, hogy a miniszterelnök úr által beadott javaslatban mennyiben van megvalósítva az az elv, hogy a női választójog ne legyen osztályválasztójog, sajnálattal kell megállapítanom, hogy eltérve az eredeti javaslattól, a női választójogi javaslat mostani formájában határozottan osztályérdekeket szolgál.

A legnagyobb felháborodással utasítom vissza azt az inszinuációt, amellyel Meskó képviselő úr volt kegyes engem, nem tudom, minő forrásból merítve, illetni, mintha engem a négy polgári osztály alapulvételénél felekezeti szempontok vezettek volna. Engem a választójog megalkotásánál nemcsak nem vezettek ilyen szempontok, de amikor az életemet azzal töltöttem el, hogy az általános választójogért küzdjek, akkor tanulja meg a képviselő úr, – ha már nekem szégyenszemre erről a felekezeti kérdéstről kell itt, a magyar képviselőházban, a háború alatt beszélnem, – hogy minél szűkebb a választójog, ez a zsidófelekezet számára annál kedvezőbb és minél tágabb, annál inkább emancipálja Magyarországon a kereszténységet . . . *(Élénk helyeslés és taps a baloldalon.)* Amikor én az általános választójogért küzdöttem egész életemben, akkor ezt a vádat ne emeljék velem szemben azok, kik a választójog hívei. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Nekem ezek a módosított női választójogi javaslatok nem kellene, mert én nem játszom azon szóval, hogy női választójog. Ezt megteheti egy olyan feminista, akinek a lényeg az, hogy megjelenjék egy női ruhába öltözött választó az urnánál; aki azonban komoly reformot akar csinálni

és a női választójogot szerves alkotórészként akarja beilleszteni a választójogba, az azt mondja, hogy inkább ne legyen női választójog, semhogy ilyen kifigurázása legyen a női választójognak. *(Helyeslés a baloldalon.)* Inkább ne legyen női választójog, ha csak ilyen csenevész javaslatok volnának azok, amelyeket a Ház elfogad, mert az meg fog érni és ennek megérése is drágább lesz éppúgy, mint a férfiválasztójognak. Különösen felhívom a konzervatív urak figyelmét arra, hogy ha megcsinálják a női választójogot, nem tudom, hogy abból nagy haszna lesz-e a demokráciának; de ha nem csinálják meg, legyenek nyugodtan, hogy abból nagy haszna lesz *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*, mert akkor a női választójog teljesen a demokratikus jogkiterjesztéssel karöltve, amely a férfiak választójogának további kiterjesztésére irányul, fog haladni; tehát itt is a több kevesebb, mint a kevés.

Rátérek most a miniszterelnök úr javaslatára. Én magam részéről ezt a választó jogot teljesen jogosulatlannak tartom, én ehhez hozzá nem járulok. *(Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Mert, ha nem is személy szerint, de osztály szerint, plurális választójogot teremt. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Plurális választójogot adni pedig én a nők kedvéért sem vagyok hajlandó. *(Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A t. miniszterelnök úr javaslata a hadiözvegyek elhagyásával, a hadiözvegyekre való tekintet nélkül általános jogcím felállításával teljesen osztályválasztójogot akar létesíteni. *(Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* A sokat támadott hadiözvegyek választójoga, amely választójogot adott az özvegynek, aki a férfi helyére lép, a gyermekeket felneveli, nem oldatott meg. Ha megoldották volna, nem lett volna osztály választójog, mert az özvegy, legyen az grófnő, aki a latifundiumból tartja fenn a gyermekeit és családját és gondoskodik gyermekeinek felneveltetéséről, vagy legyen mosónő, egyaránt hozzájutott volna, a választójoghoz. És nekem az özvegyek társadalmi jelentősége, akik a férfiak helyére lépnek, fontos, a társadalmi különbség nem számít. És ha nem akarunk visszatérni ehhez a fogalomhoz akár a hadiözvegy képében, akár pedig a családfentartó özvegyek választójogának alakjában, hozzáfűzve ahhoz magasabb kulturcenzusként az írni-olvasni tudást, akkor ezt a kérdést egyenletesen meg nem oldjuk, akkor osztályválasztójogot csinálunk. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Gyűlöletessé teszszük a női választójogot. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Mert akkor azt fogják nekünk mondani, hogy megszavaztuk a női választójogot a magunk társadalmunk részére, de nem tőrjük, hogy egyetlen nő kerüljön be azok sorából, akik a férfiak helyett dolgoznak, mint özvegyek és felnevelik gyermekeiket becsületesen és fentartják családjukat, tehát akik a legszomorúbban veszik azt a fiúsítást, amelyről a nemesi jog beszél.

Én kérem a miniszterelnök urat, hogy a nyolc középiskolára vonatkozó részét ennek a javaslatnak, amely e választójog osztály jellegét még jobban kidomborítja, méltóztassék elejteni, mert én, aki a női választójognak híve vagyok és igen nagy akadályokat leküzdvé kerülhettem csak abba a helyzetbe, hogy a nők választójogát a javaslatba felvehessem, kijelentem a magam és elvtársaim nevében, hogy ezt a nyolc középiskolai osztályra alapított választójogot meg nem szavazzuk és nem fogadjuk eh *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* T. Ház! Arra kérem a miniszterelnök urat és az összes indítványozókat, akiknek sorába, fájdalom, magam is kény-

telén vagyok belépni, hogy egyeztessük össze a javaslatokat (*Helyeslés a baloldalon.*) és vagy a Ház mondja ki azt, hogy a női választójog alapján áll és ezeket a javaslatokat külön bizottsághoz, vagy a választójogi bizottsághoz utasítja, ahol igyekezzünk megegyezést teremteni a női választójog terén, vagy pedig egyeztessük össze indítványainkat oly képen, hogy egymástól ne követeljünk sacrificio dell intelletto-t és a női választójog kérdése a különböző indítványok között el ne bukják és legalább mi közöttünk ne legyen visszavonás. (*Helyeslés.*) Híve vagyok a női választójogi mozgalomnak, de a demokratikus irányt semmi körülmények között sem vagyok hajlandó áldozatul hozni. (*Helyeslés balfelől.*)

A magam részéről levonva a konzekvenciákat, bátor vagyok abban a reményben, hogy a miniszterelnök úr minket ebben a kérdésben megnyugtat és legalább módunkban lesz pontonként szavazni, kiegészítő indítványképen beadni a következő á. pontot (*Olvassa*): „Választójoga van az özvegy nőnek, aki az elemi iskola hatodik osztályát sikeresen elvégezte és aki törvényes (törvényesített) gyermekeinek tartásáról a maga keresményéből, vagy jövedelméből gondoskodik (családfenntartó özvegy).”

Mint ellenindítványt adom ezt be, azon esetre, ha bent marad a javaslatban az a pont, amely a nyolc középiskolát végzetek hitvesének választójogáról szól.

T. Ház! A magam részéről melegen óhajtom azt, hogy legalább a női választójog tekintetében eltérés köztünk ne legyen, a női választójog kérdésében tegyünk egy lépést előre s ezáltal akadályozzuk meg azt, hogy a női választójog kérdése is későbbi időben sokkal kellemetlenebb formában és sokkal kellemetlenebb hatással foglalkoztassa az országot és a képviselőházat. Ajánlom javaslatom elfogadását. (*Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

1918 július 19-én a Ház elfogadta a Wekerle-féle választójogi javaslatot és *Vázsonyi* megjósolta, hogy e törvény alapján soha sem fognak választani. A jóslat valóban bevált, ámde megvalósult mindaz a szomorú jóslat is, amelyet *Vázsonyi* tett akkor, amikor az alkotmány demokratikus kiépítését sürgette és amikor harcot hirdetett a bolsevik propaganda metelye ellen. Ugyanakkor, amikor a választójogi javaslatot elfogadták, elpárolgott már a lelkekből a háború győzelmébe vetett hit, sztrájkok, felbukkanó katonai lázadások és zöld káderek háborgásai verték fel az ország nyugalmát.

A tragédia vége felé közeledett: 49Í8 október 15-én a Wekerle-kormány beadta lemondását, október 25-én megalakult a nemzeti tanács és mindazok a tárgyalások, amelyeket az ország megmentésének érdekében folytattak, ekkor már balsikerral jártak. A nemzet legjobbjai akartak ekkor összefogni: tanácskozások indultak meg, amelyeken *Andrássy*, *Apponyi*, *Wekerle*, *Tisza* és *Vázsonyi* keresték az alkotmányos megoldás útját, ámde amikor október 29-én az új kormány *Hadik* János gróf elnökletével megalakulhatott, már késő volt. Október 31-én a nemzeti tanács vette át az ország sorsának irányítását és kitört az „öszirózsás” forradalom.

1918 október 31-én *Tisza* István gróft megölték és november 1-én *Vázsonyi* Vilmos kénytelen volt külföldre menekülni, mert élete itthon veszélyben volt.

HARMADIK RÉSZ

AZ EMIGRÁCIÓ

1918-1921

ELSŐ FEJEZET

LEVELEK AZ ELSŐ EMIGRÁCIÓBÓL

Rettenetes tragikum: világosan látni a bekövetkezendő összeomlás minden előidéző okát, mindent megtenni ez okok elhárítására, de heteknek, napoknak, avagy csak óráknak mások előidézte késedelmezése miatt – megérni a gyászos-jóslatoknak leggyászosabb bekövetkezését. Ez a tragikum sújtott le *Vázsonyira* 1918 október 31-én. A „diadalmas” október 31-iki őszirózsás forradalom, mint forró számum perzselte el a népjogok *intézményes, maradandó* megvalósulását, amelyeknek vetését két évtized óta *he* ülő lelkesedéssel és bölcs gondossággal ápolta és érlelte *Vázsonyi*.

A népjogok izzó, meggyőződéses harcosa titkon, éjszaka menekülni volt. kénytelen Budapestről, mert látnia kellett, hogy élete árán sem tudja már feltartóztatni az októberi forradalmárok őrvongó rohanását, amelyen – ő és egyedül ő. látta, – nincs többé megállás, csak gurulás a lejtőn lefelé.

Felesége és fia kísérte el *Vázsonyi* Vilmost az emigrációba, melynek *München* volt az első állomása. Onnan szemlélte a sötét jövőbe látó szemmel az itthoni, eseményeket, a szervezetlen nemzeti forradalom gyors eltolódását a bolsevizmus felé és miközben Münchenben maga is átélte a bolsevizmus rövidtartamú kitérését, csak néhány bizalmas levélben tud tanácsokkal szolgálni itthoni híveinek, de az események irányításába aktíve beleavatkozni nincs módja. Némely, még közzétételre nem időszerű részlet kihagyásával, íme, *Vázsonyinak* a müncheni emigrációból írott levelei:

I.

Székely Ferenchez

Két levél töredéke. Mindkét levelet *Székely* Ferenc nyűg. igazságügyminiszterhez, a nemzeti demokrata polgári párt elnökéhez intézte *Münchenből, 1919 december 21-én*. Emigrációja alatt ezek voltak első levelei, melyeket Budapestre írt. Kézről-kézre jártak ezek a levelek legbizalmasabb hívei körében, de nyilvánosságra e gyűjteményes kiadásban kerülnek először.

München, 1918 december 21.

Nagyméltóságú

Székelly Ferenc

nyug. m. kir. igazságügyminiszter úrnak, a nemzeti demokrata polgári párt
elnökének

Kedves Barátom!

Meglepetéssel olvastam a demokrata kör elnökségének nyilatkozatát az „Új Hírek”-ben. Senkinek sincs joga politikai állásfoglalásában én reám hivatkozni. Én nem oszlattam fel a demokrata pártot, nem is adtam senkinek sem utasítást, hogy mit tegyen. Hiszen, ha állást akartam volna foglalni az eseményekhez, ott maradtam volna Budapesten. Távozásommal éppen ezt akartam elkerülni. Nem akartam az általános tébolyban és gyáva tolongásban semmiféle felelősséget sem viselni.

A forradalom napján rámtörték legszűkebb környezetemből, hogy ők támogatni akarják a kormányt. Én szabad kezet adtam „híveimnek”, látva, hogy lelkierejük megroppant, de szabad kezet tartottam fenn önmagamnak is. Az én tanácsomra, pláne utasításomra senkinek sincs tehát joga: hivatkozni. Engem nem lehet az állásosztogatásban dúskáló forradalmi részvénytársaság diadalszekere elé fogni.

Annyit mondtam: inkább Károlyiék, mint a radikális stréberek. Ez érthető. Hiszen ezek a talmi-tehetséges kapaszkodók voltak a méregkeverők. Ezek adták ki a végzetes jelszót, hogy bojkottálni kell a baloldal tisztességes tagjait. Ezek rágalmaztak, ezek törtek életemre, mert tudták, hogy az én félretolásom nélkül stréberjeik éhes sáskahada nem lakomázhat. Irigy, rosszlelkű és jelentéktelen emberek ezek, akik már eddig is bebizonyították, hogy komoly munkára képtelenek . . . Minden demokratának izzóan gyűlölni kell ezeket a gyerekeket, akik élelmesen elcsenték tőlem életem eredményeit . . .

. . . Értsük meg, amit megértettek Németországban. Elfogadni a forradalmat kész ténynek és lemondani régi nézetekről: ez két különböző dolog. Itt például, Bajorországban, megmaradt minden régi párt és szervezkedik. A sajtó bátran és keményen ír. München lapjai közül csak egy a kormánypárti, a három legelterjedtebb: polgári és kemény, harcos ellenzéki. Nálunk a forradalom mint részvénytársaság alakult meg, a katonák lázadását három párt lefoglalta magának: övék a haza. Másnak nincs joga élni. Más mozgalom, mint az övék: „ellenforradalom”. És joguk is van a büszke önézetre, mert eddig nagy eredményeket értek el. Amint Tiszák elvesztették a háborút, ők elvesztették a békét.

1. Már kiindulásuk is hamis volt. Károlyi azzal hitegette önmagát, hogy az entente szerelmes öbelé. Holott az ő barátai Franciaországban börtönben ülnek és Clemenceau az úr. Calmette-ék nem felejtették el, hogy a „Figaro” ellen tanúskodni ment Parisba, Lovászyval együtt, a derék Lipscher mester közvetítése mellett. Katonatanácsokat szerveznek Budapesten, holott az entente nem tűr katonatanácsokat és a neutrális államokat kényszerítette a bolsevik követek kidobására. Az entente előtt Károlyi nem valeur és a mai szélső irányzat nem rokonszenves. A forradalom alapja már önmagában súlyos tévedés.

2. Magyarország csak úgy imponált volna az ententének, ha erőt képviselt volna. Úgy, mint 1848-ban, amikor nagyszerű katonai értéket produkált a honvédelemben. Károlyi agitációja tönkre verte a hadsereget. A határvédelem volt a jelszó és a hadsereg szétszűllött. Nincs és nincs, aki védje a határokat. Erő kellett volna, nem pedig alázatos hajlongás, mely csak nevetségessé tett

minket és a német nemzetiséget, mely eddig hű volt hozzánk, is ellenünk búj-totta fel.

3. Amint tönkrevették a hadsereget és fegyelmét, úgy tönkretették a magyar tisztviselők fegyelmét is. Demagóg hajlamuk anarchiát teremtett. A bizalmiférfi-rendszer meghitt a vörös köztársaságban sincs meg. Károlyi gyengesége és kapaszkodása, hogy népszerű maradjon, lehetetlenné tette a magyar közigazgatást. Németországban a hivatalnoki kar érintetlen . . .

4. A polgári társadalmat aláaknázták. Megérett a bukásra. A szocialisták Károlyi demagóg hajlamait kihasználva, néhány nap alatt többet értek el, mint Ausztriában évtizedek alatt. És most, mikor már a rombolás megtörtént, Hock János ... és Károlyiéék egyesülésre hívják fel a polgári pártokat. Előbb gyűjtogatnak, aztán tüzoltóságot szerveznek. Előbb mindenkit kizárnak a forradalmi részvénytársaságból „és aztán, mikor az ügy rosszra fordul, társakat keresnek a felelősséghez. Utálatos, De majd akadnak szamarak, akik sietnek a hívó szózatra.

5. . . .

6. Míg az ország romokban hever, a forradalom hősei a hiúság vásárját csapják. Új állásokat szerveznek. Ünnepelnek . . . Reformálnak, mintha egy megszállott ország mást tehetne, mint egyesült erővel és önérettel gyászolná a jelent és küzdene a magyarság jövőjéért.

7. Törvény, jog nincs. Bajorországban a forradalmi kormány első proklamációja az volt, hogy minden törvény érvényben marad. Nálunk törvénytelenül B.-ket küldenek a városi tanácsba és az önkényt végighengergetik, de csak ott, ahol kellemes ... A forradalomnak csak az alapot volt szabad változtatnia. A többit a nemzetgyűlésre kellett hagynia.

8. De ők apró kortespolitikán és pártszervezésen törték fejüket ... és a forradalom a kormány kinevezésétől tette függővé ezeket az állásokat ott is, ahol a régi rendszer választott tagokkal dolgozott.

9. A forradalom számláján van a sok fosztogatás, rablás, gyilkosság, pogrom és illatos virága: a két nagy sikkasztás. (Heltai et Comp.)

10. A militarizmus ellen dörögtek és forrásuk a katonai lázadás. Uralmuk alapja a katonai terror. A vörös gárdát államköltségen szervezték, amikor katonatanácsot, bizalmi férfiakat kreáltak. Ez a hadsereg az ellenség ellen nem harcol, de a védtelen polgárság ellen kitűnő. Tiszta bolsevik alap.

11. A terror az uralmuk létalapja. A „szabad sajtó” nevenséges frázis. Aki kritikát mer gyakorolni, ellenforradalmár, azt leütik. Hiszen a politikai gyilkosság szabad. Lékay¹⁾ szabadon bocsátása apológiája volt a politikai gyilkosságnak.

Az ancien regime alatt milyen veszély fenyegette a forradalmi vezéreket? Ki a mártír közülük?

12. Rövid ésszel odadolgoznak, hogy az országtól elszakított részekben ne fájjon) a válás . . . Én, szegény, elmaradt ember, megelégedtem azzal, ha Magyarországon annyi demokrácia lesz, mint Angliában, Olaszországban, Franciaországban. A . . . gyerekeknek ez nem elég . . . Csak tolnakodni, csak szerepelni! ...

Úgy látom, a Károlyiékhöz való belépés nem igen vált egészségtekre. Hiszen mindenütt mellőznek benneteket. Nem jobb lett-e volna a büszke megállás? És, ha elsodort volna minket az áradat, hát jól van, de minek osztozzam a nemzetgyilkos munka felelősségében. Ha így bánnak veletek, minek vagytok ott? A mi múltunk kissé különb, mint a radikáljinglek. Ha nincs jelenetek, ne veszejtsétek el legalább a múltat. És akik mesterek voltatok, ne legyetek inasgyerekek epigónjai . . .

Mit csinálnak Szabóék²⁾ és a keresztényszociálisok? Belemennek a csap-

¹⁾ Lékay János: Tisza István gróf ellen még a forradalom kitörése előtt merényletet kísérelt meg.

²⁾ Nagyatádi Szabó István és a vezetése alatt álló kisgazdapárt.

dába és kiisszák a moslékot? A megrugdalás után, most sietnek kezetcsókolni?

Szeretném, ha valaki kijönne. Nem azért, hogy szervezzek valamit, ehhez most nincs kedvem, mert tele vagyok undorral, de valódi információkat szeretnék kapni ...

Ezt a levelemet felolvashatod hű embereimnek (Kovács Ernő, Krakauer Samu, Bak Rafael, Rácz Dezső¹⁾), stb. és a volt képviselőknek).

Szeretettel köszönt

Vázsonyi Vilmos dr.

2.

Kedves Barátom !

Szombat van ma, december 21. Miközben levelemet írtam, eszembe jutott, hogy ez évforduló. Ezen a napon adtam be a választójogi javaslatot.

Szép és felemelő emlék. Külföldre kellett mennie annak, hogy elkerülje a fegyveres őriztetés gyalázatosan kieszelt kelepcejét, aki a választójogi javaslatot beadta és tárcájától megvált, mert javaslatához ragaszkodott. Mit érezhetnek azok a kapaszkodók, akik ezt követték el velem szemben és Budapest népének egy részét rágalmaikkal ellenem izgatták, aki egész életemet Budapestnek szenteltem? Van-e lelkiismeretük? És hogy tudtok ti a szemükbe nézni?

Az én lelkiismeretem nyugodt. Hazám két szerencsétlensége a háború és a forradalom. Egyikben sem volt részem... Üldözött Tisza, üldözött Wekerle, mert törvényes, demokratikus irányomban látták a veszélyt, ők fűrészelték alattam az egyik ágat. Üldöztek a felforgatásra spekuláló stréberek, mert csak az én félrelökésem tehetett számukra szabaddá a pályát. Én tudom, ha ez az egyesült roham, mely nálam nagyobb embereket is letört volna, nem sikerük, sok bajt megakadályozhattam volna. Így tehetetlenül kellett nézmem, tehetetlenül vergődő hazám haldoklását. Milyen stílustalan, apró emberek, intézik most sorsát. Mackensen internálása a régi magyar önérzet örök szégyene. A magyar szedi el a fegyvert attól, aki megvédte Magyarországot. Ezt a pecérmunkát nem volt szabad vállalni. Ha az entente kívánta a lépést, azt kellett volna felelni, ám tegyék meg az entente urai maguk. Mi nem tehetjük. Úgy-e világos? Úgy-e kézzelfogható? Még az ellenség is tisztelte volna ezt a lovasgiasságot. De „parva sapientia ...”

Kedves Barátom! Ne hidd, hogy én a reakciót kívánom. Csak látom a felforgatás bűneit ... rá akarok mutatni, hogy a história Szende Palit²⁾ nem fogja Kossuth Lajos mellé állítani, mert mindketten forradalmi bankókat bocsátottak ki. 1848 új élet volt. 1918 a hullaférgék nyüzsgése a feloszló Magyarország testén.

Ezek az urak fűjják meg a polgári riadót? Nincs is rá joguk. Tönkretették Magyarországot, tönkretették a polgárságot. És az igazság velük szemben a szocialisták részén van. Azok forradalmat csináltak elveikért, ezek a fiuk kapaszkodásból. A szocialistáké volt az eszme és az erő. Ezek csak legyenek voltak a mozdonyon. Most, mikor erős társuk ereje ellenük fordul, segítséget kérnek azoktól, akiket elárultak és meggyaláztak.

A demagógia sorsa a legurulás. Amint a prostituált is úgy kezdi, mint minden tisztességes asszony, de aztán . . . Aki demagógokkal tart, velük együtt gurul le a mélybe. A szocializmus: világnézet. A polgári demokrácia is az. A demagógia: kettő közt nyavalygó politikai szajhaság. Legyen szocialista rend, vagy polgári demokrácia, de vesszen a demagógia. Ha a szocializmus győz, nem bánom. Meggyőződéses emberek győztek le. Ha a polgári demokrácia jön, akkor mi jövünk. De ne segítsünk a vergődő demagógián.

Baráti szeretettel ölel

Vázsonyi Vilmos dr.

¹⁾ A demokrata párt régi, törzsökös tagjai.

²⁾ Szende Pál a Károlyi-kormány pénzügyminisztere.

II.

Édesanyja halálára

Müncheni emigrációjában 1919 elején érte *Vázsonyit* a lesújtó hír, hogy édesanyja meghalt. Ekkor írta *Paula* nővérének ezt a levelet:

Kedves, jó Paulám!

Idegenben kapom a hírt, sok keserűségem mellé, hogy édes, jó anyánk meghalt. És hozzád írok először is, mert első érzésem, hogy megköszönjem neked, hogy sirig áptad és szeretted és Te voltál legjobb, legönzetlenebb gyermeke. Az Isten áldjon meg érte!

Veletek sírok, mert ha öreg vagyok is már, mégis érzem teljes árvaságot. Életem legnagyobb fájdalma volt, hogy évek óta nem beszélhettem anyámmal úgy, mint szerettem volna. Iszonyú sors, hogy a végzet testét összetörte és nem közölhettem vele mindent, vele, aki engem annyira szeretett. Az én nemes, büszke anyám, aki szellemi fejlődésemre és jellemem alakulására a legnagyobb hatással volt. Én tudom, mennyi érték volt benne, milyen nagyság, mely a viszonyok súlya miatt csiszolatlan gyémánt maradt.

Én könnyek közt úgy látom őt, mint gyermekkoromban és ifjúságomban, mikor még a kórság meg nem örölte és le nem szegezte. Az én szép, jó, okos és dacos anyám! Büszkén viselem a lelkét magamban.

Kedves Paulám! Veled leszek és maradok. Az én örökségem, hogy Téged szeresselek és soha el ne hagyjalak, amíg csak a sors megengedi. Írj nekem a temetésről, csókold helyettem testvéreimet.

Az Isten áldjon meg benneteket és büntesse meg a gazembereket, akik miatt nem állhatok anyám sírjánál.

Vilmos.

III.

Bródy Ernőhöz

Levél 19-19-ből, Bródy Ernőhöz, közvetlenül a bolsevizmus kitörése előtt néhány héttel, Münchenből.

Kedves Barátom!

Nehéz dolog a távolból aktualitásokat írni. Az írás merev, a viszonyok pedig egyre változnak. Csak egyben nem változik: gurulunk lefelé a szakadékos mélységbe.

Én nem akarok olyan unalmas lenni, mint a háború elvesztésének hiénái, akik abból élnek, hogy ők a háború rossz végét előre látták. Ez a Gassandra-részvénytársaság, mely berendezkedett a haza romjain és végső bánatos elkeseredésében az elveszett címek helyébe most „miniszteri tanácsosi” és „államtitkári” címeket adományoz. Ámulattal látom a távolból, hogy minél kisebb lesz Magyarország, annál több magasrangú tisztviselőre lesz szüksége. Gyerekek! Istenemre, vásott gyerekek!

E pillanatban Magyarországnak egy gondja lehetett csak: egyesíteni minden erőt, és ha kell, végsőkig ellentállni, hogy területe meg ne csonkuljon. E helyett politikai bosszúhadjárat, stréberség, pártérdek és reform-faragások foglalták el ezeket az embereket, akiket egy katonai puccs az ország élére tolt. Egyetlen ember voltam az országban, aki a bolsevik veszedelmet megérezte, aki demokrata akar lenni, de nem bolsevik. Jóslásom beteljesült, de én nem kérek províziót a providenciáért. Úgy látom, hogy a demagógia természetrajzának kemény törvényei érvényesülnek . . .

. . . Keserű humor, hogy ezer-kétezer fegyveres ember dönti el a haza

sorsát és ezt Szent Mihály „pacifizmusnak” nevezi. A nyers erő, a kés, a puska, a gépfegyver terrorizál és a szent nazális hang „pacifizmust” rebeg. Ez panama-köztársaság, ahol évenként egy-egy katonai puccs dönti el jobbra vagy balra az állam sorsát és a zsákmányt. Persze azok a forradalmi hősök, akik egyszerűen hasznosították a katonai lázadást, másképp képelték a dolgot. Szent Mihály azt hitte, hogy az ő miniszterelnöksége kell a népnek ... Csak a szocialisták tudták, hogy mit akarnak, bár Kunfi csak Mihálynak akarta seperni az utat. A forradalmak logikája rugdalja őket előre az örvény felé. Nem vezetnek, hanem tolatnak.

... Én nem megyek Mihály úr angyalai közé. Délibáb volt, hogy ő az entente kedvence. Agyrém, hogy a neve zászló. Gerince nincs, pusztán eszköz . . . Kunfi és Jászi kezében. *Hányszor mondtam: ez nem vezető lángoszlop, ez megtöltött villanykézilámpa . . .*

... Én főfeladatnak azt tartom, hogy 1. fel kell ébreszteni a nemzeti önérzetet és a magyar érzést. Ez meghoz minden gyógyulást és ez a legjobb külpolitika is. Inkább meggebedni a hazámért, mint gyáva bolsevik bandák uralma alatt élni, akik csak a fegyvertelen polgárral szemben katonák, de a fegyveres ellenség elől megszöknek.

2. Fel kell ébreszteni a kritikai szellemet. Hiszen erre napról-napra van ok . . .

3. Szervezni kell a polgárságot! De képes-e erre Mihályék csapatja? Nevetéses. Hiszen a kaszárnyát átadták a szocializmusnak. És Mihály inkább bolsevik lesz, de népszerűségét nem áldozza fel. Nem látom be, hogy miért nem lehetne külön alakulni? Nem látom be, hogy miért nem szervezhetnek a jóra való, tisztességes, régi pártiak demokratikus és szociális programmal külön párttá? Lesznek, ahányan lesznek. De szolgálják a józanságot és ne gyalázzák meg önmagukat. Itt Bajorországban a régi Centrum feladván katolikus jellegét, a protestáns és zsidó vallásos elemekkel demokratikus és szociális alapon dolgozik és nagyszerűen szervezkedik. Nálunk a néppártot és Szabó Istvánt is a kézcsókolók közt látom. De erről nem akarok most bővebben írni. Egyelőre magánember vagyok. Senkisémet hívott haza. Nem nélkülöznek. Tehát nem tervezek, csak tépelődöm . . .

... De amíg nem lesz itt a békekötés és nem látja mindenki, hogy Magyarországot el akarják területileg zárni Ausztria és Németország németjeitől, megcsönkíteni és 'megnyomorítani, addig vidáman halad tovább a szemfényvesztés. Borzasztó lesz a felébredés. Ti nem vagytok exponálva, mint én. Ellenetek nem alakult egy ring, mely szívósan és kitartóan rágalmozott és aláaknázott; ti beszélhettek. Ne menjetek efemer káprázatok után. Legyen önérzet bennetek, hiszen ott bent kutyába sem vesznek titeket. Legyetek önállóak és keressétek a jó magyarok és jó polgárok szövetségét minden előítélet nélkül. Ha kritika nélkül vagytok ott a birkanyájban, el fogtok merülni és még az önbecsülés sem marad meg számotokra. Szeretném, ha gyakran írnátok, és még inkább, ha valaki meglátogatna. Csak nem hiszik hazám nagyjai, hogy ellenforradalmár vagyok? Rábízom őket a maguk zsenialitására. Ez elég Isten ostora számukra.

Szeretettel köszönt

Vilmos.

IV.

Garami Ernőhöz

Levele *Garami* Ernő kereskedelemügyi miniszterhez, melyet ugyancsak müncheni emigrációjából írt a rágalmozó hadjárat ellen, amellyel idehaza a forradalom alatt állandóan üldözték.

Garami Ernő miniszter úrnak,

Budapest.

Igen tisztelt Miniszter Úr!

A „Népszava” 1919 január 18-iki számában „A polgári Magyarország” cím alatt a következőket olvasom: „A régi jó munkapárt hívei, Szerényi és Vázsonyi urak kreatúrái kissé szemérmesebbek még”. Ez a tudatos, alávaló rágalom, mely engem a régi munkapárttal azonosít, méltó párja annak a régebbi közleménynek, mely a városháza kisajátítása alkalmával azt merte írni: „A Zeidl és Vázsonyi közgyűlése”. Vagyis engem, ki vagyonokat rúgtam félre és önzetlenül egy életet áldoztam fel a főváros népének, ismét tudatos arcátlansággal egy élelmiszeruzsorással azonosít.

Mínt hogy én a szociáldemokrata párttal folytatott, legenyhébben szólva, eléggé intim összeköttetés ideje alatt legtöbbször t. miniszter úrral érintkeztem, s ezen érintkezés ideje alatt az ön részéről mindig őszinteséget és tiszteletes felfogást tapasztaltam, önhöz intézem soraimat.

A „Népszava” tájékán, úgy látszik, nagyon feledékenyek, vagy számítanak mások feledékenységére. Engedje meg tehát, hogy felfrissítsem kissé emlékezetüket. A „Népszava” engem miniszterségem egész ideje alatt nyíltan támogatott, sőt nemcsak támogatott, de megtámadta a „Pesti Napló”-t és „Pesti Hírlap”-ot, sőt még a „Világ”-ot is, amelyek ellenem támadást intéztek. Én a Wekerle-kabinetbe belépni nem akartam és csak a szociáldemokrata párt felkérésére léptem be. Emlékeztetem lakásomon e tárgyban tartott értekezletre. Badeni audienciámat, amelyen a királyt a Ház feloszlási gondolatának megnyertem, az önökkel tartott értekezlet előzte meg. A lemondásom után önök követelték tőlem, hogy fogadjam el a választójogi bizottság tagságát. Az önök felkérésére tartottam ott beszédet, kegyes dicsérő kritikájuk mellett. Önök kértek fel arra, hogy a plénumban is védjem meg a javaslatot. Önök legjobban tudják, hogy a cenzúra ügyében milyen hazug ürügyek alatt folyt ellenem a hecc, amíg a királynál denunciáltak, hogy nem cenzúrozom a „Népszavá”-t és Polónyi ugyanazon okból nyílt színen megtámadt. Ez a Polónyi grófi fővezérük kebelbarátja ma is. Elnöke a Közmunkatanácsnak. A „Népszava” pedig ellenem hazug köpködésekben találja örömét. Hogy miniszterségem alatt hányszor és hány ügyben voltam az önök szolgálatára, hogy még utolsó ténykedésem is Kondor Bernát kegyelmi kérvényének előterjesztése volt: ezt ismét ön tudja legjobban. Engem Tisza István buktatott meg, aki csak visszaadta nekem ezzel a kölcsönt, mert nyugodt önérzettel mondhatom, hogy az én küzdelmeimnek (Désy-per, margitszigeti ügy, választójogi mozgalom, stb.) legnagyobb része volt a Tisza-rendszer megbuktatásában. Micsoda becstelenség tehát engem egy kosárba dobni a munkapárttal. A rossz lelkiismeret ilyen tudatos rágalomokkal akarja önmagát elcsittítani. Ön nagyon jól tudja azt is, hogy az első nagy sztrájk alkalmával Wekerle azon bécsi utasítását (tanuk erre Ugrón, Palugyai, Sándor László, stb.), hogy a sztrájkot fegyveres erővel kell letörni, a gyűléseket fegyveres erővel kell szétoszlítani, a vezetőséget elfogatni, minisztertanácsban én buktattam meg és a békés kiegyenlítést ajánlottam, melynek keresztülvitelére felhatalmazást nyertem.

Mi volt tehát az eltérés közöttünk? Utaink a nemzetiségi politikában váltak szét. Én magyar érzésű voltam és holtomig az maradok, konjunktúrák és politikai kapaszkodások engem nem másítottak meg. S másik eltérés az volt, hogy én mindig a demokrácia megcsúfolásának tekintettem, hogy egy dilettáns, tehetségtelen ember a születés jogán nemzetvezéri jogokat merjen magának arrogálni. És volt idő, amikor önnek sem volt erről más véleménye, csak emlékezetébe hozom azokat a súlyos jelzőket, melyeket a blokk-jegyzőkönyv közzétételének szennyes manőverénél reá alkalmazott.

Teljes demokráciát kívántam Magyarországnak felforgatás és anarchia nélkül. Majd a történelem eldönti, hogy én voltam-e jobb hazafi, vagy azok, akik rettenetes kudarcokon kívül eddig egyéb eredményt felmutatni nem tudnak.

És micsoda képmutatás az, hogy nekem bűnül merik felróni, hogy a teljes általános választói jog, demokratikus birtokpolitika és szociálpolitika alapján a Hadik-féle alakulást akartam támogatni, mikor most önök egy kabinetben ülnek a Hadik-kabinet földművelésügyi miniszterével, nagyatádi Szabó Istvánnal, aki Gödöllőn a magyar földműves nép nevében a királynak örök hűséget esküdött ...

Én itt egy vörös respublikában élek, melynek kormányát a szélső szocialistákhoz tartozó miniszterelnök vezeti, igaz, hogy nem gróf, de zseniális ember. Dacára e szélső irányzatnak, itt minden régi párt szabadon agitálhat és szabadon érvényesül. Hazugság és rágalom pedig nem politikai fegyver a világnézetek mérkőzésében.

Én félreállottam, hogy általam előrelátott kudarcaikban még ürügyük se lehessen arra, hogy zavarom önöket munkájukban. De azt viszont megkövetelem, hogy egy becsületes embert szemtelenül ne merjenek Zeidl társaságában emlegetni és ne gyalázzák meg önmagukat azzal, hogy engem, aki a demokrata magvetés munkáját végeztem el Magyarországon és akivel önök úgyszólván az utolsó hónapokig politikai szövetségben álltak, ugymegesenek, mintha én a magyar reakció egyik oszlopa lettem volna. Értse meg, t. miniszter úr, nem kérek önöktől semmit, sem most, sem a jövőben, de igazságot követelek, szemérmetlen hazudozások és értelmetlen rágalmak megszüntetését. Ne kényszerítsenek arra, hogy kilépjek passzivitásomból és magam szerezzek magamnak elégtételt.

Ez a levelem magánlevél, minthogy nyilvánosan szerepelni jelenleg nem óhajtok.

Kiváló tisztelettel

Vázsonyi Vilmos dr.

V.

Elsősorban magyar ember vagyok

Ezt a levelet *Vázsonyi Bessemer* Hermanlioz, az „Agence Centrale” szerkesztőjéhez, már a bolsevizmus ideje alatt, *svájci* emigrációjából írta:

Kedves Doktor Úr!

Nagyon köszönöm kedvességét és jóindulatát, azt a fáradságot, hogy ilyen szép cikket olyan gyorsan tudott papírra vetni. De ma nem találnám helyesnek közlését. (Különbön is egyes részei nem helytállóak.)

Én elsősorban magyar ember vagyok. Más ország csak annyiban érdekel, amennyiben hazám sorsára befolyással van. A jugoszláv-magyar barátság, szerintem, okos volna mindkét rész érdekében, de jugoszláv részről eddig nyomát sem láttam a közeledésnek . . . Mi értelme volna tehát egy szerencsétlen nyilvános szerelmi vallomásnak? Ha nem tudom, hogy a jugoszlávok mit akarnak . . . Azok a honfitársaim, akik más irányban dolgoznak, méltán szememre vethetnék, hogy rontom számításaikat, anélkül, hogy reális számvetésem volna.

Tehát várjunk! Előbb lássunk égi jeleket. Egyéb hangú nyilatkozásra azonban nemsokára sor kerülhet és kérem, hogy erre az időre őrizze meg számomra barátságát . . .

Őszinte tisztelettel köszönti

Vázsonyi Vilmos dr.

1919 júliusáig volt *Vázsonyi* Münchenben, azután *Svájcba, Montreuxba* költözött családjával.

MÁSODIK FEJEZET

JEGYZETEK A MÜNCHENI ÉS A SVÁJCI EMIGRÁCIÓBÓL

Az itt következő jegyzeteket néhány levélpapírra és egy füzetbe írta *Vázsonyi* a forradalom és a bolsevizmus alatti emigrációja idején, 1918 novemberétől 1919. augusztusáig, *Münchenben és Svájcban*.

I.

München

A feljegyzések nagy része személyes adatokról szól az elmúlt események megvilágítására. Egészükben még nem a nyilvánosság elé valók. Háborgó gondolatok, önmarcangoló tépelődések: nem lehetett volna-e megakadályozni a bekövetkezett tényeket és kik, hogyan, miért idézték elő az összeomlást. A feljegyzésekből csak az elvi jelentőségű részeket adjuk. Az itt következő gondolatokat *Münchenben* jegyezte fel 1918 november, december és 1919 január, február, március havában:

A nyafogó pacifizmus csalódása

Csak az erő imponál. Egy tehetetlen magyarsággal senkisémmel szövetezik, csak¹ megrugdadják.

A független Magyarország nagy csalódás volt, mert a területi integritásba került.

Jogrend

A Sturm und Drang-nak más a taktikája, mint az uralomnak. Ha vendég vagyok, összetörhetem a tükröket és poharakat, de ha magam vagyok a vendéglős, ennek kevés az értelme.

A tömegek üldözésének nincs értelme. Ellenkező hatás.

Védekezés a bolsevizmus ellen. Egyik: februári beszédem, másik: a választójogi bizottságban. Egyik a kemény kormányzás, a másik szociális politika. Legyen többség az önálló existenciára. Akinek van veszteni valója.

Wilson elvei

Lenin mellett Wilson a legnagyobb bűnös. Ő lázította fel az apró nemzetiségeket. Milyen emberiségi érdek a külön vend, stb. kultúra, magasabbrendű fajok visszaszorítása? És miért nem alkalmazza elveit Amerikára? Hol van ott a nemzetiségek autonómiája?

Skolasztikus, talmudista és jezsuita. Az igazi tudóst nem vonzza a politika. A tudományos igazság nem törődik a tömegekkel. Csak az áltudósok tolongnak, mint demagógok a fórumra. Igazi művész csak művészeti szépséget keres. Nem találhatja a buta és önző tömegek harcában.

De Wilson az elveit maga sem tartja meg. Szabad rendelkezés nemcsak kifelé van, más nemzettel szemben, hanem befelé a nemzetek körében is. Ezért illogikus a bolsevikiekkel való elbánása, hiszen ő akadályozza a fegyveres beavatkozást. Oroszország népe diktatúra alatt nyög. Emberi kötelesség őket felszabadítani nemzetközi segítséggel. Wilson akadályozza.

Ugyanez áll Magyarországra, melyben teljes az önkényuralom.

Végső eszköz: Szózat a világhoz, hogy érvényesítse a wilsoni elveket Magyarországon belül is.

Néptörvények

Néptörvény, mert nép nélkül hozzák. A bíróságokat kell igénybe venni. Általában az új államban első parancs: teljes közigazgatási bíraskodás. Minden törvénytelenység semmis és kártérítés jár érte. Teljes kártérítés az állami hatalom mulasztásaiért. (Rombolás, stb.)

Kacagató, hogy a városokhoz néptanácsot kinevezéssel szerveznek. Ezt Napoleon sem merte. Az orosz cár is respektálta a helyi önkormányzatot. Az önkény és párturalom teteje. Előre hivatalosan kijelentik, hogy a forradalmi pártok lesznek képviselve . . . Párturalom . . .

Tehát új arisztokrácia: a forradalmat csinálók arisztokráciája. Pedig a forradalom csak alapváltozás, az ország mindenkié marad.

A fegyverletétel

A magyar kormány hivatalosan mosakodik, hogy a hadsereg már elébb oszlott fel, mielőtt ő uralomra jutott. Boroevics ezt megcáfolja. Linder a „nép” nevében újra ezzel hozakodik elő.

Kérdés: Ha a forradalom még a fegyverletételt sem csinálta, mit csinált? Mire kellett? A gyáva katonákat azzal fogták meg a forradalom számára, hogy ez a fegyverletétel, nem kell tovább harcolniok. Históriai tény, hogy a gyávaság csinálta a forradalomnak nevezett katonai lázadást. Így Bulgáriában, majd Magyarországon, majd Bajorországban, mindig a védtelenné vált és a háborútól megkímélt országrészben, mely gyáván reszkett a további súlyos harctól.

Tréfás forradalmárok

A szabadság hajnalát az autótülök jelzi. Minden forradalmi hősnek autója van.

Nemzeti forradalomból szociális forradalom

A forradalom nemzetinek indult és szociális forradalommá lett. A trikolór gyászbaborult és diadalmas a vörös lobogó. A polgári forradalmárok hiába szájaskodnak, ők már csak beszélő halottak. Nincs életük, mert nincs hatalmuk.

Többet enni kevesebbet dolgozni

Ez a bolsevizmus egész bölcsessége. Jog, erkölcs, emberiség: mellékes, a testvériség: fantóm. Hogy az ember jobb legyen, önfeláldozóbb és tőkés-

letesebb, ezt nem szolgálja. Ezért az első kereszténység szociális tartalma”, toronymagasságban van a zabáló és epikureus bolsevizmus felett.

A proletár szót arisztokrata értelemben veszi. Az neki több, mint a polgár. Ostoba, kongó frázis ma ez a szó: egy uralkodó társadalom, mely kiszákmányolja a többit: proletárnak nevezi magát.

Vissza kell térnünk a valláshoz, a vallásnak pedig vissza kel ténie a demokráciához. Más üdv és menedék nincs. Csak így leszünk újra emberek; ma vérengző vgy zabáló bestiák vagyunk.

A wilsoni elv hazugsága

Az önrendelkezés hamis elv. Az alsóbbrendű faj érdeke, hogy egy magasabbrendű vezesse és megnyerje a kulturális haladásnak. Hol van az afrikai szerecsenek, az egyiptomiak, indusok önrendelkezési joga? Nem szólva a közkeletű ellenvetésről, hol van Írland önrendelkezési joga?

Az emberi haladásnak nem emeltyűje, ha kiskorú népek és fajok önállóságra tesznek szert. Wilson tanári bornírtságából éppen olyan gazságot műveit, mint Lenin demagógiából. Felgyújtotta a világot. Legostobább Magyarország, mely alázatosan ünnepli a washingtoni bölcsét, akinek széthullását köszönheti, mert reá hivatkoznak, midőn széttépik Magyarország testét.

Egyház és demokrácia

A pacifisták ma nyüzsgő hullaférgék a feloszló nemzetek testében. Eddig csak a romlásban nagyok. A háború hisztériája után a béke hisztériáját csinálták, mely eddig sem hozta meg a békét és tönkretette a nemzetek békés fejlődését.

Az egyháznak vissza kell ténie a demokráciához. És a demokráciának az egyházhoz. A politika az embereket nem neveli, csak elrontja. Nevelni csak a vallás tud.

A jövő pártja: nemzeti szociális párt. Átvesszi a szocialista programúiból mindazt, amit a vallás is parancsol, de testvéri szeretettel és nem üldözéssel. Ragaszkodik a nemzethez, mert a nemzetköziség mindörökre fantóm marad, míg a volapük világnyelv gyanánt el nem fogadtatik és a fajok nem lesznek eltörülve. A kapitalizmus védelme nem polgári érdek. Számszerűleg a nagybirtokosok, nagyiparosok, stb. alig néhány ezer embert jelentenek. Polgári érdek és önérték szempontjából nem érdemelnek védelmet, mert polgári érzés és önérték nincs bennük. Ők minden áramlattal alkudni akarnak, mert mindig menteni akarják tőkéjüket. Ők terjesztik a félelem, a gyávaság és megalkuvás szellemét. A polgári társadalom gerince: az önálló földműves, kis- és középbirtokos, a kis- és középiparos vagy kereskedő. A szabadfoglalkozásuk azért renegátok, mert nekik mindegy, milyen a társadalmi rend. Az ő foglalkozásuk nem szocializálható. Az ügyvéd, orvos, író, művész kollektíve nem dolgozhatnak, nem termelhet. De ez látszat. Ha az utca és a csőcselék az úr, a szabadfoglalkozás kiváló helyzete megszűnt és anyagi tönkje el nem kerülhető. A testi munkás bérei így sincsenek már semmiféle arányban a szellemi munka béreivel.

Folytatás: az én régen hirdetett elveim.

Ez nem új álláspontom. Alig van valaki, aki előrehaladottabb szociális nézeteket hirdetett, mint én.

Parlamenti beszédem követelte az összes energiák állami tulajdonba vételét. Köszön, vas, villamosság, légszesz, stb.

Elsőnek követeltem egyik parlamenti beszédemben a gabona-monopóliumot és a kiviteli kereskedelem államosítását. A választójogi bizottság ülésén, mint miniszter, kifejtettem, hogy a bolsevik áramlat ellen egyetlen orvosság van: a független kis-exisztenciák szaporítása birtokfelosztással, a kisipar támogatásával, ha milliárdokba kerül is. Teleszky közbenetett: „Honnan vegyük a pénzt?” Én: „Onnan, ahonnan a többit vettük!” (A hadimilliárdokat.)

Ha a nagy üzemek szocializáltatnak, ha a birtokfelosztás megtörtént:

a szocializmus likvidálva van. Akkor rendet kell teremteni, mert különben csak egy programja marad: a fosztogatás. Annak pedig hamar vége van, mert a fosztogatásból eredő vagyton nem termel, tehát az anarchia önmagát öli meg.

Polgári szempontból nekünk mindegy lehet, hogy a Salgótarjáni, Tatai, Rimamurányi, Weisz Manfréd és Társai magánmonopóliumok-e vagy állami üzemek.

Városházi működésem antikapitalista volt, mert az üzemek városítása tőlem származik.

Nekünk kispolgári pártnak kell maradnunk.

Jogállam

Legyen új világ, de legyen annak is rendje. Minden világrend elviselhető, ha ismerem jogomat és van fórum, mely megvédelmez. Első követelés: közigazgatási bíróság, mely a közigazgatás és államhatalom minden ténye ellen bírói védelmet ad.

Európa

Európa rothadt. Európai állapotok már csak – Ázsiában vannak. Schopenhauer azt mondta: A görög hedonizmust tönkretette a szifilis és a párbaj. Európát az egyik és a bolsevizmus. A civilizáció átvándorol majd a „barbárokhoz”, ahonnan jött, mert Ázsia volt Európa anyja. Ha ma a bolsevizmus által hisztérikussá tett Európán végigvonulna egy új Dsingiz kán, lábai előtt heverne a gyáva Európa. Japán, Kína és India leigáznák Európát.

Intellektuálisok

Az ő igazi hitvallásuk az anarchia. Az ő érdekük mentes a világnézetek harcától. A középkorban is érvényesültek az orvosok, író-deákok, titkárok és dalnokok. A kapitalizmus kitarította őket és kitarja őket a proletár-társadalom is. De mert a rend nem poétikus és nem érdekes, nem izgatja az agyvelőmunka által perverzé váltakat, minden rend felbomlását örömmel üdvözlük. És segítőknek, segéderőnek minden új áramlat felhasználja őket. Minden változásnál érvényesülnek. Bizonyos, hogy ők fogják leggyorsabban megenni a proletár-uralmat (amint már megunták a bolseviki Oroszországban) és harcosai lesznek nemsokára az új felforgatásnak. Franciaország intellektuálisai vagy monarchisták, vagy szocialisták: vagyis felforgatók és igazán anarchisták.

A polgárság legyen puritán: ez a védelem

A szociális forradalom lehetősége: a „proletárok” felszaporodása többséggé, vagy hatalmas kisebbséggé. Ha nem is többség, csak nagy kisebbség: mindig erősebb a többségnél, mely nem egységes, nem egyéredű és tele van gyávakkal. Mert mindig gyávább az, akinek vesztenivalója van, mint azok, akiknek csak nyernivalójuk van.

A proletárok felszaporodását a nagyvárosok mesterséges fejlődése, az ipari örület okozta. íme a szerencsétlen München csöndes, művészi és polgári központ volt. Királya erőszakolta a Krupp-féle ágyúgyár és a repülőgépek gyárának létesítését a fővárosban és ezeknek a telepeknek munkásai csinálták a bajor forradalmat. Kis példa, de jellemző: a nagyvárosok fejlesztése értelmetlenség. Egészségtelen és a kultúrának nem kedvez. Mert csak a nagyváros belső magja szép, de külvárosai falvak, városi nyomorúsággal.

Ez az ipari örület a kapitalizmus és a fényűzés gyermeke. Mert a szocializmus csak mellékterméke, hulladéka a kapitalizmusnak. Egy világnézetből fakadnak, miként a termék és melléktermék forrása is egy. A materializmus, avagy amint a smokkok Marx után rebegik: a „történelmi materializmus”. Az ember koncentrált gondolata a gazdasági boldogulás. Ez el-

borít minden más gondolatot. A vörös lobogó talán a vérrel elborult agyvelőt jelképezi, mely a materiális jólétén kívül egyébire nem gondol és tör, zúz, csak ezt elérje. A kapitalizmus a kevesek szocializmusa, a szocializmus a tömeg kapitalizmusa.

A kommunista rend lehetséges volt a kereszténység első századaiban, midőn a testvéri érzéstől áthatott szelíd rajongó szívesen lemondott a földi javakról. Előfeltétele: a megjavult, megváltozott, megtisztult, rajongó ember, akiben az isteni túlnyomó. De a ma kommunistája nem rajongó, – bolsevik bestiá. De nem is csinálhat kommunizmust, nem is hirdeti, ha annak nevezi is magát, hanem a „proletárság diktatúráját”, vagyis csak topográfiai változást a társadalom elhelyezkedésében. Aki lent volt, felfelé kerül és aki fent volt, abból elnyomott lesz. Mit ér ez a változás az egyetemes emberiség szempontjából?

A kapitalizmus boldogtalanná tette az emberiséget és lealázta Istent. Neveléses, hogy az aranyborjú imádói imádják a megfeszített Krisztust, a rajongót, aki istenivé lett a szeretet nagy hatalma által. De nem teszi boldoggá a szocializmus sem, mely csak az anyagi boldogulást hirdeti és amint lépcsőről-lépésre tönkrezúzza az egész kapitalizmust, egy állami kapitalizmust léptet helyébe. Az ember nem lesz tökéletesebb, csak jobban felfegyverzett bestiá lesz belőle a technika fejlettségével. Képzelnék el, hogy egy ragadozó állat a telefon, telegráf, vasút, repülőgép, stb. úgynevezett civilizációját használhatná, csak veszedelemesebb bestiá volna, de nem kulturáltabb. A kultúra a lélek dolga is, nemcsak a tudásé. Hiszen ez a tudás különben is egyéni. Tudott, aki a technika vívmányait felfedezte. Mi nem tudunk, csak gépiesen elfogadjuk, amit alkotó elmék teremtettek. Egy gyerek, aki telefonálni tud, csak nem bölcsőbb és kulturáltabb, mint Aristoteles volt?

A kapitalizmus mellékterméke a szocializmus. Amint leöli, maga is kárt szenved. Csak a vagyonok halmozása, a fényűzés és kényelem vágya szaporította fel a proletárságot. Íme a példák, egyszerű példák az életből. A borbélylegény proletár. Magam beretv álkozom. Adieu, proletár! Az aranyműves proletár. Kell ez a luxus? Nem. A proletár mehet. Rengeteg inast, cselédet tartunk. Boldogtalan vagyok-e, ha magam tisztítom a ruhámat? Az egyszerűség a felszolgálók sokaságát teszi feleslegessé. Fényűző bútorok, házak, paloták, stb. mind nélkülözhetők. Azt merem állítani, hogy a proletárok fele csak azért van a világon, mert a felesleges fényűzést és kényelemszeretetet szolgálja. Büszkeségre nincs tehát oka. Éppen olyan felesleges, mint azok a herék, akiket szolgál. A polgárság megváltása az egyszerűség, a puritánizmus, a huszadik század Rousseau-elve. Az egyszerűséggel függetlenné leszünk. Nem is irigyelhetnek minket, mert nem a fényűzés tesz engem arisztokratává, hanem a műveltségem, gondolkodásom és lelkületem, mely felülhelyez az átlag-bestiákon, vagy átlag-háziállatokon. A rongyokba burkolt ember rongyaiban is magasabbrendű, mint a tarka zebra, mely szép ruhája dacára csak barom marad.

Az erőszakos kommunizmus ezt a folyamatot, melynek önként kellene bekövetkeznie, gyorsan és erőszakosan idézi elő. Elszedvén a nagy vagyonoikat, melyek a proletárok teljesen felesleges nagy százalékát tenyésztették és kitarították (a kényelem és fényűzés felesleges élő eszközeit), egy munka nélkül maradt társaságot teremt, melyhez járul még a volt kapitalista vagyonfosztottak osztálya, mely proletárrá süllyed, de elhelyezkedni nem tud. Egy új arisztokrácia képződik tehát „proletárdiktatúra” neve alatt. A régi proletárok joga, hogy államilag kitarítsák őket Ez a proletár-hitbizomány. Csak az lehet szemetesköcsis, aki már elébb is az volt, mert újra nincs szükség és így tovább. Az erőszakos kommunizmus tehát megcsinálja a szocializmus összeomlását, a társadalom felbomlását, a teljes rend helyett (mert ez volna a kommunizmus) a teljes anarchiát.

Az itt feljegyzett gondolatok egy részét *Vázsonyi* felhasználta első nemzetgyűlési beszédében, melyet az emigrációból való végleges hazatérése után, 191 május 21-én mondott el a Házban.

II. Svájc

1919 július végén kezdi *Vázsonyi* Svájcban az újabb feljegyzéseit, a következőkkel:

– Nem írtam semmit e jegyzetekbe, annyira reá nehezdedtek lelkemre az események, a mai napig. Ma újra kezdem töredékesen papírra vetni gondolataimat.

Az új kereszténység

Vannak bolondok, akik a bolsevikiek működését Jézus és az apostolok tanaival zavarják össze.

Jézus keresztrefeszítettett önmaga, hogy megváltsa a világot. A bolseviki keresztre feszít másokat és önmaga dőzsöl a kereszt tövében.

Jézusnak nem volt jól fizetett, tejsze-vajba fűrésztött hadserege. Bízott az eszme erejében. És hirdette, hogy aki fegyvert fog, fegyver által hal meg.

A bolsi az eszmét puskatussal veri a fejembe. Fegyvert fog, de fegyver által meghalni nem akar, inkább rablott pénzzel megszökik.

Verelendung

A Marx teóriája a bolsikon teljesül be. A bolsi-társadalom züllött, nyomorult és szegény lesz. És segítséget a kapitalista alapon maradt államokból vár. Az elorzott ékszer és arany is azon a feltevésen alapszik, hogy van még individuális társadalom, ahol értékesíthetik.

A bolsi megeszi a kapitalizmus által termelt készletet és aztán megáll, termelni nem tud. Eléri a szegénység, nélkülözés és züllés egyenlőségét. Megöli a szocializmust, visszaveti a világot

Patologikus gyávaság

A polgári társadalom patologikus gyávasága nem újság. A római preto-riánusok korában Petronius és társai öngyilkosok lettek, nem volt erejük még arra sem, hogy leöljék a zsarnokot . . .

Bolseviki cárok

A bolsi vezérek őriztetik magukat, még jobban, mint valaha a cár. Így bíznak a nép szeretetében, az eszme erejében.

Verekedés a tömegsírban

A bolsevizmus a polgári Magyarország minden rétegét közös sírgödörbe dobta. A forradalmi, az evolúciós, a konzervatív réteg, együtt pihennek. De még a sírban is veszekednek és akiket legutoljára rúgtak a gödörbe, büszkék, hogy ők egy réteggel feljebb fekszenek, mint mi.

Szadista szocializmus

A bolsi szadista szocialista. Nem a szocialista rend kell neki, hanem a „burzsik” szenvedése, lealázása. Ezt adja vigaszul a proletár-tömegnek, mert jobb rendet a régínél, csak átmenetileg adhat neki.

Kidob a becsületes munkával szerzett házamból, hogy a proletár jó lakást kapjon. Ahelyett, hogy elvonná házam értékének felét és abból építene hajlékot a proletárnak!

A lopás, mint státus-elv

A bolsevizmus propagáló ereje azért rettenetes nagy, mert egyszerű tanai vannak. „Vedd el, ami eddig másé volt.” Ennyi az egész. Amíg a szocialista szerves fejlődést ígér, hogy a fa majd' egyszer megnő és gyümölcsöt terem, addig a bolsi a türelmetleneknek nyomban odaad minden gyümölcsöt és fát. Hogy aztán nem terem többé semmi, ez nem érdekli. Átmenetileg igaza van.

A bolsik ereje: a kapitalizmus és a militarizmus

A bolsik belemarkolnak az államkasszába és fizetett ügynökökkel dolgoznak. Tehát a kapitalizmus erejével. Jól fizetett hadsereggel terrorizálnak. Tehát militaristák. Nem olyan fukarok, mint az ancien regime, nem törmelekkel vesztegetnek, hanem óriási összegekkel, az állam egész erejével. És katonáiknak nem fizetnek éh-bért, hanem fényesen fizetik őket, mint pretoriánusokat.

Hol az eszme?

A parasztnak meghagyják a tulajdonát száz holdig, mert félnek tőle. A szegény városi burzshitól elveszik bútorát, mert nincs ereje és szervezete.

1919 augusztus 2-án megbukott a bolsevizmus és a füzet jegyzetei véget érnek, ám a száműzöttség keserőségei nem érnek véget, felelevenednek hamarosan, fokozott, új formában.

HARMADIK FEJEZET

BUDAPESTEN A BOLSEVIZMUS BUKÁSA UTÁN

A svájci emigráció sötétjébe várva várt. reménysugárként villant bele a magyarországi bolsevizmus bukása. *Bethlen* István gróf volt az, aki akkor *Malcoraes* Gyula báró útján levélben sürgősen *Bécsbe* kérte *Vázsonyit*. Indult is azonnal. Augusztus első napjaiban utazott el Svájcából. Útját, hazaérkezését s azokat a fürzavaros eseményeket, amelyek rövid néhány hetes itthon tartózkodása alatt elzajlottak fölötté, önfeláldozó törekvéseit a belső rend és a társadalmi béke érdekében, izgalmas elevevénnyel tükröztetik vissza *feleségéhez ivott levelei*, amelyekhez szinte fölösleges a bővebb kommentár. Felesége nem jöhetett haza vele. Imádott gyermekük, *János*, nagybetegen feküdt *Dalosban*, szanatóriumban és *Vázsonyinc* ápolta önfeláldozó anyai szeretettel.

I.

A szomorú viszontlátás

Első benyomásait *1919 augusztusának Budapestjéről* így írja meg *Vázsonyi* a feleségének. Levelét csak félíg írja meg Budapesten, másik felét már Bécsben írja, mert egy-két nap múlva úgy kell látnia, hogy hiábavaló és meddő volna az itthonmaradása.

Édes, jó Margitom!

Éjszaka és pesti rettenetes meleg. A nappali sok herce-hurca után végre irhatok neked, akire minden percben gondolok, mert nagyon, de nagyon hiányzol nekem. Nélküled már elképzelhetetlen az élet. Már vágyom mindenképen utánad. Egyelőre itt tart a kötelesség, de számlálom a napokat, hogy újra ölelhesselek. Sokszor be jó volna, ha itt volnál velem . . .

Kezdem, kedved szerint, előlről:

Buchsban komisz szalodánk volt, afféle falusi alkalmatosság . . . Feldkirchben nagy volt a roham. Az összes svájci-magyar szerencsejátékosok törtek Bécs felé . . . Vonzotta őket a szegény halott Magyarország. Talán még egy font húst ki lehet belőle vágni ... Az úton akadt egy derék magyar fiu, aki felajánlotta hálófülkáját, mint egy új Kemény Simon. Az első kedvező fordulat és biztató jel.

Innsbruckban behozzák a bécsi „Presse”-t, benne a fordulat, hogy a Peidl-kormány eltávolított . . . Hosszú orrok a . . . társaságban. Hosszú magyarázatok, hogy ők sohasem gondoltak „tisza szocialista” kabinetre. Rágyújtok egy undorodóresz szivarra.

Bécsben a vonatonál várnak Pető, Nobel, sok magyar, a szocialisták közül Buchinger és Kondor, – Champeri¹⁾ csak utánunk jön a kancellár vonatán.

Astoria-beli lakásom egész nap ostrom alatt. Szalont kell nyitatom. Tanácskozások a nemzeti színben ragyogó követségen, majd Lovászynál, aki e percben valószínű miniszterelnök. Éjszaka Garami és Lovász nálam vannak. Másnap indulunk. Az utcán a bécsi magyarok megállítanak és szeretettel üdvözölnék. És megérkeznek az első szeretetadományok: szivarok.

Különvonaton utazunk. Közeledik a határ. Királyhidán sorbaállanak a határőrök, kezükben a trikolór és felhangzik a Himnusz, Mi ez a többinek? Szép látványosság. De az én szememből kibuggyan a könny. Rettentetes kilenc hónap után újra látom a nemzetiszínű lobogót. Van hazám.

De szomorú a kép mindenfelé. Mi lett szegény Magyarországból? Mint valami fényes mulatóhely nagy éjszakai dorbézolás után. Az elmúlt vigaság szomorú, vigasztalan tanyája. Gyönyörű szépség, aki ráncosan az árokban hempereg. Hungária! Be megcsúfoltak és meggyaláztak!

Budapest felé jutunk. Kelenföldön már román megszálló csapatokkal találkozunk, mert csak az ő engedélyükkel futhat be a vonat. Végre megérkezünk. Mi ez? Nagy ünnep van? A Rákóczi-úton a boltok zárva, és valami züllöttség és elárvultság áradt ki a városból. Az Aggteleki-utcán megismer egy tömeg ember és kalapjukat lengetik, éljeneznek. Engem, a száműzöttet, kiüldözöttet, agyonrágalmazottat. A szívem elszorul. Tudok-e még hinni, tudok-e örülni?

A Britanniában lakom és lakásom reggeltől estig szakadatlan ostrom alatt. Jönnek a régi hívek és mivel kedveskedjenek ebben az éhező városban? Mindenki hoz valamit, hogy szeretetét kimutassa, a körben meghatottan fogadnak és én újra beszélek, mikor olyan soká hallgattam.

Látom a lakást. Egészen rendben van. Semmisen hiányzik.²⁾ Elhozta Flórá is a derék Babusáné.³⁾ Flóra megismer és produkálja régi ügyességét.

Kezdődik a politikai komédia. A politikusok nem lettek jobbak, ma is intrikálnak, marakodnak és én magasból nézem, mert nekem nincs többé ambícióm, hatalmat gyakorolni ebben a szegény, megnyomorított országban. Elég volt. Soha többé.

A miniszterelnökségnél találkozom néhány ifjú mágnással. Úgy néznek rám, mintha azt kérdenék: hát ez mit akar? Most keltek fel a dererről és már a régi gőg fujtatta őket. Én hangosan, hogy hallhassák, elmondom, hogy itt többé nem lehet úr a kaszinó és alaposan mosdatom a grófi tacsókát, hogy hosszú távollét után csak a jelentkező konkurrenst látják bennem. Egy értekezleten újra megmosdatom őket és kijelentem, hogy én csak segíteni és használni jöttem hívásra, de nekem ambícióim nincsenek.

Másfelől jön Garami. A svájci barátai beleringatták abba a gondolatba, hogy ő lesz a miniszterelnök. De a hangulat megváltozott. A polgárok, a parasztok hallani sem akarnak a forradalmi nagyságokról. A vidéken izzó a hangulat a szocialisták és a zsidók ellen.

(. . . Eddig jutottam Pesten és Bécsben folytatom.)

Én úgy akartam összehozni a parthiet, hogy a polgárok kapják a hatalmi tárcákat. Minden rendben is volt, de József úr,⁴⁾ aki ingadozó . . .

¹⁾ *Pető* Sándor: demokrata képviselő, *Nobel* Árpád: Vázsonyi hűséges barátja, *Buchinger* Manó és *Kondor* Bernát szocialisták után a „Champeri” név: *Garami* Ernőt jelenti.

²⁾ Csak később derült ki, hogy mennyi mindent loptak el és tettek tönkre a lakásban a bolsevizmus alatt.

³⁾ *Flóra*: kedvenc papagálya; *Bahúsáné*: régi, hűséges szobalánya.

⁴⁾ *József* főherceg.

velem szemben is . . . az utolsó percben megakadályozta. Marad Friedrich. Mindenki látta, hogy József azt az ügyet buktatja el, melynek szolgálni akart . . . De: „parva sapientia regitur mundus”. Vidáman játszott újra Gödöllő. Rám újra nem hallgattak és már csak ismét egy b. zs. voltam.

A vidéken rettenetes megtorlás indul meg a kommunisták ellen. Sorra felkötik, megverik és fogságba vetik őket. És kitör, amit előre jósoltam, a rettenetes antiszemitizmus. A Dunántúl sok községéből, – Enying, Lepsény, Szent-György, Kenése, – kiűzik a zsidó lakosokat. Pesten az Ébredő Magyarok izgatnak plakátokon. És hitfeleim . . . nálam keresnek védelmet. Könyörögnek, hogy ne utazzam el. Erre a hivatalos lapban „szózatot” írok „a magyar társadalomhoz”, hogy a bűnösökért ne üldözzék az ártatlanokat. A becsületet emberek üdvözölnék, a keresztények is. De az elvadulás akkora, hogy újra kapok piszkolódo névtelen leveleket . . .

A vidéki borzalmak közé tartozik Hercz Imre esete. Szegedre ment egy fehér toborzó tiszttel. Ott abba a gyanúba esett, hogy bolsevista, mert vigyázatlan nyilatkozatot tett. Erre elfogták és végre arra ítélték, hogy kiteszik Szegedről. Mikor autón kivitték a demarkációs vonalra, már foszladozott a vörösök uralma. Úgy mondják, hogy Szatymazon felismerte azt a főhadnagyot, aki denunciálta és arra valami gúnyos megjegyzést tett. Ez bosszúból ráusztotta a parasztokat és a terroristákat és – borzasztó leírni – felkötötték. Én itt ülök együtt az apjával és nem merek neki igazat mondani, csak annyit, hogy Imre eltűnt. Rettenetes világ! Szerencsétlen kis fiú!

. . . Pestről azért mentem el, mert az antiszemiták már újra agyarkodtak ellenem. Mindent elfelejtettek . . . Elmentem azért is, mert láttam, hogy rossz vége lesz a József-féle kalandnak és nem akartam belekeveredni az intrikákba. Bécsben ért másnap a hír, hogy az entente megbuktatta Józsefet. Előre láttam, óvtam, intettem, mint mindig: – hiába.

Most várom a híreket. Ha nem kell feltétlenül és nem lesz gyorsan választás, nem megyek vissza Pestre.

És most néhány apróság . . . Kéri ül. Göndör bújdosik. Kunfi Pozsonyban kórházba került. Garbai a románok foglya a Hungáriában . . . A fogak vacognak.

. . . Most kapom a drága leveledet. Szépséges, jó fiam, mindennap táviratoztam Pestről, nem vagyok hibás, ha meg nem érkeztek a táviratok. Mindig rátok gondolok és életem programja, hogy a tietek leszek, veletek és értetek élek. Csak Jani egészséges legyen. Ne vágyakozzék most haza, nem szép most itt az élet. Majd ha rendbejönnek a dolgok! És ha erős és egészséges lesz!

E percben nem tudok programot csinálni, de mindenesetre vissza akarok jönni hozzátok. Téli holmitok a nagy kofferben. Most semmi gond. Fel a fejjel. Az események igazoltak, büszkén mehettek az utcán. Az én nevem nem átok többé, önérzettel viselhetitek. Legyen áldva az Isten neve, aki nem hagyott el minket . . .

Itt küldök néhány lapot. A „Presse”-ben írt cikkemet, azt hiszem, olvastad.

Reggel megy valaki Svájcba, arra bízom e sorokat. Sokat élőszóval, amit nem vethetek papírra. Ölel, csókol, te jó, te hűséges teremtés, Janival együtt

Vilmos.

II.

Szózat a magyar társadalomhoz

– Budapesti Közlöny, 1919 augusztus 17. –

Néhány napig volt csak ekkor *Vázsonyi* Budapesten és ekkor írta a hivatalos lapba ezt a cikket, amelyet feleségéhez intézett levelében is megemlíti.

A bolsevizmus, mint az osztálygyűlölet tüzhányója, lávával és hamu-

val borította el az ország termékeny földjét. És most alig, hogy kiégett ez a szörnyű kráter, amely földi pokollá tette e hazában az életet, fájdalommal látom, hogy megnyílni készül egy új élet csiráit fenyegető kráter, a felekezeti gyűlölködés krátere.

Nem hivalkodás, ha emlékeztetek arra, hogy első voltam Magyarországon, aki észrevettem a bolsevizmus veszedelmét. Nyilvános beszédekben óvtam tőle az országot, s az ellene való küzdelmekben minden erőmet felémésztettem, szétmorzsolódtam és összeroskadtam. Jogom van tehát szólni és jogom van tehát kérni, hogy meghallják szavamat, mert hiszen nincs senki, akit a bolsevisták jobban gyűöltek volna, mint engemet.

Kétségtelen, hogy a bolsevisták legtöbb vezére a zsidókból származott. És a zsidóság egyes rétegei ezen a téren súlyos bűnöket követtek el, de az is bizonyos, hogy a pokol ezzen profétái, akik önmaguk mennyei jólétben úsztak, magától a zsidó vallástól régen eltávolodtak, Istent megtagadták, tehát nem valóságban, csak származásban voltak zsidók.

És ha végigtekintünk Budapest utcáin, ha látjuk az áruktól kifosztott, zárt üzletek sokaságát, gyárakat és műhelyeket, amelyekben temetői csend honol, akkor viszont észre kell vennünk, hogy ez a bolsevista „zsidó inkvizíció” a zsidókat sem kímélte meg, mert elsősorban a kereskedelmet és ipart tette tönkre és az ingótökét lopta el.

Én nem hunyok szemet azoknak hibái és bűnei előtt, akiknek sorából származom. Irtóztos bűn terheli azokat a zsidókat, akik Magyarországra Moszkvából behozták a bolsevizmust és rövid idő alatt a világ minden korrupcióját felülmúló harácsolást és erkölcstelenséget teremtettek ebben a szerencsétlen országban. A bűn annál nagyobb, mert ez az ország teljes jogot adott a zsidó vallású polgárainak, előttük szabad volt az érvényesülés minden útja, nemcsak gazdasági és kulturális téren, de a közéletben is. A mi hazánk nem volt Oroszország, szibériai kazamatták, a szégyen, a megaláztatás, a pogrom itt nem érte a zsidókat, belőlük nem fakadhatott keserűség, mint Oroszországban, hanem csak hála a testvéri szeretetért, amelyben részük volt.

De szabad-e üldözni a bűnösökért az ártatlanokat? Bűnhődjenek a bűnösök, a felbujtók felekezeti különbség nélkül, de ne bűnhődjön senki csak azért, mert valamely felekezethez tartozik és ne legyen senki számára sem palást, sem védelem, hogy más felekezetnek tagja. Rettenetes volna, ha a latrokért szenvedne az a sok, drága, tisztességes polgár, akit életének minden eredményétől megfosztott a bolsevista rablóhadjárat és azoktól ráadásul el akarják venni még a becsületet is, ki akarják taszítani a magyarság köréből.

Legyen vége Magyarországon a gyűlölet uralmának. Az egész világon nincs barátunk, mindenki elhagyott minket. Ezer sebből vérzünk és csak a testvéri szeretet és a vállvetett kínos munka emelhet minket ki a szörnyű mélységből a nagy zuhanás után. Legyünk mindnyájan igaz magyarok. Ebből a magyar társadalomból csak azt rekesszük ki, aki vétett hazája ellen, de senkit vallása miatt. Az igazi nemzeti eszme – ami az igazi vallásosság – a szeretet törvényét hirdeti. Ha kigyógyultunk az egyik örületből, ne essünk bele a másikba. Jöjjön el itt végre újra a szeretet, a jog és erkölcs korszaka.

(V. V.)

III.

Meddő küzdelem a belső békéért

Vázsonyi, hívei kérésére, csakhamar visszatért Budapestre, hogy személyesen vegyen részt a kibontakozás tárgyalásaiban. Meghitt barátjánál, *Brüll* Alfrédnél, a Magyar Testgyakorlók Körének elnökénél szállott meg. Innen írja Svájcban tartózkodó *feleségéhez* leveleit, amelyek megrázó képét adják a vajúdas e szomorú korszakának és annak a hasztalan igyekezetének, hogy e rettenetes vajúdasból új és szebb korszak következzen.

A magántermészetű és közlésre még nem időszerű részletek kihagyásával, íme, a feleségéhez 1919 szeptemberében és októberében írt levelek sorozata:

1.

Csöndes éjszaka van a jó öreg Laudon-utcában (oda néznek ablakaim) és végre idom van, hogy újra írjak. Szegény Hercz Móric¹⁾ holnap visszautazik Bécsbe, ahol a Grand-Hotelben lakik és elviszi leveletem. Egészen odavan, mert mindinkább bizonyos, hogy Imre ártatlanul áldozatul esett. Már csak az exhumálást sürgeti, mert: hátha; az apai szív ragaszkodik a remény utolsó szalmaszálához.

Borzalmas dolgok történtek Magyarországon. Te a távolból nem érezheted ezt úgy, mint mi idehaza. Még én is, akár Bécsben is, hidegen nézem a dolgokat, de itthon a mérges gázok atmoszférájában a tudómre megy a mérég. Borzadály és pokol, melynek csak a színe változott. Hiszen van vörös és fehér izzás. Most a pokol lángja fehér.

Nem lehet fogalmad az antiszemitizmus nagyságáról. Üzletszerűen folyik az ügy. Bolsevik, vagy nem bolsevik, ez már nem kérdés. Csak az: zsidó-e, vagy nem. Ne hidd, hogy az én becsületességem talán meghatotta az antiszemitákat és nálam tisztelettel megáll gyűlöletük. Szó sincs róla. A vidéki klerikális sajtó vidáman köpköd ellenem is. Hiába volt első szavam, hogy nem akarok miniszter lenni, azért Dunántúl azzal izgatnak, hogy a „zsidó” miniszter akar lenni. A szerdai „Neuer Tag” című bécsi lapban, mely a „Fremdenblatt”-ból alakult, van egy cikkem. Ott kifejtem, hogy ez a taktika csak a bolsiknak kedvez; mert a keresztény bolsi megmenekül, mert keresztény, a zsidó meg magára ölti a felekezeti szolidaritás köpenyét.

Én itthon azon fáradozom, hogy meghiúsítsam a „keresztény” és egyéb pártok összehozását. Csak ez lehet az ország érdeke. De nem bízom a sikerben. Az emberek elvadultak, elromlottak és irigyek, mert szegények. Az éhes kutyák a szemétből kivonszolt csonton marakodnak. Szerencsétlen ország! Mi lesz itt télen, ha meg nem jön a kijózanodás?

. . . Ma azt hallom, hogy a kormány megerősödött, mert az entente nem bántja. Nem bántja, de nem is támogatja. Nyugat-Magyarország elveszett a marakodások között. Élelem van, de nincs pénz, mert minden szörnyű drága. . . Az emberek nem dolgoznak, csak nyüzsögnek és veszednek. Én próbálom az irodát rendbehozni, beszéltem is már Telekkel,²⁾ de az ügyvédség egyelőre pang . . . Vigye az ördög a politika csúnya, mocsaras tájait.

Én itt Brüllnél kitűnően lakom. Különbejártatú lakosztályom van, két szoba és előszoba. Itt kosztolok a testgyakorlókcal. Szóval „lengyel” vagyok. Két szolga is van. Testi szükségleteim rendben. Személyi biztonság elsőrangú. Van kocsis is a párt részéről és ha akarom, két állandó műbírkózó mint kísérő testőr . . .

. . . Most pedig lefekszem a te neveddel és a te képeddel. A boldog jövő, fájdalom, még messze van. De nem veszem el hitemet. A kis családnak még szépen, boldogan kell együtt lennie és idehaza, mert én a vándorláshoz már öreg vagyok. Légy türelmes, aranyos Margitom. Mihelyt lehet, nálatok leszek. Az utazást utálok, de szeretlek benneteket. Janit is ölelem és csókolom.

Vilmos.

2.

. . . Itthon ülök egész nap, este sohasem távozom. A Hanglinak³⁾ se láttam színét. Nyilvános helyiségekbe nem járok. Járnak hozzám és buta

¹⁾ Budapesti ügyvéd, a Szeged határában kivégzett Hercz Imre apja.

²⁾ *Telek* György dr., ügyvédi irodájának vezetője, később társa.

³⁾ Ahol a városháza régi vezetőinek, a Vázsonyi-Bárczy-társaságnak állandó törzsasztala volt.

szokás szerint értekeznek, tanácskoznak és az eredmény semmi. A reakció terjeszkedik és az árulás tönkretesz mindent. Az új „Nemzeti Párt”, melyhez a gyáriparosok és néhány munkapárti csatlakozott, a puha Marci bácsit befogta¹⁾ és most perfidül a hátunk megett tárgyalgatnak a kormánnyal. „Úgy neveztem el őket „Gyosz-magyarok”. Nincs összetartás. A ravasz paraszt István²⁾ is külön csinálja játékait. Így a Palatinus-részvénytársaság márkába nevet és a külföldiek kinevetnek minket. A játszma erre a részvénytársaságra megy.³⁾ Nem a szegény kis fiúcskára,⁴⁾ aki úgy szeretne ismét otthon lenni. Kalandor társaság! Elpaklították a monarchiát és most ők szeretnének újra felülkerekedni. Leesküdtek a nemzeti tanácsnak és most azt akarják, hogy nekik tegyenek új esküt . . .

. . . Mindig veled vagyok és értetek imádkozom. Nagyon szomorú vagyok, mert tragédia, hogy én szenvedtem és ismét mások aratnak. Már minden mindegy volna, csak élni lehetne itt. De az emberek romlottak. Váry volt nálam, Langer is, Baloghy is. De Nádosy⁵⁾ öskeresztény lett! Nem jön a zsidóhoz. Ezt te a messzeségből nem érted meg . . .

... E percben jött Nádosy. Megcáfolta tehát, amit írtam róla. Nagyon kedves volt és családi gyászával mentette ki eddigi elmaradását. Alázatos üdvözlését küldi.

Mocsay mesterről⁶⁾ rosszul informáltak. Az a Mocsay nem ő volt, csak névrokona a Kúrián, ő jól és hűségesen viselte magát. Volt is nálam, szívtart is hozott és minden szolgálatra kész.

Láday⁷⁾ a románok segítségével elszökött és Erdélyben vagy Romániában él, román nyelvtudását hasznosítva. Berinkey⁸⁾ Vas megyében üdül és az ottani „keresztény” lapok mint kellemetlen vendéget ütik.

A konzulátus útján csak rövid sürgönyöket küldhetnek. Levelet pedig csak nyitva. Ezért várok mindig bécsi alkalmatosságokra. Jani levele szép és okos volt. Csak ő maga is olyan okos volna, mint levele. Legyen már egészséges, hogy örömem teljék benne. Ezt a leveletem Nobel igazgató barátom embere viszi Bécsbe . . .

. . . Hutschler⁹⁾ legjobban tenné, ha megvárna engemet. Igazi információt csak így kaphat. Értesítsd erről.

Mikor megyek? Talán egy hét múlva, de a fordulót meg kell várnom, hogy köveket ne hajigáljanak utánam.

Tegnap az „Új Nemzedék” kért tőlem cikket. Írtam a forradalom előtti szerepemről. Íme, egy „keresztény” lap ad alkalmat, hogy korrekt szerepemet, esküm megtartását kitergeghessem. Megígérték, hogy soha többé engem támadni, tiszteletlenséggel illetni nem fognak.

Utolsó csengetés! Asszonyosan írok a legnőiesebb asszonynak, ennek a bolond' gyerekek, ugrálva egyik tárgyról a másikra. Int a küldönc: siessünk.

Rekedten és fáradtan, de igaz, forró szeretettel ölel és csókol benne-
teket
Vilmos.

3.

. . . Mindenben alkalmazkodom hozzád. Hidd el, az életem tökéletlen nélkületek és ha egyedül vagyok, ha lerázhatom a rajtam mászkáló bogarakat, az embereket, csak veletek vagyok, csak rátok gondolok és a füstkari-

¹⁾ Lovászy Márton.

²⁾ Nagyatádi Szabó István.

³⁾ X József főherceg királysága állt akkor előtérben.

⁴⁾ IV. Károly király.

⁵⁾ Vary Albert koronaügyészhelyettes, Langer Jenő, a budapesti büntető törvényezék elnöke, Baloghy György, volt igazságügyminiszter, Nádosy Imre volt elnöki osztályvezetője, a későbbi országos főkapitány.

⁶⁾ Volt miniszteri ajtónállója.

⁷⁾ Láday István, volt igazságügyi miniszteri tanácsos, későbbi népbiztos.

⁸⁾ Berinkey Dénes, Károlyi miniszterelnöke.

⁹⁾ Windischgraetz Lajos herceg.

kákban ott lebegtek előttem. Fáj a szívem és titokban könnyezem, hogy így széjjel vagyunk szakítva és nem vagyunk együtt, mint régen, hárman, boldogan. Talán nem is tudtuk, hogy milyen boldogok voltunk valamikor. A templomban nem voltam. Pedig nehezemre esett, mert imádkozni akartam értetek. És hol tegyem? A templomok itt a jó keresztény-pártok agitációs helyei. És a mi templomunk? Az is keserű emlékeket ébreszt. Olyan lettem hát, mint a kis gyerek. Minden este, ha lefekszem – de ki ne ne vessz – imádkozom: Isten, add nekem vissza az én jó Margitomat és Janit, hogy újra egészségben együtt legyünk.

Janit kérem, az Isten szerelmére, táplálkozzék és tartsa katonásan a kúrát. Az ő betegsége az én legnagyobb szomorúságom. Nem merek egyedül lenni, hogy a szomorúság össze ne törjön. Mihelyt lehet, újra nálatok leszek. Csak várok bizonyos eseményeket, mert nem akarom, hogy szememre hányhassák, hogy cserben hagytam mindent ... A te képedet semmi és senki el nem homályosíthatja. A távolból is erős vagy és én mindörökké a tiéd vagyok. Adjon ez neked erőt és türelmet.

A politikában összekovácsoltam az apró pártokat, a mi lobogónk alatt... Öreg vagyok már ahhoz, hogy újra bosszankodjam és oldalt támadjanak... így nyugtom lesz és ezt akarom és így akarok nyugalmas családi életet biztosítani nektek is.

A zsidó-keresztény hecc lohadt, de még mindig tart. Ebben az én személyem most alig van érintve. Én a kibékülést hirdetem és ebben dolgozom, amíg lehet. Ha nem megy, akkor utazom. Valóban gyönyörűséges sors az enyém. Egyszer a bolsevikiek gyűlölnek, majd megbukik a bolsevizmus és akkor-ssak zsidó vagyok, én, aki a korrektségben leckét adtam az oligarcháknak és főhercegeknek.

Ma az angol admirális fogadott. Ő hivatott és egy óra hosszat voltam nála. Délután kaptam a hírt, hogy az olasz is akar velem beszélni. Reklám nélkül is rájöttek mégis, hogy él itt egy tisztességes ember, aki nem akar semmit, csak jót akar művelni.

Garami most nagyon csöndes lett. Ambíciói, melyet a híres jó barátok plántáltak bele, lelohadtak. Multkor nálam volt és már újra olyan volt, mint régen. Egyszerű, szerény és bizalmas . . .

4.

... A politikában itt minden rothad. Egy lépéssel sem megyünk előre ... Az emberek vidáman veszekednek és stréberkednek tovább és miként a régi jó időkben a megszállók protekciója alatt, gombamódra tenyésznek az új efemer „orgánumok”. Ma, tekintettel a zsidó újévre, egy ilyen „papiros” nagy betűkkel hirdette, hogy én Csernoch Jánosnál ebédelttem és az ő ajánlatára békedelegátus leszek Parisban. Egy szó sem igaz, de a zsidók mind megvették a lapot és örültek a szenzációnak.

Én változatlanul a pártatlan közvetítő szerepében maradok. Voltam a miniszterelnöknél,¹⁾ akit arra akartam rábírní, hogy ő maga vegye kezébe a pártközi egyezséget. Megígérte, de semmisem történt. Ma volt nálam Beniczky,²⁾ aki jó tanácsokat kért tőlem . . .

Az irodát rendbehozzuk. Telek már jelentkezett, magam is jártam fenn. Ha függöny, szőnyeg meglesz, nagyon szépen fest az új helyiség. De hol van az új munka és jövedelem?

A lakást Várkonyi Kálmán dr.,³⁾ akire anyagi ügyeimet bíztam, leltározza és leltár mellett kiadja bérbe májusig havi 3000 koronáért.

Szomorú esetet is kell jelentenem. Szegény Szidi mama⁴⁾ váratlanul meghalt. Egy kis karcólást kapott, ebből vérmérgezést. Operálták, de hiába,

¹⁾ Friedrich István.

²⁾ Beniczky Ödön.

³⁾ Tárkonyi Kálmán, fővárosi bizottsági tag.

⁴⁾ Legidősebb nővére.

nem menthették meg. Folyton engem kívánt látni. Mint a halálraítélteknél, fiataltsága emlékei ébredtek benne, mikor engem dajkált és kényeztetett. Kétszer voltam nála, – két napnál tovább nem is bírta. Szegény egészen átszellemült és úgy beszélt családjáról, testvéreiről, mint egy szent. – „Jaj be fáj nekem, hogy itt kell hagynom benneteket, pedig mindenkit úgy szeretek!” – egyre ezt mondogatta. Szegény teremtés, ő igazán csak jó feleség jésí jó anya volt, soha nem is akart más lenni. Vasárnap temetjük, ég mert a halálhoz is protekció kell, a régi temetőben, jó szüleinkkel egy sorban.

Sok mindenről nem írtam, mert csupa politikával és szomorúsággal nem akarom megtölteni leveletem. Eddig Jani állapotáról nem kaptam hírt, pedig ez izgat elsősorban. A Röntgen eredményét sürgönyözd meg azonnal.

Most pedig, édes jó Margitom, Isten veled. A távolból ölel és csókol Janival együtt *Vilmos.*

5.

. . . Nem vagyok tökéletes ember, ha nem vagyok körötökben és Isten csapásának tekintem, hogy széjjel vagyunk szakítva. Múltkor azt hitték, hogy bolond lettem, mikor Brüll társaságát (mert minden este itt van néhány sportférfi) azzal hagytam el, „most megyek a szobámba, mert beszélgetni akarok a családommal”. – Hogy megy az? – kérdezték. – „Én értek hozzá” – feleltem. És értek is hozzá, mert ha egyedül vagyok, mindig hangosan beszélgetek veletek . . .

. . . Amely percben itt elkészültem, megyek. „Elkészültem”, szép szó. Ez azt jelenti, ha megtettem mindent a sikertelenség biztos tudatában és; mehetek anélkül, hogy lelkiismeretem, vagy bárki más, jogosan szemrehányást tehetne.

Édes fiam! Az emberek leromlottak és az ország újra kalandorok kezébe került. Most az antiszemitizmus a kenyér, „keresztény” jelszó alatt . . . Én hiába hirdetem a békességet, a megegyezést. Mit ér az én szavam? Reggeltől estig járnak hozzám a politikusok. Most már a külföldiek is hívogatnak. Újra beszéltem Romanellivel, most már kellemesen. Hivatalos vagyok a francia generálishoz . . .

... E héten nyélbeütöttem a Bárczy-Ugron-Sándor Pál-féle fúziót. Szépen sikerült, jól is fogadták. Most kell végbemenni a Lovászy-polgári párt és munkapárt fúziójának ... A megegyezésre semmi kilátás . . . Borzasztó lelkiismeretlen játszma folyik itt. Nem a nép rossz, csak az úri, hegyelő vezetőik. Ez a sáskahad éppen úgy legelni akar, mint Kun Béla zsidógyerekei . . .

Napjaim egyhangúak. Csupa értekezés, hiábavaló locsogás és tollfosztás. És este mégis halálos fáradt vagyok ettől, idegeim pedig elkopnak. Egyedüli szórakozásom, hogy esténként alsózom a házigazdámval, vagy vendégeket fogadok. Unom az egészséget, rettenetesen. Már csak vége volna.

Édes jó Margitom! Igazán nincs mit örvendetését jelenteni. Egy kicsit nehéz is a fejem, mert náthás vagyok. De jól fűtött szobában ülök és amire e sorok eljutnak hozzád, már csak emlék lesz ez a kis kellemetlenség. (Ezt tessék szó szerinti venni.)

. . . Most majd azon leszek, hogy valami pénzt csináljak és felszedhessem sátorfámat. Talán valamikor lehet majd itt élni, de úgy látszik, még egy tébolynak kell lefolynia. Barátunk, Hutschler Mór¹⁾ nyugodtan jöhet. Senki se bántja. Ő százszor különb, mint ezek a kalandorok.

Nem tudom, hogy Janinak az orvos írta-e elő Luganót. Mert ő legyen most a fő. Az ő ápolása és gyógyulása.

Számlálom a napokat, hogy újra együtt lehessünk és tisztességgel elmehessék innen. Csókol és ölel benneteket *Vilmos.*

¹⁾ Windischgratz Lajos herceg.

A politikai helyzet még mindig nem tisztult. Talán ezen a héten lesz a forduló ... Én itt maradok, amíg kötelességem parancsolja. Nem szökhetek meg, mert a helyzet más, mint a forradalom előtt. Akkor szemben álltam a demokratikus félrevezetett áramlattal, ma múltammal összhangban mentem, ami menthető. Egy cikket írtam a „Neues Pester Journal” felkérésére, amit idezárok. Remélem, megnyeri tetszésedet, mert közvetlen . . .

... Én legitimista és szabadelvű maradtam. Furcsa vegyülek. Én szeretem a mi szegény svájci barátunkat, aki zsidó voltom dacára kinevezett...

. . . Most végre sikerült összekalapálnom Szabó Istvánt, Lovászyt, Garamit és a mi pártunkat. Egyek vagyunk a reakció ellen.

De sietnem kell, mert újra Clarkhez megyünk. Férfiasan megmondjuk neki a véleményünket. Itt az angol gentlemanok kétszínű szerepet játszanak és a reakciót protegálni látszanak . . . Csak már vége volna! Jobbra, vagy balra – és mehetnék ... De megyek, mihelyt becsülettel lehet. Te magad sem szeretnéd, ha az uradról azt mondanák, hogy megszökött a kötelességek elől. Hiszen mint fiatal asszony, Olay Lajossal szemben te kergettél be a parlamentbe.¹⁾

Türelem, édesem, türelem. A politikus feleségének ez a sorsa. Vigyázz Janira, mert anya is vagy és nem az első, aki beteg fiáért áldozatot hoz.

Csókold öt helyettem, én pedig szeretettel búcsúzom tőled, édesem.

Vilmos.

IV.

A „zsidó”-kérdés

– *Neues Pester Journal*, 1919 november 2. –

A belső rend, a társadalmi béke helyreállítása érdekében írta *Vázsonyi* ezt a cikket, őszinte igazságokat osztogatva jobbra és balra. Ám e cikk miatt az eddiginél is gyűlölködőbb hajsza indult ellene. Az akkori helyzet képeinek nyílt és bátor, – sőt az adott viszonyok között: vakmerő – megfestése, szinte történelmi jelentőséget ad ennek a cikknek:

Mintha nem volna elég munkálkodni és szenvedni valónk a magyar kérdésen, melynek megoldásától létünk vagy nemlétünk függ, a magyar politika törpe nagyságai „zsidókérdését” vetettek fel. Dühöngenek és tobzódnak, közben egy kicsit gyilkolnak is és ha az ember az állam költségén kiosztott röpirataikat, vagy az örület komikumával ható beszédeiket olvassa, azt kellene hinnie, hogy Magyarország jövője kizárólag csak attól függ, hogyan akarják ők az úgynevezett zsidókérdést megoldani. A közgazdasági és pénzügyi problémák, egy legyőzött és a bolsevizmus által kirabolt ország újjáépítésének gondjai, lekicsinyelten kezeltetnek, a fődolog ma és marad a zsidókérdés, igen, ez az örök kérdés, melynek felvetése oly könnyű, – mert a káromlás és gyűlölet számára mindenkor hálás talaj található, – melyre azonban az agynélküli uszítók válaszolni nem tudnak. Röpcéduláik a problémát ugyan nagyon egyszerűen oldják meg, amennyiben Offenbach „Szép Heléná”-jának kedves indulóját ültetik át: „Fel Citherébe! – Fel Palesztinába!” De úglát-szik maguk is sejtik, hogy ez az általuk szuverénül megállapított zsidó-ország-név csak rossz tréfa, mivel egyik dunántúli óriásuk már másik programot

¹⁾ 1902-ben, az úgynevezett „kultúrbestia”-eset alkalmából, amikor nagy parlamenti támadások középpontja volt. *Olay* Lajos országgyűlési képviselő, a józsefvárosi demokrata kör elnöke, lebeszélte, hogy bemenjen a parlamentbe.

is határoz meg, még pedig a numerus clausus bizonyos foglalkozási ágakra és a zsidók kizárását a közhivatalokból.

A népek egységesítésének korszakában ezek az urak arról álmodnak, hogy Magyarországot a reakció szigetecskéjévé formálják, ahol a polgári jog-egyenlőség nem ismertetik el. Legyen a mi hazánk ismét kísérleti állomás és miként Kun Béla arról ábrándozott, hogy az elszigetelt Magyarországból a bolsevizmus mintaállamát alkossa meg, a reakcionáriusok abba az édes álomba ringatják magukat, hogy a demokratikus Európában, új demokrata államok által körülvéve, Magyarország a reakció mintaállamává formáltassák.

A terror ismét ugyanolyan erővel működik, mint Kun Béla idejében és a politikai vezetők, valamint az ügynevezett vezető középosztály ellentálló képessége ismét épp olyan szánalmasan gyenge, mint a szovjet-kormányzat idejében. A liberális Magyarország nagyjai nem bírnak azzal a bátorsággal, hogy ezzel a terrorttal szembeszálljanak és azt kell mondanunk, hogy aránylag még a legkedvezőbb, hogy ha alaposan hallgatnak, mert hogy ha megnyilatkozásra határozzák el magukat, akkor valóban szánalmas, mennyire igyekeznek azon, hogy a felekezeti reakciónak legalább csak egy kis gyertyácskát gyűjtsanak. Azt olvassuk például, hogy egy liberális államférfiú nagyszerű gesztussal az uszítás ellen fordul és azt ajánlja, hogy a zsidó-kérdés az eljövendő nemzetgyűlés által oldassék meg. Ha azt a kérdést vetném fel vele szemben, hogy miként képzeled el tulajdonképpen ezt a törvényes megoldást, nem igen tudna nekem válaszolni. Egy másik liberális államférfiú oly irányban nyilatkozik, hogy a zsidókat nem szabad agyonverni, hagyni kell őket gazdasági téren dolgozni, de a jövőben egynek sem szabad közülök vezető szerepet játszani. Ezek a liberális bajnokok nem érzik, mennyire sértő és igazságtalan az ilyen nyilatkozatuk, mennyire helytelen az általánosításuk és bántó a hazafiasán dolgozó zsidókra, akik nem voltak sem uzorások, sem forradalmárok, sem kizsákmányolók, sem destruktív elemek. Szegény nemzet, ahol a gyűlölet és uszítás idejében nem található egy Clemenceau, vagy egy Zola és ahol a liberalizmus óriásai kedves fejüket a homokba dugják, hogy úgy védekezzenek a fenyegető „conspez” ellen.

A felekezeti üldözésnek indoka az a vezető szerep, melyet a zsidó faj intellektueljeinek egy része a forradalom előkészítésében és a szovjet-uralom alatt játszott. Azt a szót használom: „zsidó faj”, mert a képrombolók: vallástalanok és istenkáromlók. Nem lehet eltüntetni azt a tényt és én nem is akarom tagadni, hogy a zsidó származású irodalmárok egy része nagyon sokban hibázott, amikor a cinizmust, a destrukciót és a nemzeti eszmények lenézését terjesztették. Mivel a reakció mesterségesen a zsidóság nem létező szolidaritását állapítja meg mint tényt és egy része miatt az egyetemességet szenvedeti, ezért előre láttam, hogy ez a destrukció a forradalom bukása után elkese-redett zsidógyűlöletre fog vezetni. Abban a levélben, melyet három héttel a forradalom kitörése után emigrációból Székely Ferenc nyugalmazott igazságügyminiszterhez intéztem, előre megjósoltam ezt, amikor azt írtam: „Rettenetes a bűn, rettenetes lesz a megtorlás is!” De a valóságban vajjon egyedül ezek a zsidók csinálták-e a forradalmat? Vajjon nem előtérbe tolták-e csupán magukat utálatos szereplési éhségből? Hogy sikerülhetett volna nekik egyedül összerombolni Szent István régi, tiszteletreméltó birodalmát, ha a nagy méltóságok, a vezető középosztály, az állami hivatalnokok és katonatisztek nem szegték volna meg esküjüket, nem segítettek volna a rombolásban és nem vették volna magukat a porba hisztérikus félelmükben a forradalom bálványai előtt?

Milyen sok, ügynevezett „keresztény” uszítót látunk ma a reakció táborában, akik akkor a forradalom hősei voltak, a forradalomtól hivatalt és méltóságot fogadtak el, engedelmesen letették az esküt azon szerény ifjak magántársaságának kezébe, melyet „nemzeti tanács”-nak neveztek. És hol volt a magyar társadalom ellentálló ereje a szovjetkormányzat kitörésekor? Egy arisztokrata hazárdjátékos árulása folytán a mi hazánk a proletár-diktatúra zsákmánya lett és ismét látjuk azt a színjátékot, amikor kevés kivétellel a hi-

vatalnoki és a tisztikar meghajlik a terror előtt, szolgálja a szovjetet mindaddig, míg idegen segítség minket az erőszak uralmától meg nem szabadít.

Nagyon igaz, hogy vajmi kevesen vagyunk, akik nem hajoltunk meg a forradalom előtt, akik szentnek tekintettük eskünket és hazánk új uraival semminemű egyezséget nem kötöttünk. Sokan vannak a gyengék és nagyon kevesen, akik jogot formálhatnak arra, hogy a bírói székre ülhessenek. És természetes ennél fogva, hogy a legkeményebb bírúk épp azok, akik kegyetlenségükkel saját bűneiket akarják eltakarni. Azok, akik az utolsó pillanatig szolgálták a szovjetet, most általában akarnak szabadulni, hogy arcukat fehérre festik és mint ártatlan pierottok játsszák játékaikat.

Az igazság az, hogy országunknak úgynevezett vezető intelligenciája felekezeti különbség nélkül gyenge, törékeny, ellentállóképesség nélküli, haszonleső, időjárás szerint igazodó volt és kritika nélkül, elvek nélkül megadta magát minden új divatnak és áramlatnak. És miként, ha egy háremet adnak át az új szultánnak, a hárem azonnal tüzes szerelemre gyullad új ura iránt, épp úgy viselkedett ez az úgynevezett intelligencia, mely minden uralkodó irányzat felé azonnal barátságos arcot mutat. Van-e a történelemben szánalmasabb színjáték, mint a képviselőháznak saját maga által való feloszlatása, mely még annyi bátorsággal sem rendelkezett, hogy arra a csekélységre, hogy a volt miniszterelnököt és a képviselőház volt elnökét, gróf Tisza Istvánt meggyilkolták, egy szót is vesztessen? Azok, akik ma patakokban ontják könnyeiket, annakidején még annyit sem mertek megtenni, hogy a részvét egy szavát susogják el. Milyen kevesen voltak azok, akik elkísérték őt utolsó útjára; és milyen sokan vannak ma, akik az ő emlékét, mint „régii hűségesek” dicsőítik! Milyen sokan voltak azok, akik akkor a forradalom dadogó Demosthenese körül tolongtak, ez után az aljas gyilkosság után be akartak lépni pártjába, éppén úgy, mint az ökrök, akik elhunyt uruk sírjáról is gondolkozás-nélkül lelegelik a füvet.

Az ország egyetlen, egészséges osztálya, úgy a múltban, mint ma, – a paraszt. Zola írja le azt a jelenetet a „Debacle” című könyvében, hogy mialatt Szedánnál dühöngött a harc, egy kis paraszt a szomszéd völgyben nyugodtan szántott és húzta lovával együtt az ekét. Mialatt a vezető intelligencia együtt szaladt a forradalommal és a bolsevizmussal, a paraszt rosszalólag csóválta fejét az urak játékához és nyugodtan tovább dolgozott. Egyike volt a forradalom passzív nézőinek és visszavonultságával elősegítette a bolsevizmus bukását. Szögezzük le azt a tényt, hogy a paraszt ma is szíve mélyéig hidegen áll a felekezeti uszításokkal szemben és hogy a gyűlöletnek hullámai kizárólag és egyedül az úgynevezett vezető osztály egy részéből indulnak ki. Ezeknek az uszításoknak célja tisztán a gazdasági egoizmus. A magyar államban nehezebb lett a küzdelem a mindennapi kenyérért. Ennél fogva lehetőleg le akarják nyakukról rázni versenytársaikat. Így keletkeznek a modern kereszties lovagok, akik azonban nem kockáztatják csontjaikat a pogányok elleni küzdelemben, hanem keresztlevelükből óhajtanak monopóliumot teremteni.

Jegyezzük meg jól, én nem beszélek itt az elkeseredésnek azon hirtelen kitöréséről, mely abból fakadt, hogy a kommunisták vezetőinek többsége zsidó származású volt. A lynch-igazságszolgáltatás sohasem helytálló, de ha az természetes kitörése a népléleknek, meg lehet érteni. Itt azonban nem kitöréssel állunk szemben, hanem jól megalapozott földgáz-vezetékkel, mely kívánságra és parancsra, tetszésszerű helyeken bírható kitörésre. Gyalázkodó iratokat osztogatnak, a legraffináltabb politikai meséket találják ki, hogy a népnek fantáziája elmérgesíttessék és sohase álljon helyre a nyugalom és a béke. Ennek az agitációnak csak spanyol-fala a kommunista előjáték, spanyolfal a politikai spekulációhoz és természetesen általánosítással dolgozik, melynek alapján a zsidóságot teljes egyetemében ki lehet akolbólítani a nemzet testéből, mint annak méltatlan tagjait.

Nagyon régi tévedés az, ha a zsidóságot egységes társadalomnak tekintjük. Az igazság az, hogy a zsidók társadalmilag éppén úgy több részre oszlanak, mint az egész nép, sőt az ellentét a zsidóság egyes osztályai között még sokkal nagyobb, mint bármely más vallásfelekezethé. Az úgynevezett zsidó

szolidaritás oly találmány, mely csak a reakció urainak szolidáris gyűlöletében válik valósággá. Ezenkívül azonban egész életemben soha sem volt szerencsém ahhoz, hogy ezzel a szolidaritással találkozzam.

Ha itt saját életemnek tapasztalatairól beszélek, ez nem személyi, hanem tárgyi okokból történik, mert így tudom legjobban bebizonyítani ennek a kitalálásnak nemlétezését. Mint fiatal politikus abban a szerencsében részesültem, hogy szemben állhattam a kapitalista zsidókkal, akik sok időt és még több pénzt pazaroltak arra, hogy engem még ifjú állapotban megfojtsanak. Nem teszek ezért nekik szemrehányást, egyszerűen más politikai nézeteik voltak, mint nekem és azokban az időkben az én demokráciámban veszedelmet éreztek érdekeik számára. Amikor miniszter lettem, ismét abban a tiszteletben részesültem, hogy hitsorsosaim egy másik része fordult ellenem ellenségként. A zsidó származású intellektuelek számára antibolsevista kijelentéseim miatt gyűlöletes őszereakcionárius, a népszabadságoknak elkeseredett ellensége voltam. Senkit sem gyűlöltek annyira égően, mint engem és elkeseredett gyűlöletük kergetett engem az emigrációba. A zsidó forradalmárok és bolsevisták halálra ítélték, valószínűleg a zsidó szolidaritás alapján és ma ismét a reakcionáriusok szerelme fenyeget, mert minden elfelejtődött, elfelejtették küzdelmüket a bolsevizmus ellen, elfelejtették kemény ellentállásomat a forradalommal szemben, elfelejtették, hogy akkor is szentül megtartottam eskümet, amikor a legnagyobb méltóságok megtörték övéiket, úgy, mint amikor jókedvükben pezsgőspoharakat zúznak össze. De ezen urak számára ma itt ismét nem vagyok más, mint a „zsidó”. És minden zsidó destruktív, még akkor is, ha a zsidó forradalmárok által a száműzetésbe üldöztetik és a zsidó bolsevisták halálra ítélték.

De csak ez a két osztály képviseli a zsidóságot? Csak kapitalista zsidók és forradalmár zsidók vannak? A kettő között van a becsületesen dolgozó polgárok nagy tömege, akik nem akarnak semmi mást, csak élni mint egyszerű polgáremlékek és jó családapák, mint tisztességes kereskedők, becsületes kézművesek és alkalmazottak. És ez a nagy tömeg szenvedjen azért, mert néhány száz zsidó jó üzleteket csinál és más alkalommal, mert néhány száz megkerült zsidó forradalomban és bolsevizmusban dolgozik? Mi hasznuk volt vajon ezeknek a kapitalistáknak nagy nyereszkeidéseiben? És milyen javulást hozott helyzetükben a bolsevista uralom? Üzleteiket kifosztották, irodáikat bezárták, ingó vagyónukat elhurcolták és őket tönkretették.

Igen, a zsidóknak is megvannak a maguk bűnei és hibái és beszélni fogok még erről is. De nagyjában és egészében hazafias munkások voltak az új Magyarország felépítésében, sőt külföldi hitsorsosaik még szemrehányásban is részesítették őket azért, hogy kizárólag magyaroknak érzik magukat. Ennélfogva igazságtalan, sőt nemzeti szempontból neveléses és árulás, ha most a reakció a zsidókból nemzetiséget akar kanyarítani, hogy ezáltal a magyarság számát – természetesen magyar érdekből – kisebbitse. Jellemző arra, hogy a reakció mennyire nem őszinte, hogy a türelmetlenség legnagyobb foka éppen a Dunántúlon került felszínre és kitörésre. A Dunántúlon van éppen a legrégebb idő óta itt élő magyar zsidók otthona, akik már nagyapjuk sírjára mutathatnak rá, azokra, akik egész életüket itt töltötték el. Ezek egészükben magyarok. Nemzedékek óta csak magyarul beszélnek. Én is ilyen családból származom. Az első könyv, amelyből édesanyám olvasni és írni tanított, a magyar történelem egy kis képeskönyve volt . . . Sohasem hallottam odahaza egy szót sem más nyelven, mint magyarul. És most azt a hírt kell hallanom, hogy szülőhelyemnek zsidó lakosai, ahol nagyszüleim sírja van, kiűzettek azért, mert néhány zsidó gyerek Budapesten kommunista volt. Nem vagyok egyedül szomorú érzéseimmel.

Ha ma liberális múltú államférfiak – kifejezetten hangsúlyozom, hogy csak múltjukban liberálisak – zsidókérdésről beszélnek, akkor közelebb kell lépniük hozzájuk: „Hogy is gondolják ezt az urak?” A polgári jogegyenlőség alapján állanak-e, igen, vagy nem? Amint a jogegyenlőséget elismerjük – mert csak az örültek házának lakója hiheti, hogy manapság Európában lehetséges legyen a modern államok ez alaptételét Magyarországon felrúgni, –

akkor előáll az a konzekvencia, hogy különös „zsidó” határozatok ennek az úgynevezett kérdésnek megoldására nem használhatók. Uzsoráról és kizsákmányolásról beszélnek. Nagyon kérem, hozzanak szigorú törvényt azok ellen, hogy úgy zsidók, mint keresztények egyaránt megakadályoztassanak ilyen bűnök elkövetésében. Beszélnek kellemetlen és veszedelmes idegen elemekről. Nagyon kérem, hozzanak szigorú törvényt a letelepedés kérdésében az ilyenfajtájú emberek ellen, hogy akár zsidó, akár keresztény azonnal eltávolítható legyen. Beszélnek destruktíóról. Kérem, járjanak el könyörtelenül ez ellen az irányzat ellen és akár zsidó, akár keresztény, a bűnöst a bűntetés egyaránt érje. Ez az igazság útja.

Az úgynevezett zsidókérdés csak ily módon oldható meg. A zsidók egy részének hibái és bűnei azonban csak a zsidóság nagy, egészséges osztálya által önmagában gyógyíthatók meg. Ezek a bűnök maguk igazolják felfogásunknak azt az igazságát, hogy a zsidók nem képeznek egységes társadalmat, hanem hogy köztük a lehető legnagyobb ellentétek találhatók. Az egyik rész még ma is ama betegség hatásában szenved, melyet a gettó emlékeként táplál magában, hogy csúszó-mászó módra hajlongjon minden hatalom előtt és hogy minden hatalommal, még az antiszemítával is, jóbarátságban legyen. Nem akarok ezzel a témával bővebben foglalkozni, mert távol áll tőlem, hogy aktuális célzásokat tegyek. Egy másik rész ismét, mely az intellektuelek közt bírja képviselőit, tűz és lelkesedés minden új irányzat számára és mindig készen áll, minden hatalom ellen, a destruktó szolgálatára. Ezek a forradalmárok is még a gettóból hozták lelkük mérgezését örökségül magukkal. Nem érzik magukat egyenrangúknak, hanem elnyomottaknak és jelentőségük, személyük túlbecsüléséből telve vannak gyűlölködéssel, irigykedéssel és ezért boldogan szolgálnak minden felfordulást. A nagy középosztály azonban e szomorú emlékektől már mentes, az már az egyenlő jog és az egységes nemzet szilárd talapzatán áll. Nem csúszik és nem révoltai, de nem engedi elvenni jogait. Bátran akar dolgozni hazája érdekében, hazájáért, melyet elrabolni magától nem enged és bátran akar dolgozni azon, hogy az a két ellentétes osztály, melynek bűnei miatt akaratlanul oly sokat kell szenvednie, eltűnjön a föld színéről. Kinek van arca kiutasítani minket ebből az országból, ahol nemcsak a mi életünk beszél érettünk, hanem szüleink és nagyszüleink drága sírja is?

V.

Nem szolgálom az osztályállamot sem vörös, sem fehér alakban!

A *Neues Pester Journal*-ban megjelent cikk vad ostromra ingerelte a reakció embereit *Vázsonyi* ellen. A fenyegetések özönével árasztották el. A gyűlölködő, rágalmozó hajszára *Vázsonyi a központi demokrata körben* válaszolt, ahol híveidnek tömege nevében egyik leghívebb fegyvertársa, *Benedek* János üdvözölte. *Vázsonyi* ekkor ezt a beszédet mondta:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt barátaim! Az én kedves *Benedek* János barátom balzsamot csepegtetett „sajgó sebeimre”. Ezt nagyon köszönöm neki, – de meg kell vallanom, hogy a sebeim nem sajognak. Én, igen tisztelt uraim, inkább humoros kedvemben vagyok és nagy öröm ért engem tegnap, mert végre ismét találkoztam jóbarátommal és ismerőssel: *Kinizsivel* és a „kultúrbestiá”-val. (*Derülség.*) Az „Új Barázda” című lapban egy barázdabillegető végre odáig jutott, az ügy felismerésében (*Élénk derülség.*), hogy ismét kiásta a boldogult kultúrbestiát és *Kinizsit* vágja a fejemhez. Én, azt hiszem, hogy vannak a mostani gene-

rációban olyanok, akik nem is emlékeznek az én debreceni afféromra, amelynek Benedek János egyik tanúja volt és amely alkalommal szintén nagyon derekasan viselte magát a nyilvánosság előtt. Akkor még veszedelmesebb volt a támadás. Akkor még engem, – kölyökmacska koromban, – bele lehetett volna dobni a folyóba. Ma ez már nehezebben megy és ma már az ilyen ízléstelen viccek a közhivatalnoki tekintély szőszében engem nagyon hidegen hagynak. Higyjék el, affektáció nélkül mondom, hogy az ilyen apró tűszúrások életemben öt percnyi zavart sem okoznak és csak nevetni tudok ezeken a dolgokon. (*Élkezés.*)

Lehetnek itt az új generációhoz tartozók, akik nem ismerik az esetet. Gyönyörű affér volt ez abban az időben, amikor a magyar parlamenti mentben bennem látták a forradalmárt s összeesküdtek a különböző pártokban, a szabadelvű párttól a néppártig, hogy engem valahogy el kell tenni a láb alól és a politikában meg kell semmisíteni

Debrecenben jártamban tartottam egyszer egy előadást az örök békéről és a párbajról. Ebben az előadásomban arról beszéltem, hogy a történelmet nálunk úgy tanítják, hogy a zsenge korban levő ifjú nem ismer mást, mint a hadvezéreket, a háborúkat. Nem ismeri meg a kultúra hőseit és az ő fejében a történelem nem egyéb, mint szakadatlan háborúskodások láncolata. Azt mondtam akkor a beszédemben, hogy én gyermekkoromban a világ legnagyobb emberének Kinizsit tartottam, azért, mert meg volt írva abban a kis sárga történelmi könyvecskében, amelyből tanultam, hogy Kinizsi a kenyérmezei ütközet után úgy lejtette a haditáncot, hogy az egyik karjában is, a másik karjában is és a fogai között is egy törököt tartott. Azt mondtam, hogy ilyen módon nem kultúrebereket nevelünk, hanem kultúrbestiákat. Ebből kerekedett azután a nagy mondvasínált hecc, hogy megsértettem a nemzeti történelem hőseit, hogy megtagadtam a nemzeti tradíciót, stb. A cél természetesen az volt, hogy engem akartak akkor eláztatni és láb alól eltenni.

A dolog akikor kevésbé mulatságos volt a számomra, bár nekem, aki a magyar históriát ismerem, nevetnem kell azon, hogy éppen Kinizsiben látták ők a nemzeti hőst, abban a Kinizsiben, aki véget vetett a magyar nemzeti királyságnak, mert Mátyásnak végrendelete ellenére, aki az ő fiát, Korvin Jánost ajánlotta magyar királynak, Kinizsi az idegen Ulászlót szolgálta és szétverte a nemzeti királynak, Korvin Jánosnak seregeit. A tudatlanság azonban mindenkor tombolt, és így bennem a nemzeti szellem megtagadóját, Kinizsiben pedig, aki a nemzeti királyságot megdöntötte, a magyar nemzeti szellem megtestesítőjét látták. Különben én Kinizsit hagytam pihenni, eszem ágában sem volt vele foglalkozni. Minden józan ember megérti, hogy a históriát nem szabad egyoldalúlag tanítani, úgy hogy az a vérengzés apológiája legyen.

Én így nevelkedtem a politikában, engem egy tréfáért¹⁾ párviadalra akartak hívni, a Nemzeti Kaszinó tagjai, akik ezen a kavicsos akartak elbuktatni. Azóta is szakadatlanul harcolván, végigmentem a támadásoknak és rágalmaknak egész özönén és álltam a legkülönbözőbb táborok golyózáporának tüzeiben, egyszer szemben a klerikálisokkal, máskor a szocialistákkal, majd a radikálisokkal. Mindig a golyózápor központjában voltam és mintha egy villámhárítónak volnék teremtve, – pedig Istenemre, nem vagyok megaranyozva (*Élénk derültség.*), – belém cáapott minden istennyila a magyar politikában. Ez annyira ment, hogy

¹⁾ Célzás *Szűllő* Gézával való afférijére, ugyancsak legelső parlamenti felszólalása idején.

néha jókedvemben, amikor láttam egy bánatos arcú államférfit, vagy politikust, azt mondtam neki: Ne búsulj, majd tartok én holnap egy beszédet és meglátod: két hétig csak engem fognak szidni, te pedig ilyenformán megmenekülsz. *(Élénk derűlttség.)*

Hát engem az ilyen támadások többé abszolúte nem érintenek s az ilyen kis-körhajszaak, Move-zések és közhivatalnoki heccek egyáltalán nem érik el azt a céljukat, hogy engem az én meggyőződésem hirdetésétől visszatartsanak, vagy hogy engem megkergessenek. Egészen más fából vagyok faragva és minthogy annyi tüzes istennyila csapott már belém és annyi golyóbis közt álltam, ezeket a sárgolyóbisokat csak merő gyermeki pajkoskodásoknak tekintem. *(Zajos tetszés és taps.)*

Igen tisztelt uraim! A rágalom és gyűlölködés, mely mindig otthonos volt ebben az országban, sohasem burjánzott itt fel annyira, mint itthon. Azok a táborok, amelyek egymással szemben állnak, sohasem voltak oly élesen elválasztva, mint ma és elmondhatom, hogy viszont soha kevesebb meggyőződéssel nem találkoztam a politikában, mint ma, amikor abba a vallást is beleviszik. Nem is világnézetek ütköznek itt össze; itt egyszerűen megindul, mint annyiszor Magyarországon, egy divatos áramlat és az emberek gyávaságból alávetik magukat.

Én abban a sokat támadott cikkben azt írtam meg, hogy itt azoknak, akiknek az a hivatása, hogy vezessenek, nincs meggyőződésük és gerincük. Ezért sikerült a forradalom, ezért sikerült a bolsevizmus és ezért sikerült a fehér bolsevizmus. Ahol bátor, meggyőződéses emberek nem a divatok és áramlatok szerint vallják a nézetüket, hanem megállanak meggyőződésük mellett, ott a kalandok teljesen lehetetlenek. Ha ennek a történelmi igazságnak megállapítása fáj, arról én igazán nem tehetek. De ha azt hiszik, hogy Magyarország olyan állam, ahol a szolgák összeállnak és kijelentik, hogy kit fognak támogatni, vagy kit nem fognak támogatni közéleti működésében: ez azt jelenti, hogy a forradalmi téboly a lelkekből még nem vezett ki és a törvényességnek szelleme ebben az országban még most sem állott helyre. Én nevettem azon, mikor ezek az urak összeálltak felbujtásra és el sem olvasva egy cikket, kimondják, hogy én őket mélyen megsértettem a becsületükben. Nevettem ezen, mert hiszen több ízben, legutóbb is két bécsi lapban kijelentettem, hogy sem most, sem soha nem akarok miniszter lenni és így engem semmiféle közhivatalnok úrnak az a nyilatkozata, hogy támogat, vagy nem támogat, nem érdekel. De ha megtörténnék az, hogy miniszter lennék, – hát szeretném én azt látni, hogy ne támogassanak a hivatalnokok! *(Zajos tetszés és taps.)* Mert ha szolgálták a szovjetet, akkor engem is szolgáltánának! *(Úgy van! Úgy van!)*

Én ezt a hajszaak nem tulajdonítom a magyar közhivatalnoki karnak; itt egyszerűen egy kis klikkről van szó, amely bitorolja a magyar közhivatalnok címet. Én megirtani ma a jóhiszeműek számára, ímem azért, miért ők ezt a nevetséges nyilatkozatot tették, – hiszen ahhoz joguk van – hogy engem ne támogassanak közéleti működésemben, sőt kérem is őket erre. Hiszen a Hieronymi-választás után is úgy támogattak, hogy majdnem belebuktam a támogatás fogyatékoságába. *(Élénk derűlttség.)* Ahhoz teljes mértékben joguk van, hogy támogassanak vagy ne támogassanak. Én nemi azonosítom ezt az élelmes klikket, amely most fel akar használni egy áramlatot és így akar avanszírozni, a közhivatalnoki karral. Beszélnek restitutio in integrum-ról, de arról senki sem beszélt, hogy a forradalom alatt levő előléptetéseket is meg kell semmi-

síteni, mert azok teljesen érvénytelenek. *(Derűltség.)* Mondom, nem beszélek általánosságban; ezeket a vicceket csak egy klikk csinálja és pedig felbujtásra. A magyar közhivatalnoki kar egyeteméről nem beszélek; tudom, hogy azok között nagyon sok derék és becsületes ember van. Magam mondtam az első értekezletünkön, hogy az a rettenetes, hogy Magyarországon a bolsevizmus alatt nem volt legális kormány, amely felhívta volna a közhivatalnokokat arra, hogy ne szolgálják a szovjetet. Itt tehát más volt a helyzet, mint Bajorországban, ahol a legális kormány elmenekült és felszólította a közhivatalnokokat, hogy ne szolgálják a kommunizmust, mert lázadóknak fogják őket tekinteni. Én azt mondtam és azt mondom, hogy akik végigszolgálták a forradalmat és a szovjetet, bármilyen becsületes szándékkal tették, talán csak azért, hogy nemzeti vagyont megvédjenek: ne legyenek másokkal szemben erkölcsbírák, mert erre nincs joguk. Ez az én álláspontom és az erkölcsbíraskodásnak ezt a fajtáját tekintettem mindig az avanzsírozást célzó manővernek, *(Úgy van! Élénk tetszés.)*

Voltak közhivatalnokok, akik feláldozták magukat, bár nagyon keveset ismerek ilyent, voltak sokan, akik csak azért szolgálták a szovjetet, hogy ezekben a súlyos időkben ne haszontalan emberek üljenek a hivatalokban és hogy mentsek, ami még menthető. De ismerek olyan színmagyar várost – Szegedet – ahol a táblai elnök vezetése mellett a magyar közhivatalnokok részt vettek a szovjetválasztásokban és leadták a szavazatukat. Ehhez mit szól a közhivatalnokok mélyen tisztelt testülete? Nem kellemes nekem ezeket a dolgokat feltárnom, én egyszerűen csak históriát írtam, amikor elmondtam, hogy a magyar forradalomnak és a magyar bolsevizmusnak miért kellett sikerülnie. Mindkettőt a háborúval egyforma katasztrófának tartottam az ország szempontjából, mert az idegen okkupáció is a bolsevizmus teherszámlájára írandó, ez pedig a háborúnál is borzalmasabb katasztrófa és súlyosabb kár volt az országra. Anyagiilag is szinte helyrehozhatatlan kár az, amit a forradalom és a bolsevizmus okozott, de az erkölcsi károk és rombolások még sokkal súlyosabbak. *(Igaz! Úgy van!)*

Itt nem azzal fogunk rendet csinálni, ha az egyes osztályok egymást mintegy kipucolják és egymás bűneit elengedik. Mindenki mondja el a maga bűneit és hibáit és ne másokon, hanem önmagán bíraskodjék s ne másokat pucoljon ki, hanem tisztuljon meg önmaga. A közhivatalnoki kar igyekezzék elfelejteni Magyarországnak azt a szomorú korszakát és mindenki, akinek a múltban hibája volt, igyekezzék ezt azáltal elfelejteni, hogy most ismét a jognak és törvénynek alapjára áll. Az azonban, amit most tapasztalunk, még mindig forradalmi, katonatanácsai tempó! Hátrább az agarakkal! Jogot, törvényt, törvény előtti egyenlőséget követeltek! Hátrább a hengegessel és a forradalmároskodással! *(Zajos tetszés és taps.)* A panama-köztársaságban, vagy másutt talán lehetséges, hogy összeáll egy csomó ember és azt mondja, hogy ilyen vagy amolyan feltételek mellett fognak szolgálni valakit. Hát engem ne szolgáljanak, én erre nem reflektálok. Én szabad, független úr vagyok. A demokrácia azt jelenti, hogy: népuralom] és ezt én magamon is érzem, mert én is a népből való vagyok. Én nem akarok miniszter lenni. Csak addig voltam miniszter, amíg egy nagy feladványt kellett megoldanom és csak addig, amíg reményem volt, hogy valamit elérhetek. Mikor hazajöttem, az első értekezleten meg is mondtam tréfásan, hogy engem a miniszterség nem csábít, mert mi a miniszterség a legtöbb

ambiciózus férfúnak? Csak cím és egy autó. (*Derültség.*) Erre azt mondtam: nekem van címem, nem olyan talmi, mint ezek az önmaguk által adományozott címek, autót pedig szerzek magamnak a munkámmal, ha szükségem van rá. Engem a miniszterség, mely Magyarországon komoly, nagy férfiak számára csak ennyit jelent, nem csábit, kötelességet pedig és munkámat a közéletben hazám javára mindig rogyásig tudtam és tudom s fogom is teljesíteni. (*Élénk éljenzés és taps.*)

Köszönöm az én kedves János barátomnak orvosságát és balzsamát; elveszem béke azt, ami számomra jólesik: az ő igazán hazafias, nemes, magyar barátságát. De az én sebeimre nem kell balzsam, engem, édes barátom, annyiszor püfölnék, hogy belefáradnál, ha folytonosan a sebeimet akarnád bekötözni. Ezek a sebek nem fájnak, csak az a seb fáj, mely az embert abból a táborból éri, amelyhez tartozik, (*Úgy van! úgy van!*) Voltak nekem ilyen sebeim is, – fájdalom, – amikor galádul megrágalmaztak és azt mondták, hogy én nem a demokráciát, hanem, a reakciót szolgálom. Ezekre a rágalmakra, azt hiszem, megfeleltem azáltal, hogy amióta hazajöttem, itt vagyok és a reakciónak minden golyóbisa engem ér, tehát azok, akik engem rágalmaztak s akik távol vannak az országtól, láthatják, hogy én a demokráciát so' a el nem árultam, s ha a demokrácia veszedelemben van, én mindig megállom a helyemet és szolgálom a demokráciát. De nem szolgálom a felforgatást seji lefelé, sem felfelé, nem szolgálom az osztályállamot sem vörös alakban, sem fehér alakban, hanem szolgálom azt a nemzeti demokráciát, amelynek programja a mi pártunknak címében van megírva. (*Hosszantartó zajos éljenzés és taps.*)

VI.

Koncentrációs kormány alakulásáért

1919 novemberében *Vázsonyi* tevékeny résztvevője volt azoknak a tárgyalásoknak, amelyek az entente megbízottjával, *Clark* meghatalmazott miniszterrel folytak koncentrációs kabinet alakítása érdekében. Ezekről a tárgyalásokról így számol be *Vázsonyi a feleségéhez* akkor írott levelében:

Életem egyhangú és idegrontó. Egész nap nálam vannak. Értekeznek, Hírlapírók zaklatnak. Sok baj, sok locsogás, kevés eredmény. De végig kell csinálni, hogy zokszó nélkül elmehessek. Még sétára se jutott idő, este pedig mindig itthon vagyok, mert a záróra miatt nincs kedvem este kisétálni. Ebédre nem megyek sehová, itt vagyok Brüllnél.

Hogy nem írok sokszor, Istenem, kevés az írni valóm. A politikával terheljelek? Amire a levél eljut hozzád, minden elavult és régi. A terv, mely tegnap született, holnap összedől. Az emberek gyengék és jellemtelenek.

Most egy reménysugár. Itt van az entente teljhatalmú megbízottja, *Clark*, meghatalmazott miniszter, és ez kijelentette, hogy csak koncentrációs kormánnyal kötnek békét. Én is voltam nála audiencián, kétszer is. Egyszer együtt *Bárczyval*, *Ugronnal* és *Varjassyval*, másnap délelőtt magam. Mikor magam voltam, megkérdezett, hogy kell-e zsidó miniszter? Azt feleltem, most nem kell, mert ez csak ártana a zsidóknak. Elég, ha szabadelvű férfiak ülnek a kabinetben, a „keresztény” pártokat pedig komoly és korrekt úri emberek képviseljék, ne apró niemandok. Megmondtam neki, hogy én miattam bárki lehet antiszemita, de a maga költségén, nem pedig államköltségén és az államhatalom segítségével. Megmondtam neki, hogy nekem magamnak is sok

bajom volt a zsidókkal. Míg fiatal voltam, a kapitalisták, mikor miniszter voltam, a forradalmi zsidók akartak volna megfojtani. Nagyon megköszönte: „Ez feladatomat nagyon megkönnyíti”. Úgy látszik, azt terjesztették tehát ezek a fráterek, hogy mi zsidót erőszakolunk. Ezzel agitálnak az országban. Nincs fogalmad az elvetemültség nagyságáról, mely ezekben a legégyekben lakik.

Blaskovics itt volt, de visszamegy Bécsbe. Hutschler¹⁾ iránt egész jó a hangulat. Jöhet, ha akar. Bár legjobb, ha megvár. Megvan egy főkelléke, nem zsidó. Mert ez itt most az egyedüli tromf.

. . . Az új párthívek elég becsületesek még hozzám. A régi ismerősök közül Ugrón, Sándor László,²⁾ Bárczy, Benedek, Füzesséry³⁾ vannak ott. Ma belépett Lukács György volt miniszter is. A hetedik kerület egészen a mienk lett. Márkus Jenőék, Ehrlichék, Benedek Dezső⁴⁾ és a demokraták egyesültek. Az ötödik kerület is. De mit ér ez mind? Ha nem jön új kormány, nem lehet itt maradni, mert pokollá válik újra az élet.

Húzom, amíg lehet. Mihelyt fordul a dolog, megyek. Örömet, inkább ma, mint holnap. Mit képzelsz rólam, hogy tetszik nekem ez a lézengés?

Janiról komoly referátumot nem kapok. Van-e láza? Miért feküdt? Pedig ez is izgat és megfeszíti idegeimet.

A szobám most is tele van. De azért írok, mert Nobel itt vár közöttük. Csókol Janival együtt

Vilmos.

A Clark-nál folytatott tárgyalások eredményre vezettek. Huszár Károly, a volt néppárti képviselő, lett a koncentrációs kormány elnöke, melynek tagjai közé a demokratikus polgári pártok részéről bekerült Bárczy István mint igazságügy-miniszter, a szocialisták részéről pedig Peyer Károly mint népjóléti miniszter. Vázsonyi azonban már nem várta meg a kormány megalakulását, mert fia betegsége sürgősen Svájcba szólította és Budapestre most már nem is tért vissza 1921 elejéig.

1) Windischigraetz Lajos herceg.

2) A volt budapesti főkapitány.

3) Főispán volt Vázsonyi minisztersége idején.

4) Az erzsébetvárosi polgári körök akkori vezetői.

NEGYEDIK FEJEZET

ÚJRA EMIGRÁCIÓBAN

Ideget őrölő, önemésztő három hónap után utazott el *Vázsonyi* Budapestről 1919 november közepén, feleségéhez és beteg fiához Svájcba. Itthoni szomorú tapasztalatait tetézte az a kínos incidens, mely elutaztában a magyar határon érte; amikor is dacára annak, hogy úgy a miniszterelnök, mint a belügyminiszter, valamint a határvidék katonai parancsnokától, *Lehár* ezredestől kísérő levelet vitt magával, a határon jogtalanul és azóta sem kiderített módon, ismeretlen forrásból származó parancsra feltartóztatták és csak a vonaton tartózkodó francia tiszt erélyes fellépésére engedték tovább.

Rövid ideig tartózkodott csak Svájcban, de onnan nem tért vissza Budapestre, ahol az akkori körülmények között úgy sem tudott segíteni a helyzeten. 1919 végéig Bécsben maradt, 1920 elején pedig Bécs mellé, *Badenbe* költözött. Újabb emigrációjának idejéből valók ezek a levelek, amelyeket Svájcban maradt feleségéhez írt:

I.

Bécs

Az itt következő levelek *Bécsből* keltek 1919 decemberében. „Egyetlen hűséges barátjának”, *feleségének* tárja fel bennük lelkét és az otthoni dolgokon háborgó gondolatait. Maga is beteg már ekkor s ez csak keserűbbé teszi hangulatát.

1

Édes, jó Margitom!

Hol is hagytuk el? Egy kis zokogás a telefonba Davostól Buchsig. Igazán szeretném, ha beköltöznél a Kurhausba, felvidulnál, mert a sors még sokkal tartozik nekünk és leszünk még együtt derűsebb időben mind a hárman.

Most pedig referálok: A buchsi vendéglős és a Bélíer nevű sportoló hadnagy derekasan viselkedtek. Megszerezték a jegyet és egyetlen centimet sem akartak elfogadni szívességükért, sőt felajánlották szolgálataikat a jövőre nézve is. Ezen az entente-vonaton mi, a hozzákapcsolt utasai, kényelmesen

utaztunk: négyen vannak egy nagy fülkében (nekem ilyen jutott) és ketten egy félfülkében. Hálókocsivá alakítható át az egész, csak ágynemű nincs. Mert a kapcsolt kupé utasainak helyzete körülbelül az, mint otthon a zsidóké: mi csak túrt emberek vagyunk, a jog az igazi entente-utasoké. De megvan az a kényelem, hogy Feldkirchben nem kell kiszállni, a passzus és a holmi rövid és felületes vizsgálata a kupében történik. A vonatnál várt Nobel. Mindenről gondoskodott. Jól fűtött szobám van; mint múltkor is, a szobában étkezem és remete-életet élek. Lélekzetem már jobb. Úgy látszik, a davosi levégő volt reám rossz hatással. De bővebbet majd a professzornál.

Már két ízben beszéltem telefonon Bárczyval, Nobel pedig Szántóval és Bródyval. Holnap Bródy Ernő és Sándor Pál idejönnek. Hutschler úrról nincs hír. Az bizonyos, hogy még nem érkezett meg Budapestre.

Otthon a legnagyobb krízis és zűrzavar. Jóslásaim beteljesednek. A kényszerházasságon nincs áldás. A változás látszólagos. A reakció tombol és az internálási rendelet mindenkit „vogelfrei” tesz, aki kellemetlen. A vidékről megint szörnyű hírek jönnek. Állítólag rabolnak és fegyveresen szedik el a boltosoktól az árukat. Nem tudom a hírek valóságát ellenőrizni, ele az itteni szocialista sajtó tele van azzal, hogy Kecskeméten közel száz embert hurcoltak el a fehérek.

Most hallottam, hogy Clark lépett közbe érdeemben és kötelezte Somsich grófot a teljes elégtételre.¹⁾ De persze ezt elhallgatták. Állítólag (Garami szerint) azt mondta, az olyan országon, ahol ilyesmi történhetik, nem lehet segíteni. De azért forszírozta a látszat-koncentrációt, hogy neki látszat-síkere legyen. Ő a főbűnös. Minden bajnak okozója. Mert figyelmeztetve lett és mindent rosszul csinált.

Állítólag ma dől el éjjelig tartó minisztertanácson a helyzet. Ma úgy látszik, hogy István és Pajor mester²⁾ ki kell, hogy vonuljanak. De ki tudja, mi lesz holnap? István mester holnap délben és este is felhív.

. . . Nem kellett félned, hogy miniszter leszek, vagyis az entente vice-házmestere. El voltam erre tökéelve, de nem is lehettem volna. A „judenrein” jelszó kiadatott és én, aki a fő-antibolsevista voltam, hazaérkezvén, már csak egy zsidó voltam. Azok a hitvány fráterek, akik paktáltak Károlyival, naponként esküdtek a nemzeti tanácsnak és a köztársaságnak, szolgálták a szovjetet, de nem voltak zsidók, mert felkaptak a „keresztény” paripára. Én csak zsidó vagyok nekik és ellenem éppen úgy tombolnak, mint a többi zsidó ellen. Ez a hála! Nevetni kellene, ha nem volna olyan szomorú.

Az undor hajtott el Budapestről, bár másfelől meg kell mondanom, hogy híveim bámulatos szeretettel és ragaszkodással vettek körül és értem mindenre készek ... A jövő! Ha ki akarok is menni külföldre, akkor is otthon kell előkészítenem. Aki nincs jelen, azt elfelejtik. Aki nexusokat nem sző, az alamizsnát kaphat, de pozíciót nem szerezhethet.

De én bízom a becsületben. Látod, én számkivetett voltam, de nem vettek meg és nem voltam komikus figura . . .

Most csak azért maradok Bécsben, hogy megtudjam, lesznek-e választások még e hónapban. Ettől függ utazásom ideje.

Isten áldjon meg tehát, édes jó feleségem, Janit csókolom

Vilmos.

2.

Bár tegnap írtam, ma újra küldök neked néhány sort.

Talán olvastad már, hogy a Tisza-ügy vizsgálóbírája, Kovács vizsgáló-

¹⁾ *Somssich* József gróf külügyminiszter; az „elégtétel” a határon való feltartóztatásra vonatkozik, amikor egyébként a főispán is megjelent és sajnálkozását fejezte ki a történetek fölött.

²⁾ *Bárczy* István és *Peyer* Károly, a Huszár-féle koncentrációs kabinet tagjai.

bíró öngyilkos lett. Részleteket nem tudok, de valami lelkiismereti konfliktusról lehet szó, mert árváit Almássy Denise grófnő pártfogásába ajánlotta. Itt küldöm „Az Est”-et, talán hamarabb jut el hozzád és Carlo¹⁾ hasznát veheti. Olvashatod ebben a gyönyörű kecskeméti esetet is, ahol nyolcvan embert öltek meg a fehérek. A magyar lapok „rablógyilkosok” címén nevezik a tetteseket, de semmit sem raboltak, hanem a fogházakból hurcolták ki a legyilkolt embereket.

A válság húzódik. Ma beszéltem telefonon István mesterrel,²⁾ azt mondta, hogy péntekig húzódik az ügy és azután pártvezetőség elé kerül. Ernő és S. Pál³⁾ ideigérkeztek, de még nem szerezték be a beutazást, holott innen hivatalos távirat ment, mely a beutazást megadja. Most úgy áll, hogy szerdán utaznak ide.

Örülök, hogy a Kurhausba költöztél. Végre neked is jogod van az élethez.

Ölel és csókol Janival együtt

Vilmos.

Hazuról csúnya hírek jönnek. B. és Gh. szerint éppen úgy, mint a bolsevik időkben fegyveresek rabolnak és zsarolnak. Ellenőrzik az „üzérkedést” és ilyen cím alatt irodákba, boltokba hatolnak; ellenőrzik az élelmicikkek felhalmozását és „rekvirálnak”.

A szocik állítólag ki akarnak lépni, de nehezen megy a dolog. Ma itt volt Wenkebach.⁴⁾ Szerinte nincs komoly bajom. Davos nem jó, de nem is veszélyes nekem. Szerinte le kellene fogynom néhány kilót. Has-massage, stb. Ha ez a gaz idő sem fogyaszt le, hát mi?

Nagyon el vagyok keseredve, mert ismét be van cleszkázva előttem a világ és ez anyagilag tönkre tesz . . . Ipolyi⁰⁾ állítólag feleségestől kedden utazik vissza Svájcba. Talán vele is küldhetek levelet... Fiai Neuhausenben vannak, Schaffhausen mellett, a Rhenaniában. Ő maga nagyon elkeseredett és nem akar hazamenni. Én nem politizálok. Nem informálok . . . Nem kell politika. Csak élni és megélni szeretnék odahaza.

Szeretettel ölel és csókol Janival együtt

Vilmos.

Édes, jó Margitom!

Petőfit idézhetném: „Énhozzám is benézett a karácsony, tán csak azért, hogy bús orcát is lásson”. Mi az ördögbe kellett nekünk elszakadni a pesti kis hamisok össze-vissza ugrándozása miatt. Most itt ülök, mint remete a hóban. Alig hagyom el szobámat. Este mindig otthon vagyok, otthon is étkezem. Ember-iszonyban kezdek szenvedni . . . Szép dolgok folyhatnak otthon. Sándor Pál, aki egyre hívogatott haza, telefonon azt mondta, hogy semmi esetre se jöjjek, bár hazajövelelem öt sok kellemetlenségtől mentené meg. Csak akkor menjek, ha ő mondja . . . Most pedig Isten veletek; boldogabb karácsonyt mindnyájunknak! Istentelen latrok, akik életemet bolyongássá teszik. Hitvány barátok, akiket nem rendit meg ez a tragikum. Nem tréfa, ha azt irod, hogy te vagy egyetlen hűséges barátom.

Csókol és ölel benneteket

Vilmos.

. . . Jani tanulhat példámon! Ne éljen közéletet, hanem tanuljon gyakorlati pályát ...

¹⁾ IV. Károly király.

²⁾ Bárczy István, akkori igazságügyminiszter.

³⁾ Bródy Ernő és Sándor Pál.

⁴⁾ Híres bécsi orvostanár, aki később is több ízben megvizsgálta.

⁵⁾ Garami Ernő.

Ezzel a fájdalmas kifakadással záródik le *Vázsonyi* számára az 1919-ik esztendő, amelyben annyi szenvedés után megérte ugyan a bolsevizmus bukását, amely azonban nem hozta meg számára a demokrácia felvirradását, hanem a reakciónak új, az eddiginél szomorúbb sötétségét borította a megtépett magyar hazára.

II. Báden

Vázsonyi újabb emigrációjának hosszú, egy évnél tovább tartó állomása: *Baden*. Sötét gondok közt magába zárkózva, nyilvánosan nem foglalkozik a hazai eseményekkel. Otthon időközben lezajlottak a választások, és *Vázsonyi* Vilmost régi kerülete, a *Terézváros*, távollétében is nagy többséggel választotta meg. Csak 1921 márciusában tért vissza Budapestre és addig megtiltotta, hogy képviselői fizetését bárki is felvegye. Amikor pedig visszatért, a távolléte alatt felgyűlt összeget *Fabró* Henrik, a képviselőházi gyorsiroda főnöke útján szétosztatta a képviselőház tisztviselői között.

Felesége a bádeni emigrációt már ismét mellette tölti, közben azonban néhány hétre többször is Budapestre utazik és az itt következő *levélfoszlányok* azokból a levelekből valók, amelyeket ilyenkor irt neki:

. . . Flórá¹⁾, egyetlen igazi szerelmemet, ne add ki az állatkertbe. Ott elvadul, megdöglik és még őt is elveszítem. Komolyan kérlek, ne tedd, fáj a szívem a szegény, drága állatért ...

A Krisztus türelme van bennem, hogy hallgatok. Sehohsem nyilatkozom. Politikával nem foglalkozom. Nem tudom, meddig bírom. Hát még mi kell nekik? Talán lengessem a kalapomat és éljenezzek?

... A szóbanforgó lapokat együtt küldöm és ebből légy kegyes azt a konzekvenciát levonni, hogy minden szamárságot nem kell elhinni. Az egyik eb, a másik kutya! Nekem se vörös, se fehér terrorista nem kell! Rend és jog, Dunafürdő és gyilkosságok nélkül . . . Nagyon örülök majd, ha Pakots eljön. Végre egy jóra való ember . . . Remélem, hogy a napidíjak dolgában szigorúan követitek utasításaimat?²⁾ Erre feleletet kérek. Mert itt nincs tréfa! . . .

*

Látod, hogy egy szót sem írok lapokban, holott öldöklő hatása volna, ha rájuk csapnék. És ahelyett, hogy megköszönnék krisztusi önmegtartóztatásomat, még rágalmaznak. Nincs olyan előkelő külföldi lap, mely ne kért volna fel közleményre. A „Presse” ismételten kért, de én hallgattam és hallgatok. Tegyétek csak ők tönkre Magyarországot, maguk; reám ne foghassanak semmit. Fáj a szívem, mikor látom, hogy hogyan készítik elő bornirtsággal a felfordulást . . .

*

. . . Idegeim javultak, mert narkózisba ringatom magamat. Itt mégis találkozom ismerősökkel és keresem a vidámságot. Nem igen sikerül vidámnak lennem, mikor a keserűség és a tehetetlen harag fojtogat.

*

. . . Nem írok, nem olvasok ... én magyar juive vagyok. Mi a fenének írjak, mikor még a korszak kérge nem hült ki és a jósök kétheti felmondásra sem mernek jósolni.

¹⁾ Kedvenc papagálya.

²⁾ Képviselői napidíjait a képviselőházi tisztviselőknek szánta.

. . . Munka! Ez kellene. Csak már az ember tudná, hogy hogy helyezkedjék el. Anyagi gond nincs még ... De az bánt, hogy ingyenélő vagyok és megszokott munkámat nélkülözni kell . . .

Emlékirat? Cikk? Nincs ehhez kedvem. Kinek, minek? Mikor vulkanikus a föld és egyre változik minden és a kéreg még nem hült ki. Ma csak a könnyelmű és kalandor embernek van igaza. Aki ma gyűjtöget, olyan, mint a hangyasereg: hiába épít, jön egy barom és építményét letapossa.

Csak az a fő mégis, hogy jó egészségben újra együtt leszünk . . .

III.

A magyar királykérdés

Az 1920-iki nemzetgyűlés eseményei közül egyedül a királykérdés az, amely *Vázsonyi* Bádenben is arra készítette, hogy írásba foglaltassa közjogi felfogását ebben az ügyben. *Bádenben* tartózkodó egyik hívének, *Schwarz* Sándor dr. ügyvédnek, Sopron város tiszteletbeli tisztii ügyészének diktálta le ezt a tanulmányt *1920 december 9-én*, de seholy meg nem jelentette. *Schwarz* Sándor dr. azonban hűségesen megőrizte *Vázsonyi* diktátumát és az ő révén kerülhetett ez az alapos és nagy értékű közjogi tanulmány műveinek ebbe a gyűjteményes kiadásába.

A magyar királykérdésben otthon teljesen hiányzik az őszinteség. Egyfelől az összes, a parlamentben képviselt pártok elítélik a forradalmat, a forradalomnak megszervezőit és kezdeményezőit megbélyegzik, a forradalmat a legnagyobb, a haza ellen elkövetett bűnként kárhoztatják, másfelől a forradalomnak azt a tényét, hogy a királyt tényleg megfosztotta trónjától, elfogadják, hasznosítják és ezen az alapon akarják a királyság kérdését megoldani.

Ez az eljárás olyan, mintha valaki tolvajt kiált, de egyúttal ő a tolvajnak orgazdája.

Ha az úgynevezett szabad királyválasztók bátor és meggyőződéses emberek, jelentsék ki, hogy ők a forradalom alapján állanak és a forradalom trónfosztó tényét joghatályosnak ismerik el. Ezt nem teszik, hanem közjogi játékokon törnek a fejüket és ebben a játékban segítőtársakat találnak bizonyos fajtájú jogtudósokban, akik arról nevezetesen, hogy úgynevezett tudományukat mindig a célszerűséghez tudják alkalmazni.

A politikáló tudós előttem mindig gyanús és utálatos volt. Értve az alatt a politikát a közkeletű napi politika értelmében. A politika ez értelemben a célszerűségnek és szükségességnek tudománya. Tényleg a tudomány nem ismer sem célszerűséget, sem szükségességet, csak tudományos igazságot. Két úrnak tehát egyszerre szolgálni nem lehet. Az igazi tudós nem törődik azzal, hogy bármi legyen felfedezett és kimondott igazságának következménye, ő attól, amit igazságnak talál, eltérni nem fog. A politikával foglalkozó tudós pedig szédelő, aki a tudományt a politikai célszerűség Procrustes-ágyába szorítja, tehát azzal visszaél és azt megbecsteleníti.

Hiszen ma vannak már oly tudósok is, akik reakcionáriusok, a faji és vallási gyűlölet alapján állanak. Nevetni kell azon, aki hisz ezeknek komoly tudományosságában. Mert ezek valószínűleg Kepler, Kopernikus, Gallilei, Stephenson vagy Edison, stb. tudományos felfedezéseit sem értékelték volna, ha e férfiak véletlenül szerezsen vagy zsidó származásúak. Nos tehát, az ilyen tudósok már a Károlyi-korszakban pedzették azt a tant, hogy Ausztria elszakadásával és függetlenségével megszűnt a pragmatika szankció és a nemzetre visszazállott a szabad királyválasztás joga.

Ha valaki a régi függetlenségi párt idejében merészkedett azt a tételt képviselni, hogy a magyar királyság betöltése Ausztriától függ, azt elevenen égették volna meg. Hiszen magának a civillistának kérdésében is kidombo-

rodott a magyar királyságnak teljes függetlensége Ausztriától. Bár az országra nézve pénzügyileg hasznosabb lett volna, a civillista sohasem volt közös ügy, amely a kvóta arányában oszlott meg, hanem Magyarországnak külön ügye. A magyar királyság és magyar trónörökösödés teljesen független volt mindig Ausztriától, a magyar király mindig csak a magyar törvény erejénél fogva koronázással és hitlevéllel lépett trónra. A magyar törvény alapján a magyar törvényben megállapított trónörökösödési rend szerint. Ausztriában hiába változtatták volna meg a trónfoglalás törvényes rendjét, Magyarországra nézve mindig csak a magyar törvényben előírt trónöröklésére lett volna irányadó. Ez az egész közjogi játék azon alapszik, hogy az 1723 évi II. törvény cikk 7. szakaszában benne van az a kifejezés, hogy „indivisibiliter ac inseparabiliter”, – feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul. Kijelöltetvén tudniillik az öröklésre hivatott ágak, azt mondja a 7. szakasz: „Ezeknek törvényes római katolikus, mindkét nemű ausztriai főherceg utódaira a most uralkodó legszentségesebb császári királyi felség részéről Németországban és azon kívül és Magyarországon még az ehhez kapcsolt részekkel, országokkal és tartományokkal az előre bocsátott jog és rend szerint feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul kölcsönösen és együttesen örökösödésileg birtoklandó. Más országaiban és tartományaiban is a megállapított elsőszülöttségi rendhez képest”.

A 11. szakasz pedig azt mondja, hogy a királyválasztásra és koronázásra nézve a karok és rendek ősi bevett szokást oly értelemben vették fel, hogy annak csakis a női ág kihalásával lenne helye.

A 7. szakaszban mi az értelme az „indivisibiliter ac inseparabiliter” birtoklandó kifejezéseknek? Tudni kell, ha ennek értelmét helyesen akarjuk megállapítani, hogy a pragmatika szankciónak nevezett törvény kezdeményezése nem az ország részéről történt, hanem a király részéről. A törvény cikknek bevezetése egyenesen megmondja, hogy a karok és rendek ezt a törvényt a király iránti hálából és tiszteletből, tehát nem a maguk érdekében, hanem a király javára szavazzák meg.

Hosszú bevezetés van arról a 2. cikkely első szakaszában, hogy ezt a király öfelségének a haza közjainak gyarapítására, hü polgárai örök boldogítására, hadban és békében véghezvitt legdicsőségesebb tettei és cselekedetei, a legutóbbi török háború alkalmával szerzett nagy érdemeiért, hogy belső mozgalmakat és az uralkodás szüneteléséből könnyen támadható és a karok és rendek előtt régóta ismert bajokat is megelőzni óhajtván, őseiknek dicséretes példái után indulva, legkegyelmesebb uruk iránt hálájukat és hűségüket legalázatosabban kimutatni kívánva, szavazzák meg a törvényt.

Tehát a király kezdeményezte a törvényt és nem az ország. Áradozó hangon, az ősök példájára hivatkozva, hálából szavazzák meg azért is, hogy a trón üresedésével járó belső zavarokat megelőzzék. Az ősök példájára való hivatkozás legközelebről I. Lipót törvényeire vonatkozik, amikor ugyancsak a hálára hivatkozva és az országnak a töröktől való felszabadítására az 1687 évi II. és III. törvény cikkben először megkoronázták Lipót fiát, Józsefet, másodsor lemondtak a királyválasztás jogáról és kiterjesztették a trónöröklést Lipót fiúörökösire, az elsőszülöttség szerint.

A 3. cikkben pedig kijelentik, hogy a fiág magvaszakadása után a spanyol király fiúörökösői következnek, és csak ezek kihalása után lesz szabad a királyválasztás. Itt hiányzik az „indivisibiliter ac inseparabiliter”. A pragmatika szankció bevezetése megmondja, hogy bár III. Károly még egészséges férfiú, kinek fiú-utódai is lehetnek, mindannak dacára minthogy lehetséges, hogy nem lesznek, keletkezik a törvény cikk. Azon véletlen következtében keletkezett tehát az, hogy Mária Terézia nem fiú volt, hanem leány. Ha Károlynak fia van, az egész pragmatika szankcióról nincsen szó és az éleseszű közjogászok nem rágódhatnak a két szón. És ki fog derülni, hogy a két szón való rágódásnak értelme a magyar trónöröklés szempontjából semmi. Itt tulajdonképpen nem történt más, mint hogy a magyar király, minthogy Magyarországon volt alkotmányosság és törvényhozás, ennek erejével akarta biztosítani többi országaiban azt a trónöröklési rendet, amelyet Magyarorszá-

gon törvénybe cikkelyeztetett, attól tartva, hogy esetleg az utána következő uralkodó megdönti azt a trónöröklési rendet, amelyet csinált. Ez nem sikerülhet egy törvény akadályánál fogva, Magyarország hozzájárulása nélkül, mert a törvény kimondja, hogy mindaddig, míg Magyarországnak uralkodója a többi, Magyarországhoz nem tartozó országokat is birtokolja, lehetlenség, hogy más trónöröklési rend legyen a többi országban, mint Magyarországon. Ennél sem többet, sem kevesebbet nem jelent. Nem lehetséges például az, hogy ez országok egyikében vagy másikában, amelyek nem tartoznak Magyarországhoz, más királyt proklamáljanak uralkodói akaratlanul. Vagyis addig, míg ez országok együtt vannak, egy uralkodócsalád alá tartoznak, abban az uralkodócsaládban nem lehet a család egyes tagjai között felosztani az uralkodást és nem lehet más trónöröklési rendet megállapítani Magyarországon és ez országok egyikében vagy másikában, hogy a család más és más tagja uralkodjék.

Hogy mennyire egységes az egész örökösödés, mutatja a kifejezés, amely a törvényben van. „Németországban és azon kívül fekvő”. Ez is teljesen elavult kifejezés volt Ferenc császár alatt, aki az osztrák császári címet felvette, De különösen elavult kifejezés lett, amikor Ausztria kilépett a német birodalomból. E tudósok szerint mindig megszűnt a pragmatika szankció és a szabad királyválasztás joga visszaszállt volna a nemzetre, ha e tartományok közül egyik vagy másik elveszett. Pedig tudjuk, hogy III. Károly alatt idetartozott tartományokból sok nem tartozott később ide, mások pedig hozzájöttek, például Bosznia, Hercegovina, az annexió után. Hiába volt kimondva az „indivisibiliter ac inseparabiliter”, a vismajorral szemben nem gátohlhatta meg, hogy a tartományok egy része elvesszen. Az nem jelentett más semmi egyebet, mint annak az uralkodói akaratnak kifejezését, hogy azt kívánja, hogy halála után mindazok az országok, amelyek a dinasztiahoz tartoznak, egy és ugyanazon fizikai személy uralkodása alatt maradjanak együtt és ne osztassanak fel. Ez nem volt az országnak a kikötése. Az országnak nem volt ebben semmiféle érdeke. Azok a részei a pragmatika szankciónak és következő törvényeknek, amelyek az ország érdekében vannak kötve, külön felsorolatnak. (Koronázás, hitlevél.)

És végül döntő a 11. szakasz, amely megmondja, hogy mily esetben száll vissza a királyválasztás az országra.

Ha e nőágak is kihálnak. Mindenféle spintizálás hiábavaló a 11. szakaszszal szemben, amely kimondja, hogy csakis a női ág teljes kihálásával száll vissza a királyválasztás joga a nemzetre. Tehát a tisztelt alkalmi és célszerűségi közjogászok feltételeznek annyi bölcseséget elődeikről, hogyha nemzeti érdeknek tekintették volna az ősök azt, hogy a Németalföld, a német birodalom, az osztrák örökös tartomány és mindazok, amelyek akkor Károly uralkodása alá tartoztak, hogy mindezek Magyarországgal egy uralkodó alatt maradjanak, különben rögtön megszűnik a pragmatika szankció és visszaszáll a szabad királyválasztás joga, ebben a szakaszban, amely jogvesztést foglal magában a dinasztiaira és jognyerést a nemzetre, be kellett volna tenni, hogy mihelyt az uralkodócsalád más országban nem uralkodik, csak Magyarországon, visszaszáll az országra a szabad királyválasztás joga.

„ Még figyelembe kell venni az 1900. évi XXIV. törvénycikket, amely a trónörökös házasságáról szól. Ez is kijelentette, hogy a trónöröklési törvény keletkezésére, feltételeire és tartalmára teljesen önálló és minden, a trónörökösödés körébe tartozó kérdések annak rendelkezései szerint ítélen-dök meg.

Az az egyetlen kikötés van az ország érdekében, hogy az országot saját törvényei szerint kell kormányozni, továbbá, hogy a király koronázási hitlevelét tartozik kiadni és esküt tenni. Az ország nem együttesen birtoklást kötött ki magának.

Kossuth Lajos nem azt a tételt állította fel mint függetlenségi politikus, hogy annak kell uralkodónak lenni Magyarországon, aki Ausztriában uralkodik. Ellenkezőleg, kimutatható beszédeiből, hogy neki nem volt kifogása az ellen, hogy a Habsburg-ház uralkodjék Magyarországon, hanem csak az

ellen, hogy Ausztriában is uralkodjék. A függetlenségi álláspont az inkompatibilitás és nem a detronizáció elmélete alapján áll.

Örült annak, hogy a magyar király nem osztrák császár, de nem jutott eszébe, hogy arra az álláspontra helyezkedjék, hogy az osztrákoktól függjön, ki legyen magyar uralkodó.

Ha az osztrákok megszüntetik a császárságot, megszüntették a magyar királyságot is?! Ami függetlenségnek látszik, tisztán osztrák felfogás. Ausztriától teszi függővé, hogy a magyar király megmaradhasson-e vagy nem. Ha Ausztria nem küldte volna el Károly királyt, úgy Magyarországon is megmaradhatna, vagyis nem is Magyarország küldte el a magyar királyt, hanem Ausztria.

Joga van a magyar országgyűlésnek kimondani azt, hogy a magyar trón öröklése megszünt, dacára annak, hogy van megkoronázott király. Csak azt nem mondhatja, hogy ez az alkotmány jogfolytonosság. Mivel ez forradalmi tény. A nemzetnek forradalmi ténykedése is jogosult. Különösen joga van ahhoz a magyar nemzet képviselőjének, ha ez az egész országot képviseli. Bár jelenleg ez semmihogyan sem állítható. Ha voltak olyanok, akik azt állították, hogy a békekötésre Csonka-Magyarország országgyűlésének nincs joga, ehhez még hozzáteszem, hogy még kevesebb joga van a koronázás tényét felrúgni ... A forradalmi tényt sem teheti meg a terror és szuronyok között választott képviselő. Mit beszélünk szabad királyválasztásról addig, míg szabad képviselőválasztás sincs.

Az ekartsai levél oly körülmények között keletkezett, hogyha valaki ily körülmények között kiállít kötelezvényt vagy váltót, nincs bíró, aki azt joghatályosnak ismeri el.

Az ekartsai levél minden jogász előtt érvénytelen. Hogy ez közjogi aktusra is alkalmazható, magyar törvénnyel indokolható. A magyar alkotmány azért köti ki, hogy a trónról való lemondás hatálytalan mindaddig, míg a törvényben becikkelyezve nincs, mert a lemondás tényének keletkezését kívánja vizsgálni és ha az kikényszerített vagy intrikák következménye, hatálytalan.

V. Ferdinánd, illetve Ferenc Károly lemondása felett hozott 1867 évi III. törvénycikk világosan kimondja, hogy a trónról való lemondás Magyarország értesítése mellett és alkotmányos hozzájárulásával kell hogy történjék.

Az ekartsai levélben az a passzus van, hogy az államforma tekintetében aláveti magát a nemzet döntésének. A feltételek, amelyeket szabott, nem teljesedtek. Népszavazás az államformáról nem történt.

Azt, hogy a parlament előtt egy összeverődött néptömeg kikiáltotta a köztársaságot, döntésnek nem lehet tekinteni. Van döntés, amely abban az értelemben történt, hogy Magyarországot újból királyságnak proklamálták. Minthogy IV. Károly nem mondott le a trónról, ő igényt támaszthat. Ha lemondott volna is, csak saját személyére mondhatott volna le. Más jogáról le sem mondhatott. Legrosszabb esetben Károllyal szemben mondhatják ki, hogy lemondását becikkelyezik. Azt pedig csak egy másik királlyal cikkelezhetik be. Tekintható ez lemondásnak is, de érvényes csak akkor lesz, ha azt a törvényes király és az országgyűlés két háza becikkelyezi. A mai törvény nem törvény. Lehet országos határozat, de a magyar közjog szerint nem törvény. A magyar törvénynek lehet Szent István az alapja, de más István nem.

Magyarországon lehetséges volt a régi képviselőház és főrendiház egybehívása és ezzel a kérdés elintézése. Expediens csak ott lehetséges, ahol lehetetlen volt a törvényes megoldás.

A miniszteri ellenjegyzés nélkül keletkezett kézirat is érvénytelen.

Az 1900-as törvény a legutolsó törvényes megnyilatkozás a pragmatika szankcióról. Mit akarnak elérni a szabad királyválasztással? Abból nem képesek kievickélni, hogy a királyt megkoronázták és az hitlevelét kiadta.

Ez nem egyoldalú, hanem kétoldalú tény. A király tartozik esküjét és hitlevelét megtartani, de ugyanezen kötelezettsége van vele szemben a nemzetnek is, különben komédia az egész.

Ha ők forradalmi ténnyel maguknak a szabad királyválasztás jogát arrogálják, megdől alapja létezésüknek. Nincs joguk elítélni a forradalmat. Mert a forradalom egyéb tényei melléktermékek. A főténye az volt, hogy a dinasztia uralmát megszüntette.

Ha forradalmi alapon állanak, ez azt jelenti, hogy Magyarországon nem fogják helyreállítani a jogrendet, mert ez csak a törvény és alkotmány szentségébe vetett hittel állhat helyre.

Nekem a legitim király csak azért kell, mert személye az alkotmányosságot, a törvényi tiszteletet és rendet képviseli és mert ő is része az alkotmányosságnak. Nem személyi alapon, hanem mert nem ismerem el a nemzeti tanácsnak azt a jogát, hogy Magyarországot királyától megfossza. Csak ily módon állhat helyre a törvényes rend. Csak a legitim király az, aki királyi hatalmát a törvénynek és alkotmányosságnak köszönheti. Csak a legitim király nem klikk-király, aki nyilvános árverésen mint a legtöbbet ígérő szerezte meg a trónt, vagy akit egy pretoriánus sereg emelt trónra, hogy nevével fedezze uralmát, avagy egy bankársereg, amely uralkodását finanszírozza.

Különben előttem csak egy álláspont van. Vagy törvényes király van, vagy nincs szükség királyra. Vagy képviseli a király a törvényességet, a jogfolytonosságot, pártatlanságot és képviseli azt a történelmi legendát, amely egy dinasztia körül szövődik, vagy nincs szükség királyra. Mert az előttünk gyárilag készített koronának varázsa nincsen. Az ilyen szabad királyválasztás lehet kalandoroknak és zsákmányra vágyóknak kitűnő program, de az ország nyugalma nem biztosítja. Csak a legitim király biztosíthatja a rendnek gyors visszatérését . . .

Nem is tudom elképzelni, hogy kinek legyen vágya egy oly legitim király s legitim király trónfosztása után szabad királyválasztás alapján a magyar trónt elfoglalni, amelynek két oszlopa törvény és esküszegés. Vajjon mit várhat az, aki ősi tradícióira nem hivatkozhatik az esküszegés és hűtlenségnek ilyen bődületes példája után, milyen hűséget és ragaszkodást várhat az az országtól? Az az érv, hogy a király azzal játszotta el jogát, hogy elhagyta az országot, gyerekes. Mert hiszen nem volt senki, aki védelmére kelt volna. De különben az országtól való távollét következménye nem a trónfosztás. Különösen nem következménye ez az utódokra nézve. Ausztriában a király ott maradt. De ez nem zsenírozta az osztrákokat, hogy ők országgyűlésben alkotmányos formák között mondják ki, hogy a dinasztia joga megszűnt és Ausztria néven köztársasággá vált. Ez éppen a nagy különbség a magyar és az osztrák forradalom között, hogy Magyarországon a forradalmat az országgyűlés két házának félretolásával privát társaság csinálta, Ausztriában pedig az ország legitim képviselője az összes pártok egyetértő közreműködésével.

Valótlan legenda az, hogy a király felmentette külön a katonatisztek esküjüket alól. Ezt a király személyesen megcáfolta mint valótlanságot. Annak, hogy felmentette Károlyt esküje alól, a háttere az, hogy József főherceg azt üzenté neki, hogy enélkül József főherceg élete nincs Budapesten biztonságban.

A nemzeti királyság kérdése az a kérdés, hogy a király lemond-e az osztrák trónról?! Sokan kijelentik, hogy csak akkor lehet magyar király, ha más koronát nem visel, mint a magyart, mert nem akarják magyar vérrrel visszaszerezni az osztrák császárságot. Ez tisztán gyerekes frazeológia. Abban a percben, amint a király a magyar trónra ül vissza, le kell mondania az osztrák császárságról, mert Ausztria követét nem fogadhatná. Hiszen Ausztria nemzetközileg elismert köztársaság és nem fogadhatná követét, ha nem jelentené ki ő az osztrák trónról való lemondását.

A magyarországi forradalom a népet és uralkodót kikapcsolta az intézkedési jogkörből. Néptörvénynek nevezték a tulajdonképpen legautokratikusabb rendeleteket. Az internálást, a szerkesztőségek lerombolását, az ellenforradalom szimatolását ők kezdték meg. Ők adták a későbbieknek a modellt és mutatták az utat.

Természetes, hogy a királynak le kell mondania az osztrák trónról. De nincs is osztrák trón és így arról mond le, ami nincs . . .

A főindok, hogy a trónfosztás oly forradalmi tény, amellyel újból teljes erővel forradalomba jutunk. Pedig a forradalmat éppúgy be kell fejezni, mint a háborút. Az országnak erre nagy szüksége van . . .

Különösen nem hihető, hogy a magyar parasztnak más véleménye lehetne, ha vele becsületesen beszélnek. Lehetnek műparasztképviselők ellenkező véleménnyel, de ez csak Károlyiak maradványa. De kételkedem abban, hogy a magyar paraszt tiszteljen oly nemzeti királyt, aki örökségrablással kezdi az uralkodást. Az ilyen a magyar paraszt előtt tekintéllyel sohasem rendelkezhetik.

Különben pedig Magyarországon a régi Magyarországnak értékes emberei mind a törvényes megoldás hívei. Nem véletlen, hogy Apponyi, Andrássy legitim állásponton állanak. Magasrangú volt bírák, tisztviselők, mindazok, akik nem forradalmi elemek Magyarországon, ugyancsak legitimisták. Úgyhogy nagyon téved az a felületes szemlélő, aki azt hiszi, hogy a szabad királyválasztás Magyarországon szabadelvű, demokratikus, a katonai túlkapások elleni irányzat, mert azokat sohasem látják azok között, akik az Ébredő-, Move-, karhatalmi erőszakosságok ellen állást mertek volna foglalni. E mozgalom vezetői között vannak olyanok, akik annyira kompromittáltak magukat a dinasztia ellen, hogy saját önző érdekükben félnek a dinasztia visszatérésétől. Viszont vannak olyanok, akik tisztára azért akadályozzák meg a gyors legitim megoldást, mert tudják, hogy királyválasztásra belátható időn belül nem kerülne sor, úgyhogy az egész jelszó randevúja lesz a különböző célú államoknak és tulajdonképeni erejét ezek a rendetlenkedő és rendbontó elemek képezik a háttérben, akik a jelenlegi rendezetlen állapotnak minél tovább való megmaradását óhajtják, mert csak ez ad nekik kellő fedezetet és életlehetőséget. A szabad királyválasztás tudniillik azt jelenti, hogy nem választunk királyt és van egy fiktív királyság király nélkül, a királyság minden hátrányával, a köztársaság minden előnye nélkül.

A választás tehát csak az lehet, hogy vagy legitimizmus, vagy köztársaság, de ebben az esetben igazi köztársaság.

Én éppen azért vagyok híve most a legitim megoldásnak, mert az előző forradalmak után nem igen látom Magyarországon a republikánus államforma előnyeit, azt az igénytelenséget, önzetlenséget, törvény tiszteletet és kötelességtudást, amely a republikánus államforma erkölcsi alapja. Magyarországon csak akkor lehet valamikor republika, ha előbb helyreállították a tekintély elvét és ha a kalandorság és zsákmány vadászat megszűnt politikai vezérlőcsillag lenni.

Több, mint egy esztendei öntépelődéséből ezzel a munkával rázta fel magát *Vázsonyi* és a hazai közügyekbe való újabb bekapcsolódása most, 1920 végén, oly hatalmas óhajtássá erősödik hívei körében, hogy ennek hova-tovább maga sem lesz képes többé ellentállani.

ÖTÖDIK FEJEZET

AZ EMIGRÁCIÓ VÉGNAPJAI

Vázsonyi bádeni emigrációja alatt a magyar belpolitikában jelentős események mentek végbe. 1920 január 15-én bekövetkezett *Trianon* és hiába tiltakozott *Apponyi* Albert gróf, a magyar béke delegáció elnöke Párisban január 16-án a gyász méltóságával az országot megcsonkító békeszerződés ellen, a végzetet útján egyelőre nem lehetett megállítani.

Közben 1920 január 30-án lezajlottak a választások, amelyek az úgynevezett „keresztény pártok” túlnyomó többségét vitték be a nemzetgyűlésbe. Február 16-án megnyílt a nemzetgyűlés. Március 1-én megválasztották *Horthy* Miklós altengernagyot, a nemzeti hadsereg fővezérét, az ország kormányzójává. Rövidesen ezután az 1920: I. t.-c. megállapította az új, ideiglenes alkotmány alapelveit, s ekkor *Huszár* Károly, befejezván misszióját, koncentrációs kabinetjével lemondott. Március 10-én *Simonyi-Semadam*, Sándor lett a miniszterelnök, öt július 14-én *Teleki* Pál gróf váltotta fel a kormányelnöki székben és az ő kormánya alatt szavazta meg a nemzetgyűlés 1920 szeptemberében a *numerus clausus*, melyet *Haller* István kultuszminiszter terjesztett be és amely az „arányszám” címén, a tanszabadság elvén ütve csorbát, tulajdonképpen a zsidó ifjúságot rekesztette ki az egyetemekből és a főiskolákból. Ebben az időben alkotta meg a nemzetgyűlés az árdrágítók *botbüntetéséről* szóló törvényt és november 13-án, mélységes gyász keretében, volt kénytelen ugyanaz a nemzetgyűlés becikkelyezni a trianoni békeszerződést is.

I.

Kacagj, Bajazzó!

– 1921 január 5. –

Mindezeket az eseményeket *Vázsonyi* távolból, a bádeni emigrációból szemlélhette csak. Ámde pártja körében, amelynek ügyeit ez időben *Ugrón* Gábor és *Bárczy* István vezették, minderősebben nyilvánult meg az óhaj, hogy *Vázsonyi* térjen ismét haza, vegye át maga a párt vezetését és kísérelje meg, hogy nagy tehetségének áldásos befolyásával átalakítóan hasson közre a magyar politikára. 1921 január 5-én a demokrata párt harminctagu küldöttsége kereste fel *Vázsonyi*

Vilmost badeni emigrációjában és tolmácsolta azt a közóhajt, hogy a pártvezér térjen vissza ismét pártja körébe. *Vázsonyi* ekkor a következő beszédben válaszolt:

Vázsonyi Vilmos: Hölgyeim és uraim! Ez már a harmadik esztendő, amelyet idegenben töltök, mert hiszen, fájdalom, immár két esztendeje, hogy csekély megszakításokkal, távol élek hazámtól. 1918 november 1-én hagytam el először hazámat, beszéljünk őszintén, kénytelenségből, mert a forradalom urai engem, ki a választójogi javaslatot beadtam, s mikor azt megvalósítani nem tudtam, tárcámat odadobtam, veszedelmes reakcionáriusnak bélyegeztek. Mint reakcionáriust halálosan gyűlöltek, mert annak a demokráciának voltam híve, amely békés evolúcióval és nemzeti alapon akarta az alkotmányt demokratikusan átalakítani s mert a bolsevizmus ellen már akkor mertem a parlamentben felemelni szavamat és akkor mertem ellene felelős állásban cselekedni, amikor annak a veszedelmét még agyrémnek, az én különös fixa-ideámnak tartották, *(Úgy van! Úgy van!)*

A forradalom alatt később sem tértem vissza, mikor már visszatérszem reám nézve veszedelmet nem jelentett volna, mert nem akartam megalkudni és a forradalom diadalmi szekeréhez szegődni. *(Taps.)* A forradalom urai gyűlölhettek, de nem vethettek meg soha, mint azokat, akik hit és meggyőződés nélkül a győztes forradalomnál nyomban kézcsokra jelentkeztek.

Távol *kellett* élnem hazámtól a bolsevizmus alatt, melynek veszedelmeire elsőnek figyelmeztettem 1918 február 7-iki parlamenti beszédemben hazámat s melynek a szellemi vezéreit, mint igazságügyminiszter irgalmatlanul üldöztem. De tovább menve, a bresztlitovszki békekötés alkalmával a minisztertanácsokon több ízben kifejtettem, hogy erkölcselenség a bolsevikiekkel való békekötés, az orosz polgári demokrácia erkölcselsten elárulása, de egyúttal politikai oktalanság is, amely ki fogja nyitni a középeurópai államokban a bolsevista izgatás sorompóit. *(Taps.)*

A bolsevizmus bukása után természetesen visszatértem hazámba. Nem tolakodtam a fórumra, de igenis elérkezett annak az ideje, hogy ezt a kérdést véglegesen és nyilvánosan tisztázzam. Felolvasom itt önöknek azt a levelet, amelyet Svájcban augusztus 2-án vettem kézhez Bethlen István megbízásából Malcomes Gyulától. Bethlen István a szegedi kormány nevében kéret, hogy „haladéktalanul jöjjenek haza” és a „közokaratnak engedve” vegyek részt a kibontakozás nehéz munkájában. A felhívásnak nyomban eleget is tettem, de fájdalom, azt kellett tapasztalnom, hogy a forradalom, a bolsevizmus és a románok bevonulása még nem voltak elegendő hatással a lelkek átalakítására.

Elvégre is miért legyen több logika az ellenforradalomban, mint a forradalomban? Ha a forradalom reakcionáriusnak bélyegzett meg, miért ne nevezhetett volna ki engem destruktívnak az ellenforradalom? A forradalom előtti napokban a forradalmi sajtóban még én voltam a „hímnemű Zsófia főhercegnő, a kamarilla mozgatója” és most egyszerre a győztes ellenforradalom megtett a destrukció egyik vezetőjének. A komikum erejével hat, hogy távol vagyok hazámtól, mert győzött a forradalom és távol vagyok hazámtól, mert győzött az ellenforradalom. Távol vagyok hazámtól, mert diadalra jut a bolsevizmus és távol vagyok hazámtól, mert a bolsevizmus megbukott. Kacagi, Bajazzó! *(Zajos, hoszszantartó taps.)*

Nevetni lehetne mindezen, ha oly mulatságos volna, hogy az ember

több, mint két esztendeje hánykolódik hazájától és házi tűzhelyétől távol, idegenben, felemészte eddigi munkás életének minden eredményét.

Tehát újra eltávoztam önként. Hangsúlyozom: önként, mert egyes urak úgy mernek odahaza beszélni, mintha valami bűncselekményt követtem volna el. Hívásra jöttem haza Svájból, jöttem, hogy használjak és elmentem, mert hasznos munkát végezni nem tudtam.

Egyszerűen tudomásul vettem, hogy a békés, demokratikus evolúciónak, a jog és törvény tiszteletének hirdetése immár éppúgy destrukció lett, mint ahogy a forradalom előtt reakció volt. Akkor még csak nem is védekeztem a destrukció mulatságos vádjai ellen, mert kerülni akartam még annak látszatát is, mintha a hatalmon levőknek kegyét keresném, vagy a győzelmes áramlatnak hízelegni akarnék.

Barátaim most arra szólítanak fel, hogy térjek vissza újra hazamba és a politikai életbe. Milyen jelenleg Magyarország helyzete! Az én I megítélésem szerint Magyarország beteg helyzetének főoka az igazságtalán béke, az ország irtózatosszerű területi megcsonkítása. A terület vesztés okozta az ország társadalmi és gazdasági válságának nagy részét is. Az ország kisebb lett, de népessége aránylag sűrűbb és benne nehezebb a megélhetés. Elvesztettük az elszakított részek termelő erejét és viszont Csonka-Magyarországon megszorodott a nem-termelők száma. Bizonyos jelszók és lobogók csak az életért való harc nehézségeit jelzik. És kedvesek, mert alkalmasak arra, hogy az egyik réteg gazdaságilag kiszorítsa a másikat és elfoglalja a helyét, Meggyőződésem, hogy Magyarország, ha területe ilyen irtózatosszerűen meg nem csonkított volna, gyorsan kiheverte volna a bolsevizmus utóhatásait és a bolsevizmus bukása után keletkezett izgalmak és szenvedélyek aránylag rövid idő alatt elsimultak volna. De ha igaz, hogy a területi integritás elvesztése főokozója társadalmi és gazdasági bajainknak, ha paradoxonnak látszik is, e bajok megszüntetése nélkül nem lehet meg a reményünk az integritás jövőben való visszaszerzésére. Ha Magyarország gyűlölködő osztályokra, felekezetekre és rétegekre szakad, nem lehet hódító és vonzó ereje. Az integritás visszaszerzésének első lépcsőfoka a kulturális és gazdasági összefüggés megteremtése a Csonka-Magyarország és az elszakított részek magyarsága és a magyarsághoz szító elemei között. *(Taps.)* Ehhez az szükséges, hogy helyreálljon Magyarországon a béke a felekezetek és osztályok között.

Gyakran halljuk most a jelszót, helyre kell állítani a tekintélyek uralmát. Én is ezt mondom, de én mást értek e fogalom alatt. A Svájból éltem, ahol minden esztendőben más a szövetségi tanács elnöke, ahol minden tisztviselő és bíró választásból kerül ki és a választás csak rövid időre szól. De van egy tekintély, amelynek mindenki engedelmeskedik, ez a törvény, mely a megszakítás és a vallás erejével uralkodik az embereken. Jaj annak, aki a törvényt megsérti, nemcsak jogilag bűnhődik, de erkölcsileg is megsemmisül. Ezt a tekintélyt, a törvényt és a jog ragyogó uralmát kell helyreállítani. Földi Isten csak egy van, az állam, semmiféle szervezet, vagy csoport államot nem játszhatik. A földi Isten parancsol, aki nem engedelmeskedik, annak össze kell törni. Bár demokrata vagyok, nem bánt az, ha bármely politikai irány is van uralmon Magyarországon, ha az a magyarság érdekét biztosítja. De minden politikai iránynak, ha élni akar, primitív érdeke a jogrend biztosítása. Az a rendszer, amely a jogrendet megóvni nem tudja, elpusztul. A törvény és jog tekintélye mellett legyen meg a személyek tekintélye is, nem az, mely a címnek

vagy méltóságnak jár ki, vagy amelyet valamely csoport összeállása csikar ki, hanem amit egy élet munkája, becsülete, alkotása és képesége biztosít.

De ilyen tekintélyek csak ott fejlődhetnek ki, ahol a nemzet érdekében minden képesség szabadon érvényesül. Bármilyen jelzöt tehetnek a demokrácia elé, ha az a születéshez kiváltságot, vagy hátrányt fűz, a demokrácia nevét nem érdemli meg. (*Taps.*)

A magyar név akkor volt legtiszteltebb a világon, amikor Kossuth és Deák jogot osztó és szeretetet hirdető nemzeti demokráciájának útján haladt. Hogy Magyarország kisebb lett, az csak kétszeres ok arra, hogy a kultúra, a jogtisztelet és a gazdasági fejlődés intenzitásával pótolja ki azt, amit területben elveszített. A szeretet és a demokrácia ösvénye vezet Nagy-Magyarországhoz, nem a gyűlölködés. (*Taps.*) Úgy nem lehet építeni, hogy a téglákat odaverjük egymás fejéhez. A gyűlölet tüze nem alkot, hanem megsemmisít. Az építés munkájában pedig minden kézre szükség van. A haza nem lehet zártkörű társaság, ahol egyes rétegeket a munkából kizárnak.

Mikor Svájból hazatértem, ez az érzés volt rajtam az úr. Gyűlölni most sem tudok mást, csak a gyűlöletet. Most ti hívtok haza. Szívem forró vágya, hogy újra hazámban élhessek, hogy legyen újra tűzhelyem és munkám. Válaszom: hazamegyek, remélem nemsokára,

De hazatérésem pontos időpontját magamnak kell megválasztani. Ebben nem vezethet egyéni szempont, kizárólag a köz érdeke. Hazatérek, mihelyt meggyőződésem szerint használhatok és dolgozhatom. (*Szünni nem akaró éljenzés és taps.*)

Beszéde után a küldöttség tagjai a lelkesedés és a szeretet megnyilvánulásával árasztották el Vázsonyi Vilmost. *Gál Jenő, P akót s József, Pető Sándor, Bródy Ernő és Gáspár Fülöp* mondtak a Vázsonyi tiszteletére rendezett bádeni vacsorán újabb beszédeket és a küldöttség azzal a reménységgel tért vissza Budapestre, hogy *Vázsonyi* hamarosan haza fog térni.

A jogrend helyreállítása Magyarországon

– *Neue Freie Presse, 1921 január 8.* –

Két nappal a demokrata párt küldöttségének távozása után *Vázsonyi Vilmos* szükségét érezte annak, hogy szabatosan körvonalazza felfogását arról, mi sával árasztották el *Vázsonyi Vilmost*. *Gál Jenő, Pakots József, Pető Sándor, Freue Pressé*-ben a következő cikket:

Magyarországon újabb időben mind általánosabb lesz az az óhaj, hogy a tekintély állíttassák ismét helyre. Nekem is ez a felfogásom, azonban a legelső tekintély, amelyet helyre kell állítani, a törvény szentsége, a jog ereje. Csak egyetlen földi Isten lehet és ez az állam és mindenkit, aki parancsainak ellenszegül, bárki is legyen az, le kell tiporni. Az államban egyszerre több államhatalom nem uralkodhatik, nem szabad megtűrni semmiféle csoportot, vagy szervezetet, amelyek mellék-kormányként szeretnének szerepelni és az államhatalmat óhajtanák bitorolni. Személyi tekintélyeknek is kell lenniök, amelyek a népet vezetik; a személyi tekintélyt azonban csak a szellemi és erkölcsi érték adhatja meg. Az a személyi tekintély, amelyet erőszakos csoportok kényszerítenek ki, nem tekintély, hanem zsarnokság és önkény. A törvény tekintélye csak akkor állítható *helyre és igazi, új tekintélyek* csak akkor keletkezhetnek, ha az összes szellemi és erkölcsi erők szabadon fejlődhetnek. Türelmetlenség, gyűlölet és erőszak csak a személyi tekintély meghamisítá-

sara és az igazságérzés elhomályosítására vezet. Ahol a születés előnyöket, vagy hátrányokat hozhat, ott nincs demokrácia, még ha ez az irányzat a demokrácia mellé hangzatos epitheton ornans-ot is tesz. Nincs semmiféle felekezeti, semmiféle faji- és semmiféle osztály-demokrácia. Anglia, Franciaország, Olaszország, Németország és az Amerikai Egyesült Államok szintén keresztény országok és szintén van szavuk a világtörténelemben. Ezeknek a népeknek demokráciája azonban nem ismer numerus clausust a szellemi tevékenység terén és a nemzet érdekében minden erőt, amely tiszteli a törvényt, szabadon enged fejlődni.

A megcsonkított Magyarország csak úgy tud ismét lábra állni, ha nem marcangolja magát és nem csonkítja magát tovább. Az osztályok és felekezetek közötti béke, a jogrend tökéletes védelme nem csak társadalmi és gazdasági előnyöket jelent Magyarországnak, hanem ez az az igazi nemzeti politika, az az előfeltétel, amely nélkül az integritásért lehet imádkozni, de nem komolyan dolgozni. Minden kormányzat, amely nem tudja megvalósítani a jogrendet, összeomlik.

Az ellenforradalom hívei jól teszik, ha megszívlelik a forradalom tanulságait. A forradalmat, az összeomlás után, a forradalom vezetői mintegy ajándékkul kapták és mint ajándékot, könnyelműen elkótyavetyélték. Az akkori kormány fér fiaknak azonban nem volt erejük a jogrendet gyorsan helyreállítani. Vezetették és szorították magukat és mindig az volt a mentségük, hogy nem tehetünk másképp, hogy nem tehetünk semmit a tömegek hangulata ellen, így mondtak le előbb a polgári pártok a szociáldemokraták javára és így történhetett meg, hogy később a bolsevisták parányi, de annál hangosabb és erőszakosabb csoportja a hatalmat magához ragadhatta. Magyarországon sokan vannak férfiak, az újak között is, akiknek van tehetségük és jószándékuak és akik nagyon jól tudják, melyik az az igazi út, amelyen haladniuk kell. És mégis, ezekben a törekvésekben, amelyek a jogrend helyreállítását akarnák célozni, félszesség és tapogatózás érezhető. És ha az okát kérdezzük ennek, azt a forradalomból nagyon is ismert választ kapjuk: „Igen, a tömegek hangulata!” Nem vagyok katasztrófa-politikus és ha ellenfele vagyok is a mostani uralkodó irányzatnak, nem szívesen látnám, ha a mostani irányzat megint csak forradalom útján dönthető meg. Nem egy újabb forradalom az, amely a javulást meghozhatja, hanem csak az igazi kibékülése az összes osztályoknak és felekezeteknek az igazi demokrácia, amelynek szeretet és nem gyűlölet az alapja, az igazi szabadság, amely mindenkinek biztosítja becsületet munkáját.

Már legutóbb utaltam arra, hogy a konszolidáció legelső feladata, éppen a nemzeti eszme érdekében, a magyar munkásosztállyal való kibékülés. Lehetetlen hatályos külpolitikát folytatni, ha az összes országok komoly és mérsékelt szocialistái is mint ellenségek állanak velünk szemben. Magyarországnak lehet az az álláspontja, hogy nem tűrünk bolsevizmust, de az nem, hogy nem tűrünk szociáldemokráciát. Már egy esztendőnél több ideje, hogy Magyarországon megbukott a bolsevista uralom és még mindig nem látunk igazi, nagyarányú és bátor kezdeményezést a végleges kiengesztelődésre. A magyar államnak kell preventív intézkedéseket tennie, – amelyekről még beszélni fogok, – hogy védekezzen a bolsevizmus veszedelme ellen. Azonban a retorzióknak és üldözéseknek egyszer már véget kell vetni. Ebből a szempontból az amnesztia rendelet hiányos, mert nem tartalmaz olyan pontot, amely kimondja azt, hogy újabb feljelentéseket többé nem vesznek figyelembe. Egyszer végre be kell szüntetni ezeket a pöröket és nincsen semmi értelme, hogy jelentéktelen mellékalakok százait és ezreit tovább is üldözzék, amikor a főkolomposok elmenekültek. Az amnesztia-rendelet másik hiánya az, hogy igen nagy a különbség az ellenforradalmi deliktumok amnesztíája és a bolsevista deliktumok amnesztíája között. Az egyik oldalon az amnesztia kiterjed még a gyilkosságra is. A másik oldalon pedig nem csak az ítéletben kimondott vagy a büntető törvénykönyvben előírt büntetések egy részére van korlátozva, hanem még az egyes esetek is a bíró kiválasztására vannak bízva. Az én nézetem az, hogy gyilkosságra nem lehet kegyelem.

Enyhítő körülményeket lehet figyelembe venni, lehet enyhébb büntetésekkel sújtani, azonban én mint kriminalista, sőt mint védő is, a jogérzés megsértésének tartottam mindig, ha bizonyos hisztérikus esküdtek megengedték maguknak, hogy bebizonyított gyilkosság esetében felmentő ítéletet hoztak. Soha nem törekedtem, mint védő, ilyen sikernek szomorú dicsőségére. Másrésztől az amnesztia végrehajtásának bátran, nagyarányúan és szörszálhasogatás nélkül kellett volna megtörténni mindazokkal szemben, akik inkább eltévelyedtek, mint bűnösök voltak.

Hogy egy más aktuális esetről beszéljek, ugyanezt a félszegséget és bizonytalanságot látom a halálraítéltek népbiztosok megkegyelmezésének kérdésében. Elvi ellensége vagyok a halálos ítéleteknek és különösképpen jogtalanak tartom politikai büntetteknek halállal való büntetését. Az elítélt népbiztosokról is áll az, hogy ők az igazi vezetők mellett csak mellékszerepet játszottak. Hibának tartom, hogy halálra ítélték őket és anélkül, hogy a kérdésbe jobban belemélyednék, a közönséges büntettek megállapítását ebben az esetben, legalább jogi szempontból nem tartom vitathatatlannak. Intranszigenz antibolsevista érzelmeim annyira ismertek, hogy mint jogász, ezt ki merem mondani, anélkül, hogy a rokonszenvezés gyanújába kerülhetnék. Azonban még nagyobb hibának tartanám, ha a magyar kormány nem követne el mindent, hogy a halálraítéltek a legrövidebb idő alatt kegyelmet kapjanak. A megkegyelmezés tényének spontán kell bekövetkeznie. Ennek az esetnek, mely izgalomban tartja az összes országok proletariátusát, a legexponáltabb anti-bolsevistákat is, a legrövidebb idő alatt le kell tűnnie a napirendről, mert Magyarország szempontjából egyáltalában nem hasznos, ha továbbra is tárgyalásra alapot nyújt. Elhibázott lépés a megkegyelmezést az orosz bolsevista kormánnyal folytatandó tárgyalásoktól függővé tenni, a megkegyelmezés ne legyen csereüzlet. Ha az a célja, hogy a kedélyeket és szíveket megnyugtassa, spontán, szívből kell fakadnia. A magyar proletariátusnak látnia kell, hogy itt a magyar kormánynak egy tényéről van szó és nem az orosz bolsevista kormány sikeréről. Milyen szerencsétlen elvakítás volna, ha a magyar proletárokat ahhoz szoktatnák, hogy csak a szent Oroszország nyújthat nekik védelmet és hogy ők kéréseiknél és követeléseiknél csak az orosz szovjet-kormány fenyegetéseivel és hatalmával tudnak eredményt elérni.

A nálam megjelent küldöttség tagjaitól örömmel értesültem, hogy pártunk elnöke, Ugrón Gábor, a halálraítéltek megkegyelmezése érdekében eljárt a miniszterelnöknél és az igazságügyminiszternél; a kiengesztelődés korszakának föl kell virradnia. Az internálásoknak is sürgősen meg kell szünniök, mert mostani alakjukban szabadságvesztési büntetést jelentenek. Ezt az intézményt, amely a háborúban keletkezett és amelyet a forradalom, sajnos, azok ellen használt, akik politikailag másképp gondolkodtak, most még szigorúbb formában és intézményesen építették ki. A jogállam fogalmával nem egyeztethető össze a közigazgatási úton kimért szabadságvesztés fogalma. Abban az időben, amikor én a koncentrációs kormány megalapítását célzó első tárgyalásoknál Budapesten időztem, gróf Bethlen István elnöklete alatt egy megbeszélést tartottunk az összes pártok képviselőivel, köztük a mérsékelt szociáldemokratákkal is. Ekkor egy kormányprogram m pontjait tették elénk. Az egyik pont azt mondta, hogy előzetes rendszabályok szükségesek egy újabb bolsevista agitáció ellen. Azt indítványozták, hogy a proletár-diktatúra hirdetése írásban és szóban, egyesületek és pártok alakítása erre a célra büntetőjogilag üldöztesse. Ez a törvényes intézkedés, amely a rendes bíróságok ellenőrzése alatt állott volna, minden olyan intézményt, mint az internálás, fölöslegessé tett volna. A küldöttségnek adott válaszában is erről a remniszcenciáról beszéltem és a beszédem egészéből, sajnosán kiragadott mondat, amely b. lapjukban megjelent, szintén erre a történelmi remniszcenciára vonatkozik. Mint embernek és mint jogásznak tehát a legnagyobb felháborodással kell visszautasítanom azt a meggyanúsítást, mintha én a népbiztosok halálraítélését helyeseltém volna.

Remélem, hogy a magyar államférfiak visszatérnek a régi magyar ha-

gyománnyokhoz, hogy az a jóakarát, amely már fölcspillámlik, tetté válik, hogy a magyar nép szerencsétlenségéből győzelmesen fog kikerülni és hogy céltudatos munkával a magyar proletariátus közreműködésével és az egész civilizált világ szimpátiája mellett meg fogja valósítani nemzeti ideáljait.

Vázsonyinak ez a cikke idehaza élénk feltűnést keltett és a reakció tábora ismét felzúdult *Vázsonyi* e nyílt állásfoglalása miatt. Ámde a gyűlölködés hangjai most már nem befolyásolták elhatározásában, annál kevésbé, mert a bár vele szemben álló, de azért mérsékeltebb politikusok is immár arra az álláspontra helyezkedtek, hogy *Vázsonyi* Vilmosnak most már itthon van a helye. Ily előzmények után *tért haza 1921 március 13-án végleg Vázsonyi Vilmos*, hogy megkezdje itthon a keserves, új munkát: romjaiból újraalkotni a területében és szabadságjogaiban megcsonkított Magyarországot.

NEGYEDIK RÉSZ

**A SZABADSÁGJOGOK
ROMJAIN**

ELSŐ FEJEZET

ÚJ KÜZDELEM RÉGI JOGOKÉRT

Amikor *Vázsonyi* Vilmos hazaérkezett, *Teleki* Pál gróf ült a miniszterelnöki székben, aki 1920 július 14-én váltotta fel *Simonyi-Semadam* Sándor miniszterelnököt. December közepén alakult ujja a Teleki-kormány és ekkor foglalta el a pénzügyminiszteri széket *Hegedűs* Loránd, azzal a reménységgel, hogy az országot a maga erejéből tudja talpraállítani. Az ország gazdasági viszonyai a legsúlyosabbak voltak; nyomasztó gond ült a lelkeken és ez feszítette szét a társadalmat is. Mialatt a nemzet belső békéje alig tudott helyreállni és az ország pénzügyei egyre romlottak, az alatt a politikai életet főleg a királykérdés foglalkoztatta s a kormánypárt többsége 1921 február 3-án elfogadta *Simonyi-Semadam* Sándor indítványát, hogy a pragmatika szankciót megszüntnek tekinti és a szabad királyválasztás elvét veszi programjába. A kormánypártból emiatt a legitimisták kiváltak, az úgynevezett keresztény egység részeire bomlott. Alig két héttel azután, hogy *Vázsonyi* hazaérkezett, 1921 március 27-én, *IV. Károly* király is megjelent a budai várban, kísérletet téve, hogy trónját elfoglalja. A király április 5-én kénytelen volt visszatérni Svájcba, ámde ez az incidens a Teleki-kormány válságára vezetett és 1921 április 14-én *Teleky* Pál grófot *Bethlen* István gróf váltotta fel a miniszterelnöki székben.

I.

Elég volt a forradalmakból !

– 1921 március 19. –

Több, mint kétszáz tizedei távollét után 1921 március 19-én a Központi Demokrata Kör nagytermében szólalt meg először *Vázsonyi*, akit ott *Ugron* Gábor elnök üdvözölt. *Vázsonyi* mindjárt ebben a beszédjében fölüllemelkedett a napi politika kicsinyességein és tömör lendülettel fejtette ki az igazi demokrácia és az igazi nemzeti irány szolgálatának elveit. Beszéde alatt állandóan ünnepezték, s ez a beszéd *Vázsonyi* politikai hitvallásának pompás foglalata. A következőket mondta:

Vázsonyi Vilmos: Több, mint egy esztendei távollét és több mint két esztendei külföldön való bolyongás után itt vagyok ismét közte-tek, családi körben. Az első szavam hozzátok a mélységes hálának és

köszönetnek szava. Példátlan az a szeretet és ragaszkodás, amellyel e párt tagjai irántam viseltettek. Ez életemnek legnagyobb jutalma és a hosszú távollét alatt, a sok keserűség között egyedüli vigasztalásom. Ez a szeretet túlélte a forradalom tombolását, a bolsevizmus őrjöngését és azt a sok szenvedést, amelynek az itthonmaradottak részesei voltak.

A forradalom második napján távoztam el innen abban a biztos tudatban, hogy ez a bolsevizmus forradalma, mert előttem az őszi rózsza nem takarta el a bolsevizmust. És tisztában voltam ezzel a mozgalommal még annak kitörése előtt és jól tudtam azt, hogy a lejtőn való gurulásnak törvényei fizikai törvények, amelyek ellen küzdeni lehetetlen.

Most hazatértem hazámba a ti hívásokra. Találgatják, hogy miért tértem haza. A felelet igen egyszerű: hazajöttem, mert azok között akarok élni, akiket szeretek és akik engem szeretnek. *(Taps.)* Hazajöttem, mert végre újra a hazámnak akarok élni és a hazámért akarok dolgozni. Egyetlen cél hozott haza, az a cél, amely elvitt innen. Hazámnak akarok használni, amikor elmentem, mert úgy éreztem, hogy akkor ezzel használok és most szintén használni akarok hazámnak akkor, amikor ide visszatérek. *(Éljenezés.)* Nem azért jöttem haza, hogy itt a gyűlölködők számát szaporítsam. Az önkéntesen-választott számkivetés idejében a lelkem megtisztult minden salaktól és minden gyűlölettel. Ami keserűség volt bennem, azt ott hagytam, ide nem hoztam egyebet, mint szeretetet, munkavágyat és készséget arra, hogy én is hozzájáruljak egy téglával a nemzet jövőjének boldogságának kiépítéséhez. Nem azért jöttem, hogy itt a zavart növeljem, hanem hogy segítek a kibontakozásban. Nem azért jöttem, hogy én is csákányt vegyek a kezembe és romboljak, hanem hogy segítek az építés munkájában. Ebben az országban a belső béke, az egyetértés, a nemzet egységes helyreállítása egyet jelent a tisztult, jól felfogott demokráciának fogalmával. És amit egykor Csernátony mondott a hírlapíróknak: szeressétek egymást, mert hiszen különben az ördög sem szeret benneteket, ugyanezt mondhatná el ma az egész magyarságnak, amely ellenségektől van körülvéve, akik gyanakvó szemmel kísérik minden mozdulatát. Fogadja meg a magyarság ezt az intelmet. Ha nincs valakinek a lelkében szeretet, akkor erőszakolja magára magyarságból, nemzeti érdekből. *(Lelkes taps.)*

Mi fegyveres kalandokba nem bocsátkozhatunk, mert nekünk először a nemzet számos sebeit kell behegeszteni. Egy feladat vár reánk: helyreállítani a lelki és kulturális közösséget a Magyarországtól igazságtalanul elszakított részek magyarságával. Ha ilyen módon a magyar összetartozandóság gondolatának expanzív erőt adunk, akkor vér nélkül, fegyver nélkül szolgáljuk a magyarság eszméjét.

Én első szavamat a magyar közélet terén mint fiatal ember egy nemzeti mozgalomban, a véderő-mozgalomban hallattam. Én egy nemzeti mozgalomban születtem meg politikailag és születésemnek ezt a történetét nem feledtem el soha, egész politikai pályámon sohasem tudtam elválasztani a demokráciát a nemzeti iránytól. Nincs a régi parlamentnek, a nemzeti küzdelemben, a nemzeti hadseregért vívott egyetlen vitája sem, amelyben nincs ott az én nevem. *(Taps.)* Amikor a darabontorkorszak idején a demokrácia látszatának ígérgetésével akarták nemzeti küzdelmünket letörni s amikor a katonai kérdésekkel szembeszegezték az általános választói jog követelését, akkor én ott voltam a vezérőbizottságban, a nemzeti küzdelemben és állottam a gyűlöletnek golyózaporát, – és ez nem képletes kifejezés, mert hiszen ezekben az időkben

azok, akik szemben állottak velem, szeretetük jeléül belóttek a szerkesztőségem ablakán. Másodízben is, amidőn Khuen-Héderváry kormányzata alatt szembekerült egymással a rezolúciós politika és az a politika, amely ismét a választójog kérdését helyezte ellentétbe a nemzeti követelésekkel, én ismét habozás nélkül a rezolúciós politikához szegődtem és akkor másodszer ígért nekem jutalmul nyakravalót a Múzeum lépcsőjéről Jászi Oszkár, mert engem a demokrácia árulójának bélyegezett meg és másodszer álltam a gyűlölet golyózáporában ismét nem képletesen, – mert akkor lakásom ablakán lóttek be.

A nemzeti irány szolgálata volt vezérlő fonalam, amióta a politikai küzdőtérre léptem, de egyúttal szolgáltam a demokráciát, az egyenlő jogot, mert az volt a tanításom és azt hirdetem ma is, hogy a demokrácia fogalmában bent van a nemzet és a nemzet fogalmában bent van a demokrácia, mert a nemzet nem egy osztály, nem kiválasztottaknak rétege, hanem a nemzet mindannyian vagyunk, akik becsületesen dolgozunk és akik ezt a magyar hazát nagygyá, boldoggá, virulóvá akarjuk tenni. *(Éljenezs.)* Híve voltam annak a demokráciának, amely nemzeti talajban gyökerezik és szervesen fejlődik, evolúció útján, nem pedig revolúció útján. Ellensége voltam minden felforgatásnak. Ezért volt az a sorsom, hogy egyszer a reakció bélyegezett meg felforgatónak, mert demokrata voltam, máskor pedig a felforgatók bélyegeztek meg reakcionáriusnak, mert a felforgatásnak ellensége voltam. Én az utolsó pillanatig ott maradtam a rendben, a régi alkotmányunk süllyedő hajóján. Nem tranzigáltam, nem kötöttem alkut, én a diadalmas felforgatásnak, a forradalommal előléptetett utcai katonai lázadásnak diadalszekeréhez nem engedtem magamat hozzáfűzni. Mindezek köztudomású dolgok. Köztudomású, hogy hiába hirdetem a bolsevizmus veszedelmét abban az időben, amikor azt még rögeszmének tartották és emiatt gúnyos cikkeket írtak rólam. Előre megmondtam, hogy ez a lázadás bolsevizmusban fog végződni, mert kezdettől fogva bolsevizmusban született s mert azok, akik csinálták, azt hitték, hogy ez csak egy őszirózsás népünnepele, melynek az a célja, hogy egy társaságot miniszteri tárcákkal és államtitkársággal ruházzon fel. Én tudtam és láttam, tanulván az orosz forradalom történetéből, hogy ez mással, mint bolsevizmussal nem végződhetik. Ezt hónapokkal a forradalom előtt megmondtam Károlyi Mihálynak, mikor szememre lobbantotta, hogy én megfordultam és reakcionáriussá lettem. Megmondtam, hogy megváltoztam, mert láttam, hogy az orosz forradalom Lwow herceggel kezdődött, Kerenszkin folytatódott és Leninen végződött. Úgy látszik, Károlyi Mihály ezt az én óvószavamat megjegyezte, de csak abban az értelemben, hogy ő egyedül játszotta el Lwow hercegnek, Kerenszkinnek és Leninnek szerepét. *(Derűlttség.)*

Nézeteim azóta egy szemernyt sem változtak meg. És ha ma engem elválaszt az uralkodó rendszertől az az irányzat, amely mélyen sérti a jogegységet, melyet a magyarság szempontjából elengedhetetlenül szükségesnek tartok, ha az eszközökben nem is, de a célban egyet értek vele abban, hogy esküdt ellensége vagyok minden felforgatásnak és annak, hogy az egyik végletet erőszakos úton egy másik véglet váltsa fel. Ez nemzetünk katasztrófája volna. Úgy látom, hogy itt be kell következnie az emberek-kijózanodásának, az elmék megvilágosodásának és hogy meg kell találnunk azt, amit a háború idején kerestünk, de megtalálni nem tudtunk és amit akkor nemzeti koncentrációnak neveztek. Itt minden rőnek, minden értéknek egyesülése kell, hogy bekövetkezzék, mert csak

ilyen módon tudjuk Magyarországot a mai súlyos, válságos helyzetből kiemelni. *(Igaz, úgy van.)* Én katasztrófának tartanám azt, ha az októberi forradalomnak eseményei ebben az országban megismétlődhetnének.

Az októberi forradalomnak nevezett katonai lázadásnak és 1848-nak összemérését mindig nagyon merész káprázatnak tartottam. 1848-at a magyarság legiobbjai készítették elő, a negyvenes esztendőök úgynevezett reformerei, akik között ott volt Kossuth, Deák, Szemere Bertalan és számosan, a magyarság legkiválóbbjai, akikben az európai irány és a magyar érzés egyformán lángolt, akik nemzetük szeretetét a magyar jognak, a magyar történelemnek és az európai viszonyoknak ismeretét szerencsésen egyesítették magukban. Hogyan lehetne összemérni a magyar negyvennyolcadiki szabadságharcot, amely a jogfolytonosság és az alkotmányosság alapján a régi rendi táblák segítségével adott ki egyenlő jogot és biztosította a szabadságjogokat s amely szabadságharcra csak akkor fejlődött, amikor idegen állam és az osztrák önkény meg akarta azt semmisíteni. Hogyan hasonlítsam össze azoknak a forradalmával, akik csak egy katonai lázadást fogtak el az utcán és azt megtették a maguk forradalmának, akik a magyar jogot, magyar históriát sohasem tanulták, hanem kigúnyolták és neveltek egy generációt, melyet tizennégy nap alatt különböző izmusoknak és statisztikai táblázatoknak megtanulásával apró kis talmi tudóssá dresszíroztak, akiknek nem volt fogalmuk a maguk hazájáról. Hogyan hasonlítsam össze a szabadságharcot azokkal, akik csak maguk között osztották ki a miniszteriségeket, de nem adtak jogot és szabadságot, hanem a nép megkérdése nélkül úgynevezett néptörvényeket hoztak s akik az első hetek mámorának elszállása után törvényt hoztak a népköztársaság védelméről, mely oly veszedelmesen hasonlít az államhatalom védelméről megszavazott törvényhez, amely a politikai vélemények üldözését, az internálás intézményét Sztrenyi Józsefen és Szurmay Sándoron próbálta ki először. Hogyan hasonlítsam össze a szabadságharcot azokkal, akiknek csak azért nem kellett cenzurát csinálniuk, mert nem éjjeli ügyészek, hanem nappali matrózok gyakorolták a cenzurát. *(Derültség.)*

Mindezeket nem azért hozom fel, mintha bárkivel szemben, akik a forradalomban résztvettek, vagy ahhoz csatlakoztak, az üldözés, vagy kirekesztés politikáját hirdetném. Én, aki annyiszor voltam üldözött, az üldözés politikáját soha nem fogom hirdetni. Én, aki annyiszor voltam kitagadott és kirekesztett, a kitagadás és kirekesztés elvét sohasem fogom vallani, de egyszerűen azt mondom, minden betegnek elemi joga az, hogyha egyszer egy orvos rossz receptet irt neki, ne üsse agyon az orvost, de ne hívja többé a betegágyához. *(Úgy van! Taps.)* Mi törvényes úton, a meggyőzés útján iparkodjunk a jogegyenlőség jelenlegi hiányait reparálni, mert ha újabb végleteket idézünk föl, csöbörből vödörbe jutunk. A vérontásnak folytonos körforgását csináljuk meg ebben az országban, folytonos zavarokat, konvulziókat, az építkezés munkájának folytonos megakasztását. Elég volt a forradalmakból és a forradalmi metódusokból. Mindenki forradalmár, aki azt hirdeti, ezt teszem, azt teszem, bármilyen párthoz tartozzék, jobbról vagy balról, mert itt nincs joga senkinek a maga erejéből cselekedni az állam helyett. Egy földi Istenség van csak az égben lakozó Istenség után: az állam, az egyenlő jog és egyenlő törvény, amelynek mindenki csak szolgája lehet, nem pedig ura. *(Lelkes éljenzés és taps.)*

Ezektől az érzésektől áthatva, tértem ide vissza hozzátok, nem mint

hódító Robur, nem azzal a gondolattal, hogy azt akarom, hogy az én szavam varázshatású vagy hódító hatású legyen. Hazajöttem egyszerűen, mint a hétköznapnak egy munkása. Hazajöttem megpróbálni, lehet-e én is egy szerény munkása ennek a hazának, segíthetek-e én is csekély erőmmel, hogy itt a kibontakozás, a békesség, az egyetértés munkája előmozdíttassék és hogy itt végre megszülessen egy nemzeti koncentráció. Nem is harcolni jöttem haza, csak dolgozni. Éppen ezért arra kérlek benneteket, hogy ne ünnepeljétek, mert most nem ünnepnapoknak, hanem a hétköznapi munkának van itt az ideje. Hazajöttem azért, hogy járjak azon az egyenes úton, emelt fővel, amelyen eddig jártam. Mellékcélok nem követek, senkinek eszköze nem vagyok. Nemzeti alapon, a demokráciáért, a jogegyenlőségért és a felforgatás ellen akarok dolgozni ebben a hazában. Legyen vége a találgatásnak: a latin közmondással legyen szabad befejeznem beszédemet, XVIII. Lajost parodizálva: semmisen változott, csak egy budapesti polgárral lett több. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

A beszédnek rendkívül nagy hatása volt és a felszólalók valamennyien lelkesen ünnepelték vezérüket.

II.

Békére van szüksége Magyarországnak

– 1921 április 16. –

Hazaérkezése után Vázsonyit sorra ünnepelték a különböző demokrata körök és szervezetek és ez ünneplések során számos beszédben mondta el nézetét a politikai helyzetről. Április 16-án az *erzsébetvárosi demokrata körben* tartottak vacsorát Vázsonyi tiszteletére és ez alkalomból *Vázsonyi* újabb beszédet mondott, kifejtve álláspontját az ország helyzetéről, legkivált a jövő feladatairól. Ez a beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Igen tisztelt uraim! Hogy Magyarországnak mire van szüksége, azt egy szóval fejezhetem ki, egy szóval, amiről annyit beszéltek és ami éppen azért nincs meg nemcsak nálunk, hanem – mondhatom – az egész világon: békére van szüksége Magyarországnak. *(Igaz! Úgy van!)* A külhatalmak által reánk erőszakolt szégyenteljes béke, a dicstelen és leverő béke mellett megköthetünk egy másikat, mely dicső és felemelő: ha békét kötnek idehaza az osztályok, fajok, felekezetek, – hogy kimerítsem mindazokat a fogalmakat, amelyekkel játszadozni szoktak. *(Derűltség.)*

Ennek a belső békének megkötése nélkül soha nem heverhetjük ki a másik, szégyenteljes és leverő békének következményeit. *(Úgy van! Taps.)* Aki tehát ebben az országban igazán magyarul érez, aki nemcsak betanult szölamokban hordja ajkán a mag}arság ígéit, a magyarság jövőjébe vetett reménységet, hanem igazán hisz a magyarság jövőjében és igazán kívánja, hogy becsületes munkával és küzdelemmel visszazerezzük azt-, amit a sors kegyetlensége folytán elvesztettünk, annak nem lehet más programja, mint a belső békének mielőbbi helyreállítás. *(Úgy van!)*

Ez a békesség nemcsak jogot, hanem kenyeret is jelent. Enélkül nincs megélhetés, enélkül hiába mutat bármit a zürichi kurzusnak jegy-

zése. Mert nem Zürichben a tőzsdei jegyzésen dől el Magyarországnak sorsa és helyzete, az a kurzus kifejezheti a tőzsdére járóknak hitét, – de az a kérdés, az a lényeg, hogy mi igaz idehaza s hogy mi itt a kurzus. (*Derültség és taps.*)

A munkának, t. uraim, életető eleme a jog és a szabadság. Szabad forgalom nélkül, jogrend nélkül és jobbiztonság nélkül ennek az országnak nem lehet viruló ipara, kereskedelme, de nem lehet viruló mezőgazdasága sem és nem lehet igazi kultúrája. Az állam ne azon törje a fejét minden nap, hogy miként mentsen meg minket rég eltávozott és eltaposott veszedelmektől, hanem foglalkozzék végre a mindennapi életnek problémáival. A bolsevizmusnak Európában nem sikerült egyebet elérnie, mint azt, hogy kettérepesztette a szociáldemokrata pártot s a polgári társadalmat nemhogy megbuktatta, de meggyengítette a szocialista társadalmat. (*Úgy van!*) Minden, ami túlmegy a célon, ellenkező hatást ér el. Ha tömegeket büntetünk ott, ahol csak egyeseket és vezetőket akarunk büntetni, akkor kedélyeket mérgezzük ott, ahol pacifikálnunk kellene s ahol a megbékülésnek, megtérésnek és megértésnek szellemét kellene felébreszteniünk, (*Úgy van! Taps.*) Arra kell törekednünk, hogy ebben az országban helyreálljon a nemzeti egység s ennek köréből senki kitaszítva ne legyen sem azért, mert proletár – ha nemzeti érzésű, – sem azért, mert bizonyos nemzetiséghez, fajhoz vagy felekezethez tartozik. (*Élénk helyeslés.*)

Azt mondotta a pénzügyminiszter úr a beszédében, hogy valahányszor itt válság van, valahányszor valaki nem fért meg a bőrében, ez az országnak milliárdokba került. Nagyon szeretném, ha kiszámítaná, hogy mibe kerültek az országnak azok, akik a jogrendet nem tisztelték és szeretném, ha kiszámítaná, hogy mily mérhetetlen előnyére volna ennek az országnak, nemcsak más országok népeinek gazdasági megbecsülésében is, hanem idebent is a termelő munka megindításának lehetősége által, ha Magyarországon az igazi nemzeti egység, az igazi békesség, az igazi jog végre teljes erejében és ragyogásában helyreállt volna. (*Úgy ran! Élénk taps.*)

A nemzeti egységből kirekeszteni a proletárságot és továbbra is bizonyos kivételes rendelkezések alatt tartani s ennek címlete alatt az egész polgári társadalmat kivételes rendelkezések alatt tartani, – ez éppen azt jelenti, hogy azoknak az eszméknek, amelyek maguktól elhaltak volna a munkásság körében, mesterségesen adunk tápot. (*Úgy ran!*) Semmisen alkalmasabb ezeknek a gyakorlatban már ostobáknak nyilvánult gondolatoknak és hangulatoknak feltámasztására, mint az, ha a munkásságnak nem adnak alkalmat arra, hogy megengedett céljaira, gazdasági kérdéseinek megbeszélésére, gazdasági érdekeinek védelmére szabadon szervezkedjék egyesületeiben és szabadon gyülekezzenek. Semmisen alkalmasabb arra, hogy ott a túlzóknak, felforgatóknak malmára hajtsa a vizet, mint a kivételes rendelkezéseknek és üldözéseknek politikája. Mily rövidlátás tehát azt gondolni, hogy Magyarországon a jogrend követelése liberális érdek! Nem. A jogrend követelése egyszerűen azoknak az érdeke, akik nem vallják a katasztrófa politikáját s akik egy újabb felforgatást meg akarnak akadályozni. A jogrend követelése elsősorban azoknak az érdeke, akik Magyarországon a jelenlegi irányt – nem értem annak durvaságait, hanem a jelenlegi iránynak valódi tartalmát – vallják, akik Magyarországon valláserkölcsön alapon akarnak pártéletet élni és eszerint akarják az államot és társadalmat is berendezni. Ezeknek az érdeke, mert minden kurzus megbukik, amely

a jogrendet fentartani nem tudja. A jogrend nem liberális, nem demokratikus és nem konzervatív követelés, a jogrend se nem keresztény, se nem zsidó követelés. A jogrend a rendezett állami lét legprimitívebb követelése. *(Élénk tetszés.)*

Két alapigazságra kell itt felhívnom mindenkinek a figyelmét. Az egyik az, t. uraim, hogy a jog és békesség: kenyér. A második pedig az, hogy: gyűlölettel építeni nem lehet, csak rombolni. A gyűlöletből meg lehet élni, de csak egyeseknek. Nemzetek nem élhetnek meg belőle. A mi nemzeti problémánk pedig nem lehet az, hogy egyesek éljenek s nem is lehet az, hogy egyesek felkeljenek az asztaltól és mások üljenek a helyükre, mert ez csak topográfiai változás. A nemzetnek problémája nem lehet az, hogy értékeket megsemmisítsünk és értéktelenségeket előrevonszoljunk. Ebből az országnak semmiféle haszna nincs. Az a bizonyos hadjárat, amely Magyarországon a bolsevizmus összehozása után egy felekezeti ellen megindult, éppen nem azt a célt éri el, amelyet maga elé tűzött. Mit ér el? Megtartja az értéktelenekeket és elveszti az értékeseket. Az az irányzat, amely másodrangú polgárrá akarja tenni azokat, akik hazafiak és magyar érzésűek, csak azért, mert egy felekezethez, fajhoz vagy – újabban – nemzetiséghez tartoznak, csak azt éri el, hogy azok, akik nem érzékenyek, nem önérzetesek, ezentúl az egzisztenciális termelési költségeikbe beleszámítják azt a megvetést és gyűlöletet is, amelyet el kell viselniük. *(Élénk derűtlenség.)* Vagy pedig azt teszik, hogy összeszövetkeznek másokkal, akik annyira zsidó érzésűek, hogy a vallásukat – momentán kedvező lévén a konjunktúra - hasznosítják abban az értelemben, hogy ők mint spanyol fal elébe állnak egy felekezeti terhelte vállalkozó vagy üzletkötő fél elé. *(Derűtlenség.)*

T. uraim! Az ilyen üldöztetéseknek semmiféle más eredménye vagy hatása nincs, mint az, hogy megmarad az értéktelenség és elkedvetlenedik, elvesz az érték. Végre is a numerus clausus, a botbüntetés és az internálás nem magyar találmány. Azt hallottam valamikor, hogy úttörők vagyunk a numerus claususban. Istenem, milyen tudatlanság! Mi nem úttörők vagyunk, hanem egyszerűen epigónjai az összerokadt szent Oroszországnak. A numerus clausus ott már régen megvolt. Ismeretes, hogy ez mit eredményezett. A botbüntetés is megvolt, csak a botot kancsukának hívták ott s az internálás is megvolt régen, egy egész ország volt az, amely az internálásokra szolgált: Szibéria. Mindezek mit használnak? Ezek mindig az ellenkező hatást váltják ki s mint Oroszországban is, pogromok ósházájában volt éppen annak az üldözött felekezetnek egy része, amely a legrettegetesebb pogromok közepette kitűnően érezte magát Oroszországban, – állítom, hogy minden üldöztetésben van ennek a felekezetnek egy része, a legértéktelenebb, amelyet az üldöztetés nem érint s van egy legértékesebb, amelyet vérig sért, önérzetében megtapos, visszavonulásra kényszerít s amely rész befelé sirja a maga könnyeit. Éppen ez a legtisztességesebb, a legbecsületesebb, a legnemesebb része ennek a felekezetnek. *(Igaz! Úgy van! Élénk taps.)*

Visszatérek kiindulópontomhoz, hogy ebben az országban egyetlen programpontra van, amelyben mindannyiunknak egyesülni kell: a belső béke helyreállításának programja. Ebben a munkában a mi pártunk azt a hivatást teljesíti, hogy szervezze az országnak azt a rétegét, amelynek különben szervezete és pártja nem volna: a középosztályt és a kispolgárságot. Ennek az osztálynak már azért is szüksége van a mi pártunkra és hasonló jellegű pártra, mert másutt ilyen védelmet nem talál-

nak. Mireánk igen nehéz munka vár és – amint mondtam – engem nyom az a bizalom, amellyel irántam viseltetek, mert érzem, hogy az erőm sokkal gyengébb, semhogy ezeknek a feladatoknak megfelelni tudnék. Egyről azonban legyenek meggyőződve, hogy: megvan bennem a komoly akarat és teljes készség, hogy nem törődve soha önmagammal, egyéni érdekeimmel és létemmel, mindent meg fogok tenni, hogy a mi eszméinket, elveinket diadalra segítsem. (*Lelkes éljenzés és taps.*)

III.

A kard és a mérleg egyensúlya

– 1921 május 21. –

A *nemzetgyűlés* május elején pünkösdi szünetet tartott és a szünet után május 20-án ült újra össze, hogy a költségvetés tárgyalását folytassa. *Bethlen* István gróf május 21-én mondotta el programját és a nemzetgyűlés főleg a kormány programjával foglalkozott. Ezen az ülésen szólalt fel *először a nemzetgyűlésben Vázsonyi* Vilmos: telt Ház előtt és feszült figyelem közt.

A beszéd első része a hazai és orosz bolsevizmussal foglalkozott és amint joggal mondhatta, hogy ő volt az első, aki már 1918 februárjában rámutatott a bolsevizmus veszedelmére, úgy merészen és meggyőzően bizonyította, hogy a bolsevizmussal szemben az entente és a német katonai pártok milyen bűnös magatartást tanúsítottak. Beszédének második részében a kivételes intézkedésekkel és a kormány kivételes hatalmával foglalkozott *Vázsonyi* és részletesen fejtette ki, hogy nem erőszakkal, hanem a rend helyreállításával kell küzdeni mindenrendű demagógiával szemben, még azzal a néma demagógiával szemben is, amely hallgatva bujkál és úgy pusztítja a lelkeket. Nagy beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Nemzetgyűlés! Közel két esztendeje immár, hogy megszabadultunk a bolsevik uralomtól. Közel két esztendeje immár, és még mindig kivételes intézkedések uralma alatt élünk. A miniszterelnök úr programbeszédén ugyancsak az az alap gondolat vonult végig, hogy a bolsevizmus miatt lehetetlen Magyarországon a normális rendet helyreállítani.

T. Nemzetgyűlés! Amidőn a miniszterelnök úrnak programnyilatkozatával foglalkozom a költségvetés során, önkéntelenül annak a visszaemlékezésnek a hatása alá jutok, hogy én a miniszterelnök úrtól már egy másik programot is hallottam. Amidőn a bolsevizmus összeomlott, a miniszterelnök úrral együtt jöttünk haza többen a külföldről. Ő Bécsben képviselte a nemzeti kormányt, képviselte az újraépítésnek irányzatát. Idehaza akkor a legkülönbözőbb pártoknak kiküldöttei ültek egybe az ő bölcs és hazafias vezetése alatt. Ő intézte a mi tanácskozásainkat és elibénk terjesztett egy kormányprogramot, amelyet az összes jelenlévők a kibontakozás alapjául elfogadtak, pedig jelen voltak ezen a tanácskozáson a mérsékelt, a bolsevizmus alatt nem kompromittált szocialistáknak megbízottai is. Ha én azt a programot, amit *Bethlen* István gróf abban az időben adott minekünk, összehasonlítom jelenlegi programjával, úgy meg kell állapítanom, hogy az a program kevésbé volt szigorú, mint a mai. Pedig akkor az eseményeknek közvetlen hatása alatt állottunk és nagyon sok meg volt érthető és meg volt bocsátható, ami most, két esztendővel a bolsevizmus bukása után, már indokolatlannak látszik.

T. Nemzetgyűlés! Bár ezen a tanácskozáson mérsékelt szocialisták is voltak jelen, közmegállapodás volt, hogy a bolsevizmus bűnöseit meg kell büntetni, az igazi bűnösöket. Közmegállapodás volt az is, amit magukévá tettek a mérsékelt szocialisták is, hogy meg kell akadályozni, hogy a jövőben Magyarországon bárki proletárdiktatúrát hirdethessen. Közmegállapodás volt, hogy törvényt kell hozni arról, hogy a proletárdiktatúrának hirdetése szóval, vagy Írásban, ilyen irányú pártalakítás, ilyen irányú egyesülés, gyülekezés, ilyen irányú sajtó fentartása a legszigorúbb büntetőjogi megtorlás alá essék. Ezzel és a bűnösöknek törvény útján való megbüntetésével az akkori Bethlen-féle programban ki volt merítve mindaz, amit a bolsevizmus szempontjából cselekedni kell.

És ha én, t. Nemzetgyűlés, kutatom, hogy miféle szempont vezette Bethlen István grófot akkor, amikor ilyen programot állított fel és hogy még a mérsékelt szocialistáknak a kormányzatban való részvételét is kívánatosnak tartotta, meg kell állapítanom, hogy őt ebben kétségtelenül az a hazafias szempont, az a hazafias belátás vezérelte, hogy a külső béke megkötése előtt helyre kell állítani a belső békét és az a szempont, hogy csakis az egységbe foglalt nemzet képes megpróbálkozni a jövővel, csakis a nemzeti egység adja meg azt az akcióképességet és azt a feszítőerőt, amivel a sorsnak mostohasága által reánk mért csapásokat kiheverhetjük és egy szebb és boldogabb jövőnek alapjait rakhatjuk le.

T. Nemzetgyűlés! Akkor ez volt Bethlen István grófnak a programja. Azóta két esztendő telt el és most hallunk egy programot, amely még ma is fenn akarja tartani a háborús kivételes intézkedések egész komplexusát. (*Helyeslés a középén.*)

Giesswein Sándor: Nem helyes! Ez szegénységi bizonyítvány az országról. (*Zaj. Felkiáltások balfélől: Hol a háború?*)

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Nem vonom kétségbe, hogy a miniszterelnök urat a legtisztább meggyőződés vezeti. Ismerem őt a multakból. Gyakran álltam vele szemben. Szembe álltam vele a választójog kérdésében és tudom azt, hogyha ő azokat a tanokat hirdeti, amelyeket itt a Házban előadott, az nála nem taktika, hanem a legbecsületesebb, legtisztább meggyőződés. De méltóztassék megengedni, hogy éppen azért, mert erről meg vagyok győződve, a magam meggyőződését is kifejtsem, mert viszont hiszem azt, hogy a miniszterelnök úr a multakból ismer engem annyira, hogy rólam is tudja, hogy engem nem destruktív tendenciák (*Úgy van! Úgy van! balfélől.*), nem a bolsevizmussal való rokonszenv, hanem tisztán és kizárólag a magam meggyőződése vezet. (*Úgy van! balfélől.*)

T. Nemzetgyűlés! Két esztendő telt el a bolsevizmus bukása után. Ha a sokat emlegetett, a csömörlésig emlegetett ingakilengési teóriát elfogadom is, két esztendeig tartó ilyen hosszú kilengésre a legöregebb ingák sem emlékeznek. (*Derűltség.*) Vizsgálni kívánom, t. Nemzetgyűlés, teljes objektivitással, hogy mennyiben helytálló a miniszterelnök úrnak aggodalmai, mennyiben helytálló az oroszországi bolsevizmus tekintetében, a bolsevizmus hadereje, a bolsevizmus agitacionális ereje szempontjából és mennyiben helytálló a magyarországi helyi bolsevista veszedelem tekintetében. És amidőn mindezeket objektíve vizsgálni kívánom, méltóztassanak megengedni, hogy visszapillantást vessek arra, miként került Magyarország a jelenlegi helyzetébe. Ennél a visszapillantásnál nem akarok évszázadokra visszafelé kalandozni, hanem kizárólag a legközelebbi múlttal foglalkozom.

Magyarország a centrális államok egyike. Mindaz, ami Magyarországon történt, nem izolált jelenség. Azok a mozgalmak, amelyek Magyarországot megviselték, végigvonultak egész centrális Európán, – értem ez alatt a háborúban vesztes közép-európai államokat,

Scholtz Ödön: Mindent a zsidók csináltak! (Zaj.)

Sándor Pál: Majd beszélünk róla!

Vázsonyi Vilmos: Azt hiszem, helyesen cselekszem, ha bizonyos közbeszólásokat nem hallok meg, mert végre is annyi szuverenitással kell bírni minden egyes szónoknak, hogy abban a gondolatmenetben beszéljen, amelyet ő állapított meg magának és ne engedje magát közbeszólások által ebből kizökkenteni. Ha a t. közbeszóló úr erről a kérdéstről kíván majd velem vitatkozni, a maga helyén, a maga idejében nagyon szívesen állok rendelkezésére. Most azonban engedje meg, hogy folytassam a gondolatmenetemet. *(Halljuk! a szélsőbaloldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Amint bátor voltam említeni, Magyarország tulajdonképpen a háborút veszített összes centrális államok közös sorsát viselte. A centrális államokon végigvonult két veszedelem: az egyik a háború veszedelme . . .

Dánér Béla: És a zsidóveszedelem! (Elnök csenget.)

Vázsonyi Vilmos: ... a másik az abból fakadt forradalom. Kérem, énnálam minden mondatnál ismételheti ezt; tökéletesen mindegy; az én felekezeti adataim be vannak jegyezve, tehát egészen felesleges munkát végez. *(Mozgás.)* T. Nemzetgyűlés! Két csapás vonult végig a centrális államokon: a háború és a háborúból származott forradalom. Készkarva nem említem harmadiknak a bolsevizmust, mert a forradalmakban rögtön keletkezési alkalmukkor mindenütt megvoltak a bolsevizmus csirái. Két név, mely méltóan egymás mellé állítható, az, amely Közép-Európa csapásait felidézte; két név, melyet nem szoktak együtt említeni, de én e két nevet egymás mellé teszem: az egyik Wilsonnak, a másik Leninnek neve. *(Mozgás.)*

Mert az európai forradalmak gyújtogatója Wilson, a maga pacifista ígéreteivel *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*, azzal a csalfa, káprázatos, ábrándos ígérettel, hogy az entente nem a népek, nem a nemzetek ellen harcol, csak a dinasztikiak ellen, csak azoktól kell megszabadulni, a régi rendszereket kell összeropantani, s a népek az igazságos béke áldásaiban fognak részesülni. Azért Lenin neve mellé kell állítani igazában a Wilsonét, mint a legnagyobb gyújtogatóét, aki Lenin mellett e században működött. *(Mozgás és zaj a jobboldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! A Wilson által felgyújtott forradalmaknál azonban ott állott már mindenütt lesben a leninizmus. Nemcsak Magyarországon, – Németországban is próbálkozott a bolsevizmus. A sajtószerűség az, hogy Magyarországon polgári párt kezdi a forradalmat, és gyors legurulással megyünk a bolsevizmus felé; Németországnak nincs egyetlen polgári pártja, amely a forradalomban részes lett volna és Németországban kizárólag a munkások csinálják a forradalmat és Németország mégis gyorsan, a maga erejével – munkások és polgárok válllvetve – letöri a bolsevizmust. *(Mozgás.)*

T. Nemzetgyűlés! Amint Wilsonnak és Leninnek a neve egymás mellé állítva jellemzi a két legnagyobb kártevőt, meg kell azt is állapítanunk, hogy magának a bolsevizmusnak keletkezésében és Közép-Európa felgyújtásában az entente-államoknak és a közép-európai kormányoknak és különösen a német katonai uralomnak teljesen egyforma része van. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

A háborúban a legteljesebb lelkiismeretlenséggel játszottak a veszedelmekkel. Amidőn, ne felejtsük el, az entente a cárizmussal indult Európa felszabadítására, amidőn az a veszedelem fenyegetett, hogy Oroszországban a cárizmus békét köt, az entente minden lelkiismereti furdalás nélkül csinálja az orosz forradalmat, hogy megbuktassa a békére törekvő cárizmust, s amidőn a forradalom tovább folytatja a régi politikát: a cárizmus régi háborús politikáját, akkor pedig a német katonai⁷ párt minden habozás nélkül alkalmazza a bolsevizmus ellenmért: történelmi tény, hogy Lenint a németek, német katonák viszik haza Oroszországba (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), történelmi tény, hogy német hadifoglyok támogatják elsősorban a bolsevizmust, történelmi tény, hogy agitáló tisztek terjesztik a bolsevizmus ígét az orosz fronton, rövidesen, azért, hogy megbontsák az orosz frontot, kacérkodva a bolsevizmus veszedelmével s a bolsevizmust – letörvén Kerenszki uralmát – rászabadítsák Európára. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

A rövidlátás tetőpontja volt az a békekötés, t. Nemzetgyűlés, a breszlitovszki békekötés, amely elismerte a bolsevista államot békekötő félnek, amely megnyitotta a határokat a bolsevista agitáció számára. E békének értéke és értelme nem volt, de ez a béke mégis megkötetett, hogy formálisan hivatkozhatunk egy békére. S azok, akik az előbb, mikor a bolsevizmusról beszéltem, megzavartak, legyenek kegyesek önigazolásul tudomásul venni, hogy az akkori minisztertanácsban, van rá itt jelenlevő tanúm, az akkori miniszterek közül itt van egy, itt vannak ketten-hárman, egyedül én voltam az, aki – ahogy akkor – mondták – mint fixa ideát, mint hóbortot hirdettem, hogy a bolsevistákkal békét kötni nem szabad; hirdettem, hogy jellemtelenség monarchiánk részéről elárulni az orosz polgári társadalmat, az orosz polgári demokráciát (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), hirdettem, hogy ennek a békének nemcsak értelme, de értéke sincsen, mert csak azt fogja jelenteni, hogy mi megriyítjuk a bolsevizmus számára, a bolsevista demagógia számára a határokat; ehelyett ajánlottam, hogy az entente-tal keressük a békét, és iparkodjunk – ismervén az entente pacifista szólmainak hazugságait, és imperialista céljainak valóságát – Oroszország rovására békét kötni olyképen, hogy Elzász-Lotharingia és a balti tartományok között rekompenzáció történjék: a német jellegű balti tartományok német szférába kerüljenek, Elzász-Lotharingia jusson vissza Franciaországhoz, - de a bolsevistákkal békét ne kössünk, hanem ha nyitva vannak Oroszország utjai, akkor folytassuk a hadjáratot addig, amíg fel nem szabadul az orosz polgárság, amely a mi hadseregünket felszabadítóként üdvözli, mert csak ily békének van értelme, van értéke. (*Úgy van! jobbfelől.*)

A bűnökben tehát, a bolsevizmus feidezésének bűnében és Közép-Európa felgyújtásának bűnében része van az ententenak és egyaránt része van Közép-Európa katonai pártjainak, amelyek egy látszatbékét kerestek a valóságos béke helyett. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon. Mozgás a jobbközépen.*)

T. Nemzetgyűlés! Én hallom a pacifista szót. Én pacifista nem voltam soha abban az értelemben, hogy amidőn háborúban voltunk, egyoldalúan hirdettem volna a békekötés szükségességét, mert ezt nem tartottam pacifizmusnak, hanem ez defaitizmus. Én ellensége voltam a háborúnak, de mikor egyszer a háború ránk szakadt, akkor a békekötés nem tőlünk függött, a békekötéshez a másik fél is szükséges volt. (*Úgy van!*)

A másik félnek érdeke volt, hogy az ellenfélnek az államaiban legyen hangos a békevágy, míg ő a békevágyat a maga államaiban vasököllel tartotta. Clemenceau érdeke az volt, hogy Közép-Európa államaiban legyenek pacifisták, míg ő a maga pacifistáit odahaza összetörte. *(Mozgás a középén.)*

Holler István: Nálunk hangosak voltak.

Vázsonyi Vilmos: Én a békét kívántam, a háborúnak soha híve nem voltam, viszont azonban abban a pacifizmusban, amely ilyen helyzetben a defaitizmusnak értékével és jellegével bír, soha részt nem vettem. Ezt kívánom arra a közbeszólásra megjegyezni, mely nekem soha egyáltalában nem szólhat.

T. Nemzetgyűlési Előadтам, miként szakadt ránk a bolsevizmus veszedelme. Most azzal kívánok foglalkozni, hogy mennyiben helytálló a miniszterelnök úrnak aggodalma, mennyi veszedelmet jelent ránk nézve külön és specialiter az Oroszországban uralkodó bolsevizmus. És itt külön kell tárgyalnom – miként a miniszterelnök úr is külön tárgyalta – a bolsevizmusnak katonai veszedelmét és a bolsevizmusnak agitacionális veszedelmét.

Elsősorban az agitacionális veszedelemről kívánok szólni. Itt, azt mondhatom, hogy a bolsevizmus agitacionális veszedelme centrális Európának talán két államában a legkisebb. Ez a két állam: Magyarország és Bajorország. Ezekben azért a legkisebb a veszedelem, mert ezek az államok már be vannak oltva a bolsevista veszedelmek ellen. Ebben a két államban kiégett már a bolsevizmus, Magyarországon még nagyobb mértékben, mint Bajorországban, mert hiszen Bajorországban a bolsevizmus csak egy müncheni kaland volt, Bajorországnak megvolt az a szerencséje, hogy ott nem adták, nem csempészték át az államhatalmat a bolsevistáknak, hanem az akkori kormány mint ellenkormány nyomban megalakult és felhívással fordult az országhoz és mindenkit lázadónak deklarált, aki a müncheni bolsevista-kormánynak engedelmességek. A mi helyzetünk súlyosabb volt: nálunk átcsempésztették a hatalom a bolsevisták kezére. *(Úgy van! jobbfelől.)* Nálunk nem volt törvényes ellenkormány mindaddig, amíg később a szegedi kormány meg nem alakult, amely figyelmeztette volna az országot és amely szervezte volna az ellentállást.

Nálunk tehát a bolsevizmus még nagyobb mértékben terjedt és még nagyobb mértékben tudta megmutatni, hogy mit tud, mit tud produkálni, mire képes. Most hát, azt hiszem, sem a magyar, sem a bajor kísérlete és tapasztalata a bolsevizmusnak, nem alkalmas a bolsevista tanok népszerűsítésére. *(Mozgás a középén.)* A magyar nép a maga kárán és a maga tapasztalatai alapján tanulta meg, hogy mit jelentenek a bolsevizmus ígérei. Itt bolsevizmust hirdetni már csak tébolyodottak számára lehet, nincs talaja többé a munkástársadalom tagjai között sem. *(Úgy van! balfelől. Mozgás és zaj a jobboldalon.)*

Ernst Sándor: Ez az egy nem áll.

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Mit ért el a bolsevizmus a maga agitációjával nemcsak Közép-Európában, hanem egész Európában! Nem ért el semmi egyebet, mint azt, hogy sikerült megbuktatnia az internacionálét, sikerült kettérepesztetni a szocialista társadalmat. A bolsevizmusnak nem tud megnyerni sem Közép-Európában, sem az entente-államokban munkásokat. A bolsevizmusnak nem sikerült a szocialista munkáspártokat az úgynevezett harmadik moszkvai internacionálé igája alá hajtani. Egy sikerűt csak a bolsevizmusnak, az, hogy

kettérepesztette, megosztotta ezt a hatalmas táborát a szocialista munkásságnak, amely azelőtt az internacionáléban mint teljes egység jelentkezett.

Miért történt ez, t. Nemzetgyűlés? Azért, mert amíg kezdetben a bolsevizmus még rejtélyes, nem ellenőrizhető szfinksz volt, azóta már maguk a munkások is, akik Oroszország viszonyait megismerték, teljesen tisztában vannak azzal, hogy a bolsevizmus nem tudja a szocialista ígéket megvalósítani, és nem jelent semmi egyebet és nincs semmi más értéke a szocializmus szempontjából, minthogy a szocializmust abban a diadalmenetben, melyben elindult a forradalmak idején, feltartóztatta és visszavetette.

Mit tanultak a munkások a maguk kiküldöttei útján, a maguk tapasztalatából Oroszországban! Látták azt, hogy az orosz bolsevizmus termelni nem képes. Amikor a kapitalista termelés által felhalmozott élestárt kiürítette, bölcseségének vége szakadt, mert a kommunizmus a fogyasztásnak kommunista alapon való szervezését meg tudja oldani, – ez egészen egyszerű probléma, – csak annál a csekélységnél akad meg, mikor kommunista alapon termelni kell. *(Úgy van! balfelől.)*

Mikor a kapitalista individuális termelés alapján megtelt élestár kiürült, vége szakad a bolsevista bölcseségnek, s az a Verelendungs-theorie, melyet a polgári társadalom számára jóslott meg Marx, – neveziként, csodálatos módon elsősorban az oroszországi kollektív társadalmon mutatkozott be, és nincs gazdaságilag nyomorúságosabb, megtépettebb és elhagyatottabb társadalom, mint a kollektivista orosz bolsevista társadalom. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Bebizonyult Oroszországban még egy. A földbirtoknál megakadt ismét a kollektivizmusnak bölcsesége. Mihelyest a földbirtok pontjához jutott el az orosz bolsevizmus, kénytelen volt megalkudni az egyéni tulajdonnal; csak úgy volt képes magát fentartani, hogy megkötötte a maga békéjét az orosz parasztsággal, az orosz földművesosztállyal, az egyéni tulajdon alapján kiosztotta a földeket, és sokáig az orosz földművességnek az a félelme tartotta őket, hogy a régi rend helyreállása talán azt jelenti, hogy a kiosztott földeket nekik újra vissza kell adniok. Meg kellett tehát tagadni a kollektivizmus elméletet is.

S végül, akik a militarizmus ellen harcoltak és Oroszország békevágyának voltak uzorásai – mert Oroszország szörnyű békevágyából keletkezett a bolsevizmus, – azok kizárólag militarista erővel tudják magukat fentartani, még pedig nem is a maguk katonáikkal . . .

Sándor Pál: Kulikkal!

Vázsonyi Vilmos: . . . hanem visszasüllyedve a középkorba, zsoldos hadsereget kénytelenek tartani . . .

Balla Aladár: Kínaiakkal!

*Vázsonyi Vilmos: ... és kínaiakkal, kirgizekkel, vagy, sajnos, az éhség által bekényszerített magyar hadifoglyokkal is kénytelenek fentartani a maguk uralmát az orosz nép ellen. A földbirtok terén tehát az egyéni tulajdonnal való megalkuvással, a militarizmussal és végül a kapitalizmussal. Mert ami még megmaradt a kapitalista termelésből, arany, ékszer, idegen érték, azt használják fel külföldi agitációra, s tisztán a vesztegetésnek, a pénznek, a korrupciónak, a kapitalizmusnak és nem az eszméknek varázserejével propagálják a maguk gondolatait és a maguk irányzatát. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)**

Az oroszországi bolsevizmusnak tehát teljes csődje áll előttünk. Ezt nem én állapítom meg, ezt megállapították róla a világ összes szocialistái *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* és elenyésző töredé-

kéken kívül ők a moszkvai harmadik internacionálének, ennek a kollektív cárizmusnak – mert ez semmi egyéb, mint kollektív cárizmus – híveket szerezni nem tudtak.

Az orosz bolsevizmusnak agitacionális erejétől tehát ma már nem lehet félni olyan mértékben, hogy emiatt egész országokat kellene kivételes rendelkezések alá helyezni.

Ballá Aladár: Pártszempontból!

Vázsonyi Vilmos: Ami pedig az orosz bolsevizmus katonai hatalmát illeti, erre nézve az a helyzet, hogy mindazok után, amiket elmondottam Oroszország belső helyzetéről, Oroszországnak feszítőképessége, akcióképessége katonai téren külső kalandokra nincs. De ha volna, akkor ez nem Magyarország speciális kérdése, akkor ez kérdése a finneknek, kérdése a balti államoknak, kérdése Lengyelországnak, kérdése Romániának, kérdése Csehországnak, kérdése minden államnak, amely közelében van, és ha a trianoni szerződés leszerelése rajtunk végrehajtatik, ha Oroszország olyan katonai hatalom, amely mindezen államokat az útból elseperte, azt hiszem, a mi katonai hatalmunk egyedül nem elégséges, hogy Oroszország katonai hatalmát visszaverje.

Ez tehát ismét nem speciális kérdése Magyarországnak. Ez a kérdés európai kérdés, és ha Európa Oroszországgal nem végez, akkor Oroszországban ez a rettenetes nagy tűzvész odabenn tovább fog égni belül, de ez a tűzvész nem specialiter minket fenyeget és mi ezt a tűzvészt – katonai jelentőségét értve ez alatt – megakadályozni képesek nem vagyunk. *(Mozgás a középén.)*

Scholtz Ödön: Tehát ölbe kell tennünk a kezünket? *(Zaj. Elnök csenget.)*

Vázsonyi Vilmos: Nem tudom, hogy a t. közbeszóló úr mit kíván mondani közbeszólásával; azt az egyet azonban kijelenthetem, hogy a bolsevizmus tekintetében nekem nem adhat leckéket. A bolsevizmus tekintetében általában nem fogadok el senkitől sem leckét. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*, mert azt a egyet nagyon fájdalmas elég-tételül meg kell állapítanom, hogy a bolsevizmus veszedelme iránt van nekem annyi érzékem, hogy én akkor figyelmeztettem Magyarországot a bolsevizmus veszedelmére, mikor ezt még az én külön raptusomnak, az én külön fixa ideámnak tartották, *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Sat. közbeszóló engem azzal vádol közbeszólásában, hogy nekem nincs érzékem a bolsevizmus veszedelme iránt.

Nekem annyira beteges érzékem volt és annyira beteges érzékem van az iránt, hogy kénytelen vagyok a t. nemzetgyűlési képviselő úr közbeszólására megállapítani, hogy én messze a forradalom előtt, 1918 február 7-én parlamenti beszédemben mint igazságügyminiszter óvtam az országot a bolsevizmus veszedelmétől. Akkor kinevettek ezért . . .

Rupert Rezső: Ugyanazok, akik ma szidják!

Vázsonyi Vilmos: . . . azt hitték, hogy ez nekem egy hóbortom. Meg is jósoltam, fájdalom, nagyon is jól jósoltam meg azt, hogy Magyarországra nézve mi lesz a bolsevizmus következménye, mert azt mondtam akkor és, fájdalom, ez szórói-szóra bekövetkezett: „Orosz ország nyitott határai nem jelentik azt, hogy az orosz faj vagy az orosz nép eltűnhetik, vagy összeomlik, de Magyarország nyitott határai, ha itt a bolsevizmus példáját követik, ha itt katonáink harci kedve megszűnik, azt jelentik, hogy bejönnek ellenségeink, feldarabolják ezt az országot, és Magyarországnak, a régi Magyarországnak, a nemzeti alapon felépült Magyarországnak még a romjai sem maradnak meg”.

Volt tehát annakidejében némi érzékem a bolsevizmus veszedelmei

íránt és valóban kitűnő tréfának látszanék, ha most felolvasnám a sajtónak akkori hangjait, hogy hogyan nevettek ki engem, hogy hogy merek én bolsevizmusról beszélni! *(Felkiáltások balfelől: Emlékszünk rá!)* cikkor, t. Nemzetgyűlés, azt írta rólam az egyik lap, rosszindulat nélkül: „A bolsevizmus nem létező kísértetei ellen vagdalkozott tegnap a parlamentben az igazságügyminiszter. Valóságnak vesz látományokat, karddal, törrel, mérges kis nyilakkal küzd ellenünk, míg végre magán ejt sebet. Nincsenek magyar bolseviek; nincs, mert nem is lehet magyar bolsevizmus”. *(Zaj és felkiáltások a középén: Ezt irtok a magyar bolseviek!)* Nem, ezt írták mindannyian, és az összes magyar lapok pártkülönbség nélkül anatómia alá helyezték engem azért, mert én kijelenttem akkori beszédemben, hogy a bolsevizmusnak bármilyen sajtóban való megnyilatkozását pártkülönbség nélkül eltűrni nem fogom – szó szerint idézem, – „a bolsevizmusnak minden, akár lappangó, akár alattomos, akár nyílt glorifikálását meg nem engedem és elfojtom”. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Az egész sajtó, pártkülönbség nélkül, elítélt engem, a „futóbolondot”. *(Zaj és ellentmondások a középén.)* Hiába méltóztatik ezt bizonyos irányba sodorni, nem így van a dolog, mert még azok között is, akik velem egy párton voltak – s akkor meg mind a 48-as alkotmány párthoz tartoztunk – nagyon sokan voltak, akik azt vallották, hogy nekem nincs igazam, és hogy én a bolsevizmusnak rémképeit látom, hogy helytelen az én sajtópolitikám, ha én a bolsevista cikkeket üldözöm, – tehát nagyon tággá kell vonni azt a kört, amely akkor a bolsevizmust tréfának és látszatnak tartotta. *(Úgy van! balfelől.)* Különben az egész intermezzót csak azért hoztam fel . . .

Haller István: Mi azonban helyeseltük akkor is.

Vázsonyi Vilmos: Helyeselték, de azt hitték, hogy egy külön bogaram az a bolsevizmus!

Haller István: Mi nem!

Meskó Zoltán: Le akarta Károlyit is tartóztatni! Ezt nem lehet letagadni! *(Zaj.)*

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Tisztán a közbeszóló készítette arra, hogy ezeket az adatokat felhozzam.

Rupert Rezső: Legjobb lesz többet közbe nem szólni. *(Derültség.)*

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Az én felfogásom szerint . . .

Rupert Rezső: Az ilyen közbeszólások visszafele sülnek el!

Rassay Károly: Vigyázatok a pártegységre. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Rupert Rezső: Olvassátok el Windischgraetz könyvét! Egyedül Vázsonyi maradt meg a helyén!

Vázsonyi Vilmos: Igyekeztem eddig azt bizonyítani, hogy a bolsevizmusnak veszedelme – sem az orosz bolsevizmus katonai erejét, sem annak agitacionális képességét, sem pedig a bolsevizmusnak veszedelmét általában tekintve – idebent kivételes intézkedéseknek további fentartását nem indokolja.

Szilágyi Lajos: Csak a kormány érdeke! *(Zaj és közbeszólás balfelől: Még nem sikerült elnyomni a veszedelmet!)*

Vázsonyi Vilmos: Hogy sikerült-e vagy nem sikerült, azt én nem dönthetem el. Én azt tartom, hogy a bolsevizmus szempontjából az a teendő most, amikor már a bolsevizmus bűnösei megbűnhődtek, . . . *(Zaj és ellentmondások balfelől és a középén.)*

Bárczy István: Siessenek a vörösöket összeszedni, mert azután

folytatni kell a fehéreken! *(Folytonos nagy zaj. Felkiáltások balfelől: Ebből él sok ezer ember! Halljuk! Halljuk!)*

Vázsonyi Vilmos: Sajnos, mindig ismételnem kell a mondatomat. Az a meggyőződésem, hogy két esztendővel a bolsevizmus összeomlása után, amidőn a bolsevizmus bűnösei megbűnhődtek, – azok, akik meg nem szöktek, mert akik megszöktek, azokat a legjobb akarat mellett som lehet megbüntetni, végre az a cél, hogy a bolsevizmus ellen való védekezésnek a második etapját is elérjük. A bolsevizmus elleni védekezésnek második etapja pedig a belső békének és a belső egységnek az országban való helyreállítása. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Tömegeket nem lehet büntetni. Csupán egyeseket, egyéneket, vezetőket lehet büntetni. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Ha az egyeseknek, a vezetőknek büntetése véget ért, a tömegekkel szemben a kiengesztelődésnek, a megértésnek és a kibékítésnek politikáját kell követni. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

A belső bolsevizmus ellen való védekezésre elegendő egyfelől a megbízható fegyveres hatalom . . .

Rassay Károly: Amely nem politikál!

Vázsonyi Vilmos: . . . amely természetesen ebben a tekintetben is teljesen megbízható, – másodsor: törvényes megakadályozása annak, amiben mindannyian egyetértettünk, nyomban a bolsevizmus összeomlása után a t. miniszterelnök úr is, egyetértettek még a mérsékelt szocialisták is, hogy a bolsevizmusnak hirdetése, propagálása, a proletárdiktatúrának hirdetése a jövőben lehetetlen legyen s a legsúlyosabb büntetőjogi megtorlás alá kerüljön. *(Nevetés a szélsőbal oldalon.)*

De ha tovább folytatjuk a tömegekkel szemben is a kivételes rendszabályokkal az üldözések s a nyugtalanításnak politikáját, akkor magában a munkástársadalomban is megnehezítjük a mérsékeltnek munkáját. Az ilyen politikának a katasztrófa-politikusok és a túlzók örülnek legjobban, mert mindaddig, míg kivételes rendszabályok állanak fenn, a túlzók boldogan hivatkoznak kivételes rendszabályokra és ebből élösködnek. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Giesswein Sándor: Ebből lesz a bolsevizmus!

Vázsonyi Vilmos: De ezenkívül a bolsevizmus ellen való védekezésnek legbiztosabb és egyedül biztos módja: szaporítani a független kis egzisztenciák számát *(Helyeslés jobbfelől.)*, olyan politikát követni, amellyel a proletárság kisebbséggé lesz, a független egzisztenciák pedig, akiknek van vesztenivalójuk, többséggé lesznek. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Oda kell hatni, hogy a proletarizálódásnak folyamata megakadjon; oda kell hatni, hogy a proletárokból polgárok legyenek. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon!)* Ha polgári többsége van egy országnak, ha a kis egzisztenciák többségben vannak, akkor a bolsevizmus veszélye nem fenyeget. Ahol sokan vannak, ahol többségben vannak azok, akiknek nincs veszíteni valójuk, ott minden kaland csábit,

Bárczy István: Hiábavaló a kivételes állapot!

Vázsonyi Vilmos: Ez, amit megállapítok, ismét nem utólagos bölcsesség, hanem midőn annakidején a választói jogot tárgyaltuk, a választójogi bizottságnak 1918 március havában megtartott egyik ülésén már bátor voltam ezt kifejteni.

T. Nemzetgyűlés! Azt mondom ma is, amit akkor mondtam. A birtokpolitika problémáját és a városi független kis egzisztenciák fentartásának és szaporításának problémáját az a korszak nem oldotta meg. Megvan talán a mentsége, hogy háborús korszak volt, majd bekövetkez-

tek a forradalmak. Én ma is azt mondom: ennek a problémának a megoldását ne halogassuk, a kisexisztenciák szaporításának problémáját ne odázgassuk el. Ez az egyedüli igazi, teljesen ható, valódi védekezés a felforgatás és a bolsevizmus veszedelme ellen. Legyen ebben az országban óriási többsége azoknak, akiknek van valamijük; legyen hozzákötve ebben az országban mindenki a magyar földhöz, a magyar hazához, vagy a városban a maga kis tűzhelyéhez, *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Hozzákötve a röghöz és a tűzhelyhez, legyen itt nagy többségben a független exisztenciák száma, akkor kivételes intézkedések nélkül is védve, felvértezve vagyunk minden felforgatás és bolsevizmus ellen, különben pedig kivételes intézkedések sem segítenek, ha a sors mostohasága ismét ellenünk fordul, *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

A bolsevizmus ellen való védekezés szükségessége azonban, azt hiszem, nem szabad, hogy elhomályosítsa azt, hogy tulajdonképpen mi a mi legnagyobb problémánk. A mi legnagyobb problémánk: Magyarország integritása, *(Úgy van!)* Minden törekvésünket, egész politikánkat Magyarország integritásának szolgálatába kell beállítanunk, *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Azt állítom, hogy minden nyomorúságunkat, amit a háború, a forradalom és a bolsevizmus okozott, sokkal könnyebben viseltük volna el, ha Magyarországot nem csonkították volna meg.

Azt állítom, hogy bizonyos jelszavak és bizonyos lobogók, amelyek mellett felvonulnak, csakis azért keletkeztek és csak azért tartják magukat, mert Csonka-Magyarországon megnehezült felettünk az idők járása, mert nehezebb *lett* a megélhetés, kisebb lett a kenyér és többen akarnak osztozkodni ezen a kisebb kenyéren. Csonka-Magyarország számunkra nemcsak nemzeti bajt, nemcsak nemzeti csapást jelent, hanem egyúttal súlyos gazdasági kárt is és a belső béke idebenn sokkal gyorsabban állott volna helyre és bizonyos problémák, amelyekkel még mindig bírkózunk és viaskodunk, rég megoldattak volna és bizonyos gyűlölködés itt már rég lelohadt volna, ha nem Csonka-Magyarországban élnénk, hanem még a régi nagy Magyarországon.

Ezért tehát politikánkat az integritás szolgálatába kell beállítani, nem abban az értelemben, mintha mi háborús kalandokba bocsátkozhatnánk, hanem elő kell készítenünk az időt, és a jövődönt, mely számunkra meghozhat mindent, egy egységes, egészséges, akcióképes, feszítő erővel bíró nemzetet kell idehaza találnia.

Én tehát az integritás szempontjából is szükségesnek tartom, hogy a még megmaradt Magyarország erősödjék. A megmaradt Magyarország pedig nem erősödhetik másként, csak úgy, – ezen nem segíthet semmi, bármilyen érzés lakozzék egyesek szívében, csak egy: – ha ebben az országban mi a belső békét helyre tudjuk állítani az osztályok, a felekezetek, vagy – ha úgy tetszik – a fajok és a nemzetiségek között. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Enélkül mi az integritásra teljes erővel nem törekedhetünk, mert mi teljesen magunkra vagyunk utalva. Hogy külföldi Ígéreteken el nem indulhatunk, azt hiszem, a wilsonizmus bukása után erről kárvallott nemzetünket újabban felvilágosítani felesleges. Oly tisztas ígérő, oly kitűnő cég az Ígérettek tekintetében, mint a washingtoni skolasztikus, nincs. Ha tehát más nemzetek ígéretnek nekünk, az ígérettek terén, az ígérettek szoliditása tekintetében Wilsont el nem érhetik. Hogy pedig ezek a szolid ígérettek mit értek számunkra, azt hiszem, mint kárvallottak, mindannyian tudjuk.

Nem számíthatunk mi semmiféle külföldi nemzetre, csak akkor, ha ennek a külföldi nemzetnek érdeke véletlenül meg fog egyezni azzal, hogy minket támogasson, *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Mert a francia és az angol sohasem fog magyar politikát csinálni, hanem csinál francia vagy angol politikát. Az olasz sem fog magyar politikát csinálni, hanem csinál olasz politikát és a körülöttünk levő államok sem csinálnak magyar politikát, hanem mindegyik csinálja a maga politikáját és véletlenül napokig, hetekig vagy hónapokig akkor fog látszatra magyar politikát csinálni, ha a maga politikájának érdekében jönak találja Magyarország támogatását. Ezzel, azt hiszem, tökéletesen tisztában lehetünk ma, amikor a legbrutálisabb nemzeti önzésnek, imperializmusnak és militarizmusnak korszakában élünk, a sok pacifista szólam elpuffogatása után.

Egyedüli külpolitikánk tehát a jó magyar belpolitika. Nekünk más külpolitikánk nem lehet. *(Helyeslés.)* Egyedüli külpolitikánk: nemzeti egység, belső béke, összhang és egyetértés. *(Helyeslés.)* És ha valaki nem szereti a szomszédját, nem szeret egy osztályhoz, felekezethez, fajhoz tartozót vagy azt eliminálni akarja, annak azt mondom, hogy ezt is megteheti majd akkor, ha megengedheti magának ezt a fényűzést. Magyarország integritási céljainak megkárosítása nélkül. Ma azonban az osztályok és felekezetek közti béke, a nemzeti egység politikája az egyedüli út, amely a magyar integritás szolgálatához vezet. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Minket, t. Nemzetgyűlés, egységben, egyetértésben és összhangban kell találnia a jövődönnek. Mert a jövődönnek minden perce számunkra dolgozik. Az a kártyavár, amelyet az entente békéje fölépített, önmagától össze fog omlani. Hiszen az entente számára, ha lát, a legnagyobb memento saját műve: Lengyelország feltámasztása. A felosztott Lengyelország feltámadt és él és ők azt hiszik, hogy a megcsönkített Magyarország nem fog feltámadni és nem fog élni és nem fogja visszaszerezni mindazt, amit elvesztett? *(Általános helyeslés és tetszés.)*

Különben is egy egészen új európai orientáció előtt fogunk állni akkor, ha Oroszország leveti a bolsevizmus jármát, úgyhogy a jövődön számunkra dolgozik. A jövődönnek meg kell hoznia azt, aminek elmaradnia nem lehet, mert hiszen Magyarországot az Isten is egy egész országnak alkotta. Magyarország geográfiai egység, és ezt olyanoknak, akik csak azért csodálkoznak ma az angol parlamentben, hogy milyen igazságtalanságot követtek el rajtunk, mert most nézték meg először a magyar térképet, megváltoztatni és semmivé tenni nem lehet. *(Helyeslés.)*

Az a sokat emlegetett belső béke és jogrend tehát nem valami találmánya a szabadelvűségnek, találmánya a felforgatásnak, az nem destrukció. Nem; a belső béke és a nemzeti egység, a jogrend, a jogbiztonság a legsajátabb érdeke, legnemzetibb érdeke Magyarországnak. *(Úgy van! Úgy van!)* Ettől függ, t. Nemzetgyűlés, a termelő munkának megindítása idehaza. Ettől függ külpolitikánk akadályainak az útból való elhárítása. Ettől függ a mi gazdasági értékelésünk a külföldön; ettől függ a kulturális és gazdasági közösségnek helyreállítása az elszakított részen levő magyarsággal és ettől függ általában az egész nemzet akcióképességének, az egész nemzet feszítőerejének helyreállítása.

Sorra kívánom venni ezeket a tételeket egész őszinteséggel. *(Halljuk! Halljuk!)* Termelő munka, belső béke: jogrend és jogbiztonság nél-

kül nem lehetségesek. Azt hiszem, t. Nemzetgyűlés, ezt bizonyítanom nem kell. Senkinek sincs kedve ahhoz, hogy dolgozzék teljes megfeszített erővel, ha nincs meg az a biztonsága, hogy munkájának gyümölcsét élvezheti jogbiztonságban, hogy azt semmiféle rendelettel máról-holnapra tőle elvenni nem lehet és a munkája eredményeképpen egy olyan társadalomban élhet, ahol a társadalmi békének feltételei számára megvannak. Nemzetünk külföldi gazdasági értékelése is ettől függ és azt hiszem, a t. pénzügyminiszter úr, aki kiszámította egyszer, hogy mibe kerül az országnak az, hogyha idehaza valaki fészkelődik, kiszámíthatná azt is, hogy egy-egy ilyen ingatlagos mennyi gazdasági kárt okoz nekünk odakint a külföldön. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

A gazdasági értékelés szempontjából a legnagyobb fontosságú, hogy Magyarország a legteljesebb, a legtökéletesebb jogrend és jogbiztonság országa legyen. Szükséges azonban ez, t. Nemzetgyűlés, abból a szempontból is, hogy elhárítsuk külpolitikánk akadályait. Beszéljünk erről a kérdésről egész őszinteséggel úgy, mint az ország érdeke megköveteli. Amíg Magyarországon a belső békét helyre nem állítottuk; amíg az egész világ előtt nem dokumentáltuk azt, hogy a magyar proletariátusnak nagy többségével teljes békekészenben élünk és hogy az itt szabadon szervezkedhetik a maga gazdasági érdekeinek szolgálatára, é« politikailag is, felforgatás nélkül, bolsevizmus nélkül *(Helyeslés.)*, az állami és nemzeti rend keretében szabadon szervezkedhetik; amíg mi a proletárokkal való ezt a békekötést nem deklaráltuk, addig mi a helyzeti Minden külügyminiszterünk tudja, tudnia kell, a miniszterelnök úr is kétségtelenül tudja *(Zaj.)*, hogy amíg a proletariátussal teljes békét nem kötöttünk azon módon, amint bátor voltam körvonalazni, addig külföldön a magyar külpolitikának minden országban készen, lesben álló ellenségei vannak. Nem a bolsevisták, mert, amint bátor voltam rámutatni, a külföldi szocialista pártoknak csak egy töredéke csatlakozott a moszkvai Internacionáléhoz. A valóság az, hogy a legmérsékeltebb alapon lévő külföldi szocialista pártok is esküdt ellenségei a magyar külpolitika érvényesülésének. Ezzel számoljunk le. Ez valóság. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Mert ha világosan nem látjuk helyzetünket, nem tudunk helyes irányban cselekedni. És ezt az akadályt csak akkor fogjuk elhárítani, ha nem törődve a felforgatókkal, nem törődve a bolsevistákkal, vagy azokkal, akik a bolsevistákkal akarnak kacérkodni, nem törődve azokkal, akik az állami rend kereteibe beleilleszkedni nem fognak, viszont mindazokkal, akik ezen keretek között akarnak mozogni, megkötjük a magunk békéjét; őket a külön kivételes rendelkezések hatálya alól felmentjük és a bolsevista rém kedvéért nem tartunk egy egész országot rendőri felügyelet alatt. *(Taps a szélsőbaloldalon. Zaj a jobboldalon.)*

Rupert Rezső: Nem tudom megérteni, hogy egy okos beszéd ellen hogy lehet gáncsot vetni? *(Zaj jobbfelől.)* Nem hall az ember semmit! Kaszinóznak! *(Zaj és felkiáltások jobbfelől: Menjen át a másik oldalra! Elnök csenget. Folytonos zaj jobbfelől.)* Nekem itt több jogom van ülni, mint Gömbös Gyulának!

Vázsonyi Vilmos: Én azt hiszem, nem provokáltam senkit! *(Zaj a jobboldalon.)*

Gömbös Gyula: Ne tartson jogrendről előadást nekem! Olaszországban fascisták vannak, itt meg ilyen beszédet lehet tartani! *(Nagy zaj.)*

Rassay Károly: Talán ide kívánod őket?

Szilágyi Lajos: Prónay Pál barátját tanítsa jogrendre! *(Nagy zaj.)*

Gömbös Gyula: Ez destrukció! *(Nagy zaj.)*

Rassay Károly: Ha jogrendet nem akarnak, az a destrukció! *(Folytonos zaj.)*

Batla Aladár: Sajtót elkobozni! Ez kell nektek! *(Zaj.)*

Rupert Rezső: Destrukció a Britannia meg Orgovány! *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Pető Sándor: A különítmények! Azok csinálták a jogrendet! *(Folytonos zaj jobb felől.)*

Gömbös Gyula: Azok csinálták, önök pedig most szemtelenkedhetnek. *(Nagy zaj és felkiáltások a baloldalon: Rendre! Élénk felkiáltások a jobboldalon Rupert Rezső felé: Menjen át! Ne csináljon zsidópolitikát!)*

Hir György: Tessék kimenni!

Patacsi Dénes: Zsidópolitikát csinál!

Elnök: Csendet kérek, mert különben az ülést fel fogom függeszteni!

Gömbös Gyula: Köszönjük a tanácsokat az egész társaságtól!

Szilágyi Lajos: Találva van nagyon! *(Folytonos zaj a jobboldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! Méltóztassék folytatni!

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Meg kell tehát állapítani, hogy a belső béke és egység helyreállítása szükséges azért, mert csak így tudjuk megalkotni a kultúrközösséget és a gazdasági közösséget a tőlünk elszakított részekben levő magyarsággal. Én azt hiszem, minél jobban respektáljuk idehaza mindenkinek a jogát és minél kevésbé lehet azt állítani rólunk, hogy itt bármely osztály, bármely felekezet vagy faj külön elbánásban részesül, annál nagyobb morális erővel követelhetjük azt, hogy az elszakított részek kisebbsége teljes mértékben élvezhesse mindazt, amihez mint kisebbségnek joga van.

T. Nemzetgyűlés! Én azt hiszem, nem valami helyes politika, ha mi az elszakított részekben lévő magyarságnak egy részét, az elszakított részekben lévő proletárságot vagy azokat, akiket idegen fájnak szoktak idebenn nevezni... *(Nagy zaj a jobboldalon.)* lelki válságba sodorjuk.

Én elmondom azt, amit akarok, provokáció nélkül, mert jogom van rá, hogy elmondjam ...

Balla Aladár: Még ha meg is pukkadtok! *(Derűtség.)*

Vázsonyi Vilmos: ... mert az a meggyőződésem, hogy akkor szolgálom a nemzetet, ha elmondom.

Mi nem adhatunk agitacionális anyagot ellenfeleinknek. Magyarország mindig Nyugat felé orientálódott. Nyugat felé orientálódott akkor, amidőn Szent István a római egyházhoz és nem a keleti egyházhoz csatlakozott. Nyugat felé orientálódott az ország akkor is, amikor azt a lépést, amelyet most oly balul ítélnék meg, megtette és Habsburgi Ferdinándot választotta meg királynak. Nem azért, hogy a nemzet ellen csináljon politikát, hanem azért, hogy védelmet találjon a törökök ellen a római birodalomnak és az örökös tartományoknak haderejében. Mindig Nyugat felé orientálódott Magyarország, Nyugat felé kell orientálnia most is. Én azt állítom, azért kell idebent minékünk a belső békét, a teljes jogrendet megteremteni, hogy annál inkább kiderüljön azok hamissága és csalárdsága, akik annak idején, midőn Magyarországhoz tartoztak még a tőlünk elszakított nemzetiségek, Scotus Viato-

rok bizalmi férfiaként az egész világot teletármázták azzal, hogy milyen igaztalanul bánt el Magyarország nemzetiségeivel, akik válótlanságokkal és rágalomokkal árasztották el az egész világot, de akiknek a szava nem hallatszik most, amikor az elszakított magyar kisebbségeknek egész nyilvánvaló elnyomatását kellene az ő külföldi összeköttetések felhasználásával hirdetni. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Az tehát a tétel, hogy a belső béke és a jogrend nem liberális érdek, nem felforgató érdek, hanem legprimitívebb érdeke Magyarországnak, legprimitívebb érdeke a nemzetnek, de egyáltalában a legprimitívebb feltétele a rendezett állami létnek. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Nincs szüksége a jelenlegi rendszernek sem kivételes intézkedésekre.

Gaal Gaszton: Régen meg kellett volna szüntetni!

Vázsonyi Vilmos: Én nem kétlem azt, hogy önökkel van az ország többsége, nincs szükségük mankóra, mankó nélkül is tudnak járni, nincs szükségük a kivételes hatalmi intézkedésekre; meg vagyok róla győződve, hogy szabad választásokon, eltekintve a túlzásoktól, ezek nélkül is annak az iránynak van ma többsége az országban, amelyet önök képviselnek. Hogy az ország szempontjából nincs rá szükség, azzal végeztem, de a rendszer és a többség szempontjából sincs szükség tovább a kivételes intézkedések fentartására.

Gaal Gaszton: Csak a panama virágzik mellette!

Vázsonyi Vilmos: A kivételes intézkedések csak egyirányú politikusoknak használnak, a katasztrófa-politikusoknak, a kalandoroknak. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Kik azok?*) Meg fogom mondani, hogy kik azok. Azoknak van rá szükségük, akik lesben állnak arra, hogy az országban az egyik véglet ismét a másik végletet váltsa fel. Nekünk pedig nem az kell, hogy a jelenlegi rendszer katasztrófálisan ömöljék össze, nekünk arra van szükségünk, hogy a lehiggadás és a meggyőződés útján jussunk el a teljes konszolidációhoz, a normális rendhez, mert elég volt már a felforgatásból, a forradalmakból, Magyarországnak végre a békés, csendes munka és a fejlődés útjára kell lépnie. (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Schandl Károly: A külföldi árulkodásokból is elég volt!

Pető Sándor: Kire érti ezt? (*Zaj.*)

Bárczy István: Nem kell táplálékot adni neki. Nem kell holttesteket úsztatni a Dunán!

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Méltóztassék most már megengedni, hogy a kivételes intézkedésekről egész rövidséggel külön-külön is megemlékezzem.

A háború idején a törvényeknek egész sora kivételes hatalmat, kivételes felhatalmazást adott a kormányoknak. Indokolta ezt a háborús helyzet. A kivételes hatalom azonban lassanként egy teljes rendszerre fejlődött ki, a kivételes hatalomnak rendszerre való kiépítése tulajdonképpen a valóságos háború megszűnése után kezdődött. A kivételes hatalom a törvényhozás jogát veszi el (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), a kivételes hatalom rendeleti úton intézkedik akkor, amikor a törvény útján kellene intézkednie...

Rassay Károly: Egykamarás rendszerrel!

Vázsonyi Vilmos: ... teremt egy új magánjogot, egy új büntetőjogot, egy új polgári perrendtartást, egy új bünvádi eljárást, teremt egy labirintust, melyben alig tudnak már az emberek eligazodni. Vala-

mikor ideálunk volt az egységes polgári kódex. Hol vagyunk ma attól! Hol van ma az a magánjogász, aki nem téved el a kivételes rendelkezések labirintusaiban, hol van egyáltalában az a jogász, aki meg tud birkózni azzal az anyaggal, amelyet a kivételes rendelkezéseknek egész tömkelege nyújt számára. De míg azelőtt a kivételes rendeleteket legalább a Ház elé terjesztették, addig ma már ez a szokás is megszűnt.

Rassay Károly: Úgy van! Abszurdum!

Vázsonyi Vilmos: Nem tudom, a Nemzetgyűlés t. tagjai tisztában vannak-e azzal, hogy hány kivételes rendelet áll ma fenn és miféle materiákról szólnak ezek a kivételes rendeletek. Ma, amikor tulajdonképpen olyan egyszerű a törvényhozás gépezete...

Rassay Károly: Úgy van! Egykamarás-rendszerrel dolgozunk!

Vázsonyi Vilmos: ... amikor csak egy kamaránk van, ma, amikor mintegy az automatába dobnak be egy javaslatot – különösen a pénzügyi javaslatok ilyenek – és a másik oldalon kijön egy törvény, ma nem értem, hogy általában miért gyakorolják tovább is rendeleti úton a kivételes hatalmat és miért nem adják át ezt a jogot a törvényhozásnak, miért nem engednek előzetes betekintést és egy-egy rendeletnek miért kell azután rögtön a politikai nagy felelősség kérdésévé megdagadnia? Mert ennek az eljárásnak az a hátránya, hogy így már csak az egészet vehetem bírálat alá és ha egy rendeletnek visszavonását vagy módosítását kívánom, az már nem szakkérdés, hanem nagy politikum lesz belőle, melyhez az illető miniszter úr presztízse és politikai felelőssége kapcsolódik. Azzal pedig tisztában vagyunk, hogy az ügynevezett miniszteri felelősségről Laveley mondta meg az igazságot, amikor azt mondta, hogy a miniszteri felelősség egy díszkard, melyet egészségben viselnek, de kihúzni sohasem szoktak. *(Derültség.)*

Bátor leszek tehát elsősorban egy határozati javaslatot betervezni, amely azt kívánja, hogy a Nemzetgyűlés utasítsa a kormányt *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.)*, hogy a háború esetére való kivételes intézkedésekre felhatalmazó 1912: LXIII. t.-c. és az ezt kiegészítő és módosító törvények alapján érvényben lévő rendeleteket haladéktalanul terjessze a Nemzetgyűlés elé. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Az ülést öt percre felfüggesztem. *(Szünet után.) Elnök:* Az ülést újból megnyitom. A gyorsírói feljegyzésekből megállapítottam, hogy Gömbös Gyula képviselő úr a baloldal felé a következőket kiáltotta: „Azok csinálták, most pedig önök szemtelenkedhetnek!” Ezért a kifejezésért Gömbös Gyula képviselő urat rendreutasítom. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Vázsonyi Vilmos képviselő urat illeti a szó.

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! A kivételes intézkedések köréből elsősorban az internálás kérdésével kívánok foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezt a kérdést jogi alapon kívánom tárgyalni. Nem tudom, hiteles-e a miniszterelnök úrnak tulajdonított hírlapi nyilatkozat, amely arra hivatkozik, hogy minek panaszkodunk mi az internálások ellen, amikor a háború alatt is vidáman internáltunk és internált a kormány akkor is, amikor én felelős miniszteri állásban voltam.

Először is nagyon köszönöm a miniszterelnök úrnak, hogy éppen engem emelt ki, mert hiszen én erről a kérdéstről eddig általában még” nem is beszéltem. Az internálással pedig miniszterségem idején sohasem foglalkoztam, mert az akkor is a belügyminiszter feladata volt, mint most, s éppen úgy mondhatta volna, hogy internáltak akkor, amikor Apponyi Albert gróf vagy Ugrón Gábor tagja volt a kabinetnek.

Az a nézetem azonban, hogy a miniszterelnök úr igen téved, ha a háborús internálást és a jelenlegi internálást egy és ugyanazon dolognak tartja. A háborús internálás vonatkozott elsősorban külföldiekre, ami nem képezi közöttünk vita tárgyát. Vonatkozott továbbá magyar állampolgárokra. Külföldieknek internálásáról legfeljebb abban az irányban lehet beszélni, hogy a magyar törvény és a magyar rendelet ebben a leghumánusabb és páratlanul áll egész Európában. Beszéljünk már most a magyar állampolgárok internálásáról. Ha elolvassuk az 1915-i rendeletet, amelyet a belügyminiszter a m. kir. igazságügyminiszterrel egyetértőleg 10.962/1915. eln. szám alatt kiadott, akkor azt tapasztaljuk, hogy ezen a rendeleten végigvonul az a szellem, hogy itten nem büntetésről, hanem kizárólag prevencióról van szó.

Bethlen István gróf miniszterelnök: Most is úgy van!

Vázsonyi Vilmos: Itt tisztán arról van szó, hogy valakit, aki a közbiztonságra a hadviselés szempontjából aggályos bizonyos vidéken, egy más vidékre kell áthelyezni és a veszélyesség szempontjából vagy rendőri felügyelet alá kell helyezni, vagy pedig őrizetbe venni. Az őrizetbe vételnek szabályai is igen enyhék. Ki van mondva ugyanis, hogy napközben az őrizetbe vettek is rendszerint szabadon járhatnak-kelhetnek a táboron kívül is, amennyiben megszökésüktől tartani nem kell.

Ezzel szemben a jelenlegi internálási rendelet mit mond? Itt derül ki a két rendelkezésnek teljes ellentéte. 18. §-ában azt mondja a december hó 15-én 1919-ben kelt rendelet (*Olvassa*): „Az internáltakat megfelelő munkára kell alkalmazni. Valamennyi internált közellátásban részesül. Az ellátás költségeit az internált saját vagyonából és keresetéből köteles fedezni. Térítés nélkül közellátásban csak azok a munkaképtelenek részesíthetők, akiknek vagyona vagy jövedelme egyáltalában nincs.”

Mi tehát az óriási különbség? A különbség az, hogy a jelenlegi internálás kény szerdologház, mindenki tartozik dolgozni, akár elláthatja magát saját költségén, akár nem. (*Zaj.*)

Bethlen István gróf miniszter elnök: Teljes tévedés! Több rendelet van, nemcsak egy! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Vázsonyi Vilmos: Én nem tudom, hogy hol vannak, ezt a rendeletet ismerem, amely megjelent. Azért kérem, méltóztassék ezeket előterjeszteni. (*Zaj.*) A valóság az, hogy az internálás jelenleg nem prevenció, hanem az internálás jelenleg büntetés jellegével bír. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj a középén.*)

Mert ha azokat, akik a jogrendet, az államhatalmat veszélyeztetik, internálják, akkor miért fenyegetik ugyanezeket törvénnyel? Hogy a prevenciónak két módja legyen meg egyszerre az is, hogy becsukják azt, aki a közrendet veszélyezteti és internálják is, ezt nem értem. (*Mozgás a középén.*) Nem értem pedig különösen azt az eljárást, hogy ha valakit megbüntetnek, azt bírói ítélet nélkül utókúrára küldik el az internálási táborba. (*Derűtség. Zaj.*) Ezt nem tudom megérteni s az internálási rendszernek, mint állandó intézménynek fentartásában a közszabadságnak veszedelmét látom, mert senki sem tudhatja azt, hogy kit ér az internálás veszedelme és egy internálási rendelettel például választásokba belemenni, ezt nagyon veszedelmesnek tartanám. (*Zaj.*)

Gaal Gaszton: Bírói ítélettel kell internálni!

Vázsonyi Vilmos: Mert az internálás megállapított fórumai olyanok, hogy jogi védelmet lehetetlenné tesznek. Fórumok a rendőrhatalom

gok és végső fokon a belügyminiszter. Én minden internálási ügyben a belügyminisztert támadjam és a belügyminiszter politikai felelősségére kelljen nagy ágyukkal lövöldözni minden egyes internálási esetben? (*Zaj a szélsőbaloldalon.*) Tudjuk azt, hogy ott, ahol nincs egy fórum, amelyhez fordulhatunk, – nem a politikai felelősség szempontjából, hanem nincs egy jogi fórum, amelyhez fordulhatunk, – ott jogvédelem számunkra nem kínálkozik. Az internálás veszedelme tehát az, hogy csupán olyan fórumon döntenek azt el titkos eljárással, kontradiktórius eljárás nélkül, a nyilvánosság kizárásával (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), a nyilvánosság kontrollja nélkül, csupán titkos közbenjáró védelemmel, amelyet én a védelem torzképének, a védelem paródiájának és legcsunyább védelemnek tartok, az úgynevezett kijáró és közbenjáró védelemmel. Az internálásnál pedig más védelem, mint a közbenjáró védelem, nincs. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj.*)

Bethlen István gróf miniszterelnök: Ez sem áll! Egy szó sem áll!

Ballá Aladár: A legsötétebb cárizmusban sem volt az, ami most van az országban!

Bárczy István: Szégyene az országnak! (*Zaj és felkiáltások jobbfelől: Múharag!*)

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Végtelenül fájjalom, ha az én beszédem ad alkalmat ezekre, mert én azt hiszem, hogy abszolúte kerülők mindent, ami bármiféle félreértésre vagy izgalomra adhatna alkalmat. (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Az internáláson kívül egész röviden kívánom érinteni a kivételes katonai bíraskodást, vagyis a katonai bíróságoknak ítélkezését polgári egyének felett. Ez a rendelkezés az 1912 évi XXXIII. t.-c. 14. §-án alapul, amely háború vagy háborús veszedelem esetére felhatalmazást ad a kormánynak, hogy a kormány polgári egyéneket bizonyos deliktumok tekintetében katonai bíraskodás alá helyezhessen. A háború kellős közepében mi már bizonyos területeken meg akartuk szorítani a katonai bíraskodást a polgári egyének felett. Nézetem szerint erre jelenleg semmi szükség nincs. Nincs szükség azért, mert a polgári bíróságok teljesen megbízhatók szigor tekintetében is. Nincs tehát több szükség arra, hogy itt a katonaságnak kivételes bíraskodása legyen. A katonaság maradjon a maga területén, a polgári hatóságok is maradjanak a maguk területén és a polgároknak egyéni szabadságához senki más, mint maga a polgári bíróság, hozzá ne nyúlhasson. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

T. Nemzetgyűlés! Egész rövidséggel kívánok még foglalkozni a sajtószabadság kérdésével, a gyülekezési és egyesülési szabadság kérdésével. A sajtószabadság kérdésében a t. miniszterelnök úr még nagyobb joggal mondhatta volna rám, hogy én vidáman cenzúráztam a háború alatt. Ugyan nem nagy vidámsággal cenzúráztam, legkevésbé sem, mert igen komoly és súlyos felelősség volt a cenzúra tisztének kezelése.

Rassay Károly: Jó volna, ha most is úgy kezelnék.

Vázsonyi Vilmos: De miről volt szó? Az akkori cenzúrendeletek megmondták azt, hogy mire vonatkozik a cenzúra. A cenzúra csak bizonyos irányban állott fenn, a hadviselés szempontjából, nem pedig általánosan. En specialiter elsősorban arra ügyeltem, hogy az orosz bolszevizmust lappangva, alattomosan, hamisan ismertető, glorifikáló cikkek és a front felbontására irányuló cikkek a sajtóba ne kerülhessenek.

Patacsi Dénes: Mégis belekerültek!

Vázsonyi Vilmos: De nem alattam, t. képviselő úr! ...

Rassay Károly: Azt ő nem tudja!

Vázsonyi Vilmos: ... hanem a lemondásom után, mert ha el fogja olvasni az akkori aktákat, akkor látni fogja, hogy hiába erőlködik, engem – dacára bizonyos körülményeknek – soha a múltban destruktívra nem tehet, mert bizonyára nem destruktív működésem miatt kellett november elején, október után Magyarországot elhagynom.

T. Nemzetgyűlés! A cenzúra tehát addig, míg fennáll, adjon annyi jogbiztonságot, hogy megmondja, mire terjed ki. Ha az akkori időkből való lapokat elolvassuk, látni fogjuk, hogy azok a belső politika szempontjából teljesen szabadon csapongtak. Specialiter rámutathatok arra, hogy a mi kabinetünk tagjait a legsúlyosabb becsületsértések özönével áraszthatták el napról-napra, anélkül, hogy a hajukszála meggörbült volna, hanem szigorúan a hadviselés érdekeire és elsősorban a frontmegbontás, bolsevizmus és hasonló megakadályozására irányítottuk figyelmünket. Ma a cenzúrának ilyen iránya nincs, ez napról-napra változik. A hadviselés érdeke megszűnt, azt egy új törvény 1920jban – ha jól tudom, a háborús kivételes intézkedések meghosszabbításáról – helyettesítette a közrend, közbiztonság és a magyar külpolitika érdekeinek fogalmával. Ha azonban kutatnám, hogy a közrend, közbiztonság és a külpolitikai érdek milyen összefüggésben van még a cenzúrával, azt igen nehezen tudnám megtalálni. Van például egy nézetem, és ez az, hogy valamely bűncselekmény elpalástolása sohasem lehet a közbiztonság érdeke.

Bárczy István: Ellenkezőleg!

Vázsonyi Vilmos: És a cenzúra sohasem terjedhet ki arra, hogy valamely bűncselekményt megírni ne lehessen.

Bárczy István: Úszó hullákat!

Vázsonyi Vilmos: Ez különben egyike a legkényesebb kérdéseknek. A legkényesebb kérdések egyike ma az úgynevezett sajtótörvény is. Méltóztassék elhinni, nem vagyok rossz próféta, ha azt mondom, hogy bármilyen sajtótörvényt csinálnak a világon, nincs olyan sajtótörvény, amely a sajtóvisszaéléseket az egész vonalon képes volna megakadályozni, de nincs olyan cenzúra sem, amely erre képes volna, sőt nincs olyan büntetőtörvénykönyv sem, amely valaha kiirtotta volna a bűncselekményeket.

Hiszen ha arról van szó, hogy megtoroljuk a bűnt ott, ahol a veszedelem sürgős, elismerem azt, hogy *salus rei publicae suprema lex*, ott, ahol az állami rend alapjait akarják felforgatni, ott, ahol a veszedelem legegésőbb és legsúlyosabb, ahol például olyan ellenségekkel állunk szemben, mint a bolsevisták voltak, ott én nem vagyok dogmatikus, mert amint ők nem voltak zavarban egy paragrafusért, ha a kötelet a nyakamra akarták tenni, én sem volnék, ha újra fenyegetnének, kétségbeesve, hogy nem vagyok képes egy szakaszt találni, amellyel megvédehem magamat hamar. Megvédem én magamat minden szakasz nélkül, minden dogmatizálás nélkül is.

Állandó veszedelmek azonban nincsenek. Perpetuálni a veszedelmeket, a kivételt állandósággá tenni, és a sajtót állandóan béklyók alatt tartani, most már, majdnem két esztendei idő után is, azt hiszem, nem lehelés ha a cenzúra fenmarad is, ezt a cenzúrát minimumra kell szorítani, szabályozni kell és meg kell mondani azt, hogy mire terjed ki és mire nem terjed ki.

Lehetetlennek tartom különösen azt, hogy ha van cenzúra, akkor büntető expedíciókat lehessen szervezni lapok ellen, amelyek a cenzúrán keresztülmentek, mert akkor a büntető expedíciónak a cenzorok ellen is meg kellene indulnia, hogy miért eresztettek keresztül olyan közleményeket, amelyek miatt a lapok ellen külön büntető expedíciót kellett indítani.

Ugyanebbe a kategóriába tartozik, amit csak röviden kívánok érinteni, a gyülekezési szabadságnak jelenlegi rendőri kezelése, amely a politikai gyűlések megtartását tisztán kivételesen engedélyezi. Lehetne arról beszélni, hogy rendkívüli esetekben nem engednek meg semmi gyülekezést, de ha egyszer megengedik az egyik résznek a gyűlést, azután nem engedik meg a másik résznek, ezt nem lehet kivételes gyülekezési jognak nevezni, hanem ez gyülekezési szabadság az egyik számára, a gyülekezési szabadság megvonása a másiktól.

T. Nemzetgyűlés! Nemcsak kivételes büntetőjoggal, kivételes közigazgatásig joggal, hanem kivételes magánjoggal is állunk szemben. Ez legkevésbé indokolható.

Somogyi István: Éljen a mozirendelet!

Vázsonyi Vilmos: A mozirendelet nem fáj nekem annyira, mint azt a t. képviselő úr hiszi. Én egészen más szempontból tárgyalom ezt a kérdést. (*Zaj a középén.*) Azóta gyászszalaggal járok folyton, annyira fáj. (*Derűtség a szélsőbaloldalon.*) Én mint jogász beszélek jogászokhoz, tisztán jogászai szempontból, tehát számomra nincs mozirendelet. Mert teljes joga van az államnak arra, hogy ha egy jogot ad valakinek és az a jog időhöz van kötve, és az a jog lejár, joga van megadni, joga van meg nem adni. Hogy szép vagy nem szép, az más kérdés, de jogilag nem támadható.

Tomsányi Vilmos Pál igazságügy miniszter: Igaza van!

Vázsonyi Vilmos: Ellenben igenis, a lakásrendeletet támadom jogilag, ha azt mondom: a felhatalmazási törvénnyel ellenkezik az, hogy magánjogi jogviszonyba egy harmadikat, akivel semmiféle jogviszonyban nem állok, vele helyettesítsenek. Ez az, amire nincs felhatalmazás, ez az, amire a rendeletnek nincs joga sem mozi, sem trafik, sem italmérés, sem kávéház szempontjából, sem semmiféle szempontjából a világnak, azt a jogviszonyt, amely bérlő és bérbeadó között fenforog, egy harmadik személy kedvéért fel nem bonthatja és nem hivatkozna tik háborús rendelkezésekre.

Legkevésbé teheti meg az állam azután azt, hogy mélyen beleavatkozzék egyébként is magánjogokba és magát kötelmek alól felmenti, vagy másokat kötelmek alól felment. Ezt sem semmiféle közbiztonsági, sem semmiféle külügyi érdek, sem semmiféle közrend érdeke nem indokolhatja, ez egyszerűen kivételes bírászkodás.

Gaal Gaszton: Új kiváltságos osztály!

Vázsonyi Vilmos: Már pedig disztingváljunk! A kormánynak joga van rendeletileg kivételes törvényhozásra, de nincs joga kivételes bírászkodásra. Joga van külön kivételes általános szabályokat megállapítani, de nincs joga nyomban a szabályt meg is valósítani, nincs joga esetelni.

Itt van az óriási differencia az önkény és a jog között. Ha a kormány rendeletileg általános szabályt állapít meg, joga van rá, ha az a felhatalmazással kvadrál. Ellenben egy esetre nézve, különös esetekre nézve kivételes rendelkezéseket nem csinálhat, mert ez már nem kivételes törvényhozás, ez kivételes bírászkodás, erre pedig törvényes felhatalmázása a kormánynak sohasem lehet.

Ha azonban kutatom, t. Nemzetgyűlés, hogy miért van az, hogy oly meddő talajra esnek a magvak, ha az ember közbiztonságról, jogrendről, közszabadságról beszél, megtalálom az okát abban, hogy a háború óta általában az egyének szabadsága és az egyének érdeke iránti érzék meglehetősen elveszett. A háborúban annyian pusztultak el és annyira csak kórusok és tömegek szerepeltek, hogy a szólisták fájdalma iránt nagyon kevés érdeke van az embernek. Az egyéni szabadság érdeke, az egyéni közjog és egyéni magánjog iránti érzék elhalványodott. A forradalom sem tisztelte nagyon az egyén szabadságát, a bolsevizmus pedig az egyéni szabadságnak teljes nullifikálása volt. De azt hiszem ismét, hogy elérkezett az ideje annak, hogy az egyéni szabadságnak a kultuszát és a jog szabadságának kultuszát ismét megkezdjük és ez érdeke magának a rendszernek is, mert nincsen olyan rendszer, amelynek érdekében volna egy abnormis helyzet fentartása. Érdeke ez magának a kurzusnak is, – hogy e közkeletű szóval fejezzem ki magamat, – mert hiszen mindaz, ami helyesnek látszatott a Sturm und Drang korszakában, mindaz, ami célszerű lehetett abban az időben, amikor az ellenkező irányt meg kellett ostromolni, mindaz teljesen felesleges akkor, amikor az ország többsége önökkel van és amikor önök hatalmon vannak. Másképen viselkedik az ember, ha vendég, és másképen, ha maga a vendéglős.

A vendég jókedvében összetörheti a tükröt, de a vendéglős nem töri össze saját poharait és saját tükrét. Most önöké ez a Magyarország, önöké a hatalom, önök rendelkeznek ezzel teljes erővel, tehát elsősorban az önök érdeke a teljes jogrendnek, közbiztonságnak, közszabadságnak fentartása, az önök érdeke az, hogy senki izgatásra fel ne használhassa ennek a fogyatékoságát, a kivételes rendszabályok állandóságát.

Én azt is természetesnek találom, hogy a háború és bolsevizmus után olyan irányzat nyomul előtérbe, amely erősen hangsúlyozza a vallás szerepét az emberiség nevelésében. Természetesnek találom, mert, amint a háborúban tobzódott a kapitalizmus, a bolsevizmusban tobzódott az állami kapitalizmus, mert hiszen a materialista felfogás – vagy nevezük történelmi materializmusnak Marx-szal, vagy hagyjuk el a történelmi jelzőt, – egy a szocializmusban és egy a kapitalizmusban, mert a kapitalizmus nem egyéb, mint a kevesek szocializmusa, hogy paradoxonnal szolgáljak, és a szocializmus nem egyéb, mint a tömegek állami kapitalizmusa. Ezzel szemben a vallás szerepének hangoztatása azt jelenti, hogy a materializmus az embereket nem tudja jobbakká tenni, nem tudja nemesebbé tenni, hogy az úgynevezett technikai civilizáció az ember lelkét nem viszi előbbre, mert mi az, amit mi tudunk: az csak mások tudásának és mások alkotásának eredménye, amelyet mi gépiesen elsajátítunk. Kevesek azok, akik tudnak. Kevesek azok, akik alkotnak. A többi csak recipiálja és elfogadja azt, amit más tudott és alkotott. Egy gyermek, aki telefonálni tud, még nem kulturáltabb, mint Aristoteles, aki nem tudta, mi a telegráf és mi a telefon, aki a technika vívmányait nem ismerte.

Természetesnek találom a visszahatást, amikor kiderült az, hogy a kapitalizmus az embereket nemesebbé, jobbakká, boldogabbakká nem tehet és nem tehet a szocializmus sem, a bolsevizmus sem; hogy ezzel szemben egy vallásos irány nyomul előtérbe, amely az embereket az etikát erősíteni kívánja, hogy etikai erővel tegye őket jobbakká és nemesebbé, mert különben a technikai civilizációval, a technikai vívmányokkal nem lesznek egyebek, mint a technika vívmányaival felsze-

reit veszedelmes bestiák. Mert képzeljük el tigrist, amely telefonálni tud, egy tigrist, amely automobilon tud zsákmánya után menni. Köszönöm a civilizáció ezen magasztosságát. A tigris ezen kultúrával is csak tigris és bestia marad, de meglehetősen veszedelmesebb állapotban. Ha elismerem annak igazságát, hogy a vallásnak erkölcsi, etikai momentuma az, amelynek a materializmus ezen nagy bukása és katasztrófa után előtérbe kell nyomulnia, akkor azonban, azt hiszem, minden vallásnak lényege ne a gyűlölködés, hanem a szeretet legyen és akkor a vallásokat nem versenyre kell bocsátani abban, hogy neveljék jobbakká és nemesebbekké az embereket és akkor a vallások ezen versenyéből az ótestamentum vallását sem szabad talán kizárni. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon. Mozgás.)*

Tisztelt Nemzetgyűlés! Én, aki végigszenvedtem a forradalmakat, én akkor már világosan láttam, hogy igenis annak kell a jövődönnek lenni, hogy a demokrácia térjen vissza a valláshoz, a vallás pedig térjen vissza a demokráciához. *(Zaj.)* Szeretettel igyekezzünk az embereket jobbakká nevelni. Örömmel kell tehát fogadnom, hogy az igen tisztelt miniszterelnök úr beszédében kijelentette, hogy a jogegyenlőség aljáról letérni nem fog.

örömmel üdvözlöm ezt és nagyon kívánnám, hogy a miniszterelnök úrnak ez a programja azt jelentené, hogy érettnék tartja az országot már arra, a maga megítélése szerint cselekedni fog akkor, ha az országot érettnék tartja arra, hogy mindaz megszűnjék, ami az általa hirdetett elvet sérti és ami a jogegyenlőség törvényébe, alapvető nemzeti törvényébe ütközik. Ebbe ütközik pedig az olyan intézmény, mint a numerus clausus.

Scholtz Ödön: Ez is fáj¹?

Vázsonyi Vilmos: Látja, most igaza van. A mozi nem fáj, de ez fáj, mert becsületemben érzem magam megtámadva.

Pető Sándor: Még a törvényt is meghamisították!

Kerekes Mihály: A törvényt sem hajtják végre. Ezerhatszáz embert zártak ki törvényellenesen. *(Zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak!

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Nemzetgyűlés! Azt hallottam, úgy olvastam, hogy a numerus clausus behozatalát úgy tekintették, hogy ezzel Magyarország kezdeményező lépést tesz. Ez csalódás. Magyarország ezzel nem tesz kezdeményező lépést. T. Nemzetgyűlés! A numerus clausus orosz intézmény. Nem tarthatunk igényt arra, hogy ez eredeti találmányunk volna. Ebben a dologban csak szerény epigonok lehetünk. A miniszterelnök úr azt mondta, hogy ő a demagógiát akarja ebben az országban megakadályozni. Rendkívül örvendek ezen nyilatkozatának is és remélem, hogy a demagógiának minden fajára vonatkozik a miniszterelnök úrnak ezen nyilatkozata és jobbra és balra egyaránt mérni fog és egyaránt sújtani fog akkor, ha azt az ideált, amit ő a forradalom idején felállított, a nemzeti egységnek az ideálját bárki megsérteni merné. Ehhez, azt hiszem, felesleges többet hozzátenni. De ha demagógiáról van szó, mi hát a demagógia? A demagógia: felelőtlen állásban hirdetni azt, amit felelős állásban megvalósítani nem tudunk. A demagógia: lelkiismeretlenül hirdetni tanokat, nem az Összesség érdekében, hanem az egyéni érvényesülés szempontjából. A demagógia: az örök jelenlévők politikai programja, akiknek kurzusa az, hogy ők minden kurzusban, minden hullámban vígan lubickolnak

azért, hogy mindig felülmaradjanak. (*Nagy mozgás a jobboldalon.*) Ez a valódi demagógia. (*Közbekiáltások a jobboldalon.*)

Sándor Pál: Ne jelentkezzenek!

Patacsi Dénes: Tessék a szomszédba is áthullámozni! (Derűltség.)

Vázsonyi Vilmos: A demagógiát azonban hiába hozza a miniszterelnök úr kapcsolatba a választójog terjedelmével. Az a kérdés, van-e egy országban a politikusok között felelősségérzet, első-e a lelkiismeret szava, igen vagy nem. Hiába szűk a választójog, ha tág a lelkiismeret. Ez az alapvető tétel. Nem a választójog megszükitése, hanem a politikai felelősségérzetnek, lelkiismeretnek és etikának emelése: ez az igazi vallásos érzés, ez az, amit meg kell cselekedni, hogy a törvénynek, a jognak, az etikának legyen egy ki nem mondott tekintélye.

Én Svájcban éltem. A bolsevizmus ideje alatt, fájdalom, ott kellett élnem félesztendeig. Svájcban húszéves kortól fogva minden férfi választó; – a nőknek nincs választójoguk. Húszéves kortól fogva választó mindenki és Svájcnak nincs egyetlen helyi hatósága, amely ne választóból kerülne ki. És Svájcban a tekintély tisztelete teljes. Ott a törvénynek és a jognak teljes a tekintélye, mert aki a törvény ellen vét, az önmagát zúzza össze. A törvénynek ott az az ereje van, mint az útszélen álló szent szobornak, amelyet nem véd senki, nem kell senkinek sem védeni, de amelyhez mégsem mer hozzányúlni senki, amelyet mégsem mer lerombolni senki. (*Felkiáltások jobbfelől: Megtették a kommunisták! Zaj.*)

Rassay Károly: Hát még ez sem elég szép?

Vázsonyi Vilmos: Én azonban ismerek még egy demagógiát a demagógia válfajai között. A nagyszájú demagógiának teljesen méltó párja a jól alkalmazott némaság demagógiája. Hallgatni akkor, amikor divatos áramlatok nekünk nem tetszenek, de egyéni szempontból célszerű a hallgatás, – divatos jelszavakkal szembe nem szállni és erős áramlatokkal szembe nem szállni és azoknak hallgatással százalékos engedményeket adni: ez a nagy hallgatás azok részéről, akik cselekedhetnének, teljesen méltó a nagy száj demagógiájához. A szájas demagógiának, amely nagy hazugságokat hirdet hangosan, teljesen méltó párja az, ha a nagy igazságokat, a ki nem mondott igazságokat egy országban csakis suttogva, egymás között lehet továbbítani. (*Közbekiáltások a jobboldalon.*)

Csizmadia Sándor: Patacsi megint néma lesz, ha diktatúra lesz!

Vázsonyi Vilmos: Én azért mondtam el ezeket és ezért iparkodtam meggyőzni a t. Nemzetgyűlést, hogy immár itt az ideje, hogy szakítsunk a kivételes intézkedések rendszerével és kezdjük meg végre ezeknek fokonzint való visszafejlesztését, mert tudom azt, hogy a politikában nem igazság az a mondás, hogy az utolsónak van igaza. A politikában az utolsónak soha sincs igaza. Megmagyarázom, mit értek ez alatt. A népnek az a lélektana, hogy mindig az utolsó kellemetlenséget, az utolsó nyomást és az utolsó keserűséget érzi legjobban és annak kedvéért hajlandó elfeledni az utolsóelőttit. Ezért állunk szemben a politikában gyakran azzal a sajtószertű jelenséggel, hogy a tegnapi bűnöse ma már büntelenné látszik, holnap, vagy holnapután pedig már újra a próféta fényében kíván ragyogni. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) A politikának az a sajtószertűsége, hogy a rendszerek kevésbé élnek a maguk erényeiből, mint inkább a bukott rendszerek bűneiből. De a bukott rendszerek bűnei az idők folyamán elmosódnak

és lekopnak, az ember helyes ítélőképessége megzavarodik és néha a jelen apróbb kellemetlenségeiért, apróbb bajaiért, apróbb igazságtalanságaiért rövidesűen és rövidlátóan a múlt sokkal nagyobb bűneit, keserűségeit és igazságtalanságait hajlandó elfeledni. És ez az, amitől tartok, ha a kivételes intézkedések tovább fennmaradnak.

Ez a prémium mindazok számára, akiket katasztrófa-politikusoknak nevezek és akik nem a lehiggadásra, nem a megbékülésre, hanem arra építik a maguk politikai spekulációját, hogy itt az izgalom továbbra is fennmarad, kivételes rend lesz továbbra is, itt soha megnyugodni nem tudunk, itt soha teljes béke, teljes munkakészség és munkakedv nem lesz, hanem ők folytatják tovább az izgatást, hivatkozva arra, hogy itt még mindig kivételes hatalom intézkedései alatt állunk. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Én abban a nézetben vagyok, hogy végre ismét helyre kell állnia Themis szobránál az egyensúlynak a kard és a mérleg között. A mérleg kard nélkül cinikus gúny tárgya. A kard mérleg nélkül nem erőt jelent, hanem erőszakot. De a kard arra való, hogy védje a mérleg igazságát és nem arra, hogy – mint Brennus kardját – a mérlegbe beledobják. *(Élénk tetszés a szélsőbaloldalon.)*

Én is kiszagdnak valloam magamat bizonyos értelemben. *(Élénk derűtség a jobboldalon és a középén.)* Én is kiszagdnak valloam magamat az önök derűtsége mellett, – ami, úgy hiszem, alább fog hagyni, ha folytatom. Kiszagdnak valloam magamat abban az értelemben, hogy híve vagyok én is a szabadforgalomnak. *(Tetszés a jobboldalon.)* Csakhogy én, t. Nemzetgyűlés, szabadforgalmat nemcsak a búzának kívánok, nemcsak az állatnak, hanem szabadforgalmat kívánok az embernek és az emberi gondolatnak is. *(Élénk helyeslés, tetszés és taps a szélsőbaloldalon.)*

Vázsonyi beszédét közbeszólások zavarták meg ugyan, ámde mégis figyelemmel és feszültséggel hallgatták, utána a beszédet hosszas éljenzéssel és tapssal fogadták. A nagy figyelem, amellyel meghallgatták, mutatta, hogy *Vázsonyi* újból méltó helyét foglalta el a magyar parlamentben.

IV.

Szemet szemért

– 1921 május 24. –

Vázsonyi felszólalása és beszédének nagy hatása, melyet a lelkekre tett, természetesen azzal a következással járt, hogy mindjárt megindultak ellene a személyi támadások. *Bozsik* Pál képviselő a nemzetietlenség és a destrukció vádjával illette a nemzetgyűlésen, mire május 24-én *Vázsonyi* nagyobb beszédben válaszolt *Bozsik*nak. Ebben a beszédben nemcsak az ellene intézett támadásokat utasította vissza, de megvédélmezte a magyar zsidóságot is azok ellen a támadások ellen, amelyekkel állandóan illették. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt nemzetgyűlés! Nem voltam itt, amikor *Bozsik* Pál t. képviselő úr beszélt. *(Egy hang: Nincs itt!)* Sajnálom, hogy most ő nincs itt, de azt hiszem, ezzel a paritás teljes.

T. nemzetgyűlés! *Bozsik* Pál nemzetgyűlési képviselő úr a múlt alkalommal súlyos személyi támadást intézett ellenem. Kifejtette, hogy

én nem vettem ugyan részt a forradalomban és mindent megtettem, ami tőlem telhető volt a bolsevizmus ellen, de ezzel szemben előző működésem maga volt a destrukció, a destrukció előkészítése és az én egész működésemet a kereszténység és a magyarság elleni gyűlölet vezette. Azt hiszem, ez oly súlyos támadás, amit a nemzetgyűlésen nem hagyhatok szó nélkül. A t. nemzetgyűlési képviselő úr ezt az állítását az idézésnek azzal a módjával támogatta, hogy 1901-1902-ön kezdve nagy ugrásokkal és 1913-on folytatva, egyes beszédekből kiszakított részleteket, amely idézésnek módja szerint bizonyították egykor, hogy a zsoldár tagadja Isten létezését, hogy nincs Isten, mert ez bent van a zsoldárokból, csak a folytatást kell elhagyni; mondja a gonosz szívében. Körülbelül az idézésnek ezt a módját volt kegyes a t. képviselő úr velem szemben alkalmazni.

A t. képviselő urat én tulajdonképen azokért az idézetekért és állításokért, amiket rólam kockáztatott meg, nem is hibáztatom. Egészen szembetűnő, hogy az adatokat valakitől készen kapta, hiszen ő maga is beszédének további folyamán azt mondja, hogy bizonyos dolgokkal nem jöhetett tisztába, ezeket mondják, ezeket beszélik, és ezekre nézve kért tőlem utólag egy, valamikor volt miniszterhez intézett interpellációban most feleletet. Ugyan nem szokás volt minisztereket interpellálni, de a feleleteket, minthogy kérdéseit az ország színe előtt intézte hozzám, kénytelen leszek megadni. Csak arra kívánom azonban elsősorban figyelemztetni a t. képviselő urat, hogy az én működésem a politikában évtizedekre visszamenőleg nem izolált személyi működés volt. Az én működésem évtizedekre visszamenőleg egy ellenzéki koalícióban eltöltött működés volt. És ha a t. nemzetgyűlési képviselő úr, midőn azt mondja rólam, hogy engem a kereszténység és a magyarság iránti gyűlölet vezett, azt hiszi, hogy ezzel engem támadott, téved.

Ha körülnézett volna a saját pártjában és ott látta volna pártjának elnökét, Andrássy Gyula grófot, ott látta volna pártjának tagjait, Huszár Károlyt, ott látta volna azt, aki akkor nem elnökölt, Rakovszky István igen tisztelt elnökünket, ott látta volna az Ébredők elnökét, Szmrecsányi György képviselő urat, Beniczky Ödönt és a többieket, kik a régi néppárt tagjai voltak akkor, elsősorban hozzájuk kellett volna intézni azt a kérdést, hogy a kereszténység és magyarság ily ádáz ellenségével éveken keresztül, évtizedekre visszamenőleg, miként folytathattak le közös politikai küzdelmeket.

A t. képviselő úr nem ismerheti az én működésemet, és azt nem kísérhette figyelemmel. S hiába akarja velem elhitetni, hogy plutarchoszi életrajzi adatait gyöngyösi kontemplatív működésében gyűjtötte össze, ismétlem, ezt csak valami Anonymus Belae regis Nótáriustól kaphatta kézhez, mert ha ismerte, tudnia kellene, hogy én 1905-ben a szövetség ellenzék vezérlőbizottságának tagja voltam azokkal a férfakkal együtt, akiket főlemlíttem, ezenkívül Apponyi Albert gróffal, nem szólva arról, akit a halál már elszólított sorainkból: Kossuth Ferencről.

A tisztelt képviselő úr akkor tudná, hogy az 1905 évi fővárosi választáson, amely alkalommal az ellenzék számára a fővárosban csak az én mandátumom maradt meg, úgy folyt le, hogy ennél a választásnál az én választóimhoz szóltak Rakovszky István, Apponyi Albert, Zichy Aladár és Kossuth Ferenc. Ha én a kereszténység és magyarság ily ádáz ellensége voltam, valóban súlyos bünt követtek el ezek a férfiak, mert a helyett, hogy megakadályozták volna, hogy ilyen kártékony ember

visszakerüljön a képviselőházba, azt még az ő erős egyéniségük latbatetésével erősítették.

Tisztelt Nemzetgyűlés! Annyira destruktív voltam, annyira gyűlöljője a magyarságnak és a magyar alkotmányosságnak, hogy éppen abban az időben, amikor a darabontkormány az általános választói jog kivetett jelszavával akart üszköt dobni közénk, az alkotmányosságnak, a nemzeti követeléseknek eszméjét ki akarta játszani a demokrácia odavetett ígéjével, akkor én, bár ez a lelki meghasonlás fájdalmas volt számomra, habozás nélkül mentem azokkal, akik a demokráciát csak nemzeti talajon és nemzeti úton tartják megvalósíthatónak és szemben álltam itt Budapesten, a legveszélyesebb területen a darabontkormánnyal, szemben álltam a szociáldemokratákkal, szemben álltam a radikálisokkal, és kétségkívül az én destruktív működésem jutalma volt az, hogy belőttek akkor a szerkesztőségem ablakán. Ha olyan szorgalmas gyűjtője a t. képviselő úr az adatoknak, akkor ezeket az adatokat nagyon könnyen felfedezheti, az összes lapokban meg volt írva a dolog annakidején.

Destruktív működésemet én tovább folytattam. 1912-ben ugyanez volt a helyzet. 1912-ben az ügynevezett rezolúciós politika mellé állottam, ismét szemben azokkal, akik a rezolúciós politika, a magyar hadsereg politikájával szemben újra ki akarták hegyezni a demokrácia követeléseit, s akkor történt, – mert én nem vettem részt ebben a mozgalomban és obstrukcióban, – hogy egy népgyűlésen a Múzeum lépcsőjén Jászi Oszkár, akit mint tekintélyt idézett a t. képviselő úr velem szemben, nekem, mint árulónak, nyakravalót ígért, kétségtelenül azért, mert a magyarságot gyűlöltem, kétségtelenül azért, mert én a fölforgatás politikáját hirdetem. S akkor megisméltődött ugyanaz, ami a darabontkorszakban, de most változatosságból nem a szerkesztőségem, hanem a lakásom előtt; ott dördült el egy sortűz. A szorgalmas gyűjtő, Plutarchos, ezeket az adatokat is megtalálhatja a sajtóban.

Azt mondja a t. képviselő úr, hogy én a magyar történelem szellemét állítottam mindig pellengérré és a magyar történelmet akartam kisebbiteni, hogy a magyar história kultuszát akartam leszállítani.

Ezzel szemben, t. Nemzetgyűlés, az a valóság, hogy olyan férfú mellett töltöttem el ifjúságomat, mint Eötvös Károly, tanítványának tartottam magam minden téren, aki maga a magyar szellemnek, a magyar észnek, a magyar törvénytudásnak és a magyar történelemtudásnak mintaképe volt. S egész műveltségem, minden tudásom nem volt soha más, mint a magyar jogban és magyar történelemben való tudás és jártasság. Ezzel szemben, hogy én a magyar karaktert mennyire gyaláztam és a magyar történelmet mennyire igyekeztem leszállítani, hivatkozhatom a Désy-Lukács-perre, – talán erről is hallott valamit a képviselő úr, – hivatkozhatom arra, hogy abban a perben, amelynek ismertetéséhez Andrassy Gyula gróf irt előszót, – s csak azért nem olvasom fel azt, amit ő rólam irt, mert hivalkodásnak tartanám ennek felolvasását, – ismétlem, e perben is, – és ezt átadhatom majd a képviselő úrnak eredetiben, nem pedig kiszakított mondatokban, – én úgy gyaláztam a magyar jellemet, hogy beszédemben és nyomtatásban megjelent védőbeszédemben a következőket mondtam (*Olvassa*): „Az a kérdés, mit akarunk csinálni ebből az országból. Akarjuk-e helyreállítani azt a régi magyar jellemet, amelynek egyik képviselője Désy Zoltán, a vádlott, azt a régi magyar becsületet, amely a közélet következtében elpusztult, vagyonilag tönkrement családok egész sorozatát mutatja fel, mert amint őseink

elvérezték a múltban a harctéren, elvéreznék ők most vagyonukkal a panamáknak miatt, mert helyt kell állniok az erkölcstelenül megvásárolt választókkal szemben a maguk vagyonának igénybevételével. Hát akarjuk-e, hogy ez a becsületes magyar jellem és erkölcs támadjon fel újraf? Hogy végre itt a közéletben való részvétel ismét nobile officium legyen, a „noblesse oblige” alapján éljünk mi közéletet és kiverjünk mindenkit a közéletből, aki ott mást keres, mint áldozatot, vagy aki ott keresni mer.”?

Hát ez a magyar jellem gyalázása, ez a lélek élt bennem; így gyaláztam én a magyar jellemet és ilyen gyűlölet élt bennem a magyarság ellen.

Kuna P. András: Egyszer mondta, hogy kulturbestiák a magyar tanárok.

Vázsonyi Vilmos: Azt a jó, áldott kulturbestiát a régi képviselőházban már annyiszor elintéztem. De hogy végre is megértse a t. nemzetgyűlés, hogyha ki akarjuk ásni ezeket a régi, elásott bestiákat, tehát miről volt szó! Én beszédet tartottam, hogy a történelem oktatása 1902-ben helytelen, egyoldalúságában csak a hadvezérek kultuszát terjeszti, nem pedig azokét, akik egyéb kulturális tereken működnek és akik alkotásokkal gyarapítják nemzetüket. Mert talán a t. közbeszóló képviselő úr elhiszi nekem, hogy azok, akik feltalálnak az emberiség javára valamit, ami által előrehaladunk, a tudósok és alkotók éppen úgy megérdemlik, hogy az ő nevüket megismerjék és tanítsák az ő példájukat, miként megérdemlik azt a hadvezérek. Erről volt szó és semmi egyébről.

T. Nemzetgyűlés! A t. képviselő úr szememre hányta azt is, hogy én igen keményöklű vagyok az ellenfelekkel szemben, szememre hányja az „eltiprom” jelszót. Hát ez a legkomikusabb, mert én ezt a kifejezést igazságügyminiszter koromban a bolsevikiekkel szemben alkalmaztam beszédemben és éppen az volt a kijelentésem, hogy én a sajtóban a bolsevizmus minden megnyilatkozását, – amint beszédemben idéztem is, – kíméletlenül elfojtani és összetiporni igyekszem.

Hogy én mennyire voltam destruktív, t. nemzetgyűlés, hát erre átadhatok a t. képviselő úrnak eredetiben, – gyűjteményét majd gyára* pítsa ezzel – egy példányt a forradalmi napokban megjelent lapok közül. Itt van a kezemben a „Pesti Napló” 1918 október 25-iki száma, ahol „destruktív működésem” megkoszorúzásául nagy betűkkel nyomtatva a következőket olvashatja (*Olvassa*): „A demokratikus ifjúság egyhangúan Károlyi mellé csoportosul és az ifjúság soraiban elsőnek a galileisták. Feltámadt ugyanis a Galilei-kör, amelybe tavaly Vázsonyi inkvizitórius keze, az ostoba és kegyetlen eltaposom-politika, vélte belefajthatni az eleven életet.” íme, az én „destruktív működésem” megkoszorúzása.

A folytatást „destruktív működésem” jutalmául ugyanezen számban olvashatja a képviselő úr, amely így hangzik (*Olvassa*): „Felmerült az a terv is, hogy egy Hadik-Apponyi-féle kombináció egyszerűen sajátítsa ki Károlyiék és Jásziék programját. Az ötletes kis terv állítólag Vázsonyitól ered, akinek klinikailag érdekes észjárása most azt sugallja; hogy az új márciusi időkben kamarillát játsszék. Vázsonyi akar – a 48-as ellenforradalmi példát utánozva, – az új Zsófia főhercegasszony lenni és a cenzúra bukásakor újra aktív szerepre vágyik a háború legbornírtabb cenzora, Vázsonyi.”

Íme, ilyen elismeréssel, koszorúzással siettek felém, kétségtelenül

azért, mert működésem nem volt egyéb az egész idő alatt, mint a destrukciónak előkészítése.

T. Nemzetgyűlés! A képviselő úr azonban velem szemben kérdéseket állít fel és állításokat kockáztat meg. Azt mondja a képviselő úr, – megszereztem már a beszédének szószerinti feljegyzését, – hogy én körülvettem magamat a minisztériumban destruktív elemekkel. S itt felemlíti ezek között a következőket: „Friedmann Ernő, aki egyetemi tanár léteére nem adhat elő az egyetemen, a forradalomban tanúsított magatartása miatt”.

Én nem tudom, hogy ez mennyiben áll, vagy nem, amit a képviselő úr itt mond a megnevezett tanár úrról; csak egyben téved: abban, hogy Friedmann Ernő egyetemi tanár úr sohasem volt alattam az igazságügy-minisztériumba beosztva. Ezen csekély tévedéstől eltekintve, egyébként igaza lehet. Sohasem volt Friedmann Ernő tanár úr alattam az igazságügy-minisztérium tagja. Tagja volt a minisztériumnak Balogh Jenő idejében, amint tagja volt a közoktatásügyi minisztériumnak is Balogh Jenő volt miniszter úr idejében, és később, – ha nem csalódom, Hadik János alatt, – a közlekedési minisztériumban volt alkalmazva, mindeütt tehát, csak nálam nem.

Azt mondja tovább a képviselő úr, hogy én alkalmaztam, magamhoz vettem a zsidó Czóbel Ernőt és Bolgár Eleket, akik Kun Béla bécsi követi voltak. Itt igazán kétségbe vagyok esve, miután én ezeket az urakat nem ismerem, soha életemben nem láttam őket, s nemcsak hogy nem voltak soha a minisztériumban alkalmazva, de nem volt ebben az életben hozzájuk szerencsém.

S minthogy én a bolsevizmus ideje alatt nem voltam Magyarországon, ezek az urak számomra örökre idegenek maradtak, mert azt hiszem, nem is lehet már hozzájuk szerencsém. S ez a Czóbel Ernő és Bolgár Elek úr, a képviselő úr adatbeszerzője szerint, aki beugratta ebbe a felszólalásba, az én minisztériumomban volt alkalmazva.

Ilyenek az ő adatai. Már most azonban ő további alkalmazottakról beszél, így arról a kikeresztelkedett Gönczy Jenőről, „akinek Vázsonyiék adományoztattak Ferenc József rendet” stb. s akit én alkalmaztam. Erre nézve vagyok bátor a következőket kijelenteni. Voltam igazságügy-miniszter és voltam később választójogi miniszter. Mint igazságügy-miniszter egyetlen régi tisztviselőt el nem bocsátottam, egyetlen új tisztviselőt nem alkalmaztam. Ennek következtében, ha vannak tisztviselők, akik a t. képviselő úrnak nem tetszenek, nem tehetek róla, mert egyik sem volt általam alkalmazott tisztviselő; én azt a státust már ott találtam és respektáltam.

Rassay Károly tagja volt a minisztériumnak . . .

Rassay Károly: Rassay Gyula!

Vázsonyi Vilmos: . . . igen, a képviselő úr öccse, Rassay Gyula volt az, aki egy fiatal, kitűnő kodifikátor volt, aki a választójogi minisztériumban alkalmazva volt, akit azért osztattam be magamhoz, mert dacára fiatalságának, elsőrangú kodifikátor volt, aki a választójogi törvényjavaslat legnagyobb részét szakaszokba szedte.

Én nem alkalmaztam új embert és nem távolítottam el senkit. Mindenki tudja, hogy az új miniszter elnöki tanácsosát és személyi titkárát rendszeren maga választja meg (*Úgy van! balféll!*), mivel ezek a legszemélyesebb, legbizalmasabb állások. Én ezt sem tettem. Én az elődömnök, Balogh Jenőnek, akinek a személyét végtelenül tiszteltem min-

dig, habár politikailag ellentétes állásponton voltam vele szemben, tiszteltem, mint meggyőződéses embert és tiszteltem, mint puritán embert, mint tudóst, a választását mindenben magamévá tettem. Meghagytam a régi helyén az elnöki tanácsost és az elnöki titkárt.

Az elnöki tanácsosom Nádosy Imre volt, a jelenlegi főkapitány, destruktör kétségtelenül, – (*Derülség a baloldalon.*) és a titkárom Ghiczy volt, aki azóta, azt hiszem, miniszteri tanácsossá avanzsált már a következő minisztérium alatt. Ha tehát nekem az igazságügyminisztériumban destruktóri működésem volt, akkor ebben a jelenlegi állami rendnek egyik főtámasza, Nádosy Imre, akire szintén mindig a legnagyobb becsüléssel emlékszem vissza, a legnagyobb mértékben támogattott, mert, mondhatom, közöttünk a viszony egészen zavartalan volt aa utolsó pillanatig.

Ennyit tehát az igazságügyminisztériumról. Ott találtam mindenkit.

A választójogi minisztérium nem volt önálló minisztérium, annak kis költségvetése volt, oda tehát át dirigáltak más minisztériumokból erőket. Államtitkár volt Némethy Károly, aki a belügyből jött. Némethy mellett volt egy miniszteri tanácsos, akinek a nevét e percben nemi tudom. (*Egy hang balfelől: Mihályffy!*) Igen, Mihályffy miniszteri tanácsos úr, aki be volt osztva a választójogi minisztériumba. Be volt továbbá oda osztva a vallás- és közoktatásügyi minisztériumból Gönczy Jenő, akinek ő a szemére hányja, hogy harminc-negyven évvel előbb kikeresztelkedett. Nem tudom, hogy ez mennyiben bűn ott, ahol a megtért bűnösöket, azt hiszem, nagy örömmel kell fogadni. (*Derülség balfelől.*)

Gönczy Jenő igen képzett, kiváló tisztviselő volt; hogy később mit tett, mit nem tett, nem tudom, de nem vagyok érte felelős, mert hogy a forradalom és a bolsevizmus a karaktereket miként változtatta meg, minthogy akkor nem voltam itthon és semmi közöm ezekhez a dolgokhoz nincs, ezért talán nem vagyok köteles a felelősséget vállalni. Ezek vannak benn a minisztériumban; az igazságügyminisztériumból pedig megkapom azokat, akiket ott nélkülözni lehet, mert hiszen nekem össze kellett koldulnom a tisztviselőimet; megkaptam Spur Endre törvényszéki bírót, Bassay Gyula miniszteri segédtitkárt, Lengyel Aurél büntetőjogi kodifikátort, aki elődömnek legkedvesebb embere volt, . . .

Rassay Károly: Úgy van!

Vázsonyi Vilmos: . . . akit ő hozott a minisztériumba és rendkívüli módon, többszörösen, – egy esztendőben kétszer, – ő léptetett elő, továbbá Balogh Elemért, tehát mindazokat, akiket ott találtam már, és Sziller Pétert titkáromnak vettem és bizonyos Zilahy László nevű segédtitkárt vagy jegyzőt, akit a képviselő úr felemlít.

A dolog így volt, hogy két tehetséges fiatalember volt ott titkárom; az egyik Sziller Péter és a másik Zilahy László.

Rassay Károly: Sziller nem volt zsidó!

Vázsonyi Vilmos: A képviselő úr meg fogja mindjárt hallani, hogy micsoda. Én mindkettővel nagyon nagyon voltam elégedve, mert nagyon kedves, derék, képzett emberek voltak abban az időben. Közbejön a forradalom és a bolsevizmus, s egyszerre hallom, hogy milyen hatással van a dolog az egyikre és milyen hatással a másikra. Zilahy kommunista lesz. és Sziller vele szemben az Ébredők egyik vezére. Én tehát éppúgy felelős vagyok azért, hogy Sziller Péter az Ébredők vezére Balassagyarmaton, mint azért, hogy Zilahy kommunistavezér, mert a kommunistákkal nem vagyok valami közeli viszonyban, akkor talán még közelebbi viszonyban-

va­gyok az Ébredőkkel. *(Derültség.)* Va­gy tessék akkor nekem érde­mül feljegyezni az én könyvvitelemen javamra Sziller Péternek az ébredé­­sét, ha nekem Zilahy László kommunistavolta hátrányomra esik. *(Derültség.)*

Draxler János: Nagy­on derék ember az a Sziller Péter!

Vázsonyi Vilmos: Igen, nagy­on derék embernek ismertem és ho­gy telje­sen meg legyen elégedve velem a képviselő úr, kijelentem, ho­gy Sziller Péter volt az, aki sokkal közelebb állt hozzám, aki minden uta­zá­somkor velem jött, aki családom körében is mindig velem volt és ho­gy ő lett ébredő, ezt, úgy látszik, én fejlesz­tettem ki benne. *(Derültség.)*

Rassay Károly: Zilahy csak a nők választójogát csinálta!

Vázsonyi Vilmos: Azt hiszem, ho­gy ha megkérdezné tőle, ébredése da­cára, rólam nem fog rosszat mondani. *(Derültség.)*

De itt ugyanezen témával kap­csolatban felhozta a tisztelt képviselő úr azt, ho­gy feleljek bizonyos kérdésekre. Igaz-e az, ho­gy én igazságügy­miniszterségem alatt kiadtam egy titkos ren­deletet a hadiszállítók érde­kében? Kijelentem, ho­gy nem igaz. Nem adtam ki ilyen ren­deletet. Ezt a rágalmat a múlt országgyűlésen már nyilvánosan megcáfoltam és már akkor tisztába hoztam ezt a kérdést.

Volt Magyarországon harmincezer úgynevezett csatalopás, Erdélyben elhagyott fálvakban, elhagyott területeken a román betörés alkalmával, mikor a fálvakat elhagyta a magyar államnak minden hivatalos képvisel­te és ott őrizet nélkül maradtak bútorok, házak, állatok, egyesek ezeket magukhoz vették őrizet céljából, ho­gy ne kerüljenek az ellenség kezébe és megtartották, va­gy kellő időben át nem szolgáltat­ták; felállították ezt a fikciót és ezeket kezdték üldözni, ügyészi detachement-ok mentek Erdélybe és harmincezer ilyen ügyet csináltak. Engem József-királyi herceg részéről figyelmeztettek ezekre. Magyarokról, székelyekről, románokról volt szó, a felvidéken pedig Máramarosban ruténekről és mintho­gy már egész csomó ember el volt ítélve, ezeket kieresztettem, a többi ellen beszüntettem az eljárást, az elítélteknek pedig királyi kegyel­met eszközöltem ki, amelyet már utódom, Töry Gusztáv effektuált.

Huszár Károly: A hadsere­gparancsnokság kérte!

Vázsonyi Vilmos: *Úgy van!*

Rassay Károly: De a józan ész is diktálta.

Vázsonyi Vilmos: Én szigorúbb voltam a hadseregszállítókkal szemben bizonyos körülménynél fogva, mint bárki is.

Itt közbeszólt egy képviselő úr: Strasserné! Akkor Meskó képviselő úr is jelen volt, akit most fájdalommal nélkülözök, aki jelen volt a régi Házban is, midőn ezt a Strasserné-dolgot már egyszer szerencsém volt elintézni. Ez a Strasserné egy hadiszállítónő volt, aki a nagyvárad­i fogházban megbetegedett, heptikus nő volt, büntetésének egy részét már leülte és ekkor én éppúgy hallottam a Strasserné kibocsátását, mint bárki más egy napon, mert ezen ügyeket, – mintho­gy a választójoggal voltam elfoglalva egyfelől, a cenzúrával másfelől, – nem én intéztem, hanem egy nagy destruktor volt mellettem, Sebess Dénes államtitkár és ő intézte ezeket az ügyeket. Sebess Dénes úr annak idején Hírlapilag is nyilatko­zott erről. En szemrehányást is tettem neki akkor bensőleg, – hisz ma már beszélhetünk a dologról, – ho­gy miért hoz engem ilyen ferde hely­zetbe, ha igazságos is a dolog. Strassernét ő bocsátotta ki a nélkül, ho­gy az akta bármikor előttem lett volna. Joga volt hozzá és az emberiség szempontjából helyesen cselekedett, mert büntetésének egy részét már

kitöltötte, beteg volt és senki sem tartozik a börtönben meghalni. A szabadságvesztés büntetéshez ez nem tartozik. Ezen Strasserné-ügyet elintézetem egyszer már nyilvánosan a Házban és most újra felmelegítették.

Csodálom, hogy Meskó képviselő úr, aki annak idején nagyon kíváncsi volt arra, hogy én ezen ügyre mit felelek, most megint végighallgatta itt a Strassernét a nélkül, hogy köszöntötte volna ezen régi ismerőst, a Strasserné-ügyet és megmondotta volna, hogy már a Strassernéhez volt egyszer szerencsém és felvilágosította volna azokat a képviselőtársait, akik a régi képviselőháznak nem voltak még tagjai.

T. Nemzetgyűlés! Azt mondja rólam a képviselő úr, hogy én megírtam a bíróságokat zsidókkal. Nem igaz, kérem, de ha a t. képviselő úr állítja, hát bizonyítsa. Kérdéseket ilyen gyanúsító módon feltenni nagyon könnyű. Ismét forduljon elnöki tanácsomhoz felvilágosításért, ott vannak az igazságügyminisztériumban az akták, ezekből és a hivatalos lapból szerezzén magának felvilágosítást erre vonatkozólag.

Ezt mondta és midőn itt a képviselő úr szólt, elhangzott egy közbeszólás is, mintha az én destruktív működésem bizonyítására boldog emlékü Tisza István grófra is lehetne hivatkozni. Én itt ismét gazdagítani fogom a t. képviselő úr aktatárát, azonban eredetivel, nem pedig kiszakított mondatokkal.

Eredetiben át fogom majd adni neki a választójogi bizottság tárgyalásainak hivatalos kiadványát, amelyben megtalálja annak 277. oldalán Tisza István gróf felszólalását, 1918 március 18-án, amelyben rólam is szól, aki mindenkor ellenfele voltam, és elismerem, néha keményen támadtam, de aki olyan kemény férfiú volt, mint Tisza István gróf, az sebeket osztott és sebeket kapott a csatában; ez a politikai harc következménye. Én nemcsak Andrássy Gyula grófra és azokra a férfiakra hivatkozom, akikkel együtt harcoltunk, hivatkozhatom Tisza István gróf szavaira is, aki ellen harcoltam egész életemben és a választójog terén is, aki azt mondotta rólam (*Olvassa*): „A t. igazságügyminiszter urban a radikalizmusig menő szabadságszeretetet és a szabadelvű haladás iránti szeretet nagyon erős nemzeti érzéssel egyesül, hisz ezt az igazságügyminiszter úr nem tagadta meg egész politikai karrierje alatt.” Ez volt nemes érzésű politikai ellenfelem véleménye rólam.

T. Nemzetgyűlés! Midőn itt erre hivatkozom, kötelességem az ország színe előtt elmondani azt, hogy mielőtt Tisza István gróf rólam így nyilatkozott volna, azon rettenetes személyes harcok és kemény ütközetek után, amelyeket mi ellene vívtunk a Désy-pertől kezdve a margitszigeti ügyön keresztül s amelyekben én a legtevékenyebben résztvettem, midőn először találkoztam Tisza István gróffal, aki hazafias kötelességből a választójog kérdésében velem tanácskozni óhajtott Wekerle Sándor akkori miniszterelnöknél, közöttünk olyan feszült volt a viszony, hogy egyáltalában semmiféle személyes érintkezés addig nem volt közöttünk, akkor, habár tőlem soha boldogemlékü Tisza István gróf elégtételt azokért, amiket a harcokban ellene mondtam, nem kért, én spontán, a nélkül, hogy bárki kért volna erre, mielőtt megkezdtük tanácskozásunkat, azzal kezdetem meg a beszélgetést, hogy engedje meg, hogy miután mi a hazának egy nagy ügyéről beszélünk egymással, elsősorban kijelentsem, hogy mindazt, ami bántót mondtam én róla a politikai életben, tekintse az ország jelenlegi helyzetében olyannak, mint ami meg nem történt és engedje meg, hogy kijelentsem, hogy sajnálom, hogy őt valaha az életben megbántottam. Tisza István gróf pedig olyan nobilis volt, hogy soha ezen

nyilatkozatomat meghitt barátaival sem közölte. Azok is azután tőlem tudták meg és ha valaki kíváncsi arra, hogy mi történt köztem és Tisza István gróf között, intim barátaitól megtudhatja.

Ezek után tehát azt, amit én boldog emlékü Tisza István grófról mondtam és mások is mondtak a harcban, s azt, amit ő mondott mirőlünk, ne tekintsék ma úgy, hogy ezeket újra kifényesítsük, újra felhasználjuk. Nekem megvan a boldog elégtételeam ama tragikus sors után, amely Tisza István grófnak osztályrészül jutott, hogy mindazt a keserőséget, mindazt a bánatmat, amit esetleg tőlem életében elszenvedhetett, a nyilatkozatomban előtte szemtől-szemben jóvá tettem.

T. Nemzetgyűlés! Azt mondotta tovább rólam a t. nemzetgyűlési képviselő úr, hogy nekem kötelességem volna a vezeklés. Hát én nem tudom ezek után, hogy miért vezekeljek. Vezekeljek azért, mert én a fedélzeten maradtam a forradalom előtti harcban az utolsó pillanatig, mikor a hajó már süllyedni kezdett! Vezekeljek azért, mert nekem a gyűlölet elől el kellett innen menekülnöm az országból, és mert én nem kerestem a tranzigálást, nem kerestem a békét és nem engedtem magamat Károlyi Mihály gróf diadalszekeréhez hozzákötetni?

Ezért vezekeljek? Vezekeljek azért, mert én a bolsevizmus veszedelmétől óvtam ezt az országot akkor, amikor ezt még az én külön bogaramnak tartották? Vezekeljek azért, hogy távol maradtam Magyarországtól, csak azért, mert nem akartam megalkudni! Vezekeljek azért, mert emiatt egy egész emberéletnek minden vagyoni eredménye számomra elpusztult? Nem! Ezért nekem nincs kedvem vezekelni. Nincs semmi vezekelnivalóm. Ha vezeklésről van szó, akkor én megbízom a t. képviselő úrnak igazságszeretetében és nemességében, – én nem kérek tőle vezeklést, de ha ő működésemet igazán objektíve fogja bírálni, akkor be fogja ismerni, hogy rólam egészen helytelen véleményt alkotott magának. Éppoly helytelen véleményt alkotott rólam, amint – úgy látszik, – helytelen véleményt alkotott az ótestamentomról, amelyben ő nem talál egyebet, csak azt a mondást, hogy: „szemét-szemért, fogat-fogért”. Pedig az ótestamentumiak vannak még más mondásai is, többek között például az a kis mondás: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”.

Scholtz Ödön: A zsidókra vonatkoztatja. (*Mozgás.*)

Vázsonyi Vilmos: Ezt ön mondja.

Huber János: Ez így van!

Vázsonyi Vilmos: Azonkívül az a mondás, hogy: szeressétek az idegent, – ezt is arra vonatkoztatja?

Huber János: A talmud hogy magyarázza?

Vázsonyi Vilmos: „Ne légy bosszúálló, haragtartó és ne gyűlöld a testvéreidet szívedben.” – Ez mind az ótestamentomban van. Salamon példabeszédeiben pedig az van: „Ha éhes a te ellenséged, adj neki enni, ha szomjas, adj neki inni”. Ez a gyűlölet szintén benne van az ótestamentomban.

A t. képviselő úr rossz néven vette tőlem, hogy én beszédem minden mondatában külön-külön nem beszéltem a zsidókérdésről. Nem. Nem beszéltem róla. Miután a miniszterelnök úr a jogegyenlőséget hirdette, uem volt szükség, hogy erről beszéljek. Neki azonban, aki a zsidókérdésről úgy nyilatkozott, miként a beszédében nyilatkozott, és ezzel kapcsolatban támadott engem, emlékezetébe akarom idézni azt, hogy Gyöngyös piacán a bolsevizmus idején május első napjaiban egy üvegkereskedő-zsidót, Welt Ignácot, mint ellenforradalmárt, felakasztottak. Tehát úgy

látszik, nem minden zsidó bolsevista. Rólam ugyan már elmondotta, hogy nem vagyok bolsevista . . .

Scholtz Ödön: Tehát ketten nem voltak azok.

Vázsonyi Vilmos: ... de legalább én a paradicsomig visszamenőleg felelős vagyok a destrukcióért. És ezenkívül a t. képviselő úr, akiről elismerem, hogy elszánt ellenforradalmár volt és kezdettől fogva küzdött a felforgató irányzat ellen és emiatt az elsők között volt, akit letartóztattak, – emlékezhetik arra is, hogy a gyöngyösi rabbi vezetése alatt zsidók jöttek Pestre könyörögni azért, hogy a gyöngyösi katolikus papot eresszék ki a fogházból. Én tehát kérem őt, hogy ezekre emlékezve, így alkalmazza a „szemét-szemért, fogat-fogért” ótestamentumi ígét. (*Tetés és a baloldalon.*)

V.

A rendnek és a szabadságnak vagyok a katonája

– 1921 június 2. –

A támadások után, amelyek Vázsonyit érték, a nemzetgyűlés május 31-iki ülésén *Andrássy Gyula* gróf, akkor a nemzeti keresztény egyesülés pártjának elnöke, mondott nagyobb beszédet és ebben a beszédében foglalkozót Vázsonyi személyével is.

– Vázsonyi t. képviselő úrról elismerem – mondotta, – hogy a legnagyobb hazafias bátorsággal küzdött akkor, a veszély percében, a nemzeti irányzat mellett és küzdött a felfordulás ellen. Akkor, amikor itt felforgató irányzatok voltak, ő a helyén maradt, kiállott a bástyára és fölvette a küzdelmet.

Vázsonyi az ellene intézett különböző támadásoknak a *józsefvárosi nemzeti demokrata polgári párt* ünnepi vacsoráján, június 2-án, válaszolt. Beszédében ezúttal is kitért azokra a feladatokra, amelyek a demokrácia előtt állanak, egyúttal újból megvédte a zsidóságot a folytonos támadások ellen. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Sok szeretettel köszöntöm önöket, igen tisztelt barátaim, azért a ragaszkodásért, azért a szeretetért, amelyben engem az élet legnehezebb óráiban és napjaiban – és hozzátehetem: éveiben – mindenkor részesítettek. Dicsőséges emléke lesz az önök hősiesség kitaratása és szívóssága mindenkor Budapest történetének és polgári önértékének. Nekem pedig legnagyobb vigasztalásom és legszebb emlékem az a törhetetlen ragaszkodás és példátlan hűség, amellyel irántam viseltetek akkor is, amikor küzdelmeiknek nem lehettem részese és amikor távol hazántól kellett lemorzsolnom napjaimat.

Igen tisztelt uraim! A mi pártunknak mindig az volt a súlyos rendeltetése, hogy a végletek harcában kellett képviselnie az igazságot. Mi kezdettől fogva azt a tant vallottuk, hogy a demokrácia ígét a nemzeti eszmétől elválasztani nem tudjuk és nem akarjuk. Kezdetől fogva vallottuk azt is, hogy egyaránt ellenségei vagyunk a felforgatásnak és a reakciónak, mert a történelemből megtanultuk azt, hogy a felforgatás reakciót eredményez, a reakció pedig az örökös körforgásban újra felforgatást teremt. Mert ez volt a felfogásunk kezdettől fogva, mindenkor kihívtuk a végletek gyűlöletét. Mert nemzeti alapon maradtunk, gyanakodva nézték a mi politikánkat azok, akik nemzeti alapra helyezkedni

nem akartak. Mert a felforgatás ellen küzdöttünk, reakcionáriusoknak tartottak minket azok, akik a felforgatás útján akarták a demokráciát győzelmes rendszerré emelni. Mert meg nem alkuvó demokraták voltunk, akik a békés munka, a szerves fejlődés útján akartuk a demokráciát meggyökereztetni, azért felforgatót láttak bennünk minden idők reakcionáriusai.

Súlyos, nehéz helyzete volt tehát a mi maroknyi csoportunknak. Mindenki bennünk látta az akadályt. Mindkét véglet minket akart első-sorban összezúzni. A reakció azért, mert bennünk, akik a kormányképes, fejlődésképes demokráciának tanait hirdettük, látta a reakció legveszedelmesebb ellenségét; a felforgatás pedig azért, mert ugyancsak a mi békés, szerves fejlődést hirdető demokratikus hitvallásunkban látta a maga felforgató törekvéseinek legnagyobb akadályát.

Ha visszaemlékeznek önök a forradalmat közvetlenül megelőző időkre, akkor azt a sajtószerűséget kell megállapítaniok, hogy én két gyűlés központjában álltam, amidőn képviseltem egyfelől a demokratikus választójogot, másfelől a felforgató törekvések ellen kérlelhetetlenül fellépő államhatalmat; egyfelől gyűlölködve, elsősorban engem akartak megbuktatni azok, akik a demokratikus választójognak ellenségei voltak, másfelől pokoli kárörömmel és elégtétellel vették tudomásul az én elbuktatásomat azok, akik az én demokratikus választójogomban, melyet azonban én gyakorlatilag a kemény kormányzatnak az életbeléptetésével akartam párosítani, akadályt láttak.

Sokszor elmélkedtem azon, hogy végzetem volt nemcsak nekem, de végzete volt az országnak, hogy én miniszterré lettem. Vajha ez a sors soha nem ért volna.

Mert erre visszaemlékeztem, azért tettem hannibáli esküt, hogy soha többé más hatalmat gyakorolni nem akarok ebben az országban, csak annyit, amennyit erkölcsi és szellemi erővel a lelkeken, a kedélyeken, az elméken gyakorolni lehet.

Mert részese lettem a hatalomnak és mert azzal a felelősségérzettel, amelyet a hatalom gyakorlása megkövetel, súlyos és veszélyes időkben, idegeimnek minden szálával megérezve szeizmográf szerűen az elkövetkező földrengést, meg akartam előzni a veszedelmet és el akartam azt háritani, azért napról-napra rendszeres hajszával mindazt a népszerűséget, mindazt az erőt, amelyet egy egész életen keresztül szereztem magamnak, aláásták, elporlasztották és tönkretették, úgy hogy a veszedelem pillanatában én már minden erőmtől megfosztva álltam itt és nem tudtam a tömegekkel szemben azt az erkölcsi és szellemi erőt képviselni, amelyet hatalom nélkül és miniszterségem előzményei nélkül gyakorolhattam volna. És Istenemre mondom, soha bizonyos urak ebben a fővárosban nem nyithatták volna ki a szájukat, soha bizonyos forradalmi nagyságok nem végezték volna el azt, amit elvégeztek, ha nem jutott volna nekem szomorú osztályrészül az, hogy ezekben a nehéz időkben nekem kellett a hatalom egy részét gyakorolnom.

Ebben a harcban nekem el kellett buknom. Ezt a kettős ostromot, a reakció gyűlöletének lángoszlopát az egyik oldalon, a felforgató irány gyűlöletének lángoszlopát a másik oldalon, nálamnál sokkal különb, sokkal kiválóbb, erősebb és izmosabb képességek sem bírhatták volna ki. De ha nekem az jutott is osztályrészül, hogy midőn egy egész életet a demokrácia szolgálatában töltöttem, azon a napon, amikor azt mondták, hogy itt van a magyar népszabadság hajnalhasadása, nekem el kel-

lett mennem ebből az országból, – azért én azt a girondista lelkületet, mely megvolt bennem kora ifjúságomtól fogva, mely az élet tapasztalatai által bennem csak erősödött s melyet a sors semmiféle mostohaasága és csapása a lelkemből kitépni nem tudott, – ezt a girondista érületet megőrzöm utolsó lehelletemig. A végletek harcában soha a végletekhez csatlakozni nem fogok, mert én a reakciót és felforgatást ugyanegy dolognak tartom. A reakció a felforgatásról mondhatja, hogy demagógia, a felforgatás a másíkról mondhatja, hogy zsarnokság. Zsarnokok és felforgatók ők egyaránt és egy személyben, mert az erőszakot képviselik, mert nem a meggyőzésre, hanem a legyőzésre, nem az elmék és kedélyek felszabadítására, hanem azok lenyűgözésére építenek. Szabadságot hirdethet az egyik, a rend fentartását hirdetheti a másik, tombolva és őrjöngve, – másnap a szabadság hirdetője már csak új bilincsek kovácsolásával és csörtetésével tudja az ő külön szabadságát fentartani. És rendet hirdethet a másik, tombolva és őrjöngve, a maga tomboló és őrjöngő rendcsinálási törekvésével csendes, nyugodt embereket visszorongásba, az elégedetlenségbe és őrjöngő rendcsinálással megcsinálja az anarchiát.

Tisztelt barátaim! Ezért maradtam én mindig távol a végleteknél ettől a harctól és ha másodszor is meg kellett érnem életemnek nagy megjutalmaztatását, hogy a bolsevizmus bukása után ismét értéktelenné, feleslegessé váltam az országban, sőt az ittmaradásom veszedelmet jelentett volna azokra, akikért élek és dolgozom, vagy pedig súlyt és terhet; ha a bolsevizmus bukása után nekem, ki a bolsevizmus ellensége voltam s aki a bolsevizmus ellen harcoltam már akkor, amikor még Magyarországon dajkamesének tartották, hogy itt valaha bolsevizmus lehetne, – hát, tisztelt barátaim, ez sem változtatott a nézetemen és ma is hirdetem mindenei számára, akiben bizonyos események, amelyek – hála Istennek, – nagyrészt elmúltak, keserűséget, elégedetlenséget vagy gyűlölködést ébreszthetnének: ne csináljunk soha idegeinkkel politikát! Amint magánéletünkben sohasem az idegeinket és szenvedélyünket kérdezzük meg, amikor cselekszünk, a közéletben, a haza életében se csináljunk idegeinkkel, érzékenységünkkel, fájdalomunkkal, sebeinkkel politikát. Csináljunk politikát tisztult gondolkodással, nemes érzésekkel, felfelé emelkedve másoknak gyűlölködésén, és ha mi a magunk számára kívánjuk a szeretetet, ha mi hirdetjük, hogy a gyűlölet a haza legnagyobb ellensége, amely a hazának csak ártani tud, mert nem épít, csak rombol, nem alkot, csak felperzsel, akkor ezt a szeretetet mi, bármilyen legyen, magunk mindig őrizzük meg és mi magunk mindig a megegyezésnek, az érvelésnek, az igazságnak, higgadtságnak útján járunk és sohase legyen bennünk akkora keserűség és elégedetlenség, hogy mi, akik a békés munkának és szerves fejlődésnek emberei vagyunk, valaha is a felforgatás meredekére sodródjunk, mert erről a meredekről csak a lezuhanás lehet a mi osztályrészünk és lehet a haza osztályrésze.

Azt mondotta legutóbbi beszédében a miniszterelnök úr, hogy én ne féltsem az ő népszerűségüket, mert a népszerűség arra való, hogy azt lerakjuk veszedelmes pillanatokban a haza oltárára. Hát én nem is a kormány népszerűségét féltettem, amikor óvtam a kormányt attól, hogy a rendkívüli hatalomnak gyakorlását túlon túl igénybe vegye. Én nem a kormányt féltettem, hanem az országot attól, hogy katasztrófa politikások, akik a felforgatásra pályáznak, mert tudják, hogy a süllyesztőből másként újra kiemelkedni nem tudnak, fel fogják használni azt a

körülményt, hogy az ország tovább van a rendkívüli hatalomnak súlya alatt, mint az szükséges volna, én az országot féltettem attól, hogy itt ismét a végletek harcát idézzük fel. Sajnálám, ha az én- fájdalom - bevált jóstehetségem ismét süket fülekre találna. Sajnálám, mert hiszen a végletek harcában nekem egyénileg ismét nem lehetne más a sorsom, mint a kikapcsolódás az eseményekből, mert én, aki a vörös és fehér gyűlölet között szabályszerű ingamozgásokat végeztem, s aki mindkettőnek tüzetől kellett hogy féljek, megéreztem annak idején az eseményeket. Én ma is érzem ezeket és azért, mert bennem megvan az az érzék, hogy szeizmográfyszerűen megérezem távoli földrengéseknek mozgását is, éppen ezért tartok attól, hogy a rendcsinálásban való túlzás a felforgatók öröme és gyönyörűsége: a békés, szerves fejlődés, a nyugalom, a szeretet, a béke megkötése idebent az osztályok, felekezetek, vagy' ha úgy tetszik, a fajok és nemzetiségek között, ez pedig a felforgatók minden számítását keresztülhúzza. Mert ők csak a romokon élőskehetnek, ők az alkotásnak semmi hasznát nem veszik, ők a katasztrófák uzsorásai, amiként a háború katasztrófájának uzsorása volt a forradalom, a társadalom elégedetlenségének uzsorása a felforgatás. Hát nem kell tápot adni a felforgatásnak! Nevetek is azokon, akik azt mondják: mi nem voltunk bűnösök, hogy az erdő égni kezdett, mert hiszen a szárazság a hosszú háború alatt oly rettenetes volt, hogy elég volt néhány gyufaszál ahhoz, hogy meggyújtja az erdőt. Jól van, én elismerem, hogy akik az erdőt meggyújtották, nem voltak lángoszlopok a pusztán, de mégis ők gyújtották fel az erdőt, amely ha száraz is volt, mégsem égett volna le magától. Azt hiszem, rólam a miniszterelnök úr sem gondolhatta soha, hogy én örülnék annak, ha Magyarországon ismét a felforgatás volna az úr. A lecke pedig, hogy a népszerűséget fel kell áldozni a haza oltárára a veszedelem pillanataiban, szólhat mindenkinek, de nekem nem szólhat. Én, tisztelt uraim, eltöltöttem egy hosszú életet a nép szolgálatában s a sajtó szolgálatában. Baráti viszonyban voltam úgyszólván a sajtó minden munkásával és amikor súlyos, nehéz időkből reám rótt a sors azt a feladványt, hogy nekem a veszedelmet el kell háritanom és láttam azt, hogy régi barátaim fognak velem szemben állani, láttam, hogy mindazok, akik követtek, vagy gyanakvólag néztek rám, vagy elgondolkodva csóválták a fejüket, hogy én most milyen útra tértem, vagy pedig elhagytak és elszakadtak tőlem, – én nem törődtem vele és egy egész élet minden eredményét és minden népszerűségemet nyugodtan kockára tettem.

Ne higgye senki, hogy én tréfából változtattam meg akkor a nézetemet, nem pedig tapasztalatok alapján. Mindenki, aki látott és aki tanult, kellett, hogy a világnézetek változása következék be. Emlékezzünk vissza, miként indult meg a világháború. Emlékezzünk vissza, miért volt népszerű a háború, még a szociáldemokraták körében is. Mert akkor az entente az orosz cárral ment háborúba, de mi az orosz cárizmusban egy rettenetes rezervoárját láttuk az önkénynek, amely Európa szabadságát veszélyezteti. Ez volt a német szociáldemokraták indoka, mikor megszavazták a háborús költségvetéseket. Jött az orosz forradalom, a cárizmus megdőlt, a pánszlávizmusnak, a mindent elborító cárista önkény iszapáradatának a veszedelme eltűnt s talán emlékeztetnem kell önöket, hogy a magyar képviselőház akkor még háborúban állván Oroszországgal, üdvözölte az orosz dumát s kijelentette, hogy Oroszország ne féljen, mert mi fegyvereinket soha arra nem fogjuk felhasználni, hogy ott az orosz cárizmust helyreállítsuk. Az én indítványom volt ez akkoriban s az

egész Ház hozzájárult az orosz nép felszabadító forradalmának üdvözléséhez.

De mi történt, tisztelt uraim? Az orosz forradalom kezdett gurulni a lejtőn. Ami kezdődött az alkotmányos demokratákkal, folytatódott Kerenszki szociál-forradalmár pártjával, Kerenszki pártját pedig felváltotta a bolsevizmus. Az orosz forradalom példáján tehát tanulnunk kellett, és ha bennem voltak forradalmár hajlamok, abban a percben, amikor láttam az orosz forradalom tanulságait, amikor előttem megnyílt a mennyeknek kárpitja, amikor a villámcsapások fényénél láttam, hogy mit hoz a jövő, hogy mi a forradalomnak következménye egy veszett háború után, bennem égett az az igazság, hogy Magyarországon sem lehet a forradalomnak más vége, mint a bolsevizmus. Károlyi Mihálynak, mielőtt még a forradalom terére lépett volna, megmondtam a palotájában, hogy ne kacérkodjék a forradalommal, ne igyekezzék a magyar Lwow herceg lenni, mert Lwow herceg után jön Kerenszki s Kerenszki után jön Lenin s nincs, ami a zuhanást feltartóztatná. Azért tettem én meg mindent s azért dobtam bele, magamat, hogy megégjek a forradalom elleni harcokban, mert tanultam az orosz forradalom példáján és előre megmondtam, hogy a forradalomnak nem lehet más eredménye, mint a bolsevizmus.

Ezért mondom ma, két évvel a bolsevizmus bukása után, ugyanazzal az erős meggyőződéssel: legyünk készen a bolsevizmus ellen. Alkalmazzunk a bolsevizmus ellen, bármilyen óvó rendszabályokat. Igen, ne engedjük ki a fegyvert a kezünkéből! Én mondom, én hirdetem ezt a forradalmak tapasztalatai alapján. Legyen megbízható hadseregünk, amely a felforgatás eszköze nem lehet soha. Én hirdetem: az Isten szerelméért, a fegyvert ne engedjük ki a kezünkéből! De hirdetem viszont azt, hogy ami a bolsevizmus elleni védekezés szempontjából szent és igazolt, azt ne alkalmazzák másik ellen s az egész országnak adják vissza végre normális rendjét, adják vissza végre szabadság-garanciáinkat és a kivételes rendelkezések alá csak azok jussanak, akik ellen ez jogosult, mert Ők a kevesek zsarnokságát, a kevesek diktatúráját hirdetik és meg vagyon írva, hogy aki fegyvert fog, az fegyver által vész el s aki zsarnok akar lenni felettem, annak megfogom] a nyakát, mielőtt még gonosz szándékát velem szemben érvényesítette. *(Taps.)*

Mondom: amily mértékben jogosult ez a bolsevizmus igazi veszedelmével szemben, éppúgy szigorúan el kell határolni minden rendkívüli intézkedést abban az irányban, hogy mást, mint a bolsevizmust, a maga szabadságában és érvényesülésében ne akadályozzon. Ebbe a körbe tartozik az, hogy ebben az országban a proletárság szabad gazdasági és politikai érvényesülését az államrend korlátain belül és a nemzet respektálása mellett meg kell engedni és ebbe a gondolatkörbe tartozik az, hogy ebben az országban a bolsevizmus üldözésének ürügye és címelete alatt felekezeteket, vagy ha úgy tetszik, fajokat megvetéssel sújtani és üldözni nem szabad. És itt nemcsak a pusztá jogegyenlőségről van szó, hanem arról is, hogy ne kelljen minden nap újra és újra lelkületi, önérzetbeli megaláztatásokat egy felekezetnek, vagy ha úgy tetszik, egy fajnak elszenvedni.

Sokszor elmélkedtem azon, hogy hogyan lehetnék oly kiváló férfiak és elmék is, akik ebben az eszmekörben mozognak, hogy ebben az országban meg kell védeni a kereszténységet a zsidó fajnak túltengése ellen. A védekezésnek ez a módja a zsidó felekezetben, vagy ha úgy tet-

szik, fajban – nekem mindegy, mert én még úgy mentem ki Svájcba, mint zsidó vallású s úgy látszik, úgy jöttem haza, hogy most már a zsidó fajhoz tartozom és nem a zsidó felekezethez – éppen azokat a tulajdonságokat alkalmas kifejleszteni, mely tulajdonságok gyűlöletek azok előtt, akik a zsidósággal szemben való védekezést hirdetik. A zsidóságnak minden hibája, mi még megmaradt, a gettó maradványa. Ezeknek a hibáknak teljes eltávolítása – bár hibátlan ember, azt hiszem, nincs a más vallásúak és más fajúak között sem – nem történhetik úgy, hogy a zsidóság számára egy új szellemi, lelki, önértékelési, erkölcsi és gazdasági gettót építsünk fel még akkor is, ha a törvényes gettót nem építenők ki, bár szerintem a numerus clausus a törvényes gettó felépítését is jelenti.

Tisztelt uraim! Én megírtam nyilvánosan a bolsevizmus bukása után, hogy azok, akik a zsidóságot félreismerik, a zsidóságnak csak két részét látják. Az egyik a kapitalista zsidóság, a másik pedig a felforgató, úgynevezett intellektuelleknek rétege. Mindkettő elenyésző kis része a zsidóságnak és mindkettő a gettó maradványa.

A kapitalista zsidóság, mely a kapitalizmust túlhajtja, a gettó maradványa, mert a gettóba zárt zsidóságnak nem maradt más hátra az élete fentartására, mint az, hogy: csinálj pénzt. Más foglalkozás el volt zárva előle. Csodálom azok esztelenségét, akik azzal akarják sújtani a zsidóságot, hogy a hivatalnoki pályáról, ahol szegénységet kaphat jutalmul, az ügyvédségről, az orvosi pályáról, általában a szellem teréről, ahol szerzetesi szegénységig fogadalmat kell tenni, le akarják szorítani, tehát ismét középkori gettó-tanáccsal akarják ellátni őket: gazdagodjatok meg, csináljatok pénzt! Így bosszulják meg magukat.

Ez a kapitalista zsidóság azonban csak egy elenyésző töredéke a zsidóságnak és emellett ott van a dolgozó kispolgároknak, kiskereskedőknek, középkereskedőknek, kisiparosoknak, középiparosoknak, munkásoknak, mesterembereknek, magánhivatalnokoknak egész tömege, akik reggeltől-estig becsületesen dolgoznak, verejtékeznek. Ezek nem kapitalisták, és nem is felforgatók: ezek a békés munka emberei, a polgári erényeknek, a polgári tisztességnek mintaképei. Ezeket nem látják meg. Meglátják a kapitalizmusnak csillogó ékszereit, csillogó fogatait és csillogó multságait, és meghallják a hangos lármáját egy pár felforgató intellektuellnek, akivel a forradalomban vagy a bolsevizmusban ismerkedtek meg. Ezekről is azt mondom, hogy ők is a gettónak maradványai, mert a gettó elnyomatásában szívták magukba azt a gyűlöletet és keserűséget, mely őket a társadalom ellenségeivé teszi. Anakronizmusok voltak ezek minálunk, de megérthetők, ha nem is megbocsáthatók voltak Oroszországban, ahol a pogromok sokasága, évszázadok irtózatosszenvedése és gyalázata, egész generációk megkínzása a vérbosszú szörnyű erejével irtózatosszenvedést oltott bele a lelkekbe. Nálunk ez érthetetlen volt, de maradványa volt itt is a gettószellemnek, mely elégedetlenné és keserűvé tesz és mely mindenáron vezető pozíciókat „akar elfoglalni, és mindig háttérbe, szorítottak és félreismertnek tartja magát és sámsoni gesztussal kész vak gyűlöletében és keserűségében ráborítani a filiszteusokra a templomot.

De mi közünk van nekünk ezekhez? Mi köze van ezekhez a zsidóság nagy zömének, a munkás, derék, dolgozó polgároknak? A kapitalisták talán szétosztják közöttünk kincseiket! Talán mi gazdagabbak leszünk általuk? És ezek az intellektuellek talán ránk gondoltak akkor,

amikor érvényesültek? Hiszen róluk csináltam azt a szójátékot, hogy a magyar szabadgondolkodó a kikeresztelkedésen kezdi a szabadgondolatot! És a magyar atheistáról csináltam a másik mondást, hogy hosszúbőjtör belopódzik a hátsó kapun a templomba, – mert hátha mégis van Isten?

Hát mi közünk van ezekhez? A kapitalisták nem osztják szét közöttünk kincseiket, a felforgatók nem osztotak velünk a hatalomban és nem vettem észre, hogy bárkivel szemben kíméletesebbek vagy enyhébbek lettek volna, mert ugyanahhoz a valláshoz, vagy ha úgy tetszik, ugyanahhoz a fajhoz tartozik.

Igen tisztelt barátaim! Teljesen hamis utakon, teljesen álósvényeken járnak tehát azok, akik ezt az úgynevezett zsidókérdést mással akarják megoldani, mint a józan és belátó zsidók autonómiájának, saját cselekvésének útján. Azoknak kötelessége, a hibákat és fogyatkozásokat orvosolni, azoknak kötelessége a foglalkozásoknak helytelen megosztásait elenyészten. A gettóknek felépítése nem a célt szolgálja, hanem a célt hátráltatja.

Mi, amint mondtam, a nemzeti iránynak és demokráciának, a rendnek és szabadságnak vagyunk a katonái. Egyiket a másik nélkül el nejn fogadjuk, egyiket a másiktól elválasztani nem tudjuk. Ebben a békés munkában a reakció ellen s a felforgatás ellen vállatve akarunk dolgozni a legnagyobb hazafisággal, a legnagyobb szeretettel, nem pedig gyűlölködéssel. Arra kérjük azokat, akik velünk szemben állnak: ne vessék meg a mi szerény munkánkat, ne utasítsák vissza a mi közreműködésünket, engedjék meg, hogy mi is egy porszemmel hozzájárulhassunk az új, nagy és boldog Magyarország felépítéséhez! (*Viha-ros taps és lelkes éljenzés.*)

VI.

A forradalom bűnösei

– 1921 június 6. –

A költségvetés általános vitájában főleg az ország összeomlásának okaival foglalkoztak a szónokok és az általános vita után zárszó jogán *Vázsonyi* újból fel-szólalt a *Házban*, hogy nagy beszédben fejtsse ki szempontjait a forradalom előzményeiről. Ez a beszéde foglalta össze hitelesen és alaposan a forradalom előzményeinek történetét és ez a beszéde volt egyúttal az is, amely az összeomlásért a felelősséget elhárította azokról, akik ellen a felelősséget minden ok nélkül a demagógia jelszavaival bujtogatva dobták oda. Nagy beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Nemzetgyűlés! A miniszterelnök úr az ország rendkívüli helyzetével, elsősorban a bolsevizmus elleni védekezéssel indokolja a szabadságjogok eddigi mérsékeltlen való kímélését, a szabadságjogok korlátozását, kijelenti, hogy azokat csak fokozatosan, lépésről-lépésre fogja helyreállítani. A bolsevizmus ellen való védekezés céljával ebben a *Házban* mindannyian egyetértünk. Azt hiszem, nincs senki, aki újra viszont akarná látni ebben az országban a bolsevizmus romboló tébolyát. Ha tehát a t. kormány eszközöket kér tőlünk arra, hogy a bolsevizmus veszélye ellen fellépjen, nem lesz senki, aki kész ne volna a kormánynak bármely eszközt rendelkezésére bocsátani. A kérdés azon-

ban minden rendelkezésnél, minden kivételes intézkedésnél az, vajjon megvan-e a kivételes intézkedés és a bolsevizmus ellen való védekezés között a kellő logikai kapcsolat. Ha én azt megtalálom, akkor a kivételes intézkedést addig és oly mértékben, ameddig és amily mértékben fennáll a bolsevizmus ragályának veszélye, szívesen elfogadom és helyeslem, ahol azonban ezt az összefüggést nem látom, ott azt kell mondanom, hogy ha jóhiszeműséget tételezek fel, mint ahogy azt akarom feltételezni a kormányelnök úr személyéről, aki mindig meggyőződéses ember volt, hogy itt a félelem túlhajtása okozza a kivételes rendelkezéseknek túlhajtását és mértéktelen alkalmazását, másoknál pedig, akik kinn a társadalomban helyeslik ezeket a kivételes rendelkezéseket, akik nagyon hangosak, viszont nem feltételezem ezt a jóhiszeműséget, hanem feltételezem azt a rosszhiszeműséget, hogy a bolsevizmus elleni védekezés címe alatt kívánnak bizonyos mozgalmakat továbbra is mesterségesen szítani. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Bárczy István: Erről van szó!

Vázsonyi Vilmos: Mindenki, aki tisztában van a néplélekkel, a nép lélektanával, meg fog érteni bizonyos erupciókat, de nagy különbség van erupciók és bizonyos erupciók mesterséges fentartása között. Mert a gázrobbanás robban, a gázmotort pedig szintén ezek a kis robbanások hajtják; a földgáznak vannak erupciói, ezenkívül lehet földgázvezetéseket vezetni az országban és tetszés szerint mindig robbantásokat eszközölni. Én megértettem azokat a kirobbanásokat, melyek a kezdet kezdetén a bolsevizmus ellen visszahatásként jelentkeztek, ha ellenben most, két esztendő után következetesen még mindig robbantani kívánnak bizonyos helyeken, ezt már nem a természet erejének, nem a lélekből fakadó kitörésnek, hanem mesterséges robbantási kísérletnek minősítem.

Én nem a t. kormány népszerűségét félttem, mint azt a miniszterelnök úr mondta, azért, amint ő beszédében kifejezte magát, nem fáj a fejem. Én a kormány népszerűségét nem félttem, én az országot félttem attól, hogy a kivételes rendelkezéseknek rendszeresítése s azoknak túlhajtása, a közszabadságoknak a szükségesén túl való megnyirbálása azt az eredményt idézi elő, hogy azok az agitacionális fókuszok, melyekről a miniszterelnök úr megemlékezett, mindig újabb és újabb agitacionális anyagot találnak a maguk számára. Amily mértékben tudjuk mi nélkülözni ezeket a kivételes rendelkezéseket, amily mértékben mutatja Magyarország teljesen a normális rend képét, olyan mértékben veszítik kenyerüket ezek a miniszterelnök úr által jellemzett izgatási fókuszok, kenyerüket veszítik azért, mert nincs többé oly dolog, melyre hivatkozhatnának.

Egész rövideggel akarok már most rámutatni arra, hogy a miniszterelnök úr bizonyos kivételes intézkedéseket továbbra is fenn akar tartani, ahol maga sem tud rámutatni arra, hogy micsoda összefüggés van a bolsevizmus elleni védekezés és ezen rendelkezések között. Itt van például a katonai bíraskodás kérdése. A katonai bíraskodásról, a polgári egyéneknek katonai büntetőbíróóság hatáskörébe vonásáról azt mondja a miniszterelnök úr, hogy azon változtatni óhajt, még pedig olyan mértékben, hogy ezentúl csak a kémkedés, a katonai kötelesség megszegésére való csábítás és a katonai beható parancs megszegésére való csábítás maradna a katonai hatóságok hatáskörében, ellenben a jogosulatlan toborzás s különösen a katonai büntetőtörvénykönyv 327. §-a

alá vont büntettek kivonatnának és visszahelyeztetnének a polgári bíróság hatáskörébe. Végül megígéri a katonai nyomozó intézmény megszüntetését.

Szilágyi Lajos: Csak át fogják keresztelni!

Vázsonyi Vilmos: Egészen objektíve meg kell állapítanom, hogy ezen ígéretekben bizonyos haladás mutatkozik. De nem ez az, amire az országnak szüksége van, mert ha a katonai büntetőtörvénykönyv 327. §-át ki is veszi a kormány ezentúl a katonai bírászkodás alól, ha csak más bizonyos deliktumok is maradnak ezentúl polgári egyének tekintetében a katonai büntetőbíróság hatáskörében, fenmarad mindenkor annak lehetősége, hogy a katonai bíróságok polgári egyének felett ítélkezzenek. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Erre pedig semmiféle szükség nincs, *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Mert polgári bíróságaink a bolsevizmus ellen való védekezésben megmutatták azt, hogy őket valami enyhességgel vádolni és meggyanúsítani nem lehet. A nyomozást a rendőrség a bűnvádi perrend korlátain belül kellő módon tudja teljesíteni, a polgári egyének tekintetében erre egyedül van hivatva, a polgári egyének felett való bírászkodásra egyedül a polgári bíróságok vannak hivatva. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Már most, t. nemzetgyűlés, micsoda összefüggésben van mind az a deliktum, amit itt a miniszterelnök úr felemlít, – a bolsevizmus elleni védekezéssel?

Rassay Károly: Jогcím a további zaklatásra.

Vázsonyi Vilmos: Micsoda összefüggésben van egyáltalában az a tétel, hogy most, amikor tul vagyunk a háborún, ha formálisan még a béke ratifikálása nem is történt meg, most, amikor a mi polgári bíróságaink mindenütt helyreállítottak, midőn ezen bíróságok megmutatták azt, hogy az állami rend megóvására készek a legteljesebb szigorral, hát micsoda szüksége van annak, amikor itt a hatáskörök szétválasztását hirdette Andrassy Gyula gróf a maga beszédében *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*, s mikor a miniszterelnök úr is programbeszedeiben ugyanezt a tételt hirdette; micsoda szüksége van annak, hogy sajtószertű logikával úgy válasszuk szét a hatásköröket, hogy Magyarországon a polgárok ezentúl is katonai bírászkodás alá legyenek vonhatók! *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* T. Nemzetgyűlés! Itt borsószik a háta a polgári közönségnek, ez a valóság, ami előtt ne hunyjunk szemet. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Mi pedig meg akarjuk akadályozni, hogy polgári személyt kaszárnyába bármiféle címen be lehessen vinni; oda katonának valók és nem polgárok. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Az irányzat az, t. Nemzetgyűlés, hogy a katonai bírászkodást is polgári bíróság körébe vonják, csupán a katonai fegyelmi deliktumokat hagyják meg a külön katonai bírászkodás körében, és ezek tekintetében is azokban az államokban, ahol a katonaságot igazán becézik, mint például Franciaországban, újabban Angliában is, amióta Anglia szakított az önkéntes hadsereg elvével, – legalább a háború és a veszedelem idejére – a katonai bíróságok külön fegyelmi deliktumokban hozott ítélete is revízió szempontjából a polgári legfőbb törvényszékek és semmitőszékek elé kerül. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Annak idejében, mikor a régi országgyűlésen harcoltunk a nemzeti hadseregért, az akkori ellenzék, mindenkor követeltük nemcsak a polgárok feletti katonai bírászkodás megszüntetését, – mert hiszen arról szó sem volt addig, míg azt az 1912:XXXIII. t.-c. a háborús veszedelemre

tekintettel bizonyos deliktumokra nézve meg nem engedte – de követeltük a katonai bíraskodás modern alapra való felépítését, a maga területére való szorítását, s követeltük, hogy a kaszárnya ne legyen külön jogterület és a hadsereg status in statu ne legyen. Amint követeltük akkoriban, úgy követelnünk kell ma is s mindaddig megnyugvás a társadalomban nem lesz s itt nem a bolsevistákról van szó, hanem itt szó van a városi lakosságról, szó van a földműves lakosságról, amelynek körében senki sem híve annak, hogy polgár más bíróság elé állíttassék, mint polgári bíróság elé, mondom, nem lehet megnyugvás az országban, nem lehet jogrend és nem lehet a hatáskörök szétválasztása mindaddig, amíg polgári személyt katonai külön bíróság elé lehet állítani. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon:)* így tehát a miniszterelnök úr a bolsevizmus elleni védekezés és ezen rendelkezés fentartása közötti összefüggést sohasem fogja megtalálhatni.

T. Nemzetgyűlés! Épp így nem fogja megtalálni az összefüggést akkor, amikor a cenzúrát nemcsak olyan közleményekre terjeszti ki, amelyek bolsevista irányúak közvetve vagy közvetlenül, hanem kiterjeszti más közleményekre is, amelyeknek összefüggése az egyéni tulajdonon alapuló államrendnek felforgatásával egyáltalában nem bizonyítható. Épp ily kevésbé fogja a bolsevizmus elleni védekezéssel való logikai kapcsolatot megtalálni, amikor a gyülekezési szabadságot oly pártokkal szemben is korlátozza, amely pártok egyáltalában nem állanak bolsevista alapon, sőt múltjuknál fogva bizonyos az, hogy a bolsevizmus ellen épp úgy küzdeni kívánnak, miként az ellen küzd – nagyon helyesen – a t. miniszterelnök úr. Azt mondta a t. miniszterelnök úr, hogy a gyülekezési jog terén én ok nélkül teszek szemrehányást azért, hogy ott különböző mértékkel mérnek. Hát azt hiszem, hogy aki egy pillantást vet a gyülekezésekről szóló tudósításokra, látni fogja, hogy bizonyos egyesületek a gyülekezésben abszolúte nem gátoltatnak, mások pedig a gyülekezésben gátoltatnak; látni fogja azt, hogy mivé lett az a régi rendelkezés, hogy politikai egyesületeknek nem lehet fiókegyletük, – aminek az volt a célja régi időkben, hogy nem akarta túrni az állam, hogy az állam hatalmával konkurráló politikai szervezkedések alakuljanak; nem tilalmazta, hogy helyileg külön-külön politikai egyletek alakuljanak, csak az ország' behálózását tilalmazta – látni fogja, hogy a szabadelvű korszak szabad-élí vüségén messze, túlmenőleg a jelenlegi kormány tud szabadelvű is lenni s politikai jellegű egyesületeknek ilyen hálózatot, sőt országos szervezetet bizonyos irányban megenged...

Bárczy István: ő, igen!

Vázsonyi Vilmos: . . . tehát azt kell állítanom, hogy a régi szabadelvűséget abban a tekintetben a jelenlegi kormány messze túlhaladta.

Bárczy István: Úgy van!

Vázsonyi Vilmos: Túlhaladta abban is, t. Nemzetgyűlés, hogy a régi szabadelvű kormányzat annyira elmaradt volt, hogy azt az alap-törvényünket: az 1869:IV. törvénycikket, amely tiltja a bíráknak, hogy politikai egyesületnek vagy gyülekezetnek tagjai lehessenek, hogy azok határozataihoz és kérvényeihez hozzájárulhassanak, – a kormány szabadelvűén szintén bizonyos tekintetben nem létezőnek tekinti és Themis, akiről a t. miniszterelnök úr megemlékezett, ebben az irányban teljesen be-kötött szeműnek mutatkozik. A magyar bírói karnak mindig az volt a dicsősége, hogy az 1869:IV. t.-cikket a maga részéről teljes mértékben végrehajtotta, a politikától épp úgy távol tartotta magát, mint a gazda-

sági tevékenységtől, és ebben a tekintetben azt lehet mondani, első osztály volt a bírói kar; nem sértek meg ezzel semmi más társadalmi osztályt, ha megállapítom, hogy a magyar bírói kar, amely a maga szegénységében mindenkor a legnagyobb bástyája volt a közszabadságnak és a jognak (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) s amely mindig az egyedüli szikla volt, mely a tomboló viharokban is szilárdan megállott: ez a bírói kar az 1869:IV. t.-cikket is teljes mértékben végrehajtotta, (*Úgy van! a szélső-haloldalon.*)

Thomas Ferenc: A szabadelvűpártot mindig támogatta!

Vázsonyi Vilmos: Azt nem tudom. Ők támogathatták szavazataikkal a szabadelvűpártot; de én tudok egy olyan bíróságról, amely a szabadelvűpártot olv mértékben támogatta (*Halljuk! a szélsőbaloldalon.*), hogy mint elsőfolyamodású királyi törvényszék is bírt a függetlenségnek akkora mértékével, hogy az ország akkori miniszterelnökének, Lukács Lászlónak Désy Zoltán elleni sajtóperében olyan ítéletet hozott, amely ítéletnek következménye a miniszterelnök bukása volt. Én tudok egy olyan táblai tanácselnökről, aki ugyanabban az időben az elsőfolyamodású kir. törvényszék határozatát, mert a bizonyítást nem engedte meg, megsemmisítette. Az akkori bíróságokról tehát azt mondani, hogy támogatták volna a szabadelvű kormányt, nem lehet. Támogatta az, akinek ez volt a meggyőződése, egyénileg, a maga csendes szavazatával, de nem támogatta sohasem agitációval és soha a politikába magát bele nem vetette., (*Úgy van! Úgy van!*) És mi kívánjuk a kormánytól ma is, anélkül, hogy nevekről beszéljék, és anélkül, hogy neveket említenék, mert nem az a célom, hogy személyekre pályázzam, hogy az 1869: IV. t.-c.-nek azt a rendelkezését, hogy bírói politikai egyesületeknek és politikai gyűléseknek tagja nem lehet és azoknak határozataihoz, kérvényeihez hozzá nem járulhat, legyen kegyes felügyeleti jogánál fogva a legteljesebb mértékben végrehajtani. Itt a bírói karnak nem óriási nagy többségéről, nem a nagy zöméről van szó, csak egyes kivételekről. Azok a kivételek pedig legyenek kegyesek vagy a bírói tisztükről, vagy politikai szereplésükről lemondani, mert a kettőt együtt gyakorolni nem lehet, (*Úgy van! balféől.*)

T. Nemzetgyűlés! Ugyancsak nem találom meg az összefüggést a bolsevizmus elleni védekezés szempontjából aközött sem, hogy ebben az országban a felekezeti gyűléltre való izgatásról szóló büntetőtörvénykönyvi szakaszok fel vannak függesztve. Ha a miniszterelnök úr azt mondja, hogy megvan a teljes jogrend, én a teljes jogrend alatt azt értem, hogy élő törvények respektálhatnak. Ezért a jogrend szempontjából arra kérem a miniszterelnök urat, hogy legyen kegyes a büntetőtörvénykönyvnek e szakaszát törölni vagy legyen szíves végrehajtani, mert a jogrend azt követeli, hogy vagy respektálják ezt a szakaszt, vagy pedig, ha nem akarják respektálni, méltóztassék azt a büntetőtörvénykönyvből kiemelni. Ellenben oly tréfás kis határozatokat hozni, miként az egyik vidéki városban megtörtént, hogy egy izgató beszédre az mondatik, hogy nem a felekezet, hanem a faj ellen történt az izgatás, ilyen kis tréfás, eszkatotázssokkal a fennálló törvényeken túlmenni, azt hiszem, nem lehet és túlságosan tréfásnak tartom az ország jelenlegi szomorú helyzetében az ilyen ügyészi végzéseket.

Bárczy István: Válogatott jogrend!

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Itt kell rámutatnom arra, hogy minél nagyobb mértékben kívánunk védekezni a bolsevizmus ellen, tünél inkább kívánjuk az erőnket erre koncentrálni, annál nagyobb mér-

tékben kell megakadályozni ebben az országban minden irányú demagógiát, tehát nemcsak azt a demagógiát, mely a jelenlegi államrendnek felforgatását kívánja, hanem azt a demagógiát is, amely agyon akarja támogatni a kormányt.

Mert az a sajtószerúsége itt a helyzetnek, t. Nemzetgyűlés, hogy a kormánynak mindig több baja volt a saját pártjával, mint az ellenzékkel és mindig több baja volt a nemzetgyűlésien kívül álló erőkkel, mint magával a nemzetgyűléssel. A nemzetgyűléssel elvégezhetne volna minden kormány a maga dolgát, de a nemzetgyűlésen kívül álló erők voltak azok, amelyek a kormánynak mindenkor komoly kellemetlenségeket csináltak. Azok a beszédek, amelyek itt elhangzottak, cselekedeteiben a kormányt nem akadályozták, de azok az erők, amelyeknek leküzdését éppen a miniszterelnök úr erélyétől várjuk, tőle várjuk, hogy ezek az erők végre teljesen el fognak némulni, ezek voltak a múltban azok, amik a kormányt nem a beszédben, hanem a cselekedetben akadályozták, és akadályozták abban, ami minden kormánynak szándéka volt, – mert nem volt eddig Magyarországnak kormánya, azt hiszem, ezt objektíve el kell ismernünk, és én elismerem, amely itt a jogrendet nem kívánta volna, amely nem kívánta volna az egyenlő jogot kimérni. Mindenkor voltak erők, amelyek megfogták a kormány kezét. Ezeknek az erőknek teljes visszaszorítása, hogy csak egy kormányunk legyen, mellékkormányunk ne legyen, és ha egy kamaránk van, akkor a kamara mellett ne legyen egy camera obscura is, amelynek tagjait nem ismerjük (*Úgy van! a baloldalon.*) és amely akaratát ránk akarja diktálni, ez az a feladvány, amelynek teljesítését mi várjuk az igen t. miniszterelnök nr erélyétől.

T. Nemzetgyűlés! Éppen így nem vagyok képes megtalálni, miként az eddigiekben nem találtam meg az összefüggést, a bolsevizmus ellen való védekezés és a miniszterelnök úr által fentartani kívánt telefoncenzúra között. Azt hiszem, meglehetősen optimizmus kell ahhoz, hogy valaki azt higgye, hogy az összeesküvéseket telefonon csinálják. Voltak a régi időben úgynevezett magyar összeesküvők, akik rendszeren kiültek egy kávéházba és ott hangos szóval bejelentették, ők a régi nejnzeti irányú összeesküvők, hogy most összeesküvést terveznek. A t. bolsevista urak azonban nem ezek a more patrio összeesküvők, ők nem telefonon fognak összeesküdni. És ha a miniszterelnök úr erre azt mondja egész kedélyesen, hogy kit feszélyez az, ha a telefonját cenzúrázzák, akinek nincs tiltott mondanivalója, bocsánatot kérek, a tiltott mondanivaló és a díszkrét mondanivaló, az üzleti, a megengedett üzleti és megengedett személyi és családi titok között és a tiltott mondanivaló között van még különbség. És én azt hiszem, a telefoncenzúra sokkal több bánatot okozott a szerelem, mint a bolsevizmus terén. (*Derültség.*)

Csizmadia Sándor: Fiatalok vagyunk!

Vázsonyi Vilmos: Semmiféle értelme nincs annak, hogy itt egyes politikai szereplők, akik igazán nem bolsevisták, telefoncenzúra alatt álljanak, mert ennek semmi más eredménye nem lehet, mint az, hogy az ember egyszerűen leszokik a telefonozásról. Én például bátor vagyok személyesen sohasem telefonozni, ami a cenzor úrnak nagy bánatot okozhat, mert az én hangomat eddig még a cenzor nem hallotta.

T. Nemzetgyűlés! Az internálás kérdésében a miniszterelnök úr az internálást továbbra is fenn akarja tartani. Maga is látja azonban, hogy az internálásnak jelenlegi szisztémája tarthatatlan és ezért beszédében,

ezt megint objektíve meg kell állapítani, bizonyos haladás mutatkozik, mert megígéri a három hónaponként való revíziót és megígéri azt, hogy munkástagokat és bírói tagot is be akar vonni a revizionális bizottságba. A miniszterelnök úr azonban itt ellentétben van saját beszédjének, bevezető beszédjének bevezetésével, már tudniillik az internálásra vonatkozó részt értem, ahol azt mondja, miért kívánom én a bírói kontrollt. Hiszen én kívánom a bírói kontrollt és most a miniszterelnök úr maga is a revízióalkalmat kívánja. Nem lehet tehát oly végtelenül helytelen az a gondolat, amelyet felvetettem, ha a miniszterelnök úr maga is később a revízióalkalmával a bírót alkalmazni kívánja. [Mi az, ami ellen nekem kifogásom van! Az, hogy azok a fórumok, amelyek az internálásnál beállítanak, merőben közigazgatásiak és a végző fokon mindig csak a miniszteri felelősség igénybevételel tudnék sérelmeket reparálni.

Hiszen ha akár a második fokon is, egy olyan megnyugtató szerv állítatik be, hogy ott számítani lehet a dolgok letárgyalására és az első fokon a védelemnek szabadsága érvényesül, ha az internálás strikte bizonyos pontoknak esetére léphet csak életbe és hogy ezek a pontok fennforognak-e, ezt a jogszerűség szempontjából egy bírói hatáskörrel felruházott fórum bírálhatja felül, akkor az internálás, különösen, ha az nem örök időkre szól, hanem első ízben csak bizonyos időre szabatik ki, amely időnek meghosszabbítása tekintetében új tárgyalás tartatik meg”, sokat vesz gyűlöletességéből és veszedelméből.

Úgy látom a miniszterelnök úr beszédéből, hogy az internáltak között vannak közveszélyes csavargók, dologkerülők, lánckereskedők. Ezekre azután nehéz azt mondani, amit a miniszterelnök úr mondott, hogy itt a prevenció a cél, mert nem prevencióról, hanem] büntetésről van szó. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Nem tudom megérteni, hogy ha a kormány a dologkerülők és csavargók ellen intézkedéseket kíván az eddigi intézkedéseken kívül, – mert hiszen a közveszélyes munkakerülőkről van törvény – ha a közveszélyes árdragítókkal szemben intézkedéseket kíván életbeléptetni, miért kell ezt a politikai internálással vegyesen megcsinálni. Tessék akkor ezt a törvényhozás elé hozni.

Értsük meg jól, hogy ha valakinek az a címe, hogy munkakerülő vagy csavargó, akkor annak nem kell még annak lennie, mert a vád még nem valóság; ha valakinek az a címe, hogy árdragító, jogászilag nézve, a dolgot, annak nem kell még árdragítónak lennie. Én kívánom azt a bizonyosságot, hogy ha ilyen súlyos, a büntetés erejével ható preventív intézkedés – talán ebben kiegyezhetünk – ér valakit, aki nem is politikai okokból üldöztetik, akkor annak legyen meg a maga szabályozott eljárása. S igazán nincs semmi akadálya annak, hogy ez a matéria törvényhozási úton legyen rendelkezhető.

Kerekes Mihály: Azt mondták, hogy a botbüntetés jó lesz mindegyikre. *(Zaj.)*

Vázsonyi Vilmos: Ami a dolognak politikai részét illeti, hogy az államhatalom védelméről szóló törvénynek nincs visszaható ereje, erre vonatkozólag vagyok bátor kijelenteni, hogy van azonban az a ható ereje, hogy ha valaki tényleg agitálni próbál, akkor azt ezen szigorú törvény alapján be lehet csukni, tehát hiába nincs a törvénynek visszaható ereje. Ha valaki a kommün ideje alatt deliktumot követett el, azért becsületesen leülte a maga részét, ha pedig nemi követett el deliktumot,

tehát nem volt megbüntethető, akkor mit csináljak azzal az emberrel? Az emberi kor legvégső határáig élelmezzem és internáljam? Van törvényünk, amelynek alapján, mihelyt az illető mozgolódnék, abban a pillanatban meg lehet fogni, hozzá lehet férni és be lehet zárni.

Nekem tehát itt nem¹ kell visszaható erő, mert a visszaható erő azokra nézve, akik deliktumokat elkövettek, megvolt, azokat becsukták; azokkal szemben pedig, akik nem követtek el deliktumot, nincs szükség visszaható erőre. De van szükség egy előrelátható erőre abban az értelemben, hogy amely percben az illető mozogni akar, ártani akar az országnak, ártalmatlanná lehet tenni. Ezt még rendőri felügyelet alá helyezéssel is ki lehet egészíteni ott, ahol az illető egyén veszedelmesnek látszik, *(Úgy van! balfelől.)* Ez ellen nem tehetünk kifogást bizonyos átmeneti időre. *(Úgy van! a baloldalon.)* A legszigorúbb rendőri felügyelet alá helyezés ellen sem teszünk kifogást, csak ezen internálási telepekről volt az a nézetünk, hogy ezek kifelé gyújtóanyagul szolgálnak a rosszhiszeműek számára. Teljesen egyetértünk a miniszterelnök úrral, legalább a mi részünkről – és azt hiszem, nincs senki, aki ebben ne értene egyet ezen az oldalon – abban, hogy minden gyújtóanyagot, amely alkalmas arra, hogy az országnak rendjét megzavarja, reputációját megkárosítsa, el akarunk távolíttatni; csak az út, amelyen haladunk, más. A miniszterelnök úr a közszabadságok kitágításától félti az országot; mi pedig azt tartjuk, hogy a közszabadságokat megszorítani csak olyan mértékben szabad, amilyen mértékben a bolsevizmus és a közszabadságok megszorítása között az összefüggés kimutatható. *(Helyeslés balfelől.)*

T. Nemzetgyűlés! A miniszterelnök úr azt mondta, hogy a népszerűség arravaló, hogy azt az ember kellő időben kockára dobja. Én valóban sohasem tartottam a miniszterelnök urat azon politikusok közé tartozónak, akik a népszerűség bolondjai, s akik ilyenek nélkül megélni nem tudnak. De azt hiszem, hogy a leckét felém fordítva mondta a miniszterelnök úr, pedig a legkevésbé érhetett ez a lecke éppen engem. Mert hiszen nekem volt olyan korszakom, amikor választanom kellett a népszerűség, a felelősség és a kötelesség között, s én habozás nélkül minden népszerűségemet kockára dobtam azért, hogy teljesítem a kötelességemet. *(Úgy van! balfelől.)*

A cenzúra kérdésénél nem vetheti nekem szememre a miniszterelnök úr azt, hogy a cenzúra kérdésében lazaságot tanúsítottam volna. Mikor arról szóltam, hogy mi megengedtük azt, hogy a személyünket becsméreljék, de nem engedjük meg a felforgatást és különösen a bolsevizmus glorifikálását, amelyre a sajtónak egy része akkor már nagyon hajlamos volt, ez azt jelentette, hogy mi az utólagos retorziókat tartottuk fenn, ha érdemesnek tartottuk – amiként az utólagos retorzió a szabály a sajtóvisszaélések terén – mindazt, amit ellenünk követtek el, s csupán a legfontosabbat, az állami rend szempontjából legveszedelmesebbet vontuk cenzúra alá.

T. Nemzetgyűlés! A miniszterelnök úr azok között a jelenségek között, melyekből azt következteti, hogy továbbra is fenn kell tartani, a kivételes intézkedéseket és csak fokozatosan és lassan szabad azokról áttérni a normális rendre, felemlítette az októberi forradalomban részeseknek mozgolódását is.

Én októbrista alatt kizárólag azokat értem, akik már az októberi forradalmat hónapokkal megelőzőleg csendben és titokban agitációt

indítottak meg a forradalom előkészítésére és a front megbontására és akik idegen hatalmakkal is kerestek összeköttetést Magyarország ellen.

Októbristák alatt értem elsősorban ezeket; októbristák alatt értem továbbá azokat is, akik a forradalom alatt kormányra jutva, nem állták útját a demagógiának, gurultak lefelé a lejtőn, gerincet, bátorságot nem tanúsítottak, leromboltak mindent, megtörték az ország ellenállási erejét s a bolsevista kormánynak átadtak az ország hatalmát. Ellenben nem értem én októbristák alatt azokat, akik, mikor ellenkormány nem volt, – ne felejtjük el, hogy az októberi kormány mint királyi kormány alakult meg – amikor itt nem volt más hatalom, megmaradtak ebben az országban és megbékéltek a kormánnyal, mert itt kellett élniök, tehát nem dolgozhattak más hatalommal, mint azzal, amely hatalom' megvolt ebben az országban. Annak a kutatását tehát, hogy anélkül, hogy valaki benne lett volna a forradalom előkészítői között, anélkül, hogy valaki azok között lett volna, akik átjárták a hatalmat a bolsevisták kezére, mily mértékben vett részt valamely később kitágított nemzeti tanácsban vagy akár résztvett, kényszer folytán, a kormányzatban és ott mentette azt, ami menthető és teljesítette becsületesen a kötelességét, – én ezeket nem tekintem októbristáknak, mert akkor én oly sokaságát találnám Magyarországon az októbristáknak, hogy az ellenük való küzdelem nagyon nehéz volna; akkor csak az álszenteskedőket találnám magam mellett, mert nem mindenki lehetett abban a helyzetben, mint én, aki elmentem az országból, tehát nekem semmiféle részem a dolgokban nem lehetett; elmentem részint kényszerből, részint a magam akaratából is elmentem volna, mert én nem akartam megalkudni azokkal, akik ellen itt egy esztendőn keresztül a legszemélyesebb harcot folytattam.

Akik nem tehetek egyebet, temperamentumuk szerint vagy csatlakoztak a kormányhoz, vagy félreállottak, mert vannak türelmetlenek, akik sohasem képesek elképzelni az országot anélkül, hogy ők bizonyos szelepet ne teljesítenének és akiket én a türelmetlen úszónadrág névével szoktam illetni, tudniillik télen is szerepelni akarnak, amikor pedig az úszónadrágnak szerepe nincs. *(Derültség.)*

Mindenkinek meg kell várnia a sorát. Ha ki is megy a divatból, akkor ismét rákerülhet. De vannak olyan türelmetlen természetűek, akik minden időben szerepelni kívánnak és nincs az az áramlat és az a győzelem, amely ne az ő áramlatuk volna; nincs az a győzelem, amelynek élén, mint a bevonuló katonai zenekar előtt a gyerekek, mindig ne ugrálnának és ne hirdetnék azt, hogy: íme, az én diadalom, mi győztünk!

T. Nemzetgyűlés! Azért hozom fel ezeket, mert úgy látom, hogy ez a kérdés – és őszintén, nyíltan kívánom ezt a dolgot itt letárgyalni – komplikálva van nagyatádi Szabó István politikai szereplésével és egyéniségével. Beszéljünk erről a kérdésről egész nyíltan. Nekem jogom van erről szólni, mert nagyatádi Szabó István miniszter úrral a forradalmat közvetlen megelőzőleg a legteljesebb politikai közösségben éltem. Nagyatádi Szabó Istvánnak a forradalom felidőzésében nemcsak hogy nincs sem)mi része, de ama politikusok közé tartozott, akik mindent megtettek a forradalom ellen és a forradalom elhárítására. Nagyatádi Szabó Istvánt ott láttam közöttünk Gödöllőn, azok között, akik a Hadik-kormány megalakítását ajánlották a királynak és ott láttam nagyatádi Szabó Istvánt azoknál a tanácskozáson, amelyeket a néppárti körben folytattunk, Apponyinak, Andrássynak hívei, a kisgazdák és bizonyos ideig Bizony Ákosnak hívei *(Úgy van! jobbfelől.)*, amely tanácskozá-

soknak az volt-a tárgya, hogy miként foglaljunk állást minden felforgatással szemben.

E tanácskozások alatt egy manifesztum készült, amely azután gróf Hadik János kérelmiére nem jelent meg, amelyet akkor aláírtunk volna mindannyian s akkor látnák, hogy kik voltak az országban azok, akik a felforgatás ellen állást foglaltak.

Bárczy István: Hol voltak azok egy hét múlva!

Vázsonyi Vilmos: Hogy hol voltak, azt is megmondom: ki itt, ki amott, ki a nemzeti tanácsnál, ki odahaza. (*Derültség a szélsőbaloldalon.*)

T. Nemzetgyűlés! Ennek a manifesztumnak aláírására nagyatádi Szabó István is késznek nyilatkozott. Ennek a manifesztumnak pedig az volt a tartalma, hogy semmiféle felforgatásra szükség nincs, mert a megalakulandó új kormány a teljes, általános választói jog alapján, az ország függetlenségének alapján áll, mert végre, akarja hajtani a bírtokreformot, a szociális reformot, s a manifesztumnak az volt a vége, hogy felhívjuk az országot, hogy a nemzeti tanácsnak ne engedelmessédjék, csak a törvényes kormánynak, mert közöttünk s a nemzeti tanács programja között nincs más elválasztó vonal, mint kizárólag a felforgatás tendenciája. Ezt a manifesztumot készítettük el, sajnos, a manifesztumnak szövegével most nem rendelkezem. Nagyatádi Szabó István nagy Gödöllőn, mint e tanácskozások alkalmával azok közé tartozott, akik minden felforgatást elleneztek és azok közé tartozott a József főhercgenél tartott tanácskozások alkalmával is.

A forradalom kitörésének pillanatáig teljesen együtt voltunk Apponyinak és Andrássynak csoportjával (*Igaz! Úgy van!*), az utolsó pillanatig meg akartuk előzni és el akartuk háritani a forradalmat. Később, a forradalmi kabinetben látom. Én nem voltam idehaza de ismervén az ő egyáltalán nem forradalmi természetét, és ismervén abból az időből, amikor itthon voltam, a koalíciós kormány alakulásának történetét, azt kell mondanom, hogy később őt csak belekényszerítették a kormányba. Mert vannak olyan pillanatok az emberi életben, a terror idején, amikor valakinek az a választása lehet, hogy vagy miniszter lesz, vagy megsemmisül. Ez a sajtyszerűség előállhat. Nem mindenki részesülhet a jelentéktelenség, a befolyástalanság és szürkeség privilégiumában és ezzel a privilégiummal visszaélni nem szabad.

Nagyatádi Szabó István akkor képviselte a földműves népet. Csak a földműves néptől tarthatott a budapesti felforgatás. Nagyatádi Szabó Istvánra tehát rendcsinálás szempontjából – mert hiszen az első napok után a rendcsinálás gondja szakadt rá az új irányzatra – szükség volt (*Igaz! Úgy van!*), őt tehát egyfelől ne akarják forradalmárnak beállítani azok, akik az október iránt valami nagy pietással nincsenek, másfelől pedig ne kapaszkodjanak öbelé azok, akik a forradalmat csinálták. (*Heyleslés jobb felől.*) A magam részéről a legsúlyosabb taktikai hibának tartom azt, ha valaki nagyatádi Szabó István erős és értékes egyéniségét mint októbristát üldözi és mint forradalmárt gyengíteni akarja.

T. Nemzetgyűlés! Azt hiszem, az októberi forradalom kérdését ideje lesz végre eliminálni a kérdések közül. (*Igaz! Úgy van!*) És legyünk tisztában azzal is, hogy mindenkinek felelősségét egyénileg kell megállapítani, nem pedig általánosságban.

Az én nézetem, t. nemzetgyűlés, az októberi forradalomról, azt hiszem, nem lehet titok. Én nem tartozom azok közé, akik áldott jólelkűséggel úgy állítják be a tételt, hogy itt tulajdonképen összeomlás volt

és az októberi forradalom ennek eredménye, a nemzeti tanács pedig csupán egy fogadóbizottság volt, amely a hazatérő katonákat ünnepélyesen akarta fogadni s célja nem volt más, mint a rend fenntartása. (*Zaj és derűtség.*) Én azt hiszem, hogy azok is, akik a forradalmat előkészítették, vannak olyan férfiak, hogy ha a kocka ellenük fordult is, nem tagadják le, amit csináltak (*Felkiáltások: Dehogynem!*) és ha a „Diadalmos forradalom” könyvében olyan sokan voltak, akik büszkélkedtek azzal, hogy milyen részük volt a forradalomban, akkor, azt hiszem, illik ezt ma is fentartani, amikor a büszkeség és az önértet bizonyos felelősséggel jár. (*Igaz! Úgy van!*)

T. Nemzetgyűlés! A valóság az, hogy összeomlás is volt; igaz, hogy a sokáig tartó háború nélkül a forradalom be nem következhetett volna. Ez természetes, ez nagyon világos. Hiszen tudjuk, hogy ha az erdő nedves, ha sokáig esett az eső, akkor az erdőt nagyon nehéz felgyújtani. Azt is tudjuk, hogy ha hetekig tart a szárazság, akkor az erdőt könnyű felgyújtani. De ha valaki csak egy gyufával gyújtja is fel az erdőt, nem nivatkozhatik arra, hogy én nem lángoszlop voltam, én csak szerény gyufaszál voltam és az erdő nagyon száraz, igen száraz volt. (*Derűtség.*) Ne tetszett volna az erdőt felgyújtani, mert akkor talán magától nem gyulladt volna fel. (*Élénk helyeslés és taps.*)

T. Nemzetgyűlés! Amint mondtam, én különböztetek mindazok között, akik jóhiszeműen belesodródtak a forradalomba és a nemzeti tanácsba. Ezek között sok tagja van a volt Károlyi-pártnak is, mert nem mindannyian tartoztak a belső tanácshoz. (*Igaz! Úgy van!*) Különböztetni akarok azok között is, akik az októberi eseményeket hosszú idő óta előkészítették. Elsősorban ne essünk abba a tévedésbe, amelybe egyesek szántsándékkal bele akarnak esni, hogy parifikálják a magyar nemzeti tanáccsal azokat a nemzeti tanácsokat, amelyek például Ausztriában alakultak. (*Igaz! Úgy van!*) Mert beszéljünk csak először is az originál magyar nemzeti tanácsról és nem arról, amely később keletkezett.

Az osztrák nemzeti tanácsok keletkeztek azért, mert az osztrák birodalmat autonóm darabokra akarták osztani, tehát az osztrák Reichstag automaticamente felosztott olyan részekre, aminőket a bizonyos nemzetiségekhez tartozó képviselők képviseltek.

Sándor Pál: Császári ukázzal!

Vázsonyi Vilmos: Ez császári rendeletre történt. Rendben van. De a magyar nemzeti tanácsot nem a király csinálta, az egy önképzőkör volt Magyarország befolyásos embereinek, a magyar parlament vezető embereinek kizárásával (*Felkiáltások jobb felől: És a zsidók csinálták!*), Apponyi Albert és Andrássy Gyula partjának, a mi pártunknak, minden pártnak merev és gyűlölködő visszautasításával, sőt azoknak letörésére. Ezt az önképzőkört összehasonlítani azokkal a nemzeti tanácsokkal, amelyek a többi országokban a parlament képviselőiből legálisan alakultak, nem lehet. (*Igaz! Úgy van!*) Ez a nemzeti tanács igenis, alakult kifejezetten forradalmi célzattal, mint felhívásából kitűnik: az akkori kormánnyal szemben...

Bródy Ernő: Törvényen kívül!

Vázsonyi Vilmos: ... és törvényen kívül. Ez a valóság, amit egyáltalában nem lehet elhomályosítani. És én állítom, hogy hónapokkal, hosszú hónapokkal a nemzeti tanács megalakulása előtt már igenis, folyt egy csöndes összeesküvés Magyarország forradalmosítására, a front felbontására (*Igaz! Úgy van!*); állítom ezt, és ennek aktái kell hogy meg-

legyenek még azon pör aktái között, amely pör aktái bizonyítják, hogy Károlyi Mihály és néhány társa a háború kellős közepén az olaszokkal keresett összeköttetést a monarchia ellen, s felajánlotta a magyar-olasz szövetséget abban az időben, amikor a magyar-olasz szövetség az ország teljes romlásával járt volna, mert hogy az idegen Ígéretek mit érnek, azt nagyon jól tudjuk. Nem tudtak erről az olasz expedícióról még a Károlyi-párt tagjai sem, csak néhányan voltak beavatva. Károlyi Mihály gróf Bernben annak idején ezt letagadta, ellenben a forradalomban az „Idea Nazionale”-ban nyilatkozott és büszkén hivatkozott arra, hogy ő már a háború alatt meg akarta kötni az olasz-magyar szövetséget és hogy büszke arra, hogy az ő élete itt az ancien régime alatt milyen veszedelemben forgott. Tudjuk, hogy az ancien régime milyen híres volt a maga erélyéről és milyen rettenetes üldözések folytak abban az időben. *(Derülség.)* Tudjuk azt, hogy akik a legnagyobb mértékben izgattak, még csak a frontra sem küldettek ki, hanem nyugodtan sétáltak idehaza, és tudjuk, hogy Károlyi Mihály grófnak az egész idő alatt nem volt egyéb bántódása, nem volt más rizikója, mint hogy idehaza tartózkodó huszárönkéntes volt. *(Igaz! Úgy van! Derülség.)*

T. Nemzetgyűlés! Ezenkívül bizonyítékok vannak arra, – és erről nekem is közvetlen tudomásom van, – hogy midőn az első általános sztrájk volt Magyarországon *(Halljuk! Halljuk!)* és ugyanakkor Bécsben és más országok fővárosaiban, kétségtelenül központi oroszországi intelemre, és az itteni szociáldemokrata párt három nap múlva leszerelte az általános sztrájkot, Károlyi Mihály összeköttetést keresett és talált a szociáldemokraták szélső szárnyával a pártvezetőség ellen és kívánta, hogy ez a sztrájk tovább folytatódjék. Oly nagy mértékben el volt telve hazája szeretetével, hogy a szocialisták szélső szárnyával szövetkezett a szociáldemokrata párt ellen. A szociáldemokrata pártkongresszus akkor szakított meg vele – megtorlásul, mert ez kiderült – minden összeköttetést; és mert bizonyos polgári politikusokról, akik a Martinovics-páholyban bújtak össze, kiderült, hogy ezek Károlyi Mihálynak szintén segítségére voltak, akkor hozta a szociáldemokrata kongresszus azt a határozatot, hogy a szociáldemokratáknak a szabadkőművespáholyokból ki kell lépniök. Nem a többi szabadkőművespáholy miatt, mert a szabadkőművespáholyok nagy többsége egészen jámbor nyárspolgárokból állott, hanem azok miatt a radikális páholyok miatt, amely páholyokba belebújt agitátorok Károlyi Mihállyal együtt izgatták és heccelték kibicek módjára a szociáldemokrata párt szélső szárnyát, heccelték őket, hogy a szociáldemokrata párt erejét a maguk számára megszerezzék, heccelték őket, mert nekik rizikójuk nem volt és azokat akarták nekivinni a falnak.

Tehát az októberi forradalomnak megvoltak a maga előzményei. És ha azt állítják, hogy senki sem érezte a fronton ezeknek az agitációknak hatását, hát ott kell lennie az igazságügyminisztériumban – ha el nem vitték – s a honvédelmi minisztériumban azon átiratának, amelyben egyenesen rámutat arra, hogy a defaitista agitáció a frontot megbontja és kér tőlünk szigorú intézkedéseket. Februárban felolvastam volt Festetich Sándor gróf levelét, amelyben esdve kér minket, hogy tegyünk valamit a felfogatás és az izgatás ellen, mert különben ők, a hősiezen harcoló katonák, kötelességüket teljesíteni képesek nem lesznek. Az a kis társaság, amely Károlyi Mihály gróftól hatalmába kerítette, – mert ő sokkal jobbra hivatott egyéniség volt, aki más körülmények között nagy hasznára lehetett volna az országnak az ő szívósságáé], az ő tanuló-

képességével és az ő konokságával, – azok, akik Károlyi Mihály grófort hatalmukba kerítették és az ő cége és neve alatt itt lefolytatták a maguk kalandorságát, azok igenis bűnösök az októberi forradalom elfajulásában. Azok bűnösök abban, hogy azelőtt már az országot feldúlták, itt minden tekintély lerombolását hirdették. Azok, igenis, bűnösök a front megbontásában, bűnösök abban, hogy a veszély pillanatában itt nem volt magyar katoná, hogy kinyitották az ország határait. *(Úgy van! a szélső-baloldalon.)*

Bűnösök abban, hogy a magyar polgári társadalmat elárulták és kiszolgáltatták a proletárságnak. *(Igaz! Úgy van!)* Azok igenis bűnösök abban, hogy megnyitották az ország határait és itt határvédelem nem volt. Bűnösök abban, – amint Károlyi Mihály a nemzeti tanács előtt hirdette, hogy vagy entente-barátok vagyunk, vagy nem vagyunk entente-barátok, vagy pacifisták vagyunk, vagy nem vagyunk pacifisták, – hogy ők a fegyverletétel, a pacifizmusnak való feltétlen behódolás elméletét hirdették és gyakorlatát megvalósították. Bűnösök abban, hogy meggyalázták a magyar történelem nevét a Mackensen tábornok hadseregével szemben tanúsított viselkedéssel. *(Úgy van!)* Bűnösök abban, hogy elszedték Mackensen seregétől a fegyvert és Mackensent, aki hősiessen védelmezte Magyarországot, kiszolgáltatták ellenfeleinknek, odaadták internálásra. Igenis, ezzel meggyalázták a magyar nevet *(Úgy van!)*, ártottak az országnak, mert igenis a Mackensen-sereg itt tartva és magyar katonákkal kiegészítve elég lett volna ahhoz, hogy ellenség át ne léphesse Magyarországot határait. *(Igaz! Úgy van!)*

Akik ezekben részt vettek, azok az igazi bűnösök. De ne keressük az igazi bűnösöket azok között, akik itt maradtak az országban vagy jóhiszeműen belementek akár a forradalomba is, mert – mondom – magának a Károlyi-pártnak is voltak tagjai, akik azt hitték, hogy ez semmi egyéb, csak egy nagy népünnepély és lakodalom, amelynek miniszterelnökség és tárcaosztás lesz a vége, és akik nem akartak egyebet, mint az állam függetlenségét és az ország szabadságát. Tehát egyénekenként, – aszerint, hogy kinek milyen szerep jutott, – egyénekenként mérjük ki az igazságot. Általánosságban az igazságot megtalálni nem fogjuk. De azt se állíthatjuk, hogy az októberi forradalom a történelemnek szükségessége volt, hogy az októberi forradalom nem múlhatott volna el a mi fejünk felett vagy hogy nekünk az októberi forradalmat glorifikálnunk kell.

Az októberi forradalom bekövetkezett; annak tényeit el kellett fogadni; annak tényei bizonyos tekintetben ma is ránk nehezednek, mert a megtörténtek alól senki sem vonhatja ki magát. A különbség csak az, hogy más országban, azok, akik nem vettek részt a forradalomban, egészen nyugodtan és bátran megmondták – mert megmondhatták – a véleményüket a forradalomról, míg nálunk nem mondhatták meg, mert nyomomban beköszöntött a terror.

A lapok ellen érzett jelenlegi animozitás is bizonyos tekintetben a viszonyok nem ismerésén alapszik. Az októberi forradalom után nyomomban, sőt már azelőtt, a laptulajdonosok és a felelős szerkesztők teljesen befolyástalan emberek voltak saját lapjaiknál, mert a sajtószabadság címe alatt összeállott szakszervezetek birtokukba vették a lapokat, mert a szedők és ezek a szakszervezetek parancsoltak a lapoknál, nem pedig a felelős szerkesztő vagy a főmunkatársak. Azt kellett megírni, amit

parancsoltak, minden törvényes cenzúra nélkül. Ahol a törvényes cenzúra nem használt, ott bekövetkezett az, ami bekövetkezett a „Pesti Hírlap”-nál és az „Apostol” nyomdánál: a szabadság címe alatt a „Pesti Hírlap” és az „Apostol” nyomda lerombolása és bekövetkezett a terror. Az első hetek után minden ellenvéleményt üldöztek azok, – mindig kiviszem a jóhiszemű és becsületes hazafiakat, és a régi becsületes meggyőződésű függetlenségiakat – akiknek célja nem volt egyéb, mint a polgárság kezéből kicsavarni a fegyvert és a bolsevizmus felé vinni az országot. Kezdetről fogva megalakulnak a katonatanácsok, kezdetről fogva megalakulnak a szaktanácsok a minisztériumokban, kezdetről fogva aláznak minden rendet, és az ellenvélemény, minden polgári szervezkedés gyűlöletes módon, mint ellenforradalom bélyegeztetik meg.

Odáig megy a dolog, hogy a forradalmi kormány minisztere, Vass János, Budán nem tud programbeszédet mondani, mert ellenfelei inzultálják és megtámadják. Odáig megy, hogy elkésett bánattal a forradalmi kormány tagjai, akik látják, most már, merre felé sodródnak a dolgok, Batthyány Tivadar, Lovászy Márton kénytelenek a forradalmi kormányból kilépni és ők is már a forradalom alatt üldöztetés alá vonatnak. Ha olvasom a forradalom későbbi stádiumában a lapokat, akkor azt kell látnom, hogy erről a két férfiről abban az időben úgy emlékeztek már meg, hogy én a távolból – akkor Bajorországban voltam – örömmel állapíthattam meg, hogy hiába küzdöttem én a forradalom ellen és hiába segítettek ők a forradalmat megcsinálni, mert rövid két hónap múlva köztünk semmiféle különbség nem volt és ők is ugyanazokat a jelőket kapták már a forradalmi sajtótól, mint én.

A forradalomról nem lehetett itt kritikát mondani, mert beállott teljes mértékben a terror. Megjelentek oly kedves cikkek, mint: „Elfogni! Letartóztatni! Megsemmisíteni!” Ez volt a cikk címe. (*Felkiáltások a baloldalon: Internálni!*) Megjelent egy rendelet a forradalom vívmányainak védelméről, amely a politikai internálást a forradalom dicsőségére elsősorban alkalmazta. Sztéryenyi József báró, Szurmay Sándor báró és Mikes János gróf ellen csak azért, hogy a Kun Béla ellen való intézkedéseknek jobbfelé is legyen valami pandantja. Megjelent a népköztársaság védelméről szóló úgynevezett néptörvény, – így nevezték a törvényeket, mert a nép megkérdése nélkül hozattak (*Derültség.*) és úgy keletkeztek, mint a Bourbon-ok ordonnance-ai, – amely fegyházas szakaszt léptetett a régi államfogházás szakasz helyébe. Itt nem lehetett szólni, és aki szemére hányta az akkori polgárságnak, hogy gyöngé volt, hogy kiadta a fegyvert a kezéből, annak eszébe idézem, hogy a polgárságnak *nem* volt fegyver a kezében, azért, mert egy hosszú előző korszak hozzászoktatta a polgárságot az állami gyámkodáshoz, *kivett* a *kezéből* minden iniciatívát, mert mindig megszoktuk azt, *hogyan* az állam a mienk, a kormány a mienk, a kormány cselekszik helyettünk, az államnak van katonája, van csendőre; ha a polgári társadalom veszélyben van, a kormány gondoskodik helyettünk és helyettünk majd sortűzet ad le a katonaság és a csendőrség.

Abban a percben, amikor az így nevelt polgárság komoly veszedelemben forgott, természetesen, mintha egy gerendával vágta volna fejbe, hisztérikus gyávaságba kellett esnie. Meglepetésszerűen érte az a csapás, hogy az államhatalmat elvesztette és minden ellene fordult, ellene fordulnak a fegyverek, amelyek fölött ő megszokta a rendelkezést.

Ez a magyarázata annak, ami a forradalom alatt történt, annak a bizonyos gyávaságnak, amelyért Magyarország nem szégyellheti magát, mert hiszen ez a gyávaság megvolt Németországban is. A német polgári társadalom sokkal régebbi és sokkal szervezettebb polgári társadalom, mint a magyar és a német katonaság sokkal nagyobb fegyelem, alatt állott, mint valaha a mi hadseregünk. Németországban is a veszedelem pillanatában az erőknek ugyanez a teljes megsemmisülése, ugyanez a teljes sorvadása állott be. De ne méltóztassanak azt hinni, hogy Németországban, – ott ért engem a forradalom és ott, Bajorországban, közvetlenül láttam a forradalom kitörését, teljes lefolyását, egészen a bolsevizmus kitöréséig – a polgári pártok behódoltak valaha a forradalomnak. Szó sincs róla. Németországban a munkásság szélső szárnya csinálta a forradalmat, a polgári társadalom a forradalmat elfogadta, mint megadott tény, de a forradalmat soha nem koszorúzta, annak meg nem hódolt.

Münchenben voltam még február 14-én. A forradalom után megalkult a koalíciós kormány a német birodalomban. A német centrumnak, amely meglehetősen demokratikus szociális irányzattól átitatott párt, vezetője Gröber, akkor a következő beszédet mondotta – pedig akkor bent voltak a szocialisták is a koalíciós kormányban – a birodalmi gyűlésen (*Olvassa*): „Mindig a demokrácia hívei voltunk, mégis helytelenítjük a forradalmat, mert erőszakosan megszakította a folytonos demokratikus állami fejlődést és ezáltal veszélyeztette magát a demokráciát. A november 9-iki forradalom szerencsétlenség volt a német nép számára és minket politikai, katonai és pénzügyi szempontból súlyosan veszélyeztetett. A forradalom nélkül rég meglett volna a béke; ma hadseregünk szétmállott és szétzüllött és rettenetes költséggel kell önkéntes hadsereget szervezni. Kormányunk munkaprogramulja a koalíció és nem szocialista. Ezentúl nem merjenek beszélni szocialista köztársaságról. Nem egy szocialista. hanem egy koalíciós kormány tagjai vagyunk.”

Így beszélhetett Németországban a centrupárt vezérszónoka. És Münchenben Eisner alatt, aki tragikus véget ért, egyetlen lapja volt a forradalmi kormánynak, München többi összes lapjai pedig a legteljesebb sajtószabadság mellett szidták Eisnert és a kormányzatot, mert az ottani munkások által csinált forradalom nem teremtett terrort, ott a polgári társadalom a forradalom előtt meghajolt, a kész tényeket elfogadta, különösen a wilsonizmus ígéinek hatása alatt, – hiszen mindenki azt remélte, hogy sokkal jobb békefeltételek fognak bekövetkezni, – a forradalmat azonban soha nem glorifikálta.

T. Nemzetgyűlés! Nem kívánom e témát tovább folytatni, bár nagyon sok mondanivalóm volna erről a tárgyról. Nagyon sok mondanivalóm volna arról is, hogy való igazság-e az, amit folyton hallunk, hogy Károlynak nem volt alkalmá itt forradalom nélkül átvenni a kormányt és hogy emiatt következett be a forradalom. De azt tartom, hogy e kérdések tisztázása parlamenti beszédekben nem történhetik meg, és az a nézetem, hogy egyoldalú mémoire-írások vagy egyoldalú dikciók sem fogják ezt a kérdést tisztázhatni. Röviden mégis fel kívánom említeni azt az egyetlen tény, – mert ez ismeretlen, – hogy Károlyi Mihály grófnak módjában állott volna a kormányt forradalom nélkül átvenni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Midőn József főherceg Károlyi Mihály gróffal együtt visszatért Bécsből, ugyanazon a napon és itt kezébe vette a kibontakozás munkáját, felmerült az a terv, hogy Károlyi Mihály gróf bizassék meg a kormány alakításával, de a hozzászóló forradalmi elemeknek ellenőrzésére és az ország megnyugtatására a belügyi tárca, a honvédelmi tárca és az igazságügyi tárca kerüljön olyan, a demokratikus választói jog mellett exponált politikusok kezébe, akik Apponyi Albert gróf táborához tartoznak. A honvédelmi tárcáról csak az volt mondva, hogy valamely tábornok kezébe jusson. Károlyi Mihály gróf kezdetben ezt az ajánlatot visszautasította Andrassy Gyula gróf lakásán. Hozzá közelálló kijelentették, hogy ez azt jelenti, hogy őket rendőri felügyelet alá kívánják helyezni. A Hadik János gróf kinevezését megelőző napon azonban Pallavicini György örgróf eljött hozzánk, akik József főherceg palotájában voltunk összegyűlve – emlékszem Apponyi Albert grófra, Tóth Jánosra, azt hiszem, nagyatádi Szabó is jelen volt, Szmrecsányi György bizonyosan ott volt – és azt hozta hírül, hogy Károlyi Mihály gróf az előtte való éjszaka nagy jelenetet csinált, sírt, hogy előre látja az ország szomorú helyzetét, – nem tréfából mondom e szót, – nem kívánja a forradalmat, éppen azért hajlandó ezt a tervet elfogadni. Mi azt mondtuk erre neki, hogy ha ez igaz, akkor jöjjön el maga Károlyi Mihály gróf és tárgyaljuk le vele e kérdést. Károlyi Mihály gróf nem-sokára megjelent és József főherceg elnöklete alatt elkezdük ennek a kérdésnek tárgyalását.

József főherceg először Tóth Jánosnak azt a tervét vette elő, hogy hajlandó volna-e Károlyi Mihály gróf belépni egy olyan kormányba, amelyet maga József főherceg alakítana. Károlyi Mihály gróf ezt az ajánlatot ridegen visszautasította. Majd József főherceg felvetette azt a gondolatot, hajlandó volna-e maga miniszterelnöke lenni egy olyan kormánynak, amelyben a honvédelmi tárcát egy magyar katona, egy tábornok töltené be, a belügyi és igazságügyi tárcát pedig a választójog meggyőződéses hívei, akiknél azonban a rendfentartás garanciái megvannak. Károlyi Mihály gróf kijelentette, hogy hajlandó ezt az ajánlatot elfogadni és ezt teljes erejével támogatni fogja.

A megállapodás kész volt s Hadik János gróf értesítette Bécsben telefonon Andrassy Gyula gróftól, hogy sikerült megállapodást létesítenie, miután Károlyi Mihály gróf kilátásba helyezte azt is, hogy az Andrassy Gyula gróf ellen a külügyek miatt intézett támadását szintén reparálni fogja. Kiderült, hogy Károlyi Mihály gróf azt a javaslatot soha egy percig komolyan nem vette, a nemzeti tanácsnál a javaslatot nem ajánlotta, a nemzeti tanács az ő javaslatát egyhangúlag leszavazta, ő ott magát mellette nem exponálta, s éjszaka idején Hadik-Barkóczy Endre lakásán, ahol már akkor csak Tóth János, Hadik János gróf s talán még Szmrecsányi György voltak jelen velem együtt, kijelentette, hogy ő ezt az ajánlatot nem fogadja el, ezzel a jellemző hozzászólással: „Persze, az uraknak kellemes lett volna, hogy én lejárjam magamat.”

Az országnak ebben a tragikus helyzetében tehát az járt az eszébe, hogy ő lejárja magát, vagy nem járja le magát (*Mozgás.*), és azokra az állításokra, mintha ő kívánta volna azok közreműködését, akik a 48-as alkotmánypártból a választójog kérdése miatt, mert elveiket feladni nem kívánták, kiléptek, válasza az volt, hogy íme a döntő dokumentum, hogy

nem kívánta. Nem kívánta, inert az a társaság, mely őt kezében tartotta, a névteleneknek és Szerencsés Imrének társasága, nem kívánta, hogy olyan férfiak kerüljenek az ország élére, akik a felforgatást megakadályozhatják, ők osztozkodni akartak, nekik zsákmány kellett. *(Úgy van! a középén.)* Mert olvassák el a forradalmi lapokat. Addig, amíg nem volt cenzúra, magáik megadták a kritikáját ennek az időnek, amelyre azt mondom, hogy ez politikai szaturnália volt. Olvassák el, mint lettek névtelen és ismeretlen emberek kormánybiztosai a zenének, a telefonnak, az utcának, a költészetnek és nem tudom minek, és emlékezzenek vissza, hogy a szabadság harsonáját mint tévesztették össze – sajtyszerű módon minden forradalmi időnek újabban ez a jellege – az autótülökkel; mert autó nélkül igazi forradalmár sem akkor, sem máskor soha nem járhatott *(Derültség.)*, mindenféle forradalom harsonája az autótülök.

Szilágyi Lajos: Sőt az ellenforradalmár is úton jár!

Vázsonyi Vilmos: Méltóztassanak visszaemlékezni, hogy soha annyi államtitkára, annyi kormánybiztosa nem volt Magyarországnak, mint éppen a forradalom idején. Egy szaturnália volt. ez, s azért nem kellettek az erős emberek, azért nem kellettek a komoly férfiak, mert hogy jutott volna akkor azokra a többiekre is valami, akik Károlyi Mihályt eszközül használták fel. Ez azonban hozzátartozik ennek a kornak az igazi történetéhez.

E korszakkal a magam részéről tovább foglalkozni nem fogok, mert azt hiszem, hogy ebben kibékíthetetlen ellentétek választják el egymástól az embereket, kibékíthetetlen ellentétek az ítéleteket. Nem is azért mondom el mindezt, mintha én, akit annyiszor vettek üldözőbe, mert nem volt más bűnöm, mint az, hogy nem tudták megbocsátani, hogy nem volt velem szemben semmi megbocsátanivaló, valakinek üldöztetését kívánám. Én nem kívánom senkinek az üldöztetését és nem állok azon az alapon, hogy¹ fel lehet állítani valakivel szemben azt a tant, hogy őt kizárom a politikai életből. Ennek bírása egyedül a nemzet lehet. Hiába zárok én ki valakit, ha a nemzet azt befogadja. Nem azért hozom én fel mindezt, mintha híve lennék bármiféle politikai üldöztetésnek. Hogy egyoldalúság ne legyen, a magam részéről is hozzá kívántam járulni az igazság kutatásához és elsősorban fel akartam emelni szavamat abban az irányban, hogy ne általánosítsunk, mert az éppen azt a célt, amelyet azok, akik az októberi forradalmat nem helyeslik és elítélik, elérni akarnak, nem éri el, hanem hátráltatja. Mert ha általánosítunk, az októbristáknak egész tömegével fogunk szembe találkozni, ahelyett, hogy azokat látnók csak magunkkal szemben, akik az októbert tényleg bűnös módon előkészítették és akik a hatalomnak a bolsevizmus részére való átjátszását a maguk gyengeségével tényleg elősegítették.

Elmondottam mindezeket itt ezekből a padokból még azért is, hogy ezzel is manifestáljam, hogy a t. miniszterelnök úr nagyon téved, ha azt hiszi, hogy a közszabadságok kérdésében az októbristák a hangosak. Ellenkezőleg, nekünk, akik nem vagyunk októbristák, akik a forradalmat nem glorifikáljuk, akik a háborút, a forradalmat és a bolsevizmust egyenrangú, egymásból folyó szerencsétlenségnek tekintjük, akik ezt az álláspontunkat erősen hangsúlyozzuk, az a nézetünk, hogy a közszabadságoknak a megengedett mértéken túl való megszorítása ott, ahol a bolsevizmus üldözésével vagy megelőzésével annak semmiféle logikai kap-

csolata nincs, elősegíti az októbrizmusnak, elősegíti a felforgatásnak, elősegíti a szubverzív tendenciáknak előnyomulását. Mi azon a nézeten vagyunk, hogy amiként a szabadság túlhajtásából származik a reakció, – és az volt az októberi forradalom végzete, hogy nem tudott kormányképes lenni, és nem tudott rendet fentartani, mert különben az októberi forradalom, ha nem is helyeslem, mint befejezett, kész tény fennállott volna és nem dőlt volna meg, és az a rendszer, amelyet csinált, megmaradt volna továbbra is, – mondom, amint a szabadság túlhajtása maga után vonja az önkényt, a rendcsinálás túlhajtása maga után vonja a felforgatók elszaporodását. Ha ott is keserőségeket ébresztek, ahol tulajdonképpen nem akartam eltalálni semmiféle bünt, ha ott is fájdalmakat ébresztek, ha ott is sebeket vágok, az erő túlhajtásával, a rendcsinálás túlságos erőltetésével, ahol talán nem akartam, akkor a felforgatók számára dolgozom, akkor nekik csinállok közönséget.

Éppen a szabadság érdekében, éppen a rend és szabadság harmóniája alapján, éppen azért, mert ugyanúgy tartok a felforgató tendenciáktól, mint maga a miniszterelnök úr, éppen azért, mert éppúgy ellensége vagyok a felforgató tendenciáknak, miként ő maga ellensége: éppen azért kérem őt arra, hogy ne ragaszkodjék ahhoz a rendszerhez, melyet fentartani kíván, szorítkozzék kizárólag a bolsevizmus ellen való védekezésre és a rendkívüli intézkedések által ne sújtson senkit se, aki nem bolsevista tendenciát követ. Ez fogja helyreállítani az országban azt az egységet, azt a békességet, mely szerintem a legjobb külpolitika. Azt várom a t. miniszterelnök úrtól, hogy azt a tételt, melyet beszédében felállított, hogy a jogegyenlőség alapján áll, teljes mértékben érvényesítse. Álljon is a jogegyenlőség alapján és sújtson le kérlelhetetlenül, – ebben, azt hiszem, erről az oldalról nem fogja senki sem gátolni, – ha a demagógia akár jobbról, akár balról akarja a jogegyenlőséget megtámadni. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Jogegyenlőség az ország minden polgára számára, aki itt becsületesen dolgozik, az állami rend és a nemzet korlátain belül. Jogegyenlőség, különbsége nélkül a származásnak, különbsége nélkül a nemzetiségnek, különbsége nélkül a felekezetnek, vagy ha úgy tetszik, a fajnak, mert felekezet vagy faj legyen az bár, akít itt kártevő idegen fajnak szoktak nevezni, ha ebben az országban él és becsületesen dolgozik, joga van arra, hogy respektáltassék, hogy az ő munkáját se utasítsák vissza, amikor hozzá akar járulni annak felépítéséhez, amit, sajnos, a sors mostohasága elrabolt mitőlünk.

A proletároknak is osztálykülönbség nélkül adjuk meg az egyenlő jogot, és ha támadás van az egyenlő jog ellen, történjék ez a támadás bárhonnan, fentről vagy lentől, jobbról vagy balról, álljon a miniszterelnök úr a jogegyenlőség alapján, álljon a rend alapján a szabadsággal harmóniában, s akkor meg lehet róla győződve, hogy a nemzet osztatlanul fogja őt követni. És akkor azt az egységes pártot, amit a nemzetgyűlésben keres, megtalálja nagyobb mértékben, mert egységes pártként fogja maga mellett találni az egész nemzetet. Ajánlom határozati javaslatomat elfogadásra. *(Helyeslés és éljenzés a szélsőbaloldalon.)*

Első nyilvános állásfoglalásaival s főként a nemzetgyűlésben elmondott három első beszédével *Vázsonyi* nyomban a magyar ellenzéki politika legelső harcnonalába került és szava ettől fogva irányító és döntő volt az ellenzéki harcok alakulására.

MÁSODIK FEJEZET

A MAGYAR KIRÁLYTRAGÉDIA

A nemzetgyűlés pihenője 1921 nyarán politikai szélsőséget is jelentett. Csak a kormánypárt kebelén belül élesedtek ki mindjobban a belső ellentétek. 1921 október 1-én *Bethlen* István gróf, az őszi politikai kampány bevezetőjéül *Pécsett* fejtette ki álláspontját a nagy kérdésekről, kormányprogramnak deklarálva a legitimista elvet. A pécsi gyűlést követő napon *Károly* király és *Zita* királyné meglepetésszerűen repülőgépen *Sopronba* érkeztek. A király ez újabb trónfoglaló kísérletének a budaörsi csata vetett véget, utána pedig, november 5-én, a nemzetgyűlés összeült és megszavazta a kormány törvényjavaslatát, amely *IV. Károly király uralkodó jogának megszüntetéséről szökött és a Habsburg-házat megfosztotta a magyar tróntól*. Azokat a politikusokat, köztük *Andrássy* Gyula grófot, *Gratz* Gusztávot, *Sigray* Antal grófot, *Rakovszky* Istvánt és *Beniczky* Ödönt, akik Soprontól Budaörsig a király kíséretében voltak, letartóztatták.

I.

A király

– 1921 december 16. –

Miután a nemzetgyűlés 1921 december 5-én elfogadta a trónfosztó javaslatot, másnap, december 6-án *Bethlen* István gróf kormánya lemondott. A miniszterelnök részben át akarta alakítani kormányát, részben pedig végre akarta hajtani az egységes kormánypárt megalakítására vonatkozó tervét, miután a legitimisták most már külön szervezkedtek. A *Bethlen*-kormány átalakulása után mindjárt *Andrássynak és letartóztatott társainak mentelmi joga körül a nemzetgyűlésen* erős vita keletkezett *A képviselőház december 10-iki ülésén* szólalt fel e kérdésben először *Vázsonyi* Vilmos, szökött tevéen a *Beniczky* Ödön mentelmi joga ellen elkövetett sérelmet, majd pedig *december 16-án* nagy és hatalma« beszédben fejtette ki álláspontját úgy a mentelmi jogról, mint a királykérdésről. *Vázsonyi* nagy beszéde megvilágította a király kérés részleteit és azokat a fejtegetéseit, amelyekben *IV. Károly* történelmi szerepét tisztázta, tüntető tapsal fogadták. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Nemzetgyűlés! Elsősorban bocsánatot kérek, hogy én kivételesen a mentelmi kérdéssel kívánok foglalkozni és elsősorban a mentelmi jog szempontjából kívánom megvilágítani a kérdést.

Mi a mentelmi jognak célja, t. Ház! A mentelmi jognak célja annak biztosítása, hogy a Ház, vagy az a központi testület általában, amely mentelmi jogot élvez, lehetőieig mindig teljes számban gyakorolhassa jogait. A mentelmi jog tehát nem az egyénnek, a képviselőnek a joga, hanem a mentelmi jog illeti magát az egész Házat, tehát most magát az egész nemzetgyűlést. A szabály az, hogy a nemzetgyűlésnek lehetőleg teljesnek kell lennie, nem csonkának, nem mesterségesen leapasztva létszámában kell határoznia. Az alapelv az, hogy senkit nagy és fontos okok nélkül nem lehet kizárni abból, hogy képviselői vagy nemzetgyűlési képviselői jogait gyakorolja. Az a megszokott kifejezés (*Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök cseppet.*), hogy kutatjuk, vajjon forog-e fenn zaklatás vagy nem, éppen azt jelenti, hogy a maga jogaiban szuverén Ház kutatja azt, hogy forog-e fenn alapos ok arra nézve, hogy valamely képviselőt a maga jogainak gyakorlásában megakadályozzanak. Ha a mentelmi jogot másképp értelmeznők, akkor mesterséges eszközökkel mindig lehetséges volna, egy Háznak a határozatát befolyásolni egyszerűen olyképp, hogy valamely kormány a maga felelősségét állítván előtérbe, – minthogy jog szerint az ügyességgel és karhatalommal rendelkezik, – a képviselőház bizonyos tagjait letartóztatja, és mikor a Háznak egy fenforgó kérdésben vagy politikai helyzetben határoznia kell, akkor esetleg döntőszavú férfiak jelenlétét nélkülözi.

Én teljesen elméletben beszélek, nem a jelen esetről. De az igen t. igazságügyminiszter úr azt mondja, hogy a mentelmi jog gyakorlat szerint fejlődött ki mint esetjog és esetről-esetre állapították meg mindenkor azt, hogy helye van-e valamely képviselő mentelmi joga felfüggesztésének. Ezt én a magyar alkotmány nagy hiányának tartom. Amikor még az 1867: XII. t.c. fennállott, érezte is ennek fonákságát a magyar törvényhozás és a delegáció tagjainak mentelmi jogáról maga a törvény rendelkezett.

Ha kutatom azt, hogy miért nem rendelkezett, törvény magának a Háznak, az országgyűlés tagjainak – mert hiszen a főrendeket is megillette a mentelmi jog alkotmányunk szerint – mentelmi jogáról, miért nem állapította meg az országgyűlés a mentelmi jogot törvény szerint, akkor ennek okát abban látom, hogy ezt kétségtelenül azért tette, mert féltékeny volt a maga jogaira. A törvényhozásnak két faktora lévén akkor: az országgyűlés és a király – a mentelmi jogot nem kívánta mint szuverén Ház a másik faktornak elbírálása alá bocsátani és nem akart a mentelmi jog terén olyan helyzetet teremteni, hogy amennyiben szükséges a mentelmi jog terén a változtatásiakkor a korona beleegyezése legyen szükséges ahhoz, hogy a mentelmi jogban változás történjék. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Kizárólag ez volt az oka annak a látészólagos mulasztásnak, hogy a mentelmi jog esetről-esetre házhatározatokban lett lefektetve, nem pedig törvényben, amiként ez az alkotmánybiztosíték ezen ok nélkül helyesen csak törvényben lett volna megállapítandó. (*Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Egészen más a helyzetünk ma. Ma a nemzetgyűlés szuverén, ma a törvényhozásnak más faktora nincs, mert a nemzetgyűlés határozatainak kihirdetését a kormányzó úr meg nem tagadhatja, arra csak észrevételt

teljét egyszer, de ha a nemzetgyűlés a maga határozataihoz ragaszkodik, azok feltétlenül törvényerőre emelkednek.

Végtelenül sajnálom, hogy ez a nemzetgyűlés, amely tulajdonképpen arra lett volna hivatva, hogy alkotmányozó testület legyen (*Úgy van! a baloldalon.*) és amely egyetlen egy alapvető törvényen kívül az alkotmányozás feladatát az egész vonalon elhanyagolta és egyszerűen mint egykamarás-testület képviselőházat játszott, nem pedig mint alkotmányozó testület működött, nem ébredt annak tudatára, hogy első feladata lett volna, hogy amiként az 1920. évi I. t.-c.-ben biztosította a nemzetgyűlés szabadságát és arra vonatkozólag, hogy ide, ebbe a terembe senki a lábát be ne tehesse a nemzetgyűlés akaratán kívül, határozott és szigorú rendelkezéseket cikkelyezett be, úgy a mentelmi jog tekintetében is kodifikálta volna, hogy ne múló esetek szerint, ne pártszenvédélyek szerint bírálják el a mentelmi jogot, hanem legyen a mentelmi jog tartalma nyíltan, világosan deklarálva és a mentelmi jog eseteiben ne legyünk függővé téve bármely hatóság ingadozó értelmezésétől.

Amikor 1905-ben az akkori szabadelpártpárt a választásokon legyőzött és a koalíció került uralomra, még igen nagy volt az érzék a mentelmi jog iránt. Miért? Mert egy alkotmányos ellentállás volt, mert egy üldözött pozícióban lévő párt, vagy pártok szövetsége került uralomra és mindszókbán a férfiakban, akik akkor nagy többséget szereztek, még elevenen élt a múlt emléke. A decemberi rombolások miatt, amelyek az erőszakolt házszabályrevízió következtében itt a Házban lefolytak, az ellenzéki képviselők egész sokaságát idézték a rendőrséghez és indítottak ellenük eljárást. Maga a koalíciós kormány első igazságügyminisztere felségsértés vagy király sértés vádja alatt állott közvetlenül, – nagyon csekély idő választotta el, – mielőtt igazságügyminiszter lett volna.

Én abban az időben tagja voltam a mentelmi bizottságnak és akkor szent fogadkozást tettünk, hogy mi a mentelmi jogot új határozatokkal fogjuk körülbástyázni, mert tisztában voltunk azzal, hogy végtére is a rendszerek és a többségek mulandók és változók. A koalíció önmagán végzett harakirival múlt ki és története azt bizonyítja, hogy nagyon helyesen mérlegeltük abban az időben, hogy a rendszerek és többségek mulandók.

A hatalom birtokába jutva, természetesen a koalíció nagyon gyorsan elfelejtette ezt a tételes igazságot és a nagy fogadkozásnak nem volt semmiféle eredménye. A mentelmi jogot nem bástyáztuk körül tételesen, nem bástyáztuk körül elvi jelentőségű határozatokkal. A koalíció csakhamar megfeledkezett arról, hogy a rendszerek mulandók.

Én a koalíció emlékéért csak azért idézem fel, hogy azokat, akik hajlandók pártszempontok szerint mérlegelni mentelmi jogi kérdéseket, emlékeztessem arra, hogy sohasem szabad örülni akkor, ha valakinek kezére bilincset raknak, sohasem szabad örülni annak, ha bilincset kovácsolnak, mert ha bilincset kovácsolnak, nem lehet tudni, hogy az a bilincs majdan kinek a kezére kerül (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*); sohasem szabad örülni annak, ha derest ácsolnak össze, mert nem lehet tudni, hogy amidőn majd aktíve működtetik azt a derest/abban a pillanatban kit fognak ráfektetni.

A mentelmi jog kérdését tehát nem kell pártszempontból mérlegelni. A mentelmi jog kérdését kizárólag a jognak és nem a hatalomnak szempontjából kell kezelni, nem abból a szempontból, hogy a politikában előtűnik ellenszenves vagy ránk nézve kellemetlen férfiak ügye áll most előt-

tünk. Igazságos bíró csak akkor lehetek egy ügyben, ha menten minden szenvedélytől, menten minden politikai barátságtól, és menten minden politikai gyűlölettel bírálom el a felforgó ügyet.

Ha tehát a zaklatás kérdése az, amellyel elsősorban tisztába kell jönnünk, akkor úgy áll a dolog, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr helytelenül állapította meg, hogy a Háznak nincs joga azt kutatni, hogy egy képviselő ellen milyen eljárás folyik. Igenis joga van kutatni, (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Joga van kutatni azért, mert elsősorban meg kell állapítani azt, hogy illetékes bíróság ítélezik-e, vagy akar-e ítélezni a képviselő felett. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

A budapesti kir. büntetőtörvényszék általános fogalom. A budapesti kir. büntetőtörvényszék ezen általános fogalom mögé el nem bújhatik, ha rögtönítelő bíróságról van szó. Ha a budapesti kir. büntetőtörvényszék mint rögtönítelő bíróság jár el, akkor megkeresésében tartozik megjegyezni, hogy a budapesti kir. törvényszék mint rögtönítelő bíróság kéri ki a képviselőket. Az elnök és az előadó, vagy jegyző fogja ellenjegyezni ezt a kiadmányt akkor is, azonban meg kell jelölnie azt, hogy milyen minőségben intézi a Házhoz ezt a kiadatási kérelmet. (*Úgy van! úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Ebben a kiadatási kérelemben pedig ez megjelölve nincs. Itt tehát tulajdonképpen a budapesti kir. büntetőtörvényszék mint rendes bíróság kérte ki az illető képviselőket, illetve kérte mentelmi joguk felfüggesztését.

Itt van az első óriási ellentét jogi szempontból. Folyik a képviselők ellen az eljárás, miként most már végre van szerencsénk hallani a t. igazságügyminiszter úrtól – de amit én természetesen régen tudtam, s nem volt előttem titok, – a rögtönítelő eljárás szabályai szerint és a kiadatási kérelmet a Házhoz a budapesti kir. büntető törvényszék intézi, nem mint rögtönit élő bíróság, hanem ezen általánosító fogalom használatával.

Tomcsányi Vilmos Pál igazságügy miniszter: Természetes!

Vázsonyi Vilmos: Ez nem természetes. Nem természetes azért, mert: a zaklatás kérdésénél nekem kutatnom kell elsősorban azt, hogy az az eljárás, amely valamely képviselő ellen megindult, jogos, törvényszerű eljárás-e. Nemcsak azt kell kutatnom, hogy van-e bűncselekmény látszata, mert természetes, hogy a Ház arról nem dönthet, hogy van-e bűncselekmény, csak arról dönthet, hogy szerinte nincs látszata sem bűncselekménynek, de a Ház határozata sohasem jelentheti azt, hogy a kiadatással már eldöntötte azt, hogy van bűncselekmény.

Nemcsak azt kell eldönteni, hogy van-e bűncselekménynek látszata. hogy van-e elegendő gyanúok arra, van-e összefüggés a gyanúsítottak személye és az ellenük felhozott gyanú vagy vád között, hanem kutatnia kell azt is, hogy az eljárás, amely ellenük indítatik, törvényszerű-e. Bocsánatot kérek, hogy ad absurdum vigyem a t. igazságügyminiszter úr felfogását, hátha a katonai bíróság kérte volna ki ezeket a képviselő urakat a katonai Btk.-nek ismert gummi-elasztikum-szakasza, a 327. § alapján, azon gyönyörű szakasz alapján, amely alá minden vonható, az is, ha valakinél találnak egy revolvvert fegyverviselési engedély nélkül vajjon akkor sem volna joga a nemzetgyűlésnek kutatni azt, vajjon illetékes hatóság-e az, amely eljár, illetékes, törvényszerű eljárás-e az, amely alá az illető képviselők vettetnek? Igenis, a Háznak joga van kimondani, hogy csak a rendes bíróságnak és a rendes eljárásnak adom ki a képviselőket, nem pedig a rögtönítelő bíróságnak. S épp úgy joga van

a Háznak határozatot hozni minden esetben arról, hogy az előzetes letartóztatásnak lehet-e helye, igen vagy nem!

A mentelmi jogra nézve az első határozata a Háznak az, hogy megindulhat a bűnvádi eljárás; ha azonban hozzá akarnak nyúlni a képviselő személyéhez, ha előzetes letartóztatásba vagy vizsgálati fogságba akarják helyezni, vagyis ha ki akarják ragadni azt a képviselőt képviselőtársaik sorából és a Ház tagjai köréből, erre újabb felhatalmazás szükséges. Terve a t. igazságügyminiszter úr, ha azt mondja, hogy csak a büntetés végrehajtásához van erre szüksége. A mentelmi jognak a rációja – amint már ismételtelen kijelentettem – az, hogy a Háznak teljesnek kell lennie és hogy alapos, súlyos ok nélkül egyetlen egy képviselőt innen a Ház tagjai közül ki nem ragadható.

Itt nem arról van szó, t. Nemzetgyűlés, hogy a bűnvádi eljárás ne induljon meg. Itt nem az a két felfogás ütközik most össze, amelyek közül az egyik egyáltalában nem lát bűncselekményt a képviselők eljárásában és azt mondja, hogy a király társaságában – míg az koronás király – lázadás bűncselekményét elkövetni nem lehet, mert ennek a felfogásnak konzekvenciája a mentelmi jog felfüggesztésének megtagadása volna – és ilyen felfogás nem is érvényesül, nagyon helyesen, mert a Ház önmaga, azt hiszem, nem rendelkezik azzal a pártatlansággal ebben a kérdésben, hogy ezt akár pro, akár contra eldönthesse, mert hiszen itt politikai ügyről van szó, úgynevezett politikai bűncselekményről és a politikai bűncselekmények lényege általában az, hogy azok tulajdonképpen nem a jog birodalmába, hanem a hatalom tudományának birodalmába tartoznak és azokat nem doktor jurisoknak, hanem doktor potestatisoknak kellene elkövetni, hisz a politikai deliktumoknak az a természete, hogy mindig aszerint lesz valami politikai deliktum, hogy vajjon sikerül-e vagy sem, vagyis hogy miként fordulnak a kockák. És a politikai deliktumnak szerintem az igazi büntetése az, ha valamely kísérlet nem sikerül. Mert a politikus azzal semmisül meg, ha nem tudja azt elérni, amit elérni akart. Ami azután következik, az csak szenvedélyes emberek szemében lehet büntetés, de nem azok előtt, akik tisztában vannak a tömegek lélektanával.

Ezek szemében ez nem büntetés, mert politikai bűncselekmények üldözése olyan férfiakkal szemben, akik nem állanak ebben a társadalomban annyira izolálva, hogy azt lehetne mondani, hogy őket bármiféle ítélet megbélyegezheti vagy közmegvetésnek teheti ki, csak a rokonszenvet fokozhatja. Hiszen közönséges bűncselekményeknél is látjuk, hogy végső fokon és végső kifejlődésében az üldözés még közönséges gonosztévőkkel szemben is szánalmat kelt a félművelt embereknél. Mit szóljunk akkor ahhoz, t. Nemzetgyűlés, ha közbecsülésben álló férfiak, akik e Háznak tagjai, férfiak, mint a Ház volt elnöke, vagy mint Andrassy Gyula gróf és a többiek, olyan férfiú, mint Gratz Gusztáv, aki ennek az országnak a legnagyobb szolgálatokat tette és aki a nyugatmagyarországi kérdésben a velencei egyezmény előtt a megállapodásokat létesítette, mondom, mit szóljunk, ha politikai bűncselekmény címén ilyen férfiak üldöztetnek? Méltóztassanak elhinni, hogy azon politikusok számára, akik ma ott fogságban vannak, sokkal súlyosabb és kellemetlenebb büntetés lett volna az, ha nem tartatnak fogva. Méltóztassanak elhinni, hogy sokkal súlyosabb lett volna a helyzetük akkor, ha ellenük az üldözés nem alkalmaztatik. Azáltal, hogy ők fogvatartatnak, azáltal, hogy velük szemben az üldözés fegyverét alkalmazzák politikai bűncselekmények címén,

azáltal ők egy elv és eszme vértanúivá avattatnak, a vértanúság pedig sohasem népszerűtlen.

Akik a maguk elvéért szenvedni fognak, sohasem gyűlöletesek és nincs értelme és nincs célja a büntetésnek ott, ahol az a büntetés, ahol az az üldözés, ahol az az eljárás csak a bírót teszi népszerűtlenné és az ítélet népszerűvé, mert ezt vértanúvá avatja fel, a másikat pedig le-süllyeszti üldözővé. Ennek értelme, célja nem lehet. Ezeket a férfiakat ez az üldözés semmivé nem teszi, velük nem végez, én tehát a szenvedélyt, amely oda visz, hogy azt hiszik, hogy ezen férfiaknak minél tovább való fogvatartása bármit eredményez, hogy ez politikai célból hasznosítható, meg nem értem, mert teljesen meg vagyok győződve arról, hogy a hatás és az eredmény éppen ellenkező, mint azt azok hiszik, akik ezt a kérdést politikai szempontból ítélik meg. A saját politikájuknak megsebzése és károsítása lesz az eredmény, nem pedig annak a politikának megsebzése és károsítása, amelyet az elfogottak képviselnek.

T. Nemzetgyűlés! Hallom gyakran azt is, hogy ebben a kérdésben döntsön a független bíróság. Hát én azt tartom, hogy aki politikai kérdésekben úgynevezett politikai bűncselekmények kérdését a bíróság elé utalja, szóval, olyan kérdések elbírálását, amelyeket mi is csak kisebb vagy nagyobb szavazattöbbséggel vagyunk képesek itt, magunk között eldönteni, az végtelen súlyos helyzetbe hozza a magyar bíróságot, amely az elmúlt idők zivatarai alatt elég megpróbáltatásnak és teherpróbának volt kitéve. *(Felkiáltások jobbfelől: De megállotta helyét!)*

Mert hiszen a magyar bíróság kénytelen volt ítélni a népköztársaság nevében s a magyar bíróság most ítélt a magyar állam nevében, most, amikor a még érvényben lévő bünvádi és polgári perrendtartás szerint is öfelsege a király nevében kellene ítéletet hoznia. De ítélt az 1920 évi törvénycikk szerint a magyar állam nevében, egy államforma szerint, amely unikum a világon: a király nélküli királyság államformája mellett. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Már most, t. Nemzetgyűlés, lia mi itt levetjük a vállainkról ennek a kérdésnek súlyát s odadobjuk azt a bíróságoknak, – végigmegegyek a kérdésen teljesen, – micsoda helyzetbe hozzuk a bíróságot? Megnyugvással fog-e ez a bíróság ítéletet hozhatni?

Én nem ilyen súlyos közjogi ügyekben, de kisebb politikai bimperekben résztvettem, t. Nemzetgyűlés, amelyek azonban azon időkből, hogy soha még úgynevezett politikai bünperben a bíróság megnyugvással ítéletet nem hozhatott. Mert abban a kettérepesztett társadalomban, amely politikai felfogás szerint jobbra vagy balra orientálódik, nincsenek a fülek berendezkedve arra, hogy az objektív ítélet hangját meghallják.

Azok a maguk ízlése, a maguk érzése és a maguk elvei szerint várnak ítéletet és bármilyen legyen is a bíróság döntése, véletlennek, hogy az a tanács hogyan alakul, fogják azt tulajdonítani, aminek következtében szenvedni fog a bíróság tekintélye, szenvedni fog az a bizodalom, amelyet a magyar bíróság iránt meg kellene erősítenünk, mert végre e sok megpróbáltatás után a magyar bíróságnak kellene annak az oszlopnak lennie, amelyet semmi sem rázhat meg, és amely minden zivataroknak ellentáll, nem pedig – szintén a zivatarok szerint ide-oda ingadoznia, mintha nem oszlop, hanem nádszál volna, *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Ne fokozzuk a bírói tekintély lerontását. Méltóztassanak

elhinni, hogy valahányszor politikai per kerül bíróság elé, a bíróságok irtóznak attól, hogy politikai ügyekben kelljen ítélni (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), minden igazi bíró irtózik attól, hogy ő a szenvedélyek által felkorbácsolt atmoszférában, a, politikai felfogások szerint ketté-repesztett társadalomban hozzon ítéletet olyan kérdésben, amelyben a politikusok maguk sem mernek ítéletet hozni s ahol az aktákat nem mertük lezárni, ahol a kérdéseket nyitva tartották (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) s akkor az a szegény három bíró, – mert hiszen, azt hiszem, hogy nem árulok el az igazságügyminiszter úrnak ugyan homályos, dodonai kijelentései után titkot, ha azt mondom, hogy nem lesz ebben az ügyben statáriális eljárás, miután a Ház egyszer végzett ezzel a kérdéssel (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), – hogy az a három bíró döntse el azt a kérdést, azt a súlyos és nagy közjogi kérdést, hogy Magyarország koronás királyának társaságában, az adott esetben a király kíséretében lévő férfiak követtek-e el lázadást, vagy sem.

Ennek a feladatnak a megoldására ebben az országban bárki is gyenge. Miért! Azért, t. Nemzetgyűlés, mert az 1920: I. törvénycikkben éppúgy réseket hagytak idebent... (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Kassay Károly: Kompromisszumok voltak!

Vázsonyi Vilmos: ... amint a t. entente réseket hagyott a maga akaratának nyilvánításában. (*Úgy van a bal- és szélsőbaloldalon.*) Mert ha a trianoni béke megkötésénél a békeszerződésbe kerül bele az, – amiként belekerült az más békeszerződésekbe, – hogy az uralmon volt dinasztia ki van zárva, akkor az egész királykérdés ebben az országban hosszú időre el lett volna intézve. De miként maga az entente kétszínű volt ebben a kérdésben (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), amint csupán a József főherceg kormányzói tiszténél kezdett kipattanni az, hogy a Habsburg-restauráció ellen kifogásai vannak az ententenak, amint az entente kétszínű volt aszerint, hogy mind a két államnak más és más volt az érdeke s nyitva hagyta ezt a kérdést, hogy ezt annak idején, amikor jónak látják, a maguk külön Ízlése és érdekei szerint kezeljék: éppúgy az 1920:1. törvénycikk is a konzekvenciákat nem vonta ie. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Az 1920: I. törvénycikk, amint az a miniszterelnök úr beszédéből kiderült, teljesen nyitva hagyta a kérdést... (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Kassay Károly: Hiába követeljük!

Vázsonyi Vilmos: ... a nemzetgyűlés jogát megállapította, azonban a koronás király jogát meg nem szüntette; még kifejezéseiben is kétértelmű, mert nem azt mondta, hogy megszűnt a királyi hatalom, hanem azt mondta, hogy a királyi hatalom gyakorlása szűnt meg. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Minthogy Bethlen miniszterelnök úr vis majorként állította fel azt, hogy a király a hatalom gyakorlásában akadályozva van, és egyúttal megjegyezte, hogy a királyi hatalom nemcsak jogokat, hanem kötelességeket is jelent, azt hiszem, minden jogász tisztában van azzal, hogy ha csak vis major áll valamely jog gyakorlásának útjában, akkor a jognak joga van a vis majort eltávolítani. (*Úgy van! balfelől.*) Nem lehet ilyen kétes kijelentésekkel nyitva hagyni az ajtót mindkét irányban, hogy aszerint, amint az áramlatok győznek, diadal-maskodnak, mindegyik áramlatnak legyen igaza (*Úgy van! balfelől.*), egyszerre vagyunk legitimisták s egyszerre vagyunk a másik állásponton is. (*Úgy van! balfelől.*) Ne tessék itt kétségeket fentartani. Ha itt min-

den kétséget kizárólag tisztázott volna a helyzet, akkor lehetne lázadásról beszélni; de én hiába dobom annak a három bírónak ezt a kérdést oda akkor, amikor a békeszerződés ki nem zárta a dinasztíát, amikor az 1920.1. t.-c. a konzekvenciák levonását nem teljesítette és amikor a miniszterelnök vis majorként jelentette ki, hogy a király a jogát nem gyakorolhatja.

Tehát, mondom, minden jogász tisztában van azzal, hogy a vis major nem jogforrás, az egy akadály, egy szikla és ha a sziklát szétrepesztem, az akadály megszűnt, én megyek előre. Tehát a vis majorból nem lehet jogforrást fabrikálni. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Én teljes tiszteletben tartom mindenkinek a felfogását, teljes tiszteletben tartom mindenkinek a meggyőződését, különösen akkor, ha van meggyőződése. *(Derűltég és felkiáltások bal felől: Úgy van!)* Én csak akkor nem tartom tiszteletben valakinek a felfogását, hogy ha kétértelmű a meggyőződésében, azt nem tudom tiszteletben tartani, ha valaki egyszerre két glóbuszon áll, az egyik lábával az egyik glóbuszon, a másikkal a másik glóbuszon és élelmesen várja a kockák fordulását, hogy az egyik glóbusz győzelmével a másik lábát is rátegye a győzelmes glóbuszra.

Szilágyi Lajos: Egyik lábával a kisczárpartra, másik lábával a kereszténypartra!

Vázsonyi Vilmos: Ezt a kétlelkű meggyőződést nem tisztelhetem. t. Nemzetgyűlés. Éppen ezért, mert ez a kétlelkűség fennáll s errenézve a bizonyítékok egész sora hozható fel *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon-.)*, ezen bűnper megindítása igazán meddő.

Méltóztassanak elhinni, hogy akkor, amikor körül vagyunk véve ellenségeinkkel, akik a mi visszavonásunkból, a mi társadalmunk megoszlásából csak bátorítást meríthetnek, – ennek a bűnpernek a letárgyalása semmi jót és semmi újat nem hozhat számunkra. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kassay Károly: Sohasem merik letárgyalni!

Vázsonyi Vilmos: És én itt azokat az adatokat, amelyek nagyon természetesen nekem rendelkezésemre állanak, – nem törvénytelen úton. hanem törvényes úton, a királyi ügyészség engedélyével, – nem vagyok hajlandó itt nagy pikantériával szolgálni a Háznak jelen alkalommal, amikor főként jogi szempontból kívánom a kérdést megvilágítani; nem szolgálok még taktikai okokból sem velük, – mert nagyon rossz védőnek tartanám magamat, ha azt, ami rendelkezésemre áll, itt a nemzetgyűlés előtt tárnám fel; nem, azokat megtartom a magam számára arra az esetre, hogy ha a t. kormány megpróbálja ezt a politikai pert letárgyaltatni. *(Helyeslés és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Dehogyan próbálja!)* Csak azzal a kérdéssel állok elő, hogy cui prodest, hogy: kinek fog használni ennek a pernek a letárgyalása? *(Úgy van! balfelől.)*

Pallavicini György őrgróf: Kissé kevesebb gyűlölettel kellene ezt a kérdést kezelni!

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Ismétlem itt azt, amit a külügyi bizottságban is szerencsém volt elmondani, hogy amikor elv áll szemben elvvel, rendszer áll szemben rendszerrel, akkor a legnagyobb objektivitással vitatkozhatunk. Mert vitatkozhatom azzal, aki köztársasági alapon áll, vitatkozhatom azzal, aki szabadkirályválasztó a meggyőződése szerint. Teljesen felesleges, hogy ebbe a vitába a király személyét vonjam Hele; mert hiszen nem a személy ellen küzd az, aki a szabadkirályválasztó

tás híve, vagy köztársasági; aki egy rendszernek híve, azt a személy nem érdekli (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), azt csupán az elv érdekli. A személynek becsmérése, vagy a személy ferde világitásba helyezése legfeljebb azt érdekkelheti, aki egy másik személy érdekében, nem egy rendszer, hanem egy pretendens érdekében (*Úgy van! a bal- és a szélsőbal – oldalon.*), nem egy elv, hanem egy trónkövetelő érdekében fejt ki mozgalmat. Az elv, a meggyőződés tiszta embereit nem érdekli a személy kérdése.

Azok, akik elvi alapon állanak, nem azért állanak elvi alapon, mert ők IV. Károly személyéről így vagy amúgy gondolkodnak. Én azt hiszem tehát, egészen felesleges elmérgesítése a vitának, a szenvedélyeknek, ha a király személyéről itt vagy amott becsmélőleg nyilatkoznak. Előfordult más országokban, – Németországban éltem akkor, amikor ott végigvonult a forradalom, – előfordult, hogy nemzetek megváltak a királyuktól. A nemzetek éppúgy csinálják a válópereiket, mint az emberek. Egyik botránnyosan, másik pedig szépen (*Egy hang bal felől: Úri módon!*), tisztes formák között. Én láttam, amikor Württemberg detronizálta királyát, úgy mint ahogy Poroszország detronizált, és & Württemberg! király továbbra is ott maradt az országban és uralkodói érdemeit törvénybe iktatták. Én láttam, amikor Baden megvált a maga uralkodójától, a badeni nagyhercegi család érdemeit törvénybe iktatták és minden függő kérdést a nagyhercegi családdal egészen tisztes formák között intéztek el. Én tudom, hogy Bajorországnak detronizált királyát és a bajor királyi családot, mihelyt Bajorországban elvonult a kommunista uralom, épp olyan tiszteletben részesítették, sőt még fokozottabb tiszteletben, mint aminőben része volt akkor, amikor uralkodott.

A bajor királynak is az volt a végzete, hogy nála sem tudták megérteni, hogy azért, mert valaki király, nem kell neki mindig a királyt pózolni és a közvetlenséget, egyszerűséget, igénytelenséget kigúnyolták a politikai ellenfelei. A bajor királyt, aki kiváló gazda volt és különösen tejjgazdaságával szeretett foglalkozni, a müncheni tisztelt kommunista urak „Milibauer”-nek, tejjgazdasággal foglalkozó parasztnak csúfolták. De azt is tudom, hogy amikor Bajorország most a királyát eltemette, ez oly gyásszal és oly szertartások mellett történt, mintha Bajorországnak igazi szuverénje lett volna. Ez nem változtatott senkinek a meggyőzésén. (*Egy hang a jobboldalon: És a puccsok?*) Teljesen felesleges tehát IV. Károly király személyét lekicsinyelni, vagy róla valótlan legendákat terjeszteni.

Grieger Miklós: Az elbocsátott cselédről sem mondanak valótlanlanságot.

Vázsonyi Vilmos: Bármiként dönt az ország, igazán nem tartozik a vita körébe, teljesen felesleges hamis színben feltüntetni egy uralkodót, akit az, aki közelállott hozzá, vagy ismerte, mindenkor csak a legnagyobb szeretettel említhet. Hiszen nem mindenki ismeri őt, aki róla ítéletet mond. Lehetett mint uralkodó bármilyen, hiszen fiatalon egy óriási teher zúdult a vállaira, egy háború, amelyet nem ő indított meg, egy háború, amelyben neki fiatalon és tapasztalatlanul kellett helytállania, holott egész lelke a béke után vágyódott. (*Úgy van! balfelől.*)

Minden idegével, minden áron a békét kívánta. Lehet az ő személyéről valaki bármilyen véleménnyel, de az bizonyos, hogy aki IV. Károlyt közlőre ismerte, az tudja, hogy ő maga volt a közvetlenség, a szeretetreméltóság és jóság, és nála jobblelkű embert életében nem ismertem. (*Úgy van! balfelől.*) Ez nem változtat azon a tényen, hogy azok az urak,

akik szabadkirály választók, azt mondják, hogy ők nem kérnek ebből az uralkodócsaládból. De azért szükségtelen az ő személyét oly színben feltüntetni, amely nem felel meg a tényeknek. Ezért tartom ma is teljesen helytelennek úgy az előadói jelentést, mint az azóta megjelent Fehérkönyvet, amely most egy elintézett kérdés után mindent elhallgat, ami a király személyére nézve kedvező lehet és mindent felemlít, ami alkalmas arra, hogy a király személyét hamis világításban állítsa be. (*Mozgás.*)

Azt olvasom, hogy a királyhoz hű csapatok olyan esküt tettek volna le, amelyben benne volt az osztrák császári méltóság felemlítése is, a régi honvédesküti. Kijelentem a való tényeknek teljes tudatában, mondom, én nem kívánom az egy igen terjedelmes adataimat felolvasni, hogy ebből egy betű sem igaz, hogy az esküben az osztrák császárságra való utalás vagy az osztrák császár egyetlen szóval sincs felemlítve. Terjesztetett itt egy beszédben, hogy a király titokban lemondott volna a magyar integritásról. Nem tudom, hogy ez a római levélben volt-e bent vagy az amszterdami levélben, azt azonban kijelenthetem, hogy ismét ennek az ellenkezője az igaz. *Ellenkezőleg, a király nemcsak hogy nem mondott le az integritásról, hanem azért nem akart visszatérni, mielőtt a nemzetgyűlés egybegyűlt és mielőtt a trianoni béke megkötöttet, amikor a visszatéréseivel nem lehetett volna azt sem szembe szegezni, hogy van egy 1920. évi I. t.-c, mert hiszen ha akkor visszatér, ő lett volna az egyetlen alkotmányos tényező, mert nem volt még nemzetgyűlés. Azért nem akart akkor visszatérni, mert kijelentette, hogy nem akar alkalmat adni arra, – ezzel a kormány is teljesen tisztában van és megvannak az adatai, hogy ez így van, kontrollálhat engem, – hogy amennyiben a békeszerződés Magyarország számára kedvezőtlen volna, bárki is azt mondhatta, hogy az ő hazatérése rontotta el Magyarország esélyeit. Nemcsak hogy nem mondott le az integritásról, hanem ellenkezőleg, néhány héttel a velencei egyezmény előtt – és ez hiányzik a Fehérkönyvből, mert nem kompromittál – (*Úgy van! balfelől.*), Parcher svájci követ útján a magyar kormányhoz fordult, hivatkozással koronázási esküjére, amely a magyar integritás védelmére kötelezi, és kérdezte a magyar kormányt, tekintettel arra, hogy neki vannak összeköttetései, mit tehet a magyar integritásnak érdekében, mit tehet annak érdekében, hogy Nyugat-Magyarország teljes egészében megmentessék Magyarország számára.*

Ez a hivatalos távirat Parcher svájci követ úr útján ide érkezett, – határozottan kijelentem és fentartom mindenkivel szemben – a kormánynak pedig erre csak egy rideg válasza volt, amelyben egyszerűen utalt arra, hogy ebben a kérdésben egy jegyzéket hozott nyilvánosságra és abban szögezte le a magyar kormánynak álláspontját. (*Zaj és felkiáltások balfelől: Hallatlan!*)

Aki így önként ajánlkozik és érdeklődik, lehet-e arról azt mondani, hogy lemondott a magyar integritásról! Szó sincs róla. Mindennek az ellenkezője igaz. És most az integritás kérdésénél, azt hiszem, Gömbös Gyula képviselő úr említette fel beszédében, ki kell térnem arra, hogy amidőn Károly királyt felszólította a kormány megbízásából Kánia követ úr és azt hiszem, Csáky Imre gróf úr Tihanyban, hogy mondjon le a trónról, akkor a kormánynak az volt az álláspontja, hogy mondjon le...

Rupert Rezső: Kánia azelőtt ortodox legitimista volt!

Vázsonyi Vilmos: ... akkor a király, aki nem közvetlenül érintkezett az urakkal, mert az volt az ő nagyon szigorú álláspontja, hogy ő

a kormány küldötteivel nem érintkezik, Gratz Gusztáv útján, akit azért tartottak Tihanyban és nem hoztak Budapestre, hogy legyen valaki ott, aki a király és a kormány közötti tárgyalásokat folytatja és a király megbízásából nyilatkozik ...

Rupert Rezső: Úgy látszik, ott kapták tetten!

Vázsonyi Vilmos: ... ez volt az indoka annak, hogy ezeket az urakat Tihanyban tartották, hogy megértsük, mert különben nem lehetett volna a kormány és a király közötti érintkezést fentartani, akkor Károly király a trónról való lemondás gondolatát visszautasította és meg is indokolta. A lapokban közölve van két aláírt okirat, amelyek közül az egyik a megtörtént trónfosztás elleni tiltakozást foglalja magában, a másikban pedig a tiltakozást juttatja kifejezésre az ellen, hogy a királyt, aki magyar és akinek a törvény értelmében elvitázhatalan joga van Magyarország területén tartózkodni, az angol flotilla parancsnokának kiadják. (*Mozgás.*)

Méltóztatnak azonban bölcsen belátni, hogy a trónfosztás ellen való tiltakozás előtt, minthogy a királyt felszólították erre, – ez köztudomású, – hogy mondjon le a trónról, s akkor ez még elégségesnek látszott, tehát akkor még a kormány álláspontja az volt, hogy a király lemond azért, mert ide be mert jönni, ellenben a dinasztia kérdése nyitva maradt teljesen, – ezt jelentette közbeszólásom a múltkor, – akkor a király Gratz Gusztáv útján Kánia követ úrnak átadott egy nyilatkozatot, amely a nyilvánosságra tartozik, nem per tárgya, s ennek következtében közlöm is (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*), mert ez cáfolata annak, hogy a magyar integritásról a király valaha egy pillanatra is megfeledkezett volna.

Rassay Károly: Ezt mind így kell megtudnunk. (*Halljuk! Halljuk!*)

Vázsonyi Vilmos (Olvassa): „Amíg Isten erőt ad hivatásom teljesítésére, a magyar trónról, melyhez koronázási esküm köt, nem mondok le. Összes jogaimat, amelyek engem a szent korona címén megilletnek, kifejezetten is fentartom, aminthogy a velejáró köteleességek teljesítésére is mindig kész vagyok. Mély meggyőződése, hogy ez az egyetlen álláspont, amely megfelel a magyar nemzet nagy hagyományainak és múltó megpróbáltatásoktól független állandó érdekeinek.”

Következett az okok felsorolása, amelyeket az illető uraknak jegyzőkönyvbe kellett foglalniok. Az okok a következők voltak: először is az ő lemondása után következnek egy kiskorú király s a király teljesen helytelennek tartja azt, hogy amennyiben kiskorú király következnek s az tényleg trónra jutna, itt egy hosszú régensség állapota állna be. Kiskora király uralkodását nem látja az ország érdekében.

A második ok az volt, hogy ezáltal megszakadna a korona viselésében való folytonosság. A harmadik érv az volt, hogy a király kijelenti, hogy nemcsak Csonka-Magyarországnak királya, hanem egész Magyarországnak. (*Élénk helyeslés és taps a baloldalon. Felkiáltások: Ez az integritás!*)

Somogyi István: Miért nem tapsoltok?

Vázsonyi Vilmos: Én ezt csak azon célból olvasom fel, hogy a király személyét védjem meg s nem azért, hogy ebből politikai tőkét kovácsoljak. (*Zaj.*) Azért olvasom fel, mert Gömbös Gyula képviselő úr azt állította, hogy a király lemondott az integritásról.

A király indokolását úgy folytatja, hogy: egyetlen egy megtestesí-

tője az integritás gondolatának és nem engedi, hogy ez a szimbólum szét-töressék az ő lemondásával. *(Zaj.)* Az entente úgy sem_ elégednék meg az ő lemondásával és bizton számít arra, hogy a detronizáció bekövetkez-nék az egész uralkodó-házra nézve, tehát a külön lemondást céltalan-nak tartja.

Hadházy Zsigmond: Mégis idejött.

Vázsonyi Vilmos: Gömbös Gyula képviselő úr az ő beszédében, – s azért kell ezeket felhoznom, – az én személyemmel is foglalkozott.

Szilágyi Lajos: Neki szabad, nekünk nem szabad.

Vázsonyi Vilmos: Nem kívántam személyes felszólalás címén a Ház *türelmét* igénybe venni, s ennek következtében most beszédem folyamán az ő beszédére egész rövideggel válaszolok. Miután a király személyéről szólt, azt mondta, hogy szükséges, hogy a király egész férfi, igazi király legyen, aki uralkodni tud, mert az uralkodás is művészet. Erre a következőket felelem: Aki ezen a felfogáson van, az legyen köztársasági, mert ha az uralkodás művészet, azt még nem találta ki senki, hogy a művészetet hogy lehessen átörökíteni. Akrobata- és zenészcsaládokban előfordul, hogy néha a művészet átöröklődik *(Derültség.)*, de hogy az uralkodás művészete hogy öröklődik át, azt nem láttuk. Mert a természetben vannak ugrások is, és köztudomású, hogy nagy zenészek gyer-meke néha semmiféle hallással, zenei érzékkel nem bírnak.

Huszár Elemér: Minden száz év ad hazájának olyan nagy férfiút, mint Gömbös Gyula! *(Zaj jobb felől; felkiáltások: Köztársasági!)*

Vázsonyi Vilmos: A köztársasággal nekem nincs bajom, sőt a kép-viselő urakat később fel fogom világosítani, hogy én a király előtt annak-idején Svájcban is kijelentettem, hogy én elvileg köztársasági vagyok és kifejttem az okaimat, hogy kizárólag a jelen esetre és az ő személyére vonatkozólag miért állok, – nem Habsburg, ahogy ma mondják, – ha-nem legitim és jogfolytonossági állásponton. Majd rá fogok erre térni. *(Zaj. Elnök csenget.)* Elöttem az a fontos, hogy mi a nemzet érdeke; köztársaság és monarchia számomra múlt érdek. *(Zaj a jobboldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Különben is ez a művészeti átörökítés annál ke-vésbé is helytálló, mert azzal mindenki tisztában lehet . . . *(Zaj a jobboldalon.)*

Csontos Imre: Beszélhet nekünk akármit! *(Zaj.)*

Vázsonyi Vilmos: . . . hogy a monarchia már csak angol formá-jában lehetséges, monarchia már csak mint népkirályság állhat fenn, tehát megszűkített jogokkal, még annyi joggal sem, amennyit az 1920:1. t-c. szerint az államfőt megilleti. A háború és békekötés jogát, bármi lesz az ország sorsa, kell, hogy a nemzet magának tartsa fenn *(Zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* és a hadsereg felett való alkot mányos rendelkezést is kell, hogy a nemzetgyűlés, a polgári kormányzat, önmagának tartsa fenn, hogy ebben teljesen döntő szót biztosítson magá-nak *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*, és más hatalmi tényező ezen úrrá ne lehessen.

Szilágyi Lajos: Szombaton leszavazták. *(Zaj; a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Somogyi István: Ne legyen legfőbb hadúr. *(Zaj.)*

Vázsonyi Vilmos: A monarchia ma már csak abban a formájában lehetséges, amelyet a nagy amerikai közjogász, Lieber, úgy nevezett: királyi köztársaság. *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Csontos kabarézik!

Vázsonyi Vilmos: Jó, nevesse ki Liebert, megteheti. (Zaj.)

T. Nemzetgyűlés! (Zaj a jobboldalon: Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Gömbös képviselő úr azután beszéde további folyamán engem első fecskének nevezett a legitimitás terén . . . (Derűtség a jobboldalon.)

Henzer István: Szép fecske ez! (Derűtség a jobboldalon.)

Vázsonyi Vilmos: Nagyon gyönyörű közbeszólás, meg vagyok tőle hatva. Gömbös képviselő úr ezután a következőket mondotta (Olvassa): „Én állítom ezt és nem tudom elképzelni, hogy Vázsonyi Vilmos másért szövetkezett volna önökkel, mint azért, hogy megmentse az ő saját fajtáját. Nem tudom elképzelni, mert a királykérdésnél és a magyar nemzeti államnál is fontosabb egy zsidónak a zsidókérdés.” A t. képviselő úr ilyen szempontból ítél meg engem. Nem tudom, minő alapon és minő jogon. Vajjon római levelekből vagy egyéb levelekből szedte-e rólam információit. Ha engem ilyen módon ítél meg, azt kérdezem a t. képviselő úrtól, aki talán tartozik ismerni azt is, hogy az októberi forradalommal szemben az utolsó pillanatig a teljes ellentállás álláspontján voltam (Úgy van! Úgy van! Taps a bal- és a szélsőbaloldalon.) és a Tisza-per adatai szerint ezért nem csekély kockázatot viseltem, akkor a képviselő úr tudni tartozik azt is . . . (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ó Zágrábba ment!)

Rupert Rezső: Linder attaséja volt! (Zaj a jobboldalon.)

Vázsonyi Vilmos:... bár ő itt volt és megbízatást vállalt a kormánytól, amit én nem kifogásolok, nem azért hozom fel, – tudnia kell, hogy ezzel a forradalommal szemben, amely forradalom szerinte a zsidók találmánya, vagy miként egy másik képviselő úr itt a Házban mondotta, úgy nevezett foghagymaszagú forradalom volt, ha a fajtámat védelmezném, hát e zsidó forradalommal szemben, miként ők mondják, miért álltam az utolsó perig való küzdelem és ellentállás álláspontján és miért voltam az utolsó, aki akkor a süllyedő hajóról elmenekültem?

Ülnek még itt a Házban olyanok, akik erre az én akkori álláspontomra és akkori magatartásomra emlékeznek. Sajátságos módon a Ház két oldalán ülnek nagyatádi Szabó István és Pallavicini György örgróf képviselő úr, és ők mind a ketten az én destruktív és saját fajtámat védelmező álláspontom mellett, ha jól emlékszem, a forradalom előtti éjszakan, a mostani nagy harag dacára, az én lakásomon együtt voltak több képviselő társaságában, amikor felhívtuk Bécsset, hogy tulajdonképen mi is történik az ország ügyében.

Mondják el a t. képviselő urak, – egyiküket Gömbös képviselő úr vezérének tekinti, – hogy én ebben az időben a fajtámat védelmeztem-e vagy legjobb meggyőződésem szerint védelmeztem a hazámat a felforgatás ellen. És mondják el a képviselő urak azt, mikor én, mint igazságügyminiszter, kockára téve minden addig megszerzett népszerűségem, éppen számos, a magam vallásához tartozó ellen a legkeményebben állást foglaltam, mikor én itt a bolsevizmus ellen irtó hadjáratot prédikáltam . . .

Szabó István, (sókorópátkai): Ez igaz!

Vázsonyi Vilmos: . . . abban az időben, amikor még kinevettek engem azért, mert a bolsevizmust emlegettem, mondják meg nagyatádi Szabó István és Pallavicini György örgróf úr, a két ellenkező pólus, vajjon a fajtámat védelmeztem-e akkor, amikor a bolsevizmus ellen megtettem mindent, amikor senki nem volt, akit a bolsevisták izzóbban gyűlöltek volna, amint gyűlöltek engem. (Mozgás a jobboldalon.)

Hegedűs György: Ugyan! Volt!

Vázsonyi Vilmos: Ön nevezhet engem, mert a gyűlölködés szempontjából foghatja fel az én szerepemet, de olvassa el a Ház naplóját abból az időkből és kérdezze meg vezérét, nagyatádi Szabó Istvánt, hogy én ki voltam és ki vagyok. Alávetem magam az ő ítéletének. *(Zaj a jobb-oldalon. Elnök csenget.)*

Amint tehát engem nem vezetett ebben a kérdésben semmiféle valósi vagy faji szempont, ha jobban tetszik, úgy nem vezetett ebben a kérdésben sem semmiféle egyéb szempont, mint egy szerűen a magam meggyőződése és nem vezetett engem semmi más, mint az, hogy én ezt az álláspontot tartottam az ország érdekében valónak. Engem úgy állít be Gömbös t. képviselő úr a célszerűség okából, hogy a jelenlegi irányzat mellett népszerűtlenszen egy irányt, mitha én mikor Svájcból hazatértem, nem tudom miféle külön megbízatásokkal jöttem volna haza. Ezzel szemben kijelentem, hogy mikor én Svájcból hazajöttem, abban az időben még egyetlenegyszer sem voltam a királynál, tehát nekem semmiféle megbízatásom nem volt. De ha Gömbös képviselő úr engem megtámad, hogy én hazajöttem és miért jöttem haza, akkor kényszerít engem arra, hogy én a t. Nemzetgyűlés előtt okmányszerűleg bebizonyítsam, hogy engem ki hívott haza és miért hívott haza és akkor ki fog derülni, hogy nem ilyen célokból kellett nekem hazajönnöm. *(Halljuk! Halljuk! balfelől. Nem tartozik ide!)* Ez odatartozik, hogy személyemet támadták meg, tehát a személyes megtámadásra jogom van válaszolni.

A levél, amely Malcomes Gyula bárótól származik, aki Svájcban Bethlen István grófnak volt a megbízottja, aki viszont a szegedi kormányt képviselte, a következőképen hangzik *(Olvassa):* „Grand Hotel de Palace Beatenberg, Svájcban, 1919 augusztus 2-án. Kegyelmes uram! Bécsben, mint Bethlen István értesít, az ő közben jöttével tárgyalások folynak a szegedi kormány nevében a mérsékelt szocialistákkal, akiknek vezérei Bécsben vannak. Bethlen István nagyon kéreti Excellenciádat, hogy ezekre a tárgyalásokra, amennyiben csak lehetséges, haladéktalanul Bécsbe utazni méltóztassék. Engedje meg Excellenciád, hogy ezen kéréshez magam is, legnagyobb hangsúlyozásával a sürgösségnek, csatlakozzam. A szegedi kormány érdekében az egész idő alatt Bécsben dolgozván, az ott megfordult magyar politikusok legnagyobb részével érintkezvén, azt tapasztaltam, hogy éppen a szocialistákkal való megegyezés kérdésében a legkülönbözőbb felfogások uralkodnak. A bolsevizmus folytán a legtöbb ember egy nagy belső átváltozáson ment keresztül. Egyiket a nagy nyomás annyira jobbra toltá, hogy a már rég feledésbe ment reakció új, szélesebb szárnyára helyezkedett, míg ellenben a másikat annyira balra toltá, hogy miniszteriábilis embernek Magyarországon esek már csak Weltner Jakobot vagy Buchingert tudják tartani. Igen kevés a kivétel, amely a középúton maradt.

A szegedi kormányt, különösen annak bécsi exponensét Budapesten a grófok gyűjtőnével látták el. Ha tehát ezek kötik meg a paktumot a polgárság és a szocialisták között, amely valószínűleg alapját fogja képezni a jövő együttműködésnek, könnyen lehetséges, hogy a tulreakcionárius színezettől való félelmükben túlmennének a szükséges mértéken, vagy ellenkező esetben azon alul maradnának. Mindkét esetben azonban a szocialistáknak egy része a paktumot már azért is kifogásolni fogja, mert a grófokkal kötött meg. Éppen azért tartjuk annyira szükségesnek, hogy Nagyméltóságod. kinek egész politikai múltja Magyarország

demokratikus fejlődésével egybe van forrva és legjobban tudja, hogy az országnak mely határig kell és mely határig lehet e téren menni, a szóbanlévő paktum megkötésénél közreműködjek. Excellenciád egyszer Károlyi Mihálynak azt mondta, lehet valaki demokrata akkor is, ha nem gróf. Engedje meg, hogy ezt a mondást kiegészítsem azzal, hogy lehet valaki demokrata akkor is, ha nem bolsevik. A két, a régi és az új Magyarországot jellemző szélsőség, a gróf és a bolsevik közti arany - középútra legyen szabad Excellenciád politikáját helyezni. Ez az indoka annak, hogy Nagyméltóságod jelenléte otthon most annyira kívánatos.

Múltkori beszélgetésünkben azon reményt merítettem, hogy Excellenciád a közakaratra engedve, mielőbb meg fog Bécsben, utóbb Szegeden jelenni, hogy a kibontakozás nehéz munkájában részt vegyen. Nagyon kérem, stb.”

Ezt a levelet írta Malcomes Gyula báró, Bethlen István grófnak svájci megbízottja.

Én tehát nem jöttem haza sem királyi üzenetekkel, sem királyi propaganda érdekében, hanem hazajöttem a szegedi kormány bécsi megbízottjának, Bethlen István grófnak meghívására.

Mikor családom látogatására Svájcban visszatértem, másodízben ismét volt szerencsém Bethlen István gróf autóján megtenni az utat Bécsből Budapestre, tehát ő hozott vissza engem, úgy látszik nem királypropagandára, mert az ő elnöklése alatt tartott kibontakozási tanácskozásokban vettem mindig részt teljes önzetlenséggel, kizárólag az ügy érdekében, hirdelve a békességes egyetértésnek szükségességét.

Ha tehát most engem Gömbös képviselő úr úgy kíván beállítani, mint első fecskét, ennek megvan a maga célzata. Már a húsvéti látogatás alkalmával megjelent a T. osztálynak egy közleménye, amely a húsvéti látogatást, amelyről a Fehérkönyv azt állítja, hogy abban semmiféle magyar tényező részt nem vett, úgy akarja feltüntetni, mintha nekem abban bármi részem volna, holott kijelentem, hogy amióta Svájcban családom eltávozott tehát több mint másfél esztendő óta sem közvetve, sem közvetlenül a királlyal semmiféle érintkezést fenn nem tartottam és kijelentem, hogy én semmiféle megbízásokat nem teljesítettem. Gömbös Gyula képviselő úr tehát azt a célzatot követte, amelyet a T. osztály is követni akart, hogy a királyt úgy kívánta népszerűtlenné tenni azok előtt, akik felekezeti kérdésekben még – nem tudom, hogyan fejezzem ki magamat, – kissé elfogultak, hogy úgy tüntesse fel, mintha Károly király azáltal, hogy én az ő híve vagyok, diszkvalifikálva volna ebből a szempontból. Hát ha a velem való érintkezés diszkvalifikál, akkor fel kell világosítanom Gömbös t. képviselő urat arról, hogy én Svájcban sokkal többet voltam együtt Albrecht királyi herceggel. *(Hosszantartó élénk derűtség, éljenzés és taps balfelől.)*

Szilágyi Lajos: Halljuk! Halljuk! Legyen világosság! *(Élénk derűtség jobbfelől.)* Halljuk a zsidóbarát trónkövetelőt!

Vázsonyi Vilmos: Ennek megvolt a maga oka, mert Albrecht főherceg családjával egyetemben ott lakott, ahol én laktam, Luzernben, és többször volt szerencsém, mondhatom, igen demokratikus módon, minthogy a főherceg úr engem hotelemben látogatott meg úgy ott, mint pedig Zürichben, mikor átutaztam. Én remélem, hogy nem árt neki, ha én ezt kijelentem és ezt nem azért mondtam el, mintha ezzel hivalkodni kívánnék, csak annak megvilágítására, hogy ez sem agrárérzelmeit sem nemzeti érzelmeit, sem pedig a kereszténység szempontjából való megbízha-

tóságát tekintve, Albrecht főhercegnek, akit különben igen szimpatikus fiatalembernek ismertem meg, azt hiszem, abszolúte nem fog ártani. *(Derültség.)*

Azért mondom el ezeket, mert mégis csak mulatságosnak kell tartani, hogyha azt a királyt, akinek mély vallásossága ismeretes és szombathelyi látogatása alkalmával a legválságosabb napokban a biblia forgatásában talált vigaszt; a királyt, aki mostani látogatása alkalmával, amint fényképekben láttam, a sinek mellett szolgáltatót magának tábori misét, úgy akarják beállítani célzatos módon, mintha a király azáltal, hogy az ő híve maradtam, a maga vallásos érzését vagy katolicizmusát, a maga keresztény szellemét megtagadta volna.

Ez nem az a fegyver, amelyet alkalmazni szabad. *(Úgy van!)* És ha kutatta a t. képviselő úr azt, hogy miért vagyok a király híve és ha ebben személyi okokat keresett, ezeket talán nemesebb alapon találhatta volna meg, nem azon az alapon, hogy a király által a fajtámat kívántam védelmezni. Talán megtalálta volna azon a nemesebb alapon, hogy én annak idején minisztere voltam a királynak és hogy annak idején anélkül, hogy engem erre bárki is kényszerített volna, fegyveres erővel, vagy erőszakkal, – mert a közkatona mondhatja azt, hogy esküjét le kell tennie, mert ha nem teszi le, föbe lövik, – a miniszteri esküt letettem önként; nem fenyegettek halállal, ha nem teszem le. És letettem önként a másik esküt is és nem mondhatom, hogy nem tettem le, mert letettem. Vajjon az volna részemről a szebb és nemesebb magaviselet Gömbös t. képviselő úr szerint, hogy midőn a király évszázados tradíciókat tört meg azáltal, hogy engem kinevezett miniszterré és felruházott egy másik címmel is, amelyet nem kértem és nem kerestem, hogy én legyek az első, aki elárulja. Éppen, mint tisztességes embernek, nem kötelességem-e, hogy én a királynak ezen magaviselete után az utolsó legyek azok közül, akik a királyt elhagyják. Miért keres Gömbös képviselő úr nálam a forradalom alatti magaviseletem után, a bolsevizmus elleni magaviseletem után nemtelen indokokat, miért keres nálam más indokokat, mikor ebben az indokban megtalálhatja az én magatartásom kulcsát?

Megtalálhatja magatartásom kulcsát abban is, amit elmondottam már, hogy, amint Gömbös képviselő úr a magyar integritás hátrányát látja a legitimizmusban, én viszont a legitimizmusban a magyar integritás egyik tényezőjét láttam. *(Helyeslés balfelől.)* Gömbös képviselő úr szerint az a független Magyarország, amely ma függ összes szomszédaitól és az egész ententétől, nagy sikert aratott azáltal, hogy a királyt detronizálta. Én külön győzelmeket kívánok a független Magyarországnak *(Helyeslés balfelől.)*, és azok, akik a független Magyarorszáért küzdöttek, nem erről a koldus függetlenségről álmodtak, amely minden szomszédunk beavatkozásától függ és Kossuth Lajos, amikor a balkáni konföderáció eszméjét felvetette, nem olyan konföderációról álmodott, amely Magyarország ellen irányul, hanem olyanról, amelynek vezére Magyarország s amelyben a döntő súly Magyarországot illeti meg történelmi tradíciói, politikai múltjánál, műveltségi és gazdasági értékénél fogva. *(Tetszés és helyeslés balfelől. Mozgás jobb felől. Elnök csenget.)* Én igenis, a koronában az egész történelmi Magyarország szimbólumát látom, és akik előbb mulattak azon, hogy én a királynak kijelentettem, hogy elvileg a köztársaság álláspontján vagyok; akik mulattak azon, mert nem tudják megérteni, hogy ezzel a királlyal szemben, aki maga volt a közvetlenség, én sohasem tartoztam szervilis lenni és mindig őszintén és nyíltan

mondtam meg vele szemben a véleményemet, nemcsak akkor, amikor számkivetésben volt, hanem mindenkor, akkor is, amikor a trónon volt: azok igenis megérthetik azt, hogy én azért vagyok azon az állásponton, hogy most a történelmi Magyarország helyreállításának érdekében, a jogfolytonosság és legitimitás álláspontján azért voltam, mert fel kellett vetnem magamnak a kérdést, hogy ha az egységnek, a régi Magyarországnak ez a szimbóluma: a korona össze van törve, akkor mi marad meg tulajdonképpen a régi Magyarországból? Fel kellett vetnem azt a kérdést, hogy vajjon azok a nemzetiségek, amelyek Magyarországtól erőszakosan elszakítottak, vajjon a tradíció erejénél fog*va nem vonzódnak-e jobban Magyarországhoz akkor, ha egy történelmi dinasztia van itt, mint akkor, hogy ha valami új királyt hozunk ide? Fel kellett vetnem azt a kérdést, hogy vajjon ezek a nemzetiségek nem fognak-e jobban bízni a régi dinasztiában, mint bízni egy új dinasztiában, amelyet nem ismernek, és vajjon nem könnyelműség-e az integritás szempontjából összetörni ezt a kapcsolatot? *(Úgy van! balfelől. Mozgás jobb felől.)*

Engedje meg a t. képviselő úr, hogy én, aki mindenki meggyőződését tiszteltem, most a magam meggyőződését hangoztassam és kijelentsem, hogy engem nem a Habsburg-dinasztia sorsa érdekel és ha a t. képviselő urak a magyar integritásnak más úton való megvalósítását biztosítani tudják, habozás nélkül állok arra az álláspontra, mert itt minde/n csak eszköz, eszköz a dinasztia, eszközök vagyunk mindnyájan; a cél pedig Magyarország integritásának helyreállítása. *(Általános helyeslés és taps.)*

T. Nemzetgyűlés! Én a koronában eszközt láttam, tehát én igenis, legitimista voltam és legitimista vagyok azon az alapon, hogy én a jogfolytonosságban egy tényezőt láttam arra, hogy itt a régi Magyarország keretei újra helyreálljanak. Gömbös képviselő úr azt mondja, hogyha ő látna egy koncepciót, amely biztosítani tudja az integritást, ehhez csatlakoznék. Azt hiszi Gömbös képviselő úr, hogy az a független Magyarország, amely gyenge az erőben, – mert hiszen a király ittléte alkalmával hallotttik, hogy mi ellenállni nem tudunk – hogy ez a Magyarország önmagában képes integritását visszaszerezni. *(Úgy van! balfelől. Mozgás a jobboldalon. Egy hang a baloldalon: Zsoldos hadsereggel!)* és azt hiszi Gömbös t. képviselő úr, hogy a függetlenség elvének megsértését jelenti az, *(Zaj jobb felől. Halljuk! Halljuk! bal felől.)* ha minékünk függetlenségünk teljes megóvása mellett vannak szövetségeseink, hogyha ezt a szövetséget alkotmányos kapcsolat is erősíti? Hát kivel fogjuk az integritást visszaszerezni, ha nekünk nem lesznek szövetségeseink?

A magunk erejéből fogjuk azt visszaszerezni? Kivel szerezzük azt vissza, különösen akkor, ha a társadalom folytonos felbomlásban van; ha ketté vagy nem tudom, hány részre van repesztve és ha itt szakadatlanul a gyűlölet tüzét szítják közjogi, felekezeti, vagy faji okokból, amint mondani szokták, osztályokból? Vajjon egy kis ország miként szeresheti vissza integritását, ha önmagát marcangolja, ha önmagát belsőleg még jobban megcsonkítja és ha szövetségesei, akikre támaszkodhatik, nincsenek? *(Úgy van! balfelől.)*

Igenis, én a korona jogfolytonosságában egy olyan erőt láttam, amelyet nézetem szerint elvetni nem lehetett, amely nézetem szerint az egész magyar nemzetet együtt találta volna, az a vállalkozás, amely a magyar nemzetet egységbe forrasztotta volna, *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Itt van Lengyelország példája. Lengyelország mint nemzeti királyság teljesen függetlenül vesztette el önállóságát, és nem akkor osztották fel, amikor a szász Erős Ágoston volt Lengyelország királya, hanem akkor, amikor nemzeti királya volt. A nemzet azonban Önmagában meg volt oszolva, az emberek egymást gyűlölték, egymást marcangolták, az orosz udvarnál kerestek egyesek zsákmányt, az orosz udvarnál kerestek érvényesülést és akkor dőlt meg Lengyelország, nem pedig akkor, amikor Szászországgal perszonál-unióban állott. (*Mozgás jobb felél.*) Nem kívántam ezt a kérdést érinteni, de a nemzeti király szót hallom. A negatívumokban nagyon könnyű a megegyezés, ha a pozitív alkotásokra kerül a sor. Mert ha olyan nemzeti királyról van szó, aki Magyarországot területtén nőtt fel, aki a magyarok közül sarjadt ki, az nemzeti király, de amikor connaughti herceget, vagy az aostai herceget emlegetik nekem, azt kérdezem, hogy egy angol vagy egy olasz legyen nekem a nemzeti királyom? (*Mozgás a jobboldalon.*)

Huszár Eleméi': Kezdődik a behozatali panama! Eddig kiviteli panama volt!

Vázsonyi Vilmos: Az a felfogás, hogy csak az ülhet itt a királyi trónra a magyar lázadók leveretése után, akinek trónra jutásához az entente hozzájárul, talán a magyar integritás szolgálata! Hát talán az entente fogja szolgálni a magyar integritást, az entente fogja szolgálni a mi érdekeinket, az entente, melynek nem erős, hanem gyenge Magyarországra van szüksége? Mert Kun Béla idején nem voltak demarsok: Kun Bélával Clemenceau úr szépen levelezett, Kun Bélával levelező-viszonyban volt, de az, ami Magyarországot erősítene, egységbe forrasztaná, az ententenak nem kell. Mikor itt a kommün tobzódott, az az ententenak teljesen megfelelt, úgyszintén szomszédainknak is, akik azt mondták, hogy várják, míg kiég Magyarországon a kommunizmus, és hogy minél tovább tart-e ez a kiégési processzus, az őket nem érdekli. A szegedi hadsereg felfegyverzését a franciák akadályozták meg, a szegedi hadsereg ki nem fejlődhetett, és akik itt a szegedi kormány részéről ellenem személyes támadást intéztek, vegyék tudomásul, hogy mi, akik kint voltunk Svájcban és akik előtt nem volt bedeszkázva a világ, mert felhasználhattuk azt, hogy odakint vagyunk egy neutrális államban és érintkezhetünk külföldi hatalmak követeivel, érintkezhetünk a külföldi sajtóval, igenis világgá röpitettük a bolsevizmus idején azt a fallá-eiát, azt a tényt, hogy a szegedi hadsereg felfegyverzését nem engedik meg, hogy annak toborzását megakadályozzák és amellet antibolsevista nyilatkozatokat tesznek külföldön a parlamentekben.

Mi igyekeztünk a külföldi sajtóban az entetenak ezt a kétszínű magaviseletét leleplezni: igyekeztünk az intervenció érdekében odakint híveket szerezni, tehát nem tétlenül vagy tivornyázva töltöttük ott el életünket, hanem szolgálni akartuk hazánkat...

Mi, akik odakinn éltünk, teljes összhangban voltunk a szegedi kormánnyal. A szegedi kormánynak küldöttje, Bornemissza Gyula báró, akkor már Svájcban tartózkodott és amikor a románok hozzánk fordultak Comnennek, a propagandaosztály vezetőjének személyében, akkor meghallgattuk a románok ajánlatát és Comnen úrnak a szegedi kormánnyal való érintkezést ajánlottuk. Mi tehát nem izolálva dolgoztunk odakint, hanem a szegedi kormány kiküldöttjének és követének vezetése mellett teljesítettük kötelességünket. Egyúttal még megvilágíthatom azt is, hogy amikor Bornemissza Gyula báró kint tartózkodott Svájcban, ezidő alatt

ő nemcsak a szegedi kormányt képviselte, hanem egyúttal bizalmi embere volt a királynak, ő később svájci követe lett a következő kormányoknak is és mindaddig, amíg Bornemissza Gyula báró svájci követ volt, csak az ő útján lehetett jelentkezni a királynál.

Én a magam részéről soha a királynál nem voltam más alkalommal, mint Bornemissza Gyula báró, a magyar állam követének jelenlétében és közvetítésével, én tehát, hiába akarja Gömbös Gyula képviselő úr római leveleivel másképp feltüntetni az én működésemet, magamat önként a magyar állam követének ellenőrzése alá vettem. (*Zaj a jobboldalon.*)

Mint mondtam, a nemzeti királlyal tehát, ha végrehajtásra fog kerülni a dolog, kissé meg leszünk akadva. Nagyon csábító volna számomra, hogy én az előadói jelentés és a Fehérkönyv adataival foglalkozzam s az azokban lévő valótlan tényeket felsoroljam, s felsoroljam azt is, ami a Fehérkönyvből hiányzik, én azonban a rendelkezésemre álló nagy anyagot nem kívánom felhasználni, még pedig azért, mert nézetem szerint egészen más a politikai aréna és más a jogvédelem. Ott, ahol súlyos cselekménnyel, súlyos váddal terhelt férfiak védelmét kell előadni, ott jogom van tekintet nélkül bármire, élni mindazon eszközzel, amely az ő védelmükre szolgál, azonban nincs jogom arra, hogy én itt a politikai pikantéria szempontjából tárjam elő az adatokat.

Ott a bíróság előtt egy szentség van csak, hogy kiderüljön a teljes igazság és remélem, hogy ha a kormány pert indít, akkor egyfelől kívánni fogja a legteljesebb nyilvánosságot, másfelől pedig a pártatlan igazság legteljesebb érvényesülését is. De én – amint már bátor voltam kijelenteni – teljesen céltalannak tartom ezt a pert, lehetetlennek tartom, hogy ezen súlyos közjogi kérdésben magyar bíróság eligazodhassék s csak további méreganyagot látok ebben a perben, amely itt a nyugalomnak és békességnek helyreállítását akadályozni fogja. (*Igás! Úgy van! balfelől.*) Én csak folytatását látom ebben a perben annak a harcmodornak, amely belenyúl egymás érzéseibe és egymás sebeiben vájkkal, szóval én ebben a perben az országra nézve semmiféle üdvöset nem látok. Nekem az a nézetem, hogy a politikában nincsenek bűnösök és nincsenek bírák. A politikában vannak győztesek és vannak legyőzöttek. A győző beül a bírói székbe és a legyőzöttet – a vádlottak padjára ülteti. Nézetem szerint azonban ez nem az igazságnak, hanem a hatalomnak a kérdése, a józanak, a bölcsnek pedig az a kötelessége, hogy politikai szenvedélyét mérsékelje s ha győzött, akkor a győzelemmel éljen mérséklettel s járuljon hozzá a sebek mielőbbi behegesztéséhez.

Éppen azért, mert én a többségi előadományban nem látok erre vezető eszközt, ellenben a kisebbségi véleményben ahhoz, hogy az országban a békesség, a nyugalom és a kiengesztelődés mielőbb helyreálljon, célravezető eszközt találok, a magam részéről hozzájárulok a kisebbségi előadói véleményhez. (*Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbal oldalán. Felkiáltások jobbfelől: Ezen kellett volna kezdem!*)

A „királypör” ebben az időben élénken foglalkoztatta a magyar közvéleményt. *Vázsonyi* mint védőügyvéd is részt vett a letartóztatott vádlottak ügyének jogi intézésében. Tulajdonképpen nyilvános főtárgyalásra végeredményben nem került a pör, a vádlottakat lassanként szabadlábra helyezték és mikor a politikai hangulat végleg lecsillapodott: pertörléssel intéződött el az egész ügy s így nem került a sor arra, hogy *Vázsonyi* a maga jogászai felfogását e pörben a törvényszék nyilvános totárgyalásán elmondhassa.

A magyar alkotmány Szent Istvánnal kezdődik

– 1921 december 22. –

A büntetőtörvényszék vádтанácsa december 21-én szabadlábra helyezte *Andrássyt*, viszont letartóztatásba helyezte *Rakovszky* Istvánt, *Gratz* Gusztávot és társaikat. December 22-én a letartóztatottak védői értekezletet tartottak *Vázsonyi* Vilmos lakásán és ezen az értekezleten *Vázsonyi* kifejtette jogi álláspontját a kérdésről, amely fejtegetés egyúttal a védelem álláspontjának foglalata is volt. Fejtegetése így szólt:

Beszélhetünk-e egyáltalán lázadásról? Lázadásról, fegyverszünetről és hasonlóról? Én még soha életemben nem hallottam olyan lázadást, ahol a felek egymással tárgyalnak és fegyverszünetet kötnek. Nem hallottam még soha olyan lázadásról, amelyet a megkoronázott király vezet, akinek hitlevele és esküje be van cikkelyezve törvényeink közé. Nem hallottam olyan lázadásról, amelyet az a király vezet, aki annyira darabja a mi alkotmányunknak, hogy a trónról a törvényeink szerint nem mondhat le, csakis az országgyűlésnek beleegyezésével. Nem lehet egyszerre két álláspontot vallani. Nem lehet forradalmi álláspontot és alkotmányos álláspontot vállalni. És nem lehet különösen azt a szerepet vinni, hogy a forradalomnak orgazdái vagyunk és elfogadjuk a forradalomnak azt a cselekményét, hogy a királyt a hatalomtól megfosztja, a forradalmat ezért gyalázzuk, szidjuk, megalázzuk, lázadásnak minősítjük, miként a Tisza-pernek vádiratában is – és ugyanakkor, amikor a forradalmat meggyaláztuk és megtépáztuk, orgazdái vagyunk a forradalomnak és zsebvágjuk a forradalomnak azt a tényét, hogy a királyt detronizálta, nem ismerjük el a királyi hatalmat. Csak egy alkotmányos álláspont van. A törvényes alkotmányosság és a forradalom között hiába keresnek közbeeső álláspontokat. Ezek a közbeeső álláspontok ideig-óráig megállhatnak, de ezeknek erkölcsi alapjuk nincs, ezek mind elpusztulnak. Vagy van törvényesség, alkotmányosság, jogfolytonosság, vagy pedig van forradalom. És az a forradalom, amelynek eredményét elfogadom, egyúttal pedig a forradalmat visszautasítom, épp úgy vissza fog térni követe löleg, mint ahogy a meggazdagodott orgazdához visszatér a tolvaj, akinek az orgazda a maga részét ki nem fizette.

A magyar alkotmány nem az 1920: I. törvényekkel kezdődik. A magyar alkotmány Szent Istvánnal kezdődik. Az 1920: I. t.-c. előtt is volt magyar alkotmány s az 1920: I. törvényekkel nem seperheti el és nem szüntetheti meg az ősi magyar alkotmánynak többi törvényét. Az ősi magyar alkotmánynak szelleme szerint pedig, amint a király a nemzet nélkül nem parancsolhatott, és a királynak parancsa a nemzet és országgyűlés nélkül nem volt egyéb, mint abszolutizmus, viszont a nemzet az országgyűlés és a király nélkül létesíthet forradalmi tényeket, amelyeket elnevezhet törvényeknek, amiként Károlyiék is elnevezik az ő proklamált határozataikat néptörvényeknek, azonban azokat az igazi törvényeket, amelyek a magyar alkotmány szelleméből fakadtak és azokat el nem seperheti. Különben az 1920: I. t.-c., amidőn a bevezetésében és indokolásában arra hivatkozik, hogy pusztán kényszerből keletkezett és levonja annak konzekvenciáit, hogy a király gátolva volt uralkodói jogainak gyakorlásában, hivatkozik arra, hogy az eckartsaüi levél a forradalom hatása alatt keletkezett, hivatkozik arra, hogy a király külföldre volt kénytelen menekülni és így a királyi hatalom gyakorlása szűnt meg. Tehát a királyi hatalom „gyakorlása” szűnt meg, de nem a királyi hatalom szűnt meg. Az 1920: I. t.-c. nem mondja, hogy megszűnt a királyi hatalom, tehát nem egy jogi állapotot, hanem egy ténybeli állapotot állapított meg, azt, hogy a király a hatalmát nem gyakorolja.

Többször hivatkoznak Bethlen István grófnak pécsi beszédére, amelyben egyszerűen vis majornak jelentette ki még legitimista korában azt, hogy a király a hatalmát nem gyakorolja, mert ebben megakadályozta a forradalom és a külügyi helyzet, tehát két vis major. A forradalom megszűnt, hogy pedig a külügyi helyzet akadályozza-e azt, hogy a király a maga hatalmát gyakorolja, vagy nem akadályozza, annak eldöntésére egyoldalúlag sem a kormány, sem a nemzetgyűlés nem volt hivatott, mert a királynak hatalma a magyar alkotmányban gyökerezik. A királyi eskü és a királyi hitlevél nem olyan rongyok, amelyek egyszerűen széttépetnek; a király nem egyoldalúlag esküszik, a királyi eskü és a királyi hitlevél azt jelenti, hogy viszont a nemzet is megfogadja azt, hogy a királynak az alkotmányban gyökerező jogait tiszteletben tartja.

Ilyen körülmények között nem kívánok ezzel a jogi kérdéssel bővebben foglalkozni. Ha az ősi magyar alkotmánynak joga nem is erősebb, de legalább akkora joga van az ősi magyar alkotmánynak, mint nem tudom melyik miniszterelnök könyökéből kijött választójogi rendelet alapján egybegyűlt nemzetgyűlés által megszavazott 1920: I. t. c-nek. Hiszen most egy másik könyökből jön egy másik választójogi rendelet és ha nekem van holnap fegyveres hatalmam, akkor majd az én könyökömből jön ki egy harmadik választójogi rendelet, s egy másik nemzetgyűlés. . Mindezek előtt meghajoljunk, az ősi magyar alkotmányt pedig, amely nem kétséges, amely tradíció, szentség, amely nem néhány ezer fegyveresnek önkényéből és erőszakából származott, egyszerűen félrerúgjuk? Nem az az erősebb, szentebb, magasztosabb, hanem ezek a váltakozó uralmak, ahol egyszer az egyik miniszterelnök, máskor a másik miniszterelnök oktrojál választójogi rendeleteket és azok alapján toboroz össze magának nemzetgyűléseket? Igenis, az ősi magyar alkotmány az erősebb... De ha nem erősebb, legalább is olyan erős. Állítom azt, hogy amiként a magyar korona két részből áll, egy nyugati és egy keleti részből, egyikből, amely Rómából származott, és egy másiktól, amely Bizáncból származott, hát jól van , ezen Bizáncból származott új magyar alkotmány, melyben sokkal több a bizantinizmus, mint abban az ősmagyar alkotmányban, és mint amennyi a régi királyságban volt valaha, két részből áll, de nem ér többet ez az új és akkor legalább is koncedáljuk azt, hogy az 1920: I. t.-c. teremtett egy jogrendszert, amely nem világos, homályos, kétértelmű, a királyi hatalmat megszüntetni nem merte, csak a királyi hatalom gyakorlásának megszűnését merte kimondani, fentartotta a királyi hatalom restaurálásának lehetőségét. a miniszterelnök által proklamáltatott, hogy csak vis major gátolja a királyt abban, hogy visszatérjen. Jól van, én koncedálom azt, hogy ez az új magyar alkotmány is, amely nem Szent Istvántól, hanem Nagyatádi Szabó Istvántól datálódik, egy erő, de akkor legyünk annyi jóhiszeműséggel egymással szemben, hogy azok, akik kitarítottak a király és az ősi magyar alkotmány mellett, legalább is oly kevésbé lázadók, mint azok, akik az 1920: I. t.-c. alapján állottak. Ezek vélhették jóhiszeműleg, midőn ők az 1920: I. t.-c. alapján, annak félremagyarázásával, a királyt fegyveres erővel megakadályozták abban, hogy bevonuljon a fővárosába, azt, hogy ők lázadókat vernek vissza – azok pedig vélhették jóhiszeműleg, hogy amikor az ő törvényes, megkoronázott királyukat, akinek hatalma meg nem szűnt, aki nem detronizáltatott, haza viszik a fővárosába, ők igenis jogosan cselekszenek, a törvény alapján állanak és ők állanak szemben a lázadókkal. Azt, hogy ki volt a lázadó, a tényleges erő döntötte el, amiként a politikában mindig nem a jog, hanem a tényleges erő dönti el a dolgokat.

Ebben a perben mindkét résznek igazságot szolgáltatni nem lehet, s a politikai pereknek az a természetük, hogy megrongálják azt a legnagyobb kincsüket, amelyre nekünk még szükségünk van, a forradalomnak, bolsevizmusnak és az utána következő zavaroknak undok fortéiméi után, a sok takalygó szemét után, amely még mindig felszínen van, – mert a forradalom, fájdalom, még nem üllepedett le Magyarországon, sem a gazdasági életben, sem az erkölcsökben, sem az elmékben – szükségünk van arra, hogy a bi-

róságának tisztelete és tekintélye teljes legyen. Ezért, ha tőlem függne, minden politikai vonatkozású pert, pláne az ilyent, amely az alkotmány legnagyobb kérdéseiről van hivatva dönteni, minél inkább távoztatnék a bíróságtól, hogy döntsék el a politikusok maguk és ne vonják bele a politikába a bíróságot. Néha maga az élet megold ilyen kérdéseket anélkül, hogy bármiféle ítéletre kerülne a sor. Én egész nyíltan mondom ezeket; nem taktikából teszem, de nyíltan feltárom azokat az érzéseket, amelyek engem vezetnek. Az az érzés vezet engem, hogy ennek az ügynek tárgyalásából erre az országra üdv és áldás nem fakad. Bármilyen legyen a döntés, ez csak a tekintélyek további lerombolására vezethet.

III.

Meghalt a király

– 1922 április 1. –

1922 április 1-én meghalt IV. Károly király. Az atlanti óceán egy kis szigetén: *Madeirán, Funchal* városkában, amely a sikertelen trónfoglaló kísérlet után állandó lakóhelyül volt kijelölve, hunyt el váratlanul és tragikusan. Amikor a halálhír megérkezett, a *nemzeti demokrata párt* vezetősége éppen ülést szándékozott tartani, az ülést azonban a gyászra való tekintettel elhalasztották. A szűkkörű értekezleten *Vázsonyi Vilmos* így emlékezett meg IV. Károly királyról:

Vázsonyi Vilmos: Ebben a pillanatban, amikor ezt a lesújtó hírt kapom, egyáltalában nem óhajtok politikával foglalkozni. Csupán az az egy érzés uralkodik el rajtam: a király meghalt, egy értékes egyéniség megszűnt élni. Én, aki őt közvetlenül ismertem és aki sokat érintkeztem vele, mint miniszter és később svájci tartózkodásom alatt is, mikor távol voltam az országtól, megmondhatom, hogy soha jobb, nemesebb és tisztább lelkű embert nem ismertem IV. Károly királynál. Megvolt benne az az igazi és mély vallásosság, mely a vallás parancsait komolyan veszi és az a vágy élt benne, hogy mindenkit, akinek sorsa az övével összefügg, a maximális lehetőség szerint boldogítson.

Amikor megismertem, mikor először voltam nála audiencián, nyomban láttam, hogy az ő egyéniségében nincs semmiféle póz, semmi olyan vonás, amit teátrális királyban méltóságteljes magatartásnak szoktak nevezni és ami legtöbbszörre megvan a hasonló pozíciójú embereknél, legyenek azok királyok vagy viseljenek más rangot. Igazán egyszerűen és emberiesen viselkedett és a régi spanyol etikett szabályait egy olyan ember könnyedségével törte széjjel, aki tulajdonképpen sokat és örömmel forgott a polgárság és a nép között és mindig megőrizte velük szemben teljes fesztelenségét. A régi ceremóniák mesterei kétségbeestek, hogy a királyhoz nem kellett a szokásos toalettben audienciára menni, kétségbeestek, hogy ő nem abban találta a királyi méltóság megbecsülését, hogy állva kellett neki referálni, hanem, mint egyik férfi fogadja a másik férfivendégét, a legszeretreméltóbban leültette az embert és ha ő rágyújtott egy cigarettára, sohasem mulasztotta el megkínálni a vendégét is. A gyermekei kedvéért rendkívül szerette a falusi életet, itt is az audienciának legközvetlenebb formáját választotta. Reichenauban, ha az időjárás megengedte, legszívesebben a kertben fogadta az embert, el sétálgatott, referáltatott magának és ha vége volt az audienciának, semmiféle ceremóniamester nem jelentette be a következőt, hanem a király tapssal felhívta a szolga figyelmét, hogy az audiencia véget ért és jöhet a másik. Fesztelenségére jellemző volt, hogy nagyon szerette azt az előadásmodort, mely nem volt száraz és unalmas, barátja volt a könnyedségnek, egy-egy tréfás megjegyzésen hangosan és jóízűen felnevetett, szóval nem tekintette a királyi méltóság megsértésének, ha az ember a beszélgetést néhány élccel fűszerezte.

Amilyen fesztelen volt modorában, épp oly igénytelen volt az életmódjában is. Nyugodtan merem állítani azt, hogy egyes pénzarisztokraták háztartása és udvartartása úgy feszesség, mint pompa tekintetében messze felülmúlja a király háztartását. Különösen a háború alatt élt szigorúan takarékos és mérsékelt életet és ügyelt arra, hogy ne csak ő, de a környezete is igénytelenül éljen. Nem engedte meg soha, hogy asztalára más kenyér kerüljön, mint amilyen általában forgalomban volt, mint amilyent mások is megkaphattak. Ha tehát Svájcban rossz anyagi viszonyok közé jutott, nyugodtan mondhatom, hogy ennek legkevesbé sem szűkebb költségvetése volt az oka, mert önmagára és családjára költött a legkevesebbet, de olyan jóságos volt, hogy senkit nem utasított vissza, aki hozzásegődött, aki régi jó embere volt és mindenkinek rendelkezésére állt, aki segítséget kért tőle.

Fiatalon, a leg súlyosabb viszonyok közt lett a monarchia uralkodója IV. Károly király. Közvetlen tapasztalás útján mondhatom el róla, hogy senki sem utálta nálánál jobban a háborút. Minden vágya az volt, hogy minél előbb békét köthessen. Ezt hangsúlyozta minden alkalommal és hogy ez mégsem sikerült, ezért a felelősség arra a külügyminiszterre hárul, aki saját bevallása szerint, egyre azzal rémítette a királyt, hogy Németország hadat izén neki, ha különbékét merne kötni. A legnagyobb szeretettel volt a nép iránt. Amikor én első audienciám alkalmával kifejtettem előtte a népkirályság gondolatát, egészen föllelkedett a maga nagyszerű hivatásán, képtelenségnek tartotta, hogy akadjon olyan politikus, aki az általános választójogot ellenzi. „Hogy lehet beszélni is erről? – mondta. – Az orosz forradalom kitörése után?”

Ekkor még az orosz forradalom első stádiumát értük, mikor az alkotmányos demokrácia megbuktatta a cárizmust. A király volt legerősebb támasza választójogi javaslatomnak. Kész volt arra és bádeni audienciám alkalmával kifejezetten kijelentette azt, hogy ha kell, a képviselőház feloszlásával is biztosítja a demokratikus választójogot. Akkor azonban már a kabinet egyes tagjai, különösen a kabinet feje, megkísérelték érvényesíteni befolyásukat és ellenem akarták hangolni a királyt. Annak a szükségességéről igyekeztek meggyőzni, hogy a munkapárttal választójogi paktumot kell kötni. Badenben megtörtént, hogy mielőtt én mentem be a királyhoz, előttem egy másik miniszter homlokegyenest ellentétes irányban informálta. Én már akkor felajánlottam neki lemondásomat, mire a király kijelentette, hogy ragaszkodik a demokratikus választójoghoz, javaslatomat inkább szűknek, mint tágnek találja. Midőn azt kérdeztem tőle: „Mi tehát felséged utasítása?” – a következő szavakkal búcsúzott tőlem:

– Az, hogy maradjon és kövesse meggyőződését!

Csak nagynehezen sikerült azután később egy nagy és jói összehangolt társaságnak megriasztani a királyt azzal, hogy a hadsereg számára nem lehet rekvirálni, ha a választójogi megegyezés hamarosan nem jön létre. Midőn Budapesten előbb a Várban, majd pedig elutazásakor a vasúti kocsiban bucsuaudiencián fogadott, kétségbeesve tördelte kezeit és ezt mondta:

– Mit tegyek? Az illetékes faktorok mind azt mondják nekem, hogy nem lehet rekvirálni és a hadsereg éhen hal, ha konfliktusba jutunk a képviselőház többségével!

Midőn a vasúti kocsiban elbúcsúzott tőlem, tudomásul véve lemondásomat, búcsúzása oly kedves, oly igazán emberi volt, hogy mindig csak meghatottsággal tudok erre a jelenetre visszaemlékezni. Sohasem felejttem el a szavait, melyek törhetetlen optimizmusáról tanúskodtak.

– Hiszen majd élünk még mind a ketten – mondta – és megcsináljuk az igazi, a teljes általános választójogot. A munkapárt keservesen megfogja bánni, hogy az én mérsékelt reformomat visszacsinálta.

Fájdalom, a jóslat nem teljesült, ő már nem él és az általános választójogot sikerült ismét eltemetni. Uralma alatt Badenben és Gödöllőn voltam még audiencián IV. Károly királynál. Badenben kezdetben olyan szerény házában lakott, hogy semmiféle középvagyonú polgár nem elégedett volna meg az ilyen szerény lakással. Néha megesett, hogy mialatt az előszobában

miniszterek, tábornokok várakoztak, a lakás szűkös volta miatt a király gyermekei dajkájukkal átszaladgáltak az előszobán, mert a lakáson nem volt több kijárás. A királyt ezután csak Svájcban láttam újra, ahová a müncheni bolsevizmus kitörése után voltam kénytelen menekülni. Ebben az időben már erősen kezdett öszülni. Nézetei sokkal szilárdabbak voltak, egész fellépése sokkal határozottabb és keményebb, csak egy tulajdonsága maradt meg változatlanul; végtelen jósága, végtelen szeretete mindenki iránt, aki hű maradt hozzá és határtalan jóhiszemősége mellett határtalan bizodalma mások fitogtatott jóhiszeműségében. Hiába tárt fel az ember előtte dolgokat, továbbra is rendületlenül bízott mindenkiben, aki hívének vallotta magát: Csendesen, szerényen szokta mondani: „Nem, az emberi természet nem hazudhat!”

Svájcban volt alkalmam közről látni gyermekeit és családi életét. Nincs az a nyárspolgár, aki jobb férj és jobb családapa lett volna, mint ő. Az volt a legnagyobb öröme, ha gyermekeivel játszhatott vagy taníttatta őket. Magam is hallottam, amikor a kis Ottóval a magyar nyelvet gyakorolta és azokat a hibákat, melyeket inkább a gyermek, mint a nyelvben kevésbé jártas elkövetett, több ízben kijavíttatta. Képzhető, hogy mennyire fájhatott neki az az idő, midőn *nem* láthatta gyermekeit, köztük elsőszülött fiát, Ottót, akinél gyönyörűbb gyermeket nem láttam soha. A kis Ottónak gyermekben már teljesen kifejlődött egyénisége van. Nagyon temperamentumos, energikus, könnyen meghatódó, fölülte szereti a természetet. Ami engem legjobban meglepett, az, hogy egészen folyékonyan beszél magyarul. Hogy milyen szellem uralkodott a családban, erre jellemző eset, amely a pranginsi parkban játszódott le. Egy audiencia után a feleségemmel sétált a király, amikor a kertből előkerült a szépséges kis Adelhaide hercegnő. Feleségem elbeszélgett velem, mint ahogy egy gyermekkel szokás, majd mosolyogva azt kérdezte, hogy szeretne-e királynő lenni? A kis főhercegnő így válaszolt:

– Én nem akarok királynő lenni, én csak mama akarok lenni!

Most nem mondhatok mást és ezzel is, amit mondtam, csak az volt a célom, hogy mindenkivel átérezzem azt a fájdalmat, hogy egy jóságos, egy fenkölt gondolkozású ember költözött el az élők sorából.

Vázsonyi hűséggel és kegyelettel ápolta mindenkor *IV. Károly* király emlékét, de az elhunyt király is, amíg élt, megbecsülte *Vázsonyit*. Ott van a kormányzóság irattárában az a levél, amelyet *IV. Károly király íratott Vázsonyiról* akkor, amikor 1919-ben a határon feltartóztatták és ez a levél a többi közt ezt írja *Vázsonyiról*: „ . . . nehéz időben, minden népszerűségét kockára dobva, sokaknak példát szolgáló hűséggel és önfeláldozással szolgálta hazáját és királyát”.

HARMADIK FEJEZET

A JOGEGYENLŐSÉGÉRT ÉS A NEMZETI EGYSÉGÉRT

Amikor *IV. Károly* király 1922 április 1-én elhunyt, a magyar politikát már ismét a választójog kérdése foglalkoztatta. A királykérdés már előbb megbontotta a többségi párt sorait; s amikor 1922 január 27-én a *Bethlen-kormány* benyújtotta új választójogi javaslatát, már a régi kormánypárt legitimista szárnya e javaslattal szemben foglalt állást. A kormány javaslatát, amely az általános, egyenlő és titkos választójog elvét erősen megszorította, a nemzetgyűlésen elhúzódo vita következtében rendeleti úton hajtották végre, s amikor a nemzetgyűlést február 15-én kormányzói rendelet feloszlatta, az ország éppen a legsúlyosabb gazdasági válsággal, a szegénység és nyomor nyomasztó rémeivel küzdött.

Vázsonyinak mindvégig az volt az álláspontja, hogy a kormány politikájával szemben a polgárság egységes pártjának kell kialakulnia, amely a szociáldemokrata párttal együtt küzd a jogrend, a közszabadságok, az alkotmány és a nemzeti egység helyreállításáért. Harcaiban az első nemzetgyűlés végén s az 1922 évi nemzetgyűlési választások alatt, majdan pedig a nemzetgyűlésen, mindenkor ez a szempont és törekvés vezette: a polgárság egységes szervezetével akart és kívánt megküzdeni a demokrácia diadaláért. Ezért szervezte meg az ellenzéki pártszövetséget, ezért küzdött mindvégig a szociáldemokrata párttal való együttműködés érdekében, ezért állapodott meg a nemzetgyűlési választásokon közös listában, s ez irányította minden parlamenti és politikai akcióját. Fáradhatatlan munkát végzett e cél érdekében: öt esztendő alatt közel ezer beszédet mondott, cikkeket írt, agitált, támadott és dicsért, szervezett és dolgozott. E nemes küzdelemben fájdalmasan kellett nélkülöznie *Vázsonyinak* a nemzetgyűlésben öt kipróbált, nagyértékű fegyvertársát: *Leitner* Adolfot, *Pető* Sándort, *Székeley* Ferencet és *Székeley* Aladárt, akiket a sors rendelése időközben elszólitott az élők sorából; továbbá *Bródy* Ernőt, aki az 1922-iki választáson önfeláldozó módon vonult hátrább a lista sorrendjében és ennek következtében kimaradt a megválasztott képviselők sorából, de aki viszont éppen ennek következtében legerősebb munkatársa lehetett *Vázsonyinak* a pártszervezési, a városi és a szociális ügyekben. Am ugyanez az 1922-iki választás két új értékes erőt eredményezett a demokráta pártnak: *Pakots* Józsefet, aki Monoron, és *Fábián* Bélát, aki a pestvidéki kerületben nyert képviselői mandátumot. 1925-ben pedig, időközi választáson, *Huska* Vilmos került demokráta programmal, mint a demokráta párt tagja, a Házba. Régi

párthívei közül *Benedek János* kapott még mandátumot Vázsonyi mellett a második nemzetgyűlésen.

Az új nemzetgyűlésen is a polgárság érdekeiért, a közszabadságokért és a demokráciáért harcolt *Vázsonyi*, Folytatta küzdelmét a sajtószabadságért, élén állott a küzdelemnek újból a sajtó jogainak további csorbítása ellen, amikor *a sajtójavaslat tervezet* (1921 június, 1922 január) zúdította fel a demokratikus közvéleményt, harcolt *a büntetőjogi javaslatok* egyes intézkedései ellen, küzdött az esküdtbíráskodás visszaállításáért. Amikor *1922 március 2-án* a kormány választójogi rendelete megjelent, törvénytelennek nyilvánította azt, s *1925 júniusában* a kormány újabb választójogi javaslatával szemben részletesen kifejtette az általános, egyenlő és titkos választójog igazi elveit. Nagy beszédet mondott a nemzetgyűlésben *a lakáskérdésben*, (1922 július 5.), az *adórendeletek* végrehajtásának szigora és pártossága ellen (1923 január 10.). A nemzetgyűlésen kívül pedig, pihenést nem ismervé, harcol a polgári ellenzék egyességéért és a demokratikus gondolatokért.

I.

Legyen szabad újra Magyarországon a szó!

– 1921 december 7. –

A polgárság egységes frontjának és a szociáldemokrata párttal való együttműködésnek elveit már 1921 december 7-én kifejtette *Vázsonyi Vilmos*, amikor *az erzsébetvárosi demokrata körben* rendezett vacsorán, ahol megjelent a szociáldemokrata párt néhány vezetője is. *Bródy Ernő* dr. tartott beszédet előbb a demokráciáról, s az ő szavaiba kapcsolva, fejtette ki *Vázsonyi* álláspontját:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt barátaira! *Bródy Ernő* igen t. barátom azzal fejezte be beszédét, hogy büszke arra, hogy magyarnak és demokratának vallhatja magát. Én is erre vagyok büszke és ezért vallom a tiszta demokrácia hitvallását. Minden kornak megvan, tisztelt uraim, a maga demokráciája, minden korszaknak megvannak az elnyomottjai, a jobbágysai, minden korszaknak megvan a sötétsége, amelyet el kell oszlatni. Hol van a mai korszakban azonban az a régi csókolni való reakció, amely álarc nélkül járkált, amely apai szigorral igyekezett érvényt szerezni elveinek. Ma nincs olyan reakció, amely ne a demokrácia köntösében járna.

Heine mondja: Der Teufel ist ein feiner Herr. A régi ördögnek azonban kilátszik a lólába. Ma nem látszik ki, elrejtí csizmába, vagy lakktopánba. (*Hangos derűlség.*) Igen: ein feiner Herr. Csak egyben nem változott az ördög: ma is fél a tintatartótól.

A reakció nem őszinte többé, nem mutatkozik a régi formákban, ma a demokrácia álarcával jár: kereszténynek nevezi magát egyfelől, nemzetinek másfelől. Amit ma látunk: a legnagyobb visszaélés a demokrácia fogalmával. Az egy Isten fogalmának az egyenlő ember fogalmával felel meg, míg ma az Isten nevében ki akarják zárni a polgárság' egyes rétegeit, a munkásságot, ki akarnak zárni egy vallást, vagy amint ma mondják, egy fajt, a polgárjogokból. Miként a keresztény elnevezés, úgy a nemzeti is a demokráciát jelenti, mert a nemzetet és a népet kettéválasztani nemi lehet. Ezért a nemzeti fogalom meghamisítása, ha egyes rétegeket, felekezeteiket ki akarnak rekeszteni a jogokból, amelyek az

egész népnek tulajdonát képezik. S mindezek tetejébe sehohsem jelentkezett még a demokrácia annyira kidomborítottan, annyira a kirakatba téve, még Amerikában sem, mint most minálunk.

Amikor ez az új korszak megkezdődött, a nép egyszerű gyermekei jutottak érvényesüléshez s úgy, hogy valóban elmondhatták: mutassatok még egy olyan országot, ahol a parádéskocsiból államtitkár lesz. Holott államférfi csak azt lehet, aki erre valójában elkészült. A suszter maradjon a kaptafánál, vagy ha olyan kiváló politikai tehetségre tesz szert, akkor már nem is cipész, hanem államférfiú. Ami itt ezen a téren történt, csak szemfényvesztés, amelyet különben már Calligula is túlszámlyalt, aki a lovát tette meg konzulnak. Az igazi demokrácia az egyenlő jogokat, mindenkinek az egyforma boldoguláshoz való jussát jelenti. Hiába rendezkednek itt úgy be az egy király, egy cigány mintájára, hogy egy gróf, egy csizma: ez nem demokrácia. Nem ebben áll a lényeg, hanem abban, hogy demokrácia csak egy van, amelyet meghamisítani nem lehet.

Ebben az országban arra volna szükség, t. uraim), hogy felejtsek el a múltakat, hiszen mindnyájan rosszul járhatnánk, ha egy-egy másik Clio írná meg a történetet. Amikor itt irredenta imákat szavalnak és irredenta dalokat énekelnek, rá kell helyezkedni az egyetlen irredentizmusra, az egyenlőségre és a bekességre, amelyből fakad az erő és fakad a vonzóerő azok számára, akik valaha ehhez az országhoz tartoztak. A gyűlölség sohasem fog visszavezetni régi nagyságunkhoz. A gyűlölség egy klikk politikája, amely összegabalyítja az embereket és nem engedi, hogy egymásnak békejobbot nyújtsanak. Teljes politikai amnesztiának kell bekövetkeznie, a politikában nincsenek bűnösök és tiszták. (*Zajos helyeslés.*) Nem szabad üldözni, hanem inkább tisztelni kell mások meggyőződését, sokkal inkább tisztelni, mint azokat, akik a mindenkori kurzusból akarnak megélni. (*Taps.*)

Talán nem kell feleletet adnom arra, hogy miért haladok együtt habozás nélkül olyan politikusokkal, akik addig a fordulóig, amíg a bolsevisták kezére a hatalmat át nemi játszották, benne voltak a forradalomban. Teszem ezt egyszerűen azért, mert midőn a tekintély elvének teljes lerombolását látom és amikor 1921-es októbristákat látok, akik nemcsak Mackensent szolgáltatták ki, hanem a maguk királyát is és amikor látom, hogy esküjüket elfelejtették visszakérni, amit a Károlyi-korszak miniszterei nem felejtettek el, akkor nem lehetek oly finnyás, hogy azzal törődjem, hogy mi történt októberben. Én csak arra emlékszem, hogy mi történt most októberben. Én azt hiszem, hogy most már elérkezett az ideje annak, hogy mindenki, aki ebben az országban igazi alkotmányosságot, igazi jogot kíván, az nemi törődve a múltakkal, vállatvállhoz vetve, kezét-kézbe fogva álljon elő és szerezze vissza hazánkat. Én a pályámat nyílegyenesen futottam meg. Soha semmit sem! tagadtam le és nem tagadtam meg abból, amit hirdettem. Ma is helytállóak mindazért, amit október előtt tettem, mert becsületes meggyőződésből és a demokrácia érdekében tettem!. Azt hiszem, hogy az én becsületes ellenfeleimtől több tisztelet jár ki nekem, aki soha tőlük kegyelmet nem kértem, soha a diadalszekerükhöz nem szegődtem, mint azoknak a konjunktúra-lovagoknak, akik a forradalom után tolongtak az ő diadalszekerük-üöz, akik a forradalmat szerették volna megakadályozni, de mert ez nem sikerült, siettek ebből minél nagyobb részt kérni maguknak. (*Zajos helyeslés.*)

Én kezét fogok azokkal, akik jóhiszeműen vettek részt az októberi eseményekben és hirdetem, hogy ebben az országban béke és nyugalom nem lehet másképp, mint ha a magyar szociáldemokrácia visszanyeri szervezkedési és politikai szabadságát, miért gyerekes és naiv hit azt feltételezni, hogy Magyarország oly sziget lehet, amely egyedül képes a nemzetközi szociáldemokráciát megakadályozni és hogy itt hatalmas tenyerek képesek a kráterek nyílásait befogni. Én is képes vagyok rá; én a Vezúv tetejére felmenve, be tudom! fogni a krátert – amíg a tűzhányó nemi működik. *(Derültség és taps.)*

Svájcból hazatérve, megesküdtem, hogy többé hatalmat gyakorolni nem akarok. A hatalom Nesszus-ing volt számomra s más hatalmat nem kívánok, mint küzdeni a demokráciaért, a polgárság-jogáért és boldogulásáért. Mindez számomra eredményt nem hozhat, de kívánom, hogy legalább hozná meg azt a gyümölcsöt, hogy Magyar országon még egyszer szabad legyen a szó, a toll, újból fegyver a szelem, az erkölcs. *(Zajos éljenzés és lelkes taps.)*

II.

Testvéretek vagytok, semmi más!

– 1922 május 13. –

A nemzetgyűlési választások idején számos beszédet mondott Vázsonyi. A választási küzdelmet 1922 május 13-án a központi demokrata körben ezzel a beszéddel vezette be:

Vázsonyi Vilmos: Abban a harcban, amely most előttünk áll, egy magasabb érdek azt parancsolta, hogy mi háttérbe szorítsuk pártunk érdekét. Az volt a jelszó, hogy Budapesten egyesüljön minden demokratikus és szabadelvű erő, közös erővel végjük fel a küzdelmet a reakció ellen. Abban a választási egyezményben, amelyet megkötöttünk mi mint párt, nagy áldozatokat hoztunk. De mindegy. Mindig jobb adni, mint kapni. Mindegy, növelje a mi erkölcsi emelkedettségünket az a tudat, hogy egyedül az ügy lebegett a szemünk előtt. Semmiféle keserűség ne maradjon most a lelkünkben, semmiféle sebeket ne tárjunk fel. *(Helyeslés.)* Az idő nem alkalmas erre, mert orvosolnunk kell azokat a nagy sebeket, amelyeket a haza testén vágta. A párt érdeke majd jöhet újra akkor, ha ezek a sebek orvosolva vannak. Mi, bármiképpen gondolkodjatok, bármilyen érzés legyen a lelketekben, ha egyszer megkötünk egy alkut, azt álljuk, mint becsületes férfiak. *(Élénk helyeslés és taps.)*

T. barátaim! Harcolnunk kell ebben az országban a reakcionárius rendszer ellen, amely az egység pártjának címét vette föl, mert a hosszú címét nem tudom idézni, nincs olyan jó emlékezőtehetségem. *(Derültség.)* Küzdenünk kell az egység pártja ellen, amelynek programja a magyar nemzet egységtelensége, mert hiszen továbbra is fentartja azt a rendszert, amely temetése a jogegyenlőségnek, megtagadása a közszabadságnak s amely nem tudja biztosítani ebben az országban a legprimitívebb jogbiztonságot és jogrendet. Küzdenünk kell ez ellen a párt ellen, amely magát az egység pártjának nevezi s amely a legkülönbözőbb áramlatok-

nak és politikai válfajoknak ad menhelyet. Egyfelől ott, ahol célszerű, azt hirdeti, amit hirdetett a miniszterelnök úr híres enciklikája, mely így kezdődött: vannak szervezeteim a jobb- és baloldali forradalmak ellen, ahol az Ébredőkre és a Move-ra alapította a maga hatalmát. Egyfelől hirdeti, hogy fentartja a kurzust, másfelől pedig hirdeti, hogy ez csak taktika, mert ő a valóságban a választások után át fog térni egy más irányra és át fog evezni a liberalizmus vizeire,.

Én nem tudom, hogy ebben a pártban tulajdonképpen kik azok, akik rászédettek, melyik szedi rá a másikat. Az-e, aki azt mondja, hogy ez a keresztény kurzusnak pártja, vagy aki azt mondja, hogy ez a jövődő liberális regenerálásnak pártja. Én csak azt tudom, hogy egyenes, őszinte és férfias politika nem lehet az, amely egyszerre hirdeti a numerus clausus fentartásának szükségességét, amely beleviszi a gyűlölködést még a színházi életbe is és kidobálja a színészeket és zenészeket a felekezeti, vagy faji származásuk miatt, ugyanakkor pedig hirdeti a liberális regenerálásnak hajnalhasadását.

Két esztendővel ezelőtt, amikor elvonult a bolsevizmusnak áradata, reánk borult egy másik terror. Én írtam egy cikket, amelynek nagyon megindító hatása volt, mert engem megindított Magyarországból. Ebben a cikkben súlyos és nagy igazságokat tártam fel és ebben többek között azt kérdeztem: hol vannak a régi szabadelvűség emberei? Mi volt érte a jutalmam? Az a hajsza, amely ellenem megindult. Azt mondtam akkor: most veszélyben van a szabadelvűség, most kell kiállni a gátra. Hívtam, idéztem őket és vádoltam őket, hogy ahelyett, hogy Hallottak volna egész mellel, százalékos alkut kötöttek a reakcióval, vagy a kényelmes félrevonulásnak útját választották. Én akkor is kitértam a mellel, miként kitértam a forradalom előtt és akik ma vakmerően a szélsőségtől mentes liberalizmusról mernek beszélni, hol voltak ők akkor, amikor én a forradalomban utolsónak hagytam el a süllyedő hajót és küzdöttem a forradalom éjszakáig a forradalom megakadályozásán. *(Úgy van! Lelkes taps.)* Igen, én, a szélsőséges, meg akartam akadályozni a forradalmat, de az én erőm gyenge volt hozzá, mert a végzetet ember fel nem tartóztathatja, csak áldozatul eshetik a végzetnek. És kérdeztem másodszer: hol voltak ők akkor, amikor én ott állottam Clark előtt, hogy ismét magamra vonva gyűlöletet, védjem ennek a városnak népét minden veszedelem ellen? Hol voltak ők akkor, amikor mi megvívtuk azt a rettenetes választási harcot, amelyet én már számkivetésben és távolból szemlélttem, mert a terrornak ellenem forduló gyűlése engem innen elkényszerített? Hol voltak a szabadelvűség bajnokai, akik ma a szélsőségektől mentes, kényelmesen szabott, Bajazzo-ruhájú szabadelvűségüket kínálgatják? Hát én megmondom, hogy hol voltak. Vannak Cincinnatusok, akik visszatérnek az eke szarvához, ha elvesztik a hatalmukat. És vannak Cincinnatusok, akik mindig az aranyborjú szarvához térnek vissza, ha a hatalomból kirepülnek. *(Élénk derűtség.)* Hát én személyeikben nem bántom ezeket az urakat, csak a fair play szabályaival nem egyezik, minket hátbatámadni, ezt az egyesült demokráta és szabadelvű táborot. Én tisztelem azt, aki misszionáriusi erőt érez magában, az menjen el és hirdesse a kereszténységet a hitetlenek között. Én nagyon tisztelem ezt a misszionáriust, csak azt nem tisztelem, aki Rómában hirdeti a katolicizmust, vagy aki a Rombach-utcában akarja megmenteni a liberalizmust. *(Élénk derűtség és taps.)* Ha most, kétévi pihenés után kibontották a szabadelvűség lobogóját, miért nem mentek

el vidékre, ahol a szabadelvűség veszedelemben forog! Miért nem szerzik meg maguknak a nagy tekintélyükkel azokat, akiket a reakció elhódított és elámított? Miért kell e zászlóbontásnak azzal kezdődnie, hogy a zászló nyelével minket akarnak hátbavágni? Más és nemesebb tereket kenessenek maguknak.

Én már ifjúkoromban végigszenvedtem egyszer azt a hadjáratot, amely itt, ebben a kerületben lefolyt ellenem, ahol az erőszaknak és korrupciónak minden eszközét alkalmazták, és még sem buktam el. Azokból a küzdelmekből, amelyeket egy életen keresztül folytattam itt Budapest egész népéért, sőt sokkal inkább a keresztény népéért, mint a zsidóért, mert e kerület külterületi részéért dolgoztam legtöbbet s ott minden utca, minden lámpa rólam beszél, – tudom, hogy itt maradtak régi gyűlöletek, mert nem voltam a keresztény kurzus embere, tehát én kidobtam az üzleteseket a városházáról, kihajigáltam a gázgyárat, a villanyvilágítási társaságot, a vásárpénztárt, amely mögött két hatalmas bank állott. Tudom, hogy sok elrontott üzletnek gyűlölete újra és újra felsóhajt és mint a telhetetlen gyomornak korgása, hördül fel újra és újra ellenem. Én tudom, hogy a múltban megvolt az a vétkem, hogy nem vásároltattam meg magamat és tudom, hogy mindhalálomig meglesz ez a vétkem. Én minden hízékedés és minden rémítgetés ellenére maradok az, aki voltam, a kispolgárság meg nem alkuvó, meg nem vásárolható és ki nem! engesztelhető embere, fia az apámnak, akit tisztetek abban, hogy kispolgár volt (*Élénk tetszés és taps.*), testvére azoknak a szegény fiúknak, akikkel együtt nőtem fel és együtt játszadoztam. Valóban szegyenlem magam, amikor azt látom, hogy bizonyos körök bennem soha mást nem becsültek, csak azt, ami bennem a legértéktelenebb, hogy egy cím tapad hozzám, miért egy véletlen a népgyűlésből a miniszteri székbe sodort, és a véletlen arra kötelezett, hogy mint becsületes ember, megtartsam eskümet. Az én életem, munkásságom, az én megvesztegethetetlenségem s az én meggyőződésem mind nem ért sejmít, csak a cím. Ezért mondtam, hogy nekem ez a cím nem kell, ezt többé nem kívánom hallani. Engem soha az én derék testvéreim nem csaltak meg, ezek ott áztak-fáztak két nap és két éjszaka a választások alatt, ott vannak és ott lesznek most is mellettem a koporsóm lezárultáig. (*Lelkes éljenzés és taps.*) Érezzék meg ezt az érzést, amely engem átjár a keserű tapasztalatok után, melyeket az életben tennem kellett. Ezért mondom: Testvéretek vagyok, semmi más! Hasznos polgár a polgárok között. (*Lelkes éljenzés és taps.*)

III.

Az elesett paripa darazsai

– 1922 május 15. –

Az egyesült lipótvárosi polgári körben mondotta Vázsonyi ezt a beszédet:

Tisztelt hölgyeim és uraim! Egyesültünk Budapesten nemzeti demokraták és szabadelvűek. Egyesültünk a közös küzdelemben a reakció ellen s a reakció minden szövetséges különítménye ellen. Elvégezvén a mi lelki viaskodásunknak küzdelmét és aratván első győzelmiünket, hogy legyőztük önmagunkat, azt hiszem, elkövetkezik majd a másik nagy és

fényes győzelem, hogy legyőzzük és letörjük ellenfeleinket. *(Úgy van! Lelkes taps.)*

Ami ellen mi küzdünk, az egy hosszúnevű párt, amely a választások előtt még azt hirdette, hogy nyílegyenesen a keresztény kurzust képviseli. Most mint egy meghibbant delejtű, amely elvesztette mágnességét, majd a kurzus felé, majd pedig a liberalizmus felé miutat, úgy hogy senki sem tudja, hogy tulajdonképpen merre megy most már ez a kurzus. *(Élénk derűtség.)* A kurzus nem tudja miár önmlagáról, hogy keresztény kurzus-e, vagy pedig valami jövőben születendő nem tudom miféle régi munkapárti átfestett, agrárius és merkantilig, kiscgazda és latifundiumos, keresztény és nagyzsídó szabadelvűség? *(Élénk derűtség.)* A kurzus nem tudja már önmlagáról, hogy micsoda, mert hiszen, aki a nevét sem tudja mér, annál a legveszedelmesebb apoplexia kezdődik. *(Derűtség és taps.)*

Egy örvendetes jelenség tárul élénk. Örvendetesnek mondom, bár szomorú, mjert szomorú az általános választói jognak rendeleti úton való elkobzása, szomorú a választókerületeknek tisztán a pártérdek szerint való felosztása, szomorú a nyílt szavazásnak egész Európában páratlan intézményét újra életbeléptetni Magyarországon, de van benne örvendetes is. Mert ez azt mutatja, hogy a meghibbant kurzus reszket a keresztény néptől, a keresztény tömegektől és nem mer többé erre a rendezousra elmenni. *(Élénk derűtség.)*

Félelmetes volt az az irány, amíg bizott a nagy tömegekben, amíg azokat félre tudta vezetni és amíg azok azt hitték, hogy a gyűlölet tüze az a lángoszlop, amely vezeti őket a pusztaságban és amely lángoszlop majd az égi mannat és a fürjeket is hozza maga után, akik táplálják a gyűlölet lángoszlopai után a pusztában vándorlókat. Félelmetes volt ez az irány, amíg félre tudta vezetni a tömegeket, amíg ki tudta ölni a magyar nép lelkéből a szeretetet, ami megtagadása a magyar kedélynek, mert nyílt a magyar harc, szeretettől és jókedvtől sugárzik a magyar szem, szeretettel teljes a magyar lélek és szeretettel, szabadságért való küzdelemmel és jogegyenlőségért való hevüléssel teljes a magyar história, a Bocskayak, Rákócziak és Kossuthok históriája. *(Élénk tetszés és taps.)*

Ezt a magyar lelket tudták egy pillanatra megmérgezni és egy általános választójog alapján tudták egybehozni a gyűlöletnek parlamentjét, de íme, már tudatára ébredtek annak, hogy az ámiítás többé nem használ, hogy a nép végre megérti, hogy itt nem a gyűlölet az, ami épít, hanem a szeretet, hogy itt nemi kurzusigazságokkal kell az embereket táplálni, hanem valódi igazságokkal, hogy itt nem az a kérdés, hogy ki milyen templomban imádja Istenét, vagy ki milyen fajból származik, hanem az a kérdés, hogy ki dolgozik, ki a becsületes ember, ki akar magyar lenni, egyenlő jogot, közszabadságot követelni, ki akar jogot, kenyeret, szabadságot, gazdasági igazságot adni ennek az országnak. *(Úgy van! Lelkes taps.)*

Kezd ébredezni az igazság, hogy mindegy az, hogy valaki keresztény-e vagy zsidó; az a kérdés, hogy dolgozó ember-e, vagy pedig mások munkájának eredményéből akar megélni? Nem sikerül többé elválasztani a munkást a munkástól, a kispolgárt a kispolgártól, a középosztálynak tagjait a középosztálytól. Nyilvánvaló most már, hogy mi a cél, amely őket vezérelte, A cél semmi egyéb, mint a forradalom előtti Ma-

gyarország cenzusos rendszerének, kiváltságos társadalmi felépültségének helyreállítása, a konjunktúrák és magánmonopóliumok rendszerének újra való felépítése. És mindezt csinálni akartak a nép segítségével, a nép ellen. Most már le van lepezve a játék, félnek a néptől, neinj akarnak vele találkozni, nem' kívánják megtudni, hogy az titkosan, mit gondol róluk és nemf kívánják a felvilágosító munkát, hanem egyszer a királylátogatás címe alatt, mjásszor azon. cím alatt, hogy kerülnünk kell a választási izgalmakat (*Élénk derültség.*), – betiltják a népgyűléseket, hogy elkobozzák mások agitacionális szabadságát és a maguk számára biztosítsák a közigazgatási, a hatósági nyomásnak, önkénynek, a szolgabíró-kicserélésnek és egyéb sok választékos torturának, különösen a pénz hatalmának eszközeit. (*Felkiáltások: Gyalázat!*)

Ez a kurzus tehát, amely elindult a keresztény demokrácia szent jegyében, épp úgy leszámolt a demokráciával, amint leszámolt a kereszténységgel. Amint hazug volt a kereszténysége, mert nem a szeretetet, hanem a gyűlöletet hirdette, úgy hazug volt a demokráciája, miért nyomban a népiszony jelei mutatkoztak rajta, amikor feltámadt benne a rossz lelkiismeret s amikor első leszámolásra kellett a nép előtt megjelenni. (*Igazi Úgy van!*) Ez az irányzat, amely egységes pártnak nevezi magát hosszú címe mellett, nem meri és nem tudja megmondani nyílt színen, hogy mit akar. A szövetségesei miutatják, hogy nem tudja és nem mieri nyíltan megmondani az irányzatot, amely felé halad. Mert valaki nem lehet egyszerre a Wolffok különítményeinek politikáját hirdető és nem lehet mjásfelől az ó-szabadelvűség és munkapárt renaissanceát hirdető különítmény politikájának egységesítője. A kör négyszögesítését, a reakcionárius szabadelvűséget, a szabadelvű reakciót még nem találták fel. Ezt most találják fel és erre szabadalmat vehetnek maguknak. (*Derültség.*) Ha vizsgáljuk ezeket a segítő csapatokat, akkor leplezetlenül áll előttünk, hogy tulajdonképen mi a kormlálynak célja. Nekem nem kell beszélnem arról a segítő csapatról, amelyet ebben a városban a Wolffék tábora képvisel; nem kell beszélnem azokról, akik kereszténypártiaknak nevezik mjagukat bármiféle couleur-höz tartozzanak, mert mindannyiukkal megtagadok minden közösséget még akkor is, ha ellenzékieknek mondják magukat. (*Élénk helyeslés és taps.*) Nekem csak egy közösségem van; közösségem azokkal, akik az egyenlő jogot, a közszabadságot és a szeretet törvényén felépülő új integer Magyarországot vallják. Minek beszéljek azokról, akiknek politikája szöges ellentétben van a mienkkel? Nekem csak azokról kell beszélnem, akik a hátunk mögé állnak és minket hátbatámadnak, akik zavart akarnak előidézni a városi nép lelkébe azzal, hogy ők is a szabadelvűséget képviselik.

Találkozom; itt folytonosan azzal a mondással, hogy: Tisza István politikáját folytatják ezek az urak. Én erre azt mondom: Tisza István az ő tragikus halálával a nemzetnek lett a halottja, nem pedig egy csoportnak korteszköze. A kegyeletet azok sértik, akik a miaguk korteskedésében fel akarják használni az ő nevét. Most azt mondják, hogy Tisza István lobogóját bátran felemielik. Amikor ez a lobogó véres volt a Hermina-uton, nem emelték fel. És amikor a cenzus-parlambot, amelynek szétosztatásáért én küzdöttem és viaskodtam, mert éreztem a közelgő idők viharát és tudtam, hogy a cenzus-parlament ezt a vihart nem fogja tudni kiállani, önmjagat feloszlatta, akkor ebben a parlamentben nagy többségben volt az a társaság, amely azt miondja magáról, hogy

Tisza István örököse, – és az elnöki székéből nem hangzott el egyetlenegy szó sem, amely megemlékezett volna arról az eseményről, hogy Tisza István gyilkos merényletnek esett áldozatul, örök szégyenfoltja marad ez a cenzus-választójogon alakult parlament történetének. Így oszlott fel, ilyen szégyenletesen és ilyen mulasztással.

Tisza István lobogóját nem emelték fel ezek az urak a forradalom alatt sem, hanem ott láttuk a legtöbbet Károlyi Mihály diadalszekere körül. Nem emelték fel Tisza István lobogóját akkor sem, amikor ebben az országban tombolt a fehér terror és a reakció. Csak két évi csendes szemlélődés és alapos megfontolás után emelték fel ezt a lobogót és első-sorban hátbatámadtak minket, legelsősorban természetesen engem, az ő régi szerelmüket, akiről hiába mondják, hogy én a „szabadelvű” szót akarom bitorolni, – nem, én sohasem voltam és nem is leszek szabadelvű. Egy életet töltöttem el a szabadelvűség elleni küzdelemben, mert a szabadelvűséget élettelennek, szemfényvesztésnek tartom. Életnek a demokráciát tartom, amely alkotni is képes. *(Élénk tetszés és taps.)*

Lessingnek van egy meséje az új görögökről, akik magukat a nagyszerű Hellasz utódainak tekintik. Ez a mese az elesett nemes arab paripájáról szól, amelynek holttestén darázssereg vert fészket magának és azután dongva járták be Hellaszt, dongva hirdette mindenfelé a darázs, aki mézet soha nem gyűjt, csak édességet szokott másoktól elvenni, tehát kitűnő konjunktúra-politikus *(Élénk derűtség.)*: tudjátok meg, mi nem vagyunk közönséges darazsak, mi nemes paripától származunk. *(Derűtség.)* Ez jut az eszembe, amikor ebben a küzdelemben egy egész embernek, egész férfinak nevét használják fel, aki meg nem) alkudott és soha nem ismerte a kormányozható ellenzékiiséget, az ellenzéki kormánypártiságot, a szabadelvű reakciót, a reakcionárius szabadelvűséget s a politikai eunuchságot, – mert a semlegességet válassza csak az, aki minden vonatkozásában el akarja fogadni a semlegességet, nem pedig csak a politikai semlegességnek kívánja hasznát venni. Tisza István az egyenes, a bátor, a férfias, az engesztelhetetlen, aki a maga politikáját csinálta, kérlelhetetlenül egyenes vonalban, nem lehet zászló azok számára, akik a paktumos ellenzékiiségnek, a kormánypárti ellenzékiiségnek, a feltételes kormánytámogatásnak, a kívülről való kormánytámogatásnak, a szabadelvű reakciónak és a reakcionárius szabadelvűségnek politikáját hirdetik ebben az országban, *(Igaz! Úgy van! Lelkes taps.)*

Csak egyet akarok még hozzátenni. Ezeknek az uraknak, akik a numerus claususnak és a monopolistáknak kormányát feltételesen támogatják, nagyon okosan és helyesen, mert soha néhány milliárdos olyan jól nem érezte magát Magyarországon, mint az úgynevezett keresztény kurzus idején, soha annyi magánmonopol nem volt úgy egyes milliárdos arak kezében, mint pedig úgynevezett keresztény szövetkezetekbe belebuitatott egyéb konjunkturásoknak kezében, tehát egyesültek mindannyian, nagyszerűen kiegyenlítve faji és valláskülönbég nélkül a szent profitot, a szent iriamnijont, – ezeknek az: uraknak azt mondom, hogy nem fogadom el az ő numerus claususukat, hanem egy másikat: a konjunktúrás nyereségek numerus claususát, a magánmonopolok numerus claususát, a milliárdosok numerus claususát. Csak szegény emberek numerus claususát nem fogadom el és nem fogadom el azt a politikát, anjely a keresztény demokráciának lobogója alatt ennek az országnak mást, mint szegénységet és lerongyolódást hozni nem; tudott. Mert hova lettek a független kis egzisztenciák! Hova lett a kisiparos, kiskereskedő,

közhivatalnok, magánalkalmazott. aki a családját szerény keresményéből el tudta tartani, de független volt¹? Hova lett a lateiner-osztály, amely büszkén tartotta meg nemes gerincét¹? Mindannyian lerongyolódtak, úri koldusokká lettek.

Ott voltam egyszer egy öreg barátomnak, ki Magyarország igazságügyminisztere volt, Székely Ferencnek temetésén és ott láttam öreg urakat a legrongyosabb télikabátban. Amikor körülnéztem, láttam, hogy ezek nagy nevek viselői, nyugdíjas tisztviselők, akik nagy állásokat töltöttek be valamikor a régi Magyarországon és úgy lerongyolódtak a nagyszerű keresztény kurzus alatt, hogy már egy rend ruhájuk sincs. Soha annyi úri koldusa Magyarországnak nem volt, soha a szegénység akkora nem volt, mint most. És hiába akarják a vidéki lakosságot azzal áztatni, hogy a papírbankó összegyűl az ő fiókjaiban, mit ér számukra mindez, mikor csak az a politika érhet valamit, amely Magyarországot regenerálja, amely a termelő munkát megindítja, ez a politika pedig nem lehet más, mint a nemzeti demokráciának igazi politikája, nem lehet más, mint a kultúrával, alkotó munkával, nem pedig frázisokkal dolgozó igazi magyar irredenta politikája, mely a lelkiekben, kultúrával, gazdasági összeköttetésekkel hódítja nekünk vissza elszakított testvéreinket, hogy azok büszké legyenek annak a Magyarországnak szellemi, jogi, közszabadsági berendezésére, amelytől elszakítottak s így a lélek, a kultúra és gazdasági összetartozóság kapcsai által teremtsék meg újra a régi nagy Magyarország feltámadását.

A nemzeti demokrácia, a jogegyenlőség, a közszabadság politikája tehát egyúttal az igazi magyar politika s ez az igazi keresztény politika is, mert a kereszténység azt tanítja, hogy: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat, mert Isten a maga képére formált minden embert, nem arra való az egyik, hogy szenvedjen, a másik pedig, hogy neki minden előjog jusson. Az igazi szeretetnek, az igazi kereszténységnek, az igazi magyarságnak vagyunk mi, akik most egyesültünk, a pártja, nem megalakult párt, de lelkiekben egyesülve, akarjuk hozni Magyarországnak számára a megváltást, a feltámadást, hogy legyen újra magyar lélek, jöjjön vissza a Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Szemere Bertalan Magyarországa, Jókai, Petőfi lánglelkének Magyarországa, nem pedig az apró, gyűlölködő törpéknek Magyarországa, akiknek annyi közülük van a nagyokhoz, mint azoknak a bizonyos darazsaknak a nemes paripa hagyományaihoz és életéhez. Ennek az életnek, megváltásnak és felszabadulásnak politikáját hirdetjük mi, ezért dolgozzanak önök a felvilágosítás munkájával, mindenfelé, házról-házra járva és a soraikból kirekesztve azokat, akik a korrupció eszközeivel akarják sorainkat megbontani. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*)

Kerületről-kerületre járva, nap-nap után mondott az 1922-iki nemzetgyűlési választás idején agitációs beszédeket Vázsonyi Vilmos. Hosszas tárgyalások után ő vitte keresztül, hogy Budapest népe egységes, közös listán szavazhatott úgy a demokratikus, mint a szabadelvűpárti vezetőférfiakra és ezen a közös budapesti listán került be a Házba: Vázsonyi Vilmos, Bárczy István, Benedek János, Rassay Károly, Sándor Pál és Ugron Gábor.

A választási agitációnak Budapesten Vázsonyi volt a vezetője és beszédei, amelyeket úgy a demokrata párt, mint a szabadelvű párt gyűlésein elmondott, voltak a tömeghangulat legerőteljesebb fokozói.

Kell lenniök olyanoknak, akik elégnek, hogy legyen világosság!

– 1922 május 19. –

A választások előtt az *erzsébetvárosi nemzeti demokrata körben* mondotta ezt a beszédet *Vázsonyi*:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt hölgyeim és uraim! Fáradt vagyok már a sok beszédétől és higgyék el, fáradtabb voltam attól a politikától, amely Magyarországon eddig folyt és ezért volt alapjában véve az a lelkem vágya, hogy ne politizáljak többé. Ezért akartam a cselekvő demonstrációnak azt a módját megragadni, hogy a kormánynak sok tökéletlensége ellen demonstráljunk kifelé, hogy itt nincs alkotmányosság és logikusan ne menjünk be ebbe a nemzetgyűlésbe, amelynek alapja törvénytörés, az általános választójog elkobzása, a nyílt szavazás szörnyű intézményének helyreállítása, a választókerületeknek a pártcélszerűségek és korteszempontok szerint való önkényes beosztása, a hatósági erőszaknak és a korrumpáló hatalmának oly mértékben való alkalmazása, amely mértékű az ellentállás, mert minden erővel és minden eszközzel ki akarnak csikarni bizonyos eredményt. Fájdalom, nem tudtam meggyőzni az ellenzéki pártokat arról, hogy ez az egyedül helyes álláspont. Izoláltan álltami β nézetemmel, melyet ma is helyesnek tartok. És amikor a magam személyére nézve akartam levonni a konzekvenciákat, nem engedték meg, hogy elvonuljak, követelték, hogy álljam továbbra is a harcot és én meggyőződésem ellenére alárendeltem magamat a parancsoknak. Résztveszek a küzdelemben. (*Lelkes taps.*)

A politika, amely a régi időkben úri passzió, vagy üzlet volt, ma véresen komoly dolog. Ma, ha a polgár politizál, akkor a maga mindennapi életének gondjával foglalkozik. Ma az ország sorsának eldöntése eldönti egyúttal a mi sorsunkat, családunknak, gyermekeinknek sorsát. Ma tehát már nem játékról van szó és már azt sem; lehet mondani, amit régebben földműves – pardon, kisgazda – polgártársaink mondtak, hogy: a politika úri huncutság. Mert az úri jelző már lemaradt, csak a hurcutság maradt meg. (*Derűltség.*) A huncutság demokratizálódott. A demokráciának ezt az egy győzelmét már sikerült megérnem.

A politika ma mindannyiunknak véresen komoly gondja. Amit pedig odakint látunk, mi az? Jelszavaknak csatázása, egyes nagyuraknak vitatkozása egymással olyan kérdésekről, amelyek őket érdekelhetik, de amelyek a mi sorsunkat el nem döntenek. Ha a miniszterelnök úr beszédeit olvasom, akkor azt hiszem, hogy ő valami távoli csillagzaton lakik, mert olyan témákat penget, amelyek csak őt, vagy a legszűkebb körét érdekelhetik. Már pedig nem ezen dől el Magyarország sorsa, hanem azon, hogy vajjon le tudunk-e számolni jelenlegi helyzetünkkel, vajjon bele tudunk-e törődni legalább ideig-óráig abba, hogy mi kis nemzet lettünk és a kis nemzetek eszközeivel kell nagyvá lennünk. Mert a nagy területeken lehet extenzív munkát folytatni. A beláthatatlan prairieken lehet műveletlen nagy területeket hagyni, de a kis területeket intenzíven kell megművelni. A kis nemzet politikája a kultúrának, jognak, szabadságnak, termelésnek intenzivitása. Így lesznek nagyvá a kis nemzetek. Belgium, Hollandia, Svájc, a skandináv államok a maguk művelt, fe-

gyelmezett városi lakosságával és a maguk tanult és művelt falusi lakosságával, mely a világot sem nevezi magát kisgazdának, nem akar rangemlést, hanem: büszke a múltjára és büszkén, dacosan nevezi magát parasztnak, nem szegyenli az őseit. Ez a művelt falusi osztály karöltve a városoknak művelt népével, nagyra teszi ezeket a kis nemzeteket, a kultúrának, jognak, szabadságnak és termelésnek intenzitásával. Ez az az út, amelyen nekünk is haladnunk kell. Ezen az úton érzük el bizonyosan azt, hogy mindaz, ami elveszett az idők folyamán, újra vissza is jöjjön. Mert ha mint lerongyolódott koldus nemzet csörömpölünk erő nélkül, ez a csörömpölés seholsemí fog sem tiszteletet, sem félelmet kelteni. Tiszteletet az fog kelteni, ha a magyar név ismét az lesz a művelt világ előtt, ami volt régen; ha a magyar név egy lesz a szabadsággal, joggal, a kultúrával s ha azt fogják mondani: itt van egy nép a Balkán tövében, amely az európai civilizációnak volt a védőbástyája és annak előőrse maradt. Ha ez lesz a magyar népnek ambíciója, nem pedig az, hogy a moszkovitáktól levetett eszmékkal, felekezeti gyűlöléssel, numerus elaususszal, társadalmi széttagoltsággal, egy újkori cárizmusnak fölépítésével akar mint regenerátor a világon szerepelni és pöffeszkedve csodálkozik azon, hogy Európa őt nem követi. Valóban vakmerőség Európától, hogy Magyarországnak nagyszerű példaadását, amely a kurzus idejében megnyilvánult, nem követi. És valóban el kell ítélni az Északamerikai Egyesült-Államokat is, hogy nem követi Magyarország példáját és hogy nem hatoltak még át az óceánon ama új nagyok nevei, akik Rákóczi, Bocskay, Kossuth, Deák, Eötvös József, Szemere Bertalan, Petőfi, Jókai, a nagyok, a dicsők, a reformerek, a szabadsághősök helyébe léptek és Amerika követe oly udvariatlan volt, hogy nem ezeknek az új nagyoknak nevét említette, amikor átadta itt a megbízólevelét, akik a kurzus bölcsességét, a kurzus jogát, szabadságát és fenkölt szárnyalását, nagyszerű eszméit képviselik. *(Derültség.)* Az út, amelyen haladnunk kell, a társadalmi és nemzeti egység útja. Társadalmi és nemzeti egységbe pedig nem béklyók szorítanak, hanem ebbe az egységbe forraszt minket az egységes jog, a szabadság kultusza, a termelőmunkának megindítása, ama nemes hagyományok követése, melyeket számunkra 1848 és 1867 képvisel. Egységet hirdetünk tehát mi is, amint egységet hirdet a miniszterelnök úr pártja. Csakhogy az ő egysége abban áll, hogy ő párosítani akarja a gyűlölködést és a szeretetet, a vércsét és a galambot, a nappalt és az éjszakát, az ébredőket és ama szabadelvűeket, akik minden hatalom; számára szívesen lefeküsznek. *(Derültség.)* Párosítani akar mindent a világon. És amikor elmegy, hogy kortesbeszédet tartson egészen jelentéktelen emberek mellett, akik a múlt ciklusban a lehangosabb és legrikoltozóbb gyűlölködést képviselték, ugyanakkor a többi szövetségese és különítménye a meggyőződés szent hangján hirdeti, hogy Bethlen István gróf titkos tanácsosa a szabadelvűségnek, mert ő csak titokban szabadelvű *(Élénk derültség.)*, de nyílt színen még nem meri bevallani. És az is csak ravasz szabadelvű trükk, hogy elmegy a kurzus lehangosabb lovagjai mellett kortesbeszédet tartani. *(Derültség.)* így akarja félrevezetni a kurzus embereit, elaltatni az ébredőket. Ámde majd meglátják, hogy ha a választások után leszünk, akkor a szabadelvűség e titkos tanácsosa egész színpompájában ki fog bontakozni s akkor a kereskedelmi főtanácsosoknak gyönyöre és öröme, helyre fogja állítani azt az ószabadelvűséget, amely egykor itt uralkodott Magyarországon.

Én igazán nem értem, hogy melyik rész akarja rászedni a másikat. Csak azt látom, hogy a demokrácia ellen való gyűlölködés, az a közös vágy, hogy helyreállítsuk a forradalom) előtti Magyarországnak társadalmi és gazdasági tagozódását, tehát megcsináljuk a lehetetlent, hogy életreébredszük a múmiákat, az a geológiai lehetetlenség, amelyet csak a földrengés idézhet elő, hogy az alsóbb rétegek ismét felülkerekedjenek és elmúlt korszakok ismét bekövetkezzenek, ez az ő álmuk, erre szövetkeztek a legkülönbözőbb felfogásúak. Kisgazdák, akik megfélemlítettek a maguk osztályöntudatáról, csak az osztályönzés maradt meg bennük, latifundiumtulajdonosok, nagy merkantil milliárdosok, rikoltozó kurzusdemagógok mind együtt vannak és mind arra szövetkeztek, hogy ezen törvénytelen választási rendelet alapján összehozzanak egy új nemzetgyűlést, csináljanak egy új alkotmányt, amely visszafejleszti Magyarországot a forradalom előtti időkbe. Ez képtelen, lehetetlen és veszedelmes vállalkozás. Mert mit érnek a papiralkotmányok! Az élet dönt. Gyerekes ember, aki azt hiszi, hogy ha beleír valamit a törvénykönyvbe, ezzel mlár végzett a világgal. Justinianus már megírta: Reges meas in aeternum validuras, – az én törvényeim örökké éljenek. Hát örökké élnek. Nem az dönt, hogy mi egy tollvonással nem akarunk valamiről tudomással bírni, mlint az egykori kínai császár, aki mikor kolera dühöngött az országában, a legnagyobb császári felháborodással jelentette ki, hogy: e betegségről nem akarok tudni. (*Derültség.*) Nem ez dönt, hanem az élet valósága. Nekem szomorú tapasztalataim vannak. Egy olyan korszakban éltem, amikor arról vitatkoztak, hogy a nemzetségeknél milyen mértékben adjanak választójogot. Akkor azt mondtam, hogy ha nem is adnak nekik választójogot, azért ők itt vannak s hogy mennyi erőt jelentenek, nem az dönti el, hogy a papiros mit mond. Fájdalom, jött az összeomlás ideje és szomorúan beigazolta a szavaimat. Hol vannak a választójogból kirekesztettek, akikről vitatkoztunk, hogy hány százalékban kerüljenek be? Vajha bent volnának a választójogban, de bent volnának Magyarországon is! (*Úgy van! Lelkes taps.*)

És vitatkoztunk a forradalom előtt pár hónappal arról, hogy négy elemi vagy hat elemi legyen-e. Engem elbuktattak, mert nem akartam a hat elemi alapján állani. Akkor azután jött a fiúmei puccs, amikor a horvátok betörték Fiúiméba s akkor egy szörnyű jelenet volt a parlamentben, ahol már éreztük a forradalom előszelét. Wekerle Sándor elhatározta, hogy lemond, koncentrációs kabinetet alakít és ő, aki az én választójogomat elalkudta, azzal a programmal akarta megcsinálni a koncentrációs kabinetet, hogy most már a teljes általános választójog alapjára helyezkedik. Azon a tanácskozáson, amely az ő szobájában volt, ott voltak a pártvezérek mindannyian és ott volt boldog emlékü Tisza István gróf is, aki fentartván aggodalmait, kijelentette, hogy amennyiben a baj elhárítására szükséges, ő belenyugszik abba, hogy ám legyen koncentrációs kabinet és teljes általános választói jog.

Miért idézem fel ezeket! Azért, mert kellő időben kellett volna gátakat emelni, kellő időben kellett volna a parlamentet a néppel összekötésbe hozni, kellő időben kellett volna az eseményeket előre látni, amiként én minden idegemben reszketve láttam és éreztem a nagy időknek közeledését, íme, bebizonyult, hogy az a papiros-választó jog nem jelentett semmit, mert az élet nagy robajjal áttört a papiroson. Minek tehát ilyen tréfákat megismételni? A népet be keli vinni az alkotmányba a maga egészében, de egyúttal oktatni, fegyelmezni és öntudatosá tenni, nem

pedig gyűlöletre tanítani, félrevezetni és kihasználni. (*Élénk tetszés és taps.*)

Én Európa sok országában voltam). Tudják-e, hogy melyik a legkonzervatívabb ország? Svájc, ahol húszéves kortói fogva mindenkinek van választójoga. Svájc, amelynek minden tisztviselőjét, sőt bíróját is általános szavazással választják. Svájc, ahol népszavazást tartanak arról is, hogy az éneklő madarak kímélésére micsoda rendszabályokat kell csinálni. Svájc a legkonzervatívabb országa Európának. Miért? Mert a megszokott szabadság, a megszokott demokrácia a vallásosság erejével hatja át a népet. Az, aki megszokta a jogok gyakorlását, a vallás erejével teremt a szabadság és demokrácia számára is nemes hagyományokat. Svájcban vannak családok, ahol átöröklődik a tisztség, a Landamtmannoknak vagy bírának tisztsége, de nem a születés alapján, hanem azon az alapon, amint a becsületes iparosnál és kereskedőnél átöröklődik az üzleti becsület, a cég, amely tisztességes államokban oly nagy és szent dolog, mint az oligarchának családi tradíciója, ahol századokon át gyakorolja egy polgári család a maga mesterségét. Ha abban a családban találatik valaki, ki olyan becsületes és tehetséges, mint az apja, azt pajzsra emelik. Így lesz tradíciója a szabadságnak.

Nem kell a néptől félnie annak, aki jót akar. Én utálok és megvetem a demagógiát. Én nem voltam soha a nép szolgája, hanem néptanító voltam, amint az édesapámnak is az volt a foglalkozása. Nekem volt bátorságom szembeszállni a tömegekkel, amikor azokat rossz úton láttam. Nem a demagógiát hirdetem tehát, de tiltakozom az ellen, hogy a nép jogai kijátszassanak. Kívánom, hogy legyen már vége annak a játéknak, amellyel itt a kevesek uralmát akarják mindig bizonyos mesterkedésekkel megcsinálni. Szervezzük, fegyelmezzük ennek a szegény, megcsönkített Magyarországnak népét a jogra, szabadságra, szeretetre, munkára, hogy becsüljük meg egymást, hogy megbecsüljön minket a világ és szerezzük meg előbb a világ becsülését, azután majd elszakított testvéreinket. (*Élénk tetszés és taps.*)

Én azt az egységet és demokráciát hirdetem, amely mentes minden demagógiától. Hallottam ezzel szemben azt a nagyszerű szólamot, hogy egy gyár zakatolása többet ér, mint az én összegyűjtött beszédeim. Igaza van a derék férfúnak. De a gyár csak zakatoljon, mint gyár, a bank pedig dolgozzék, mint bank. Ha azonban a gyár politizálni akar, az már nem gyár, hanem politika. S ha a bank politizálni akar, az már nem bank, hanem politika. Én tisztellem a nagytőkét, ha megmarad, miként a csizmadia, a maga kaptafájánál. Én tisztellem a termelő munkát minden alakjában, még pedig nemcsak a kisembert, de a nagyembert is. De aki nagypolgárnak vallja magát, az ne abban legyen nagy, hogy megtagadja a maga testvéreit és korrumpálni akarja őket, hanem mobilizálja a maga vagyonát nemes céloknak szolgálatára. Ha kultúráról, vallásról van szó, akkor lássuk a pénznek azt a meggondolatlan pocsékolását, amit most látunk a nagytőkések részéről a választások idején. Én tehát tisztellem a Wertheim-szekrényeket és a páncélszobákat. De emlékszem egy mozi jelenetre, amikor egyszer csak a Wertheim-szekrény megőrül, el kezd gurulni a lépcsőkön felfelé és tombolva megy az emberek közé. Hát én a megőrült Wertheim-szekrényt ott állítom meg és ott zúzom össze, ahol tudom. (*Derültség és taps.*) A Wertheim-szekrény maradjon meg a maga hivatásánál, ne tomboljon és ne akarjon másokon keresztülgázolni. (*Lelkes taps.*)

Én nem vagyok antikapitalista, habár mindig kispolgárnak vallottam magamat és habár jogom volna erkölcsi és szellemi javak tekintetében legalább úgy nagypolgárnak nevezni magamat, mint azok az urak. (*Úgy van! Taps.*) De én ismertem azt a kötelességet, hogy mint szegény embernek fia, sohase feledkezsem meg arról, aki voltam. Én nem vagyok parvenü. Nekem nem kell azoknak társasága, akiknek társaságába azon véletlen folytán mehetek, hogy egyszer miniszter voltam. Sokan megszólhatnak ezért. De én megyek a kisemberek társaságába, hogy neveljem, oktassam őket. Teszem ezt már huszonöt-harminc év óta, mert engem ezek a kisemberek nem csaltak meg soha, engem csak a nagyurak csaltak meg. (*Úgy van! Lelkes taps.*)

Én nem veszem az ideáimat az antikapitalizmus szférájából. Én nem irigylem senkinek tőkét, mert ha kívántam volna, szerezhettem volna magamnak. És módomban lett volna szerezni más kriptát is, mint amelynél nincs szebb és boldogabb, azoknak lelke, akik emlékezni fognak reám. (*Lelkes éljenzés.*) Az antiszemizmus köréből pedig nagyon nehezen vehetem a szavaimat, mert ebben bizonyos körülmények megtölnak. (*Derültség.*)

Úgy áll a helyzet, hogy nem szabad annak megtörténnie, hogy mindig csak a kicsinyek szenvedjenek, a nagyok pedig kivonják magukat a szenvedések alól. Hol van a szolidaritás, ha a szegény embertől lépten-nyomon elveszik a foglalkozását, ha kidobják a vásárcsarnokból, ha revideálják az iparjogát, trafik jogát, italmérési jogát! Hol van az egyenlőség, ha a szegény fiúnak vándorbotot kell a kezébe vennie, mert nem tanulhat az egyetemen! Ugyanakkor pedig a nagyok és hatalmasok méltóságos címeket kapnak és azt mondják, hogy ezzel a felekezeti béke helyre van állítva. Hát nem én vagyok az antiszemita, hanem ők, akik elárulják a kicsinyeket és békét kötnek, mert foglalkozásszerű békekötők s a felekezeti békének is vámszedői akarnak lenni. Nekem mindig meg lehetett volna kötni az én különbékémet. Én akkor is jó viszonyban lehettem a kurzus embereivel, amikor itt az ellenforradalom tombolt. Ki hivatkozhatott jobban az ellenforradalmárságra, mint én, aki ellenforradalmár voltam akkor is, amikor a forradalom még meg sem született? Én azonban nem kívántam különbékét, én vásárra vittem a bőrömet, mikor odaálltam Clark elé védeni Budapest népét. (*Élénk taps.*) Ezért tiltakozom az ellen, hogy itt néhány ember – mert itt csak néhány milliárdosról van szó – különbékét akarjon kötni a kicsinyek rovására és azt mondja, hogy a felekezeti béke helyre van állítva, mert ők méltóságos urak és mert ők az egész keresztény kurzus alatt is jó üzleteket kötöttek. Hát így veszem én hasonlatomat az antiszemizmus köréből.

A politikában sajátos jelenségeket látunk. Látunk embereket, akik csere-berélik az elveiket és nézeteiket. Hiszen a kurzus is tele van olyan emberekkel, akik a múltban liberálisoknak vallották magukat. Ezekről a férfiakról, akik kimennek a kerületekbe és mindenütt oda-simulnak a kerület úgynevezett hangulatához, eszembe jut, hogy volt egy gyönyörű korszak Magyarországon, amikor még Máramaros hozzánk tartozott. Ott voltak az úgynevezett máramarosi tanúk, akik reggel elmentek a bíróságra s amikor megkérdezték az úton őket, hogy hova mennek, azt mondták: megyünk tanúzni; hogy mire, azt még nem tudjuk, de majd csak akad valami. (*Élénk derültség.*) Így mennek el a mandátumszerzők is – tanúzni. Hogy mire, azt ők nem tudják, majd a jövő fogja megmondani, hogy a kurzus merre fordul és akkor ők

tudni fogják, hogy mire tettek: szent esküt a nép előtt, mint máramarosi politikusok, mint Máramarosnak kicsiszolt gyémántjai. (*Derültség.*)

Nem én vagyok az antikapitalista, t. uraim, de ők az antidemokraták, az antikispolgárok, ők azok, akik nem felejtik el nekem éltük fogytáig, hogy én a helyi és országos korrupciónak kérlelhetetlen üldözője voltam, nem felejtik el, hogy én derékban törtem ketté a klikkeket, kidobáltam az üzleteket, vállalkozásokat a városházáról, ők nem felejtik el nekem a Désy-Lukács-pert, nem felejtik el a margitszigeti játékbank leleplezését és nem felejtik el a nagy választójogi gyűlést, Budapest és környéke népének nagyszerű felvonulását. (*Igaz! Úgy van!*) Ők nem felejtenek, és ők állnak engesztelhetetlenül a hátunk mögé. Nem azok mögé, akik még velünk együtt rajta vannak a listán, mert azokkal ők hamar megértetnék magukat, de ellenünk, mert tudják, hogy jön a döntő ütközet, tudják, hogy a kurzusnak gonosz álma elmúlik s akkor itt tudatára ébred Budapest nagy keresztény sokasága annak, hogy mi őértük dolgoztunk szeretettel, hogy itt nincs különbség keresztény és zsidó között. Amint a keresztény és zsidó spekuláns egy takaró alatt játszanak, amint a keresztény és zsidó konjunkturások egyformán megcsinálták a kurzus alatt üzleteiket, éppúgy nincs különbség keresztény és zsidó között, ha dolgozó polgárok vagy munkások. A verejtéknek, a munkának, a dolgozó szegénységnek a szolidaritása köt össze minket ma jobban, mint valaha, mert ma le vagyunk rongyolódva és ma igazán szükségünk van arra, hogy a magunk számára visszazerezzük ezt a hazát. Keresztények és zsidók együtt lesznek újra és együtt lesznek újra az ellenségeink is, keresztények és zsidók egyaránt és ki fog derülni, hogy a gyűlölet politikája nem volt egyéb, mint porhintés, hogy elterelje a népet a maga egyenes útjáról. Ki fog derülni, mert hiszen a kurzus már szakított a demokráciával és ezzel bevallotta csődjét. A kurzus már fél a keresztény tömegekkel való találkozástól. Én nem félek, én a napokban is kint voltam a Szent László-úton és beszéltem ahhoz a kültelki polgársághoz, amely már felébredt és tudja azt, hogy itt nincs szó kereszténységről és zsidóságról, hanem arról, hogy azok, akik dolgozók vagyunk, tartsunk össze és szerezzük vissza a magunk számára Magyarországot.

Ez a mi jövődő politikánk. A mostani választás számunkra csak epizód. Nekünk mindegy, hogy a magunk jelöltjeiről vagy nem a mi jelöltjeinkről van szó. Mi dolgozunk elszántan, kitartással és ott állunk mindig elől a golyózáporban és a viharban, mint villámhárítók állunk oda. Hát üssön belénk minden istennyila, a villámhárító – hála Istennek – úgy van szerkesztve, hogy kibírja. (*Élénk tetszés és taps.*)

Jönni fog e választás után egy másik, hiszen ez a parlament együtt nem maradhat. Jönnie kell annak a munkának, hogy Budapestet megváltjuk és felszabadítjuk. Ma az ötvennégy esztendőmmel fiatalabb vagyok szenvedélyben, mint voltam (*Lelkes taps.*) és betegen is egészségesebb, mint voltam akkor, amikor 1894-ben e programmal lettem bizottsági tag és mentem be egyedül a városházára és 1901-ben e programmal lettem képviselő. Engesztelhetlenebbül fogok küzdeni, mert az élettől már nem várok semmit és nekem nem kell semmi egyéb, mint igazságaim hirdetése. Hirdetem Budapest keresztény és zsidó kispolgárainak igazát, testvériségét, szabadságát, e város felszabadítását minden országos és helyi klikk uralma alól. Meg fogom tenni a magam kötelességét és szívesen el is égek a harcban, mert kell lenni olyanoknak is, akik elégnék, hogy legyen világosság. (*Percekig tartó éljenzés és taps.*)

A szótöbbséges Clio

– 1922 augusztus 2. –

Amikor a második nemzetgyűlés összeült, – miután Vázsonyit Budapesten mint az északi kerület egyesült polgári ellenzékének listavezetőjét megválasztották, – az első hetekben nagy vita folyt arról, hogy a román megszállást ki hozta Magyarországra? Ebben a kérdésben, megvilágosítván a Clark-féle tárgyalások történetét is, Vázsonyi Vilmos is felszólalt és a következőket mondotta:

Vázsonyi Vilmos: T. Ház! Méltóztassanak megengedni, hogy személyes megtámadtatás címén kérjek szót, mert abban a vitás kérdésben, hogy ki hozta be a románokat, Csilléry t. képviselő úr, habár nem beszélt a vasúti kérdésről, mellékvágányra kívánta kisdied mozdonját rátolni. Azt mondja beszédében, nem mond újságot, mert hiszen már egyes újságokban nyilvánosságra került az a bizonyos beadvány, amelyet a budapesti demokrata párt intézett az entente-hoz, amelyben arra kéri őket, hogy az entente minden tekintetben védelmezze meg az ittlévő politikai alakulatokat, köztük főleg a zsidóságot és a zsidóság pártját, a demokrata pártot.

T. Nemzetgyűlés! Igazán nem tudom megmondani, hogy az egyes állítások között a fokozatban, melyik a valótlanabb. Tudniillik a t. képviselő úr utalt az újságokra, de aki a közzétett beadványt ott elolvassa, az mindent megtalálhat abban, csak azt nem, hogy a demokratapárt – magam is az aláírók közt voltam – valaha olyan beadványt intézett volna az entente-hoz, amelyben arra kéri, hogy minden tekintetben védelmezze meg az itt lévő alakulatokat.

Nem is tudom, hogy mit ért az alatt a képviselő úr, hogy mi az az alakulat. Mert nekünk alakulataink nem voltak és nincsenek. (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Különítmények!*) És főleg a zsidóságot! Ezt sem kértük. A zsidóság pártját, a demokratapártot. Ezt sem kértük. Valótlan az is, mint ahogy valótlan, hogy valaha a zsidóság pártja lettünk volna, mert egy lajstromos kerületben csekély 44.000 szavazatot kapván, mindenestére sokkal többet, mint a t. képviselő úr, aki ugyebár 10.000 körül akadt meg, nagyon kevésbé mondhatja, hogy a zsidóság pártja volnánk.

Már most nézzünk szemébe ennek a vádnak és elsősorban helyezzük azt kellő világításba, hogy a t. képviselő úr itt, mint valami szenzációs leleplezést tálalta fel a Háznak a beadványt. Ez igen nagy szenzáció, mert aki annak idején olvasta a magyar lapokat, tudja, hogy ez a beadvány nemcsak megjelent az akkori lapokban a legnagyobb nyilvánosság mellett, hanem megbeszélés alapján egyes lapokban a lap élén jelent meg, mint vezércikk. Mi volt ebben a beadványban! Mit akartunk az ententétől? Azt, amit kevesen kértek: hogy mi ne jussunk kormányra, abban az értelemben sem, hogy a megalakítandó koalíciós kabinetnek közülünk bárki tagja legyen.

Ez nagyon szerény kérelem volt szemben azzal, hogy mások titokban azt kérték, hogy igenis tagjai legyenek a kormánynak, vagy miniszterelnöki megbízást kapjanak. Ebben a beadványban nincsen más petitum, mint az, hogy ha bizonyos állapotok meg nem változnak, akkor mi nem vagyunk hajlandók semmiféle koncentrációs alakulatban részt

venni, sem a politikai életben részt venni. Már most a t. képviselő úr él azzal a taktikai fogással, hogy a mai hangulatot és a nemzeti korszakot gyorsan el akarja tüntetni és el akarja felejtetni azt, hogy akkor mi volt Magyarországon a helyzet és a hangulat. Úgy tüntet fel minket, mintha nekünk akkor lett volna az entente által elismert kormányunk, mint hogyha lett volna egy parlament, általában egy elismert kormány, mint hogyha ennek a kormánynak hatalma akadálytalanul érvényesült volna Magyarországon, tehát mindenki, aki az entente-hoz nyilvános beadványt intézett és abban kijelentéseket tett vagy vázolta az itteni viszonyokat, az a hazaárulás bűnébe esett. Azt hiszem, hogy ha a t. képviselő úr kutatja a hazaárulókat, akkor ezzel a fogalommal játszik, ha ezt olyan kedélyesen és kedvesen méltóztatik nekünk ajándékozni, mert mit érnek későbbi mennykövei, hogyha olyan humorosan alkalmazza a hazaáruló szót és ilyen humoros indokolással alkalmazza reám! Mi volt a helyzet?

Már Friedrich t. képviselő úr elmondotta, hogy amikor miniszterelnök volt, kénytelen volt, sőt maga a képviselő úr is kénytelen volt az entente-től védelmet kérni s az entente katonasága szállta meg a miniszterelnökséget, szóval az entente védelme alá helyezkedett. (*Egy hang a jobboldalon: Nem erről van szó.*) Bocsánatot kérek, nem erről van szó, de amikor a románokról beszélünk, miért idézi ide azt a néhány ezer esztendő előtti epigrammatikus alakját Martialisnak, azt az ügyvédet, aki a három kecskéről folyó perében szólt Mitridatesről, a pun háborúról s mindenről, csak a három kecskéről nem. (*Derülség.*) Tessék a románokról beszélni s nem arról a beadványról, amelyet az entente-hoz intéztünk s amelyben megmondtuk, hogy milyen feltételek mellett vagyunk hajlandók, vagy nem hajlandók egy koncentrációs kabinetben részt venni.

A helyzet itt az volt, hogy az entente igenis nagyon is mélyen bele-nyúlt a dolgok alakulásába, mert hiszen a karhatalmi alakulatok vezetését Yates amerikai ezredes úr vette át, azonkívül idejött a többször említett Horovitz, aki nemcsak amerikai állampolgár, de még Náthán is (*Derülség.*) és az entente megbízása alapján inspicálta a budapesti államrendőrséget, sőt inspicálta Siófokot is. Hogy milyen eredménnyel, az nem tartozik a tárgyhoz. Nem kívánom a dolgokat élezni, és ide nem tartozó anyagot a vitába belevonni. Tisztelt képviselő úr, nem voltunk mi akkor olyan ország, amelyben olyan kormányunk lett volna, amelyet már minden irányban elismertek, nem voltunk mi olyan ország, amelynek dolgaiba az entente nem avatkozott bele igen mélyen, mert karhatalmunkat Yates tisztelt amerikai ezredes úr alakította, rendőrségünket Horovitz úr inspicálta, a missziókhöz pedig ki- és bejártak magyar politikusok. Vegye tudomásul a képviselő úr, de bizonyára tudja is, hiszen tagja volt a kormánynak, hogy azok között engem soha nem talált. Én nem jártam semmiféle misszióhoz sem be, se ki és a missziókhöz más beadványt nem intéztem, mint amely nyilvánosságra került, és egy másikat, melyet nemcsak én irtam alá, hanem, ha ez hazaárulás, aláírta az akkori nemzeti párt elnökének, Heinrich Ferenc úrnak akkori elnöktársa Lovászy Márton, és a jelenlegi kabinet tagja nagyatádi Szabó István úr.

Ezeken kívül én semmivel sem fordultam az entente-hoz, sem az a párt, amelynek tagja voltam. Pedig akkor Clark urnái tolongott egész Magyarországra. Hiszen Clark úr ablakai alatt jártak a küldöttségek egész Magyarországból és nincs az országnak egy vidéke, mely ne adott volna

beadványt Clark úrhoz, aki a legnagyobb angol komolysággal összes intézményeink vezetőit megkérdezte, mintha törődött volna azzal, hogy mit mondanak, jegyzőkönyvbe vette mindenkinek véleményét külön-külön, hogy az illető azt higgye, hogy igen nagy súlyt helyez véleményére. Ha az entente-tal való érintkezés hazaárulás, akkor mindazok a magyar politikusok, akik Clark úrral érintkeztek és az ő vezetése alatt tanácskozva alakították meg az első kormányt, ebbe a bűnbe estek, mert hiszen a Huszár-kormány Clark úr vezetése alatt és Clark úrral folytatott tanácskozások alapján keletkezett.

Huszár Károly: Rakovszky is tárgyalt Clarkkal.

Vázsonyi Vilmos: Igen, mindenki tárgyalt, azt állítom éppen, hogy mindenki tárgyalt. A különbség csak az, hogy én mindig arról tárgyaltam Clark úrral, hogy mi nem akarunk résztvenni a kormányban, mások pedig mindig arról tárgyaltak, hogy részt kívánnak venni a kormányban. A különbség csak az, hogy ugyanakkor, amikor tüntettek ellenem Clark úr ablakai alatt, ugyanakkor – kezeim közt van Clark úr eredeti levele – Clark úrnak arra a kérdésére, melyre utasították, hogy azt feltegye velem szemben, hogy szüksége van-e Magyarországnak zsidó vallású miniszterre, kijelentettem, hogy erre nemcsak szükség nincs, – mert azt kívánták, hogy ne csak az összes pártok, de az összes felekezetek is képviselve legyenek a kormányban – de az ország jelenlegi helyzete és hangulata mellett ezt a legnagyobb mértékben kártékonynak tartanám. Ugyanakkor, amikor ezeket a szavakat mondtam neki, tüntettek ellenem lenni Clark úr ablakai alatt. Mindezeket azért hozom fel, hogy óvjak bizonyos túlzásoktól a kérdések feltevésében, mert abban a kérdésben is, hogy ki hívta be a románokat, úgy állították be a dolgot a mai hangulat szerint, mintha nem lehetne egy országban olyan helyzet, hogy rablóbandák ellen is kell és szabad idegen segítséget igénybe venni.

Mert bocsánatot kérek, Miljukovtól Kerenszkiig az orosz hazafiak talán mind hazaárulók, mert Európa segítségét vettek igénybe, a bolsevizmus letörésére? Nem, azok nem hazaárulók. Bocsánatot kérek, itt legfeljebb arról a kérdéstről lehet szó, hogy amikor a románok már bejöttek, kellett-e őket itt feleslegesen tovább vezetni, vagy feleslegesen itt tartani. Erre a felesleges itt-tartásra azt mondom, hogy igazán naivitás azt hinni, hogy valakinek befolyása itt tarthatta a románokat. Azok itt akartak maradni mindaddig, amíg a maguk zsákmányolási munkáját el nem végezték, és elmentek akkor, amikor az entente parancsszava erre rákényszerítette őket. A t. képviselő úr, aki a Friedrich-kormány tagja volt, nincs tisztában azzal, hogy a Friedrich-kormány kezdetben milyen irányt vett. Azért beszél arról, mintha mi egy beadványban az ő kormánya ellen akartuk volna megvédelmezni a zsidókat, vagy kértünk volna a demokráta-párt részére védelmet.

Az ő miniszterelnöke elmondotta itt, hogy József főherceg első proklamációja, amelyet kétségtelenül ő maga szerkesztett vagy szerkesztett és az ő felhívása, a legteljesebb tolerancia alapján állott; az ő miniszterelnöke felolvasta az én leveletem, de elfelejtette hozzátenni, hogy az a levél, az a szózat, amelyet én a magyar társadalomhoz intéztem, és amelyben arra kértem a társadalmat, hogy a bűnös zsidók miatt ne üldözzék az ártatlanokat, az ő hivatalos lapjában jelent meg, tehát az ő legteljesebb helyeslésével és az teljes mértékben megfelelt az ő intencióinak. A t. képviselő úr nem tudja azt, hogy én az ő kormányával nem álltam szemben olyan idegenül. Az ő kormánya nem indult úgy, amint később az esemé-

nyék tovább fejlődtek, mert amikor én hazajöttem Svájcából, látogatóim egyik legelseje Friedrich István t. miniszterelnök úr volt. Én ezt már el is felejtettem, ő volt szíves most a folyosón erre az epizódra figyelmeztetni és kérte, hogy támogassam az ő kormányát. Kétségtelenül nem azért kérte, mintha ő ezt a kormányt felekezeti vagy faji türelmetlenség irányában akarta volna akkor vezetni, eszeágában sem volt, sőt maga a megindulás az Atlanticával (*Derülség.*) sem mutatott egyáltalában arra, mintha ilyen irányban tendált volna az a kormány és én később sem álltam ellenségesen ezzel a kormánnyal szemben, ellenkezőleg, társaim és barátaim közül egyedüli voltam, aki azt mondtam, kérem, ha a keresztény pártok beleszerettek Friedrichbe és kell egy koncentrációs kormányt csinálni, végre ez az ő guszthusuk, hát legyen az a miniszterelnök, akit ők kívánnak.

És nem rajtam állott, hogy ezzel a felfogással nem tudtam keresztülhatolni, mert ezzel – minden barátom megerősítheti – teljesen izoláltan állottam a magam pártjában is. (*Úgy van! a baloldalon.*) Én tehát nem tehetek arról, hogy a Friedrich-kormány t nem fogadták el elismert kormánynak. Én nem tehetek arról, hogy amikor Bécsen keresztül hazajöttem, a miniszterelnök úr vezetése alatt tanácskozás kezdődött itt, amelynek az volt a célja, hogy mit tegyünk a Friedrich-kormány helyébe. Ha tehát oly kormánnyal állunk szemben, amelyről az első naptól fogva afölött tanácskoznak, hogy ezt a kormányt miképpen kell eltávolítani, akkor nem én tehetek arról, hogyha ennek a kormánynak nem volt elég ereje és tekintélye ahhoz, hogy eredeti irányát megvédelmezze. És ha mi védelmezési intézkedést kértünk, ezt se nem magunknak, se nem a zsidóknak kértük, hanem egyszerűen kijelentettük, hogy csak ezek mellett a feltételek mellett vagyunk hajlandók a kormányzatban részt venni, és egyszerűen levontuk a konzekvenciákat a Friedrich-kormány tényleges helyzetéből. Én megerősíthetem Friedrich István szavait, hogy az ő hibájából, vagy az ő intenciójából semmiféle atrocitás Magyarországon nem történt. Megerősíthetem teljes mértékben.

Tudom azonban azt is és ő is nagyon jól tudja, máskor, amikor nincsenek ilyen ünnepélyes összeülések, hogy az ő kormányának nem mindenütt volt hatalma, az ő rendeleteit nem mindenütt teljesítették. Én a magam bőrén tapasztaltam, hogy az ő kísérőlevelét szétépték, mint egy rongyot, a magam bőrén tapasztaltam, hogy az útlevelét nem respektálták és a magam bőrén tapasztaltam, hogy az ő minisztériumának belügyminisztere hiába adott távirati utasítást, hogy utamat haladéktalanul folytassam tovább, az ott lévő alezredes kijelentette, hogy neki csak a székesfehérvári körletparancsnokság parancsol. Ily viszonyok és körülmények között éltünk; de hiszen ezeknek a viszonyoknak és körülményeknek folytonos felhánytorgatása, megmondtam ezt tisztelt barátomnak őszintén, semmi célra nem vezet és semmiféle eredménnyel nem kecsegtet. Nem vezet célra azért, mert csakis sebeket szagatunk fel anélkül, hogy elintézhetőnk a kérdést. Még sokkal közelebb vagyunk az eseményekhez és sokkal többen vagyunk itt egyik vagy másik oldalon az érdekeltek, semhogy itt a sella curulis-ba beleülhetnénk, vagy Cliót játszhatnánk. Clió nem szótöbbséggel hozza meg határozatait, a történetírást bízzuk a pártatlan történetre, mert nem lehet szótöbbséggel eldönteni, kinek van igaza.

A hazaárulás vádját, mint egészen naivat és helyt nem állót vissza-

utasítottam, nem árultam a hazát és anyagiakban, fájdalom, nem állok senki előtt sem úgy, hogy hazaárulásom eredményét a tisztelt képviselő úr bárhol szemlélhetné. A képviselő úrnak ezt az egészen humoros vádját úgy a magam, mint a pártom nevében a leghatározottabban visszautasítom. (*Éljenezés és taps balfelől.*)

VI.

Fajvédelmi korkép

– 1923 július 26. –

A nemzetgyűlésben 1923 júliusában, az *indemnítási vita során* talált *Vázsonyi* alkalmat arra, hogy nyilatkozzék a *jogrend helyreállításának szükségességéről*, valamint azokról a jelszavakról, amelyek a közhangulatot irányítani akarták, s amelyeknek romboló hatásával szemben szükségesnek látta fölvenni a küzdelmet. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Nem volt szándékom, hogy részt vegyek a vitában és ha felszólalok, ez nem történik azzal a pretenzióval, mintha indemnítási beszédet akarnék tartani. Fel kell azonban szólalnom, mert nem akartam a Ház engedélyét kérni ahhoz, hogy személyes kérdésben szóljak és mert úgy érzem, hogy Gömbös t. képviselőtársamnak *délelőtt* elhangzott beszédére a választ meg kell adnom.

Gömbös t. képviselő úr azt mondotta, hogy az a frakció, amelyhez én is tartozom, bizonyos idő óta szélmalomharcot folytat, kicsiny dolgokat túloz és ezáltal az ellenkező hatást fogja elérni, mert ilyen módon fognak bizonyos kirobbanások történni az ország nagy kárára.

Peyer Károly: Inkább robbanások!

Vázsonyi Vilmos: A t. képviselő úrnak erre a következőket kell válaszolnom: nem tudom, miben látja a képviselő úr a mi részünkről a szélmalomharcot. Nem tudom, hogy miféle akcióról tud. Én egy akcióról tudok, arról, hogy Kassay képviselőtársammal együtt kötelességszerűen tudomására juttattam a miniszterelnök úrnak, hogy van egy társaság, amely egy másik nagyobb társaságnak – amelyről, megjegyzem, hogy ezzel a legkevésbé sem azonosítható – a cégére alá bújik és amely társaság hazafias címek alatt felforgató, meg nem engedett célokat követ.

Nem tudtam, hogy a szélmalomokat nem a szél hajtja, hanem a szélmalomok ekrazitra vannak berendezve. (*Derűtség a szélső baloldalon.*) Én ezt az ekrazitos társaságot voltam bátor a hatóságok figyelmébe ajánlani. Azon a nézeten vagyok, hogy ezzel nem túloztam és nem folytattam szélmalomharcot, hanem igenis kötelességszerűen jártam el, még pedig kerülve minden politikumot. Teljesen kötelességszerűen jártam el, mert azt akartam, hogy a legszentebb eszmékkal ne éljenek vissza azok, akik nem méltók arra, hogy ezeket az eszméket a szájukra vegyék. Azt hiszem, nem szélmalomharc, ha azt a szerény óhajtást hangoztatom, hogy az ekrazit ne legyen ágyrajáró egyes polgári családoknál (*Derűtség a szélsőbaloldalon.*), ne vándoroljon házról-házra és ágyról-ágyra rejtegetve és ne használják álompor gyanánt, mert álompornak nagyon rossz, ha pedig vannak oly férfiak ebben a hazában, akik csak úgy tudnak aludni, ha ekrazit van az ágyuk alatt, ezeket a férfiakat ártalmatlanná kell tenni.

Én nem tudom, hogy ezenkívül miféle más akcióról tud Gömbös t. képviselő úr, és nem tudom, miért kéri számon mitőlünk azt, hogy mi mondjuk meg, hogy micsoda hatalmas vagy rettenetes titkos társaságról beszélünk. Hiszen ha ennek az ügynek az írásbeli aktáit elolvassa, akkor látni fogja azt, hogy igenis ez a Kovács-testvérek-féle társaság egy másik nagyobb társaságnak lobogója alatt vonult be. Ennek a titkos társaságnak, amint azt Rassay t. képviselőtársam elmondotta, megvan az esküformája, lefoglaltatott az iratok között és ez a titkos társaság a céljaiban nemes és nem azonosítom ezt a titkos társaságot a Kovács-testvérek társaságával. De ha az eskümintájában azt a passzust találom, hogy fogadalmat kell tenni annak, aki megesküszik, hogy más karhatalmi alakulatnak nem tagja és nem vonul ki, csupán a társaság intő szózatára és riadójára, hát akkor az a nézetem, hogy az államhatalom érdekeivel nem egyezik, hogy ebben az országban más karhatalom legyen, mint törvényes karhatalom, hogy más erő legyen, mint az állam ereje és más riadójára és felhívására jelenjenek meg emberek fegyveresen vagy fegyvertelenül, mint a magyar állam törvényes haderejének riadójára és behívására, *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Én ebből nem akarok politikumot csinálni, én nagyon jól tudom, hogy ennek a kettős kereszt vérszövetségnek ki az elnöke, egészen tiszteletreméltó férfiú, akit sohasem fogok egy pillanatra sem a Kovács-féle társasággal azonosítani; de bármiféle nemes célokat tűzön is ki a zászlajára valamilyen titkos szervezet vagy társaság, az események mutatják, hogy sohasem tudhatja, hogy miféle elemek bújnak a nemes eszmék alá, és bármilyen nemes célokat kövessen egy titkos társaság, az én nézetem szerint az igazán nemes és hazafias célok érdekében ebben az országban nincsen ezücség titkos társaságokra, *(Helyeslés, taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Mindannyian egy társaság vagyunk és ha elérkezik annak az ideje, nem lesz olyan becstelen ember, aki nem teljesíti a kötelességét.

Kószó István: Hát a szabadkőművesség! (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Kószó István t. képviselőtársam és Szegeden, mondhatom, még barátom, – nem tudom, megengedhetem-e most ezt magamnak, – a szabadkőművességet említi fel. A szabadkőművességnek annakidejében voltak alapszabályai és ez nem annyira titkos, mint titokzatos társaság volt. Ha azonban a szabadkőművesség olyan célokat követett egyes páholyaiban, különösen a forradalom előtti időkben, amelyek meg nem engedhetők voltak, akkor a szabadkőművességről nekem ugyanaz a nézetem, mint más egyéb társaságról, az a nézetem, hogy nem lehet semmiféle szervezet, semmiféle összeállítás, semmiféle egyesülés, amely az államhatalom jogait akarja gyakorolni, mert mihelyest ilyen szervezetek megalakulnak, azok működése mindig felforgatásra vezet *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*, mert az államhatalommal versengő mellékhatalom nem lehetséges és nem tűrhető, *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Hiszen amikor ezt a tételt felállítom, ez éppen azok érdekében van, akik jelenleg kormányon vannak és az államhatalmat gyakorolják *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*; hiszen, ha én, mint ellenzéki ember, azt követelem, hogy az ő hatalmukon kívül semmiféle hatalom ne legyen sem jobbról, sem balról, és lám valaki más az államhatalom jogát akarná magának arrogálni, a kormány azt irgalmatlanul tiporja el: akkor én tulajdonképpen a legnagyobb bizalommal vagyok a kormány és a fennálló államhatalom iránt, *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Méltóztatik látni, hogy sem személyt nem említek, sem ennek a társaságnak tagjaival nem foglalkozom. Nem pedig azért, mert tudom, hogy ennek a társaságnak – bár én a titkos társaságok ellensége vagyok és azok fennállását az államra veszélyesnek tartom – nagyon sok tiszteletreméltó tagja van és nagyon méltatlannak tartanám, ha én őket felforgatókkal és ekrazitos emberekkel azonosítanám, szükségesnek tartom azonban, hogy végre a kormány véglegesen leszámoljon minden olyan szervezettel, amely konkurrálni akar az állam hatalmával. Azt hiszem, hogy végre, annyi idő óta, a forradalom és a kommün lezajlása után annyi esztendővel, elérkezett annak az ideje, hogy a rendezett államhatalom vegyen át ebben az országban mindent. Az államhatalomnak ilyen mankókra, ilyen támogatásra abszolúte semmiféle szüksége nincs. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Különben is az ilyen társaságok csak helytelen képzeteket ébresztenek és ellenségeink körében is csak arra szolgálnak, hogy ellenünk eszközül használják fel ezen társaságok létét, *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Mert hiszen végre is Magyarországon vagyunk és tudjuk, hogy milyen a magyar összeesküvés. A magyar összeesküvő rendszeren kívül a kávéházi ablakba összeesküdni, a magyar titkos társaság rendszeren arról nevezetes, mint a titkosrendőr, akinek arca mindenki előtt ismeretes és akiről mindenki tudja, hogy kicsoda. *(Derűltség.)*

Ha tehát ezekről a titkos társaságokról a mi ellenségeinknek is tudomásuk lehet, a mi ellenségeink csak fegyvert kovácsolnak ellenünk e titkos társaságok fennállásából, úgyhogy ennek semmiféle hasznát nem látja semmiféle cél, semmiféle eszme, csupán a kárát valljuk mindnyájan. *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Gömbös t. képviselőtársam beszédében azt monddta, hogy annak a körülménynek, hogy mi egy ilyen akciót vezettünk, vagy amint ő monddta, offenzívát vezettünk, az az eredménye lehet, hogy kirobbanások történnek, amelyek a hazára nézve veszedelmesek. Hát, én nem szeretem a prófétákat a saját hazájukban, mert rendszeren áll az a közmondás, hogy: „Senkisem próféta saját hazájában”, és nem szeretem az olyan jóslásokat, amelyek fenyegetésekkel teljesen azonosak. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Honnan tudja a t. képviselőtársam azt, hogy kirobbanások lesznek? Honnan sejtí ezt a t. képviselőtársam? *(Mozgás.)*

Kirobbanások lesznek azért, mert mi az ekrazitos társaságot bátrak voltunk leleplezni? Kirobbanások lesznek azért, mert mi a legális államhatalmat, amely a kormányzó nevében és a maga nevében gyakorolja itt a hatalmat, arra kérjük, hogy mellékkormányokat és mellékhatalmakat ne tűrjön? Mi nem kívánunk a magunk számára semmit és mi nem kívánjuk, hogy a baloldali ilyen felforgató szervezkedéseket vagy titkos társaságokat tűrjön el a kormány és legkevésbé mondhatja el a mi frakciónkról a t. képviselő úr, hogy mi ilyet kívánánk. Ő tudniillik - itt, a közbeszóló csatározások alkalmával, – említette az úgynevezett radikális pártot. Hát, a t. képviselő úr kell, hogy tudja, hogy mi volt az én álláspontom éppen a radikális párttal szemben, amely befészkelte magát a szabadkőművesség egyes páholyaiba, ahonnan én kimentem, – mert én onnan elmentem, – nem azért, mintha a szabadkőművesség nemes eszméivel nem értettem volna egyet, hanem mert nem értettem egyet az ő nemzetiségi politikájukkal, sem az ő vallásellenes politikájukkal, sem az ő nemzetet felforgató irányzatukkal, mivel az volt a nézetem, hogy az igazi szabadkőművességet, a filantróp szabadkőművesse-

get azzal, hogy azt politikummá tették, egyenesen megrontották, meg-hamisították. A t. képviselő úr tudhatja jól, hogy ezekkel a forradalmi előkészületekkel szemben senkisé is volt annyira türelmetlen és a türelmetlenségig engesztelhetetlen, mint amennyire éppen én voltam, türelmetlen és engesztelhetetlen akkor is, amikor a hatalom egy része reám volt bízva. A t. képviselő úr a fajvédelem lobogója alatt halad és a kormányt támogatja, míg én a kormánynak ellenzéke vagyok; a történet-író eldöntésére fogom bízni, hogy vajjon ki támogatta jobban a kormányt, ki ellenzéke jobban a kormánynak, én vagy a t. képviselő úr. A t. képviselő úr tehát, aki a fajvédelem lobogója alatt halad, tudja nagyon jól, hogy én sem forradalmi zsidó nem voltam, sem kommunista zsidó nem voltam, nekem szemrehányást tesz. Ő katona volt és a forradalom alatt is idehaza szolgálta hazáját; nekem nem volt erre alkalmam, mert ha idehaza maradtam volna, ma nem lenne szerencsénk egymáshoz és én nem vitatkozhatnám most Gömbös képviselőtársammal. *(Úgy van! balfelől.)*

Én, t. Nemzetgyűlés, azon a nézeten vagyok, hogy az ország jelenlegi helyzete szükségessé tenné azt, hogy az emberek keressék a közeledést egymáshoz és keressék a kibékülést, *(Igazi Úgy van! jobb felől és a középén.)* Ezt egy bizonyos tekintetben látom is. Látok egy nagy Treuga Dei-t. Mert csak a hazafiak nagy kiengesztelődése és kibékülése, és az a megértés, hogy az ország veszedelemben van, okozhatja azt, hogy például Friedrich István t. képviselőtársam a keresztényi szeretet azon magaslatára emelkedett, hogy megvédte Ulan képviselőtársunk ügyét, aki annak idején őt megvádolta. *(Derültség balfelől.)*

Treuga Dei – keresztényi szeretet . . . Csak a keresztényi szeretet magaslatára való emelkedés okozhatta azt is, hogy ugyancsak Friedrich István képviselőtársam egy hírlapi nyilatkozatában megvédte Héjjas Ivánt és Prónay ezredes urat, akik pedig az ő itteni előadása szerint Nyugat-Magyarországon ellenséges hadi lépéseket tettek ellene, miután maguknak arrogálták a kizárólagos jogot, hogy Nyugat-Magyarországot visszaszerezzék. Tehát a Treuga Dei ezen az oldalon, úgy látszik, megvan.

És látok egy szent szövetséget is, amely látszatra nagyon messzire terjed. Sőt úgy látom, – illetőleg nem is látom, hanem tudom, – hogy a nagy megbocsátás s a Treuga Dei olyan mértékű, hogy azoknak, akik Budaörsön fegyveres kézzel akadályozták meg a királyt a bevonulásban, ma legitimista érzelmű mágnások juttatnak támogató adományokat. *(Zaj.)* Helytállók ezen kijelentésemért. *(Igazi! Úgy van! balfelől.)* Tehát a Treuga Dei itt is megvan, ezen téren is. És látok egy nagy fajvédő felvonulást, amely már Budaörsöt is megbocsátotta és amely, úgy látszik, beterítette a legitimista akolba azokat, akik Budaörsön fegyveres kézzel állottak ellent koronás királyunknak.

T. Nemzetgyűlés! Majd később leszek bátor rátérni arra, hogy valóban jó lesz, hogyha ezt a nemes példát, ezt a nagy kiengesztelődést, kibékülést, amelyet itt az egész vonalon látunk, úgyhogy elfelejtünk mindent, – csapot, papot felejtett Csokonai Vitéz Mihály, – az ország érdekében általánosítjuk egy kissé és ha mindannyian megbocsátunk egymásnak az ország érdekében, és nemcsak a fajvédők, akik most egyesültek, bocsátanak meg egymásnak mindent.

T Nemzetgyűlés! Ha már a fajvédelemről szólok, egész röviden ezt a jelszót is meg kívánom világitani. Nem tudom, mit jelent ez! Turáni alapon akarják védeni a fajt!

Platthy György: Zsidó alapon.

Vázsonyi Vilmos: Mert ha turáni alapon akarják ezt tenni, akkor a leghangosabb fajvédők ki fognak maradni. (*Derűtség balfelől.*) Ha ugyanis magyar fajról van szó, a leghangosabb fajvédők leszármazásának éppen annyi köze van a magyar fajhoz, amennyi nekem. (*Derűtség.*) Ha pedig nem a leszármazás a fajvédelem alapja, hanem ha egy nemzethez tartozást az dönti el, hogy valaki annak a nemzetnek tradícióiban, erkölcsében nevelkedett . . .

Platthy György: Tisztelet azokat!

Vázsonyi Vilmos: . . . hagyományait tiszteli, tehát a nemzet múltjában gyökerezik és a nemzet jövőjeért dolgozik és imádkozik, akkor nekem éppen annyi jogom van ahhoz, hogy a magyar nemzethez tartozónak valljam magamat, mint azoknak, akik származásukra nézve németek és szlávok s ma ebben az országban a leghangosabb fajvédők. (*Igaz! Úgy van! Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

A nemzet alapja nem a faji származás, hanem a nemzeti kultúra, a nemzeti nyelv, a nemzeti történelem, a közös nemzeti aspirációk és a közös nemzeti munka. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Nekem, aki nagyapáimról is kimutathatom apai és anyai ágon, hogy ebbe az országba nem vándoroltak be, hanem itt éltek és itt vannak eltemetve, nekem minden fajvédővel szemben jogom van magamat éppúgy a magyar nemzethez sorozni, mint bárki másnak. (*Úgy van! balfelől.*) Mert ha megvizsgálom magamat és cselekedeteimet, én a nemzethez soha hűtlen nem voltam és soha hűtlen nem leszek!

Ez az úgynevezett fajvédelem tehát, ha a turáni alapról beszélnek, rögtön megbukott, mert kirekeszti a maga soraiból a leghangosabb fajvédőket. (*Úgy van! balfelől.*)

Nem akarok neveket említeni. Nagyon köztudomásúak ezek a nevek, mert aki hangos, annak nevét legjobban ismerik. (*Zaj.*) A fajvédelem tulajdonképpen ellentétben van magával a kereszténység keletkezésével. És a fajvédelem alapján ezek a t. fajvédő urak visszaajándékozzák nekünk mindazon kiváló erőket és kiváló férfiakat, akik Ábrahám kebeléből az idők folyamán kikiváncoltak. (*Derűtség.*) Akkor az összes nagyságok, akik a történelmi idők óta elhagyták a zsidóságot, mind visszahullanak reánk, örökségképpen és a fajvédők kegyéből (*Derűtség.*), mert ha a faji elmélet alapján állok, azt kell mondanom, hogy azok zsidó fajú keresztények és akkor meg kell állapítani számukra egy új egyházat: a zsidó fajú keresztények egyházát. (*Derűtség balfelől.*)

A fajvédelem tehát, t. Nemzetgyűlés, oda vezet, hogy tulajdonképpen a kereszténység alapja is megtagadtatik, amely azt jelenti, hogy aki egyszer a kereszténységet felveszi, éppúgy keresztény, mint más. A fajvédelemből tehát, ha megvakarom azt a fajvédelmet, nem marad semmi egyéb, mint antiszemitizmus. (*Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Egyszerűen egy új cégér a régi portékára. Hát akkor maradjunk csak a régi cégér mellett és a szegény úttörőktől, akik annak idején Magyarországon elsőként hirdették az antiszemitizmust és akik anyagilag belepusztultak ebbe . . .

Grieger Miklós: Istóczyt koldulni hagyták!

Vázsonyi Vilmos: ... ne vegyük el a babért, ne vegyük el boldogemlékű Istóczy Győzöttől, aki koldusként halt meg, s ne mondjuk fajvédelemnek azt, aminek lényege, hogy ezentúl mi legyünk a zsidók és

mi kövessük el mindazon bűnöket, amelyeket a zsidókra ráfognak, mind-azok ezentúl bennünk legyenek meg s mi tegyük a jövőben mindazt, amit megvetendőnek, megbélyegzendőnek, rossznak látunk a zsidóságban. (Zaj.)

Olyan örült ember nincs a világon, aki ennek az országnak keresztény jellegét, vagy itt a keresztény erkölcs jogosultságát megtagadná. (Igaz! Úgy van! balfelől. Helyeslés a jobboldalon és a középem.) Teljesen fölösleges tehát, hogy a t. képviselő úr mindennap megmentse a kereszténységet. A kereszténységet senki sem támadja, annak jogosultságát és ennek az országnak keresztény jellegét senki kétségbe nem vonja. Különbén úgy tudom, hogy mikor az ország királyság volt és *pragmatica sanctio*ja volt, annál kevésbé szorult a képviselő úr védelmére, mert a *pragmatica sanctio* szerint törvényes házasságból származó katolikus főherceg lehetett csak ebben az országban király és a koronaörök vallása is meg volt határozva. Ebben senki a vallási egyenlőség megsértését nem látta, és a képviselő úr sem tud arról, hogy lett volna valaha egy akció, amely a *pragmatica sanctio* olyan értelmű megváltoztatását kívánta volna, hogy más vallású, vagy pláne zsidó is lehessen a fejedelem. (Derülség.)

T. Nemzetgyűlés! Egész rövid felszólamlásomnak az a célja, hogy a kormányt arra kérjem, legyen kegyes a sokat emlegetett arany középút ösvényéről letérni. Nem tudom, hogy mit értünk arany középút alatt. Azt értjük-e, hogy valahányszor történik valami jobbról, akkor a baloldalra is osztogatunk ütlegetet, hogy a jobboldalon ne fájjon? Ezt az arany középútat már a Károlyi-féle forradalom is ismerte, mert amikor arra kénszerült, hogy Kun Bélát bezárja, ugyanakkor, – hogy balról ne tegyenek neki szemrehányást, – az ellenforradalmárok ellen is tett lépéseket és a forradalom nagy dicsőségére Szurmayt, Sztérényit és Mikes püspököt internálta és talán internált volna másokat is, ha azok kezéügyében lettek volna. Ez a bölcsesség, az arany középútnak a bölcsesége, hogy balfelé is csinálunk valamit, jobbfelé is csinálunk valamit, egy kis cukrot adunk balfelé is, egy kis cukrot adunk jobbfelé is, egy pofont jobbfelé és egy pofont balfelé, már a Károlyi-korszak alatt fel volt fedezve. Ezt nem lehet az arany középút politikájának nevezni.

Tudjuk, hogy ez a politika, amely a tengés-lengés politikája, amely határozottan cselekedni nem tud bizonyos irányban, hová vezetett. A Károlyi-forradalom előtt oda vezetett, hogy a forradalom idején a hatalmon lévők közül nem volt egy sem, aki a forradalomnak ellent tudott vagy ellent akart volna állani, a Károlyi-korszakban pedig oda vezetett, hogy annak ellenére, hogy a bolsevizmus egy maroknyi kisebbség volt, terrorizáltatta magát először a polgári Magyarország a munkástársadalom által, később pedig a munkástársadalom terrorizáltatta magát a törpe kisebbséget alkotó bolsevisták által, ami a szociáldemokrata párt örök hibája, – hogy súlyosabb kifejezést ne használjak, – (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.), mert egy maroknyi kisebbség, egy orosz pénzen felhizlalt kisebbség volt az, amely ránehezedett a nagy szociáldemokrata pártra.

Ily körülmények között, amikor az ország pártkülönbség nélkül óhajtja, hogy itt végre legyen konszolidáció, – hogy itt végre az embereknek legyen munkakészségük, munkakedvük, életkedvük, hogy végre ne rágják le a hernyók az emberi élet fájáról a leveleket, virágokat és a gyümölcsöket; amikor az egész ország azt kívánja, hogy itt végre legyen

jobbiztonság, legyen rend, legyen meg a munkának a lehetősége: akkor mi nem szavakat várunk többé a kormánytól, hanem cselekedeteket,

A szavakat a cselekedetektől néha olyan tátongó szakadék választja el, hogy a legmerészebb hidépítő sem képes áthidalni. Nem arra van szükség, hogy indemnitási viták alkalmával határozati javaslatba foglaljunk óhajokat, pompázó szavakat és a kormány azokat elfogadja. Arra van szükség, hogy a kormány határozati javaslat és javaslat nélkül önmaga határozzon, önmaga jusson elhatározásra, önmaga tegye meg az elhatározó lépést, cselekedjék és azt a néhány száz embert, – mert nincs többről szó (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), ezt az egész ország és világ előtt állítom befelé és kifelé, – azt a néhány száz embert, aki a forradalmi időkből megmaradt és nem tud megnyugodni, mert nem tudott elhelyezkedni és aki a folytonos zavart akarja, a folytonos bizonytalanságot kívánja, mert életeleme a zavar és csupán a szennyes hullámokban érzi jól magát és csak ott tud kalózkodni, azt a néhány száz embert fékezze meg, tegye lehetetlenné és csináljon végre ebben az országban mindnyájunk számára rendet. (*Úgy van! Úgy van! a baloldalon.*)

Azt várom a kormánytól, hogy ne azt tekintse arany középpútnak, hogy a közepén marad és kétféle erőhatalom által tépeti magát jobbról és balról. A középpútnak túlzásait különben is már régen kifigurázta Börne, mikor megírta, hogy a középpútnak vannak olyan fanatikusai, akik azt hiszik, hogy ha ketten arról vitakoznak, hogy Danzig az északi sarkon van-e vagy a déli sarkon, habozás nélkül rá kell mondaniok, hogy az aequatoron van, pedig sem az északi sarkon, sem a déli sarkon nincs és az aequatoron sincs. Az igazság nem a középpúton van, az igazság ott van, ahol van. Az igazság lehet jobbról, az igazság lehet balról, az igazság mindig ott van, ahol van. Ezt az igazságot kell felismerni és ha egyszer fel tudtuk ismerni, akkor legyen bátorságunk az igazságból levonni a kellő következtetéseket.

A t. kormánynak tehát végre el kell határoznia magát arra, hogy véget akar vetni ebben az országban ennek a zenének, amely macskazene, véget akar vetni ennek a zenének, amely nemzeti szempontból is a legkártékonyabb, mert az a törekvés, hogy visszaszerezzük mindazt, amit elvesztettünk, nem kurtakocsmákban, nem pincelyukakban szőtt összeesküvésekkel fog győzni, az a törekvés csak az egész nemzet Komoly, becsületes, szakadatlan, szívós, hatalmas munkájával győzhet. (*Tetszés a baloldalon.*) Ennek előfeltétele az, hogy először óvjuk meg, ami megvan, először Csonka-Magyarország sebeit kötözzük be, először Csonka-Magyarországon lehessen élni és dolgozni, először Csonka-Magyarországon mutassuk meg, mit jelent a magyar nemzeti kultúra, amelynek - nem tehetek róla, – a nagy világon és túl az óceánon is a Deák Ferenciek, Kossuth Lajosok, Szemere Bertalanok és azok a dicső nagyok (*Egy hang a szélsőbaloldalon: Petőfi, Jókai.*), a Petőfiék és Jókaiak szereztek dicsőséget és nem a fajvédők. Mert a fajvédelem egész leckéjét és egész kátéját már megcsinálta Oroszország numerus claususostul együtt. Az egész fajvédelmi kátét ott már megcsinálták, s a bolsevizmus lett a fajvédelem vége. A bolsevizmusból jöhet egy új fajvédelem, miként az önkény magában hordoz mindig minden forradalmat és minden forradalom méhében hordozza az önkényt, (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Mert lényegileg és a valóságban a forradalom és az abszolutizmus

egy és ugyanaz: erőhatalmi tényen alapszik, nem pedig a jog tündöklő eszméjén, sem pedig az erkölcs varázslatos erején. (*Helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*) A jog és az erkölcs uralmát kell tehát helyreállítani és a forradalmi felfogásnak, a forradalmi gondolkozásnak minden gyökerét ki kell tépni. És itt semmiféle hazafias szólások alatt titkos társaságokat megtúrni többé nem lehet és nem lehet elismerni senkinek sem azt a jogát, hogy itt külön hazafias riadókat adjon ki és külön zászlósúrként és kényúrként szerepeljen, aki azután bátran azt mondja Cegléden a hatósági közeggel szemben, amikor az azt mondja, hogy beszélni nem szabad, hogy igenis beszéljek. Ez Csák Máté szelleme Cegléden. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Csák Máté zászlósúr feltámadt Cegléd piacán (*Derültség.*), őt nem köti a törvény . . .

Rupert Rezső: Nem mernek hozzányúlni.

Vázsonyi Vilmos: ... és a római justinianusi jog tétele áll reá: Princeps legibus solutus est . . . Princeps bán Dunántúl . . . (*Derültség és helyeslés.*)

Befejezem beszédemet. Visszatérek ahhoz a ponthoz, amelyet bevezetésül szerény felszólalásomban bátor voltam vázolni, hogy látom, hogy a fajvédelem tábora előljár jó példával a megbocsátásban, a kiengesztelődésben, az egyesülés szellemé ben. Akkor azt mondtam: Ideje, hogy a fajvédők által megadott nagyszerű példát mindannyian kövessük.

Azt hiszem, hogy ha Magyarországnak az a sajnálatos és szomorú helyzete, hogy területének legnagyobb részét elvesztette, hogy ellenségei gazdaságilag alattomosan szorongatják és mesterségesen akarják tönkretenni, ami itt még megmaradt, ha Magyarországnak ezt a szomorú helyzetét általában indokolja az, hogy kiélesített fegyverekkel ne harcoljunk egymással szemben és hogy mindig meggondoljuk azt, bárminő véleményünk legyen is a kormányról, hogy az Magyarországnak kormánya, melyre rá van bízva Magyarország ügye, – amiként meggondoltuk azt akkor, amikor a kormány tagjai külföldön voltak és az ellenzék részéről, azt hiszem, elismerheti a miniszterelnök úr, nem történt semmi, ami őt céljaiban háborgatta volna, vagy ami számára kellemetlenséget, vagy nehézséget okozott volna, – ha általában áll ez a tétel Magyarországra nézve, még inkább kell állnia ennek a tételnek most, amikor azt látjuk, hogy egy újabb, még súlyosabb gazdasági veszedelem fenyeget minket. (*Úgy van! balfelől.*)

Nem kutatom senkinek a felelősségét abban, hogy ez a gazdasági helyzet miért állott elő, mert ez a felelősség kutatása teljesen meddő és teljesen céltalan. Abban a helyzetben azonban, amelyben most vagyunk, amikor az egész magyar középosztály le van rongyolódva, nemcsak a közhivatalnoki kar, hanem a lateinerség is, mert valorizálni nem tud, mikor az egész magyar középosztály számára óriási probléma az, hogy ruházkodjék és táplálkozzék, tehát az állati primitív lét feltételei számára mint nagy és hatalmas problémák mutatkoznak, amikor nem tud tehát foglalkozni azzal, amivel igazán kellene foglalkozni; a haza érdekeivel és problémáival; akkor azt hiszem, elérkezett az ideje annak, hogy kövessük mindannyian a t. fajvédők példáját abban, hogy iparkodjunk egymáshoz közeledni és iparkodjunk megtalálni egymás között a meg egyezést a jogrend, a jobbiztonság és közszabadság kérdésében. Azt hiszem, fel kell ismernie immár a kormánynak azt, hogy itt az ideje, hogy ebben az országban megteremtjük a becsületes munkának és a gazdasági létnek a lehetőségét és alapját, hogy ne érhesse az a szemrehányás,

hogy emiatt a néhány száz ember miatt romlik meg Magyarország gazdasági helyzete. Azt hiszem, elérkezett az az idő, amikor a kormányt, ha ezen az úton halad, mindannyiunknak támogatnunk kell, még azoknak is, akik ezidőszerint a kormány mögött ülnek. *(Derűltég a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ha a kormány erre az útra lép, ha a kormány rendet csinál, ha megteremti a jobbiztonságot, merően formai okokból tagadom meg az indemnitást, mert ellenzéki alapon állok és mert zárszámadás nélkül nem lehetek a kormánnyal szemben azzal a bizalommal, hogy indemnitási javaslatot szavazzak meg. Ellenben minden olyan törekvésében, amellyel ebben az országban az államhatalom tekintélyét helyreállítja, a jobbiztonságot megszilárdítja, mindenféle zászlósúri külön önkényt és külön törekvést letör s minden olyan törekvésében, amellyel megteremti végre ebben az országban a becsületes munkának és a gazdasági boldogulásnak a feltételeit, a kormányt támogatom minden fentartás nélkül, bár az ellenzéken vagyok. Csak arra kérem a túloldalt, hogy a túloldal is támogassa ebben a kormányt. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Vázsonyi a nemzetgyűlésen kívül is megragadott minden alkalmat, hogy a fajvédők politikája ellen és e korszak egyes szomorú jelenségeivel szemben a kormányt cselekvésre bírja.

NEGYEDIK FEJEZET

Budapest fölszabadításáért

Azzal a fáradhatatlansággal, amellyel *Vázsonyi* az országos politikában küzdött a demokrácia elveiért és a jogokért, úgy harcolt Budapest fölszabadításáért is, hogy a főváros újból a polgárságé és a népé legyen. Ebben az akciójában ugyanezek az elvek vezették, amelyek országos politikáját irányították: a polgárság egységének megteremtése és a szociáldemokrata párttal való együttműködés volt programja.

I.

Az ötven éves Budapest

– 1923 november 17. –

A főváros egyesítésének ötvenéves fordulóján, 1923 november 17-én, mondotta *Vázsonyi a demokrata párt nagytgyűlésén* ezt a beszédet:

Vázsonyi Vilmos: Igen tisztelt uraim! Budapest ma jubileumot ül. Azt hiszem, az a korszak, amiben most élünk, egyáltalán nem alkalmas ünnepekre és jubileumokra. Budapest jubileuma is ma csak szomorú jubileum, lehet. Hiszen ha összehasonlítjuk a multat a jelennel, csak szebb jövődőt remélhetünk. Amikor ötven esztendővel ezelőtt három városból: Pestből, Budából és Óbudából megalkották az alkotmányosságban újjászületett Magyarország új fővárosát, akkor még Nagy-Magyarországnak a fővárosa volt az akkor kicsiny Budapest. Nagy-Magyarország volt akkor, mert hozzánk tartozott mindaz a terület a Kárpátoktól a tengerig, amit azóta Trianon elszakított tőlünk, Nagy-Magyarország voltunk akkor, mert bár még zsenge volt az iparunk, zsenge volt a kereskedelmünk, zsenge volt egész gazdasági életünk, – de nagyok voltunk szellemben, erkölcsben, emelkedettségben és szellemóriásaink vezették 'Magyarországot. Nagy volt tehát Magyarország területben is, de nagy volt iMagyarország szellemben is. Az egyesítés szelleme nemcsak azt jelentette akkor, hogy három város területe egyesült, hanem jelen-

tette egyúttal a lelkeknek az egyesülését is. Nemcsak Pest, Buda és Óbuda korlátai hullottak le, hanem abba a korszakba esett az új főváros megalkotása, amikor a lelkek között nemcsak területi, hanem, más elválasztó korlátokat is le akart rombolni a szabadelvűség, a nemzeti újjászületésnek a szelleme. Ez a korszak a 67-es szabadejvűség korszaka volt, amely reneszánsza volt a 48-as demokráciának, amely 48-as demokráciát pedig a 40-es esztendő reformereinek munkássága készítette elő. Ezt a munkát pedig megelőzte az 1790-91 évi nemes országgyűlésnek reformeri szelleme.

Mélységesen nemzeti talajban gyökerezett tehát az a szabadelvűség, amelynek a korszakában született az új Budapest. Nemzeti és európai volt Magyarország szabadelvűsége. Az egyesítésnek és szeretetnek szellemét hirdetvén, nemzeti volt, mert az igazi nemzeti érzés nem a gyűlölködés, hanem a szeretet érzése. Az igazi nemzeti érzés a multakban, a nemzetnek kezdőpontján, a vendégszeretnek, a hospiciumnak formájában jelentkezik, amely befogadja az idegent; később pedig mutatkozik a szabadelvűség szellemében, amely közszabadságot ad és a demokrácia szellemében, amely egyenlő jogot ad mindenkinek, aki ennek a hazának földjén dolgozva, azt verejtékével, munkájával megöntözve, méltó arra, hogy ennek a hazának a fia legyen, aki a hazának múltjában egybeolvadt ennek az országnak a történetével és aki egybeolvadt a legrégebbi leszármazású polgárral is abban, hogy dolgozni kíván, konyul, ejszántan, becsülettel, erős, izzó, lobogó hazaszeretettel magyar hazájának szebb jövője érdekében. *(Élénk éljenzés és helyeslés.)*

Mert a nemzet fogalma nem a fajiság fogalma. A fajiság a közös fajtól való leszármazást jelenti. Ha a fajiság álláspontjára helyezkednénk, ki kellene zárunk a magyarság köréből a legjobb magyarokat, ki kellene zárni a magyarság köréből azt a Petrovits Sándort, aki Petőfi Sándor név alatt nemcsak lángoszlópa volt ennek a nemzetnek, hanem egyúttal a magyar nép lelkéből kibányászta annak gyöngyeit, akinél igazibb megszólalója nem volt annak az aeol hárfának, amely a nép lelkét jelképezi, a magyar dalnak, költészetnek igazibb jelképe nem volt soha a Petrovits származású Petőfi Sándornál. És beszéljek-e még a többiekéről, akik nevük szerint idegen származásúak, de akik lélekben, kultúrában, nevelkedésben és a nemzet jövőjében való reménykedésben igazán magyarok voltak, ugyanakkor, amikor magyar származásúak idegenben költöttek el mlagyar földjüknek a jövedelmét!

Más a fajiság és más a nemzet. A nemzet nem közös faj, nem a leszármazáson alapszik, hanem alapszik közös kultúrán, alapszik közös múlton, közös munkán, közös reményen, közös küzdelmen; és ha ez volt mindig a nemzet fogalma: mennyivel inkább kell, hogy ez legyen a nemzet fogalma ma, amikor meg vagyunk csonkítva és amikor csak a szeretet törvényével megalapított nemzeti eszme lehet az, amely egybeforraszt, egybeolvaszt bennünket és erőt ad nekünk arra, hogy a sivar jelen helyett legalább álmodhassunk egy szebb, boldogabb jövőről, amely a fényes múltnak megfelel. *(Élénk éljenzés és taps.)*

Az igazi nemzeti eszmének voltak az óriásai, akik és akiknek szelleme megalkották 1872-ben Budapestet. Egyúttal óriásai voltak a szabadelvűségnek: európaiak voltak és magyarok egyaránt. Részesei, tényezői és büszkeségei annak az európai szabadelvűségnek és európai demokráciának, amejy tudta azt, hogy a nemzeti sajátságok megőrzése mellett van egy nagy közös emberi gondolat: miként a folyók is bizonyos

területeknek szűk határain belül erednek és bizonyos területek szűk határain belül folydogálnak, de a végső céljuk a mérhetetlen óceán, amelynek területi korlátoltsága nincs. A mérhetetlen óceán, amelybe beleömlik minden szellem hömpölygése; minden folyónak minden nemzetnek véghetetlen óceánja: az emberiség. Nem az a kozmopolitizmus uralkodott 1848-ban, nem az a kozmopolitizmus uralkodott a 40-es években, sem pedig 1867 után, a szabadelvű reneszánsz korszakában, amely azt mondta volna, hogy a nemzet, a nemzeti ideál nem ér semmit, amely azt mondta volna, hogy gúnyoljuk ki nemzeti tradícióinkat. Nem, az a közös emberiség, az a közös humanizmus, az a közös emberiség, amely megértette azt, hogy a szabad és demokratikus nemzeteknek nagy szolidaritása képes csak megoldani az egyes nemzetek alkotmányos szabadságát és képes igazi biztonságot adni minden nemzet szabadságának, minden nemzet nemzeti létének, mert a nemzeti lét nemcsak szint jelent, a nemzet léte nemcsak nyelvet jelent, hanem jelenti azt is, hogy mi szabadon fejlődhessünk, szabad levegőt szívhasunk és minden erőnk kibontakozhassék ama terület javáért, amelyet szeretettel hazánknak vallunk, hazánkként szeretünk, amely a mi otthonunk, amely a mi bölcsőnk és a mi sírunk. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Ez a nagy emberiségi szolidaritás uralkodott akkor az elméken, amikor fővárosunk megszületett. Ez a nagy emberiségi szolidaritás, amelynek, hogy mennyire igaza van, annak legjobb tanújelét adja az, hogy a fajiságra irányított nacionalizmus korszakában hogyan fenyegeti az egyik nemzetnek a fajisága a másikat. Abban az időben egyik nemzet sem tört a másik elnyomatására, ma pedig az egyik nemzet a másiknak rabszolgasorsban való tartásával akarja a maga sorsát javítani és biztosítani. És amiként az emberiségnek nagy családjában a gyűlölködésnek ez a szelleme érvényesült a szolidaritásnak lerontásával, úgy a nemzetek körében is a gyűlölködésnek ezt a szellemét akarják érvényesíteni, amely alkotni nem tud, csak elperzsel, mert a vulkanikus kitörések után jöhet egy új vegetáció, de előbb a régi elpusztul, előbb láva, por és hamu keletkezik. A fajiságra alapított nacionalizmus visszacserezni nem tud, csak égetni, felperzselni tud, csak romhalmazzal tud teremteni, csak új Pompejít és Herkulanumot teremthet nemzetekből és városokból. A gyűlölet nem teremthet új fővárost, csak Pompejít és Herkulanumot teremthet viruló városok helyén. (*Élénk éljenzés és taps.*)

Tisztelt uraim! Szomorú jubileum az, amikor a régi, kicsiny Budapestre gondolunk, amelyet nagy emberek alkottak, a régi nagy Magyarországra, amelyet nagy szellemek vezettek: és gondolunk a mai nagy Budapestre, amely csak Csonka-Magyarország fővárosa és gondolunk a mai országra, a mai fővárosra, amelyet a régi nagyokhoz nem méltó epigonok vezetnek, akik nem az egyesítés szellemét, hanem a széthúzásnak és szétbomlásnak szellemét képviselik.

Az ötven esztendővel ezelőtt megalakult Budapest, amely a lakosság számában, épületekben akkor még oly szegény volt, polgárainak munkájával, polgárainak ambíció jávai és az egész nemzet szeretetteljes segítségével nagy fővárossá fejlődött. Mert Budapestet nem az uralkodók kegye diszította fel, mint Bécsset vagy Münchent, Budapest szegényes eszközökkel küzdött és verejtékezett. Ami itt van Budapesten, Budapestnek minden követ a budapesti polgárság munkája és az egész ország polgárainak támogatása tehette naggyá. Minden fa, amelyik kinőtt, minden fűszál, amelyik kiserkent és minden téglá, amit elhelyeztek: ez

mind Budapest polgárainak alkotása és mind az ország polgárainak támogatásából, polgárainak munkájából származott. Ebben nincs ajándék, ez mind verejtékezés, ez mind munka, kiérdemelt munka és nem odadobott ajándék vagy alamizsna.

Hogyan lett Budapestből főváros! A szabadelvűségnek, a habár csonka, de meglévő demokráciának szelleme engedte meg azt, hogy itt kifejlődjék az ipar, a kereskedelem, hogy legyen itt irodalom, művészet, hogy itt a gazdasági és szellemi erők kibontakozhassanak és Budapestből igazi nemzeti központ lehessen. Hiába káromolják Budapestet, hogy nem volt igazi nemzeti főváros-, hiszen gyermekkoromban Budapest még félig német volt, az utcákon német cégtáblák sokasága ékeskedett, ifjú koromban a választási plakátok még magyar és német nyelven jelentek meg és a gyűléseken még magyar és német referensek adták elő javaslataikat, programbeszédüket részben magyarul, részben németül tartották: és íme, a választási szelleme, nem a gyűlölködés, nem a türelmetlenség, a szabadelvűségnek, a szeretetnek a szelleme a szeretet erejével és nem erőszakkal magyarrá tette ezt a fővárost. És ez a főváros a kereskedelemnek, az iparnak, a művészetnek és az irodalomnak, tehát a gazdasági és szellemi kultúrának a központja lett és egyúttal igazi nemzeti központ is lett, mert hiszen az a Budapest, amely Kossuth Lajost díszpolgárrá választotta Ferenc József életében, az a Budapest, amely a mi időnkben minden nemzeti mozgalomban előljárt, az a Budapest, amely ifjúkoromban a véderőmozgalom tüntetéseiben tört ki a magyarság mellett: az a Budapest nevezeti volt, alkotmányos volt és szabadságszerető volt; és később, megelőzve az országot, amely elmulasztotta megreformálni a maga választójogát és amely a magát túlélte szabadelvűséghez Konokul ragaszkodott akkor, amikor ennek a szabadelvűségnek már demokráciával szervezett szabadelvűséggé kellett volna átalakulnia, az a Budapest, akkor, amikor az ország még a szociális igazságokat kellően felismerni és méltányolni nem tudta, – megelőzte az országot és bár alkotmányos alapja a főváros közgyűlésének elmaradt volt, mert egy szűk cenzusos választójogból született és virilizmusból született közgyűlés, tehát ez; a konzervatív testület a szellem és erkölcs erejének nyomása alatt demokratikus és szociális igazságoktól telített olyan kommunális politikát csinált, amellyel megelőzte az általános választójogon felépült nagy nyugati városoknak várospolitikáját. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Ebben a korszakban, amelyben Budapest megvalósította a mi demokratikus községi programunkat, Bárczy István polgármestersége alatt, mi olyan kommunális politikának az alapjait vetettük meg nagyobb küzdelmek nélkül, a kapitalista gazdálkodást kiűztük a városházáról és bevittük a községeztést a városi üzemek egész területére; minden nagyobb emóció nélkül megcsináltuk azt a városi építő politikát és azt a városi szociális politikát, amely nélkül beláthatatlan zavaroknak színhelyévé változott volna Budapest és egyúttal iskoláink sokaságával, intenzív kultúrával megmutattuk azt, hogy mi az igazi nemzeti irány. A nemzeti irány nemcsak rikoitozásokban mutatkozik – abban legkevésbé, – hanem abban, hogy a kis nemzetek intenzív, túlfeszített kulturális munkával igyekezzenek a nagyobb nemzetek fölé kerekedni, mert nejn a területek, a népesség nagyságától, hanem a nemzet megfeszített munkájától függ, hogy mennyit tudunk kulturális téren elérni.

Nem kívánom elősorolni azoknak az alkotásoknak a sokaságát, amelyekkel az a korszak dicsekedhetik, amelybeji mi Budapesten – nem uralkodtunk, mert nem uralkodtunk soha, – hanem csak dolgoztunk. Budapestnek demokrata többsége soha sem volt és 50-60 embernél több, mint demokrata párt, sohasem volt a városházán megszervezve. Ebben a korszakban, amelyben egyedül az erkölcsi nyomással tudtunk demokrata és szociális kommunális politikát csinálni, ebben a korszakban megalkottunk mindent, amivel a mai Budapest díszes. Kész óriási alkotást vettek át azok, akik minket káromolnak vagy gúnyolnak. Átvették az összes üzemet, amelyeket mi szereztünk meg számukra. Kész ajándékképpen kapták. Átvették az; iskolákat, átvették a városi házakat, átvették a munkaházakat, átvették a népszállót, átvették a vásár-pénztárt, átvették a kenyérgyárat, a fürdőket; mindent készen kaptak, nem szólva arról, amit elődeink alkottak meg: a vásárcsarnokokat. És készen kapták azokat az óriási telekkomplexumokat, amelyeket mi potomon szereztünk meg, a Krausz Mayer- és az Andrássy-féle telkeket és egyéb komplexumoknak sokaságát: egy óriási vagyont, kultúrát, gazdasági erőt; és azzal, hogy kiűztük a kapitalista gazdálkodást a közérdekű üzemek teréről, óriási tisztességet és becsületet hagyunk azoknak, akik a fővárost tőlünk átvették.

Tisztelt uraim! Igen tisztelt barátaim! A mai szomorú jubileum alkalmával ez az összehasonlítás önként vetődik fel. De önként feltolul az is, hogy mi lehet az igazi jubileuma Budapestnek? Budapest igazi jubileuma az lehet, ha feltámad azoknak a szelleme, akik megalkották Budapestet. Ha feltámad azoknak a szelleme, azoknak az óriásoknak az iránya, akiknek köszönhetjük Budapestet a három város egyesítését, a lelkek egyesítését, a szabadelvűség szellemét. Ha Budapest Nagy-Budapest lesz, nemcsak épületek számában, nemcsak népességben, hanem abban, hogy az igazi nagy magyarok szelleme! fog ismét itt lakozni: akkor, ha megcsonkult is az ország és Nagy-Budapest csak kis Magyarország fővárosa lehet: Budapest lehet az a nagy mágnes, amely a kultúrának, munkának erős vonzóerejével idevonzza azokat, akiket tőlünk elszakítottak. Bécs még rettenetesebb capitis deminutio-ban szenved, mint Budapest. Bécs nagy birodalomnak volt a fővárosa, ma szegény kis ország fővárosa és aki Bécsset járta, azt kell látnia, hogy Bécs reneszánszát éli, utcái tiszták, rendezettek, világítása a békeidőkre emlékeztet, serény munka folyik, az utcákon a közlekedése arra mutat, hogy itt egy valóságos Parisnak vagy Londonnak a munkája izmosodik: előttünk: ez a Bécs az egyesítés szellemével tudta ezt a reneszánszát megteremteni. Azok a területek, amelyeket elszakítottak Béctől, azok a területek Bécsben még mindig a maguk gazdasági és szellemi központjukat látják és találják meg. Mennyivel inkább állhatna ez rólunk, mert hiszen a csehek, lengyelek, vagy szlovénok, vagy a horvátok, akik Bécsben csak a maguk kereskedelmi vagy mulatozási központjukat találhatják meg, de Budapestben az elszakított részeknek lakossága kell, hogy megtalálja a maga lelkének fővárosát, ahová még mindig hozzátartozik, nemcsak a kereskedelmi és mulatozási szempontból, hanem a lelki kielégülés szempontjából kell, hogy Budapest az ő fővárosa maradjon és Budapest a szeretej; vonzóerejével, a polgári munkával, nagyszerű erőfeszítéssel, izmos, hatalmas munkával elérheti, hogy gócpontja lesz a Balkánnak, hiszen természeti fekvése arra teremtette, hogy sokkal inkább központ legyen, központja legyen az átmeneti európai kereskedelemnek, mint Bécs, mert

a természet sokkal inkább megáldotta azokkal a kellékekkel, amelyek ennek a hivatásnak betöltéséhez szükségesek. De ehhez; nem a gyűlölködő rikolt ozás, nem a dulakodásnak, hanem a szeretetnek a szelleme kell, munka kell, életkedv, szabad levegő, a forgalom szabadsága, egyenlőség, jog, a régi Budapestet megalkotó nagy magyar szellemi óriások szelleme! *(Élénk éljenzés.)*

Tisztelt barátaim! Ezzel be is fejeztem minden mondanivalómat és ezzel meg is ismerték immár céljainkat, tudják azt is, hogy mi a mi utunk. A mi utunk a becsületes küzdelemnek egyenes útja, amelyben a magunk számára nem kívánunk semmit, csak meg akarjuk szerezni, hogy itt Budapesten ismét szabad levegőt szívhasson a dolgozni akaró polgárság és Budapest fővárosa méltó legyen azokhoz, akik megalkották Budapestet.

Ezekután pedig engedjék meg, hogy egy kötelességet teljesítsek, amit a fővárosnak kellett volna teljesítenie. Kötelességet teljesítetek, amikor pártunk nevében és külön a terézvárosi bizottsági tagok nevében megemlékezem arról a férfúról, aki egykor az én politikai ellenfelem volt ugyan, de ellenségem soha nem volt; politikai ellenfelemből barátommá lett, aki Isten kegyelméből ötven esztendővel ezelőtt is ott volt ezek között, aki megalkották Budapestet. Nem fejezhetjük be szebben a mai napot, mint ha éltetjük azt, aki ötven esztendővel ezelőtt ott volt az új Budapest születésénél, aki itt élt közöttünk, ha éltetjük öreg terézvárosi harcosunkat és vezéralakunkat: Radocza Jánost. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

II.

A demokrácia a városházán

– 1924 október 23. –

Amikor 1924 októberében a kormány a nemzetgyűlés elé terjesztette javaslatát a főváros törvényhatósági bizottságának víjászervezéséről, a vita során több beszédben foglalkoztak a főváros ügyeivel, s a szónokok közül többen Budapest régi vezetőségét és a községi demokrata párt munkásságát támadták. A képviselőház 1924 október 23-iki ülésén, éppen akkor, amikor Hegymegi Kiss Pál napirend előtt bejelentette az országos demokratikus szövetség megalakulását s ismertette a szövetség programját, szólalt föl Vázsonyi Vilmos, s bírálván a törvénytervezetet, egyúttal kitért a főváros vezetésének problémájára is. Beszéde így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: T. Ház! Annak a programnak, amelyet a t. képviselő úr felolvasott, célja az, hogy a jogegyenlőség és közszabadság alapján harcoljon a mi nemzetünk demokráciájáért. Ezt a lelkét, ezt a szellemét, ezt az irányát ennek a programfnak magamévá teszem és ebben az ellenzéki küzdelemben a magam erejével és a hozzám tartozók erejével is résztvenni lelkiismereti kötelességemnek tartom. *(Élénk éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Engedje meg ezek után a t. Ház, hogy áttérjek a szönyegen levő javaslat tárgyalására. Midőn ezt a javaslatot átolvasom, igazán nem tudom megérteni, miért tartott olyan sokáig ennek a javaslatnak elkészítése és miért került olyan hosszú idő múlva a Ház elé. Hiszen ez a javaslat nem közigazgatási reform, ez a javaslat egy egészen rövid szerve-

zeti javaslat. Ennek a javaslatnak tulajdonképen nincs más tartalma, mint annak a megállapítása, hogy ezentúl miképen alakuljon a fővárosi törvényhatóság közgyűlése. Ez a javaslat, amey ilyen rövid, még most a maga rövidségében is, mint az ókorról ránk maradt remekművek torzalakot mutat. Mert van példának okáért ennek a javaslatnak egy szakasza, amely megmondja, milyen beosztás szerint kell választani, ellenben nem mondja meg azt, hogy ezen beosztás szerint a kerületekre hány mandátum jut. Ez a rövid remekmű tehát, miként a milői Vénusz, le-tört karokkal jelqnik mleg előttünk. Benne van a javaslatban, hogy köz-igazgatási kerületek szerint történik a választás, de hogy melyik köz-igazgatási kerületre hány mandátum esik, amikor a közigazgatási kerületek között olyan óriási nagy a különbség, hogy az egyikben van 60.000 választó, a másikban pedig 10.000, vagy a jelenlegi diminuált választó-jog szerint már tízezer választó sem; hogy azután az 1920 évi remek törvénynek szelleme éljen és lobogjon-e itt tovább, amely megoldotta - nem a kör négyszögesítésének kérdését, hanem – azt a problémát, hogyan lehet kisebbségből többséget csinálni, és egyenjogúvá tette a tíze-zret a hatvanezerrel, hogy tehát ez a szellem él és lobog-e itt tovább, vagy végre érvényesül-e, az az igazság, hogy arányosan minden választó ugyanannyit ér – ezt nem lehet tudni ezen javaslat átolvasása után.

T. Ház! Ebben a javaslatban még mindig kísért az 1920 évi tör-vénynek a szelleme, (*Úgy van! Úgy van! a baloldalon.*) Annak az 1920 évi törvénynek szelleme, amely zseniálisan megcsinálta azt, hogy meg-adta a községi választások terén is az általános választójogot, csak egy igen csekély változtatást csinált szabadon III. Napoleon után, egy cse-kély változtatást: egyszerűen megcsinálta a plurális választójogot a kerületi beosztás alapján. A papiroson mindenkinek egyforma választó-joga van, de ha én kerületek között különbséget teszek és azt mondom, hogy azok, akik a Belvárosban laknak, nemesebb vérűek, azok választó-jogi nemesek és habár tízezeren vannak, ugyanannyit érnek, mint akik a Váci-körút túlsó oldalán laknak, – mert a Váci-körút hatalmas nagy folyam, amely világokat választ el egymástól, a túlsó parton levő 60 vagy 70.000 választó csak annyit ér, mint amazon a parton levő tízezer, – világos, hogy ezen az alapon meghamisítom az általános választójogot és csinállok egy plurális választójogot, mert az egyik kisebb kerületben lakóknak ugyanazt a jogot adván meg, mint a másik nagyobb kerületben lakóknak, azoknak választójogát hétszeresre vagy hatszorosra foko-zom fel.

A községi választójognak és az országgyűlési választójognak kü-lönbsége egy lejárt korszaknak nagy bűne. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Igen, volt egy olyan korszak, melyben különbözö-képen kezelték a községi választójogot és az országgyűlési választójogot. Volt egy ilyen korszak a külföldi törvényhozásokban is. Ez a korszak azonban a háború után a nagy kulturállamokban teljesen elsodródott és megszűnt (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) és ott már községi és országgyűlési választójog között különbség nincs.

Ha keresem ezen domiciliumbeli gondolatnak eredeti forrását, ak-kor megtalálom ezt a forrást Bécsben. Amikor Bécsben a keresztény-szocialista párt volt uralmon, akkor az általános választójoggal szemben a községi választásoknál azt a korrekciót alkalmazta, hogy belevette a községi választójogba a domicilium kérdését. De milyen domiciliumot követelt a demokratikus választóknak nagy ellenzése mellett és milyen

domicíliumot valósított meg? Kétévi domicíliumot. Akik pedig tízévi domicílium után áhítoznak, azok ötszörösen múltják felül Lueger keresztény demokráciáját és keresztényszocialista irányzatát. Ne feledjük el azonban, hogy ez a kétévi domicílium a teljes általános választójog mellett volt érvényben Bécsben. Ez a választójog pedig, amelyet ugyancsak a gyanakvás szelleme diktál, minden egyéb, csak nem általános választójog. Micsoda szükség, micsoda indok van erre a hatévi domicíliumra egyéb, mint egyszerűen a gyanakvás és félelem! Micsoda szükség van rá! Hiszen minálunk a listák nem úgy készülnek, mint egyes nyugati államokban, ahol a listák mindig újak, ahol a listák úgy készülnek, amiként például készültek a Friedrich-féle választójogi rendelet érvényének idején, ahol a listákat készítették a választás előtt; azok néhány hónap alatt elkészültek és ugyanazon néhány hónap alatt egy rövid és egyszerű reklamációs rendszer befejezést nyert. Ezen listák a választás előtt készültek, tehát nem elévült, elavult adatokat tartalmaznak, hanem még mindig közel vannak az élet valóságához. Ha ilyen listákkal szemben – és ilyen listák készültek Ausztriában is – felállította Lueger pártja a kétévi domicílium kérdését, ez két évet jelentett és semmi egyebet. Ellenben milyen minálunk a listakeszítési rendszere! Nálunk az állandó listák rendszere uralkodik. A listák állandóak, csak egyre változnak (*Derülség.*) és mindig változnak olyképen, hogy egyre kevesebb lesz a választó, mert a népesség szaporodik, a választók pedig fogynak, az emberek születnek, a választók csak meghalnak. (*Derülség.*)

A gyanakvás szellemét találom abban is, hogy ez a javaslat nemcsak megtartja, de elrontja azt a rossz választójogot, amelyet a választójogi rendelet statuál. Nem akarom most itt felvetni azt a vitakérdést: általános választójog vagy nem általános választójog. Én az általános választójog alapján állok, úgy a nemzetgyűlési választások, mint a törvényhatósági és községi választások terén. Semmi értelmét sem látom a demokrácia uralma mellett annak, hogy apró különbségeket tegyünk a választójog dolgában; nem is abban látom a kérdés gyökerét sem konzervatív részről, sem a mérsékelt, szabadelvű vagy demokratikus pártok részéről. Az általános választójog uralma mellett is mérköznek konzervatív pártok nyugaton (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Angliában!*), sőt többségre is jutnak, népszerűek is tudnak lenni. Ez a szervezkedés kérdése, ez a becületés politika kérdése. (*Úgy van! Úgy van! Taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Ez a nép nevelésének, a nép felvilágosításának és fegyelmezésének kérdése, (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Ez az aristocratie de fait, amint nevezik, vagyis a tények arisztokráciájának kérdése, midőn egy középosztály azzal szerez magának vezető szerepet és tekintélyt, hogy beáll a népbe, azzal együtt él (*Úgy van! Úgy van! Taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*), azzal együtt dolgozik és azzal természetes vezetőjévé válik.

Ez a javaslat megtartja a választójogi rendelet rossz választójogát. Ezt nemcsak azért nevezem rossz választójognak, mert nem általános választójog. Azért nevezem rossz választójognak, mert ez a választójog ipso facto lehetetlenné teszi – enyhe szót akarok használni – valódi és igaz választási névjegyzékek összeállítását.

Ez a választójog teljesen rossz, teljesen hasznavehetetlen, ezzel becületés listákat nem csinálhat senki és nem pártérdek, hanem minden párt érdeke, mert a pártok nem örökkévalóak, – ezt én mindig tudtam, mások sohasem tudták, – minden pártérdeken felül való érdek, hogy

olyan választójogunk legyen, amely nem függ a hatalmon levők kényétől-kedvétől és tetszésétől (*Úgy vun! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon*), hanem amely olyan normákhoz van kötve, hogy a választási névjegyzék könnyen, nem hamisan, nem valótlanul legyen összeállítható, hogy a választónak a maga választójoga után ne kelljen fáradságosan szaladgálnia, hanem a választói névjegyzék hivatalból könnyen legyen összeállítható. Az általános választójognak megvan, mindentől eltekintve, az a nagy előnye, hogy oly egyszerű feltételhez van kötve, bizonyos kornak, mondjuk a 24 éves kornak betöltéséhez, a feddhetetlenséghez, hogy ennek bizonyítása olyan könnyű, hogy a választók névjegyzékének összeállítása egyszerűen egyértelmű a felnőtt lakosság összeállításával, legyen az 24 esztendő a férfiaknál, ha úgy tetszik 30 esztendő a nőknél. Ezt a választójogot azonban, amely rossz, amely teljesen lehetetlenné teszi, hogy jó listákat csináljunk, még a kormány elrontja azzal, hogy hozzáfűzi a hatéves domicíliumot. Ezek közül a választók közül kell tehát majd kikeresgélni az új választókat, tehát egy új alkalom nyílik arra, hogy ismét a választók nagy tömege hagyassék ki.

Választást nem lehet másképp csinálni, csak a fair play elve alapján. A választás alapja csak az lehet, hogy a pártok egyenlő feltételek mellett vívják meg a harcukat. Ezen listák alapján nem lehet választást csinálni (*Zaj a középén. – Halljuk! Halljuk! balfelől.*), mert e listákhoz hozzátapad az a mi gyanúnk és állításunk, hogy ezek a listák valótlanok és fogyatékosak. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Ezekből a listákból nagymértékben hiányoznak azok, akiknek megvan a választójoguk és akiket a maguk közömbössége, hogy nem reklamáltak a választójogukat, rekeszt ki a választók sorából.

Mi tehát a teendő? Ha egyszerűen toldozni-foldozni akarunk, akkor a javaslatnak átalakítása olyirányban, hogy az első összeírás alkalmával mindenkit fel kelljen venni, aki jelentkezik s aki igazolja, hogy van nemzetgyűlési választójoga, amely alapja a községi választójognak, dacára annak, hogy az illető nincs benn a nemzetgyűlési választók névjegyzékében. Ez csak toldozgatás volna, mert ismét a jelentkezésre utalná az embereket, a jelentkezés pedig nem vezethet célra a polgári társadalom sajnálatos szervezetlensége és közömbössége miatt s a mostani nagy kenyérgondok miatt, amikor az emberek azt mondják: bánom is én, nem tudom, hogy holnap miből fogok megélni, miből fizetem a házbéremet és adómat, nekem más gondjaim vannak. Ez a jelentkezés nem vezet célra. Azon az alapon állok, amit egy olasz választójogi reform úgy fejezett ki: *ponton una alla porta del elettore* oda kell vinni, oda kell állítani a választási urnát a szavazó küszöbéhez. Itt a polgári demokrata kormány számított az emberek közömbösségére és azt mondta: én nem akarom senkinek sem megkönnyíteni, hogy elkerülje azt, hogy közdolgokban leadja a vótumát; úgy írom össze a választókat és úgy csinálom meg a választás rendjét decentralizációval, – mert ennél a pontnál alkalmazta az olasz választási javaslat ezt a kifejezést, – hogy a választók kényelmesen és könnyen gyakorolhassák a maguk választójogát. Ez pedig nem lehetséges másképp, csakis új összeírás által.

Tisztelt Nemzetgyűlés! Ez a politikum a javaslatnak a szelleme és lelke, ezért van az, hogy amikor tárgyaljuk itt a fővárosi javaslatot, úgyszólván, bocsánatot kell kérnie egy szónoknak, hogy olyan unalmas, hogy magához a javaslathoz is hozzászól (*Derültség.*), mert ha figyelemmel kísérem a vitát, azt látom, hogy a vita tisztára politikai vita, amelyben

azok, akik jelenleg bent vannak a városházán, dicsérik és védik a maguk rendszerét és cselekedeteit, akik pedig még nincsenek bent a városházán (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Még!*), támadják ezt a rendszert s dicsérik és védik a maguk irányát. Én szerintem tulajdonképpen ez nem tartoznék a székesfővárosi törvényjavaslat tárgyalásához, nem pedig azért, mert méltóztassanak elhinni, hogy a választást itt mi nem fogjuk eldönteni, sem az itteni szavazás nem döntheti el. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Nekünk nem lehet az a feladatunk, hogy itt beszédeket tartsunk a községi választókhoz, akik még nincsenek és akik nem is tudom, hogy hogy fognak megszületni és micsoda heródesi mézszárlások között fognak ezek a választási kisdedek még felnövekedni és hányan fognak megmenekülni. Mondom, nekünk nem ez a feladatunk. Nekünk a javaslattal kellene tulajdonképp foglalkozni.

Ebben az atmoszférában született meg azután Wolff Károly t. képviselő úr beszéde, amely nagyjában és egészében apológiája az ő és pártja városházi működésének, és mindazoknak az adatoknak az elmondása, amelyeket a városházán – ahol hála Istennek, nem voltam, s nagyon örvendek ennek, s nem is nagy óhajomásom a jövőben sem, hogy ezt is mindjárt tisztázzuk – az 1922 évi költségvetési vita alkalmával elmondott. Mondom, a t. képviselő úr támadások után apológiáját mondja el rendszerének és pártja uralmának. Ezt én jogosnak és természetesnek találom. A képviselő úr azonban ennél is tovább ment és a maga uralmának védelmében kitért a múltakra is, a múltakra, amikor én voltam a városházán, amely múltakban nekem is volt egy kis részem. (*Egy hang a balközépen: Nincs öröm a múltban!*) Hogy mennyi öröm lehet a múltban, ha a t. képviselő úr megtisztel azzal, hogy nyugodtan meghallgatja, amit majd elmondok, meglátja, hogy mennyi öröme lehetett benne és mit élvez ma is abból a múltból.

Wolff t. képviselő úr elsősorban a jelenlegi rendszer érdemeit sorolja fel és kijelenti, hogy ennek a rendszernek elsősorban az a nagy érdeme, hogy helyreállította a pénzügyi egyensúlyt. Erre ugyan azt mondhatja a német versben: Und ich hab es doch ertragen, fraget aber nur nicht wie!

Helyreállította a pénzügyi egyensúlyt, de beszéljünk arról, hogy milyen eszközökkel és áldozatokkal? (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Erről én nem szólok, hanem egyszerűen a következőket vagyok bátor megjegyezni. A t. képviselő úr ezt az állítását már 1922-ben a városi költségvetés vitájában is megkockáztatta és amikor ott figyelmeztették, hogy a pénzügyi egyensúly nincs helyreállítva, mert hiszen nincs beállítva a költségvetésbe a külföldi kölcsönök amortizációs kamata.

A képviselő úr azt is elmondotta, hogy micsoda hagyatékot vettek át a liberális rezsimtől, vagy, amint ő mondja, a demokrata uralomtól. Azt mondta, hogy az 1915 év már deficittel végződött. Igaza van a képviselő úrnak, 1915-ben megvan a hiány. Csak egy kis csekélységet méltóztatik elfelejteni, hogy a háború sem nem liberális, sem nem demokrata hagyomány. A városháza a háborúról nem tehetett, ott egyetlen államnak sem üzentünk hadat, ellenben reánk szakadt a háború. Ha az 1915 évi költségvetésben hiány mutatkozik, 1915-ig pedig nincs hiány, ez megmond mindent. Bárki lett volna uralmon, a háborús kiadások, a háborús közigazgatás többletkiadása, a bevételek elmaradása, a növekedő drága-

ság, a tisztviselők számára a város zsebéből adott drágasági pótlékok mind annyira megnövelték a kiadásokat és csökkentették a bevételeket, hogy a háború következményeképpen szükségszerűen előállott ez a differencia. Aki objektíve bírál, annak ezt meg kell állapítania.

Ezek után a csökkenő bevételekre is reá kell mutatni. A városnak a múltban is volt egyre automatikusan növekvő jövedelme. Ez az automatikusan növekvő jövedelem a házbérek után befolyt pótdó volt. A budapesti háztulajdonosok tudniillik szívesek voltak helyettünk mindig gondoskodni arról, hogy a házbéradópótlék, amely a város pénztárába folyik be, mindig több és több legyen. Emelték a házbéreket és ennek következtében változatlan adópótlék mellett is mindig több adónak kellett befolyt a felemelt házbérek után. Ez a kapitalista városháza, vagy amint a képviselő úr mondta, plutokratikus városháza – mert úgy kellett felfognom beszédét, mintha azzal vádolna bennünket, hogy plutokratikus politikát követünk – mit csinált?

Ebből a plutokratikus városházából indult ki az a követelés, hogy a háború alatt a házbéremeléseket a törvény kényszerével meg kell szüntetni. Ez a plutokratikus városháza örömmel és öntudatosan mondott le erről a jövedelemről. (*Zaj a baloldalon.*) Ez a plutokratikus városháza elkövette azt a hibát (*Állandó zaj a szélsőbaloldalon.*), hogy nem engedte meg a hadbavonultak kilakoltatását, nem engedte meg, hogy a hadbavonultakat házbérhátralékok miatt lakásaikból kidobják és a kormánynál sürgette azoknak a rendeleteknek elkészítését, – később meg is jelentek, – amelyek a házbéremeléseket és a kilakoltatásokat tilalmazták. Egyik képviselő úr erre azt mondja, hiba volt. Ma ezt nagyon könnyű mondani, de ha a képviselő úr annakidején mondta volna, szemben állott volna Budapest egész népével és szemben állott volna különösen azokkal, akik a háború kezdetén a jelenlegi munkanélküliségnek rémével küzdöttek. A Tisza-kormány, amely annakidején ezt a rendeletet kiadta, azt hiszem, nem volt forradalmi kormány és nem is volt antikapitalista kormány, de a rendeletet ki kellett adnia, mert másképp nem lehetett megmenteni Budapest lakosságát. Különb, ha ez hiba volt, akkor kérem a képviselő urat, legyen kegyes elolvasni a genfi munkaügyi hivatalnak a lakásügy védelméről szóló jelentését, amely egész Európára vonatkozólag tartalmaz adatokat és akkor látni fogja, hogy a háború idején nemcsak a háború által sújtott országokban, de a neutrális államokban: Belgiumban, Hollandiában, Norvégiában, Dániában, Svédországban is kénytelenek voltak a lakásbérek dolgában rendelkezéseket tenni egyszerűen azért, mert az építkezések megakadtak és lehetetlen volt odaadni a lakosságot a kizsákmányolásnak.

Igaza volt tehát a képviselő úrnak: helytelenül jártunk el a pénz szempontjából, az emberiség és a demokrácia szempontjából azonban a helyes utat követtük. Azt is elismerem, hogy mi nem voltunk olyan bátrak és nem olyan gyorsan emeltük az adókat, mint amilyen gyorsasággal és bátorsággal emelték fel a pótdót, emelték fel a házbérekrajcárok, amihez mi nem mertünk hozzájárulni, mert lakásadónak tekintettük, amely mindenkit egyaránt sújt, a legszerényebb sorsú lakását is megdrágítja áthárítás következtében. Nem mertük olyan gyorsan felemelni a viteldijakat, nem járultunk ehhez hozzá akkor, amikor még nem voltak kezünkben a közlekedési vállalkozások. Nem voltunk hajlandók a légszesz-, villany- vagy egyéb üzemek árait olyan könnyen felemelni.

Miért nem akartuk mi olyan könnyedén a pótdót vagy házbér-

krajcárokat emelni! Azért, mert a programmunk, amellyel szívesen megajándékozom a képviselő urat, egy nagyon plutokratikus program és én egész életemben mindenkor a plutokráciának óriási támogatásában részesültem, a Hieronymi-választástól kezdve, ahol a bőrömön a magyar nemesek és udvari tanácsosok sokasága sarjadt ki a választásnál. *(Élénh derütség.)* Hát miért nem akartunk hozzájárulni ezekhez az adóemelésekhez! Azért, mert nekünk más volt az ideálunk. Mi a város pénzügyi önállóságáért harcoltunk; amiért önök is harcolnak, mert hiszen aki az önkormányzati életbe beleéli magát, annak lehetetlen észre nem vennie, hogy egy városi háztartás másképen, mint a városok pénzügyi önállóságával, nem rendezhető. Nekünk mi volt az ideálunk! Felterjesztéseinkben követeltük az önálló városi jövedelemadót. Akkor még nem volt állami jövedelemadó. Felterjesztésünket a kormány egyszerűen elutasította. Követeltük a városi örökösödési illetéket. Az örökösödési illeték akkor még nem volt olyan nagymértékben kihasználva, mint most. Nekünk az volt a felfogásunk, hogy nekünk jogunk van a városi örökösödési illetékhez, mert mindenki tulajdonképpen abban a társadalomban, abban a városban vagy községben, amelyben él, szerzi meg a legnagyobb mértékben a maga vagyonát, ha tehát elhunyt, akkor kell hogy annak a városnak lakossága hozzájusson szegény-célú és más szociálpolitikai kiadások fedezésére, ennek a hagyatékának bizonyos százalékához, *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* A kormány, amely akkor nem nagyon szeretett minket, ehhez sem járult hozzá. Követeltük a városi tűzkár-biztosító intézetet; követeltük a tűzoltási járulékot, mint plutokratikus intézményt, ezzel akartuk magunkat a tőkeerős biztosító társaságok kegyeibe behizelkedni. *(Derütség a szélsőbaloldalon.)* Ott van a felterjesztésünk, a határozatunk; abban követeltük, hogy a biztosító társaságok bruttó jövedelmük 5%-ával járuljanak hozzá a tűzkárbiztosításhoz, ami természetes, hiszen Londonban úgy fejlődött ki a tűzoltás intézménye, hogy a biztosító társaságok csinálták a tűzoltó-intézményt, mert az ő érdekük, hogy mennél kevesebb objektum égjen le, az ő érdekük, hogy mennél kevesebb tüzeset legyen. A kormány sem a tűzkárbiztosító intézethez, sem a tűzoltási járulékhoz hozzá nem járult.

Mínhogy nekünk más volt az álláspontunk, – mi azon az állásponton állottunk, amelyen a porosz Kommunal Abgabengesetz áll, – mi azt követeltük, hogy a városnak adassanak át az ingatlanadók, amint Poroszország átadta a közösségeknek, az önkormányzati testületeknek, hogy a vidéken a földadó a községeké, a városokban a házadó a városoké legyen, és hogy az állam a jövedelemadót és a vagyonadót munkálja ki a maga javára. Miként azt az akkori porosz adóreform megcsinálta: nekünk ez volt az ideálunk. Mi nem akartunk egy általunk igazságtalannak felismert adórendszer alapján emelni adókat, emelni pótlékot, emelni házbér krajcárokat.

El kell azonban ismernie a képviselő úrnak magának is, mindenkinek, hogy 15-ig, míg a háború ki nem tört, teljes volt a pénzügyi egyensúly, vagyis fedezte a kiadásokat, amikből a kölcsönök törlesztési részletei a mi időnkől nem voltak kikapcsolva, mert ilyen aritmetikai tréfákkal költségvetést nem lehet csinálni. A különbség a jelenlegi rendszer között és a múlt rendszerek között az, hogy mi a kormánytól akkor semmiféle támogatást nem kaptunk, eltekintve az 1908 évi egyszersemindenkorra adott igen csekély kis hozzájárulásoktól, s mégis a pénzügyi egyensúly teljes megóvásával 1912-ben megcsináltuk a *tisztviselői stá-*

tus- és fizetésrendezést és megcsináltuk az új nyugdíj szabályzatot. Hogy milyen irányban csináltuk ezt meg, annak az a jele, hogy az akkori kormány nem hagyta jóvá első ízben a nyugdíj szabályzatot, mert azt mondotta, nem engedheti meg, hogy mi státus- és fizetésrendezési és nyugdíj-szabályzatunkkal kedvezőbb helyzetet biztosítsunk a városi tisztviselőknek, mint amilyen helyzetben vannak az állami tisztviselők. Mi a drágasági pótlékot a magunkból fizettük, mi a tisztviselők fizetését a magunkból rendeztük és a tisztviselők nyugdíját is a magunkból fizettük; az államtól hozzájárulást nem kaptunk.

De ha 1919-ről beszél a képviselő úr, akkor állítsuk helyre az igazságot. Az igazság a következő: Közben volt egy háború, közben volt egy forradalom, amely birtokába vette a városházát, és minthogy a városháza – amint szintén hallottuk, a képviselő úr beszédéből kicsendült – erőteljesen forradalmi szellemű testület lehetett, ennek következtében a városi közgyűlést egyszerűen elseperték és egy direktóriumot állítottak be a városházára. Utána következett a bolsevizmus. Ha a képviselő úr azt hozza fel a jelenlegi rendszer nehézségeinek védelmére, hogy neki a háború után, a forradalom után és a bolsevizmus után kellett mindezeket likvidálnia, akkor azt mondom, hogy ebben van objektív igazság. De ha a képviselő úr, bár maga kénytelen elismerni, hogy 1915-ig, amíg nem volt háború, deficitmentes költségvetése volt a városnak, mégis azt mondja, hogy ő a demokrata és liberális hagyatékot likvidálta és ezért vannak neki bajai és fájdalmai: ez az, ami teljesen ellenkezik az objektív igazsággal. Hogy mi a demokrata és liberális hagyaték, ami miatt nincs oka panaszkodnia sem a képviselő úrnak, sem pártjának, azt majd el fogom mondani. *(Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.)*

A két rendszer közötti differencia – mint már voltam bátor megjegyezni – abban is megvan, hogy mi a kormánytól semmilyen bevételi forrást nem kaptunk. Mi teljesen magunkra voltunk utalva, és ennek dacára a magunk erejéből az akkori normális időkben a pénzügyi deficitet elhárítottuk és nagy beruházásokat, nagy befektetéseket eszközözhettünk.

Mit kaptunk mi az államtól? Az 1908 évi városfejlesztési javaslat adott nekünk kétmillió korona előleget az Attila-körút céljaira, adott egymilliót a Sárosfürdőre, 800.000 koronában fixírozta a rendőrségi kvótát, amely azelőtt nem volt fixírozva, és igen szerény mértékben részeltetett minket az italmérési illetékből. Ezzel a dolog be van fejezve. Ellenben mit kapott a város a jelenlegi kormánytól! Az előbb voltam bátor már rámutatni arra, hogy a 60%-os pótdát – minthogy a házbér folytonosan emelkedik 1926-ig, míg az 50%-os aranyparitást el nem éri – most 700.000 aranykorona után vetik ki, 1926 második felében azonban már 20 millió aranykorona után fogják kivetni. Kapja tehát a város először azt az ajándékot, hogy a szanalás odafüzi, odakötözi a várost lehetetlen és képtelen módon – mert tulajdonképpen vértanusors az bármely város részére – ahhoz, hogy a város abból részesedjék, ami miatt bérnegyedről-bérnegyedre súlyosabb, nehezebb és lehetetlenebb lesz a városi lakosság megélhetése. Beszéli a kormány a várost ebben a jelentékeny jövedelmében és részelteti egy másik jelentékeny jövedelmében, a forgalmi adóban, amely sokkal nagyobb mértékben fejlődött ki, mint azt a szanalási törvény előre látta, mert ebből az adóból sokkal több a bevétel, mint azt a szanalási törvényhez csatolt előirányzat feltételezi. Aki ennek örül és aki azt mondja, – miképpen főbiztosunk, – hogy Ma-

gyarország biztosan halad előre a szanálás útján, az engedje meg, hogy ezen derüljek. Mert a forgalmi adó emelkedése tulajdonképpen nem egyéb, mint a drágaságnak hőmérője. S amikor a várost most megint odaállítják, hogy mint a forgalmi adó beszedője és kezelője jelentékeny mértékben részt kapjon a forgalmi adóból és olyan óriási jövedelmekhez jusson és támogatásban részesüljön, amely most már a városi bevételek leghatalmasabb és legjelentékenyebb részét képezi: tulajdonképpen egy önkormányzati testületet ismét vértanúsorsban részesítenek, mert oda-láncolják, odaszíjjazzák, hogy a nyomornak, a drágaságnak egyik vámszedője legyen. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Ezt nevezik szanálásnak és ezt nevezik a városi pénzügyek szanálásának. Évnyegyedről-évnegyedre emelkedik a házbér, emelkedik az iizlethér. Emelkedvén a házbér, természetes, hogy az indexszámoknak emelkedniök kell *(Igazi Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*, mert hiszen az alkalmazottak rétege kell, hogy több bért kapjon, ha több házbért fizet. Emelkedvén az üzletek és a lakások bére, a termelő polgárság számára, itt van ez a generatio aequivoca: a termelési költségek szaporodnak, s az indexszámoknak és termelési költségek szaporodásával napról-napra emelkedik a drágaság. E drágaság alapján szanálja magát pénzügyileg az; állam, mert e drágaság következményeképpen emelkedik a forgalmi adó összege. A magyar szanálás tehát a drágaságra, az, elsőrendű közszükségleti cikkeknek megdrágítására van alapítva, *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Amikor tehát az állam és a város – amely azt hiszi, hogy különvált életet élhet attól a közösségtől, amelynek a maga életét és vérkeringését köszönheti – szanálja magát, ugyanakkor tönkreteszi, megnyomorítja és a kétségbeesésbe kergeti az egész városi lakosságot, *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Tisztelt Nemzetgyűlés! Wolff t. képviselő úr, valamint egyes közbeszóló képviselő urak is, a külföldi kölcsönök kérdését említették és hozták fel az azelőtti korszak bírálataánál, mint nagy érvet amellett, hogy mennyi bűne van a múlt korszakának. Hát beszéljünk ezeKről a külföldi kölcsönökrök. Hogy beruházásokat kölcsönökből szoktak fedezni, az, azt hiszem, olyan tétel, amelyről vitatkozni teljesen felesleges, mert hiszen a beruházásoknak hasznát nemcsak az a nemzedék veszi, amely azokat a beruházásokat eszközli, hanem hasznát veszik a következő nemzedékek is és éppen ezért jogos és helyes s mindenütt úgy történik, hogy a beruházások kölcsönpenzemből fedeztetnek és minden háztartás rendben van, amely ezen fölött kölcsön törlesztési részleteit fedezni képes.

Mire fordítottak ezek a felvett kölcsönök és mi volt a mi pártunknak programja, pártunknak, amely a városházán – majd rátérek még erre is, – soha többségben nem volt és soha harminc, legfeljebb negyven tagból álló csoportnál többet a 400 tagból álló közgyűlésen nem képviselt! Mi volt pártunk programja? *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Nem a plutokráciát szolgáltuk, hanem programunknak alapvető pontja a közérdekű üzemeknek községi kezelésbe való átvétele volt, programunknak alapvető tétele, amelyet következetes, szívós, engesztelhetetlen, kitartó küzdelemmel megvalósítottunk, az volt, hogy a vállalkozás és a nagytőke kezéből kivegyük azokat az üzemeket, amelyeknek, nézetünk szerint, úgy pénzügyi, mint szociális szempontból a város kezében lehet a helyük. És tettük ezt azért is, mert nem akartuk, hogy a városházát a várossal állandó szerződéses viszonyban lévő eme nagy vállalatok kor-

rumpálják olyképen, hogy amikor az ő ügyeik eldöntése a közgyűléstől függ, ők igyekezzenek odabenn, a közgyűlésen maguknak pártokat, vagy pártocskákat toborozni, hogy valahányszor az ő ügyeik elbírálás alá kerülnek, rájuk nézve kedvező hangulat keletkezzék, kedvező döntés eredményeztessék.

Arról a képről, amelyet méltóztattak itt a múlttól festeni, a Wolff Károly t. képviselő úr által festett képről is kell valamit mondanom. A képviselő úr felsorolásából, hogy hány üzeme van a fővárosnak, hiányzik az a csekélység, hogy ezekből az üzemekből egyetlen egyet sem – alkotott a jelenlegi rendszer. Ezek mind a múlt maradványai.

Az idő rövidsége miatt most már csak érinteni tudok egyes dolgokat. Wolff t. képviselő úr kijelentette azt is, hogy ők küzdenek a lakás-építési programmiért és nem ők tehetnek róla, hanem a kormány, hogy a lakásépítés terén semmi sem történt. Itt más szónok urak is szívesek voltak felolvasni a határozatukat. Hát én a magam részéről nem vettem észre sem! a titáni küzdelmet a házbérekérdésben, mely a városházán kitört volna, sem nem vettem; észre a titáni küzdelmet az építési programmiért, mert végre is azzal a kormánnyal, amely nem épít, nem vagyunk mi közeli viszonyban, hanem az urak vannak a támogató viszonyban. *(Derütség a szélsőbaloldalon.)* Hát, egy városi politikus hogyan támogathat egy kormányt, amely nem tartja szem előtt Budapest életérdekét: az építkezés megindítását, ami nemcsak a lakásszükség szempontjából, hanem az ipar szempontjából és a termelés megindítása szempontjából is fontos, amely az építkezés kérdését olyan lazán kezeli és ezen a téren semmiféle eredményt fel nem mutat? Már az előbb rámutattam arra, hogy az ember szégyenkezik amiatt, hogy míg azelőtt idejöttek Budapestre a mi városi házainkat tanulmányozni *(Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*, idejöttek Franciaországból is, addig most Bécs, amely ezen a téren nem mutatott fel semmit, miennyire előtűnik halad.

Wolff t. képviselő úr, amidőn a városházáról beszél, mindig demokrata uralomról beszél. Nem azért teszem ezt a kijelentést, mintha én a múlttal a szolidaritást bármiféle tekintetben is megtagadnám. Egyszerűen a történelmi igazságot kell helyreállítanom. Már mondtam és ismétlem, hogy nekünk a városházán többségi pártunk nem volt sohasem, csak egyizben, amidőn a koalíció idejében a régi szabadelvű párt szétszórt részei odamenekültek a mi táborunkba és akkor nem is egészen egy esztendeig volt egy nagy községi polgári demokrata párt, amely azonban az adókérdésben és az üzemek megváltásának kérdésében nem tudván megegyezni, egy esztendő leforgása előtt feloszlott. Ezen rövid időtől eltekintve, nekünk csak 30-40 tagból álló pártunk volt odabenn és csak annyi erőt és befolyást képviseltünk odabenn, amennyit erkölcsileg és szellemileg, programjunkt szellemi és erkölcsi erejénél fogva képviselni tudtunk. A többség a munkapárthoz, a szabadelvű párthoz tartozott, amellyel egy egész életen keresztül nagy küzdelemben állottam. És itt bukik meg, mert célzatos, ennek a demokrata uralomnak a hangoztatása. Itt bukik még az igen t. képviselő úrnak és a t. fajvédő uraknak az; az állítása, hogy folytonosan zsidó demokráciáról, zsidó szolidaritásról beszélnek. Én ezt a szolidaritást a politikai életben és politikai működésben sohasem láttam és sohasem tapasztaltam! Nekem ebben a szolidaritásban nem volt részem. Általában nagyon csalódnak az urak, ha azt hiszik, hogy a zsidó vallású polgárok valami külön osztályt alkot-

nak. Azok mint proletárok, mint kapitalisták, mint középosztálybeliek és mint kispolgárok nemcsak hogy éles ellentétben vannak egymással, hanem ezen rétegek között még sokkalta nagyobb az ellentét, mfint a társadalom keresztény részében. A szolidaritás, amelyről a t. fajvédő urak beszélnek, mikor volt meg? Hiszen a szabadelvű párt táborában volt az én felekezetemnek színe-java, a szabadelvű párt kebelében volt az egész vagyonos mgyar zsidó polgárság és ezzel a szabadelvű párttal harcoltam én egész ifjúságom alatt és egész férfikoromban, ezzel a szabadelvű párttal állottam én szemben, mint miniszter is. Hát hol van ez a szolidaritás! Ez a szolidaritás nincs meg másban, mint a gyűlöletben. Ez a szolidaritás előáll akkor, amikor a jogegyenlőséget támadják meg, amikor az alkotmányban gyökerező egyenlő jogainkban támládnak inég bennünket. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Ha jogegyenlőség alapján állunk, ha ebben szolidárisak vagyunk, ez; csak azt jelenti, hogy a magyar alkotmány alapján állunk. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* A jogegyenlőség nem felekezeti kérdés! *(Úgy van! Úgy van! Taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Visszautasítomj azt a ráfogást, mint ha én valaha is életem!;» ben felekezeti politikát csináltam volna, vagy akarnék csinálni. Visszautasítom azt az itt közkeletűvé vált kifejezést, amely zsidó fajvédőkről beszél. Én a zsidó fajt nem védem, én a jogegyenlőség alapján állok *(Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)*, a magyar alkotmány által biztosított jogegyenlőség alapján és ha felekezeti politikát csinálnék, akkor hálátlan volnék azokkal szemben, akik – mint Deák Ferenc, mint Kossuth, mint Szemere, mint Petőfi, mlint Jókai, a nagy szabadelvű szellem-óriások – ebben az országban a jogegyenlőségnek, a szabadelvűségnek és a szabadságnak a gondolatát terjesztették politikai cselekedeteikkel, írásaikkal és remekműveikkel. Ezeknek az emilékehez volnék hálátlan. Én az ő emlékükre bizomi az én ügyemet és nyugodt vagyok abban, hogy vannak Magyarországon olyanok, akikben él és lobog még ezeknek a halhatatlanoknak a lelke és tüze. Ha itt nem volnának, akik a jogegyenlőséget védik, én mint fajnak és mint felekezetnek nem kérek védelmet. Én zsidó politikát nem csinálok, nem; csináltam sohasem, hanem állok és maradok a jogegyenlőség alapján, amely minden becsületes szabadelvű és demokrata embernek valláskülönbség nélkül kell, hogy alfája és omegája legyen. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Tisztelt Nemzetgyűlés! A képviselő úr egy általa meg nem nevezett német férfiúra hivatkozott és azt mondotta, hogy a forradalom élén mindig zsidók voltak, ezért el kell jönni a leszámolásnak. Nem tudom, ki ez az Anonymus Caroli nótárius, nem tudom, ki volt ez a férfiú, de ha azt mondotta, hogy a forradalmiak élén mindig zsidók állottak, nem mondott igazat.

Eckhardt Tibor: A nemzeti forradalmak élén nem, hanem a bolsevista és a zsidó forradalmak élén!

Vázsonyi Vilmos: Kérem, a Károlyi-forradalom élén tudvalevőleg nem egy zsidó gróf állott *(Derültség.)*, a zsidók csak a báróságig vitték fel. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* De lehetséges-e egységbe állítani az em'bereket! Én nem akarok magamról beszélni. Hiszen nem régen temettünk el egy férfiút, aki a munkapárti kormány titkára és Tisza Istvánnak intimlusa, barátja, híve, mindhalálig követője volt: Vadász Lipótot. Miért beszélnek azokról a férfiakról, akik tulajdonképen semmiféle szerepet nem; játszottak a zsidó vallású polgárok életé-

ben, hogy ezek a zsidók voltak benne a forradalmakban! Miért nem Vadász Lipótról beszélnek, aki Tiszának az emléket ápolta és aki, amikor itt volt a forradalom, nem tolakodott oda Károlyi Mihályhoz kegyelmét és kegyeit kérni, mint nagyon sokan azok közül, akik ma nagyon hangosak, akik a forradalma bűnök megtorlását követelik és akik nem bocsátanak meg senkinek, csak egynek: önmaguknak!

Eckhardt Tibor: Hány százalék volt a zsidó népbiztos?

Vázsonyi Vilmos: Akárhány százalék volt és akárhány százalék nem volt, nincs joguk így beszélni és nekem jogom van ezt visszautasítani. Egyénileg is jogom van erre, mert nemcsak hogy nem vettem benne részt, hanem – és ezt legjobban tudják azok, akik itt vannak a forradalmi időkből, amikor majdnem egyedül maradtam meg a süllyedő hajón, az utolsó percig küzdve és harcolva a forradalom ellen – küzdöttem ellene és a magyar arisztokraták között mondtam azt, az ő nagy haragjukra, hogy ők meglapulnak, ők nem mernek cselekedni, és vajjon rám! van-e bizva, hogy én a nemzeti eszmét, vagy a királyság gondolatát képviseljem és nem őrájuk van-e bizva, akik a királyság és a nemzeti gondolat fényét, erejét és hatalmát élvezték századokon keresztül. Én nem bújtam el azokban az időkben. Micsoda joggal azonosítják a forradalmat a zsidókkal! Sem a forradalmat, sem; mást a zsidókkal azonosítani nem lehet. Nincs zsidó politika, csak a gyűlölködők agyvelejében. Nincs szolidaritás, csak az önök gyűlölködése teremti meg ezt a szolidaritást. Ugyanitt kijelentettem, hogy nem volt a közgyűlésen demokrata többség és kijelentem, hogy akárhogy iparkodjanak is ezt felhasználni a gyűlölködés felkeltésére, ma sincs semmiféle más törekvés a mi pártunk részéről, mint az, hogy egy kis becsületes pártnak élén eszméink, elveink hirdetésével a korrupció ellen harcolva, mint harcoltunk a múltban (*Lendvai István közbeszól.*), a kritika jogát gyakoroljuk.

Elnök: Lendvai István képviselő urat kérem, méltóztassék csendben mlaradni.

Vázsonyi Vilmos: Nincs semmiféle más törekvésünk. (*Lendvai István közbeszól.*) Én a közbeszólásokra szívesen felelek, ha azok a közbeszólások olyanok, amelyeknek van céljuk és ha nekem azokra felelnem kell. Mert van közbeszólás, amely mint a szikra, kipattan a lokomotív gyönyörű tüzetől, nagyszerűen megy pályáján célja felé. Van közbeszólás, szenvedélyes közbeszólás és van olyan közbeszólás is, amely egészségügyi szempontból szükséges, hogy létrejöhön. Ezt megértem, de hogy közbeszóljon valaki, csak azért, hogy egy más valakit akadályozzon abban, hogy mondatát befejezze, erre egyetlen válaszom az, hogy ezt a közbeszólást nem létezőnek tekintem. (*Zaj a balközépen.*)

Lendvai István: Már elmúlt két óra!

Vázsonyi Vilmos: Végre egy kérdés, amelyben az igazság teljesen ön mellett van. Honorálok az ön igazságát és azért befejezem beszédemjet.

Wolff Károly t. képviselő úr azt mondta, hogy ő demokrata alapon áll. de ebben egy korlátja, egy kikötése van: az Istenbe vetett hit és a hazaszeretet. Én nem tudom hogy Istent minő jogon akarja Wolff Károly önmagának és pártjának reklamálni; nem tudom, hogy a hazát minő jogon akarja Wolff Károly önmagának és pártjának reklamálni. Én úgy tudom, hogy Isten a maga képére formálta az embereket. Tehát az egyenlő jog az istenhitből származik. Én úgy tudom, hogy a haza

fogalma is demokratikus fogalom, mert a haza nem lehet egy osztályé, egy fajé, egy felekezeté, hanem a haza mindenkié, aki ezen a földön él, dolgozik, aki ennek az országnak tradícióiban nevelkedik, aki ezért a hazáért miunkáldok. Ez a haza mindenkié, nemcsak a gyűlölködőké. Istent nem fogja soha a képviselő úr beiktatni párttagjai közé, mert Istennek meggyalázása az egyenlő jognak megtagadása. Nincs annak joga Isten nevét a szájára venni, aki az emberszeretetet és az egyenlő jogot megtagadja. Igenis, az Istennek és hazának nevében utasítom vissza a gyűlölködő törekvéseket. (*Lendvai István közbeszól.*) Önnek pedig azt mondom, hogy Isten önnel! (*Éljenzés és taps a bal- és szélső-baloldalon.*)

III.

Az ígéret földje

– 1925 április 22. –

A fővárosi választásokat 1925 május 22-én tartották meg. A választásokon a polgári ellenzéki pártok és a szociáldemokrata párt közös listái győzedelmeskedtek. A választási küzdelem élén mindvégig *Vázsonyi Vilmos* állott, aki számtalan beszédben agitált a *demokratikus blokk* győzelme érdekében. Ezek közül a beszédei közül a küzdelem célját és jelentőségét a *Vigadóban* tartott népgyűlésen, április 22-én fejtette ki.

Tapsorkán üdvözölte *Vázsonyit*, amikor a szónoki emelvényre lépett, s a következőket mondotta:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt uraim! A jelen községi választás nem hasonlít a békebeli községi választásokhoz. Nem arról van most szó, hogy a községi politikában milyen legyen az uralkodó irány, nem, arról van most szó, hogy személyenként kik üljenek bent a városházán. Ennél több forog most kockán. Az a kérdés, hogy a városháza a nép háza legyen-e ezentúl, vagy továbbra is megmaradjon a gyűlölködés és rombolás várának, hasonlóan a középkori rablóvárakhoz, melyek a maguk csapatait elküldték az országutakra a gyanútlanul haladó kalmárok kifosztására. Most nem foghat helyt a hiúságok vására, most minden szempontnak el kell törpülnie egyetlen szempont előtt, hogy sikerüljön a mi szabadságharcunk, sikerüljön ennek a városnak a megváltása a gyűlölet és rombolás politikájától, hogy visszanyerhessük Budapestet az alkotás, a jogegyenlőség számára és hatalmas fényjelet adjunk Budapestről az egész országnak, hogy elérkezett immár annak az ideje, hogy megvívjuk döntő harcunkat a reakcióval.

Az ellenség teljes tudatában van a harc jelentőségének. A reakcionárius községi párt felismerte a harc jelentőségét, az a párt, amelynek soraiban ott vannak az ellenzéki fajvédők, az ellenzéki keresztényszocialisták és ott vannak az egységspártiak és a kormányt támogató Wolffék. Ők félretettek minden ellentétet maguk között és egyesítette őket a gyűlölet lángja: kell tehát, hogy minket is egybeforrasszon a szeretet melege, a lelkesedés tüze, szemben a gyűlölet táborával.

Ellenfeleink felismerték azt, hogy miről van szó, de felismertük mi is. Kezdetből fogva az volt a kormánynak és szövetségeseinek célzata, hogy clumi-ködöt bocsássanak reánk, hogyne lássuk tisztán, hogy

mi a helyzet, zavarokat akartak támasztani közöttünk és az utolsó pillanatig az volt a reményük, hogy az egymással szövetkezett pártok meghasonlanak, az volt a reményük, hogy ez a nagy, lelkes szövetség, amely becsületes közös célok kivívására alakult, kicsinyes okokból fel fog bomlani, az volt a reményük, hogy a ködben egymás ellen fogunk felvonulni: a köd azonban csak az ő agyvelejükben maradt meg, mi világosan, tisztán látunk, nem lövöldözünk egymásra, együtt vagyunk, együtt maradunk és együtt küzdünk a diadalért. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

A miniszterelnök úr kiadta a jelszót, hogy jó polgár nem szövetkezhetik a szociáldemokratákkal, az a miniszterelnök adta ki ezt a jelszót, aki a szocialistákkal való megegyezést a maga külön monopóliumának tekintette. Kiadták ezt a jelszót azok a csodálatos emberek, akik az emlékezőtehetség terén a lélektanok valóságos csodáit képezték. Eddig úgy tudjuk, hogy mennél közelebb van egy esemény, annál jobban emlékezünk rá. Ezek a férfiak rácafolnak erre a közismert tételre, ők, minél távolabb vagyunk a bolsevizmustól, annál jobban emlékeznek a bolsevizmus napjaira. Közvetlenül a kommün bukása után nem találtak abban impedimentum publicae honestatis, hogy a szociáldemokrata párttal, amely mérsékelt és hazafias párt, blokkban egyesüljenek polgári célok kivívására, az egyenlő és több jognak, a közszabadságnak és több kenyérnek biztosítására. Akkor még egy második blokkban is bennváltak, de minthogy most már távolabb vagyunk a kommün emlékeitől, most egyszerre engesztelhetetlenül emlékezni kezdenek a múltra és azt mondják, hogy ők soha a szociáldemokrata párttal együtt nem haladhatnak. A miniszterelnök által kidobott jelszót tovább dörgették, hogy polgárok és proletárok nem mehetnek együtt a reakció elleni küzdelemben, hanem sorakozzanak a nagy harcban egymás ellen, hogy ennek a harcnak örüljön a reakció, amely a demokratikus polgárságnak és proletárságnak; a harcából, mint nevető harmadik, a legnagyobb hasznot merítse. *(Igaz! Úgy van!)*

A fajvédő sajtónak becézgetett szélső szocialistái és a kormány-sajtónak becézgetett polgári fanatikusai egymás mellé sorakozhatnak, kiegészítetik egymást és bizonyíthatják a mi igazunkat, hogy a múltakon okulnia, tanulnia kell polgárnak, munkásnak egyaránt, meg kell tanulni, hogy nem kell nekünk vörös terror, nem kell nekünk fehér terror, nemi lehetséges proletárdiktatúra, de nem lehetséges polgári diktatúra sem, mert a demokráciát a proletárdiktatúra vagy a polgárság diktatúrája buktatja meg, csakis az erőnek egyensúlyban tartása biztosíthatja a demokrácia uralmát, mert a proletárdiktatúrából származik ellenhatásként a reakció és reakcióból a proletárdiktatúra. A forradalmaknak és a reakciónak örökös körforgásából ki kell végre kerülnünk! Igenis egyek vagyunk dolgozó polgárok és dolgozó munkások, egyek vagyunk a munka szolidaritásában, az igazi hazaszeretletben és abban, hogy dolgozunk ezért az orszáért.

A választási harcban csak két tábor van: a sötétség és a világosság pártja, a gyűlölet és a szeretet tábora, a reakciónak és az egyenlő jognak a tábora, az igazi kereszténység és a kereszténység bitorlása. Itt csak igazi kereszt és horogkereszt van; a horogkereszt – horgászni akar a zavarosban. Ami a két táboron kívül van, az nem arany középut, az megtévesztés, az valótlan lobogó! Amikor két nagy tábor mérkőzik egymással, akkor politikai gyerekek lábaink között szaladgálnak, pillangó

után futkosnak és a végletekig ismételtetik azt a tantételt, hogy ők nem} mehetnek együtt a szocialista párttal.

Ugyanilyen hamis lobogó és nem közbenső álláspont az a párt is, amely magát polgári pártnak nevezi.

Aki ezt a községi politikát akarja támogatni, az egységes pártot támogatja, mely a numerus clausust, a jogegyenlőség megcsúfolását ma is fentartja. Azt kérdem ettől a tisztelt párttól: vajjon fogadják-e előre nyíltan, becsületszavukra, hogy Wolffékkal együtt többséget csinálni nem fognak! Kérem a választ erre, de nem kapom meg tőlük. Ha azt a választ kapom, hogy: soha, akkor hiszek nekik! De erre nem mernek válaszolni!

A mi programmunk a városházán a romok eltakarítása és új élet, új alkotások megindítása. Helyreállítása az anyagi, az erkölcsi és szellemi differenciának. Helyreállítása a pénzügyi és társadalmi egyensúlynak. A mi célunk az, hogy a budapesti városháza ismét a gyengék oltalmazója és vigasztalója legyen, hogy ott minden üldözött menedékre találjon, a budapesti városháza legyen a szabadság mtentsvára, a budapesti városháza ne azon törje a fejét, hogy miként vehesse el a másokét, hanem arra használja fel minden erejét, hogy minél több embernek adhasson existenciát és minél több ember számára tegye könnyebbé azt a rettenetes súlyos életet.

Programmunk a szeretet, az egyenlő jog, a társadalmi béke, az alkotás, a teljes rend és tisztaság beállítása az üzemekbe, hogy ezáltal könnyítsünk a város pénzügyi terhein. Mi a városházára bemegyünk, nem azzal a szándékkal, hogy ott uralkodni akarunk, hogy bele akarunk ülni az üzemek igazgatósági állásaiba, mi nem olyan egyszerűen képzeljük a kérdések megoldását, mint a tisztelt kurzus, amelynek az volt az antiszemita programja, hogy ezentúl ők lesznek a zsidók. Olyan állásba közülünk senki bele nem ülhet, amely díjazással, vagy haszonnal jár és ha beleül, megszűnt hozzánk tartozni. *(Élénk helyeslés és taps.)* Aki tőlünk tisztviselői állást kap, azért kapja, hogy az állam vagy a város minden polgárát egyformán, pártatlanul szolgálja. Legyen mienk a többség, de ne legyen tisztviselő, aki azt mondja, hogy ő a mi pártunk embere. Uralkodni nem akarunk, csak azt akarjuk, hogy legyen vége a gyűlöletnek, sanyargatásnak és kínzásnak, legyen egyenlő jog és legyen végre a szabadságnak fellegvára a városháza.

Magam pedig, magam ebben a választási harcban nem kértem semmit, csak azt, hogy mint régi harcos harcolhassak és vezethessem ezt a küzdelmet. Magam nem akarok egyebet, mint ezt a küzdelmet becsülettel befejezni, meglátni az ígéret földjének szegélyét, meglátni, hogy újra dereng itt a hajnal, a szabadság és egyenlőség hajnala, hogy azután elmenjek egy becsületesen teljesített munka után. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

A mi győzelmünk, uraim, bizonyos. A mi győzelmünket csak úgy akadályozhatják meg, ha nem engednek oda bennünket az úrnakhoz, ha újabb és újabb ürügyeket ragadnak meg arra, hogy elhalasszák a választást, ha újabb és újabb praktikákon és ravaszságokon törnek a fejüket. Ezt az eszmét nem lehet feltartóztatni robogásában; hiszen attól a perctől fogva, amikor Bárczy István beállott sorainkba, az ő múltjával és az ő nevével már teljessé vált a mi táborunk és már megnyertük az ütközetet. Akik még különválva haladtak tőlünk, azoknak sem vonom kétségbe a szabadelvűségét, csak a helyes látását, politikai taktikai

képességét vonom kétségbe, amikor azt mondják, hogy a programjuk: Bárczy Budapestje. Budapest már akkor sem volt vélik, most már Bárczy sincs velük! Mit akarnak hát? Értsék meg hát, hogy itt van Budapest, itt van Bárczy, itt van Budapest Bárczyja és Bárczy Budapestje! Budapest Bárczyja és Bárczy Budapestje pedig egyesült erővel győzni fog a poklok minden erejével szemben, hogy végre a sok ravaszkodás megengedje, hogy felvonulhassunk az ütközetbe és megvívhasuk győzelmes harcunkat. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

A fővárosi választások a demokratikus blokk győzelmével végződtek. Az a hatalmas agitáció, melyet *Vázsonyi* hónapokon át folytatott, nap-nap után a főváros huszonkét demokrata körének más-más pódiumáról lelkesítve a tömegeket, meghozta az eredményt. A demokraták, szocialisták, Kossuth-pártiak és a szabadelvű körök egy részének egyesüléséből alakult blokk a 250 mandátumból 129 mandátumot hozott be a győzelmes választáson. A főváros választóközönsége tehát a választott bizottsági tagok többségét a demokrata blokknak juttatta. Ezt a valóságos többséget csupán a kinevezett bizottsági tagok révén degradálták kisebbséggé. *Vázsonyi*, aki a fővárosi törvényhatóság elmúlt ciklusában nem vállalt mandátumot, most ismét elfoglalta helyét a főváros közgyűlésében, hirdetve ott a minden politikától mentes alkotó munka köteleességét.

ÖTÖDIK FEJEZET

A NUMERUS CLAUSUS ERKÖLCSI GETTÓJÁBÓL

Vázsonyi Vilmos még az emigrációban volt, amikor a numerus clausus törvényét megalkották, és külföldön tartózkodott, amikor a nagy és heves támadások a magyar zsidóság ellen megindultak. Miként ismeretes, mindjárt hazaérkezése után első parlamenti beszédeiben megvédelte – nem is a magyar zsidóságot, hanem a jogegyenlőségnek a magyar törvényekben gyökerező elvét és ettől kezdve mindvégig élén állt annak a küzdelemnek, amely egyenlő jogot követelt nemzeti-ségi, felekezeti vagy „faji” különbség nélkül a haza minden polgárának. Számos cikkben és beszédben szállt sikra ezért a jogegyenlőségért és a jogegyenlőséget súlyosan csorbító numerus clausus ellen, híven kitartván a szabadságjogok követelése és ezek keretében felekezete és felekezetének igazsága mellett.

I.

Ez a mi bosszúnk

– 1921 június 19. –

A zsidóság ellen intézett vádakkal és állandó támadásokkal szemben *Vázsonyi* az emigrációból való hazatérése után először a *pesti izraelita hitközség* 1921 június 19-én, vasárnap, tartott *közgyűlésén* fejtette ki álláspontját. Beszédében a hazafiság üzenetét küldte az elszakított területen élő zsidóságnak, de ugyanekkor Magyarország zsidóságához is szólt, hogy maradjanak minden körülmények és minden támadások közepett magyarok, jó és igaz hazafiak. Beszéde, amelyet állandóan éljenzéssel fogadtak, így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt közgyűlés! Nem volt szándékomban felszólalni, de óhajtásukra néhány szót szólok. Az első szavam a közsönet szava elöljáróink számára, a hitközség vezetői számára, akik súlyos és nehéz időkben emberfeletti kötelességet teljesítettek. A hitközségnek ezekben az időkben nemcsak az volt a feladata, hogy vezesse a községnek szokásos ügyeit, szertartásait. A pesti izraelita hitközség nagyobb feladatot teljesített. Központja volt a zsidóság min-

den mozgalmának olyképen, hogy a zsidóságért érző szívet, a zsidóságért gondolkodó agyvelőt és a zsidóságért cselekvő kezét jelentette. Nehéz feladatok vártak a pesti izraelita hitközségre és nem minden cselekedete nyilvánvaló az ország zsidósága előtt, mert hiszen sokat kellett csendesen munkálkodnia, csendesen cselekednie. Azt hiszem, mindenki, aki látta ezt a cselekvést, – én, fájdalom, csak messziről észlelhettem, de mégis megéreztem és mégis tudok róla, – az csak a legnagyobb tisztelettel emlékezhetik meg a hitközség elnökének és előjáróinak működéséről. *(Éljenezés.)*

Nehéz idők voltak azok és – fájdalom – ma sem mondhatjuk, hogy azok az idők teljességgel elvonultak volna a fejünk felett. Ezekben a nehéz időkben sokan elhagytak minket, de akik megmaradtak, azok még nagyobb hűséggel ragaszkodnak vallásunkhoz, felekezetiünkhöz. E súlyos időknek gyönyörű jelensége, hogy a templomok jobban voltak zsúfolva, mint annakelőtte és hogy az üldözés oly kalapácsütés volt számunkra, amely csak jobban összekovácsolt minket, de nem törhetett szét bennünket. *(Úgy van! Taps.)*

Ha visszapillantunk a zsidóság múltjára, ha a zsidóság történetének lapjait forgatjuk, akkor szomorú eseményeket olvashatunk ezeken a lapokon, de ezekben a szomorú eseményekben van egy vigasztaló és felemelő tudat, hogy: soha semmiféle üldözés meg nem semmisíthetett minket. Évszázadok üldözése nem irthatott ki bennünket; évszázadok üldözése dacára ragaszkodtunk hitünkhöz és vallásunkhoz. Ezen a göröngyös úton haladva mindig voltak, akik elhagyták sorainkat és – fájdalom – többnyire azok hagytak el minket, akik a csúcsokra feljutottak, akik az erőt belőlünk merítették, akik a mi körünkben nőttek fel és ott izmosodtak meg, de azért e göröngyös utakon járva, a zsidó vallás épen megmaradt.

Hiszen mindaz, amit ma látunk Magyarországon, nem új, legfeljebb csak itt Magyarországon látszik újnak. A történelemben mindennek megvan már a maga előzménye. A keresztény és nemzeti jelszó alatt üldözték már egyszer a zsidókat, csak nem Magyarországon, hanem Németországban. Üldözték őket a nagy napóleoni szabadságharc után, 1814-ben és 1815-ben, mikor a keresztény állam tanát egy kikeresztelkedett zsidó: Julius Stahl, a berlini egyetem tanára hirdette először, s a zsidóüldözést is, a kereszténység félremagyarázásával, a keresztényi szeretet megtagadásával és a nemzeti eszme meghamisításával. Üldözték azokat a német zsidókat, akik a Napoleon elleni szabadságharcokban résztvettek, még pedig résztvettek annak dacára, hogy Napoleon mindenütt, ahová a lábát betette, kihirdette a zsidók emancipációját. Jutalmuk az volt, hogy a szabadságharc után a keresztény és nemzeti eszmének címe alatt indították meg ellenük az antiszemitizmus hadjáratát.

És a kikeresztelkedésnek mániája, az elfutás sorainkból, – ez is megvolt már nagyon sokszor a zsidók történetében. Az előbb említett időkben járvány volt Németországban. Hiszen a nagy Mendelssohn ivadéka is elhagyták akkor a zsidó hitet. A zsidó irodalmi társaság tagjainak egyrésze azután azzal szolgálta a zsidó irodalmat, hogy sietett az első között kitérni. Ezek között volt Heine Henrik és a híres Edward Gans, a berlini jogtanár.

Ezek a jelenségek mind régiek, de régi egyúttal az is, hogy mindezek az üldöztetések a zsidóságnak nem árthatnak és minket meg

nem semmisíthetnek. Fájnak, de nem tesznek tönkre minket, sem pedig arra nem kényszeríthetnek, hogy mi a fájdalomnak és keserűségnek politikáját kövessük. Ezért a mi hazaszeretetünk a legszentebb, mert mi a fájdalmak és keserűségek között szeretjük a hazát: jobban, mint bárki más. *(Éljenezés és taps.)*

Akik azt hiszik, hogy a zsidó vallás emancipációja és recepciója után most végigvernek rajtunk a megvetés korbácsával, felállítván velünk szemben a faj elméletét, akik azt hiszik, hogy ezzel helyes úton járnak, vagy ezzel minket megbántanak, nagyon súlyos tévedésbe esnek. Nem akarom kutatni, hogy ha ezt a faj-elméletet alkalmazzuk Magyarországon, akkor a lehangosabb faj-elméleti bajnokok közül hányan maradnak meg itt a porondon. *(Zajos derültség.)* Nem akarom kutatni azt, hogy ha minket a magyar nemzet köréből a mi állítólagos faji származásunk alapján akarnak kitagadni, akkor azok a német nevéük, tót nevéük, vagy német és tót származásúak, akik ebben az országban derék, jeles hazafiakká változtak át, annyira, hogy már el is felejtik, hogy német vagy tót származásúak voltak, hogyan fognak megmaradni a magyarság körében. Nem kutatom ezt, de kérdezem, hogy tulajdonképpen mit akarnak ezzel elérni? Hiszen Magyarországon vanuk fajok, amelyekkel szemben soha nem állították fel azt a tételt, hogy őket kizárják a magyarság köréből. Örömmel fogadták a nemzetiségeknek minden fiát, aki magát magyarnak vallotta. És vajha tolokodtak volna ezek a nemzetiségek a magyarsághoz, amiként mi, vakmerő zsidók, tolokodással magyarok akarunk lenni. Vajha tolokodtak volna a szerbek, a tótok, a románok és tolokodó módon inkább magyaroknak nevezték volna magukat, miként mi magyaroknak valljuk magunkat zsidó vallásunk, vagy ha úgy tetszik, zsidó faji leszármazásunk dacára. *(Úgy van! Taps.)*

Itt vannak az országban az örmények. Az ő leszármazóik díszes állásokat viseltek ebben az országban. Miniszterek, magasrangú bírák voltak köztük számosan. Valósággal fajt képeznek ebben az országban és kinek jutott eszébe a kétségtelen faji leszármazás alapján, amely mellett még külön nyelvük is van, az ő magyarságukat és magyar hazafiaságukat megtagadni? És mit jelent az egész faji elmélete A nemzethez való tartozás a közös kultúrában, közös nyelvben, közös tradícióban való felnevelkedést jelenti. Ebben az országban vannak a mi apáink és öregapáink sírjai. Ezek a sírok beszélnek értünk. Itt van a mi tradíciónk, a multunk, mi itt gyökerezünk. Nemcsak az élet, hanem a halál, őseink sírja is beszél helyettünk. Nekünk nincs külön nyelvünk, mi magyarul beszélünk, magyarul gondolkodunk. Vakmerőség minket a magyar nemzet köréből kitagadni. *(Tetszés és taps.)* Nem tagadjuk meg vallásunkat és ha azt akarják, hogy faj legyünk, azoknak is nevezhetnek, de fajunk és vallásunk dacára magyarok vagyunk, ennek a hazának hű fiai, mert önfeláldozóan szolgáljuk ezt az országot, akkor is, amikor rossz hazafiak a hazafiatlanság útjára szeretnének bennünket sodorni.

Emlékezem reá, hogy a forradalom előtt mi volt a magyar zsidóság gondja, amikor bebizonyult, hogy a háborút elvesztettük. Összegyűltek a magyar zsidók Budapesten 1918 októberében és a magyar integritás mellett bontottak zászlót. Emlékezek reá, velem együtt kezdeményezői voltak e mozgalomnak, melyet – fájdalom – meg nem adatott nekem a befejezésre látnom, először azért gyűltünk össze, hogy az akkor már a láthatáron mutatkozó antiszemita velleitásokkal szemben állást foglaljunk. Nincs előzmény nélkül az, ami most történik. Amikor már érezték,

hogy a háborút el fogják veszíteni, kellett keresni a bűnbakot a háború elvesztéséért és kellett keresni azt a medret, ahová a háború elvesztése miatt kifakadt gyűlöletnek forrását, amely majd patakká és folyóvá fog megdagadni, le kell vezetni. Erre a szerepre ismét történelmileg alkalmasnak mutatkozott a zsidóság kijelölése. Akkor már érezték ennek szükségét és mi már mindannyian láttuk az antiszemitizmus közeledését, mert hiszen a históriából tudjuk, hogy minden nagy népmozgalom elsősorban a zsidóságon bosszulja meg magát. Az emberiség mindeji változása és minden haladása elsősorban mirajtunk mutatkozik és a zsidóság két foltokkal és isebekkel tulajdonképen az emberiség haladásának élő története. Nincs forradalom, amely nem zsidóüldözésekkel kezdődött volna. Nincs nagy népmozgalom, nincs a háborúnak befejezése, mely hasonlókcal ne járt volna. Mi láttuk, éreztük ezt, ezért akartunk egy „Zsidó Védelmi Szövetség”-et alkotni, amely a zsidóság elleni támadásokat visszaverje és felfogja. És akkor jött közbe a háború elvesztése és akkor azt határoztuk, hogy mi nem fogjuk a sebeinket felpanaszolni, nem fogunk a magunk ügyeivel foglalkozni; mi hazánk ügyére függesztjük szemünket, a hazánk integritásáért emeljük fel szavunkat és két szózatot intézünk hazánk integritásának érdekében, az egyiket a magyar zsidókhöz, kérve őket, hogy amennyiben a sors mostohasága az ország egyes részeit tőlünk elszakítaná, maradjanak törhetetlenül magyarok, a másikat Európa zsidóságához, melybeji arra hívtuk fel figyelmüket, hogy a magyarság nekünk menedéket, jogot adott s a hagyományos magyar szabadelvűség és demokrácia érdeke követeli azt, hogy Európa minden demokratája és minden szabadelvű politikusa akadályozza meg a magyarság széttörését.

Ez volt tehát az utolsó sikoltása, az utolsó segélykiáltása, az utolsó szava a magyar zsidóságnak. Nem a maga sebeinek, a maga panaszainak hangoztatása, hanem a magyar integritásért való állásfoglalás. Ezt a zsidóságot merik megrágalmazni azzal, hogy nem volt eléggé magyar. Ezt merik megrágalmazni azzal, hogy főrésze az ország feldulásának, holott én kérem őket: mutassanak rá egyetlen egy zsidóra, aki valaha szerepet vitt a zsidóság felekezeti életében, aki a zsidóságért való állásfoglalásáról nevezetes, mutassanak ilyent egyetlenegy, aki részes azokban a mozgalmakban, melyeket ők a szemünkre lobbantanak. Rámutathatnak hitetlenekre, rámutathatnak elszakadtakra, felekezetnélküliekre, de azok között, akik a zsidó hítélet, a zsidó felekezeti élet terén jelentettek valamit és a zsidóság vezéreiként szerepeltek, egyet sem fognak találni. *(Úgy van! Lelkes taps.)*

Ne játszanak tehát velünk szemben ilyen vádakkal és ne játszanak tovább a faji elmélettel, mert ezzel csak magukat teszik nevetségessé és legfeljebb megsértik azokat, akik elhagytak minket és akiknek az a cselekedetük, hogy a zsidó vallást elhagyták, a faji elmélet miatt tqljesen haszonnélkülivé válik, mert hiszen akkor ők továbbra is maradnak e nomenklatura szerint a zsidó fajhoz tartozó keresztény vallásúak, s a magyar nemzet kebeléből kitagadottak. *(Derültség.)*

Azt hiszem, méltó visszhangot adunk azokra a nemes szavakra, melyet a mélyen tisztelt elnök úr itt elmondott, ha felújítjuk a magyar zsidók szózatát. Amiként a forradalom alatt, de már a forradalom előtt is az volt a mi szózatunk, a még meg nem csonkított Nagy-Magyarország zsidóságához, hogy maradjanak minden körülmények között magyarok, most is, minden üldöztetés, minden visszataszítás dacára, minden ki nem érdemelt és önérzettel visszautasított megvetési kísérlettel szemben és

annak dacára hirdessük ma is, itt, a pesti izraelita hitközség, az országnak legnagyobb hitközsége, az elszakadt részek zsidó testvéreihez intézett szózatunkat: Mi kérjük őket, hogy tartsák fenn velünk a szolidaritást, nemcsak a vallásban, mint zsidók, hanem a kultúrában is, mint magyarok. (*Lelkes taps.*) Innen, az ország első zsidó hitközségéből intézzük hozzájuk azt a szózatot, hogy törvényadta jogukkal élve, vallják magukat mindenütt magyaroknak, a magyar nemzetiséghez tartozóknak, ne hallgassanak a csábításokra, tartsák fenn velünk, mint magyarokkal is a szolidaritást. Ez legyen a mi bosszúnk azért az igaztalan vádért, hogy nem vagyunk magyarok! (*Lelkes éljenzés és taps. Felkiáltások: Kiplakatirozni!*)

II.

Aranyborjú vagy kőtábla

Mielőtt még 1922 tavaszán a nemzetgyűlési választásokat kurták volna, az a jelszó hangzott el, hogy a zsidósággal ki kell békülni. *Vázsonyi* ekkor programot adott a magyar zsidóságnak és cikke, amelyet e kérdéstről az *Egyenlőség*-be írt, így hangzott:

Egészen mulatságos tévedésnek tartom a kormány kísérleteit. A kormány elfelejti, hogy mi vallásfelekezet és nem párt vagyunk, ilyenformán tehát nem kell és nem is lehet velünk békülni. Van magyar alkotmányunk, amely a mi vallásfelekezetünknek a teljes jogegyenlőséget biztosítja. Ezt tessék végrehajtani. Minden egyéb program- vagy memorandumkészítés gyerekesség, vagy nagyképűség.

Egyetlen magyar zsidónak sem lehet más programja, mint ez az egyetlen szó: jogegyenlőség. Numerus clausussal, a zsidó vallású közhivatalnokok kidobásával, a zsidóvallású existenciák üldözésével, a nemzetközi jogot is sértő módon „az idegen zsidó fajhoz tartozó külföldiek” kényszerű kiutasításával, ideértve még az amerikai zsidókat is; a felekezeti izgatásra vonatkozó szakasz gyakorlati hatálytalanításával és hasonló intézkedésekkel nem lehet „békét” kötni. A kormány ne játssza az ártatlan naivságot, neki nincs szüksége semmiféle emlékiratra, mert nagyon jól ismeri a sérelmeket és nagyon jól tudja azoknak gyökeres orvoslási módját: a jogegyenlőség helyreállítását és tiszteletét. Ha a kormány a zsidókkal való kibékülés galambját mégis éppen most röpíti fel, ennek megvan a nagyon egyszerű oka.

Habár mi a holdhónapok szerint számítunk és az éveket a világ teremtésétől, azért a Gregoriánus kalendáriumban mégis van annyi jártasságunk, hogy most a választások közelednek. Lehetnek tehát közöttünk olyan műbárgyúk, akik műbárgyúságukból hasznot óhajtanak meríteni s akik a választások előtt megeresztett kenetteljes frázisokkal összetévesztik a jogegyenlőség helyreállítását. Ha tényleg akadnának ilyen műbárgyúk, akkor, ha nem csalódunk, őket azon élelmes ehamchambaschik között kell keresnünk, akik sohasem szenvedtek ebben az országban és abban az időben, amidőn a politika életveszedelmes foglalkozás volt, nem politizáltak, hanem nyugodtan kötötték tovább üzleteiket. Ezekben dühönghet a békevágy. Ezek vehetik komolyan a kormány komikus békeajánlatát, ezek szeretnék megcsinálni azt a munkamegosztást, hogy mindig mások harcoljanak és ők a harcosok háta mögött mindig kibékülnek.

Elfelejtik azonban hogy ma már nem élünk abban az időben, amikor néhány ember kockázhatott a zsidósággal és foglalkozhatott a zsidók szállításának politikai üzleteivel. Mi nem fogjuk elárulni azokat, akik a veszedelem pillanatában a mi jogegyenlőségünk védelmére keltek és bízunk

abban, hogy felekezetünk sem sülyedhet oda, hogy megfélemedezzék azokról, akik egzisztenciájukat érte kockára dobták.

A hirtelen felbukkant békülöknek, akiket a harcok idején sohasem láttunk másutt, mint az üzletek porondján, azt a jóindulatú tanácsot adjuk, hogy maradjanak továbbra is az üzletkötések terén, amihez értenek, s ahol számukra babérok teremnek. S amint igazi chamchambaschik a veszedelem idején lapultak és visszavonultak a politikától, maradjanak meg továbbra is hősies és hallgató álláspontjuk mellett.

A zsidó vallású magyarok különben sem tévesztették össze sem a rendszert sem a kormányt a hazával. Akármint bánt is velünk a rendszer és a kormány, hazánkkal sohasem voltunk haragban, ellene sohasem vétettünk, érte mindig megtettük kötelességünket. Súlyos valótlanság a miniszterelnöknek az az állítása, mintha a zsidók valaha külföldi összeköttetéseiket Magyarország ártalmára használták volna fel. Ennek ellenkezője az igaz. A zsidók külföldön inkább letagadják az igazságot, semhogy rosszat mondtak volna hazájukról. A pesti zsidó hitközség terméből intéztük azt a szöveget az elszakított országrészek zsidóságához, hogy ne csak mint zsidók, hanem mint magyarok is tartsák fenn velünk a kulturális szolidaritást és a békeszerződésben biztosított jogukkal élve, vallják magukat továbbra is magyaroknak. És most nemrégiben, a soproni népszavazás idején, Sopron zsidó vallású polgárai is híven teljesítették kötelességüket. A zsidóság minden árnyalata elküldte a népszavazás területére a maga küldötteit. A győzelem megvolt, de a győzelmi babérból hiába vártunk egyetlen levelet is.

Nem törődünk vele. A hazához való ragaszkodásunknak nincsenek feltételei, a haza iránti kötelességünket feltétlenül teljesítjük, bárki legyen a kormányon, bármilyen legyen a rendszer és bármekkora legyen önértetünk megaláztatása, mert tudjuk, hogy a kormányok és rendszerek mulandók, de a haza örökkévaló, és örökkévaló a mi ragaszkodásunk is a hazához.

A haza szempontjából tehát nem kell velünk békülni, a rendszer szempontjából pedig a béke meddő és hiábavaló. Emberileg lehetetlen a kibékülés egy olyan kormánnyal, amely kiadta azt a rendeletet, amely zsidó vallású polgárok agyonverését a magyar faj és a magyar nemzet érdekében elkövetett megbocsátható tévedésnek minősítette.

Azt hiszem, a zsidóvallású magyar polgárok lelkét a lefolyt két esztendő sok keserősége annyira átalakította, hogy hasztalan közelednék feléje bárki alacsony gondolatokkal, alacsony kortesfogásokkal. Nem vagyunk mi párt, de egyben egyik vagyunk: közöttünk nem akadhat olyan becstelen, aki megfélemedzik azokról a férfiakról, akik rettenetes és veszedelmes időkben helyt álltak a mi jogegyenlőségünkért. Mi csak olyan férfiakra adhatjuk szavazatunkat, akiknek szabadelvősége kétségtelen. A gyűlölködés politikusainál még hitványabbak azok, akik a gyűlölködés zivatarai közepette bölcsen és élelmesen félrevonultak, meglapultak és most egyszerre hősiesen bontogatják a szabadelvőség sarokba rakott, frissen leporolt és kikefölt zászlaját.

Sándor Pállal együtt azért kezdeményeztem a pesti izraelita hitközség választási mozgalmának keretében azt a gondolatot, hogy teremtsük meg addig is, amíg megszületnék az igazi, országos szervezet, a zsidó hitközség országos szervezetét, mert azt akartam, hogy kryptogam notabel-gyűlések helyett legyen végre a zsidóságnak legális szervezete, amely zsidó ügyekben tárgyalhat, szót emelhet és cselekedhet. Ez volt utolsó szavam, midőn a forradalom előtt országos gyűlésre hívtam össze a zsidóságot, ámde a sors megtagadta tőlem azt a kegyet, hogy ezen a gyűlésen már önmagam jelen lehessenek.

Ez a szöveg most is, amikor már mögöttem van ifjúságom heve és férfikorom dele. Ennek megvalósításától semmi többé el nem riaszthat, mert nem tűrhető, hogy zsidó felelőtlen elemek tetézzék azt a bajt, amelyet más felelőtlen elemek hoztak ránk!

Mint egészen ifjú ember, boldog emlékü Szabolcsi Miksával kezdeményeztem a zsidó vallás recepcióját. Most arról van szó, hogy megvédel-

mezzük a recepció lelkét, tartalmát, jelentőségét és leszámoljunk végre az örökös szemrehányással, amit legutóbb a felsőházi javaslat tárgyalásánál is szembeszegeztek velem, – hogy szertehullott kéve vagyunk, nincs semmi-féle szervezetünk. A zsidó önértet, a jogegyenlőség érdekében meg kell születnie a magyar zsidó hitközségek szövetségének és a mozgalom élén ott kell haladnia a pesti izraelita hitközségnek!

Egy másik cikkében, melyet ugyancsak az *Egyenlőség*-be írt közvetlenül a választás idején, ezeket írja *Vázsonyi*:

Ósi az ellentét az aranyborjú rabjai és a kőtábla imádói között. Mózes széttörte az aranyborjút és lehozta népének a kőtáblát, hogy az Istenhez igyekezzenek a nép közelebb jutni s nem a baromhoz, még ha aranyból öntötték is. A kőtábla Isten parancsa, a kőtábla az erkölcs, a kőtábla az erkölcsi és szellemi javak fensőbbisége.

Mózes szétzúzta az aranyborjút, de mindig akadnak, akik szobrát újra kiformálják és mindig akadnak, akik alázatosan leborulnak előtte. E bibliai kép ismétlődik meg most tragikusan a zsidó vallású magyar polgárok közéletében. Mintha nem volna numerus clausus, mintha az emancipáció és a recepció dacára nem volna törvénybe iktatva a zsidó vallásnak szégyene, mintha megszűnt volna a másodrangú állampolgárságunk, néhány milliárdos – kifejezetten hangsúlyozom: néhány – odaállott teljes vagyoni erejével a reakciós kormány mellé és példájának és pénzének korrumpáló erejével csábította a magyar zsidókat, hogy kövessék az ő intésüket. Álszenteskedő módon arról beszélnek, hogy ők ki akarnak békülni a hazával, mintha mi valaha haragban lettünk volna édes magyar hazánkkal, mintha mi valaha oly balgák lettünk volna, hogy összetévesztjük az örökkévaló hazát a szerencsére mulandó rendszerrel és efemer kormányukkal. Akik sohasem harcoltak, alszenteskedő ürüggyel kötötték meg a maguk külön felekezeti békéjét, miután a kurzus legveszesebb napjaiban is régóta megkötötték legjobb üzleteiket. Nem fáj nekik, hogy a szegény zsidó diák külföldön bolyong, mert idehaza nem tanulhat; nem fájnak nekik az összeroppant kis existenciák. Ők jól érzik magukat, újra méltóságos címeket kapnak, mert hiszen a Grünsburg bárók még a cári Oroszországon is találtak dicsérni valót. Ezek az aranyborjú főpapjai. Előkelő vendégek Izraelben, mert hiszen a második generációban már többnyire otthagyták ősi hitüket.

És a főpapok mellett a hívők: a gettó önkéntesei. Akik elfelejtik, hogy a vallás parancsa a tiszta kéz és a tisztaság és akik a szomorú múlt ránk kényszerített gettójában örömet és élvezetet találnak. Ezek a zsidó faji érzést színlelő legveszedelmesebb zsidó antiszemiták, akiknek tanítása szerint a zsidó ne legyen se író, se művész, se tudós, sem a szabad pályák embere, sem politikus, hanem éljen úgy, mintha még gettóban volna, csereberéljen és adjon pénzt kamatra. Ezek azok az elvakultak, akik a prófétákat megkövezik és az aranyborjú előtt porban fetrengenek. Nem halljátok káromkodásaikat és nem halljátok másfelől hízelkedő szavukat? Az Ó-testamentum szigorú törvényt ült a hozzájuk hasonlók felett, amidőn elrendelte, hogy azokat a szolgákat, akik szabadságukkal élni nem akarnak, oda kell szegezni az ajtóhoz, mint a denevéreket, hogy kifúrt fülük emlékeztesse az embereket arra: imhol egy szolgalélek, aki nem akart szabad emberré válni.

De az aranyborjú néhány főpapjával és a gettó önkénteseivel szemben ott vagyunk mi, a nagy sokaság, a dolgozók, a verejtékezők, a szabad férfiak, akik csak szellemi és erkölcsi hatalmak előtt hajlunk meg, akik egyenlő jogunkat el nem áruljuk, önértetünket el nem adjuk. Magyarok és szabadok akarunk lenni, egyenlő jogú fiai e hazának, amelyben élünk, amelyért dolgozunk, amelynek földjében őseink porladoznak.

Kezünkben a kőtábla. Szabad emberek szabad, Egy- és Örökkévaló Istenének nevében harcolunk, hogy mi, a kicsinyek méltóak legyünk nagy Tanítómesterünkhez, aki összetörte az aranyborjút!

Egy kesergő szív vallomásai

– 1922 március 11. –

Vázsonyi Vilmos tiszteletére a VII. kerületi zsidóság vacsorát rendezett, amelyen *Székely* Ferencnek, a pesti izraelita hitközség akkori elnökének és *Léderer* Sándor helyetteselnöknek ünneplő szavai után *Vázsonyi* Vilmos a következő bensőséges beszédet mondotta:

Vázsonyi Vilmos: Megilletődéssel és meghatottan köszönöm azokat a szavakat, amelyeket *Székely* elnök úr és *Léderer* helyettes-elnök úr rólam elmondottak. De engedjék meg, hogy én a magasztalás e virágait letegyem nékem drága sírokra. Boldogult szüleimnek köszönhetem azt, amivé lettem. Mindig büszkén vallottam, hogy én kispolgári családból származom, azok sorából, akiket úgy neveznék el, hogy: dolgozó szegények. Büszke szegénység volt az, amely kifelé sohasem látszott s amelyet a gyermekekkel a szülő sohasem éreztetett. Mert ez a generáció inkább maga nélkülözött, de nem engedte, hogy gyermekei nélkülözzenek. Önmaga könnyedén lemondott az álomról, hogy sorsa jobbra forduljon, de sohasem szűnt meg szövögetni az álmokat, hogy fényes lesz gyermekeinek jövője és megnyílik előttük a boldogságnak és érvényesülésnek útja.

Szüleimnek köszönhetem azt is, hogy mindig ragaszkodtam ősi vallásomhoz, mert hiszen e vallást elhagyni egyet jelentett volna azzal, hogy megtagadom őket, akik annyira szerettek és akiknek emléke mindörökké eltölti lelkemet. *Léderer* Sándor helyettes-elnök úr, mélyen tisztelt barátom, felemlítette, hogy egyszer a templomban mellette imádkoztam és hogy mily megrázó erővel hatott reám az istentisztelet. Ha végigfutok életemen, valóban két istentisztelet, amelyen részt vettem, jelzi legjobban sorsom fordulóit. Amidőn királyi miniszter lettem, – bár be kell vallanom, hogy nem vagyok szorgalmas templom járó ember, – megjelentem a dohányutcai templomban. Megjelentem nemcsak azért, hogy hálát adjak az Istennek a kegyért, melyben részesített, hanem azért is, hogy hitvallást tegyek azok ellen, akik azt hirdették, hogy csak az ősi vallás megtagadásával lehet magas polcot elérni. S midőn ott álltam az imádkozó gyülekezetben, csupa visszaemlékezéssel telt el a lelkem; visszagondoltam a síputcai zsidóiskolára, ahol tanultam, a templomi kórusra, melyben énekeltem, a templomudvarra, amelyben társaimmal játszadoztam, társaimra, akik ugyancsak szerény kispolgári családok köréből származtak, még náiam is sokkal szegényebbek voltak, – akikkel azóta labdázott a sors. És ott, a templomban újra megfogadtam, hogy őket soha meg nem tagadom, a dolgozó szegényeké lesz mindig a szeretetem, azoké, akikkel együtt játszottam e nagy város görbe utcáinak porában. Ezt a nevezetes napot boldogult szüleim még megérték és higgyék el nekem, ha valami örömet okozhatott számomra az a disz és méltóság, amelyben részesedtem, az csak annyi volt, hogy milyen boldog emiatt két öreg ember.

Aza másik istentisztelet, amelyről *Léderer* Sándor tisztelt barátom emlékezett meg, a Rombach-utcai templomban volt. Ott állottam ismét és visszapillantván, csupa üszkösödött rom tárult szemeim elé. Majdnem három évi bolyongás után akkor tértem vissza hazámba. El-

vesztettem közben szüleimet, még édesanyám temetésén sem lehettem jelen. Elvesztettem illúzióimat, összeomlott életem egész terve, elveszett egy egész munkás élet eredménye. Amidőn imádkoztunk a halottak emlékezetéért – nem szégyenlem bevallani, amit a helyettes-elnök úr elmondott, – könnyeim hulltak az imádságos könyvre. És ha talán furcsának is találják egy ötvenhárom esztendő ember vallomását, – most éreztem először életemben árván magamat. És könnyeim hullottak, mert a szegény, szenvedő hittestvéreimre gondoltam és végtelenül fájt lelkemnek, hogy még mindig tart a nagy tragédia.

És most, tisztelt uraim, bocsássanak meg, ha olyan vallomást teszek önök előtt, amelyet furcsának fognak találni olyan ember részéről, aki úgyszólván ifjúkorától kezdve a közélet terén küzdött. De ez a vallomás most – nem tudom miért – feltör a lelkemből. Az én életem változatos volt eseményekben. De higgyék el nekem, ha most visszapillantok mindarra, ami mögöttem van, életemnek azt a szakát tartom legszebb és legbecesebb emlékemnek, amelyhez görcsösen ragaszkodom, életem azt a szakát, amelyet jó szüleim házában töltöttem el, amikor ők óvtak, ők szerettek és mint a Gondviselés, örködték felettem. A dicsőség néha megsimogatott, de mit ér ez ahhoz az emlékhöz képest: miként simogatott meg puhán, szelíden, szeretettel édesanyám. A siker néha kézen fogott és szédítő szép magas utakra vitt. De mennyivel többet ér az az emlék, amikor kézen fogott édesapám, hogy elvezessen az iskolába, a kötelesség első útjára. Mert, tisztelt uraim, én, a kispolgári család sarja, sokat örökölt. Az én örökségem szebb, mint a gazdagoké, örökölt a meleg érzést, örökölt a kötelességtudatot, a becsülethez való törhetetlen ragaszkodást és a szegény tanítónak azt a rajongással hirdetett tanát, hogy az erkölcs és szellemi javak többet érnek minden Mammonnak

De még ennél is többet köszönhetek szüleim emlékének. A reájuk való emlékezés szoktatott hozzá az elmúlás gondolatához. Nekik köszönhetem, hogy nincs már meg bennem az a félelem, amely annyi embert gyötör: nem félek többé szembenézni a halállal. Minél jobban öregszem, annál többször gondolok vissza a szülői házra és ifjúságomra. Ezért nem riaszthat többé az elmúlás, mert én csak úgy képezem el ezt a pillanatot, mintha visszatérnék a szülői házba jó szüleimhez. Mintha a gyűlölködés és viszály hónából elmennék az örök szeretetbe. Azért külön imám nékem: áldott legyen szüleim emléke, akik nekem életet adtak. És áldott legyen emléküik, mert nekik köszönhetem, hogy nem félek többé az elmúlástól, a haláltól, mert úgy érzem, hogy nem halhatok meg, csak hazatérek.

Nem tudom, uraim, hogy miért kellett nékem mindezeket ma elmondanom. Talán az a sok keserűség, ami felgyülemlett bennem, kényszerített reá, hogy szinte önök elé dobjak egy szívet. El kellett ezeket mondanom, hogy megértsék, hogy akinek a lelkét ily gondolatok foglalkoztatják s akinek szíve tele van befelé sirt könnyel, az nem lehet a gyűlölet és dulakodás embere. Uraim, milyen kemény léleknek kellett volna lennem, ha a számkivetés három esztendeje néni töltött volna meg engem szeretettel, pedig – fájdalom – nem a kemény lélek felkészültségével mentem a közéletbe, hanem azzal a közéletbe nem való szentimentalizmussal, amelyet azért mégis büszkén vallok anyám örökségének.

El kellett ezeket mondanom, hadd értse meg mindenki, hogy a hitélet terén engem sohasem láthat a dulakodók élén. Vagy hirdethetem a békességet és szeretetet, avagy elmegyek. El kellett ezeket monda-

nom, hogy megértsék: mennyi fájdalmat és keserőséget okoznak nekem azok, akik lelkiütemet megérteni képtelenek. Én arra ürítem poharamat, hogy üljön végre diadalt szeretett hazánkban a szeretet és béke törvénye. Azért imádkozom, hogy adassék meg nekünk újra a mi egyenlő jogunk, amit az ősi magyar alkotmány biztosít a számunkra és szakadjon vége a szenvedő testvéreink szenvedéseinek.

IV.

A numerus clausus szégyenbélyege

– 1923 január 14. –

A *numerus clausus* kérdésében 1923 január 14-én a *pesti izraelita hitközség közgyűlést* tartott, amelyen a külföldön tanuló diákok ügyével is foglalkozott. *Lederer Sándor* hitközségi elnök, *Szabolcsi Lajos* dr. és *Hevesi Simon* főrabbi beszéde után *Vázsonyi Vilmos* emelkedett szólásra és ezt a beszédet mondta:

Vázsonyi Vilmos: Az ember mindent meg tud szokni. Úgy látszik, ez rajtunk is bevált, mert minél tovább tart a numerus clausus, minél hangosabban hangzik fel a fajvédelem rikoltozó kiáltása, annál jobban hozzászokunk ahhoz a gondolathoz, hogy ez így van, ez ellen küzdeni nehéz. Nemcsak arról feledkezünk meg, hogy mi a kötelességünk, nemcsak arról feledkezünk meg, hogy mindaddig, amíg bent van ez a szégyenfolt a törvénykönyvben, addig a magyar zsidóságnak nem szabad darabokra szakadnia, hanem lassanként megfeledkezünk azokról is, akik a külföldön a mi mártírjaink, akiket hazájukból száműztek, mert számukra itt bezárultak az egyetem kapui és bedugultak a tudás forrásai. A tudás forrásait még a középkorban sem sikerült elzárni a zsidóság elől, hiszen tudjuk, hogy a zsidó orvosok a középkorban is híresek voltak és a legnagyobb elnyomatás idején is fejlődtek tudósaink. Még kevésbé sikerülhet ez most, mikor látjuk, hogy új erkölcsi gettót akarnak felállítani, hogy minket el akarnak zárni a tudástól és azt akarják, hogy a zsidóság ne foglalkozzék semmi egyébvel, mint pénzsinálással és imádkozással.

Tudom, van olyan felfogás, amely azt mondja, hogy a zsidó ifjúságnak nem kell tanulnia, van olyan felfogás, amely szerint nekünk tulajdonképpen nincs hasznunk azokból a zsidókból, akik a szabad foglalkozásokat művelik, akik a közéletben részt vesznek: a művészekből, tudósokból, írókból, politikusokból; van olyan felfogás, amely azt mondja, legyünk csendes ápolói a vallásnak, keressük meg kenyereinket és tőrjünk isteni megnyugvással mindazt, amit ránk mért a gondviselés. Ezzel szemben azt mondom, hogy gettója Izraelnek már több volt: bibliai gettója volt Egyiptomban és abból kiszabadított minket az Isten. Bibliai gettója volt Izraelnek Babilonban is és ebből is kiszabadított az Isten és felépült a szentély másodszor is. Később is volt gettója a zsidóságnak, de nem volt Isten rendeltetése, hogy megmaradjunk a gettóban, hanem az, hogy kiszabaduljunk és elnyerjük az egyenjogúságot. Ki kell szabadulnunk tehát a lelki, az erkölcsi gettóból is, belsőleg sem szabad, hogy elnyomottaknak érezzük magunkat. Nem szabad belsőleg sem megalkudnunk, nem szabad belsőleg sem megengedni, hogy másnak több joga van, mint nekünk, hogy nekünk tényleg nincs egyéb jogunk, mint hogy visszavonuljunk a templomokba és imádjuk az Istent és csak örülünk, hogy még

egyáltalán járhatunk valamilyen polgári foglalkozás után és nem tesznek tönkre teljesen. Addig nem lehetünk rabszolgák, amíg belsőleg szabadoknak érezzük magunkat és a vallás igazi templomában az igazi isteni hit csak a szabad embernek lehet a hite, mert Isten azt akarja, hogy akik imádják, ne rabszolgák, hanem szabad emberek legyenek. *(Eljenzés és taps.)*

A magyar zsidóságnak meg kell telnie önérzettel. Ha a magyar zsidóság számára gettókat állítanak fel, a magyar zsidóságnak nem szabad olyan erkölcsi felfogást, olyan magaviseletet tanúsítani, amellyel saját maga is gettót állít fel a maga számára, hanem kell, hogy bátran, önérzetesen hirdesse a maga egyenlő jogát és alku nélkül küzdjön szabadságáért, *(Lelkes taps és éljenzés.)*

Nem szabad azt a világtörténelmi tragikomédiát szolgáltatnunk, hogy mi megadjuk magunkat, mikor a reakció végleges sorsa mindig csak a bukás lehet.

Talán csodálatosnak fogják tartani, hogy mikor a külföldi magyar zsidó diákokról van szó, így vezetem be mondanivalómat. De a kettő szorosan összefügg s az a fájdalom és keserűségem, hogy a magyar zsidóság táborában súlyos repedéseket látok, látok olyan embereket, akik megalkusznak azzal a rendszerrel, amely a numerus clausus szegénybélyegét viseli magán. *(Élénk helyeslés.)* Az én keserűségem és fájdalom az, hogy amikor a szegény fiúkat kiüldözik, idehaza egy-egy zsidó kitüntetést fogad el a rendszertől. Igenis, ez összefügg ezzel az üggyel, amelyről itt szó van. Mert ezek a szegény fiúk rettenetesen szenvednek és aki idehaza van, nem szabad, hogy egy falat lemenjen a torkán jóízűen *(Lelkes taps és éljenzés.)*, ha arra gondol, hogy ezek a szegény fiúk odakinn nélkülözések között tanulnak, míg mi, a mi ifjúságunkat boldogan tölthettük el itthon.

Nagyon sokáig bolyongtam én is külföldön, tehát jobban tudom átérezni, mint nagyon sokan, hogy mit tesz az, ha az ember hazájától távol tölti el napjait. El tudom képzelni azt az érzést, hogy mit jelent a fiúk számára, hogy ők, akik lelkük minden szálával ide vannak kötözve, ehhez a hazai földhöz, akiknek itt vannak a családjaik, a rokonaik, barátaik, át vannak ültetve a külföldi társadalomba. Eppen azért, mert én magam sokáig éltem külföldön számkivetésben, tudom, hogy mi az ő keserűségük és fájdalmuk, még ha anyagiakban bővelkednének is. Fájó érzés mindig, ha külföldön kell lennie az embernek, de anyagi nélkülözések is szorongatják őket. Ezekről a nélkülözésektől őket megmenteni, a nélkülözésektől őket megkímélni, az mindnyájunk becsületbeli kötelessége és ezt a kötelességünket teljesítsük nyíltan, büszkén, önérzetesen. *(Úgy van!)*

Mi amúgy is sokat elhallgatunk, mert a magyar zsidó magyarsága még jobb, mint a zsidósága. Ezt a külföldi zsidóság sokszor veti a szemünkre. Mi magyar nemzetünkre rákényszerített békeszerződésre sohasem kívánunk hivatkozni. *(Élénk helyeslés és taps.)* Nem megyünk a külföldre panaszkodni, vagy árulkodni. De azt nem kívánhatja meg tőlünk senki sem, hogy megfeledezzünk gyermekeinkről, akiket innen a reakció kiüldözött, amely megcsinálta a legnagyobb kultúrbotrányt azzal, hogy elzárta a zsidók elől a kultúra forrásait. Erre nekünk nem lehet más feleletünk, mint hogy anyagi erőink teljes megfeszítésével az egész magyar zsidóságba vigyük bele azt a gondolatot, hogy a külföldön tanuló zsidó egyetemi hallgatók támogatása, tanulmányaik elősegítése a magyar

zsidóság becsületbeli kötelessége. *(Élénk helyeslés és taps.)* Mit tudhatjuk és mit tudhatják azok, akik elzárják előlük a tudás forrásait, hogy azok közül, akik külföldön tanulnak, a tudománynak minő jövő héroszai vannak? Ki tudhatja azt a születendő gyermekről, hogy mi lesz belőle, nem fog-e a próféták sorába emelkedni, nem lesz-e belőle az emberiség-jótevője és öröme? Kiben van meg a bátorság, hogy kioltsa a jövő tudományos életet? Nem tudhatja, hogy a tudomány fáklyáját vagy tűzoszlopát nem oltja-e ki, amikor a fiatalembert elzárja attól, hogy tudományos pályára lépjen!

Mi itt különböző foglalkozásúak vagyunk, de ha nézem Izraelt, a rettenetes tragikus sorsában, azt látom, hogy két értéke van a zsidóságnak. Az egyik: az ő kispolgársága és középosztálya, amely ipart vagy kereskedelmet űz, vagy alkalmazotti minőségben közreműködik az ipar és kereskedelem fejlesztésében, a másik: Izraelnek a szabad pályákon, a tudományos pályákon levő fiai. Az egyik az, amely fentartja Izraelben a vallást, a tradíciót, mert, fájdalom, minél mélyebbre megyünk, annál több tradíciót találunk és minél feljebb megyünk, annál kevesebbet. Ha pedig egészen felmegyünk, akkor megtaláljuk azokat, akiket én úgy szoktam nevezni, hogy vendégek Izraelben, mert ezek a második generációban már nem is vendégek. *(Éljen! Élénk helyeslés.)*

Látom itt a zsidó kispolgárságnak és lateinerosztálynak képviselőit, akik tudják, hogy miről van szó, tudják, hogy a magyar zsidóság becsületéről van szó. Mi nem egyesekre akarjuk felépíteni a mozgalmat, nem akarunk egyesektől koldulni, ennek az ügynek nem egyesek vállveregetésén kell nyugodnia, hanem a dolgozó zsidóság ezrein és ezrein, a kisembereken, a középosztályon. Mindenkinél nyilatkoznia kell, hogy havonként, fél- vagy negyedévenként milyen összeggel kíván hozzájárulni mozgalmunkhoz. Akik ma itt együtt vagyunk, ajánljuk fel a magyar zsidóság becsületének oltárára hozzájárulásunkat, akár egy esztendőre, akár félesztendőre, akár havi összegekben. *(A képviselőtestület tagjai felemelkednek és így kiáltják: Megtesszük! Megfogadjuk!)* És akik itt együtt vagyunk, legyünk külön-külön agitátorjai ennek az ügynek. Lelki felszabadulásunkról van szó. Terjesszük azt a közszellemet a zsidóságban, amelynek egyedül köszönhattük a múltban is felszabadulásunkat és tartsunk összejöveteleket kerületről kerületre, körzetről körzetre, hívjuk össze a zsidóságot városról városra, beszéljünk a szegényletes numerus claususról és arról a kötelességünkről, hogy a numerus clausus áldozatait támogassuk és becézzük, hogy érezzék szeretetünk teljes melegét, hogy ne változzanak át meghasonlott lelkű emberekké, akik gyűlölik az emberiséget és a világot, mert hazájuk kidasította őket, felekezetiük nem törődik velük. Mindenütt tartsunk gyűléseket és remélem, ezekből fog nőni olyan közszellem, amely azokat a múltó, szomorú jelenségeket, amelyeket én Izraelben észlelek, el fogja fűjni. Azért, mert az utcán már nem pofoznak minket, még nem jött el a szabadulás. Amíg ez a szegényfolt ég rajtunk, addig az egységes magyar zsidóság kell, hogy legyünk. Nem fogadhatunk el kitüntetést, vállveregetést, kézszorítást, míg nincs újra egyenlő jogunk. *(A jelenlévők felállva helyeikről tapsoltak percekig.)*

Nemzetünk gyásza nem lehet jogaink forrása

– 1924 október 27. –

A *numerus clausus* ellen indított küzdelem egy pillanatig sem szűnt meg és 1924 őszén újabb gyűlést tartott a *pesti izraelita hitközség*, amelyen az ország hitközségeinek kiküldöttei is résztvettek. Ezen a nagygyűlésen *Vázsonyi* a következő beszédet mondotta.

Vázsonyi Vilmos: Üdvözlöm önöket, akik egybegyűltek a, fájdalom, megcsönkített országból, hogy itt együttesen tanácskozzunk. Nekünk nem adatott meg, hogy verőfényes időben és kéklő ég alatt gyülekezzünk. Gyülekezésünk eddig is sötét felhők alatt ment végbe. A háború alatt is volt ilyen nagygyűlés, amelyet sérelmeink orvoslása céljából hívtunk egybe. A zsidóság akkor az üldözött hazáért cselekedett: szózatot röpitett szét, segítségért kiáltott végig a világon, hogy segítsék meg ezt az országot, amely a zsidóknak is hazát adott, mentse meg ezt az országot, mert ez az igazi alkotmányosság hazája. Azután tartottunk egy közgyűlést és ezen sem panasztunk fel sebeinket, hanem szózatot intéztünk az országtól elszakított zsidó testvéreinkhez, hogy ne tépjék szét azt a köteléket, amely őket velünk egybefűzi, maradjanak továbbra is nemcsak zsidók, hanem hű magyarok is. Mi Nagy-Magyarország eszméjét szolgáltuk.

Az üldöztetések korszakát éljük még most is; még mindig nem szakadt vége szenvedéseinknek, nem érkezett el a felszabadulás, a világosság korszaka. Mindenekelőtt emlékeznünk kell azokról, akik ott porladnak a földben, ahová őket a gyűlölet dobta áldozatul, mert a pogromnak ezek az áldozatai a mi mártírjaink. Gondolnunk kell azokra, akik zsidóságuk miatt elvesztették kenyerüket, akik zsidóságuk miatt elvesztették hazájukat és földönfutókká lettek. Gondolnunk kell fiainkra és testvéreinkre, akik külföldre kényszerültek, hogy ott nélkülözések között sajátítsák el annak a tudománynak elemeit, amelyet majdan visszatértükör annak a hazának javára fognak fordítani, mely valamennyiünké. Léleekben mindnyájan mártíromságot szenvedünk napról-napra olyan emberektől, akik úgy szellemi, mint erkölcsi tekintetben mélyen alattunk állanak, mártíromságot szenvedünk olyanoktól, akik velünk egy pillanatig sem mérkőzhettek, akiktől minket mérföldek választanak el, szenvednünk kell a megtorlás és az elégtételvés lehetősége nélkül, szenvednünk kell a meggyalázást, önérzetünk megtaposását. Az egyenlő jog sérelmét kell szenvednünk és azt a felfogást, amely belőlünk másodrangú polgárokat akar statuálni, mintha mi nem lettünk volna az egész külföld zsidósága előtt örökké gúnynak és üldöztetésnek tárgya azért, mert azt mondták rólunk, hogy mi nem vagyunk zsidók, hanem csak magyarok vagyunk. *(Hosszantartó éljenzés és taps.)*

A mi egyenlő jogunk politikai kockadobás tárgya nem lehet. Azért jöttünk most össze, hogy megvédjük jogainkat és hogy megbeszéljük a teendőket. Kötelességünket teljesíteni fogjuk híven magyar hazánkhoz, híven zsidó vallásunkhoz, semmit sem feledve, de sokat tanulva, meg nem törve és meg nem hajolva, önérzettel, de hivalkodás nélkül, soha sem támadva, mindig csak védekezve, bevonulva a magyar alkotmány sziklaszilárd bástyái mögé, amely nekünk politikai és polgári egyenlő jogot, vallásunknak recepciót biztosított s amelynek hazugsággá válnia és elporladni nem szabad. *(Hosszas taps és éljenzés.)*

Ez a mi küzdelmünk vezető motívuma. Tisztelt nemzetgyűlés
(Viharos derűltég és taps.) Bocsássanak meg ezért a nyelvbortlásért, de ez csak azért történt, mert ugyanezeket vallom mindig a nemzetgyűlésen is. *(Nagy taps.)* Mi nem kérjük védelmünket a trianoni szerződés alapján, mert nem akarunk kisebbség lenni, amely genfi védelem alá helyezi magát, ahová elzarándokol a mi kormányunk demokráciáért. Ami gyásza nemzetünknek, az soha nem lehet a zsidóság jogainak forrása. *(Percekig tartó taps és éljenzés.)* Mi nem kötünk külföldi szövetségeket, átengedjük ezt azoknak a fajvédőknek, akik a magyar faj nagyszerűségét, Magyarország nagyságát úgy munkálják, hogy a nemzetükhöz hű zsidóvallású polgárokkal akarják kevesbiteni a magyarok számát és akik Magyarország számára úgy akarnak szimpátiát szerezni mindenféle és úgy akarják ezt az országot nagyszerű mágneses vonzóerővel bevonni, hogy üldöznek és sanyargatnak minket.

Nem Trianon, hanem a magyar jog alapján, híven alkotmányunkhoz, folytatjuk harcunkat. Ezzel tartozunk Deák Ferenc, Kossuth Lajos és Eötvös József báró szabadelvűségének. Ezek a lánglelkek adtak nekünk egyenlő jogot a szabadelvűséghez. A szabadelvűségnek ez a tüze nem fog kihalni soha a magyar nemzetből, mert ez a magyar nemzet éltető lelke. *(Nagy taps és viharos éljenzés.)* A magyar nemzetnek ezt a nagyszerű lelkét nem fogják megrontani semmiféle akarnokok, mint ahogy az alkotó szobrász remekművét nem teheti tönkre a vakmerő gyerkőc kalapácsütése, mint ahogy Beethoven nagyszerű alkotását nem teheti semmivé az, hogy hitvány himpellérek az utcán ordítanak. A szimfónia tovább él, mint a hitvány utcaiak bömbölése. *(Hosszas taps és éljenzés.)* Ami ebben a nemzetben értékes és nagyszerű, a magyar lélek, a magyar alkotóerő, a jogegyenlőség szelleme, el nem sorvadhat soha. Az a magyar szellem, amit Deák, Kossuth és Eötvös képvisel, kell, hogy úrrá legyen és úrrá is lesz ezen a földön. A magyar nemzet, amelyet az erőszak szagatott szét, csak a jog fegyverével szerezheti vissza azt, amit elvesztett és nem helyezkedhétik erőszakra. Mi, zsidók, a kultúra hőmérője vagyunk. Ahol bennünket üldöznek, ott nincs szabadság, kultúra, ott nincs élet. Mert a szeretet: az élet, a gyűlölet: a halál. *(Percekig tartó taps és éljenzés.)*

VI.

Mi nem magyar zsidók, hanem zsidó magyarok vagyunk

– 1925 november 22. –

A recepció megalkotásának harmincadik évfordulóját, 1925 novemberében, ünnepelte meg a pesti izraelita hitközség, ugyanakkor, amikor a hitközség fennállásának százhuszonötödik évfordulóját is megülte. A recepció ünnepét a *Vigadóban* tartották meg és az ünnepség szónoka Vázsonyi Vilmos volt, a recepció mozgalom harcosa és kiküzdője. Amikor Léderer Sándor elnök Vázsonyit felkérte a beszéd megtartására, általános feszült figyelem közben szólalt fel:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt díszközgyűlés! Harminc esztendővel ez előtt iktatták törvénybe a mi recepciónkat. Harminc esztendővel ez előtt kimondotta a magyar törvényhozás, hogy a mi szent vallásunk befoga-

dott magyar vallás, hogy mi része vagyunk a magyar alkotmánynak, része vagyunk a magyar nemzetnek. A mi ügyünk sohasem volt zsidó-ügy, ha minket érdekelt is elsősorban. A recepcionális mozgalmunkat sem indítottuk meg abban a jegyben, hogy mi csak magunknak kértünk bevéttséget. Elsősorban azt kértük, hogy a vallásszabadságot, az állam törvényeivel megegyező vallások gyakorlásának jogát iktassák törvénybe és csak másodsorban kértük azt, hogy amennyiben megmarad a bevett felekezetek rendszere, akkor a mi vallásunkat is iktassák a bevett vallásfelekezetek sorába. Összekapcsolódott ez a magyar zsidóság mindig az általános emberi és a magyar nemzeti gondolattal. Nekünk nem kellett soha külön felekezeti szempontból a magunk ügyét védelmezni, mi jól tudjuk azt, ha a demokráciának, a jogegyenlőségnek az eszméje ragyog és uralkodik, akkor nekünk külön nem kell követelni a magunk igazságát. Mi jól tudjuk ezt, mert ha megvan az igazi nemzeti irány, az igazi nemzeti egység, amely egy az erők egyesítésével, amely egy a demokráciával, akkor abban a sasszárnyban, amely felfelé viszi a magyar géniuszt, minden tollnak egyforma a szerepe, a sastollnak és pehelynek egyaránt.

Tisztelt ünneplő gyülekezet! Ez a kettősség, amely tulajdonképpen egységet jelent, hogy mi soha a mi vallásunk és felekezetünk ügyét a haza ügyétől szét nem akartuk és szét nem tudtuk választani, hogy mi mind a kettőt mindig egy szent egységnek tekintettük: ez a kettősség okozza azt, hogy oly sokan nem értenek meg minket. Nem értenek meg idehaza minket azok, akiknek látását és gondolkodását elhomalyosította a legnagyobb csapás, amelyről már az ótestamentum szól: az egyiptomi sötétség; és nem értenek meg gyakran külföldi hittestvéreink sem, mert mi elsősorban és mindenekfelett magyaroknak valljuk magunkat. Mi nem magyar zsidók, hanem zsidó magyarok vagyunk. *(Élénk éljenzés és taps.)*

Azt hiszik a kicsinyes lelkek és gyűlölködők idehaza, hogy ez azt jelenti, mintha mi tolakodnánk és szégyelnők vallásunkat és származásunkat. Ez nem jelenti sohasem azt, hogy mi megtagadnók származásunkat, megtagadnók vallásunkat, megtagadnók őseinket, akik szégyenben, gettóban, sárga folttal éltek, és megtagadnók őseinket, akiknek neve és történelme dicsőség, mert hiszen velük művelt csodát Istenünk. A csodára épp oly büszkék vagyunk, mint a megaláztatásra: a dicsőségre éppen úgy, mint a szenvedésre. Nem tagadjuk meg egyiket sem. Sem, azt az őst, akinek a csipkebokorban megjelent Isten és akihez szólt Isten; sem azt a másikat, aki nyomorgott, nélkülözött és szenvedett a gettó szűk falai között. Zsidók vagyunk és zsidók maradunk, ragaszkodunk őseink vallásához, de ez a haza a mienk is, hazánkat sem adjuk, magyarságunkat sem adjuk, magyarok vagyunk, magyarok maradunk. *(Éljenzés és taps.)*

Ha a gyűlölködés ki is akarna rekeszteni, a gyűlölködők és azok a külföldi hittestvéreink is, akik megtagadják tőlünk zsidó mivoltunkat azért, mert mi a vallás és a haza konfliktusait nem ismerjük, mi a magyarság ügyével és a magyar nemzet ügyével változatlan kapcsolatban vagyunk: hirdetjük, hogyha a mi egyenlő jogaink csorbája révén, a mi szenvedésünkkel megválthatnók a nemzetet, ha a mi jogaink megcsorbításával egy lépéssel előbbre jutnánk a magyar Hiszekegy gondolatához: az integer Magyarországhoz: – hát mii szívesen lemondunk ezekről a jogainkról. *(Lelkes éljenzés és taps.)* De jól tudjuk, hogy a magyarságügyét nem a gyűlölet viheti előbbre, a magyarság ügyét nem a társadalomnak széttagolása erősítheti és álmainak megvalósulását nem az hoz-

hatja meg, ha a nyolc millió magyarnak számát apasztjuk és százezrek becsületes munkáját és közreműködését visszautasíthatjuk. Jól tudjuk, hogy a magyarság jövője a magyarság múltja: a Deák Ferenc, Kossuth, Eötvös József báró, Wekerle, Szilágyi Dezső, Csáky Albin, Wlassics Gyula és Berzeviczy Albert a klasszikus magyar korszak, a nagy nemzetalkotók szelleme, amely naggyá tette Magyarországot a múltban és amelyhez vissza kell térnünk, hogy a jobb jövődönnek, a nagyobb boldogságnak, a nagy Magyarországnak legalább álmait szövögethessük, hogy meg lehessen bennünk legalább a pislogó remény, hogy ismét egyesülhetünk azokkal a testvéreinkkel, akiket tőlünk az erőszak elszakított.

Tisztelt ünneplő gyülekezet! Vallási szolidaritás van bennünk is, mint ahogy megvan az egész világra kiterjedő minden vallás hívőjében. De mi ezt a vallási szolidaritást a magunk felekezeti érdekében soha segítségül nem hívtuk és nem hívjuk. A vallási szolidaritást segítségül hívtuk már kétszer. Segítségül hívtuk egyszer, amidőn az ország hitközségei összegyűltek, hogy felpanaszolják sérelmeiket; de közben a háború elvesztésének réme fenyegetett, Magyarország feldarabolásának veszedelme kísértett: és akkor azok a hitközségek, amelyek összegyűltek, hogy a maguk sebeit tárják fel, azt mondták: felejsük el sebeinket, nekünk ma egy gondunk van: a magyar haza egysége és épsége. Szózatlan fordultak külföldi hittestvéreikhez, segítsetek, – nem rajtunk, nem a mi sebeinken, a mi sérelmeinken, hanem segítsetek a magyar hazán, a mi nekünk jogot adott és amely bennünket polgáraivá fogadott.

És másodízben fordultunk a vallási szolidaritáshoz, amikor a pesti izraelita hitközség terméből ment a szózat az elszakított területek zsidó vallású polgáraihoz, kértük őket, tartsák fenn velünk a szolidaritást, nemcsak mint zsidók, hanem mint magyarok, vallják mágukat továbbra is büszkén és önérzetesen, kockázatot viselve, magyaroknak, újra és ismét örökre magyaroknak. *(Élvezés és taps.)*

Ha vannak ma is sebeink, ha sajtyszerű módon megfordult a kocka – megfordult a kocka, mert mikor a recepciót formailag törvénybe iktatták, már élt annak a lelke a magyar társadalomban; és ma a recepció formájája megvan, de – fájdalom – a magyar társadalomban sok az olyan jelenség, hogy a recepció lelke már nem él együtt a recepció formájával; ha vannak ma is sebeink, ha a recepciónak teljességén rést ütött az új törvényhozás, – ezeket a sebeket nem panaszoljuk fel, külföldi segítséget kérve. Nekünk van egy másik segítségünk. Egy más, hatalmas segítségünk. Mi a sírokat hívjuk segítségül. Segítségül hívjuk őseink sírját, akik ebben a hazában éltek, verejtékeztek, dolgoztak és egyek lettek porukban ennek a szent hazának földjével. Hívjuk a halottakat, azokat az izraelita hittestvéreinket, kik tízezren a világháborúban a csatatéren estek el és akiknek a csmitjai is itt porladnak ebben a földben, vagy elhagyatva idegenben, Isten tudja, merrefelé, lettek egyek az anyafölddel. És leborulunk a nagyoknak, a halhatatlanoknak, az igazi nagy magyar politikusoknak sírjára és hívjuk őket. Hívjuk Kossuth lelkét, Deák Ferenc lelkét, Eötvös József báró, Szemere Bertalan lelkét, Petőfi, Jókai lelkét, mindazokét, akik szellemi és erkölcsi értéket képviseltek ennek a nemzetnek a mfultjában. Hívjuk a lelkeket és ezek a lelkek mind bennünket segítenek akkor, amikor hivatkozván hazafiasságunkra, munkánkra, törhetetlen magyarságunkra, – követeljük a recepció évfordulóján, újra és újra jogaink teljességét.

Tisztelt ünneplő gyülekezet! A mi lelkeinken – és ez az, amit nem

akarnak megérteni a külföldön és nem méltányolnak eléggé idehaza – a mi lelkeinken sohasem vehet erőt annyira a keserűség, hogy mi a magyar ügyet, a nemzeti ügyet károsítsuk. Könnyű a hazát szeretni akkor és könnyű a hazát szeretni annak, amikor a haza dicsőséget, boldogságot ad annak, aki szereti; de a hazát szeretni kell akkor is, ha a haza szeretetének teljességét nem árasztja reánk. Istent imádni kell akkor is, ha Isten porba sújt és mi imádjuk Egy istenünket, imádjuk, lia jutalmaz, vagy ha büntet. Imádjuk akkor is, ha szeretetével tőlünk elfordulni látszik. És imádjuk a mi földi Istenünket: a hazát, bármilyen legyen is sorsunk ebben a hazában. (*Élénk éljenzés és taps.*) A haza nem egy perc, a haza nem egy óra, nem egy nap, nemi is az esztendőnek foglalhatja, a haza: az örökkévalóság. Annak valljuk, annak hisszük, annak akarjuk hinni. Ami földi Istenünk, a haza éppúgy kell, hogy örökkévaló legyen, miként egy és örökkévaló a mi Istenünk. Egy óra, egy esztendő, vagy az esztendők foglalhatja, bármit tegyen is velünk, mi az örökkévaló hazát szeretjük, az örökkévaló hazát imádjuk és ahhoz soha hűtlenek nem leszünk és bízunk a segítségben, Berzsényi szavaival: „Az erős nem fél az idők mohától, a koporsóból kitör és eget kér!” Azok az erősek, azok a nagyok, azok a halhatatlanok, akiknek emlékét idéztem, fel fognak támadni diadalmasan és bármilyen pokoli gyűlölet égjen nm egyesekben, az erősek sírjukból ki fognak törni és eget kérnek nekünk, eget kérnek mindnyájunknak, eget kérnek a magyarságnak, a magyar társadalomnak, hogy szeretetben egybeforrva, közös munkában egyesülve, felvértezve, valósággá válthassák a mi álmainkat.

Ezzel a reménnyel, ezzel a fogadalommal köszöntöm önöket recepciónk harmincadik évfordulóján. Valahányszor együtt vagyunk, a mi gyülekezetünk mindig jó magyaroknak, jó zsidóknak és a szabad embereknek gyülekezete. Magyarországhoz, szent vallásunkhoz, emberi érzéseinkhez ragaszkodunk. A gettó falai annak idején elzárhattak minket a világtól, de felfelé nyitva hagyták az eget. Mint szabad emberek imádjuk a mi egy, szabad Istenünket, aki az embert a maga képére formálta és imádkozunk, hogy a mi Egyistenünknek parancsa: egy az Isten, egy az ember, valóra váljon mindenütt, valóra váljon ebben az országban, a magyarságnak, a magyar hazának javára, boldogságára és virulására. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*)

Meg-megújuló, lelkes ováció zúgott fel *Vázsonyi* beszédére, amely után *Klebelsberg* Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter adta át a kormány üdvözlését a pesti izraelita hitközségnek.

VII.

A numerus clausus nem zsidó-ügy, hanem a nemzet és a demokrácia ügye

– 1925 december 17. –

A numerus clausus kérdése közben Genfben a Népszövetség előtt is szóba került anélkül, hogy a magyar zsidóság ebben a kérdésben „a Népszövetséghez fordult volna. A magyar ellenzéki pártok immár évek óta küzdöttek a numerus clausus ellen, de e kérdés genfi tárgyalásával szemben mégis deklarációt hoztak, amelyet *Vázsonyi* Vilmos szövegezett meg és amelyben megállapítják, hogy a nume-

rus clausus ügyét az ország belső ügyének és ez intézmény megdöntését a maguk feladatának tekintik. A magyar zsidóság már előbb hozott ilyen határozatot. A numerus clausus genfi tárgyalása interpelláció formájában s az indemnitási vitában is a *nemzetgyűlés* elé került. *Vázsonyi* Vilmos 1925 december 17-én felszólalt a nemzetgyűlés indemnitási vitájában és nagy beszédben ismertette felfogását a numerus clausus ügyéről. Ez a beszéde, – utolsó nagy beszéde az úgynevezett „zsidókérdés”-ről, – így hangzik:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt nemzetgyűlés! Gazdasági kérdésekkel óhajtottam volna foglalkozni az indemnitás vitájában, hiszen ez különösen csábító volt a pénzügyminiszter úr beszéde után, aki igen rózsásnak festette le Magyarország helyzetét és Magyarország jövődjét. Igen rózsásnak festette le az államháztartás egyensúlyának szempontjából. Sajnos, mi, akik az étellel odakünn érintkezünk, nem látjuk ilyen rózsás színben a helyzetet. Mi, különösen, akik a városi lakosságot képviseljük, ismerjük az iparnak, a kereskedelemnek súlyos helyzetét. Ismerjük szakadatlan panaszait az elviselhetetlen adóterhek miatt, ismerjük az öngyilkosságok statisztikáját, látjuk a kényszeregyességek statisztikáját. Mindez nem arra mutat, mintha rózsás volna a magánháztartások képe.

De most nem óhajtok ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, sem a forgalmi adónak kérdésével, sem egyéb hasonló kérdésekkel és adóügyekkel, bármilyen csábító volna is számomra, mert kénytelen vagyok egy olyan kérdéssel foglalkozni, amelyet a magam részéről ezidőszerint és incidenstáisan már elintézettnek véltem a polgári ellenzékhez tartozó képviselőknek a deklarációjával.

Ez a deklaráció teljes mértékben fedi természetesen az én álláspontomat. Ennek a deklarációnak az a befejezése, hogy mi azt a kérdést, amelyről ott szó van, a numerus clausus kérdését nem kívánjuk szaporán és ismételve incidentális szavazások esélyeinek kitenni, hanem azt akarjuk, hogy pártkülönbőség nélkül érlelődjék meg ennek az intézkedésnek eltörlése, amely szükségszerű, nem annak a felekezetnek szempontjából, amelyhez tartozom, hanem e felekezethez nem tartozó szabadelvű és demokratikus képviselőtársaim meggyőződéséből is, szükséges az ország érdekében és különösen szükséges az integritás gondolatának szempontjából. Azt hittem tehát, hogy ezzel a deklarációval ezidőszerint elvégeztük a mi feladatunkat, amidőn leszögeztük álláspontunkat és, – amint ott említve van, – minden nemzeti szabadelvű és demokratikus erőnek pártkülönbőség nélkül való egyesítésével intézzük majd a döntő rohamot az ellen az intézmény ellen. Minthogy azonban ez a kérdés interpelláció kapcsán ismét szavazásra került és ez alkalommal elhangzott a kultuszminiszter úr beszéde és elhangzott az interpelláló képviselő úr beszéde, és mind a két beszédben felemlítették különböző módon azt a határozatot is, amelyet a zsidóvallású magyar polgároknak a recepció évfordulója alkalmával tartott nagygyűlése egyértelműen hozott, – ismétlem, mindannyiunknak nevében, tehát nem egy rész nevében, – kötelességemnek tartom, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzam. Kötelességemnek tartom és sajnálkozva teszem ezt, mert felfogásom szerint ennek a kérdésnek szapora és ismételt tárgyalása nem mozdítja elő annak *ügyét*, különösen haolyan fogadtatásra talál, mint amilyennel, úgy látszik, a jelenlegi politikai konstellációk, aspirációk és remények következtében a kultuszminiszter úr részéről találkozott. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

A zsidóvallású magyar polgároknak ez az egyetemes gyűlése meg-

hozta azt a határozatot, hogy a numerus clausus eltörlését, bármennyire ellenkezzék is a recepcióval, semmiféle külföldi beavatkozástól nem kérte és nem fogja kérni. Meghozta ezt a határozatot annak egyenes kimondásával, hogy habár a trianoni szerződésnek ismeretes pontja azt követeli, hogy nemzetiség és vallás szerint különbséget polgárok között ne tegyenek, soha a trianoni szerződésnek erre a pontjára hivatkozni nem fog, mert a trianoni szerződés, amely megcsönkította Magyarországot, amely tehát a nemzetnek gyásza, nem lehet a zsidóvallású magyarok jogainak erőforrása.

Ezt a határozatot Peyer t. képviselőtársam megtámadta és azt mondta, azt hiszi, hogy nem volt helyes ez a határozat és egyesek meghunyászkodást látnak ebben a határozatban. Téved a t. képviselőtársam. Ezt a határozatot minékünk, akik ezt meghoztuk, nem sugallta semmiféle gyávaságnak vagy meghunyászkodásnak érzése. Hiszen jogunk lett volna egyszerűen hallgatni a kérdésről; ez lett volna számunkra a legkényelmesebb. Jogunk lett volna hallgatni és akkor nem vontuk volna magunkra nemcsak idehaza a t. képviselő úr, hanem külföldön sem hitsorsosaink Ítéletét, akik ezt a mi határozatunkat nem helyeselték. Meg kellett hoznunk ezt a határozatot azért, mert mi a magunk álláspontja szerint soha ebben az országban zsidó felekezeti ügyet nem ismertünk a politikában és nem fogunk ismerni a jövőben sem.

Ha van ebben az országban szabadelvűség és demokrácia, és van igaz nemzeti érzés a polgárok között, ha megvan benne a nemzeti múltja iránti tisztelet és a nemzet jövőjében való remény, amely soha különbséget nem tesz, ha megvan az a szabadelvűség és demokrácia, amelyet a múltban a 40-es évek nagy reformerjei, majd később Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Szemere Bertalan, Eötvös József báró képviseltek, – nem tudnám mind felsorolni a neveket, – az irodalomban pedig olyan halhatatlanok, akiknek a centennáriumát ünnepeltük, mint Jókai és Petőfi, mi nyugodtan rábízzuk magunkat a magyar nemzet tradicionális szabadelvűségére és demokráciájára. Ha a magyar szabadelvűségnek és demokráciának nem fáj a mi sebünk, mi nyugodtan elviseljük. Mi a magyar demokrácia és szabadelvűség erősödésétől várjuk, hogy sebeink orvosoltassanak. Mert hiszen nem mi magunk emancipáltuk magunkat és nem is külföldi segítséggel, hanem a magyar törvényhozás szuverén akaratából. Nem magunk recipiáltuk vallásunkat, nem is külföldi segítséggel, hanem a zsidó vallás recepciójáról szóló törvény a magyar törvényhozás szuverén elhatározásából került bele a törvénytarba. Mi tehát kerülni akartuk annak a látszatát is, mintha mi meg akarnók hurcolni az országot azért, mert ezidő szerint nekünk küzdelmet kell folytatnunk az elszakított területen élő magyar testvéreink érdekében – és az ottani magyar kisebbségek jogát akartuk védelmezni. Nekünk a külföldi segítsége nem kell. Ezt jelentette a mi határozatunk és én nagyon tiszteltem Peyer Károly t. képviselőtársam egyéniségét és felfogását, de abban, hogy mi a szervezeteinkben tömörülve mit tegyünk és mit ne tegyünk, amint nem kérünk tanácsot jobbról, úgy nem kérünk tanácsot balról sem; mi megyünk a magunk útján és hozunk határozatokat a magunk meggyőződése szerint.

Ez a mi határozatunk, amely annak a mélységes hazafias érzésnek a következménye, amely a zsidó vallású magyar polgárokat jellemezte, nemcsak azon perctől fogva, amikor emancipálták őket, hanem jellemezte őket már 1848-ban is, amikor emancipáció nélkül vettek részt mint hon-

védek a szabadságharcban. E hazafias magatartásunk nem új keletű. Midőn a forradalom előtt összegyűltek a magyar zsidó hitközségek, hogy felpanaszolják sérelmeiket, érkezett annak a híre, hogy katasztrófa fenyegeti az országot és abban a pereben az egybegyűlt magyar hitközségek nem hánytorgatták fel többé a maguk sérelmeit, hanem egyetlenegy határozatot hoztak, azt, hogy a külföldi zsidókhoz fordulnak a maguk hazájának védelmére és a külföldi zsidókat kérik arra, hogy védjék meg Magyarországot, védjék meg azt az országot, amely ő nekik polgári jogot és szabadságot adott. És hoztunk egy második határozatot a pesti hitközségek közgyűlésén, amikor hitsorsosainkhoz fordultunk szózatall és azt kértük tőlük, hogy maradjanak továbbra is magyarok.

Ez a múlt és ez a jelen kötelezett minket arra, hogy ezt a határozatot hozzuk. Hoztuk ezt a határozatot, bár jól tudtuk, hogy a külföldön élő azon hitsorsosaink, akik minket asszimilistáknak neveznek és akik gúnyolódnak azon, hogy mi magyaroknak valljuk magunkat: ők a fajvédőkkel teljesen egyetértenek abban, hogy ők is azt akarnák, hogy mi mint nemzetiség alakuljunk meg, mint külön zsidó nemzetiségi párt működjünk és szervezkedjünk; ebben teljesen egyetértenek a fajvédőkkel, akik a nemzetiségek elvesztése után azzal kívánják Magyarországot rekompenzálni, hogy új nemzetiséget kreálnak a zsidóságból, amely törvényeink szerint sohasem népfaj, sem nemzetiség nem volt, hanem csak mint vallásfelekezet és mint vallás szerepelt. Külföldi hitsorsosaink, mondom, megtámadtak és kigúnyoltak minket e határozatunk miatt. A másik oldalon tisztában voltunk azzal a kockázattal is, hogy amidőn Genfben a numerus clausust tárgyalják, akkor ez a határozat erőssége lesz a kormánynak, hivatkozni fog rá és ebben sem csalódtunk, mert hiszen az igen t. kultuszminiszter nr azzal kezdte az ő plaidoyer-ját Genfben, hogy ezt a mi határozatunkat felolvasta és a hírlapokban megjelent kommunikék szerint úgy folytatta, hogy: „Ezek után be is fejezhetném előadásomat és nem volna több mondanivalóm”. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Felhasználta tehát ezt a mi határozatunkat. Amikor pedig mi ezt a határozatunkat meghoztuk, akkor tudatában voltunk annak, hogy lehet a dolognak egy olyan látszata, hogy ha ez a külföldi határozat nem lesz kedvező, mi azt a munkát végezzük el, hogy mi magunk segítjük ezt elő. Az volt a felfogásunk: ám legyen, inkább -segítsük azt elő, semhogy külföldi beavatkozásnak legyen a következménye az, hogy mi azokat a jogainkat, amelyeket a magyar törvényhozás szuverén elhatározásából kaptunk meg, ismét ne a magyar törvényhozás szuverén elhatározásából kapjuk vissza.

Mi egy olyan törvénytől, amely úgy keletkezik, mint a Habsburgoknak detronizálása: kényszertörvénytől és muszáj-törvénytől nem kérünk egyenlő jogot; nincs is annak értéke, ami nincs benn a lelkekben (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), ami nincs meg a társadalomban; ami nem önkéntesen keletkezik, annak semmi értéke nem lehet. E határozat nem keletkezett meghunyászkodásból, mert hiszen e határozat meghozásában résztvettünk egyesek olyanok, akiket igazán nem gyanúsíthat a t. képviselőtársam azzal, hogy a mi lépéseinket gyávaság, vagy meghunyászkodás vezeti, mert a mainál súlyosabb időkben volt bátorságunk helytállani. Helytállótunk a mainál sokkal súlyosabb körülmények között. Ott vannak Garami Ernő emlékiratai, azokban megtalálhatja a t. képviselőtársam egy sokkal kockázatosabb fellépésnek élethű leírását, mint amilyen kockázatos fellépés lett volna az, ha a numerus clausus kérdésében egy-

szerűen hallgatunk, mert hiszen határozathozatalra kényszeríttek nem voltunk.

Azt azonban mindenesetre nem várhattam, hogy a t. kultuszminiszter úr, aki ezzel a határozattal élt Genfben, aki ezt felhasználta, – mihelyest ismét a hazai területre lépett, akkor a gúnyolódás és a gyűlölködés hangján szólal meg. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* A gúnyolódás és a gyűlölködés hangján azért, mert aki rég lejárt szólamokkal áll elő, aki fel akarja folyton szaggatni a sebeket *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*, amelyek már beheggedtek; aki örökkön-örökké a bolsevizmus és a forradalom emlékeit idézi fel és azokat akarja felsorakoztatni a numerus clausus igazolására, az nem jár igazságos és nem jár helyes úton, s nem lovalis azokkal szemben, akiknek határozatát Genfben felhasználta *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*, amire ugyan joga volt, mert hisz mi ezt a közzéadást nyugodtan szemügyre vettük és erre el voltunk készülve.

T. Nemzetgyűlés! Én nem tudom, minő joggal akarja még ma is a bolsevizmust a t. kultuszminiszter úr, aki mint a történelmi társulat tagja és elnöke, még ma is, tehát hivatalból történétíró, lehiggadva ítélni meg az eseményeket, a zsidó vallású magyar állampolgárok egyetemének nyakába varrni.

Nem akarok ízléstelen lenni, ha magamról szólok, mert hiszen akkor, amikor a Házban mint miniszter a bolsevizmus ellen beszéltem és amikor még futóbolondnak tartottak, hogy a bolsevizmus rémeit kifestettem, ezért nem viseltem nagy kockázatot. De beszélhetek másokról. Beszélhetek arról, hogy a hitközségi intézményeket a bolsevisták a legkevésbé sem tartották sehol tiszteletben, hogy ők felekezett és felekezett között nem tettek különbséget és hogy azok, akik közülök zsidó származásúak voltak, előbb hagyták el hitüket, és előbb rugaszkodtak el hitüktől, mielőtt elváltak a nemzeti társadalomtól.

És minthogy itt van Gyöngyös város képviselője, hivatkozom ő rá. Ő tudja azt, hogy Gyöngyösön zsidókat is akasztottak fel a bolsevisták és ha ő nem tudja, tudhatják mások és tudják azt is, hogy Szolnokon az Österreicherek, a fiatal és az öreg Österreicher szembeszálltak bátran és vakmerően a bolsevistákkal és ezért agyonlővettek általuk. Ha Samuellykről beszélünk, beszéljünk a gyöngyösi mártirokról is, ha beszélünk a többiekéről, akik zsidó származásúak, beszéljünk a szolnoki Österreicherekről is és beszéljünk arról, hogy amikor külföldről hazatértem, láttam Budapesten a leszögezett üzleteket, láttam azt a rettenetes nyomorúságot, amelyben itt a lakosság van. Itt tehát nem tettek különbséget keresztény és zsidó között, mindenkinek vagyonát elvették pártkülönbség nélkül, faji különbség nélkül és valláskülönbség nélkül és elsősorban tönkretették itt a kereskedelmet és az ipart, mert a dolog természeténél fogva a falvakhoz nehezebben tudtak hozzáférni, a falvak jobban el tudtak zárkózni a bolsevizmus ragálya elől, mint a nagy városok.

A bolsevizmust tehát a zsidóság hibájául felróni és azt az egész zsidóság nyakába varrni nem szabad és a miniszteri székből olyat hirdetni, amit a boldogult propaganda minisztérium idejében, a Sturm und Drang-korszakban hirdettek röpiratokban, nem lehet, hiszen végtére nem hihettem azt, hogy az akkori kultuszminisztert és az akkori propaganda-minisztert ennyire megváltozva üdvözölhetem egy másik alakban ismét a. miniszteri székből. Annál inkább feltűnt nekem az igen t. kultuszminiszter úr beszéde, mert én emlékszem, egy szép svábhegyi délutánra, amelyen minket meginvitált magához, még pedig nem egy kurzushírlap-

író útján, hanem – Isten bocsássa meg, – súlyos felekezeti körülmények között élő hírlapíró volt az ő intimusa és bizalmas embere és ennek útján invitált meg minket a Svábhegyre éppen a numerus clausus ügyében és az a beszélgetés, amelyet ott lefolytattunk, úgy-e t. képviselőtársam, nem vallott arra, mintha ezzel az intranszigns fajvédő kultuszminiszter úrral állottunk volna szemben, hanem úgy emlegette a numerus clausust, mint fájó helyzetet, amelyet ő itt talált, amelynek nehézségeit és kellemtelenségeit orvosolni akarja és minket egyenesen felkért arra, hogy mi forduljunk ő hozzá, és ha mi az egyetemre be akarunk ajánlani ifjakat, akkor nagyon szívesen áll a mi rendelkezésünkre. Sőt éltünk is ezzel az engedelemmel, de fájdalommal kell megállapítanom, hogy az egyetemi tanács előtt nem volt nagy tekintélye a kultuszminiszter úr protekciójának. Ezen előzmények után rendkívül csodáltam a miniszter úrnak ezt az ezidőszerint rendkívül intranszigns magatartását ebben a kérdésben, amely a közeljövőben még a reményt sem engedi által és bocsánatot kérek, bizonyos politikai konstellációk, remények, késedelmek, kulisszatologatások és szervezkedések és a jelenlegi nagyszerű és makacs fajvédő elhatározása között, azt hiszem, nem nagyon nehéz megtalálni az összefüggést. Ma benn vagyunk a bocsánatkérésekben és ha a t. kultuszminiszter úrtól az Érne-nek egyik igazgatója bocsánatot kért azon súlyosan sértő plakátért, amelyet annak idején ellene error in persona alapon kibocsátottak, engedje meg a kultuszminiszter úr, hogy mi is a bocsánatkérők sorába lépjünk és amint bocsánatot kért tőle az Érne igazgatója, hogy valamikor liberálisnak tartotta, mi pedig ugyancsak bocsánatot kérjünk tőle hasonló okokból. A kultuszminiszter úr beszédében azt mondta, hogy a numerus clausus eltörlése társadalmi explóziókra vezetne. Én kétféle jóst ismerek: az optimista jóst és a pesszimista jóst. Az emberek rendszeren optimisztikusan jósolnak, és rendszeren azt szokták jósolni, amit remélnék, a pesszimista pedig azt jósolja, amitől fél. Én nem tudom, hogy a kultuszminiszter úr érzelmei folytán a jó sok melyik fajához tartozik. (*Derültség.*) Mint optimista jós, azt jósolta-e, amit remél, vagy mint pesszimista, azt jósolta-e, amitől fél! Mindenesetre azonban a nagy konszolidáció mellett, amelynek dicséretét zengik napról-napra, nagyon csodálom, hogy a kormány nem érzi a hatalmat annyira birtokában, hogy társadalmi explóziókra, mint érvekre hivatkozik.

Ha a t. kultuszminiszter úr a maga meggyőződésére és a kormánynak és pártjának meggyőződésére hivatkozik, ezt, ha nem is az én meggyőződése, elfogadom. De ha ő önmaga iránt részvétet akar ébreszteni azáltal, hogy ő társadalmi explóziók hatásától félve, követ csak meggyőződéseket, ezt nem érteni meg. Mert ez annak bevallását jelentené, hogy ez nem az ő meggyőződése és e társadalmi explóziók kilátásba helyezése nélkül ő más úton járna. Nem tudom tehát megérteni, miért kellett a kultuszminiszter úrnak társadalmi explóziókkal fenyegetőznie és miért kellett a kormány tekintélyét ez által ilyen súlyos mértékben megrongálni? Hiszen ez erős kormány, a helyzet magaslatán áll, itt társadalmi explóziók lehetetlenek úgy jobbról, mint balról, itt már nem lehetnek kilengések, a legöregebb ingák is kénytelenek további kilengéseiket beszüntetni! Ez az erős, ez a hatalmas kormány fél társadalmi explózióktól! Én azt mondom: egy ilyen erős, konszolidált kormány mellett nem lehetségesek társadalmi explóziók!

Eckhardt Tibor: Vállalja a képviselő úr, hogy az egyetemre saját vezetése alatt mennek be a zsidók, majd ha eltörlik a numerus clausust?

Vázsonyi Vilmos: Mit vállaljak?

Eckhardt Tibor: Tessék vezetni a zsidóságot az egyetem falai közé, ha eltörlik a numerus clausust! Mert mi vezetni fogjuk a többieket!

Vázsonyi Vilmos: Vállalom!

Rassay Károly: Nyílt felhívás törvénytelenésre!

Vázsonyi Vilmos: Ha önnek nincs egyéb baja és egyéb feltétele, ez a feltétel teljesítve van!

Eckhardt Tibor: Örülni fogok, ha ott azután találkozunk!

Vázsonyi Vilmos: Legyen szerencsénk! Mindenesetre ismervén felfogásukat, úgy képzelik ezt a találkozást, hogy önök fel lesznek fegyverkezve, mi pedig nem, ami mindenesetre a kockázat igen erőteljes elvállalását mutatja.

Eckhardt Tibor: Éppen erről van szó! Polgárháborút előidézhetnek, de egyetemi oktatás nem lesz! – (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Vázsonyi Vilmos: Nekem egy szót sem kell szólnom a kultuszminiszter úr ellen; az ön dicsérete, az ön magasztalása, az ön szeretete, a fajvédővacsora felköszöntője a legsúlyosabb vádbeszéd a kultuszminiszter úr ellen.

Eckhardt Tibor: És az ön beszéde a legsúlyosabb vád minden keresztény és magyar felfogás ellen!

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! A numerus claususról szóló törvény különben is nélkülöz minden őszinteséget. A numerus claususról szóló törvényben az van: ügyelni kell arra, hogy az országban lakó népfajok és nemzetiségek aránya megfelelő legyen az egyetemeken. A numerus clausus szerint tehát a zsidó vallású állampolgárok népfajt vagy nemzetiséget képeznek! Mert vallásfelekezetről a törvény nem beszél! Én azonban nem vettem észre azt, hogy az egyetemeken más népfajjal szemben a numerus clausus valaha is érvényesült volna; például nem vettem észre, hogy a németséget is mint népfajt kezelték volna, hogy azután a név alapján esetleg egyesek bekerülhettek volna a numerus claususba. Nem tudom, lehet-e egy népfajból kilépni, mert törvényeink csak a felekezetből való kilépést szabályozzák és kötik formalitásokhoz, ellenben a népfajból való kilépést nem ismerik és nem tudom, milyen íznel kezdődik már a népfajból való kilépés hatályossága. A numerus claususról szóló törvény tehát, ha így akart berendezkedni, mindenesetre nyitva hagyta azt a kérdést, hogy a népfajból való kilépés hányadik fokon érvényesülhet már sikerrel. Ezenkívül pedig a törvény minden őszinteséget nélkülöz, mert hiszen törvényeink értelmében a zsidó vallású magyar polgárok nem népfaj, nem nemzetiséget képeznek, hanem a magyarsághoz tartoznak és mikor a trianoni szerződés kérdését tárgyaltuk, akkor annakidején Teleki Pál gróf, Bethlen István gróf és társai a magyarság létszámának megállapításánál nagyon szépen hivatkoztak arra, hogy a zsidók évszázadok óta itt élnek Magyarországon és érzésben teljesen egybeolvadtak a magyarsággal. Ez a törvény tehát valótlanúságon alapul. Mert valótlanúság az, hogy a zsidóság népfaj; valótlanúság, hogy nemzetiség; valótlanúság, hogy népfajjal és nemzetiséggel szemben a numerus clausust valaha is érvényesítették volna,

A t. kultuszminiszter úr felhossa azt az érvet is, hogy a zsidók gazdagabbak. Nem tudom, honnan vette ezt az érvet, mert fel tudnám sorolni a gazdag zsidók egész sorozatát, akik már a népfajhoz tartoznak és nem a vallásfelekezethez, – nem tudom, hogy ezek még oda számítanak-e vagy sem. (*Derültség.*), – egész csomó bankvezért, aki már vé-

gígment ezen az úton, fel tudnék sorolni, egymásután; nem tudom tehát, hogy honnan veszi azt, hogy a zsidók gazdagabbak? Onnan, hogy nem ismeri őket! Talán a Heine-féle mondás teljeseedik be rajta, hogy: „azt hiszitek, ismeritek a zsidóságot azért, mert ismeritek a zsidók szakállát?” Ez még a gettó idejében járhatta, mert igazán mentsége lehetett valakinek, hogy csak a zsidó szakállát ismeri; de ma arról beszélni, hogy vagyonosabbak, gazdagabbak a zsidók, mikor annyi szegény munkás, szegény zsidó kisiparos és kiskereskedő van, s annyi zsidó napszámos is?

A miniszter úr a numerus clausus arányszámának megállapításánál mindig elfelejti, és itt van a fallácia, – hogy a zsidó vallású magyarságnak legnagyobb része a városban lakik. Budapesten lakik Csonka-Magyarország összes zsidó lakosságának közel a fele. A falvakban csak egy elenyésző töredéke lakik a zsidóknak. Ha tehát én igazságosan keresem az arányszámot, akkor nem azt kell néznom, hogy az egész ország lakossága milyen arányban küldi gyermekeit az egyetemekre, hanem azt, hogy a városi lakosság milyen arányban küldi gyermekeit az egyetemre. Nem lehet, kérem, kivégezni ezt az érvet; és az egész numerus clausus számának, – nem a tételnek, – hamissága kiderül abból, hogy a városi lakosságnak egy nagy percentuációja zsidó vallású, s akkor figyelembe veszik azt, hogy a falvak lakosságát is beleértve, Magyarországon hány zsidó lakik. Vegyék, kérem, azt figyelembe, hogy szokás szerint a lakosság honnan, milyen arányban szokta gyermekeit az egyetemre küldeni s vegyék figyelembe, hogy hadviseltek és rokkantak gyermekeit utasították vissza a numerus clausus révén az egyetemekről. Kétségtelenül ezek is mind a gazdagokhoz tartoztak.

Vissza kell térnem, t. nemzetgyűlés, arra a határozatra, amelyről már szólottam. Meghoztuk ezt a határozatot, mert jogtalansággal szemben és jogaink csorbulásával szemben sem fordulunk a külföldre. Az üldözöttek nem keresnek nemzetközi szervezkedést; ezt átengedjük az üldözőknek. Az üldözők leülhetnek tárgyalni Hitler úrnak, Cuzának küldöttével, mi nem ülünk le a mi egyenlő jogunk védelmére sem külföldi tényezőkkel tárgyalni és nem kérünk azoktól védelmet.

Hivatkoznom kell arra, hogy az igen t. miniszter úr, valamint az egész kormány nem állott mindig ezen az alapon, amellyel a fajvédők tapsait érdemelte ki. Én emlékezem egy gyűlésre, nemcsak a kultuszminiszter úrnak svábhgyi fogadkozásaira, hanem emlékezem egy pártközi értekezletre, amelyen a miniszterelnök úr azt az ígéretet tette, hogy fel fogja oszlatni az ébredők egyesületét. E között a korszak között és a között, hogy egy úgynevezett társadalmi egyesülésben jelentést lehet tenni arról, hogy miféle megállapodások létesültek Cuza úrral, mintha valami igen nagy idő telt volna el. Éppen azért én a magam részéről nem óhajtok részt venni abban a társasjátékban, amely a kabinetnek egyes tagjait akarja egymással szembehelyezni. Ezt nem is tartom politikusi dolognak.

Én a miniszterelnök úr és a kultuszminiszter úr között nem tehetek különbséget mindaddig, amíg a kultuszminiszter úr az ő kabinetjének tagja és disze. Különben is a miniszterelnök úr, hírlapi közlések szerint, meleg kézszorításával tüntette ki beszédeért; azt hiszem tehát, lehetetlen azt a legendát tovább csinálni és nem lehetséges egy olyan kormányzati irányzatot tovább fentartani, hogy ebben a kormányban legyen miniszter és miniszterelnök, aki a liberálisok titkos öröme és legyen egy másik miniszter, aki a fajvédők titkos öröme. A politikát nyilvánosan kell csi-

nálni és nem lehet az egyik a liberalizmus belső titkos tanácsosa és a másik a fajvédelem belső titkos tanácsosa. Végre meg kell egyezniük abban, hogy milyen az irányzat. Le kell mondani a segédsapatokról és a külső vagy csendes támogatókról jobbról és balról egyaránt. Menjen a kormány a maga irányában egyenesen. Végre meg kell tudnunk, hogy a kormány milyen irányban halad. Bármilyen irányban haladjon is a, kormány és bármilyen erőre kapjon is a kurzus, ez a mi magatartásunk dolgában rajtunk nem változtat, mert mi sohasem tévesztjük össze a kormányt az országgal, a pillanatot az örökkévalósággal.

A mi magatartásunkat hazánk érdekében nem irányíthatja az, hogy momentán milyen kormány van Magyarországon vagy momentán milyen az irányzat. Azt azonban látjuk, hogy ez az irány legkevésbé sem használ a magyar kisebbségek ügyének, mert csak a társadalom minden erőinek összefogása és egybeolvadása, csakis egy egységes magyar nemzeti társadalom lehet az, amely vonzóerőt tud gyakorolni, nem pedig a gyűlölködés, a társadalom szétmearangolása, felekezetek, osztályok vagy ha úgy tetszik, népfajok szerint. Csak egy egységes magyar nemzeti társadalomnak van feszítő ereje, csak ennek van vonzóereje. Ezért a numerus clausus kérdése nem zsidó ügy. Ügye a demokráciának (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), és ügye nemzeti integritásunknak, a nemzeti társadalomnak.

Lendvai István: Mi nem vagyunk nemzeti társadalom'?

Vázsonyi Vilmos: Legyenek róla meggyőződve, a nemzeti társadalomban helyt álltam legalább annyit, mint önök. Hivatkozhatom az akkori sajtóra. Nem úgy, mint azok, akik irták a szép cikkeket „A Nap”-ba és nem tudom még, hová és Károlyi szekeréhez fűzték magukat. Nekem volt bátorságom a forradalom ellen dolgozni és a süllyedő hajón maradni az utolsó pillanatig, tehát leckéket a nemzeti társadalom szempontjából önöktől egyáltalában nem fogadok el. (*Zaj a balközépen.*) Könnyű kockázat nélkül hetvenkedni. Nagyon könnyű lenne ilyenekkel olyan időben előhozakodni, amikor a konjunktúra annak kedvez. Én ezt akkor tettem, mikor a konjunktúra ennek nem kedvezett. (*Zaj. Elnök csenget. Lárma és közbeszólások.*)

Amint mondom, mi nem tévesztjük össze az országot a kurzussal, nem tévesztjük össze a pillanatot a örökkévalósággal és azok a diákok sem tévesztik össze, akik a külföldön tanulnak. A t. képviselő uraknak jó lecke, ha elmennek és meggyőződnek arról, hogy a braunschweigi műegyetemen tanuló, az itteni egyetemekről kirekesztett zsidó vallású műegyetemi hallgatók egyesületeinek papirosán és minden nyilatkozatán mit olvashatnak. A levélpapirosan ott van Csonka-Magyarország térképe és alatta ez: Hungáriám integram. Az tehát, hogy ilyen urak vannak Magyarországon és ha a kultuszminister úr magatartását taglalom, azt ennek az országnak volt más korszaka is, amikor imvargott az iszap, volt itt Tiszaeszlár is és ma nagyon sokan bűnbánóan és szégyenkezve emlékeznek vissza arra, hogy akkor milyen szerepet játszottak. Ők megmaradnak hazafiaknak, magyaroknak és akár tetszik önöknek, akár nem, magyaroknak fogják vallani magukat, mi pedig a kormánytól ezentúl mindenkor számon fogjuk kérni, nyilatkozzék, nem a kultuszminister úr, hanem a miniszterelnök úr: mik vagyunk mi Magyarországon, nemzetiség vagyunk-e, népfaj vagyunk-e vagy pedig zsidó vallású magyarok vagyunk-e, amiknek valljuk magunkat és fogjuk magunkat vallani, akár-milyen legyen a felelet. Semmiféle gyűlölködés nem fog minket vissza-

tartani attól, hogy ezekhez a hagyományokhoz ragaszkodjunk és továbbra is ezt a felfogást valljuk.

Mi, ismétlem, nem fogjuk megcsinálni sohasem az üldözöttek nemzetközi szövetségét, ha erre van is kiváltsága és privilégiuma Magyarországon a fajvédelemnek. A fajvédelem exterritoriális helyzetet élvez Magyarországon és ha a kultuszminister úr magatartását taglalom, azt a sajtószertű helyzetet kell látnom, hogy egy maroknyi csoport diktálja az iramot Magyarországon, vétőjogot gyakorol, bejelent tiltakozásokat, kijelentéseket tesz arról, hogy mi lesz akkor, ha bemegyünk a város-házára, mi lesz akkor, ha a kormánynak az volna a szándéka, hogy eltörölje a numerus clausust, hogy egy maroknyi csoport nyíltan és a háttérben hirdeti, hogy diktatúrát kíván, tehát megtámadja magának a parlamentnek, az alkotmánynak létét, (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Mindezt pedig szabadon, bántatlanul, megtorlás nélkül teheti. Ez a nyitja annak, hogy miért teszi a kultuszminister úr ezeket a nyilatkozatokat, amelyekkel önmagát a jobboldali erők centrumává akarja megtenni, és már előre jelentkezik a jobboldali erők elhatalmasodása esetén, hogy öbenne meg lehet bízni.

Én a kormánytól várom annak a kérdésnek tisztázását, vajjon a zsidóvallású magyarokat nemzetiségnek, vagy népfajnak tekinti-e ebben az országban, vajjon minket ki akar-e rekeszteni a kormány a magyarok sorából. Erre nem Klebelsberg Kunó úrtól kérek választ, nem is vagyok kíváncsi az ő válaszára, hanem a miniszterelnök úrtól várom a választ, mert ő van hivatva arra, hogy a maga kormányának politikáját körvonalazza és megjelölje azt az utat, amelyen haladni akar.

Elnök: Figyelmeztetnem kell a képviselő urat, hogy még egy perc áll rendelkezésére. Méltóztassék beszédét befejezni.

Vázsonyi Vilmos: T. Nemzetgyűlés! Bármilyen legyen a kormány döntése és bármilyen megítélés alá essék a mi magatartásunk akár jobbról, akár balról, a mi elhatározásunkat ezentúl sem fogja más irányítani, mint a magyar hazához való ragaszkodásunk és akárhogy gyűlölködnek itt ellenünk, a jelent nem tévesztjük össze az örökkévaló nemzettel és hívek fogunk maradni Magyarországhoz akkor is, ha jogaink teljességét el nem nyerjük; nemcsak hívek maradunk hozzá, hanem megteszünk mindent arra, hogy külföldön a magyarság ügyét előbbre vigyük és a mi magyar aspirációnk győzelmét előmozdítsuk. (*Taps a szélsőbaloldalon.*)

VIII.

Az én tanítóm

– Egyenlőség, 1926 január 10. –

A jogegyenlőségért vívott harcai közben, megilletődve száll vissza *Vázsonyi* lelke a múltba, amikor arról értesül, hogy hajdani jó tanítója, *Kornfeld Gyula*, meghalt. Róla írta ezt a nekrológot:

Fájt nekem, hogy nem lehettem ott jóságos, szeretett tanítómnak, *Kornfeld Gyulának* temetésén. Ott szerettem volna elbúcsúzni a sírjánál ötöle, aki gyermekkoromnak egyik legkedvesebb emléke, akit úgy szerettem, mintha legközelebbi rokonom lett volna és akinek rokonszenves arcát soha elfelejteni nem tudom.

Kornfeld Gyula a tanítóm volt a síp-utcai zsidó elemi iskola III-ik osztályában. Délceg, szép ember volt akkor, jóság és szeretet sugárzott reám szelid ragyogású szeméből. Mintája volt az igazi tanítónak, ő volt a második édesapánk. Rajongtunk érte, mert gyermekszívünkkel ösztönszerűen megéreztük, hogy itt nemcsak egy hivatalnokember ül a katedrán, aki betartja a hivatalos órákat, hanem igazi jóbarátunk foglalkozik velünk, mindnyájunkkal, az eminens jó tanulóval éppen úgy, mint a hanyaggal, a jó gyerekekkel éppen úgy, mint a vásott fiúval.

A síp-utcai iskola nem volt a gazdag fiúk iskolája. Szegény és szerény sorsúak voltak legtöbbször iskolatársaim közül. Fiai annak a kispolgári osztálynak, mely tisztaságban, tiszta családi tűzhely mellett nevelte a gyermekeket, amely sokat nélkülöz, de kettőt sohasem: önérzetet és fogékonyságot a nagy ideálok iránt. Mert a szegény ember gazdagsága: az álom. Az álom, hogy eljön majd egy jobb korszak, ha nem is az ő számára, de gyermekeinek, akik különbséget lesznek, mint ő. És kik tudnának olyan; ideális megnyugvással várni, mint azok, akik nemcsak szegények, de zsidók is, a messiásvárók, akik egyre várnak, örökké remélnek! A szegények és szerény sorsúak iskolájában volt igazi tanítómester Kornfeld Gyula és akik ott jártunk az ő osztályában, azok öneki egy részét köszönhetik lelki boldogságuknak.

Az iskola, melyben ő tanított, számunkra nem volt riasztó fogalom, hanem kedves otthon, tele melegséggel és napsugárral. Kornfeld Gyula szeméből sohasem aludt ki a szeretet ragyogása, arcán mindig ott volt az a mosoly, mely a lélek harmóniájának hírnöke, a bölcs derű vonása, mely mindent megért és mindent megbocsát és forrón szereti a gyermekeket, szereti a jövőt, mely még akkor is lesz, amikor ő maga már csak elmúlt.

Én magam, hatodik gyermeke egy szerénysorsú tanítónak, ki családjá kedvéért feljött Budapestre, hogy itt könnyebben neveltessen minket, sohasem éreztem, hogy szűkös anyagi viszonyok között élek. Én voltam a legfiatalabb, hát minden testvérem azon volt, hogy az én utamból elhárítsanak minden akadályt, nem voltam tandíjmentes sem az elemi iskolában, sem a középiskolában, bár jogom lett volna hozzá.

A síp-utcai iskolában – humoros emlék! – én még a jobbmódúakhoz számítottam. De emlékszem arra, hogy azok a szegény fiúk, akik nyíltan hordták szegénységüket, mennyire érezték Kornfeld Gyula szeretetét és tapintatosságot. Emlékszem a kékszínű télikabátokra, melyeket ajándékkul kaptak minden őszi végén a „szegény” fiúk. Kornfeld Gyula egyszerűen végezte ezt a munkát. Sorba hívta a gyerekeket maga elé; megnézte, hogy kinek rossz a cipője, kinek rongyos a ruhája, kinek nincs, vagy kinek rossz a télikabátja, megsimogatta a szegény fiúk arcát, nem szólt semmit, csak feljegyezte neveiket. Most aztán jött a kiosztás: ugyanazzal a tapintattal, mint az összeírás ...

Boldog vagyok ma is, ha visszagondolok a síp-utcai elemi iskolára. Valami jóleső melegség árasztja el a szívemet, valami jóleső fájdalommal és szeretettel gondolok vissza iskolatársaimra, pajtásaimra, külvárosok kedves, kicsi, porban játszadozó, szürke verebeire. Sokat köszönhetek ennek az iskolának, mert itt szívtam magamba gyermeki koraérettséggel a konok és szívós ragaszkodást a demokrácia elveihez, az igazi hazaszeretetet és a hűséget ősi vallásunkhoz.

Volt egy szegény iskolatársam, akinek az arca olyan volt, mint Guympléné, Hugo Victor nevető emberéé. Grotosz, de nem visszatartó arca – azt mondhatnám paradoxonnal – rokonszenves csúnya arca örökös mosolygásra állt. Marokkónak hívták. Hová lett, merre van, él-e még, ki tudja? Marokkó egyszerű közkatonája volt az iskolának, míg én nagy tisztséget viseltem: kinevezett vigyázó a szünet alatt, kitüntetett eminens tanuló. Marokkó a rabszolga alázatosságával ragaszkodott hozzám és minden nyomon kísért. Amikor nagy ember lettem, mert bekerültem a gimnázium első osztályába és a Rákosárók-utcából (ma Csengery-utca) minden reggel gyalog jártam be a széna-téri gimnáziumba, a Király-utcában összehozott a sors Marokkóval.

Én a táskával hátamon büszkén bandukoltam a járdán, Marokkó a kocsinon kézikocsit húzott. Marokkó inasgyerek lett! Amikor engem meglátott, örömteli kiáltás szaladt ki a torkán. Viszontláttuk egymást, én a járda büszke diákja, ő a kocsin szegény inasa. Az én szívemet akkor élesen hasogatta a fájdalom: mi ez? Miért járhatok én gimnáziumba és miért kell Marokkónak kézikocsit húznia? És akkor fogamzott meg lelkemben a hannibáli eskü, hogy egész életem és minden szeretetem azoké a szürke embereké lesz, akikkel együtt játszadoztam a görbe utcák porában.

Kornfeld Gyulával, aki szeretetének aranysugarával vonta be a mi iskolánk kis társadalmát és ott egyenlővé tett mindnyájunkat jóságos lelkének varázsával, akkor találkoztam újra, amikor miniszter voltam. Az Izraelita Tanítóegyesület küldöttsége jelent meg nálam. Becesebb ajándékot nem kaphattam a tanítóktól, mint azt, hogy magukkal hozták őt, drága, jó tanítómesteremet. Átöleltem és megcsókoltam Kornfeld Gyulát, aki akkor felevenítette iskolai életem egyik epizódját. Történt ugyanis, hogy Kornfeld Gyula anyja meghalt. Én ezt megtudtam. A temetésre senkisémet hívtam meg, de én önként beálltam a gyászolók közé és gyalog mentem ki a temetőbe a gyászokcsi után. Jó tanítóm ezt észrevette és végtelenül örült annak, hogy tanítványa ennyire szívébe zárta őt s mint családtag együtt gyászol vele. De mint jó pedagógus, akkor szívébe zárta örömét és nem szólt semmit a tanítványnak, csak akkor mondotta el neki, amikor a tanítványból már lett valaki. A mester örült annak, hogy nem vallott szégyent tanítványával, akit annyira szívébe zárt.

Fáj nekem, hogy a kötelesség, ez a rettenetes zsarnok, most megakadályozott abban, hogy ott legyek Kornfeld Gyula temetésén, hogy ott búcsúzzak el tőle soha nem szünő hálával és sirig tartó kegyeletes emlékezéssel. Legyen áldott az ő emléke és legyen az ő jósága, bölcsesége, lelkének melegsége és sugárzása követendő mintaképe a tanítósnak.

A gyermekkornak gazdag emléktára újra és újra felmerül *Vázsonyi* lelkében, minden nagy küzdelme alkalmával s az emlékezésből merít erőt és bizodalmat a jövőre.

HATODIK FEJEZET

GONDOLATOK ÉS ESZMÉK ÖT ÉV BESZÉDEIBŐL ÉS ÍRÁSAIBÓL

1921-től 1925 végéig a szó és a toll agitációjával vezette *Vázsonyi* a polgárság harcát, nem is a több jogért, a jobb kenyérért, amelynek jegyében küzdött a háború kitöréséig, hanem csupán az elemi szabadságjogok visszaállításáért. A viszonyok úgy hozták magukkal, hogy a polgárságnak ez a harca mindvégig ellenzéki harcnak volt kénytelen megmaradni.

I.

A demokrácia szószéke

Főként a demokratikus pártszervezetek és a szövetkezett ellenzék ülései voltak *Vázsonyi* agitációjának szószékei. Abból a rengeteg beszédből, melyet ebben az időszakban elmondott, még az itt következő szemelvények, gondolatok és eszmék, jogot tarthatnak a maradandóságra:

Ököljog

Ami itt a felszínen bugyog: a kormánypárt, ellenzék, parlamenti vita; az füst és pára; a valóság ebben az országban a *bracchium*, a valóság az, hogy mindenki annyit ér, ahogyan, amennyi és amilyen hatalmas ökle van. Akinek csak lelki, erkölcsi és szellemi ereje van, azzal szemben gúnyolódnak, de akinek erős az ökle, az a nagyszerű politikai tényező és azért látunk itt politikai tényezőként szerepelni olyanokat, akiknek a szemükbe kellene nevetnünk, mert komoly országban, ahol komoly alkotmányos élet van, ahol a szellemi és erkölcsi erők mérkőznek egymással, ott nem az a döntő, hogy kinek van elrejtve nem tudom hány fegyvere, nem az a nagy férfú, akihez esengen kell, hanem az, akinek voksai, valódi voksai vannak. Angliában például nincsenek bandavezérek, különítményvezérek, Angliában nincsenek titkos szervezetek, de van nyílt szavazás, nálunk pedig van titkos szavazás és nyílt szervezetek vannak. Mi tehát nem vagyunk forradalmi tár-

saság. Van forradalmi társaság Magyarországon, de én ehhez nem tartozom, az a forradalmi társaság, amely az államhatalmat nem akarja elismerni és amely magának különös jogokat követel. Az a forradalmi társaság, amely az alkotmány alaptételeit tagadja. *(Beszéd az ellenzéki szövetség vacsoráján, 1921 november 23.)*

A középkor és az új világ

Egy cikkem jelent meg annakidején Bródy Sándor Fehér Könyvében arról, hogyha én azt keresem, hogy miféle nagy eszmék haltak meg a világháborúban és mik voltak a háborúnak az első elesettjei: itt van az isteni hitnek és a vallásnak az eszméje! Az egyháznak és a vallásnak az a nagy szolidaritása, amely a vérontást tiltja, vajjon nem éppúgy megbukott, mint ahogy megbukott az internacionálénak a szolidaritása? Hiszen a legvakmerőbb blaszfémiával elsőnek sorozzák be a hadseregekbe az Úristent és mindegyik a hadserege főpátronusának nyilvánította az Úristent, megáldatta a fegyvereit és az öldöklő harcba Isten nevével mentek, remélve, hogy az isteni gondviselés nekik fogja meghozni a győzelmet. És vajjon az Isten, a vallás eszméje mellett nem bukott-e meg az alkotmányosságba vett hit is? Hogyan keletkeztek a háborúk? Talán a parlamentek alkotmányosan határozták el? Talán népszavazás volt, hogy legyen-e háború, vagy a parlamentben viták voltak e körül? Nem voltak! A háborút egyszerűen proklamálták és másnap áruló, gazember volt, aki a háború ellen felemelte szavát. Egyszerűen ki lett kiáltva: Háború van! Háború van, ennek következtében az egész alkotmányosság a régi formák között megszűnt és mindenki köteles a háborús cél érdekének alávetni magát és a háború céljait szolgálni. Megbukott tehát az alkotmányosság gondolata is és megbukott a nagy emberi demokratikus szolidaritásnak a gondolata is, amelyet először 1879-ben proklamáltak, másodszor 1848-ban, az európai nagy forradalmak idején. A világháborúban először összeomlottak azok a nagy vezérlő-eszmék, a XIX. század vezérlőeszméi és a XX. század vezérlőeszméi és az eszméknek, az erkölcsi javaknak az összeomlása előzte meg azt a gazdasági romlást és rombolást, amely azután a világháború után bekövetkezett. Ez a háború elpusztított mindent, elpusztította régi eszméinket, elpusztította régi erkölcsünket, elpusztította régi gazdasági rendünket, megrendítette régi dogmáinkat, úgyhogy mindazt, amit a nemzetgazdaságtan tudósai hirdettek a régmúltban, – az mind dajkamese; a háború mindent megváltoztatott és most egészen új világ áll előttünk.

Ezt az új világot meg kell döntenünk. Ez az új világ a régivel szemben nem a jobbik, hanem a középkor visszatérése. Ez az új világ egyszerűen az ököljog visszatérése, az ököljog uralma, de azzal a különbséggel, hogy a középkor az ököljogot rendszerbe szedte és rendezte, tehát a középkornak is volt jogrendje. Aki a feudális köteleességeket teljesítette, az számíthatott hűbérurának a védelmére. A középkornak is megvolt a jogrendje. A rablólovagok a mai különítményeket képviselték a középkorban. Azok a középkor jogrendjét zavarták meg, de ha megfogták, – felakasztották őket; a középkor az akkori feudális jogrendet védte. De mi az tulajdonképpen, amit ezek a műveletlen egyének, értéktelen emberek hirdetnek, akik abszolúte nem készültek a nyilvános, a közpályára és nyilvános működésre; mi az, amit hirdetnek, felhasználva a rettenetes rombolást és anarchiát, ami a háború után keletkezett, az emberi elméknek elborulását, az emberi idegeknek elernyedését, az emberek nagy kétségbeesését és gazdasági jólétének összeroskadását? Mi az, amit ma hirdetnek? Nem egyéb, mint a középkori rablólovagok politikája, nem egyéb, mint az ököljognak az az uralma, hogy minden ember annyit ér, ahány fegyveres banditával rendelkezik, ahány - nevezik azt nemzeti színű szóval is – fegyveres katonát tud összegyűjteni maga köré. Nincs alkotmányosság, nincs parlamentarizmus, nincs embe-riesség, hanem fegyveres banditák hatalmukba kerítették az uralmat és ezek a fegyveres banditák uralkodnak és kiröhögik a parlamentarizmust. *(Beszéd a központi demokrata körben, 1921 november 24.)*

Nincs kedvem alkura

Az én koromban már nincs kedvem alkura. Én láttam már sok változást az időknek. Én, aki ebben a városban és ebben az országban először vettem oda a kesztyűt az akkori konok szabadelvűségnek, melyet reakciónak tartottam, de amely a mai viszonyokhoz képest még szabadelvűséget jelentett, láttam, hogy jöttek utánam újak, akik tőlem tanulták az írás-olvasást és elkezdtek felettem nagy ítéleteket mondani, hogy én mennyire eltántorodtam a demokráciától, ők elbódultak attól, hogy egy külföldi könyvet elolvastak, holott én mint ifjú, elolvastam néha ötven könyvet is, hogy egy igazságot találjak. Ők elolvastak egy külföldi könyvet és az ő izmos,, nagyszerű, gyorsforraló tudományosságukban elítélték engem, aki a polgárok között élek, aprópénzre váltom fel magamat. Elítélték, mint ahogy az ostoba szobatudós elítéli a néptanítót, aki oktatja az embereket. Én láttam azokat, akiket én tanítottam írni-olvasni, hogy mint akartak a bíraim és mestereim lenni. És látok újakat, akiket felvet egy hullám, egy divat. Nem törődöm vele. Az, aki annyiszor szembeszállt a népszerűtlenséggel, mint én, mit törődik a hullámokkal! Én nem hullámok hátán akarok lovagolni; én azt akarom hirdetni, ami a lelkemben van. *(Születésnap beszéd a központi demokrata körben, 1922. március 22.)*

A titkos társaságok

Sajátszerű, hogy Magyarországon azokat a társaságokat szokták titkos társaságoknak nevezni, amelyek néha felfegyverkezve kimennek az utcára, békés járóelőket inzultálnak és akik elsősorban szabadalmazottak arra, hogy Magyarországon a mások számára nem létező gyülekezési szabadsággal éljenek, hangosan fenyegefödzenek államcsínnyel arra az esetre, ha a magyar kormányzás, a magyar állam nem abban az irányban halad, mint amit ők óhajtanak. Ezeket a társaságokat nevezik Magyarországon titkos társaságoknak. *(Beszéd az ellenzéki szövetség vacsoráján, 1922 november 23.)*

Mi az internacionálé?

Gyakran hallunk beszélni internacionáléről. Volt internacionálé Kosuth és Deák idejében is, 1848-ban is és az nem volt a kommunisták vagy a szocialisták internacionáléja. Ez az internacionálé abból az érzésből fakadt, hogy van a nemzet egyes tagjai közötti szolidaritáson kívül a nemzetek felett egy másik gondolat, az emberiség gondolata és a nemzeti társadalom szolidaritása mellett megvan a nagy emberi szolidaritása a szabad nemzeteknek, az alkotmányos nemzeteknek, akik megértik, hogy egy nemzetnek a virulása még jobban biztosítva van, ha a többiek is élvezik az alkotmányos szabadságot és a gazdasági virulást. Ez okozta, hogy a mi 48-as szabadságharcunkban ott voltak az összes nemzetek fiai, harcoltak a magyar szabadságért, amely része volt az európai szabadságharcnak. Az a Petőfi, akinek századik születésnapját ünnepli most Magyarország, az a Magyarország, amely soha távolabb nem volt Petőfi szellemétől és irányától mint ma, az a Petőfi Bemnek, a bevándorolt lengyelnek hadsegédeképen szolgált. Lengyel volt Dembinszky is, osztrák volt Pöltenberg és irlandi volt Guyon. Itt voltak a legkülönbözőbb nemzetek fiai és küzdöttek a magyar szabadságért, mert tudták, hogy ezzel az európai szabadságért harcolnak.

Ez volt akkor az internacionálé. Nem az az internacionálé, amely a nemzetől eltávolodik, hanem amely a nemzetek szabadságát csak a szabad nemzetek nagy frigye, szent szolidaritása alapján látja biztosítottnak. Ez volt a demokrácia internacionáléja. Ezt a nagy demokratikus szolidaritás irányzatát felváltotta az, amit az olaszok sacro egoismo-nak, szent önzésnek neveznek. De ez sem nem szent, sem nem önzés, csak ostobaság. Szent nem lehet, mert az önzés sohasem lesz szent; de nem is önzés, mert ha egy nép csak önmagára gondol, egy szép napon szembetalálja magát a többiek önzésével és brutalitásával. Ha szabadjára eresztjük egy nemzeti társadalom egyes tag-

jainak önzését, anarchiát kapunk, a nemzetek nagy társadalmában is megkapjuk az anarchiát, ha a sacro egoismo ostobaságának helyébe nem lép ismét az az irány, amelyet a diadalmas 1848 jelölt meg számunkra: a szabad népek nagy szolidaritásának iránya. *(Újévi beszéd, 1923 január 1.)*

Mi az öregség?

Öregnek lenni nem olyan könnyű, mint az emberek gondolják. Bár tulajdonképpen az életben a legkedvezőbb sánsz, hogy az ember megöregszik, bármilyen kellemetlen is legyen, de a világ teremtése óta nem találtak ki jobb sanszot. Ezen segíteni nem lehet. Öregnek nehéz lenni, mert ahhoz külön filozófia kell. Minden kornak megvan a maga filozófiája: megvan a gyermekornak, csak az öregek ritkán értik meg, megvan az ifjúornak, megvan az öregedésnek és megvan az aggságnak. Az öregedés filozófiája az, hogy az ember csakhamar a mások örömeiben találja a maga örömét. Kell, hogy megteljen önzetlenséggel, megteljen bizonyos emelkedettséggel, hogy örüljön annak, hogy mások örülnek, örüljön a mások sikereinek, a mások emelkedésének, nem veszi el a kapcsot az ifjúsággal, nem taszítja vissza azokat, akik a természet rendje szerint utána következnek, hanem inkább segít rajtuk, hogy megkönnyítse számukra azt, ami számára rögös és nehéz volt. *(Beszéd Benedek János hatvanadik születésnapján, 1923 január 6.)*

Irányi Dániel és Benedek János

Irányi Dániel, akit még szerencsés voltam ifjú koromban személyesen is megismerni, a leggazdagabb ember volt Magyarországon, a leggazdagabb, mert neki volt a legkisebb igénye és vagyon nélkül megélt abból a jövedelemből, amit képviselői napidija biztosított számára. Ott voltam lakatosutcai kis lakásán. Talán már nem is emlékeznek erre az utcára, a Kalap-utcának volt a mellékutója, Irányi utcája, de eltűnt a Belváros szabályozásánál. Ott lakott egy szoba-konyhás lakásában. Nagyon szeretett, igazi atyai szeretettel karolt magához. Emlékszem rá, micsoda könyvtára volt, egyszerű kis festett deszkából összetakolt könyvtár és ott élt ez a férfiú, akinek az arca maga volt a tisztaság, a becsület, a puritánság, a tisztesség; és ez az ember, aki a képviselői napidijaiból tartotta fenn magát, oly szellemi és erkölcsi hatást gyakorolt, mint alig gyakoroltak utána mások. Köztisztletben állott mindenfelé.

Irányi Dánielnek tanítványa Benedek János. Tanítványa a szabadelvűség, a demokrácia iránt való lángolásban és abban az inkarnátus, a vallás erejével ható meggyőződésben, amely ember és ember között, magyar ember és magyar ember között különbséget nem tesz, amely hazaárulásnak tekinti, esztelenségnek, embertelenségnek, az ember és Isten fogalma megtagadásának, a nemzeti eszme meghamisításának, ha valaki Magyarországon mást mer hirdetni, mint az igazi magyar tradíciót, a jognak egybeforrasztó erejét, hospiciumot, az idegennek felkarolását, a magyar szeretet, a magyar kedély, a magyar lelki sugárzásnak uralmát.

Benedek János képviselte azt, ami hosszú ideig dicsősége volt Magyarországnak, hogy itt a függetlenségi irány és a demokrata irány teljesen egybeforrott. A régi függetlenségiiek nem üres közjogi dolognak tekintették a függetlenséget, hanem a függetlenséget elválaszthatatlannak tartották a demokratikus berendezkedéstől. Az volt a meggyőződésük, hogy Magyarországnak legjobb védelmezője, legjobb védőbástyája, megőrzője a magyar demokrácia: erre tanította őket a történelem, arra, hogy tulajdonképpen nem a magyar létét, hanem a magyar alkotmányosságot és demokráciát üldözte az abszolutizmus, amely a magyar alkotmányossággal, a demokratikus irányzattal és haladással megbékélni nem tudott. *(Benedek János születésnapján, 1923 január 6.)*

Rassay Károly

Bocsássanak meg, ha ma elsősorban Rassay Károlyt üdvözlöm. Az elleni gyűlöletéből, az ellenfél támadásából, az ellenfél rágalmaiból, az ellenfél gyilkos tüzéből merítem én azt az erős meggyőződésemet, hogy Rassay Károly nekünk nagy erősségünk, nagy támasztékunk, támasztéka annak az ellenzéki ügynek, amelyet mindannyian képviselünk, támasztéka a közszabadságért, a jogegyenlőségért, az igaz szabad magyar hazáért folytatott nagy és becsületes küzdelemnek. Nem személyi kultuszt üzünk, amikor őt ebből az alkalomból ünnepeljük, hogy támadások érik. És nem is sajnálni kívánom őt ezért, mert a harcosnak legnagyobb büszkesége és legnagyobb dicsősége, ha az ellenfél támadja és a golyó, amelyet a harcban az ellenféltől elől kapunk, halált okozhat, de nem fájhat, mert ez a katonának, a harcosnak a sorsa; csak az a golyó fáj, amelyet hűtlenül oldalról avagy hátulról irányítanak az emberbe. Nem sajnálom őt, hanem irigylem, hogy ellenfelei olyan erősséget látnak benne, amelyet mindenképpen szeretnének kipusztítani.

Azt hiszem, hogy ő azok közé tartozik, akiről azt mondja Lessing, hogy ha két csészét nyújtanának az emberiségnek, az egyikben a kész eredmény volna, a másikban a kutatásnak üdve, a harcnak a gyönyörűsége, amely keresi az igazság győzelmét: akkor az igazi ember nem a kész eredmény csészéjét, hanem a munkának, a küzdelemnek, a kutatásnak, a reménykedésnek a csészéjét választaná. És ha én neki jót kívánok, nem pihenést, nem is babérokat, hanem jó csatákat, jó ütközeteket, jó küzdelmeket kívánok a jó ügyért, hogy legyen alkalma újra és újra sebeket osztani és sebeket kapni, amelyek nem fájnak, mert nem lehet nagyobb gyönyörűség a küzdő számára, mint sebeket osztva sebeket kapni azért az ügyért, amelyet szeretünk, amelyért rajongunk.

Én már az én tisztelt barátomhoz képest öreg fiú vagyok és egy más korszaknak szülöttje, mint ő. Egy nagy múltra visszapillantva mondhatom neki, hogy az életnek eredményei nem nagyok a küzdő politikus számára, a politikus egy életen keresztül nem gyűjthet össze egyebet, – de talán más munkás, más küzdő sem – csak egy marék virágot és egy marék gyökeret. Egy marék virágot, amelyet leprésselhet; ezek a szép emlékek, a szép küzdelmek emlékei és emlékei annak, amikor az életben találkoznak igaz becsületes küzdőtársakkal, találkoznak hálával és elismeréssel. Ez a marék virág, amelyet leprésselhet, ez az egyik eredménye az életünknek.

A másik: a marék gyökér, amelyet néha vérző körmökkel és újakkal kiásunk: az élet tapasztalatainak és küzdelmeinek eredménye. Ez a marék gyökér képviseli a csalódásokat, a keserűségeket, a tudást, a tapasztalatokat; és az a keserű ital, amely ennek a kotyvasztékából származik, az a keserű ital, az igazi küzdőnek talán néha jobban esik, mintha a préselt virágokra tekint, arra a marék szép emlékre, amelyet megszerezhetett. Ezek a csalódások keserűségek, tapasztalatok, amelyekből senki sem szabadulhat meg az életben, ezek is hozzátartoznak a küzdelemhez, hozzátartoznak a kibontakozáshoz, mert így alakul át az ember egyénisége, így jut el egy emelkedettebb álláspontra, így tud oly magaslatra emelkedni, hogy bizonyos filozófus megnyugvással, derűs fájdalommal és fájdalmas vidámsággal tekint végig az apró kis játékokon, a hiúságnak, a személyi versengéseknek, az apró érdeknek összeütközésén; és akkor nem lát már egyebet, mint a nagy egyetemes emberiség szempontjait, a nemzeti szempontokat, nem lát egyebet, mint magát az eszmét, miként a távolból a hegyeknek gödrei és változatai csak egy kéklő tömbnek és semmi egyébnak nem látszanak: ily távolból látja az ember a maga tapasztalatai után a kicsinyességeket, kinivellálva és kiegyenlítve lát mindent. Azt nem kívánom, hogy minél több keserűség és hálátlanság érjen téged a politikai életben, de nem kívánhatom, hogy sohasem érjen. Mert a politika rögös pálya, amelyen legbiztosabban lehet elérni keserűséget, hűtlenséget, hálátlanságot, a politikusnak mindennel le kell számolni és aki a politikában az igazságot keresi, annak semmivel sem szabad törődnie, csak azzal, hogy menjen előre a maga ösvényén. *(Beszéd a központi demokrata körben, 1923 február 3.)*

A nemzet energiája

Mi Európának igen rossz helyén ülünk. A kártyások nagyon jól tudják, hogy a nyereség vagy veszteség topográfiai kérdés, attól függ, hogy milyen helyre ül le; mi pedig mindig olyan helyen ültünk Európában, ahol nyerni keveset lehetett. A török támadások idején olyan helyen ültünk, ahol csak veszteni lehetett; ezt megelőzően a kereszties hadjáratok idején is nagyon rossz helyen ültünk, mert itt vonultak keresztül a martalóc hadseregek, amelyek a szent sír látogatásának címlete alatt csak bajokat csináltak mindenütt, ahol keresztülvonultak. Azóta mindig rossz helyen ültünk, és most is rozoga széken ülünk, nem tudjuk, hogy mikor billen le. Amikor ilyen viszonyok, ilyen súlyos körülmények között kell alkotnunk és teremtenünk, hasonlatos a helyzetünk az északtiroli vagy a karsztvidéki földműveshez, vagy gyümölcsstermelőhöz, akik feltalicskássák a földet tavasszal olyan helyekre, hogy a vízmosás és szélvész ellen megvédjék azt, akik szembeszállva az elemi erővel, csak óriási fáradsággal alkothatnak és teremthetnek. Ezekhez hasonló tulajdonképpen a magyar államalkotónak – így nevezem az igazi politikust – a munkája, ilyen viszontagságok és nehézségek között lehetséges csak nálunk a termelés és alkotás. Egy nép, vagy nemzet, amely ilyen körülmények között él és ilyen körülmények közé jutott, az nem engedheti meg magának azt a fényűzést, amelyet megengedhetnek maguknak azok a népek, amelyek számára az élet könnyű.

Mi nem élhetünk pazar életet és nem pazarolhatjuk a nemzet energiáját. Ennek az igazságnak kell itt feltámadni és átjárni mindenkit, ha azt akarjuk, hogy egyáltalán valami legyen itt és nem a teljes kilátástalanság, reménytelenség, a nirvána álláspontjára akarunk helyezkedni. Ma, sajnos, azt látom, hogy Magyarország bővelkedik az olyan emberekben, akik meglátják az igazságot, de szűkölködik olyanokban, akik ezeket az igazságokat meg tudják vagy meg akarják valósítani. Mert én hiába látom az igazságot, ha nincs erőm, hogy azt az igazságot érvényesítsem; és akinek hatalma van, hiába látja meg, ha nincs bátorsága vagy akarata arra, hogy megvalósítsa azt, amit az igazság követel. És ez a mi legnagyobb átkunk. Nálunk tudnák az emberek, akik az ügyek élén állanak, hogy mi a helyes út, tudnák, hogy mi a helyes politika, de ahelyett, hogy erre az útra lépnének, lefolytatnak egy játszmát, hogy miként az a gyermek, aki a réten válogatás nélkül minden virágot csokorba összekötöz, ők is összekötöznek minden virágot, mákvirágot és egyéb oda nem való virágot is, és ebből a csokorból nem engednek egyetlen egy szálat sem kiesni, kitépni. *(Beszéd a központi demokrata körben, 1923 április 28.)*

Szerecsen fajmagyarság

A nemzet alapja nem a fajiság, nem az egyfajhoz való tartozás, hanem a közös tradíciókban, a közös kultúrában való felnevelkedés, a közös múltban való gyökeredzés, a közös jövőben való reménykedés, a közös jövőért való munka és harc készség. Azok részére, akik egy földön, amelyen születtek, amelyet szerettek és amelyen verejtékükkel dolgoznak, azok részére ez a föld a haza, akik ennek a földnek a kultúráját előmozdítják, azok ennek a nemzetnek a tagjai. Ha volna Magyarországnak egy vármegyéje, amely szerecsenekből állna, akik itt küzdenek ezen a magyar földön, ha ébredő szerecsenek volnának, azokat a fajmagyarok kétségtelenül elfogadnák a fajiság elmélete alapján. De én továbbmegyek, azt mondom, hogyha volna ilyen vármegye, amely szerecsenekből áll, akik itt születtek, nem tudnának más nyelven beszélni, csak magyarul, akik a Hortobágyon megtanulták, hogy kell a lovat megülni, akik a Hortobágyon pásztorkodtak, akik éppúgy káromkodnak s imádkoznak, mint az ősmagyarok imádkoznak ezen a földön, azt mondom, vajha néhány vármegyénk volna, amely ilyen szerecsen magyarokból állna, ezek is a magyarsághoz tartoznának, dacára annak, hogy fajiilag nem tartoznak a magyarsághoz. *(Beszéd az erzsébetvárosi demokrata körben, 1923 november 19.)*

A kormányozható ellenzékiiség

A kormányozható ellenzék álláspontja nagyszerű, okos megváltoztatása egy másik találmánynak, amely a hadvezetőségben játszott nagy szerepet: a füstnélküli lőpornak. Ez egy nagyszerű lőpor, mert nincs füstje, de van hatása, a kormányozható ellenzékiiség viszont lőpornélküli füst. Füstől és sistereg, olyan, mint egy kis játépatron és a be nem avatottak azt hinnék, hogy egy hatalmas nagy robbanó valami. Ámde itt valóság az, ami a Toscában hamisítvány. Ott Cavaradossinak azt hazudják, hogy a katonák, akiket kivezényelnek agyonlövésére, csak látszólagosan fognak löni, mert tényleg meg lesznek ugyan töltve a puskáik, azonban golyó nem lesz azokban. A kormány is megállapodott arra nézve, hogy a kormányozható ellenzékiiség puskái nyugodtan meredhetnek rá, durrogtathatnak, puffogtathatnak, mert hisz golyó úgy sincs a puskában. *(Beszéd Miskolcon, Huska Vilmos képviselőválasztásán, 1924 november 26.)*

Történelmi kényszerűség

Történelmi kényszerűség a demokratikus ellenzéki szövetezés. Aki ebből az egyesülesből kivonja magát az tulajdonképpen kicsinyes szempontokból nem akarja erejét beleadni abba a nagy küzdelembe, amelynek végső célja, hogy Magyarországon újra érdemes legyen élni. Szégyenletes dolog, hogy Magyarországon még mindig a legprimitívebb kérdésekért kell harcot folytatni. Harcot kell folytatni, hogy az állam hatalma tényleg az államé legyen és ne a titkos és nem titkos bitorlóké. Küzdelmet kell folytatni, hogy jog legyen, hogy egyenlő joga legyen minden polgárnak. Vannak eltévelyedettek ebben az országban, akik az Ergerbergerből irredenta himnuszt csináltak és akik azt vallják, hogy az ország integritását csak úgy lehet visszaállítani, ha egymást marcangoljuk. Csak egyetlen szabadság van ebben az országban, azoknak a szabadsága, kik gyűlöletet hirdetnek. A legbünösebb munkát az végzi, aki a polgárság körében szakadást akar előidézni, olyképen, hogy a polgárság egy felsőbb rétegét gazdasági alapon külön pártként akarja megszervezni és ehhez a külön gazdasági érdekekhez keres cégért és fedezetet a polgárság sorából és keres politikusokat, akikről azt hiszi, hogy neki emberanyagot, rabszolgákat fognak szállítani az ő saját külön kapitalisztikus érdekeinek szolgálatára. Nem leszünk semmiféle szabadelvű cégér alatt való üzleti vállalkozásnak szolgálói. Felvesszük ellenük a harcot és őket megsemmisítjük. De azt mondom, hogy akik értékek, azoknak a demokratikus szövetségben van a helyük s én az ő érdekükben valónak tartom, hogy hozzánk csatlakozzanak, mert az értékek konzerválását hirdetem. *(Beszéd a lipótvárosi demokrata körben, 1924 november 27.)*

Nem: előre! hanem: utánam!

Az a demokrácia, amit itt keresztény demokrácia gyanánt árulnak ebben az országban, az sem nem magyar, sem nem keresztény, sem nem demokrata. Nem magyar, mert ennek a széttépett és megcsonkított országnak érdeke az, hogy a szeretet törvénye alapján egybeforrva, a nemzet sebeit bekötözzük és vállvetett munkával visszaszerezzük azt, ami elveszett. Nem keresztény, mert a kereszténységnek az alapja a szeretet; és a vallásnak megcsúfolása az, ha valaki a szeretet törvényét megtapodva, a gyűlölködést, rombolást, másoknak lealázását, másoknak a jogokból való kirekesztését hirdeti. És nem demokrácia, mert a demokrácia alapja az egyenlőség. Senki sem születéséből, sem vallásából, sem nemzetiségéből, sem egy osztályhoz való tartozásából, sem vagyonából magának külön jogokat nem származtathat. A demokráciának nem lehetnek külön jelzői: vagy demokrácia az, vagy a demokrácia megtagadása.

A mi sorainkban nemcsak kispolgárok és dolgozó középosztálybeliek vannak, hanem olyanok is, akiket nagypolgároknak szoktak nevezni, bár én ezt a szót arra alkalmazom, aki a polgári érzésben nagy, aki lelki, erköl-

esi és szellemi vagyonban nagy; a nagypolgárságot nem az anyagi vagyonnal és az adókövetőbizottság határozatával mérem. A mi sorainkban vannak ilyen nagypolgárok.

Azt olvasom az egyik lapban, hogy a mi szabadelvűségünk nem lehet igazi, mert különbséget teszünk kicsinyek és nagyok között. Hogyne! Hiszen mi gondosan elzárjuk az ajtót, nehogy valahogy egy gazdagabb polgár csatlakozzék hozzánk?! Nem, mi semmiféle különbséget nem teszünk gazdag és szegény között, mert szegénynek lenni nem érdem – csak rossz; gazdagnak lenni, az sem érdem – csak jó!

Nekem egyetlen büszkeségem az életben az, hogy soha a politikában sem hazudtam. A magánélet és politikai élet között sohasem ismertem különbséget. Ezért vannak, akik csodálkozva kérdik, hogy miért gyűlölöm, hogy miért üldözöm őket? Én nem gyűlölök senkit. Én nem személyekért és nem személyek ellen harcolok, én már önmagamot sem tartom személynek, mert nekem, mint személynek, a politikában nincs ambícióm. Én habozás nélkül számtalanszor félreálltam, számtalanszor akartam otthagyni a politikai küzdőteret, számtalanszor akartam átadni másoknak az úgynevezett vezérséget, amely számomra nem azt a kényelmet és diszt jelenti, mint a divatos vezéreknek vezéri pálcája, mert én mint vezér is őrmesterként a legénységgel vezérokban szoktam feküdni és én nem szoktam mondani, hogy: előre!, hanem hogy: utánam! *(Beszéd az óbudai demokrata körben, 1925 január 5.)*

A harmincéves demokrata párt

Ha az ember épületet csinál, ahhoz téglá és kö kell! Mindenki a néppel dolgozik, a zsarnokság éppúgy, mint a demokrácia, a klikkek éppúgy, mint az a párt, amely demokratának nevezheti magát. A különbség csak az, hogy az egyik felhasználja a népet, a másik pedig öntudatra neveli és szervezi. A mi pártunk fellépése előtt – elmondhatjuk – nyoma sem volt a polgári öntudatnak és polgári szervezkedésnek, de még a szaktestületek és szakérdekeltségek terén sem. Emberekkel dolgozik a próféta is, embereknek hirdeti az ígét, az agitátor is emberekkel dolgozik, embereket szervez, a rabszolgakereskedő is emberekkel dolgozik, rabszíjra fűzi őket és eladja. – A szerelem magasztos érzés és van szerelem, amit közvetítenek és ezek a szerelem közvetítői a nagyurak számára.

Harminc esztendővel ezelőtt, mikor a kört alapítottuk, fiatal ember voltam és a körnek csak alelnöke; az első elnöke Vámbéry Armin volt, aki odaadta a nevét és három évig elnöke volt, amikor aztán átadta nekem az elnökséget. De engem már akkor, amikor elindultam, ugyanazok a vágyak és indulatok vezettek, mint ma. Mintha harminc esztendő alatt semmiféle változott volna meg. Ugyanazokkal a rabszolgakereskedőkkel és kapitalista urakkal, illetve részben azok ivadékával állunk szemben ma is, akikkel harminc esztendővel ezelőtt. A finanszier-kapitalista alapon szervezett szabadelvűséget, amely a korlátolt választójog alapján áll, amely a kispolgársággal és a dolgozó középosztállyal nem törődik – a legnagyobb mértékben bűnösnek tartom és részesnek abban, hogy Magyarországon nem volt meg a lassú átalakulás, a szerves fejlődés. *(Beszéd a központi demokrata kör harmincéves jubileumán, 1925 január 10.)*

A lézengő Ritterek

A magyar tradíció a szeretetnek a tradíciója, mert hiszen az igazi derűs magyar kedély csak szeretetet ismer. A gyűlölködés sohasem volt magyar. A gyűlölködést ide a lézengő Ritterek hozták, Biberachtól kezdve egészen a mai napig. A gyűlölködés nem a szerető, sugárzó, derűs magyar lélekből fakadt, mindig idegen importból, idegenek csinálták a gyűlöletet a magyarság megrontására. A nehezen megélők szolidaritást a könnyen megélők szolidaritásával szemben: ez a mi programmunk! *(Beszéd a kelenföld-lágymáyi demokrata körben, 1925 június 15.)*

Az ellenzéki politikus feladata

Az ellenzéki politikusnak nem az a feladata, hogy az ellenzék ellenzéke legyen, hanem a kormányé. Ne ejtse őket tévedésbe, hogy követőik akadnak. Van olyan polgári réteg, amely mindig kormánypárti akar lenni. Ezek kormánypártiak voltak a szabadelvű korszak alatt, imádták Tisza Istvánt, kormánypártiak voltak a forradalom alatt és rajongtak Károlyi Mihályért. Ezek azt mondják: hát meddig maradjunk még kívül a kormánypárton, szeretnénk már újra kormányt támogatni és ha Bethlen nem akar szabadelvű lenni, akkor ők erőnek erejével elhitetik, hogy szabadelvű; szinte várhatjuk, hogy szeánszot fognak tartani, ahol beleszuggeralják Bethlenbe, hogy szabadelvű. Hirdetik, hogy Bethlen az ő Mózesük, aki a reakció sivatagából kivezet bennünket a liberalizmus ígért földjére. És valóban, egyben hasonlít Mózeshez: Mózesnek is negyven év kellett hozzá! *(Beszéd a kőbányai demokrata kör alakuló ülésén, 1925 február 2.)*

A magyar halhatatlanok

Petőfi, Jókai, ezek a halhatatlanok, akik már nincsenek közöttünk és az élő halhatatlanjaink ugyanazt az utat mutatják, amely Kossuth, Deák útja volt. És róluk, ezekről az élő halhatatlanokról, valamikor azt mondták, hogy – konzervatívok. Micsoda világ volt akkor, amikor ők voltak a konzervatívok! Róluk azt mondták, hogy nem elég gyorsan alkalmazkodtak az idő haladásához! És íme, ma két élő halhatatlan, Apponyi Albert gróf és Rákosi Jenő, számunkra ismét azt jelenti, amit Petőfi, Jókai és az egész nemzedék jelentett: jelenti az európai magyarságnak a fogalmát, a lángoló hazaszeretetet, amely másutt élni nem tud' és nem akar, mint ezen a földön, amely idegének minden szálával, agyának minden sejtjével, szívének minden dobbanásával szereti ezt a szegény, szerencsétlen Magyarországot és miként a szerető családapa idegen útból hazahozza mindazt a szépet és becseset, amit látott, ők is idehozzák – nem az európai nagy nemzetek majmolásából, hanem lángoló szeretettel idehozzák mindazt, ami becses Európában: az európai szabadságot, demokráciát, kultúrát és szellemet és a szellemi közösségből Magyarországot nem akarják kiszakítani, nem azért, hogy megtagadják Magyarországot, hanem hogy bemutassák a hatalmas európai nemzeteknek, hogy ez a kis nemzet is büszkén, önérzetesen foglalhat helyet a szellemi élet köztársaságában. *(Beszéd a józsefvárosi demokrata kör Jókai-ünnepén, 1925 február 10.)*

Nincs szocialista veszedelem!

Ki a polgárság barátja, ki a polgári társadalom híve? Az-e, aki arra uszítja a szocialistákat, hogy minél több mandátumot szedjenek el a polgárságtól, vagy aki a szocialistákat rábírja, hogy a maga erejét, mandátumainak számát önmaga kontingentálja? Ki védi meg jobban a polgárságot: az-e, aki a maga előkelőségének hangoztatásával provokálja az osztályharcot és erre uszítja a szocialistákat, vagy azok, akik arra bírják őket, hogy a demokratikus és a szabadelvű polgársággal együtt haladjanak a közös hazának és városnak érdekében a nagy, megváltó és felszabadító hadjárat győzelme felé?

A szocialista rémnek a falrafestése a reakció demagógiájának szótárából vett jelszó. Szabadelvű politikus ezt nem hangoztathatja, mert ha volna szocialista veszedelem, bolsevista veszedelem, azt talán inkább a kipróbált ellenforradalmi szervezeteink fogják feltartóztatni – amint a kormány szokta hirdetni, – mint a szabadelvű urak. Ez inkább oda vezet, hogy az ébredők hatalmát növelik a szabadelvűek, hogy maradjanak együtt tömören, mert itt van a szocialista veszedelem: bajtársak, szükség van rátok! De nincs szocialista veszedelem! A magyar szocialista párt – hazafias, mér-

sékelt párt; hiszen tudnunk kell, hogy hazánkat nem a szocialisták, hanem a külföldi nacionalisták darabolták fel! Az olasz, francia és angol államférfiak, akik az országot feldarabolták, a nacionalizmusnak voltak az örjögői és ami szimpátia irántunk volt a külföldön, azt a külföldi szocialista és demokrata pártok tartották fenn. Micsoda botorság tehát, ahelyett hogy mindnyájunk erejét felhasználnék, tehát a szocialisták erejét is, felülünk egy reánkparancsolt uszító jelszónak. Azt mondom, amit a halálbüntetés eltörlésének kérdésénél mondtak: Kezdjék el a gyilkos urak! Kezdjék el az egységes frontot a reakció leszerelésével. *(Beszéd a Kereskedelmi Csarnokban, 1925 március 5.)*

Szandolin és dreadnought

Mi a városházán sohasem politizáltunk. Különböznél, hogyan lett volna lehetséges az, hogy én, aki politikailag szemben állottam a városháza többségével, nagyon sok esetben, mégis befolyást tudtam gyakorolni és a többséget elhatározásokra tudtam rábírní? Mi szakadatlanul dolgoztunk a magunk szociális demokratikus programjának megvalósításán; és akkor idejöttek a külföldről tanulmányozni a mi építkezésünket, lakáspolitikánkat, mi nem arra voltunk büszkéek, hogy nálunk volt az utolsó lóvasút a Margitszigeten és nálunk voltak az utolsó lóvasúti elmék a politikában!

Azok az urak, akik azt mondják, hogy ők politikamentes városházát akarnak: azok a kormány politikáját akarják a városházára bevinni. Álarcosok, kalózlógó alatt haladnak. Ők a miniszterelnöknek városházi politikai különítményét képezik. Az ember nem csinálhat más politikát a vidéken és más politikát Budapesten! Nem lehet más politikát csinálni a Várban és más politikát csinálni a Rombach-utcában! Nem lehet valakinek antidemokrata és antiszabadelvű politikát csinálni az országban és ideállítani a fővárosba egy kis különítményt, amely azt mondja, hogy színtelen, ízetlen, szagatlan, elvtelen, programtalan, s az a politikájuk, hogy nincs politikájuk.

Mi a hajónkon nagy és drága portékát viszünk: a szabadelvűséget, a budapesti polgárság szent ügyét. Mi azokat sem gyűlöljük, akik városligeti szandolinjukról, vasárnapi csónakjaikról mifelénk röpitik gyűlölködésük nyilait, legfeljebb sajnáljuk őket és kijelentjük, hogy ha a csónakosok a vízbe találnak pottyanni, ennek dacára felmászkodhatnak a mi dreadnoughtunkra. *(Beszéd a belvárosi demokrata körben, 1925 május 8.)*

Miért voltam legitimista?

Ha nézem boldogult királyunk emberi tragédiáját, mélyes keserűség fog el, mert közelről ismertem. Irtózott az erőszak minden gondolatától, személyében két szimbólumot képviselt: először a magyar koronában a régi nagy Magyarország integritását, másfelől a maga elvei és meggyőződése szerint, mint az általános választójog kezdeményezője és meggyőződéses híve, – a népkirályság eszméjét. Akik őt rágalmazták, dehogyan is a Habsburgot gyűlölték benne, féltek szerető lelkétől, mert ő volt a szeretet és mások voltak a gyűlölet, ő volt a megbocsátás és mások: az üldözés.

Két szempontból voltam a legitimizmus táborában. A királylyal szemben tisztáztam azt, hogy elvben a köztársaság híve vagyok és csak letett esküm tart az oldala mellett, én a királyban csak instrumentumot látok a magyar nemzet céljainak eléréséhez. A magyar integritást semmi sem erősítheti jobban, mint a koronás király személye. A legitimitás bukásával az integritás szimbóluma török darabokra. Ez volt az egyik indító ok, amiért ott voltam, másrészt pedig azért, mert ő képviselte a jogfolytonosságot. A magyar legitimitást a külföldön nem értették meg, a magyar legitimitás nem junkerlegitimitás, nem azt jelentette, hogy visszatér a junkerek osztályuralma, hanem azt jelentette, hogy visszatér épségében a magyar jog és magyar alkotmány.

Ezért voltam és ezért lehettem, mint meggyőződéses köztársasági a legitimista táborban. Ez a királyságnak az ereje magyar nemzeti szempontból. Általános emberi szempontokból másik ereje: a pártatlanság, a kiegyenlítés. A királyság felette áll minden indulatnak, minden szenvedélynek, a kibékítést képviseli a különböző irányok között.

A legbotorabb gondolat a pártkirályság gondolata, a fajvédőkirályság gondolata. Egy király, aki gyűlölködik, hogy kívánhatja, hogy más szeresse? Mit ér a királyság, amely nem tradíció? Mit ér a pakfonkirályság, amelyet itt csinálnak, házilig állítanak elő? Mit érnek a műlegendák? Annyit ér, mint mű-rom, annyit ér, amint viszonylik a városligeti tó mellett Vajdahunyad vára az igazi Vajdahunyadhoz. Legendákat nem lehet gyártani, tradíciókat nem lehet kezdeni. Ahhoz Nagy-Napoleonnak kell lenni és még Nagy-Napoleon öszezdése is rosszul végződött.

Fascista-királyság, – gyerekes gondolat. Áryékkirály az, aki fascista-király. Fascista-király, az nem király. Az addig király, amíg azt teszi, amit megparancsolnak neki, a királyság nem lehet túrt királyság, nem lehet diktátorok labdája.

A választott király gondolata nagyon rokonszenves azoknak, akik a választási költségekre gondolnak. Akik így gondolkodnak, ahhoz fordulnak, akit vagyoniilag jobban szituálnak tartanak. Nagyon szeretném, ha ezt a kérdést kivennők az aktualitások sorából. Semmi ok sincs arra, hogy fascista-királyság gondolatával ajándékozzanak meg bennünket. *(Beszéd a ferencvárosi demokrata körben, 1925 november 23.)*

II.

A harcos toll

A szó ereje mellett a harcos toll volt ebben az időszakban *Vázsonyi* agitációjának fegyvere. Az összes demokratikus és liberális lapok hasábjain szinte nap-nap után jelentek meg nyilatkozatai és sűrűn jelentek meg cikkei is. *Az Est, A Reggel, Az Újság, Egyenlőség, Magyarország, Népszava, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Világ*, a németnyelvű lapok közül a *Pester Lloyd, Neue Freie Presse, Neues Pester Journal, Neues Politisches Volksblatt* (ahová hétről-hétre irt vezércikket), de ezenfelül számos hetilap és más külföldi lap állandó fórumai voltak. 1924 végén hetilap formájában új életre keltette régi lapját, *A Polgárt*, amelynek szerkesztését ekkor *Hajdú* Marcel dr. vállalta magára.

Se szeri, se száma ebből az időből publicisztikai írásainak, amelyekből csak néhány szemelvényt iktatunk ide:

Az új sajtójavaslat

A sajtóról szóló új törvényjavaslat súlyos logikai hibában szenved. Úgy köszönt be, mintha normális és végleges sajtójogot akarna teremteni, holott minden betűjében kivételes intézkedés. Ha a bolsevizmus összeomlása után állott volna elő az igazságügyminiszter ilyen súlyos, kivételes rendszabályokat tartalmazó javaslattal és ehhez hozzáfűzte volna, hogy az abnormis javaslat csak addig tart, amíg tartanak az abnormis viszonyok, ezt legalább lélektanilag meg lehetett volna érteni. Így azonban, két esztendővel a proletárdiktatúra után, amikor már a lehiggadás korszakának kell következnie és amikor kodifikálni már csak bölcs megfontolással és hideg ítélettel szabad, – ez a javaslat az abnormis ideiglenesség állandósítása és úgy fest, mintha a felhevült kodifikátor be akarná bizonyítani, hogy az előzetes cenzúra eltörlését kár volt követelni, mert vannak intézkedések, amelyek ennél is súlyosabbak. És mert a törvényjavaslat ilyen lelkiületből fakad, néhez azt megjavítani. A javaslat a maga egészében jogászai monstrum, amely

vadul belehadonász a jövőbe, csak azért, mert – amint az indokolás elmondja – a múltban, közvetlenül a bolsevizmus bukása után, megtorlást nem alkalmaztak.

A sajtójavaslat abból a rögeszméből indul ki, hogy aki ír, az veszedelmes ember, aki nem ír, az bizonyára üldözött ártatlanság. Elfelejtji, hogy vannak visszaélések, erőszakosságok, korrupt cselekmények, amelyek csak a nyilvánosság fegyverével szüntethetők meg. Az anyagi igazságot sértő gyorsított sajtóeljárás jutalom és öröm minden visszaélés számára. Midőn a javaslat felelősségi rendszerében reászabadija a nyomozást a szerkesztőségek belső életére, midőn a sajtótílalom alá helyezéssel fenyegeti meg a lapokat, a szerkesztőségeket és kiadókat; midőn az utcai terjesztésnek és a lap megjelenésének betiltásával fenyegeti meg magát az időszaki lapot, mint intézményt; midőn bűncselekmények hiányában is lehetővé teszi „sajtóvédelem” címe alatt az időszaki lapok megfojtását: a sajtót képtelenné teszi arra, hogy továbbra is a közszabadság egyik tényezője, a törvényesség őre és a közéleti tisztaság biztosító maradjon. A sajtó így a féligazságok, a rejtvényekbe bújtatott fejtegetések gyámoltalan, mert mindig összetörhető eszközévé süllyed. A nyílt és őszinte szó szerepét így veszi majd át a lappangó suttogás. Már pedig a nyílt szó tisztit, a lappangó suttogás pedig mérgez. *(Az Ujság, 1921 június 24-29.)*

A megbomlott kakasok

Nem értjük azokat, akik az utolsó esztendőket rettenetes tanulságai után még mindig vakmerően a kormánypárti szabadelvűség politikai csempészlobogóját lengetik, akik még mindig terjesztik, mert jólesik nekik, a legendát a kormány titkos szabadelvűségéről. Akik meg vannak elégedve azzal a terminussal, amelyet Klebelsberg Kunó gróf tűzött ki a numerus clausus eltörlésére, mondván, hogy a numerus clausust a kormány azonnal eltöri, mihelyt teljes egészében helyreállnak Magyarország régi határai. Akik megértik és méltányolják ezt a kormányt, mert hiszen Klebelsberg gróf viszont megértette és méltányolta, hogy a főiskolai ifjúság Sopronból kiüldözött két diákot. Akik más szenvedését, más könnyét nem érzik és nem látják, de mint megbomlott kakasok sűrű egyiptomi sötétségben egyre kukorékolják, hogy eljött már a szabadelvűség hajnalhasadása és Bethlen Istvánnal fölragyog a szabadelvűség diadalmas napja.

Micsoda játék az, amely más politikát hirdet a szabadelvű-demokratikus többségű városokban és megint más politikát kint az országban, a vidéken; amely a városokban kacérkodik a szabadelvűséggel, de az országban rendületlenül fõntartja a jogegyenlőséget megtagadó reakciót. Amely sértetlen épségben tartja fõnn a reakció frontját az egységes párttól kezdve, áí Wolffékon egészen a fajvédõkig, de ugyanakkor meg akarja bontani a szabadelvűség és demokrácia harcias táborát, hamis legendákkal, üres biztatásokkal, soha be nem váltott ígéretekkel és káprázatokkal akarja elporlasztani harci kedvét. Amely éket akar verni a kispolgárság, a dolgozó középosztály és a sors kedvezései által megáldott – magát elõkelõnek nevezõ – polgári réteg közé. Amely azt akarja, hogy ez a nagy polgárság ne a polgári erényekben legyen nagy, ne küzködõ testvéreit segítse, szervezze és vezesse, ne agyvelõ és szív legyen, amely értük gondolkozik és értük érez, hanem csak mohó gyomor és kitüntetésekre vágyó, bambán kidüllesztett mell.

Régóta tudjuk, hogy apró robbanások szabályozásával a motorban hajtóerõvé válik az, ami különben robbanna. Miért ne volna tehát boldog a kormány, amikor az általa engedélyezett szabadelvűség hajtóerõ lesz a számára és a szabadelvű nagypolgárság sorából támadnak reakciós politikájának bőkezű pénzügyi mecénásai? Sõt már a technikai fejlettség korszaka elõtt az ókorban ismerte és alkalmazta Pyrrhos a szelídített elefántok fölhasználásának fegyverét a frontok áttörésénél. Másfelõl természetes, hogy az okos emberek okulva olvasták az ótestamentumot Semmi kedvük negyven esztendeig vándorolni a pusztában, amikor kellemesebb tájakra lehet utazni és eszükben sincs, hogy tüzoszlop után menjenek, amikor elegánsabb

világításban is lehet részük. Ha számukra külön hull a manna, mit érdeklí okét a többi, akik éhesen maradnak. Ha az ő külön Mózesük varázsvesszőjével megnyitja számukra az üdítő ital forrását, mit érdeklí őket az, hogy má- sok még szomjaznak. (*A Reggel, 1924 november 24.*)

Mussolini

Mussolini ellenzéke kivonult a parlamentből, mert nem akart többé részt az alkotmányos komédiából. A fascizmus erkölcsileg súlyos sebeket szenvedett és Mussolini hiába hívogatta vissza az ellenzéket, hiába kínált az ő választójoga helyett, ami a fascistáknak nagy előnyöket jelentett, új választójogot. Az ellenzék a terror megszüntetését követelte, a feketeinges miliciának, a pártsergek feloszlását. Erre Mussolini ráfeküdt a sajtóra, feloszlatta a politikai egyesületeket, bezáratta az ellenzék egyes vezetőit és nem törődve azzal, hogy a kormány egyes liberális tagjai lemondtak, új, tisztán fascista kormánnyal folytatja tovább diktatúráját. Mint diktátor elnémitja azokat, akik őt azzal vádolják meg, hogy erkölcsi részese az elkövetett atrocitásoknak és a maga pártjával és néhány még megmaradt szabadelvű áellenzékivel tovább uralkodik a parlamentnek nevezett szolgálai társaságon.

Hej! Ez aztán a nagyszerű huszárvágás! Különb még a bátor Bethlen István gróf huszárvágásánál is. Ha a barátságos olasz nemzet kítűnő diktátora így bánt el az ellenzékkel, hogy mernek akkor Bethlen gróftól a kivonult ellenzékiek titkos szavazást követelni?

Csak nem állhatunk szóba az ellenzékkel? Csak nem adhatunk több választójogot, mint amennyi eddig volt? Nem mehetünk bele abba a gyalázatos alkuba, hogy annyi jogot adjunk, amennyi már az 1917. évi javaslat szerint is megvolt? Csak nem sülyedhetünk oda, hogy garantáljuk a választások tisztaságát? Csak nem aljasodhatunk le a titkos szavazásig? Az ancienne régiméből átörökölt uszítók és scharfmacherek kórusa kiáltja: „Vezér, ne engedj, te vagy Baldwin, erősebb vagy, mint Mussolini, keményebb, mint Pasics, te vagy az igazi huszár”. És ha valaki neki békéről beszél: „Vissza neki, jaj, ki parancsom élve szegi!” (*A Polgár, 1925 január 10.*)

A királyról

Boldogult királyunk az általános, egyenlő és titkos választójog híve volt. Ő nem sokalta, hanem keveselte azt a választójogi javaslatot, amelyet 1917 év végén benyújtottam. Ő készségesen megadta a felhatalmazást a parlament feloszlatásához, ha a munkapárti többség akadályokat gördítene a választójog megalkotása elé. Tragikus volt, hogy mégis reábirhatták a választójogi javaslat elejtésére. Elhitették vele, hogy a munkapárt kezében van a közigazgatás és a munkapárttal való választójogi megegyezés nélkül nem lehet rekvirálni és emiatt megakad a hadsereg élelmezése. Ez ma, utólag, mulatságnak látszik, már pedig Wekerle, Czernin és Windischgraetz Lajos herceg, – aki később ezt a közreműködést nagyon megbánta – és mások, ezzel az érveléssel kapacitálták a királyt. A demokratikus választójog hívei azt akarták, hogy a cenzusos parlamentet mielőbb olyan parlament váltsa fel, amelyben benn vannak a nép széles rétegei, s benn vannak a szociáldemokraták is. Érezték annak a veszedelmét, hogy mélységes szakadék van a hivatalos Magyarország és a nem hivatalos Magyarország között. Boldogan látták, hogy a király áll a demokratikus mozgalom élére és kiszélesítvén a piramis talapzatát, amelynek ő a csúcsa, erőteljes népkirályságot teremt a gyenge alapon álló, Isten kegyelméből való királyságból. Akik szegény, boldogult királyunkat rákényszerítették a demokratikus választójog elejtésére, megrendítették a király népszerűségét, megrendítették a tömegeknek belé vetett hitét. A király is érezte ezt, és amikor elbúcsúztam tőle, szinte megrendülve mondotta:

– Most nem tehettem egyebet, de higgye el, a munkapárt még nagyon meg fogja bántani, hogy nem fogadta el az ön mérsékelt választójogát. Majd az ő kedves mosolyával hozzátette:

– De hiszen még élni fogunk mindketten, majd még megcsináljuk az igazi általános, egyenlő és titkos választójogot. (*Pesti Napló, 1925 január 11.*)

Szocialisták és zsidók

A régi népszínműnek két állandó alakja volt, akik a legény és a leányzó komoly szerepéhez a humort szolgáltatták: a zsidó korcsmáros és a cigány. Az új népszínműnek, amelyet az egységes párt e heti vacsoráján adtak elő, ugyancsak két rekvizituma van: a szocialista és a zsidó. Szocialisták és zsidók!

Milyen képtelen összerakása ez össze nem tartozó dolgoknak! A szocialdemokrata párt politikai alakulás, egy elvet vallók csoportosulása, párt, melynek nevében e szervezet által kijelölt vezérek illetékesen nyilatkozhatnak. „Zsidók”, – ilyen politikai egységet nem ismerek. A magyar zsidókat politikailag senki sem képviselheti és aki ilyen pozitúrában bocsát ki zsidó enciklikákat, bárki legyen, nagyzási hőbortban szenved. Mindig büszkeségem lesz, hogy a kurzus tetőpontján, mikor a mandátumot visszautasítottam, midőn programbeszédet nem tartottam, midőn az országot is elhagytam: abban a kerületben, ahol a választóknak kétharmad része keresztény vallású, több mint kétharmad többséggel győztem titkos szavazás mellett a kurzus jelöltje ellen.

Lehet, hogy ez az én érzésem, hogy a zsidó születés terhét nem érzem és sohasem leszek arra hajlandó, hogy „zsidó” politikus legyek: az én ifjúságom és későbbi életem eredendő bűne. Egy királyi katolikus főgimnáziumnak voltam tanulója, ahol buzgó katolikus tanárain nemcsak szerettek, de becézgettek, egy klerikálisnak híresztelt tanárom, Kürtz Antal, amikor kitüntetéssel tettem le az érettségét, átölelt az ifjúság előtt, mintha fia lettem volna és az egyetemen, a nemzeti mozgalmakban, a magyar hadseregért folytatott küzdelmekben vezére voltam az ifjúságnak, és a vigadói országos gyűlésen Irányi Dániel ölelt át egy ország szemeláltára. Senki sem kérdezte, sem az iskolában, sem az egyetemen, hogy mi a vallásom, minden érzésem magyar volt, minden tudásom a magyar corpus jurisban és a magyar történelmében gyökerezett.

És nem kérdezte tőlem, hogy zsidó vagyok-e boldogult királyom sem. Amikor Esterházy Móric gróf kinevezésre terjesztett elő, azt mondta a királynak: „Őszintén meg kell mondanom, hogy Vázsonyi – zsidó”. Erre a király azt felelte: „Ez egészen mellékes, az a kérdés, tisztességes és megbízható ember-e?”

Ezért tölt el mélyeséges felháborodással, amikor epigonok kényesebbek akarnak lenni, mint a Habsburgok és ha zsidóvallású polgár csinál politikát, benne csak a zsidót látják. Visszautasítom a fenyegetéseket, épp úgy, mint a jóindulatot, a szenvelgő vállveretéseket és atyai tanácsokat. Se antiszemitának, se filoszemitának, se zsidónak nem adok arra jogot, hogy úgynevezett zsidó szempontokat vegyítsenek kritikájukba. Már Klebelsberg Kunó gróftól olvastuk nyomtatásban az oktatást egy felekezeti lapban, a nagyérdemű zsidó közönséghez. Az oktatásnak az volt a lényege, hogy a zsidók kövessék ama herosok nyomdokait, akik mindig munkapártiak voltak. Kövessék a Wahrmannokat! Hát könnyű volt a Wahrmannoknak a kormányt támogatni, mikor az a kormány emancipálta a zsidókat. Már nehezebb volt, mikor a recepció kérdésében a kormányérvék ellentétbe került a jogegyenlőség érdekével. Akkor a Wahrmannok súlyos vereséget szenvedtek egy fiatal ügyvédjelölttől. Örökké büszkeségem lesz, hogy a mélyen tisztelt zsidó notabellek bizottságában végigvágtam az alázatosság szellemén, amely el akarta alkudni a vallásfelekezeti jogegyenlőséget, a recepciót. Én ott, a leggazdagabbak gyülekezetében, én, a szegény fiatalember, nem protektorokat, nem klienseket kerestem, hanem engem koporsóimig kísérő ellenségeket.

De merre vannak a Wahrmannok leszármazói? És merre vannak sok más opportunistának a gyermekei? Az opportunizmus nagyszerű diadalt ült bennük. Ők a jogegyenlőség kérdését röviden és velősen megoldották, amikor eldobták maguktól a stigmát.

Hát azért, mert én nem hagytam el hitemet, mert megmutattam azt,

hogy miniszter és titkos tanácsos lehettem hitehagyás nélkül, azért, mert az én fiam utánam vagyont nemigen örökölhet, de örökölni fogja törhetetlen lelke- met: azért joga van mindenkinek arra, hogy belém törölje sáros csizmáját és bennem a zsidót lássa akkor, amikor minden idegessel és minden lehele- temmel magyar voltam, mikor ez nem volt divatos?!

Aki engem csak azért szeret, mert zsidó vagyok – ne szeressen! Aki en- gem csak azért követ, mert zsidó vagyok – ne kövessen! Aki bennem csak azt az értéket látja, hogy zsidó vagyok – engem ne magasztaljon! A gyűlöle- tet elfogadom ezen az alapon is, de szeretetet és támogatást ilyen alapon nem kérek! És mindig tolakodásnak fogom minősíteni, ha valaki azon az alapon, hogy velem egy hiten van, hogy azért, mert pártjára kel a zsidónak, nekem tanácsokat osztogat, hogy a politikában mit tegyek, vagy mit ne tegyek. A po- litikában nekem csak egy a vezérfonalam: a jogegyenlőség és a demokrácia! Aki a politikust felekezeti szempontból bírálja, az antiszemita alapon áll, még akkor is, ha zsidó vallású volna. *(A Polgár, 1925 január 17.)*

A második nemzetgyűlés

A második nemzetgyűlés rosszabb az elsőnél. A felekezeti gyűlölködés ebben a testületben már nem fellobbanás, hanem mélyen gyökerező, rendsze- res, jól kiesztelt politikai és gazdasági program. Külső jelentkezéseiben talán néha választékosabb, de a valóságban sokkalta veszedelmesebb, mert rendsze- resebb, mint az első nemzetgyűlés korszakának káromkodásai és atrocitásai.

A második nemzetgyűlés megtartotta a felekezeti gyűlölködés reakcióját, ámde levetette a demokratikus álarcot. Beszivárogtak az egységes pártba a régi munkapárt tagjai, akik magukkal hozták megrögzött választójogi reak- ciójukat. A kisgazdapárt megfogyatkozott, szellemi vezetőit, Nagyatádi Szabó Istvánon kívül, sikerült kiszorítani a nemzetgyűlésből és ez a párt hovatovább teljesen elvesztette demokratikus jellegét és nevének megfelelően a kisbirto- kosok alázatos érdekképviseletévé változott át. A választójog nem érdekelté többé, csak a kisüst. A kisüstön főzött pálinka volt Lethe-itala, amely el- felejtette a párt múltját, programját és eredetét.

A konszolidáció Bethlen István gróf vezetése alatt tehát abban az érte- lembe sikerült, hogy megcsinálták az első nemzetgyűlésen még ide-oda inga- dozó reakciónak állandósítását.

Amikor a demokratikus ellenzék két taggal résztvesz a választójogi bi- zottság tárgyalásaiban, ennek csak az a jelentősége van, hogy még jobban de- monstrálni kívánjuk a közvélemény számára, hogy a miniszterelnök leplezett diktatori törekvései mellett minden ellenzéki munka meddő és céltalan. *(A Polgár, 1925 március 14.)*

Az új községi politika feladatai

Vagy gyakorolhatjuk a többség jogait, vagy nem viseljük annak felelős- ségét. Ha nem érvényesülhetünk mint többség – akár magunk, akár mások- kal szövetségben – nyíltan bevalljuk a magunk közönségének, hogy nem va- gyunk többség, hogy egyelőre csak azt tudtuk megakadályozni, hogy a reakció tovább uralkodjék, de nem tudtuk megkezdeni a demokrácia és a szabadelvű- ség uralmát és nyíltan rá fogunk mutatni azokra is, akiket a helyzetért felelős- ség terhel.

Mi most bevonultunk a városházára. Folytatni akarjuk a lakásvédelem és az építési akció politikáját, mert ez becsületbeli kötelességünk Budapest la- kosságával szemben. De természetesen nem elég lakásépítési akciót követelni, meg kell jelölni a jövedelmi forrásokat is, amelyek segítségével építkezni le- het. Az első forrás, amit erre nézve megjelöltem, az üzemek és részvénytársasá- gok feleslege. E feleslegeket nem kell elbujtatni, hanem mobilizálni kell, az építkezési akció céljaira. Áll ez a BESzKÁR-ra és a Vásárpénztárra nézve is, amelyek mint külön részvénytársaságok szerepelnek. A második forrás a kincstári haszonrészesedés, oly formában, hogy a kincstári haszonrészesedés legyen progresszív lakásadó. És minden fillére legyen lekötve a lakásépítő akció céljaira. A progresszív lakásadó-létminimummal! Harmadik forrásnak

megjelöltem a jelzálogos terhek kifizetésével mutatkozott óriási konjunkturális nyereségek öt százalékos megadóztatását.

Arra tettünk fogadalmat, hogy sok türelemmel és önmegtagadással dolgozni akarunk a fővárosért. Életet akarunk itt újra teremteni, életkedvet és munkakedvet. Hiába tehát a rosszhiszemű demagógia. A velünk szemben álló táborban is vannak már néhányan, akik megértik, hogy kenetteljes frázisokkal vagy mások egzisztenciájának tönkretételével nem lehet községi politikát csinálni, hanem az a kötelességünk, hogy minden világnézleti ellentét dacára egybefogjunk és félretolva a frázisok és a gyűlölet meddő embereit, hasznunk munkára egyesüljünk. (*A Polgár, 1925 június 6. és augusztus 1.*)

Charmant Oszkár

Magyarország egyik legértékesebb és legnemesebb tehetségű alakja dőlt ki Charmant Oszkárban. Én Svájcban léptem hozzá közelebb, amikor a bolsevizmus idejében egy egész kis magyar kolónia verődött ott össze.

Nekem az volt a gondolatom, hogy a svájci magyaroknak mindnek össze kell fogniok a bolsevizmus ellen, fel kell használnunk minden összeköttetést, hogy az országot felszabadítsuk, de felednünk kell a múlt ellentéteit, „nagy szívaccsal le kell törölni a múlt tábláját” és így kezdeni meg a bolsevizmus bukása után az új életet. Össze akartam hozni minden menekültet. Andrassy Gyula gróftól vagy Windischgraetz Lajos hercegtől – Garami Ernőig. Abban az időben volt ez, amikor Albrecht főherceg azt tervezgette, és arról csinált írásbeli szakaszokba foglalt szerződési mintát, hogy Andrassy Gyula gróf, Windischgraetz Lajos herceg, Albrecht főherceg és negyediknek – én: együtt csinálunk – ha majd egyszer Magyarországra visszatérünk – politikát. Azt mondtam akkor: a bolsevizmus mindnyájunkat egy közös sírba dobott bele, ne rugdalózzunk tehát egymás ellen és ne vesszünk össze azon, melyikünk fekszik mélyebb vagy magasabb rétegben.

Egyszer sikerült is a legkülönbözőbb pártállású magyarokat összehozni: Windischgraetz Lajos herceg, Miklós Ödön, Charmant Oszkár, Blaskovich. Ignotus és Mannheim Lajos összetalálkoztak az én luzerni lakásomon. Francia nyelven lapot akartunk kiadni Magyarország érdekében és a bolsevizmus ellen és ezt a tervet vitattuk meg. Mannheim Lajost, aki most Parisban bankár, szemeltük ki szerkesztőnek és Charmant Oszkár volt a gondolatnak egyik legelkesebb propagálója.

Charmant Oszkárnak az lett volna a hivatása, hogy mint rátermett igazi diplomata szolgálja hazáját. Ez is volt az ő titkos vágya. Érezte magában az erőt és fájt neki, ha kontárok rosszul végezték azt a munkát, amit ő jól tudott volna elvégezni. De kicsinyességek, a tehetségtelenek mindig készenálló összeküvése az igazi tehetséggel szemben, megakadályozta abban, hogy nemzete érdekében kibonthassa tehetségének igazi szárnyait, sőt életének utolsó esztendejét a gonosz intrika mérgezte meg. Boldog vagyok, hogy akkor oldala mellett állhattam és segíthettem a gonosz támadás visszaverésében. Férfias barátságunk akkor vált szétféphetetlen kötelékké, mely túléri a halált. (*A Polgár, 1925 június 13.*)

A legitimizmus ellenségei

A legitimizmus legveszedelmesebb ellenségei nem a szabadkirályválasztók, akik nincsenek, hanem azok a legitimisták, akik megtagadják a jogegyenlőséget és úgy ugrálnak át boldogult Károly király igazi keresztény szeretetet hirdető egyéniségének emlékére, mint a rege szerint átugrált Remus Róma alacsony falain . . . (*A Polgár, 1925 október 31.*)

1925 közepén, a győzelmes fővárosi választások után, hosszabb pihenőre utazott *Vázsonyi*. Az öt év óta tartó agitáció s különösen az 1924-25-iki fővárosi választási harc még az ő szívós erejét is kimerítette, de azért egészsége kockázatásával is újra és újra sorompóba lépett, mindenkor a kor hívó szavára.

ÖTÖDIK RÉSZ

AZ UTOLSÓ HARC

1926

ELSŐ FEJEZET

AZ IGAZSÁGÉRT AZ ÖSSZEROPPANÁSIG

Öt esztendő alatt, amióta *Vázsonyi* Vilmos ismét idehaza küzdött Magyarország újjáépítése érdekében és e küzdelmében mindinkább a Bethlen-kormány ellen volt kénytelen fordulni, ez a politikai harc egyszer sem csapott át a végletekbe. *Vázsonyi* csak nem adta fel a reményt, hogy igazságainak érveléseivel a kormányt a maga ingadozó útjáról végre is a demokratikus haladás nyílt és határozott irányába lesz képes terelni. Soha sem zárkózott el annak elismerésétől, hogy a Bethlen-kormány számára ezt a határozott orientációt sok, a háttérben mozgó erő nehezíti meg. Amikor tehát a kormányt sokszor élesen támadta, ezekkel a támadásokkal egyúttal az ügy javára felhasználható erőt akart adni a kormánynak arra, hogy az igazi konszolidáció útjában álló háttéri tényezőkkel végre teljesen leszámoljon.

Azt a szomorúan szenzációs ügyet is, amely 1925 legvégén és 1926 legelején „*frankhamisítási ügy*” címen került bele Magyarország kortörténetébe, politikailag döntő alkalomnak tekintette arra, hogy a kormány végleg leszámolhasson a háttérben elszántan dolgozó ellenforradalmi tényezőkkel. Csak a frank-ügy bonyodalmainak első napjain túl, amikor *Vázsonyi* úgy látta, hogy a kormány ismét habozik a végleges leszámolással, ment át *Bethlen* kormánya ellen a legelszántabb támadásba. Ebben a hazafias lelkiismeret-sugallta harcában felszabadultak ismét *Vázsonyi* ellen a legszélsőbb gyűlölet szenvedélyei. Utcai merénylettel élete ellen is törtek. Ám ő idegeinek minden megfeszítésével harcolt tovább az igazságért, a rendért, Magyarország konszolidálásáért és jobb jövőjéért, úgy abban a parlamenti vizsgáló bizottságban, amelyet a frank-ügy politikai hátterének felderítésére kiküldöttek, mint a nemzetgyűlésben, amikor ez a frankügyet tárgyalta, valamint a sajtóban, első sorban saját újságjában, *A Polgár*-ban, amelynek szerkesztését éppen a frank-ügy küzdelmeinek első napjaiban *Csergő* Hugó vette át.

Ez a harc, az utolsó harc, melyet nem tudott már végig küzdeni, örölte fel idegzetét, szervezetét, s szabadította fel évek óta lappangó, s már eddig is néha kitörő betegségét oly fokig, hogy a küzdelem még be nem fejezett fázisában üdülésre kellett mennie *Bádenbe*. Első szívgyengeségi rohamát, mely ott kitört rajta, még le tudta küzdeni, de egyre emésződött lelke mélyében ez utolsó nagy harcnak külsőleg mutakozó eredménytelenségén, keserúségeken, csalódásokon, nemcsak lelki erejét, hanem testi erejét is végleg aláásták és a bádeni szanatóriumban, ahol gyógyulást keresett, egy újabb szívgyengeségi roham orvttámadása, szinte álmában, 1926 május 29-ének reggelén kioltotta *Vázsonyi* Vilmos életének világító, melegengető fáklyáját.

I.

Az utolsó újévi beszéd

– 1926 január 1. –

1925 utolsó napjaiban a magyar politikának, ha nem is derűs, de legalább nyugodtnak látszó légköréből villámcsapásként hasított le a frank-ügy kipattanása. *Hágában* december közepén letartóztattak három magyar embert, *Jankovich* Arisztidet és társait, francia hamis ezerfrankosok forgalombahozatala miatt. December végére kiderült, hogy e bűnügy hátterében egész szervezet áll, amely nagy arányban hamis francia ezerfrankosokat gyártott. E szervezet élén pedig *Nádasy* Imre országos főkapitány és *Windischgraetz* Lajos herceg voltak, akiket Budapesten később le is tartóztattak.

Erről a világszenzációs esetről *Vázsonyi* először a központi demokrata körben nyilatkozott 1926 január 1-én, pártjának szokásos újévi üdvözlése alkalmából. Ez az *utolsó újévi beszéde*, amely a politikai helyzetnek képét általában is megfestette, így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Az elmúlt esztendőben a reakció árvize egyre jobban előrenyomult. Ezt az árvizet nem) okozta semmiféle szomszédnak az indolenciája, ezt az árvizet a magunk bűne hozta mireánk. Immár kezd szertefoszlni az a legenda, amelyet buzgón terjesztettek azok, akik ennek hasznát vették. Terjesztették a legendát, hogy ez a kormány csak látszatra reakciós, ez a kormány tulajdonképpen egy zsarnok-kormány, amely titokban megőrzi ősi szabadelvű hitét és odahaza házi isteni tiszteletet tart régi szabadelvű istenének.

Két oldalról terjesztették ezt a legendát. Egyrészt terjesztette maga a kormány, amely minden erőt és irányzatot a maga számára szeretne lefoglalni és monopolizálni; tehát még a szabadelvűséget is csak úgy akarná eltűnőni, ha azt épp úgy engedélyezheti, mint a mozikat. Terjesztették másfelől a legendát azok, akiknek ez a legenda nagyon jól esett, akiknek kapóra jött és akik ezzel magatartásukat akarták alátámasztani. Most erről a legendáról kezd lehullani a lepel.

Széchenyinek van egy halhatatlan munkája, a „Stádium”; és ennek a kornijának, amely élethalál harcot hirdet a fajvédők ellen, van egy halhatatlan ténye: a hivatalos lapot nem tudja másutt nyomtatni, csak a fajvédő „Stádium”-nál.

Van egy másik ténye is a fajvédők dacos ellenfelének: a kormánynak. A fajvédők számára engedélyezte „az örök tomboló”-t. Az örök tombolást már eddig is engedélyezte számaikra, bántódás és megtorlás nélkül végezheték tomboló munkájukat. De most megkapták tőle kegyként a pénzt ontó, a valódi pénzt ontó „örök tombola” monopóliumot is.

Óriási verseny folyik az egyes miniszterek között, hogy melyik legyen az első, annak bebizonyításában, hogy ő üldözi legjobban a fajvédőket. Ai hivatalos lap elajándékozása és az „örök tombola” nemzeti ajándéka után következett a harmadik ajándék: a népjóléti miniszter tizenöt esztendőre bérbe adta az újév küszöbén a fajvédők vezetése alatt álló Move-nak a szabadkőművesektől elkobzott Podmaniczky-uteai palotát.

A kengyelfutásbau azonban – a dolog és egyéniségének természete szerint – egy orrhosszal elsőnek érkezett be a fajmagyarság ki-

váló képviselője: Klebeksberg Kunó gróf. Ő már külföldön is szerzett magának érdemeket, amikor Genfben a böröndjében vitt magával hamis érveket, amelyeket a külföldön akart értékesíteni. A külföldről hazatérve, felbuzdulva a böröndjével elért nagy sikeren, kinevezte magát a reakció központjának. Megérezte kitűnő szimatjával, hogy most érkezett el az érvényesülés ideje. Nem érte be tehát a kurzussajtó támogatása körül már megszerzett nagy érdemeivel, hanem karácsony napjára mint sajtóközpont az ország összes vidéki ébredő lapjait megajándékozta egy mélyeséges gondolatokkal telt politikai éitekezéssel. Időszerűen arról elmélkedett, hogy az állam, a parlament és a többségi eh' régi fogalmiai idejüket multák. A gyengébbek számára azt az illúziót keltette ezzel a kitűnő kultuszminiszter, mintha fejtegetéseivel alá akarná támasztani a fajvédők diktatúrát követelő rikoltozásait. Mikor azután ez a hatás m'utakozott és a státusbölcstől számjoiikérték karácsonyi elmélkedéseit, ez őt jellemző ártatlan naivitással kérte: hogyan is lehetett őt ennyire félreérteni? Ő csak annyit akart mondani, »hogy a bolsevi'zimjus, a jó öreg bolsevizmus ellen minden eszközzel szabad és lehet védekezni. Amde a státusböles elfelejtette, hogy aki Montesquieu, Tocquille vagy talán leginkább Maceliavelli magaslatára emielkedik: az jobban cselekszik vala, ha elméleti értekezéseit a Tudománvos Akadémián vagy a Történelmi Társulatban tartja meg és nem vidéki ébredő lapokban helyezi el, ahol Montesquieu, Tocquille és Maceliavelli helyett inkább Eckhardt tanaival hozzák összekötetésbe.

A tisztelt kultuszminiszter úr azt mondta, hogy nagy veszedelemről van szó, országos nagy veszedelmi ellen szólította sorompóba a nemzeti közvéleményt. Hát arról nem kell értekezést írni, hogy „salus reipublicae snprema lex”. Egy azonban bizonyos, hogy az állam veszedelmét nem szabad hamisítani. Nemcsak frankot nem szabad hamisítani, de az állam veszedelmét sem. *(Élénk helyeslés.)*

Itt nincs többé forradalmi veszedelem. Nincs olyan örült emjber az országban, aki forradalmat akarna, csak olyan örült emberek vannak, akik játszanak a diktatúra, a jobboldali forradalmi államcsíny gondolatával. De olyan futóbolond nincs, aki vissza akarná idézni a forradahtíat, mert itt mindenkinek meg kell érteni, hogy a forradalomnak és reakciónak örökös körforgása egy ország szabadságának, gazdasági életének teljes megsemtóEsítését jelenti és ebben az országban egyuttal a magyar reményeknek megsemmisítését is. *(Élénk helyeslés.)*

Itt nincs más felfegyverkezett hatalom ebben az országban, mint az a hatalom, amely az alkotmiánynak alapján áll és az alkotmányra felesküdütt. Ha az 1920 évi I. t.-c-ben gyökerező új alkotmány oly szent volt, hogy erősnek bizonyult még a koronás királlyal szemben is és az erre az alkotmányra letett eskü bizonyult a legerősebb eskünek: akkor most mi hivatkozunk erre az új alkotmányra, mint erőforrásra és ebben az alkotmányban és az alkotmányra letett esküben elegendő biztosítékot találunk a diktatúráról és a magyar fascizmusról szóló fecsegések ellen. Ez az alkotmány, amely elég erős volt a koronás királlyal szemjben, bizonyára még erősebb lesz a kalandorok kísérlétével szemben.

Nevetségesnek tartom, ha Magyarországon fascizmusról beszélnek. A fascizmus ugyanazon gondolatkörből származik, mint a bolsevizmus. Paradoxonnal azt mondhatnám: a bolsevizmus nem egyéb, mint proletár-fascizmus és a fascizmus nem egyéb, mint polgári szovjet.

A kettő között különbséget nem látok. Mindkettőnek alapja a gyűlölet az igazi demokráciával szemben, amely nem tűr zsarnokokat és diktátorokat és amelynek alapja nem a hatalmak szétválasztása, hanem a hatalmak korlátozása is. Mindkettőnek közös vonása, hogy torz, törpe helyi szervezetekkel és fegyveres csoportokkal akarja helyettesíteni a nép nagy és igazi alkotmányosságának megnyilvánulását, a szellemi és erkölcsi erők szabad kibontakozását, a reprezentatív alkotmányt.

De ha bárhol sikerült is ezt a játékot lefolytatni és a nagy országok kibírják még ezt a kalandot is, Magyarország nem engedheti meg magának ezt a fényűzést. Magyarország feldarabolt ország. Annyira megcsönkítették az országot, hogy a trianoni határok között niég az árvizek ellen sem képes magát kellőn megvédelmezni. Ellenséges országok vesznek minket körül, amelyeknek gyomrában ott van még a tőlünk elragadott és meg nem emésztett zsákmány és a megterhelt gyomor mellett nyomja még őket a rossz lelkiismeret, hogy a nemzetiségi elnyomtatás meséjével uszították ránk Európát, most pedig ők nyomják el a magyar kisebbségeket és ők lettek nemzetiségi államokká.

Beszélhetünk-e mi diktatúráról ilyen környezetben? Nekünk széttagoltságunkban más vágyaink, más reményeink és más céljaink is vannak, mint egyéb, boldogabb nemzeteknek. A diktatúra vagy fascizmus erőt jelenthet befelé, de gyengeséget jelez kifelé. A diktatúra vagy fascizmus szomorú győzelem, amit egy új cézár a maga fegyvertelen népén arat. És ha a római cézároknak diadalmienetét ábrázoló festményeken és szobrokon ott látom az oroszlanokat, melyek a cézár diadalszekerét húzzák: az ilyen új cézároknak diadalszekerét csak aláztos és hízelkedő kuttyák vonszolhatják. Nekünk erőre van szükségünk, amely kifelé is hat, tehát nem) diktatúrára, amely kifelé félénkké és erőtlenné tesz. Feszítő ereje, egyesítő ereje, támadó ereje, irredenta ereje csak egynek van: az egyenlő jognak, a demokráciának és szeretetnek, minden más csak ámitás!

Megnyugtathatjuk a környező államokat: itt eddig nincs komoly magyar irredenta. Az Erger-Berger hangjai mellett még sohasem nyertek nemzeti háborút. És akik a szokol- és frankhamisítást nemzeti lobogóba akarják begöngyölni, azok hamis szokolon és hamis frankon eddig még a nemzet elvesztett területének egyetlen négyzetmilliméterét sem szereztek vissza. És nem egyéb, mint szemfényvesztés az a másik állítólagos irredenta sem, amelyet azok hirdetnek, akik barátságos eszmecserére ültek le egy asztalhoz Cuzával. Mi tehát nem bevádoljuk őket a külföld előtt, hanem ajánljuk őket a külföld szeretetébe, miért az erők megbontásával, a szakadatlan gyűlölködések hirdetésével megakadályozzák a nagy nemzeti célok elérését.

Igaza van a kultuszminiszternek: van egy veszedelem, az országban és végcél ennek a veszedelemnek az elhárítása. Van egy veszedelem: annak a moral insanitynek a terjesztése, amely szerint mindent meg szabad csinálni, ha valaki az úgynevezett hazafias felbuzdulásra hivatkozik. Ezzel a veszedelemmel szemben a végcél: a régi jogeszmé és erkölcs tisztaságának és ragyogásának helyreállítása, hogy itt ismét érdemes legyen élni és politikailag küzdeni. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Akik egyre azt kutatják, hogy az ellenzéki harcok miért meddők, csak vakságot színlelnek és nem akarják megtalálni az igazi okot abban, hogy az emberekből kiveszett a hit, a remény, mert nem bíznak

a jognak erejében, nem biznak a szellemi és erkölcsi fegyverekkel vívott politikai harcoknak eredményességében.

Igen, van egy nagy veszedelem ennek az országnak, valósággal kulturveszedelemi. És aki a kultúrának a minisztere, annak elsősorban ez ellen a veszedelem ellen kell harcolnia. Ez a veszedelem az erkölcsi érzéknek az az eltompulása, hogy lehetséges bűnöket elkövetni és elkövetvén a bűnöket, egy olyan szent fogalomra hivatkozni, mint a haza és hazaszeretet.

Ismerjük a múltból, – amely már, remélem, csak szomorú emlék – az úgynevezett hazafias felbuzdulásból elkövetett gyilkosságokat. Mikor a népharag kitöréséről van szó valamely esemény után: ez elképzelhető. De stabilizálni a hazafias felbuzdulást és intézménnyé emelni, hogy erre támaszkodva lehessen bűnöket elkövetni, stabilizálni és meghamisítani a hazafias felbuzdulást nem lehet.

De ismerünk ezenfelül olyan esetet, hogy egyesek hazafias felbuzdulás címe alatt szokolokat hamisítottak. Ismerünk ezenfelül egy másik letárgyalt bűnpert, ahol arról volt szó, hogy hazafias felbuzdulás címe alatt szokolokat akartak hamisítani. De csak a klisé elkészítéséig jutottak el. Ebben a bűnperben csodálkozással hallottunk egy vallomásról, ahol egy hivatali állást viselő férfiú arról vallott, hogy neki a hamisított szokott kliséjét bemutatták. De a vallomás nem úgy folytatódik, hogy ezek után sietett feljelenteni a szokolhamisítás tervezőit, hanem csak arról szól, hogy a klisé nem látszott tökéletesnek.

Nem kell-e ezt a m'oral insanityt végre gyökerében kitépni! Mert hiszen ha szabad volt valamikor hazafias felbuzdulásból ölni, ha lehetséges hazafias felbuzdulásból pénzt hamisítani: akkor lehet hazafias felbuzdulásból hamisan tanúskodni is. (*Derültség.*) Súlyos hibának tartom, hogy az ilyen pert zárt tárgyaláson tárgyalják le. Az olyan kalandos terv, hogy hazafias alapon meg kell fűrni a nagyváradi adóhivatal kasszáját, hogy hamis szokolokat kell gyártani: nem érdemli meg, hogy a nyilvánosság előtt elvonassék és nem szabad azt a látszatot kelteni, mintha az ilyen kalandorságok leleplezése a magyar állam érdekében bármiféle vonatkozásban lehetne. Az irredentát a kalandorságtól és élősdiségtől meg kell tisztítani. A magyar integritást nem bűnök útján, nem kalandorok segítségével vagy titkos társaságokkal lehet elérni, hanem egy nagy nyilvános társasággal: az egyenlő jogban, szabadságban és szeretetben egybeforrt, osztálykülömbiséget nem ismerő, munkáját, életét és vérért szívesen feláldozó osztatlan nagy magyar nemzettel.

Eme titokzatosan kezelt, általam említett bűnper kapcsán találtak néhány kilogramm ekrazitot. Ez az ekrazit is természetesen hazafias ekrazit volt. Sajátságos azonban, hogy a hazafias ekrazit még sohasem robbant Romániában, Csehszlovákiában vagy Jugoszláviában, csak az erzsébetvárosi körben és Csongrádon. (*Élénk helyeslés és taps.*)

De a hazafias felbuzdulásra hivatkozó moral insanity ezzel még nem érte be. Mikor az államrendőrség nyomozást folytatott a csongrádi és erzsébetvárosi bombamerénylet ügyében, az államrendőrséget a leg-súlyosabb gyanúsításokkal támadták meg. Egyenesen meg akarták félemlíteni. Nem tudok arról, hogy e súlyos gyanúsítások miatt bárkinek is a hajaszála meggömbült volna. Ennek a jelenségnek is megvan természetesen a lélektani hatása, amely mindenre inkább alkalmas, mint a moral insanity kiirtására.

Az ilyen előzmények után nem volt számunkra meglepetés a nagy-

szabású frankhamisítási kísérlet, a lapokban sokat tárgyalt, hosszasan tárgyalt, de mindig meglepően gyér és fogyatékos adatokkal tárgyalt hágai eset. A lapok közlése szerint a három: előkelő férfiú, aki most Hágában üdül, arra hivatkozott, hogy ők egy szent cél érdekében akartak hamis frankokat forgaloméba hozni. A recept tehát ismert és régi, legfeljebb a méretek különbözőek és az elfogott személyek előkelősége és szerepe új momentum. Figyelni fogjuk, hogy mi fejlődik ki ebből az ügyből és vajjon e három; előkelő hágai férfiút tényleg egy urasági inas bujtotta-e fel. Ez mindenesetre szenzációs volna! Figyelni fogjuk, vajjon nyomiára akadnak-e végre annak a nyomdának, amely a hamis frankokat előállította, avagy lehull a lepel talán valamely szenzációs új találmányról, amely a füstnélküli lőpor, a drótnélküli táviró módjára a bankóprés nélküli bankógyártást találta fel. (*Derütség.*)

Azért mondtam el mindezeket, hogy rámutassak arra, hogy mi a kormánynak legfontosabb feladata. Nem. a fajvédőkkel való paráználkodás, nem a bolsevizmus, hála Isten, gyökeresen kiirtott veszedelmének célzatos falrafestése és ennek örve alatt a reakció kiépítése: hanem a jogeszmé és az erkölcs ragyogó erejének helyreállítása, hogy örökre elmenjen itt egyes embereknek a kedve attól, hogy mint okos bolondok, hazafias moral insanity örve alatt gyáván bűnöket kövessenek el.

A kormány gazdasági politikája méltóképen egészíti ki a kormánynak egyéb reakcionárius intézkedéseit. A forgalmi adó a százalékeszállítás után többet eredményez, mint annak előtte. A valorizációs javaslat nem a gazdaságilag gyöngéket, hanem az erőket védelmezi. Különösen súlyosan sérelmes a magánalkalmazottak nyugdíjellátásáról szóló rendelkezés, valamint a vasutasok nyugdíjára vonatkozó része a javaslatnak, amely szerzett jogokat is érint.

Azt az irányzatot, amely a mozirendeletben mutatkozott, amely valósággal foglalkozások kisajátítását jelentette, újabban tovább fejlesztik. A honvédelmi miniszternek az az intézkedése, hogy az iparosokat kizárja az árejtésből és helyükbe más célra alakult szövetkezeteket léptet: veszedelmes lejtőre visz, mert ilyenmódon maholnap majd az építkezéseket is ligákkal, egyesületekkel, hangzatos című szövetkezetekkel lehet elvégeztetni és a legális ipart és kereskedelmiét ki lehet sajátítani.

Reakciós a kormány lakáspolitikája is, mely a közeljövőben fel akarja adni a lakosság védelmét anélkül, hogy kellő időben gondoskodott volna elegendő számú lakás építéséről. A kormány által ígért hat-ezer lakásból eddig a kormány és a részvénytársaságok együttes építkezése révén legfeljebb ezer új lakás létesült. Amíg elegendő lakás nincs, felforgató lépés volna a lakosság védelmének megszüntetése.

Ezen a téren nagy feladat vár a városházára, amelynek pótolni kell a kormány ntulasztásait. Az építési akciót nem szabad abbahagyni, hanem erélyesen folytatni kell 1926-ban s 1927-ben is, hogy a város állítsa elő azokat a lakásokat, amelyeknek építése a kormány feladata lett volna.

A nemzeti demokrata párt városi hivatása nem a napi politika, hanem, az építő munka, különösen pedig a városi kispolgárság megóvása és megvédelmezése, a kisiparos, a szatócs, a bérkocsis, a piaci árus, ezek a nagyszámú kisexisztenciák védőerdői a polgári társadalomnak. Ezeket meg kell óvni és miként a falvakban kistulajdonosok lesznek a proletárokból, a városokban is ügyeim kell arra, hogy a kisüzemek

alakzatai meg ne szűnjenek és a kispolgárok száma ne gyengüljön, hanem gyarapodjon. Ez a munka talán nem csillogó, nemi érdekes és nem* csábítja azokat, akik izmusokban és ideológiákban élnek ki magukat, de ez az igazi demokratikus politikusnak legfőbb hivatása: védeni a kispolgárságot és védeni a polgári középosztályt, amelynek az a rendeltetése, hogy a maga nagyobb vagyoni és kulturális erejével támogassa a kispolgári testvérét.

A szociáldemokráciát a maga természietes területén tiszteletben tartom, de viszont én a polgári társadalom alapján állok, védelmezem; a polgári önérték és a polgári társadalom érdekét. És amikor ezt hirdetem, nem harcolok a szociáldemokrácia ellen, mert bejártó szociáldemokráciának meg kell értenie, hogy szervezett és erőteljes polgári demokrácia nélkül a szociáldemokráciában a szélső irányzatok a demokrácia kárára könnyebben érvényesülhetnek. A múltakon okulnunk kell. Nincs többé proletárdiktatúra, nincs polgári diktatúra; ne legyen proletárdiktatúra és ne legyen polgári diktatúra, de legyen az erők egyensúlyán, a polgárok és munkások kölcsönös tisztelésén és megbecsülésén, a társadalom, harmóniáján alapuló becsületes demokrácia. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Ezzel egyúttal feleltem arra a kérdésre, vajjon szükséges-e továbbra is a szociáldemokrata párt és a demokratikus polgári ellenzék politikai együttműködése. Akár van erre szervezet, akár nincs, akár van blokk, akár nincs, amíg a reakció teljes erejében fennáll: addig a demokratikus erők szétszórtnak és egymás ellen nem hadakozhatnak. Könnyelműségnek tartanám tehát annak a lelki harmlóniának a megbontását, amely a nagy közös célért: a magyar demokrácia kivívásáért folytatott sikeres küzdelemnek egyik előfeltétele.

Nem olyan időket élünk, amikor szeszélyünk és kedvtelésünk szerint személyi gyűlöletből vagy személyi szimpátiából csinálhatunk demokratikus ellenzéki politikát. Van valami, ami erősebb minden rokonszenvnél, minden kedélyáramlásnál: ez a viszonyok rideg kényszere, amely rákneghezedik. A reakció gyűlöletének tűzszlopai vesznek minket körül és aki benne van egy ilyen nagy égésben, vajjon élhet-e szuverén kedvteléseinek? Nekünk át kell törnünk a gyűlöletek tűzszlopain és ki kell mentenünk a hazának féltett kincseit: az egyenlő jogot, a szabadságot, a társadalmi békét és nagy nemzeti reményeink jövődjét.

Én tehát arra szólítom fel mindazokat, akik az ellenzékhez tartoznak, akár benne vannak a demokratikus ellenzéki pártokban, akár nincsenek ott, akár a demokratikus ellenzéki pártokhoz tartoznak, akár e pártokon kívül állnak, hogy a reakció egyre növekvő erejével szemben ne tekintsenek semmi egyebet, mint a nagy közös célt: a magyar demokrácia megteremtését. *(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)*

Vázsonyi újrúji szózatának messzehangzó hatása volt a magyar politikában. A fajvédő-csoport és a kormánypárt reakciós része felszisszent erre az éles beszédre és ekkor vált először nyilvánvalóvá, hogy a frank-ügy a magyar belpolitika olyan nagy ügyévé dagad, amelynek külpolitikai következményei is fenyegetnek.

Éppen az ügy külpolitikai bonyodalmainak elhárítása indította Vázsonyit arra, hogy a frank-ügy háttérének teljes kiderítését követelje, de ezenfelül úgy látta, hogy ez az alkalom, amelynél fogva a kormányt arra lehet szorítani, hogy az úgynevezett kalandor-politikusokkal végleg leszámoljon.

II.

A hazafias moral insanity

– *A Polgár, 1926 január 9.* –

Nap-nap után az egész világ közvéleménye mind izgatottabban foglalkozott ekkor a frankhamisítási ügyvel és *Vázsonyi* úgy látta, hogy az ország politikai becsületének ügyévé dagadt e bűnügy háttérének teljes kiderítése. Cikkeinek sorozatában, amelyekben a teljes igazságnak ezt a kiderítését követelte, az itt következő cikk az első:

Újév napján arról beszéltem, hogy végre gyökerében kell kiirtani a hazafiaskodó moral insanityt, amely a gyávaság hősiességével követi el bűneit. Vakmerő a bűn elkövetésében, mert gyáván számít a bűnbocsánatra, amikor a legszentebb eszmét: a hazaszeretetet tartja maga elé védőpajzsul. Emberéletem olt ki hazafias felbuzdulásból, hamis pénzt gyárt a haza nevében és – ha kell – természetesen hamisan tanúskodik is szent felhevülésében.

Ez a moral insanity, vesztére, külföldi körútra indult. Portyázásában eljutott Hágáig és rajtavesztett. A dupla koffer és a dupla lelkiismeret nemzetközi vonatkozásban csúfosan kudarcot vallott. A három előkelő fajvédő ott ül a hágai fogházban és az érzéketlen külföld nem fogékony aziránt, hogy hazafias felbuzdulásból akartak tízmillió hamis frankot Hollandiában és a skandináv államokban elhelyezni. A moral insanity ott fekszik most a külföld boncoló asztalán. Elhagyta hagyományos szerencséje, mely nyomon kísérte mindaddig, amíg az atrocitások körében maradt. Az újesztendő napján idehaza még csak egy urasági inas képviselte a bankóhamisító társaságot. A bankóprésnek nem volt még nyoma, bár már akkor is suttozták, rebesgették, hogy az állami térképészeti intézetben készítették a hamisítványokat. Döcögve indult meg a nyomozás, amíg végre kiderült a szörnyű titok, hogy az országos főkapitány, a rend legfőbb őre, egyik főrésze volt a hamis frankot készítő szövetségnek. A szigorú, a kérlelhetetlen ember, aki hideg közönnyel annyi családot rakatott tolonckocsira – protektora volt a hamisítóknak. Mert nagyon szerette a hazát!

Ha az ember visszagondol arra, hogy az ilyen gondolkodású emberre bízta életünket és vagyónukat, hogy ez volt a mi őrangyalunk: elakad a lélekzete és összeszorul a szíve.

Megtörtént a hihetetlen: a reakció legerősebb oszlopa ledőlt: az országos főkapitány bevonult a fogházba. És azt lehetett hinni, hogy immáron közeledik a jobb korszak, szétrebbennek a kalandos terveket szövő társaságok és a kormány, mely az újesztendő küszöbéig kengyelt futott a fajvédelem kegyeiért, végre reálép a végleges konszolidáció útjára. Mert értsük meg jól, nem demokráciáról van itt szó, nem szabadelvűségről, csak becsületes, konzervatív irányról, amely tiszteli a törvényt és mindenkinek megadja a maga igazságát és bűnök elkövetésénél nem tűri meg a hazafiaskodás hamisított salvus conductusát.

A nagy lezuhanás robaját néhány napig néma csend követte a fajvédelem táborában. Mintha elvesztették volna hangjukat. Jóformán írni sem mertek a frankhamisítás ügyéről. Ámde egyszerre csak vakmerően felül akartak kerekedni. Megjött a hangjuk. Az örjöngésnek, a dühöngésnek jól megszervezett kara munkába lépett. A fajvédő sajtó nyíltan magasztalta a frankhamisítókat, mint „íz-ig-vérig gavallér férfiakat”, mint igazi nagy hazafiakat és vértanúkat. Kiállottak a piacra és vakmerően követelték, hogy legyen elég immár a hazafiak üldözéséből és többé ne merjenek egy frankhamisító hazafit se letartóztatni, hanem inkább üssük agyon a zsidókat és akasszuk fel a liberális lapok szerkesztőit. Ez az igazi hazafias munka! Kifejtették, hogy a hamisító honfiak tulajdonképpen hadat üzentek Franciaországnak és a frankhamisítás csak egyik eszköze volt ennek a szent háborúnak. Egész Európa színe előtt kibömbölték, hogy a hamis frank irredenta fegyver akar lenni, holott a becsületes irredentista inkább százszor becsukatná magát, semhogy

egyetlen egyszer is elárulná a külföld előtt, hogy irredentista célokat követett.

Szent hevülésükben ők maguk is hadat üzentek Franciaországnak és a kiebrudalását követelték a francia nemzeti bank megbízottjainak, akik oly szemérmetlenek, hogy a frankhamisítás megtorlását követelik és a nyomozás részletei iránt mernek érdeklődni. Hogy mer a külföld beavatkozni Magyarországon belső ügyeibe? – bömbölik, mintha a bankóhamisítás szent nemzeti ügy volna és mintha nem volna minden jegybanknak természetes és törvényben gyökerező joga, hogy a maga érdekeit megoltalmazza és bankjegyeinek hamisítását megakadályozza. Ezek a nagyszájúak, akik örültek a külföld beavatkozásának, mikor mártir királyunkat detronizálni kellett és reákrakni az angol hajóra, ezek a nagyszájúak, akik Cuzával, az erdélyi magyarság ellenségével ültek le egy asztalhoz, lármáznak, hogy nem szabad tovább üldözni a bankóhamisítókat. nem szabad tovább nyomozni, mert ennek a kisantant örül!

És a fajvédő sajtó mellett egyszerre csak kivonult az a másik, kormánypárti kurzussajtó is, amely Klebelsberg Kunót vallja protektorául. A fajvédő őrvongás mellett, amely nyíltan fenyegetődzik az atrocitások megismétlődésével, nyíltan emlegeti a diktatúrát és legazemberezi azokat, akik a bűnösök kinyomozását követelik. Klebelsberg Kunó gróf kormányt támogató sajtója parallel akciót indított és egyszerre csak szidni kezdte a szabadelvű lapokat, a szabadelvű sajtó megfélemezését követelte, mert ezek a lapok a külföld előtt ártanak Magyarországnak azáltal, hogy kitergetik a frankhamisítás ügyét és a bűnösök teljes lajstromának kinyomozását követelik. Az embernek megáll az esze! Ahol az országos főkapitány bankóhamisítók cimborája, ahol az állami térképészeti hivatal a bankóhamisítás színhelye: ott a liberális sajtót merik szidalmazni és üldözni, ahelyett, hogy bűnbánóan hamut hintenének a maguk fejére, hogy eltűrték azt a moral insanityt, amelyből az egész ügy kisarjadzott és laza ellenőrzésükkel lehetővé tették annak a bűnnek az elkövetését, amelynél nagyobbat az ország integritása, gazdasági rendje, hitele, jövője és becsülete ellen elkövetni nem lehetett.

Micsoda téboly az irredenta emlegetése? Hamis bankókkal nem lehet visszaszerezni azt, ami elveszett, csak elveszteni lehet, ami megmaradt. Örültek! Hogy képzelitek, hogy bármelyik külföldi állam eltűrné bankóinak tömeges meghamisítását? Örültek! Az ilyen berendezkedésnek nem egyenes következménye-e az ország hitelének lezüllesztése, pénzének megrontása és az egész gazdasági élet katasztrófája? Örültek! Nem gondoltatok-e meg, hogy ezt a fégyvert vissza is lehet fordítani és ha külföldön hamisítanak a magyar pénzt, gazdaságilag agyonvernének minket?

Ámde ki hisz az irredenta meséjében? A pénzhamisítás mindig csak köpönyegül használta az irredentát kalandos belpolitikai céljainak leplezésére. De naivítás e műőrültek, okos bolondok és hősködő gyávák állításaival komolyan foglalkozni. A dühroham – csak taktika, a téboly – teljes rendszer, a rohamozás a baloldali sajtó ellen – kiszámított ravaszság. A fajvédők nagy jobboldali rohamozást készítettek elő, hogy megakadályozzák a nyomozás folytatását. Nekik „elég volt!” Lapjaikban szinte megrendelik a liberális sajtó megfélemlítését, a nyomozás folytatását követelő szájak betapasztását. És a kormány, amely újesztendő előtt a fajvédőknek ajándékozta a hivatalos lap nyomtatását, az örök tombolát, a szabadkőművesi palota tizenhatosztendős bérletét és legnagyobb kincsét, Klebelsberg Kunó grófot: a kormány most sietve engedett újra a fajvédőknek – betiltotta nyolc napra a „Világ”-ot!

Jól hallunk? Jól olvassuk? a „Világ”-ot? Hát a büntettek feldicsérése, lázítás, a felekezet elleni izgatás, a francia küldöttek lepiszkolása, impertinens fricskázása: nem a fajvédő sajtóban folyik? Nem a fajvédő sajtó nevezi-e napról-napra hazafiaknak, nagyszerű vértanúknak azokat, akiket a kormány lecsukat? És a kormány nem ezt a fajvédő sajtót tiltja be, nem ennek a lapjait koboztatja el, nem ennek lázító cikke miatt indít bűnvádi eljárást, hanem a maga komoly szándékainak bebizonyítására nyolc napra betiltja a „Világ”-ot!

Micsoda komédia! ... Mi kíváncsiak vagyunk arra, hogy a nagyszerű irredenta tervet Windischgratzen és Nádosyn kívül kik eszelték ki . . .

Az volna a legnagyobb szerencsétlenség, ha a nyomozást bármely ponton megállítanák. Az egész világ szeme rajtunk függ. Itt csak egy lehetséges: a végleges leszámolás a moral insanityvel és a moral insanity minden spekulációjának megsemmisítése. Ez az ország érdeke. Az ellenzék ebből az ügyből nem akar politikai tőkét kovácsolni. Itt nem pártok érdekéről, hanem az ország jövőjéről van szó. Alkunak, aranyközéputas taktikázásnak itt helye nem lehet.

III.

A felesleges ember

– *A Polgár, 1926 január 30.* –

Hétről-hétre, újra és újra a frankügy kiderítésének szentelte cikkeit és lapnyilatkozatait *Vázsonyi*. Január 20-án a kormány hozzájárulásával a nemzetgyűlés ez ügyben *parlamentari vizsgáló bizottságot* küldött ki, amelynek tagjai sorába került *Vázsonyi Vilmos* is. *Bethlen* miniszterelnök több ízben szólalt fel a nyilvánosság előtt és *Vázsonyi* úgy látta, hogy a miniszterelnök most sem hajlandó a határozott politikai irányzat javára olyan állásfoglalásra, amelyet *Vázsonyi* az ország érdekében szükségesnek tartott. Ekkor írta ezt a cikket:

Nyílt színen dacos, nagyszerű nemzeti hős! Zsebre vágja a tapsokat. Ez aztán megadta a franciáknak! Ez aztán a nagyszerű ember, nem fél senkitől! Maga alá gyűri még *Briandot* is. Utána csendesesen és mélységes tisztelettel megalkuszik a franciákkal és a gyermek naivitásával kérdi: „Szent Isten! Hogyan merülhetett itt fel egyáltalában félreértés?”

Ez *Bethlen István* gróf.

Amikor hallgattuk a beszédét, amelyben egészen szokatlan módon a nemzetgyűlés elé vonszolt egy kérdést, amelyet még *Honoluluban* is diplomáciai úton szokás elintézni és nem nyilvános dörömböléssel, azt hittük, hogy a miniszterelnök szép, elsőrendű nemzeti temetést kíván magának rendeztetni. Nem éri be azzal, hogy a „Szózat” és mellékartományai szerint övé a fajvédők minden szerelme, koszorúja és minden részvéte, egyúttal nemzeti hősként kíván elesni a csatatéren, ki a nemzet szuverén akaratának védelmében áldozta fel magát, néhány esztendővel azután, hogy a nemzeti szuverenitás nevében kegyes volt kiszolgáltatni a koronás királyt idegen hatalmakkal.

Csalódtunk. Ez is csak taktika volt. *Bethlen István* grófnak eszeágában sem volt politikai öngyilkosság elkövetése, hanem, hasonlóan kiváló példákhoz, csak meg akarta ijeszteni a családot, megírta búcsúlevelét és azután – elment jóízűen vacsorázni. Másnapra, amikor sajtóirodája már kiontott a nemzeti szuverenitásáról írott összes cikkeket: másnapra szépen lekuporodott és újabb diadalt kürtölt világgá, azt, hogy *Bethlen István* gróf pokoli diplomáciai ügyességének sikerült a franciákkal megegyeznie.

Ez az eredmény ismét olyan lelkesedésre ragadta a „Szózat”-ot, hogy örömeiben nyilvánosan megdicsérte a Francia Bank súlyos felekezeti körülmények között sínylődő ügyvédjét, aki segített – a hazát megmenteni.

Felkelvén a francia deresről, *Bethlen István* gróf újabb hősies kirohásra indult. Az egységes párt értekezletén indult új hősies kirohásra. Az egységes párt értekezletén újra hadat üzent a demokratikus ellenzéknek, hadat üzent pártja egy részének, leborult saját nagysága előtt. Ez a beszéd még jobban kidomborítja, mint sokórás parlamenti beszéde, hogy agyvelejét egészen elborította a fajvédő hullám. Tiszta demagógia, amikor a nemzeti becsület kérdését hánytorgatja fel azokkal szemben, akik a teljes és tökéletes igazság kiderítését követelik. Tiszta fajvédő demagógia bűnnek hirdetni a

bűn irgalmatlan leleplezését. Tiszta fajvédő demagógia az a gyanúsítás, hogy a frankhamisítási botrányt egyes pártok a maguk céljaira akarják kiaknázni. Hiszen a fajvédő sajtó hirdeti napról-napra, miközben a Bethlen-kormány nélkülözhetetlenségét fejtegeti, hogy az egész komédiát a zsidók és a szocialisták csinálják, mert ők akarják megszerezni a hatalmat.

Bethlen István gróf sokáig tudta eljátszani azt a kettős szerepet, hogy a reakció benne látta legbiztosabb támaszát, s egyúttal el tudta hitetni rövidlátó emberekkel, hogy a liberalizmus kibontakozásának ő az egyetlen reménye. Az egyik oldalon azt a legendát terjesztette, hogy ő az egyetlen bástya a forradalom veszélye ellen, a másik oldalon, hogy ő az egyetlen lehetőség az ellenforradalom likvidálására. Az egyik tényezőt kijátszani a másik ellen, az egyiket ijesztgetni a másikkal, politikailag mindenkit félrevezetni és mindent az őszinteség tüntető allűrjeivel: ez volt az ő játéka!

Ezért kellett az egyesült ellenzéki pártoknak végre ezt a játékot leleplezni. Határozatunk világosan megmondja, hogy „a hatalomból semmiféle részt nem kérünk magunknak és készek vagyunk minden, a többségből alakult olyan kormányal szemben a parlament békéjének biztosítására, a magyar front egységének helyreállítására, amelyet a frankhamisítás ügyében mulasztások nem terhelnek, amelytől éppen ezért az igazság pártatlan kiderítését bizalommal elvárhatjuk”.

Legyen hát vége annak az ugratásnak, hogy mi hatalomra törekszünk! Mi nem hatalmat: igazságot és világosságot akarunk! Már az első perctől fogva képtelenség volt, hogy az a kormány vezesse a nyomozást, amelynek kormányzata alatt az országos főkapitány vezetésével állami hivatalban történt a frankhamisítás és állami hivatal, – a postatakarékpénztár, – segítségével történt kísérlet annak elleplezésére; és ahol az országos főkapitány, amikor már nyilvánvalóan gyanússá vált, még két hétig szabadon járhatott, sőt letartóztatása előtt két nappal hivatalos kommunikében csak azt jelentették, hogy betegsége miatt megy szabadságra.

A kormánynak önmagának be kellett volna látnia, hogy ilyen helyzetben más kormánynak kell felváltania, amely nem vádolható azzal, hogy bármiféle mulasztást követett el, és amelyet a történekeért politikai felelősség nem terhelhet. Bethlen István a hatalomhoz való görcsös ragaszkodásában nem tette meg önmaga ezt a szép gesztust. Nem akarja elhagyni a helyiséget. Szaval a nemzeti egységről, az összetartás szükségességéről és nem akarja észrevenni, hogy ő felesleges ember. Csak akadály. Nemzeti egység, egységes és közös front a frankügyben az igazság jegyében: mindez kívánatos. De Bethlen István gróf, aki a politikai őszinteség teljes hiányával rendelkezik, aki minden lépésével rászolgált teljes bizalmatlanságunkra: Bethlen István gróf, a fajvédők öröme, gyönyörűsége és szerelme – a nemzeti egységet csak akadályozhatja.

Ez az ellenzék üzenete számára. De még valamit meg kell mondanom: hagyjon fel végre azzal a játékkal, hogy a kormányzó urat védelmezi akkor, amikor a kormányzó urat senki sem támadja.

A demokratikus ellenzéki pártok egyetlen tagja sem vonta bele és nem is fogja belevenni a frankhamisítás ügybe a kormányzó urat személyét. Ez nemcsak taktikából és alkotmány tiszteletből történt és történik így, hanem az ügy teljes ismerete alapján és az igazság szeretetéből. Amikor tehát a miniszterelnök úr felolvasta a külföldi sajtónak a kormányzó úrra vonatkozó álhireit, ezzel folytatni akarta azt a régi játékot, hogy a kormányzó úr az ő hathatós védelmére szorul. Vegye tudomásul, hogy a védelemre nincs szükség, hogy a védelem csak bosszantó és immár mindenki látja, hogy ő nem támaszték, hanem ő támaszkodik.

IV.

Az utcai merénylet

– 1926 február 16. –

Az ellentábor politikai taktikája kifelé *Vázsonyit* igyekezett a legelejére állítani annak a frontnak, amely a frank-ügyből kifolyólag a kormányt a legélesebben támadta. A sajtó egy részében nap-nap után izgató cikkek jelentek meg *Vázsonyi* ellen. A nyílt és titkos izgatások eredménye volt az a gyalázatos utcai merénylet, amelyet két elvetemült „fiatalember” *Vázsonyi Vilmos* ellen 1926 február 16-án, Teréz-köruti irodájának háza előtt elkövetett, amikor éppen aznap reggelén elhunyt legkedvesebb nővérének a ravatalához akart menni.

Vázsonyi férfiasan szállott szembe az elvetemült utcai merénylőkkel és azóta híressé vált meggyfabotjával verte vissza a revolverrel reá támadó merénylőket, majd emberföltött önuralommal kísértette személyesen a rendőrkapitányságra a nyomban lefogott útonállókat. Mijegjelent utána a Házban is, ahol politikai barátai tüntető ovációval fogadták, s politikai ellenfelei is megbotránkozásukat fejezték ki az aljas orvtámadáson. Késő estig a merénylet napján is intenzív részt vett a frankügy parlamenti bizottságának ülésén, majd pedig megjelent a *központi demokrata körben*, ahol a rajongó szeretetnek és hódolatnak impozáns megnyilatkozásaival halmozta el. Itt mondotta, a merénylet napjának estjén, *Vázsonyi* ezt a beszédet:

Vázsonyi Vilmos: Kedves barátaim! Nagyon köszönöm, hogy szívük sugallatának engedve összejöttök, úgyszólván hívás nélkül, hogy engem, szeretetükről és ragaszkodásukról, amelynek egy életen keresztül már annyi tanújelét adták, újjólag biztosítsanak. Nagyon jól mondta Baracs barátom, hogy ez a mai nap reám nézve csak egy tekintetben volt szomorú: mert egy nagy családi veszteség ért. És e komor gondokkal érzésekkel terhelve mentem irodám felé, amikor összetalálkoztam a merénylőkkel, akik előre elkészített terv szerint vártak rám, azzal a céllal, hogy merényletükkel engem hivatásom gyakorlásában, a haza érdekét az igazságon kívül semmi más tekintetben nem ismerő módon való kutatásában megakadályozzanak. Nagyon hidegen és nagyon nyugodtan fogadtam ezt a merényletet. Hidegen és nyugodtan beszélek most is róla. Talán engem izgatott a legkevésbé és izgat ebben a pillanatban is a legkevésbé. A frankbizottság üléséről jövök, ahol nyugodtan, épp úgy teljesíttem kötelességemet, mint máskor. Egy pillanatig sem zavart meg ez a merénylet, egy pillanatig sem érte el nálam azt a lelki hatást, amit el akartak érní, hogy engem megfélemlítsenek, kötelességem teljesítésében megakadályozzanak.

Ebben a percben nem akarok az előzményekről beszélni. Nem akarok beszélni arról, hogy hetek óta milyen pergő tűzben állok, amellyel egy percig sem törődtem. Nem akarok beszélni arról, hogy hetek óta a sajtónak egy bizonyos részében milyen izgatások folytak személyem ellen és milyen gyűlölködő módon, kézzel fogható valótlanosságokkal állították be személyemet. Én valóban nagyon szigorú bírāja vagyok önmagamnak és sohasem féltem attól a találkozástól, amikor lelkiismeretemmel kellett találkoznom. És ha végig vizsgálom politikai pályafutásomat, abban sohasem találtam semmit, ami arra vallana, hogy egy pillanatig is megfélemeztem arról, hogy mivel tartozom magyar hazámnak, mivel tartozom a magyar népnek és mivel tartozom a demo-

kráciának. Azok közé tartozom, akik a nemzeti irányt és a demokráciát sohasem tudták egymástól elválasztani és a két irány súlyos konfliktusaiban mindig nyugodtan és bátran kockára dobtam mindent. Hivatkozhatom arra, hogy olyan időkben, amikor a demokráciának elárulása vádoltak meg, akik nem ismertek, mert a nemzeti iránnyal nem akarám szembe fordulni és eltértem a gyanúsítást, semjhog egy pillanatig is megtagadtam volna a nemzeti irányt és nem szájhósködéssel, hanem tettekkel meg is pecsételtemi

Nem óhajtok most ennek a tettnek előzményeivel foglalkozni, csak *egyét* kívánok elmondani. Amikor szemben álltam a támadókkal, szemben álltam a töltött revolverrel, éreztem, hogy ezek az emberek most azt a szimbólumot várják tőlem, hogy én az előttem tárva-nyitva álló kapuba, vagy üzletbe meneküljek a töltött revolverük elől. (*Élénk éljenzés.*) Önök tudják, hogy én nem állok a párbajbecsület alapján ...

Fábián Béla: Ők sem!

Vázsonyi Vilmos: Mert én eddig beértem azzal a polgári becsülettel, mely elég jó az én választóim nagy sokaságának. (*Helyeslés és taps.*) De a plebejusnak a bátorságát, aki ha kell, botjával is tud élni, azt megmutattam ezeknek a fiatal embereknek. És éreztem ebben a percben, hogy ez a szimbolikus várakozásuk nem válhatik valóra, hogy én, aki az igazságot szolgálom, meg nem futamodhatom és azért álltam ott hidegen, nyugodtan a töltött revolver előtt, felszólítva a gyáva merénylőt, aki csak akkor mer bűncselekményt elkövetni, ha egyúttal már előre biztosította magának a büntetlenséget, hogy íme itt vagyok, lőj jön belém, ha mer! Éreztem, hogy a megfutamodás szimbólumait várja lölem. Éreztem, hogy nekem, – még ha természetből gyáva volnék is, pedig nem voltam az és nem leszek soha és legkevésbé vagyok az ma, az ötvenhét esztendőmmel – amikor minden pillanatban készen várom a halált és nevetek azokon, akik fenyegetnek, – éreztem, hogy nekem is megvan az a szimbolikus kötelességem, hogy megmutassam, hogy az igazság semmiféle gaz merénylettel szemben, semmiféle terrorttal és erőszakkal szemben meg nem hátrál.

Ez a merénylet rajtam nagyon kis sebet ejtett. Sokkal nagyobb sebet ejtett azon az ügyön, amelyet ők szolgálni akarnak. És abban a percben is, amikor a töltött revolverrel álltam szemben és betanított hazug szerepet ordítottak ezek a fiatal merénylők, mikor velem szemben üvöltözték azt, hogy a kormányzó személyét védelmezik: még ott, az utcán is, volt kedvem vitatkozásra és megmondtam nekik: Hazudtok, gazemberek! És megmondhattam nyugodt lelkiismerettel, mert hiszen hetekkel ezelőtt nem-csak Magyarországon, de az egész külföldi sajtóban én hirdettem azt, hogy a kormányzó urat és környezetét a frankhamisítási bűnügybe belekeverni nem szabad és nem lehet és hozzátettem, hogy ezt mondom a tények ismerete alapján és az igazság szeretetében. Hazug betanított szereppel küldöttek tehát ellenem merényletre ezeket az embereket, az állam főszemélyét akarták védőpajzsul maguk elé állítani, akit mi soha be ne on! állítottunk ebbe az ügybe, sőt mindig hirdettük, hogy ennek az ügynek hullámaiból ki kell emelni a kormányzónak személyét, akinek ehhez az ügghöz nincs semmi köze. Kormányok változhatnak, a kormány nem azi ország. Az alkotmányosságának állandó tényezőjét mi soha bele nem kevertük ebbe az ügybe és még a merénylők is hazugsággal ajkukon, betanult szereppel

küldettek el, hogy betetőzzék azt a hazug taktikát, hogy a kormányzó úr személyét akarják ve.tünk szembeállítani.

Nem óhajtom ezt az, ügyet a magam számára vagy az ügy számára kiaknázni. Én magam nem szorulok rá, de nem szorul rá az igaz ügy sem, amelynek egyetlenegy nagy erőssége van: a napfény, a világosság, az igazság. A napfény, a világosság el fog jönni és az igazság kitarva fog állni az ország előtt. Az ország előtt, persze, amelynek csak egy érdeke van: az igazság teljes kiderítése. Az ország előtt, amelynek csak egy érdeke van: a végleges leszámolás azzal a gyáva bünözéssel, amely a haza szent szimbólumát tartja maga elé védőpajzsul és amikor elmegey bűnt elkövetni, akkor a hazaszeretet köntösébe öltözik, hazafias felbuzdulásból öl, hazafias felbuzdulásból hamisít.

Mi azt a hazaszeretetet akarjuk ebben az országban győzelemre vinni, amely minden magyarnak egyenlő jogot, testvériséget és szeretetet hirdet. Mi azt a hazaszeretetet akarjuk ebben az országban győzelemre vinni, amely visszaadja az országnak munkakedvét és életkedvét. Azt akarjuk, hogy amint vége van a forradalomnak és nincsen tébolyodott, aki ebben az országban forradalomra gondolna, legyen vége az ellenforradalomnak is, likvidáljuk az ellenforradalmat, ne éljen itt senki a hazaszeretetéből, hanem ha kell, mindenki áldozza fel munkáját és életét a hazának. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Amikor ebben az ügyben szót emeltem, minden személyes érdektől és gyűlölettől menten tettem. Nekem csak egy személyes érdekeim volna: hogy ne foglalkozzam politikával. Nekem a kormánnyal szemben nincs személyes ellentétem, én nem akarok kormányra jutni és a demokratikus ellenzék a maga részére egy szemernyit sem kér a kormányzattól. Személyi tekintetből mindegy nekem, hogy ki van Magyarországon kormányon és ha legnagyobb ellenségem végigvizsgál engem, személyes érdeket nem fedezhet fel bennem, csak azt az egyet, azt a lelkiületet, amely vezetett akkor, amikor a Désy-Lukács-perben ott álltam a gyűlölet pergőtüzében, a régi magyar úri társadalom egy klaszszikus alakjának védelmében, az én kedves, derék el unyt igazi barátomnak, Désy Zoltánnak a védelmében, szemben a pénzügyi hatalmakkal. Megettem volt akkor az egész, nemzeti közvélemény, megettem voltak a legigazabb magyarok és ott, a törvényszéki tárgyalóteremben, a a magyar arisztokráciának és az akkori magyar ellenzéknek kimagasló alakjai védőbeszédem után elnöki rendreutasításnak tették ki magukat, úgy éljeneztek és tapsoltak. Én a magyar ügyet védtem akkor és a magyar ügyet védemj mja is, bármit mondanak is rágalmozóim. *(Élénk éljenzés és taps.)*

Én csak magyarul tudok érezni, magyarul tudok gondolkodni, magyar az én neveltetésem, magyar az én tudásom, a magyar jogban, a magyar történetében nőtem fel, atyai barátom: Eötvös Károly volt a mesterem, a legigazabb és legnagyobb agyvelejű magyarok egyike, ehhez a magyar hazához vagyok hozzánőve, szívem minden gyökerével, idegenek segítségével sohasem csináltam magyar politikát, ezt átengedtem azoknak, akik a magyar faj védelmében ültek le tárgyalni magyargyűlölködéssel közös gyűlölködés alapján.

Ezt az ügyet – ismétlem – sem a magam számlára, sem az ügy számára kiaknázni nem kívánom. Nem is beszélek az előzményekről, nem beszélek arról az irányzatról és szellemről, amelyet méltán és joggal felelőssé tehetnek mindenért. Csak egyet mondhatok önöknek és

azoknak, akik talán továbbra is ilyen kedves terveket forralnak: haszontalanul, céltalanul szenvedni martiromságot, annak nem láthatam soha értelmét, de szenvedni vagy meghalni akkor, ha a martírság megváltás lehet, örömteli, várom nyugodtan. (*Élénk éljenzés és taps.*) Itt vagyok és itt leszek továbbra is, polgártársaim körében, szabadon és jó kedéllyel járkálva, mint egy ember, aki tudja, hogy az emberi élet nem örökké való. Csak az az élet haszontalan, amelyet nem töltünk el úgy, amint szívünk vágya kívánja. Én nem kívánok úgy élni, hogy ne legyek magammal megelégedve, nem kívánok úgy politikát csinálni, hogy gyáván és meghunyászkodva visszariadjam az igazságok kimondásától, ha az ügy azoknak kimondását követeli. Nem félek! Ha kedvük tartja, folytassák! Folytassák alaposabban, végzetesen. Én velem le lehet számolni, de az eszmékkel és az igazsággal nem és ma már nem tartunk ott, hogy az áldozatok hiábavalók. Ma drága ember volnék nekik. Örülnek, ha feláldoznának, örülnek, mert megváltás volna az ügy számára. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*)

V.

A frank-ügy kisebbségi jelentése

– 1926. február 23. –

A parlamenti vizsgálóbizottság a frank-ügy bizottsági vizsgálatának befejeztével *Rubinek* István egységspárti képviselőt bizta meg a jelentés megszövegezésével és a bizottság 1926. február 23-án tartott ülésében terjesztette be *Vázsonyi* a bizottság ellenzéki tagjainak *kisebbségi véleményét*, amelyet a jogászai argumentáció és a tisztult politikai szempontok egész sorozatának felvonultatásával, két nap és két éjszaka pihenés nélküli munkájában egyszerre két gyorsírónak is diktálva, ő szövegezte meg. A kisebbségi vélemény e történelmi dokumentumának csak utolsó részét, a *konklúziót* iktatjuk ide:

Bőven kifejtettük, hogy a frankhamisítás ügyében milyen súlyos mulasztásokat követett el a kormány úgy a megelőzés szempontjából, mint a nyomozás irányítása körül. Ha a kormány, különösen a miniszterelnök, kötelességét komolyan teljesíti, a frankhamisítási ügy szégyenétől megkímélhetné volna az országot. De kifejtettük, hogy a kormány magatartása ebben az ügyben a terheltek előadása szerint egyébként is aggályos; és e tekintetben különös súllyal esik a mérlegbe Windischgraetz Lajos herceg magatartása, aki sokszoros faggatás, éjjeli és nappali kihallgatás dacára sem hajlandó arra a kérdésre nemmel felelni, hogy a kormány tudott-e a vállalkozásáról.

A felelősség elsősorban a miniszterelnök urat terheli. Másodsorban a belügyminisztert, a miniszterelnökségi államtitkárt, Jankovich Arisztid reaktíválásának és nyugdíjazásának körülményei miatt a honvédelmi minisztert és a nyomozatnak 1926. évi január hó 5-től fogva történt irányításáért és fogyatékoságaiért az igazságügyminisztert.

Éveken át lehetséges volt, hogy egy titkos társaság hamis frankok gyártásának tervét akadálytalanul szője. Egy esztendőnél tovább lehetséges volt, hogy az állami térképészeti intézetben valósággal nyilvánosan gyártották a hamis frankokat, az országos főkapitány védelme alatt. Az a kormány, amely alatt ez megtörténhetett, nem maradhat a helyén. Az a kormány ebben az ügyben nem vezetheti tovább a nyomozást, nem képviselheti tovább a vádat. Erre a feladatra csak érdektelen kormány vállalkozhatik, csak az alkalmas a teljes igazság pártatlan kiderítésére.

Ezt a kisebbségi véleményt *Vázsonyi* Vilmoson kívül aláírták *Rupert* Rezső, *Peyer* Károly, *Györki* Imre és *Hegymegi-Kiss* Pál nemzetgyűlési képviselők, a parlamenti vizsgáló bizottságnak ellenzéki tagjai.

VI.

Benedek János emlékezete

– 1926 március 13. –

Mintha minden összeszövetkezett volna a küzdelem e nehéz napjaiban *Vázsonyi* lelki egyensúlyának megbolygatására: 1926 március 13-án érte az a szomorú csapás is, hogy leghívebb barátja, legrégebb politikai fegyvertársa: *Benedek János* kidőlt az élők sorából. Aznap este a *központi demokrata körgyászülésre* *ült egybe* és itt mondotta el *Vázsonyi* ezt az emlékbeszédet:

Vázsonyi Vilmos: Kedves barátaim! Ismét szomorú alkalom hozott minket össze. Ismét kidőlt sorainkból pártunknak és körünknek egyik oszlopa, a régi küzdőknek egyike pártunk alapítói közül. Ennek a kis pártnak kevésszámú képviselői sorából Leitner Adolf és Pető Sándor után eltávozott a mi kedves, jóságos barátunk és vezetőnk, *Benedek János* is. Nagyon nehéz lesz hozzászoknunk ahhoz a gondolathoz, hogy többé nem lesz közöttünk. Hiszen ő teljesen hozzáért a mi körünkhöz és pártunkhoz.

Az első alkalom, hogy nekünk bánatot és szomorúságot okoz, az ő halálának alkalmá. Mert amíg élt és itt járt közöttünk, mindenki számára a mosolyt, a jókedvet, a kedélyt, a szeretetet képviselte. Az ő demokráciája lelkének szeretetében van. Ő legjobban értette meg azt, hogy a demokrácia minden tanítása tulajdonképpen a szeretet törvénye. Ő legjobban értette meg azt, hogy a demokrácia minden programja belefér ebbe a bibliai mondásba: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Az ő lelke tele volt szeretettel, jósággal. Ha gyűlölettel találkozott, úgy állott azzal szemben, mint valami érthetlennel, mint valami lehetetlennel. Ha rosszaságot látott, az rejtély volt számára. Ha látta, hogy valaki gyönyörűséget talál abban, hogy másokból könnyet facsarjon ki, hogy másnak a szenvedéséből szerezzen magának gyönyörűségeit, vagy hatalmat: ezt a jelenséget a próféták lelkével ő nem tudta megérteni, mert ő nem tudott egyebet, mint – szeretni.

Mi, akik őt közelről ismertük, csak mi tudjuk megmondani, hogy ő mennyi értéket képviselt. Sokkalta nagyobb volt, mint amennyire őt Magyarország ismerte. Az ő agya egyike volt a legcsodálatosabb agyvelőknek. Magyar östehetség volt, méltó ahhoz a másik hatalmas tehetséghez, akit mindnyájan csodáltunk: Eötvös Károlyhoz, akinek lelkével, kedélyével, nagy agyvelejével és képességeivel kongeniális volt.

A magyarságnak nagy tehetsége, a magyarságnak nagy, csodálatos alkotó ereje benne mint típusban fejeződött ki. Van nagyon sok államférna a világnak, aki a maga ürességét és a mlaga kongását pózzal és komolykodással fedezi. *Benedek János* nem tartozott a kirakatelemek közé. *Benedek János* sokkal több volt, mint amennyit a profán világnak mutatott. Csak barátai, akiknek közvetlen környezetében élt, csak azok tudják, hogy mily ragyogó szellem, mily ritka képesség, mily őserő, az ötleteknek mily gazdagsága lakott benne. Főlelevenedik most előttünk mindenkit szerető s csak fájdalommal és szeretettel gúnyolódó humorának nagyszerű ereje, nagy tudás, bámulatbaejtő olvasottság és emlékező tehetség, amelynek oly gyönyörű jelét adta legutolsó előadásában, amellyel minket gyönyörködtetett, amikor Jókai emlékének szentelt itt egy estét, és mindnyájunkat elkápráztatott csodálatos emlékező

tehetségével, felvonultatva előttünk Jókai regényalakjait. Ő maga szintén egyik regényalakja lehetett volna Jókainak, mert csak Jókai fantáziája és idealizmusa tudott oly embereket gyúrni a fantázia segítségével, a költő képzeletével, amilyen Benedek János volt.

Lényében, egyéniségében maga az egyszerűség és közvetlenség, átlátszó és áttekinthető, semmiféle hátsó gondolat nem volt benne, taktikázást nem ismert, fesztelenül és közvetlenül élte le a maga életét. És mégis, miként az ókor klasszikus remekeiben, egyszerű vonalakban és közvetlenségben rajzolódik le a klasszicitás. Ez a közvetlen, fesztelen ember a maga egyszerűségében klasszikus volt; és akinek megadatott az, hogy közelebb léphessen hozzá és megérthesse egyéniségét, annak tudnia és éreznie kellett, hogy egy igazi nagy ember bűvös, varázslatos körébe jut. Ő maga gúnyolódott a nagysággal, ő maga nem akart nagy ember lenni, az volt ő közöttünk, amit férfiról talán nem szoktak mondani, de amit őrá alkalmazni lehetett: a szó legszorosabb értelmében bájos ember volt. Az ő lényéből varázs sugárzott ki, a szeretetnek a melege csapott meg mindenkit, aki a körébe jutott.

Soha, amíg élt, senkinek bánatot nem okozott, senkinek keserűséget nem mondott, soha semmit nem gyűlölt. Még a gyűlölettel szemben is a szeretet fegyverével küzdött, mert a gyűlöletet lelki hibának tartotta, a gyűlölködést képtelenségnek, állatinak tartotta, ő maga mintaképe lévén az igazi, szerető és jóságos embernek.

Ha Benedek János a maga istenáldott nagy tehetségét kiállítja az egész közélet számára: az egész magyar nemzet csodálva és bámulva látta volna, ami így csak közvetlen környezete előtt volt kitérve, hogy milyen kincsesbányája volt ő a szellemnek és a tehetségnek. Sokoldalú tehetsége nem egy húron játszadozott. Képességeinek skálája széles és nagy volt. Mint politikus, mint humorista, mint kedves anekdotákat elbeszélő ember, mint poéta, mint az emlékező tehetségnek virtuóza, mint az olvasottságnak tárháza: egyaránt káprázatos volt, egyaránt csodálatot keltett mindenkiben, aki közvetlen környezetébe jutott.

Ő, akinek vérévé vált a demokrácia hirdetése, akinek a demokrácia nem egy politikai tan volt, aki számára a demokrácia több volt meg a hitvallásnál is, akinek a lényével egyszerűen egybeforrott a demokrata felfogás és a demokrata tanítás: egyúttal a legigazibb magyar is volt. Csak a magyar földből tenyészhetnek olyan tehetségek, mint Benedek János. A magyar táblabíró és a magyar bohém – amely nem egy a Murger bohémjával -, ő benne csodálatos módon olvadt össze. A magyar táblabíró: egyszerűségével, közvetlenségével, emberszeretettel, derűs filozófiájával, jókedvű tanításával, szerető oktatásával, szerető korholásával és szerető büntetésével, nagy jogtiszteletével, minden e földön dolgozó és élő magyart testvériesen átkaroló szejlemével, az emberiség nagy eszméjének teljes átértésével: a negyvenes esztendő reformer táblabírója, – ez volt Benedek János.

És egyúttal a magyar bohém. A magyar bohém, akinek pazarlása, gavallérsága, bőkezűsége nagyobb a fejedelmekénél. És bőkezűsége első sorban abban állott, hogy szellemének gyöngyeit dobálta el közöttünk kis társaságokban. Egy-egy vidám asztalnál, ahol barátaival ült, oly káprázatos szellemi produkciókban volt része azoknak, akik szerencsések voltak, hogy abban a társaságban foglalhattak hejjet, hogy abból, amit Benedek János jókedvűen elmondott, nagyképű emberek esztendőikig megéltek volna.

Bohém volt abban az értelemben, hogy a hétköznapnak a számításain, az anyagságon túlemelkedett, önmagára alig gondolt, eszméknek a kultuszában élt, nem könnyelműségből, nem léhaságból, mint hihették azok, akik az ő lényét meg nem értették, hanem egy magasabbrendű filozófiából, amely túlemelkedett a hétköznapon, amely az; ő szellemének szárnyán felemelkedett tisztább szférákba, étheri tiszta légkörbe és onnan mosolygott az emberek kicsinyességén, mosolygott a pohár vízben nyüzsgő és küzködő infuzóriumnak a harcán. Ez a derűs filozófia emelte őt a hétköznap fölé, ezért nem vett kezébe írónt, ezért nem számolgatott, ezért nem gyűjtött vagyont, ezért nem osztotta be úgy az életét, mint a számolgotó és ezért leggyönyörűbb szellemi termékeit is nem tette közzé nagy pretenzióval, mint mások, akik a legapróbb megnyilatkozásait is sietve közlik a világgal.

A magyar nemzet nem tudja azt, hogy Benedek Jánosban nemcsak egy hű fiát, igazi magyart veszített el, hanem egy igazi poéta is elköltözött sorainkból; és mireánk vár a feladat, hogy azt a mulasztást, amit az élő elkövetett, mi, akik itt maradtunk fájdalunkkal: ezt a mulasztást kipótoljuk.

Benedek János annak a korszaknak volt itt az emléke és maradványa közöttünk, amely Magyarországnak legklasszikusabb korszaka volt. Negyvennyolcas volt nem a szó frázisos értelmében, hanem igazán negyvennyolcas volt lelkületében. És mit jelentett ez a negyvennyolc, ami a lelkében volt? Negyvennyolc volt a magyar szabadság esztendeje, negyvennyolc egybeforrása a szabad alkotmánynak, a magyarságnak és a demokráciának. Negyvennyolc Magyarország függetlensége és a városi polgárság felszabadítása. Nem izolált magyar jelenség, hanem része annak a nagy európai szabadságmozgalomnak, amelynek egyik etappja volt 1848 március 15-e. Ez volt Benedek János lelke, az európai magyarság lelke, a válthatatlan kapcsolat a magyarság és a demokrácia között.; « Az ő demokráciája hazaszeretetéből fakadt, mert tudta, hogy a magyarság nagysága a magyar szabadságnak, a jogegyenlőségnek, a magyar kultúrának, a magyar gazdasági fellendülésnek diadalához van fűzve. Demokrata volt, mert magyar volt s tudta, hogy a demokrácia a magyarság igazi jövője. Ez volt az ő hitvallása Nagymagyarországban és kétszeres erővel Csonka-Magyarországban, mert megértette, hogy Csonka-Magyarországot Nagymagyarországgá csak a szeretet, az egyetértés, az egyenlő jog, csak a szabadság kultusza teheti, mert tudta azt, hogy Magyarország jövője: Magyarország múltja, vizszatérés a Kossuth, Deák, Szemere Bertalan és legközvetlenebb tanítómestereinek: Irányi Dánielnek, Eötvös Károlynak és a 48-as halhatatlan poétáknak: Petőfinek és Jókainak szabadságszerető, a jogegyenlőségért és az emberiség eszméért hevülő lelkéhez és szelleméhez.

Benedek János ősi származásánál fogva székely volt, későbbi iskolai neveltetésénél fogva és azon időnél fogva, amelyet ifjúságában és munkás férfikorában töltött el a társadalomban, – a szabad hajdúk utódainak körében nőtt fel. A székelységnek, a szabad hajdúknak, az igazi magyar léleknek, a magyar szellemnek ez a gyönyörű, nagyszerű típusa: egyúttal lángoló, hűséges, sirighú, kitartó, szívós híve volt a mi nemzeti demokrata pártunknak.

Ezért súlyos a veszteségünk, mert hiszen ha magyarságunkban, hazaszeretetünkben kételkedtek: elég volt rámutatni Benedek Jánosra, akinél magyarabb, nemzetibb tehetség és egyéniség alig járt ezen a föl-

dön. Benedek János egyénisége egymagában megcáfолhatta a ránszórt rágalmakat.

Benedek János egy életen keresztül hűséggel és szeretettel ragaszkodott elveihez, ragaszkodott pártunkhoz. Hűséges függetlenségi politikus volt és hűséges demokrata politikus maradt. A függetlenséget és demokráciát egymástól elválasztani nem tudta, amiként a két eszmét nem tudták elválasztani az ő tanítómesterei. Megértette azt, hogy egy ország függetlenné csak a demokrácia ösvényén lehet és a függetlenség pusztá keret, üres szó, ha ezt a keretet nem tölti meg az egyenlő jogban, a szabadság kultuszában, a nemzeti kultúrában egybeforrt boldog nép. Ez volt az ő ideálja, ezért hevült. Ennek az ideálnak volt ő fellépésében szerény, de értékben és jelentőségben súlyos tagja.

Pótolhatatlan a veszteség, amely Benedek János halálával minket ért. Nemcsak a mosolya, a barátsága, a szeretete hiányzik, de hiányzik az ő kiváló egyénisége, mert hozzá hasonlót nem igen találunk, mert a régiek sorsa az, hogy eltávozzanak. A régiek sorsa az, hogy minket itt-hagyjanak. Barátaink közül már oly sokan hagytak itt bennünket, hogy a l alál gondolata már nem is fájdalmas. Hiányzik az ő értékes, nagyszerű egyénisége. És vajjon támadnak-e újak, akik őt pótolhatják? Az én lelkem telve van az ifjúság szeretetével; de ismerem azt a korszakot, amelyben élek és amelyben ifjúságomat és férfikoromnak javarészét töltöttem el, ismerem a régi Magyarországot és látom az ujat, mert – fájdalom, – meg kellett érnünk az új, a csonka Magyarországnak megszületését. És érzem, hogy ami ifjúság és idealizmus még ittmaradt ebben az országban, azt az öregek képviselik és nem a fiatalok és tudom, hogy a vénekből áll ma a márciusi ifjúság és az új márciusi ifjak lettek a vének.

Benedek Jánossal ismét egy öreg márciusi ifjú távozott el körülünkől, márciusnak egy igazi származéka, igazi lelke, akinek távozása még szomorúbbá teszi számunkra ebben a korszakban március 15-ének a megünneplését. Eltávozott azoknak az égi táborába, akik az igazi márciust csinálták, akikben az igazi márciusnak szelleme és lelke élt. Mi pedig ittmaradtunk tovább küzködvé, tovább vergődve, tovább remélve és tovább imádkozva, hogy feltámadjon egykor diadalmasan az a magyar lélek, amely Benedek Jánosban élt és amely minket annyiszor gyönyörködtetett és annyiszor vigasztalt legszomorúbb napjainkban is. Benedek János lelke pedig el van temetve a mi lelkeinkben. Amíg lesz közöttünk egy is, aki őt ismerte: addig lesz Benedek János, mert őt senki sem felejtheti el. Mi vagyunk az ő családja, az ő drága, nagyszerű, kedves, jóságos, fenkölt lelkű hitvese mellett, aki oly méltó párja volt neki és aki szintén Jókai egyik regényalakja lehetne.

A mi drága jó barátunkat a sorsnak irtózatos csapása érte, amikor egyetlen fia, aki hatványozottan örökölte az ő ragyogó tehetségét és aki mintaképe volt a zseniális fiatalembernek, egy alattomos kórságnak esett áldozatul; és ittmaradt Benedek János egyedül hitvesével. Megszakadt akkor szívének egy húrja. De ő bánatát magának tartotta meg, magában sirta könnyeit, fájdalmával elvonult. Ha eljött közénk, derűs arccal járt közöttünk, mintha kedélye nem lett volna megsebezve. Csak, ha elhangzott egy-egy beszéd, amely lelkének húrjait jobban rezgettette meg és ha elfogta a bánat azért, hogy ez a nemzet mennyire eltávolodott azoktól az ideáloktól, amelynek ő szentelte az életét: akkor, ha jobban odafigyeltünk, láttuk, hogy ennek a derűs filozófusnak az arca vonaglik és könnyek ömlenek ki szeméből.

Az utóbbi időben már gyakran láthattuk őt sírni. Most pedig a mi lelkünk van tele könnyel, a mi lelkünk van tele bánattal, mert nem tudjuk megszokni azt a gondolatot, hogy testi alakjában nem jár többé közöttünk ez az igazi magyar alak, ez az igazi, jóságos ember, ez az isten-áldotta tehetség.

Én nem teszek indítványt, hogy Benedek János emlékét miként örökítsük meg. Ezt már elvégeztük mindnyájan: az ő emléke örökké él mibennünk, soha el nem felejtjük, örökké szeretettel és büszkeséggel fogjuk emlegetni nevét és drága jóságos hitvesével szemben, akit itthagytott egyedül, úgy fogunk iparkodni, hogy mi legyünk, – bár a veszteség pótolhatatlan, – az ő családja . . .

VII.

A frank-ügy felelőssége

– 1926 március 29. –

A frank-ügyben kiküldött parlamenti vizsgáló bizottság jelentését márciusban napokon keresztül tárgyalta a *nemzetgyűlés*, s ebben a vitában, március 19-én, szólalt fel *Vázsonyi Vilmos*, összefoglalván az ügynek minden jogászai és politikai jelenségét. Beszéde, a maga elvi megállapításaiban és az adatrészletek mellőzésével, így hangzott:

Vázsonyi Vilmos: Tisztelt Nemzetgyűlés! Mielőtt még ránszakadna a klotür, méltóztassanak megengedni, hogy hevenyészve bár, hozzászóljak a felvetett kérdéshez.

Én ezt az ügyet mindig abból a szempontból ítélem meg: előttünk van az a tényállás, hogy több mint egy esztendőn keresztül az állami térképészeti intézetben a magyar államnak tisztviselői hivatalos órák alatt hamisítottak frankot az országos főkapitány vezetése alatt. Ez a tény önmagában elegendő a kormány felelősségének megállapítására. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Nem kell ehhez semmiféle szorgosabb kutatás a felelősség kérdésében. Ha elképzelem azt, hogy a régi időben, amikor még érzékenyebben vették a dolgokat, felmerült volna ehhez hasonló eset, nem hiszem, hogy szükség lett volna napokon át tartó vitára. Azt hiszem, hogy a régi időben huszonnégy óra múlva lemondott volna az a kormány, amely alatt ez megtörténhetett. Nem kellett volna parlamenti vizsgálóbizottságot kiküldeni, mindenki azt tartotta volna természetellenesnek, ha ilyen súlyos eset után helyén marad a kormány.

Ez – ismétlem – a természetes helyzet. Ezzel szemben látjuk kezdetről fogva, hogy a kormány elnök úr ezt a kérdést az egyéni becs illetlenek, a személyes kérdésnek szempontjára hegyezte ki és mindenkit, aki ebben a kérdésben azt a természetes követelést állította fel, hogy pártatlan és érdektelen kormány, mely ugyanazon többségnek soraiból alakul, vezesse a nyomozást, képviselje a vádat és vigye közmegnyugvásra ennek az ügynek likvidálását, úgy tekintett, mint aki a kormány és a kormányelnök személyi becsülete ellen intéz támadást.

Egészen helytelen felfogás ez és ezt a helytelen felfogást követte a másik. Miután személyi kérdéssé hegyezte ezt ki a miniszterelnök úr, ezzel nem elégedett meg, hanem még felekezeti kérdéssé is ki akarta he-

gyezni, mintha a nemzeti és keresztény irány abban kulminálna, hogy ugyanannak a kormánynak kell helyén maradnia a frankhamisítási ügyben a nyomozás vezetésére, a vád képviseletére és az egész ügy likvidálására, amely kormány alatt a frankhamisítás megtörtént.

Én ezt a kapcsolatot szintén nem tudom megérteni és tisztán nagyon átlátszó taktikának tekintetem kezdettől fogva azt a rámnézve személyileg rendkívül hízelgő, de mindig visszautasított szerepet, ahol engem itt egyik képviselő úr beállított, mint nagyeszű karmestert, a másik mint a kulisszák mögötti rendezőt és általában, mint ebben az ügyben a zenit és nadirt és mindennek elintézőjét. Végtelenül köszönöm ezt a bókot, de sajnálattal kénytelen vagyok azt visszautasítani, mert nagyon átlátszó ennek a bóknak tendenciája.

Kezdetben azt olvastam, hogy én tulajdonképpen ebben az ügyben nem vagyok egyéb, mint Andrásy Gyula gróf eszköze. Ezt olyan lapban olvastam, amelyben ez még állószedésként maradt meg (*Derülség.*) abból az időből, amikor ez a lap a régi munkapárt elveit képviselte. Akkor tudniillik ez volt a megfelelő gyanúsítás, mert az országnak ébredező demokratikus közvéleményét azzal kellett irritálni, hogy amit én csinálok, az tulajdonképpen a grófok politikája. Most azonban gyorsan észrevették, hogy helytelen lemezt tettek bele, vagy az állószedést helytelenül alkalmazták, gyorsan széjjel kellett tehát dobálni az állószedést és egy a mai korszaknak jobban megfelelő szedést vagy gramofonlemezt beállítani.

Eszerint immár úgy áll a helyzet, hogy nem én vagyok a sötét grófok eszköze, hanem nekem dúsan felszerelt raktáram van grófokból, nekem csak meg kell nyomnom a villamosgombot és nyomban jelentkezik egy gróf (*Derülség.*), aki azt írja és azt cselekszi, amit én akarok. (*Mozgás a jobboldalon. – Egy hang a jobboldalon: Pallavicinü*) Nagyon szellemdús, de ismét nagyon átlátszó, mert természetesen a jelenlegi korszakban nem szívesen hadakoznak az úgynevezett keresztény irány politikusaival és nem szívesen hadakoznak grófokkal. Ennek következtében megcsinálják az elkeresztelésnek megfordítottját (*Derülség balfelől.*) és minden grófort nyomban egyszerűen áttérítenek az én hitemre, ha az a gróf vagy az a keresztényparti politikus ugyanazt a nézetet vallja, amelyet vallok én. Farkas Tibor t. barátom, aki a bizottságban velem együtt dolgozott, azt hiszem, már szintén áttért az én hitemre, habár nem gróf (*Derülség.*), mert mindenkit, aki ebben az ügyben a kormány felelősségét megállapítja, ezzel az átlátszó izgató taktikával nyomban az elkeresztelés fordítottjával kívánnak megajándékozni.

Igazán nem kívánom megsérteni azokat a férfiakat, akiről szó van, azzal, hogy komolyan cáfoljam ezeket az állításokat, amelyek igen nevetégesek, igen mulatságosak. Megkezdte ezt a sorozatot tulajdonképpen a miniszterelnök úr, amikor Károlyi Imre gróf nyílt levelének megjelenése után nem Károlyi Imre gróffal polemizált, hanem velem (*Derülség a szélsőbaloldalon.*) és az egész közönséggel el akarta hitetni, hogy Károlyi Imre gróf tulajdonképpen nekem egyik felvett álnevem. (*Derülség balfelől.*)

Aki tudja, hogy Károlyi Imre gróf egyike a legönállóbb felfogású és legerősebb akaratú embereknek, akit annak idejében politikai vezére és rokona, Tisza István gróf sem tudott egy időben meghajlítani és más elhatározásra bírni, mint amilyen az ő eredeti elhatározása volt, aki ismeri a személyeket, az egyenesen mulatságosnak fogja tartani azt a fel-

tevést, hogy én mozgattam Károlyi Imre grófot, amikor nyílt levelét megírta.

De a miniszterelnök úr múltkori beszédében szellemesen azt is mondotta, hogy közöttünk tulajdonképen az a viszony áll fenn, hogy Celesztin, az Floridor és Floridor az Celesztin. Ő ugyan Fridolint mondott, de én az operettekbe többet jártam és tudom, hogy az Floridor. *(Derültség.)* A jó Fridolin a Schmidt-mesékben fordul elő. Hát Celesztin nem Floridor és Floridor nem Celesztin. Ha ebben még voltak kétségek, ez talán kiderült most, mert csak senki sem hiszi azt, hogy az én szívemnek az volt az óhajta, hogy Károlyi Imre gróf megtagadja a vallomást arra az iratra vonatkozóan, amelyet ő látott. Ez csak nem felelt meg az én szívem óhajának. Én nagyon szerettem volna, ha Károlyi Imre gróf vallomást tesz, de, úgy látszik, Celesztin mégis önállóan cselekszik és cselekszik olyat, ami Floridornak nem tetszik, sőt amit Floridor jogilag teljesen indokolatlannak és elfogadhatatlannak tart. Erre a kérdésre különben még bátor leszek rátérni.

Nekem semmi részem nincs abban, hogy Károlyi Imre gróf mit írt. Ha a miniszterelnök úr azt állítja, hogy a kisebbségi vélemény egy része és a nyílt levél egymáshoz mennyire hasonlítanak, erre azt kell mondanom, hogy hallucinál, rémeket lát. A kisebbségi vélemény és Károlyi Imre gróf nyílt levele között semmiféle kapcsolat nincs. És ha itt egyik t. képviselőtársam azt mondja, hogy én Pallavicini György örgrófot beleküldtem a csatába, t. képviselőtársam is téved. Biztosíthatom őt arról, hogy én Pallavicini örgróf beszédéből egyetlen sort sem ismertem adelig, amíg ezt a beszédet nem hallottam. Általában, méltóztassék leszokni arról a felfogásról, hogy azért, mert valaki mágnás, magáhozvaló esze nem volna. *(Derültség.)* Azt meg kell neki bocsátani. Álljunk az amerikai demokráciának legalább azon a színvonalán, amelyet az a példa jellemez, hogy mikor szolgálatra jelentkezett a köztársasági hadseregben a volt herceg, a köztársaság kijelentette neki, hogy nem lesz ártalmára az, hogy herceg volt?

Addig legalább elmehetünk a demokráciában, hogy megbocsátjuk az embereknek azt, ha grófoknak születnek. A magam részéről eddig mindenestre elmegyek.

Eckhardt Tibor: Azért háziszidót mindig tartanak!

Vázsonyi Vilmos: Mindenesetre tudom azt, hogy ahol a grófok között ott van Apponyi Albert gróf is, akinek talán a túloldalról is megbocsátják, hogy gróf, ott egészen kicsinyes dolog úgy beállítani a grófokat, mintha azok nem tudnának a maguk esze szerint gondolkodni, a maguk akarata szerint cselekedni, és mintha azok másoknak volnának politikai eszközei. Azért, mert jelenleg bizonyos irányzat van a társadalomban, talán mégsem illik úgy megfordítani a régi mondást, hogy most nekem házi grófjaim vannak. *(Élénk derültség.)*

Mindig az volt az álláspontom, amint bátor voltam kijelenteni, hogy ebben az ügyben a nyomozás vezetésére, a vád képviselőjére csak olyan kormány hivatott, amely ebben az ügyben nincs érdekelve azáltal, hogy az ő kormányzata alatt történtek ezek az események. Mert ha ez a kormány a helyén marad, ha ez a kormány vezeti a nyomozást, ez a kormány képviseli a vádat, ez alatt likvidáltatik az ügy, akkor mindig benne marad a fullánk ebben az ügyben és mindig megmarad az a gyanú, hogy ennek az ügynek elintézése és likvidálása nem történt pártatlanul, mert olyan kormányzat alatt történt, amely az ügyben érdekelve van, amely vezette a nyomozást és képviselte a vádat.

Eckhardt Tibor: Eleinte a képviselő úr nagyon is meg volt elégedve Bethlennel! (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Vázsonyi Vilmos: Igaz, meg voltam vele elégedve. Nagyon köszönöm Eckhardt képviselő úr közbeszólását; nagyon átsegít a dolgon, de nem arra felelt, amit kérdeztem. (*Zaj. Elnök csenget.*) Azt mondtam a parlamenti vizsgálóbizottság működésének megkezdése előtt, hogy amennyiben ezt a kormányt egy, a többségből alakult más kormány váltja fel, feleslegesnek tartom a parlamenti vizsgálóbizottság működését, mert a politikai konzekvenciák le vannak vonva, tehát a politikai konzekvenciáknak kutatása felesleges.

A t. bizottsági tag úr, mint szörnyű vádat emeli ellenem, hogy kezdetben meg voltam elégedve Bethlennel.

Eckhardt Tibor: Nagyon feltűnően meg volt elégedve!

Vázsonyi Vilmos: Később ön volt feltűnően megelégedve vele. (*Zajos derűltség.*)

Nagy Vince: Amikor megtudta, hogy a kormánynak mulasztásai voltak!

Vázsonyi Vilmos: Teljesen igaza van, képviselőtársam! Teljesen igaza van és nagyon köszönöm, hogy segítségemre siet: nemes ellenfél, aki engem megsegít. Valóban, amíg bizonyos adatokat nem ismertem és még nem vonatott fel a kárpit, amíg a parlamenti vizsgálóbizottság menete szerint bele nem tekintettem bizonyos dolgokba, – igaza van, – a kormányt támogattam, s a kormányt csak akkor támadtam, amikor a kormány magatartását a feltárt adatok alapján olyannak tekintettem, hogy többé nem vállalkoztam, – társaim sem vállalkoztak, – arra, hogy a kormány eljárását tovább fedezzük. Amit tehát t. képviselőtársam mond, az legfeljebb objektivitásomnak bizonyítása, mert nem fog sikerülni soha rámbizonyítani azt, hogy ebben a kérdésben engem személyi vagy pártszempontok vezettek volna, nem sikerülhet, hogy rámbizonyítsa, amikor kénytelen elismerni, hogy az első perctől fogva azon az állásponton voltam, hogy én semmi egyebet nem kívánok . . .

Eckhardt Tibor: Mint Gömbös letartóztatását!

Vázsonyi Vilmos: Ez sem igaz, – mint mindenkinek letartóztatását, akire rábizonyul, hogy bűnös, és mint a nyomozásnak pártatlan vezetését minden irányban.

Csontos Imre: Csakhogy ez a beszéd nem korrekt, az a baj!

Vázsonyi Vilmos: Azt hiszem, képviselőtársam is meg fogja bánni azt, amit mondott, ha lefordítják neki, hogy mit jelent a korrekt szó. Hajlandó vagyok minden közbeszólásra válaszolni, amelynek van célja és iránya, ellenben idegen szavak lefordítására nem vállalkozom. (*Derűltség a baloldalon.*) Az első perctől fogva tehát minket egyáltalában ebben a kérdésben semmiféle hatalmi szempont nem vezetett és minket egyáltalában nem érdekelt az egységspárt egyes részeinek játéka, sem az úgynevezett liberális szárny, amely azért szárny, mert sohasem tud felemelkedni a magasba (*Derűltség a baloldalon.*), sem pedig a másik szárnynak küzdelmei és játéka.

Nekünk teljesen mindegy volt, hogy milyen irány kerekedik ott felül. Egyetlen egy szerény óhajtásunk az volt, hogy olyan kormány vezesse a nyomozást és képviselje a vádat, amely nincs érdekelve azáltal, hogy ő alatta történtek éveken keresztül a frankhamisítási bűnügyek. Mert minden egyébtől eltekintve, mikor egy kormánynak nagyszerű elhárító politikai osztálya van és mindenütt van bizalmi embere, minden

egyesülésben, minden szervezetben van bizalmi embere, mindent tud és lát, de semmit sem ír meg, mindenről referál, csodálatos módon ez a politikai elhárító osztály, a fű növést is meghallja, mikor a sejtek nőnek, – valamely sejtrendszer szerinti szervezetnél, amint majd rájövünk egyéb sejtekre, – mindent tud, mindent lát, mindent hall, csak arról nem tudott, hogy ebben az országban úgyszólván a nyílt utca során hamisították a frankokat, amint előbb hamisították a szokolokat, mert hiszen a cseh-francia alliance a szokol – és frank – hamisítás testvéri összetalálkozással tulajdonképpen itt is létesítve volt.

A miniszterelnök úr múltkori beszédében azzal vádolt meg, hogy a kisebbségi jelentés vele szemben illoyális. Nem tudom, hogy ezt a vádját mire alapítja. A parlamenti vizsgálóbizottság tagjaira hivatkozhatnám, akik között alig hiszem, hogy volt bárki is, aki kétségbevonta volna, hogy a kisebbségi jelentés, ha konklúzióiban el is tér a többségi jelentéstől, kifejezéseiben és érveléseiben modesztus, sőt a tényállások feltárásában, amint rá fogok jönni, óvatosabb, mint a többségi jelentés. A kisebbségi jelentés például azt a szót, hogy „irredenta-mozgalmak” sehol sem használja, ellenben a többségi jelentés igen.

Borthos Andor: Ezt olvastuk „A Polgár”-ban!

Vázsonyi Vilmos: Ha olvasta, most újra fogja élőszóval hallani.

Barthos Andor: Meghallgatom!

Vázsonyi Vilmos: Nagyon köszönöm megható figyelmét, el fogom mondani. A többségi jelentés elmondja azt, a miniszterelnök úr vallomásának nyomán, hogy amikor Windischgraetz herceg 1922-ben vagy 1923 elején felkereste a miniszterelnök urat és azt az ajánlatot tette, hogy az irredentával foglalkozó egyesületeket, illetve személyeket közös vezetés alá kell hozni az ellentétek háttérbe szorításával, akkor azt mondotta a miniszterelnök úr, hogy döntésemet majd Nádosy útján fogom tudomására hozni, mint aki ilyen ügyekben illetékes.

Szapáry Lajos gróf: Természetes dolog!

Vázsonyi Vilmos: Miért természetes! Megtudjuk tehát most, hogy Nádosy Imre országos főkapitány volt az irredenta ügyekben illetékes. Ez mindenestre rendkívül megható vallomás, hiszen később azután még folytatódik, mert elmondja a többségi jelentés, hogy a miniszterelnök úr hívatta Nádosyt, közölte vele a Windischgraetz által előadott tervet és hogy ahhoz nem járul hozzá, majd belépett Teleki Pál gróf is, aki a külföldi propagandának a vezetésével volt megbízva.

Ezek után megtudjuk tehát azt, hogy az országos főkapitány irredenta ügyeket vezetett.

Szapáry Lajos gróf: Egyesületi ügyeket vezetett!

*Vázsonyi Vilmos: Megvallom, ismertem szintén ezt a vallomást, haboztam azonban, hogy ezt az ablakba kiakasszam, de miután a többségi jelentés ezt megtette és megállapított, hogy Nádosy volt az irredenta ügyek vezetője (*Ellenmondás jobb felől.*), ezzel elérkeztünk ahhoz a ponthoz, hogy egyúttal kiderült az, hogy Nádosy volt a titkos társaságok vezetője, mert hiszen nem volt egyetlen egy titkos társaság sem Magyarországon, amely nem irredenta címlet alatt alakult volna.*

A titkos társaságok közül legnevezetesebb volt a kettőskereszt vérszövetség. Ennek a létezése nem tagadható le, mert a Kovács testvérek elleni bűnügyben azon osztály ellen, melyet a Kovács-testvérek vezettek, nyomozat, vizsgálat indult meg, majd később egy bűnügy és ebben lefog-

lalták a kettőskereszt vérszövetségre vonatkozó iratokat s lefoglalták a kettőskereszt vérszövetség eskümintáit is és pedig sok példányban,

A Kovács testvérek működéséről nem óhajtok most itt szólni, fantasztikus tervekkel foglalkoztak. Hazafias alapon a nagyváradi adóhivatal kasszáját akarták megfűzni, hazafias alapon szokolhamisítás tervével foglalkoztak, de minthogy a klissé rossz volt, ezt a tervet nem tudták végrehajtani. A Kovács-testvérek társasága arról volt nevezetes, hogy attól koboztak el a dolgok későbbi folyamán néhány kiló ekrazitot, amelyet egy ágy alatt találtak valahol, mert volt egy tag, aki nem tudott nyugodtan aludni másképp, csak ha ekrazit volt az ágya alatt. (*Derült-ség.*) Mint mondtam, a Kovács-testvérek társasága a kettőskereszt vérszövetséghez tartozott és náluk a kettőskereszt vérszövetség eskümintája megtalálható. Ebben az eskümintában utalás történik arra, hogy aki a kettőskereszt vérszövetséghez tartozik, az feljebbvalóinak köteles engedelmessé válni s kijelenti, hogy más karhatalmi alakuláshoz nem tartozik, csupán a kettőskereszt vérszövetség hívására fog fegyvert fogni, erre leteszi az esküt és az eskü megszegése esetén alárendeli magát a kettőskereszt vérszövetség vérbíráskodásának. Amidőn annak idején Rassay Károly t. képviselőtársammal ebben az ügyben gróf Bethlen István miniszterelnök úrnál megjelentünk, a miniszterelnök úr az eljárást ebben az ügyben folyamatba tette és egyúttal azt a kérdést intézte hozzánk: mi az a kettőskereszt vérszövetség! Erre Rassay Károly azt felelte a miniszterelnök úrnak: ha tudni akarod, hogy mi, kérdezd meg az országos főkapitánytól, Nádasy Imrétől, aki engem is belépésre szólított fel.

Hallottunk itt egy előadást a múltkor a miniszterelnök úr részéről a titkos társaságokról, hogy ezek nincsenek, ezekről csak beszélünk, különben is van egy nevezetes büntetőnovella, amelyben a titkos társasághoz való tartozás mint vétség van statuálva s ha mi annyira kívánjuk az ezek elleni védekezést, miért nem szavazzuk meg hamarosan ezt a büntetőnovellát, mert hiszen kétségtelen, hogy csupán az ilyen rendelkezéseken múlik az, hogy vannak vagy nincsenek titkos társaságok. Itt az a dilemma áll, hogy vagy tudta a t. miniszterelnök úr, hogy mi az a kettőskereszt vérszövetség, amely már nem volt valami kicsike alakulás, hanem egy hatalmas szövetség, vagy nem tudta. Ha tudta, miért kérdezte, hogy mi az a kettőskereszt vérszövetség, amelynek igen magas állású és közhivatalban lévő férfiak voltak tagjai és vezetői, ha pedig nem tudta, akkor azt kérdezem ugyanúgy, amiként ennél az ügynél is kérdezem, hogy miféle hatalmat gyakorol a miniszterelnök, a kormány az országban, ha nincs arról tudomása, hogy ilyen titkos társaság hálózza be az országot, amely a tagjait felesketti arra, hogy fegyverrel is rendelkezésre kell állniok, és amely tagjait esküszegés esetén aláveti a vérszövetség vérbíráskodásának.

Eckhardt Tibor: A szabadkőművesektől tanulták!

Vázsonyi Vilmos: A vérbíráskodást nem tanulták, a dinamitot és ekrazitot se tanulták tőlük. Különben is ez a közbeszólás engem egyáltalán nem érdekel. Ha méltóztatik érdeklődni az iránt, hogy nekem miféle álláspontom volt a szabadkőművesek tekintetében, könnyen megtudhatja hogy már tizenöt esztendővel ezelőtt kiléptem a szabadkőművesek sorából.

Gubicza Ferenc: De mikor belépett, tett esküt!

Vázsonyi Vilmos: Jászi Oszkárral és társaival szemben léptem ki.

Nem tudom, kihez van szerencsém. Ön valószínűen Károlyi Mihály tö-

vében élt a forradalom idején. *(Zaj.)* Ez különben sem volt titkos társaság. A szabadkőművességnek megvoltak az alapszabályai. A szabadkőművességnek csak szertartásai voltak. *(Zaj és ellenmondások jobbfelől és a balközépen.)* Semmi közöm ehhez, de ez az igazság. Dinamitot pedig nem tartott, gyilkosságokat nem rendezett, kasszákat nem fűrt és szokott nem hamisított. *(Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)*

T. Nemzetgyűlés! Engem az ügy bűnügyi megítélésében emberi szempontok vezetnek, mert én sokkal súlyosabbnak tartom azt a politikai felelősséget *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a balszélsőoldalon.)*, amely lehetővé teszi, hogy ilyen bűncselekmények megtörténhessenek, magánál a bűncselekményénél is. *(Úgy van! Úgy van! a bal- és balszélsőoldalon.)* Ezt nem is tudom másként, csak a politikai konzekvenciák levonásával, megtorolni *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőhaloldalon.)*, és sokkal súlyosabbnak tartom azt a miliőt, amelyből megszületett egyáltalában ennek a bűnnek gondolata is *(Úgy van! Úgy van! a hal- és a szélsőbaloldalon.)*, azt a felfogást, azt a moral insanytit, hogy nem kell egyebet tenni, mint csak védőpajzsul a haza fogalmát magam elé tenni és akkor én minden bűnre jogosítva vagyok és akkor én a bűn feloldozására, a büntetlenségre számíthatok. *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőhaloldalon.)*

Én a kisebbségi vélemény szerkesztésénél nem egyéni nézeteket vagy impressziókat juttattam kifejezésre. A t. miniszterelnök úr a külföldi lapokban élt azzal az érveléssel, hogy Nadosy Imre az én időmben is szolgált, nekem az igazságügyminisztériumban elnöki tanácsosom volt. *(Zaj. – Elnök csenget.)* Erre én nyugodtan azt mondhatnám: igen, engem is szolgált. *(Zaj és felkiáltások jobbfelől: Hat óra!)* Nyugodtak lehetnek, befejezem. Nadosy Imre engem is szolgált. Azt is mondhatnám, hogy azon időben sajtószzerű módon nem hamisított frankokat. *(Derűltség a szélsőbaloldalon.)* De éppen azért, mert Nadosy Imrét ismerem abból az időből, tudom, hogy Nadosy Imre a hűséges, odaadó és leglojálisabb tisztviselőnek a típusa volt és nagyon meg kellett változnia Nadosy Imrének, hogy ebből a lojális, szolgálatkész és hűséges tisztviselőből egy olyan revoltáló tisztviselővé változott át, aki az ő kormánya ellen, annak diszkreditálására és kompromittálására a frankhamisítási ügybe belekeveredett. *(Igaz! Úgy van! Taps a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek. Figyelmeztetem a képviselő urat, hogy a tanácskozársra szánt idő letelt. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Vázsonyi Vilmos: Be is fejezem. Én egyéni impressziók alapján nem állottam, én a kisebbségi véleményt pusztán adatok alapján állítottam össze, ezekből az adatokból szűrtem le azt a konklúziót, hogy ennek a kormánynak tovább ittmaradása sem az igazság pártatlan kiderítésének szempontjából, sem pedig – most hozzátehetem, mert nem a kisebbségi jelentésre tartozik, de a politikai helyzetre és meggyőződésre, – sem külpolitikai szempontból, sem pedig a gazdasági érdek szempontjából nem kívánatos, mert ez a kormány a nemzet életében csak az akadály szerepét játsza. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. – Zaj jobbfelől.)*

A nemzetgyűlés kormánypárti többsége elvetvén a kisebbségi jelentést, a hivatalos előadónak javaslatát fogadta el, amely a kormánynak ez ügyben teljes felmentést adott.

Születésnap hattyúdal

– 1926 március 22. –

Mennél gyűlölködőbb támadások értek Vázsonyit ezekben a napokban, annál odaadóbb rajongással sorakoztak köréje pártjának hívei. Hogy szeretetükkel tüntessenek iránta, *övennyolcadik születésnapján*, 1926 március 22-én *a központi demokrata körben* házi ünnepséget rendeztek tiszteletére, amelyen az összes demokrata szervezetek kiküldöttei megjelentek és Baracs Marcel, *P akót s József, Bródy Ernő*, a demokrata női tábor nevében pedig Baracs Marcelné üdvözölték a magyar demokrácia vezérért. *Vázsonyi*, mintha érezte volna, hogy aligha fog hívei előtt, szemtől-szembe még egyszer beszélhetni, megköszönve az üdvözlést, beszédében lelkének talán legbensőbb lírai vallomását adta, könnyekre indítva mindenkit, aki az üdvözlésnél jelen volt. *Vázsonyinak* ez az utolsó nyilvános beszéde így hangzik:

Vázsonyi Vilmos: Az én kedves Baracs barátom azt mondta, hogy én a március szülötte vagyok. Ehhez hozzátehetem, hogy abban az esztendőben születtem, amely követte a magyar alkotmányosságnak felébredését: 1868-ban. Talán ez a két szimbólum okozta azt, hogy én kezdettől fogva nem tudtam elválni két eszmétől. Az egyik: a törhetetlen ragaszkodás a magyar alkotmányossághoz, tehát a nemzeti irányhoz, amely 1867-ben, egy esztendővel a születésem előtt, újjászületett; a másik: törhetetlen ragaszkodásom ahhoz a márciusi szellemhez, amely 1848-ban bontakozott ki itt, Magyarországon, de amely része volt a nagy európai demokratikus szabadságmozgalomnak s képviselte azt a nemzeti irányt, amely mindig fentartotta a kapcsolatot az európai kultúrával, az európai szabadsággal és demokráciával, a szabadság-szerető kulturnépeknek nagy szolidaritásával és összetartásával.

Születésem esztendeje és hónapja valóban mintegy predesztinál arra, hogy ezeknek az eszméknek szolgálatába álljak. És áldom a sorsot azért is, hogy én mint kispolgári család sarja születtem meg; áldom a sorsot, hogy közlőrl és közvetlenül tapasztalhattam azoknak a küzdelmét és munkálkodását, akik tisztos szegénységben élnek, becsületesen küzködnek családjukért, azért az ideálért, hogy családjuknak szebb jövődőt biztosítsanak, mint amilyen életet biztosítottak ők önmaguknak. Áldom a sorsot, hogy én a nép gyermekeivel, a polgári tömegek gyermekeivel együtt nőttem fel, magamba szívhattam gyermekkoromtól fogva a szeretetet a nép iránt, gyermekkoromtól fogva annak a rétegnek szentelhettem életemet, amelyből származtam, azzal a fogadalommal, hogy azokat, akikkel együtt nőttem fel, akikkel együtt jártam iskolába, osztálytársaimat soha elárulni és cserbenhagyni nem fogom és bármily magasra juttasson a sors, mindig testvérként fogom őket szeretni. (*Élénk helyeslés.*)

Áldom a sorsot azért is, mert ha nem is nábobbi családból származom, de oly családi körben nőttem fel, ahol gyermekkoromtól fogva belém vésték a becsülethez, a jellemhez, az erkölcsi javakhoz való törhetetlen ragaszkodást, ahol súlyosan nehezedett rám apám, a néptanító lelkéből áradó túlbecsülése minden szellemi és erkölcsi értéknek, úgyhogy szinte évtizedeknek kellett eltelni, hogy anyagi kérdések

íránt valami érzék támadjon bennem. Én sokat örököltem azáltal, hogy nem örököltem anyagi javakat.

Áldom ezt a sorsot azért is, mert így tudtam az lenni, ami vagyok: a kötelességek embere. Attól a perctől fogva, amikor elmentem az iskolába és eljegyeztem a kötelességgel: tudtam, hogy nincs más út számomra, mint a kötelességek teljesítésének útja. Én nagyon szeretem az életet és nem tartozom azok közé, akik aszkézist hirdetnek, szeretem az élet vidámságát, szeretem az életben a virágokat, az izes gyümölcsöket, de az élet örömei és gyönyörűségei sohasem tántorítottak el attól, hogy teljesítsem kötelességemet.

A|z az én világnézetem, hogy csak annak van joga az élet gyönyöreire, a pihenéshez, aki dolgozik. Csak annak van joga a szeretetre, aki bátran megütöközik az ellenséggel; csak annak van joga arra, hogy barátságot és szeretetet találjon, aki mint harcos teljesíti a kötelességét. Sohasem akartam egyéb lenni, mint kötelességét teljesítő munkás, harcos ember. Nem keresem a harcokat, az összeütközéseiket nem provokálom, de a harcot felveszem ott, ahol azt a kötelesség rám parancsolja. Fél-kézzelem harcolni nem tudok. Megalkuvással dolgozni nem vagyok képes. És bennem nincs meg az az olcsó bölcsesség, a bölcseségnek az a látszata, amjely ünnepélyes formákkal, cikornyákkal, nagyképűséggel akarja a kongó ürességet leplezni a bátorságnak, a léleknek a hiányosságát.

Ennek a korszaknak az a legsúlyosabb hibája, hogy itt a csecsemők már mint aggastyánok születnek meg. Az ifjak már Matuzsálem korát élik. És aki a harmincadik életévét is túllépte, az már nem akar harcos lenni, az már ülőszoborrá akar átváltozni, miként Deák Ferenc. Ez a korszak ismeri Deák Ferenc szobrát és azt hiszi, hogy Deák Ferenc nem tudott egyebet, csak ülni. Pedig aki ismeri a magyar históriát, az tudja, hogy a negyvenes esztendőben Deák Ferenc tüzes, hevülő, elszánt, bátor harcosa volt a reformeszméknek, a jobbágyság felszabadításának, a polgári jogegyenlőségnek, a modern büntetőjognak, amely modernebb és különb volt a mai büntetőjognál. Deák Ferenc nem póz volt, nem dikornya, Deák Ferenc nemcsak ülni tudott, de cselekedni is, bölcsesége akció volt, nem pedig látszat és álarc. Akció volt, amidőn megteremtette a kiegyezést, akció volt, amidőn megindította a szabadelvű egyházpolitikát és odadörögte a megalkuvást keresőknek: Nem én vagyok a vezérek, az ördög a ti vezérek!

Ma nem abban az időben élünk és nem olyan ellenfelekkel állunk szemben, ahol az eniber jól összeszedett mondatokkal, államférfúi magasságban röpködve tudna eredményeket elérni. Azí erkölcsi és szellemi erőknek ható ereje lehanyatlott. Ma brutális korszakban élünk, önző, konok és brutális ellenfelekkel állunk szemben, mely az ő élet-ösztönnel és önzéssel élni akar és mindhalálíg védi magát; egy olyan reakcióval állunk szemben, amely mind jobban és jobban akarja behálózni ezt az országot. Ezzel a reakcióval szemben értéket csak a harcos emberek képviselnek, akik csak arra ügyelnek, hogy a lőporfüst ne kormozza be az arcukat, verejtek ne gyúrje össze gallérjukat. Csak a harcos embernek van értéke. Lehet valaki bölcs, nagy, magasztos, lehet próféta, lehet szobor, de a legkisebb harcosnak, dolgos embernek ezerszer nagyobb azí értéke, mint a legmagasztosabb bölcsnek, aki ebben a felszabadító és megváltó harcban a brutális erőkkel szemben nem¹ mondja ki a kíméletlen és teljes igazságot.

Akik nem értik meg az én alkut nem ismerő magatartásomat ebben a küzdelemben, amely az igazságért es egy rendszer ellen folyik, amelyből a bűn született, amelyről az egész világ beszél: azok vegyék tudomásul, azért harcolok, mert ez a rendszer volna tulajdonképpen a fogházba való és nem azok, akik a rendszert megvalósítják. Ilyen körülmények között nem fogom azt az álláspontot vallani, hogy én a felebaráti szeretetnek leplét borítsam arra, ami történt. Tudom, hogy nagyon jól esnék annak a rendszernek, amelyből a bűn született, amely a hazafiaskodó moral insanity révén bűnbocsánatra számít, mihelyest a hazát teheti míaga elé védőpajzsul. Tudom, hogy ennek a rendszernek nagyon jól esnék, ha mi egyszerű bűnügynek tekintenők azt, ami ebben az országban történt. Ez nem egyszerű bűnügy, hanem kifakadása a kormányzati bűnöknek, kifakadása a reakció rendszerének; ez egyszerűen megvilágítja a legnagyobb fényesség mellett, hogy hol élünk és hogy itt csak egy vékony kéreg az, amelyen járunk, amely alattunk mindig beszakadhat. És azok a gyáva lelkek, akik meg akarnak elégedni a visszavonásig engedélyezett renddel és türelemmel: azok vegyék tudomásul, hogy annak a rendszernek nem lehet számunkra értéke, ahol minden pillanatban attól kell tartanunk, hogy összeomlik egy látszatra mesterségesen fentartott konszolidáció.

Micsoda gyerekkesség az, amikor azt mondják, hogy nagy felekezeti gyűlölség vonul végig a magyar alföldön, mert ellenfeleik között ott vagyok én is. Gyönyörű társaság, amely abban a pillanatban, mihelyt szembetalálja magát valakivel, aki felekezeti terhet: nyomban mobilizálni akarja azt a reakciót, amely úgy is mündig megvan, mert csak az jöhet ki valakiből, ami benne van. Nagyon gyanúsak nekem azok a tűzhányók, amelyek kalendárium szerint előre bemondják a maguk erupcióját. A természetes tűzhányóknál, a Vezuznál, az Aetnánál ezt nem¹ tapasztalhatjuk, csakis a magyar népharag kitörései szabályozhatók és mihelyt a rendszer életére megy egy reakció, mihelyt arról van szó, hogy legyen végre szabad levegő, igazi jogrend, jogegyenlőség: abban a percben ezek a tűzhányók rögtön beállítatnak bizonyos fokra, elkezdnek fenyegetőzni, hogy a népharag ki fog törni!

Ezek a fenyegetőzések mutatják a legjobban, hogy itt a reakciónak pardont adni nem szabad. Az ő bűnük fakasztotta ki azt, amit frankhamisítás név alatt ismerünk. És amikor ebben az ügyben dolgozom, nem törődöm azzal, hogy mi történik a vádlottakkal, csak azzal törődöm, hogy mi történik az igazi vádlottal, az igazi bűnossal: a magyar reakcióval. Elég volt belőle, buknia kell!

Aki ezt az alkalmat nem használta fel arra, hogy rámutasson a reakció bűneire, az követte el a legnagyobb bűnt. És aki nem akarja megérteni, hogy az ezzel való foglalkozás mily fontos, azokon az együgyűek en magam sajnálkozom legjobban.

Ha volna a polgárságnak cimere, én abba azt a jelmondást választanám: „Semper paratus.” Mindig készen vagyok. Mindig kész vagyok a harcra elveinkért és eszméinkért. Mindig kész vagyok az életre és a halálra. Én szeretem az életet, nem kívánom a halált, de nem is félek tőle. Én nevetek azokon, akik úgy rendezik be az életüket, mintha kétszáz esztendeig élnének és abból száz esztendőt el akarnak tölteni jellemtelenségben, hogy a következő száz esztendőben annak eredményeit élvezzék. *(Derültség.)* Én tudom azt, hogy véges emberek vagyunk, hiszen előttem távoztak el kedves barátaim és – a közkatónákról nem

is szólva – a demokrata képviselőknek nagyobb száma van már a temetőben, mint közöttünk. Székely Ferenc, Székely Aladár, Leitner Adolf, Pető Sándor, Benedek János, öten vannak, akik itt hagytak minket, akik még mind itt lehetnének soraink között. És hányan vannak azok, akikről Bródy Ernő beszélt az imént, akik tréfás szóval janicsároknak nevezték magukat, akik mindenre el voltak szánva és nem frázis volt, hogy életüket és vérüket voltak képesek feláldozni a pártért.

Elköltözött barátaim és harcostársaim! megtaníthattak engem arra, hogy magam is végre gondoljak derűsen és nyugodtan, – mert csak az gondolhat nyugodtan és derűsen – a halálra, aki az életben becsületesen teljesítette kötelességét. Tudom, hogy a holnapot sem tudja senki előre megmondani, azért nevetségesnek tartok minden gyávaaságot, minden meghátrálást és megalkuvást. Szeretem az életet, az életnek örömeit; az életnek legnagyobb öröme az én szememben, ha az életben az lehetek, aki vagyok. Nem másnak megbélyegzett száma, nem másnak eszköze, nemi meghajolva, összezúzva, megalkudva, hanem egyéniségemet szabadon és függetlenül érvényesítve. És ha a magánéletben szabad is megalkudni, mert élni mindenkinek kell, de a politikában csak az éljen, aki függetlenül, becsületesen, meggyőződése szerint akarja leélni a maga életét. (*Élénk helyeslés.*)

Ha végigtekintek politikai pályámon, nyugodtam mondhatom, a politika nem volt számomra eszköz, én nem használtam fel a politikát arra, hogy kapaszkodjam, én nem voltam a politikában senkinek eszköze, csak elveimnek, esztméimnek, irányomnak, a magyar nép szeretetének, a szabadságnak, az egyenlőségnek voltam harcosa.

Én nem voltam álnév. Szerintem; minden politikus álnév és minden politikus álarcban jár, aki nem mer az lenni, ami, aki magába zárja gondolatait, aki színészkedni megy ki a fórumra, álarcosbálat játszani, nem pedig azért, hogy a mjaga egyéniségét, meggyőződését és erejét érvényesítse.

Az élet legnagyobb gyönyörűségének azt tartom, ha valaki szabad és független ember lehet. És én az életnek ezt a nagy gyönyörűségét mindig élveztem. Én sohasem akartam más lenni, mint aki vagyok. És ha a politikában nem tudtam érvényesíteni egyéniségemet, akkor egyszerűen ott hagytam a politikát és kikapcsoltam magam a közéletből. Ne tárgyaljanak tehát engem úgy, mint aki nagy áldozatokat hozott. Én nem hoztam semmiféle áldozatot. Hedonista vagy aszkéta: ezek relatív fogalmak, az ember azt teszi, amiben gyönyörűsége rejlik, az egyiknek az örömben, a másiknak a szenvedésben van gyönyörűsége; ha nem volna számukra gyönyörűség, nem választanok a szenvedést. Én csak akkor érdemelnék sajnálatot, ha a munkát és küzdelmet, amely lelkemnek a vágya, nem teljesíthetném.

Ne féltsenek tehát engem barátaim, na aggódjanak értem. Én nagyon boldognak érzem magam, hogy ezt a harcot vívhatom, még ha veszedelmet és kockázatot jelentene is számomra ez a harc. Én nem félek ebben a küzdelemben senkitől és semmitől. Csak arra kérem önöket: Tartsanak meg mindig bizalmukban, szeretetükben és barátságukban. Ne féltsék az én családomlat sem, mert – hála Istennek – az én családom nem tartozik azok közé, akik a küzdő embert lehúzzák, szárnykibontásában akadályozzák, a családért való küzdelem miatt gyávaaságra, megalkuvásra, korrupcióra ösztönzik. Az élet engem olyan családdal áldott meg, hogy családi körömben csak akkor nem mehetnék, ha gyáva,

becstelen vagy megalkuvó ember volnék. Ezért egészen harmonikus az én életem. Családommal együtt vagyok és családom sohasem mondotta, ha harcba mentem, hogy ne küzdjek, vagy ne harcoljak, ha a becsület és a meggyőződés ezt parancsolta.

És együtt vagyok tágabb családommal, ezzel a körrel és párttal is. Ha néha talán nem is értenek meg egészen, mert végső konklúzióimat taktikailag sem közölhetem, de arról meg vannak győződve: bárhol vagyok, bármit teszek: mindig csak a demokráciát és a polgárság érdekeit tartom szemem előtt

Ha most, ötvennyolcadik születésnapomon nem is vagyok olyan egészséges, mint kellene, de higyjék el, teljesen fiatalnak érzem magam abban, hogy sajnálom azokat a nálam fiatalabbakat, akik velem szemben a bölcsüket és Deák Ferenc-eket adják. Egy hosszú és küzdelmes múlt után nyugodt önérzettel mondhatom, hogy akciók és cselekedetek jelzik életemet az országos és a városi politikában. Én nemi szándékozom a kandallóhoz ülni és a multakon elmerengeni, nem szándékozom a kandalló tüzét felszítani és ott meséket mondani gyermekeknek a multakban csinált tetteimről. Én nem szándékszem herbáriumot lapozgatni, emlékek préselt virágait nézdegélni. Nem vagyok ilyen szerény ember. nem akarok a multakkal uzsoráskodni és nem akarok préselt virágokban gyönyörködni: én az élő virágokban gyönyörködöm. A múlt nekem csak arra való, hogy a multakon okuljak, a tapasztalatokon még jobban meg legyek edzve. Bennem a haladó kor nem azt eredményezi, hogy bennem a harci tűz ellankadna vagy meggyőződéseim gyengébbek lennének: minél öregebb leszek, annál konokabban, bátrabban, megalkuvás nélkül hirdetem meggyőződésemem. (*Élénk helyeslés.*)

Az ifjú ember, aki megalkuszik, az ifjú ember, aki gyáva, az én szememben mentségre tarthat számot, mert egy élet áll előtte, ahol még sok lehet a vesztenivalója., de aki már eljutott egy bizonyos korba, akiben kell, hogy legyen annyi bölcsesség és belátás, hogy egyszer amúgy is kell, hogy vége legyen ennek a játéknak, amit életnek nevezünk: az legyen bátor, elszánt, annak legyenek egésízi és teljes igazságai és ne alkudozzék. Én – bármilyen kort érjek is el – sohasem akarok bölcs aggastyán lenni, lélekben ifjú akarok lenni, kérlelhetetlen, meg nem alkuvó eszméimnek szolgálatában. Testi ifjúságban felülmúlhatnak, de a lélek ifjúságában és törhetetlenségében addig, amág az agyvelóm ép lesz és a szívem el nem sorvad, meg nem szűnik dobogni: addig nem lesz az az ifjú, aki fiatalabb, bátrabb és elszántabb nálamL (*Élénk helyeslés és taps.*)

Ezzel a fogadalommal köszönöm meg újólág szeretetüket és barátságukat. Ezek az ötvennyolcas és még későbbi születésnapok – ha még bekövetkeznek – már olyan bizonyos kegyeleti tényeknek látszanak. És éppen ezért akartam mindezeket elmondani: én neni(kérek kegyeletet sem barátaimtól, sem ellenfeleimtől. (*Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.*)

Híven ehhez a születésnap hattyúdalához, az orvul már reáleselkedő halál árnyában, *Vázsonyi*, igazsága hitében és meggyőződése tántoríthatatlan erejében, továbbra is hirdette a harcot a kormány és rendszere ellen. Sehogysem tudott belenyugodni abba, hogy a demokratikus haladás határozott irányzata végre is ne kerekedjen felül. Ám egészsége ekkor már annyira kimerült, hogy családja és barátai unszolására húsvétkor végre pihenésre vonult *Bádenbe* s csak itt lehetett elérni, hogy egyelőre kapcsolódjék ki a politikából.

MÁSODIK FEJEZET

A HALÁL ÁRNYÁBAN

A legszigorúbb csönd és nyugalom, tartózkodás minden izgalomtól, főként politikától: ez volt a bécsi orvosprofesszorok utasítása a testileg, lelkileg össze-roppant *Vázsonyi* számára. És benső érzelmeinél fogva, melyekkel *Vázsonyi* Bádenhez fűződött, ebben a kedves osztrák városkában kereste ezt a csöndet, ezt a nyugalmat. Orvosai úgy kívánták, hogy még családja is hagyja egyelőre zavartalan magányban, ezért felesége és fia, *Vázsonyi* határozott akaratára, elutaztak Olaszországba, hogy maguk is kipihenhessék az elmúlt hetek izgalmaikat.

Nap-nap után írta *Vázsonyi* hűséges beszámoló-leveleit Bádemből Olaszországba a családjának, melynek megnyugvással szolgálhatott az is, hogy a beteg körül állandóan ott tartózkodott leghívebb híveinek egyike-másika, főként olyan barátai, akiket a betegség nyugós napjaiban szívesen látott maga körül.

I.

Az első csengetés

Feleségéhez, fiához írott leveleiben *Vázsonyi* szinte maga írja meg élete utolsó heteinek krónikáját. Kommentár nélkül is elmondanak, feltárnak mindent ezek a levelek, nemcsak a testi, hanem a lelki szenvedéseket is, amelyek a katasztrófális fordulatot sietteték.

Az egészen magántermészetű, valamint a közlésre nem időszerű részek kihagyásával, íme, sorjában a levelek, amelyeket bádeni kúrája első napjaiban a feleségéhez írt, betegsége komolyságát leplezni igyekező derűs soraival, amelyeken azonban átborong már olykor a melankólia:

I.

Édes, jó Margitom!

E percben kaptam sürgönyödet és nyomban sürgönyileg válaszoltam reá. De tudom, hogy te kíváncsi vagy a részletekre és neked a menüről is be kell számolnom.

Szombaton délután érkeztem Bádenbe és nyomban lefeküdtem. Kezelő-orvosom, a „derék Varga”, remélhetőleg nem suszter. Minthogy a gyomor az ő specialitása, sőt ő maga is átment a bajomon, a remények a legszeb-

bek. Amióta utoljára láttam, lefogyott, szinte érezte, hogy aki annyi fogyókúrát vezet, annak nem illik kövérnek lennie ...

Jó órában legyen mondva, amióta elhagytam Magyarországot, nem volt attakom. Akaródzott csütörtökön este és szombat délután, de a tejjával elzavartam. Szóval: „lebeszéltem”, de alaposabban, mint Teleky Windischgraetzet. Amióta pedig itt künn fekszem, egyetlenegy fájó percem sem volt.

Igaz, második gyermekkoromat élem. Tej és tej. A változatosság kedvéért ebédre és vacsorára tojást és vaját kevernek bele. Végül egész ártatlan leszek . . .

Zweig tanár itt volt és megnézett. Négy-öt napot mondott, de öt-hat napot írt.¹⁾

Ha még elmondom neked, hogy kiolvastam „Messalinát”, a „Presse” húsvéti számát és most egy a doktortól kapott unalmas afrikai útleíráson rágódom, mindent megírtam.

Nagyon jól vagyok. Türelmesen unatkozom és bizton remélem, hogy teljesen felgyógyulok. Legyetek ott nyugodtak és mulassatok jól. Eszemágában sincs, hogy komoly beteg legyek. Azt hiszem, hét nap múlva már szüret. Csak a diétára kell vigyázni!

Csókolom Janit és öllelek

Vilmos.

Hétfő, húsvét, 1926.

2

És lön nappal és lön éjjel és íme, a harmadik nap. Gyomrom gyáván elhallgatott. Nyilván megijedt a sok tejtől. Nem jelentkezik, nincs semmi fájdalom.

Csak az a buta hexenschüss garázdálkodik tovább, de a termoforral hősies csatákat vívok vele. Az éjszaka egyetlen szem szerény luminal segítségével egyhuzamban nagyszerűen aludtam, hogy észre sem vettem, mikor félnyolc órákor behozták az első pohár tejet.

Tegnap óta a helyzet változatlan . . . Így, az ágyban, egészen egyedül, ne higyjétek, hogy ez csupa unalom. A magány néha jótétemény, különösen az olyan embernek, aki örökké az emberek közt van. Ezért bírom egészen jól ezt a tejes tortúrát. Gondolkodom, elmélyedek és ilyenkor sok mindent látok, ami különben rejtve volt előttem.

És látlak téged, a legjobb és legigazabb barátomat, valódi értékben . . .

Áldjon meg a jó Isten! Kérlek, mulassatok, ameddig csak akartok. Nekem, hála Istennek, nincs semmi bajom. Csak a pestiek nem ismerték fel elég korán és nem óvtak. Csodálatos a gyors javulás . . . Janit csókolva, téged ölel

Vilmos.

1926 április 6.

3.

Íme, a negyedik nap. Most délután van, a déli leves után három órákor most kaptam – tejet. Én vagyok a központi tejszarnok. A tehének öröme.

De az a fődolog, hogy gyomrom immáron a negyedik napja remekül viselkedik. Semmi fájdalom.

Künn remekül süt a nap. Nagyon jó szobám van, kertre néz. A fák már igyekeznek levelezni, akár Bethlen. Ha így tart, pompás lesz a szabadban. Remélem, nektek is ilyen jó és szép időtök van, mert a nap még nem húzott fel fekete inget és mindenfelé egyformán süt. A szép természethez legyen jó kedvetek. Mert a természet mindent jól csinált, csak az emberek

¹⁾ A bécsi professzor, akit Badenbe való utazása előtt konzultált és aki Badenben először is hatnapi szigorú fekvőkúrát rendelt.

rontják el. És optimistának kell lenni. Enélkül nem lehet semmitsem elérni. Látod, még Isten is optimista volt, mikor a világot alkotta, mert különben tervét abbahagyta volna . . .

Nem unatkozom. Mert először is tudom, hogy egészségemért heverek és nem akarok bánatot okozni nektek és örömet sok gazembernek. Másodszor, jól esik a magány. Jani valamikor buddhista akart lenni. Többek közt. Talán megalapítjuk együtt a mózesvallásu buddhista egyházat és elvonulunk a pusztába elmélkedni . . .

Most pedig ajánlom magamat. Jani urat csókolom, téged öllelek.

Vilmos

1926 április 7-én, szerdán,

4.

A doktorral kiegyeztem és ma is ágyban maradtam. Tudod, régi taktikám, hogy az orvosokkal nem ellenkezem, mert nem akarok nekik ürügyet adni. A gyomor jól viselkedik az ötödik napon is és ezt a kis áldozatot meghozom már azért, hogy az utálatos testi fájdalmaktól, a munkaképtelenségtől megszabaduljak. Holnap újra kezdődik a harc a felkelők és a zsar-nokok közt. De hat napnál többre igazán nem lehet szükség.

Egyebekben beszereztem szép könyveket: két érdekes amerikai regényt és két könyvet komolyabb öreg urak számára (Napoleon és II. Vilmos híres monográfiáját, Emil Ludvigtól). Ezt majd otthon Jani kiélvezheti. Vennem kellett könyveket, mert az egész társaságban senkinek sem volt könyve, persze, éppen erre sajnálják a pénzt. Pedig a könyvektől nem lesz beteg az ember, holott minden betegségét jóformán drága pénzen szerzi be.

Ma itt esett az eső, amint kémeim jelentik. Egész nap pihentem és olvastam. Végül még eljutok a versírásig. Haza irtam leveleket. Teleknek. Pakotsnak (aki ma a párt helytartója) és Csergőnek.¹⁾ Teleket pénzbehajtásra kurgatom (ügy-e, felséges magyar szó?), a másik kettőt „A Polgár”-akcióra buzdítom.

Ma megkaptam leveledet és Jani levelezőlapját. Legközelebb az ifjú úrnak is írok. Nem kell a pénzt megolvasnia. Szórakozzon. Majd szerzek én újat, ha újra helyreálltam és végérvényesen.

Mára nincs tovább!

Isten veletek.

Csókol és ölel benneteket

1926 április 8-án, csütörtök.

Vilmos.

5.

A gyomrommal megvolnék, csak a sok tejjel és pancsolt vajjal, tojással, megundorítottak a tejivástól. Most egy-két napig pihentetem, gyomromat és feketekávéval cukor nélkül javítom fel.

A hexenschüss elmúlt, de ahelyett egy-két nap óta másutt fájnak az idegeim. Nem komoly dolog, talán a forszírozott kúra következménye. Amint látod, már fent vagyok és tentával írok, de persze nagyobb sétákra még nincs kedvem és engedélyem.²⁾

Tanácsomat kéred, jó fiam. Te rád fér a pihenés, de végre mégis csak hárman vagyunk. Jani úrfi ne gondolja, hogy nélküle rombadól a világ. Dehogy. Látod, én egyetlen levelet sem kaptam Pestről, holott itt feküdtem

¹⁾ *Telek* György úr: ügyvédi irodájának társa, *Pakots* József: nemzetgyűlési képviselő, *Csergő* Hugó: lapjának szerkesztője.

²⁾ Akkor volt első szívgyengeségi rohama és családja megnyugtatóására, amely erről semmitsem tudott, írta ezt a levelet.

majdnem egy hétig. Az idő kereke úgy átgázol az emberen, mintha sohase lett volna a világon.)

Fiam, én tudom *xéges*, gyarló voltomat. Tudom, hogy nem vagyok nap, mely szétoszthatja sugarait és mégis gazdag marad. Csak mécses vagyok. És a lelkem hiába akar, ha gyöngye a test. És én hiába akarok, ha hitvány a kor, melyben élek.

Legfeljebb néhány nappal toldjátok meg tartózkodástokat Velencében, vagy bárhol, aztán itt összetalálkozunk. De ha jobban szeretnél Abbáziába menni, nem bánom azt se . . . Ez az ötödik levelem . . .

Isten veletek!

Csókol benneteket

Vilmos.

1926 április 9-én, péntek.

Néhány nap múlva családja már együtt volt vele Bädenben, ahol felesége pár hétig maradt és mikor már egészen jól kezdte magát érezni, hazaküldte feleségét is. És hat héttel később . . .

II.

Fiához

A bádni hűsvétheti első szív-attak után határozott javulás mutatkozott *Vázsonyi* állapotában és. miután családját Budapestre küldötte, jól esett neki, ha otthoni kedves emberei mennél sűrűbben keresik fel.

Leveleiben hűségesen beszámol látogatóiról és bennök maga is érdeklődik otthoni kedves emberei iránt, így ismételtelen szeretettel említi fel régi barátai közül *Bedő Mór*, *Brüll Alfréd*, *Lázár Miklós*, *Reiner Ede dr.*, *Perl Soma dr.* és *Bíró Henrik* nevét, kedvesen emlékezik meg *Kakujay Károly* bizottsági tagról, aki az utolsó öt év alatt lett egyik legbensőbb híve, *Kiss Ferenc* nyugalmazott előljáróról, *Pusztay Károly*ról, *Magyar Pál*ról, *Magyar Miklós*ról, *Hann Arnold*ról, *Vörösvári Miklós*ról, *Weiler Ernő*ről, *Kovács Ernő*ről, *Halász Manó*ról, *Kiss Sándor*ról, *Rosenák Miksár*ról, *Krakkauer Samur*ól, *Kohn Hugó*ról, *Kivovics Károly*ról, pártjának odaadó vezető tagjairól, *Schwarz József*ről, aki már a Radocza-választáson első szavazója volt, *Kadosa Marcel*ről, az „Új Század” régi szerkesztőjéről és *Gyenes Ferenc dr.*-ről, buzgó gyorsírójáról. Megírja, hogy a demokrata pártból és barátai közül mint látogatták meg *Baracs Marcell*, *Bródy Ernő*, a községi párt elnökei, *Pakots József*, *Fábián Béla*, *Huska Vilmos* és *Peyer Károly* képviselők, *Láng Lajos*, *Kleiner Arthur*, *Bosnyák Izsó*, *Wilhelm Adolf*, *Lédermann Mór*, *Darvas Gyula*, *Tarr Béla*, *Földvári Béla* fővárosi bizottsági tagok, *Krausz Simon*, *Reisz Dávid*, *Nobel Árpád*, *Gáspár Fülöp*, *Bucsánszky Bertalan* főjegyző, *Márkus Jenő* volt fővárosi tanácsnok, miniszteri tanácsos, *Telek György dr.*, *Ladányi Zoltán*, akikhez benső barátság fűzte, *Benedek Dezső*, *Freund Dezső*, akik az építészeti tanulmányuti küldöttség élén keresték fel, *Fábián Sándor* és végül *Bálint Benő*, aki az utolsó két napot *Vázsonyi* mellett töltötte és szobaszomszédja volt a végső pillanatig. Külön is ír budapesti barátainak leveleket.

Míndezek sorában hadd álljon itt fiához, *Vázsonyi János dr.*-hoz írott néhány levele, közöttük a megható üdvözlőlevél, amit fiának születése napjára írt:

1.

Kedves Janikám!

. . . Egészségi állapotom egyre javul. Strichnin-injekciókat kapok a szív javára és melegítő lámpát nyak- és fejidegeim leszerelésére. Napról-

¹⁾ A panasz magyarázata az, hogy az akkor érkezett leveleket, éppen szívattakjára való tekintettel, nem adták úr neki. Testvérébátyja, *Vázsonyi Jenő* örködött ekkor szerető gonddal betegágánál.

napra erősödöm. Tegnap este már a Stadt-Wien-barban voltunk háromnegyed tizenegyig.

Látogatóim is voltak. Meglátogatott Gratz és Borovicéni . . . Tegnap Lehar¹⁾ és felesége voltak itt. Lehar nagyon okos megjegyzéseket tett Bánffy Miklós román állampolgárságáról ...

. . . Tartsátok, drága Janikám, az irodát rendben, mert sok pénzt kellett kiadnom. A fene vigye az ilyen üdülést! Mindenért szívesen fizetek, csak a betegséget utálom.

Tegnapelőtt Láng Lajos volt künn nálam . . . Gáspár kétszer volt künn . . .²⁾

Most gyönyörű két szobánk van a Schlossban balkonnal és hogy az utolsó percig informálva légy, itt ül a jó Leó³⁾ és türelmesen nézi, hogy irkálók.

Isten veled, drága, jó fiam! Halló! Egy kisasszonyról hálátlanul megfeledkeztem. Hogy van Flóra? . . .⁴⁾

Szeretettel ölel

Apád.

Szerda, 1926 április 28-án.

9

Kedves Janikám!

... Ad 1. Wenkebach⁵⁾ megvizsgált. Másfél órán át diskurált és lényegben azt mondta, hogy az utolsó négy év óta nem igen változtam. Csak arra van szükségem, hogy gyakrabban pihenjek. Temetésről egyelőre nincs szó. Hogyne? Majd én is az én külön Szilágyi Károlyom⁶⁾ javára távozom.

Már jobb színem van, mint a csoportképen, ahol saját nagyapám maszkjában jelentem meg.⁷⁾ Haza is mehetnék, ha békében hagynának, bár még rossz estefelé a légzésem és főleg álmatlan vagyok. Ezt talán a türelmetlenség teszi. És néhány nap óta az idő is rossz . . .

Ad 3. Lapokat alig olvasok. Direkte csinálom, mert nem akarok mérgeledni. Telefonon felhívhattok, ha a frankügyben valami fordulat van, vagy szavamat akarjátok hallani. Nem tudom, nem volna-e jobb, ha visszamennék. Bár most már nem tudnék nagyon a kerekembe belekapni. Ne felejtsetek azonban, hogy a telefont már feltalálták.

Ad 4. . . . Csurgicznak⁸⁾ irtam egy levelet. Vers prózában. Elolvashatja neked . . . Jön-e Bosnyák? Ő jó pajtás és nyugodt ember⁹⁾ Nagyon szívesen látnám.

Nagytyai tanácsaidat elvárva abban az irányban, hogy mikor menjek haza stb.

Szeretettel ölel

Apád.

1926 május 6-án.

¹⁾ Gratz Gusztáv v. b. t. t., ny. külügyminiszter. Borovicéni és Lehar ezredes, IV. Károly király bizalmasai.

²⁾ Láng Lajos fővárosi bizottsági tag és Gáspár Fülöp, bizalmas barátai.

³⁾ Frank Leó, Bécsben lakó unokafivére, aki sűrűn látogatta és napokat töltött nála.

⁴⁾ Flóra, kedvenc papagálya.

⁵⁾ Bécsi orvostanára, akit már svájci emigrációja után is konzultált.

⁶⁾ Szilágyi Károly nemzetgyűlési képviselő, aki Benedek János helyére került, mint a listán utána következő, bár a demokrata programtól és párttól, melynek alapján mandátumot nyert, közben elszakadt.

⁷⁾ Képmellékletünkön megvan ez az utolsó megdöbbenő arcképe.

⁸⁾ Csörgő Hugó dr.

⁹⁾ Bosnyák Izsó, fővárosi bizottsági tag, meghitt barátja.

Kedves Janikám!

Születésed napján szeretettel öllelek. Nagyon meg vagyok veled elégedve. Örülök, hogy sok tétovázás után végre megtaláltad magadat és készülsz az élet egyetlen okos céljára, hogy boldog légy. Nekem mindig több volt a mások boldogsága, a fellegek közt jártam és elvéreztem. Idegeim romjain ülök most, nem mint Marius Carthago romjain. Mert mi köze volt Carthagohoz? Míg én azt látom idegeim mellett romokban, amiben hittem és ami egykor nekem drága volt.

Rajtam kitanulhattad, mi a jó, mi a rossz. Kövesd, ami jó van bennem, de ne kövesd hibáimat és gyarlóságaimat. Ha az ember kifosztatta önmagát, mit ér a büszke koldus öntudat, hogy senkinek sem tartozik? Én az életben csak egy embernek tartozom: ez az anyád. Neki köszönhetem, hogy még élek. Sohase felejtsd el ezt. És szeresd őt szíved teljes erejével.

Az egészségem, sajnos, még mindig dög. Tegnap egy kiránduláson (autón voltunk Heiligenkreuzban) az úton újra idegfájdalmakat kaptam. Szerencsére elmúltak. De itt a memento: nem lehet ugrálnom.

Wenkebach levelét, valamint egy Olaszországból ide visszaérkezett levelemet idecsatolom.

Isten veled, édes fiam.

Csókol

Apád.

Baden, 1926 május 19. kedd délelőtt.

Ezt a megható levelet megköszönni s az otthoni dolgokról referálni (Budapestben akkor már megkezdődött a frank-ügy törvényszéki fotárgyalása, amelyen mint az egyik vádlottnak védője jelen volt *Vázsonyi János dr. is*) pünkösdi ünnepére apja látogatására készítette *Vázsonyi Jánost*. Két derűs napot töltött együtt apa és fiú s bizakodva remélte ekkor mindenki *Vázsonyi* egészségének mielőbbi helyreállítását. Ámde a végzet másként rendelte . . .

III.

Idejutunk, ha lírikus politizál

A derűs külszín alatt keserű érzésekkel volt telve ezekben a napokban *Vázsonyi Vilmos*. Érzéseinek, lelkének, benső énjének szívbé markoló dokumentumait adja ez a levél, melyet az utolsó napokban *Csergő Hugóhoz* írt:

Kedves Barátom!

Tegnap nagy napom volt. Benn voltam Wienben Wenkebach tanárnál. Egy óránál tovább foglalkozott velem és nagyon kedvező véleményt mondott. Szerinte nincs komolyabb baj, de nem szabad többé túlerőltetni idegeimet.

Lassanként erősödöm, bár még idegeim néha fájnak és álmatlanság gyötör. Ez a betegség, mely hihetetlen fájdalommal járt, jó memento volt. Az első csengetés. Illik reá hallgatni. És illik tanulságait levonni.

Kedves Barátom! Sohasem lát valaki olyan élesen, mint amikor beteg. Azt hiszem, ez a betegek külön szenvedése. Ezért ismertem halálos betegeket, akik nem szóltak, a fálhoz fordultak és így voltak napokig, – míg meg nem haltak. Szólhattak volna, de megvetették környezetüket. Betegségem alatt az én lelkem először is sok fájdalommal telt meg. Ebből lett később a csöndes, filozófiai megnyugvással teljes megvetés.

Soha oly világos nem volt előttem, hogy hiába fogyasztottam el idegeimet, hiába sírtam befelé könnyeimet. Úgy átmennek rajtam, mintha járda volnék. Még csak nem is ugranak. Egész kényelmesen. A beteg ember nyűg és akadály. A távollévő nem számít. Harcos voltam, aki a csatatéren maradt.

A többi „harcos” összejött és azt sem vették észre, hogy hiányzom. Ezt nem tudom elfelejteni. Ez olyan csúnya dolog volt.

A lappal nagyon meg vagyok elégedve. Kitűnően szerkeszti . . . Kitűnő harci eszköz volna ebből a mi kedves hetilapunktól . . .

Mikor betegségem alatt nagyon szenvedtem, elgondoltam: – ha most valaki eltüntetné minden fájdalmát a betegnek, mire volna képes a szenvedő, mit adna ezért? És akkor nagy fájdalmaim közt az volt a gondolatom: a társadalom most tele van szenvedőkkel, akiknek gyöngé a lelke, azok nem törődnek mással, csak magukkal, bajludval és eladják magukat, ha így segíthetnek magukon. És ekkor világos volt előttem, hogy egyre kevesebb a remény a tisztesség győzelmére. És jöttek a sirógörcsök, a hiábavaló múltért és hiábavaló jövőért.

E gyöngeségből kiláboltam. Már újra kemény akaratú vagyok. Nem sirok. Hát érdemes? Hát kiért, kikért? Belehal az ember abba a gyógyíthatlan ellentétbe, hogy lelkesedik az emberiségért és rettentő gyarlóságaikban látja az embereket. De látok. Jobban, mint azelőtt. És ennek a látásnak talán még hasznát vehetem.

Magának, kedves barátom, nem akartam szokványos levelet írni. A poétának egy kis bepillantást adtam a szívembe. A szívről orvosaim azt hitték, hogy veszélyesen beteg. Csalódtak. A társadalmunk betegsége facsarta csak össze.

Wenkebach már évekkel ezelőtt megmondotta a helyes diagnózist: Nem írhatom azt a receptet, amely önt rögtön meggyógyítaná, egy jobb Magyarországot! Higyje el, nem volt más bajom, csak a fájdalom és az undor föjtogatott. Idejutunk, ha lírikus politizál.

Isten önnel, kedves, jó barátom. Látom leveléből, hogy igyekezett mindéről jót és kellemeset írni. Köszönöm . . . Remélem, nemsokára otthon leszek. Egészségben és jókedvben.

Őszinte barátsággal köszönti
Baden, 1926 május 6-án.

Vázsonyi Vilmos dr.

IV.

Utolsó levelei feleségéhez

Ezek a levelek már a legutolsó hétről keltek. *Feleségéhez* írta őket Vázsonyi:

1.

Édes fiam!

Leveledet Wilhelm³⁾ elhozta.

1. E percben jöttem Kaltenleutgebenből, ahol Strasser dr. alaposan megvizsgált ... A főbaj az aorta-tágulás. Ez szerinte visszafejleszthető. A gyógymódot előírta. Lélegzési nehézségeimet és nyakszirtmögötti fájdalmimat erre vezeti vissza. A gyomorra vonatkozólag is rendelt karlsbadi vízivást. A hideg víz ivását eltiltotta. Fájdalmak ellen pantofont rendelt . . .

2. Kleiner dr. ma haza megy. Nagyszerű ember volt. Türelmes, jó, előzékeny. Nagyon fog nekem hiányozni.²⁾

3. Itt volt nálam Peyer Károly, aki feleségét és kislányát is Wienbe hozta.³⁾ Mindent megbeszéltünk. Barátságosan és majdnem mindenben egyetértve.

4. Itt volt Huska . . .⁴⁾

Egészségem állapotáról majd Kleiner dr. referál. Sajnos, még van-

¹⁾ Wilhelm Adolf dr., fővárosi bizottsági tag, pártjának nesztora.

²⁾ Kleiner Arthur dr., fővárosi bizottsági tag, aki napokon keresztül ápolta.

³⁾ Peyer Károly szocialista nemzetgyűlési képviselő.

⁴⁾ Huska Vilmos, Miskolc demokratapárti képviselője.

nak éjjel légzési nehézségeim. És séta, vagy sok beszéd, vagy más izgulás után nyakszirtfájás. És a rossz kedély . . .

Isten veled, édes, jó fiam! Csak már egészséges volnék és tisztességgel letehetném a lantot.

Szeretettel ölel téged és Janit

Vilmos.

1926 május 20-án, csütörtök.

2.

Édes fiam!

Nem írtam eddig, mert hiszen Jani élőszóval mindenről referálhatott-Janiból nagy örömem volt, egyre inkább lesz nemcsak fiam, hanem megértő jó barátom.

A végzet mint furunkulus persze itt is jelentkezett. Ma van az első nap, hogy már nagy fájdalmaim enyhültek és úgy látszik, nem kell felvágni a dolgot, mert magától is kezdi a takarodót. Főbajaimban egyre jobban vagyok. Talán arra való ez a kisebb baj, hogy elterelje a figyelmet a többitől, de mert halántékomon támadt (változatosság kedvéért) nagyon zavart éjjeli nyugalmamban.

Gyakorlom magam különben abban, hogy egyre kevesebbet gondoljak vissza a hazai dolgokra. Hogy messziről is milyen szimatomból volt, úgy-e, előre mondtam ... De hát, amíg nem vagyok otthon, hadd cincogjanak . . . A frank-ügynek semmi köze a zsidósághoz vagy kereszténységhez . . .

Ez a buta furunkulus nagyon zavar most. Nappal tönkreteszi „szépségemet”. Éjjel pedig egész fejemet bekötözik dunszt-kötéssel, ami használt is. Remélhetőleg egy-két nap múlva újra örülhetek az időnek, mely most újra szép és verőfényes, de megbizhatatlan.

Hoffman M. Mihály¹⁾ episztolát írt, hogy ő is ide készült, de beteg lett, ámde még nem adja fel a reményt, hogy idejöhesse . . .

. . . B. kisasszony hétfőn estére egyszerre beszaladt Wienbe. Mikor az autóban ült, már meg is bánta. Az utolsó időben nagyon elhanyagolt . . . Mikor a furunkulus harc képtelenné tett, ott hagyott a csatatéren. Ezért azzal a verssel búcsúztam el tőle, küldvén neki búcsúzásul írisz-virágot: „Obzwar mir sehr miess von Dir is – schick ich Dir trotzdem ein Paar Iris!”

E világraszóló szellemességgel be is fejezem.

Isten veled! Csókol Janival együtt szeretettel

Vilmos.

1926 május 25-én, kedd.

3.

Édes fiam!

Ezt a levelet Wilhelm viszi. Ma, csütörtökön, ő is, Bosnyák is elmennek, de itt marad mellettem Bálint, aki csendes és jó ember, alkalmazkodó és hűséges²⁾ De egyébként is állapotom sokkal jobb. Légzési nehézségeim alább hagytak. Hátfájásom nincs többé. Tehát nem szorulok már valami nagy felügyeletre. Ha ez az ostoba furunkulus nem támadt volna, a szép időben, hamar legény lennék. Egyébként a furunkulus is javult, alig van már fájdalmam, de kereszt-kötésem miatt udvarképtelen vagyok.

. . . Amíg a furunkulusom nem gyógyul be, itt maradok Badenben.

Azután döntök majd arról, hogy mit tevő legyek.

Isten veled!

Szeretettel ölel téged és Janit

Vilmos.

1926 május 27-én, csütörtök.

¹⁾ Hoffmann M. Mihály, fővárosi bizottsági tag, egyik legrégebbi párthíve.

²⁾ Bálint Benő igazgató, aki az utolsó két napot mellette töltötte.

Két nappal később, május 29-én, szombaton reggel fél nyolc órakor, Vázsonyi Vilmos már halott volt. Még pénteken éjszaka, jóval túl az éjfélen, behatárolt elbeszélgetett az esti vonaton Bádenbe érkezett Csörgő Hugóval, és reggelre kelve már régi íródiákjára sújtott a fájdalmas kötelesség, hogy aki Vázsonyinak annyi dicsőségét hirdethette, elsőnek legyen kénytelen jelenteni a gyász hírt Budapestre.

Már ott, a bádeni szanatórium halottas szobájában, a szomorú délelőtti első óráiban, percek alatt magától bontakozott ki a kétségbeesett gyásznak és kegyeletnek minden nagyszerűsége. Idegen városban, kívül a hazán, távol a rajongó hívek sokaságától bontakozott ki a gyásznak ez a grandiózitása, azé a gyászé, amely nem is egy ország, hanem az egész emberiség nagy halottjának jár ki. A megdicsőülés volt az, amelynek megvalósulása már ott a bádeni halottasházban kezdődött, ahol a halál fakó árnya mögül a halhatatlanság glóriája ragyogott ki. 1926 június 1-én temették Vázsonyi Vilmost Budapesten. Két napig zarándokolt a főváros népe a központi demokrata körben felállított ravatalhoz és a

Az utolsó karrikatura:
IV. Károly, Désy Zoltán, Mikszáth Kálmán,
Bánffy Dezső, Eötvös Károly, Szilágyi Dezső
fogadják Vázsonyit a túlvilágon

temetés ünnepi szertartása a városháza udvarán ment végbe. Hevesi Simon dr. főrabbi mondta itt az első búcsúztatót, majd Ripka, Ferenc főpolgármester a hivatalos Budapest nevében, Bárczy István a fővárosi törvényhatóság nevében, Pakots József a nemzetgyűlési demokrata párt nevében, Baracs Marcel a községi demokrata párt nevében, Bródy Ernő a központi demokrata kör és a terézvárosi polgárság nevében, Papp József az ügyvédi kamarák nevében, Peyer Károly a szociáldemokrata párt nevében, Nagy Vince a Kossuth-párt nevében, Hegymegi Kiss Pál a földművesek és kispolgárok pártja nevében, Fábrián Béla pedig Vázsonyi személyes hívei nevében mondta a búcsúztatót. A dohányutcai templom előtt Fischer Gyula dr. főrabbi és Léderer Sándor hitközségi elnök beszélt, végül a temetőben a felekezeti intézmények búcsúztatói után Feldmann József dr. ceglédi főrabbi, aki huszonnyolc évvel ezelőtt Vázsonyi házasságát is megáldotta, majd Pető Ernő dr. a névtelen köz-katonák nevében és Csörgő Hugó, Vázsonyi újságírói nevében hangoztatták a búcsú végső szavait.

Vázsonyi Vilmos földi élete befejeztetett és most e műben kezdődik új és maradandó élete.

temetés ünnepi szertartása a városháza udvarán ment végbe. Hevesi Simon dr. főrabbi mondta itt az első búcsúztatót, majd Ripka, Ferenc főpolgármester a hivatalos Budapest nevében, Bárczy István a fővárosi törvényhatóság nevében, Pakots József a nemzetgyűlési demokrata párt nevében, Baracs Marcel a községi demokrata párt nevében, Bródy Ernő a központi demokrata kör és a terézvárosi polgárság nevében, Papp József az ügyvédi kamarák nevében, Peyer Károly a szociáldemokrata párt nevében, Nagy Vince a Kossuth-párt nevében, Hegymegi Kiss Pál a földművesek és kispolgárok pártja nevében, Fábrián Béla pedig Vázsonyi személyes hívei nevében

HATODIK RÉSZ

KÖLTEMÉNYEK

VERSEK
1914 végén és 1915 elején, amikor háború volt és kedélyem belül sírta könnyeit.

(Vázsonyi Vilmos)

Fohász

Szeretnék hinni benned, Isten!
Ó add, hogy ne legyek hitetlen,
Oly egyedül vagyok.
Örökké nyüzsgő sokaságban
És mégis bús, örök magányban
Már összeroskadok.

Az én könnyem csak titkon csordul,
Minden sebem, dacolva zordul,
Szívemben hordozom.
A büszke tervek minden roncsát,
Az ostromok minden halottját
Magammal vonszolom.

Siker, bukás, bolond káprázat,
Kő vagy virág, minden csak látszat.
Nem én vagyok, kit ér,
Nem lellemé, de minek látszom,
A szerepé, melyet lejátszom,
Azé a pályabér.

Akik szeretnek, vagy gyűlölnek,
Felemelnek, vagy összetörnek,
Nem ismernek soha.
Felednek-e, vagy köbe vésnek,
Ki voltam és bennem mi égett,
Fedi a sír moha!

A lelket csak te látod, Isten!
Ki győz, ki szenved érdemetlen,
Te látod egyedül.
A győztes gög szemedtől reszket
S ki roskadozva hord keresztet,
Tehozzád menekül.

Ó, boldog az, ki hisz Tebenned.
Nem érzi már a kínos terhet,

Mert lelke száll, szabad.
 Előtted belsejét kitarja,
 S a dacba fojtott könnyek árja
 Szívéből felfakad.

Ó, balga földi kockajáték
 A csüggedt szárnyú tiszta szándék
 Ismét erős, repül...
 A kockák fordultát nem lesve,
 A lelkek istenét keresve,
 Tebenned üdvözül.

Mert megkövez, avagy megtapsol,
 Az ember csak eredményt habzsol,
 Nem néz okot, se célt.
 Mi tegnap ezredévek álma,
 Ma még a gyermek sem csodálja,
 Fölfalja és emészt . . .

És járva lenn, a tengermélyben
 És szállva fenn, a tiszta légben,
 Mégis röghöz tapad.
 Mít ér agyának alkotásai
 Csak új bilincset rak magára,
 Lelkében rab marad.

A bűn, szegénység, lelki vakság,
 A szégyenteljes földi rabság
 Terpeszkedik buján.
 Ki vad pörölyként csap le rája.
 Mint gyilkos ölyv, szívét kivájja,
 Annak hódol bután.

Takard sebed, bármint gyötörne,
 Szorítsd kezéd erős ökölbe,
 Halál a gyöngeség.
 Erő, anyag a durva bálvány,
 Mely átrobog a lelked álmán,
 Mint szörnyeteg kerék.

A mélységből hozzád kiáltok,
 Isten, teremts szabad világot!
 Te adtad lelkeimet.
 Cserépként zúzzad szét a bálványt,
 Hogy lássunk újra új szívárványt,
 A vérözön felett!

A lelket tedd úrrá a földön!
 Vetése mindegyik göröngyön
 Teremjen dús kalászt.

Ne bízd, ó Isten, a halálra,
 Hogy lelkünk, csak porát lerázva
 Leljen vigasztalást!

Szeretnék hinni benned, Isten!
 Jóságos, irgalmas szívedben,
 Mely ért és megbocsát;
 Minden titkot látó szemedben,
 Áldó és büntető kezében!
 Ó, tégy velem csodát.

Semmi

Derúsen arra gondolok
 Mint fekszem majd meredten,
 Konokul végkép elhallgatok
 És gúny cikkáz szememben:

Zárjátok gyorsan le szememet,
 Hogy a szép gyászt meg ne zavarja,
 Mert megíöröten is nevet,
 Az élöket kikacagja.

Megszöktem végre, szörnyeteg,
 Velőt szívó kötelesség,
 Érted többé nem görnyedek,
 Bilincseimet temessék!

Kik vállamon gázoltatok
 Által a széles áron,
 Most szépecskén leszálljatok,
 Mert én pihenni vágyom.

Az agyvelőm, szegény szívem,
 A vérem, ifjúságom.
 Másé volt minden idegem,
 De enyém, csak az enyém a halálom.

Az öröklétbe vágytam én,
 Minden akartam lenni,
 De elfáradtam a harc mezején,
 Leszek most büszkén: semmi!

Ha nem véshetem fel nevemet,
 Ne gúnyoljon engem a sírkő,
 Még domb se jelölje a sírhelyemet,
 Legyek én a földdel egyenlő!

Semmit se lássak!

Mesék alakja, láthatatlan ember,
Kit ködgomolyba burkol a varázslat,
Nem irigyellek! Én az istenektől
Jobbat kívánok: hogy semmit se lássak.

A látó szem maradjon isteneknek,
Kik játszóva gyúrnak új és szebb világot.
Meddőn akarva és röghöz tapadva
Csak összezúz, ha mindent látok ...

Ó, boldogok, kik vaksággal megáldva
Semmit se látnak, csak magukba néznek.
Akiknek másért könnye soh'se csordul,
Kiket a más sebe sohasem éget...

De isten-szemmel látni a világot,
Minden nyomort és minden szolgágot,
Az igazat, ki fetreng lenn a mélyben,
A gonoszat, ki fürdik fenn a fényben:
Átkos ajándék! Ó, míg lelked álma
Szilaj haraggal sziklákat dobálna,
A gőgös csúcsokat völgyé lapitná,
A mélyeket hegyekké tornyosítná,
Hogy megrepegjen majd a föld, a tenger,
És a tűzhabokból győztesen új ember,
Új és szabad szülessen, iga nélkül,
Míg lelked álma messzeségbe szédül:
Látó szemedből véres könny pereg...
Marék kavicszal ostromolsz eget!

Igen, József vagyok!

Te görbe utca, régi bércaszárnya!
Pajtásaim', ti szürke verebek!
Magas hegyek hűvös ormára szállva,
A porban játszom most is veletek.

Szegény anyátok, akiket becézett,
Bár hű szívénel más nem adhatott,
De mostohátok, a sors összetépett:
Most is a régi, jó pajtás vagyok!

Mint régi dal, amely meghozta álmom,
Gyerekkoromban is elringatott,
Mít nem felejték a halottas ágyon, -
Emléketek szívemben felzokog!

A táskát könnyen vállainkra dobva,
Ment iskolába a vidám csapat.
Most vállatok az élet terhe nyomja
És roskadoztok már a súly alatt.

Az óra végén aztán járt a labda,
Hangos szavunk felvert minden zugot,
De az egyházfi lármánk megsokalta, -
Ó, mint gyűlöltek a vén zsarnokot!

Bár jönne most, ki megsokalná végre,
Mi átkos labdajáték: sorsotok,
S reá suhint a sors gonosz kezére ...
Be szeretnétek ezt a zsarnokot!

Bár én lehetnék! Ez volt gyermekálmom.
Daccal legyőzve szegénységemet,
Ezért tanultam hosszú éjszakákon...
A szabadító vágya égetett.

A görbe utcák sok rejtett keserve
Mikor ti még vígan neveltetek,
Ezer törrel gyermekszívembe verve,
Már hajszolt, kínozott, harcba kergetett.

Bár én lehetnék! Most is ezt sóvárgom,
Mikor már rám borult az alkonyat,
Hogy egyszer újra mosolyogva látom
A viharoktól szántott arcokat.

Az életem javát kiverekedtem.
Szegények sorsa, én legyőztelek!
De Egyiptomba csak előre mentem,
S epedve várom a testvéreket.

A kincsházat és magtárt kitárnám,
A boldogságba hadd markoljatok!
Rátok borulva könnyek közt kiáltnám:
Ismertek-e'? Igen, József vagyok!...

Ha nincs gyűrűm, ha nincs selyem palástom,
Fáraó asztalánál nincs helyem,
S testvéreim itt fenn hiába várom –
Mért nem maradtam én is – odalenn!

Testvéreim! Hozzátok visszavágyom.
Az idegenben – idegen vagyok,
A győzelem virágait utálom,
Ha nektek egy szálat sem adhatok.

Temetés

Hogy meddig élsz, a sors kiméri,
De meg nem várja büszke férfi,
Míg lelke sorvad, teste korhad,
És vánszorogva sirba roskad.

Tengődni kegyelemkenyéren:
Kicsorbult penge csatatéren,
Kopott sas, melynek lomha szárnya;
Rekedten zengő, ócska hárfá;
Öreg butor, mit tűzre szántak,
De kegyelemből még sem bántnak;
Rossz fáklya, mely kínlódva serceg,
Nem várja férfi ezt a percet!

Az erős ifjaké az élet.
Ne versengjen tovább a vénhedt!
Ki harcban nem nyerhet borostyánt,
Ne játssza itt a bölcs aggastyánt,
Ne élősködjön itt mogorván.
A kegyeletből hulló morzsán.
Mí kincse van, mindkét kezével
A koldusok közt szórja széjjel.
Ki istenekkel kelt birokra,
Mint vén koldus nem áll sarokra.

... Megy búcsú nélkül, döng a lépte,
örök magányba, messzeségbe.
Még lelke vas, kemény az ökle
S temetkezik már mindörökre.

Maga a pap, a gyászkíséret,
A sírbeszéd, halotti ének.
És egyszerű, nem hosszadalmas,
Nem is hazug, nem is unalmas.
A sírját önkezevel ássa,
Virágokat is ültet rája:
A bátor tettek sok virágát...

S megvetve így örökre ágyát,
Halotti leplét összevonja,
A sors szemébe mosolyogva.

Emlékek közt magányban élve,
övé az elmúlás szent kéje,
S ha lelke sorvad, teste korhad,
Már rég halott, ki sirba roskad ...

Most menj búcsú nélkül!

Még ifjú tüzet gyújt benned a bor,
Most tégy fogadást: többé nem iszol.
Most csapd oda fálhoz a telt poharat.
Az illat, a szín, a tűz, a zamat,
Így lesz a tied örökre.

Még édes a csók, még van ki szeret,
Most törd szét rózsá-bilincseidet.
S bár sirva ölelne, mikor búcsúzol,
Örök ifjan az arca, a drága mosoly
Csak így a tied örökre.

Még forr az agyad, még gyújt a szavad,
Még tette hevit a kemény akarat,
Még éles a pengéd és hová ér,
Bevési neved: kiserked a vér.
A siker még csókol, öledbe ül...
Most menj bucsu nélkül, most menekülj,
Hogy erős légy mindörökre! –

Reggelre felébresz: itt van a tél.
Fanyarizü a bor, nem lángol a vér.
És reszket a kéz ... Hiába ragad
Agg vágyakozás habzó poharat,
Leejti összetörve.

Halványul a szín, eltorzul a kép,
Széthull a szobor, mint gyöngé cserép.
El amvad a múlt és hamva alatt
Hiába kutatsz élő parazsat,
Egy szikra tüzért hörögve.

A csillag egedről örökre lefut.
Nem ölel a siker, hervad koszorúd.
Elsorvad a büszke, dacos akarat:
A múltad rongyos koldusa vagy,
Zokogva borulsz le a földre.

Még ifjú tüzet gyújt benned a bor,
Most tégy fogadást: többé nem iszol.
Még édes a csók, még van ki szeret,
Most törd szét rózsá-bilincseidet.
A siker még csókol, öledbe ül:
Most menj búcsú nélkül, most menekülj!

Vadvirág

A kertben lenn, sok, szép virág terem,
S halál a kertész fenn a szirteken.
Öreg szerelmes és bohó gyerek
Csak járja mégis a meredeket.
S ha szirtről ránevet a vadvirág,
Az ég szemébe nézve nekivág.

Bohó gyereknek Isten megbocsát,
Vezérül küldi legszebb angyalát.
Öreg bolondra nem vigyáz az ég,
Ha szirtre tör, vén csontját zúzza szét.

Öreg szerelmes és bohó gyerek
Nyugodtan járja a meredeket.
S ha ránevet a szirtről kisvirág,
Az ég szemébe nézve, nekivág.

A kertben lenn sok szép virág terem,
S halál a kertész fenn a szirteken.
Hiába hinti mostan illatát,
Csábít az érintetlen, a vadvirág!

Bohó gyereknek Isten megbocsát,
Vezérül küldi legszebb angyalát.
De ostromoljon, aki roskatag,
Sziklák helyett virágos boltokat,
öreg bolondra nem vigyáz az ég,
Ha szirtre tör, vén csontját zúzza szét.

Május

Május! Te szerelmi vallomás!
Ragyogó, diadalmas ifjúság...
Forró csókkal a napsugarak
Virágokat fakasztanak.

Május! Te csalfa, aki lesbe állt,
Pattantva a bimbót s rejtve halált;
Ma csókol a nap, s jön orvul a dér,
Gyilkolni betér még egyszer a tél!

Örök eskü, rajongó vágyakozás!
Hideg lehelettel az elmúlás
Már útra indult, már fenyeget –
És megöli ifjú szerelmedet.

Betegágnál

(Margitnak)

Dermedt a tested. Csak szemed virraszt,
Még hinti rám a csókoló vigaszt,
Pedig riadtan messzeségbe téved,
A túlsó parton látva már a révet.

Ne hunyj le csillag, szépséges, csodás,
Mely mindent lát és mindent megbocsát.
Hideg kezével fojtogat az éjjel,
Vezess tovább, jóságos, tiszta fénnel!

Nem hittem Istent és imádkozom.
Nem hittem poklot és véle alkuszom,
És felhörög a szentségtörő imádság:
Pokol, vagy ég, milyen lesz a váltság'??

Pokol tüze hevítse harcra lelkem!
Szelíden, porba hullva vezekeljjen?
Add vissza, Isten! És szented leszek.
Pokol segíts! És éltem tied!

Gyerek-keze erőtlen a kezemben ...
Halál! Szined előtt most eljegyeztem,
Kapud előtt hever már összetörve,
Én őt választom, újra-mindörökre!

Szöges korbácsként sújtanak a percek
Ó, most tudom csak, mennyire szeretlek!
Rám térdpel a mult, mint szörnyű álom,
Ne menj! Egy élet még a tartozásom.

Elszórtam lelkem tiszta aranyát
Mi tüze volt, másoknak nyert csatát.
És a hamu, a nemtelen salak,
A bú, a gond, a könny: tied maradt!

Ó boldogság, hogy érted sirhatok,
Ó félelem, hogy térdre roskadok,
Ó szent gyönyör a kín, mely tűzzel éget,
Imádkozom, hogy szenvedhessek érted.

A rémek éjszakája lett a nászunk,
Egymásra mindörökre rátaláltunk.
Ő élned kell! Csak a káprázatok
Enyésznek el. Te élsz, s a múlt halott.

Tövis nem vérzi többé homlokod,
A boldogság virágait fonod
Koszorúnak, örökké tartó nászra:
Örökre egy lett szívünk dobbanása.

Ezüstös fővel két boldog gyerek,
Derűsen járjuk majd az életet,
Míg végsőt dobban nyugtalan szívem,
S el nem vehet már tőled senki sem!

Tied legyen utolsó sóhajtasom,
Álmodva rólad, szép az örök álom.
Tied örökre! Lelkem fenn lebeg,
Szűzen csókolva szüzi lelkedet!

Tegnap

A tegnap: elsülyedt világ.
Rajongó bárha ki ássa,
Nem élő város, bús temető,
A multak vértelen árnya.

A tegnap: eltűnt üstökös.
Leseperte az égről a végzet,
Az útja átkos végtelen,
És vissza sohase térhet.

A tegnap: sárga falevél,
Lesodorta a szél a földre.
Ott még kering, ott még zörög,
De kiszáradt mindörökre.

A tegnap: elhervadt virág.
Préselheted az imakönyvbe,
Sirathatod, – ki nem virit
Többé se imára, se könnyre!

A tegnap: elhamvadt szerelem,
Halott tűz, mely sohse lobban,
Szétfoszlott bűvös látomás,
Kihűlt szív, mely sohse dobban.

Ma

A ma: poharát fenéig ürítsd!
A sors se más, csak asszony,
Ma átölel szerelmesen,
Hogy holnap fojtogasson!

A ma: az édes pillanat.
Ma forró csókja éget,
S nem is fogadja dölyfösen
Holnapra – köszönésed.

Ma ne sirasd a tegnapot!
Tegnap, – vagy ezredéve,
Ki elment, egyformán halott,
S ki tudja, holnap élsz-e?

Mérsékleted csak tartogasd
Sirod számára bölcsen.
Hasznát vedd, ha tűz a nap:
S te fázol lenn a földben!

Te régi kávéházi asztal

(Gál Károly és Dózsa Mihály emlékére.)

Te régi kávéházi asztal,
Kicsorbult már a széled.
S a régi kör né any arasszal
Már megfogyott és széled!

Felgyújtottam világokat
Itt gúnnyal minden este,
És ültettem virágokat,
A diadalt kifestve.

Míg ajkamról a szó pereg,
A hű szem rám sugárzott,
S ha én nevettem, nevetett,
S ha sírtam, könnyben ázott.

Tüzelt a hű szem sugara.
Szikrákat szórtam széjjel,
És gazdagon mentem haza,
Ha jött a lomha éjjel!

Mert hisznek bennem, van hitem,
Szeretek, mert szeretnek.
Mert gyújtok, nem hamvad tüzem.
És küzdök, mert követnek.

A régi asztal hívogat,
Esténként csak betérek.
Tán fojtogatja torkomat
A füst és nem beszélek.

Tán égeti a szememet,
Melyből a könny szívárog,
Gyerünk el innen, én megyek!...
– És itt ülök – és várok ...

A füst keringve gomolyog,
Mint gyászos, sűrű felhő,
Nézem merőn, rád gondolok...
A márványasztal: sírkő!

Megtört szemed, a hű, meleg,
Hogy jössz, hiába várom!
Olyan hideg a sírköved,
S az embergőzbe' – fázom!

Vén ifjak és ifjú vének

Utálok a vén ifjat,
S az ifjú véneket.
A gyászütemű bordalt
S a friss gyászéneket.

Kik felcserélik egymás
Megunott köntösét,
A vén: a rózsaszínű,
Az ifjú, a sötét.

A természet letépi
A hiu maskarát,
Minden ravasz kelepcén
Nevetve ugrik át.

Befutja bár a repkény
A roskadó falat,
Nem támaszték az álarc,
A rom, csak rom marad.

Kiszárad néha s bölcslet
Játszik hegyi patak,
De eljön a viharja
S ifjan, vadul szakad.

A tél tavaszt ne játsszék,
Se tavasz a tél szerepét!
Mert elfagy télen a rózsza,
S tavaszra elolvad a jég.

A múltak mélyén

Az elmulás hívogat lágyan . . .
Már eltemettem minden vágyam.
Még élek, de megsemmisültem.
Tűznek csúfolnak, de kihültem.

Már nem rohanok, csak vánszorgok;
Daccal nem állok, csak tántorgok.
A múltak mélyén fekszem holtan,
S kíváncsin nézem: Ez én voltam?

Az ifjú hős: a jó, a tiszta,
Aki csatáit bátran vívta,
Mert benne élt a mennyországa
A pokolnak is nekivágva.

Ifjú halottam, mint szeretlek!
Elaggott élő, mint gyűlöllek,
Miként csodállak szép hitedben,
Irtózom tőled, te hitetlen!

Ó gúnyt űző magasztalások,
Miként tövis: sebző virágok,
Zokog a lelkem: mindezt loptam,
Tetőd loptam, én halottam!

Az érdemetlen díszet letépve,
Futok, viszem, hozzád a mélybe!
Ó szent gyönyör, ó szent enyészet -
Ha meghaltam, majd újra élek!

Repülj tovább!

Egy sebzett szárnyú, bűbájos madárka
Gonosz elől beröppent a szobámba.
És néz riadtan, nincs-e új veszélyt
Bemélve reszket s reszketve remél.

Nyugodj meg; én vigyázva felemellek,
Gonosztól óva, kalitba nem teszlek.
Vergődő kis szíved nyugtot talál,
Sebzett hited újra egekbe száll.

Mint csókolnálak, mint simogatnálak!
De mohó vággyal nem nyúlok utánad.
Gyógyulj meg! Aztán bontsd ki szárnyadat,
Repülj tovább és légy vidám, szabad!

Repülj a boldogságba, napsugárba!
Hajtson ki újra lelked ifjúsága,
Mint multak sírján illatos virágok,
Felejtsd a jót, felejtsd a gonoszságot!

A multak minden emléke enyészzen!
Még engem is temess, feledj egészen.
De lopva néha ablakom kitérom:
Tán visszaröppensz'? Mindörökre várom.

Ne oltsd az ifjúság tüzeit

Ne oltsd az ifjúság tüzeit
Sekélyes bölcseséggel,
Mert vánszorogsz, ne irigyeld,
Ha társalog az éggel!

Erőtlené e kotyvalék!
Az ifjú kézben serleg,
Amelybe habzó lángitalt
Az istenek keverték!

Ne tépd szét bátor álmait.
Eléri tán az ormot,
Mely vágyad volt tenéked is.
De álmod összeomlott.

Ha még maradt hamu alatt
Öreg szívedben szikra,
Éledjen újra és rohanj
Ostromló harcaikba!

A kincseid: marék gyökér,
Mit egy élet kiásott,
Kudarccsal, csalódással, bölcseséggel
S e gyógyított kínálsz.

S ha megvénülnek az ifjak is,
Ott jönnek az újak, a bátrak
Ha mankón is, te menj velük,
Kik álmokért csatáznak.

Míg hül szíved és hull reád
A rög tompán dörögve:
Csak bátor álmok harcosa
Álmodhat mindörökre!

Sámson

Delila ne csábíts, hiába a játék.
Tüzel bár forró vérem ...
Delila ne kábíts, eloszlik a mámor.
Bilincsed összetépem.

Harcos vagyok én, ki vidáman ront
Az öldöklő csatába
S a halál küszöbén is visszanéz
A sok illatos virágra.

Szeretkezés, pajkos jutalom!
Ó kék szem, szőke fürtök!
De nem sorvasztó, lágy szerelem: –
Rohanok, ha szólnak a kürtök!

Ragyogó szemedet megcsókolom
 Még egyszer, búcsúzóra:
 A harcoké az életem,
 Tiéd csupán ez az óra...

Búcsú Delilától

Tegnap még rózsás ködben láttalak,
 Mint földi istent, úgy imádtalak.
 Tegnap megláttam volna érted.
 De, mint elrebben a kísértet,
 Ha szárnyával suhintja virradat.
 Elűzte képedet egy pillanat!

Egy pillanatnak ezredrésze,
 Egyetlen villanás az éjbe,
 S mit vak szerelmem álmodott:
 Az édes káprázat halott.

Hajad hulláma sistergő arany.
 Az arcodon a hajnal pirja van.
 Mint téli napban szűzi, tiszta hó
 A tested oly fehér, kápráztató.
 Járásod, hangod: ritmus és zene,
 És kék szemed az istenek ege.

Ha cseng szavad, okos vagy, mint kígyó,
 S mint kis madár, ártatlanul bohó.
 Te vagy az ifjú, ébredő tavasz.
 Ha átölelsz és forró csókot adsz,
 Te vagy a nyárnak perzselő tüze:
 A természet legszebb remekműve!

A tenger és a napsugár frigyét,
 A gyűrűző habok ezer színét,
 Minek a szó nem adhatott nevet,
 Dadogva sejtí csak a képzelet;
 Mélyből morajló titkos vágyakat,
 A suhanó, sejtelmes árnyakat -
 Akármi sokszor látom: új csoda!
 Imádom és nem unhatom soha!

Az erdőt, a természet templomát;
 Lombok zenéjét, zúgó orgonát,
 Madár dalát, a kórus énekét;
 Sok misztikus, titokzatos nesztét:
 És néma csendjét, ezt a szent imát,
 Az erdőt bár ezerszer jártam át,
 Imádom mindig és a lelkeket
 Új áhítat ezerszer tölti meg.

Síkság fölött a végte eget;
 A napban úszó bárány felleget,
 Amely, mint gyermek arca, úgy kacag,
 És titkon rejt tüzes villámokat;
 A túlvilágnak fényes hírnökét,
 A napsugárt, mely sok csodás színét
 Szerény, fehér lepelbe rejti el, –
 Ezerszer látva is csodálni kell

Te vagy a tenger, erdő és az ég!
 Az örök szépség ősi erejét
 Beléd lehejve pazar istenek,
 Remekművük előtt letérdeiek.
 És így imádlak, némán, szótlantul,
 A mámor rózsás ködje rámborul,
 És eltemet jelent és multakat:
 Nem él már senki, semmi, csak te vagy!

És most szemedből árifő sugár
 Cikkázik hirtelen s szemembe száll.
 És öntudatlan elsuhan, röpül
 Egy torzvonás az ajkaid körül.
 Virág alól kidugja kis fejét
 Smaragd-kigyó, kíváncsin nézve szét.
 Egy pil anatra rámvillog szeme,
 — S már elfödi virágos rejteke.
 A tű fokánál nem nagyobb a rés,
 Csak pillanatra lobbant gyöngé mécs,
 Csak egy sugár, de látom lelkedet:
 — Kigyullad egy világ: felébredek.

Mámort adó, kinek nincs mámore;
 Tüzet szító, ki nem lángol soha;
 Te szerelem, ki sohasem szeret;
 Te szende arcú, ősi gyűlölet!
 Ami nemes, dicső és férfias,
 örök, kegyetlen ellensége vagy.
 Játékszerűl, ha megkerítheted.
 Mohón zúzod szét, mint gonosz gyerek.

Te vagy a harcos férfi végzete!
 A tenger, mely a mélybe vonja le.
 Az erdő, melyből vissza nem talál,
 Sugárzó égből sújtó tűzhalál.
 Aki a mennyel s poklokkal dacol,
 A vakmerő teáltalad lakol.
 Az istenek és ördögök frigye:
 – Szép gyermekük kezével dönti le.

Szerelmi fáklyád csókra hívogat,
 S puha kacsod már máglyát gyújtogat.
 Amit egy élet harca a kotott,
 Te édesen kacagva, vádolod.

S ha porrá égett minden, ami volt,
 És térdre hull, ki gőgösen dacolt,
 (Alázatos szerelmes koldusod:
 Jöhetnek már a filiszteusok ...

Nem hallok-e közelgő lépteket?
 Nem hallok-e zörgő bilincseket!
 Nem hangzik-e rabságom csúf dala?
 Már rám borult az örök éjszaka?
 Szívem vadul dobog, mellem zihál...
 S szemembe szökken fényes napsugár.
 Ó boldogság, még látom a napot!
 Még látok! látok és szabad vagyok!

Ha rám borul az éjszaka

Ha rám borul az éjszaka,
 A vak homályban látok
 Mit égi üdvként hajszolok:
 Csak kárhozat, csak átok!

Mint rettenetes vallatok,
 Rámrontanak az árnyak.
 És én kivallom bűnömet
 És átkozom a vágyat.

Dicsőség és szeretkezés:
 A lóp mérges virága.
 A szenny táplálja gyökerét
 S lehúzza az ingoványba.

Légy ember, tiszta alkotó,
 Ne páرزó, durva állat,
 Ne légy úr gyengék vállain,
 Tartson eget a vállad!

Ha itt az éj, leszámolok
 Kegyetlen önmagammal
 És napkeleti bölcs vagyok,
 Míg nem jön el a hajnal!

Ha csókot hint a napsugár,
 Szétfoszlanak a gondok;
 A tiszta bölcs: – vétkes bolond,
 És újra szárnyat bontok!

Tudom, hogy mi a balgaság

Tudom, hogy mi a balgaság,
 Tudom, hogy mi a véték.
 Tudom, hogy megvakít a nap
 S epedve bele nézek.

Tudom, hogy nem vagyok különb,
 Mint esztelen bogárka,
 Mely gyertyaláng körül kering
 A'biztos tűzhalálba.

De hajszol szörnyű szomjúság,
 Máglyára űz a végzet.
 Csak tűz olthatja tüzemet,
 Gyötrődöm, míg elégek.

A hegytetőn ...

Ó bár maradtam volna lenni a mélyben,
A névtelenség enyhe rejtekében.
De felvetett a hullámok szeszélye
És földet érve vágytam már az égre.

És szörnyű erővel törtem előre,
Hogy feljuthassak a hegytetőre.
Bár vérzik a lábam: itt az orom;
Az új kőtáblát én lehozom.

Alattam a mélység, felettem a kék ég.
S köröskörül a végtelenség ...
Nincsen tovább s nincs visszatérés.
Halál, zuhanás most minden lépés.

A végső cél a magasban előttem,
De mindörökre elérhetetlen
És vissza hiába vágyom a völgybe,
Elérhetem, de csak összetörve...

Elértem, ami elérhető

Elértem, mi elérhető:
Taposlak büszke bérctető.
De keserű a szám íze,
Nem kell már semmi sem

Keserves ut, mit megfutottam,
De el nem buktam, feljutottam.
Győztes vagyok, győztes vagyok!
És lelkem csöndesen zokog.

A győzelemnek szörnyű ára,
Kilobbant lelkejn ifjúsága.
A szent rajongás, tiszta hit
Siratom szép ábrándjait.

Hideg, kopár a bérc világa,
Nincsen dala, nincsen virága.
A szíve kő, nincs mosolya,
Itt nem virit az ibolya.

Megtépve állok a magasban,
Az életemtől elszakadtan,
Felcifrázott halott vagyok,
Az ifjúságom elhagyott!

Végrendelet

Hol éltem egykor és ki voltam én?
 És melyik őszám lelke az enyém?
 – Nézek merőn az örök éjszakába,
 Kérdésemet kiáltom pusztaságba.
 A vak homályt hiába tépdeselem
 És nem felel szavamra senkisélem.

Szegény hajszolt törzsnek vagyok fia,
 Az őseimről nem szól krónika.
 Színes betűkkel büszke pergamentek
 Hőstetteket róluk fel nem jegyeztek.
 Nem szólnak hozzám elsárgult írások,
 A lelkükből felsíró vallomások,
 Nevük nem ékesít márvány-falat,
 Családi képtár róluk nem maradt.

Küzködtek, éltek, haltak névtelen.
 Sírhintjüket meg sem kereshetem.
 Már elvegyültek rég az anyafölddel,
 A könnyeiktől áztatott görönggyel,
 A sors sodorta őket, amíg éltek;
 S poruk röpül most szárnyain a szélnek.

De elsodorta bár porát a szél,
 Az egyik őszám lelke bennem él.
 És álmaimban ő susogja nékem:
 Valahol én már réges-régen éltem ...

Kinek a gondoltját gondolom?
 Ké keservem és a mosolyomé
 Kinek a vágyát hordozom magamban!
 Kinek a tüze vet szikrát agyamban?
 Ké a szív, mely mindenkit szeret?
 A könnyek közt haragvó gyűlölet!
 Ké a lázas akarat, mely égeti
 Ké az élet, melyet most leélek?

Egykor ki volt, aki most én vagyok?
 Talán kis, szűk szobában árnodott,
 A régi szentkönyvek fölé hajolva,
 Szilaj haragját bús imába fojtva?
 Forralta vérét foriadalmi vágy,
 S csak templomában állja kürt szavát.
 Lágyszíve sir s acélos ökle lázad,
 S csak álmodozva vivhat hős csatákat.
 Egét a szűk sikátor el nem zárja,
 Övé a mennyek végtelen világa!

Görnyeszi szolgaság, s Istent dicsér,
Megtört alakja az egekbe ér...

Ok nélkül néha könny szökik szemembe.
Talán az őszám felzokogó lelke?
Lobban vadul szívem tüzes haragja.
Talán az őszám elkésett viharja!
Könnyel borítnám az egész világot,
Hogy elsodorjak minden szolgaságot,
Ki üldözött, szeretve átölelném!
Ki üldöző, gyűlölve összetörném!
Az ősi álmodom tovább,
Lejátszom újra a tragédiát...

Rab volt az őszám, én szabad vagyok.
Imádkozott ő, én meg harcolok.
De engem is az ősi átok éget:
Vágy és erő miért nem egytestvérek?
Ki villámokkal küld dörgést az égből,
Mért gyújt ki vágyat tűz hatalma nélkül?
A puszta csipkebokra miért várja,
Hogy újra benne gyúl ki Isten lángja?
Magát emészti csak, ha tüze támad,
Csak elgyötörnek gyöngét büszke vágyak.

Hamvadjon el velem az ősi átok!
A meddő vágyat, nyughatatlan álmod,
Az ősök, lázadó, bolyongó lelkét
Haló porommal együtt eltemessék!
Harcos kezem imára kulcsolom:
Hadd oltsa ki az égi irgalom
Az ivadék emészto lángjait.
Erőtlenek ostromló vágyait!
Szemét borítsa rózsaszínű hályog,
Ne lásson mást, csak napfényt és virágot,
Sohse busítsa, ha a rózsza hervad;
Holnapra új nyílik, mely új gyönyört ad.

Sohse keresse a napon a foltot.
Ne hajszoljon, ha nincsen gondja, gondot
Halálfejű lepkét, mint balga gyermek,
Ne áhítozzon könnyet és keservet.
Csakánnyal ösvényt céltalan ne vágjon,
Dalolva vigan, szé'es úton járjon.
Szélvész, vihar dühét sohse kísértse,
Tető alatt nevensen a szemébe.
Örüljön fának, fűszálnak, virágnak,
Ízes gyümölcsnek, az egész világnak!
S ne gondoljon gyümölcsöket letépve,
A napsugárt sohsem látó gyökérre...

Kinek minden könny a szívébe árad,
 Kiben minden keserv haragja lázad,
 Nem lesz próféta, ha ereje gyarló,
 Csak bánatos és nyugtalan halandó!

Hamvadjon el velem az ősi átok!
 A meddő vágyat, nyughatatlan álmot,
 Az ősök lázadó, bolyongó lelkét
 Haló porommal együtt eltemessék!

Ezeket a költeményeket Vázsonyi Vilmos meglelt férfi korában írta. A borítékon, amelyben őrizte őket, keletkezésük idejét és módját ő maga így jegyezte fel: „VERSEK, 1914 végén és 1915 elején, amikor háború volt és kedélyem belül sírta könnyeit.”

A gyűjteményből egyelőre huszonhárom költemény került itt a nyilvánosságra. Ezek, négynek kivételével, mind 1914-ben és főként 1915 februárjában és márciusában íródtak. A „Betegágynál” című költeményét, amely feleségéhez szól, valamint a „Vén ifjak és ifjú vének” című költeményét 1917 februárjában, az utolsóelőtti négy költeményt pedig 1918 augusztusában írta. A sorrendben utolsó-nak szereplő költeménye, melynek „Végrendelet” a címe, 1915 márciusából való.

Legbizalmasabb barátai közül is kevesen tudták, hogy Vázsonyi verseket ír. Igaz, hogy egészen fiatalon, tizenhatéves korában, versíráson kezdte és sűrűn jelentek meg satirikus költeményei, kiélezett epigrammjai a múlt század végének irodalmi hetilapjaiban, de arra nem gondolt senki, hogy a nagy politikus, a maga kibontakozottsága teljességében, titokban visszatér a versíráshoz és Urai költeményeket ír. Pedig Vázsonyi, mint politikus és mint szónok, alapjában Urai természet és beszédeiben, írásaiban domindlóan Urai költő volt; csak külső formakülönbség tehát, hogy beszédeinek s cikkeinek lírája főként prózában s nem rimes sorokban kívánczolt ki belőle.

Vázsonyi maga nagyon szerette a verseit, néhány bizalmas jóemberének néha, éjszakának idején, utcán sétálva, vagy hangos társaságtól félrevonulva, el-elszavalgatta egyiket-másikat. Azt azonban soha sem engedte meg, hogy e versei közül bármelyik is életében megjelenhessen. Így tehát halála után jelennek meg először Vázsonyi költeményei, hogy igazolják: Vázsonyi nemcsak szónok, nemcsak publicista, hanem költő is volt.

AZ ÉN ÉDESAPÁM

Írta: Vázsonyi János dr.

Az íróasztalon két kép. Gladstone képe és az ő képe. Gladstone-é, aki politikai ideálja volt és az ő mosolygós, nyílt tekintete, ahogy biztatóan nézi, hogyan próbálok róla képet rajzolni én is, úgy, ahogy szívemben él – az édesapám.

Furcsán hangzik, de úgy van, hogy tizenhárom éves voltam, amikor valójában megismerkedtünk egymással, ő maga beszélte el ezt később társaságban, hogy egy utazása alkalmából, – akkor utaztunk el először kettesben Velencébe – új és érdekes ismeretséget kötött, – megismerkedett a fiával. Mert előzőleg nem igen volt alkalma arra, hogy együtt legyünk. Az ügyvédi hivatás, a politika láza, a kisemberek baja és szenvedése, a nagy tömegek, a polgárság, melyet családjának tekintett, annyira lekötötték minden percét, hogy bármennyire is akarta volna, nem igen jutott ideje a fiára. De szeretett, nagyon szeretett. Mint kis gyermeket, minden apánál jobban kényeztetett. Csak később, mikor már iskolába kerültem, fosztották meg tőlem a közügyek, úgy hogy az étkezések kivételével alig lehettünk együtt.

Soha sem mondta ki, de mindig az volt a vágya, – és megéreztem ezt nemcsak én, hanem mindenki, aki közel állott hozzá, – hogy révbe jutva lássa az életemet, hogy belőlem legigazabb barátját nevelje. És most, amikor már közel volt ez az idő, most hagyott itt, egyedül, most, amikor utolsó levelében írta rólam édesanyámnak: „Mindinkább nemcsak fiam, hanem megértő jó barátom”.

Igen, barátok voltunk a szó legnemesebb, legigazabb értelmében. Amint a politikában is ellene volt minden zsarnokságnak, úgy nem ismerte ezt a családi életben sem. Hidegen fordult el a római páter familiaris fogalmától. Hévülő és hirtelen természete folytán sokszor összeszidott, mint mindenkit, akit szeretett. Mert csak azokkal szemben nyílt meg a lelke igazán, akiket szíve szeretetébe fogadott, azokkal volt a gombaságig őszinte, – bár nem őszintének lenni senkivel szemben sem tudott. Sokszor rám szólt, de csak szavakkal és mint rövidnadrágos gyermekhez sem nyúlt hozzám egy ujjal sem soha. Átvitte elveit legszűkebb környezetébe is, ellene volt minden brutalitásnak, minden erőszaknak és különösen ellene volt a testi fenyték alkalmazásának, gyermekkel szemben. A gyermekeket éppúgy szerette, mint a virágokat. Kis gimnazista-korában a növénytan volt az ideálja, és csak következetes maradt, amikor később a gyermeklelket, az ártatlanságot, a romlatlanságot szerette. Amint ellene volt a szigorinak és gyűlölte a szigorú embe-

reket, – mert mindig azt mondta, hogy az Isten képére formált emberrel szemben senkinek sincs joga a ködbeburkolt szigorúságra, hanem a megértés, az igazságkeresés, a segélynyújtás kell, hogy a vezérlő-esillagzat legyen, – éppúgy nem esett a másik végletbe sem, közismerten nem volt hízelgő, sőt megelégedését is csak nagyon ritkán nyilvánította. Ha valakivel szemben megelégedett volt, azt nem szavakkal fejezte ki, de annál inkább érezte, a szemeiből sugárzó jóság, nyíltság elárulták benső érzelmeit.

Nem sokat beszélünk egymásközt önmagunkról. A mi asztalunknál a családról alig esett szó. A beszélgetés rendszeren a politika napi problémáiról és főleg mások bajáról, mások keservéről folyt és állandó volt a tanácskozás, hogy segíthetünk ezen vagy azon a szerencsétlenen, hogyan lehetne javítani ezreknek nyomasztó helyzetén. Magunkra nem igen jutott idő. Az én édesapám annyira szerette az embereket, hogy nem volt ideje egoizmusra. Ezért hanyagolta el az egészségét, ezért nem szerzett vagyont, mert mindig csak két szempont lebegett előtte: a gyengék támogatása és a maga tiszta, önérzetes becsülete.

De szíve legbelsőbb kamrája a mienk volt. Kevés ember ragaszkodott annyira övéihez, mint ő, nagyon kevesen vannak, akik annyira tisztelték volna szüleiket, annyira szerették volna testvéreiket és imádták volna feleségüket, gyermeküket, mint az én édesapám. Édesapja, az én nagyatyám, mint vidéki tanítómester, a magyar szó kertésze volt és elültetője tanítványainak körében. Magyar szellemben, párosulva az európai kultúrával, hazaszeretetre és hithűségre oktatta gyermekeit. Nem volt gazdag vagyonban, de mégis arisztokrata felfogásban és érzelmeiben, arisztokrata abban az értelemben, hogy nem ismert maga fölött más felsőbbséget, csak az ész, a tudás, a jellem kiválóságát. Erre tanította gyermekeit és ez a tanítás fogant meg apámban, a legkisebb fiúban is, hogy senki előtt sem kell meghajolni pusztán vagyonáért, csak az előtt, aki a becsület, az okosság, a szív és a szellem erényeiben bírja kincsei tárházát.

Apjánál is nagyobb hatással volt a gyermek Vázsonyi Vilmosra az édesanyja, aki a maga idejében csodálatos műveltséggel, olvasottsággal és kulturszellemmel rendelkezett. Az édesanya tanította tulajdonképpen a kisfiát, aki rajongásig imádtá őt, és legnagyobb bánata volt az utolsó esztendőben, hogy nem tudott vele beszélni, mert a szerencsétlen asszony, az én kis nagyanyám, életének utolsó husz évében súlyos betegségben sínylődött. De betegségében is voltak boldog pillanatai, mert nagyszüleimnek megadta a sors azt az örömet és leggyönyörűbb érzést, amit az én édesapámtól megtagadott: látták fejlődni, virulni és diadalra jutni gyermeküket, megérték nevelésük, munkájuk és szeretetük szépséges gyümölcsét.

Hogy mily összetartás és szeretet uralkodott a szülői házban, mutatja ez a kis levél, melyet a kilenc éves Vázsonyi Vilmos írt szüleihez újév napján, hagyományos családi szokás szerint köszöntve őket:

Kedves Szüleim!

Örömmel üdvözlöm ezt a napot, melyen néhány szóval fejezhetem ki kedves szüleim iránti háladatosságomat. Köszönöm, kedves szüleim, az én irántam való szeretetüket és gondviselésöket. Ígérem, kedves szüleim, – és törekedni fogok ígéretemet megtartani, – hogy jó magaviselettemmel és szorgalmammal önöknek mindig örömeire fogok lenni. Evvel akarom meg-

halálni kedves szüleimnek az irántam tanúsított szereteteket. Kívánom, kedves szüleim, hogy a következő év, csupa örömmel, gond és szomorúság nélkül múljon el, ezen kívánatokkal maradok hű fiok

Vilmos.

Az újesztendő napja és az apa születésnapja mindenkor, családi ünnep volt, később is, amikor a gyermekek már felnőttek és amikor az unokák serege, sőt a dédunokák szintén megjelentek ezen az ünnepségen. És a férfi Vázsonyi Vilmos, a pártvezér, ki minden év január 1-én küldöttségeket fogadott, azok előtt országos jelentőségű beszédekben határozta meg politikájának és pályájának követendő irányát, másnap, január 2-án este, szüleinél ünnepelte atyja születésnapját. És aki az előző napon harcos pártvezérnek bizonyult, itt boldogan szelid gyermekké változott.

Gyakori eset, hogy az, aki alacsony sorból a maga erejével küzdötte fel magát a magasabb vezető körökbe, rendszerint elfelejti, hogyan kezdte, nem szívesen emlékszik vissza a múltra és szeretné eltörölni annak minden figyelmeztető jelét. Az én édesatyám emlékezett. Az ő szíve állandóan a múltban” járt és mindenkor szeretettel, büszkeséggel tekintett vissza azokra az esztendőkre, melyek küzdelmeinek határkövei voltak. Azokra az évekre, amikor ifjan, fiatal erővel, telve önérzettel, kitartással, ambícióval és reménnyel elindult a csillagok felé. Nem tagadta meg soha testvéreit és akkor, amikor már a magyar politika vezetői közé tartozott és nevéből visszhangzott az ország, a háború szomorú napjaiban Íróasztalához ült és visszaálmodva ifjúságának napjait, ezt írta:

*„Testvéreim! hozzátok vissza vágyom
Az idegenben idegen vagyok,
A győzelem virágait utálom,
Ha nektek egy szálát sem adhatok!”*

Testvérének tekintett mindenkit, testvérei voltak a jogtalanok, akiknek jogáért küzdött, a nincstelének, akiknek megélhetést kívánt nyújtani, a szegények, akik sohasem kopogtattak hiába ajtajánál és a nagyok, a hatalmasok, kik tanácsát számtalanszor kérték, akik sokszor mentek egyetlen szava után, mert mindenkor el kellett ismielniök tanultságát és puritánizmusát.

Édes testvérei öten voltak. Ő volt a hatodik, a legkisebbik, a család becézettje, aki dacára fiatalságának, mégis tekintély volt mindannyiok előtt. Három fiú és három leány. A legidősebb fiú, aki korán halt el, tuíajdonképpen tutora volt az egész családnak. Az ő kívánságára és hívására költöztek fel Sümegről Pestre. Nővérei: akik közül az egyik, Szidi, dajkálta a kis Vilmost és halála előtt is csak az volt az utolsó kívánsága, hogy még egyszer láthassa; Paula, aki egész életét a beteg édesanya ápolásának szentelte és akit ezért az egész család elhalmozott szeretetével; és a legkisebb leány: Mariska, akit testvérei közül talán a legjobban szeretett, mert játszótársa volt valamikor és mert mindenkor gondolkozásban, felfogásban érzésekben a legközelebb állott hozzá. A halál is csak rövid időre választotta el őket egymástól, három hónappal előtte távozott el az imiádott testvér, ugyanazon a napon, amikor a gvülőlet hirdetőinek szavára aljas merényletet követtek el édesapámmal szemben.

Az ötödik testvér: Jenő bátyja, aki nemcsak fivére, hanem igazi

jóbarátja Volt mindenkor. Együtt csinálták gyermekkorukban iskolai feladataikat; együtt készültek arra, hogy az élet sűrű bozótjában útjuknak ösvényét kivágják; verselőknek, költőknek indultak – és az egyik mint miniszter, a másik mint a magyar államvasutak elnöke ért el pályájának csúcsára. Politikai pályafutásának első idejében állandóan mint védőőr állott mellette bátyja, úgy a recepciós küzdelmekben, mint később is, amikor törvényhatósági bizottsági taggá, majd képviselővé választották.

Testvéri szeretetéről, családi érzéséről tesz tanúságot ebben a levélben, melyet tizennyolc éves korában ír bátyjához: „... Aki nem tudja eléggé szeretni családjai, azt küldjék el három mérföldre. Ha ott sem tudja megszeretni, tovább, míg el nem ér a fagyos sarkokig; ha ott sem melegszik fel, hadd maradjon örökre ott, mert nem érdemel más életet. Nem voltam sohasem szentimentális, a szentimentalizmus, ez a síró potentata, sohasem ütötte fel lelkemen sátorát. Hányszor mondtad, hogy én nem vagyok eléggé családiad, eléggé érző és én magam hányszor hittem el. De most már többé el nem hiszem. Hiszen itt megvan mindenem és mégis érzem, hogy hiányzik valami. Ez a valami mindenem; a családi élet. Itt is úgy élek, mint otthon, itt is van társaságom, itt is mulatok ..., de nekem ebből hiányzik a fűszer, az illatos fűszer, mit csak a szerető család adhat meg. Hadd tegyek nektek tehát innen atávoból szerelmi vallomást, hiszen közelről úgy sem tettem soha, hogy szerettek benneteket, nélkületek élni nem tudok, hozzátok vagyok növe szívem minden gyökerével...”

Testvéri és baráti viszony volt ez, és testvéri érzést váltott ki sokszor barátaiból, miként testvéreiből barátiakat. Az ő szellemében vélek itt cselekedni akkor, mikor mécesest gyűjtök azok emlékére, akik igaz, benső barátai voltak és akik most már ismét együtt vannak velem, abban a szebb, becsületesebb, megtisztultabb világban: Pető Sándor, Benedek János, Leitner Adolf, Károlyi Gábor gróf, Légrády Károly, Löw Tivadar, Székely Ferenc, Székely Aladár, Désy Zoltán, Herzel Manó báró, Hermann Ottó, Hűvös József, Bródy Sándor, Márkus József, Vaszilievits János, Feszty Árpád, Baross János, Rosenberg Mihály, Dalnoki Béla, Gál Károly, Olay Lajos, Feleki Béla, Körmendy Gyula, Várady Zsigmond, Visontai Soma, Kiss Ferenc, Oláh Gyula, Bentsik László, Pandovits Döme, EácZ Dezső, Kardhordó Árpád, Dózsa Mihály, Pataki Tasziló és végeleáthatatlan láncolata az igaz embereknek, a szerető, dobogó szíveknek. S talán, akit elsőnek kellett volna említenem, apósa, szállkai Schwarcz János, akit imádott, aki megjósolta, hogy valamikor miniszter lesz belőle, de azt sem érthette meg, hogy együtt ünnepeljen vele első képviselővé választása alkalmából.

Sokan, nagyon sokan voltak barátai, de sokan voltak olyanok is, akiket nem emlétek, akik most magukba szállhatnak, mert keserű csalódásokkal tették tövisessé nagyon sok óráját. Azok, akiken segített és ellene fordultak, akikkel együtt dolgozott és hátbatámadták, de akikkel szemben gyűlölet soha sem vezérelte. Mert igazán haragudni, haragot tartani nem tudott, a megbocsájtás volt vezérelve, gondolkodása mindenkoron. Ezrek hittek benne vakon és rajongtak érte. Aki közelről ismerte, bármi lett legyen a felfogása, bármilyen ellentétben állott is vele, becsülte, még ha szembe került is vele és az igazi nagyok mindig elismerték. Az igazi nagyok fedezték fel, emelték magukhoz, ifjúságának gyámolítói a magyarság büszkeségei: Eötvös Károly és Irányi Dániel voltak.

Az egyetemen nemcsak mint diákvezér, hanem, mint a jognak művelője is kitűnt társai közül. Akkor írta közjogi és közigazgatási jogi munkáit, amelyekről a mai tankönyvek is, mint forrásmunkákról emlékeznek meg és 1891-ben, amikor a „Választási elv a külföldi közigazgatásban” című kis füzetje megjelent, az országos 48-as függetlenségi párt vacsoráján, Irányi Dániel, a párt elnöke, pohárköszöntőjében róla emlékezett meg, ezt mondván: „Halkuljon el minden szó, csendesedjen el minden ünneplés, ne ünnepeljenek ma minket. Egy előttem ismeretlen fiatal emberbe ürítem poharamat, akinek most megjelent könyve a magyar 48-as függetlenségi harcban többet jelent, mint a mi jelenlegi munkásságunk, – üdvözlöm Vázsonyi Vilmost.”

Irányi Dániel, Eötvös Károly, id. Madarász József, Vámbéri Ármín támogatták a politika terén tett első lépéseiben. És amikor a Pallas Lexikon felszólította 1894-ben, hogy mint ekkor már neves publicista, írja meg életrajzát, ennek – az előző oldalon saját kéziratában közölt sorokkal – tett eleget.

Később már nem írta, hanem csinálta életét. Életrajzot írni nem ért rá, sem memoárokat. És amikor emigrációs visszavonultságában, majd később barátai és előkelő kiadók sürgették visszaemlékezései megírására, azzal tért ki ez elől, hogy nem akar még élő személyekről kritikát gyakorolni a történelem számára, nem akarja megbántani azokat, akik emberi gyarlóságából tévedésbe estek és hibát követtek el. Az volt a felfogása, hogy az élőkrol még kevésbé szabad rosszat mondani, mint a holtakról, s ha áll az, hogy halottakról vagy jót, vagy semmit, alkalmaznunk kell ezt az élökre is, akiket váratlanul és súlyosan talál minden támadás és ütés, ha az nem a mának, hanem a jövő ítélőszékének szól.

Beszéltem testvéreiről és barátairól. S ha barátairól beszélek, elsősorban kell szólanom édesanyámról. Huszonnyolc év alatt nem volt olyan mozzanata életének, amit vele meg nem beszélt volna. Tanácsára, véleményére többet adott, – mert jobban bizott benne, – mint bárkiére a világon. Nem volt olyan esemény, nem volt olyan terv, amelyről előzőleg ne esett volna köztük szó és mindenkor igaz volt, amit első völegényi levelében írt: „... a mi kis birodalmunk alkotmánya olyan lesz mint Spártáé, két király uralkodik benne, egymás mellett, egyszerre”. Feleség, barát, titkár és pályatárs volt az én édesanyám, aki iránt mindenkoron változatlan imádattal viseltetett. Völegénykorában is már így ír hozzá: „... Csodálatos színkeverék vagyunk mi, kedves Margit. Rózsaszín és fekete, jókedvűség és tépelődés, optimizmus és pesszimizmus. Nem csodálom, hogy én szeretem Önt, hiszen ön a napsugaram, de miért vonzódik hozzám Ön, amint hinni akarom, amikor én a komorság vagyok ...”

Ugyanez az érzés, ez a szeretet tükröződik későbbi leveleiben is. Ez élt benne egész életén keresztül. És amint már fentebb mondtam, hogy a politika miatt nem jutott elég idő arra, hogy családjával éljen, ezt ő maga is megérezte és megírta egy levelében 1913-ban, a Désy-Lukács-per idején, dacára annak, hogy a családi *élet* és a politika nálunk lassan összefolyt, felörlödtünk és felolvadtunk valamennyien az ő lobogó tüzeiben, mely az emberiségért, polgártársaiért és hazájáért lángolt.

1913-ban írta: „Delíriumban éltem eddig. Megrázott a politika láza, mintha, mint álmjáró jártam volna az emberek között. Semmire sem jutott időm. Szégyeltem, hogy nem irok neked, de még annyi erőt sem hoztam össze, hogy leüljek és írjak. De ugyanakkor irtózatosszellemi munkát végeztem el. A Tisza elleni beszéd, nem tudom, eljutott-e hozzád

teljes szövege, önhittség nélkül országos szenzáció volt, életem legjobb beszéde...” És ugyanitt később így folytatja: „Soha annyira nem éreztem, hogy szükségem van reád és milyen jó, ha mellettem vagy, mint most...”

Ezt az érzést talán legtalálóbban, legjobban és legigazabban az a levél írja le, mely az utolsó hozzám címzett írása volt és amelyben azt mondja: „Én az életben csak egy embernek tartozom: ez az anyád. Neki köszönhetem, hogy még élek. Sohasem felejtse el ezt és szeresd őt szíved teljes erejével.”

Egy hétre rá, hogy ezeket a sorokat írta, már végrendeletként hatottak. Eltört a mi családunk ékessége. Vége volt ennek a kis együttes boldogságnak, itt maradtunk egyedül. Most, amikor csak egy éve talán, hogy igazán együtt voltam vele, most, amikor végre mindenben mellette állhattam, amikor igazán megismerhettem, amikor nevelhettem, irodájában az ügyvédségre és életfelfogásban a csendes jótékonyagra, szegények istápolására, a demokrácia, az emberszeretet, az igazság, a becsület, az egyenlő jog útjára, a jog védelmére, hazaszeretetre és hithűségre, amikor mindenüvé együtt jártunk, mindenütt és mindenben együtt voltunk, itt hagyott, fiatalon, tanácstalanul a legszeretőbb szív. Elment és itt maradtam a gyűlölködés és nyomorúság világában.

Mert az én édesapám nem ismert gyűlöletet és ha kitört belőlem a harag, mert őt bántották, ha gyűlölködni tudtam, mert igaztalanul támadták, csak egyre tanított, csak egyet mondott: „Az én szótáramból ez a szó: „bosszú”, örökre kitöröltetett és az én ivadékomban nem érezhet másképp, mint én.”

Politikájáról nem szólok. Annak vezető momentumai mindenki előtt ismeretesek. Eszméért élt és harcolt, *égett*, mint fáklya és felemészttette önmagát.

Hogy mi volt úgy a polgárság, mint az elnyomottak, a jogtalanok számára, azt legjobban festi egy régi, huszonöt éves levelének néhány sora, ahol azt mondja: „... Ahány hajótörött ember van, az mind hozzám menekszik és úgy jutalmaz, amint a hajótörött képes. Jean Paulnak van egy regénye „Siebenkäs, der Armenadvocat”, mintha rám szabta volna. Az idealizmus oly szörnyű adó, hogy az ember szinte összegörnyed alatta.” Idealista volt, – és ezért maradt mindig fiatal. Belső tűz hevítette és észre sem vette, vagy nem akarta észrevenni, hogy beteg. Hiába óvtuk, hiába kértük: vigyázzon magára. Amikor kidőlték mellőle a fiatalok, mert nem bírták az éjjel-nappali munkát, ő fáradhatatlanul dolgozott, s ha egy kis szabad ideje volt és panaszkodott, hogy rosszul érzi magát, ezt a munka hevében rögtön elfelejtette. Sohasem tekintette önmagát, mindig csak az ügyet, amelyért küzdött.

Az utolsó évben vívott harcaiban, amikor már kínozták a betegség, nem hallgatott annak intelmére és sajnos, az orvosi tudomány sem ismerte fel baját igazában. Amikor a községi választások zajlottak le Budapesten, naponta három-négy beszédet mondott, hajnali lat-hét óráig tanácskozott, közben arra is ráért, hogy ügyvédi irodája ügyeit intézze, cikkeket írjon és lapnyilatkozatokat adjon. Heteken át ez volt az élete. Legutoljára, tavasszal, a parlamenti vizsgálóbizottság idejében is, amikor az ellenzék megbízásából két nap és két éjjel egyfolytában diktálta le a kisebbségi véleményt. De ezután mégis pihennie kellett. Ekkor utazott Bädenbe. Bädenbe, abba a kis csendes osztrák városba, ahol valamikor Beethoven írta szimfóniáit és ahol ő emigrációja nagy részét töl-

tötte, abba a kis városba, melyet annyira szeretett és ahol őt is mindenki szerette. Budapest után, mellyel összeforrt egész élete, melynél szebbet elképzelni sem tudott, ezt a kis csendes osztrák várost szerette a legjobban, ahol valamikor IV. Károlynál, a mártir-királynál, jelent meg audiencián, mint a magyar általános, egyenlő és titkos választójog minisztere, melyhez éppen oly hűséges maradt élete végéig, mint a király előtt tett esküjéhez.

Piros pünkösd napján voltam nála. Ez volt a két utolsó nap, melyet együtt töltöttünk. Jobban érezte már magát, friss volt, eleven és elbeszélgettünk mindenről. Azon a két napon a jövőről beszélgettünk, a jövőről, melyben neki oly sok dolga lett volna, országos és városi politikáról minden irányban, eszmékről, elvekről és elgondolásokról, melyeket csak ő tudott volna megvalósítani. És amikor két nap után azzal a nyugodt tudattal jöttem haza, hogy nemsokára ő is itt lesz köztünk, hiszen már csak tíz napig akart a szanatóriumban maradni, négy nappal később, május 29-én reggel megszólalt a telefon és ezt a percet, ezt a rettenetes érzést, ezt a nagy fájdalmat viselem azóta és viselem egy életen keresztül. Mert akit olyan csapás ér, mint ami engem ért, annak az életben többé semmi sem fájhat...

Bádenben temettük először és a kis város őszinte szívvel siratta. Azután Budapest népe jelent meg a ravatalnál, hogy tanúságot tegyen: Vázsonyi Vilmost nemcsak egyetlen gyermeke, hanem sok-sok árvája gyászolja. És megjelentek sokan, régen nem látott tömegek a temetésen, ugyanannak a városházának udvarán, ahol valamikor Budapest népe nevében beszélt. Akkor negyedmillió ember tüntetett mellette és álltak a tömegek a nyugati pályaudvartól a Kálvin-térig, akkor, rövidesen a népgyűlés után, Magyarország igazságügyminisztere lett s a várba ment esküdni a királyhoz, Most ugyanarról a városháza udvaráról, ugyanakkora tömeg kíséretében elindult utolsó útjára, a kerepesiuti temetőbe, hazánk igazi nagyjai mellé. Elindult a demokrácia magyar hősei után, Martinovics, Kossuth, Szemere, Irányi társaságába.

Budapest gyászolt és ha ez nem is tudott megvigasztalni, de enyhítő balszam volt a szeretet, mely neki szól ma is.

És ekkor jöttek a barátok, a hívek, sokan, több százan, s ezerszámra a levelek és sürgönyök, hogy együttérzésüket kifejezzék. Fényképek, szobrocskák, plakettek, mind az ő emlékének hódolva. És miközben heteken át rendeztem fiókjait, egymás mellett fekvő friss és elfakult írásokat, régi és új beszédeket, cikkeket, leveleket, verseket, melyeket ő írt és melyeket hozzá írtak, mert mindent eltett és semmit – még a legjelentéktelenebbnek látszó papírdarabot – sem dobott el, ekkor felmerült barátai körében az a gondolat, hogy ezeket az Írásokat össze kell gyűjteni és ha nem is lehet ma valamennyit sajtó alá rendezni és közkinccsé tenni, – hiszen arra tiz-tizenkét kötet volna csak elegendő, – mindenesetre ez kell, hogy legyen az első feladat, az első emlékmű megteremtése.

Anyagi javakat nem hagyott, de itt hagyott örökségül egy becsületet, tiszta, puritán nevet, melynél megbecsültebbet nem örökölhetett nálamnál senki sem. S itt hagyta szellemi kincseinek aranybányáját, melyből nemzedékek okulhatnak, itt hagyta ezt nekünk, családjának, mint vagyont, melyet az emlékbizottság rendelkezésére bocsátva, tárunk a nagyközönség elé.

Sok minden hiányzik még ebből a két kötetből munkái közül. Lehetetlen volt összes beszédeinek és cikkeinek kiadása jelenleg, talán

egyszer, ha majd az idők jobbra változnak és a nyomorúságot felváltja a munka megbecsülése, a gyűlöletet a szeretet uralma, megjelenik valamennyi, gyűjteményes kiadásban. De a legszebbeket kiválogatva, gyöngy-sorba fűzve, ez a két kötet magában foglalja. Sok olyat is, ami először kerül a nyilvánosság elé; így: költeményeinek, leveleinekjegyzeteinek nagy része s egynémely beszéd, mely annakidején a gyorsíró füzetében maradt.

Védőbeszédei – hiszen korának egyik legnagyobb büntetőjogásza, sőt nem hangzik hivalkodásként, ha azt mondom, legnagyobb büntető védője volt – csak legnagyobb pereiből válogattattak ezekbe a kötetekbe. Jogi munkái közül pedig a választójogi javaslat és annak indokolása, valamint az erről irt tanulmány itt csak kivonatatosan ismertethető, míg „A királyi placétumról” írott munkája, az „Önkormányzat”, a „Választási elv a magyar közigazgatásban” és „A szavazás decentralizációja” című könyvei már külön kiadásban jelentek meg, s így, azokat e két kötet csak érinti, egészükben egy későbbi kiadásra várnak. Levelei és versei közül szintén csak néhány válogatott szemelvényt nyújtunk itt az olvasónak, de mindenből kiválasztva azokat az írásokat, melyek hozzá életében is közel állottak és legméltóbbak arra, hogy lelkét, melyet egész életében embertársai közt osztott szét, még haló porában is, továbbra is odaajándékozza az embereknek, akiket nagyon, nagyon szeretett.

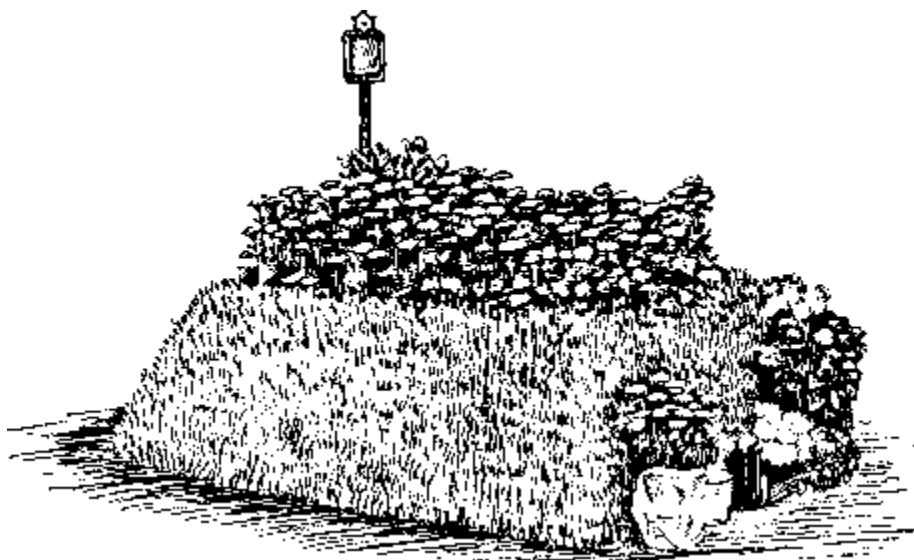
E két kötet az országos Vázsonyi-emlékbizottság kiadásában jelent meg, mely a jóbarátok hívó szavára egyik napról a másikra született meg és melynek az élén hazánk két legnagyobb férfija, Apponyi Albert gróf és Bákosi Jenő állanak együtt régi politikai fegyvertársaival, gróf Andrássy Gúával, gróf Esterházy Móriccal, stb., stb. Főpapok felekezeti különbség nélkül, politikai pártállásra való tekintet nélkül közéleti kiválóságok, akik Vázsonyit mint embert, mint egész és becsületes embert, tisztelték egy életen keresztül.

Megalakult az első napokban a végrehajtó bizottság, melynek minden tagja az igaz barátság, szeretet és odaadás munkáját fejtette ki. Szabad talán itt külön köszönetet mondanom Bárczy Istvánnak, aki az én apámmal együtt jelentette a régi nagy Budapestet, Bassay Károlynak, aki azt a zászlót viszi tovább a politikában, melyet ő lobogtatott, Baracs Marcelnek, Bedő Mórnak, Bródy Ernőnek, Fábíán Bélának, Pakots Józsefnek, mint életében is leghűségesebb katonáinak, a melegszívű barátoknak, Krausz Simonnak, a bizottság kitűnő főtitkárának boldog-emlékű Pető Sándor öccsének, Pető Ernőnek, valamint az emlékbizottság minden egyes tagjának. Ugyancsak itt kell köszönetet mondanom a magyar sajtó kiválóságainak, akik az emlékbizottságban helyet foglalnak s testvéri szívvel támogattak, Miklós Andornak, Kóbor Tamásnak, Vészi Józsefnek, Feleki Gézának, Lázár Miklósnak, Szabolcsi Lajosnak, s külön is Márkus Miksának, aki szerető testvérként igyekezett a mű létrejöttében és Légrády Ottónak, aki azzal a barátsággal fordult felém, melylyel egykor Légrády Károly az ő vezércikkírója, az én édesatyám iránt viseltetett.

S mint valamikor Kossuth Ferencnek, aki Kossuth Lajos iratait rendezte sajtó alá, most nekem is ez a fenköit, de szomorú szerep jutott. S akkor segítségemre sietett édesatyámnak hűségesebb íródiákja, lapjának legutóbb is szerkesztője, egykori titkára, Csörgő Hugó, az ő odaadó újságírója, aki a szerkesztés, válogatás és kortörténeti feldolgozás nehéz és lelkiismeretes munkáját egész szívvel és lélekkel végezte, s akinek

ebben a munkában kitűnő dolgozótársa akadt a jószemű és jótollú újságíróban, Balassa Józsefben. E két lírai szellemű író éjjelt is nappallá téve, a szerkesztőbizottság: Pakots József, Lázár Miklós és Bródy Ernő barátaim kitűnő és szakszerű támogatása mellett, megfaragta az édes apám műveiből az ő képmását.

Most elkészült a könyv. Mély hálával kell megemlékeznem a Légrédy-nyomda áldozatkészségéről, mellyel a mű létrejöttét lehetővé tette s finom ízlésű nyomdai kiviteléről, mellyel méltó külső formáját is megadta. Köszönet: az emlékbizottság megbízásából a terjesztést végző Lantos r.-t.-nak és köszönet mindenkinek, aki csak egy kavicsal is hozzásegített, hogy Vázsonyi Vilmosnak, az én édesapámnak első szobrát állítsuk fel művében, mint méltó emlékoszlopban és elsőként jelenjünk meg abban a sorozatban, mely, bizton hiszem, hogy a Vázsonyi-irodalom könyvtárat alkotni fogja.

Vázsonyi sírja 1926 őszén

A MÁSODIK KÖTET TARTALMA

<i>Vázsonyiról I. A jóslat. Írta: Esterházy Móric gróf</i>	3
<i>II. Az égő szövétnek. Írta: Bárczy István</i>	3

Első rész. A háború. 1914-1917

<i>Első fejezet. A háború szenvedései</i>	7
I. A nemzet egysége (8) – II. A magyar jövőndő (10) – III. Budapest a háborúban (14) – IV. A vérfolyam és az arany folyam (17) – V. A szent profit (21) – VI. A lakás nem árucikk (29) – VII. A kormányozható gyorsaság (30) – VIII. A régi erkölcs (34).	
<i>Második fejezet. Igazságot</i>	37
I. A lét és nem-lét kérdése (37) – II. Vérért jogot! (38) – III. A lövészárkok és a népjogok (41) – IV. Auffenberg tábornok pöre (47) – V. Negyedíziglen (53) – VI. Olaszország a háborúban (60) – VII. Felfrissülni vagy meghalni! (64).	
<i>Harmadik fejezet. Jogot a hősöknek</i>	66
I. Ila majd egyszer mindenki ide visszatér... (66) – II. A hősök választójoga (73) – III. Tisza hálaimája (77) – IV. Az orosz forradalom (79).	
<i>Negyedik fejezet. Döntő roham a választójog kivívására</i>	82
I. Magyarok és emberek akarunk lenni! (82) – II. A polgárok és munkások választójogi blokkja (84) – III. Kockára kell dobnunk önmagunkat a választói jogért! (86) – IV. A szabad Isten nevében: szabad emberek akarunk lenni! (88).	

Második rész. A miniszter. 1917-1918

<i>Első fejezet. Az Esterházy-kormány megalakulása</i>	93
I. A választójogi megállapodás (94) – II. Népgyűlésből a miniszteri székbe (96) – III. A miniszteri kinevezés (98) – IV. Nincs magyarabb hivatás, mint az ügyvédségé (99) – V. Újságíró voltam és az is maradok (101) – VI. Hódítsuk meg a magyar hazát a magyar népek (102).	
<i>Második fejezet. A munkapárt ostromtüzében</i>	104
I. Az első miniszteri beszéd (104) – II. A hősiesség a kockázattal kezdődik (110) – III. A bíróság (122) – IV. Győzzön az eszme	

(125) – V. A védelem szabadsága (127) – VI. A demokráciának az egész népre kell támaszkodnia (131) – VII. Nincs letérés se jobbra, se balra! (133) – VIII. Igazságügyi alkotások (138).	
<i>Harmadik fejezet. A választójogi miniszter</i>	139
I. A nemzeti szempontok a választójogban (139) – II. Nincs sújtásos hazafiság (140) – III. A bátrak útja (142).	
<i>Negyedik fejezet. A választójogi reform</i>	147
I. Tisztelettel betejesztem... (147) – II. A választójogi törvényjavaslat (148) – III. Miért kell és milyen lesz a választójog reformja (150) – IV. A nagy reformterv indokolása (150) – V. A nők választójoga (155) – VI. A titkos szavazás (160) – VII. A magyar név dicsősége (162) – VIII. Emlékek szárnyain a múltba (165).	
<i>Ötödik fejezet. A bolsevizmus ellen</i>	167
I. Budapest díszpolgára (167) – II. Újra az igazságügyminiszteri székben (169) – III. A szalonok lionjai és a zsur-bolsevikiek (172) – IV. Eltaposom! (178).	
<i>Hatodik fejezet. Harc a választójogi javaslat alapelveiért</i>	191
I. Mi a bolsevizmus? (191) – II. A lényegből nem engedünk (192) – III. Mi csak a magunk javaslatát képviseljük (203) – IV. A politikai becsület (204).	
<i>Hetedik fejezet. Vissza az ellenzékbe</i>	206
I. Az elakudott választójog (207) – II. A közjogi hárem (228).	
Harmadik rész. Az emigráció. 1918-1921	
<i>Első fejezet. Levelek az első emigrációból</i>	239
I. Székely Ferenchez (239) – II. Édesanyja halálára (243) – III. Bródy Ernőhöz (243) – IV. Garami Ernőhöz (244) – V. Elsősorban magyar ember vagyok (246).	
<i>Második fejezet. Jegyzetek a müncheni és a svájci emigrációból</i>	247
I. München (247) – II. Svájc (252).	
<i>Harmadik fejezet. Budapesten a bolsevizmus, bukása után</i>	254
I. A szomorú viszontlátás (254) – II. Szózat a magyar társadalomhoz (256) – III. Meddő küzdelem a belső békéért (257) – IV. A „zsidó”-kérdés (262) – V. Nem szolgálom az osztályállamot sem vörös, sem fehér alakban! (266) – VI. Koncentrációs kormány alakulásáért (270).	
<i>Negyedik fejezet. Újra emigrációban</i>	272
I. Bécs (272) – II. Bádén (275) – III. A magyar királykérdés (276)	
<i>Ötödik fejezet. Az emigráció végnapjai</i>	282
I. Kacagj, Bajazzó! (282) – II. A jogrend helyreállítása Magyarországon (285).	
Negyedik rész. A szabadságjegek romjain. 1921–1925	
<i>Első fejezet. Új küzdelem régi jogokért</i>	291
I. Elég volt a forradalmakból (291) – II. Békére van szüksége Magyarországnak (295) – III. A kard és a mérleg egyensúlya (298) -	

IV. Szemet szemért (320) – V. A rendnek és a szabadságnak vagyok a katonája (329) – VI. A forradalom bűnösei (335).	
<i>Második fejezet. A magyar király tragédia</i>	353
I. A király (353) – II. A magyar alkotmány Szent Istvánnal kezdődik (372) – III. Meghalt a király (374).	
<i>Harmadik fejezet. A jogegyenlőségért és a nemzeti egységért</i>	377
I. Legyen szabad újra Magyarországon a szó! (378) – II. Testvéretek vagyok, semmi más! (380) – III. Az elesett paripa darazsai (382) – IV. Kell lenniök olyanoknak, akik elégnék, hogy legyen világosság! (387) – V. A szótöbbséges Clio (393) – VI. Fajvédelmi korkép (397).	
<i>Negyedik fejezet. Budapest fölszabadításáért</i>	406
I. Az ötvenéves Budapest (406) – II. A demokrácia a városházán (411) – III. Az Ígéret földje (423).	
<i>Ötödik fejezet. A numerus clausus erkölcsi gettójából</i>	427
I. Ez a mi bosszúnk (427) – II. Aranyborjú vagy kőtábla (431) – III. Egy kesergő szív vallomásai (434) – IV. A numerus clausus szegyenbélyege (436) – V. Nemzetünk gyásza nem lehet jogaink forrása (439) – VI. Mi nem magyar zsidók, hanem zsidó magyarok vagyunk (440) – VII. A numerus clausus nem zsidóügy, hanem a nemzet és a demokrácia ügye (443) – VIII. Az én tanítóm (452).	
<i>Hatodik fejezet. Gondolatok és eszmék öt év beszédeiből és írásaiból</i>	455
I. A demokrácia szószéke (455) – II. A harcos toll (465).	

Ötödik rész. Az utolsó harc. 1926

<i>Első fejezet. Az igazságért az összeroppanásig</i>	473
I. Az utolsó újévi beszéd (474) – II. A hazafias moral insanity (480) – III. A felesleges ember (482) – IV. Az utcai merénylet (484) – V. A frankügy kisebbségi jelentése (487) – VI. Benedek János emlékezete (488) – VII. A frankügy felelőssége (492) – VIII. Születésnap hattyúdál (499).	
<i>Második fejezet. A halál árnyában</i>	504
I. Az első csengetés (504) – II. Fiához (507) – III. Idejutunk, ha lírikus politizál (509) – IV. Utolsó levelei feleségéhez (510).	

Hatodik rész. Költemények

Fohász	515
Semmi.....	517
Semmit se lássak!	518
Igen, József vagyok!.....	518
Temetés	520
Most menj búcsú nélkül	521
Vadvirág	522
Május	522
Betegágynál	523
Tegnap	524
Ma	524
Te régi kávéházi asztal	525

Vén ifjak és ifjú vének	525
A múltak mélyén.....	520
Repülj tovább!	5.20
Ne oltsd az ifjúság tüzét.....	527
Sámson	527
Búcsú Delilától	528
Ha rám borul az éjszaka.....	530
Tudom, hogy mi a balgaság.....	530
A hegytetőn	531
Elértem, ami elérhető	531
Végrendelet	532
<i>Az én édesapám. Írta: Vázsonyi János dr.</i>	535
<i>Név- és tárgymutató</i>	549

Képek és kéziratok

Vázsonyi beszél a városháza udvarán.....	88
A választójogot követelő tömeg	89
Vázsonyi miniszteri kinevezésének eredeti királyi kézírata.....	%
Bér Dezső karikatúrája Vázsonyi miniszteri kinevezése alkalmából ...	99
Vázsonyi a Ház miniszteri padosorában	105
Vázsonyi képviselői mandátuma	Í2G
Vázsonyi budapesti diszpolgári oklevele	1GS
Vázsonyi és Wekerle karikatúrája Vázsonyi lemondási idejéből	20(5
Az utolsó karikatúra: IV. Károly, Désy Zoltán, Mikszáth Kálmán, Bánffy Dezső, Eötvös Károly, Szilágyi Dezső fogadják Vázsonyit a túlvilágon	512
Vázsonyi önéletrajza 1894-ből.....	539
Vázsonyi sírja 1926 őszén	544

Képmlléklet

1. Vázsonyi arcképe
2. Apponyi és Vázsonyi – Vázsonyi miniszter-korában – Vázsonyi
a képviselőház folyosóján
3. Az Esterházy-kormány tagjai – Vázsonyi 1926-ban